

66
D-53

uc my

DISPUTATIONES
AD MORBORUM
 HISTORIAM ET CURATIONEM
 FACIENTES.
 QUAS COLLEGIT, EDIDIT ET RECENSUIT
ALBERTUS HALLERUS.
 TOMUS QUINTUS.
AD FEBRES.

1165

6935

T

LAUSANNAE,
 Sumptibus MARCI-MICHAEL. BOUSQUET & Socior.

MDCCLVIII
 1758

БИБЛИОТЕКА
 МЕД.
 1165
 6935

БИБЛИОТЕКА
 КИШИНЕВСКОГО
 Гос. медицинского института

DISPUTATIONUM
AD
HISTORIAM
ET
CURATIONEM MORBORUM
PERTINENTIUM
PARS QUARTA
AD FEBRES.

CLL
GEORG. ERN. STAHL
DE
TERTIANA FEBRIS
GENIUM UNIVERSUM MANIFESTANTE
R. GOTTFRID. MEYER.

Halæ 1706.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

PROOEMIUM.

DE Socrate commemorant historia, cum aliquando quidam, philosophiam veste squalida vel metiri, vel mentiri, certe prae se ferre, aggressus, eo lacero & neglecto habitu Socratem accessisset, & quid huic de se videretur, quaesivisset, respondisse: Δοκείς μοι Χρησίων ἔχειν ἰματῖα καὶνὰ. Sono quidem ambiguo, sensu vero, καὶνὰ, circumstantibus & facile appa-vente, & plausu approbato. Semper in hoc subiecto eadem luditur scena. Sicut enim, observante dudum Seneca, tam sacra res est philosophia, ut si quid ei sit simile, etiam mendacio placeat; ita nimio vulgatius est, laciniis potius numerosarum, & vix miseris futuris invicem innectendarum opinio- num, multiplicis & copiosa scientiae speciem, ignorantibus & incautis osten- tare, quam simplicis solidae veritatis inconsutilem togam amplecti. At vero, quibus oculus est limpidus, facile vident, quid centonem & ἰδέσθαι interfuit; tanto magis autem intelligunt, differentiam inter καὶνὸν, καὶ νόον. Puto non injuria allegari & moneri haec posse, in expendenda theoria medica Fe- brium. Cui enim, nisi omnium in medicina ignaro, ignotum esse potest, quanta, à dimidio prope seculo, opinionum, imo subinde phantasiarum, mul- titudo & varietas, in scholas medicas inundaverit, quarum nusquam duae, nedum plures, simul stare, adeoque certissime non plus una illarum, vera esse possit; si modo inter omnes illas una, & non potius nulla, vera sit. Enim vero, cum plerique ejusmodi dissidentium opinionum fabri, theoriae suae quocumque tandem, praxin etiam superstruere atque aptare gestiant; falso autem fundamento, non possit, nisi ruinosa domus superstrui; quid mirum, si ab his circiter temporibus querela etiam increbuit, de novorum morborum hinc inde veluti nova apparitione, tanquam alia Pandora pyxis temerata esset. Sicut autem non sola vestis & externus habitus, sed vsq; mens & intel- lectus imprimis, philosophum decet, imo facit; ita in scientiis etiam, non opinionum atque traditionum apparatus, sed verus illarum intellectus & usus cumprimis, doctum faciunt, & suae artis peritum. Hoc ut de aliis quibus- libet scientiis valet, ita etiam de peculiari illo, quod modo allegavimus, febrium negotio, nempe Theoria illarum Medica. Non placet de illis opinio- nis prolixiorum esse, quae nullam verisimilitudinem habere videntur, & cum circumstantiis affectus praecipuis, nedum omnibus, minime conspirant. Dicant de illa sententia, quae à Campanella generalissime, ab Helmontio, in Thesi pariter generalissime; nec aliter à Sydenhamio tractata seu potius nude pro- ducta fuit; hypothese autem nulla condigne siffulta aut explanata: ab Hel- montio etiam aliena explicatione, de excaudescencia, indignatione, imo fu- rore Archaei, incommodissime depicta. Hanc cum D. D. Praeses à pluribus retro annis, non solum offerere, sed ita etiam explanare cordi habuerit, ut ex intimis verae aëconomiæ animalis, specialissime vero humanae, & vera a-

missi actionum mechanico-organicarum, demonstraverit; quod febris, non solum à posteriori, ab eventu, (non tamen per indirectum, & plane per accidens,) salutariter cedere possit, & interdum bona fortuna hoc faciat: sed potius à priori, ad talem materiam, tales humorum commotiones, quam maxime utiles, imò aliquando necessariae (& hoc in aliquibus casibus absolute) existant; sibi etiam relicta, & sibi constantes, successum servent, tali materiei exquisitissime proportionatum & saepe etiam, absolute ita, & non aliter, necessarium. Secundarias etiam, & interdum etiam nude magis consequentiae, circumstantias adsciscat, primariis mechanica quadam ratione (in tali machina) coherentes, &c. Hanc maximi momenti veritatem, cum variis schematibus, repetitis vicibus, propterea maxime in publicum producerit, ut sub variis praefigurandi methodis, quod sub una simplici omnibus dispalescere, primo forsitan intuitu minus potuisset, tanta premonstrandi varietate, melius & copiosius eniteret; factum hinc apparet, ut hinc inde res ipsa quidem assensum inveniret; modus autem rei, deductio inquam ab ipso adornata, quocumque sensu vocem accipere velis, non agnosceretur. Placuit itaque mihi, utpote hanc etiam ipsius universam sententiam pro meo captu satis certam non solum, sed evidentem etiam, habenti, illam iterum, sub exemplo Tertianae Febris, conspiciendam exhibere, & quomodo in hac etiam febre liquidissime dilucescat, ostendere. Puto vero tanto melius hoc fieri posse, cum Tertiana verum exquisitum specimen sit totius apparatus motuum febrilium, ita, ut illi in hac, etiam in crassum magis sensum incurrant. Neque hoc solum, sed etiam, simplex & legitima tertiana, materiam tam manifestam fere habeat, ut ejus indoles genuina non solum facilius agnosci, sed etiam proportio ejus ad subsequentes motus, tanto promptius comparari, imò demonstrari valeat. Cum vero hac Theoria, vere Medica sit, nempe quid Practico in tali constitutione agendum veniat, velut intento digito monstrat, & reversa, juxta usitatam scholae medicae Phrasin, indicet; tanto dignior fuerit, quae thematis Inauguralis loco ventiletur, & publicum specimen tam Theoriae quam praxeos Medicae rationalis, praebeat.

Produco itaque hoc thema, de tertiana, febris genium universum manifestante, solidam demonstrationem. Faxit Deus ter optimus maximus, autor, quin ipse fons veritatis, à quo non est, quicquid verum non est, ut veritatem in hac etiam, certe non contemnenda re, tam recte assequamur, quam luculenter exequamur; ut quicquid ipsi contrarium & invisum, nempe non verum est, in hac etiam materia discutiatur, ad suos proprios fontes retro agatur, & a turbando limpido veritatis vestigare, avertatur.

CAPUT PRIMUM.

Historia.

Febbris tertianae Historia nuda & simplex, sequentibus circumstantiis absolvitur. Juvenis, inprimis caeteroquin satis sanus atque vegetus, non tamen aequè ad quaslibet rerum non naturalium varietates, imò notabiles aberrationes frequentiores, assuefactus, cum verno tempore, Aprilis mense, tempestate varie turbulenta, de anguilla elixa multum & repente ingurgitasset; & mox frigidam, de reliquo vero jam vappidam tenuem cerevisiam superbibisset, corripitur cito nauseabunda quadam fatietate. Cum etiam post prandium in liberiore aère, vestimentis juveniliter tenuioribus instructus, corpus frigori exponeret, sentit subinde horripilatoriam quandam molestiam, praecordiorum rigidam gravitatem, nauseosam adversitatem, & capitis, gravativum inprimis, simul tamen etiam acutiorem, & vertiginosum dolorem; cui mox artuum etiam gravitas, quin universi corporis languor, vestigia legunt. Ita sensim magis magisque pejus habet. Vesperi, non deest solum appetitus, sed emicat subinde positiva potius nausea, cum continuis tensionibus in abdomine, tanquam gravativis, & interdum volutione brevi flatulenta. Noctem exigit parum quietam, dolente adhuc jugiter, & simul quodantenus stupente, capite, & languente admodum corpore. Mane surgenti valde grave est caput, stupidum, vertiginosum; languor corporis moderatior, praecordiorum etiam tensio levior. Decima vero hora appropinquante, (duabus & media ante meridiem) increbescit cito dolor capitis acutior, obruitur corpus torpore quodam & gravitate, redit praecordiorum tensio seu gravitas, & nauseabunda illa adversitas; ita quidem, ut jam orthostadix quasi tæderet, & lectum seu grabatum circumspiceret. Agitatur tamen inquietudine peculiari, ut vix aliquamdiu jacens, iterum surgat, iterum sedeat, iterum decumbat, cum illa frequenti Germanorum male habendi expressione: *Es sey ihm so übel*, qua communiter in nauseosis & cardialgicis pathematibus indicandis, utuntur. Sensim nominat etiam spasticam aliquam stricturam in brachiis, & cruribus, in dorso quoque vagam quandam tensionem, secundum diaphragmatis ambitum, versus praecordia excurrentem; quam mox sequitur, non solum in hac regione, & sub hoc velut excursu, frigidæ cujusdam horripilationis sensus, sed momentaneis fere successibus augescens, sensim totum corpus occupat, & praecipitibus augmentis, cito maximo frigore totum percellit, & horroribus non saltem contremiscere facit, sed revera vehementer concutit. Sub hoc frigore sequentes circumstantiae in patiente conspicuae sunt. Gracilescit vultus, & manuum digiti, & refrigescunt simul

simul, primo nares & aures & digitorum apices; in quibus imprimis sese offert *unguium* talis ab extremitatibus pallor & in radicibus livor, quasi in extremo fastigio fortiter compressi essent. Conqueritur patiens de sensu etiam *constrictionis* atque tensionis circa hæc loca; refrigerantur etiam sub hoc ipso hæc partes primum omnium. Ab his autem serpit præcipiti quodam successu, hæc contractio, non solum per universam faciem atque manus, sed cito etiam totum penitus ambitum corporis. Unde non solum frigus æqualiter intensum, sed oculis etiam conspicuus, exquisitus, imo luridus sive sublividus hinc inde, *pallor*, totius habitus externi corporis veluti repentina quædam *tabes*, aut sane *macies*, imprimis autem *vasorum* sanguiferorum, per totam corporis peripheriam, veluti repentina disparitio, partium autem mollium reliquarum spissa quædam & subrigida densatio. Sub hoc frigore & horridis tremoribus corporis, & magna capitis turbulentia ac doloribus, *angustia* insignis circa præcordia, increbescens magis magisque vera *nausea*, urgent. Inde inquietudo anxiosa, quæ tandem in conatus, ultimo etiam effectum, *vomendi*, erumpit. Quamvis quidem præsentem adhuc vice, non ita multum evomat, sed magis incassum sese torqueat patiens: aliquid tamen mucis tenuioris excutitur. Postquam per tres horæ quadrantes vel circiter, *anxietas* hæc cum *horrido* proflus frigore duravit, remittit sensim utrumque, & in ingentem *lassitudinem* mutatur; cui tamen mox calor corporis, maxime *inquietus* & *ingens*, repentinis incrementis augetur, succedit. Acutior simul fit *dolor capitis*, & impatientior æger. Cooritur vehemens *sitis*, interim licet *rubeat* intente patiens, & habitus corporis præ sanguinis exundantia velut *inflatus* appareat, nullus tamen in tota cute mador, aut sudoris ullum vestigium, comparet. Pathematæ illa angusta atque *anxia*, quæ per frigoris periodum valde exercuerant patientem circa præcordia, & per unam vel amplius horam ipsius etiam *æstus* adhuc duraverant, minuuntur sensim, imo evanescent successive, ita ut quarta post primum initium hora, nihil quidem amplius tale sentiat, interim tamen utique etiam pertinaciter adhuc tenorem suum servet ipse calor admodum vehemens.

Postquam tandem hic etiam, per *novem* circiter horas, æquali ad sensum pertinacia, duravit, animadvertitur sensim intepescere atque minui, adeoque patiens sensim tranquillior atque quietior evadere. Intra horæ circiter decursum pergit ita sensibiliter hoc caloris decrementum, ut etiam tactui nudo jam iterum pateat, & naturali corporis tepori respondeat. Ubi simul manu deprehenditur levis in cute mador. Cessat ita etiam *sitis*, imo potius quædam, velut *inappetentia potus* succedit; nihilque de omnibus toleratis incommodis restare percipitur, præter solam *fatigationem*, velut à labore molestiore exhausto. Unde quidem etiam *sonnus*, per noctem illam non adeo æque tranquillus atque profundus succedit, sed non solum *levior solito* & paulo *inquietior*, verum etiam ipso

ipso adhuc sequente mane *inertiam* quandam atque lassitudinem relinquens. Caput interim, licet leviter veluti nubilum, dolore tamen vacuum est. Imo reliquum etiam corpus, quin ipse animus, præter levissimum quoddam *fastidium*, & vegetæ alacritatis exiguam imminutionem: Sufficit tamen debitis, & *vitalibus* ac *animalibus*, & ipsis *voluntariis* civilibus actionibus. *Appetitus* etiam licet reliqua recte sana constitutione aliquanto languidior, tamen sic satis mediocris iterum præsto est; & licet ab assumptis etiam mature admodum *obsaturetur*, quin etiam aliquid gravativi in *præcordiis* post se trahere appareat, nihil tamen exitium inde resultat ulterioris gravioris molestiæ. Abit ita hæc dies ad vesperam usque, ubi *appetitus*, licet nullus æque positivus sentiat, potest tamen etiam sine ulla aversione aliquid edere, nec fere inde peculiaris incommodi sensum incurrit. Ipsa *lassitudo* non æque sensibilibiter augetur, nec ipsa directa *sonnolentia* peculiaris sese exerit. Dormit hæc nocte, si non plane profunde, tamen melius quam pridie. Expergiscens etiam sequente mane, non habet de quo conqueratur, & satis bene sibi constare, non aliis magis quam sibi ipsi, videtur. Postquam tamen surrexit, & aliquamdiu obambulavit indutus, aliquid inertæ sensim iterum percipit, quasi a prægresso hesterno atque pridiano languore adhuc restitantis, ut nondum exquisitè sibi restitutus videatur, licet nihil æque positive male habere appareat. Versus horam nonam tamen quasi segnior evadit, ita ut etiam ad *oscitationem* atque *pandiculationes* propendeat. Magis magisque grave hinc fit caput; & sensibilibus iterum positiva emicat primo *fastidiosa*, mox etiam *languida* fatigatio; caput magis magisque sensibiliter oneratur, tandem turbatur levi veluti vertigine. Incipit hinc iterum *nauseabunda* præcordiorum, & sensim magis gravativa atque sensitiva inquietudo; succedit ocyus ineursatio illa *horridula*, quæ mox moxque augetur, ad frigus per totum corpus, & *horridas* tandem concussiones tremulas, iterum procedit. Simul exurgit iterum ingens illa *præcordiorum* *nauseosa* & *anxia* perturbatio, adeo ut patiens iterum pessime habere videatur, omnibus præcipue illis oculo conspicuis circumstantiis, *palloris*, *extabidæ maciei*, oculorum orbitæ veluti *concava* atque *livida*, *venarum* universalium velut *disparationis* &c. simul & semel iterum elucescentibus. Nausea *vomibunda* sensim, mox iterum ad *conatus*, imo *extorsiones* actuales, *mucida*, tandem etiam *bile* offusa coloratæ saburræ progreditur. Abhinc reliqua paria, ut in paroxysmo nudius tertius tolerato, *successione*, *duratione*, tandem etiam *exitu*; nisi quod hic insultus una forte hora maturius, mitescere appareat. Paria hæc etiam nocte; similia subsequente die, uti nuper. *Alterna* iterum die, paria omnia uti *tertia* hæc & *prima*. Evomit tamen hoc tertio paroxysmo patiens notabiliter plus variæ saburræ *olida*, & consistentia etiam *turbida*; quamvis hoc ipso mane nonnihil jusculi assumerit. *Æstus* etiam neque in universum ejusdem uti nuper impetus; exquisitè esse observatur, nec ejusdem

eiusdem durationis, sed post sextam horam à sui initio, jam iterum notabiliter mitescere. Super omnia vero emicat, *hoc tempore decrementi*, non solum manifestior, sed omnino largior *sudor*; quem velut in momenta sensibilius sublevatio excipit, adeo, ut patiens hac vespera, post finitum totum paroxysmum, ad sensum *tranquillior*, imo *vegetior*, observetur. *Nocte* hac etiam quietius dormiat; subsequente die, non solum *vegetior* corpore, sed animo etiam *alacrior* existat, *appetitum* ad prandium sensibiliorem adferat, & plus etiam quam hactenus assumendo, non ita cito obfaturetur: post prandium etiam parem uti nuper, intermediis illis diebus, *præcordiorum* gravitatem aut qualemcunque tensionem vix percipiat. Interim revertitur proximo die, qui a primo insultu est *septimus* hora consueta, idem uti hactenus paroxysmus *frigoris*, *horroris*, & reliquorum symptomatum, undique tamen ad sensum *leniorum*; nec etiam *nausea* æque sensibilis, nedum *vomitus*, amplius sentiuntur; *angustia*, etiam ipsa, vix sensibilis adest, *anxietas* vix ulla memoranda. *Æstus*, quamlibet sensibilis, hactenus tamen solito, minime comparandus; *sitis* proinde etiam moderatior; *duratio* vero universa, *quatuor* horas non excedens, quibus elapsis mox intepescens, *sudorem* affert largum, simul tamen *placidum* & *equalem*, cum quo *æstus* velut in momenta *detelescens*, patientem cito sublevat, ut ille hac ipsa etiam adhuc vespera, tranquillior, tanto quietiorem inde noctem absolvat; sequente mane, longe vegetior & alacrior surgens, majore euphoria hunc etiam diem exigat, *appetitum* æque, atque tolerantiam ciborum, propemodum sine querela recuperaverit, & vix de levi aliqua lassitudine præter solitum promptiore, quod conqueratur adhuc habeat. His quidem ita se habentibus, cum juvenilliter sibi indulgeat, affatim, & quicquid fere occurrit, edat, in publicum etiam magis magisque toto die indifferenter prodiens, auræ liberæ sese mancipet, inprimis hac tempestate, turbulentæ, frigido-humidæ horridæ, incurrit iterum sequente die, hora hactenus consueta, paroxysmi insultum tam *frigore* quam *æstu* satis inclementem, brevem tamen, & vix *quinque* horarum spatium excedentem. Sub quarum finem, cum satis prompte detepescat *æstus*, eo securior & moræ impatientior æger è lecto surgit, neque *sudori* sponte emicanti vacare cordi habet. Unde paulo diutius in vesperam illam languidior, noctem tamen satis quietam experitur, diem etiam subsequentem veluti illibatæ sanitatis compos, absolvit; imo *appetitu* præter morem, & propemodum præter modum, auctiorem, experitur. Nihilò secius proximo rursus die, hora consueta recrudescit iterum *paroxysmus*, proxime præcedentem per omnia, inprimis *brevitate* durationis, æquans. Continuat hæc scena diutius, ad complures succedentes paroxysmos. Interim patiens, tum intermediis diebus, tum ipsis, qui paroxysmum afferunt, tantæ *ante*, quam aliquando *post* paroxysmum, satis sanus & sibi constans visitur, *intermediis* inprimis diebus, nullum alterum non penitus illibatæ valetu-

valetu-

valetudinis signum præ se ferens, quam exiguam *coloris* labem, *pallore* leviter veluti flavescente, quamvis non admodum memorabili, conspiciam: & qualemcunque ad labores quoslibet promptiorem fatigationem.

C A P U T I I.

Historia variationum quarundam circa hanc febrem familiariter evenientium.

NON sine causa in Historia nostra allegavimus febrem hanc in *juvene* masculino corientem; quandoquidem familiarius *virilem* sexum occupat, quam *femininum*. Non, quod fœminis plane non, aut rarissimis exemplis, eveniat; sed quod rarius utique aliquanto, neque tam promptè etiam, uti viris, inprimis *juvenibus*.

Porro *tempus* anni data prorsus opera indicavimus, *vernum*. Non, quod tertiana *absolute* huic tempori velut alligata sit, nec alio quocunque oriri possit: sed quod revera hoc ipso tempore *familiarius*, imo etiam *promptius*, contingat.

Occasionem etiam ejus ab intemperantiore *esui anguilla*, memoravimus. Quoniam *tertiana*, & hujusmodi errores in esculentis, magis immediate, frequentibus admodum exemplis, excipere solet & insequi; & alias etiam huic inprimis anni tempori, ex eo maxime fundamento, magis imminere apparet, quoniam per hyemem, in corporibus minus solenter à frigoris injuriis munitis, tum in universis humoribus, tum seorsim in *primis viis*, ex digestionem per easdem causas non satis vegete procedente & absoluta, saburra ejusmodi *mucosa* restitare possit, quæ tandem huic commotioni febrili occasionem præbere valeat.

Neque vero ab Historiæ filo alienum est, quod notavimus, non *statim* post hunc errorem in diæta commissum, sed *altero* demum die, tertianam hanc obtigisse; quandoquidem non hoc solum familiarissimum est, sed admodum frequenter, etiam *tertio* demum die, non raro etiam plusculis jam elapsis diebus, & propemodum nova concurrente occurrerit causa, febris hæc prægressis ejusmodi causis succedit.

Sicut autem etiam illud annotavimus quod hæc intemperantia Diætica, mox aliqua alia *sensibilia* incommoda, circa *ventriculum*, & *appetitum*, post se traxerit; ita communissime certe, quando etiam *tertiana* febris, diu post hujusmodi diæte errores cooritur, intermedio tamen tempore satis sensibilibus sese exerunt talia, circa *appetitum* atque *primas vias* symptomata, quæ testatum ficere possunt, quod hæc *partes* & *actiones*, ab aliqua reali molestia obsideantur, cui deinde *tertianam febrem* supervenire, longe manifestius atque verisimilius sit, quam aliunde, &

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

B

qualibet

qualibet altera sive causa sive occasione, aut plane per se coortam, cum istis rebus nihil peculiaris aut directi nexus habere.

Notari autem debet illa, huic febre *legitima*, non magis familiaris, quam potius *certa* atque *solemnis* circumstantia, quod totius scenæ, *paroxysmorum*, inquam, suorum, peculiariter *statum* servare soleat tempus *incipiendi*, horas *ante-meridianas*. Nec illud quidem promiscue, sed peculiariter a tempore vulgo consueto *jentaculi*, ad tempus *prandii*. Adeo, ut *simplex legitima* tertiana, vix unquam aliud tempus subeat; imo vero, quæ aliud tempus occupare sentitur, *primis* præsertim suis invasionibus, vel eo ipso justam suspicionem faciat, indolis minus simplicis atque sinceræ. Quo magis etiam sub ipsis suis *progressibus*, hoc invadendi seu paroxyzandi tempus *statum variat*, eo justiore suspicionem facit, alienæ *complicationis*, & minus ingenuæ indolis atque simplicitatis.

Porro, prima illa perceptio *tensionum* sensibilibum circa artus, adeo *solemnis* est inter prima plerarumque febrium, inprimis autem *tertianæ*, præludia, ut alibi quidem mitius, sed & eo ipso veluti generalius, artus peteret, imo totum corpus externum; (unde non solum ad *oscitandum*, sed inprimis ad *pandiculationes* feruntur ægri;) alibi vero manifesto vulgaris appellationis *spasmo*, in cruribus suras, in brachiis cubitos & carpum manus, stringat. Sicut in *acutis*, tanto magis autem *malignis*, ante omnia *exanthematicis* febribus, sin minus reliquos artus æque sensibilibus, *dorsum* tamen peculiariter, corripit.

Enim vero in *tertiana* febre etiam familiaris est, in *dorso* tensionis cujusdam sensus; sed & paulo obscurior, & brevibus magis micationibus, quam universali quadam & magis pertinaci contentione.

Obtingit præterea vix alio, quam proxime impendentis *paroxysmi* tempore; ubi vagis quibusdam, & secundum limbos diaphragmatis antrorsum ad præcordia excurrentibus, tremulis veluti vibrationibus, jamjam ingruenti frigori præludit.

Imo vero *sensationis* hujus spasticæ, universum habitum corporis æqualiter sensim comprehendens, primum etiam signum est paroxysmo similiter mox præludens illa *compressio* totius peripheriæ corporis, quæ patienti speciem conciliat, ut vulgo tanquam in genere interpretantur, ægram, quam Germani nostri appellant, *Er sehe übel aus, kräncklich, verfallen; es sey ihm gewiß nicht wohl, man sehe es ihm wohl an &c.* Cujus totius rei cardo in eo vertitur, quod patiens *contractam* quandam faciei veluti densitatem, adeoque repentinæ veluti *maciei* sive *contabescentiæ* speciem, intuentibus offerat.

Augescit autem hæc eo magis magisque, quanto jam evidentior sese erit frigoris sensus. Ubi non solum tacita talis corporis compressio, summæ *maciei* sive tabis similitudinem exhibens, conspicitur; sed omnino ad *succussiones* usque tremulas augescit, imo *palpitationes* potius membrorum, quam simplicem *tremorem*, format.

Frigus

Frigus autem ipsum, & inprimis *horrida* ejus, primo corpus veluti perreptans, mox etiam violentius concutiens, incurfatio, quando paulo circumspicius advertitur animus, pariter initia sua circa illam partem *dorsæ*, qua processus *diaphragmatis*, & simul proxime sub illis *intestini duodeni* extenuatio in jejunum, præsto sunt.

Sicut autem nemo quisquam *tertiana* febre correptorum, a *præcordiorum* angustis, imo *anxietatibus* qualibuscunque, immunis vivit, & ad minimum, innominatum illud de reliquo, *male habere circa præcordia* vulgo memoratum, experitur; ita plerisque, imo vero, *simpliciter & exquisite tertianariis* omnibus, perpetua est stomachalis hujus seu præcordialis perturbationis specialissime *nauseabunda* conditio, ut vulgo dicant: *Es sey ihm so sehr übel, als wann sie sich übergeben solten; werden sich wohl übergeben müssen: wann sie sich nur übergeben könnten &c.*

Quo magis *legitima* est tertiana, eo certius ad ipsum etiam effectum pervenit *vomitus*. Differentia tamen illa intercedit, quod, apud alios quidem *conatus* vomendi satis fortes obtingant; sed sine consideratu digna *excretionem*, inprimis alterius materiæ quam nudi forte *muci*. Apud alios autem *ejicitur copia tenacis mucosæ*, vel simul etiam varie *discoloris* materiæ, assumptorum *male digestorum* reliquiis interspersis; interdum etiam *biliosa saburra*, jam concurrente, jam succedente: aliquando etiam ipsi adhuc prorsus indigesti cibi &c.

Ita v. g. fœmina sororis suæ domum, ipsa hora prandii præteritura, ad illam divertit, & in culina cibum mensæ inferendum expromentem offendens, brassicam crispam ibi conspicit, de qua bonam portionem, ita festinanter, ut in transitu, devorat, & inde domum iterum properat. Non mirum videbatur, quod de suo domi parato prandio nihil amplius appeteret; sed non solum nihil appetebat, verum nauseabat etiam. Cumque cerevisiam superbibisset, grave veluti pondus in ventriculo inde sentiebat. Continuabat, imo augebatur inappetentia, non tam simplex, quam nauseabunda, illo & sequente die, neque minus illa ventriculi gravitas, quin varius omnino obsuri doloris sensus. Tertio die corripitur febre, quæ posthac etiam tertianario typo revertens, tertio demum post paroxysmo, vomitum inducit vehementiorem, quo ipsam illam, quam nuper, ante septem inquam dies assumerat, imo ita ut assumerat, nihil alteratam, brassicam, magna copia (nempe verisimiliter etiam quantum ipsius assumerat adhuc totum) ejiciebat: & ita quidem præsentissime ad se rediens, post proximum paroxysmum quam lenissimum, a febre deinde immunis evadebat. Ita nota etiam esse potest, notabilis certe illa apud *Kerckringium in spicilegio*, historia juvenis rustici, qui cum tertiana febre per multas septimanas confictatus, tandem per alvum dejectis acinis aliquot seu baccis uvarum, adhuc integris & nihil alteratis, quos ante invasionem febris, cum pluribus

B 2

sed

sed melius commaticis ingurgitaverat, a febre facile deinceps & cito liberatus est.

Non placet historias hujus generis, quæ magno numero passim, tam in scriptis medicis, quam quotidiana praxi occurrunt, hic in scenam producere. Illud autem ad complendam harum rerum historiam adicere convenit, quod, quicumque ita, inprimis mature, & affatim *evomunt*, promtius etiam, & maxime *securius*, ad pristinam atque solidam sanitatem revertantur. Ex adverso vero qui non *excernunt*, non nisi perita prorsus arte, sine hac vero nequaquam *tempestive*, sed *tarde* prorsus atque *languide*, sanitatem suam recuperent.

Quid, quod frequentissima occurrant exempla, ubi post hujusmodi diæticos crassiores errores, pessime habentes ægri, vero paroxysmo febrili corripiuntur; sed etiam *largiter* & quasi *funditus*, *statim* evomunt, & eo ipso statim illa una simplici evacuatione defuncti, nullam ulteriorem febrim experiuntur.

Illud autem apprime notandum est, quod non tam sola per vomitum evacuatio, quam etiam per *alvi fluxum*, tertiana febre correptis evenire soleat.

Et quidem, quod apprime notandum, utrumlibet *sub paroxysmo*, non æque alias aut quolibet die indifferenter.

Porro, *alvi fluxus* in tertianis eveniunt non tam *promiscue*, quibuslibet subjectis, sed specialiter, vel (1) *etate* provectoribus vel (2) quibus ante formalem febris exortum, valde diu jam adhæsit *coacervatio* saburrae talis in primis viis *mucescentis*, & per longius tempus veluti *semicoctæ*; (4) vel sub etiam reliqua febre, deficiente debito *vegetiore* excretionis genere per ipsam moram ita ex parte veluti concoqui contingit. (4) vel denique qui alias etiam magis peculiariter ad spontaneas *diarrhæas* assueti sunt.

Quamvis enim illis, qui vel ad *spontaneas* diarrhæas, vel ad promptos vomitus assueti sunt, in univsum minus facile ad *febres tertianas* usque durent occasiones depravatae concoctionis, sed communius præsentiore repentino impetu sive vomitus sive diarrhæa, citra laboriosas illas tentationes, absolvantur; fit tamen non ita raro etiam in ejusmodi dispositionibus *collectio*, tandem ad febrem hujusmodi exiens, inprimis, quando vel (1) *leniter atque sensim* facta est materiæ collectio; vel (2) non magis simul & semel, quam etiam cito nimium *lentescentis*, & nudo motui simplici, sine aliquo apparatu *preparatorio* inidoneæ vel (3) præcessit insignis aliqua *virium* defatigatio; vel denique (4) *toni ventriculi* seorsim peculiaris velut enervatio; imo (5) inter monstra empiriarum modernarum, molienti etiam & *salubriter* *nauseanti* ventriculo, alibi *adstringentia*, alibi *opiata*, præpostere objecta.

Est autem horum generum proventus febris tertianæ successivus atque lentior, inprimis familiaris *summo vere*, quando a refrigeratione hyberna

in.

incautius admittitur, adeoque ipsam primam coctionem non magis, quam distributionem & evacuationes turbante, sensim collecta saburra, coorientem tandem fortiore aliquo simultaneo stimulo, ad ejusmodi *molimina februa* impellit.

Utræque verum hujusmodi, tam per vomitum, quam per alvum, excretionem, incidunt communiter in tempus *paroxysmi frigoris*; & familiarissime quidem jam *senescentis*, & mox in æstum transituri. Inprimis quando reliqua patientis continentia ita conspirat, ut neque spontanea *jectigatione* nimia, neque *imaginaria* etiam auctiore nausea, *frequentiores* conatus vomendi irriter.

Interim, quod etiam jam indigitatum est, plurimum interest, inter nudas harum excretionum *commotiones* atque conatus vacuos; & actuales sufficientes *evacuationes* in effectum deductas.

Versatur autem differentia nervus in eo, quod *commotiones* nudæ, toti febrili nihil detrahant, imo laboriosiores potius illam, quin *perinaciorum* efficiant, & omnibus modis non solum nullum commodum sed verum potius damnum inferant.

Quando paroxysmus *frigoris* plane nullas *excretiones*, aut earum evidentiora *molimina* secum fert, tunc subest fere una aut plures sequentium circumstantiarum, (1) *patiens* observabitur temperamenti atque indolis magis *segnis* & *languida*; aut (2) etiam alioquin ad hujusmodi excretionem, inprimis vomitum, non assuetus; aut (3) morbus certius trahitur in longum, (nisi videlicet arte debita sublevetur) aut (4) febris manifesto *laboriosior*, paroxysmus *vehementior*, *longior*, & a simplici legitimo *typo* alienior erit; *anxietatibus* etiam, tam præcordiorum, quam ipsius mentis importunior, imo ad quaslibet *anomalias* magis promptus, imo præceptus.

Quando vero etiam *perversa medicatio* concurrat, *lente* febres (imo aliquando *acuta*) *tabida* & *hectica*, in humidioribus *hydropes*, in pro-
cinctu.

Remittenti frigori non statim & *immediate* æstus succedit; sed *linguor* solum quidam, cum molesto veluti *contusionis* sensu, per totum corpus, inprimis autem *artus*. Unde germanis nostris solennis est expressio: *Es sey ihnen, als wann alles an ihnen zerschlagen wäre.*

Quamvis quidem illi, quibus *nausea* diutius durat, hoc incommodum minus exquisitè sentiant, propter reliquam internam, ab illa adhuc nausea, perturbationem, & aliqualem anxietatem.

Illud autem oblivisci minime convenit, quod *horror* vehementius & importunius *contremiscens*, familiarior sit vomendi conatui, aut ad minimum materia huic debita magis affectis; simul etiam *rigor* spasticus pertinacior: illis autem, quibus magis ad *alvi fluxum* tendit exce-
natus, *rigor* major, *horror* minor. Utrisque *frigus intensum*; vomitibus tamen *vagum*, & veluti levibus phlogosis emicantibus interpolatum, in-

primis sub anxietate *conatum* vomitoriorum: constantius autem & æqualius *frigus κατω* inclinantibus.

Parvum & *breve* frigus, sine ullis, aut certe insignibus *excretoriis* commotionibus, illegitimum, & *acuto* typo, ad minimum composito, propinquum indicat morbum: si nempe *vehementiorem*, *repentinum* inprimis, & *longum* (quamvis hæc fere nunquam sibi invicem desint) *æstum* post se trahat.

Brevis enim & *levis* æstus, cum *parvo* & *brevissimo* frigore prægresso, vix unquam evenit, nisi *senescente* jam, & *legitima* quidem, tertiana.

Totus paroxysmus tertianæ legitimæ, vix infra *sex* ad minimum, familiaris *octo*, horas durat: vehementior vulgo *duodecim* horis circumscribitur. Qui has excedit, pro *notho* seu anomalo habetur.

Frigus rarius ultra, neque tamen multum citra, *hora* spatium, durat. Reliquum tempus, post parvam illam intercedentem morulam mediæ habitus, *æstus* occupat. Et hic quidem fere *æqualiter* fervidus, per dictum illud plurimum horarum spatium. Quo præterlapso, intepefcit sensibilibiter.

Sub *æstu* hoc valde conspicuæ sunt sequentes circumstantiæ. Ante omnia evanescit aspectus ille patientis sub frigore *macilentus*, simulque *pallor*, atque *vasorum* delitescencia, imo redit patientis, non solum ad reliquum *turgidulum* faciei, & universi corporis æque ac *vasorum* sanguiferorum, habitum; sed increbescencia pededentim æstu, etiam præter solitum *turget* habitus corporis, inprimis *facies*, quæ etiam ita communiter *rubet*, uti ab igneo calore exterius diutius illam feriente, fieri solet.

Quo *minus* hoc fit, ut, inquam, præter solitum, in statu cujuslibet patientis vegeo concalescenti, modum, color & turgiditas faciei, sub febris *notabili æstu*, nihil augetur, eo pejus habet patientis, & paroxysmi, imo febris ipsius, indoles alienior est, & merito suspectior.

Dolor capitis, *sitis*, *inquietudo*, tum anxia circa *præcordia*, tum impatientis per ambitum corporis, & inprimis artus, concurrunt: unde patientes tales, tum toto corpore, tum inprimis artibus, non diu eundem situm fervare volunt; quandoquidem inde *gravativum* quoddam *fatigationis* genus (antiqui *osteocopon* vocant) sentientes, motu membri ad alium positam, istius veluti relaxationem tantisper percipiunt.

Manet in ejusmodi statu patientis per plures horas; *æstu* inquam intenso & inquieto pessime affectus, *capite* valde dolens, *siti* vehemente affectus. Interim quantumcumque sit *æstus*, *siccus* est corporis ambitus, nec ullum *sudoris* vestigium. Adeo etiam, ut ne quidem *medicamentis* sudoriferis, neque *regimine* ad sudandum disposito, ullus mador eliciatur: sed potius

potius nihil nisi *anxietates*, *mentis* perturbationes, *doloris* capitis incrementa, *æstus* intolerabilis excessus, *inquietudo* & *impatencia* enormis, præsentissime inde pullulent.

Quando vero hæc incommoda jam per multa horas, *sex*, *octo*, *decem*, ita propemodum *æquali tenore* durarunt, fit patientis sensim mansuetior atque *tranquillior*, & remittit de querelis suis, tam *æstus*, *cephalalgie*, quam *sitis* imo universarum prægressarum molestiarum. Imo fit ita magis magisque tranquillior, & *calor* etiam, ad tactum intepefcit.

(Metiuntur vulgo paroxysmum tertianarium, ad summum *duodecim* horis; harum periodum si diutius transcendat, pro *spuria* habent; id est, vero practico sensu, *compesita*, ad *continuum* genium accedente. Illud etiam certum est, quod tamdiu perdurantes paroxysmi, vehemente *æstu* & *pauco* inprimis *frigore*, conspicui, febrem denotent ad *acutam continuam* indolem proclivem;)

Interim maxime digna notatu est hæc circumstantia, quod ii patientes *tertianarii*, qui *plethora* notabili affecti sunt, & *impetum* majorem, & *durationem* longiorem *æstus*, omni modo experiantur. *Dolores* etiam, & *perturbationes*, capitis, majores certius incurrant.

Neque hoc solum, sed etiam *angustias præcordiorum* exquisitiores, *inquietudinem* majorem, imo ipsorum *excerendi* conatum *tergiversantem* veluti inertiam, & ipsarum *excretionum* difficiliore exitus.

Imo vero, quo major adest sanguinis *abundantia*, eo magis propendet veluti talis febris, ad *acutos*, *inflammatorios*, *continuos*, *hecticos* typos; quos sæpe malum patientis *regimen*, aut sæpius hodie imperita *empiria*, temere introducunt.

Sub hæc demum symptomatum reliquorum, inprimis autem *æstus remissione* maxime sensibili, emergit *sudor spontaneus*, si patientis per initia paroxysmi per *vomitum* aut *alvum* exoneratus sit; sub æstu etiam *sitim*, modesta tamen bibendi licentia, restinxerint, & hoc ipso maxime tempore *æstus* depascentis, *quietiorem* sese gerat.

Sin minus *primo* statim paroxysmorum prægressa, *æstu* etiam fervidiore, & *potu* præter modum paulo assumto, sequi tamen solet sequentibus paroxysmis:

Quanto tardius, eo molestiores sunt ipsi paroxysmi; omnibus consuetis symptomatibus, *duratione*, imo etiam diuturo, & modo non constante, *languore* post paroxysmos; quin intermediis etiam diebus.

Ex adverso, quo magis *sudores* hi, *prompte*, & *sponte*, succedunt, eo *breviores*, & in universum fere *mitiores* fiunt paroxysmi subsequentes; & succedit, mox ipsi paroxysmo finito, tanto magis autem sequente die, præsentior, & omni modo manifestior, *euphoria*.

Interim *immodestior concitatio* sudorum, nihilominus incommoda affert.

fert. Quando in ipso *æstu* paroxyimi, intempestive atque præpostere tentata, effectum fortitur, non solum nihil sublevat patientem, sed sensibillissime debilitat; obnoxium etiam reddit, quasi *perpetuis subationibus*, quæ *tabidam* etiam maciem, & summam *virium* defectum introducunt, *simpli- cem* tertianam in *compositam*, *lentam*, imo, si modicus error circa cohibitionem sudoris, tandem necessariam visam, committatur, (neque per *imperitam empiriam corticis Jesuitici* temere suppressam ipsam febrem,) in *hecticam* transformant.

Quando hi *sudores*, etiam cum debita moderatione, & nihil coacti, *serius* demum paroxyimis succedunt, nulla evacuatione primarum viarum potitis, tunc *æstum* quidem impetum per sequentes paroxyimos mitigant, nihil autem impediunt, quo minus paroxyimi *revertantur*, & æquali communiter duratione jugiter continent.

Quando vero etiam *excretiones* supra diætæ commode obtigerunt; *sudores* autem hi sub finem paroxyimi, a patientibus negliguntur, refrigerando, aut prorsus e lectis simul surgendo: trahunt post se certiore futuri paroxyimi non solum *reditum*, sed etiam *æstum* & impetum & durationem. Imo, si aliquot deinceps paroxyimis, pariter neglectim habitis deficiat *sudor*, trahitur tanto facilius tota febris in longum, & tandem velut in *habitum*. In *plethoricis* etiam, non deest periculum succedentis tandem *lente*, imo per pessimam *empiriam* temere *cohibitis* hujusmodi febribus, *hectica*; sicuti etiam in tali constitutione, *vehementiore* inprimis atque *longo æstu*, nimis intempestive, mox tertio quarto paroxyimo supprimantia talia opponantur, obtingit satis familiariter periculum *acuti* typi; imo *inflammationis* internæ.

Quando etiam reliqua quidem febris, licet *tardius* & *pluribus* demum paroxyimis, tandem fatiscit, *sudores* autem ita temere *suppressi* fuerunt, eveniunt posthac familiariter, & *Præcipites* & *copiosi* spontanei sudores; communius quidem salivam *sub somno*; sæpe tamen etiam per totas dies, aut ad minimum quoties aliquid vel *edit* patiens, vel *bibit*, ante omnia tamen quoties *calidum* quidquam assumit. *Fatigant* communiter hæc sudorum incommoda, ipsos facientes enormiter, imo exhauriunt *viribus*. Et sicuti illi qui diu noctuque jugiter patientes obsident, ordinarie cum *lenta* adhuc *febricula* connexi sunt: ita si illis etiam tandem subvenire necessarium videatur, & hoc immodestius per *adstringentia*, aut protritum illud jam in ipsis trivis artificium (*artis vitium*) *corticis Jesuitici*, perpetretur, prompte subeunt *lenta febris*, *hectica*, *phthises*, *hydropes*.

Febris *tertiana* quam maxime *legitime* succedens, non est affectus prorsus *evanidus*; sed *durat* fere per aliquot paroxyimos, inprimis nulla strictè dicta *arte* adjuncta, sed *tota sibi relicta*, rectè tamen observata & administrata ejus indole, ubi raro ante *quartum*, frequentius tamen ante *septimum* paroxyimum, in solidum cessat.

In

In nostris autem climatibus, minime observatur ulla vel affectatio *septime periodi*: vel *septimi* paroxyimi seorsim, specialior efficacia, ad universum affectum quasi *critice* terminandum.

Imo, sicuti *septimus* paroxyimus etiam in *tempus criticum* non incidit, sed in *decimum tertium* diem; ita si quod jus *criticum* affectare possit paroxyismus, *quartus* potius hoc assequi deberet, utpote non solum in *diem septimum*, sed *horas* etiam *criticas*, expectandus: revera tamen nihil horum, etiam curiosa observatione, præcipue *constanter*, deprehendere licet.

Illud potius confirmat experientia, quod qualitercunque tandem desinentes febres hujusmodi, inprimis autem *languidius*, aut contra *præmature*, (illud *sponte*, hoc *arte*) emanere apparentes, communiter adhuc aliquot succedentibus *alternis* diebus, aliquas paroxyimi, quantumcunque etiam leves, notas adhuc exhibeant: *languorem*, aut ad minimum *inertiam* aliquam, *segnitiem*, *fastidium* quaecunque, *capitis gravitatem*, *somnolentiam*, *appetitum* minus vegetum, aut ad minimum non indifferentem sed *malacia* quadam *eclecticum*: sæpe etiam, accuratiore observatione, sentiuntur, *apex nasi*, *infimæ auriculæ*, *extremi digiti*, leviter his horis frigesce. Ita cuidam Parocho, uno & altero paroxyimi symbolico die, *digitus* solum *auricularis* in *utroque manu* sensibilliter refrigit.

Illud insuper quam maxime notatu dignum est, quod febris *tertiana* nunquam meliore fide cesset, & sinceram sanitatem post se trahat, quam ubi *sensum decrescente* paroxyimorum & *impetu* & *duratione*, ita gradibus veluti quibusdam atque passibus peculiaribus, decedit.

In vulgus usque notum est, quod febres *tertianæ recte* succedentes atque decedentes, *sanitatem* non solum *integram*, sed velut ad sensum *firmiorem*, *alacriorem* atque *robustiorum*, post se trahat. Unde plebs: *Mam werde nach dem kalten recht gesund.*

Sæpenumero vero exerit sese quasi peculiariter, *appetitus* insignie incrementum. Neque hoc solum, sed etiam corporis reliqui veluti visibilis *evexia* & augmentum.

Sicut etiam illa ipsi adeo plebi satis nota est febris *tertianæ legitimæ innocentia*, ut hac ipsa neminem mori, pro certo habeant; imo etiam vel *sine medicamentorum* concursu subinde superari, equidem etiam exemplis, sed propemodum magis traditio ne quadam, pro comperto habeant.

Hæc quidem hætenus, de *tertiana simplici atque legitima* omnino valent atque vera sunt. Interim etiam illud adjicere fuerit integrum, quod aliis etiam febribus, concurrens *segnior* quædam *faburra ad intestina congesta*, *tertianarii* typi velut *complicationem* haud raro afferat.

Neque vero illud etiam præterire est integrum, quod febris *tertiana*, crassiore quodam modo conversationis atque *contactus*, ut in eodem lecto dormiendi, ex *iisdem vasis* bibendi, *iisdem cochlearibus* utendi, aliquando

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

C

velu-

veluti *contagiosa* appareat: inprimis autem tanto certius, quando diætæ notabiles aberrationes, *prædisposita* exhibent corpora.

Sicut autem jam supra non solum memoravimus, sed velut anticipando quadantenus causam allegavimus, quamobrem id fiat, ut tertiana *verno* tempore familiarior sit; ita monstrat experientia, quod etiam aliæ, inprimis *epidemicæ* febres, paulo lentioris indolis, *verno* tempore admodum familiariter *tertianarum typum* simul adsciscant, & reliquis suis moribus superaddant: quamvis hæud raro, non sine peculiari nota majoris periculi, tum proprio illarum *typo*, tum intimioribus *partibus corporis*, hinc ingruentis.

Ultimo loco de hac etiam febre observari meretur, quod illa per longam moram, diu videlicet negligentius habita, tandem ita in *consuetudinem* abire videatur, ut consumta etiam vera, & inprimis quidem proportionata vera, *materia*, *motus* nihilominus febrilis, cursum suum constantiter servet, ut *alteris* illis diebus revertatur; neque illud quidem *dissimulando* aut fugitive, sed omnino vegete atque satis fortiter; *brevioribus* tamen communiter paroxysmis. Quando tamen nimis audacter circa res non naturales exorbitant patientes tales, proximus ab eo errore *paroxysmus* importunior esse observatur.

Intermediis interim diebus, imo usque ad ipsam horam paroxysmi, & post unam forte horam ab ejus fine, & animo & corpore, actionum *vitalium acerrimam* etiam energiam possident & exercent.

Frequens tamen in tali constitutione est peculiaris *edacitas*, unde etiam plebi specialiter *Fress-Fieber* appellari audias, atque de *diurnitate* quasi certo præfatio suspectas esse.

Ita quidem sese habet vera atque genuina historia febris tertiana legitime, atque circumstantiarum ipsi non magis familiarium, quam veluti essentialiter, & specie quidem infallibiliter, gradu solum differente solennium.

C A P U T I I I

Historia curationis vulgo usitatoris, inprimis quantum ad effectus ejus, aut eventus, attinet.

Nihil temere anticipare, nedum ordine præpostero incedere, fert animus; unde hæc quidem capite non tam ipsam methodum curationum, prolixè & velut ex professo, tradere aut commemorare placet; sed illud solum e re fuerit, quemnam *eventum* fortiri observentur curationum diversa aliquot genera, & inprimis quidem inter se admodum diversa, tanquam *historia nuda* cognitum habere.

Sunt

Sunt autem methodi usitatæ, trium fere generum, *prima* antiquior, occupata communiter fuit in *evacuatione cathartica*, communiter tamen cum *epicrasi* humorum, in specie bilis.

Alter recentior, & per initia fere absolute *empirica*, in *evacuatione per vomitum* fortiore fundata est.

Tertia, pariter recentior, huc usque quidem nude atque simpliciter *empirica*, per *corticem Jesuiticum*. Quem recentissime aliqui, non tam æque nuda & simplici *empiria*, quam potius qualicumque *ratione* generalioris paræ efficaciam inducti, supplere aut potius imitari aggressi sunt, per aliarum etiam arborum, inprimis *quercus*, *corticem*: & pari quidem in genere successu, si eventus solum spectetur. Quod jam attinet *historiam* successus & eventus harum curandi *methodorum*, loquuntur hoc non solum ipsæ antiquorum *historiæ*, imo etiam præscribendi atque commendandi sensus, quod illa methodo non nisi *languidis successibus* expugnatae sint febres tertianæ; sed monstrat hoc etiam hodierna adhuc experientia, quod ab hac methodo febres ordinarie magis in longum *trahantur*, quoties illa febribus hisce jam *perstinacioribus*, aut quoque modo *insolentioribus*, adhibetur.

Quando vero *mitioribus* applicatur, certo certius nullam peculiarem prærogativam his ipsis etiam afferat aut conciliet, quin, ita benigne constitutæ hujusmodi febres, etiam *sine* omni hinc inde, aut certe sine tali in specie methodo atque medicatione, pari ratione aut tolerabiles existant, aut similibus successibus, & temporis mensuris curentur; & hoc quidem vel *sine* ullis medicamentis, vel *cum talibus*, quæ cum hac *methodo* nihil commune habeant; v. g. *euphorisii pepticotonicis* seu *stomachicis*; imo etiam *sudoriferis*: inprimis si cæteris paribus, quæ vulgo non æque attenduntur, paulo convenientiore tempore sudor vel instituat, vel sequatur.

Sunt autem illa, quæ *minus* attendi dicimus, inprimis *spontanei* illi *vomitus*, aut aliquando *catharses*, *prioribus paroxysmis*, aut quodocunque tandem, modo affatim atque largius, eventientes.

Quod vero verum sit, quod talia vulgo *minus* attendantur, liquere potest ex eo inprimis, quod non solum vulgus hominum, sed *medicorum* etiam, inprimis autem istius scholæ, hujusmodi *evacuationes* in hac febre, proprie pro morbi directis *symptomatibus*, & ventriculi male affecti *pathemate* interpretantur, quem propterea *roborandum* potius esse concludunt, ne talibus *commotionibus* afficiatur &c.

Secunda methodus, quando *vomitum* cum bono successu copiosioris *evacuationis* instituit, & inprimis *tempus* maturum rei gerendæ assequitur, in subjectis insuper *robustioribus*, & sibi magis firmiter constante indole, communius tam bonum operæ pretium facit, ut inde tanto confidentius *absolutam* certitudinem sibi imputet, & audacter ad *vomitum* exonerandos ægros convolet.

Interim incommoda experitur minime dissimulanda sequentia: *Primo*, quod sine prudenti, adeoque *dogmatica* potius, quam *empirica* exhibendi ratione, sæpe numero frustra sit, & nihil nisi *conatus* enormes, sine *materia* peccantis successu, provocet, adeoque patientes, vel in genere inutiliter fatiget, *teneriores* atque *debiliores* in specie perturbet, gravius *plethoricos* vehementer angat & exagitet, & fere *imposterum* utilioribus conatibus & successibus *inidoneos* efficiat.

Secundo: *Emetis* adhibita hæc Methodus, eo inprimis tempore, quo sponte ad vomitum propendent, imo jam ad illum feruntur (ut *versus paroxysmos*) facile *hyperemeses* excitat; & tamen subinde adhuc *excretionem* actualem, *sufficientem*, eoque solo *utilem*, non præstat.

Tertio: Tanto magis autem, si nude *Empirice*, pro adæquato Febris hujus remedio habita hæc Methodus, *promiscue* etiam diuturnis & jam in habitum quendam deductis hisce Febribus, indifferenter applicatur, non solum nihil, boni, sed satis etiam sæpe aliquid finitri p. odicit.

Quarto: Omni modo vero Febri toti curandæ minime methodice quadrat, inprimis, quando quoquo modo sensibilius excessit *coactus* vomitus, & ipsas *vires*, imo tenorem & *ordinem* tranquilliorum *motuum* vitalium gravius concussit.

Quinto: Methodus hæc, si nulla adsit *propensio* ad vomitum, minime absolute *innocua*, nedum simpliciter *adæquata* est; sed potius facilius tali tempore, & familiariter *inefficax* ad minimum; *sola* inquam *directa Emetica*. Ubi *adest* propensio aut penitus jam *conatus*, ibi iterum hæc *moda*, *periculosa* est, neque certe in tali casu ullo intuitu *necessaria*.

Interim omni modo, si perite atque prudenter, non tam *medicatio*, quam *methodus* ad minimum *Emetica*, instituat & administratur, aut ad minimum in debitam considerationem veniat, minime omnium vero, spontanea absolute pro *nudo symptomate directe morbido* habeatur, plus usus habet, quam neutra reliquarum.

Enim vero *tertia* usitata *methodus*, communiter cito *cohibet* tertianam febrem; interim circumstantiæ quæ usui illius familiariter eveniunt, omnino notari debent.

Edit effectum suum expectatum, sine memorabili aliquo *presentaneo* incommodo, (*a*) in *robustis*, (*b*) antehac satis *sincere sanis*, (*γ*) non primo statim aut secundo paroxysmo, (*d*) nec etiam propius impendentibus paroxysmis (*e*) omnino tamen versus illos, exhibita. Si secus fiat, ut etiam aliqua *sigillatim* harum circumstantiarum desit, incommoda etiam præsentiora post se trahit; & quidem quo *ordine* hic à nobis recensitæ sunt dictæ circumstantiæ, eo certiora atque graviora: certissime atque gravissime, si hæc circumstantiæ *omnes concurrant*.

Nihil juvat hæc Methodus, si plane *sine respectu ad paroxysmum* aut ejus diem, *vacuo* v. g. *tantum die* cortex hic adhibeatur.

Periculum semper, effectum autem *noxium* frequenter, exhibet, quando

do *materiis non evacuatis*, febre hucusque adhuc vehementibus paroxysmis agente, in corpore insigniter *plethorico*, *sudoribus* etiam nullis, aut nihil *sufficienter*, secutis, *multum* exhibendo, & sæpe atque *continuan-*do, instituitur. Tanto magis autem si una cum talibus hujus methodi amethodiis, vel patientis errore, vel imperiti empirici suasu, qualicunque, tanto magis autem fortior, impulsio & *interna commotio sudoris* conjungitur.

Incommoda, quæ effectu suo veluti *directo* etiam, certo post sese trahit, sunt *constipatio pertinax alvi*, ab ejus usitata methodo, & contra constitutiones plane individualiter peculiare, aliena; appetitus interim augmentum, etiam insolitum; familiaris interim *novi paroxysmi reditus*, post aliquot dies; certus quasi, si *obstipatio* illa ab hoc cortice introducta, stimulo aliquo tum patitur atque referetur.

Noxæ quas post se trahit, si minus caute atque circumspicte exhibeatur, omnes fere sunt *Sontica*; aliæ tamen *tardiores*, aliæ *presentiores*, imo aliquando veluti *precipites*.

Tardiores, (non tamen ortu æque, quam ulterioribus peioribus effectibus) sunt, ipsa *adsrictio*; & sensim *siccitas* alvi, familiariter post febres hac methodo sublata, contra pristinam consuetudinem, imposterum veluti *in consuetudinem* abiens. *Angustia* etiam insolitæ, aut solito certe majores & frequentiores, circa *præcordia*, in primis post cibos; apud paulo manifestius *plethoricos*, hoc eodem tempore *phlogoses*, *faciei rubores*, *capitis gravitates*, & *inertia*, non vere, sed tamen *quasi somnolenta*; flatulentia vel penitus inconsueta, vel tamen solito non solum major; sed inprimis à successu alienior, *conclusa* magis, sub alvi *stipticitate* potius, quam *siccitate*; unde aliis graves & pertinaces, cum vel sine sensibilitate *anxia tensiones* in abdomine, borborygmis mitescens; sensim magis magisque importuna *hypochondriaca* pathemata, neque magis *excretionum* quam tandem ipsatum etiam *coctionum* atque *distributionum* vitia.

Ab his *progressus*, licet hic inde admodum *segnis*, minime tamen æque rarus, sit ad illa mala, quæ aliquando etiam *presentius* evenire diximus.

Nempe sunt talia graviora pathemata *colica*, *inflammatoria*, *abscessoria*, *scirrhusa*, in abdomine; *icterus*, *tabes*, *cachexia*, *oedemata*, *ascites*, *tympanites*, *anasarcodes* inflatio, *febres acute*, *inflammatoria*, *angina*, *strangulationes cardialgica*, *febres lente*, *sudatoria*, *hectica*, *anomala vagæ*.

Horum malorum successuum, qui *presentius* suboriuntur, inprimis in corpore non jam ante admodum male prædisposito, non tantæ fere sunt *perinacitæ*, & *periclitationis*, ut illi, qui post longas *cunctationes* & *se-gnes imidulationes* tandem succrescunt.

Certior etiam, & melioris omnino spei præ modo dictis tractabilioribus, est talis medicatio, sub qua *febris pristina revertatur*. Hæc enim si deinde patienter atque prudenter & toleretur, & artificiose ipsi succurratur,

curratur, pleniorum atque sinceriorum restitutionem in integrum, subministrat.

Parcius autem *datus* cortex, nihil perpetui & uniformis præstat. Pro- ducit etiam subinde, imo familiarius, effectus, à consueta reliqua sui operatione alienos; dum vomitum alibi, *alvi fluxum* tanquam positive catharticum, alibi utrumque, concitat; inprimis, quando *versus paroxysmum* propius instantem, adhibetur.

Hæc est vera & intemerata *historia*, trium illarum *famosiorum* & usi- tatorum *methodorum*, earumque veræ & constantis efficacix, de qua illud insuper monere restat, quod uti dux priores non æque *certe as- que infallibiles* existunt; quoniam *prima* quidem magnæ ambiguitatis, & cer- te remotioris solum *generalioris*, energix pro universo hoc negotio, exi- stat; *secunda* partim *insufficiens*, partim non absolute *secura*, tandem etiam minime omnium *neccessaria*, nisi forte in plane peculiaribus casibus; ita *tertia*, licet ipso effectu *generali* certior, speciali tamen *incerta*, nempe graviorum eventuum nunquam non *suspecta*, quales loco febris tertianæ, minime periculosæ, & per alias non minus certas quam mul- to securiores *methodos superandæ*, temere periclitari, nemo prudens in animum induxerit.

C A P U T I V.

Pathologia Febris Tertianæ.

Sicut in proemio ipso jam monui, quod D. D. Præsidis sententiam de negotio *februm* sequi animus ferat, ita placet illam ante omnia brevibus proponere, & ad illam deinde *febris* etiam *tertiana* omnes at- que singulas circumstantias exigere.

Postulatur ante omnia consensus circa res simplici rationi innitentes; (1) Quicquid & fieri potest, & non fieri, illud non *neccessario* fieri. (2) Quicquid à quacunque causa non semper, sed potius valde raro fit, illud ab illa nulla *absoluta neccessitate* fieri. (3) Aliud esse *neccessita- tem materialem*, aliud *moralem*; illam directe ad nullum *finem* respicere, hanc perpetuo ad *certum*. (4) Illam *absolutam* esse, hanc *respectivam*. (5) Illam *stricte* dictam *neccessitatem*, hanc *utilitatem* magis proprie appellari. (6) Sine quocunque finis obtineri non possit, illud ad finem esse *neccessarium*. (7) Ubicunque finis sit *neccessarius*, ibi *neccessaria* esse *media* ad illum finem tendentia. (8) Cuicunque finis sit *neccessarius*, illi *media* ad illum finem *neccessaria*, pariter esse *neccessaria*. (9) Sub iisdem circumstantiis posse vel agere vel non agere, esse *Agentis liberi*. (10) *Fi- ctiones mentis* nudas, inprimis *pute morales* seu æstimatorias, nullam ha- bere

berè activitatem directam & immediatam in *materias*; multo minus vi- cissim. (11) *Voluntatis* executionem circa usum rerum corporearum, *mo- tu* membrorum corporeorum perfici. (12) Aliud esse *λέγον*, *intellectum* simplicis veritatis; aliud *λογισμόν*, multiplicem comparisonem respecti- vè veritatis, circa affectiones rerum in crassos sensus cadentes. (13) E- tiam in rebus singulis *λογισμῶ* manifestum esse *λόγον*; in nullis autem *τῶ λογῶ* rebus, verum *λογισμόν*. (14) Animam, quantum scimus, absolute opus habere corpore organico. (15) Corpus absolute nullum usum habere, organico, nisi pro destinationibus animæ. (16) Nul- lum esse actum in corpore, adeoque etiam nullam partem organicam, in quam anima non habeat potestatem aliquam, illam secundum suas intentiones commovendi; (17) Animam manifestam habere potestatem, motus corporis tum universim, tum particulatim, inhibendi. (18) In omni febre esse aliquam materiam (aut ad minimum firmam de illa ideam, licet hoc solum rarius) vitalium partium, aut directarum actio- num vitalium, gravissimæ læsioni idoneam. (19) In omni febre esse commotiones humorum, extraordinarias quidem gradu, sed non tam specie. (20) In omni febre esse secretiones & excretiones; (21) & qui- dem materiæ febrili è corpore excutiendæ proportionatas. (22) Nullius tamen materialis immediatæ neccessitatis; (23) & proinde facillime per- turbandas, cohibendas, repellendas, in transversum agendas. (24) Non magis corporeis inprimis sensorii irritamentis: (25) quam nudis ani- mi repentinis intentionibus intensioribus. (26) Si hæc ita tranquille & ordinate procedant, inservire corporis conservationi, & liberationi à no- xiis effectibus materialium febrilium. (27) Adeoque motus illos, qui fe- briles habentur, non solum a priori quadrare, sed etiam a posteriori satisfacere, liberationi corporis a rebus ita noxiis. (28) Adeoque etiam omnium probabilissime contra illas materias institutos videri. (29) Cocta autem movenda esse, non cruda, neque in principiis, nisi turgant (ra- rissime autem turgere) id est, nihil movendum esse, nisi sit mobile.

Puto hæc sufficere posse, tam pro *thesi*, seu *explicatione* februm in genere, quam pro *hypothesi*, seu *applicatione* ad tertianam febrem in spe- cie, cujus rei experimentum facere aggredior. Præmonemus tamen non sine causa, ut illa quæ jam alibi à D. D. Præsidi in hanc materiam dicta sunt, adversus *ἀλογίας* in intelligendo, & *ἀσυλλογισίας* in ar- gumentando subsumendo & concludendo, in dissertationibus de Histo- ria Febris in genere, Pathologia ejus in genere, excusatione adversus examen pulsus celeris, constanter ante oculos, imo in mente & intel- lectu, retineantur; quandoquidem in cathedra medica, & de rebus me- dicis differentibus, *ἀτοπον*, imo etiam tædiosissimum est, logicam per- petuo inculcare, & præposteratas acceptiones, & inde ineptas propo- sitiones plurium terminorum, alieniores insuper subsumptiones, & fa- miliares

miliares conclusiones, in quibus alia sint, quam in præmissis, corrigere, & emendare.

Sicut itaque *concoctio* in ventriculo, iusta atque debita, *vitale* utique est negotium, debitum corporis perenni *conservationi*, per restitutionem illarum substantiarum, quæ sub reliquo motuum vitalium perpetuo successu, materiæ necessitate fatiscunt; necessarium hinc utique est, siubi aliqua materia, tum *organa* huic negotio debita, obsidens & impediens, tum *actus* illos eludens pro se, & pro aliis rebus labefactans & præoccupans, præsto sit, illam auferre atque remove.

Si enim hoc non fieret, impenderet toti corpori, & primo loco *sanguini*, certissimum periculum successivi interitus, per defectum necessariorum *restaurations*, sub progressu indefinente consumptionis Fluidarum, & labefactione solidarum partium.

Ne itaque tantum detrimentum eveniat, inprimis propter rem cui facile sit & satis promptum efficaciter resistere, imo ob illa corpus liberare; tanto magis utique consultum est, & fieri non magis debet, quam decet, ut quod fieri utique potest, omni modo fiat. Potest autem natura, materias in corpore humano occurrentes, nisi enormiter ab ejus proportionem aberrant, & ut vulgo loquuntur, toto genere distent, *commovere*, *promovere*, *emovere*.

Quidni autem *possit*? cum utique universum negotium vitæ, nulli alia re, nisi his *modis* atque *motibus*, indefinente continuatione ab illa perpetretur.

Ab illa inquam, ipsa *humana natura*, nempe *anima*. Propter quam nimirum totum corpus organicum non solum ita unice existit, ut *absolute* propter nullam aliam rem, neque sit, neque possit, neque debeat esse; propter *animam* autem adeo *absolute* debet esse, ut si hoc non esset, nihil possit *humana anima*, omnium eorum, quæ posse vere & realiter intelligitur.

Neque vero solum corpus necessario est propter *animam*, sed *anima* etiam vere & realiter *compos est* corporis; tum *sensu*, ad quem corpus dirigit, sub quo corpus regit, quem per corpus suscipit atque percipit; tum *motu*, quem pro suo arbitrio, *animalem*, præsentissime & sane fortiter, instituit & instruit; & pro sua intentione, *vitalem*, neque minus prompte, neque subinde minus fortiter, flectit atque regit, v. g. *Lipshymis*, *tremoribus*, *convulsionibus*, inprimis vomendi moliminibus, à terrore, timore, iracundia effera, nausea, &c.

Sane vero, cum non magis exemplo, quam ipso vero factò & eventu, familiarissima sit & expeditissima, animi, etiam sub *nuda imagine* nauseantis, potestas in *motum ventriculi*, ad illum vomitu ita concutiendum, ut quicquid molestum, vel tale solum falso æstimatum, inest, imo solum imminere eidem fingitur, citata, & promptissima excutiendi methodò, expellere non magis *possit*, quam etiam promptissime *soleat*; indignum

indignum profecto illa esset, si rem non solum proclivem, sed etiam valde sibi familiarem, negligeret, adversus incumbens aliquod periculosum onus, tentare atque experiri.

Sicut autem iterum iterumque memori mente tenenda utique venit illa animæ humanæ etiam circa res *nude rationis arægia*, inprimis secundum individua varia, communiter tamen major potius quam minor; ut nempe non, quod absolute *deberet*, statim absolute *intelligat*; neque quod etiam *intelligit*, propterea statim *velit*; neque quod etiam *vult*, propterea statim, alacritate atque fiducia debita, & simplici atque plana methodo, *suscipere* & *exequi audeat*; prout ejus rei innumera sunt non tam in dies, sed etiam in horas exempla *civilia* atque *moralia*; ita valet hoc ipsum tanto magis etiam de *vitalibus* negotiis.

Ut adeo nihil minus mirum sit, quam quod anima humana, utpote sola quantum maxime sciamus, *errandi* præcipue compos, non solum in genere erret; sed tanto magis in *specie*, circa negotia corporea, *corporeis* motibus & modis exposita; cum etiam familiariter, & subinde pertinaciter erret, circa morales res, quas nudo momento *cogitationis* corrigere atque superare posset. Sicut autem in universum verissimum deprehenditur, quod maxima labes animæ humanæ, & primaria errandi pertinacia, in *voluntate* potius sit, quam in *intellectu*; adeo ut familiarissimum sit, non solum *non velle*, quod & *possit* & *debeat*; sed etiam contra, *voluntate* enixa atque defixa persequi, quod non solum *non debeat*, sed etiam *non possit*, & hoc utrumque etiam *satis recte intelligat*: ita certe etiam in *vitalibus* rebus, quam subinde, imo vix non semper, *sentiatur* & agnoscat, quod aliquid noxii impendat, imo *quale* & *quomodo* periculum imminet, quum ingruat: tamen ad *voluntatem*, tum aliquando in genere resistendi; tum longe frequentius in *specie*, ita *uti convenit*, exquisitè contra agendi, jam *securior* sit, jam *securior*, jam *alienior* & aliis potius rebus intenta, jam *timidior*, imo *trepidior*, *fluctuans*, modo huic modo illuc tendens, sed neque viam neque *constantiam* debitam servans nedum *ordinate* exequens. Conferatur disert. sub D. D. Præsidente habita, de *frequentia morborum in homine, præ brutis*.

Pertinet huc etiam, tum singulorum *vitalium* negotiorum, tum in *specie concoctionis* atque *distributionis*, habitus atque respectus ad tempus, sive *languidiores* veluti, *diuturniores* certe progressus atque successus. Inter quos plane specialissimam utique considerationem meretur *concoctionis* ciborum in ventriculo negotium, utpote quod etiam *spontaneo*, & ipsis materiis insito quodam actu & successu, bonam partem nititur: quem natura humana omni modo expectare perpetuo, adeoque moræ illius tantisper indulgere; & de eventu illius iusto, utique semper veluti bene sperare, tanquam a priori instructa esse merito agnoscitur. Ut proinde, nisi vel insuper *pathetico*, *impatiente*, quodam stimulo aut instinctu provocetur, tanquam magis ordinariè, hujus coctionis difficultates, & am-

biguitates potius patientius tolerare, indulgentius expectare, & confidentius de illius successu adhuc eventuro, sperare, etiam sine exquisito errore, possit.

Coeternum, sicuti in œconomia animali minimè necessarium est, *res inutiles in utiles* convertete: sed sufficiat & ita etiam institutum sit, potius perpetuò penù novo conquirendo invigilare; tantò minus autem, vel simplicissimæ rationi quadret, rebus ad nocendum paratis, in melius convertendis laboriosè demum insudare, potius quam illas *totas cum sua noxia efficacia*, sive ex parte aliquâ, sive ex universo habitu corporis ejicere, quo nempe actu in solidum tollitur, & omnis ambiguitas noxiam efficaciam immutandi, & omnis periclitatio, ne illa priusquam subigatur, aut si planè subigi non possit, nocumentum illud corpori sive ex parte, sive ex toto inferat.

Sicut inquam hæc ita verè sese habent, ita ejusdem certissimæ veritatis est, quod in tota œconomia animali nulla sit potestas, materias eximie & inprimis firmiter atque constanter ad nocendum aptas, imo saltè *à similitudine temperiei corporis longissime alienas*, corrigendi aut immutandi, sed unice *movenendi, pellendi, expellendi*.

Cum enim *materia* non directè alterari, aut ad minimum præsentius immutari possint, nisi aliis materiis, aut ad summum, tam intimis, subtilissimis, atque potentissimis motibus, quales in œconomia corporeæ animalis potestate non præsto sunt; propterea absoluti erroris esset, velle, sperare, tentare, nedum exigere, quod absolute in potestate non sit; sicut ejusdem notæ esset, *absolute non velle*, quod *simplicius*, & omni dubitatione *certius*, utique in potestate sit, & perpetuo usu comprobatum sit.

Est autem hujusmodi in præsentè constitutione *medium* atque *remedium*, excretio e ventriculo, per motum ejus, & fortiter compressorium, & subinde cum impetu quòdam concussorium, nempe *vomitum*.

Interim hoc ipsum medium, usum suum optatum assequi minime utique potest, quamdiu *materia*, quæ ita excuti debet, *motui* prompto non rectè est idonea. Ut v. g. nimium *lentu* atque *tenax*, nimium *densa* atque *spissa*, nimium *aspera*, non satis ac decenter *lubrica*.

Neque vero ultimæ considerationis est, quod passim *extraordinarios* motus, sibi alias minime consuetos & familiares, natura per individua diversimode *abhorreat*, neque nisi *languide, tergiversanter, anxie, trepide, fugitive*, illos suscipere aut prosequi, toto die observetur. Neque hoc magis in hisce vitalibus, quam pariter potius omnino etiam in rationalibus suis conaminibus.

Quid, quod conceptui nullam usquam difficultatem objicit, quod frequentissime fieri possit, ut natura ex una parte extraordinarios illos conatus suscipere *diffidens* atque metuens, ex altera parte qualemcunque spem adhuc fovens, posse adhuc per ipsam alterationem seu qualemcunque

con.

concoctionem talem fieri, ut tranquillioribus excretionibus obsequens, *extraordinariis* ejusmodi moliminibus non indigeat, etiam in nudis remediis sibi concessis ad hujusmodi præparationem tantisper subsistat, neque ipsum *effectum vomitus* laboriosius moliat.

Interim, quando etiam ipsum utique *vomitum*, pro tali excussione machinatur, si quidem maxime tempestive hoc facit, *antequam* materia excretioni admodum impar atque refractaria evadat, omnia certe in plano posita sunt. Et fit hac ratione nudus atque *simplex vomitus*, & nuda ita ventriculi *exoneratio*, sine vel metu, vel concursu *febrili*. Aut si omnino aliquis talis, exquisiti ordinis atque moliminum concurrat *apparatus*, defuncta simul & semel universo negotio, & *potita scopo suo* natura, nihil ultra nec intendit, neque tentat, sed rebus suis earumque, *justo & constanti filo*, iterum ex antiqua formula vacat.

Quando vero materia illa libero præsentaneo motui, jam plus, aut plurimum inidonea (quod interdum *mora*, interdum etiam satis *repentinis progressibus* fieri potest) evasit, tunc utique etiam alienum esset ab omni ratione, & quam maxime simplici *λογω* contrarium, *motum suscipere* adversus materiam *motui ineptam*. Maxime vero rerum ordini consentaneum est, *materiam* ad motum quocunque possibili modo prius *disponere*, & tunc demum motum suscitare.

Jam vero merito consideratur, qualemnam *præparationem* vel hæc materia suscipere, vel natura ipsi præstare possit? Jam modo enim diximus, quod natura *alterationum* præstandarum ut plurimum impos existat.

Cum vero difficultates illæ, quibus hic succurrendum est, unice respiciant materiam habitum ad *excussionem per vomitum* magis immediate; ad hanc autem sufficere possit etiam illorum solum incommodorum correctio, quæ paulo ante nominavimus, nimis *tenacitatis*, nimis *densitatis*, nimis *asperitatis*; quibus universis simpliciore *emolitione*, qualicunque *lubricitate* introducta, imo etiam *vehiculo liquido* atque *lubrico*, sic satis succurri possit: non est dubium, quin natura tam *generales* alterationes atque subsidiarias *præparationes* simplicissimas, præstare, aut sane tentare, possit.

Neque vero æque opus est in illa consideratione velut a *priore* prolixius occupari, quid natura hic *possit*: sed præstiterit omni modo potius ex ipsa re, non tam considerationem quam agnitionem instituere, quid utique agat & efficiat natura in hoc ipso negotio. Non potest hoc melius fieri quam rectè observatis illis *actibus, successibus, & eventibus*, qui in febris tertianæ *paroxysmo* incipiente, statim fiunt.

Nauseosum quiddam ibi, etiam ante formalem paroxysmi impetum sentiri, & tanto magis sub hujus insultu continuare atque vigere, omnino verum est. Sed non minus verum est etiam illud, quod *innumeri* dentur, non solum *paroxysmi*, sed omnino *agri* tertianarii, in quibus *nausea*

D 2

vel

vel nullum sit vestigium. Imo vero, quamvis in ipso vero paroxysmo tertianario, forte nunquam desit omnis, communissime vero maxime *molestus sensus* circa præcordia; languescens tamen tandem tertianæ, nedum in nudam veluti consuetudinem fatiscens, paroxysmis nihilominus veris atque satis omnino sensibilibus, etiam *nullus absolute* amplius huiusmodi sensus præsto est; sed occurrunt familiariter etiam, gravissima alia, sine febribus, circa ventriculum varia, de reliquo satis evidenter paria, imo gemina hæc, symptomata, quibus tamen reliquum quidquam tertianario paroxysmo usitatum minime accidat, aut complicetur.

Dico hæc propterea, ne mox ab ipso initio suspicio illa locum inveniat, quasi omnes reliquæ circumstantiæ, nuda *nausea symptomata*, & *passivæ* ejus sequelæ existerent. Illa itaque phænomena, quæ absolute stipant tertianarium paroxysmum, sunt *habitus corporis constrictio*, & eo ipso ad *interiora corporis* fiens, humorum copiosa coacervatio. *Stricturam* enim illam sequuntur tantum, nullo vero alio vel *ordine* vel *respectu* stipant, phænomena illa admodum conspicua, *palloris*, *frigoris*, *vasorum* per peripheriam corporis *disparitionis*.

Jam si non tantum *a priori* perpendimus, quid per hanc circumstantiam fieri possit atque *debeat*; quam quid *a posteriori* fieri revera appareat: facile dilucescet, quod tam stricta *coacervatione* universæ massæ sanguinæ, atque diuturna *detentione* circa interiora, non solum *possit* sequi subtiliorum fluorum *secessio*, ad aliquas cavitates: sicuti etiam hoc ita *debere* fieri, certe utile apparet, dum materia utique, quæ præsto est in ventriculo, eget non solum *emolitione*, aut ad minimum *demolitione* ubi adhæret: (*daß die Zähne klebrichte materie, abgeweicht wird, wo sie anklebet*) sed etiam *vehiculo*, cum quo *lubrica* conservetur, & concussione ventriculi *vomitaria*, ita ex ipso per œsophagum *prohatur*, nec alicubi *tenacitate* sua denuo *obhærescendo*, totum actum frustrari possit.

Quod autem hoc omnino ita fiat, etiam *a posteriori* testatum utique faciunt, non solum ipsi tales tertianariorum *vomitus*, aut *diarrhææ*: sed etiam omnino cum iisdem *prodeuntes humiditates*, jam *sinceriores*, & sine materiæ veræ peccantis comitatu: unde quotidie audias: *Der patient habe sich zwar übergeben, aber nichts als Wasser und Schleim*: Vel etiam cum ipsa materia *morbida* copiose prodeunt: ubi utique nemo hominum crediderit, quod huiusmodi humores *limpidi* & *incorrupti*, & vel oculo iudice, reliquæ turpi materiæ magis *affusi* quam *confusi*, nedum *immixti*, cum illa materia tam diu atque constanter illic hæserint, & potius ipsa illa *veræque* materia sint, quam aliquid *adventitium*, & nuperius quidem demum ususum. Sicut etiam illa, sub proxima *vomitum* perpetrandi promptitudine contingens, copiosa *affusio salivæ*, ex ipso ore, *limpida* atque *pura*, ut omni *vomitui* imprimis *laborioso*, familiaris: ita certe non

abfo-

absolute & simpliciter *ut fiat*, nedum ut ex ore *effluat* aut *expuatur*, sed ut *deglutiat*, atque promovendæ *vomitivæ excretioni* subserviat, ea ratione affunditur.

Quemadmodum autem ex hisce circumstantiis, non solum satis dilucescit, quod sanguis ita ad *interiora* compulsus, verum aliquem *usum* ibi ita exhibeat, qui tum *actus vomitus* commodissime secundet, tum etiam in genere ad *successum* atque progressus faciliores e *ventriculo* & intestinis, eandem materiam *preparet*: & ita quidem *preparet*, uti hæc materia imprimis postulat atque indiget: ita minus adhuc mirabilis est, sed potius manifestæ profus evidentæ, illa *syndrome* reliquarum circumstantiarum, *palloris*, *frigoris*, *vasorum exinanitionis* atque *disparitionis*, *sensus spasiticarum constrictio*num, imo denique *successationis*.

Ubi quidem revera supervacuum est, notare, quam alienæ hic sint veteres traditiones, de causis *palloris*, *frigoris*, *horroris*, imo *rigoris*: & quæ de *putrefactione* humorum jam *intra venas*, jam *extra venas*, fixerunt. Multo minus illis rebus tempus perdere, quæ a recentioribus de *passivis spasmis*, *cutis* æque, atque totius ambitus *corporis*, aliter dicuntur, aliter scribuntur; & non solum cum simplicitate præsentis rei, sed adhuc nimio magis inter se ipsa, absolutissime *discordata* sunt: sed placet solum illud paucis attingere, quod omnino etiam in alio casu, a nuda *imaginaria nausea* instante vomitu, quo minus expedite ille simul & semel procedit, & quo minus etiam *materiæ* tali motui exquisitè obsequentis præsto est, tanto certius & evidentiùs omnia hæc, ad minimum in *ordine* illo suo, præsto sint, & sese mutuo insequantur.

Quo minus *anxius*, aut *irritus*, aut *pernix*, est ille conatus, & actus ita excernendi, per ipsum paroxysmum, eo certius succedit notata illa *languida remissio* inter frigus sensibilis, & æctum gravius emicantem. Sequitur autem utique *æctus*, cujus phænomena sunt sequentia. *Pulsus* qui sub frigore *tardus*, *rarus*, *oppressus* atque *parvus* erat, fit *celer*, *frequens*, *plenus* atque *magnus*; simul *comparent* non solum iterum *vasa sanguifera*, sed *exturgescunt* sensim, atque distenduntur veluti: *habitus* etiam *corporis* eo ipso ab illa *strictura* tabida revertitur ad *turgidulam* extuberantiam: & non solum *solitum*, & *floridum*, sed etiam *abundantem*, *colorem*: simulque increbescens satis his omnibus, in locum *frigoris* præcedentis succedit actualis, imo *excessivus calor*. Hunc comitatur *sitis*, & inde facilis *siccitas oris*, *respiratio* etiam *brevior* atque *citator*: inquietus sub hisce circumstantiis, imprimis in ipsis artibus est *patiens*, *tenesivo gravativo* quodam *fatigationis* sensu. Harum rerum duratio continuat per aliquot horas, & hoc quidem maxime *equaliter*. Sub tota vero hac duratione, nulla sensibilis *excretio* emicat, nec ipsius etiam *transpirationis* usquam augescens.

Quandò

Quando vero jam per *sex, octo, decem*, horas continuatus hic æstus, tandem iterum ad sensum *decrefcit*, imo sensibilibiter intepefcit, tunc demum emicat *sudor*, moderatus, non tam affatim & copiose æque diffluens, quam leviter *manans*: communiter tamen utique non nude *halitusosus*, sed omni modo *fluidus*. Jam superius autem dictum est, quod *æstus*, & *vehementior* sit & *longior*, ubi *abundantia* sanguinis evidentior subest. Hic adhuc addendum quod, quo *longior* est calor, eo difficilius atque *parcius*, inprimis mox primo aut secundo paroxysmo, succedat *sudor*. Præcipue, quando patiens, eo maxime tempore non exquisitissime *tranquillum* sese gerit, & inprimis sub exitum æstus, a *refrigerationibus* sensibilibioribus atque *jectigationibus* intemperantibus, sibi temperat.

Neque vero silentio nudo præterire decet illam inprimis circumstantiam, quod hic etiam *æstus* sub omnibus his conditionibus, ita maxime eveniat iis quoque patientibus, qui velut e *media intemperata sanitate* in affectum hunc devoluti sunt, & in quorum sanguine nulla merito suspecta sit mala diathesis. Imo, quo magis *athletici* habitus compos videatur tale subjectum, tanto certius imo fortius hæc ipsi evenire, familiare est.

Non libet jam quæstiones formare, unde tanti tumultus non solum in *sanguine*, sed inprimis in *motu* ejus? quæ *materia* sanguinem ita exagitet? aut *cor* ad tam impetuosos tumultus *estimulet*? aut quocumque tandem intuitu hæc possint fieri? sed videtur potius considerandum esse, cur hæc *non possint*, aut certe *vix*, & omnino *incommodius*, possent non fieri?

Quando sanguis è toto reliquo corpore ita ad interiora coacervatus, ibidem etiam tamdiu detinetur, motu suo progressivo alacri, qui conservandæ *fluiditatis* ejus primarium est organon, destitutus, fieri non potest, quin consistentia ejus *densetur* atque *spiffescat*. Ad hanc debitæ suæ *tenuitati* restituendam, nulla est alia via, nisi ut iterum *vegete per porosam* corporis *peripheriam* transpellendo, hoc ipso actu illam iterum assequatur.

Tanto magis autem hoc; cum hæc sit etiam *methodus ordinaria*, quæ indefinenter ipsi hæc sua necessaria fluida constitutio, perpetuo actu præstetur. At vero ipsa quidem hæc operatio, sanguinis, inquam, tantisper *spiffius densati*, restitutio in debitam suam *tenuitatem*, uti per se non simul & semel, uno simplici circuitu, æque absolute ac exquisite absolvitur, sed etiam verisimiliter plures postulat & expectat; ita non tam præcipitis transitus, & brevissimi temporis etiam esse potest: inprimis ubi vel eximie major sanguinis quantitas adest; vel etiam jam ante, in statu talis individui etiam tolerabiliter sano, sanguis aliqua densitate jam affectus fuit.

Sicut itaque certissimum est, quod sanguis tamdiu coacervatus *spiffescat*; à spiffitudine hac in debitam suam *fluxilitatem* tenuem restitui debeat;

debeat; hujus rei medium, corpori ordinarium, sit motus atque *transitus localis* per porosas partes peripheriæ corporis: & quidem non unus ac alter simpliciter, sed numerosior atque sæpius repetitus. Ita ejusdem certitudinis & evidentix est, quod *hoc non possit non ita fieri*, in his paroxysmis, ubi ipsi hæc omnia ita eveniunt.

Sicut autem rusticis etiam abunde notum est, non solum quod sanguis *citatore motu* per partes hæc porosas incalescere possit; sed potius *non possit non incalescere*; quod è *curfu, laboribus* corporis, *agitationibus* artuum, perspectissimum habent; ita non potest solum in hoc nostro casu eadem ratione fieri, sed omnino potius *non potest non fieri*.

His autem ita constitutis, de reliquis concurrentibus circumstantiis allegatis, supervacuum esset, quidquam amplius adjicere.

Apage vero illas sophias, quæ in dubium vocant, *an in febribus earumque æstu sanguis citatius progrediatur*, & non potius nimio *segius*, quam extra febrem: aut illos Agricopirrhonios, qui etiam disceptant, imo vel negant, num febre affecti, quo tempore calorem febrilem sustinent, *revera caleant plus quam extra febres*, & non potius *minus*. Insanabilia sunt talia.

Aliud autem dubium superest non levis ponderis: cur tam valde diu continuetur hic vehementior impulsus sanguinis, in *statu* quantumcunque sensibilibiter, tanto magis autem eximie *plethorico*? Certe vero ex vagis opinionibus atque fugitivis suppositionibus, hoc illud, pro coloranda hac re arripere, perpetuo à nobis aberit. *Opinionum commenta delet dies, nature judicia confirmat*, ait recte Seneca.

Quid notius esse debet, ex vera physiologia, quam quod sanguis, per illum sui *motum intestinum*, qui *progressivo* & ordinariè sustentatur, & hujus augmento, aut decremento, intenditur aut imminuitur, sensim *resolvatur in serum* excrementitium, adeoque in *quantitate* imminuatur.

Jam ubi adest sanguinis *superflua* quantitas, quæ non solum alias corpori onerosa est, & motus corporis molestiores reddit, inprimis per *turgescationem*, & ingentem *concoctationem* sanguinis; qui sub hujusmodi susceptis motibus immediate exsurgunt; sed quam maxime hic in ipso tali statu *paroxysmi* febrilis, omnia molestiora reddendo, & inprimis in ipso necessariæ *resolutionis sanguinis* actu; quis dubitet, hic maxime occasionem esse, hanc abundantix hujus molestiam & acrius *sentendi*, & *impatiens ferendi*: eoque magis, si quæ suppetat via qua huic molestæ abundantix detrahi possit illam hoc maxime tempore tentandi, imo persequendi? Quæ vero brevior esse possit via, quam in eo, quod etiam aliunde nunc necessarium est, *progredi*, nempe augmentum motus sanguinis *progressivi*, non solum ad sanguinis *attenuationem* debitam prosequi, sed etiam usque ad aliquam multæ portionis ejus extenuationem seu *resolutionem in serum*, persequi & continuare. Ego certe non solum

solum non video consilium sanæ rationi simplicius consonum, sed omnino potius quilibet aliud ab illa longius distare arbitror.

Quod autem non prius, quam hæc partim magis *proprie*, partim *pro te nata* satis *proxime*, *necessaria*, ita absoluta sunt, *sudoris* excretio permittatur, certe defectui *admissionis* humorum usque ad superficiem corporis, imputari non potest; cum hæc non solum *infarctu* turgido, sed imprimis etiam altissime elucente *colore*, præsentiam *admissionis* affatim testetur. Unde præcipua potius *emissionis* est culpa: nempe extimorum per cuticulam meatum atque pororum *strictura*, quæ ubi tandem *remittitur*, patet tenuissimæ humiditati exitus.

Unde vero hæc *contrahatur*, sive *cur*, (immediate physice sive corporaliter *Tò cur* intelligendo,) dicant qui volunt; de quo post, ubi de *paroxysmo*. Nos nihil tale dicimus; bene vero illud, *cur non prius* remitti debeat talis *strictura*? imo *cur fieri* debeat, & *servari*? *propter scopum*, *physicum* tamen (non *moralen*, sed certe *moraliter*, quod *scholæ* docuisse debent.)

His ita peractis, *cessat* paroxysmus, utpote qui hic nihil aliud est, quam *apparatus motuum humorum* & *totius masse sanguineæ localium*, *pro materia in ventriculo* & *primis viis herente*, nihil, aut *male concocta*, *imprimis autem tenaci viscosæ lentescentiæ vel proxima vel idonea*, at *promptam excretionem per vomitum aut alvum exturbanda*; deinde vero *massa humorum inprimis debita suæ tenuitati restituenda*, & *ex aliqua quoque parte resoluenda*, adeoque *imminuenda*.

C A P U T V.

Pathologia paroxysmorum plurium in specie.

Sane vero negotium *februm*, in genere, insuperabiles difficultates hæcenus habuit, quas ulla una hypothesi, vel levissima verisimilitudine subigere aut edomare potuit; palpitantibus in his miseriis *speculatoribus*, novus objicitur labor, præ quo illum alterum lusum dixeris: certe *Herculeus* est, *Hydra*, *Paroxysmi*.

- - - *Lernaam ferro* & *face destruit Hydram*, canit poeta de *Hercule*. Ecce certe opus est; siquidem non solum his *tenebræ* sunt, sed unde aliquod lumen expectares, etiam *offusæ*, imo *spissæ*; *ferrum* necessarium esset, ad detruenda portentia, non quidem *tot capitum*, quod ablit, sed sane *tot opinionum*, quot *capita*. Sed nos cum hac *Hydra* non pugnabimus, sed *fabulam* illis relinquemus, qui *fabulas* amant.

Illos vero qui non *fabulas*, nec *abstractos conceptus*, sed *reales me-*

re

re corporales, imo *sensibus deprehendendos*, in potestate habere profitentur, libentissime audiremus in hac materia; certe enim hic haberent, quo perspicuitates suas toti mundo testatas faciant, si diserte hæc enodare susciperent.

Si *nausea*, *conatus vomendi*, *vomitum ipse*, non fiunt ut *propter suam*, sed *sunt directe a materia*, quæ nullum aliud agens, afficiat, sed *ventriculum*, *fibras ventriculi*, aut (quoniam hæc certe *extreme* sunt) *membranas ventriculi*, vel potius *nervos* in ventriculo, imo *fluidum* quod est in *nervis*, non (*proprie* & *nude corporaliter*) impellendo, premendo, tundendo, tendendo, expandendo, sed (ut terminus sit, ut illi volunt, *physicum* & *corporale* quid, sine ambiguitate, velut ipsis sensibus sistens) *irritando*: sed hoc omnino, iterum *physice*, & *corporaliter*, commoveat; ut *se*, *se* inquam, *contrahat*, (*quis autem?* nam semper manet ante allata illa *personarum in hac scena* intricatio) & ita fiat *vomitum*; & quidem illius *materiæ*, quæ hoc sibi ipsi, uti *turdus exitium*; & si hæc materia hos actus facit *materiali suo jure*, *corporeo contactu*, *actu*, & *effectu*, quid tunc sunt, & ubi sunt, *paroxysmi*?

Certe *materia* hæc in ventriculo fuit *ante paroxysmum*. Nec tamen commovit paroxysmum; commovet paroxysmum, imo *vomitum*; sed qui non *evomat*. Ergo manet *materia* in ventriculo. Quid vero mox *cessat*? *meliorne facta* est? aut amisit *vires* ventriculum stimulandi? aut *ventriculus*, vel quicquid tandem illud est, quod *irritabatur*, disperit? aut plus ne virium ad *continuandum vomendi conatum* requiritur, quam ad suscipiendum fortissimum illum motum sanguinis *ad æstum*? Ubi est illa *materia*, ubi est ejus *energia*, ubi reciproca harum rerum *corporea* efficacia, per horas forte 36. imo amplius? unde illam efficaciam recuperat, ut iterum *pristinum lusum* ludat? quomodo vero ad *mensuram temporis exquisitè* eandem? & quidem subinde magis magisque *augecente impetu*? quæ est *corporea* causa, cur etiam hoc paroxysmo iterum ita cesset? Revertatur autem *tertio*. Imo facta, jam simultanea jam *successiva* per aliquot paroxysmos, *excretionem*, tamen nihilominus paroxysmi *ulteriores* veniant, non solum cum universo reliquo apparatu, sed etiam iterum, *vomendi conatu*. Ubi sunt hic v. g. in allatis & mille talibus exemplis, de *brassica crispa* ingurgitata, de *acinis uvarum* indigestis, qualitates illæ *corporales* ventriculum ad vomitum irritandi, aut ad *diarrhæam*? Quomodo tam diu *cessarunt*? &c. modo nemo hic dicat: *Deum hæc ita voluisse*; nam ego certus sum *Deum nec voluisse neque velle*, quæ *vera non sunt*.

At nos missis hisce inextricabilibus, potius positive rem ipsam intuebimur, & rationes pervestigare aggrediemur. *Tertianæ paroxysmus*, *simplicis* atque legitime, ordinarie primo statim die quo incipit, occupat *horas antemeridianas*, ab *octava* vel *nona* ad meridiem usque. Diximus superius, *horas jentaculi*, ad *prandium*. Qui *jentare* consueverunt, quan-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

E

do

do tertianam incurrunt, horis illis ipsis octava, nona, paroxysmo familiarius corripuntur: qui nihil hujus consueverunt, proprius ad meridiem, à decima ad duodecimam, paroxysmum experiuntur.

Quam maxime etiam notabile est, quod illi, qui jam senescente paroxysmorum impetu, aliquid versus paroxysmum assumunt, & eo citius illum iterum incurrant, & eo gravius: & plerumque quidem cum subsequente conatu imo non raro eventu, vomitus. Qui vero adhuc vegetio ibus paroxysmorum insultibus laborant, illis ad maturius provocandum paroxysmum, communissime sufficit etiam nuda nausea, per importunam mentionem, nedum oblationem, conspectum, aut odorem ciborum, cito coorrens.

Neque vero tum a veritate, tum a consideratione alienior ex illa observatio, quod meridiei exquisito tempore, in homine sano, appetitus ita affuescere soleat, ut etiam sine omni horologio, sponte illam horam determinet acrior appetitus; unde vulgi hominum locutio: *sie haben die Lbre bey sich im Magen &c.* Neque hoc solum, sed non minus vulgo nota est par omnino assuetudo appetendi jentaculum, nempe desiderio quodam ciborum illis horis flagrandi.

Quemadmodum autem appetitus & nausea, circa commune subjectum versantur, nempe esculenta in ventriculum assumenda; ita simplici rationi nihil planius esse videtur, quam eo tempore, quo assumptioni ciborum assuetus est homo, eorum cum appetitu recordari, si omnia recte habeant; cum nausea vero, si illorum assumptio vel concoctioni minus idoneum locum, vel plane corruptioni alicui prædispositum.

Quod autem magis versus prandii quam cæna consuetas horas hoc ita eveniat, satis notum est, quod cæna propemodum accessio solum quædam sit prandii; aut certe, si qualitercunque toleratum est prandium, cæna quoque vel uti reliquiis ultimis obrepens, vix novam aliquam intolerantiam directe provocare possit aut debeat. Quando vero non solum per totam noctem, sed iterum prope ad meridiem, novo revera de integro labori concoquendi, se submittere debet natura, tunc quidem quam maxime minus mirum est, de integro, & velut è mediis tranquillibus rebus, iterum in solidum cooriri atque sentiri, quicquid veræ atque realis difficultatis in hoc negotio obtingere potest; adeoque si quod ejus rei subeundæ justum sit fastidium, illius utique emicationem manifestiorem, tali præcipue temporis periodo æquius monstrari, eique tantisper indulgeri.

At vero cur hoc non singulis, sed alternis solum diebus ita fiat, ullam immediatam indubiam rationem afferre minime in nos suscipimus; sed etiam omnes alios vel adhuc longius ab hac spe abesse, satis certo scimus. Interim generaliore & reddere possumus, & nullam aliam specialiore etiam subesse, satis pro certo habemus, quam illam, quod hæc species materialis causæ, minoris omnino præsentanei periculi otiosius etiam

etiam tractetur, neque illi propterea jugiter, sed per vices, aliquid laboris impendatur. At vero per stas vices tanto magis, quanto magis mensurarum atque proportionum, & imprimis æstimationum, compos est illud principium, quod hos motus non solum instituit, sed scite etiam instruit atque dirigit.

Quod autem etiam omnes typi febriles, imprimis æstimationi, nempe dignitati partium, actionum, periculationum eventuum, apprimè proportionem respondeant, ex singulorum prudente consideratione secundum veras hæc circumstantias, simplicissimæ pensationi, dispalescit.

Tanto magis autem frequentioribus repetitionibus talis mensura temporis iterum adsuescit, adsuescit, inquam natura, ut ita singulos deinceps paribus horis repetat; adeò quidem, ut etiam brevissimos, imo tandem vix nisi leviter affectos, tamen in eadem horas reverti animadvertamus.

Ubi quidem justissimus est metus, aures non plane stupidas offendendi, prolatione istarum, & plane pro luculentissimis extrusarum nugarum, quomodo hæc planè stas successio periodica paroxysmorum, à plane materiali ratione atque proportionem causæ corporeæ pendeat, dum nempe ab unius paroxysmi fine, usque ad alterius initium, exquisite eadem mensura materiae regeneretur, & tunc, sicut olla ferventis aquæ præ nimia plenitudine exundans, iterum in paroxysmum erumpat. Nempe ita, plane materiali necessitate, absolute omnia & singula præcedentis paroxysmi, & reliqua symptomata, & durationis etiam ambitum, necessario iterum exhibiturum; & hoc necessario etiam in infinitum. Absint hæc à nobis. Intermittentium certè paroxysmos, eorumque ita stas penitus reversiones, magis nudè consuetudini movendi deberi, quam ulli materiae, directo, & ut vulgo ajunt, mechanico, impulsui, confirmare etiam possunt illa phænomena, quod vel post integrum annum reerudescant, & stas illo quidem tempore, quo ante annum præstò fuerant.

Cæterum illud, quod in tertiana cum aliis etiam omnibus atque singulis febris commune evenire observatur, est utique per hæcenus dicta (1) materia, vitalis partis aut actionis, corruptioni & cohibitioni imminens; (2) adeoque justa atque necessaria intentio, hujusmodi periculum averruncandi; (3) hujus executio per motus secretorios, ad locum affectum & scopium debitum rectè collineantes; (4) & his non tumultuarie intercurrentes, nedum revertentes, sed ordinatè atque tempestive succenturiatos, etiam motus excretorios; iterum omni modò convenientes; (5) hoc ipsum autem periodis non solum stas in genere; (6) sed etiam peculiari quadam mensura comprehensis. (7) cujus quidem generalis dimensio, (uti hic otiosioris intermissionis, est circa edendi tempora reversionis,) non destituatur generali ratione (8) specialissima verò, ut exquisitè tertianarii paroxysmi, & alibi septenaria perio-

dus, absolute ratiocinationem subterfugiat; (9) inprimis cum apud quoslibet *etates*, corporis *moles*, materiae *quantitates*, imò *qualitates*, hæc perpetuò sint eadem, (10) quod hæc uti *rectè* & *ordine ad scopum* expugnandæ, & expurgandæ noxæ procedunt, ita etiam illo *rectè* potiuntur; (11) nisi *impedimenta accidentalia* obstant; (12) quibus absentibus, *semper rectè* procedit atque cedit actio tota; (13) inter impedimenta verò dicta plurimum possunt, etiam à priori, *animi pathemata*, (14) *Omnibus autem rectè constitutis, febris quælibet, etiam sine ullo partis adminiculo, salutariter exit.*

CAPUT IV.

De Curatione Tertianæ Febris.

SI medicus vere *magister* esset, & non *minister* naturæ humanæ, nimio plus utique nosse, imò posse deberet, quam in rei veritate fit. Necessè hinc omnino nimio magis est, ut potius *subserviat*, quam *imperet*, naturæ, ejusque *motibus* atque operandi *modis*; quod quidem in *febris*, subinde etiam *absolute*, necessarium est; inprimis autem in *maligis*, & quidem tanto magis, quo magis illæ sunt tales.

Egit de hac re D. D. Præses brevibus, sed satis puto nervose, in præfat. *problem.* ad *februm historiam pertinentium* asseverans, quod *nullum detur remedium aut artificium, quo ulla febris solide, nihil ambigue, & ex ipso fundamento, curetur, nisi per illos modos atque motus, qui spontanea februm indoli familiares sunt.* Unde quidem, licet minimè omnem efficaciam v. g. *Alexipharmacorum, absolute* neget; illud tamen constantissimum esse asseverat, quod tantum absit, ut hæc remedia, nudò aliquo suo atque *directo*, solum *alterante* effectu, noxam illam destruant, & materiam lædentem subigant potius, quam solum *excretionem* illius faciliunt & promoveant, ut, si tali intentione exhibeantur, [nempe nudo *alterandi*; & venenatam, ut vocant, materiam *subigendi*, non vero ad *evacuationem disponendi* aut *promovendi* scopo] positive *noceant*. Quod de *alexipharmacis* sine ordine ad *sudationem* decenter moderatam exhibitis, optandum sane foret, ut tantundem observatum atque notum esset, quam certum atque nocuum est.

Ex omnibus autem *febris* *due* cumprimis sunt, quarum *fomes* seu causa *materialis* paulo magis immediatam adhuc *correctionem* admittere potest; propterea maxime, quod eo loco præsto sit, ubi magis immediatæ activitati ejusdem, per medicamentorum magis immediatam *materialem évεργείαν*, & quidem adhuc *intemeratam*, præsentius consuli, & inverti possit hæc illorum noxia indoles. Sunt hæc *due* febres, (1)

cho-

cholericæ; modo satis cito vel ipsa sese exerat, vel medicus maxime mature *causodea* initia, ab alia qualibet indole dignoscere sciverit; & (2) *tertiana*.

Sicut autem in utraque harum, quam rarissime contingit, ut *jam conceptæ* febræ, etiam his artificiis revera absolute ita satisfiat, ut nuda *correctio*, sine omni febrili *evacuationis* concursu aut imitatione, in effectum deducatur; ita manet ad minimum constans hæc non magis affectio, quam vera profus indicatio, quod ad *excretionem* quovis modo directa manere debeat intentio: & si nihil aliud, certe in subsidium, eidem locus relinqui, imò subinde præberi.

Valet hoc proinde quam maxime etiam in *febris tertianæ therapia*, ut illa tota dirigatur ad *sublevandos* atque *facilitandos* naturæ scopos; vel si ita videtur, etiam *imitandos*. Unde nempe rectissime fit, & absolvi-tur ita hujus febræ curatio, *certissime, citissime, constantissime*, si primo *saburra* quæ ventriculum & primas vias obsident, vel ad *excretionem* faciliorem disponatur vel *tempestivo* etiam insuper ad excernendum *stimulo* concitetur.

Sicut autem merito inconsultum videri atque judicari poterit, quælibet adminicula negotiis suis rectè perpetrandis idonea, aspernari, & nihil nisi suæ propriæ intentioni præfracta pertinacia insistere; ita tanto minus hoc locum habere potest in februm negotio, & ipsius etiam nostræ tractationis, *tertianæ*. Cum enim ipsi *paroxysmi*, ad hosce scopos directe tendant, quos medicum *sequi, imitari, promovere* debere, diximus; alienissimum certe fuerit, ab illis animum avertere, & illos quidem deserere, sibi vero seorsim & particulariter novum quiddam fumere; adeoque si nihil aliud patientem inter paroxysmorum *insultus*, & medici *tentamina* dividere; è quibus si *posteriora* minus commode cedant, facile etiam *prioribus* præjudicium inde contingat.

Optima itaque *tertianam* etiam tractandi methodus est, quam in allegatis *problematis* laudavit D. D. Præses; *medicatio in paroxysmos, & in paroxysmis*; nempe *versus* paroxysmos, & *in* iisdem. *Modus* optimus, *materia* ita occurrere atque succurrere, ut *excretionem* obsequens, tanto facilius inde eiciatur. Sive sursum illud fiat per *vomitum*, sive per *diarrheam*, imò vel *spontaneum* placidum alvi successum.

Hoc si ita rectè peragitur, succedit non solum paroxysmus, *tranquille* admodum atque *commode*, quin etiam *leviter* atque brevius; Sed si *alteri* ingruenti iterum eadem ratione occurratur, quin hoc idem *tertio* etiam repetatur, *decrescunt* non solum hi magis magisque, impetu æque ac duratione, sed *cessant* etiam tanto citius in universum. Et hoc quidem eo certius, quo magis *tempestive*, primo statim aut secundo paroxysmo, ita subventum fuit, & quidem eo successu, ut natura vel *sponte*, vel artis subsidia sequens, *excretionem* decentes, perpetravit.

E 3

Quan-

Quando vero paroxysmus etiam *æstus* successit, subserviendum & huic est, tum sufficiente *dilatione*, tum *quietiore*, ad minimum certe non impatiens, *continentia*; sub exitum autem *æstus*, vel solo *regimine*, vel *Medicamentis* etiam prudenter atque *moderate* suppeditatis, eo dirigenda est natura, ut etiam ventilatio per *sudorem proportionatum*, exitum inveniatur; qui nempe respondeat magnitudini *æstus* prægressi.

Intermedio die eo respiciendum est, ne natura, sive *assumendo*, sive *retinendo* oneretur, quod duplici modo fit. Primo: quando plus quam convenit, assumitur; secundo: quando etiam consuetæ debite *excretionnes* non decenter peraguntur. Priori inservit intemperantia in edendo & bibendo; nimium, dispeptæ, frigida, &c. Posteriori modo incommodæ sunt *alvi adstrictiones*, & improvidæ imo temerariæ corporis *refrigerationes*, inprimis autem transitus è *calore in frigus*.

Medicamenta huc facienda, sunt. (1) *Digestiva*, inter quæ *tartarus vitriolatus*, *amarus*, *arcanium duplicatum purum*, *nitrum*, cum absorbentibus *ostroceis*, & *antimonio diaphoretico*, egregium habent usum, & omnibus aliis artificiis facile parem; modo *moderatis*, proportionatis, dosibus. In antiquiore jam atque segniore conatu, sincerum *piper*, *zingiber*, *radix ari*. Ubi etiam *amara*, inprimis *absinthium*, *centaurium*, *radix gentianæ*, obfirmatis & jam lentescensibus, conferunt.

Vomitoria nota sunt, sed raro *necessaria*. Si quis *intermedio* die talia dare voluerit, in *robustioribus* inprimis erit integrum, rarissime tamen *necessarium*.

Sub finem *æstus*, temperatæ essentia *Alexipharmaca*, *exigua* dosis proderit; major non æque; neutra vero *necessaria* erit; imo ne quidem *utilis*, nisi simul admodum quietum *regimen* servetur; imo vero *sine hoc* magis *noxia*, certissime incommoda & molesta. Sit tamen regimen non tam calorem affectans, quam *quietem* conservans. Cavendo etiam, ne mox inde *patiens* iterum *surgat* & libere circumeat, nedum *frigore* abutatur.

Cortice Jesuitico non solum *opus* non est, sed revera vix ipsi *usus* est, nisi ultimo casu, quando *motus febrilis nudus* atque solus, consumpta jam dudum *materia* proportionata, tandem cohibendus venit. Quo tempore tamen, sicut universa reliqua efficacia, huic cortici non solum gemina penitus præstat, sed longe minore impetu cohibendi, adeoque omnimoda securitate, manifesto antecellit, *Crocus* ille *Martialis antimoniatus* selectus, quem D. D. Præses descripsit *Mense Januario 1698*. Quid etiam hic præstiturus sit *Mars per alcali fixum solutus*, experientiæ commendamus. *Pillule Wildegansii* veræ nempe *opium*, vel per se prius correctum, vel cum corrigentibus bonis exhibitum, & quidem vespera paroxysmum præcedente exhibendæ, NB. *ablata materia*, ad *motum tantum* assuetum cohibendum, pariter valent; sicut etiam *Pillule Matthæi*
feu

feu *Starekey*; quamvis hæ non raro, inprimis ubi adhuc *materia restit*, sequente mane *vomitum*, aliquando *diarrhæam* post se trahant.

Nos cum hoc loco sermonem habeamus de febre tertiana *simplici* & *legitima*, asseveramus, quod hisce rebus ipsi nihil opus sit, sed unice illis, quæ ante nominavimus: imo vero *methodo*, quæ horum omnium velut anima est.

Suppressio vero febrium quocunque tandem statu *materia* adhuc *indigesta*, residuæ, retinendæ, pure *temeraria* est, & sciens talium administratio a bonis viris aliena.

Omnia vero *specificæ*, quæ dictis scopis non primario satisfaciunt, falsa sunt & irrita.

Conchæ fluviatiles, imo rivulorum, *usta*, & asservatæ, largioribus dosibus, *robustioribus* individuis, at nonnisi penitus in initio, aut post aliquot iterum paroxysmos, faciunt haud raro operæ pretium; sed manifesta *calcaria* resolvente sua efficacia.

Sufficere hæc possunt, pro medica consideratione *historia*, *pathologia*, *therapia*, imo *materia medica*, febrium *tertianarum* veræ indoli quadrantis. Deo vero ter optimo maximo, pro præstito beneficio & gratia sua, in hoc etiam cœpto exequendo, gratias persolvimus immortales.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

J. GODOF.

CLII.

J. GOTHOFRED. BERGER

ET

HENRICI DAVID STIELER

DE CHINCHINA

AB INIQUIS JUDICIIS VINDICATA.

Witteb. 1711.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

F

I.

Merito divina vocatur medendi scientia, atque ad ipsum auctorem Deum refertur. Namque is, uti est benignus & providus in genus nostrum universum, e terra herbas procreavit, & alia remedium genera condidit, suis quæque viribus prædita, quorum usu, & crebra effectorum atque eventuum observatione, orta est hæc salutaris professio, subinde aliorum salute, aliorum interitu, perniciofa discernens a salutaribus. Quam ideo nusquam non esse, vere *Celsus l. de re med. scripsit, in præfat.* Siquidem etiam imperitissimæ gentes herbas, aliaque prompta in auxilium vulnere morborumque noverint. Quod enim ille apud *Plutarchum* testatur, in *dialogo de brutorum ratione*, fama acceptum, velle aegyptios omnes inde usque ab initio medicos audire: idem de gentibus aliis, minus quidem cultis & moratis, apud alios, ac speciatim de indiarum incolis, genere hominum indocto & agresti, apud *Gul. Pisonem, lib. 11. de india utriusque re natur. & med. in introduct.* relatum legimus: eos passim omnes medicinam facere, & morborum notitiam ex symptomatibus venari, ac neglectis causis occultis & abditis, communi quadam animi notione erudere indicationes ex morbis, iisque satisfacere contrarium remedium opponendo, & hos quidem per manus sibi traditis medendi præceptis, atque remediis, tantum in arte profecisse, ut etiam eos, de quorum salute desperarint europæi, iique docti, medici, & chirurgi, cum horum admiratione brevi feliciter sanarint.

II.

Actinam hac simplici via omni ævo ad hæc usque tempora medici processissent, & spretis rerum naturalium, quæ vocant, principiis, causisque physicis, ac hypothesebus aliis, utroque dubiis, & incertis, certa tantum, & explorata, causas rita morborum evidentes, & eventientia in his phænomena, atque effectus, & vires remedium, eventuumque varietates, diligenter notassent. Sic enim illa s. luberrima disciplina, uti ab omni philosophorum secta secreta: ita, omni libera opprobrio vanarum opinionum, post observationem tam diuturnam, in hac præsertim anatomies luce, quæ perspicue docet, a circulo sanguinis vitam pendere, ab illo perfectionis fastigio nunc paulo abesse propius, quo eam vel chymicæ, vel philosophicæ experimentalis atque mechanicæ adjumento, perductam esse, multi frustra gloriantur. Sed posteaquam medici, septis revulsis, altius quædam agitare conati, rerum quoque naturæ sibi cognitionem vendicaverunt, tanquam sine ea trunca

& debilis medicina esset, ab illa recta via descivere, & physicorum chymicorumque sequuti sententias, multa, eaque contraria, opinionum commenta in illam introduxerunt, atque in varias divisi sectas, ita suis quique hypothesebus indulgere, ut non tam de morbis, recte cognoscendis, & curandis, quam de reddendis illorum ex suis principiis rationibus, iisque ad hæc somnia reducendis, atque ad eadem accommodanda medendi ratione, cogitarint. Quo fieri omnino debuit, ut, in varios delapsi errores, id demum, ubi medicina opus est, adeptos se sentiant, ut verba supersint, desit medendi scientia. Ecquid enim nos aliud consequutos putemus, vel ex atomorum Democriti, & Epicuri, figura motuque variarum, & huc illuc, susque deque, casu & temere concursantium, glomere, atque ex omni, quam cum Gassendo multi suam fecerunt, philosophia corpusculari, vel ex materia, forma & quatuor elementis peripateticorum, vel ex materia subtili Cartesii, & ignotis tenuissimarum particularum motus legibus & figuris, vel ex sale, sulphure & mercurio chymicorum, acidi item & alcali pugnis, vel ex calidi innati, & humidi radicalis, ignisque vitalis, tot porro facultatum, spirituum, archæorum, fermentorumque, ac ejus farinae fabulis aliis? quam ut hujusmodi medicinae æque ac philosophiæ illius variæ levitas & inconstantia appareat. Quæ si manus in philosophia reipublicæ obest: tamen in medicina cædes & funera parare potest. Cum enim de primis rerum principiis, & hypothesebus ejusmodi aliis, quibus ad explicandas vitæ, & sanitatis, morborumque, ac remediorum, causas vulgo uti solent, neque inter sapientiæ professores, neque inter medicos conveniat, quid certius est, quam quod illa omnia incerta sint & dubia, atque ipsa adeo medicina, quæ ejusmodi principiis superstruitur, incerta & dubia esse debeat?

III.

At vero nihil hæc omnia ad medicinam pertinere, eo quoque discitur, quod, uti jam pridem I. c. *Celsus* animadvertit, tam hi, qui talia statuerint, quam illi, qui diversa de istis senserint, ac etiamnum sentiant, ad eandem tamen sanitatem remediis usu exploratis homines perduxerint olim, hodieque perducant. Ex quo cuius est perspicuum, causarum huiusmodi, quæ a conjecturis hominum pendent, & disputatione huc illuc trahuntur, investigationem in medicina supervacaneam, ac inutilem, nec raro damnosam esse, atque ad eam artem non magis conferre, quam morborum & remediorum, quæ non ex hypothesebus, sed usu discitur, cognitionem. Siquidem toto die experimur, morbos, febres v. c. intermittentes, tam ab his curari, qui hæc aliave agnoscunt principia rerum, quam ab illis, qui illorum omnium sunt ignari, aut ea cuncta pro ineptiis habent, & rident. Eandem esse rationem aliarum hypotheseum, earundem exemplo febrium patet. Has enim sanari constat

constat non minus ab iis, qui febres istas oriri volunt ab humoribus putridis, per intervalla cor affligentibus, quam ab illis, qui eas vel a pituita, vel a bile, vel a succo pancreatico, aut fermento quodam acido, vel a sanguinis fermentatione atque effervescencia p. n. vel a spiritu quodam vitali, aut animali, accenso, archæove irascente & furioso, causisque aliis, nullo nexu cum superioribus colligatis, proficisci contendunt. Quæ quidem ratione fieri videas, idem genus remedii, quod illis in febribus prodesse usus docuit, huic putridos abigere humores, illi pituitam, isti bilem, alteri humorem acidum corrigere porro quibusdam fermentationem atque effervescenciam sanguinis sistere, nonnullis impetum tumultumque spirituum sedare, vel iratum placare archæum, aliis alia, & quibusvis quævis facere, eoque ridiculas reddi hypotheseis & sectas medicorum, atque, detracta hac larva, apparere demum, quantum inani hoc hypotheseum amore, & intermisso observandi studio, tot retro seculis damni passa sit medicina, eamque, sibi relictam, sive nudam & simplicem, nullique implicitam sectæ, sed, quod principio dixi, causarum saltem evidentium, & virium morborum, remediorumque, observatione, sive experientia, fultam & iunxam, salutarem demum & optimam esse. Nam quod de febribus dictum est, idem de morbis valere aliis, neminem intelligentium latere potest.

IV.

Quæ quidem dum affirmo, nihil interea detractum volo, vel matheos, vel philosophiæ experimentalis studiis: siquidem non uno modo artificis ingenium excitant & acuunt: & quamvis non faciant medicum, tamen ornant eum, & aptiorem medicinæ reddunt, modo caveat, ne cornicum oculos subtiliori acie confingere nitatur, & sibi mathematicam quandam theoriam, usu medico destitutam, fingat, atque obscuris omnibus, non quidem a cogitatione, sed ab ipsa arte rejectis, verissimum esse putet, de quo alicubi conquestus est Verulamius, desiderari adhuc philosophiam naturalem veram, ac realem, cui medicinæ scientia inaccessetur. Merito autem hypotheseis improbo, ac rejicio, quæ vitæ nostræ, & morbis, atque remediis affinguntur, ipsique praxi, invita experientia, subternuntur. Cui quidem rei, ut multa omittam alia, vel unus cortex peruvianus, qui vulgo china chinæ, itemque kinkina, dicitur, luculento esse documento potest, quem operæ pretium esse putavi, hoc loco ab iniquis, quæ interrupta falsis hypothesebus experientia peperit, judiciis vindicari, quod sibi par remedium in tollendis febribus intermittentes non habeat. Nam etsi id satis etiam alii ostenderunt: tamen præcipites quorundam de natura & viribus ejus corticis opiniones tantum valere, ut apud multos hodieque male audiat tutissimum illud pariter atque efficacissimum genus remediorum.

Id autem opinor, notius jam est, quam, ut exponi debeat, illum corticem Arboris esse peruvianæ, indis kina dictæ, cujus historiam antonio Bollo debemus, eumque, diu ante ab illis adversus febres intermittentes, adhiberi solum, medio superiori demum seculo, postquam tam diu remedium hujusmodi omni artis ingenio frustra quæsitum & optatum fuit, europæ innotuisse, accedente mox tanta ubivis terrarum existimatione, ut, cum in febre quavis intermittente, ipsaque quartana, quæ quondam inter scandala medicorum referebatur, hora una alterave ante paroxysmum, unius, vel duarum pondere drachmarum, ex vino, vel aqua, datus, nunc unum, pluresve averteret paroxysmos, modo totam febrem sagaret, vulgo pulveris febrifugi nomen meruerit. Sed uti rerum omnium, sic etiam remedium quædam sunt vicissitudines. Nam & illa, quæ nuper in magno habita fuerunt pretio, tandem quoque occidunt, & subinde resuscitantur. Id quod eidem huic cortici evenit. Vix enim fama ejus plerasque europæ partes pervaserat, cum a multis, non modo e vulgo, sed etiam principibus medicorum, medicinæ empiricæ, fallacis & dolosæ, nomine appellaretur, quod interdum quidem febrem supprimeret, plerumque vero quosdam ejus paroxysmos tantum suspenderet, certa graviorique recidiva. Neque adeo ejus usu plus effici, quam, si ulceri cavo, & mox erupturo, cicatrix inducatur. Quod si subata sit febris, non tamen ægrorum curatum esse, sed vitia humorum relinqui, indeque non solum reverti febres, & sæpius multiplicari, nec raro continuas fieri, sed morbos etiam alios diuturnos, febri graviores, vel restare, vel nasci.

VI.

Cui quidem opinioni favebat, atque occasionem dabat hypothesis, qua febris in fermentatione quadam sanguinis aucta, secretioni noxiæ materie utili, ac necessaria, consistere credebatur. Huic deinde facile erat, aliam addere hypothesein: vi corticis illum sanguinis motum cohiberi, & sisti, eoque despumationem hujus, & necessarias secretiones, excretionesque, minui, & detentam intus materiam noxiam, in vasis & visceribus coacervari & figi, ac periculosas excitari obstructions, nec modo peiores inde recidivas, sed etiam alia, his graviora, mala proficisci. Neque enim corticem vi & facultate alia, quam constringente humores, & viscera, vasaque, aut præterea absorbente quidem fermentum febrile acidum, sed illud tamen concentrante, atque abdente in vasis & visceribus, pollere. Hoc jacto fundamento, etiam non difficile erat aliis, eadem vi corticis coangustante & figente irato ac sævienti cerebro & nervis, aut ubicunque tumultuanti, spiritui & archæo, quo minus insensibilis naturæ materiam aggrediatur, & ejiciat, compedes injicere, & por-

ro cuius quidvis fingere, modo vis remedii constringens, figens, concentrans, includens, & abdens noxiam materiam, eoque motus & insultus febriles remorans, febres autem non auferens, sarta tecta maneat. Quo quidem fiebat, ut etiam ii, qui, experientia convicti, chinchinam febres curare fateri habebant, id tamen ea non tam tuto, nec tam cito, jucundeque, quam ope salium, fieri, cum *barbette*, *prax.* lib. III, cap. 3. existimarent.

VII.

His cum consentirent alii, alii dissentirent, inter disputationes, concertationum plenas, in medium prodit empiricus britannus, qui, usu londini edoctus, non quamvis chinchinæ quantitatem febres depellere, & nimium dari pro una dosi ante accessionem, nec tamen satis restituendæ confirmandæque sanitati, eumque corticem, quod eo modo efficere minus possit, aucta, sed divisa in plures partes, dosi, ac iteratis vicibus statim a paroxysmo, eodem die vacuoque tempore, sumpta, feliciter præstare, de nulla sollicitus hypothesi, qua id ratione fieret, Lutetiam Parisiorum se contulit, tantaque ibi felicitate hanc methodum adhibuit, ut accitus ad curationem serenissimi delphini, febri laborantis tertiana, ipsi regi remedium aperuerit, magna auri vi, & annuis redditibus, equestrique ordine donatus. Quam deinde medicinam rex tanti fecit, ut eam scriptis divulgari juberet, constatque, non alio huc usque remedio usum esse regem, quotiescunque febre quadam intermittente corripere. Ita igitur, quod indi empirici invenerunt remedium, a medicis vero rationalibus in contemptum adductum est, inventa meliori utendi ratione, empiricus britannus dignitati suæ restituit. Idem vero docti quidam viri eodem tempore literis prodiderunt, e quibus in primis *Sydenhamius Tr. de morb. acut. & in ep. ad Rob. Brady*, laudem meretur, quamvis aliter *Libhero* videatur, qui modum exhibendi corticem hora una alterave ante accessionem vel centies a se feliciter compertum esse, scribit, *exerc. med.* III.

VIII.

Namque illud profecto exercitatione artis & crebra prudentum observatione jam satis notum est, febres intermittentes, modo primarum viarum ratio habeatur, & ventriculus, ubi aut bilis ægrum, aut cruditas, male habet, vomitione levetur, alvusque compressa solvatur, solius usu corticis, tuto, celeriter, jucundeque curari, si, eidem is statim a paroxysmo, simul atque corpus integrum est, unius pondere scrupuli, vel plus minusve, pro ratione ætatis & constitutionis corporis, capiatur, & ita medio tempore, prout id longius, vel brevius est, singulis horis, vel altera, aut tertia quaque hora, ad novæ usque accessionis tempus, continuetur, ita quidem, ut intervallo unius diei in

tertiana, minimum semiuncia, & biduo in quartana uncia una consumatur, & sive redierit paroxysmus, sive decesserit, eodem medio tempore eadem medendi ratio adhibeatur, minore tamen corticis quantitate, ubi ille non adfuerit. Namque ita febris sæpius prima alterave vice decedet, aut multo mitior futura est, & tertia vice adhibito remedio, fere semper cessabit. Pari modo etiam in quotidiana, & duplici triplicique tertiana, vel quartana, occasione serviendum est, ut medio quoque tempore cortex, quanta satis est copia, adhibeatur. Sic enim canalem alimentorum, chylique vias, & ipsum sanguinem vi sua sensim imbuit, ac vitiatam corporis oeconomiam paulatim restituit, & corrigit, & infantes puerperasque ac senes, nec minus viros, quam mulieres adjuvat, atque id quidem moderate, citraque ullam molestiam, quæ dosin majorem facile consequitur, efficit. Quo vero tuti a recidiva simus, una alterave a febris discessu hebdomade repetitus per dies aliquot corticis usus, bis, vel pluries in die, prout necessitas requisierit, efficit. Quin imo aliquando tertia, quartaque vice per eadem, aut longiora temporis intervalla, ac præsertim, ubi quædam febris imminentis signa se produnt, eadem methodus utilis ac necessaria erit. Nam plerumque unius curatio adulti fescunciam, vel uncias duas, corticis requirit, raroque infra unciam unam absolvitur. Non opus est hic afferre exempla febris quartanæ, itemque tertianarum duplicium, ac triplicium, quæ, cum usui corticis, satis quidem diu, sed copia minus sufficiente, adhibiti, haud cessarent, ejus aucta saltem, & iterata sæpius, dosi feliciter profligatæ fuerunt. Hoc modo usu & exercitatione constat, non tantum curationis eventum certum reddi, sed etiam tempus eventus prædici, neque aliud eo cortice præsentius auditotum excogitari posse, ac quævis illum remedia alia febrifuga, vel ex stibio, hydrargyro, & auro, vel ex crustaceis & testaceis, vel ex herbis, corticibus, & lignis amaris, aromaticis, & adstringentibus, vel ex salibus omnis generis, parata, multis post se intervallis relinquere. Quo tamen loco non prætermittendum est, sublata febre, alium, quotiescunque ex intermissione officii facta est ignavior, lenientibus saltem remediis subinde sollicitandam, atque in viam officii, qua exorbitaverat, reducendam, tum quoque, ubi quædam in præcordiis ventreque molestia sentitur, & homo neque cibum recte appetit, neque ab eodem sumto juvatur, blanda vomitione, vel inferius benignis & mitibus auxiliis, per intervalla clementer expurgandam esse, ne ex saburra ventris, vel residuo humore vitioso, nova vis materiæ noxiæ succrescat, & vix febre liberatam voto suo defraudet, ac recidivam, vel morbum alium, pariat. Cui quidem scopo etiam chinchina, mitiori sociata purganti, ut placet *Dechero*, *exerc. Pr. p. 251.* conveniet. Ad cathartica vero fortiora, sive naturam magnopere turbantia, agitantiaque præsidia, non temere accedendum esse, merito multi artis periti monent, qui inausulto id evenitu, & certa cum recidiva, plerumque

fieri, observarunt, quod nondum satis firmatus tonus ventriculi, & intestinorum, novam ab illorum stimulo vim patiatur, atque compages inprimis tenerrima vasorum lacteorum facile labem inde capiat.

I X.

Neque vero probare vulgari medicorum cantilena seducti Sydenhamit cautionem possum, ut ne præmature nimis, & antequam febris ipsi suo se Marte aliquantisper protriverit, in usum hic cortex ducatur: quod alioqui non illud solum metuendum sit, ne a præproprio ejus usu inefficax reddatur, & spem ægri fallat, sed etiam, ne de ægrotantis vita agatur, si sanguini, omni fermentationis nisu se despumanti, eam repente injiciamus remoram. Namque ex opinione vulgi, falsaque hypothese, hanc profectam esse cautionem, satis cuivis intelligenti patet. Rectius *Badus*, *Donzellus*, *Protospatharius*, *Listerus*, *Mortonus*, *Jones*, multi que alii, statuerunt, & nuper admodum doctissimus *Bohnius*, senex experientissimus, ad versus *Baglivum*, *peculiari diff. de præmat. intermitt. fuga suspecta*, præclare ostendit, id quod experientia docet, præmissis quidem, si opus fuerit, evacuantibus, ac præsertim emeticis, mox ineunte morbo, & ante, quam febris radices egerit, & succos, visceraque, ac vires corporis labefactarit, usu corticis vites illius feliciter frangi & atteri. Sic enim nec recidivarum, nec illorum metus est malorum, quæ male *Baglivus* usui corticis adscribit, cum febre, ac perverse curationi, ipsiusque impuritati corporis debuisset, quia recto corticis usu, naturam egregie adjuvantis, causam illorum malorum una cum febre tolli, & experientia monstrat, & ratio suffragatur, ita ut laudatus modo *Bohnius* l. c. testetur, innumerabiles fere, quibus initio morbi corticem præbuerit, eoque febrim sanarit, nihil damni cepisse. Ac minus quidem cum usu artis convenit, quod habet *Baglivus*, cum *prax. lib. 11. §. 2 & 3*, scribit, febrim tertianam non nisi elapso decimo quarto die, quo quidem tempore sponte naturæ finiatur, febrifuga pati, & irritò prorsus conatu ante illud tempus remedia quævis adhiberi, aut certe non sine ingenti damno rudes medicos intempestivo febrifugorum usu eam febrim, veluti in ovo, jugulare conari: quod, paucis interjectis diebus, vel ipsa redeat ferocius, vel ejus loco quamplures gravissimi morbi, asthmata, hydropes, febres lentæ, phthises, aliaque mala, emergant. Hic discere potuisset a Præceptore suo, *Luca Tozzi*, quem rudem videri nolit ipse *Baglivus*, aphorismum Hippocratis LIX, Sect. IV, quo tertiana exquisita septenis ad summum circuitibus terminari dicitur, quove illius sententia innititur, non ita capiendum esse, ac si ante septem circuitus, sive ante diem decimum tertium, quo septima accessio revertitur, febris hæc nunquam a natura vincatur, sed summum eo terminum indigitari, ita, ut sensus sit, febrim hanc exquisitam,

si non prius, quam tardissime septima accessione finire, atque extremum ejus terminum esse septimum accessionis reditum, cum scilicet, ut ait Tozzi, *comm. in aph. Hipp. p. 322, nullo artificis auxilio interrupta, sponte sua, ut consuevit, processerit. Sin, addit idem, antifebrilium medicamentorum, ut nostra sit ætate, usu corticis peruviani, ejus impetus infringatur, & periodicum fermentum hebetetur, profecto citius esset abitura, sicut jammine passim experimur. At vero febrem hanc raro quidem illo finire termino, sed fieri plerumque, ut vel errore curantis, aut ægroti, vel ipsius mala naturæ habitudine, vel constitutione aeris minus congrua, causave alia occulta, febris non modo ultra illum terminum extendatur, sed etiam duplex triplexve evadat, notum est cuique, & ipse monuit Hippocrates, cum in *coacis*, tertianam exquisitam, aut quinque, aut septem, aut novem periodis finire, tradit. Quamobrem hic doctissimus medicus febrim hujusmodi mature remedia adhiberi ipse voluit, cum *lib. 11. de morb. inquit: Si febris tertiana detineat, siquidem post tres paroxysmos quartus prehendat, purgans per inferiora propinato: quodsi purgante non egere tibi videatur, pentaphylli radices, acetabuli quantitate in aqua tritas, bibendas dato. Si vero nec sic quidem sedetur, ubi multa calida laverit, trifolium, & sulphur succum cum vino pari aqua admixta, propinato, reclinatunque stragulis, dum sudet, contegito.**

X.

Non plura facienda est experientia Pallii, cum in *ep. ad Baglium*, gallos, scribit, pene omnes chinchina in febribus feliciter uti, sed minime id in agro romano, natura galliæ, ob varietates ventorum, tempestatumque coeli, & exhalationem, valde dissimili, succedere. Quapropter usum ejus remedii ad frenandam sistendamque febrem ridet, & nunquam id, nisi in fine febrium, ad roborandum saltem stomachum, morbi diuturnitate relaxatum, atque ad restituendum primævo vigori sanguinem, longa morbi præsentia jam vapidum, adhibendum censet. Sed mireris merito, medicum romanum non pari felicitate eundem adhibere corticem didicisse, qua illo non solum adversus febres intermittentes tam diu magno lucro patres Jesuitæ in collegio romano, sed ipsis quoque in febribus quibusdam continuis medici romani, ut Cardinalis de Lugo testatur in *ep. ad Lanzonium*, usi fuerint. Eundem corticis effectum, quem evidentem, ac miraculosum vocat, etiam florentiæ expertus, ita publice collaudat *fr. Redi in exper. natur. p. 143*, ut prædictis patribus universum orbem gratias debere putet, quod eundem primi omnium cum tanta sua gloria in Europam detulerint. Quo vero minus viribus corticis ventorum ac tempestatum mutationes, atque exhalationes fossilium, obstare videantur, securum Pallium laudatus modo Tozzi, neapolitanus, medicus doctus, & longo usu exercitatus, red-

dere

dere potest, qui l. c. occasione aphorismi Hipp. XXV, Sect. II. febres quartanas, quas antehac medici longissimas, ac fere immedicabiles, habuerint, hac nostra ætate unius ope corticis peruviani, tam cito tutoque fugari, docet, ut vel hinc patere liquido possit, quam hæc veterum, in medicina facienda, temporibus præcellant. Neque solum in quartanis, sed etiam in tertianis, ceterisque intermittibus, cum primum sunt invasuræ, utiliter adhiberi, testatur. Quin imo sibi compertum esse ait, eundem corticem febres quoque continuas, si opportune adhibeatur, infringere, atque intercipere, etiamsi mali moris sint, nullumque catharticum præmissum; modo dies aliquot præterierint, quibus fermentum febrile quodammodo extenuatum, exagitatum, ac dissolutum fuerit.

X I.

Equidem majorem putarim cautionem requiri in usu corticis peruviani in curatione febrium continuarum, neque eum temere adhibendum esse iis in febribus, quæ continentes sunt, nec remittunt, nullaque afflictis quietiora tempora præstant, sed uno tantum circuitu absolvuntur. Neque vero eidem facile locus erit concedendus in quibusvis continuis, quæ remissiones atque exacerbationes suas, easque vel statas & certas, vel incertas vagasque, habent. In quibus enim febribus æstus atque exacerbatio vehementius diutiusque urget, & minor est remissio, eisdem minus par vis corticis deprehenditur: Quo vero eadem plus de fervore remittunt, & propius accedunt ad intermittentes, ita, ut ante novam accessionem, aut leve externarum partium frigus, aut dorsum occupantes horrores, persentiantur, hoc tutius iis hunc corticem, majorique efficacia, adhibere licebit. Ex quo facile intelligitur, febrium continuarum, sive acutæ sint, sive lentæ, quarum & certi circuitus, & quietiora sunt tempora, expeditiorem rationem esse. Ac de his quidem intelligendæ sunt observationes, quas in *zodiaco med. gall. ann. 11, m. aug. & ann. V, m. jan.* itemque apud *Badum, tr. de cort. peruv. & Capuccinum, ep. ad Protospath.* relatas legimus. Nam ubi sanguis lentescens naturæ negotium creat, & inflammatio subest, æstuque continuo corpus jactatur & intenditur, melius salibus nitrosis, & alcalicis, salisque, ac ejus generis remediis, æstum temperantibus pariter, ac facilem blandumque cientibus sudorem, rem agi comperimus. Idemque haud raro obtinet in intermittibus, quæ pluribus paroxysmis, iisque præsertim vagis, uno die vires convellunt, neque procul a continuis absunt.

X I I.

Atque hæc quidem in usu quotidiano collocata sunt. Accedit, quod eundem experientia comprobavit, hoc majore corticem vi pollere, quo

G 2

sim.

simplicior ejus est præparatio & compositio. Solent quidem alii alia, tanquam corrigentia, vel adjuvantia, ac præsertim salem absinthii, vel ejus generis alium, nitrum item antimoniatum, arcanum duplicatum, tartarum vitriolatum, salem ammoniacum, antimonium diaphoreticum, bezoardicum minerale, pulveres testaceos & crustaceos, corticem fraxini, lignum colubrinum, juniperi, sassafra, rad. gentianæ, contrayervæ, serpentariæ virgin. baccas juniperi, fabas S. Ignatii, putamina nucum, herb. absinth. chamædr. fl. centaurei min. chamæmeli, sulphuris, theriacam, ipsumque opium, & varia demum purgantia, cortici commiscere, & suas quisque compositiones commendare. Sed modus hic, ne farrago fiat remediorum, adhibendus est, imitatione naturæ, quæ nihil frustra, aut superflui, facit: sicut contra etiam nulla in re deficit. Id optime prisca vetustas scivit, & merito de indis Pifo l. c. his verbis laudat: *Certe cum considero, gentem hanc simplicibus, & cuius obviis, ac vilioribus, herbis feliciter mederi affectibus contra naturam, tam externis, quam internis: non dubito priscam medicinam omnino talem fuisse, ac maximam partem compositorum istorum medicamentorum, a recentioribus inventam esse, suo potius, quam egrotantium, commodo. Ut vix ne contineam, quin cum Plinio exclamem: Quo deorum ipsam perfidiam monstrante, hæc constituta sunt, ut sæpe contrariis, qualitatibus consiantia medicamenta simul misceantur, nisi ut carnisicinam (addo & auriscinam) in humanum genus exercentur.* Quare tamen cum Sydenhamio illos omnes, qui aliud quid, præter idoneum vehiculum, eidem cortici adjiciunt, vel inscitæ, vel doli mali, arguere nolim: tamen, si dicendum est id, quod toties exploratum compertumque multi docti viri habent, solius mihi corticis usus sanandis febribus intermittentibus plerumque sufficere videtur, modo in tenuissimum redactus pulverem, quacumque libuerit forma, in quam ope aquæ, vini, & syrapi cujusdam, redigi facile potest, eo quem dixi, modo adhibeatur. Siquidem nullum miscendi artificium postulat, sed cujusvis tantum palato idoneo vehiculo ita aptandus est, ne vis eius ab additis minuatur. Neque majorem vim vel liquoribus, cum cortice fermentatis, vel ejus essentia, spiritu vini paratæ, extractove, tribuendum puto.

XIII.

Ut vero hæc vires corticis compertæ sunt & manifestæ: sic ratio & causa earum minus quidem constat. De qua cum sit difficile dicere, perinde, ut res postulat, ibo, qua potero, & quidem medico magis, quam philosophico pede, visurus primo ea, quæ sensibus patent, & tentabo deinde, quousque in interiora penetrare juvet & liceat. Satis autem opinor constare, saporem chinchinæ perquam amarum, & subadstringentem esse. Notum est etiam, eum vi ignis parum liquoris vel spiritus

acidæ, & oleum fœtidum & crassum, salemque, herbarum more amararum, lixivium, sive alcalicum fixum, præbere, uti Pitagarnius, *diff. med. p. 137*, & Lemery, *curfu chym. edit. V. cap. XIX, p. 341*, notarunt, & ipse comperi. Tum vero & illud liquet, eundem corticem omnis generis liquoribus solvi & extrahi, atque aquæ, vino, & spiritui vini saporem suum facillime largiri, ac infusionem ejus in vino non minus, quam decoctionem in aqua, sanguini, vena secta misso, permixtam, fluidum cum & rutilantem reddere, & porro decoctionem illam, ad unam duasve uncias in venam canis jugularem siphone immisam, vehementem primo palpitationem cordis, mox spasmos varios, in tetanum demum, mortemque, desinentes, inducere, & sectis deinde venis, sanguinem rutilantem, & nimis tenuem, rarumque, prodigere, ut factis experimentis testatur *jo. Freund in emmenol. cap. XIV.* Quibus addendus est effectus varius, quem prudens quisque, cui familiaris est ejus corticis usus, deprehendit, & multi præstantes arte viri, ac præsertim *d'Aquin, Listerus, Bohnius, Monginotus, Sydenhamius, Jones, Dekerus*, animadverterunt, egregie hunc corticem ventriculum roborare, & acuere appetitum, ac deficientem corporis calorem excitare, viresque rescere, nec solam transpirationem promovere, sed etiam sudorem, & urinam, subindeque alvum, præsertim si recens sit, ciere, & quandam quasi diarrhœam parere, ita quidem, ut, ea dejectæ feces particulas corticis, materia quadam viscosa ac tenaci obvelatas, ostendant, & qui hoc effectu usi sint cortice, omnes febre liberi manserint, nec ullo inde oriente symptomate atque incommodo afflictæ fuerint.

XIV.

Ex his enim collatis inter se comparatisque illud ingenio & ratione, quantum homines possumus, assequimur, vi non minus solvendi, quam stringendi, eo artificio mixtam esse chinchinam, ut sanandis plerisque febribus, quæ ex primis viis ortum & fomitem habent, apprime conveniat. Quod ut clarius appareat, neminem puto inficias iturum, de quo ipsos conqueri febricitantes audias, iis in febribus ventriculum & intestina languere, nec cibos recte confici, & inde profecto cædo lentoque succo sanguinem inquinari, ac in eodem febris materiam colligi. Neque profecto ad hanc excitandam aliud quid præterea, quam pullus cordis frequentior, ab illo eodem succo, vel undecunque exciratus, requiritur. Quo autem crudus ille succus ex primis viis in venas & sanguinem admittatur, id procul omni dubio laxatis & labefactatis vasculis lacris tribuendum est. Nam uti ea non nisi tenuem satis liquidumque succum transmittunt, quamdiu in iis pororum, per quos aditus ex intestinis patet, angustia & firmitas constat sibi, vigetque: sic ubi quavis causa labefactata & laxata sunt eadem vascula, liquoribus etiam crassiq-

aditus & transitus conceditur. Id quod eleganti hoc experimento, quod habet *Listerus in act. phil. lond. n. 93. 142. 275*, demonstratur: Nimirum si canis, inedia quadraginta minimum horarum admodum famelico, carnis coctæ & aridæ, ac sine ullo humore ad augendam sitim, aliquot uncias dentur, eiusque intestinum duodenum post quinque horas perforetur, & immisso siphone libra aquæ tepidæ, indigo bene trito tinctæ, injiciatur, ac postea, confuto foramine, canis, vinculis solutus, sibi relinquatur, horisque tribus exactis, venter ejus aperiatur, vascula lactea non sine magna animi voluptate cœruleo plena liquore conspiciuntur, certo indicio, vasa illa, quoquo modo labefactata, non liquores tantum coloratos, sed crassiusculos etiam pulveres, & facile, & copiose, admittere.

XV.

Jam igitur si eam chinchinæ vim, stringentem pariter ac solventem, ad illum, quem dixi, statum morbosum in febribus accommodemus, rationi perquam consentaneum erit, eam instaurando tono ac robori ventriculi & intestinorum, atque hinc procedentium venarum lactearum, & vasorum ac viscerum reliquorum, quo ad concoctionem ciborum, & rectam chyli secretionem, tum & circuitum sanguinis, & ab eodem pendentes secretionem excretionemque, præcipue opus est, ita prospicere, ut interim succus lentus & viscidus dividatur, attenuetur, & abstergatur, quodque ejus ventriculo & intestinis obhærescit, facilius in alvum corporisque sentinam excidat, quod vero in vasis & visceribus, ipsoque inest sanguine, naturæ robore atque imperio, sive, ut clarius dicam, vegetiore circulo sanguinis per ductus renum, & totius habitum corporis, glandulasque intestinorum, ac bilis vias, foras projiciatur, eoque modo febris aliquando fluxione alvi, sæpius perspiratione aucta, obortoque, sudore, & urina crassa ac largiore, solvatur. Qua quidem ratione cum & elaboratio, & secretio chyli instauretur, succusque crudus per firmatas angustias intra vasa lactea neque admitti, neque deduci in sanguinem possit, & quicquid ejus collectum fuit, per tot naturæ exitus, ac præsertim per instauratam transpirationem, sensim paulatimque profigetur, fiat necesse est, ut cum statu corporis mutato febris decedat, & sanitas redintegretur. cumque in hominibus variis varia sit læsio toni vasorum ac viscerum, atque humoris lenti & viscidæ copia & indoles, id quidem patet, non unam omnibus chinchinæ quantitatem sufficere, & usum ejus, aliquandiu continuatum, subinde etiam repetitum, extirpandis febribus, & confirmandæ valetudini, utilem ac necessarium esse. Liqueat etiam, eadem corticis vi medicum naturam egregie adjuvare, quam ipsum præeuntem adminiculantemve habere, vel inde appareat, quod quivis paroxysmus febrilis, totaque non raro febris, copioso sudore, urinaque coctæ, decedere solet, & corpus

pus integrum reddat. Neque solius ope valentis ac vegetæ transpirationis febres sanari, mirabitur, qui ex Sanctorianis observationibus noverit, eam omnium excretionum maximam esse, reliquas cunctas sensibiles conjunctas longissime superare. Ac eandem ob causam etiam quartanæ æstivæ magna ex parte breves, autumnales vero, & maxime, quæ hyemem attingunt, longæ esse soleat, ut *aph. XV. Sect. 11, Hippocrates* advertit. Indidem perspicuum est, quantum emetica, ac lenientia, sive fordes primarum viarum eluentia & abstergentia, perspirationi ventriculi & intestinorum, totiusque corporis, neque uno adeo nomine curationi febrium faveant & conferant.

XVI.

Quodsi nunc ratio & natura chinchinæ ita comparata est, ut stringendi pariter ac solvendi, sive roborandi aperiendique vi gaudeat, in aperto est illorum error, qui chinchinam viscera & sanguinem constringendo, motumque eius cohibendo, & materiam noxiam figendo, atque in visceribus abdendo, febres sistere, eoque modo & recidivas, & morbos graviores inferre, contendunt. Hi si illud tantum considerent, quod quotidiana experientia confirmat, chinchinam non modo sudorem & urinam movere, ac deficientem corporis calorem reficere, sed etiam ante paroxysmum febrilem dosi paulo majori sumtam, haud raro frigus quidem minuere, sed tanto magis æstum intendere, aliter fortasse sentient, facileque comprehendent, tantum abesse, ut illud divinum remedium obstructions viscerum, cachexiam, icterum, hydropem, aliosque morbos chronicos pariat, ut potius eosdem, ex febribus præsertim ortos, feliciter sanet. Ita enim *D. D'Aquin*, ut in *zodiaco gall. ann. V. m. aug.* extat, animadvertit, usu ejus febres per insensibilem transpirationem, imo sæpiissime per copiosam sudorum profusionem, decedere, adeo, ut etiam illius vi alvus motu critico referetur, & in plurimis ægris viæ urinariæ pateant excretioni adeo salubri, ut una cum quartana hydrops, ab illa excitatus, disparuerit. Idem *Jones*, *tr. de febrib. & restaurandis*, *Hippocrat. de usu ch. ch.* ut alios taceam, se observasse, testantur. Meminit præses studiosi cujusdam, qui cum per plures menses quartana laborasset, & diu purgantibus, ac spiritu salis ammoniaci, & bezoardico, cum essentiis amaris frustra usus esset, accedente ingenti tumore pedum oedematoso ad ventrem usque, præmissis emetico, solius usu chinchinæ, & applicato pedibus spiritu vini absinthire, brevi restitutus fuit. Quodsi chinchina vi tantum adstringente febres sisteret, & tanta, quanta vulgo proferuntur, damna pareret, profecto nemo innumerabilium, qui eodem remedio per unam pluresve hebdomadas ad unam, duas, pluresve uncias usi sunt, ab iis immunes mansissent, atque ad perfectam valetudinem rediissent. Quod tamen rerum usus docet,

& nemini, nisi usus chinchinæ imperito, ignotum esse potest. Itaque, si vel recidiva, vel morbus alius febrili cuidam, cui fugandæ chinchina adhibita fuit, succedat, id certe non remedio infanti, sed vel inepto ejus usui, vel erroribus ægrotantis, vel impuritati corporis, & neglectæ curæ ac providentiæ accidentium, quæ & alia quævis febrifuga subsecuta fuissent, tribuendum est. Ut enim remedium recte agat, recta etiam methodo secundum varias indicationes adhibendum, ac providendum est, quid ante usum, quid in usu ejus, & quid demum post eundem, faciendum sit. De recidivis recte *Restaurandus*, l. c. in *præfat.* Quid iniquius, inquit, quam a china chinæ extorquere, ut nequam ab ea assumpta revertantur febres? Numquid sepe sepius animadvertitur illarum reditus, postquam fuerunt curata ab assumptis catharticiis, aliisque remediis? Præterea an china chinæ tenetur prohibere, ne qui redire fructus valetudine, errata in dieta committat? ne causæ externæ, & animi pathemata febrim exilentem renovent?

XVII.

Non opus esse puto hic, vel de fermentatione sanguinis, quam cortex filtrere dicitur, vel de spiritu vitali, aut animali, illo quorundam febrium intermittentium fabro, quem idem remedium mulcere & ligare volunt, aliquid addi: siquidem fermentationem sanguinis nullam, & illud adeo simile, quo cerevisiæ fermentescenti injecta amara fermentationem sistere dicuntur, hic prorsus dissimile esse, in vulgus jam notum est. Nec minus spiritus, vel, ut quibusdam vocatur, archæus faber a prudentibus explosus est. Li vero, qui febrim motum naturæ salutarem vocant, & conatum, quo illa noxium ab utili segregare ejicereque intendat, monendi sunt, ne naturam consulto & cogitato, studioque tuendæ sanitatis, ut placere nonnullis video, motus febriles excitantem, atque ad bonum finem dirigentem, sibi fingant, cum ea solius vi artificiosæ constructionis suarum partium, & prorsus ἀπερσιπέτως, ac necessario, nullo iudicio, nulla præcognitione, nec raro ad sui interitum potius, quam conservationem, agat. Nam quoquo modo febris naturam indagemus, eam a corde, non a facultate quadam cognoscente, cujus consilio prudentiaque regatur, sed vi causæ cujusdam morbificæ, quæ varia esse potest, ad pulsus sive contractionem velociorem adacto & incitato, pendere deprehendemus. Quo quidem cordis motu cum sanguis in rapidiorem abripitur circuitum, eoque & totum corpus, sæpe una cum anima, conturbetur, & nunc solutio excretioque humoris noxii, modo aliarum læsio partium, aut major & solidi & liquidi corruptio, sequatur, necesse est, post tot exantlatos cordis labores, febrim vel in sanitatem, vel in morbum alium, vel in mortem verti. Qua ratione jam olim *Celsus*, rem melius intelligens, febrim sæpe præsidio esse dixit,

dixit, l. c. lib. 11, c. 8, nimirum ratione aliorum morborum, a quibus solutione ejectioneque vitiosæ materiæ hominem liberat. Sed quia febribus homines maximo vitæ discrimine conflictari, nec minus eos obire cernimus, qui solius bonitati naturæ confidunt, id quidem patet, in earum curatione naturam, ubi recte movet, sibi que sola sufficit, nulla importuna medicina temere irritandam, vel impediendam: sin aliter eveniat, & natura se expedire a morbo, quo implicatur, minus possit, aptis eam auxiliis adjuvandam, & arte supplendum esse, in quo ipsa deficit. Nam ideo Deus, fortis misertus nostræ, tam multa dedit remediorum genera, tamque varia arte mirabili & consilio ad variorum sanationes morborum distribuit, ut eorum adjumento laboranti atque afflictæ naturæ succurramus. De febribus quidem intermittentibus satis constat, eas solius vi naturæ perraro ita domari, quin diu hominem graviterque teneant, ac graviora tandem mala inferant, genuino autem chinchinæ usu ita expugnari, ut etiam quartana, quæ mitis quondam modis & laborantes, & curantes, fatigabat, jam prope levissimis morbis annumeretur.

XVIII.

In quo autem situm sit illud mixtionis artificium, unde ista singularis in fugandis febribus vis & efficacia pendet, qua chinchina inter cetera eminent remedia, quæ cum sapore, tum productis chymicis, & viribus roborandi aperiendique, cum eadem alioqui quodammodo conveniunt, ego quidem ingenue ignoro, neque id ægré fero, cum mea intersit, nosse vires corticis & proprietates ex usu & effectis, quæ in corporibus nostris præstat. Neque enim aliunde rectius, quam ex eventibus, sive observationibus, caute & accurate factis, vires remediorum perspicere possumus. Ex vultu conjecturam facimus, quantum quisque animi habeat. Vires autem chinchinæ non modo non aspectu, sed nec odoratu, neque gustatu sentire & percipere possumus. Ac frustra tempus consumit, & oleum ac operam perdit, qui eas ad gradus caloris & siccitatis referre, vel ministerio ignis atque analysi chymica evolve-re, & vel ad salis, aut sulphuris, aut terræ dominatum, vel ad acidi & alcali pugillationem, vel denique ad materiæ subtilis & igneæ motum, aut ad turbas ignotarum figurarum revocare nititur. Vim novi magnam esse in ipsa partium proportionem, ut ex mixtura carbonis, nitri & sulphuris, rebusque aliis, ac medicamentis artefactis patet. Sed quis aliter chinchinæ partes, & earum comparisonem proportionemque, quam conjectura, assequetur? Et si vel maxime cognitam eam habeamus, non tamen melius febres curabimus, neque aliter vires ejus & utilitates, quam usu & periclitatione, addiscere poterimus. Quo magis mirari subeat, alios in parte salina alcalica, acidum absorbente, alios in terrea, adstringentes illas eximias ac præcellentes chinchinæ vires

res quætere, cum planum sit, nullum vel alcalicum, acidumque absorbens, vel terreum, adstringensve remedium, eadem virtute pollere. Nec vero est, ut in hujus rei argumentum radices pentaphylli adducantur, quas quippe, ut alia, quæ hic moneri possent, taceam, experientia docet, vix parva chinchinæ parte æquari conferrique posse. Hoc scite Sponius monuit, cum in *Observ. de febr. & febrifug. qu. XXII*, scribit: *Hippocrates in febribus intermittentibus radice pentaphylli utitur: sed nisi hæc planta majoribus polleat viribus in Græcia, exigua his in regionibus deprehenduntur, etsi levis adstrictionis sit particeps; quamobrem addit, nisi desinat febris, exhibeatur ægro succus trifolii, cum succo silphii ex vino, æquali portione aque remixto.*

XIX.

Quæ cum ita sese habeant, patet profecto, quo jure magnam hanc medicinam, quam merito miraculosam vocat *Fr. Redi*, l. c. & cui principem locum inter omnia, quotquot sunt, remedia deferre non dubitavit *Sydenhamius* l. c. nomine medicinæ empiricæ, fallacis, & dolosæ, in contemptionem multi adduxerint. An enim aliter alia quævis præstantia remedium genera inventa sunt, præterquam usu, & effectorum atque eventuum observatione, sive ἐμπειρία? An aliunde novimus, vires radicis vomitivæ ipecacuanhæ in dysenteria, in vigiliis & doloribus opii, in lue venerea hydrargyri, lignique indi, quod guajacum dicitur, in scorbuto Britannicæ herbæ, & corticis Winterani? ut emetica, purgantia, atque alia præteream remedia. Annon ipse Hippocrates artem medendi experientia didicit? Is enim, cum mos iis temporibus fuisset, liberatos morbis scribere in templis Apollinis & Aesculapii, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse medicamenta longo usu & perichitatione comperta ex pendentibus tabellis dedicatis perhibetur, & cremato templo Aesculapii in Epidaurō medicinam hanc instituisse, quæ clinice dicitur, circa decumbentes in lectulis invisendos & percurandos occupata. Quamvis negandum non sit, eum tum a patre Heraclida, tum ab avo Hippocrate, etiam præceptis quibusdam institutum atque imbutum fuisse. An hucusque ex mathesi, & philosophia, vel peripatetica, vel corpusculari, atque experimentalī, chymicæve laboribus, & omni ingenii vi, præstantius chinchina, vel ei saltem par, febrifugum inveniri potuit? Tempus & charta me deficerent, si cuncta remedia, quæ forte sola, vel casu deprehensa, ac sæpe diuque quæsitā, fortuito tandem, quasi divinitus inventa, atque a brutis etiam animantibus, a natura facultates multarum herbarum experiendo edoctis, monstrata, & usu observandique consuetudine, sensuum magistra & perfectrice, reperta sunt, sigillatim profequi vellem. Ac nimis quidem inter cordatos constat, quantum sine hujusmodi remediis in curationibus morborum valea-

valeamus. Recte laudatus *Piso*, atque ad mentis meæ sensum l. c. ubi de Medicina utriusque agit indiæ: *Quamvis plurima in hac barbarie occurrant cruda, corruptaque, & Hippocratica arte indigna: sunt tamen non pauca insuper utilissima, atque antiquitatis æmula, quæque vel eruditissimos medicos exercere queant. Multarum sane artium rudimenta ipsis ab animantibus (quæ benigna mater natura noluit carere arte insita imprimis curandi morbos suos) ad nos redundare fatendum est. Quis dubitet ab his etiam mortalibus, licet remotissimis a dogmatica medendi arte, non tantum saluberrima & secreta remedia, antidota, medendique modos, veteribus incognitos, ad nos posse derivari; quibus paulatim per manus traditis, & tandem quasi in succum & sanguinem, a rationalibus conversis, Doctorum scholæ & libri superbian, modo acceptis e vulgo remediis ratio & rectus usus adhibeatur, in quo Summa artis posita est?*

XX.

Ad ultimum cum errores eorum, qui chinchinam medicinæ fallacis & dolosæ insimulare non dubitaverunt, jam satis per se ipsi pateant, verbis super sedeo. Nec vero quicquam de discrimine inter corticem verum, & adulterinum ac fucatum, hic addendum puto, cum ille jam in vulgus notus sit, ac vili admodum pretio veneat. Concludam sententia præsidis, quam pridem de viribus chinchinæ fini dissertationis de inflammatione adjecit, & veram esse deprehendet, qui eo cortice recte utetur: februm intermittentium tutissimum pariter ac fortissimum remedium est cortex peruvianus, cujus usum qui principio illarum dissuadent, ægroscque aliquandiu vexandos censent ante, quam illum adhibeant, nil plus sapiunt iis, qui hydropis, febres illas excipientis, culpam in eundem conferunt. Nam satis præclara suarum virium exempla prodidit in debellandis, non solum novis, cœptisque febribus, sed etiam inveteratis, iisque cum oedematosis pedum tumoribus, & aqua intercute, febre collecta, conjunctis, itemque continuis ipsis, nulla omnino vomitione, aut sanguinis missione, aliave exinanitione sensibili adhibita, quarum aliam atque aliam, interdum quidem necessariam, nonnunquam vero inutilē, ac perniciosam existimaverim. Nec vero minus rationi conciliatur eadem corticis efficacia, cum vis non minor aperiens, ac divellens, & dissipans in minima lentorem febrilem, quam corroborans in eo insit; secus, atque opinantur, qui obstructions inde, febres duplicatas, & cachexias metuunt, naturæ tanti remedii, ac usus, undolisque febriam ignari.

FINIS.

HONO.

CLIII.

HONORII GUIL. KASTENHOLTZ,

CONSECTARIA

THEORETICO-PRACTICA

EX

HISTORIIS QUATUOR FEBRIUM TERTIANARUM

INTERMITTENTIUM DE PROMPTA.

Altorf. 18 Maii 1745.

H 3

P R O O E M I U M.

Cuncta, quae in arte medica, tanquam certa, vera, indubitataque
 aestimari merentur, & quae ceu infallibilia in scriptis medicorum ge-
 minis continentur, potissimum exacte accurataque morborum observationi
 tribuenda sunt. Divinum enim, quod medicinae studio inest, idque, quod au-
 ctoritatem praxin exercentibus conciliat, maximam partem scientia, quae de
 praeteritis, de presentibus, & de futuris morbi vicissitudinibus scite judicat,
 ex merito adscribendum. Certe dempta & neglecta sedula morborum conten-
 platione, utpote firmo prognoseos fundamento, tantum medicinae haud affil-
 geret lumen, quantum affert studium, eo vel maxime directum, ut perio-
 dos, naturam, & eventus morborum, attento perlustremus animo. Hanc
 viam ingressus est Hippocrates, sui que nominis immortalitatem sibi compa-
 ravit, quod fundamentum scientiae suae in sedula morborum observatione po-
 suerit. Hanc secuti sunt alii, & quotquot condigne veneramus artis nostrae
 Parentes, similia pressere vestigia. Quae ut legant moderni artis tirores,
 serio monuere celeberrimi seculi huius medici, Baglivius, Boerhaavius, Lan-
 cilius, Hoffmannus, Stahlius, aliique, & laudem inde meruere haud in-
 termorituram, quod salutarem artem pristinae suae veritati & auctoritati re-
 stituerint, atque non tam vanis speculationibus, quam experimentis inhere-
 dum censuerint. Natura enim sibi semper similis, & decursus morborum,
 iisdem conspirantibus causis, eadem ratione, qua olim accidit, etiam nostris
 aeque ac futuris temporibus eveniet. Equidem & multis, & magnis, diffi-
 cultatibus premitur perita observationum indagatio; nec parum interest, a
 mere empirica & incompleta morborum cognitione sibi cavere, ne scilicet in
 varios seducamur errores; sed opus est, ut morborum diversitates, e sympto-
 matum, causarum, & eventuum varietate deducendas, sollicitè pervesti-
 genus, ut ad faciliorem curationem eorum tuta magis via accedere possimus.
 Sic notum quidem est, febres, easque tertianas intermittentes, satis frequen-
 ter accidere, nec cognitu difficiles esse: at enim vero quam saepe pertinaces,
 rebelles, & methodo medendi solito haud obediens, non accidunt? Quam
 facile non turbantur, pervertuntur, corrumpuntur, & quae modo spem sa-
 lutis recuperandae dederant, miseros aut gravioribus longe symptomatibus,
 aut morbis aliis supervenientibus; aut denique morti, tradunt? Quotquot
 sanandis huiusmodi febribus operam dedere, assensum mihi haud denegabunt;
 & cum in re tam intricata, satis evolventa, nemo sat operis conferre pos-
 sit; non ingratum laborem me suscepturum speravi, si aliquas, etiamsi pau-
 cas saltem, observationes circa febres intermittentes tertianas, antea ad-
 notatas publici juris faciam, easque tam ad theoreticas, quam ad practicas
 veritates, consuetariis inde desumptis deducam. Cum enim in Nosocomio
 Pazma-

Pazmariano, quod Vienna, Regia Austria Metropoli, est, & in quo magna copia agrotantium, tam militum, quam pauperum, magnis sumptibus alitur, praxeos excercenda causa, ultra annum commoratus sim, & praeter alios morbos, frequentes casus febrium intermittentium annotaverim, ex quibus variae cautiones medicae deduci possint: ideo speciminis inauguralis loco, in hanc rem meditationes aliquas publico eruditorum examini exhibere mecum constitui. Faxit Deus Feliciter!

C A S U S I.

De febre tertiana intermittente vernali, in continuam acutam ardentemque tandem mutata, cum maculis scorbuticis succedentibus.

Femina, annos circiter 24 nata, temperamenti sanguineo melancholici, febre tertiana, stas suis temporibus recurrente, affecta, quartum tunc paroxysmum jam perpeffa, in Nosocomium Pazmarianum apportabatur. Examinatis singulis, quae cognitu necessaria fuerant, mensium fluxum legitime superatum fuisse, nunc autem symptomatibus febris tertianae solennibus correptam esse, cognovimus. Aderant inappetentia, vomitus, capitis aequae ac stomachi gravativi dolores, languor, & quod pathognomicum est criterium, stas suis temporibus recurrentes ordinarie febris tertianae paroxysmi. Hinc & consilio & auctoritate Viri in arte salutari Excellentissimi & Experientissimi, Domini Doctoris de Bucamps, medici in hocce Nosocomio Primarii, usu & doctrina gravissimi, praescribebantur necessaria, ea nempe, quae vis morbi postularat. Nimirum dabantur emetica, subjungebantur his salia digestiva, praecipue arcan. dupl. modo solum, modo cum floribus salis armoniaci mixtum. Continuatis per aliquot tempus medicamentis convenientibus, post vomitus, tam spontaneos, quam arte excitatos, paullo tardius revertebantur paroxysmi, symptomata remittebantur, & nihil nisi temporibus consuetis levis quaedam alteratio remanserat. Haec ipsa tamen periodica febris multatio tandem cessavit, datis prius iis, quae primarum viarum expurgationi sursum & deorsum promovendae conducebant, deinde vero applicato electuario antifebrili Chinato & juniperato, quod salibus digestivis remixtum erat, ne scilicet a mera Chinae corticis vi adstringente obstructiones forte nascerentur. Resurgens a morbo femina nobis quidem valedicebat; sed post aliquot tempus misera ad nos rediit, cunctis symptomatibus febris acutae & continuae, quae quidem malignae speciem referebat, illam denuo invadentibus. Nimirum miseram hanc adflegebant cephalalgiae enormes, cum deliriis conjunctae, summae anxietates praecordiorum, calores intensissimi, sitis inextinguibilis, lingua nigricans &

& arida, pulsus fortis, ast inaequalis, urina turbida, cerevisiae similis. Incertum morbi hujus initium, incertaque dierum dijudicatio, venae sectionem dissuadebant. Hinc praescribebantur bezoardica leniora, temperantibus & analepticis juncta, vesicatoriisque, ad pedes & brachia applicatis, consulebatur capiti, delirio, & humoribus, ad congestiones internas properantibus. Gravissime aegra his detenta malis, quoties mentis compos fuerat, toties de anxietatibus praecordiorum & dolore cardialgico valde conquesta, perpetuo de oppresso & pleno ventriculo verba faciebat. Diebus ab adventu suae circiter quinque in nosocomio praeterlapsis, neque tamen ullis criseos, aut morbi mutati signis apparentibus, adhibebatur pulvis emeticus ex Ipecacuanna cum sale absynthii mixtus, quo assumpto, & sursum eductis cruditatibus, notabiliter levabatur vomitu, morbusque usurpatis postea bezoardicis, diluentibus, & absorbentibus terreis, saevire desinit. Nihil nunc de tanto, quo antea affecta fuerat dolore artuum conquassatorio, nihil de febricula, amplius conquerebatur aegra. Succedebat alvus, licet non semper ordinate; lassitudo saltem membrorum, cephalalgicae & cardialgicae remanebant passiones. Adhibebantur absorbentia & digestiva, propinabatur succinum album praeparatum cum pulvere praecipitante, sine tamen effectu sperato, sed potius urgebant nausea, & inappetentia, quae iteratam postulabant emesin & catharsin. His itaque denuo adhibitis, & vomitu feliciter superato, aegra maculis e rubro livescentibus atque scorbuticis, iisque tam copiosis, tam amplis latisque per cutem sparsis, infestabatur, ut intuentibus spectaculi loco fuerit. Excretionem hac cutanea convenienter promota, & succis Chærefolii atque Nasturtii cum jusculo propinatis, & aliis scorbuti acrimoniam emendantibus assumtis, tandem misera prorsus convaluit, postquam 13 septimanas curationi in nosocomio nostro in utroque morbo impenderat.

C A S U S I I.

Febris tertiana, cum oedemate pedum, alternatim repetens.

UXor mercenarii, annos 54 nata, tertiana febre correpta, in nosocomium deducebatur. Symptomata febris istius consueti adfuerant, iisdemque methodo convenienti, ante allegata, atque longo usu saepe probata, nimirum digestivis, emeticis, amaris, diluentibus, & absorbentibus, obviam itum est. Etsi vero nihil de cortice chinae, sed pulveres tantum, e salinis digestivis terreisque compositos, per aliquot hebdomadas aegra adsumserit; febris tamen consuetis paroxysmis reverti cessavit. Hancce morbi remissionem sequebantur tumores pedum oedematosi;

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

adversus quod malum pulvis antihydricus, ex arcano duplicato, sale stiptum fabarum, & paucis granis trochiscorum alhandali compositus, (utpote quo remedio multos alios hydricos vidi sanitati restitutos) aliquoties assumptus est. Inde non modo largior diuresis nata, sed etiam laxantibus alvus repurgata; utpote quibus excretionibus factum est, ut ægra, tumore pedum liberata, pristinum vigorem recuperasse visa sit. Verum subito femina ista gravi præcordiorum anxietate, dolore laterum & stomachi acutissimo, rursus affligebatur, novumque passa est insultum febris. Horror enim illam invadebat, primum acerbior & diuturnior, subsequenter tamen paroxysmis paulo mitior; æstus vero major illum excipiebat. Propinabantur salina digestiva & emetica, quibus etiam pulvis gentianæ rubræ interponebatur. Elapsis inde aliquot septimanis, febrilis iterum cessavit paroxysmus; at tumores pedum oedematosi revertentur, cum majori abdominis inflatione. Quibus malis more solito depulsis, febris rursus emicuit, corrupta tamen, erratica, & adeo mutata, ut paroxysmus modo matutinis, modo vespertinis horis revertetur, calor etiam frigorisque gradus, & duratio inter se haud amplius convenirent. Hisce fatigata & marcescens ægra symptomatibus, ne febris pertinaciæ succumberet, auctoritate & consilio medici primarii supra laudati, electuario antifebrili usitato, chinato nempe & juniperato, sublevata quidem est; verum nondum, dum Vienna discessem, prorsus & integre sanata fuerat. Neque interea, an id effectum sit, comperi; valde dubitans, an unquam sanitatem sit recuperatura, cum in lentam talem jam incidisse visa sit.

C A S U S I I I .

De tertiana, cum tumore abdominis flatulento conjuncta, vicissim aucta, & tandem victa.

Puer, annum ætatis 15 agens, tumore abdominis flatulento, quem Viennæ vulgari nomine *einen Brod-bauch*, ex abusu panis crudioris copiose comesti, appellant, affectus, febre etiam tertiana, leviori tamen, correptus, auxilium implorabat medicum. Alvus ipsi extiterat durior, atque sæpius obstipata, & quoties cibum sumserat, toties angustia præcordiorum & inflationes ventris auctæ, miserum affligebant. Præscribebantur itaque huic puero, quæ *ἀνω καὶ κάτω* primas vias repurgarent, itemque pulvis depilativus ruber Viennensis, cum pulvere flavedinis corticum aurantium mixtus propinabatur; externe vero emplastrum discutiens, paregoricum & carminativum epigastrio imponebatur. His aliquamdiu continuatis, atque digestivis insimul, quæ & tenacem pi-

pituitosamque materiam attenuarent, & aperiendis visceribus inservirent, prudenter applicatis, abdomen quidem detumescere coepit; at febris mirum in modum aucta, intensiorque facta; & ubi usus laxantium diu omisus est, statim venter rursus inflari & intumescere coepit; alvo autem laxata detumuit. Tandem ope remediorum illorum, & febrifugis subjunctis, non modo febris sævire desit, sed etiam puer sanitati restitutus e valetudinario dimissus est.

C A S U S I V .

De arthritico affectu, & tremore artuum, post superatam tertianam exortis & depulsis.

Vir sexaginta annis major in febrem tertianam incidit, atque tam evacuans, quam digestivis, & demum febrifugis convenienter applicatis, febre liberatus est. Paroxysmis aliquamdiu emanans, nihil amplius incommodi superesse dixit, præter aliquam artuum debilitatem. Cum autem eo victu, quo recens ex morbis convalescentes apud nos refici solent, uteretur; subito non solum tremore artuum fere continuo, sed etiam doloribus arthriticis vagis vehementibusque correptus est. Examine instituto, utrum forte hæmorrhoidum fluxum unquam expertus sit? an vero molimina saltem eorum quædam senserit? neutris se unquam his passionibus vexatum fuisse asseveravit. Illis tandem membrorum cruciatibus ereptus est, partim usu Magnesiæ nitræ cum $\frac{3}{4}$ cerussa mixtæ, partim blandis aliis diaphoreticis, partim denique ptisanis & jusculis ex avena contusa & carne juniori paratis, vel & aliis brodijs carniæ, utpote quibus alimentosis medicamentis sese vel maxime sublevatum esse affirmavit, eorumque continuato usu, calorisque ad fornacem delinimentis, quibus maxime delectabatur, tandem perfecte convaluit, & nosocomio valedixit.

Equidem plures historias de febribus intermittentibus tertianis e diario practico excerpere, & huc transcribere potuissem; verum hi quatuor, quos modo recensui, casus sufficiant; siquidem satis habebunt, ex quo argumenta discendi & disputandi depromi possint. Ut itaque hæc recensiones usibus theoretico-practicis impendam, & brevitatæ rationem habeam, minus sollicitus ero de completa febris hujus pertractatione. Genius enim febris istius, & symptomatum frequentius occurrentium series, methodusque medendi generalis, cum passim in libris medicorum occurrant; non seorsim in his perlustrandis occupatus ero. Præcipua saltem momenta, e quibus consuetaria duci, & in usus therapeuticos dirigi possint, si sub examinis incudem revocavero, me proposito meo satisfacturum spero.

C O N S E C T. I

Febres tertianæ facile in alios, eosque natura diversos, morbos transeunt.

SI ad quatuor istas generatim respiciamus historias, statim intelligimus, se febribus tertianis secutos esse alios, eosque tam natura sua quam medendi ratione, diversos morbos. In primo enim casu, ardens & continua febris, in altero hydrops, in tertio varia pathemata, in quarto denique arthritica affectio, febrim tertianam exceperant. Certe non levioris momenti, nec eadem ratione sanandi, fuerant hi morbi, utpote quæ laudem intermittentibus, præsertim tertianæ, tribui solitam valde imminuunt. Quamvis enim e febrium classe, post diariam intermittens, & quidem tertiana legitima, omnium censeatur mitissima, & quæ rite tractata neque periculi quidquam vitæ alat, neque difficultatem in medendo pariat, sed potius redintegrandæ sanitati, visceribus depurandis, viribusque reparandis, egregie inserviat, adeo, ut tantum non renovare corpus, & efficere valeat, ut illud ferme rejuvenescat; nihilominus tamen experientia satis testatur, non in omnes febres tertianas, sed in eas saltem, quæ benignioris sunt indolis, nempe in exquisitas, legitimas, gradu leviores, nec cum gravi viscerum vitio, & dyscrasia humorum scorbutica conjunctas, easque prudenter tractatas, illud laudis cadere. Si enim quis unquam morbus facile turbari, ab ordine suo deduci, & in graviores passiones converti solet; sane tertiana febris hunc censum subire promeretur. Notum enim est, quam rebellem, intricatam, diuturnam, gravibusque pathematibus stipatam se gerat, quam facile recidivet, & anomaliam suscipiat, in continuam, lentam, tabificamque convertatur, & licet modo superata esse videatur, alia tamen facie, graviorique cum tyrannide revertens, miseros denuo impetat atque infestet, præsertim si turbata, corrupta, & aut vitiis diætæ, aut inconcinnis remediis, aut a latente intus viscerum vitio, humorumque profunda corruptione, in pejorem statum deducatur. Ita si libros therapeuticos evolvimus, passim invenimus, post suppressas vel turbatas intermittentes tertianas, præcipue præpostero corticis Chinæ usu suffocatas, modo phlogoses, capitis gravitatem, sensuum stuporem, vertigines; modo tensiones abdominis, inflationes tympaniticas, hypochondriacas, hystericalque passiones, & tremores artuum, item cachexiam, scorbutum, scirrhus lienis & hepatis, abscessus mesentericos, colicam, inflammationem, œdemata, ascitem; modo febres acutas, anginodeas, lentas, hecticas, semitertianas, quartanas, duplices, malignas; modo

ar-

arthritidem, contracturas, scabiem, cœcitatem, tinnitum aurium, convulsivos motus, asthmata, hæmorrhagias enormes, hæmorrhoides, & molimina hæmorrhoidalia, ischiadicum malum, aliasque passiones successisse. Mirum videri posset, qua ratione fiat, ut ex uno eodemque morbo tot diversi morbi nasci possint, cum eadem causa eisdem quoque effectus producere alias solita sit? Verum si perpendimus, homines non modo temperamento, ætate, regione, sexu, victu, consuetudine, dispositione hereditaria, animique indole, multum inter se discrepare, sed etiam variis modis febres turbari, & modo recentes, modo inveteratas corrumpi, modo stypticis adstringentibus, modo opiatibus & theriacalibus, modo refrigerantibus aut calefacientibus, purgantibus, aliisque drasticis, ordinem naturæ salutarem in febribus perverti: hinc nemo non videt, non eandem, sed plane diversas, causas pathematum istorum accidere posse, ex quibus etiam diversi morbi oriuntur, necesse est.

C O N S E C T. I I

Dolor gravativus ventriculi, in febribus intermittentibus sæpe, non tamen semper, indicat præsentiam cruditatum.

FEmina, de qua in historia prima, potissimum conquesta est de cardialgia, & dolore ventriculi gravativo. Cum itaque ab assumptis emeticis & digestivis levamen non modo senserit, sed etiam febris acuta & continua exinde quoad maximam partem sublata sit; vero simillimum quidem videtur, magnam cruditatum saburram in culpa fuisse, ob quam dolore gravativo ventriculi vexata sit; nihilominus tamen in istis solis primarum viarum impuritatibus totam causam doloris ventriculi reponendam esse, in hac femina vix affirmare ausim. Quamvis enim satis repurgata, sursumque multoties evacuata sit; attamen dolor reversus est, usque dum maculæ ad cutis superficiem tandem ablegatæ, & successive per poros cutis excretæ sunt. Si sola enim cruditas ventriculum dolore affecisset, remota ista, tanquam causa, etiam dolor evanisset. Verum sæpe non tam in cavitate ventriculi, quam in membranis ejus, stimulus ille latet, a quo spastica ejus constrictio, præsertim in regione cardis, nascitur. Notum enim est, a congestione & abundantia sanguinis circa ventriculum in gravidis & hæmorrhoidariis quibusdam plethoricis vomitum ardoremque stomachi, absentibus licet cruditatibus, nonnunquam ortum trahere. Sic sæpe ex recensionibus viri excellentissimi & experientissimi, Parentis mei, summa pietate venerandi, audivisse & didicisse memini, multos ipsi obvenisse in praxi amplissima casus cardialgicarum passionum & vomituum rebellium & chronicorum, qui non tam cru-

tates, quam alias potius congestiones sanguineas, easque tandem in scirrhus vel hepatis vel lienis mutatas, pro fundamento habuere; quale exemplum etiam in Illustrissima Comitissa quadam expertus est. Accedit etiam, in exanthematibus purpuraceis & petechialibus, quamdiu in hac stomachi regione virus lympham deturpans hospitatur, cardialgiam spasmodicam observari, donec materia exanthematica remediis aptis discussa, & e vasis membranarum nerveo-muscularum stomachi depulsa sit, liberumque partibus motum restituerit. Ideoque medicus attente respiciat, utrum signa cruditatum consueta adsint, & an his vel alteratis vel eductis dolor mitigetur? Si enim neque evacuantiis, neque corrigentibus, finem suum assequatur, & post usum evacuantium adhibita antispasmodica & roborantia stomachica, (quæ vim ventriculo ab emesi illatam refarient,) dolorem motumque spasmodicum ventriculi non mitigent; non vana est conjectura, causam doloris non tam in cruditatibus, quam in aliis irritamentis positam, eamque aut exanthematibus latentibus, aut vitio viscerum, aut denique congestionibus, scirrhis, spasmissque tribuendam, ideoque non mere evacuantiis & incidentibus, sed aliis convenientibus remediis, tractandam esse.

C O N S E C T. I I I.

Vomitus tertianarum spontaneus sæpe non sufficit ad febrim tollendam.

Celeberrimus *Carlius* in *historia medica Pathologico therapeutica* P. I. cap. 14. art. I. p. 178. adeo laudat vomitum tertianarum intermittentium, ut sæpe eundem pro critico & salutari habeat. *Quæcumque*, inquit, (febres tertianæ intermittentes) *sponte curantur, vomitoria sub frigoris finem, sudatoria vero sub æstus remissionem sunt.* Neque negaverim, in febribus hujusmodi, præsertim exquisitis, benignis, & ex pravo vitio ortis, hanc criticam evacuationem cum euphoria, imo plane cum plenaria febris cessatione, interdum contingere; ideoque vomitum istum minime suppressendum, sed potius digestivis & diluentibus abstergis adjuvandum promovendumque esse. Nihilominus tamen quotidiana nos docet experientia, hanc rem non semper adeo prospere successisse. Ex centum enim historiis, quas de febre hac, spontaneis vomitibus stipata, consignatas legimus, paucissimæ sunt, in quibus vomitus spontaneus febrim funditus sustulit; plures autem extant casus, in quibus aut levamen morbi aliquod attulit, aut saltem curationem nonnihil promovit; in aliquibus tamen morbi symptomatumque augmentum exinde evenisse invenimus. Femina, de qua historia prima mentionem facit, vomitu spontaneo haud levata, nec a febre tertiana exinde liberata est, etsi aliquot
ejus

ejus paroxysmos jam passa, materiæque febrilis coctionem aliquam, sudoribus nempe largis sub finem æstus effusis, experta fuerit. Nec est, cur miremur, febrim tertianam rarius vomitu spontaneo exturbari. Sicuti enim hæc febris nec in omnibus eandem originem agnoscit, nec eandem vomitus causam fovet: ita mirum non est, illam neque eadem ratione tolli, neque vomitu semper solvi posse. Equidem genius febris ipsius, ad hosce emeticos motus excitandos, non parum conferre videtur. Cum enim sub rigore febrili & strictura partium extremarum sanguis versus interna viscera copiosius reprimatur; fieri non potest, quin viscera, præsertim sanguinea, imprimis hepar & lien, & quæ illis interjacent partes, nimirum ventriculus, duodenum, & pancreas, solito majori obruantur sanguinis copia, qua demum lacescitæ fibræ ad fortiorem oscillationem extimulantur, utpote ex qua insolita agitatione non modo spasmi cardialgici, sitis, nausea, anxietas, cordis motus auctior, aliaque febris accidentia, nascuntur; sed etiam vomitus in aliquibus moveri valet. Etsi vero vomitum etiam quemlibet rigor quidam & strictura extremorum plurimum præcedere vel comitari soleat; attamen non necesse est, a quovis artuum rigore febrili vicissim vomitum excitari; nisi aliæ concurrant causæ, quæ emesim moveant. Sicuti vero plures accidere possunt vomitus causæ; ita hoc ipso motu excretorio vix ulla earum removeri e primis viis solet, nisi quæ in cruditatibus latet. Hæc enim saburra, ut stimulando stomachum & duodenum vomitui æque ac febrim aliquando fomitem suggerit; ita sursum eructata, utriusque mali incitamentum maxima ex parte subtrahit. Quapropter, si febris a cruditatum copia oborta sit, reliquis conspirantibus, vomitum criticæ evacuationis vim exserere posse, haud nego. Quodsi vero malum altius, nempe ex viscerum profunda labe, humorumque sanguineorum corruptela, repetendum sit; vomitus haud sufficere poterit, ad istam causam evellendam. Id quod exemplo suo femina ista satis confirmavit.

C O N S E C T. I V.

Vomitoria usus sunt insignis in intermittentibus, imo repetito interdum exhibenda; non tamen promiscue, sed caute & circumspecte, propinanda sunt.

IN nosocomio nostro usitatum fuerat, tantum non omnibus, febre intermittente affectis, antequam febrifugis uterentur, præmissis digestivis emetica propinare, primasque vias a sordibus inibi contentis repurgare. Nec facile nos poenituit hujus medendi methodi; siquidem & citius & tutius febrim deinde debellari posse, experti sumus. Quamvis enim lubens concedam, hanc sanandi rationem non omnibus febricitantibus convenire, nec sine discrimine applicandam esse in delicatulis; attamen hominum illorum, qui valetudinarium nostrum quæsiverant, conditio usum emeticorum non tam admisit, quam potius exegit. Nimirum milites aliique plebei & voraces homines, qui aut crudo, aut copioso & inordinato, victu frui solent, ad nos pervenere, in quibus farragine cruditarum farctis nihil effici remediis poterat, nisi vomitu præmissis stomachi recrementa, quæ catharticis haud obsequuntur, sursum excreta fuerint. Regionis etiam istius conditio melius emetica mihi ferre visa. Bene enim recteque Baglivus, *Prax. lib. 1. cap. de febris: observavi*, inquit, *vomitoria, pro varietate regionum & climatum, magis aut minus prodesse vel nocere.* Adeo non pertimescebamus emeticorum usum, qui aliquoties, & repetitis vicibus, si res postulaverit, illa secure exhibuerimus. Casus unus idem docet, in quo vix tertium vel quartum vomitorium funditus saburram evellere poterat, sed demum sextum, cum iterato jam in ardente, eaque recidivante, febre decumberet ægra, propinatum, non modo febris vim fregit, sed etiam (quod mirari fas est) exanthematum scorbuticorum excretionem promovit. Latet sæpe in duodeno & tenuibus intestinis tenax quædam viscidaque saburra, quæ nisi digestivis antea satis attenuetur, vix ab uno vel altero emetico educitur; quinimo durante febre illuc confluunt humores biliosi & salivales minus laudabiles, qui etsi non soli febrim producere valeant, eandem tamen augere, resuscitare, & pertinaciorum reddere solent. Dubium enim non est, perseverante febre novas sæpe ingigni sordes. Circulo enim sanguinis alterato, actione viscerum turbata, secretionem & præparationem humorum digerentium ventriculi corruptis, non possunt non humores biliosi & salivales intemperati primis viis innasci & colligi, qui a cibis interea sumptis, iisque haud rite digestis, aucti, & per calorem febris

con-

confermentati, novam sordium genesin proferunt, quæ, licet antiqua saburra vomitu jam anrea exturbata sit, novam materiam noxiam & duodeno, & febrim, suggerunt. In his ergo removendis alterandisque medicus naturæ conatibus succurrat oportet. Ubi enim conatus vomendi, fastidium ciborum, ructus acidi & nidorosi, aliaque cruditarum signa sunt præsentia, & prægressa diæta cruda, vel potus aquarum putridarum, pullitieque verminosa fœdarum, evacuationem per superiores vias indicant, tunc vomitoria egregios usus præbent; imo si vires, robur corporis, & indoles pathematum illud permittant, repetenda veniunt. Idem suasit *Illustr. Frid. Hoffmannus med. rat. system. Tom. IV. cap. 1. §. 9. caut. Quando*, inquit, *paroxysmus sæpius, licet mitius, recurrit, & febris ex neglecto regimine dietetico, vel perperam instituta medicatione, ad aliquot menses extracta, utilissimè sæpius dedi vomitoria.* Biliosa nempe cruditas, quam alii ceu causam caloris febrilis accusant, potius inter effectus febris interdum ponenda videtur; siquidem sanguis jam intemperatus, & calore febrili acrior redditus, isque copiosior & celerius solito per hepatis viscus agitatus, bilem temperatam & paucam suppeditare nequit, sed copiosam potius, excrementitiam, justo acriorem, ac intemperatam scenerabit, quæ, nisi aut attemperetur, aut tempestive evacuetur, symptomatibus februm exacerbandis inserviet. Equidem ab his biliosis cruditatibus interdum duodenum & ventriculus adeo arroduntur, ut neque emetica, neque purgantia validiora, locum amplius inveniant; cum teste *laudato Hoffmanno l. c. emetica facile ventriculi inflammationem, ad quam concipiendam stomachus ab æstu nimio jam dispositus est, tunc procurent.* Pari modo caute procedendum cum emeticis, si podagrica dispositio concurrat. Hac enim præsen e, post usum emetici, in tertiana exhibiti, gravissimas suffocationes pectorisque oppressiones evenisse, observationibus medicis, *Viri Excellentissimi & experientissimi Dom. Doct. Weisii P. P. O. Præceptoris æterna pietate venerandi*, debet. Itemque, si quis majori sensibilitate præditus, vel alio vitio vomitum interdicens infectus, & ubi ventriculus erofus, vel ad inflammationem spasmodicamque dolores concipiendos proclivis est, atque si nil nisi motus febriles superstites sunt; tunc ab usu emeticorum abstinendum esse, haud repugno; quoniam longe graviora inde invitarentur mala. Adeo adversos eventus, vel a solo purgantium usu, Romæ quondam *Baglivus* in *Prax. med. l. 2. cap. 10. §. 2.* adnotavit, ut asseveret: *se observasse, febres intermittentes ab exhibitis inter initia purgantibus vel duplicari, vel gravibus exacerbari symptomatibus, & ab iisdem demum repetitis, in chronicas & lethales terminare; itemque tertianas simplices post repetita præparantia (nempe syrups dulces, & purgantia), annuas evasisse, & tanquam incurabiles, a medicis tandem derelictas esse.* Ex his satis patet, caute mercandum esse cum vomitoriis in tertiana intermittente.

C O N S E C T . V .

Semina scorbuti latentia intermittentes reddunt pertinaces & anomalas.

Scorbutus, aliis morbis junctus, eorum symptomata non modo graviora & intricatiora, sed curationem quoque eorundem difficiliorem reddit. Id quod tam in externis morbis, nimirum vulneribus, ulceribus, fracturis, ambustionibus, quam in internis passionibus, phthisi, colica, febribusque sæpiissime experiuntur medici. In casu primo sine dubio maculæ scorbuticæ tam pertinacem & rebellem reddidere febrem, ut atrocior redierit semel depulsa, & in continuam conversa, malignitatis notas intulerit, nec prius desierit, donec exanthemata ista ex internis partibus revocata, & ex massa humorum explicata, cutis spiracula penetraverint, & desquamatione superveniente penitus excreta sint. Hæc tamen excretio sicuti a copia cruditarum, primas vias vellicantium, & affluxum humorum illuc invitantium, retardata est; ita stimulo isto interno, iterato adhibitis emeticis evulso, & bezoardicis propinatis, tandem crisis ad superficiem corporis facta exoptatum morbi finem fecit. Prævotius etiam vidit maculas plumbeas ac lividas, post duplicem tertianam salutariter erumpentes. Item Welschius in exoter. cur. & obl. chil. I, obl. 686. p. 171. Tertianam mirabilem, longissimis paroxysmis intermittentem, adnotavit, quæ pustulas multas habuit comites. Nec raro accidit, ipsius febris tertianæ sævitiam mitigari pustulis circa labia & genas erumpentibus. Neque tamen negaverim, aliquando scorbutum e febribus male tractatis nasci posse. Sennertus tract. de febribus lib. 2. cap. 18. p. 285, idem in Saxonia adnotavit: Sæpe, inquit, accidit in hisce regionibus, ut in febribus diuturnis & tertianis, & quartanis, scorbutus conjungatur. Materia enim febrilis & vitiosa, in visceribus collecta & diutius hærens, tandem dispositionem scorbuticam induit, unde febres curatu difficiles redduntur, imo non curantur nisi simul medicamenta, quæ scorbutus requirit, adhibeantur. Quamobrem & in hac femina antiscorbuticorum diutius continuatorum usu curationem absolvimus. Hanc enim medendi methodum, & remedia sceletyrben corrigentia, exposcunt etiam alii morbi, quibus scorbutica acrimonia inest.

C O N S E C T . V I .

Febres tertianæ intermittentes, præsertim illæ, quæ nondum perfecte solutæ sunt, sæpe post se relinquunt aut spasmodicas passiones, aut atoniam partium aliquam.

Theorematis hujus veritatem ex II & IV casu satis perspicimus. Senex enim spasmodico arthritico dolore, vetula vero œdematoso pedum tumore, tanquam atoniæ succedentis indicio, post accessiones febris consopitas, laborare cœperunt. Equidem febres, perfecte & tempestive solutæ, parum vel nihil incommodi post se relinquere solent, sed sanitati in dies magis magisque instaurandæ apprime favent. Ubi vero febres intermittentes aut neglectæ sunt, & justo diutius protrahuntur, aut præmature supprimuntur, aut alia ratione incongrua, quæ robori corporis viscerumque integritati obeisse possit, turbantur; necesse est, varia subsequantur incommoda. Febrilis enim materia, quæ neque satis excocta & emendata, neque sufficienter excreta, sed ex parte quadam intus retenta est, non potest non temperiem humorum partiumque actionem naturalem pervertere, magnamque sanitati labem affricare. Notatu dignum est, utrosque istos ægrotantes ætate proveciores & declives jam extitisse. Senilis enim ætas hisce malis magis exposita videtur ideo, quia minus idonea est, quæ frequentes febrium istarum insultus sine damno sustinere possit. Sicuti enim senes rarius intermittentibus febribus affliguntur; ita sæpe iisdem gravius laborant, quam juvenes & viri ætate juniores. Testantur illud febres comatosæ tertianæ, quibus senes non raro e vivis eripiuntur, nisi tempestive iisdem occurratur; siquidem perniciem earum methodumque sanandi celeberr. Werthofius in elegantissimo de febribus tractatu exposuit. Humores enim senum crassi viscidique ac scorbutici minus apti ad iteratas febriles intermittentium coctiones & excretiones; debile vero eorum genus nervosum motibus istiusmodi repetendis haud adeo accommodatum esse videtur, quin debilitatem insignem ex frequentibus illis insultibus recipiat. Cum enim vehementes motus spasmodici, inter quos etiam febriles accessiones respective pertinent, notabilem sæpe atoniam post se relinquunt; mirum non est, cessante intermittentium tumultu, non leves atoniæ notas observari. Ita non tantum lassitudo, inappetentia, pallor faciei, dyspepsia, ingenii tarditas, excretionumque segnities aliquandiu remanent, sed etiam pedes œdematoso tumore, ceu in vetula ista factum, implentur. Postremum hoc symptoma non tam corticis Chinæ abusui, quam aliis potius causis adscribendum esse, vel inde patet, quod femina illa nondum de cortice Peruviano quicquam assumerat. Majore jure alii culpam œdematis rejiciunt in nimiam aquarum ingurgitationem, qua

fitim æstumque febrilem restinguere gestiunt. Sicuti autem non omnibus excessus in potu œdema infert; ita senes magis huiusmodi symptomati obnoxii esse solent. Hi enim facile viscerum atoniam & tardiorum vasculorum oscillationem experiuntur, magisque proclives ad œdemata esse solent. Quodsi tamen purgantia, utpote quæ tumorem pedum in vetula sustulerant, una cum digestivis & roborantibus propinentur, ferum illud vappescens, in pedibus stagnans, cito educitur. Ex illorum enim remediorum effectu patet, atoniam febrilem succedentem evanuisse, postquam motus vasorum oscillatorii a stimulo cathartico & roborantium aucti, humores vero exinde æquabiliter agitati, alterati, atque excreti fuerant. Satis ex his perspectum esse existimo, atoniam febres cessantes aliquando sequi; superest, ut comprobem, interdum spasmodicos affectus in aliis supervenire. Si morbos, febribus intermittentibus succedentes, antea in conspectu I recensitos, perlustramus, non paucos, qui huc referri possint, inter illos reperiuntur intelligimus. Unum saltem hic recensere dolorem vagum arthriticum artuumque tremorem, tanquam spasmodici morbi speciem, qualis senem nostrum, casu IV commemoratum, post febrim superatam graviter afflixerat. Quodsi vir iste olim arthriticis vel hæmorrhoidariis saltem passionibus obnoxius fuisset; haud insolitum quid ipsi accidisse concederem, si pristini reversi essent morbi. Quamvis enim solertissimus febrium observator, *Franc. Tortus in therapeut. speciali febrium Lib. III. Cap. VII. p. 121* affirmet, ipsi rarius arthriticos dolores in febribus videre contigisse; attamen *Ludov. Mercatus*, vir eruditione, experientia, & muneris dignitate præstantissimus, *Lib. VI. de febrib.* fidem facit, eos, qui articulare morbum pari sunt allucti, febre detentos, arthriticos gravissimosque dolores non raro expertos esse. Adeo inter se nonnunquam conspirant arthritice passionis & motus febriles, ut sese vicissim excipiant. Ita laudatus *Frid. Hofmannus*, in *Diss.* qua observationes præct. circa febres tert. exhibuit, p. 12, historiam recenset, huc vel maxime spectantem: *Vir*, inquit, *robustioris nature, podagrico affectus dolore, postquam ab imperito homine cataplasmate externo sedatus fuerat, vel potius intro percussus, in tertianam incurrebat, divinis symptomatibus stipatum, -- & perquam dignum hic notatu erat, quod sedata febre dolores ingentes ipsos artus per aliquot dies adhuc excruciaerint.* In nostro vero febricitante citra prægressam arthriticam dispositionem, postquam sola febris præcesserat, & per aliquot tempus cessaverat, articulares dolores cum tremore membrorum subito eruperant. Forte motus febriles, chinæ corticis usus opiti, cum tyrannidem suam in partes internas exercere amplius non potuerint, ad externas diffusi, sub specie articularis morbi, membra convulsa spasmodicis infestaverunt. Sicuti enim febres istæ levi de causa recidunt, pristinosque motus repetunt; ita refrenato paroxysmo mustitans ille nifus motuum spastico-febrilium, nervoso generi adhuc inhærens, & ex con-

sue-

fuetudine febris diuturnæ ferme naturalis factus, mutato nonnihil morbi schemate, aliquando in artus distribuitur, non minus, ac ex colica arthritide, & ex suppressis partus doloribus tremor artuum in puerperis accidere solent. Idem indicant medicamenta alimentosa & demulcentia, arthritidi huic opposita. Juscula nempe avenacea & brodia blando suo delinimento spasmodorum sævitiam placarunt, & restituta inde humorum temperie ac transpiratione cutis simul ad fornacem continuata, curationem absolverant. Quod reliquum est, ex binis hisce casibus monemur, ne febrim jam effugisse visam subito negligamus, sed curationem illam secundaria prosequamur, & attentè respiciamus, utrum pathemata spasmodica, an vero atonia saltem partium, adhuc restet? Cum enim utraque hæc vitia non iisdem, sed sæpe diversis, remediis debellari debeant; opus est, ut non modo febres senum cauta ratione aggrediamur, sed etiam provide distinguamus, quibusnam sub finem morbi roborantia, an vero temperantia & antispasmodica, exhibere conveniat?

CONSECT. VII

Quamvis interdum alii morbi alternatim cum febribus recidunt, & vicissim revertantur; attamen non idem in omnibus nexus, nec eadem medendi ratio, obtinent.

Varii sæpe morbi cum febribus junguntur, vel saltem illas, modo fugientes, presso pede sequuntur; at redeuntes iterum febres post se trahunt, & cum his alternatim miseros invadunt. Ita vero videntur mutuas adeo conseruisse manus, ut arcto vinculo connexi & conspirantes vix ab invicem divelli possint, & alter morbus pro alterius succedentis causa haberi, ideoque uno illorum penitus ablato, etiam alterius radices simul evelli queant. Nihilominus tamen hæc morborum vicissitudines non semper eundem nexum inter se habere, instituto examine convincimur. Nonnunquam enim morbi junguntur febribus, qui aliquam cum his affinitatem habent, & mutua sibi invicem incrementa aut decrementa suppeditant. Interdum autem tales febribus associantur passionis, quæ cum natura febrium nihil commune habent. Notum tamen est, ex quibusdam morbis tertianas subinde nasci, ex his vero rursus tam priores, quam novos, oriri; alios morbos febribus supervenientibus tolli ac minui; ex adverso alios earum adventu exacerbari; nec minus accidentia quædam febribus remedio, alia vero incitamento, esse. Ex his enim satis patet, morbos, alternatim cum febribus revertentes, neque eundem inter se nexum habere, neque eandem semper curationem admittere. Si enim morbi quidam rebelles, v. gr. epilepsia, icterus, hypochondriorum dolores, cachexia &c. à febribus tertianis accidentibus evidenter minuerentur; aut si febres ab aliorum sympto-

K 3

ma-

matum, sæpe salubrium & criticorum, v. gr. à diarrhoeæ vel vomitus accessione, vel ab exanthematum pustularumque eruptione, cedarent; sane haud prudenter agerent, qui morbum hancce salutarem, recens adventantem, præmatore & subito supprimerent; quoniam aut prior, aut alius quidam, graviorque morbus certo reverteretur. Ex adverso, si febris tertiana, morbo cuidam superveniens, hujus perniciem intenderet; impium foret, isti diutius justo indulgere, dubiamque febris salubritatem frustra, vel majori cum periculo vitæ, expectare. Prælibatis hisce, quid de febrientibus nostris sentiendum sit, nunc liceat breviter exponere. Si ad casum II revertamur, œdema pedum febrim tertianam aliquoties cessantem sequebatur; eodemque sanato, febris vicissim redierat; hæc denuo subacta, œdema rursus succreverat. Puer autem, de quo historia III loquitur, toties magis inflari cœpit, quoties primum febris imminuebatur; & vicissim ventre detumescente, flatibusque discussis, febre gravius affectus est. Dispar ratio mihi videtur intercedere inter utrosque morbos, mutuo cum febre repetentes. Certum quidem est, œdema ex febre prægressa natum esse; utpote quod symptoma febribus intermittentibus, modo cessantibus, non raro succedere novimus. An vero febris ab œdemate renata sit? id absolute affirmare non ausim. Equidem, si œdema ab externis repellentibus versus interna retropulsus fuisset, forsitan febris recursum ansam dare potuisset. At vero, cum serum œdematosum ope remediorum supra nominatorum satis alteratum, atque per alvum & urinam excretum sit; immediata & materialis febris redeuntis causa non tam in œdemate, quam in purgantibus adhibitis, & in viscerum labe profunda, (quæ jam lentam tabificamque intulit,) quærenda esse videtur. Quod enim purgantia, præsertim valentiora, intermittentes, cortice Chinæ sopitas, facile resuscitent, sæpius comperita res est. Irritatione enim sua, qua villos intestinales vesicant, & ad motus tam secretorios, quam excretorios, accelerandos extululant, purgantia facile febriles motus, adtrinentibus vix refrenatos, habent per usum aperientium & drasticonum rursus laxatis, denuo concitare, & ita mediate febrim revocare valent. Quamvis autem hac ratione febris ex œdemate sanato mediate reviverit; hoc ipsum tamen œdema non in culpa immediata versatur, ob quam febris reversa sit; nec opus est, ut semper febris post usum purgantium, removendo, œdemati destinatorum, revertatur. Quanquam enim nonnulli, qui sæpe experti sunt, purgantibus post febres modo sopitas exhibitis, paroxysmos revocari posse, ipsis laxantibus chinata remedia interponant; atramen alii felicem & durabilem febris curationem factam esse judicant, si, cessante febre, laxantia adhibita paroxysmum haud rursus invitaverint. Equidem ex altera parte calor febrilis, repetito accensus, ad dissipationem & attenuationem seri œdematosi aliquid conferre, & ita febris simul œdemati remedio esse posse videtur; siquidem pedes redeunte febre detumuerant. Dubito tamen, an solus suffe-

cisset calor; nisi digestiva, aperitiva, & laxantia fuissent præmissa. Sæpe enim œdema & ascites febrim comitem habent, qua tamen serum hydropicum minime absuntur. Ita vero neque febris œdema, neque vicissim hoc illam, penitus & perfecte abstulit, aut absoluta quadam necessitate post se traxit; nisi aliæ causæ intervenissent. Nam, sicuti supra monui, hæc femina, utpote in cachexiam & tabem jam inclinans, tantam viscerum abdominalium labem sine dubio conceperat, quæ & febris, & œdematis, recursum occasionem dederat. Si vero ad puerum istum respiciamus, febris potius remedio esse poterat obstructis abdominalibus visceribus, quæ causam febris suppeditaverant. Hanc itaque suppressere febrim haud opportunum fuisset, ante quam aperientibus & incidentibus viscera referata, & laxantibus primæ viæ repurgatæ fuissent.

C O N S E C T. VIII

Ventris post cibum assumptum inflatio dyspepsia & acescentia præternaturalis est criterium.

Puer idem, de quo casus III agit, statim a cibo sumto magis inflari cœpit. Hujusmodi inflatio partim a fermentantibus cibis, partim a spasmodis duodeni & ventriculi, pendere solet. Sanus enim homo, & qui perfecta ventriculi digestionem gaudet, a cibo modico & salubri non inflatur. Ubi vero digestio vitiosa, & imprimis acescens cruditas præsens est, frequentes accidunt inflationes & eructationes. Acidam enim saburram, in hoc puero adfuisse, partim ex prægresso panis crudioris acidique abusu, partim ex ipsa post cibum inflatione & tumore abdominalis cacoehymico, colligimus. Alimenta enim, præcipue vegetabilia, eaque humectata, accedente tepore caloris, qualis in stomacho est, facile acescunt, nisi acescens ista fermentatio impediatur interventu aliorum liquorum, qui resolutioni isti acescenti, fermentanti, & aërem copiosum eructanti, natura sua resistere valent. Hunc in censum veniunt bilis, menstruum ventriculi, & succus pancreaticus, utpote qui liquores, rite constituti, oxyregmæ potentissime resistunt. Ubi vero menstrua ista, ob vitia viscerum hepatis, lienis, pancreatis, & tunicæ glandulose ventriculi, non rite parantur, ibi digestio corrumpitur, cruditas nata stomachum & duodenum irritat, unde spasmi, saburram retinentes, & quo minus hæc deorsum excernatur, impediætes eveniunt, qui spasmi simul augentur a circulo sanguinis inæquali per viscera abdominalis infarctæ, eoque in vena portæ retardato, & stomacho ac intestinis molesto, utpote sæpe febrium & spasmodicorum affectuum incitamento.

C O N -

Febres tertiana dependent potissimum a motu elastico & vitali, specificè & determinate alterato.

Quemadmodum naturam morborum præcipue ex eorum phænomenis cognoscere & d iudicare possumus: ita quoque febrium differentius ex iisdem vel maxime eruere valemus. Quodsi itaque symptomata febris tertianæ intermittens tam cum aliis morbis, quam cum reliquis intermittentiis speciebus, comparamus; statim intelligimus, symptomata tertianæ non tantum ab aliis morbis, febre carentibus, longissime recedere, sed etiam ab aliis febribus, tam continuis, quam intermittentibus, non parum discrepare. Quamvis autem tertiana tam generatim, quoad communia febrium accidentia, cum omnibus febribus; quam speciatim, quoad specialia intermittentiis symptomata, etiam cum aliis intermittentiis conveniat: attamen præcipua quedam in tertianis eveniunt phænomena, quibus a reliquis distinguantur. Nam respectu (1) originis & modi, quo fiunt, (2) ratione repetitionis & durationis, (3) item effectuum & symptomatum quorundam succedentium, (4) gradus, vehementiæ & periculi, & denique, (5) intuitu methodi medendi, tertianarum phænomena non perfecte nec omnimode cum ceteris intermittentiis consentiunt, sed in singulis istis conditionibus sæpe præcipui quid habent. Jam autem pro certo statutum est, actiones physicas respondere suis causis, & mutatos rerum effectus ex mutatis eorum causis sequi. Nec omnino negandum, febrium accidentia e numero effectuum respectu physicorum excludi haud posse. Hinc rationi consentaneum est, statuerè, tertianam quoque ex peculiaribus & specificis causis pendere, ob quas nullus alius morbus, nisi eadem tertiana, nascatur. Certum autem est, plerosque morbos, præsertim eos, qui spontanei, seu naturæ humanæ viribus excitati sunt, e regulis quibusdam, naturæ humanæ competentibus, originem suam trahere. Regularum autem earum non ultima, quæ tam in statu naturali, quam præternaturali, valet, sequens est: nos ex iisdem, quibus vivimus, causis, recte dispositis, bene valere; ex iisdem vero turbatis vel alteratis, morbo corripì; & tandem ex istis prorsus sublatis nos deum mori. Videamus itaque, quænam præcipua vitæ & sanitatis causa sit? Hanc in æquabili, temperato, & conveniente circulo sanguinis, excitato a legitima actione solidorum & fluidorum corporis humani, nimirum in quantitate, qualitate, & motu utrorumque inter se proportionata, cum in motu vitali & elastico rite conspirantibus, ponendam esse, ratio suadet. Cum itaque febris speciali modo ab eo ordine naturali deflectat; sequitur, tertianam in motu vitali & elastico partium corporis nostri, & in circulo sanguinis, specificè & determinate alteratis, quærendam esse, ideoque fieri, ut mutatis his causis etiam tertiana mutetur, adeo ut aliquando in continuam, ardentem, malignam, interdum vero in alium chronicumque morbum, converti possit.

C O N -

C O N S E C T . X .

Lassitudo, post tertianam finitam diu remanens, suspecta est, aut de febris recursu, aut de morbo alio superveniente.

Morbis perfecte judicatis, humoribus attemperatis, impuris vero coctis & excretis, & æquilibrio virium inter solidas & fluidas partes restituto, vigor corporis & actionum alacritas successive redire solent. Lassitudine autem post morbos justo diutius protracta, tonum vitalem & elasticum nondum inegre reparatum, sed adhuc impeditum, ideoque morbis provocandis opportunum, superesse judicamus. Si ad febricitantes nostros respicimus, languor, superata febre iis diutius inhærens, malus extiterat nuntius, & vel redeuntem febrem, vel alium morbum ostia pulsantem, indicaverat. Vere recteque Hippocrates aphor. 5. sect. 2. non modo generatim: *lassitudines, inquit, spontaneæ morbos denunciant*; sed etiam in libro de *judicationibus* inter alia morbi mox redituri signa, solum corporis robur, omniumque membrorum dolorem, seu lassitudinem molestam, numeravit. Sicuti enim subitanea & enormis lassitudo sæpe morbos prælagit malignos, ita Sim. Pauli Tr. de febr. malign. §. 14. & Franc. Rubens in nocturn. exercit. 6. §. 22. adnotarunt, *post intensiorem lassitudinem in febre tertiana, malignam & duplicatam febrem evenisse*. Si itaque lassitudo gravior post tertianam remaneat; indicat, aut causam febris nondum funditus sublata, aut vires adeo fractas esse, ut sanitati conservandæ sint impares, aut denique causam aliam latere, quæ reparationem virium impediât. Has ob causas, silente licet febre, neque medicum, neque ægrotum, securum esse decet, sed potius remediis tam diæteticis, quam si opus pharmaceuticis, insistere, donec lassitudo insolita penitus evanuerit.

C O N S E C T A R I O R U M R E L I Q U O R U M S Y L L O G E .

Quidem plura haberem consuetaria, ex casibus istis ducenda, quæ uberiore illustratione magis confirmare possem. Verum, ut brevitati studeam, ea saltem nominasse sufficiat.

- I. Cephalalgia tertianarum minus periculosa, quam acutarum & malignarum febrium, quia illa potissimum per consensum e primis viis oritur.
- II. Vesicatoria insignem usum habent in continuis, delirio ingruente.
- III. Salia digestiva polychresta quidem, sed non omnibus congruentia.
- IV. Delirium, cum cardialgia alternatim invadens, in tertianis plurimum sympathicum e stomachi cruditate.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

L

V. Ip

- V. Ipecacuanha, ob vim aromaticam, mitior & tutior in febris, quam tartarus emeticus, qui sepe spasmus ventriculi graviolem, acerbiores irritosque vomendi conatus, & cardialgiam post se trahit.
- VI. Sepe febris accusatur, seu causa pathematum & morborum supervenientium, cum potius vel diata neglecta, vel inconcinna medicatio, noxa intulerit.
- VII. Oedema febris succedens purgantibus facile cedit.
- VIII. Epithemata tepida, epigastrio imposita, spasmos febrium cardialgicos & flatulentos egregie demulcent.
- IX. Febris sepe remedio est alius morbis.
- X. Febrifuga chinata tam flatulentos, quam febriles conjunctos, motus interdum moderantur.

T A N T U M.

J. FRID.

CLIV.

J. FRID. CARTHEUSER

DE

FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS
EPIDEMICIS.

P R O G R A M M A.

Francof, ad Viadrum 1749.

L 2

IN plerisque Germaniæ tractibus hoc & præterito anno de refractariis ac sæpe recurrentibus febribus intermittibus multas multorum querimonias auditas fuisse, & etiamnum hinc inde audiri, medicos practicos latere nequit. Non vulgares profecto hæc febres sunt, uti aliqui, tritæ duntaxat methodo adsuæfacti, autumant, sed jure ad epidemiarum classem, nisi omnes, certe tamen quamplurimæ, referri merentur, & longe aliam ideo, quam ordinariæ, ob genium suum, atque originem plane singularem, medelam postulant. | Clarius, quod spero, memorata ex brevi originis, symptomatum, atque causarum contemplatione ac comparatione, quam protinus subjungam, patebunt. Vulgares febres intermittentes, siue sint quotidianæ, siue tertianæ aut quartanæ, cruditatibus, nunc pituitosis, nunc mucido-biliofis, nunc tenacissimis pituitoso-acidis, in prima culina coacervatis, natales suos præcipue debent: Impura hæc colluvies, cujus genesi varii errores diætetici circa alimenta, adfectus animi, præsertim iracundia, terror, & mœror, aliaque occasionem præbent, perenni ipsius ventriculi & intestinorum actione sensim resoluta ac mobilis reddita, successive, nisi tota, quoad notabilem tamen, immo maximam partem ad sanguinem & lympham transit, eorundemque systasin naturalem miscela sua corrumpit, & solidas quoque partes nervoso-membranaceas continua pressione, & iterata vellicatione, quoties scilicet, mole magis magisque aucta, in tubulis capillaribus subsistere, & circuli libertatem sufflammare incipit, ad contractiones, solito vehementiores, adeoque spasmodicas, impellit: Hinc aliter omnino fieri nequit, quin auctiori & celeriori huic contractioni primo violenta cruoris ex peripheria corporis ad centrum, seu ex vasculis capillaribus ad canales majores pressio, eisdemque protinus sociata horripilatio, nonnunquam satis diuturna, tandemque, hac cessante, per corpus univèrsum non sanguinis solum, sed cæterorum pariter humorum circuitus impetuosior atque velocior, cum notabili ac profus præternaturali caloris incremento, uno verbo, febris succedat, tamdiu necessario perseverans, usque dum translata & disseminata materiæ obstruentis, prementis, vellicantis, portio iterum excussa, in motum redacta, & post sufficientem resolutionem, cui motus febrilis egregie velificatur, per cribrum cutis & vias urinarias exclusa fuerit. Peracta hac excretionem, temporariæ quædam turbarum sensibilibus induciæ, pro differenti adducendæ materiæ solubilitate, nunc breviores, nunc longiores, notantur: Temporariæ, inquam, induciæ; toties quippe novus paroxysmus redit, & memorati igniculi febriles, prævia horripilatione, rursus in sanguine accenduntur, quoties sufficiens iterum ac nova materiæ inimicæ moles ex primis viis ad liquida circulantia trans-

missa fuit. Quare, quo major etiam saburræ in prima culina collectio est, quo magis præterea ventriculi & intestinorum conjuncta imbecillitas novarum cruditarum genesi favet, eo diutius quoque descripta luditur tragædia. Et inde pariter cuius facile perspicere licet rationem, cur practici rationales, vulgaris febris intermittens curationem suscipiunt, magis de minera febrili præparanda, fomiteque subtrahendo, quam de ipso motu febrili, quem recte consuetum, & per sepe saluberrimum, naturæ remedium judicant, sedando ac cohibendo solliciti sint, cur in principio aliquamdiu incidentia, abstergentia, temperantia &c., deinde emetica, aut cathartica exhibeant, & cur tum demum, si nempe, ob refractariam morbi indolem, necesse sit, ad decantatissimi corticis peruviani, similiumque usum confugiant, quando, viscerum obstructionibus referatis, & prima culina debite purgata, nihil amplius, nisi flacciditatis seu atoniæ emendatio, quam cortex peruvianus, & hujus commatis reliqua constringendo ac roborando præstant, peragendum restat. Prolixius memorata ventilare, & quævis momenta argumentis variis, a ratione non minus, quam experientia desumptis, corroborare possem ac vellem, nisi hic subsistere memet, & febrium intermittens epidemiarum originem, naturam, & causam distinctam paucis quoque exponere, scopus juberet: Causam voco distinctam, quoniam unice ad eminentem densitatem, spissitudinem, muciditatem, & scorbuticam acrimoniam sanguinis ac lymphæ redit, adeoque locus natalis, & prima harum febrium incunabula neque in ventriculo, neque intestinis, sed in ipsis humoribus circulantibus quaerenda sunt. Altius igitur seu e longinquo, ex incongrua nimirum, & inimica atmospheræ constitutione, tempestatumque frequenti ac profusus singulari vicissitudine annorum præcedentium prima ac vera depravata hujus consistentiæ atque temperiei origo petenda erit. Ad finem quippe properante anno supra millesimum & septingentissimum quadragesimo septimo per binos menses tepida, nebulosa ac pluviosa tempestas erat, quæ, fibras relaxando, partium solidarum tonum valde dejiciebat, & humoribus omnibus, ob circuli languorem, & se & excretionum imminutionem, non spissitudinem solum ac muciditatem, sed scorbuticam quoque acrimoniam ingenerabat. Humidæ huic ac tepidæ aëris constitutioni sub initium anni sequentis repente gelu succedebat intensissimum, ad vernale usque tempus sine memoranda prope modum remissione perdurans, quod nonnihil quidem, fibras laxas constringendo, atoniam solidarum, nequiquam vero humorum vitia, emendavit, sed lymphæ potius atque cruoris spissitudinem auxit. Frigoris severitatem, paucis interjectis hebdomadibus temperatis, contra verni temporis naturam, sat magnus excipiebat æstus, qui humores crassos, mucidis acribusque quisquillis inquinatos, commovere, attenuare,

&

&, largioris transpirationis beneficio, depurare incipiebat; verum, cum subito iterum asperiores venti boreales flarent, & frigore suo exhalationem cutaneam, hæcenus largiorem, denuo supprimerent, coepta resolutio ac depuratio rursus cessabat, & relictæ partes, impuræ, pituitosæ, acres, copiosissimæ, in transitu suo ad corporis peripheriam maxime interceptæ, in tubulis capillaribus subsistere, eisdemque pertinaci inhæsiōe sua magis in dies magisque obstruere cogebantur. Ad summum tandem densitatis, spissitudinis & acrimonie gradum cruor ac lymphæ pervenerunt, cum iterum æstus ingens ac valde diuturnus insequeretur, & animantium corpora, quæ, durante hac tempestate æstuosissima & siccissima, continuo ac forti sudore ferme diffuebant, relictis partibus impuris, tam promte ob crassitatem & acridinem sequi, ac simul exire nescientibus, maximam feri diluentis, ac contemperantis jacturam facerent. Non mirandum itaque fuit, quod, crescente in dies canalium obstructione, aucta hostili impuritatibus subsistentium, & passim firmiter impactarum pressione ac vellicatione, & funesta imminente circuli humorum sufflaminatiōe, tandem apud homines, indicato fluidorum vitio eminentius laborantes, febris, satis plerumque vehemens, diuturna, atque rebellis, apud alios intermittens solitaria, sæpius tertiana, quam quotidiana, & quartana, apud alios duplicata, h. e., intermittens, ac simul continua supervenerit. Confirmant causam allegatam non symptomata solum, sed lædentia pariter atque juvantia: Apud subjecta enim quamplurima, intermittente imprimis continua correpta, frigus exiguum fuit atque brevissimæ durationis, insequens æstus vero satis fortis, & apud multos multasque patientes adeo diuturnus, ut post primum febris insultum, & primam, eamque leviolem, horripilationem, recurrentium paroxysmorum accessiones, modo regulares, modo valde irregulares ac vagabundæ, vix amplius attendi potuerint, novumque supervenire, magis inquietudinis, anxietatis, & æstus incrementum, quam præcurrens horripilatio, monstraverit. Æstui plerumque largi jungebantur sudores, qui ægros non parum quidem debilitabant, & febris lentescens speciem morbo conciliabant, summe nihilominus necessarii erant. Nam, quoties paululum supprimebantur, vel sponte etiam prorumpere cessabant, apud aliquos leve animi deliquium superveniebat, apud singulos anxietas cum symptomatibus reliquis crescebat, & natura protinus materiæ impuræ excretionem per alia loca moliebatur: Et inde quoque factum est, ut apud nonnullos tussis pituitosa, apud alios diarrhœa, immo apud paucos parca quædam narium hæmorrhagia accesserit. Sanguis, vena extractus, ordinario spissus erat, & muco adeo plerumque refertus, ut interdum magis pituita cruenta, quam verus sanguis e vena incisa effluere videretur; interdum tamen sanguis floridus, miniati prorsus coloris,

loris, observatus fuit, densus nihilofecius, ad coagulum pronissimus, & scorbuticis salibus sine dubio valde imprægnatus. Urina, nunc aurantii saltem, nunc rubri saturatoris, nunc fusco-nigricantis coloris, admodum crassa erat, & post moram aliquam copiosa recrementa, vel albicantia ac mere mucida, vel mucido-lateritia ad vitri fundum depo-
nebat. Larga hæc impuratum per vias urinarias excretio apud multa subjecta per aliquot interdum hebdomades citra intermissionem perdura-
vit. Nonnunquam, rarius tamen, hinc inde tubercula purpurata, & maculæ scorbuticæ in conspectum venerunt, quæ diu tamen in super-
ficie persistere renuebant, sed post modicum temporis intervallum ite-
rum disperebant. Venæsectio, ante primum morbi accessum instituta,
multis profuit, postmodum vero, febre nimirum jam præsentem, ad-
ministrata, nihil emolumenti attulit, sed criticas excretionem aliquan-
tulum potius turbavit. Emetica & purgantia, quæ in vulgaribus fe-
bribus intermittibus, præmissa cruditatum præparatione, locum in-
veniunt, immo inter bona omnino ac necessaria remedia militant, plus
nocuerunt, quam profuerunt, quum materiam febrilem, per massam
humorum unice disseminatam, minime valuerint eliminare, sed, liqui-
diores solummodo succos educendo, sanguinemque exagitando, æstui
augmenta dederunt. Idem de tincturis amaris, aromaticis & quibusvis
aliis medicamentis calidioribus, nec minus de famoso cortice peruvia-
no, dicendum venit. Cortex hic, quod supra pridem retuli, ob ter-
reo-resinoso-gummeum principium amaricans & austerum, blande ro-
borat, & valide inprimis constringit, adeoque in vulgaribus, iisque
refractariis, febribus intermittibus, præmissis tamen præmittendis,
ad robur primæ culinæ reducendum, tuto in usum vocari potest, in
epidemicis vero, de quibus hactenus disserui, nullum plane locum in-
venit, sed oblatum persæpe vires veneni exercet. Quid sibi enim fibra-
rum ac tubulorum constrictio vult, quando humores, hinc inde pri-
dem subsistentes, & incarcerati quasi, periculosas vasorum, præsertim
capillarium, obstructions pariunt? Nullam profecto usus rationem hic
invenio, & iterum proinde iterumque pronunciare audeo, corticem
hunc in descriptis similibusque febribus non salutare, sed valde noci-
vum remedium esse, quoniam scilicet, tubulos coarctando circuli li-
bertatem magis turbat, necessariam saburræ resolutionem & excretio-
nem cohibet, vasorum ac viscerum obstructions auget, & prava pa-
themata, febre longe graviora, ominosam videlicet vertiginem, ca-
pitis stupiditatem, & visus obscuracionem plerumque stipatam, asthma cum
vehementi pectoris constrictione, anxietates præcordiales, tumores vi-
scerum imi ventris, œdemata membrorum &c. producit. Nonnulli qui-
dem ad experientiam provocabunt contrariam, & quum usum hujus
corticis semel vel aliquoties innocuum invenerint, prædictis serio con-
tradocere

tradocere non dubitabunt. Sed hisce respondeo, febres, quas corticis
chinæ usu feliciter profligarunt, non descriptas epidemicas, sed inter-
mittentes vulgares, fuisse, & si forsan fuerint, sanitatis labem, nisi
protinus, ob singulare naturæ robur, successerit, suo tempore certis-
sime infecuturam esse. Quod me attinet, nunquam hoc remedium
in febribus hisce adhibui, sed easdem æque ferme, ac mere conti-
nuas, tractavi, & diluentibus inprimis, temperantibus, blande resol-
ventibus & diaphoreticis, quibus subinde leniora roborantia, nec mi-
nus, febrili nimirum saburra simul in primis viis hospitante, vel illuc
quoad partem criticæ translata, laxantia interposita fuerunt, cruoris ac
lymphæ resolutionem, & resolutæ impuritatis excretionem per vias con-
gruas promovere satius judicavi. Methodum hanc, quam attentam ori-
ginis, naturæ atque causæ specificæ consideratio suadebat, postea ple-
rorumque etiam, immo, si absque arrogantia nota licet dicere, om-
nium, quorum cura mihi tempeste fuit demandata, quique præscrip-
tæ vivendi normæ decens præstitit obsequium, felix restitutio sa-
tis comprobavit, ita, ut aliis quoque eandem commendare, nullus
dubitaverim.

F I N I S.

CAROLI

CLV.

CAROLI GIANELLA

DE

ADMIRABILI IPECACUANHÆ VIRTUTE

IN

CURANDIS FEBRIBUS TUM AUTUMNALIBUS,

TUM LENTIS, TUM ALIIS SIVE CONTINUIS,

SIVE IN TERMITTENTIBUS, SEDEM IN PRIMIS

VIIS HABENTIBUS.

Patavii 1754.

M 2

Quod in Mechanicis evenire solet, ut invento aliquo instrumento pro
 unius rei commodo, postea ad aliarum rerum utilitates extendatur,
 id identidem in medicina facienda evenire observamus. Nihil enim est si-
 mul inventum, & perfectum, & cum proprietas, & medicamentorum
 vires non nisi post repetitas observationes, & experimenta detegantur,
 evenit saepenumero, ut majora remedia ad novos usus quotidie extendan-
 tur. Hoc certe, ut reliqua omnia silentio prætermittam, hisce nostris
 posterioribus temporibus in radicis ipeccacuanhæ usu comprobatum est,
 quæ ad dysenterias vincendas prius inventa, postea in sanguineis fluxibus
 tum pectoris, tum uteri curandis usurpata nunc temporis pro uno, op-
 timo, constantissimo, & omnibus aliis anteponendo remedio, aliquan-
 do tamen rhabarbaro in consortium arcessito, in curandis febribus tum
 autumnalibus, tum lentis, tum aliis sive intermittibus, sive conti-
 nuis suum ignem in primis viis habentibus, & quæ aliquando Kinæ Kinæ
 usu aut non cedunt, aut recidere solent, si veræ morbi pathologiæ fi-
 des, & rationi, & quotidianæ experientiæ adhibenda sit, proponitur,
 exhibeturque. Equidem scio a medicis emunctæ naris in usum quotidie
 revocari ipeccacuanhæ radicem in febribus tum intermittibus, tum
 continuis, nec non etiam in putridis malignis cum exantematibus; at
 in solis supra recensitis remediis totam harum febrium curationem consi-
 stere, a nemine alio, quod quidem sciam, propositum fuit. Exhibetur
 hæc radix in aquam infusa mane partibus vicibus, jejuno stomacho ad
 plures dies, & postquam bene interiores ventriculi, intestinorum, me-
 senterii, aliarumque partium vitiosi humores purgati sunt, si febres non
 cedant, ad rhabarbarum fit transitus, quod singulis, vel alternis die-
 bus, vel ante prandium, vel quatuor horis a prandio exhibendum est;
 & neque tutius, neque facilius, atque jucundius curatio ulla institui
 potest.

Verum enim vero, ut hujus therapejæ rationalis fundamentum penitus
 cognoscatur, est altius harum febrium pathologia inquirenda. Æstivis tem-
 poribus urente siccitate majores fiunt exhalationes, & vapores. Nam radio-
 rum solarium percussionibus aquæ & cum aqueis carnosæ particulæ in
 aëra feruntur, quæ denuo ob earumdem pondus, præcipue si simul jun-
 gantur, in terram relabuntur, & per os cum saliva ingesta ventriculi,
 & intestinorum excretoria vasa, atque eorumdem succos infarciunt. Hinc
 succorum crassities, tenacitas, lentorque generari incipit, qui quotidie
 incrementa suscipit ex vinorum aciditate, ex aquarum impuritate, ex
 ciborum tenacitate, & ex fructuum fugacium supervacanea humiditate.
 Interim chylus impurus redditur, & bilis, Pancreatis, & intestinorum
 glandularum vires enervantur, ex quibus vitiosi humores producuntur,

qui per galaxiam cum sanguine incipiunt commisceri. Quousque tamen calor, & temporis æquabilitas perdurat, & cutis pori aperti sunt, & vegetior natura permanet, suscepta a cruoris massa vitiosa excrementa per æquabilem perspirationem eliminantur. At adventante autumno modo calor, modo frigus supervenire incipit, angustiores fiunt pororum transitus, glutinosa, & crassa retinentur, & vasorum stipationes fiunt, quia manantia corpuscula, ut inquit Celsus, per invisibilia foramina subsistendo iter claudunt, unde fluidorum massa ponderosior facta vitatur, virium languor incipit, oris amarities molestat, perturbantur somni, & fames perit; quæ omnia symptomata majorem fomitem possunt suscipere ex diminuto tunc temporis solis calore, qui cum vim non habeat aut in altum tollendi, aut dissipandi terraqueæ molis impuritates, in causa est, ut istæ cum aère salivam inficiant, & cum saliva, ut ita dicam, fermenta omnia. Porro hisce in febribus tum plus in corporis peripheria excitatur crudorum vaporum, quam dissipari possit, tum plus crudorum humorum in ventriculo gignitur, quam concoquitur. Hinc ægri anxii se se per lectulum jactant, neque uno loco quiescere possunt. Et quia ventriculi tunicis mala quædam qualitas infixæ est, sæpe etiam vomitus in paroxysmis excitatur. Non raro etiam ob summam humorum tenacitatem diu perdurant, & sudores remittente febre erumpunt, qui licet videantur judicare morbum, nihil tamen decernunt, quin imo longiores febres in ipsis sudoribus evadunt, præcipue tamen si aer humidus sit, qui cutis poros cum infarciat, & Atmosphæram leviolem reddat particulis nitrosis ab aqueis, & sulphureis corporibus plurimum occupatis, sanguinem fere vapidum reddit, corporis fibras laxat, unde vires fiunt languidiores. Quibus accedunt lienis, & hepatis obstructions, & urinæ crassæ cum sediminibus. Febres hæc aliquando intermittentes sunt, & ut plurimum tertianæ duplices, aliquando semitertianæ, & aliquando continuæ continentes, remittentes tamen, quæ laticæ dici possunt cum Avicenna, ob occultam, quam servant, accessionem. Et licet Ballonius distinguat febres in venosas, & in gastricas, id est in febres, quæ vitium venosi generis sequuntur, & in febres, quæ a vitio humorum in ventriculo, in intestinis, mesenterioque contentorum producuntur; hæc febres de quibus nunc loquimur, mixtæ ex utrisque appellari possunt, cum universalem tum succorum primarum viarum, tum venosi generis corruptelam sequantur.

At sentio nonnullos me corripere, quia harum febrium fomitem in tam universali humorum corruptione constituo. Nam a Willisio culpatur tantum vel acris, vel acida sanguinis diathesis, quæ chylum, seu succum nutritivum non subigit, sed in materiam, quæ quotidie ebullit, transmittat; a de le Boë Sylvio succus tantum pancreaticus, qui scilicet in ductibus pancreatis lateralibus obstructis moram patitur, & acce-

cessit, mox, obice superato, intra duodenum una cum bile æstuat, & in sanguinem per chyli semitam periodice ascendens febriles paroxysmos inducit; a Fernelio vero in Pancreate & Mesenterio febrilis ignis stabilitur; & tandem a multis practicis exiguæ molis fermentum febrile esse asseritur, quia evincitur cortice febrifuga, quæ aliquando absque ulla sensibili evacuatione aut per alvum, aut per sudores, aut per urinas febres extirpat.

Porro hæc omnia concedenda sunt, ubi febres tertianæ tantum sunt, aut si duplices sint, ad perfectam semper singulis periodis Apyrexiam perducuntur, absque virium prostratione, nausea, inquietudine, vigiliis. At in iis febribus, in quibus horror, aut rigor universalis, tremores convulsivi, & longi, lumbago, vomitus, angores, inquietudines, cibi fastidium, oris amaritudo, aut insulitas, virium debilitas, sudores, urinæ crassæ, vigilæ, sitis, præcordiorum anxietates, & alia symptomata apparent, & quæ autumnii tempore, austro flante in regionibus humidis, & aëris crassitie fiunt, præter ventriculi vitium, præter bilis, pancreatis depravationem, etiam chylosi succi glutinationem in plexu nerveo mesenterii, & in cisterna Pecqueti irretitam, & lienis, & hepatis obstructions clare adesse constat; quia pari vago, & pari intercostali late per abdomen distributis talia symptomata producantur cum impura sanguinis diathesi, quæ ex sudoribus, languoribus, & urinæ crassis earundemque sediminibus arguitur. Et quia hisce in febribus ea sanguinis crasis reperitur; per quam ad majores contactus deductus sanguis ipse, & lentior factus in vasis capillaribus potissimum resistentiam inducit, insurgunt frequenter modo horror, modo etiam rigor cum tremore, quia a diversimodis particulis vel biliosis, vel pituitosis, vel acrius generis ipsamet cruoris massa afficitur.

Ignis igitur harum febrium non uno tantum loco accenditur, sed & in gastrica, & venosa cacochymia, unde frequenter vel semitertianæ, vel duplices tertianæ oriuntur, quia altera alteri accessio accedit, & urget. Neque hæc febres differunt humoris natura, sed putredinis igne. Et quia aliquando iisdem febribus caloris inæqualitas adjuncta est, est etiam maxima humorum tenacitas, atque crassitudo arguenda, quæ difficulter dissolvitur.

Cognita funditus harum febrium pathologia ad nostram therapejam rationalem accedamus. Primus qui detexit radicis Brasiliensis proprietatem fuit Helvetius, qui pro tali invento in donum a Galliarum rege mille nummos aureos accepit. Et licet ab aliquibus tam utilis inventio Grenier attribuat, Grenier tamen fuit tantum negotiator, & tam nobilem radicem ad Helvetium transmisit. Habet hæc radix vires antidotales, sudoriferas, & quidem vomitivas. Habet facultatem abster-

gendi, meatus referandi, ac infarctus resolvendi. Vis purgativa, & emetica una simul & adstringens in ea est. Unius noctis sub dio maceratione medicam virtutem liquoribus communicat. Postea caput mortuum reservatum, denuo eodem modo præparatum in eundem usum exhibetur, minus quidem efficax ad purgandum, vel vomendum, sed magis adstringens, ita ut radix hæc non solum materiam morbificam licet tenacissimam a parte affectu revellat, sed & adstringendo viscerum tonum restituat. Hinc illam in dysentericis fluxibus, qui ab ingestis præcipue dependent, & in infarctu ventriculi sedem habent, & in quibus nulla suspicio inflammationis adest, ut incomparabile auxilium medici experti sunt.

Hæc igitur mane jejuno stomacho eo modo, quo jam superius diximus præparata exhiberi debet, & non tota simul, sed partitis vicibus pagulatim in ventriculum ingesta, & usque dum vomitio sufficiens, aut purgatio cum ægrotantis euphoria superveniat. Tali enim pacto violenti, & vehementes corporis motus evitantur, qui ex partium, quæ in emetico reperiuntur, tenuitate produci possunt. Interim sive singulis diebus, sive alternis, ut judicium practicum decernit, simili modo exhibenda est, & tandiu in ejusdem usu persistendum, donec ventriculi, intestinorum, mesenterii, & aliorum viscerum morbida sarcina sit, & per inferiores, & per superiores partes expurgata. Quod si post unam, aut alteram exhibitionem adstrictione, & corroboramento potius, quam purgatione opus sit, secunda decoctio, aut infusio, utpote magis adstringens, quam purgans, propinanda est; quia facultas purgativa facilius, & facultas adstringens difficilius elicitur.

Patet igitur hanc admirabilem Brasiliensem radicem e directo morbificæ causæ adversari. Et quodnam potest unquam aut efficacius, aut tutius exhiberi remedium? Hoc enim modo phlegma ponderosum stomachi plicis coalescens, quod cathartica quævis præterlaberentur, veluti scopis purgatur. Insuper partes vicinæ, hepar, pancreas, mesenterium, lien concussione valida commoventur, adeo ut obstructions in his factæ, & quæcunque alia sanguinis impedimenta hoc admirabili præsidio extirpentur.

Expiata vero hoc modo gastrica cacochymia aliquando febres omnino desinunt, aliquando tantum diminuantur: nam vitium relictum in sanguine adhuc fomitem febrilem nutrit. Quid igitur faciendum, molendamque putemus? Ad rhabarbarum confugiendum est: at non eo quidem modo, quo exhiberi solet, exhibendum, sed a prandio quatuor horis ad dimidium drachmæ integrum sumendum, & diu ore detentum, & cum saliva commixtum, ac bene dentibus comminutum postea deglutiendum. Quia scilicet hoc modo sumptum ne minimum quidem

quidem caloris producit, quia a chylo contemperatur, & ita contemperatum in sanguinem inducitur ad reliquias febriles accensas extinguendas. Per repetitas observationes, & experimenta didicimus, rhabarbarum hoc modo sumptum spiritus animales non accendere, sed sua virtum purgante, tum adstringente glutinosam lympham incidere, sero-sulphureas particulas cicurare, villos sanguinis in ordinem redigere, fuccis digestivis virtutem reddere, solidorum vim restituere, & expulso fermento, & roboratis cribris, febres eliminare. Hinc vere dici potest & hepatis cor, & viscerum pater, & admirabile febrifugum, ut testatur etiam Montanus.

Verum enim vero annotandum est hac methodo solummodo utendum esse, ubi autumnalis constitutio humida existit, ubi laxitas fibrarum adjuncta est, & ubi vitiosa cacochymia tum gastrica, tum venosa simul existit. Nam si aliquando ob præcedentes aliquas causas aut fibrarum irritatio adsit, aut phlogosis existat in sanguine, non ad hanc methodum accedendum puto, nisi præmissa sanguinis missione, & laxatis fibris, emollientibus, laxantibus, nitratis, & refrigerantibus medicamentis. Neque is sum, ut tali semper methodo insistendum esse contendam: nam imminente periculo, præcipue si febres perniciose sint, & in malignas possint degenerare, quod cognoscitur, si oris amaritudo, cibi cujuslibet fastidium, pertinaces vigilæ, & maxima virium prostratio adjunctæ sint; tali in casu, priusquam ungues firmentur, & crescant, domandus est leo, & ad kinæ kinæ usum dosi paulo generosiori, & sæpius repetita ipsomet morbi initio est confugiendum. Duplex enim semper adest febrium curatio, regularis, quæ respicit causas, & urgens, quæ ad majus periculum evitandum dirigitur. Sed si nulla necessitas urgeat, & maximus crudorum humorum apparatus in mesenterio sit, in tam impuro corpore kinam kinæ dare aliquando in ægrotantis periculum vertitur. Fateor me non semel observasse admirabilem corticem hisce in febribus exhibitam incredibilem quidem per secessum copiosam materiam educere, at nunquam febres fugare, unde mihi suspectum, illis in casibus ubi talia contingunt, tale præsidium est. Et hoc modo evenire puto, quia humores vitiosi in superioribus partibus insidentes, cum per inferiora educuntur, in intestinorum transitu per meseraicas venas insinuantur, & in sanguineum laticem introductæ magis, ac magis illum coinquinant, & ad febricitandum disponunt. Ex quo medici discant, quam noxia sint purgantia medicamenta harum febrium initio propinata.

Sed de febribus autumnalibus satis: transeamus nunc ad aliquid dicendum de eximia hujus radice præstantia in febribus lentis aut continuis, aut recurrentibus, in quibus humores viscosi aut pituitosi, aut lymphatici, crassi tamen tenacesque prædominantur; & qui non ex

viscere affecto, non ex tumore, vel ulcere aliquo producuntur, sed ventriculi plicis, aut intestinorum cavitatibus, aut mesenterii glandulis inhærent, & cum anorexia, aut apoplexia, cum nausea, & quandoque etiam vomitu manifestantur, in quibus extirpandis quam utilis sit admirabilis radicis usus, vel ex illo colligi potest, quod & fibrarum inertiae, & humorum adhæioni adversatur. Quemadmodum observavi præterito æstivo tempore in quadam Matrona tum nobilitate, tum omnium virtutum genere præstantissima, quæ postquam copiosissimum sanguinis uterini profluvium per triginta, & quinque dies passa esset, suppresso repente sanguine, incidit in febrem lentam continuam fere homotonam, a qua doloribus per universum corpus, ac præcipue circa thoracis partes tum anteriores, tum posteriores, vigiliis pertinacissimis, frequenti vomitu, nausea, anorexia, & frequentibus convulsionibus, quibus tamen multo tempore antea vexabatur, per centum, & quinquaginta dies aggressa fuit. Nam cum aliquid phlegmatis ponderosi apparuisset, præmonstrante natura viam intra quadraginta dies quatuor vicibus per admirabilem Brasiliensem radicem ad pondus duorum scrupulorum per vomitum purgata fuit, cum vomitu phlegma ponderosum, viscidumque ad plures libras semper eliminatum cum maxima ejusdem Matronæ, saltem quoad febrem, & dolores, utilitate. Neque ullum unquam aut in stomacho, aut in œsophago, aut in viribus damnum aut vomitus tempore, aut postea fuit observatum. Quid nunc dicent nonnulli hujus civitatis medici aut nimis vafri, aut ingenio nimis obesi, qui cum in quodam nobilissimo senæ admirabilis radix a nobis, suadente Bertio, non ignobili practico, eo modo, quo fuit a nobis superius expositum exhibita esset, & post duos dies per integrum diem, integramque noctem cum inani vomendi conatu animo delinqueret, infontem radicem criminari ausi sunt? At nunquam in tantum errorem incidissent, si aphoristicam illam sententiam legissent, quæ nos edocet *a tuberculi intus ruptione exsolutionem, vomitionem, aut animi defectionem fieri*; quod an evenerit in nobilissimo comite, vel ex illo apertissime colligi potest, vomitum materis purulentæ fuisse sequutum, quæ etiam per quadraginta dies aut in secessu, aut in urinis cernebatur, quo tempore nulla esculenta, potulentaque sumens per quatuordecim dies, macie confectus evolavit ad superos. Quomodo hujus phænomeni causæ ex radicis usu peti potest? Quæ in ventriculi affectionibus ex Rajo datur optimo successu, neque unquam ulcus aliquod ab illo præsidio excitari potest, quod veneno ex Guillelmo Pisone adversatur, & ex quo vomitus sanguineos, hæmoptises horrendas, urinas cruentas, hæmorrhoidales fluxus, imo hæmorrhagias narium abundantissimas, ac perniciosissimas sanatas vidit doctissimus Manget, quemadmodum legitur in ejus pharmaceutico-medica Bibliotheca. Et quamvis maximis præcautionibus adhibenda hæc

radix

radix sit; attamen nemo unquam mentis constans asseverabit, tales effectus ab infonte remedio potuisse produci. Latebat enim tuberculum, vitium ex sua natura clanculum in posteriori stomachi parte, quod nunquam a medicis detegi potuit. Quæ est igitur tanta licentia, ne dicam impudentia, damnandi sine consilio, sine examine, sine ulla & morbi, & symptomatum cognitione ea quæ a medicis practicis factitantur?

Sed e diverticulo in viam. Quantum vero valeat radix ista admirabilis in febribus tum intermittentibus, tum continuis, æstivis temporibus sævientibus, satis est cogitare vomitus facilius æstate supervenire, quam alio tempore: humores tunc temporis, qui peccant, esse biliosos, & naturam ipsam per superiores partes ad materiam morbosam vincendam procliviorum. Hoc enim modo humores per illas partes educuntur, in quibus canales minime adsunt, qui ad cor deferantur, & febrili fermento via intercluditur, quæ illud in sanguinem perducatur. Fatemur sancte, ac sincere nos innumerabiles curasse febres solo hujus radicis usu, neque unquam recidivam observasse, quemadmodum frequenter evenit in illis, qui Peruviano cortice sanati sunt. Hac eadem radice etiam feliciter fugavimus quartanas febres, erraticas, & illas, quæ identidem accenduntur, ita ut vere dici possit in gastrica, & venosa cacochymia, ubi ventriculi succi enervantur, ubi hepar, pancreas, & intestinorum, & mesenterii glandulæ infarctæ sunt, & ubi lienis obstructions, & durities persistunt, radicem ipeccacuanhæ, opportune tamen rhabarbaro in consortium arcessito, singulare præsidium esse, ita ut nullum aliud præsidium cum hujusmodi præsidiiis possit æquiparari.

F I N I S.

N 2

J. HEN-

CLVI
J. HENRICI SCHULZE
ET
J. GOTTFRID. GRÆVII
DE
MERCURIALIUM USU IN FEBRE
QUARTANA CURANDA,

Halæ 1742.

P R O O E M I U M.

Quum de argumento dissertationis inauguralis eligendo cogitarem, varia se offerebant, quae & mihi fructum ab accuratiori meditatione & perquisitione percipiendum pollicebantur, & spem faciebant, fore ut benevoli lectores, si quos haec pagella habitura sunt, non omnino frustrata opera tandem afficerentur. Vicit autem tandem apud animum meum illud, de quo nunc commentari aggredior: quippe morbi, inter scandala medicorum pridem relati, curationem, post multa irrita, tandem felicem & exoptatam promittens. Pridem animo meo alte infixum haeret, quod ex ore D. D. Prae-
 lidis, mei per tres annos praecceptoris fidelissimi, saepius audivi axioma practicum, efficacia pertinacium quartanarum remedia eadem esse, quibus lues venerea percuranda est: quemadmodum febrium tertianarum firma & certa remedia eadem fere esse solent, quae in epilepsia & spasmo curandis solidam opem afferunt. Hujus doctrine memor, varia, quae quidem ad quartanam pertinent, notavi & ad examen severius revocavi. Inveni tandem certissimum utique esse, quod liceat aliquas febres quartanas, quae nondum confirmatae sunt, & profunde inherere, tollere antispasmodicis, quibus etiam tertiana parent: sed quod earum aliqua ad haec immota persistet, & efficacitatem medicinam expectent. Minime igitur mirari decet veteres, qui, teste Plinio hist. nat. lib. 25. cap. 5. quartanis, quae aliter non desinant, elleborum album objecerunt, quem alias non nisi gravissimis affectibus, qui tamquam veste revellendi essent, destinare solebant. Ejus autem operationem & juvandi modum non reponerent in multitudine & varietate eorum, quae expellit, excrementorum, nec in distensionibus & violentia in vomendo: sed deprehenderant in eo facultatem omnia pervadentem, quam igni comparabant. Pulchre de eo Aretaeus de curat. diuturna lib. 2. cap. 13. scribit: igni facultate pessimile est veratrum album: & quod ignis exurens facit, eo plus veratrum interius discucrens operatur. Sed nostro aeo pridem intermissus est ellebori albi usus, neque credo nos illo opus habere in usum revocando, quum forte nihil sit, quod ab ipso vel expectaverunt vel consequuti sunt prisca medici, in quo non abunde nobis satisfaciant ex mercurio vel sibi preparata, si quis recte illis uti noverit, & non tam impetuose quassare morbosam arceam, quam lente suffodere & tamquam cuniculis actis subruere muros diaecerit. Hanc artem quum nondum calleverint primi isti, qui medicinas chemicas arte paratas in usum deducebant, inter aliqua, quae famam earundem sustentaverunt, pulchra successuum specimina, subinde plura infelicionum curationum exempla ediderunt, quibus novorum medicamentorum osiores ad invidiam illis constandam usi sunt. Quemadmodum vero nihil est, quod praeculare juvet, a quo non magna etiam nocumenta imperito & perverso usu proficisci queant: in quibus vir prudens aberratio-
 nes

nes notat & reprehendit, rectum autem usum laudat & honorifico loco reponit: ita etiam in istiusmodi curationibus dijudicandis sic puto esse versandum, ut, quæ vituperanda & fugienda sint, aliorum erroribus moniti discamus: sequamur autem & in nostros usus convertamus, quæ juvisse cognovimus. Atque hunc finem mihi præfixi hac commentatiuncula, ut, collectis & inter se collatis exemplis, ubi usus mercurialium in febris quartanæ curatione vel bene vel male cessit, elicere studeam illa, quæ faciant ad intelligendum quo tempore, modo, quibusque legibus ad hunc morbum tollendum mercurialis medicina afferi possit. Spero fore ut benevolus lector intelligat, nos non unicam & perpetuam hic proponere medelam, sed talem, quæ certis conditionibus adstricta sit. Multum philosophari non vacavit: effectus mercurii ab experientia cognitos & indubios in omni schola medica quaesivimus: quæstiones illas, de quibus quisvis seorsim sentit, ad lectum ægrotantis non pertinere, & curandi nullam viam ostendere, persuasissimum habemus.

§. I.

Quid febris quartana in scholis medicis dicatur, non puto ulla indigere explicatione, quum vix putem multos fore, etiam salutari arte non imbutos, qui ignorent id nomen illi tribui intermittenti, quæ, postquam uno die hominem corripuit, duos integros ipsi permittit ab invasione liberos, ac deinde illo, qui a prima accessione quartus est, revertitur, eodemque deinceps tramite, usque ad finem totius morbi, ægrotantem affligere, eidemque immunitatem concedere assolet. Quum omnino occurrat hujus generis febris, quæ minime diuturna sit, ac menses, aut breviori etiam tempore, conquiescat; utique si alio, quam autumnali, tempore cœperit: longe tamen pluribus illa satis diu inhærescit, &, quantumvis multis remediis tractata ad aliquod tempus cedere visa sit, facile tamen & ex levissima occasione revertitur.

§. II.

Non injuste igitur accusatur quartanarum diuturnitas & pertinacia: cujus exempla cum alii consignaverunt auctores, tum diligentissime omnium nobilissimus ille Clivæ ducum archiater Jo. Wierus *observationum pag. iii. 36. seqq.* ubi meminit hominum sua ætate omnibus cognitorum, unius, qui cum hoc morbo 18. annis, & duorum, alterius Comitum & aurei velleris equitis, alterius rustici, qui ambo febre hac per 33. annos detenti tandem decesserunt. Sed *Wolffg. Gabelchoverus cent. 6. obs. 74.* adducit exemplum per 48. annos affligentis. Atque hoc puto esse longissimum tempus, quod unquam certo observatum est, longeque excedit illum, quem ex Avicenna plerique constituunt, durationis febris hujus

ius terminum, duodecim annorum. Vero simile est magnum illum & immortalem memoriam consequutum eruditorum hominum patronum, Mæcenatem, cui *Plinius hist. natur. 7. cap. 51.* perpetuam febrem fuisse annotatum reliquit, non alia, quam quartana laborasse: forteque hic omnium longissimæ durationis exemplum præberet, si de eo aliquid certi haberemus, quo vitæ anno decesserit. Illud certe satis probabiliter colligimus, quod plures quam 48. annos numeraverit, quum A. 1746. vitam cum morte commutaret.

§. III.

Mirum est hunc Romanum equitem, in afflictâ sua valetudine, animo tamen semper alacrem & hilarem fuisse, quod cum vitæ ipsius historia docet, tum illud maxime, quod Augustus imperator, quoties animi aliquam ægritudinem abitergere vellet, ad Mæcenatem suum deportari se jussit, ut festivis ac facetis ipsius sermonibus semet recrearet. Videtur itaque similis fuisse illius mercatoris Hafniensis de quo in *Actis phys. med. Acad. N. C. Volum. 4. observ. 35.* refertur, quod paroxysmo superato optime visus fuerit habere, & tamquam plethoricus & obesioris corporis constitutionis; facie rosea præditus, cum aliis pro lubitu conversari, negotiari, edere, bibere, ludere potuerit, ut vix quidem unquam febre affectum quisquam putasset, cui non aliunde notum esset, quod per plurimos jam annos omnes Daniæ, Germaniæ, Belgiique celebres medicos pro remedio quartanæ febris implorasset.

§. IV.

Enimvero certum est, quod non omnes quartana febre correpti æque tolerabili fato defungantur: non ii certe, qui quam maxime impatienter eam ferunt, &, ut celerrime eam profligent, tam infinitorum medicorum opem implorant, quam empiricorum & ultimæ plebeculæ consiliis utuntur. Tantoque magis in periculum conjiciuntur, quos adolescentente ætate morbus corripuit. Casum ejusmodi accepi in prælectionibus *D. D. Præsidis*, de adolescente 18. annorum, qui cum sedulo operam scholasticis studiis navaret, & genium propterea defraudaret, aliquas etiam dissimulandi mœroris causas haberet, in quartanam incidebat. Nihil omitebatur a medico, non certe temerario, neque imperito, quo opus videbatur ad morbum profligandum: sed quoties videbatur cedere uno vel altero paroxysmo, in compensationem datarum induciarum fere duplicata, semel etiam triplicata, redibat; vel continuæ aut inflammatoriæ genium cum vitæ periculo induebat, ut felicem se prædicaret, si simplici quartana frui posset. Mutabatur hæc inter cælum, nullo fructu. Atque hæc ultra 30. menses ita durabant, quo

SCHULZE,
 quo tempore proceritatem corporis conspicuam consequebatur, ut vestes, quas interea sæpius mutaverat, toties abjicere cogeretur. Tandem vero, corpore satis extenso, facillime parebat morbus uni cochleari florum chamæmeli iusto tempore propinatorum. A quo tempore in hunc diem, qui prope tricesimum a re gesta annum attingit, pancreaticæ & omnis incommodi expertus vivit.

§. V.

Qui vero adolescentiam jam egressi, & viriles annos adepti, quartana corripantur, admodum frequenter signa ostendunt viscerum male constitutorum. Laborant aliqui tussi satis feroci & tantum non convulsiva, sed sicca, unde potius hypochondriacorum viscerum vicio inhærescere, quam thoraci intelligitur. Alii cum cachexiæ manifestis signis apparent lividi, subrumidi, tandem in pedum tumorem incidunt: aliquibus ictericum quid subest, & vel flavedine vel fusca nigredine tinctam cutem & oculorum tunicam albugineam ostendunt, suntque præter ceteros magis morosi & fastidiosi, ac de duritie quadam & tensione hypochondriacæ regionis perpetuo conqueruntur. Rursus aliqui obtingunt, in quibus scabies & quartana quasi vices permutant, ut illa diu vexati, per quartanam liberentur, aut quartana desinente scabies, sæpe foeda & ferina, efflorescat: quorum malorum pertæsi, si fortissima adhibeant, & præcipue sulphuratis externe multum utantur, abscessus, multum foedæ ac purulentæ materiæ includentes, passim inter musculos enati fuerunt, a quibus subinde etiam ossa fuerunt correpta & arrosa,

§. VI.

Qui febribus quartanis diutius afflictos, tandemque mortuos, inciderunt & viscera contuiti sunt, de varia labe in illis deprehensa certiores nos reddiderunt. Ex quibus aliqua nobis decerpenda sunt, ex quibus deinceps in causam mali profundius latentis cognoscendam deducamur. Luculentissima est observatio *Ottonis Heurnii*, quam *Bonetus* in *sepulcreto lib. 4. sect. 1. obs. 30. pag. 165.* legendam exhibet. Scilicet invenit lienem solito admodum, & vel triplo majorem, & sanguine nigro ultra, quam decet, infarctum. Aderant autem ubique per truncum venæ portæ & ductum cholidochum glandulæ multæ tumidæ & induratæ, quæ in exteriori superficie adhærebant, ac comprimendo ductus angustabant, ut nec sanguis per hanc venam libere ab liene ad hepar confluere posset: nec lymphæ progressum debitum haberet, nec bilis excerni posset. Præcipue notabatur admodum magna glandula, truncum venæ portæ ad finem pancreatici firmiter nexa, quæ sanguinem a liene

refluxurum, compressione sua, præcipue impediabat: videturque inprimis effecisse ut hoc viscus tantopere inferciretur.

Atque istud vitium malæ conformationis, quod tot glandulæ tumefactæ & induratæ vasa, quibus adhærescunt, comprimunt & angustant, produxit utique illam lienis oppletionem & infarctum, de quo nos plura sectionum exempla certiores reddunt. Is quibusdam in tantum succrescit, ut omnino crepaturam tam mollis visceris inducere valeat: quod pariter in quartanario post mortem dissecto visum fuit, & ex *Ballonio* adductum apud *Bonetum l. c. pag. 163.* legitur: ut & aliud exemplum ex *Car. Pisone pag. 162.* exhibet. In aliis facit ut ad lienem a ventriculo decurrentia vasa sanguifera, quoniam se exonerare in viscos tantopere infarctum nequeunt, mirum in modum extendantur, cumque e minimis arteriis ventriculi in venas nihil amplius mitti deponique possit, facile fit in villosis extremis sive anastomosis, sive diæresis, ut crassus sanguis in cavum ventriculi influat. Hinc quando vomitu rejectum aterrimum ac piceum videntur, inde inducti fuerunt veteres ad credendum hanc esse bilem nigram, a liene ad ventriculum missam: atque hinc plurimi eorum quartanis febribus causam assignaverunt melancholiam. Manifestum autem est totam hanc rem principio suo pendere a lymphæ, trajectui per suas glandulas ineptæ redditæ, unde hæ infarctæ & obstructæ intumuerunt, suo autem isto tumore, quo magis is augetur, vasa magis comprimunt sanguinea, quibus adhærent, sicque etiam sanguinis progressui officiunt.

§. VIII.

Neque minus consideratione digna est observatio *Nic. Tulpii*, quæ ex *observ. medic. lib. IV. cap. 32.* ibidem adducitur. Secuit is scilicet hominem quartana demortuum, & præter lienis vitia, prioribus similia, admiratus est pancreatici, supra infraque turgidi & extuberantis, molem, intus sordido pure ac viscida pituita impendio nimis infarcti, cujus pondere ac mole depressas oclusasque venæ cavæ ac arteriæ magnæ, visceri huic suppositarum, tunicas & cava spatia imminuta fuisse clare intuitus fuit. Prostant insuper plures clarorum virorum observationes, quibus edocemur etiam in tertianis pertinacibus, quartanarum indolenti æmulantibus, & horas pomeridianas usurpantibus, ubi ad funestum exitum decurrerunt, detectas fuisse glandulas per omentum & mesenterium dispersas, ut & pancreas scirrhosam & induratum fuisse: de quibus sæpe videas expressiones adhiberi, tumores fuisse supra admirationem magnos, duros, glandulas distentas & retorridas, ut vere lapideas dixeris. *Io. Fernelius patholog. libr. VI. cap. 7.* magis, quam pro captu sui sæculi, ubi de mesenterio & pancreate parum explorati in scholis anatomicorum docebatur, expectares, clare scribit, se affirmare & profiteri lentarum pertinaciumque febrium, latentium denique morborum causas,

fas, a se in his plerumque sedibus fuisse animadvertas, earumque depulsiōe deploratis salutem fuisse redditam.

§. IX.

Apparet, ni fallor, ex dictis, quod in plerisque quartanis, præsertim gravioribus illis & diuturnis, vitia organica subiunt, eaque a vicio non tam sanguinis, quam lymphæ, primitus inducta, & initio partibus potius exsanguibus dici solitis inhærentia, quam multo sanguine perfusis: quamquam progressu morbi etiam his labes affricatur visceribus, eademque vario modo labefactat & corrumpit. Ex quo illud facillime consequitur, quod ad quartanas febres, ab ejusmodi radice pullulantes & sustentatas, nihil cum recta ratione adhiberi possit, quam quod ad lympham attenuandam, fundendam, atque tenuissimas glandularum, tam conglobatarum quam conglomeratarum, vias referendas efficaciter valet: quodque contra rectam rationem agant, quicumque potius iis insistent medendi viis, quibus lymphaticus latex incrassari, viæque ejus arctari constringique debent. Cumque omnium, quæ nobis benigna natura ad morborum remedia indulget, nihil aut benignius, aut certius & efficacius sit ad lymphaticas vias aperiendas, ipsamque lympham corrigendam, quam ex argento vivo, quod chemicorum filii antiqua consuetudine mercurium appellant, rite præparata & dextre applicata remedia; hinc facile a priori, ut dicere solemus, colligitur, quantam spem reponere in illis liceat ad felicem quartanarum rebellium & pertinacium curationem,

§. X.

His præstructis viam mihi video planam esse, qua progrediar ad alterum, quod in dissertatione hac perpendendum constitui, scilicet ut ostendam usum mercurii, & ex eo paratarum medicinarum, ad febres quartanas curabiles cito, tuto & jucunde curandas. In quo quidem argumento ita versari placet, ut magistræ rerum experientiæ primas, uti par est, tribuam, ejusque suffragia, quæ ad meam cognitionem pervernerunt, in medium proferam. Producam autem primo loco testimonium *Guilhelmi Ballonii* apud *G. H. Welschium observ. medic. episcop. IV.* quod homini ulceribus tibiæ laboranti, atque simul cum febre quartana consistanti, quum illorum sanandorum causa hydrargyrosis adhibita esset, simul etiam quartana sublata fuerit.

§. XI.

Post hunc prodeat *Thomas Willisus*, qui libro *de febribus, cap. VI.* quod de quartana agit p. m. 101, sequentem in modum scribit: *virgi-*
m

ni cuīdam perillustri, curationem subitam quovis modo perficiendam exigenti, proposui, ut, si a pharmaco quodam minerali per aliquot dies oris fluorem pateretur, inde morbum brevi profligatum iri speraret. Cum huic facile assensit, pharmacum ei mitius, & omnino tutum, exhibui, a quo sputatio tandem levior, eademque intra duodecim dies finita, ciebatur. A quo salivatio incepit, paroxysmus statim caruit: quibus vero temporibus accedere solebant, perturbationem in toto corpore cum cordis oppressione & lipothymia metu persensit: postea tamen sputatione finita plane convalescere videbatur. Cumque post bimestre spatium hujus morbi leviores quasdam accessiones pateretur, a pulvere emetico, bis aut ter exhibitō, sine recidiva integrè curabatur.

§. XII.

Ad illustrationem hujus observationis notandum est, quod curatio facta sit in constitutione epidemica, qua istis, per quæ grassata fuit, regionibus fere quarta mortalium pars, cujusvis ætatis aut temperamenti homines, etiam infantes puerique, corripiebantur, nullaque methodus curandi, nulla medicamenta usu alias probatissima proficiebant. Hæc itaque, quæ virgini evenerunt, symptomata, tribuenda sunt epidemice malignitati: minime autem in mercurialem medicinam conjicienda sunt. Quod ut cognoscatur clarius, adducam casum febris quartanæ, quem mecum *D. D. Præses*, præceptor meus per complures annos fidelissimus, communicavit. Femina sexagesimum annum jam egressa, quinto jam anno laborabat febre quartana, multaque a variis medicis, tonforibus & empiricis sine fructu adhibuerat. Paroxysmus statim tempora accurate servabat: accedebat a meridie post horas quartam, & ægotam per quinque horas detinebat. Superato illo satis alacriter domestica negotia procurabat, neque habitus corporis externus aliquod vitium prodebat. Appetebat satis bene & concoquebat. Sed in collo aliquis sese tumor tamquam strumofus prodebat, qui respirationi jam aliquam molestiam creabat & aliquando deglutationi officere videbatur. Quum auxilium hujus potissimum causa quæreret, dabatur altero quovis die pulvis, in quo mercurii dulcis quinque grana erant & infusum, aliquod aperitivum jungebatur. Forte quatuor doses ejus consumserat, quum se ptyalismus admodum mediocris ostenderet, quartana autem omnino cessaret. Quo facto admonebatur de regimine recte observando, & faucibus ac ore decocto quodam crebro eluendis: quibus paucis medicinis, absque strepitu & incommodo ullo, cum valetudine optima in gratiam redibat.

§. XIII.

Collata inter se utraque curatio clare, ut spero, docet, quod ante dicebamus, illa, quæ virgini Anglicæ acciderunt cum mercurio uteretur, non evenisse proprie a quartana, sed a quartana epidemiis quibusdam,

ex aëris constitutione pendentibus, accidentibus se ipsa deteriore. Ipsentet hoc agnoscit *Willisus*, qui febrem hanc a sanguinis dyscrasia, propter anni intemperiem inducta, ortum traxisse docet, quum ordinarias & sporadice grassantes ab humore atrabilario, ob lienis vitium congesto, cum veteribus medicinæ antistitibus derivet. Neque tamen multum disputabimus, quid ægrotae suæ *Willisus* ad salivationem concitandam dederit. Ex mercurialium familia certe fuit, sive ille, quem dulcem vocamus, sive præcipitatus aliquis & edulcoratus mercurius fuit. Nemo enim hodie ignorat, quod veri nominis salivatio mercurialibus solis concitari possit: sed quod ex late patente eorum familia plura sint, quæ ad hunc finem possunt porrigi.

§. XIV.

Hunc mercurialium in febribus quartanis saluberrimum usum pridem docuit & comprobavit illustris *Frid. Hoffmannus*, patronus, præceptor ac promotor meus perpetua pietate colendus, in dissertationibus, quarum una de curatione quartanæ inscribitur, altera de praxi clinica febrium: ut & in *medicin: rat. systematic. tom. IV. pag. 64. 73. 74. & seq.* Scilicet a longo jam tempore in usu habet pulverem resolventem ac roborantem ex cortice Peruviani p. III. reguli antimon. medic. p. ij. mercurii dulcis, croci martis tenuissimi & arcani duplicati ana p. i. compositum, cujus drachmam dimidiam aut integram, cum rob sambuci & julepo rosarum in electuarii formam redactam, mane ac vespere sumendam exhibet. Monet autem mercurium non teri cum pulveribus debere, sed cuspide tantum cultri permisceri. Movet is quidem aliquando salivationem, sed nullo pacto extimescendam, cujusque breve tædium felix curatio abunde compensat.

§. XV.

Atque hujus medicinæ in quartanis pertinacissimis curandis egregiam efficaciam, simul vero etiam salivationis a mercuriali medicina commotæ haud poenitendum fructum, insigniter comprobat *Casp. Pezoldus observat. medico chirurg. LXVIII.* ubi binis casibus spectatam ejus efficacitatem albo calculo notat. Facit maxime ad lymphæ in quartanis fovendis coagula agnoscenda, quod scribit alterum ex ægrois suis, dum salivatio vigebat, magna frustra pituitæ salivæ fluidæ admixta extrevisse, non sine insignissimo capitis & dentium dolore, qui tamen salivatione finita omnino sublatus fuit. Neque obtare laudibus hujus pulveris debet, quod is, qui post fata b. D. D. *Pezoldi* ejus successor fuit D. D. *Klaunigius* sinistros ab ipso effectus notavisse sibi visus fuit. Omnino enim apparet id omne non pulveris culpa accidisse, sed quod is, contra il-

lustris auctoris mentem forte paratus, aut diutius asservatus fuit. Non enim fert ætatem, sed optime pro singulis ægrois paratur, quantum ejus ad curationem necessarium judicamus.

§. XVI.

Sed usus mercurialium minime intra hæc continetur, quæ salivationem concitare valent atque solent, verum etiam dantur ex argento vivo parata, quæ viribus resolvendi satis conspicua sunt, sed salivationem aut plane non movent, aut omnino rarissime: in quartanis autem curandis efficacissima jam sunt deprehensa, non minus quam in glandularum tumoribus atque ulceribus sinuosis ac fistulosis, absque chirurgi manu perfecte curandis, quin lue venerea omni expugnanda. Pridem de hoc argumento egit D. D. *Præses* in dissertatione de febre quartana duplici cum hemicrania 1724. edita, ut & in illa de æthiops minerali 1735. emissâ: quibus ostendit quam multum de æthiops minerali expectare hic liceat, quippe glandularum tumoribus resolvendis, scabiei percurandæ, vermibus pellendis efficacissimo atque simul tutissimo remedio. Hunc autem æthiops, si quidem rite, ut decet, sulphure ad lenissimum ignem liquato, & mercurio admixto, paratus sit, nullam omnino salivationem movere certum est. Non optimo autem consilio officinis pharmaceuticis commendata & præscripta passim legitur methodus Harrisiana, ubi æthiops paratur diuturna tritura sulphuris & argenti vivi. Non enim est expectandum a perfunctoria hominum pharmacopœo servientium opera, ut eam accuratorem ac patientiam adhibeant, qua opus est, si tutum & in sensu medico fixum medicamentum parari debet.

§. XVII.

Non uno experimento cognitum est, quod laudatæ medicinæ, diebus a febre vacuis, continuo exhibitæ, usu, febres quartanæ, sæpius hiberno tempore recidivantes ac horis vespertinis ingruentes, devictæ sint. Obigit D. D. *Præsidi* vir juvenis per varias terras & complures annos peregrinatus, sæpiusque malignis febribus impetitus, quæ non patientissima methodo, sed tumultuaria ope curatæ fuerant. Retulit hinc pedum tumores & ulcera, quibus, per ætatem omni molimine consolidatis, appetente hyeme febris intermittens supervenit, tertianæ facie larvata, sed quartanæ genium tempore invadendi prodens. Huic suadebatur usus æthiopsis, quem ex pharmacopolio non optimum accipiebat, quoniam viventis & non extincti mercurii moleculæ in cochleari, ex quo illum assumebat, adhærentes, vestigium relinquebant. Post non multos dies salivatio plena vi erumpebat: prorsus ut illam suo juri permittendam esse necessarium videretur. Illa ad finem perducta febris cessabat omni-

no, sed per totum corporis habitum fera & maligna scabies erumpebat, initio sicca & prurientissima, ut lectum omnino perferre nequiret. Huic autem quum ptisanæ, quibus viperæ incoctæ erant, diu opponerentur, abscessus majores, nucem moschatam aut ovum columbinum subinde æquantur, eruperunt maturo & bene cocto pure repleti; quibus patienter curatis perfecta, per aliquot jam annos durabilis, a febre & reliquis incommodis liberatio & immunitas successit.

§. XVIII.

Post æthiopem mineralem in mercurialium satis benignorum, & tamen efficacium, classe militat dictus præcipitatus ruber, crebra ablutione & spiritus vini abstractione a salibus acidis adhærentibus liberatus, sicque armis illis, quibus violenter agit, exutus. Hunc pridem in doctorum & celeberrimorum medicorum arcanis fuisse patet iis, qui *Herm. Secreta*, celebris istius Scaphusienfium archiatri, scripta luci publicæ nondum exposita, quamvis a multis expilata & furtis temerata, evolverit. Aliqua de istius usu attingit D. D. *Præses in prælectione ad dispensat. Brand.* Legi de eo poterit *Herman. Berberve chymia tom. II. p. 486.* qui de præparando & mitigando satis clare loquitur. Egregiam esse medicinam pro illis, quos ulcera & scabiose efflorescentiæ vexant, curatos autem tranquillius & absque salivationis eventu cupimus, certum est. Granum unum vel alterum extracto cuidam aut pilulis mitioribus additum & alternis diebus exhibitum, infuso autem quodam vel decocto ad sanguinem depurandum accommodato adjutum, per diaphoresin satis conspicue agit, salutariterque promovetur corporis blando motu interposito. Hinc est, quod a quibusdam mercurii diaphoretici nomine salutaritur. Sunt qui præcipitatum album, pariter edulcoratum, paria facere scribunt. Sed videat quisque, quam bene sibi experientia hic sit responsura: mihi certum est quod ruber magis diaphoresin moveat, albus, utpote mercurii dulcis principia habens, ad salivam concitandam nimis cito progredi solet.

§. XIX.

Iisdem quartanariis, quibus febris & scabies fixa cum ulceribus tantquam vices mutuas agunt, mercurius dulcis, cum sulphure sic dicto aurato antimonii conjunctus, aut idem sulphur præcipitato albo bene edulcorato maritatum, egregiam opem spondet. Est remedium Germanicæ ante centum annos probe cognitum & exteris ostensum: quod, postquam oblivioni apud nos traditum jam erat, in memoriam nobis revocatum fuit per *acta medic. Edinburgensia*. Sed ita fit in pluribus, ut apud nos probe inventa & proposita sæpe parum æstimentur: eadem si quis Gallicus aut Britannus scriptor nobis propinet, si modo, quod tam-

tamquam jurati observant, inventoris aut doctoris Germani nomen retineat, avide arripiamus, miramque gratiam ex illis percipere nobis videamur. Ne autem frustra Germanicum inventum dixisse videar, commendando legendas *Jo. Schulteti*, medici Ulmensis, observationes, quæ armamentario ipsius chirurgico subjungi solent, ubi in illa, quæ omnium postremo loco posita est, invenietur.

§. XX.

Atque hæc singula, ut & recta ratio proficua ostendit, & experientia sæpius comprobavit, ita ad individui curandi accurate exploratas conditiones ita sunt accommodanda, ut naturam ægotantis, quo facillime duci possit, sequamur, & a mitioribus præsidis ad efficaciora non nisi per justos gradus pergamus, subinde interposita aliqua mora & tempestive ad medicinarum usum redeundo. Nam quæ multorum annorum detursu enata, congesta & confirmata sunt vitia, ea non superare exiguo paucorum dierum spatio licet. Si vero tempus accedat, ac prudens lentaque medicinarum continuatio, atque vel minimum quovis die promoveatur, tandem spes est plenam emendationem impetrandi. Interea dum interquiescendi justas moras concedimus, rerum non naturalium justus atque congruus usus instituat, ne intemperantia ægroti fructum adhibitæ medelæ intervertat.

§. XXI.

Non semel in superioribus monitum est, mercurialium usum adjuvari debere infusis vel decoctis commodis. In quem finem eligenda sunt illa potissimum, quæ etiam in lue venerea fructum adferunt, ut sarsaparillæ, bardanæque radicem, quibus addi scrophularia & polypodium possunt, jamque absoluta decoctione aliquantum glycyrrhizæ admisceri. Et sarsaparillam quidem ad quartanæ curationem impense laudat vir minime vanus *Franc. Arceus*, qui capite *de febr. curat.* 8. ita de ea scribit: *uno præsidii genere sæpius usus sunt, quod tale est, ut pro illo omnes Deo optimo maximo gratias reddere debeamus, qui talem vim huic medicamento concesserit. Est autem hoc sarsaparilla, cujus decoctum, eo, quo dicemus modo, paratum quartanas brevi curat.* Ipsum jam parandi modum edocet *pag. 283.* quem compendio huc reponam. Radicis illius concisæ tufæque uncis 4. affundit aquæ libras 16. lenteque decoquit ad quartæ partis consumptionem. Tunc addit epithymi unciam dimidiam, fennæ tantundem & hermodactylorum contusorum duas uncias: & post levissimam bullitionem ab igne removet: atque hoc unicum decoctum pro potu ordinario ad vicesimum usque diem uti jubet, absque ullo regimine sudorifero.

§. XXII.

De bardana, quod nomen hodie in officinis lappæ majori datur, auctor est *Disput. Medico-Pract. Tom. V.* P G. H.

G. H. Welfchius l. c. quod empiricus Parisiensis plurimos quartanarios decocto ejus, magno successu, curare solitus fuerit. Parandum autem est cum æquis partibus vini albi & aquæ, sic ut unciis octo concisæ radicis liquoris illius duæ libræ addantur & ad dimidiæ consumptionem lente bulliant; tandem ab igne jam remotis fennæ uncia una vel fescuncia immergatur. Hujus decocti selibra mane sumta, si per 15. aut 20. dies cum regimine sudorifero continuatur usus, proque ordinario potu bibatur chinæ aut farsæparillæ decoctum, reliqua etiam diæta recte ordinata sit, luem veneream curat, quod in Henrico III. Gallicæ rege comprobatum testatur Sam. Formius apud Riverium in *observat. communic. 41. p. m. 421.*

§. XXIII.

Addendum videtur, quod infusa aut decocta ejusmodi copiose multumque ingurgitari nequitiam debeant: quia lymphæ viis non expeditis, tractuque per glandulas nondum restituto, nihil aliud quam infarctum augere & malum pejus valent reddere, aut profus vel in viscere infarcto vel in lymphaticis rupturam inducere, sicque viam hydropi immedicabili sternere. Adeoque tam hic, quam in universo morbo valet, quod plures gravissimi viri provide monuerunt, quartanam omnium minime ferre violentas commotiones: & quicumque hic impetuosius agunt, plerumque implent prælagium *Jodoci Lomii: scire licet non quiescere solemus hunc morbum, nisi vitio aliquo visceribus illato.* Nam si id generaliter accipere aliquis vellet, instantiis pluribus, per complures annos post quartanam superatam athleticæ & pugilicæ valentium hominum, refutari illico posset.

§. XXIV.

Addimus tandem in longo morbo, si quando interquiescendi moras concedere & a medicinis exhibendis feriari visum est, non inutiliter adhiberi interea externa præsidia posse, hypochondriorum regioni imponenda. Fructum talium insignem ac plane conspicuum vidit ante novem annos D. D. *Præses*, qui juveni, per aliquot annos hic commorato, & cum febre quartana jam bienne tulli etiam serosissima hypochondriaca, profus convulsiva, laboranti, quum circa anni finem in patriam redire cogere- tur, & ejus opem imploraret, supra spem suam omnem utrumque morbum depulit, quum ipsi emplastrum spleneticum cum saponato mixtum per dies forte quatuor gestandum præscripsisset. Non alia intentione ac spe illud suaferat, quam ut viam reliquæ curationi instituendæ sterneret. Tanto autem magis gavisus eventu fuit, & confirmatus in sententia pridem concepta, quod nostrum sæculum, externis præsiis minus utens, tantundem delinquat in medendi methodo, quam vetustiores, qui nobis videntur unguentis, oleis & emplastris suis nimium tribuisse. Sed hæc nunc dicta sufficiant.

PAULI

CLVII.

PAULILEROY

ET

J. BAPTISTÆ HATTE

AUCTORIS

THESIS IN HÆC VERBA

Ergo feбри subintranti Kinakina.

Parisiis 23 Decembr. 1753.

P 2

I.

UT corporis firma constitutione nullæ opes, nullæ fortunæ, ampliores, sic labente illa nil tædiosius, calamitosius nihil. Mala undequaque humanam vexant quietem; certatim circumstrepunt morborum agmina qui & insidias parant & lethum minantur. At nullus qui frequentius homines infestet, nullus fere qui facilius perimat quam ipsa febris: fit exinde ut nil utilius nilque melius sibi putent ægroti [a], si ex febre liberentur. Nec quicquam vero quivis ad sanandum curam suscipit nisi quem certa morbi notitia ac prima origo non fefellerit. Numerosissima symptomatum, quibus febris stipatur, myriade polydædala quasi ludit natura: sed illorumce uno, constanti utique ac perpetuo, frequentia, scilicet, pulsus adaucta, criterion [b] febris ipsissimum propalatur. Ea si semel excitata, accidentibus ei multifariam implicitis [c], uno impetu ad finem perducitur, *continua* passim audit ac *continens* synochusve, quæ in eodem semper tenore perseverat [d], vel semper crescit [e], aut semper decrescit [f]. Dum diversis vero accessionibus, stato tempore redeuntibus, interpolato apurexiæ spatio, vel non, suum absolvit decursum, febris *periodica* accipitur, atque, si feriantur periodi, *intermittens* accipienda, quæ differentias potiores, ob intervalla diversa, quæ ipsos determinant paroxysmos, fortitur diversas. Ex intermittente autem & continua, certo veluti connubio junctis, febris sobolescit androgina, quæ, licet ab initio ad finem multiplici pathematum apparatus excruciet, per vires tamen mitior remittit, ut iterum exacerbetur, *continua remittentis* [g] vocabulo consalutanda. Sed sub ultimæ hujus insignibus febris caput effert altera, quæ ut rarius accidit, ita difficilius noscitur. In tota februm turba, nulla abstrusior, imo nulla quæ nodis, vindice dignis, magis implicetur quam ea pseudoandrogina, quæ modo remissior, nunc validior, ægrum assidue lacessit, sporadica aut epidemica. Perpetuo hæc anceps, vel leviora continuæ remittentis accidentia famulatur *benigna*, vel desævit *perniciosa* [h], sub qua symptomata singula, totidem morbi, pari intensione, at infortunio minus præcipiti [i], quam quæ in intermit-

P 3

tibus

[a] His rationibus compulsi, veteres Romani nulli altero morbo quam febre templum erexerunt.

[b] Gal. de puls. lib. 1.

[c] Febris nulla incomitata progreditur. Fern. de feb.

[d] Acmaistica. Gal. de diff. feb.

[e] Epacmaistica ibid.

[f] Paracmaistica. idid.

[g] Quam synechen dixere grai.

[h] Eadem cum *sub continua* Torti, cum *continente proteiformi* Mortonis.

[i] Torti therap. special. lib. 3.

tibus perniciosis (1), dirissime impetunt. Utut facie ambigua, ea suapte tamen natura periodicæ species extat altera, citra consuetas inducias insurgens, cujus paroxysmi, longiori progressu concatenati, continuæ remittentis imaginem adumbrant; periodicæ alicujus, tertianæ duplicis ut plurimum, paroxysmus supervenit alteri, antequam prior plane desierit, & hunc propter paroxysmorum subingressum (2), illam *intrantis* Arabum princeps [k], *subintrantis* alii (3) appellatione signarunt. Fraudulenta ea, tametsi nusquam non obvelata incedat, signis interdum *demonstrativis*, non utique univocis, sui fert notitiam in alterutro accessio- nis tempore. In invasione etenim, conspicua magis indole, sui immemor, prosiliens, non mera insultat incalescentia aut capitis dolore, sed a leni frigoris sensu auspicata, rigorem aliquem, utut levem, molitur vel horripilationem. Sive oscitationem tum proritet, sive nausea fatiget aut vomituritione, aliqualem ut plurimum, pulsum parvum ac debilem irrogans, motionem motui intermittens analogam, admittitur captui multo facilior, si alias in suo typo regularis perstat periodus. Remissionis ad invicem signa *demonstrativa*, ac prioris notæ, ac plura, suam præbent cynosuram. Ingens quippe tum obsidet virium imbecillitas (4), aut prostratio, comes *subintrantis* pene individua. Fit obviam non raro urina (5) saturate rubra, hypostasi lateritia insignis, & magnificandum indicium.

(1) De intermittentibus *perniciosis* algidis, puta, syncopalibus, cardiacis, dysentericis, lethargicis, diahoreticis, addeantur *Restaurandus*, *Lancisus*, *Riverius*, *Sydenhamus*, *Badus*, *Morto*, *Torti*, *Wrelboffius*; sed ante alios *Mercatus* harum icones exhibuit.

(2) Licet febris sit intermittens, dicitur tamen continua, sed *continua per subingressum*, Capivaccius de feb. c. 12. si intermissio brevior aut nulla, *tertianam extensam* nuncupant. Rondelet. de feb. femi tert. p. 823.

[k] Avicenna, lib. 4. Fen. 1. c. 16.

(3) *Subintrans* vel *submittens* quoties in febre, antequam alter paroxysmorum desinat, alter incipit. Jo. de gradibus c. 2. de feb. Sanchez de feb. compos.

Communicans cum paroxysmus supervenit alteri prope solutionem existenti.

Coalterna si brevi a fine integro unius invadit alter. Avicenna l. 4. Fen. 1. Bellini. de feb. c. 1.

Sed *subintranti* sponte referendæ *Hemitritæa* Celsi, nec non *Triteophyes* Galeni, quarum prima "tertio quoque die revertitur, neque ex toto in remissione desistit, sed tantum levior est. Cels. lib. 3. c. 1.

Triteophyes pariter "tertio quoque die exacerbatur, neque per minimum intervallum ita mitescit, ut in ea febricitans prope sinceram infebrecitationem assequi videatur. Galen. com. 2 in lib. 6. de morb. vulg. & lib. 2. de febr. c. 1.

(4) Hæc febre affecti viribus suis confestim decidunt, vix pedibus stantes Willisus. de feb. epid. anni 1658. Virium omnium dejectionem inter hujusmodi morbi affectus mirati sumus. Sylvius de le Boë. tract. 10. app. prax. Sydenhamus. sect. 1. c. 3. obs.

(5) Urina crocea in intermittenti periculum continuitatis portendit. Torti. Therapeutice specialis lib. 3. c. 1. Morto. de contin. remit. c. 3. Sydenh. Epist. 1. Sylvius ibid. Willis. ibid.

dicium. Aphræ (6) vel pustulæ juxta labia, pulsu interim inæquali, prorumpunt foris. Sed si calor persenscatur blandus, ac sudoris rudimentum, eadem tum suboffendit solutionis ac in intermittente, saltem dispositio, si non totalis solutio; "quippe non hujus declinatio quemadmodum alterius sudoribus terminatur, neque ad integram infebrecitatio- nem pervenit [†]. Quibus cancellis comprehensa, *subintrans* obtingit "benigna".

I I.

Præstans summopere dogma, *aliud continue febricitare, aliud febre continua laborare* [a], quod in *benigna* modo subolimus, in *perniciosa* nunc manifesto dilucescet. Exitiosum id malum, si quid aliud, indicii prioris notæ astringi impatiens, periodis exultat erraticis [b]. Invasionis telam ordiens, alios nunc delirio, motibus artuum convulsivis annexo, [c] nunc singultu, aut vomitu [d] immodico, conquassat quos incessit, alios modo symptomate omnium gravissimo, lethargo [e], puta, modo apoplexia [f], aut catalepsi, aut aphonia [g] premit miseros. Sed hæc vel illa, semel enascentia, intermissionem subinde vix agnoscunt, mitigata licet. Senes & melancholici vertiginosi (7) evadunt ple- rique, in ipsamet remissione, quæ suo etiam symptomatum concursu excipit invasionem. Dolor capitis prægrandis [h], lassitudo ulcerosa, vigilia pertinax & anxietas [i] divexant ægrotum, nec ullam sinunt quietem. Veniunt in conspectum urina flammea [k], oris siccitas, linguæ scabrities [l], & coincidentibus utpote calore & siti [m], hisce omni- bus

(6) Quoties hæc visitur *crusta*, de febre ad continuam vergente suspicari fas est. Torti. ibid. Sylv. ibid. Mort. de feb. cont. prot.

[†] Gal. ad Glauc. lib. 1. de feb. quotid.

[a] Sylvius de le Boë. Append. prax. tract. 9. sect. 25.

[b] Sylvius. tract. 10. append. Morto de feb. cont. prot. Torti. de *subcontinua malignante*.

[c] Willis. de feb. epid. ann. 1658. Sylv. app. prax. tract. 10. & 9. Torti ther. spec.

[d] Idem. ibid.

[e] Willis. de feb. epid. 1658.

[f] Sydenham epid. 1.

(7) Cessante accessione ad se redibat, semisopitus tamen. Ballonius. de feb. *Erratica in motum continua perseverante* consil. 18. lib. 1.

[g] Willis. ibid.

[h] Willis. ibid. Sylv. tract. 10.

[i] Willis. ibid. Sylv. tract. 9. & 10.

[k] Willis. ibid.

[l] Sylv. tract. 10. Ballon. lib. 1. epid. constit. 42.

[m] Ballon. ibi.

bus *subintrans* continuæ remittentis speciem tam maligne præ se ferens, in arte exercitatissimum torquet *perniciosa*. Refrigerantibus, & aliis adversus continuam paratis, quibuscumque jam adhibitis, & nequicquam, omnia anxio versas animo, nescis quo teneas nodo mutantem protea vultus: vaser is profecto te ipsummet, artis medicæ phæbum eludet, summo ægrotantis periculo, sin ad signa *anamnestica* [u] aciem oculorum totam convertas. Duo tibi supersunt, tempestatis, puta, *constitutio epidemica*, & *error diætæ calidioris*, quorum altero expiscato, veritatem ipsammet fugitivam expiscari dabitur.

Subintrans vere ac hieme [o] sporadica non insolens, æstate ac autumnino frequentius epidemica grassatur regularis aut anomala [p], & pro epidemiciæ dominantis genio versatili, diversicolor. Aliquando enim, periodicis autumnalibus, ipso quidem mensè julio, increbrescentibus, cito ab ortu [q] febrem sapit adamussim continuam. Linea dirimens illam ab altera vix exprimitur. Nilque primis diebus in hac quicquam fere ex sua natura, præter aliqualem remissionem, obtrudit. At re in melius vertente, in quibusdam, quod rarius, paucos post dies exolescens [r], modo post hebdomadas plures [s], periodicam esse, qualem reapse a natalibus, palam fatetur. Bruma proin adventante, in typum intermittenti apte respondentem, perfectamque illius migrat apurexiam; plerique vero interim, ministrorum impatientia, aut morbi ferocia, variis capitis affectibus (periodis tum vagis & incertis,) male plectuntur ægrotantes. Ab ea *subintrante* haud dispar, ferus olim morbus qui *novus* [t] passim vocabatur, quem etiam *febris novæ* appellatione vult insigniri *Willisius*, tertianæ typum imitatus, calore intensissimo & vomitu principia ducebat, succedente remissione qua ægri siticulosi, anxii, & languidi decumbebant. Sed idem in posterum delirio, motibus convulsivis, aut lethargo, malignitatis subiens notam, de domo in domum serpens, longe lateque ruri, præ urbibus, pagos depopulatus est. Nequicquam ars opitulabatur [u], agnito nondum aut post habito kinækinæ præsidio.

Altero afflante epidemiciæ spiritu, obrepit *subintrans*, qua nec pestis acerbior. Sub larva continuæ remittentis semel decurrens, nedum postea vergat ad

[u] *Auxurgus*. seu *commemorativa* quæ præteritum statum commemorant & a causis desumuntur. Galen. art. med. c. 7.

[o] Ineunte Januario quartana speciem mutat & *continuum* mitem efficit. Ballon. Ephem. p. 31.

[p] Frid. Hoffm. de feb. epid.

[q] Syden. de morb. epid. c. 2.

[r] Sydenh. ibid. Willis. de feb. epid. 1657.

[s] Barot continuæ æmula, per duas vel tres hebdomadas, antequam in legitimam intermissionem concedat. Frid. Hoffm. de f. b. tert. continua.

[t] Willis. de feb. epid. ann. 1657.

[u] Willis. ibid.

ad intermittentem, ad continuam ex adverso in dies accedit. At cujus sit profapæ, nusquam nisi cum initium fecerit, liquido innotuit & aperte: intermittentis typum vere tunc habuit, tertianæ duplicis aut quotidianæ quæ subinde admodum incrudescens, in *subintrantis* conditionem cessit deteriorem. Huicce proxima quin rectius eadem, "*febris continua*, ab intermittenti genio in hoc tantum abhorrens, quod hæc stasis solum temporibus, illa continenter urgebat, quæ immanissime debacchans tantam hominum stragem, anno 1661, Londini edidit," quæ paulo post pari feritate, sed gravius in opulentiores & delicatiores faviens, Leydensium urbem devastavit; hujus tum curam, kinakina non invocata, adversis avibus suscepit vir experientia nemini secundus [v]. *Subintrans* huic epidemiciæ prodierat pridem confimilis ob oculos experientissimi Ballonii. Ita namque ille, quem pro meliori fide lubet adducere. "Toto mensè junio, julio, & Augusto febres vagabantur mali moris: tanquam quotidianæ intermittentes singulis noctibus repetebant; verum assiduæ erant, & tamen hoc fugiebat medicos. Initio quidem fuerat febris vacuitas sed post unum atque alterum paroxysmum assidua erat febris. . . . Adeo tempus matutinum terrificis erat symptomatis plenum, etiam primo quaternario, ut multi sacro oleo peruncti fuerint, qui una hora post, primæ restituti sanitati videbantur. Et tale morborum ingenium nunquam se observasse medici dicebant [x]". Num autem jam dudum eadem *subintrantis* epidemiciæ species incubuerit terris, & ab ævo etiamnum Hippocratis, cum monumentis mandaverit coacis, *hybernæ febres quartanæ nonnunquam in acutas transeunt*, non indubia res est. Quippe mutationem hanc pro Galeni [y] & Duretii [z] sensu, intermittenti asciscit regimen calidius; medicamentorum, inquirunt, purgantium acriori & intempestivo usu ex simplicibus quartanis in duplices triplicesque & ex his in classem continuarum se reponere nituntur intermittentes. Quibus non imperite subdit calculum Sydenhamus [a], toties errorem vulgi perstringens, cardiacis stolide abutentis. Hac sobole methodi depravatæ recognita, signum *subintrantis commemorativum* non infrequens excipitur. Statutoque eo, vel *prioris note* altero, ad morbi cognitionem gradu, rem pressius nunc intueamur & expendamus, altiori causarum indagine & altiori intellectus scrutinio. Etenim medicus sua prudentia, si vir industrius fuerit, ut plurimum causam dirigit [b]. Neque enim credit, posse eum scire quo modo morbos curare conveniat, qui unde hi sint, ignorat [c].

III.

[v] Sylvius de le Boë tract. 10. prax. append.

[x] Ballon. Epid. lib. 1. contit. 4.

[y] Galenus, ad Glauc. lib. 2.

[z] Duretus in coac. lib. 1. n.º 66.

[a] Obs. sect. 1. cap. 3. & passim.

[b] Hipp. de gland.

[c] Cels. lib. 1. c. 1.

III.

Causarum investigatio, & in affectionis cognitionem deducit amplior, & ad auspiciatam medicationem viam sternit expeditam, medicus, phaenomenis attentæ mentis acumine lustratis, si periodicæ animum appulerit fideli prehendit observatione, in quolibet illius tempore, pulsus frequentiam adaugeri, cor adeoque velocius contrahi & causas, ex quibus cordis contractio fit, intendi. Cor sic in motum violentiorem duci *irritationis* stimulo, cuius microcosmicos motus expendenti suadent omnia. Sed ipsummet stimulum, paroxysmorum causam, & exhorrescentiæ parentem, quem nemini, in corporis penetralibus, conspiciari fuit usquam datum, ex primariis ipsis febrium conceptaculis, tanquam ex unguæ leonem, apprimè conjectabis (1). In his enim edulis, quæ tam ad periodicarum proventum faciunt hasque certo nimis ingenerant, in prunis, melonibus, ficibus, hisque ante alias, quas *febriferas* vocant aut *pharaonis* (2), febris & *irritationis* causa tibi erit satis obtutu. Quæque hæc si collustres, crasseos tibi unius & ejusdem fidem facient, humoris, nempe, crassi admodum, glutinosi & tenacis, qui, si raptim ad corporis ambitum feratur, capillaribus infarctis, perspirationem [c] ad minus inhibens, horrorem & rigorem ordiens, febriculam molitur: at idem, si correptus in via cum humore intestinali ineat consortium, diathesi vitiosa indutus, quam ex omni chylo pravo sibi cudit natura, in primis viis primitus hospitatur. Ab eo communi morborum fonte, perpetuo manans, ad sanguinis torrentem promovetur. Tubulorum in angustiis illuvies peregrina pedetentim aggeritur, omnes per artus infusa, donec statuta mensura totam horrore vel rigore agitet molem (3) in ultimis totius systematis vasculosi propaginibus lente mota, eadem & in ipsis cordis capillaribus, quasi per angiporta reptans, vasculorum parietes irritat, cor ad crebriores & debiliores contractiones ducit, obex una & stimulus (4). Prima vero accessionis coitione, quantumvis acerrima,

(1) Quod evidentes cause faciunt, facere etiam abditæ possunt. Cels. de feb. c. 3.

(2) Ficus febriferæ aut Pharaonis in Sardinia nascentes, quæ cito ac certo causant periodicas, referente Cardano. de rer. variet. De ficum nostratum improbitate fert illustris clinicus quod ætatis suæ 35 nulla adhuc febre intermittente correptus, ex ficum ingluvie incidit in febrem duplicem tertianam *subintrantem*, cum atroci in paroxysmis capitis dolore, somnolentia, & somniis laboriosis. Nic. Chesneau, obs. de feb. quart. p. 462.

(c) Sancto Apho. 27. sect. 3. & 13.

(3) Quin ex prævio jam vitio, debilitate, aut sensu exquisitori, partium in quas colluvies irruit, affectus cerebri, ventriculi, intestinalium, &c. peculiare affolet accersere.

(4) Hinc pulsus celerrimus simul & debilissimus exhorrescentiæ tempore, tempore vere horrendo quo solo ægotantes pereunt, observ. Holler. in coac. Harv. de motu cord. Sydenham. p. 97. Hoffmann. t. 4.

cerrima, tandem peracta, cor suo excusso onere, expeditiori systole se contrahit: omne removetur acturum periculum at non item febris: irritationis enim fons alter intereadum scaturit. Salinæ sanguinis moleculæ quæ modo, ab oleosis utpote liberiores, stagnabant, acrimoniæ nunc spiculis vasorum truncos & cordis thalamos infestantes, velociori & validiori contractioni ansam præbent & secundo simul febris stadio. Id incalescentiæ tempore eo longius protrahendum, quo plus epidemicis miasmatis pharmacisve calidioribus jam scateant humores, integrum persequitur *subintrans benigna*, ultimi etiam stadii exordium consalutans; illique, vix, nisi molles per artus sudore tantisper fuso, erethismo [d] fugam meditante, in procinctu alter paroxysmus corripit gradum, dum a secundo stadio mox ad alterius paroxysmi insultum *perniciosa* siccæ pede transilit inopinato. Sed utraque, aggesto sic paroxysmorum numero, debilitatis solidis & depravatis humoribus, serius oculus labefactat œconomiam: & suffuratis demum viribus, natura pullulanti materiei impar subigendæ, in paroxysmi alicujus exordio tota brevi fatiscit. Neutiquam insuper typorum rationem in periodicis adeo diversam, cur, videlicet, unum, nunc duos, nunc tres exigat dies, ut caput efferat eadem, expectares extricatam. Hanc neque extricat ipsa causa prædisponens, in spiritibus aut nervis latitans, quam clarissimus auctor [e] "causis omnibus obscuris non a cogitatione artificis sed ab ipsa arte rejectis", [f] *characteris occulti* nomine cohonestavit. Despectimus scopulum ad quem adhucdum allidunt opinantes: medicus enim, rerum utilium sagax, in causis scrutandis, non tam sciendi, quam agendi rationem intendit.

IV.

Detracta *Subintrantis* larva, illam a periodicarum incunabulis prognatam vidimus. Periodica hæc utique peioris semper conditionis quam ipsa continua quælibet; si *benigna*, intra suos limites raro nec diu contineri amans, improvise sæpius ad gravissimæ malignitatem properat: vehementis aut *perniciosa*, languenti virium prostratione semper aliquid monstri alit, & horrendis invasionis accidentibus ominosa, summum portendit periculum. Gravissimæ ergo *subintrantis* magnitudo, mitiorisque mos subdolos nullam pariter in auxiliis admovendis moram patiuntur. Hostis undique mortem ostentat; in illius ferocia narcoticis (1) pacanda & mitiganda.

(d) Quo suspensæ tenentur secretiones pleræque.

(e) Van Swieten. comm. tom. 2.

(f) Cels. lib. 2.

(1) Narcotica paroxysmum quidem suspendunt, sed infido eventu. Hæc enim ita vires dejiciunt ut paroxysmi succedanei longe graviores post modum insurgant. Frid. Hoffm. de fr. interm.

tiganda, non minus quam in sustentanda natura cardiacorum (2) admittendo, futilem navares operam, refrigerantibus alioqui levioris armaturæ præfidiis. Is solus incassum nil molitur quem penes est imminentis paroxysmi impetus antevertere: cura prophylactica tota est; in amovendis procreatricibus paroxysmorum causis; ut in prima quasi herba eradicetur febris, omnia sedent medici munera; & causarum nunc fontibus referatis, has exhauriendas jubet medicina. Sanguini primæ viæ stillicidio assiduo, & fatali quodam commercio, ad paroxysmos continuo renovandos, materiam suggerunt, sanguinemque virulenta simul qualitate, unde lugenda symptomatum cohors, inficiunt. Id commercium sagaciter subolentes medici, colluviei adventitiæ excogitarunt providi, viam præcludere. Potissima fuit indicatio ut humor densetur ante novam accessionem & quantum potest compescatur. "Humores densabis fert Mercatus, [g] "i-neptioresque ad fluxum reddes, syrupo de malis punicis cum decoctis rosarum, cum aqua ferrata & deaurata & non parum hic prodesse comperies bolum armeni & terram sigillatam". Pari methodo ducti qui spiritum sulphuris, acetum, unicornu [b], nuces gallarum, alumen & his affinia, acida terreave, styptica in auxilium advocarunt, periodicarum inchoarunt medelam, pro ea mox integre perficienda filum appendentes (3). Priori enim hacce opera, hostem febrilem in primarum viarum latibulis, detinere in præcinctu & incarceratum, usquedum infensa illius indoles immutari possit & ipse deturbari. Quod ultimum id munus cavetis ne credas incautus purgantibus. Colluvies, materia cruda & incocta, a promptiori horumce molimine pelli recusat: vel altiores habet radices quam ut tantillum ab his submoveri patiatur; & purgantium ope id tantum lucrifacies, dictitante experientia (4) ut morbus contumacior evadat, & diutius stationem suam tueatur. Hanc vero coctionis provinciam tuto suscipient ac rite adimplebunt amara, chamæmelum, puta, absinthium, gentiana, centaurium & similia ab omni ævo in usum ducta. Enimvero hæc energia sua cephractica, ac vi tonica, qua vigent, viscidam dyscrasiam febrilem pedetentim solvent, abradent penitus. Sed ob tardiores amarorum efficaciam, ni, hisce operantibus, viæ ad sanguinem sedulo ac rite muniantur (5), Syssiphi saxum vol-

(2) Quis cum cardiacis mercaretur gnarus sic ex intermittente *subintrante*, eamque tacto cerebro lethalem effici.

(g) De Tertianâ Perniciosa c. 3. lib. 4. de Feb. putr.

(b) Bartholin obs. Cent. 2.

(3) In periodica fuganda jam styptica laudaverat Hippocrates; ubi æger medicamento purgante egere non videbatur, *Pentaphylli* radices dari iussit. lib. 2. de morbis p. 474. edit. Foef.

(4) De contenta parte nil detrahunt, cum non cedat quia crudus est morbus. Hipp. de vict. rat. in ac. 3.

(5) Hinc qualibet evacuatio a purgantibus evertit tum quidquid styptica substruxerunt, Sydenh. hinc in iis qui alvo prona sunt non æque certo prodest kinakina.

vis: recidivusque morbus redidivusque labor te continuo versabit vexabitque. Hinc rei scopo priori prætervise a plerisque veteribus, quid mirum, si ultimæ duntaxat indicationi profus intenti, non semel se ab amaris sensere elusos? Non primi medentes omnia invenerunt, quantumvis principia invenerint [i]; nec in amaris nec in stypticis, segregatim sumptis, vis inest specificè febrifuga: sed quæ non profunt singula, plura juvant. In recto utrorumque usu vim optatam, in rosarum rubrarum, videlicet, & chamæmeli copula, nancisceris, nisi melius virium id connubium concinnaverit jam natura. Hæc alma sinu divite promit cerasum, fraxinum cascarillam, kinamkinam & alia veterum priscis ignota temporibus, in quibus stypticitas & amarorum operas mutuas sibi tradunt. Quæque hæc, dum blanda sua astrictoria virtute, latici febrili ad sanguinem eunti obicem ponunt, vi amarorum propria viscidum id lentescens solvunt ut fluxile redditum, qua data porta, ultro eliminetur. Sed inter hæc febrifuga primas tenet, cæterorum decus, kinakina cui præ aliis herculea virtus adscribenda, qua febris, hydra assidue renascens, validius contunditur & exterminatur. Salutaris is cortex quem tandiu terra incognita celavit, apud americanos delituit ipsismet ignotus, donec fors eum e tenebris eruerit [k]. Experientia excudit artem exemplo monstrante viam. Sic americanis innotuit ad nosque pervenit auro & gemmis longe pretiosior cortex; antidotus tot diu quæsitâ laboribus. Kinakina stypticitate potens, terreis suis moleculis dum meatus obturat resorbentes, amarorum suæ spiritusve sui rectoris efficacia, cui par non datur in colluvie febrili solvenda, & quo jure cæteris palmam præripit, colluviei farcinam quam facillime omnium subigit & suo demum consortio excutit & detrudit. Id in intermittentibus remedium jam catholicum, hæcque tanquam in ovo suffocans, quo dato fateri cogimur rerum naturam non largius mala quam remedia genuisse, utramque in *subintranti* indicationem omni numero explebit, rationi experientia mox suffragante.

V.

Mederi aut sanare non est remedium ministrare vel non, sed sic affecto hæc præstare: quod profecto est tam difficile quam esse medicum. Non fat est medenti calluisse an agendum & qua re, ni quando sit agendum & quantum, probe noverit. Una quidem kinakinæ robore *subintrans mitis* aut *perniciosa* protelatur, nulla adeo fera quin nitescere possit, sed diversis eadem intentio medendi continetur momentis. Si *subintrans benigna* & ab intermittente parum abhorrens, & in continuæ remittentis confinio sedens, nonnisi e longinquo *perniciosa* acutiem præmonstret,

(i) Septalius Animadv. lib. 1.

(k) Vid. Sebast. Badus, qui inventionis & translationis historiam enarrat a primordio. In *Anastasi corticis*.

non consilii quidem ambiguus est medicus. Phlebotomia, (1) ut plethoræ obeatur, & purgatione, qua *cacoehylia* everretur *biliosa*, (2) præmissis, ut casus ferre videtur, kinamkinam, declinante (3) paroxismo, exemptoque dierum criticorum scrupulo (4), usurpandam proponit ad Torti [1] normam; eandem postea, singulis diebus, ad dosim dimidiam, semel aut bis, prout opus satagit iterare, ea proportione ut sit satis absumpsisse duas circiter uncias: quippe quod non hæc præstat quantitas, non præstat major. De eleganti kinækinæ præparatione parum sumus solliciti, ea enim eo fortior quo simplicior; diuturnaque experientia fretus, hanc in pollinem redactam compendiosius finem optatum attingere, quam si multa arte torqueatur, incusat Morto [m]. Sed si in promptu adstiterit *subintrans* cum ea accidentium syndrome quæ *perniciosa* præsentiam accuset, sive signo *demonstrativo*, quantumvis unico (5) sive *anamnesico*, quod periculum nusquam latet, sui generis indicium præbeat, nulla tibi sit difficultas, Torti, Ferrarii, Mortonis, &c. experientiis edocto, kinamkinam fidenter propinare, primo haustu ad largiorem dosim (6) ut ea sit potis febrem valido ictu plectere, transiens postea ad refractiorem, pari methodo quæ ad *benignam*. Sed ut postea *saburra biliosa*, de novo succrescentis, labes inhibeat, & noxa (7) quævis inde emerfura, purgatio lenis, febre penitus depulsa, [n] instituitur pluries repetenda, sin consopito [o] duntaxat morbo, kinamkinam cathartica consociatam exhibere malueris. Nullum tamen abest si adsit in *subintrante* kinakina, non a vehementis prædictæ solum periculo vindicans, sed ab ipsismet erebi faucibus. Omnibus sed enim in pejus ruentibus, jaceat

(1) Nobilis vir febre tertiana laborabat, medicus qui illi medebatur, ut erat *auspiciis*, sanguinis detractionem neglexit. Quarto paroxismo tanta excretio sanguinis secuta est ut eo ipso die, illi obeundum fuerit. Ballonius. ephem. lib. 2.

(2) Periodicis ineantibus propalatur, sponte sua vel leni emetico *saburra biliosa*, a colore cutis subflavescente, ab urina flavo-rubra & ab anxietate in præcordiis, prius indicata, excussa. Van Swiet. comm. tom. 2. de feb. interm.

(3) Ubi accessiones continuantur, protinus inclinata priore dandus cibus est. Cels. lib. 3. c. 5. tutius nos ad remedium confugimus.

(4) Huiusmodi febres vim criticorum dierum spernunt. *Cruelitas* morbi in vehementia symptomatum, *castro* in remissione eorumdem. Baglivi de feb. mesenter.

(1) Therapeut. special.

(m) De Kinækinæ virt.

(5) Solo urinae ictu indicio affectum intermittens soporosum ab apoplexia genuina sagaciter discriminauit Sydenhamus. epist. 1.

(6) Kinakina validius semel administrata, si nil proficit, febris ergo a periodicis haud sumit natalia. Torti therap. foec. p. 20.

(7) Si hæc purgantia negligenter, vidi tunc simul urinam rubicundam magis, adnatam oculorum tunicam subflavescere, linguam fieri sordidam, appetitum deleri, &c. quæ omnia tollebantur caustico per quod expellebatur ingens copia *biliosa saburra*, quæ febris tempore à sanitatis legibus degeneravit. Van Swieten. com. de feb. interm. tom. 2. p. 793.

(n) Pro Sydenhami legibus.

(o) Acceptissimi no. Medicorum Parisiensium ritu.

jaceat æger ad lecti pedes labans, jactans brachia quasi quippiam velicprehendere per aerem, sed tremulis manibus nil præter floccos linteorum carpens, vel plicas cum eorum fimbriis modo conficiens, modo iterum explicans; æger sic a *subintrantis* paroxismo atrociam jactatus, tanquam miser aquis immerfus, etsi pluries conatu suo sursum elatus jam fuerit, a nova ac ultima accessione certo certius mox erit suffocandus. Sed vosmet rebus servate secundis; huic si cortex a manu adjuvante porrigatur, a mortis Barathro ereptus, ad sanitatis portum statim remeabit, cortice securus [p]; positus in tuto ægri rebus, accessioni leniori perfecta paulo post succedet apurexia; & obliterated sensim accessionibus ad optimam frugem febre reducta, redintegrabitur sanitas. Primario, videlicet, kinækinæ conamine febris videtur quidem resecta, sed ex usu, prophylaxeos causa, continuato, radicitus denique avellitur & ita extirpatur ut nullum possit amplius emittere surculum. Altera ipsa die, qua ingeritur, adeo ex voto operatur, pepasium [q] facit, vel saltem ut fiat efficit. Si uberius nonnumquam excretionis promptioris aut tardioris [r], alvi interdum solutioris [s], modo sudoris [t] aut urinæ, & perspirationis vel halitu gravi [u] ut plurimum, auctor contigerit kinakina, neque ideo infert necessitatem criseos [x] ullius, aut evacuationis solito uberius. Qualis qualis ea fuerit, res vacat periculo, hujus jam fidem fecit oculatissima medicorum [y] experientia, & hoc bene novit qui novit quam pauca sint magnorum morborum semina. Si kinækinæ encomio insuper addamus, quod in casibus ambiguus, in ipsismet *continentibus*, quæ se subtrahunt illius actioni, sine fructu & sine noxia [z] cortex benignus propinetur.

Ergo febre subintranti kinakina.

[p] Testibus Torti & Ferrario.

[q] In urina præprime conspicuum. Sydenha. Morton.

[r] Post 10 post 20 dies & post mensem contingit evacuatio critica Albertinus. in act. Bononiens. t. 1.

[s] Sydenh. Epist. 1.

[t] Restaurandus.

[u] Albertinus. in act. Bonon. t. 1. p. 410.

[x] Sydenhamus, Morto, Van Swieten &c.

[y] In crisi evacuationem confertim fieri oportet, si paulatim fiat morbus dicitur concoctione fieri non crisi, Gorreus. de defin. med. Senner. de crisi.

[z] Id certi attulit praxis Mortonis felicissima, idque innuit Albertinus. loc. cit.

HENR

CLVIII

HENR. WILHEL. ARNOLDI

DE

FEBRE STOMACHALI EPIDEMICA

DISSERTATIO.

Marburgi 1727.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

R

P R O O E M I U M.

Quantas hactenus in foro medico disceptationes, quantamque explicationum varietatem excitari decantatissima illa doctrina de natura humana medicatrice, ejusque usu hygienico & therapeutico, pervulgatum, imo vel illis non ignotum est, qui saltim preliminaria praeceptorum medicorum intrarunt; nec tamen, quod maximopere conquerendum, ad finem talem exoptatum & firmissimum penitus perducta est, quali Medicus Junior, conscientiosus & feliciter circa praxim clinicam, & illam quotidianam, proxime versandus, tute acquiescere & inuiti possit.

Soli, quantum nobis quidem constat, & pauciores medici germaniae nostrae dilectae, transtem priscorum & excellentissimorum practicozum incedentes, doctrinam hanc nobilissimam & maxime necessariam, ex horum monumentis & fragmentis demum eruere & colligere, collectaque scriptis publicis communicare strenue hactenus allaborarunt, & quidem cum felicissimo hocce successu, ut praxim medicam nuperrime auspiciurus & auspiciatus, illo nunc, tanquam satis firmo fundamento, & fini artis maxime consentaneo, tutissime superstruere is possit, cui de meliori luto fuxit praecordia Titan.

Huc pertinet inprimis doctrina de natura Medicatricis motibus secretoriis & excretoriis, depletoriis & expletoriis, vel ad minimum moliminibus illuc tendentibus, & inter haec praecipue motus febriles, varii & multiplicis omnino generis. Et quamvis variarum hactenus febrium insultibus variis, in praxi nostra septemium, multipliciter tentati fuerimus, maxime omnium tamen grassata est ante duos, tres & quod excurret annos, haec locorum & in vicinia, si non prorsus epidemice, ad minimum certe sporadice, febris stomachalis, nostris ein magen-fieber, conjuncta interdum cum tam diris & giganteis quasi symptomatibus, ut religioni nobis duxerimus, & juxta Bohnum Tractat. de dupl. Medic. officio, suspensionem aut timiditatis aut incertitudinis Medicæ incurrere rati sumus, si motus hos naturæ, aliquando efferos & excedentes, contemperare & secretionem intentatam, Pigmæis, & non potius cum Hippocrate nostro, remediis vere magnis & presentissimi effectus, ipsa ut plurimum natura indice & duce, consequi auderemus.

Annuit etiam nomen benignissimum comatibus nostris benignissime, ut non sine plurimum admiratione maxima, auxilium momentaneum, solis interdum evacuantibus rite & legitime adhibitis, ferre concessum fuerit.

Cum itaque per triennale hujus febris decursum epidemicum, casus & observationes aliquot notatu omnino dignæ, nobis obtigerint, unde medelam naturæ medicatricis varie intentatam admirari, & porismata quadam practica, multumque utilia, colligere copia data sit, & nunc quidem jussu & assensu gratiosa facultatis medicæ, hujus Academia celeberrimæ, Dissertationem inauguralem conscribere intendamus, non abs re fore judicavimus, si

grassantis hujus febris stomachalis historiam cum methodo medendi, qua illam, pro symptomatum urgentium necessitate, tractare induci fuimus; dehinc porisnata exinde collecta, suis quaque loculis interjecta & subordinata, speciminis publici loco communicavimus.

Annue, benignissimum nomen, uti hactenus, ita etiam nunc & in posterum, conatibus nostris, benignissime!

§. I.

Cum in omnibus de quibus quaeritur, ad rationem maxime oporteat assumi ipsum nomen, juxta *Galen. lib. 1. cap. 5.* hinc paucissimis saltem, pro hac vice, attingemus prius denominationem verbalem febris nostrae stomachalis, quam ad ipsam definitionem seu descriptionem, uberioremque illius tractationem descendemus. Derivatur autem febris vocabulum longe optime ab antiquo februare, quod idem est ac expurgare seu eliminare, vid. *Basil. Fabri Lexic. magnum* sub hoc verbo, quia febris revera, juxta perpetuum rationis & experientiae medicae contentum & assensum, nil aliud est, quam salutari quoddam conamen, quo mediante, natura conservatrix & morborum medicatrix, juxta *Hippocratem & Galenum*, motu massae sanguineae ultra gradum naturalem unminato & iterum aucto, partes superfluas, heterogeneas & ut plurimum in stasin & putredinem undecunque facile degenerantes, vel praecoccupare, vel ipso actu jam degeneratas, resolvare, secernere & eliminare, imo & aliquando exturbare annitur. Epitheton stomachalis innuit maxime differentiam specificam & partem affectam: viscus scilicet internum nobilissimum stomachum, sive ventriculum, commune alimentorum receptaculum, & concoctionis officinam, dictum; de cujus structura & functione, cum instituimus tractationem omnino practicam, heic non agimus, videantur *Anatomici & Physiologi*, imprimis recentiores. Epidemicam autem vocavimus, eo quod indolem & morem reliquarum febrium epidemiarum, ratione communicationis contagii, praese tulerit, non tamen pure epidemicam, quasi omnibus domesticis & adstantibus contagiosa fuisset, sed tantum in relatione ad subjecta jam antea disposita & ad suscipiendum morbosum fomitem proclivia, quod aliis, utut in sensu latiori, sporadice grassari audit.

§. II.

Quamvis autem difficillima res sit definitionem realem dare, describimus tamen febrem nostram stomachalem, quod fuerit salutare tale naturae mediatrix conamen, quo mediante partes & in tota massa sanguinea

nea & imprimis in cavitate ventriculi superfluas & praeternaturaliter heterogeneas, motu sanguinis & humorum ad ventriculum & viscera adjacentia praepriis aucto, imminuere, depurare, secernere, imo & respective exturbare, imminemtemque in vasis gastricis stasin vel praecoccupare, vel re ipsa jam factam, dissolvere, annitebatur.

§. III.

Differebat vero haec febris multipliciter; siquidem saepissime concurrebat cum aliis morbis, ut sic symptomata saltem febris dici mereretur; quod maxime, in febribus catarrhalibus malignis & anginoideis ante biennium fiebat, interdum vero proculs idiopathice progrediebatur. Ratione gradus & modi in aliis lenissimos progressus agebat, sub symptomatibus & signis febrium catarrhalium benignarum ordinariis & ut plurimum salutifero cum eventu, contra in aliis degenerabat, imprimis per malum regimen, in ipsissimam & quidem plenam & consummatam inflammationem ventriculi, cum deliriis & ut plurimum, post sphacelofam corruptionem, lethali exitu: exemplo ancillae cujusdam, sanguineo-cholericae, quae ex obstructis menstruis patiebatur talem congestionem cum horrore & aestu maximo, vomitu crebriori & perpetuo suffocationis metu; haec, neglecta primo die venae sectione revulsoria, summe necessaria, secundo & tertio die jam delirabat, usque dum quinto die morbi mors omnium miseriarum finem, in summo aetatis flore, faceret. Tempus nullum certum servabat, sed inordinate pro multivaria constitutione patientum, & materiae dispositione eveniebat.

§. IV.

Differebat etiam a pure epidemica febre, & sic vidimus multoties, unicam saltem personam totius familiae ex illa febre laborasse, reliquis domesticis omnibus sanissimis, per Dei gratiam, manentibus. Ab aliarum febrium generibus iterum differebat eo, quod natura secretionem & excretionem maxime per hoc viscus ejusque organa non solum intendebat, sed & re vera peragebat. Denique etiam ratione Typi summopere differebat, modo enim typum continuam aut quotidianam duplicatam, modo tertianam febris, imo & aliquando typum octanarium simulabat, exemplo *Ruricoli Westphalici*, qui singulis diebus solis et in horrore & aestu, vomitu, Diarhoea & subsequente madore totius corporis, dehinc perpetuo dolore & inflatione ventriculi corripiebatur, nostri dicebant *der Magen seye Ihme gar febr geschwollen*: per reliquos hebdomadis dies, praeter insignem lassitudinem, appetitum dejectum & decolorationem faciei satis vegetus erat.

Plures differentias specificas addere tempus & chartae brevitatis non permittunt.

Signa cum aliis febribus idiopathicis & sympathicis pro ratione loci, temporis, modi, gradus & sexus ut plurimum communia erant: invadebat enim imprimis cum horrore paroxysmante, interdum leni & tolerabili, interdum etiam insigniori & concussatorio; cui extemplo subsequeretur æstus, primo itidem tolerabilis per gradus vero plus minus acceleratos & auctos, ut patientes inde in delirium coniecti & amentes, doloris circumstantias & locum certo definiri nequirent; his concurrebat vertigo tanta, ut erecto corpore lecto insidere minime potuisset talis patientis, aliquando etiam ipse vomitus enormis antecedenter & consequenter accedebat: Dehinc maximopere urgebat tussis effera & cardialgia cum angustia præcordiorum, & difficillima, anxiosa anhelosaque respiratione, ad suffocationem usque, *dem Patienten ist so angst, daß er ersticken möchte.* Superato vero tali paroxysmo, sequebatur ut plurimum mador totius corporis, excepto cordis serobiculo, cum lassitudine tanta, ut ægrotum vix spiritum amplius trahere sentires.

§. VI.

Optimum vero signum pathognomicum præbebat dolor continuus & accurate circa serobiculum cordis ejusque latus sinistrum, cum rubedine & inflammatione etiam externe visenda, constans & adeo sensibilis, ut nequidem tactum tegumentorum admittere possent patientes. Ceterum de lassitudine maxima semper, a primo incurisionis morbi momento, ad totalem illius cessationem usque, conquesti sunt; & hæcenus certe fundamentaliter exhauriri nondum potuimus, undenam maxima illa virium jactura statim a primo morbi momento, præter insignem malignitatem præsentem, ortum ducere potuerit? Urina a principio morbi semper maxime rubicunda & flammea fuit, sine sedimento & nubecula, ubi vero post quartum morbi diem illud turbabatur, ita, ut sedimentum mucido-subroseum demitteret, ibi spes maxima proximæ restitutionis affulgebat, & contra. Pulsus sese semper pro ratione gradus & temporis ad genium morbi habebat.

§. VII.

Febris hæc nulli sexui nec etiam ætati parcebat, sed promiscue & indefinenter tam in infantes & adultos, quam in foeminas, gravidas, puerperas, mares senesque sub multiplici forma sæviebat; imprimis vero eveniebat illis, qui temperamenti sanguineo cholericis erant, dehinc succulenti, aut ingluviei ventris dediti; Sic in specie Literatis & Monachis insidias struebat: exemplo Clerici cujusdam, plenioris constitutionis & vite lautæ assueti, qui antea singulis matutinis horis corripiebatur vomitu spon-

spontaneo & viscido-biliofo, (omnium spiritus vini vel etiam frumenti Bibulorum flagellum ordinarium & accommodatum) hic tamen vomitus nunc per duas integras dies atque noctes indefinenter urgebat, tanta frequentia & vehementia, ut vix animam amplius superesse posse crederes: nos in consilium vocati statim congestiones, circa vasa gastrica accusavimus, hinc solis temperantibus, paregoricis & revellentibus reiteratis curam feliciter, Deo sit laus, absolvimus.

§. VIII.

Maxime omnium tamen illos affigebat, qui sanguinis & Seri evacuationum ordinarium, sive naturalium sive artificialium, suppressionem & cessationem præmaturam experiebantur, quarum tamen antea assuefacti erant: id quod multis exemplis comprobare possemus, modo brevitatis paginarum nostrarum non obstaret; adducemus unicum saltem de evacuationibus alvinis serosis consuetis, de hæmorrhagicis enim plane silebimus: amicus quidam, liberrimo & spontaneo naturæ motu, singulis mensibus, per decem & plures abhinc annos, corripiebatur Diarrhœa quadam critica, non torminosa, ad sex sedes & ultra per nycthemerum; anno 1724. per ætatem calidiorum hæc evacuatio sua sponte cessabat, adscribebatur hoc aëri calidiori humores vitales ultra euphoriam naturæ exhaurientis; quid sit? circa finem mensis Augusti per tres integros dies vexatur tenesmo hæmorrhoidali, satis acerbo, cum oppletionibus pectoris, (uti vocabat, erat vero regio Gastrica) asthmatis ad instar, tussi sicca, dolore serobiculi cordis & aliis symptomatibus, imprimis protuberantia venarum hæmorrhoidalium, quod nobis referens, præter externa, ut balnea & cataplasmata emollientia pro infessu, usum quotidianum sequentis compositionis præscribebamus: ℞ Gumm. ammon. opt. scrup. un. Extr. Cathol. rhabarb. ana scrup. sem. Magist. Jalapp. Mercur. dulc. opt. ana gr. XII. Ol. feniculi gt. IV.

Misc. f. c. q. f. Eff. absinth. Pill. nro XL. Deaurentur D. ad Scat. S. *Beförderende Pillen, allen Abend vorm Schlafen geben 10. Stück, nebst Obfervirung guter Diæt, zugebradehen.* Effectus hujus compositionis ita exoptatus fuit, ut singulis ab hinc annis, circa idem tempus, liberorem & spontaneam sanguinis hæmorrhoidalis secretionem legitimam expertus fuerit, unde corpus antea satis macilentum, nunc successive obesitatem acquirit.

§. IX.

Causa materialis & immediata Febris hujus erat humor acris viscidus & accido-corrosivus, imprimis in cavitate ventriculi hærens, productus ex confectione bilis præter naturam redundantis, & ex duodeno intestino sursum per pylorum in ventriculum effusæ, acris & quasi causticæ,

ticæ, cum liquore Gastrico, iidem paulo acriori, & statim post assumptum cibum commixtæ. Causa formalis erat naturæ conamen illud salutare, humoris hujus acris & rodentis imprimis in cavo ventriculi collecti & confermentantis, correctioni aut ejectioni dehinc staseos factæ resolutioni & discussioni apprimè dicatum.

§. X.

Ex causis procatartèicis, ut vocant, observavimus præcipue huc fecisse Temperamentum sanguineocholericum, vid. §. VII. utpote ad præternaturales bilis effusiones & regurgitationes, & ad progenerationem humorum acrium, præ ceteris, aptissimum. Ætati nulli etiam parcebat Febris nostra, sed promiscue & in quemcunque, pro variatione circumstantiarum externarum & dispositione corporum seviebat. Ratione sexus hoc imprimis animadvertendum erat, quod sexus sequior præ virili magis febris nostræ patiens fuerit, præcipue vero illæ Mulierculæ, quæ, exemplo pessimo & summe noxio, hætenus quotidianis ingurgitationibus aquarum ardentium indulserant, & ante annum quinquagesimum adhuc constitutæ fuerant, ubi tum congestiones maxime efferæ erant, & facillime in Gangrænam insuperabilem & Sphacelum mortiferum transmigrabant.

§. XI.

Ex causis non-naturalibus huc imprimis concurrebat aer humidior & pluviosus annorum 22. & 23. siquidem in subjectis biliosis, ob impeditam recrementorum salino-sulphureorum acrium transpirationem & evacuationem, facile talis dispositio corporum fiebat, quæ postea concurrentibus ceteris causis occasionalibus, nostro morbo materiam præbebat. Cibus & potus quantitate & qualitate peccantes, præprimis symbolum suum addebant, ut cibi acres, acidi, saliti, fumo indurati, horæi & leguminosi, dehinc potus frigidus, imprimis stomacho, ex prius hauusto spiritui vini vel frumenti, ferventi, assatim superingestus, porro cerevisia recens cocta & nondum sufficienter defecata, aut etiam vapida & ficulenta, vulgo *stumpf Bier*; Exemplo Perillustri Cujusdam personæ, quæ ruri recreationis gratiâ degens, ruraliter etiam ratione sex rerum nonnaturalium vivebat, hinc ventriculus, post esum triduum & ultra, variorum ciborum dyspeptorum imprimis leguminosorum, cum lardo infumato coctorum, ut vulgus alias solet, horum minus assuetus, ita obruebatur, ut per rejectionem superfluum & indigestorum sibi consulere vellet, & ideo per vomendi conatus reiteratos exonerare ventriculum conabatur quidem, sed irritato successu: nos accersiti, ex relationibus & indicationibus judicavimus, cruditates primarum viarum, ex hoc modo valde neglecta diæta debita, collectas, quo citius eo melius iterum

iterum educendas esse, & quidem ea via, qua natura moliebatur. Dato igitur Emetico lenissimo ad operationes quatuor *ἀνω* & tres *κάτω*, eo momento horror, vertigo, inflatio & dolores colici ventriculi & infimi ventris, dehinc esculentorum nausea & inappetentia, atque metus suffocationis hypochondriacæ, imo & quietis impatiens, corporis jactigatio ipsa, cum omnibus reliquis symptomatibus ita cessarunt, ut miraculi ad instar, sumpta saltem stomachica una atque altera dosi, posttridie felici hac & cita, per Dei gratiam, restitutione, valde contentus, ad opera publica redire potuerit.

XII.

Quid animi etiam pathemata ad febrium præprimis biliosarum productionem & progenerationem conferre possint, videndum apprimè est in Practicorum expertissimorum libris & observationibus, quippe per hæc bilis inordinate & tumultuarie ad intestinum duodenum, & per hoc ad ipsum sæpe ventriculum effunditur, ubi cum edulsi fermentescibilibus facile acescit, & sic partes arrodit, hinc dolores spasticos & vomibundos causat, vel cum chylò ad ipsissimum fontem vitalem transmigrat, & hinc pro varia dispositione præcedanea corporum, varia etiam Febrium & Morborum Genera producit, quale quid etiam in Morbo nostro observavimus, ita ut post iracundiam unam atque alteram prægressam, & pro modo & quantitate effusionis, Febris nostra etiam Gradu maxime differret.

Quid denique ratione excretorum & retentorum in nostra febre observatum sit, hoc jam supra §. VIII. de subjectis, & alibi indicatum est.

§. XIII.

Ex causis præternaturalibus maxime consideranda veniebat prædispositio morbosa ad hanc febrem stomachalem, præprimis ubi quis jam dudum asthmate stomachali vel pectorali laboraverat; sic correptus hoc morbo puer Gibbosus, duodecim annorum, cum motu febris maximo & inflammatione œsophagi ad fauces usque, nil proficiente omni Medicamentorum, optimorum etiam, usu, post sextum Morbi diem, ex sphacelo interno, diem obiit supremum. Observatus etiam a nobis est Paterfamilias tussi stomachali & habituali antea laborans, qui a Febri nostra miserrime decubuit, debitis tamen adhibitis remediis, & ejecta per tussim plurima materia viscido-lenta, decimo tertio morbi die, morbi impetu sensim atque sensim remittente, eluctatus est. Sexus vero sequior longe gravissime, & periculosissimo ut plurimum cum eventu hunc morbum patiebatur, imprimis ubi per nimiam & consuetam (pessimo hodierno more) spiritus frumenti ingurgitationem, viscera quasi excocta

§. erant,

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

erant, vulgus dicit: *die Därme sind ihnen gantz gahr gebremet*, vid. iidem supra §. X.

§. XIV.

Prognosis febris nostræ ut plurimum valde ambigua erat, imprimis si notabilis labes circa viscera interna, aut ratione Ventriculi ipsius, aut ratione proxime adjacentium, hærebat: semper ideo eventus eruendus erat & prognosis formanda, ex loco maxime affecto, modo, gradu & tempore morbi, juxta Excellent. Joh. Adolph. Wedelium, in Collegio Manuscripto de Febribus. Hinc cum locus primarius morbi nostri admodum nobile viscus, ventriculus esset, facile judicandum est, tanto majus periculum funesti exitus, pro varietate reliquarum causarum & circumstantiarum, imminuisse, quanto majore gradu, modo & diuturniore tempore, imprimis sine usu debitorum remediorum, morbus patientem afflixisset. Quod si vero, e contra, morbus gradu mitiori, & per medicamenta debita, tractabili, de hinc sine concursu variorum symptomatum pessimorum, præcipue sine inflammatione œsophagi & faucium, progrediebatur, & insuper pulsus bonus & constans, quartoque vel etiam septimo die secretio bona materiæ febrilis in urina aderant, tum de feliciori morbi eventu judicare & patientes consolari poteramus.

§. XV.

Medendi methodum semper secundum quatuor indicationes primarias instituere debuimus, ita scilicet, ut primo causæ congestionis & inflammationis legitime removerentur, dein motus se- & excretorii placide, & secundum naturæ ductum, temperate, æquabiliter & constanter procederent, porro ut symptomata magis urgentia & vires vitales concutienda, provide & ex arte averterentur, & denique viscera male affecta atque debilitata roborarentur, & recidivæ, in quantum possibile, præoccuparentur.

§. XVI.

Primum obtinuimus in subjectis plethoricis per venæ sectionem, primis statim diebus, large institutam, etiam pro ratione necessitatis, aut in dispositis, bis & ultra repetitam. In non plethoricis vero, curam inchoavimus per pulveres contemperantes ex C. C. ust. ppt. Ocul. 69. ppt. Sio diaphoret. Crystall. mont. ppt. nitr. crystallif. & crem. tartari, dehinc per tincturam temperantem ex Tinct. flor. ros. r. bellid. hort. papav. erratici, quatuor. cordial. major. spirit. nitri dulc. rectific. in ana-rica proportione admixto, vel pro selectu patientum, per mixturas com-

possi-

positas ex Aq. destillat. meliss. simpl. hydop. veronic. acetosell. Ceras. nigr. flor. acac. C. C. citrat. remixtis cum pulveribus temperantibus & alterantibus, aliquando etiam elix. pectoral. Wed. & itidem Spirit. nitr. dulc. rectific., addito ut plurimum succ. citr. recent. express. & sirup. de berber fragor. rub. id. &c.

Quibus adhibitis, si malum gravius urgens, adæquatum remedium posceret, sine ulteriori cunctatione, altero statim die, his loco digestivi præmissis, dedimus emeticum, pro gradu mali urgentis, heroicum, ex tartar. Emetico myns. ut plurimum commixtum, aut cum rad. Aron. pulverisat. aut Magist. Jalappæ cum nuce pin. trit. & Crem. tartari. In subjectis vero Dysemetis, & malo nihilominus maxime urgente, continuavimus saltim usum temperantium & alterantium eo sæpius, cum potu dilutiori, ad mitigationem ardoris usque, & addidimus aliquando lenissimum quoddam Laxans, pro lubitu patientum, vel ex pulvere Rhabarbarino vel ex Mass. Pillul. N. O. addito uno atque altero, pro variatione circumstantiarum & necessitate rei, acuate & promovente.

§. XVII.

Tali methodo procedentes, fiebat aliquando, ut primis statim diebus malum in herba suffocaretur, præcipue cum juxta Hippocratem in *tempestive applicandis remediis idoneis tota curationis vis consistere sciamus*, cuius rei exemplum jam supra §. 7. dedimus; adducamus adhuc aliud: Filia Præfecti cujusdam civilis, in vicinia, annorum 18, maxime vegetæ constitutionis, & alias optime Menstruata, proxime ante instans tempus menstruationis, ex improvise incidit in aquam fluviatilem, tempore æquinoctii vernalis anni 1724, hinc ob terrorem & iracundiam refrigerationemque totius corporis, corripitur horroribus vagis cum subsequente æstu summo, & lipothymiis per paroxysmos affligentibus, a sanguinis regurgitatione ab utero versus superiora, cum dolore capitis, vertigine & perpetuo vomendi conatu: nos in consilium vocati, dedimus primo die Mixturam quandam temperantem, & jussimus venæ sectionem largam in pede alterutro instituere, quibus peractis, & malo nondum cessante, altero die dedimus Emeticum ex tartar. emetici Myns. gr. uno & semi. Crem. tartar. Sachar. alb. ana drachma semi, pro una dorso, quo sumpto, lipothymia augebatur usque ad operationem emetici, ea vero felicissime procedente, sequentibus diebus solummodo ex vini Generosioris usu roborante, plenarie restituta est. In illis vero qui vel dysemeti erant, vel in quibus, ob labem visceris cujusdam, neque emeticum, neque laxantia debita balsamica adhibere poteramus, in his eventus bonus aut valde ambiguus erat, aut paulo tardius cura progrediebatur, ita ut solis temperantibus, lenientibus & roborantibus seu tonicis, ad quintam & sextam usque septimanam, continuare cogeremur.

S 2

fac-

Factum tamen quoque aliquando est, ut nonnulli paulatim sanitati restituti fuerint, sed decursu morbi, ob tarditatem molestant, tædiofiori.

§. XVIII.

Et sub methodo primæ hujus indicationis insimul etiam, maximam partem, satisfacimus alteri; siquidem per temperantia, lenia evacuancia & blanda diaphoretica dicta, materia febrilis bilioso-acris & viscido mucosa in primis viis hærens, partim *ἀνω καὶ κάτω* evacuata, partim etiam per insensibilem transpirationem & subsequutos sudores criticos, admodum amice resoluta iterum, hinc dissipata & ex Massa sanguinea educta fuit.

§. XIX.

Quod tertiam indicationem, scilicet symptomatum urgentium placidam & providam medelam, attinet, animadvertendus imprimis venit conatus vomendi, durus interdum, &, accedente cardialgia anxia, fere suffocans: intendebatur hic motus ordinarie a natura in eum maxime finem, ut hoc brevissimo modo & via, ab hospite in cavitate ventriculi maxime hospitante, substantiamque ejus Glanduloso-nervosam præprimis arrodente, sese quantocyus liberaret & exoneraret, qua exoneratione facta statim etiam conatus cessabat: Ubi itaque vires naturæ deficiebant, ibi juxta indicationem primam, artis auxilium in adjumento erat, cum exoptato effectu: Ubi vero vomitus & impetu & frequentia excedebat, & sic lipothymias, aliaque pessima inde metuenda symptomata inducere videbatur, ibi motibus illis enormibus frenum injiciendum erat ex lenissimis anodynis, cum roborantibus in- & externis adpropriatis & associatis, v. gr. Mass. Pillul. de cynogloss. Theriac. cœlest. & Androm. vetust. Ess. carminat. Wed. Diafcoed. Fracast., dehinc externe, spirit. vin. camphor. & largiter crocat. Venæ Section. revulsoria, etiam repetita vice, Emplast. Stomach. pharm. August. aut Brandenburg. cum oleo Masticchino & Menthæ destill. malaxato; itidem adhibuimus interdum Balsamum Stomach. Schroederi, & alia domestica remedia pro vulgo.

§. XX.

Inflationi & metuendæ suffocationi, tamquam frequentissimo & immani Morbi nostri symptomati, aliter succurrere non potuimus, (etiam respectu aliarum indicationum, aliquando non sine periculo,) quam per propinatum Emeticum Generosum, quo, via proxima & sine mora, magna flatulentum & suffocans expansivum, ex ergastulo hocce ejiceretur; e. gr. Uxor pistoris, ad sextum usque mensem gravida, optime alias constituta, ab esu prunorum dulcium corripitur primo vertigine capitis,

pitis, horrore erisipelaceo cum æstu paroxysmante, anxietatibus & pressionibus cordis, ut dicebat: *Es wäre ihr so angst umbs hertze, als wenn sie etwas böses gethan hätte*, subsequitur conatus fortis vomendi, sed sine effectu, hinc concidit tandem lipothymica, ut maritus firmissime crederet, ab apoplexia illam enecatam esse; nos accersiti, adhibuimus primo pro resuscitatione & refocillatione, sal. n. volatile usitatum, quo applicato, redibat quidem ad se, metus tamen erat recidivæ, hinc certiores redditi a marito de esu prunorum, in casu hocce periculossimo maluimus, juxta Celsum libr. 2. cap. 10. *Anceps remedium, quam proorsus nihil experiri*, & intrepide, non tamen improvide, dedimus tart. emetic. gran. unum & semis cum potu calido, quo assumto, post dimidiam horæ quadrantem, evomebat ter, & alvum deponebat bis, sic rejecta est multa materia viscido biliosa, acida, spumescens, & cum pavimento terrestri etiam confermentans; & sic absque ullo alio remedio aut noxa futura, restituta est plenarie.

§. XXI.

Supereft ut denique etiam indicemus, quo modo postea viscera debilitata & a tono debito valde destructa, iterum roborata, & recidivæ præoccupatæ sint: sublata causa morbosa, tollebat etiam ut plurimum ipse effectus morbi; hinc eveniebat, quod supra jam allegatum est, ut aliquando, educta prius causa morbifica, nullo adhibito roborante pharmaceutico, per se & naturæ energia allevati, patientes ita denuo convalescerent, ut post paucos aliquot dies aeri liberiori sese tuto iterum committere potuerint.

§. XXII.

In quibusdam etiam, præprimis in assuetis, solius vini generosioris usu, tonus restitutus & vires ita resectæ sunt, ut nullo proorsus alio artificiali & pharmaceutico remedio opus fuerit, id quod maxime valebat in illis, qui per naturam medicamentorum usum penitus abhorrebant, vid. §. 17. In illis vero, in quibus roborantia & confortantia pro restitutione toni viscerum valde necessaria videbantur, in his, summo semper cum fructu, sequente compositione usi sumus:

℞. Ess. scordii saturat. millefol. ana drachmas duas stomach. Wedel. elix. pectoral. ejusd. ana drachmam unam, spirit. salis ammoniac. anifat. nitri dulc. rectificat. ana scrupulos 4. misc. d. ad vitr. S. *Stärkeade brust-und magen-essence, täglich 2 bis 3 mahl 56 tropffen in beliebigem vehiculo zu nehmen.*

Hoc modo, addita diæta laudabili & conveniente, imprimis juxta sex rex nonnaturales, viscera paulatim novo vigore roborabantur, & diapnoe corporis legitime conservabatur.

§. XXIII.

Ad præoccupandam recidivam nil magis proficuum invenimus, quam usum moderatum pillularum polychrestarum N. O. ut sic natura magis que in viam naturalem deducatur, & novæ congestiones circa viscera superna deriventur. In subjectis vero plethoricis, præservationis gratia, circa annum tempus & præprimis circa æquinoctia, solemnes nobis fuerunt novæ medicationes, ex vino medicato, vel etiam cerevisia medicata, vel ad minimum venæ sectiones largiores, quibus effecimus, ut non facile, nisi in quam maxime ad tales congestiones dispositis (exemplo Dn. Pastoris cujusdam) nova recidiva metuenda esset.

§. XXIV.

Quibus omnibus tamen, coronidis loco, in genere diæta bona & conveniens semper concurrere debebat, qua posthabita & neglecta, de exoptatori in posterum eventu & sanitatis conservacione certiores esse vix potuimus.

F I N I S.

ANDREÆ

CLIX.

J. ANDREÆ FISCHERI

ET

GODOFREDI KULBEL,
HEPATITIS PEGAVIÆ IN CIRCULO
LIPSIENSI EPIDEMICE GRASSANS
OBSERVATA ET CURATA.

Erfordix 13 Junii 1718.

P R Æ M O N E N D A.

Tempora mutantur, & nos mutamur cum illis : ita sonat notissima, quin & verissima parocemia. Scilicet in medicina nostra haud postremum est in morbis cognoscendis & feliciter curandis considerasse circumstantias temporis hujusque vicissitudines, secundum quas sæpenu-mero contingit morbos, pristino quasi ejurato genio, novos apparere, & in scenam medicam alia prodire facie, quam consueverunt olim, ac pristinis apparere temporibus; licet communiter omnis denegetur quantitati efficacia, atque sic tempori, diversa, morborum antea sic non vi-
 forum, producendi schemata. Ringat hic logicus impendio severus, dum medicis sufficit, quod una experientia mille prævaleat rationibus. Ete-
 nim quis nisi in arte medica hospes ignorat, morbos cæteroquin benignos temporum injuria malignescere; malignos contra benignitate eorundem haud raro evadere benigniores: imo symptomata morbo cuidam familiaria, post plurium annorum decursum sæpius mutata apparent novamque morbi speciem mentiuntur: id quod medicis, præsertim incau-
 tioribus, & a sola empiria pendentibus negotii in curando facessere so-
 let quam plurimum. Hinc opere pretium erit considerasse seduloque se-
 eum pensitasse, quanta sit temporis in una eademque re varie signifi-
 canda efficacia. Gratiam exempli insignem præbere poterit morborum
 inflammatoriorum species illa singularis, quæ novissime, a mense Ja-
 nuario ad Martium & Lipsienses & Pegavienses vario sub fato, & am-
 biguo prorsus eventu affligere deprehensa fuit, nempe inflammatio he-
 patis; rara illa, & symptomatibus a consueto alias more abludentibus
 stipata, unde & in curando mutare consilium medici fuere coacti. Cum
 igitur mihi quoque in urbe Pegaviensi praxin medicam exercendi tali-
 bus cum ægrotis sæpissime res fuit, quibus mutata hæcenus consueta
 methodo opem, divina velificante gratia, tuli exoptatissimam, consul-
 tum duxi de hoc ipso affectu & gravissimo & rarissimo disputare inau-
 guraliter. Quod ut L. B. æqui bonique consulere velit, meisque favore
 conatibus, ea qua par est observantia flagito.

HISTORIA

MALI EPIDEMICE GRASSANTIS.

Sub finem superioris anni mensibusque Januario, Februario & Martio presentis, homines Pzavie quamplurimi indiscriminatim citra tamen contagium nullo respectu sexus, etatis aut temperamenti habito, corripiebantur horrore levi, superveniente mox calore magno ad instar synochi continuo & siti, aderant vomitus biliosi, quibus succedebat dolor hypochondrii dextri acutus, pungitivus & ad scrobiculum cordis tensivus cum tussicula crebra & arida, atque in gravidis puerperisque eructationes & singultus fervidi molesti observabantur, respiratio erat difficillima cum sensu magni ponderis ad diaphragma, quæ expectoratione procurata solvebatur, facies pallido-citrina ad instar mali granati apparebat, quamdiu morbus vigeret, urina tenuissima & intense rubra circa declinationem sedimentum album glutinosum parietibus vitri tenacissime adherens, nec nisi cum fractura ejus separabile, pulsus celer, plenus & mollis existeret, alvi obstructio per totum morbi cursum affligebat vehementer, venæ-sectio & antifebrilia calida maximopere noxia deprehendebantur, a quibus suffocatio & delirium instabat, morbusque ad tertiam septimanam, ut plurimum cum egrotantis interitu, protrahabatur, cum tamen aliis resolventibus moderate refrigerantibus diluentibusque statim in principio, & tussicula invalescente, expectorantibus temperatis unacum alviu apertam servantibus adhibitis, intra quatrimum, summum, septiduum cum salute decumbentis cederet. Communiter autem hoc malum fere post graviores animi commotiones ira vel terrore inductas, ut & alios enormes corporis cum defatigatione motus oriri videbatur.

RESOLUTIO.

§. I.

Licet ex recensitis symptomatibus & inflammationis & organii febrilis presentia clarissime apparet, quando Caloris præternaturalis cum siti aucta, pulsus celerioris, urinae intensius coloratæ tenuioris, dolorisque acuti pungitivi mentio fit: eam vero occupasse hepar exinde dubium videri poterat, quod subito invalescere visa est, quod tumor hypochondrii dextri, quod dolor obtusus, quod urina palæa sive cœrulea abfuit, quodque venæ sectio, magnum alias in tollenda hepatis inflammatione remedium,

dium, majorem intulit noxam. Verum salva res est, modo attendamus, homines istos dubio procul inter initia non curasse affectum doloremque gravativum, donec ad summum pervenerit; materiam obstructionis inflammatorie in his subjectis autorem, non tam pituitosam crassam, quam bilioso serosam tenuem fuisse, potissimumque cavam hepatis obsedissem partem; intemperiem hepatis calidiorem & sicciorem venæ sectionem vix ac ne vix ferre, monente Bonet *Labyrinth. med. extric. lib. 4. §. 25.* Etenim inflammationes partes corporis respective debiliores potissimum tentare experientia medica multiplici constat. Interim hepatis inflammati signum pathognomicum, nempe *dolorem hypochondrii dextri acutum & ad scrobiculum cordis tensivum cum sensu ponderis ibidem gravantis, respiratione difficillima, facieque pallido citrina hic adfuisse sufficiat, vid. Gilden Klee oper. med. pract. pag. 134. & 622. Lindan. Prax. med. h. t.* Quamvis non negaverim & ventriculū & diaphragma ob connexionem & vicinitatem condoluisse, id quod *dyspnœa & vomitus biliosi* loquuntur. Utrum vero gibbum hepatis partem, an cavam potius inflammatio ista occupaverit, ob denegatam demortuorum sectionem & inspectionem haud liquet; etsi cavam magis afflictatam fuisse, *tumoris notabilis in regione hepatis absentia eructationes & singultus fervidi & evacuatio per alviu cum euphoria instituta* docere videantur, vid. Bonet *l. c. lib. 8. §. 228.*

§. II.

Ex hoc ipso morbi presentis subjecto ratio redditur, qui contigerit, febrem hanc inflammatoriam nunc terminum statutum reliquarum inflammatoriarum febrium transfiliisse, nunc vero intra illum substitisse. Etenim ex pathologia constat febres ejusmodi ad censum morborum peracutorum referri, qui septem vel. novem diebus fere circumscribuntur, quem dierum numerum aut restringere, aut extendere velle periculo non vacat, imo quandoque impossibile prorsus existit, quatenus natura, optima morborum medicatrix successivæ materiæ obstruentis coctioni invigilat, quam non nisi coctam medicus prudens successive pariter ex corpore eliminare studeat. Videlicet quemadmodum in partibus membranaceis & sanguine sulphureo-oleoso perfusis inflammationes acrius, & in partibus glandulosis & sanguine chyloso gaudentibus moderatius insurgunt: ita & hepatitis jam magis lento ad statum progreditur gradu, cum primis perversa medendi ratione tractata, jam brevius terminabitur, materia obstructionem moliente per vias debitas, & medicamentis apprime convenientibus mature ex corpore eliminata: quippe nullum est dubium, quod medicus sciens & expertus inflammationes fientes felicissime antevertere queat.

§. III.

Nec minus consideratu dignum est, aliam plane rationem esse inflammationis veræ ac spurie, exemplo pleuritidis & nephritidis nothæ dictæ, quippe quæ intemperiem scorbuticam præsupponentes antiquis temporibus ignorabantur. Unde fit, inflammationes ejusmodi pro humoris scorbutici conditione & motu, nunc prolongari, nunc abbreviari, atque symptomata nunc magis nunc minus exacerbari. Videmus hoc in erysipelacea inflammatione, ad quam præsentem quoque affectum referimus, quæ jam cito dissipatur, jam longius durat, intensius remissiusve affligit, prout bilis aut pituita prædominantur. Tales vero inflammationes viscerum alieno sub schemate ludentes & symptomatibus plane discrepantibus stipatas frequentius hodie affligere mirandum non est, quando nostris temporibus majore cum licentia contra sanioris diætæ leges peccatur, quam olim, ubi severiori vitæ generi indulgebant homines, hinc corpora sensim sensimque infirmata ad varias motuum anomalias edendas, ipso nostri nunc ævi aëre atmosphærico obstetricante, quam maxime disponuntur.

§. IV.

Atque ex his ratio illius phænomeni petenda est, quod & medicamenta calidiora, & venæsectio in hoc affectu male cesserint, temperate resolventia vero alvumque lubricam servantia quam optime. Siquidem principiis pathologico-therapeuticis consentaneum est & experientia clinica confirmatur, sanguinem, cacochymia urgente, non tam subtractione, quam correctione indigere, imo quantocyus a sero acriore per convenientia emunctoria, qualia in præsentī casu intestina cum vesica fuerunt, liberandum esse; alias metuendum, ne vel exitiosa metastasis, vel plurimum viscerum inflammatio vera subsequatur. Quippe affectus ferosi, cum primis acrimoniam notabilem conjunctam habentes, calidioribus adhibitis efferantur, planeque incurabiles evadunt.

§. V.

Causam immediatam hepatitidis nostræ quod concernit, ea in obstructione inflammatoria tubulorum hepaticorum interiorum, partis cavæ cum primis, quærenda, dum scilicet sanguis chyloso serosus per arteriæ celiacæ ramum & venæ portæ radices ad sinus hepaticos motu enormiore in lactus ad venam cavam movetur segnius, stagnando fermentat, atque particulis biliosis, quarum separationem debitam glandulæ collapsæ negligunt, cum sanguine venoso in majore copia ad cor delatis, calor febrilis exardescit, totique communicatur corpori, quo pacto febris inflammatoria præsto est.

§. VI.

§. VI.

Prædictæ obstructionis inflammatoriæ comes individuus est dolor, illeque communiter obtusus & gravativus, cum primis morbo in parte cava latente, ob defectum nervorum ibidem loci, quorum rami tantum duo ab octavo pari, stomachico & intercostali, per tunicam hepar cingentem dispersi cernuntur. Cum vero in historia præfixa *doloris acuti purgativi* mentio fit, dicendum est, vel partem hepatis gibbam simul laborasse, vel in his subjectis illam Riolani observationem locum invenire, quas duos nervos insignes venam portæ comitari, ipsamque hepatis substantiam subire vidit, conf. Barth. *Anatom. Reform. lib. 1. cap. 14. p. 145.*

§. VII.

Et quoniam hepar animantibus ad perficiendum & purificandum a particulis salino-oleosis sanguinem, perinde ac lien a particulis acidis, renes a particulis serosis superfluis, inservit, facile intelligitur, quomodo in malo præsentī *tussicula crebra* & *arida eructationes* & *singultus fervidi facies pallido citrina uvina tenuissima* & *intense rubra* apparuerint. Postquam enim sanguis particulis biliosis copiosioribus inquinatus per truncum venæ cavæ ascendentem ad cordis ventriculum dextrum, & inde per arteriam pulmonalem ad pulmones, ut & vaporetenus ad organa pneumonica reliqua, ipsumque superius ventriculi orificium appulit, quin & postmodum per venam pulmonalem ad cordis ventriculum sinistrum, & ex hoc per arteriæ magnæ truncum as & descendentem horumque ramificationes ad omnes corporis partes, ipsa etiam spatiola subcutanea delatus fuit, suam ibidem præsentiam per recensita symptomata declaravit, juxta vulgatum illud: *facies est testis quales in corpore estis.* Quod vero *respirationem difficillimam cum sensu magni ponderis ad diaphragma vomitum biliosum* & *alvi obstructionem perpetuam* concernit, id a consensu diaphragmatis, ventriculi & intestinorum derivandum videtur, quatenus hepar mediante ligamento suspensorio robusto atque tendinoso cum ventriculo & diaphragmate connectitur, & cum intestinis tenuibus ductus biliarii cum intestino recto venarum hæmorrhoidalium interventu conspirat, ita, ut sive a defectu, sive a nimia intemperiem calidiorem hepatis subsequente inspissatione bilis, stimulus ille naturalis ad exonerandam alvum deficiat, quid, quod & ipsius hepatis in & succumbentis inflammatio intestina aridiora, & ad feces promovendas segniora reddere valeat. *Sedimentum denique album glutinosum parietibus vitri tenacissime adherens a lymphæ ardore bilis coagulatae circa declinationem fluidioris redditæ ad vasa urinaria præcipitatione, ad abscessum præcavendum, ortum traxit, quandoquidem hoc viscus minus ac reliqua putridini, propter inhærentiam particu-*

ticularum balsamicarum bilis, obnoxium esse solet, experimento Riolani, qui hepar exsectum per integrum annum incorruptum observavit, nisi præpostera & inconcinna medendi methodo ad corruptionem disponatur.

§. VIII.

Causam mediatam antecedentem constituit massæ sanguinæ diathesis scorbutica sive acrimonia serosa cum lentore quodam conjuncta, experientia suffragante, ad excitandas inflammationes spurias admodum proclivis, & in morbis epidemice grassantibus tantum non omne ferens punctum, ea enim facillime in motus enormes exurgit, & cum impetu per viscera secretoria acta transitum sibi ipsi præcludens coacervatur, obstructions, ardores, dolores, tumores pro conditione loci majores minoresve, transitorios, vel stabiles in apostemata degenerantes, efficit, Carolo Pisone in elegantissimo de *colluvie serosa tractatu* fufius exponente. Quippe serum velut generale omnium humorum corporis nostri vehiculum varie modificat fluidorum per viscera partesque fibrosas motum, eorumque crasin naturalem nunc conservat nunc destruit, & symptomatum mirificorum a more communi maxime abluentium autor existit, adeo ut verissimum sit illud Listeri Batavi effatum, quod in morbis præter modum refractariis & insolis symptomatibus stipatis semper ad scorbutum latentem sit respiciendum. Quod vero in præsentia serum hoc veniat culpandum, inde concludimus, quia homines quamplurimi indiscriminatim nullo respectu sexus, ætatis aut temperamenti habito hepatitide fuere correpti, & quia in decumbentibus pulsus celer & mollis, atque urina tenuissima extitit.

§. IX.

Quemadmodum vero nullum est dubium, depravatam hanc M. S. diathesin ex prava chylicatione & sanguificatione ortum traxisse, & postmodum causa occasionali subministrata præsentem effectum produxisse, eo magis, cum haud levis sit suspicio, incolas Pegavienses fructuum horariorum esui antea tempore autumnali nimium quantum indulxisse, quibus terra ista abundat, unde copia feri acrioris fuit generata: ita & nemo inficias ibit, materiam istam præexistentem a gravioribus animi corporisve motibus, tanquam causis antecedentibus remotis, fuisse exagitata, ut inflammatoriam obstructionem in hepate moliri ceperit. Et quidem in hac classe, juxta historiam præfixam, ira terror & enormes corporis cum defatigatione motus eminent, quæ partim tonum fibrarum laxare, partim M. S. acriorem reddere, partim serum nimium commovere, partim ad stasin intra glandulas hepaticas suscipiendam disponere potuerunt. Quod cum omnibus ibidem degentibus contingere potuit, ratio in promptu est, quare hoc malum epidemice grassari observatum fuerit.

§. X.

§. X.

Ut igitur dicta hæcenus pluribus in pauca contrahamus, brevibus definienda restat hepatitis nostra, quæ nihil aliud est, quam febris ardens continua ab inflammatione hepatis spuria atque diathesi M. S. serosa acri, ira, terrore & enormi corporis motu ansam suppeditantibus, producta.

C U R A T I O.

§. I.

IN morbo hocce abigendo sequens methodus optime profuit. Nempe pro M. S. ventilatione summe necessaria, V. S. loco per moderatam diaphoresin revulsio instituebatur in principio polychrestam mixturam simpl. mane & vesperi ad 28. gutt. exhibendo, interposita hora 2. pomeridiana hac mixtura:

℞. ~ ℞l. dulc.
Ess. C. B. ana ʒj.
M. D. S.

Gegen die Hitze 20 Tropfen mit kaltem Bier zu nehmen.

Quæ mixtura quamdiu calor urgebat, continuabatur, nisi, quod tussi magis affligente sequens substituebatur:

℞. Ess. Enul.
Veron. ana ʒij.
°° Anis. ʒß.
M. D. S.

Ablösende Mixtur, von welcher 50 Tropfen zu nehmen.

§. II.

Altero die pro acrimonia feri infringenda, & muco viscido per metastasin pectori impacto resolvendo sequens potio per totum morbi decursum, calore febrili urgente, inferviebat, licet eam ultra duos dies continuare raro fuerim coactus:

℞. ∇. fl. Til.
Ceras. nigr. ana ʒiij.
Ⓞ ʒt. ʒij.
Cinnabar. nativ. subtiliss. pulverif.
C. C. ult. ppt. ana ʒij.
sach. albif. q. s. pro grat.
M. F. Potio. D. S.

Von 10 Uhr bis um 6 stündlich wohl gerüttelt 2 Löffel zu nehmen.

§. III.

§. III.

Pro referanda alvo hæc mixtura adhibebatur :

℞. Ess. Polypod.
Rhabarb. ana ʒij.

M. D. S.

Laxier Tropffen 80 auf einmahl.

§. IV.

In declinatione materia morbifica probe cocta per medicamentum purgans cum euphoria eliminabatur, quoniam vitia partis cavæ hepatis partim per vasa lymphatica ejus ad mesenterium & hinc ad intestina crassa, partim per vasa hæmorrhoidalia immediate ad intestinum rectum quam optime derivantur & curantur, pars gibba vero per urinam materiam morbi mediante trunco venæ cavæ ascendente ad cor, postmodumque ad arteriæ magnæ truncum descendente & hinc ortas arterias emulgentes ad renes delata, propitia magis natura, deponit, & citice a morbis liberatur. Formula erat talis.

℞. Flor. acac. M̄p. j.

Fol. S. S. S. ʒij.

Rhabarb. or. ʒj.

Cinam. El. ʒj.

Crem. tart. ʒβ.

Incis. & contus. infund. cum vin. alb. ʒij. stent. per noct. in loc. tepid. colat. fortiter express.

D. S.

Täglich 3 Thee-Schälchen, 1 morgens laulich, die andern beym Mittags Essen zu nehmen, und damit etliche Tage anzuhalten.

§. V.

Et quia durante morbo appetitus erat prostratus, nec ullius cibi desiderio tangebantur ægrotantes, diætæ regulas proscribere supervacaneum videbatur, nisi quod pro siti fallenda, loco cerevisiæ, sequens decoctum in usum cederet continuum :

℞. Decoct. hord. cum rad. scorzon.

& Raf. C. C. Mens. ij.

Succ. Citr. rec. express. ʒj.

Syrup. Ceras. nigr. c. fl. tunic. q. s. pro grat.

D. S.

Ordentlicher Tranck nach Belieben zu gebrauchen.

T A N T U M.

GEORG.

CLX.

GEORG. ERNESTI STAHL,

D E

FEBRIBUS BILIOSIS,

D I S P U T A T I O.

Respondens

ERNESTO PETRO MEUDER

Hale 1701.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

V

(155)
P R O O E M I U M.

Veritas, cum facilitatem & convictionem pro comite habeat, & abjectis præjudiciis, a quocunque se inveniri patiat; sane mirum est, quod plerorumque morborum pathologia, non modo multorum medicorum ingenia exercuerit, sed & propemodum meris theorematibus ficta conspiciatur, ut inde sarrago veluti, multarum circa hanc rem prolatarum opinionum, proftet; cum tamen non nisi facilis cujusdam rei neglectio, in causa sit, puta morborum attente observata historia: hæc enim in quolibet patiente attendenda sese offert, dummodo circumspecte perquisitas & ita vere observatas circumstantias, cum causis simili modo pervestigatis, prudenter connectere elaboremus. Putamus certe præcipuum hujus rei exemplar exhibere posse ipsas febres. Quarum licet historia, in plerisque sic satis exquisita, proftet apud veteres, multiplicis & satius sollicitæ experientie laude, sane sine insigni injuria non defraudandos: apparet tamen, receptam generalem philosophandi rationem, ex solis primis qualitatibus, & quidem nuda materiae considerationibus, sine habito respectu ad motus, ipsos veteres absolute impedivisse, quominus accuratam effectuum cum veris causis comparationem assequerentur. Recentiores vero, cum præter varias supposititias opiniones, & puri mechanisimi cum organisimo inextricabiles confusiones, insuper ipsam veram febrium historiam susque deque haberent, non potuerunt non ab ipso scopo veritatis adhuc multo longius aberrare. Sicut vero rei odiosa prolixè immorari, nostra non fert intentio; ita placuit nobis potius specimen aliquod, pro Themate Disputationis Inauguralis edere, quo speciem aliquam febrium, nempe Biliosam sic dictam, aut potius dici vere promeritam, tam quoad genuinam ejus historiam, quam pathologiam & therapiam, ob oculos ponere confidimus; eoque ipso in hac parte comprobare, quod Theoriæ & praxeos medicæ, modo veritatis circa facta in morbis & curis habeatur ratio, evidens utique, & tanto quidem verior, quo simplicior, dari possit connexio; Deum oramus O. M. ut spiritus veritatis gratia nos beet, & feliciter omnia cedant.

§. I.

Cum de Febre Biliosa agere aggredior, febris in genere nomen & derivationem præmittere superfluum foret, cum præsertim illud ex mente Magn. D. D. Præsidis, quam ego quoque sequor, in variis sub ipso habitis dissertationibus, & quidem quantum ad nomen attinet, in nupera de febris rationali ratione; rem vero quod spectat, in dissertatione de Autocratia nature, satis factum esse judicem: unde suffecerit, specificæ determinationis, qua nempe biliosa dicitur, rationem reddere,

sed id ipsum quoque brevibus, siquidem *biliosa* dicitur a *bile*, liquore corporis animalis nemini ignoto, nisi quod vocabulum hoc, *duplici* adhuc sensu antiquitus accipiatur.

§. I I.

Sumitur nempe vel *latiore* sensu, vel *stricto*. *Latiore*, antiquioribus præcipue denotavit, substantiam in sanguine reperiendam, *pinguem teneram, subtilem penetrantem*, quæque & sua natura valde *calida & mobilis* existat, & hanc qualitatem, *caliditatis & agilitatis*, aliis quoque rebus affricet.

§. I I I.

Non inepte etiam hodieque ita ad sanum sensum reducitur hæc assertio, ut per *bilem* sic intellectam agnoscat denotari, non plane fictitium quiddam, ut imperiti persuadere voluerunt; sed vera quædam in sanguine præsens materia, quæ principium *mixtionis* ejus constituat, nempe substantia sulphurea seu pinguis ejusdem. Quæ ex sua propria indole, & quamdiu sanguinis *mixta* adhuc ita inhæret, *tenera* quidem benigna & temperata agnosci potest: quando vero sanguis diuturno continuo motu denique è mixtione sua resolvitur, ibi hæc ipsa quoque substantia, cum *salinis* particulis, è subtili terreo mucositate, hoc ipso motu formatis, intimius coagmentata, constituit *bilem* excrementitiam.

§. I V.

Hæc *stricto* sensu *bilis* vulgo appellari solita, designat *peculiarem* in corpore nostro humorem, qui per glandulosam *hepatis* substantiam separatur, & dein vel in *cystidem felleam* secretus colligitur; vel immediate per *ductum hepaticum*, cum *cyltico* communem cholodochum constituentem, in *intestinum duodenum* excernitur: quod ipsum in statu naturali, moderata quantitate & placido successu fit, ibidemque inservit tum probabiliter acidi absorptioni, pinguedinisve resolutioni, tum *fecum alvi*, instar clysteris naturalis, promotioni.

§. V.

Deprehendimus ab antiquis medicinæ mystis, ab utralibet hac bile deduci febres, quas propterea *biliosas* appellant. Sed si ad rationes suppositionis atque deductionis, paulo pressius attendamus, occurret nobis facile insignis differentia inter deductionis & demonstrationis circa utrumque hoc genus bilis, ad excitandas illas febres, quæ ipsis adscribuntur,

tum, evidentiorum energiam. Ita enim de illis quidem febribus, in quibus stricto sensu dicta, magis sincera, & *excrementitia bilis*, arguitur, quia demonstratio petitur tam ab antecedentibus, quam consequentibus, quam minimum sane dubii superesse poterit, quin jure meritoque talis effectus tali causæ adscribendus veniat. In aliis vero, ubi non æque ex his argumentorum fontibus, sed potius a longinquiore quadam suppositione *bili lato* sensu sumptæ, culpa tribuitur, multo magis dubium & incertum merito habetur assertum. Quod ut clarius pateat, atque innotescat, proponemus breviter & *historice* tantum antiquiorum de febribus *biliosis* assertiones.

§. V I.

Tradunt videlicet, dari febres *biliosas*, trium generum, *tertianas continuas*, *tertianas intermittentes* & *febrem causam*. Audacius hæc fere determinant *Arabes*; timidius *Græci & Latini*: unde *Galeno* τριτασιδωνς, quasi de *natura & indole tertianæ*, in tertianam tendens, appellatur illa *biliosa*, reliquis *tertiana continua*. Ea notum est harum rerum curiosis, quomodo scrupulosiorem lectorem fatiget, & satagentes rerum suarum interpretes exerceat, hujus, & *Hemiritæi*, delineatio: præcipue, quando magis ad veritatem experientiæ, quam ad traditionem assertorum examinantur. At vero, inter proximorum temporum *pyretographos*, fastidium fuerit harum rerum volam aut vestigium, nisi lubricum profus, querere, excepto operosissimo *Petro Michaële de Heredia*, sed quia totus antiquos sequitur, recentioribus hoc nomine non accensendo.

§. V I I.

Jam, si flexuosas illas febrium jam dictarum assignationes, quibus *bili* tribuuntur, operosissime pensitemus, aliud nihil, *historice* primo, de ipsis reperimus, quam quod partim ex circumstantiis *ætus ingentis, aridi, & penetrantis* in universo corpore, & non modo in externis, peripheriæ ejusdem, sed in internis quoque partibus, supponatur, quod qualis effectus, talis etiam sit causa nempe materia illa, cui has qualitates assignant, nimirum *bilis sanguinis*. Quando vero jam sub ejusmodi febribus, actuales etiam *excretiones*, colore *flavescente bilem*, ex hypothesis, præ se ferentes, aut stricte dictam *bilem*, ex *flavo-virescentem*, & ipsa amaritie dignoscendam, imitantes eveniunt; ibi concludunt tanto confidentius, *bilem* ipsam causam illarum materialem, veluti *continentem* constituisse.

§. V I I I.

Quemadmodum vero subsumptio illa, de effectuum qualitatibus, quæ efficien-

efficientis materialibus (non vero formalibus, quatenus efficientis,) qualitibus, respondeant, philosophis vix satisfecerit: ita insuper de modo efficiendi undique impeditus labor, intricat tanto magis totam probationis evidentiam. Laborant enim optimi viri anxie, in adumbranda ratione, qua bilis illa hos effectus producat. Nominant vero plerique, & antiquissimus quisque, putrefactionem. Supponunt fieri hanc, modo in vasis, & quidem nominatim, venis, modo extra vasa, in substantia partium. Pauci, & plurimum juniores, putredini subordinant & contra distinguunt *infectionem*, ut vocant; nempe *passivam accessionem*, & conceptum ardorem, quem deinde etiam active in partes tam fluidas, tum solidas, diffundi contingat.

§. IX.

Si rem majori studio pervestigamus, deprehendimus, quod etiam a conditione *subjecti* argumentum ducere non obliviscantur, & illas precipue febres pro *biliosis* interpretentur, quam *subjectis biliosa* dictæ *temperiei* obnoxiiis, cum dictis circumstantiis evenire consueverunt.

§. X.

Cum vero ex omnibus his circumstantiis, nobis quidem nihil quidquam sagaciori considerationi satisfacere videatur, præter solam illam primam rationem, quæ tam ab *antecedentibus* quam *consequentibus* evidentioribus, & nulla fictione aut nuda suppositione subnixis, peti possit: nempe a veræ, & ab omnibus stricto sensu dictæ, bilis concursu: propterea abstrahimus ab istis variis, precipue *seignioribus*, chronicoteris, febribus, ita ut illas *biliosarum* appellatione minime dignemur; sed istas tantum, quæ evidentiore & manifestiore concursu *bilis*, & explicatu promptiore ejus effectu, febres cum talibus symptomatibus, quæ *bilis* acrimoniam propriam, aut asciticam, certius consequi posse, comparebunt.

§. XI.

Seponimus itaque febres *tertianas intermittentes*; imo *continuas* quoque *tertianas*: neque ipsas directe & essentialiter pro *biliosis* admittimus aut agnoscimus. Quamvis enim *accidentaliter* fieri possit, ut causa biliosa aliquando etiam *tertianam* febrem post se trahat: negamus tamen quod hoc fiat directe a primaria bilis efficacia, sed magis tantum remota & occasionali causandi ratione, quæ plurimum absit a perpetua illa, & essentialiter *conversiva* efficiendi ratione, ut ubicunque fiat febris *tertiana* ubi hæc subit *biliosa* causa.

§. XII.

§. XII.

Agnoscamus itaque pro febribus *biliosis* non nisi *febrem cholericam* & *cholericodem*, strictiore cholerae acceptione pro *fluxibus cholericis*, ita dictas; & febrem revera *ardentem*, græcis *καύρον* aut *καυσώδη*, quæ à prægressa causa manifestius *biliosa* coorta sint. Quamvis enim hæc ipsæ posteriores, præsertim jam prævalidæ factæ, omnino *inflammatorie* sint: differunt tamen revera haud perfunctorie ab illis, quæ aliis nudis *ventriculi*, *duodeni* aut *ilei inflammationibus*, magis è nuda & tenui stagnatione sanguinis prognatis, superveniunt: siquidem tales fere promptius, & citra adeo grande discrimen rursus solvantur: è contra vero illæ, de quibus nos loquimur ab *ardente*, *urente*, *rodente*, *corrumpente*, *copiosa* materia jugiter sustentatæ, hoc ipso non modo, nisi remota illa materia, conquiescere non possunt: sed etiam, si illam forte tardius subduci contigerit, eo ipso tamen pessimus *erosionis*, *ulcerationis*, *gangraene*, *sphaceli*, residuus effectus, non simul abit, sed potius ægrum communissime jugulat & pessundat.

§. XIII.

Ex his facile liquere putamus, quod nos quidem *biliosam* febrem appellemus, a bile *strictè* sic dicta nempe §. quarto designata, & quidem ab ejus per *occasionales* certas causas ultra consuetum modum, & certis precipue *temporibus*, in intestinum duodenum effusæ, *corruptione*, non tam propria, quam *socia* atque mutua, & subnascentibus hinc variis aliis, partim *corruptionibus*, *ventriculo* & *intestinis* imminentibus aut evenientibus: partim *motibus* horum viscerum, extraordinariis quidem, sed tamen ad *excussionem* & *exonerationem* noxiæ talis materię destinatis, & si satis *mature* & *vegete* fiant, communiter etiam sufficientibus.

§. XIV.

Hoc itaque sensu *febris biliosa* est febris *symptomatica*, *acuta*, *continua*, cum notabili *anxietate* & plus minus distinctis *cardialgicis* pathematibus, *intimioris ardoris* atque *æsus* sensu, *peripheria* corporis facillimis *horripilationibus* obnoxia; modo in *conatu* & *actus vomendi*, & excretiones valde irritativas *alvi*, mox ipsis primis diebus, prorumpens: modo nihil quidem horum concilians, sed solum æstu & ardore circa præcordia sensibillissimo, *perfrigerationibus* vero extremorum promptissimis, *faucium* & *lingua ariditate* enormi, & *siti* velut *inextinguibili* & *infatiabili*, ægrum excrucians, & haud sane raro superans atque jugulans: suborta à prægressa *commotione* manifestiore *bilis*, *effusoria* precipue, & frequen-

quentissime atque efficacissime omnium, ab iracundia effera: & quidem tempore, quo cibi in ventriculo aut intestinis fermentescentes præsto sunt; imo vero tanto magis, quo magis hi ad ejusmodi fermentativam corruptelam, imprimis acido-acrem, deduci possunt: adeo quidem, ut etiam, quamvis pauci, tales cibi dentur, qui nimia sui ingurgitatione, in corpore quod bile alias quoque abundet, etiam citra valde insignent hujus commotionem, febres tales producere possint, quod experientia præcipue in melle & fructibus horæis, docet.

§. X V.

Antequam vero ad explicationem hujus descriptionis progrediamur, subjungemus mox ipsam historiam utriusque hujus, nempe tam cholericæ & cholericæ, quam *καύρα* s. ardentis & *καυσίδε* febris. Contingit videlicet, ut homo, habitus corporis præcipue cholericus, aut sanguineo-cholericus, diætæ etiam calidiori magis deditus, vehementi iracundia commoveatur vel paulo ante alimentorum assumptionem, vel haud ita multo post. Aut etiam iracundiæ huic, præcipue tamen post ciborum reliquias, aut novam ingestionem, coortæ, ubi jam inde male habere incipit, frigidum potum, fermentescentem præcipue, cerevisiarium (imo feculentum) avidè superingerat: vel admodum dulcia fermentescentia, nimia quantitate ingurgitet:

§. X V I.

Ibi succedit mox insignis languor universalis, per universum habitum corporis; circa præcordia vero, angustia, imo anxietas, fastidium & nausea, quod vernacula vulgo expriment, *es sey ihnen so gewaltig übel umbs he tze, daß ihnen immer eine ohnmacht zu ziehen möchte*: concurrit, tum mox ab initio, tum invalescente magis magisque sitis immodica: comitatur hanc satis familiariter, sensus insignis ardoris circa eandem præcordiorum regionem. Præcedit hæc pathemata, aut succedit iisdem proxime, notabilis, imo communissime vehemens una horrida refrigeratio totius externi habitus corporis. Hanc excipit velut immediate, gravissimus æsus, dolor capitis, secundum individua tamen gradu varians, nisi quod communiter plane vehemens & eximius sit.

§. X V I I.

Pathemata hæc circa præcordia vel dissolvuntur iterum uno vel altero die; quod tamen post factum concursum insignis frigoris, rarissime certe obtingit: vel confirmantur, & augefcunt in gradu doloris & ardoris, ut inde patiens de tempore in tempus majorem anxietatem & fastidium

fastidium percipiat: imo erumpunt denique in conatum, & actum tandem, vomendi: ubi multa, ad omnem sensum nimis quam acria, e ventriculo vomitu excutiuntur.

§. X V I I I.

Neque hoc tantum; nisi vomitus hic admodum mature coariatur, & copiosam saburram biliosi coloris, actu educat; si quidem si hoc fiat, in natura ut vocant, alias vegetiore, qualis fere apud biliosos (temperamenti cholericus) observatur, non raro eo ipso totus impetus febrilis retunditur atque cessat: sin autem neque admodum mature evacuatio hæc contingit, neque mox primis vomitibus larga exoneratio sequitur, concurrat communiter cum his vomitibus & vomendi conatibus, Diarrhæa quoque biliosa & tenesmodes atque irritativa: qui affectus vulgo cholericæ appellatione notari consuevit.

§. X I X.

Quando vero iracundia illa obtingit, quo tempore cibi non amplius ita crudi ventriculo præsto fuerunt, sed magis concocti, imo maximam partem distributi; ita ut nihil nisi reliquia veluti, aut minor quantitas ipsorum in ventriculo aut intestino duodeno hæreat; habitus etiam corporis & animi non sit adeo æque exquisite cholericus, neque tam facilis propensio ad vomendum, alvi quoque potius siccitas quam lubricitas consueta: ibi evenit haud ita raro, ut anxietas quidem illa, angustia, ardor circa præcordia, cum horrore insigni incipiant, & cum æsu vehemente jugiter pergant, accedente siccitate oris & faucium molestissima, siti vero intolerabili & velut insuperabili, cui si largioribus haustibus patientes succurrere conentur, graves exsolutions virium cardialgico-lipthymicæ, imo synopes, superveniunt. Concurrat interdum etiam actualis gravissimus dolor, regionem hanc præcordiorum ita sensibilissime obsidens, ut patientes ne levissimum quidem loci hujus contactum perferre queant: interdum sentitur ardor ille intimus, & veluti versus dorsum extensus. Alvus fere est omnino adstricta: urina vero satis colorata, subruffa, imo interdum plane flammaea, pauca tamen fere & crassa, diuturniore mora, præsertim in loco frigido, turbida evadens, & colorem veluti roseum contrahens, & sedimentum tandem hujus coloris ad fundum dmittens: revera tamen apparet haud ita raro etiam hæc turbida quasi rosea rubedo, notabili fævedine remixta, quæ tamen, quando sedimentum aliquod inde recedit in superstante liquida urinæ substantia remanet.

§. X X.

Quemadmodum vero ita descriptæ nostræ tractationis febres, utique
Disput. Medico-Pract. Tom. V. X circa

circa excretionem illam biliosam, dicta ratione plurimum differunt; ita habent reliqua symptomata veluti communia, quod de anxietate, angustia & ardore circa præcordia, æstu maximo, præcipue oris interni & faucium, siccitate quoque harum partium quasi perpetua, hactenus notatum est. Addendum vero, quod utræque hæc febres, quo magis infolent, eo frequentiores habeant ad levissimam quamlibet refrigerationem, horripilationes, madores quoque roridos, quasi perpetuos, anxios, & ubicunque membrum aliquod ad pauca momenta denudant, mox tactui frigidus. Præterea vero sunt etiam ad prunellodes faucium & linguæ ardores & siccitatem harum partium, ad fissuras usque increbescenem valde proclives: superveniunt ipsis interdum icterodes, oculorum, vel totius quoque cutis decolorationes, & ultimæ hæc universales, admodum frequentes valde præcipites. Agrypnia cum morbis his concurrat fere continua, aut sub levi somno sublutationes, & pavidi artuum motus, veluti semi convulsivi, se exferentes: sunt tamen communiter taciturni, fastidiosi & velut indignabundi, impatientes, & ad deliria valde proclives, & impetuosa illa quidem, & quasi furiosa, eruptionem tamen ex aliqua angustia, etiam cum vi adversus resistentes, præ se ferentia, imo concurrat non raro in graviore morbi impetu aliquid plus minus convulsivi.

§. XXI.

Quæ hujusmodi posterioribus febribus interdum tarde, quinto, sexto die superveniunt, vehementes, tetræ atque fœdæ dejectiones, raro sublevant morbum, sed potius subsequenter virium adhuc majorem, & promptam quidem prostrationem post sese trahunt. Sunt vero utræque hæc febres, præcipue tamen posterior, periculose penius, & valde acutæ: & quæ sine remediis, & illis quidem admodum convenientibus, temperatis atque temperantibus, cum provido ægri regimine, satis difficulter bonum finem assequantur.

§. XXII.

Evenit autem satis frequenter, ut febres ejusmodi, præcipue cholericæ mitior, medicamentis stomachicis, & præcipitantibus, vel etiam acidis, aliquantum mitigata, in lentam transeat, cum appetitu pertinaciter dejecto, siticulositate, somno paucis aut inquieto, virium constante magna fatigatione, aspectu etiam inter audacem & meticulosum veluti fluctuante: quæ vel in hecticam tandem transeunt, vel intempestive pro phibiti declaratæ, & traumaticis medicamentis tractatæ, in hecticam immedicabilem transmigrant in siccioribus: in humidioribus vero in œdemata & asciticis tumores inferne, tabem vero superne,

§. XXIII.

§. XXIII.

Placet specimen coorientis ejusmodi febris, exempli loco adponere, quod mihi haud ita pridem hic obvenit in juvene quodam aliquot supra 20 annorum habitus corporis & temperamenti sanguinei prædominantis, qui tempore hyberno hora sexta pomeridiana gravissima iracundia & simul terrore per accidens aliquod percitus, ad æstum quem inde interne percipit, largum potus frigidi haultum avidè ingerit, unde non multo post insigni corporis fatigatione, faciei manuumve frigore, oris tremore & artuum veluti convulsivo motu, cum gravissima præcordiorum anxietate afficitur, de qua ipsa non nisi summissa voce instar moribundi semper conquerebatur, ita ut se morti proximum putaret; accedebat insuper æstus, qui una cum reliquis symptomatibus post multas horas saltim remittebat. Redibant hæc omnia hora sexta matutina, & eadem hora pomeridiana, ingravescente præcipue tum æstu & oris siccitate, tum summo cardialgico dolore. Alvus erat adstricta, & patiens sub hoc tempore proprio ausu aliquot doses tincturæ bezoardicæ assumerat, sine ullo tamen levamine, ut tandem die tertio consilium efflagitare cogeretur; ordinabantur ipsi aliquot pulveres contemperantes & leniter abstergentes, paulo post vero clyster demulcens & parum stimulans ipsi injici curabatur, quibus continuatis, non modo alvus respondere pergebat, sed faburra biliosa excrementis admixta una exercebatur, ut inde die quarto omnia symptomata velut evanescere viderentur & patiens negotiis iterum domi constanter vacare posset.

§. XXIV.

His ita præmissis, progredimur ad nexum causalem, inter hanc materiam, & effectus ipsam sequentes, evolvendum, ubi recepto more, sed paucis, res has in ordinem suum ita redigimus. Causa procatartica est, quicquid vel expressionem atque excussionem, vel simplicem affluxum seu affusionem bilis in intestino duodeno, concitare potest; inter quæ prioris effectus causa præcipua fere est iracundia vehemens: posterioris, edulia fermentescencia, & potus ejusdem indolis, & præter consuetudinem copiosus vinosus: imo aliquando etiam, in tali constitutione materiali corporis, repentina immodesta refrigeratio, corpore immodice calente.

§. XXV.

Causa antecedens, est tum qualiscunque bilis excrementitiæ copia, tum tempus ejusmodi, quo bilem cibis in intestinis affundere magis solenne esse

esse consuevit: aut si mavis semicoctorum, aut coctionem expectantium ciborum, in ventriculo præsentia.

§. XXVI.

Causa mediata proximior, est impetuosius & copiosius effusa bilis, præcipue tempore ciborum fermentescentium in ventriculo & intestino duodeno præsentium: causa, nempe materialis, proxima & immediata, est acrimonia penetrantissima, acido corrosiva, ex eiusmodi bilis copiosæ confectione cum cibis aciescentibus pronata, quæ ventriculum & intestina arrodendo & inflammando: humores vero lymphales & salivales circa hæc loca in tenacem spissitudinem coagulando, provocat utique & humorum reliquorum directionem & affusionem, ad loca ita periclitantia, ad materiam rebellem resolvendam: & viscerum horum varias motitationes, ad excutiendam atque exprimendam illam.

§. XXVII.

Formaliter vero consideranda causa proxima & immediata est motus humorum & partium modo dictus, partim ad resolvendam, partim ad elidendam & ejiciendam dictam talem materiam institutus; utpote a quo, & quidem motu humorum auctiore, pulsus celerior & frequentior, calor auctior, color, & habitus corporis diversimode quasi fluctuans & varians, resultat & dependet: ab ipsarum vero partium illarum motibus, ad amolitionem, excussionem, expressionem, spectantibus, nascuntur atque pullulant varii illi artatorii, tensorii, pressorii, palpitatorii, spastici affectus & effectus, tum immediate intus in corpore, circa ipsa præcordia imo ventriculum & intestina: tum mediate & quasi magis per consensum externe, circa peripheriam corporis, qui partim magis ad directionem humorum ad interiora loca affecta, respiciunt: partim etiam erroneæ, generali commotionis impetu & anxia intentione, ad pavidos, tumultuarios, convulsivos motus evagantur.

§. XXVIII.

Quæ velut in abstracto prolata, ut in concreto, & applicatione ad rem ipsam veluti historica, proponamus atque explanemus, eloquemur hæc omnia in hypothesi, ut allatarum in historia nostræ febris circumstantiarum rationem ex hisce causis deducamus. Quando videlicet in corpore bilis excrementitia in copia præsto est (quod tam sanguineis, præcipue acriore dicta utentibus, quam cholericis, satis familiare est;) & insuper animi etiam indoles ad excutiendas cum impetu quaslibet molestias promptior (quod in cholericis indole usitarum est) quando hæc, in-

inquam, præsto sunt, aut plane inter se concurrunt, ibi fit facile; ut coorta alicunde præcipiti & insigni iracundia (id est intensa & acri intentione, molestum & nociturum quidvis, mature, imo vi quadam, depellendi,) si hanc intentionem præcipue in directum suum objectum exercere non liceat, in hanc suam quasi domesticam molestam saburram intentionis talis executionem suscipere aggrediatur. Sicut enim iracundia, proprie non æque a rebus seignibus & magis otiosis atque pure passivis concitatur & provocatur; sed magis rebus activis, & efficaci quadam noxa corpus aut animum afficientibus, aut afficere paratis, indignatur & contra insurgit: ita cum in corpore humano excrementitia bilis, si utique humor omnium reliquorum maxime activus & ad activa incommodi magis directe concitanda, maxime habilis: mirum propterea non est, si natura ad aliquid molestum in corpore suo exagitandum concitata, huic maxime materiæ insurgat, eamque, ut inter omnes domesticas merito plurimum suspectam exturbare connitatur.

§. XXIX.

Prolixius paulo hæc monuimus, ut etiam conceptui ratio pateat, quomobrem iracundia bilis copiosorem præcipitem exonerationem suscipi contingat. Ipso facto vero hæc ita fieri testatur profecto experientia, ipso quoque crebro eventu tanto magis irrefragabilis, quod nimirum, post repentinam enormem iracundiam, hominibus tanta bilis exundatio in ventriculum contingat, ut inde non tam simpliciter male affecto aut obtuso appetitu, quam potius actuali nausea seu vomendi intentione succedente, non prius ad se redeant, quam saburra illa biliosa (mox primis excretionibus talem se exhibens) vomitu, aut diarrhæa, aut lentiore tandem subactione, superata sit: ita ut revera, quantum nos colligere possumus, longe minus aberrat vulgus, redundantiam bilis in ventriculum: es sey ihnen die Galle in dem Magen getreten. arguens, quam medici, ex nescio quibus cerebrinis obstaculis, potentiam & actum talis motus bilis abnegantes.

§. XXX.

Quando vero effusio talis repentina copiosæ & sinceræ bilis, illo maxime tempore contingit, quo vel desuper assumpti, vel adhuc nuperima assumptione residui, fermentescentes cibi, cum ipsa concurrunt; nascitur inde ex acetosa ciborum, & tenui sulphurea, bilis, substantia, concurrente, media quædam penetrans acrimonia. Sicut notum utique est, quod e materiis multa subtili pinguedine abundantibus, & salinomuicidam substantiam concurrentem habentibus, per fermentationem pronascantur producta maxime tenuia, penetrantia, & acria; uti non modo

de musto, sed tanto evidentius de *spirituoso vino* notum est, quod *ge-
nerosissimum acetum*: *austerum* vero contra vinum, vappidam solum &
evanidam aciditatem, præbeat, atque exhibeat.

§. XXXI.

Coalescens itaque cum cibus *acido fermentescentibus* copiosior bilis, iis-
que hoc ipso *causticam* acrimoniam imprimens, trahit post se arrosionem
intestini duodeni, & dextri orificii ventriculi, sensibilissimam. Exhibet
sefe etiam sæpenumero hæc efficacia hujusmodi colluviei, in evacuationi-
bus inde natis, tam *vomitibus*, quam *dejectionibus*; ubi videlicet & *fauces*
cito & graviter hinc ita arrodantur, ut sensum quasi excoriationis ibi
percipiant patientes: & raucedo insuper coarctatur præceps & insignis:
dentes etiam stupeant: imo *labia* labem ulcerosam inde contrahant:
quin in pavimento calcario, vel insigniter pulverulento, aut nuda terra,
spumida *effervescentia* inde sequatur: & crassius longe, & acrioribus fa-
cibus alioquin par, *intestinum rectum*, ab hujus generis dejectionibus,
partim ita irritatur, ut veluti continuum *tensuodem* delidendi & ex-
cernendi conatum inferat; vel omnino exitus intestini ita arroditur, ut
maximus *pruritus*, imo *excoriatio* & *erosio*, & sensus ardoris & veluti
ustionis, subinde sequatur.

§. XXXII.

Deprecamur certe ne quis nobis hic vitio vertat, quod contra quam
triviale opinione receptum hodie est, concursum bilis copiosioris, cum
acescentibus cibus, *aciditatem* horum notabiliter, imo fortissime, inten-
dere supponamus: cum vulgo hodie bili *alcalica* indoles tribuatur. Sed
cum hujusmodi *theoriis* tempus terere jam non liceat, jubemus potius ad
experientiam respicere, sine dubio omnibus medicis, *nutricibus* certe om-
nibus, notam, quod *lactentibus* infantibus, post iracundiam nutricis,
vel propriam efferam, excrementa non modo valde *biliosa*, colore, sed
valde omino *acria* secedant: e quibus præcipue *porracea*, aut *aruginosa*,
non modo gravissima *tormina* passionibus inveniunt, podicem & nates ru-
befaciunt, *excoriant*, *inflamant*: sed etiam integra conclavia *acetoso*
nidore complent: lintea vero ita præsentissime *corrodant*, ut non aliter,
quam a corrosivo quodam spiritu penetrata, levi attritu inter manus
concerpantur. Ubi quidem experimentum est non contemnendum, quod
acida bilis colorem in *viridem* convertere observentur: sed mihi, fateor,
non satis serium videtur, experimentum hoc ad præsens negotium appli-
care, ubi nempe justissima primaria quæstio est, undenam post iracun-
diam, *lactis* caseosa substantia, vel *pultis* quoque, tam cito, & certe ita
επι το μυχου, tam immanem aciditatem contrahat, qua bilem, (nempe
ex

ex hac hypothese;) qualitate non nisi naturalem, ita eminenter in viri-
dem colorem mutet. Ubi sane longe proclivius est credere, quod potius
insolitus ille concursus *abundantior* bilis, alimento ordinario & benignis
confermentando, *acorem* penetrantiorum conciliet, quam ut ille nescio
unde, immediate, paucissimo tempore, nascatur.

§. XXXIII.

Quando vero hac ratione *ventriculi sinistro orificio* imo sensim etiam re-
liquæ vicinæ, & *duodeno* intestino, hujusmodi *arrosio*, *ardor*, *inflamma-
tio*, ingruit, a materia hujusmodi satis copiosa, & proinde ad evacua-
tionem non inepta; quid consultius ibi fuerit, quam actuaalem ejus ex-
cussionem instituere. Suscipitur hæc itaque actu, & exturbatur materia
ita corrupta & corruptiva, sursum atque deorsum. Imo vero, a vege-
terioribus naturis interdum quoque unice *sursum*, sed tanto maturius, aut
ubi *pauciorum* materiam, e ciborum concursu, conjunctam habent: vel
contra, quando horum admodum insignem *copiam*, consecuta est hæc
perturbatio; adeoque in præsentiore & urgentiore, imo *turgentiore* ma-
teriæ universæ conditione, tanto maturior evacuatio fieri debebat.

§. XXXIV.

Facile vero est conceptu, quo magis tempestive excretio hæc perpetra-
tur, antequam imminens illa & sensibilissima *irritatio*, & texturæ visce-
rum *perversio*, in actum deducta aut admodum progressa sit, quod tunc
etiam, sublata ita causa, omnes illi mali effectus, qui alioquin succes-
sive inde pullulassent eo ipso sublatis & intercepti, evanescent, adeoque
totum hoc malum, velut in herba suffocatum, conquiescat. Quando ve-
ro excretio illa tardius demum fit, ubi nocumentum aliquod, excussa li-
cet maligna illa materia, adhuc residuum manet: ibi utique aliqua etiam
pathemata nocumento illi illato proportionata tantisper durare, nihil mi-
rum est: siquidem proinde ad unum vel alterum diem *febrilis astus*, &
pathemata *cardialgica*, in tali casu satis sæpe adhuc persistunt.

§. XXXV.

Quando vero materia ejusmodi non ita expellitur, sed potius *conclusa*
intus detinetur, ibi tum perficit utique gravissimum illum *inflammatorio-
ulcerosum* suum effectum; unde *ardor* vehementissimus, *anxietas* gravis-
sima, sitis præsentissima, *diffusio* infectionis illius per totum ventricu-
lum & œsophagum ad ipsas fauces usque, serius ocysus subsequuntur.
Imo prævalente tandem hoc inflammationis & corruptionis impetu, suc-
cedunt communiter *cardialgiæ* gravissimæ, *synoptice*, *deliria*, *motus con-
vulsivi*,

vulsi, mors. Et licet nonnunquam, versus dies criticos, aliqua exoneratio tetrae faburrae per diarrhoeam supervenientem contingat, nihil inde levatur æger, sed cooritur communiter mox ingens debilitatio, & omnibus in pejus ruentibus, uno vel altero, rarius tertio aut quarto die post, moritur æger.

§. XXXVI.

Proxima quæstio & veluti difficultas in eo sine dubio versabitur, quam ratione materia ita noxia in ventriculo aut intestino duodeno retineri possit; præcipue ex nostra hypothese, dum omnes hos motus non pure a mechanica stimulatione deducere consuevimus, sed potius moralem, & quasi rationalem agendi & intentionem & directionem in his rebus agnoscimus: ubi videlicet prompta objicitur instantia: si motus illi in febre cholericâ instituuntur cum intentione præcipue & præsentem & proxime imminentem læsionem ita veluti præoccupandi; cur illa & justa utique, & hic non minus necessaria intentio, in tali causâ constitutione non suscipiatur? & cur nam hic illa a nobis supposita rationalis intentio facessat? Sed nihil me movet hæc objectio, qui distinguendum esse memini, inter rationem sensu scholastico, & sensu magis urbano, acceptam: priore, quia in ἀποσεία abstractiva, pro absolute perfecta & inconcussa accipitur, nos talem rationem in humano genere dari negamus: posteriore vero sensu, ubi variis in horas ὑπεροράμασι, dubitationibus, fluctuationibus, titubationibus, cespitationibus, verbo, in discernendo & exequendo erroribus, fecundissima est, nihil adeo mirum utique est, si in casu maxime insolito, & ancipitis successus atque eventus, anxia hæreat, an hostilem materiam commovere expediat, liceat, & spei boni eventus respondeat: an vero expectare, dissimulare, tolerare, sperare, magis e re sit.

§. XXXVII.

Ubi quidem hæc ipsa nostra interpretatio, tanto magis confirmari apparet, ex indole veluti communissima hujus generis individuorum, quæ hanc speciem febris communiter incurrere solent; quæ sunt cholericâ-melancholica, aut sanguineo-melancholica, ad iracundiam satis prompta sed per concurrentem modo pudorem, modo meticulositatem, cohibendi & dissimulandi impetus, cum cura studiosi: unde ipsos in hac quoque materiali periclitatione, animi pendere, dubitare, & in dubia re, minus audaciæ compotes esse, quid quæso a perpetuis illorum moribus alienum est? Tanto magis, cum etiam quantitas materiæ, sub activa satis qualitate, ita parva, dilatata, atque diffusa & extensa esse possit, ut etiam impetuosa exonerationis consilium rationalem locum non inveniatur. Quæ præ-

præcipua fuit antiquiorum theoria, qui in ejusmodi casibus tenuitatem & corpoream paucitatem acris bilis in talibus casibus subesse constanter suspicati sunt.

§. XXXVIII.

Accedit etiam ejusmodi subjectis de reliquo velut in genere magis consueta & solennis segnitias alvi, propter majorem siccitatem; unde quidem huic evacuationis speciei, ut alias minus promptæ, in tali quoque casu non æque fidere, natura hujus indolis, & ab ipsa solatium in rebus ita impeditis expectare, audet.

§. XXXIX.

Quin imo hæc ipsa perturbata naturæ deliberatio & impotentia, primaria propemodum causa est, cur ejusmodi febris adeo periculose communiter decurrat: dum videlicet nihil ordinatum, proportionatum & circumstantiis conveniens ac respondens, universo morbi successu, vel factis opportune & tempestive suscipit, vel justa constantia, decenti moderate anime, & conveniente subordinatione, prosequitur. Sed in universum, varie tergiversando, trepidando, desultando, intempestive properando, aut præpostere & nimis tarde in feroces impetus confurgendo, nihil recte & ordine agit: imo intentionis omnino suæ perturbationem, animi ipsius desponsione, virium desertione, insolita taciturnitate, metu, pavore, deliriis, pavidis motuum tumultibus, velut in horas varie prodit & exserit: adeoque sub tam periculosa constitutione materiali, & hujusmodi turbulentis & trepidis motuum anomaliis, difficilem, imo sinistrum eventum subsequi, extra omnem admirationem positum esse debeat.

§. XL.

His ita se habentibus, putamus sane reliqua omnia febrium harum phænomena utpote magis communia, speciali deductione non indigere; vehementiam vero illorum, & præcipue quidem suis in causâ enormis, satis dilucide pendere, ab ardore illo, magis immediate superiores partes intestinorum, duodenum nempe & ventriculum, imo proportionate ipsum œsophagum, afficiente.

§. XLI.

De prognosi quoque prolixis esse non placet, cum illam jam hinc inde brevibus quidem, sed sufficienter & sine dubio evidenter interposuerimus; quod nempe febres hæc, & præsertim causus, periculosa semper
Disput. Medico-Pract. Tom. V. X sunt:

sint : tanto magis vero, quo *diutius* invalescunt, & sine materiae evacuatione viscera ita afficiunt.

§. XLII.

Facimus itaque potius transitum ad ipsam tractationem medicam, & primo quidem *therapeuticam* generalem agendi atque tractandi *methodum* aggredimur, quæ cum sese referat ad ipsius morbi ejusque circumstantiarum rationem, & hinc indicationes ut vocant, formet : non quidem prolixi erimus circa tritam illam seriem *indicantis*, *indicationis* & *indicati* nominatenus explicandam & applicandam, sed potius rem ipsam exequemur,

§. XLIII.

Ita videlicet cum materia, quæ morbos nostros, ut *causa continens* sic dicta (paulo latiore tamen sensu) infert & fovet, vel *correctionem* sui, vel *amotionem* seu evacuationem, postulet; cogitandum utique est, *an*, & quo usque *correctio* illa sperari possit : qua votis minus respondente, sola utique *evacuatio* causam mali amovere poterit. Quamvis etiam considerationem non magis mereatur quam postulet, comparatio illa, *utrum* horum *promptius* & *certius* fieri possit, si vel maxime utrum ibet aliquem usum & successum habere appareat,

§. XLIV.

Quod itaque *correctionem*, sive ut recepta medica phrasi loquamur, alterationem, attinet, in *cholericis* quidem febribus, agnoverunt hanc & consuluerunt jam pridem medici practici, dum *acrem bilem* partim *incassandam*, partim leniter *abstergendam*, vel ad levem *motum* aptam reddendam censuerunt : cui quidem scopo, etiam lenem intestinorum seu *partis affectæ* veluti *mitigationem* junxerunt : neque certe nos hodieque ab hac illorum intentione recedendi justam causam agnoscimus.

§. XLV.

In *causa* vero, ubi nihil ita constans, neque in assignandi ejus *causa* materiali aut *continente*, neque in applicanda proportionatorum remedium serie, apud practicos reperimus, ut nostram considerationem interponamus utique necesse est. Tendit vero illa in hac ipsa quoque febre, ad *correctionem* materiae, quantum possibile *maturam* & *assiduam*; *absterisionem* ejus *lenem* & *placidam*, *excretionem* vero, in morbo jam *vigente* non nisi *placidissimam*, imo si priores scopi debite responderint *securæ*

securæ ipsi naturæ relinquendam, aut lenissima omnium invitatione, clysteribus emollientibus facile perficiendam.

§. XLVI.

At vero per communem abusum tumultuariæ, trivialis, empiricæ, febrium curæ hinc inde familiaris, non sufficit nobis positive *facienda* proponere; sed necessarium omnino videtur, private, *omittenda* & nequaquam *facienda*, denotare : quamvis hæc proprie ad *modum evacuationis* pertineant. Ubi videlicet evacuatio illa quæ materiae in his febribus peccanti debetur, nulla utique alia esse potest quam *emetico-cathartica*; aut ad summum, si rem magis theoretico voto, quam practica experientia æstimemus, *diuretica* : nullo vero tolerabili, aut securæ utili modo, *diaphoretica* aut *diapnoica*.

§. XLVII.

Unde, cum vulgus persuasum sit, *sudationem* absolute ad *febres in genere*, adeoque quaslibet earundem species indifferenter, utilissimam esse; neque hoc tantum, sed fere *quolibet* febris, & *paroxysmi* febrilis *tempore*, (quis enim hodie aliquid solidum de *paroxysmis* febrium affert?) *indifferenter* adhiberi posse, imo debere : propèrant haud raro in his quoque febribus præcipiti impetu ad *sudores*, & medicamentis activioribus provocandos, & regimine anxio ad peripheriam corporis impellendos.

§. XLVIII.

Cum vero hoc ipso non modo *alienus motus* violenter provocatus, alterum justiore & *debitum* motum præoccupet & avertat : sed etiam sudori non obedientis, quamvis tenuioris, *acerrimeque materiae*, motum ad peripheriam corporis, adeoque diffusionem in totam massam humorum, incitet : imo *trepidationes* illas motus veluti in genere, (ne dicamus in abstracto) in totum corpus diffundat : pessimo sane consilio & eventu suscipienda hæc intentio, ut ab his nostris febribus intemptivo & veluti directo scopo, plane absit, speciali hac deductione monendum esse duximus.

§. XLIX.

Cum ita formati sint *scopi*, quibus *remediis* illi in actum deduci possint, dispiciendum est. *Correctioni* itaque materiae, veteres quidem destinaverunt ita dicta *refrigerantia*, & lenissime *temperantia*, *mollientia*,

lubricantia, imo moderate *diluentia*. *Aguas* refrigerantes & *semina* hoc effectu apud ipsos celebria, *frigida* majora & minora, decoctum *bordei*, tum minus spissum, tum paulo magis saturatum &c. Ingerebant hæc *posteriora* præsertim in *cholericis* commotionibus, quemadmodum in *causo*, *ptisanam*, *alicam*, *aguas* destillatas refrigerantes, *emulsiones* ex seminibus frigidis.

§. L.

Minime vero prætereundus silentio hic est *Sydenham*, qui ut in aliis passim, ita hic quoque *intentionem* potius, quam universam inventionem antecessorum respiciens, modum, cujus beneficio scopos præfixos feliciter exequi speravit, proprio arbitrio invenire solerter suscepit. Usus proinde est tenui decocto, veluti tenuissimo jusculo pullorum gallinaceorum, assatim illud ingerendo, ut ita & vehiculum, & materiæ acris aliquod veluti contemperans remedium existat: imo ventriculi & intestinorum, non prorsus vacuum (qui semper vehementior esse solet,) motum esse sinat.

§. L I.

Aliquibus, & quantum nobis videtur peritioribus in praxi, recentioribus, videntur hic usum habere *absorbentia*: quod quidem jam dum *Crato* notavit, quando pro affectibus infantum graviter *torminosis*, cum acris dejectionibus *biliosis*, *cristallum montanum* præparatam commendavit. Ubi contra revera experientie quidem minus compotes, theorie vero, & certe valde singularium, & sæpe inter spectatores dissidentibus plane votis adhuc differentium experimentorum, nimio plus justo sectatores, incassum plane ex hypothese definiunt, quod *absorbentia* ad affectus *bili* vulgo adscriptos, inutiliter adhibeantur: quia bilis est indolis alcalinæ: quod uti ne quidem ita positive verum est, ita neque quisquam ad *bilem naturaliter* constitutam immediate, remedia vel *absorbentia*, vel quæcunque alia, præscripserit.

§. L I I.

Nos quidem hæc ipsa *absorbentia* minime damnamus, sed asserimus potius, quod usus eorundem, & rationi & experientie omni modo conveniat; illud solum monemus, quod materiæ quidem corrigendæ, ita ex parte conducant, ut acrimoniam ejus quadantenus temperent; visciditatem vero & tenacitatem potius augeant: neque insuper nocumento, partibus ipsis jam illato, ullum moderamen afferant. Unde solis ad minimum illis non fidimus, aut præcipuam efficaciam in illis quærimus. Illud vero cui principem locum, & sine omni vaniloquentia certissimam efficaciam

efficaciam, non tam tribuimus quam è frequenti experientia Magnif. D. Præsidis & propria nostra confidentius assignamus, est *nitrum* (& quidem speciali modo vulgari longe penetrantius redditum, nempe *regeneratum*) de cujus ad hos etiam affectus efficacia prolixum hic esse tanto minus necessarium videtur, cum quæ in hanc rem dici possunt, præraque in scripto menstruo mensis *Murtii* anni 1698. a D. Dn. Præsidente jam allata videantur. Hoc interim breviter, sed non perfunctorie, assevero, quod si remedio hoc talia præstare intendamus, illius administrationem ratione *temporis*, *quantitatis*, & *repetitionis* solerter hic suscipiendam esse,

§. L I I I.

In *cholericis* quidem *biliosa* febre, velut indifferens, ratione temporis, est *nitri* illius usus; in *ardente* vero s. *causo*, *repetitus* vicibus, *parcioribus* singulis *dosis*bus, exhibendum est: si quidem in tali casu, jugi & *continuata* alteratione atque temperatione opus est, ubi & materia tenuius expansa, latius diffusa & altius poris partis affectæ immerfa, uno impetu, simul & semel inverti, & penitior ardor partis læsæ, crasso quodam simultaneo aditu atque actu medicamenti statim auferri nequam potest.

§. L I V.

Possunt interim inter se consociari *absorbentia* cum *nitrosis*; imo debent conjungi, quo magis affectus, *citra evacuationem* plus minus sinceram, invalescit: quod præcipue de febre *causo*, & *decursu* ulteriore febrium *cholericarum*, intelligendum est. Siquidem hac ratione omnibus modis, materia, quantum modo fieri potest, & contemperatur, & ad excretionem, ipsam quoque *diureticam*, disponitur: cui quidem scopo præ aliis *absorbentibus* præcipue conducunt *ostracodermata*, & quæ de illorum sunt indole, ut ita dicti *oculi cancri*, *chela* & universæ *exuvie cancrorum*, & variæ *conche*, tam fluviales & lacustres, quam marinæ. Imo non contemnenda hic est *cristallus montana* præparata.

§. L V.

Evacuatio magis immediata & directa, in primo quidem principio non inutiliter adhibetur, & tunc quidem *emetica*; habet tamen duplicem difficultatem, quæ circumspectionem requirat: nempe ne nimia *incitatione* excedat: neque præterea nimis *tarde* hoc faciat.

§. L V I.

Antiqui præcicci, experientie edocti, adeo sane circumspecte hic agendum

dum censuerunt, ut incipientibus *cholericis commotionibus*, levissimum quemlibet *simulacrum* adhibere, scrupulose caverent, & veluti religioni ducerent: prudenter nimirum memores, materiam jam ad *commotionem* non tam spectantem, quam tendentem, imo motibus concitandis suaviter indole aptissimam, freno potius egere, quam stimulo, & proinde hic sufficere, ut materia ipsa tantum ita alteretur, ut commodo motui obediat, nullum vero insignem ipsamet provocet aut inducat.

§. L V I I.

Quod quidem tanto magis locum habet, si perpendamus, quod omnia vomitoria *positiva* atque directe talia, etiam propria sua indole & efficacia lædendo, *arrodendo*, & subtili quadam *σπίσει* efficiendo ventriculum vomitoriam exclusionem proritent. Unde in talibus casibus, ubi jam acris caustica materia per se hoc viscus obsidet, consideratione dignum videtur dubium, an ibi aliquid alterius addere rationi consentaneum videatur? sed valet sane hic quoque commendatio rei ad *judicium*, & circumspectionem medici, qui & *tempus morbi*, & *dispositionem* materię propriam, & *alterationem* ejus, & *vires*, atque robur patientis, ita inter se comparabit, ut nihil temere audeat & suscipiat, neque tamen etiam timide se gerat, ubi circumstantias tolerabiles deprehendit.

§. L V I I I.

Interim revera hic quoque experientia docebit, quod iuxta materię *alteratio*, per talia *nitrosa* cum *absorbentibus*, etiam parca horum dosi, juncta, materiam ipsam alterando & bene disponendo, frequentissima tantum emolumenti præstet, ut ita *mitigatam*, & *motui idoneam* redditam materiam, natura deinceps absque ullo stimulo, imo vel absque ulla præcipitantiā, sponte ejiciat. Unde hic neque festinare, neque tardando opportunitatem prætermittere, neque trepidare, experientia medicum docere potest, sed & sincerum consilium, ad hanc ipsam manuducere atque instruere.

§. L I X.

Cathartica evacuatio, sine conjuncta notabili materię *correctione*, & medicamento insuper plane specialissima benignitate, in *cholericis* constitutione vix locum habet, ubi jam sponte fluxus alvi urget; unde ibi sola absterisio & contemperatio tam materię quam factę irritationis, sufficit. In *causa* vero, si pauca sit materia, evacuatione ut sic, non æque opus esse apparet. Unde quidem veteres in ejusmodi casibus magna circumspectione utendum censuerunt, adeo ut vix *rosacea* solutiva satis audacter offerrent, nedum acriora: & *rhabarbarum* communiter pro purgante lenissimo

nilissimo haberent, & quod tota sua natura omni venenosa qualitate, quam in a iis purgantibus agnoscunt, careat, non tamen nisi admodum circumspecte usui illius consili sunt.

§. L X.

Quantum ad nos attinet, non placet nobis qualitercunque *directa* provocatio *cathartica*; sed si ad expediendam solum alvum, non modo inutiliter, sed revera non sine damno clausam, remedio opus sit, satisfaciet ibi abundantissime *clyster* nullo alio stimulo, quam sufficiente quantitate *salis* instructus, sed & *olei* unius vel alterius debita portione non destitutus. Commode quoque, prout è re visum fuerit, *repetendus*.

§. L X I.

Mitigationi factę læsionis satisfacit revera etiam remedium *nitro* prudenter contemperatum, ita videlicet, ne ulla vera *acrimonia* partem affectam ulterius feriat, quo magis illa jamdum læsa esse apparet.

§. L X I I.

Et hæc quidem pro specifica febrium harum indole, si recte in usum trahantur, instar plurimorum esse poterunt. Minime vero sub his negligenda est consideratio quoque illarum magis *generalis*, id est tractatio quę *febris* sic conveniat. Ubi omnino, quęcunque *sanguinis*, propter hæc imminentium & fientium inflammatoriarum irritationum pericula, fortius *agitati*, *contemperationem*, & *secretiones* atque *excretionem* post tantam commotionem debitas, moderari & in ordinem redigere valent, omnibus modis utiliter adhibentur, imo necessaria sunt.

L X I I I.

Redigimus vero illa in *tres* circiter classes, nempe acrimonię serofo-biliose, quę tam exagitatione vehementi sanguinis subnascitur, quam ex parte ex ipsa hac saburra primarum viarum illi forte insinuata est, *correctionem* & *contemperationem*; secundo debitam & sufficientem *dilutionem*; tertio justam quoque tam *diapnoicam*, quam *diureticam* exonerationem atque ventilationem.

§. L X I V.

Primum obtinetur quidem jam ex bona parte per ipsa remedia *nitro* *absorbentia*; potest tamen etiam promoveri per potiones temperantes ad gratiam *acidulatas* imo vero efficaciter etiam per *emulsiones*: è quibus tamen *semina* sic dicta *frigida* propter viscositatem quam facile concipiunt,

epiunt, & ventriculo impingunt, omittere solemus, solis *amygdalis* & pineis contenti: tribuimus tamen etiam aliquid magis speciali commendatione dignum seminibus *cardui marie*, quorum in affectibus inflammationis pectoris, non contemnendus certe est usus, modo methodice (quæ est veterum ad ravam usque inelamatio de *specificorum* efficacia) exhibeantur, quo intuitu etiam aliis febribus *inflammatoriis* hoc remedium quadrare sperantes, non inutiliter illud adhibuimus.

§. LXV.

Dilutionem sufficientem quod attinet absolvitur illa imprimis *largiore* proportionata tamen ad tolerantiam, quantitate *potus*; qui tamen in qualitate ita quoque temperatus esse debet, ne nimis frigidus, fermentescens, fixulentus, nauseosus, neque grandibus haultibus ingurgitatus ventriculum prægraves, motus modo flatulentos, modo spasticos causetur, imo nauseam & fastidium adversus hoc genus potus, quanquam de reliquo forte utilius, & cui aliud non commode substitui possit, inducat.

§. LXVI.

Tertio scopo favent & satisfaciunt *alexipharmaca temperata*, ubi tam essentia & tinctura sic dictæ, tum bene præparata *mixtura simplex*, opere præstare faciunt, parcioribus, sed repetitis conveniente tempore dosibus, sine *regimine* tamen exquisite *diaphoretico*, præcipue prioribus adhuc morbi diebus: si enim ad *criticos* usque progrediatur malum, ubi *causodes* febres interdum *criticum sudorem* emittunt, non ita fugiendum est quicquid sudoris emanationem promovere potest, ut inde fluxus sudoris impediri possit: quod etiam de toto morbi decursu intelligendum, quod videlicet ibi quoque *transpirationi* nihil omnino obstitendum sit, sed solum ab *incitamentis vehementis sudationis* abstinendum.

§. LXVII.

Typum exquisitum cum hæc febres nullum constanter habeant, nisi quod *tertianarium* quid sequi videantur, dispiciendum proinde erit medico, ut ubi aliqualis typus apparet, medicationem *febri ut sic* debitam, secundum ductum & intentionem *proxysmorum* ordinet, neque *calidiora* circa initia paroxysmorum improvide offerat. Quibus undique ita circumspecte consideratis & administratis, bene dicente altissimo, his affectibus optatam medicationem & curationem eventuram, spondemus.

F I N I S.

ALBER-

CLXI

ALBERTI v. HALLER

ET AUCTORIS

G. C. PAPPELBAUM,

DE

FEBRE MALIGNA

PER GANGRENAM PEDIS DEXTRI

IN REGIONE MALLEOLI EXTERNI

CRITICE SOLUTA,

Gottingæ 1743.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

Z

P R O O E M I U M.

Praxi clinica per multorum annorum spatium incumbens, semper id egi, ut casus oppido raros litteris consignarem, quorum unum presens dissertatio sistit. In causam morbi, ejusque symptomatum, pro modulo ingenii mei inquirere studui, monui varia circa ejus curationem, & generalia quaedam circa curationem febrium malignarum cogitata hinc inde interspersi, quae, utut forte non penitus nova, consideratione tamen ingenio judicioque valentium & praedictis haud occupatorum practico non indigna esse censeo. Saltem speciminis studiorum meorum locum sustinere posse confido. Similes casus in practico libris occurrentes evolvere aut recensere, nec otium est, nec scopus dissertationis requirit. Utinam practici cordati & doctrina imbuti, casus ancipites, sibi in praxi obvientes saepe cum publico communicarent & discuterent! Saepe quidem & optimi viri in confessionem errorum, quos aut lubrica theoria aut male fundata experientia generat, sponte ducerentur: at erranti confessio medicina erit.

C A P U T P R I M U M

Historia morbi & curationis.

§. I.

Vir sexagesimum nonum annum agens, anno 1735 sexto Februarii mensis, debilitatem naturali majorem, & gravitatis pressionisque sensum in regione sinistri ventriculi orificii sentire coepit, quae symptomata paulatim invaluerunt.

§. II.

Hisce nono ejusdem mensis sese adsociarunt horripilatio & ardor, alternatim se excipientes, capitis dolores, dorsi artuumque lancinationes, angustia pectoris, anxietates, nausea, vomitus & diarrhoea.

§. III.

Mane sequentis diei vocatus, cum ex aegroto perciperem, propter jejuniarum tempus magnam ciborum indigestibilium vim se assumisse, omnia haec symptomata ventriculi nimium oppleti & digestionis laese effectus

fectus cognoscens, vomitorium ex tempore exhibui, ex cuius effectu ægrotus quater vomuit, & toties alvum deiecit. Omnia morbi symptomata ipso eo die cessabant. In majorem tamen fibrarum ventriculi confirmationem & irritatorum nervorum placationem vesperi paregoricum ex syrup. papav. aqua cinamomi sine vino & ceraforum diluto exhibui, ejusmodi cum successu, ut noctem ægrotus placidissime transigeret, & sequenti mane tam bene haberet, ut nec sibi nec adstantibus ullus de sede morbi sublata scrupulus remaneret; scilicet virium eximium augmentum ægrotus sentiebat, & appetentia ciborum exoptatissima gaudebat.

§. I V.

Eo ipso die, qui quintus erat morbi, aliam morbus faciem induebat, aut saltem ingravescibat. Circa nonam nempe vespertinam vomitus & diarrhœa, ardor corporis, dolores capitis, angores & inquietudo majori impetu redibant, quæ miserum in alterum usque mane continuo cruciabant. Pulsus fortis, durus & celer, lingua aridissima, sitis vix extinguenda, urina flammea, & ingens calor, cum sensu ardoris in regione ventriculi, incipientis in ventriculo inflammationis suspicionem facile movebant, quare sine mora sanguinis libram unam misi, quo remedio subitaneum prope auxilium tuli; omnia enim morbi symptomata derepente remiserunt, placidissimoque somno & leni transpiratione subsequenter ægrotus mirum quantum levare videbatur. Cruor intra aliquot temporis minuta crusta aut pelle inflammatoria, tenaci, albente, obductus, facile indicabat, finem calamitatum nondum fore.

§. V.

Id quidem intra tres a detractioe sanguinis horas clare patuit. Multo enim pravitatis gradu aucta in scenam redierunt priora morbi symptomata, si excipias ardoris in regione ventriculi sensum, qui partim imminutæ sanguinis copię, partim fomentationibus calidis intra breve tempus cessit. Interea deflagratio hujus symptomatis & ingens corporis debilitas sæpiusque oborta animi deliquia ab ulteriori sanguinis missione ut abstinerem, omnino suaserunt.

§. V I.

Septima morbi die vomitus & diarrhœa inducias agebant, dum interea ardor totius corporis & angores, summæ virium deiectioni conjuncti, ægrotum eo gravius detinebant. Urina fere rubra, absque ullo sedimine, lingua arida, pulsus celer, mollis. Ipsa hac die delirium non leve accessit, ad quod compescendum præter camphoræ usum internum mox vesica-

ficatoria utrisque suris applicavi, unde etiam ægrotus post octodecim horarum intervallum penitus ad se rediit.

§. V I I.

Animum pacatum corpus luebat, dum vomitus & diarrhœa debilissimum corpus frequentia sua tantum non concutiebant & exinanibant. Lingua in eodem statu. Urina aliquantulum pallidior & pulsus remissior, unde & ardor internus tantillum levior.

§. V I I I.

Hic morbi status in undecimum usque diem perstitit, quo novum symptoma prioribus accessit, singultus, nulla arte compescendus, & vix minutum unum aut alterum remittens, donec denique trigesimo secundo die sponte cessaret.

§. X I.

Tandem reliqua symptomata (§. 7.) sub initium singultus sæpe remittebant, sed & per intervalla recurabant. Generaliter observavi, ægrotum gravius decubuisse alvo obstructa; & multo melius habuisse, eadem libera, utut frequentissime soluta. Interea vires quovis fere die imminutæ, noctes & dies sine somno ductæ, urina pauca, rubicunda, absque sedimento, lingua perpetua arida.

§. X.

Decimo septimo denique die omnia symptomata præter singultum penitus evanuerunt, urina naturali colore similis, & post missionem aliquantum turbida, lingua madens, somnus ægrotum per intervalla mulcens aderant, quin appetitum ciborum ægrotus prædicabat, quem tamen non nisi jusculis sedare permisi.

§. X I.

Cum jam solus singultus ægrotum vexaret, & spes sanitatis proxime recuperandæ adfulgeret, vigesimo die omnia priora morbi symptomata, quæ jam inter profligata collocabantur, de improvviso miserum corpus denuo oppugnant, sed & subito post aliquot horarum intervallum denuo se subducunt.

§. XII.

Ecce miram morbi catastrophem & magis mirandam materię morbificę metastasin! Vespera ejusdem diei summus ardor ægrotum invadebat, & simul in pede ejus dextro in regione malleoli externi levis inflammatio comparebat, erysipelatis specie imponens, quam fomentationibus ex herbis aromaticis, sale ammoniaco, camphora, aceto vini, aqua calcis &c. discutere conatus sum.

§. XIII.

Die vigesimo primo ardor totius corporis, lingua arida, urina flamma, limpida, virium summa prostratio, inflammatio pedis cum tumore aucta, dolorosa, cui eadem, quę ante remedia opposui. Nec sequenti die ulla in symptomatis morbi mutatio. Inflammatio tantum latius replit, tumor magis elevatur, qui totus perdolebat.

§. XIV.

Adeo quęvis antiphlogistica in casum adhibita fuerunt, ut effectum penitus contractum produxisse non sine admiratione agnoverim. Die vigesimo tertio ardor internus remisit, tumor durus & rubens, & exquisite calidus cum molli, laxo, pressioni cedente, pallido & paulatim infuscum colorem vergente, vesiculisque sanie flavescente plenis scatente, & penitus indolente inflatione commutabatur. Natura scilicet, arte valentior, gangręnam produxit.

§. XV.

Omnes jam vires eo intendendę erant, ut gangręna corruptę partes separari & sane a contagio liberę conservari possent. Nam omnem fere malitiam morbus hic deposuisse videbatur, quod cum ipsa gangręna omnia reliqua symptomata pręter singultum disparuerint, qui forte propter longam durationem & virium magnam dejectionem jam aliquantum habitualis evaserat. Corticem igitur peruvianum ex suavis Anglorum sepe sub electuarii forma interne exhibui. Externe opem tuli, scarificando gangręna adfectam regionem in vivorum usque exordia, scarificatam partem cum spiritu theriacali, cui dimidia elixirii proprietatis pars immixta erat, lavando, eamque herbis aromaticis, & aliis putredini resistentibus simplicibus fomentando. Hisceque remediis id effeci, ut sequenti die ardoris interni nullę reliquię superessent urinaque naturalem imiteretur. Pulsus debilis restitabat, nox insomnis erat, & vires exi-

mi

mi deficiebant. Igitur adhuc quędam partes scarificatę, internorum remediorum usus continuatus & species traumaticę loco theę pręscriptę sunt.

§. XVI.

Hic morbi status perduravit ad trigessimum usque diem, quo suppuratio & mortuę carnis separatio, cujus jam per duos dies levia signa aderant, largius, ac ante successerunt; donec denique die trigesimo secundo suppuratio omnium gangręna affectarum partium contingeret, quo eventus singultus, pertinacissimum morbi symptoma, simul sublatus est. Ex eo tempore aviditas ciborum exquisita, vires paulatim redeuntes, separatio corruptę carnis exoptatissima; sic igitur post mensis a suppuratione spatium ægrotus ita revaluit, ut nisi pede nondum penitus consolidato detentus, libera aeris usura sine discrimine frui potuisset. Cum denique post tredecim septimanarum a morbo intervallum pedibus etiam valeret, in signum optimę sanitatis ungues digitorum manuum & pedum deciderunt, & capilli capitis defluxerunt, atque cum novis commutati sunt. Nec hic vir postea ullo morbo correptus fuit, quin athleticę & pancreaticę in hunc usque diem vivit.

§. XVII.

De remediis durante curatione adhibitis pręter ea, quę jam dixi, multa commentari super sedeo. Pleraque diapnoica fuerunt. Tempore angustiarum pectoris subinde camphoram addidi. Singultui ope laudani liquidi S. pręcipue opem ferre studui, cum vero sine fructu adhiberi viderem, abstinui. Pullu duro regnante nitrosa reliquis immiscui. Decocta & infusa hordei & rad. scorzonę. cichor. potui ordinario inservierunt.

§. XVIII.

Temperies viri, cujus morbum & convalescentiam hactenus retuli, est sanguineo-phlegmatica, vita fere a pueritia laboriosa, & a perpetuis militię incommodis & laboribus dura. Sanitas bis tantum per totam vitam febre ardente infracta. Nullus unquam pedum tumor, aut ulcus, aut vulnus.

CAPUT

C A P U T I I .

Consideratio morbi ejusque phenomenorum.

§. XIX.

Totius morbi decursus febrim indicat continuam intermittentem, pravitatis autem symptomatum eorumque se e reiterata subdola disparatio abunde denotant, eam e malignarum classe fuisse. Licet enim in medendi methodo aliqua naturæ hujus febris accommodatiora adornari potuissent, de quo inferius, symptomatum tamen anomaliam & savitiam ab indole potius materię febrilis maligna, quam a temeraria medendi ratione provenisse, successionem symptomatum secum probe reputanti non difficulter patet.

§. XX.

Gravitatis pressioisq; sensus in ventriculi regione sub morbi initium, (n. 1.) nausea, vomitus & diarrhœa ad *ακμην* usque morbi sæpe redeuntes & perdurantes, indicio sunt, id, quod febrim produxit, in regione portarum venæ per omne id tempus ut plurimum hæsisse.

§. XXI.

A materia febrili intra venam portarum subsistente, necessario sequuntur retardatio fluxus sanguinis per venas gastricas, vasa brevia, venas epiploicas & gastro-epiploicas & pancreaticas, & hinc plethora horum vasorum & arteriarum, unde sanguinem accipiunt, cœliacarum & mesentericarum, secretio succorum pancreatici & bilioli perturbatur, bilis denique a materia febrili, qua sanguis venæ portarum scædet, indolem etiam pravam induat necesse est. Hinc nausea, vomitus & diarrhœa. Hæc explicatio naturæ magis respondere videtur, quam auctorum quorundam, halitus inflammatorios e sanguinis massa per arterias mesentericas in intestina excretos eademque vellicantes accusantiam. Halitus enim, si qui sint, illi potius in peripheriam corporis tendunt, quam versus centrum, uti ex phylis notum est, aut vasis abiorbentibus resorbentur, sanguini postea commiscendi.

§. XXII.

Cum angustias pectoris & anxietates ex impedito aut scilicet retardato sanguinis per venam portarum trajectu sæpe obortas esse, observationum

fide

fide constat, is autem in præsentis casu claris indiciis se prodiderit: (n. 20.) merito angustię illæ (n. 2. 4. &c.) ex eodem fonte repetuntur. Capitis, dorsi & artuum dolores (n. 2.) a plethora & orgasmus sanguinis originem trahere, sæpe solent: igitur tam impeditus per venam portarum sanguinis transitus, aliis corporis locis plethoram efficiens, quam orgasmus, impeditum circulum sanguinis presso pede sequens, eorum causæ esse possunt.

§. XXIII.

Materia febrilis in vena portarum stagnans aut tardissime mota, a transmissis paulatim ope venarum in cavam hiantium quibusdam sui particulis in sanguinem tandem allecta, & toti humorum massæ communicata, in extremorum minutissimis vasis stagnationem aut tardissimum motum produxit; inde frigus & a resistentia exinde cordi facta calor, post superatam autem resistentiam iterum stagnatio ejusdem materię, & frigus, & calor, inde vicissitudines frigoris & caloris, & capitis dorsi-que dolores, (§. 2.) donec intra venæ portarum confinia rursus subsistens plurima materię febrilis pars stagnationem in extremis amplius efficere non potuit, cui intra venam portarum stagnationi eximie favorunt dispositio a morbi principio inducta, tum & vomitorium.

§. XXIV.

A retrocessione materię, febrilis orgasmus, a vomitorii virtute natifca, vomitus & diarrhœa cessarunt. Cum enim acris & vellicans bilis, odore materię febrilis imbuta, evacuaretur, causa eorum symptomatum cessavit. Ideo nec mirum est, ægrotum post vomitorii effectum tam bene habuisse (§. 3.); ut & sibi & adstantibus tantum non sanus visus fuerit.

§. XXV.

Quando quidem vero in vomitu convulsio fibrarum muscularium totius fere abdominis contingit, necesse est, ut humores alicubi hærentes dum modo mobiles sint, in motum cieantur. Materia itaque febrilis massæ sanguinis rursus paulatim immixta, acredine sua, tam solidas partes vellicando, quam fluidas agitando, orgasmum sanguini post aliquam moram rursus intulit, interea temporis etiam cum bile, & mediante illa cum intestinis & ventriculo communicata, nausæ, vomitui & diarrhœæ novam dedit materiem (§. 4.). Nec anodyna massam humorum corrigere, aut materiam febrilem expellere valebant.

§. XXVI.

Massa humorum in orgasmum concitata, in solidas vasorum partes attritum eo majorem efficit, quo impeditior ejus per vasa transitus est. Cum igitur venæ portarum sanguis consueto lentius moveretur, articularum, ut cæliacarum, ita, quod huc maxime facit, gastricarum sanguis in motu pariter retardatus fuit: hinc attritus magnus articularum gastricarum earumque elater imminutus, id quod una cum jugi novi sanguinis adfluxu, transitu in venas multum celeriore, non potuit non magnam ibi plethoram efficere, & post plethoram stagnationem, obstructionem ergo in vasis minimis, accedente imprimis convulsione fibrarum muscularium, tanquam causa determinante, quæ nostro in casu revera adfuit. Sic tandem propter acrimoniam stagnantis humoris, odore febrilis materię scatentis, aut forte propter solam moram, inflammatio accidit in aliquo ventriculi loco, quam ingens ardor in regione ejus & pulsus durus (qui inter signa inflammationis pathognomonica sæpissime haberi potest) reliquaque symptomata satis manifeste prodiderunt. Quin & cruoris inspectio, uti generaliter maximum totius corporis vasorum attritum docuit, ita & inflammationem alicubi præsentem confirmavit (§. 4.).

§. XXVII.

Inflammationem ventriculi post venæ sectionem sublatam fuisse, pulsus mollis & ardoris in regione ventriculi abolitio clare indicant, quod retropulsu, an resolutione frenato sanguinis in articularias gastricas adfluxu contigerit, hic discutere non opus esse censeo. Forte & robusta fibrarum hominis constitutio, & vasa ampliuscula, temperiei sanguineo-phlegmaticæ conjuncta, symbolum suum contulerunt.

§. XXVIII.

Sopitus ab imminuta sanguinis copia orgasmus effecit, ut symptomata ejus aliquandiu remitterent, quare tunc ægrotus melius habuit. Interim subsistens adhuc intra venæ portarum confinia materies febrilis, non potuit non priora symptomata, post levem moram revocare (§. 5.) quæ tandem perdurare debebant, quam diu materies locum non mutavit.

§. XXIX.

Cum igitur in reliquam sanguinis massam rediret, vomitus quidem & diarrhœa cessare, at reliquæ corporis partes hoc adparens beneficium eo gravius luere debuerunt, hinc ab orgasmo sanguini inducto ardor totius

corporis, urina rubra, lingua arida, & tam ab illo, quam ab acri materie, medullas cerebri partes vellicante, delirium (§. 6.) stagnationi enim id non deberi, pulsus mollis indicavit, & satis cito ejus sublatio, dum materies morbifica in venam portæ rursus revocata est, ubi a nono in decimum septimum usque diem fere perpetuo hæsit, indicantibus id morbi symptomatis & singultu (§. 8. 9.): saltem a tempore delirii raro sanguinis totius massæ communicata fuit; si autem id accidit, corpus utut ægre, at non tam graviter ac ante affecit, aut quod in intestina bonam jam partem deposuerit, adeoque minori copia minus nocere potuerit, aut quod insigni orgasmo durante aliquantulum immutata & mitior facta fuerit.

§. XXX.

Sane provectæ jam coctionis signa lotium indicabat (§. 10.), unde simul nisus materię febrilis ad renes judicari poterat, ex quo nisus etiam factum est, ut eo ipso tempore vomitus & diarrhœa evanuerint. At huic excretioni obicem die vigesimo positum fuisse, redeuntia morbi symptomata declarant (§. 11.).

§. XXXI.

Interim cocta materies, subsistere nequens, viribus corporis juvatur, ut tandem e corpore eliminetur. Miscetur sanguini, quem in summum orgasmum jam ciet, & paulatim in pede subsistit (§. 13.). Causam determinantem indicare, id vero mihi nequaquam sumo. Forte vesicatoria (§. 6.) tempore delirii suris adplicata, usum hac in re præstiterunt. Malo autem beneficio divino, hoc quicquid est, tribuere, eo magis, cum nulla mea arte materiam illam retropellere valuerim. Subsistens in pede febrilis materies sanguini nisum versus partem adfectam maximum conciliat, hinc inflammatio ibi contingit, distensio vasorum, tumor, dolor, rubor, dum interim materies vascula exedit, qua subito rupta & una cum liquidis in putredinem acta, gangrænam producit (§. 14.); mortuæ a vivis partibus separantur, materia febrilis simul ex corpore eliminatur, redit sanitas, spasmi fibrarum muscularium infimi ventris solvuntur, singultus cessat (§. 15. 16.).

C A P U T I I I.

Consideratio Curationis.

§. XXXII.

Clarum est, in febre ante descripta vomitum & diarrhoeam ab acrimonia bilis, materia febrili imbutæ, contigisse (§. 21.). Merito igitur symptomata habentur. Eorum tamen ratio in curatione neutquam haberi debuerat, quoniam iis præsentibus reliquum corpus melius habuit, quam iis absentibus. Nullum omnino damnum ab illis metuendum erat, nisi quod humorum acrimonia, cui natales debent, inferre potuisset. Ideoque in simili casu sola diluentia, copiosius ori ingesta, & clysmata aquosa cum pauxillo mellis, noxas acrimoniæ avertendo, convenirent.

§. XXXIII.

Forte etiam eadem remediorum genera materiem febrilem in ventre magis retinerent, quæ sæpiusculæ toti sanguinis massæ confusa organos discriminis plenos excitat. Multoties in hujus farinae febribus vidi organum, a communicata cum sanguine febrili materie ortum, per clysmata quasi e vestigio tolli, cujus nimirum effectu alvus simul laxa inducitur, qua durante omnium symptomatum mitigatio succedit. Igitur verisimile est, hoc in casu clysmata agere, non solum acrimoniam temperando, sed & materiam febrilem in ventrem revocando. Ergo & retinendæ ibi materię inservire poterit. Hunc in finem clysmata ab initio morbi continue continuanda essent, donec coctionem materię febrilis inchoatam manifestis indiciis constaret; Tum vero ab eorum usu abstinendum, ne via, qua peccans materies exitum sibi parat, aliena derivatione intercludatur, & itaque naturæ opus impediatur, & inturbetur. Nec tunc ex acrimonia grave malum amplius metuendum est. Cum enim pleraque pars per aliam viam e corpore eliminatur, multo minor ac ante copia intestina & ventriculorum ingreditur, ergo & minus nocebit, quodque forte ad revalescentiam usque remanebit, laxante remedio facile expelli poterit. Et hæc quidem experientię optimi Sydenhamii, diffimili licet ratiocinio utentis, apprime conveniunt, qua constat, clysmata ab initio similis fere febris ad duodecimum aut decimum quartum usque diem cum fructu adhiberi, minus postea, cum crisis ante fores est. De tempore nimirum criseos instantis & presentis puto, eundem experientissimum virum adferere, quod clysmata sanguinis robur ac vim atque tonum relaxent. Ea tamen differentia inter adserta Sydenhamii & nostra

nostra est, ut ille absente diarrhoea & urgente sanguinis effervescentia clysmata præcipiat, nos vero præsentem etiam diarrhoeam cum fructu adhiberi posse sentiamus. Quidni enim eadem fidelia duos dealbare parietes liceat? Eodem clysmate in ventrem revellimus materiem febrilem, aut ibidem retinemus, & simul acrimoniam humorum diluimus. Si autem diarrhoea a sola vasorum relaxatione contingit, tunc emollientibus clysmatibus non tantum non provocanda, sed potius, præcepto Sydenhamii convenienter, adstringentibus sistenda est.

§. XXXIV.

Ad determinationem materię morbificæ versus abdomen foci calidi, imprimis in regione hepatis applicati, multum juvare potuissent. Sed quoniam illa determinatio eo usque tantum utilis est, donec coctio incipiat, haud ulterius protrahendi sunt.

§. XXXV.

Vomitorium, uti eventus docuit, in nostro casu omnino exulare debuisset, quoniam vero admodum simile est, inflammationem ventriculi ab ejus usu contigisse. Hocque exemplum manifesto demonstrat, quam cautus vomitoriorum usus in quibuscunque febribus inflammatoriis, præcipue autem in iis, quæ sedem materię febrilis in abdomine tenent, esse debeat. Beneficium a vomitoriis redundans Sydenhamius multique eum secuti in eo ponunt, quod diarrhoeam, decursu morbi sæpe contingentem, avertat. Id quidem in nostro casu non contigisse, superius relata evincunt, & ipse Sydenhamius aliquo in loco dicit, in febre vere maligna aliquando accidere, *ut vomitorium diarrhoeam non solum non impediatur, verum creet*: Porro libri multorum practico- rum curationibus malignarum, sine vomitoriis succedentibus, pleni sunt. Igitur meo iudicio præstat hos sequi, quam cum ejectione saburræ ventriculi & sollicitatione glandularum ejus ad excernendam pituitam aliisque vomitoriorum emolumentis, vulgo prolatis, ægrotum in discrimen conjicere. Nec culpa in nostro casu, succedente inflammationis curatione avertitur. Salsè in simili casu practico Sydenhamius: *Præstiterat plagam non infligi, quam sanari.*

§. XXXVI.

Successus curati delirii per vesicantia & camphoram confirmat porissima practicum, ab aliquo tempore stabilium, utrumque remedium nobilem suam efficaciam certo edere, dummodo inflammatio in corpore non adsit. Interea non diffiteor, melius cum ægrotis agi. Si delirium averti possit, sanctè tamen adfirmo, nulla omnino instantis delirii signa in

nostro aegrotato adfuisse. Igitur iudico, hæc signa non expectanda, sed in morbis inflammatoriis quibuscunque ab initio morbi ad criseos usque tempus remedio, averendis deliriis idoneo, utendum esse. Sinapismos plantis pedum applicatos & quotidie renovatos, huic scopo obtinendo pares esse, postliminio longa experientia edoctus sum, unde & damna, a vesicantibus ex Baglivi recensione contingentia, magis quidem in aere fervido, qualis italicus est, ac in temperatiori metuenda, facillime avertantur. Justa fere consequentia inde etiam fluit, vesicantia & sinapismos, quicquid agunt, sola nervosi generis vellicatione agere, nec in lymphæ excretionem, a vesicantibus inducta, causam salutis quaereudam esse.

§. XXXVII.

Camphoræ laudes canere super ledeo, ne inter sapientes accenseri velle videar. Id tantum propono, me a longo tempore hoc remedii genus in usu habere, & in ejus effectus, quos in corpore vivo exercet, attendere, & exinde tandem concludere, quod his duobus modis precipue agat. 1. Quod tenuissima quæque corporis vasa, dummodo permeabilia sunt, penetret. 2. Quod acrimoniam humorum, illam præcise & specificè, quæ in febribus inflammatoriis obtinet, infringat, aut forte balsamo suo involvat. Stagnanti & simul spisso coagulo fluiditatem redde nequit, quare in inflammatione jam præsentem, effectus ejus aut nullus aut saltem maxime dubius erit. Et huic quidem theoriæ & autorum & tenues meas experientias adhuc applicari potuisse animadverti. Duæ observationes, in comm. litter. Nor. 1734. p. 260. cas. II. & III. recensitæ, cruce[m] ei figere videntur, quarum fide acutissimus Werthofius & vesicatoriorum & camphoræ usum, vigente pulsu duro, mirifice proficuum deprehendit. Si in utraque observatione cruorem densum valde & compactum solam pulsus duri causam agnoscamus, theoria adhuc in salvo erit, in quam sententiam eo magis proclivis sum, quod sæpius observatum est, & vesicatoria & camphoram nullam vigente pulsu duro opem præstitisse, sed potius commotiones, sanguinis & deliria vehementer auxisse, manifesto fere indicio, cruorem jam in vasis minimis stagnantem a virtute camphoræ penetrari, ejusque statim a vellicationis generis nervosi, quam vesicatoria concitarunt, tolli non potuisse.

§. XXXVIII.

Signum coctionis in lotio adparens (§. 10.) forte majorem diluentium copiam & lenium diureticorum usum requisivisset. Cum tamen nec contraria hisce indicantibus remedia adhibita fuerint, vero simile est, materiam febrilem nimis spissam fuisse, quam ut arteriolæ, urinam separantes, eam transmittere & in fistulas laterales devchere potuerint. Igitur

gitur præter diluentia sola demulcentia & lenientia, uti oleum amygdalarum, syrupo violarum permixtum, convenissent, quæ, ut eventu desiderato frustrata fuissent, massam humorum præter naturam haud commovere, nec motus naturæ alio vergentes turbare potuissent.

§. XXXIX.

Denique inflammata pedis pars præter ea, quæ ad conservationem aut condiuram liquorum adhibita fuere, cataplasmatibus calidis cum calore continuo sustentato agentibus, ex mollientibus, diaphoreticis, anodynis, fovenda fuisset, quæ remedia etiam, gangræna jam facta, ad citiorem putrefactæ a sana carne separationem eximie facere potuissent. Sed & quivis cordatus agnoscat, gangrænam prævideri non potuisse.

C A P U T I V.

De materie febrili ejusque coctione & variis excretionibus.

§. XL.

Quod stimulo & coagulo suo febrem producit, materiam febrilem voco, quæ diversa est pro diversa febrium indole, humorum cuidam depravationi, sæpe lente & rerum non naturalium ministerio, sine ulla alia causâ manifesta in corpore generatæ, sæpe etiam subito aut per manifestam quandam aut & occultam malignamque aeris qualitatem corpori inductæ, originem debens. Cautum volo, me hic non agere de febribus, a morbo partis cujusdam particularis, aut ab aliquo humore in corpore alicubi congesto aut extravasato, aut a debilitate nimia, aut ab affectibus animi &c. productis, sed de iis solum, quæ in sanguine primordia capiunt.

§. XLI.

Dépravantes particulæ ab initio aut toti humorum massæ, aut eorum cuidam regioni, sine noxa confusæ, quando eo usque augentur, ut notabilem in humoribus mutationem efficiant, spissitudinem, acrimoniam, aut utramque, jugi cordis motu arteriarumque elatere tanquam heterogenea corpuscula paulatim colliguntur, quæ tunc ad vasa extremorum corporis appellentes propter mole[m] auctam transire nequeunt; inde circulatio ibidem impedita, & rigor febrilis, qui eo usque durat, donec vi cordis omnis resistentia superetur, quæ denique cum impetu contingit, adeoque commotionem fluidorum summam, nec minorum solidorum irritationem efficit. Qua vigente attritus tam particularum illarum, quam

vaso-

vasorum corporis, ingens, illarum major tenuitas & collectio copiosior, unde post aliquam moram vasis extremorum iterum obvia eadem symptomata creant, quæ omnia tamdiu continuantur, donec particula illæ sufficienter attrita & collecta una cum ramentis vasorum attritis e sanguine penitus secernantur, & e corpore qua data porta ejiciantur,

§. XLII.

Interdum hæ particulae post primam sanguinis commotionem ita attrita & collecta sunt, ut mox excernantur, uti in febre ephemera contingit. Si pluribus commotionibus opus est, febris erit intermittens. Si post unam aut alteram sanguinis commotionem, particulae quidem ita attritae sunt, ut minima quævis vasa pervadere possint, at nondum collecta adeoque secretioni e corpore nondum apta sint, una cum sanguine jugiter per corpus circulant, cum vero heterogeneae sint, sanguinem perpetuo commovebunt, gravius quidem, quo cordi resistantiam majorem creant, aut partes solidas magis irritant. Hæcque commotio eo usque vigebit, donec tandem lædentes partes collecta e corpore excernantur. Sic pestis, & febrium continuarum, acutarum, inflammatoriarum, idea habetur. Si post unam aut alteram sanguinis commotionem particulae febriles, satis quidem attritae, ut minima vasa transire possint, at excretioni e corpore nondum apta aliquam corporis regionem potissimum occupent, e qua non nisi subinde cum reliqua humorum massa communicantur, febris continua intermittens oritur.

§. XLIII.

Pro varia febrilis materiae indole varia etiam excitatur febris, tam ratione symptomatum, quam ratione durationis. Ex febres omnium pessimæ & vere malignæ sunt, quarum materies febrilis specie acrimoniae gaudet, quæ humores corporis inspissat, & coctioni atque sub actioni adeoque secretioni pertinaciter resistit. Talis enim acrimonia effectu, tam in humores quam in vasa, discriminis pleno, si non exitialis est. Sapienter pro more suo Sydenhamius, de febre pestilentiali agens: febris vere maligna cum ipsissima peste specie convenit, nec ab ea nisi ob gradum remissorem discriminatur.

§. XLIV.

Hanc materiem in febre, quam Cap. I. proposuimus, acrem & acerrimam fuisse, probant vomitus & diarrhoea, perpetuo fere conjuncta, delirium, summæ sanguinis effervescentiæ, exitus in gangrænam. Si diarrhoea relaxationi vasorum causam deberet, non cessasset profecto in
emolu-

emolumentum ægroti, quod tamen durante cruditate morbi perpetuo observatum est. Gangrænam a quiete senili, a diuturna clausi & calidi humoris stagnatione, ab ingentibus magnorum nervorum contusionibus, produci sæpius deprehensum est: In nostro autem casu nulla memoratarum causarum accusanda venit, dum gangræna contigit intra tres dies, nulla causa externa accedente. (§. §. 12. 13. 14.)

§. XLV.

Unde vero ejusmodi materia acris? Vix credibile est, in sano corpore ex humoribus talem depromi posse. Ergo aliunde advectam esse oportet, per alimenta, potulenta, aut aërem. Venena nimirum, nimis longe me ductura silentio premo. Per alimenta & potulenta sola, in vita communi recepta, id fieri non solere certum est. Nam quare hoc anno potius, quam omnibus reliquis, hunc effectum in humores corporis nostri ederent? Dum alimenta & potulenta extra culpam pono, non inficias eo, illa pro diversa sua indole humoribus qualitatem inducere posse, qua promptior & aptior sit, a causa quadam externa alterationem accipiendi. Restat ergo aër. Calidus, qua calidus, an frigidus, qua frigidus? Ejusdem vero generis morbi tam æstate quam hieme dantur. Nec levis aut gravis, densus aut rarus, siccus aut humidus, materiem febrilem suggerere possunt, uti eodem ratiocinio patet. Est ergo aliquid, quod aëris essentiam non ingreditur, in ipso autem aëre occultatur, adventitium, non quovis anno aërem contaminans, miasma, cujus existentiam & pestis & morbi epidemici dudum evicerunt.

§. XLVI.

In meum igitur usum verto febrem epidemicam, quæ a mense novembris anni *cicccccxxxiv.* in Junium usque sequentis anni tum urbis Petropolis quam reliquæ Russiæ incolas, quin & Sibiriam detinuit. Petropolitanae ipse testis sum oculatus, reliquarum a peritis hominibus fide dignas relationes accepi. Hujus autem febris initia fere similia erant febrim a me descriptam, nisi quod sæpissime etiam gravedine stipata erant. Augmentum Petropoli, in ulteriori Russiæ & in Sibiria occidentali petechias aut purpuram albam rubramve, in Sibiria orientali ad Lenam fluvium similia nostro casui produxit, cum acerbissimis deliriis. Status in Sibiria orientali bubones, in reliquis locis pyralismum incipientem excitavit. Declinatio in illis bubones suppuratos & ruptos, in his pyralismum, ad sanitatem usque durantem, exhibuit. Morituri bubones retrocesserunt, aut pyralismus subito sufflaminatus est. Diarrhoea sæpe per totum morbi decursum in statum usque observata est, nullibi tamen cum inausito eventu, quin ægroti ea præsentem minus laborare videbantur,

plane ut in nostro casu. Nullibi tamen adeo copiosa & vomitibus perpetuis conjuncta observata fuit. Morbus in Sibiria orientali citius decurrebat, ac reliquis in locis. Status enim raro ultra nonum aut undecimum diem protractus est.

§. XLVII.

Convenientia febrium harum epidemicarum inter se & cum nostra abunde patet. Initia similia sunt, aut saltem pro similibus haberi possunt. Nam dispositio aeris humida & frigidiuscula facile potuit gravedinem, tanquam symptoma accidentale, generare. Augmentum præter curis efflorescentiam simile. Darrhœa denique, fere in singulis individuis, ejusmodi febre laborantibus, aut continuo, aut per intervalla, præfens, semper salutaris, magnam ipsarum febrium adfinitatem prodit.

§. XLVIII.

Differabant igitur cutis efflorescentiis, non in quavis specie contingentibus, & crisi. Petropolitana, & quæ Russiam ulteriorem Siberiamque occidentalem infestavit, crisin per ptyalismum affectabat. Sed & individua fuerunt, in quibus morbus per urinas, alia in quibus per sudores solutus fuit, alia, in quibus solutio morbi sine ullis criseis manifestis indiciis facta est. Quin inspectio cadaverum, hoc morbo demortuorum, docuit, funestum ejus eventum a gangræna internarum partium plerumque comitatum fuisse. In casu a nobis proposito per gangrænam pedis dextri solutionem factam supra retulimus.

§. XLIX.

Jam hæc differentiæ, an tantæ sint, quales primo intuitu videntur, discernendum est. Et quoniam petechiæ & purpura criseos quasi initia quædam sunt, ab iis ordiemur. Si materies febrilis intra vasa circulans, nondum cocta, ad vascula cutanea adpellit, eaque transire nequit, stasis ejus fit, quæ tamdiu viget, donec exiguum mole coagulum, aut cum desquamatione epidermidis secedat, aut intra vascula resorbeat. Accidit etiam, quod in transitu tantum dico, ut eadem materies, in vasis cutis, non cuticulæ, hærens, multo um dierum spatio & vel in mortem usque immobilis hæreat, cujus lugubre exemplum eodem anno, quo hæc febris regnavit, in adolescente octodecim annorum vidi, petechias profunde latentes, at distincte conspicuas, in funere adhuc ferente. In omnibus igitur iis individuis, quorum materia febrilis ab initio morbi, dum adhuc cruda existit, in cutem fertur, exanthemata erunt. Quorum autem materia certæ cuidam corporis regioni magis inhæret, intra majora ejus vasa potissimum versatur, iis exanthemata produci nequeunt.

§. L.

§. L.

Si materia febrilis cocta, ejusque particulæ collectæ ad peripheriam corporis determinantur crisis per sudores fiet, si ad fontes salivales per salivam, si ad inguinales glandulas per bubones, si ad renes, per urinas, si ad partes tendineas & nerveas, per inflammationem, gangrænam, sphacelum.

§. LI.

Cocta materies, cujus vero particulæ nondum collectæ, sed in humoribus corporis adhuc dispersæ fluitant, per sudores, salivam aut urinam paulatim quidem ab humorum massa segregabitur, sed lentissime, nec hujus excretionis signa manifesta adesse poterunt, quia propter paucitatem materiæ, simul appellentis, nec vasis exhalantibus nec ductibus salivalibus stimulus additur, quo in sudores aut salivæ fluxum solvantur, nec urinæ sufficiens sediminis materia adducitur.

§. LII.

Si materies febrilis in statu morbi aut propter cruditatem suam, aut propter nativam vasorum angustiam, vasa cutis exhalantia aut vascula urinam secernentia transire nequit, in sanguinem redibit. Eadem sub hisdem conditionibus in salivales aut inguinales glandulas adfluens irritabit vascula, magnum humorum adfluxum, vasorum distensionem, tumorem efficiet, unde novus a resistentia cordi facta sanguinis fervor, ex quo sequetur aut suppuratio glandularum, aut retrocessus materiæ febrilis in sanguinem.

§. LIII.

Viribus vitæ vigentibus, regressa in sanguinem materia, si id contigit propter nativam viarum, quæ excretionem tentavit, angustiam, aliam viam patentiorē tentabit; si autem altera conditio obtinet: ut propter cruditatem retrocesserit, cordis impetu & arteriarum elatere ab heterogenea materia auctis, excoquetur tandem, & aut easdem, quas ante, aut alias vias repetet, quibus tandem e corpore eliminetur.

§. LIV.

Viribus vitæ deficientibus materies regressa viscerum & membrænarum internarum partium vasis minutis impingetur, unde inflammatio, gangræna, sphacelus, mors.

B b 2

§. LV.

§. L V.

Hæc omnia (§§. 49-54.) docent, cutis efflorescentias, variosque criseos modos, quibus natura utitur, essentiam alicujus febris non specificè constituere, utpote quæ rationem sui habent aut in nativa corporis ægroti constitutione, aut in mutationibus, quas alimenta & potulentia, aut varium vitæ genus in humores aut & solidas corporis partes, in vasa præcipue excretoria, ante ingruentem morbum induxerunt, aut & in iis, quas ars durante curatione excitavit. Essentia autem febris in specifica materiæ febrilis indole consistit, quæ noxas corpori certo & determinato modo infert, variè tantum modificata & directâ a causis jam recensitis. Nihil ergo impedit, quo minus febres epidemicas illius anni (§. 46.), & febrem, cujus hystoria cap. 1. descripta est, ab eodem omnes misfortunate provenisse asseramus.

§. L V I.

Si remedium cognitum esset, quod materiam febrilem ita alterare valeretur, ut a sanguine sive lymphâ non amplius differret, ejus ope curationem certissimam fore nullum dubium est. Cognitio autem talis remediï inter maxime desiderata habetur, & forte humanum captum transcendit. Cognitionem enim remediï cognitio materiæ febrilis præcedat necesse est. Itaque ratio antea excogitanda erit, qua indoles & specifica materiæ febrilis acrimonia exploretur. Hic nodus quam difficulter expediatur, vel sola venena, quæ manibus palpare possumus, demonstrare possunt. Quanta quanta jam cum iis tam exquisito studio, quam fortuito casu in corporibus vivis experimenta capta! Quantum in iis indagandis desudarunt chymici! At nec in hunc usque diem constat, qua virtute agant, multo minus, quo remedio in succum & sanguinem verti possint.

§. L V I I.

Exemplum modi, infringendæ venenorum virtuti adhiberi soliti, modum forte suggeret, qui in materiæ febrilis tractatione cum fructu applicari potest. Materies febrilis plerarumque epidemicarum, & omnium, quæ malignarum nomine veniunt, singulari quadam acrimoniæ specie gaudet (§. 43-44.), quæ quamdiu propter coctionem in corpore retinenda est, metum funestorum effectuum perpetuo injicit. Ut igitur venenorum assumptorum virtutem eo interdum avertemus, ut venenorum particulas, donec e corpore eliminari possint, quasi oblivamur & involvamus, ne nerveas tunicas acrimonia sua irritare possint: ita omnino cum materie febrili agendum erit. Corpus igitur tale requiritur, quod

vel in minutissima vasorum oscula febrilem materiam comitare possit, & quod simul adversus acrimoniæ noxas præsidio sit. Tale camphoram supra pronunciaui (§. 37.)

§. L V I I I.

Revera Chirurghi, febris bubonacæ sanandæ causa (§. 46.) ad Leenam missi, uti ex eorum relationibus patet, divinam camphoræ virtutem in ipsa illa febre experti sunt. Quibus nimirum ægrotantibus, aut ab initio morbi aut sub augmentum ab tempus usque criseos camphora ad quantitatem scrupuli unius bis in die data est, si ad unum omnes non per bubones, sed per sudores aut urinas undecimo aut decimo tertio die felicissime judicati sunt.

§. L I X.

Cum vero in hujus generis febribus sæpe observetur; præter acrimoniæ materiæ febrilis vix superanda sæpe incommoda a pertinaci ejus reliquæ sanguinis massæ adhæsiōne, difficilique ab ea secretionē oriri, qua scilicet criseos tempus nimis longe differtur & cum temporis jactura virium etiam, materiæ e corpore eliminationi impendendarum, jactura cum summo ægroti discrimine contingit: Ideo alterum adhuc remedium exoptandum esset, quo secretio materiæ febrilis a reliqua sanguinis massa accelerari posset. Quoniam lege observationum constat, materiam febrilem omnium optime & tutissime per sudores, salivam aut urinas excerni, natura digito quasi monstrare videtur, connubium cum serosa sanguinis parte facilius illam inire, quam cum fibrosa.

§. L X.

Quodsi igitur corpus datur, nimium serosæ sanguinis partis cum fibrosa nexum aliquantum solvens, idem illud corpus simul etiam materiæ febrilis cum fibrosa sanguinis parte nexum solvet; eo igitur adhibito secretio materiæ febrilis a reliqua sanguinis massa accelerari poterit. Tale corpus mercurium esse, docet salivatio.

§. L X I.

Diu est, quod in hanc theoriam incidi, cujus tamen fructus haurire nunquam, nisi ad incitas fere redactus, tentare ausus sum, quod metuerim vel judicii mei fallaciam, vel hominum contra res inusitatas consueta murmura. Nec una & altera excellentissimorum practitorum auctoritas me contra sycophantias hominum, quibus in consuetudinem abiit, de aliis male sentire, obfirmare poterat, quas igitur non nisi

re conclamata, despexi & pro nihilo habui, valetudini hominum, meæ curæ concreditorum plus, quam aliorum malitiæ tribuens. Quando igitur crisis nullo modo procedere voluerat, dedi mercurii dulcis quatuor aut quinque grana in die partitis vicibus, idque repeti ad alterum etiam & tertium diem, donec crisis fieri observarem. Sæpe crisi jam inchoata & postea sufflaminata idem remedium exhibui, cum exoptatissimo semper successu. Semel in malignæ febris specie, pectus potissimum infestante, post sufflaminatam materiæ febris per renes excretionem, & novam ejus in parotidem derivationem & sequentem retrocessum in sanguinem, idem felicissimo eventu exhibui, cujus posterioris curationis, quia rara & ulteriori tentamine digna est, succinctam historiam coronidis loco hic adpono.

§. L X I I.

Puer adultus quatuordecim annorum nono ætatis suæ anno febre intermittente laborans, præterea autem, nec morbillorum, nec variolarum, nec ullius morbi intidiis infestatus, septimo Julii anni præsentis artuum, capitis & pectoris dolores experitur, cum alvo obstructa rigore, & ardore febrili, alternantibus. Clyisma ex æqualibus aquæ & lactis partibus pauxilloque sacchari compositum applicatur, interne diaphoreticum partitis vicibus exhibetur. Alvus semel solvitur, lenis transpiratio per totum corpus succedit, & ægrotus melius habet. Die secundo morbi priora morbi symptomata redeunt. Diaphoreticorum usus continuatur, absque sperato effectu: tertio die e dextra nare guttæ aliquot cruoris stillant, pulsus debilis & celer. Urina pallidissima, sine nubecula aut sedimine, lingua arida. Post aliquot a stillante ex nare cruore horas delirium. Capilli capitis refecantur, epispastica quovis trihorio renovata, plantis pedum applicantur, mixtura diaphoretica camphorata semi uncie quantitate singulis bihoris exhibetur. Delirium sequenti sive quarto die morbi recedit, & ægrotus in sextum usque diem melius habet. Septimo die eadem, quæ ante, naris, iterum aliquot cruoris guttas stillat, delirium revertitur, pulsus debilis, lingua arida, urina pallida, nullus ardoris interni aut externi, sensus, tussis sicca, dies noctesque crucians, inquietudo animi & corporis. Utrisque suris vesicatoria applicantur, emulsiō anodyna camphorata, & eclegma pectorale præscribuntur, alternatim assumenda. Die nono morbi levis expectoratio, animus pacatus, urina pallida, cum sedimine lutéo, vesicæ a cantharidibus excitatæ, pus fundere incipiunt. Sediminis urinalis secretio in decimum tertium usque diem continuo procedit, & ægrotus præter virium decrementum, satis bene interea habet. Die decimo quarto circa quartam vespertinam rigor febrilis, per duas horas durans, cum insequente ardore, in octavam usque matutinam sequentis diei summo impetu protracto, quo ipso tempore sub dextra aure levis rubor, dolore modico stipatus, in

conspectum prodit, urina fere rubra absque sedimine. Ardor ab effervescentia priori reliquus sub secundam post meridiem horam penitus desinat. Loco rubenti cataplasma ex speciebus emollientibus & cepis tostis, lacti incoctis, continuo calore servandis, nocte ob metum incuriæ adstantium empl. diachyl. cum gummis applicatur; interne decoctum ex aperientibus, diaphoreticis, bezoardicis, exhibetur, calidissime hauriendum, & quovis trihorio repetendum. Die decimo sexto una cum decocto essentia alexipharmaca, camphora saturata, præcipitur. Rubor parotidis augetur, dolor increvit, in tumorem elevatur, ægrotus paulatim melius habet. Hæc in vigesimum usque diem ex voto ita succedunt, ut tumor eo usque notanter excreverit, & suppurationis instantis spem maximam fecerit. Nocte autem vigesimum & vigesimum primum intercedente idem tumor, tactu licet durissimus & paulo ante calidissimus, subito depressus & indolens fit, accedentibus simul pressione gravitateque pectoris magna, anxietatibus, respirationisque difficultate, inquietudinibus, summo virium decremento. Lingua arida, oculi turbidi, palpebræ quasi viscosæ, in manibus pedibusque frequentes tendinum subfultus, animi tamen præsentia. Mane diei vigesimi primi purgans ex pulv. jalapp. gr. 28. mercur. dulc. sacch. albid. ana gr. 8. exhibetur, unde alvus post breve tempus quinquies copiose solvitur, ejusmodi cum successu, ut quoties ægrotus alvum dejiceret, ipse de se talem sensum profiteretur, quasi cum fœcibus onus grave ex pectore secessisset. Post effectum autem purgantis virium quidem decrementum majus, ac ante, at respiratio libera, nullius pressionis gravitatisve in pectore sensus, & abolitio omnium gravium morbi symptomatum. Octo horis post assumptum purgans remedium corroborans & simul anodynum datur. Nox quieta & somnus mulcens. Die vigesimo secundo morbi ægrotus præter vires fractas de nullo symptomate queritur. Continuatur usus roborantium & confortantium. Vires paulatim at manifeste redeunt. Vigesimo septimo morbi die tussis sicca denuo vexat, cui herbæ pectorales & electuaria similis usus, & diæta ex æqualibus aquæ & lactis partibus, pane biscocto & saccharo saturatis ex oryza lacti incocta, ex pomis tostis &c. opponuntur. In faciliorem materiæ febrilis excretionem simul præcipitur mercurii dulcis unum granum, quovis mane & vesperi per sex dies sumendum. Post tres dies ab inchoato mercurii dulcis usu excretio materiæ flovescentis contigit, duorum dierum intervallo cum muco albo bene cocto commutata, cujus excretio per aliquot dies continuata ægrotum consummatæ valetudini restituit.

F I N I S .

EVIDENTIS

GUIDONIS

CLXII

GUIDONIS FANOIS
DISSERTATIO MEDICA
DE MORBO EPIDEMIO
HACTENUS INAUDITO, PRÆTERITA
ÆSTATE ANNI MDCLXIX. LUGDUNI-
BATAVORUM VICINISQUE LOCIS, GRASSANTE

Leidæ 1671.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

C 6

CAPUT PRIMUM.

De Natura Morbi.

I.

Affectum hunc, etsi extra ordinem cæterorum, qui hactenus nostratibus innotuere, positum, febris tamen nomine diffamare, nemo est qui ambigat; cum, vel ex ipso signo febris pathognomonico, pulsu scilicet naturali frequentiore, æstu sanguinis, & vitiosa ejusdem effervescencia, (quorum primum indicis, alterum causæ materialis, tertium formalis nomine venit) libuerit conjicere.

II.

Prodidit se, fervente jam canicula, anni proxime elapsi, dira mali perniciis, triennium fere post febrem epidemiam, de qua clarissimus vir, & carissimus condiscipulus Dn. Doctor *Joannes vander Marck* luculenter, & pro gradu, disputavit. At sub finem Augusti virus suum longe lateque exseruit.

III.

Morbus fuit partim *endemiis*, partim *epidemiis*, imo *pandemiis*. Aër enim, tum a causis inferioribus, tum a superioribus vitiatum, civium læsit partem maximam, paucis pepercit, & sextuplo plures, quam prior, è medio sustulit.

IV.

Nec soli huic Batavorum Lugduno, sed & aliis Hollandiæ ac Westfrisiæ civitatibus, morbus hic popularis cladem attulit non mediocrem, vicinæ nominatim Harlemo; quæ tali civium strage, afflictæ est; ut etiam nonaginta hebdomadatim cadavera sepelienda fuerint: hic vero trecenta, imo quadringenta per hebdomades singulas, toto fere quadrimestri. Adeo ut vix ullam familiam reperias, quibus febrilis pepercerit furor, cives paucissimos, quos dira hæc non læserit contagio; quod, ne gradante quidem acerbiori pestilentia contigisse, memoriæ proditum est.

V.

Febris fuit putrida & maligna, in pluribus continua, in paucis, quasi intermittens. Quibus enim sanguinis, in majoribus arteriis contenti, putredo tanta fuit, ut sua pravitate perpetuo cor irritaret; ii continuam passi sunt. Aliis, in quibus massa sanguinis non usque adeo corrupta est, remisit febrilis paroxysmus, raro tamen ex toto abscessit. Quare neque idem morbi status, non eadem incrementa, & declinatio; sed adeo confusæ fuere febres, ut experientissimorum judicia medicorum confunderent. Compositam autem fuisse ex multis confusis, & implicitis morbis, vel exinde conjicio; quod promiscua sæpe symptomata simul in aliquibus sævire cæperint, simulque remiserint; nunquam plane simul intermiserint omnia; in aliis vero diversis furebant temporibus, diversis pariter, sed velut alternatim, abscedebant. Adeo ut, si quis acutissimus licet physiologus, audeat talibus tricis, nodisque gorgoniis expediendis, parem ostentare sese, eum ego pro homine vanissimo reputaverim; ac vice versa, stupiditatis aut ignavie nomine is apud me venerit, qui quod exploratum indagazione sedula, certoque experimento, in casu tam insolenti, compertum habeat; ad Dei gloriam, ac Reipubl. commoda, palam facere negligeret.

V I.

Pergo ad symptomata: hæc quidem velut multa fuere, sic gravissima, & si confertim accumulentur, ad hæc usque tempora forte inaudita. Sed præcipua, missis minutioribus, commemoro. Præcordiorum anxietas summa; ventriculi gravamen, (a quo tanquam a fasciculo aliquo, quod sua lingua *paquet*, vocabant, premi se querebantur) sed adeo molestum & atrox; ut non modo nauseam perpetuam, & alimentorum fastidium, sed & vomendi excitarit impetus nunc irritos, nunc cum effectu; non eo tamen qui levando, aut tollendo symptomati sufficeret, sed ex virium defectu, irritato facto. Humores porro per ejusmodi vomitiones excreti, partim billiosi, at majori ex parte pituitosi: bilis nonnumquam sincera, sæpius tamen æruginosa, quæque austeritatem referret.

V I I.

Ex hoc symptomate gravi, non miraberis alia longe graviora ortum habuisse: nam vapores atque halitus, ex vitiatis ejusmodi, ne dicam venenatis humoribus, & magna vi ejectis, emanantes, ventriculi orificium superius exasperando, præterquam anxietati, de qua supra, dedere locum, totam insuper œsophagi fistulam ita sua infestantur malignitate,

gnitate, ut tantæ perniciæ notas faucibus, palato, & linguæ insperfas prodiderint ægri. Nec proinde mirum, quod hi de faucium dolore ardenti, cruciante, simulque argente; illi de rigore fistulæ, atque asperitate, quasi de infixio pectori baculo, quererentur: alii denique linguam atram ac sæpe, ex summa ariditate, asperam: alii nigram pariter, sed sine pustulis, & asperitate, alii denique pustulatam porrexerint, & insidentes palato retexerint aphtas.

V I I I.

Quietas noctes, diesque, furentibus ejusmodi symptomatibus, quis expectasset? Somnus, si quis concedebatur, inquietus plane fuit. Ciborum non modo prostrata appetitio, sed fastidium. Sitis vero aucta multis in immensum; aliis adeo depravata, ut cum nullus saperet potus, noxius tamen expeteretur, salubrioribus rejectis.

I X.

Et hæc symptomata morbi, præter modum sævientis, pars fuerit non infima; attamen, ægrorum saluti, major imminet clades ex vaporibus, ex tenui intestino per venas lacteas, ductumque thoracicum ascendentibus: ab his enim, & corrupto sanguine, cordis talem dextrum subeunte, noxia subito, & lethalis quandoque effervescentiæ excitari; unde pulsus, ex summa cordis anxietate, non solum frequentior, uti omnibus contingit febribus, sed inæqualis, & ex prolapsu virium, sensim deficiens ad tempus, sæpiusculæ à me deprehensus est.

X.

Ac velut ex halitibus illis, ventriculi orificium irritare natis, cardialgia, & vomendi impetus fere perpetuus originem duxit; ita, ex his vaporibus, ex ea parte intestini tenuis, qui a pyloro exporrigitur, (in qua nempe bilis acior, humori pancreatico obviam facta, effervescentiæ perquam violentæ, & œconomice naturali insensissimæ, causam dedit) ab his inquam simul compositis, ingens illa cordis exagitatio, anxietas, & quandoque deliquium; quod pulsus etiam inæqualis, & languens, non reciprocante diastole, sæpius indicavit.

X I.

Verbo dicam, pestilentialis morbi formam induisset genuinam maligna hæc febris; nisi defuissent exanthemata, bubones, Anthraces, lapsus virium subitaneus, aliaque, pesti familiaria. Si inquam sanguis, spiriti-

spiritibus animalibus exhaustis, non modo corruptus, sed summe putrescens; ac proinde, extrema furens malignitate, è vena cava erumpens, sese effudisset in partes: sicque comitatam ejusmodi echimatibus febrem generasset. Nam cætero contagio ea fuit, ut ab uno semel correpto, ad septimum, imo ad novissimum domesticum extenderit sese dira hæc lues. Sed vires nec tam subito dejecit, neque bilis adeo fuit volatilis facta, ut per vicinum aërem, tanto & tam atroci cum impetu, virus diffunderet suum. Sicque vim inficiendi parem, sibi arrogaret; nec tam acris evasit humor pancreaticus, ut una cum sanguine ad partes, cum noxa conflueret tam manifesta.

X I I.

Placet itaque affectum hunc, non *pestilentis*, sed *lente pestis* nomine, insignire. Quo sæviante septem, circiter, millia cecidere florentissimæ hujus Reipubl. cives; sed cum ne centesima quidem pars civitatis illæsa manserit, ausim ego affirmare longe pauciores fore servatos, nisi in afflictæ gentis sublitium, viros, non medica solum sagacitate, sed & zelo pietatis conspicuos, provida æterni conditoris, ac misericordis Dei sapientia destinasset, quibus nec defuit inter curandum solertia, neque animus ad laborem.

X I I I.

Plura non adderem de natura febris hujus, de subjecto morbi, de partibus affectis, & symptomatis multorum captum superantibus, & stuporem moventibus: nisi de sexu sæmineo aliquid succurreret annotandum: huic enim menstrua purgatio suppressa, propter sanguinem in uteri vasis stagnantem, ac proinde corruptum, massamque sanguineam sua infestantem pernicie, universam. Hæc suffocationes hypochondriacæ, hinc, ut ipsemet sæpius observavi, anxietates intolerabiles, faucium dolores, inflammationes, anginae, (sed plerumque imperfectæ) hinc denique aphthæ, dolores capitis perturbantes, tum a vaporibus supra memoratis, tum ab impuro ejusmodi sanguine, per carotides ascendente. Sed ne causam cum ipso morbo confundere videamur, distincta hæc faciet ab invicem.

CAPUT II

C A P U T I I.

De Morbi Causa.

I.

MOnui, sub initium, aliquod monstri aluisse morbum hunc, non modo perniciosum, sed usque adeo cæcum & abstrusum, ut ipsum detegere, nedum debellare aut indagare, vix oculatissimi valuerint medici. At, ubi de investigatione causarum fit quæstio; crescit eundo difficultas; nam quocumque te vertas, ambigua & incerta dices omnia. Æstivos calores post hujus loci & ætatis memoriam, ferventiores; aquas stagnantes, quarum alveis tota passim determinatur hæc civitas, & tum persolares ejusmodi ardores, tum ex lanicio infectas, & vapores teterrimos exhalantes, cerevisiam ab incautis inde paratam, & similia tecum incularem, nisi me ratio officii, ipsaque rei obscuritas, à nimia, in judicio ferendo, securitate averteret.

I I.

Quamvis enim Hippocrates libris de locis, aëre, & aquis, item libris epidemiorum, & aphorismorum tertio, statuerit vulgares morbos, puta *dysenterias*, *lienterias*, *pleuritides*, *febresque acutas* temporum perversitate, ac vi tempestatum formari, bona tamen cum divi senis venia dixerò, (postquam subsequentiæ ætatum ipsimet notarunt archiatri, tempestates non paucas, iis quas Cæsar commemorat, non absimiles, criminibus caruisse ejusmodi; multas vero temperatas, & æquales, cum morbis popularibus, iisque sævissimis, esse conjunctas;) præter habitudinem aëris noxiam, & caloris, frigorisque intensissimi vicissitudinem, licitum esse suspicari, latere quoddam perniciosius, quam quod humana possit scrutari, naturali indagatione solertia, & primam mali hujus labem, non ab solis elementis, non ab alimentis, non a corrupto cæli solique tractu, sed a nostris ducendam piaculis, cordis pravitate, indurata, & assueta vitiorum servituti cervice; quodque paginam absolvit, extincta fere Christianorum animis, Dei & proximi dilectione, huicque succedente odio, invidia, fraudibus, atque flagrante & furente (malorum compendio) avaritia; divino cultui & timori, veræque pietati exitiosa. Sicque, meo judicio, ille magis sapiet, qui ad altissimas causas, casus referet consimiles.

I I I.

III.

Et hæc quidem docent Theologi; sed quoniam hic Physicos agimus ex professo; à supremis, & quæ captum fugiunt hominis carnalis, descendendo ad infimas causas (quibus velut instrumentis armari solet ultor scelerum Deus:) easque facio bipartitas, nempe remotas, & proximas. Illæ, quas non naturales vocamus, aeris affectionibus, aliorumque elementorum; hæc vero, quæ & præternaturales, humorum vitia & perversitati imputantur. Utraque ut breviter, sic & graphice exponere,

*Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
Incipiam.*

IV.

Lugenda sane, afflictæ civitatis hujus, calamitas, cui non cælum modo, sed omnia fere elementa bella hæc intelbna intulisse, & ad extrema perpetienda adegisse, visa sunt. Nam stagnantium, quibus assuevimus, aquarum fœtori, imò, per æstivos ardores, aucto præter modum putori accessit, ex locis vicinis, nova colluvies fœcium salinarum, nova nostris canales inficientium labe. Huic successit canicula præteritæ æstatis, qua ferventiorum velut nemo (ut dixi) expertus est indigena, sic neque inficientis aquis stagnantibus aptiorem: regnante semper Borea; ac ne vix quidem flante, sed silentibus adeo ventis, ut aeris serenitati, atque immolico ætui, plenam facerent copiam.

V.

Mirari ergo desinat quis, alveos nostros concepta hac, per extraneum calorem, fatali putredine, terribissimos exhalasse vapores; quibus (scilicet dum nullo abiguntur aut dissipantur spiritu) cervicibus nostris perpetuo imminentibus imprægnatus aer, quem spiramus, sensim corruptit humores, ipsumque sanguinem, spiritibus animalibus, per calorem extraneum exhaustis, quibus scilicet nativa ipsorum fovetur temperies. Hinc nausea deinde præcordiorum orta est anxietas, denique febris,

VI.

Sed impuro ejusmodi aëri, putridas has febres accendendi vim addere postmodum alimenta, seu qualitate quæ in usu sunt, seu quantitate, per abusum, noxia facta. Neque vero una est censorum sententia, dum incusant hi tabacum, cerevisiam alii, (et si vix perpauci fuerint, quibus hæc tribui culpa debuit, cerevisiarum.) Sed nec inde sum-

ma

ma periculi petenda, origoque malorum. Nam & Harlemenses, Emdanosque ipsos, (quibus salubriores non defunt aquæ) febres his non absimiles *epidemia* infestantur. Alii potum vini adusti largiorem, aut etiam vini Gallici damnant, ex quo nempe bilis volatilior & sanguis (spiritibus animalibus per ipsius avolationem exhaustis) putridus factus, febrim materiam suppeditavit. Sed si hos audiamus, mulieres quæ his abstinent, illæse quoque evasissent. His accedunt fumatæ carnes, & discepta ejusmodi edulia; atque, ut verum fatear, ordinem claudunt causarum non naturalium curæ graviores, mœrores animi, protractæ vigiliæ, labores improbi.

VII.

Ex his enim, & similibus bilis irritatio, & hanc subsequens volatilitas, imò, si ita loqui fas est, subtilis avolatio inertiam induxit, tum sanguini, tum ipsimet bili residuæ, tum cæteris humoribus, spiritibus animalibus sic destitutis.

VIII.

Hinc nata est humorum collectio, & putrefactio, hinc pituita insipida, & viscida facta; hinc naturalis ipsorum motus perturbatio, hinc nativæ & periodicæ circulationis sanguinis præcipitatio, hinc ejusdem segnities, dum fit in diversa mutatio. Nam, sicut calor, qui secundum naturam est, & primigenius, spiritibus animalibus, (per quos ipsa habitudo corporis & humorum servatur temperies,) generandis & fovendis destinatur; ita calor non naturalis, qui & extraneus, iisdem exhauriendis & in auras effundendis aptus, in pervertendis quoque humoribus suas exferit vires.

IX.

Sed sensim venimus ad causas præternaturales. Has juxta naturæ ordinem, ac temporis distribuo. Et quoniam ex symptomatis velut ex effectis, causas morbi arguimus, præcipuumque symptomata in vomitus pertinacia situm fuisse, atque adeo motum peristalticum penitus inversum agnovimus: inde læsi ventriculi signum apparuit non obscurum. Ejusmodi vero læsionis causam, quis aliunde certius, quam ex nativi fermenti, (quo, velut instrumento, natura ciborum coctionem perficit) vitio deprehendat? Est autem fermentum ejusmodi humor quidam subacris & acidiusculus, in tunicæ interioris ventriculi membranulis & papillulis scatens, uti per anatomicas dissectiones autopsia, & excreti per vomitum humoris demonstravit sapor, nunc salivam, nunc bilem inertem referens.

Disput. Medico-Pract. Tom. V,

D d

X.

X.

Fuit autem enervatum, imo plane viciatum fermentum hoc respiratione aeris calidioris, uti ex oppositorum ratione manifestum est. Nam si in aere frigidiori multum acidi inesse constat experimento tartari, quod humore acido, (quo fuerat per artem Chymicam spoliatum) rursus impregnatur, si scilicet fuerit in loco frigidiori repositum & asservatum; quidni diversam concedemus aeri calidiori habitudinem infringendi vim acidi, multumque oleosi humoris, quod aciditatem omnem propellendi retineat facultatem.

X I.

Aërem vero, fermentum laudabile, & quod secundum naturam est, ita corrumpentem, juvarunt dicta Cacochyma & discepta edulia, pisces marini, fumatae carnes, caeteraque id genus oleosa sua substantia fermenti aciditatem retundentia.

X I I.

Quibus ex alimentis male fermentatis, prima & praecipua coctione carentibus, ac ut fiant vitalia ac spirituosa minime aptis, quis chylum expectaret laudabilem? quis sanguinem bene conditionatum, & carnis generationi idoneum? quis denique functionum naturalium & animalium incitamentum? quin potius ventriculum ad nauseam, cor ad febrilia symptomata provocatum iri, nullus vel mediocris animalis economiae observator, dubitarit; sed illud ipsum, ex affecto sic pravis moribus stomacho, accidisse microcosmo statuet, quod ex aeris intemperie macrocosmo: vapores scilicet ex tenui intestino & ventriculo exurgentes, orificium hujus superius (cardialgiae sedem) sensu subtilissimo, ob nervulorum concursum multiplicem, praeditum, laxisse; & summam peperisse praecordiorum anxietatem; quae nec per vomendi conatus irritos, nec per efficaces sedari saepe potuerint. Siquidem saliva, ex glandulis male affectis elixa, superne affluens, & pituitae ex tenui intestino per motum epistalticum ascendenti, occurrens, ac ipsum chylum male afficiens, una cum hoc inferne erumpendo, nauseae pertinacissimae, simulque vomitioni materiam perpetuam suppeditavit.

X I I I.

Hinc autem febris putridae ac continuae principium, atque fomes. Nam ex chylo tam informi, & ad laudabilem sanguificationem inepto,

cum totam sensim alterari, deinde corrumpi omnino necessum fuerit massam sanguinis; imo ipsum humorem ex pancreate excretum; ejusmodi sanguine ventriculum cordis subeunte, & una cum vaporibus ex tenui intestino per venas lacteas ductumque thoracicum ascendentibus, idipsum irritante, & ad sui contractionem, & motum naturali crebriorem & vehementiorem cogente; vitiosam ibi effervescentiam, adeoque febrem ipsam accendi, atque continuo fovendi oportuit.

X I V.

Quare continuam voco, quam in omnibus fere aëgris (quorum duo circiter millia curanda, & Deo sit laus, cum successu felicissimo fortitus sum) deprehendi. Causa vero febrilis pertinaciae ex allegatis symptomatis, non obscura manet. Nam pituita per assiduos vomitus exhausta, tantum abest ut obstruendi vim habuerit ductum pancreaticum, & sic febris intermissioni copiam faciendi, (quamdiu scilicet humor ille pancreaticus, acrior per omnia factus, & gravioris symptomatis incitamentum coerceretur;) ut vix, ac ne vix quidem sanguini refrigerando, sicque paroxysmum mitigando par fuerit. Adeoque febris non solum continua in omnibus fere, sed ardens in plerisque evasit; & bilis acrimonia pancreatico humori, etiam austeriori opem ferens, velut cordis exacerbationem, sic faucium ardores, anginas, & palato aptas induxit.

X V.

Consequentes affectus, & occasione tam atrocis, quam obstinati morbi natos, quid commemorem? domestica habemus ejusmodi exempla languentium; & recidiva, post curas palliatas, per se satis superque loquuntur. Nam collecta, defectu emeticorum lymphæ, dum stagnando facta est serosior, vasa corrodit sua, & qua data porra ruit in pectus, deinde in abdomen, cui occurrens pituita ex vomitione non satis expurgata, cava occupavit abdominis sicque multifariae hydropis rudimenta fecit. Appetitus in aliis prostratus & vix per diætam, aut per acidiuscula medicamenta revocari se passus, non nisi arte & euchymorum esu restitui potuit; sed sensim labimur ad

C A P U T I I I.

De Cura Morbi.

I.

Quis autem modus medendi morbo supra modum saevienti? quis tunc ejusmodi, & nodis gordiis, caecisque malorum anfractibus in-

vestigandis, atque solvendis sat dexter adit? si, ad manifesta naturæ, ut ait Philosophus, *humanus se habet intellectus, velut oculus noctue ad lumen solis*; quidni caligare, aut etiam cæcutire omnino oportuit, ubi abstrusa, & cum horrore confusa sunt omnia? Quare, quod in hominis Christiani moribus positum, sanctæque servatum manet, ut minus sibi fidens, divinam expetat & imploret, in agendis, æterni conditoris & servatoris, opem, hoc præcipue in affectu isto explorando, debellando exsequi, sane oportuit. Nam uti vindicis Dei flagellum experta est ægrorum pars maxima, ita parcentis & miserentis pietatem agnoscere debuit, tum is qui in curando felix, tum qui liber a morbo evasit,

I I.

Nec ideo ad miracula aut portenta confugiendum fuisse credas, (quod improbe cavillando suggillavit invidia) iis qui rem præclare gesserunt. Nam sicut diserte ait Boetius

*non defuit ulli
autorem natura docens.*

Ita hujus munitis præsidio, cordatioribus inquam præcibus, lux affulsisse sat copiosa visa est,

Natura monstrante viam.

Prudens quippe monet Hippocrates, *Natura indici obtemperandum*; quare, qua via expedire sese, à corruptentibus, hæc nixa est: eadem tuto, cito, & jucundissime quam potuit, deducenda.

I I I.

Quia vero perpetuus vomendi nisus, indicium fuit naturæ sibi profipientis, & hac quærentis malorum exitum, ita meo iudicio, per emetica primo, velut Ariadnæ filo, ex cæco hoc labyrintho fuit emergendum. Sed ordine singula expediamus. Nam, quemadmodum, probe monet Augustinus, *ordo dux ad Deum*, ita est ad sanitatem restaurandam. Tribus autem, inter curandum, servatur, & absolvitur, *prædictione, præcautione, & ipsamet curatione.*

I V.

Prædictio, (quæ morbi ad salutem aut mortem tendentis denunciat eventum;) ex virium collapsarum, vel sensim ita collabentium, ut adversus urgentia symptomata, nec ope alimentorum, nec medicamentorum stare valuerint, exploratione, omnem præscidit spem salutis. Præcipue cum assumpta quævis respuere, & angere potius, & male affici ex ipsis, quam refici deprehensus est æger: pulsus vero languere, & sisti nonnunquam,

quam, (non reciprocante myuro) sæpiusque intermittere. Quod certo exitio esse solet perfectam ætatem assécutis, juxta illud Fernellii; *ex tantis pulsus intermissione multi senes pariter & pueri evaserunt; at juvenum ne unus quidem*: sed quædiu, quo levare minimum æger, sensimque recreari, tam per pharmaca, quam per sana consilia, (quibus ut bono animo, & ab anxietatibus & mœroribus libero esset, suadebam) passus est. Tandem spem concepi non irriti laboris, & felicem inveni malorum exitum: uti multorum probare exemplo civium, imo eorum, qui civitati gloriosissime præfuerunt & hæcenus præfunt, confessione possem, si me gloriolæ cupido, æque ac veritatis & Reipubl. studium, stimulare.

V.

Præcautione tamen opus fuit maxima, ne aut in deteriora degeneraret febris, aut fieret recidiva; illud quidem per emetica, diaphoretica, & phlebotomiam præstitum (omissis enim ejusmodi, cæteris etiam adhibitis pars ægrorum mature periit, pars in hydropem cecidit aut atrophiam.) Hoc vero ex cardiacis, alexipharmacis, & ventriculum visceraque omnia corroborare natis, expectandum fuit.

V I.

Curatio denique, dictorum usu & sequentium remediorum absoluta est feliciter; quæ priusquam attingamus, & ut, quam secure fuerint à me usurpata, liqueat, ad cordatorum satisfactionem, & confusionem invidorum, statuam me in exemplum, & ab horum diceris ad tribunal conscientie tum meæ, tum restituti ægri appellabo, in me suscipiens vulgatum hoc,

Medice Cura teipsum.

V I I.

Neque enim, ut prius monui, mihi plane pepercit qui morbus ferme invalit universos. Sed paulo postquam divulgari cæpit urbis calamitas, ipse etiam consimili correptus febre, & ex anxietate præcordiorum atque nausea, ad spontaneam provocatus vomitionem; cum sine effectu tales edidissim conatus, sumpsi emeticum, sed blandum, & eo cum successu, ut, ne diem quidem integrum lecto detentus, curam pauperum hujus civitatis, ab Ampliss. Magistratu mihi demandatam, prætermiserim. Cumque nihilominus recurreret postridie febris, jussi venam secari. Inde quoque levamen; sed quod absque iterata phlebotomia foret inefficax. Quare hac denuo admitta, deinceps per roborantia stomachica & alexipharmaca, factus sum liber & alacris ad officia.

VIII.

Ordo itaque securior servandus mihi visus est, *natura monstrante viam*. Jam si rationes quæras instituti, eas ut breviter expono, sic placide accipias. Humores omnes 1°. volatiliores, ex æstu ferventioris aeris effecti; 2°. post avolutionem spirituum animalium inertiores facti; 3°. horum inquam substantia per vapores & exalationes fetidas, quas una cum aere vitato respiravimus, infecta: 4°. fermentum ipsum nativum, quod ventriculo colligitur, (condimentum dicamne melius naturæ ad ciborum concoctionem, an instrumentum?) blanda sua aciditate, propter insipidos illos humores illuc confluentes ipsumque vitio suo labefactantes, spoliatum, hæc inquam omnia cum nihil nisi gravamen primo, deinde nauseam parere, ac postremo, toti massæ sanguineæ confusa, cor una cum dicto sanguine à se corrupto, invadere, irritare, & vitiosam in ipsius ventriculis effervescentiam, febremque sic malignam excitare apta fuerint: non miraberis quod diram intentaverint ægrorum saluti perniciem. Nec procul dubio hæsitabis, assentiendo, evacuandos quamprimum, fuisse ejusmodi humores noxios, antequam vitalis ignis quo fovemur, per eos tantum non extinctus, denuo excitaretur. Idque primum ac præcipuum fuisse indicatum. Neque enim juvari, per aliam viam natura, potuit, nec vicissim ab hac, quidquam roboris mutui & virtutis, in usu remediorum fuit expectandum, donec ipsa tanto onere, & tam exitiali, liberata resurgeret.

IX.

Atque hoc si placet liceat, ex oppositorum regula, firmare iudicium, Quotquot, his neglectis *emetiis*, per sola sudorifera tentarunt præctici ægros curare, omnes fere vi malorum oppressos, cum dolore mirati sunt; non advertentes adversari suo proposito humorum tum humorum tum consistentiam: nempe crassior hæc fuit, & post avolutionem, ut monui, spirituum animalium (quo: um ope subtilior, & ad motum aptior efficitur) viscidior facta, quam ut per poros discuti posset & exspiri. Ideo naturam, (cum alioquin non valeret) per vomitionem exonerari & levari necessum fuit.

X.

Porro cum sanguis ipse, tum bilis & humoris pancreatici, tum cæterorum vitio depravatus, per eadem diaphoretica, (siquidem causa ejusmodi corruptionis non amovebatur) à suis exspiri non potuerit noxis, quid putas, inter indicata præcipuum ac magis urgens, post ipsa emetica fuerit, quam sanguinem ipsum calore accensum præternaturali, per phle-

phlebotomiam eventilare, ne scilicet e venis in partes nobiliores irumpens cruor, illic periculosas inflammationes excitaret. En itaque alterum indicatum.

XI.

Residuos vero humores noxios, suam adhuc malignitatem retinentes, per alterantia & diaphoretica oportuit mundari; ac si quantitate peccarent nihilominus, per diuretica, aut catartica evacuati.

XII.

Cætera quibus obruebantur ægri symptomata, Anginæ, Aphthæ, deliria, &c. post venæ sectionem, per remedia his adhiberi solita, mitigari potuerunt. Talia fuere anodina, emollientia, leniter adstringentia, vulneraria, v. g. Aquæ still. Cichor. Equiset. Plantag. Scordii. Rosar. Spir. sal. commun. Ammoniac. Opiata. Balsamus sulph. terebint. vel anifat. Coral. rubr. præp. Ol. hyperic. &c. Syrup. de moris, limon. &c.

XIII.

Ac ne tum quidem certa, neque absoluta curatio; Tametsi enim intolerabile languentium humeris onus, allevatum per ejusmodi emetica, diaphoretica, diuretica, anodina, & alexipharmaca fuerit, adhuc tamen vires prostratæ, ne dicam infractæ jacebant. Idcirco confugiendum ad cardiaca, aromatica, imo rursus ad alexipharmaca fuit, quibus tum a noxiis fervarentur aeris injuriis, qui periculo erepti vix fuerant, tum quibus spiritus rescicerentur animales, horumque ope damna refarciri virium collapsarum, & œconomia naturalis restitui posset, homoque sibi. Ideo præscripti coronidis instar, confectiones varias, (præcipue Alkermes, Hyacinth. Diascord. una cum oleis cinamom. macis, Garyophyllor. Aquis stillat. Menthæ, Fœnic. Petrosel. Scord. &c.) dilutas.

XIV.

Sed quis finis curationis malorum, quæ cum vita ipsa, non aliter, finiri visa sunt. Sitis aucta, qua proportione imminutus appetitus. Illa quidem per jûlapia ex aquis rosarum Hondei, Cichorii, Gard. ben. &c. Syrupis de succo limon. violar. &c. cum guttulis, aliquot spir. vitriol. sedari & reprimi potuit; hic vero nullus fere, sed quod mireris, ad hæc usque tempora, in aliquibus ita prostratus jacuit, ut vel suscitari per varias artes, vel restitui per tentata remedia vix potuerit. Fermentum itaque, de quo superius, acidiusculis revocandum, & ut ita dicam, inescandum, fuit: sed interim per aromatica & cardiaca fovendus ventri-

tricus, & recreanda viscera. Mira autem in hoc opere præstitere confectio-
tiones varæ, iisdem aromaticis, una cum salibus volatilibus, admixtæ.
Quibus, velut agmine factis, debellari tandem potuit symptomatum fu-
ror, & pertinacissima placari humorum seditio.

X V.

Adeo ut ex duorum circiter millium numero, quos curandos, excep-
tis pauperculis, per quadrimestre suscepi, vix hodie duodecim desideren-
tur; ex iis vero, qui me mature vocatum habuere, quinque quos sciam,
perierint ægri.

X V I.

Deum vero testor, me non alio animo hæc edidisse, quam ut, præ-
sentissimum expertus ipsius D. op. M. auxilium, publicas agerem pro
tanto beneficio, quas privatas reddidi gratias: & ereptos ab ingenti pe-
riculo, ad divinam agnoscendam elementiam pariter exhortarer.

X V I I I.

Te interim erectam gratulabundus, suspicio *Augusta Leydensis Civitas*,
quam lamentabili casu dejectam acerbissime tuli & dolui. Tuis, ex sin-
gulari Dei munere, excitata es rursus funeribus. Tibi hodie benignius
cælum affulget, aura favet serenior, & jacturam tuam seu prompta com-
pensabit industria, seu invicta fortitudo. Addidit enim (hoc anno salutis
tuæ) mares animos, *splendidissimus* quem hæcenus fortita fuisti Magistra-
tus; iis quippe Præfectis, iis Consulibus, iis Scabinis, Quæstoribus,
Secretariis gaudes atque gloriaris, queis etiam æquales posset universum
Belgium, majores certe, aut Reipubl. gerendæ peritiores concedere non
posset. Nam non eo solo nomine celebrandi hi viri apud cæteros ve-
niunt Batavos, quod primas occupent in urbe famosissima sedes; sed
quod potiores ipsis, & seu pietate, seu justitia, prudentia, fide, ac mo-
ribus, insigniores ipsa vix habeat Batavia.

X V I I I.

Quare si causas abstuleris malorum, tum quæ Deum superne provo-
cant, (*ne quid tibi deterius accidat.*) tum quæ aeri suam detrahunt sa-
lubritatem, ut hic vivas beatior: hostibus invidiam, amicis gaudium
& gratulationem, æmulationem sociis, tibi ipsi gloriam comparabis.

F I N I S.

JOAN.

CLXIII.

JOANNIS DE KOKER,

D E

MORBO EPIDEMICO

ANNI MDCCXIX.

I.

Dum ad gradum Doctoratus adspirans lege Academica antiqua aliquid publici juris facere cogor, diuque quaquaversum circumspiciebam, quamnam ex tanta rerum medicarum sylva mihi materiam seligerem; cum vix ulla tironibus superesse videatur, quæ non dudum veteribus Neotericisve enucleata sit, placuit demum paucis de morbo hoc epidemico, qui tanta inclementia per multas inferioris Belgii, Hollandiæ inprimis & Zelandiæ, plagas elapsa ætate in infinitos miseros debacchatus est, neque adhuc dum penitus sedatus & debellatus videtur, agere. Quod ut rite procedat, primo sinceram, nec minus accuratam, omnium *phenomenorum* collectionem ex diurnis nocturnisque versatissimorum, atque in arte principum virorum, lucubrationibus depromptam, dabimus; ut ea ratione, singula seorsim pensiculando, & ad exactam subacti, quantum in nobis est, ratiocinii trutinam revocando, conferendo denique cum iis, quæ in aliis morbis occurrunt, veras *hujus morbi epidemici* causas, qua progumenas, qua procatacricas eruere & manifestare, sicque in verum ejus intellectum assurgere queamus; nihil interim pro vero admittentes, quod non multiplici *Archiatorum* observatione, confirmatum, alibive certo demonstratum sit.

II.

Priusquam vero gravem, & arduam hanc rem aggrediamur, haud inutile, imo summopere necessarium erit, ad exquisitam morbi *αιτιολογίας* cognitionem acquirendam, cæli aerisque constitutionem, sive potius varietatem; simul & pluvix eo anno delapsæ quantitatem, præmittere; quatenus ex accuratissimo Clarissimi Viri H. Boerhaavii, cui, quicquid boni in hisce, unice debeo, *diario* constitit. Quantum vero intersit *medico* hæcce nosse; quantumque lucis in tenebrosa hac caligine adferat, postea, ubi de his agemus, clarius elucescet; quod *veteres* etiam non latuit, qui summa cum accuratatione in plerisque morbis, inprimis *epidemico*, describendis, hæc omnia annotarunt. Hinc jure merito magnus Hippocrates sedulo suis inculcat medicis [a] *Aëris conditiones*, quanam sint, quibusque temporibus magis aut minus contingant, considerandas esse. & alibi: [b] *Anni queque tempestas consideranda est, que maturior aut serior contingit, & que assiduus imbris madens; aut impense sicca exsistit, frigida aut calida, ventis carens aut quibus ventis perflata &c.*

E. e. 2

[a] Lib. 4. de morb. epid. sect. 7.

[b] Ibid. p. m. 1200.

Aër enim non solum ut corpus grave, fluidum, mobile, elasticum, in frigore densius in calore rarius, omnia ambiens, premens, coercens &c. qualis vulgo a philosophis definiri solet, explorandus est *medico*; sed tanquam *Chaos* (ut scite a quibusdam depingitur) infinitorum corporum ipsi innatantium & volitantium, quorum respectu variis temporibus in eadem objecta agens, longe diversos, atque a prioribus penitus alienos effectus edit, quum autem aër omnem vim & motum, quem in nostram tellurem exercet, primario igni debeat, ut jam ad oculum demonstravit vir in experimentis exercitissimus & accuratissimus *H. Boerhaaven*, ejus differentia, quoad calorem & frigus, imprimis in considerationem venire debet. Quibus si addamus *ventorum & pluvia* discrepantiam, eo anno observatam, ansam sorte nobis præbebunt mirabilis hujus morbi ortum, progressum, fata, prophylacticam denique, indagandi, cognoscendique. Quod si pro tenuitate nostra aliquomodo præstiterimus, aliis peritioribus, & in praxi exercitioribus hanc materiem pro sua dignitate & gravitate tractandam relinquemus.

I I I.

Postquam anno 1719 toto mense *Januario*; vix ullum alicujus momenti gelu Thermoscopio tantum ter ad gradus 30 depresso; ventus tantum biduo fortiter spirans; cæterum lenis tranquillitas; Baroscopio fere semper circa 29 pollic. raro infra; vix nix, pluvia, vel grando. In antecessum *L. B.* monendum, quod thermoscopium hæsit in cubiculo, cujus lumina septentrionem spectabant, ante fenestras ibi vitreas, non in aère externo. Si vero nocte intempestiva aut interdiu ab aliis quædam differentia notata fuerit, non ægre ii ferant, quod tantum illas vicissitudines, quæ mane & vesperi notabat thermoscopium, hic recenseo; sic & quando pluviam cecidisse aliquoties narro, velim id intellectum de pluvia alicujus momenti.

Februario: tantum sex diebus gelu, nec magnum thermoscopio nunquam infra 35 gradus depresso; ventus tantum sex diebus fortior spiraverat, cæterum tranquillitas; baroscopium fere altius 29 pollic. nisi quod decem diebus magis subsederit semel modo nix magna; ter modo pluvia alicujus momenti.

Martio: tantum tribus diebus gelu, nec magnum valde, thermoscopio nunquam infra 33 gradus depresso, semel tantum huc delato, semper longe altiore; ventus tantum sex diebus fortius flans, cætera lenis; baroscopium semper ultra 29 pollic. elatum fatis, tantum ter sub his parum depresso; tantum ter pluvia.

Aprili: Aër temperatus, uno tantum die ad 57 gradus, semel tantum ad 36; toto mense lenis ventus; baroscopium tantum sex diebus infra 29 pol-

pollices, cæteros semper altius; ter tantum nix pauca; semel grando; decies modo pluvia parca.

Majo: Thermoscopium semel 45, semel 65, reliquo tempore inter hos varie; ventus quinque tantum diebus fortis, cæteros lenis; baroscopium semper altum, tantum septem diebus infra 29 poll. reliquis longe altius, semel grando; quater tantum pluvia.

Junio: Thermoscopium semel ad 82, semel ad 59, cæterum inter hos varie; bis modo ventus fortis; baroscopium modo ter sub 29 poll. cæterum longe altius; bis modo pluvia.

Julio: Thermoscopium semel ad 89, bis ad 60 semel ventus magnus; baroscopium semper supra 29 poll. valde altum, quinquies modo pluvia notabilis.

Augusto: Thermoscopium semel ad 76 semel 61; semel ventus fortis; baroscopium semel infra 29 poll. cæterum altius; tantum ter pluvia; venti toto tempore varii, semper lenes, semper fere siccii.

Septembri: Thermoscopium nunquam infra 55 semel ad 66, ter modo ventus alicujus momenti; baroscopium modo ter sub poll. 25; cæterum altius, octies pluvia, sed semel modo alicujus momenti.

Octobri: Thermoscopium semel 43, semel 57; cætera fere medius inter hos calor; semel ventus fortis baroscopium semper valde altum supra 29 poll. tantum quater pluvia.

Novembri: Thermoscopium bis 40 semel 49; ventus quater fortis; baroscopium sæpe depresso, decies pluvia.

I V.

Pluviæ, quæ eo anno cecidit, differentia a reliquis maxime animadvertenda venit; utque tanto manifestior illa cuique appareat, ejus quantitatem quatuor prioribus annis ex adversariis summi, & profundæ sapientiæ geometræ *Nicolai Cruquii Delphis* habitis hic inferere libuit; pluvia delapsa

Anno 1715.	attigit altitudinem	33.	poll.	4.	lin.	} Rhénoland.
Anno 1716.	—————	26.	—	1.	—	
Anno 1717.	—————	27.	—	9.	—	
Anno 1718.	—————	23.	—	—	—	
Anno 1719.	—————	20.	—	$\frac{2}{3}$.	—	

quæ ultima *Leyde* à celeb. *H. Boerhaave* observata fere illi *N. Cruquii Delphis* respondet.

V.

Ex his (§. 4.) evidenter patet, quam ingens fuerit in his omnibus hoc anno discrimen a reliquis, imprimis ætatibus, quod pro basi sequentium demonstrationum quam maxime inserviet & ad hæc tria potissimum reducitur.

α. Ingens, atque hisce Borealibus plagis penitus inauditus, tota æstate aeris fervor, quo thermoscopia ad 82, 87, imo ad 89. grad. ascendisse vidimus, ideoque 7, vel 8, grad. solummodo infra grad. caloris hominis sani & vegeti thermoscopii bulbo per aliquot tempus in ore clauso tento, quem calorem nullus animalium per quadrantem horæ ferre potest, quin in acutissimos morbos incidat, & si paulo diutius remanserit, illico fatiscens moriatur.

β. Insignis illa siccitas ex summa, imprimis media æstate & æstu, pluviae paucitate, nunquam similis observata. Ex quibus binis aquæ in incilibus, collicis, & fossis, crassæ, olidæ, emarcidæ, imo in ipsis majoribus fluviis totæ virides, algæque fluitante capillacea ad fundum usque pluviae fuerunt.

γ. Silentia ventorum, & coeli tranquillitas nunquam tam diuturna.

VI.

Quinam, qualesque inde effectus sequantur post præmissam morbi historiam examinabimus.

VII.

Incepit infestissimus hic morbus exeunte Julio vix Augusto; quo vix unquam quis fuit.

1. *Magis epidemicus* sive populariter grassans.
2. *Minus lethalis*; ex millenis enim, licet gravissime afflictis, paucissimi extincti sunt. Solis fere senibus lethalis evasit.
3. *Magis anomalus & varius*; tam discolor enim ejus facies fuit, ut vix describi, multo minus ad certam quandam morborum classem, speciemve reduci queat.
4. *Sæpius redeuns*; postquam jam penitus fugatus videbatur ægrique ad pristinam sanitatem fere restituti.
5. *Magis universalis*; invasit enim omnem ætatem, sexum, statum, temperiem, absque ullo fere discrimine.

VIII.

Incipere solebat leni primo insultu, neglecto primâ vice, solo frigoris, nausæ, doloris capitis, defatigationis subitæ, debilitationis sensu, postridie bene valebat æger; tertia anticipans acior, vomitu, anxietate præcordiorum, frigore, dolore capitis intolerabili, hinc æstu summo. Die sequenti summa corporis defatigatio, cephalalgia summa, sitis major, quam in ipsa febre; tertius paroxysmus acerbissimus, nausæ horrenda, vomitus enecans, calor post frigus ossa ipsa concutiens, æstuans, dolor per artus, ossa, & periosteæ excrucians, fudor ingens; tum fere vertebatur in tertianam duplicem & continuatam brevi deicientem vires eo usque, ut fortissimus quisque deficeret; jamque non a cibis tantum, sed & ab omni abhorreret potu prius suavissimo; postquam jam ita videbatur pessima, sponte desinebat acerbitas, sequebatur remissio, paroxysmi levissimi, sed languor, fudor, pallor, viriditas, flavedo, fudor nocturnus, tumor abdominis, lingua fordida: sitis, nausæ, oppressio ad præcordia, anxietas perpetua fere. Toto hoc morbi decursu materies vomitu rejecta sæpe amarissima, quandoque acida, colore flava vel viridis, copia ingens omnino. Urina inconstans, jam flammea, alias turbida sine sedimento, spumæ tenax. Multis diarrhœa, vel dysenteria, unde summa debilitas brevi, & sub finem aphthæ, senibus fere lethales; aliis satis graves, eluctabiles tamen. Postquam jam videbantur sensim paululum convalescere, absque causa manifesta vel a minimo frigore, recidiva similis mali, similibus cum symptomatibus, & quod maxime mirum, rursus cum vomitu æque copioso biliosæ materiæ in enormem usque affluentiam. Ita hæc recidivæ & imperfectæ sanationes in plerisque usque in præsens obtinent; plurimis in sextam, octavam & ultra, vicem per orbem decurrentem, succedente tandem hydrope anasarca in his, in illis ictero, rheumatismo acerrimo in aliis.

IX.

Nonnullis incepit morbus terribili cum cholera, quæ brevi desinebat, sedibat ut prius.

X.

Plurimis quartana primo tergemina, duplex mox, tandem simplex, varietatum periodicarum permutatione inconstantissima; symptomata recidiva erant eadem, in hac sub calore febrili dolores ossium acerrimi; sanatio post ingentem diarrhœam subitanam ut plurimum fiebat.

X I.

Simulac *Septembris* finis pluviam dabit, minui coepit frequentia, remisit multum *Octobri*; ad *Novembris* finem fere desit; nisi quod languores, recidivæ, febres &c. adhuc supersint in iis, qui prius laboraverant.

X I I.

Hicce hucusque observatis singula seorsum consideranda sunt. Primum in hisce singulare est *aëris constitutio*. Quæ ut rite excutiat, paulo altius deducenda est. Cuilibet constat toto illo hyemali tempore gelu longe mitius, & quod inprimis notandum, brevioribus intervallis sæpius remissum, mox iterum exacerbatum fuisse; adeoque terræ crustam vix inde induratam, nec nive tectam; contra frequentioribus illis congelationibus & regelationibus maxime resolutam, in oleosa salina & terrestri parte attenuatam, exaltatam, exhalationes alias gelu, niveque toto fere hyemali tempore intra ejus gremium coercitas, multo majori copia emissile, nostramque atmosphæram, his partibus volatilibus redditis, imprægnasse; dum interim nix, grando, pluvia, procellæ solito longe rariores, aërem his infectum vix depurarunt, aut renovarunt. Quibus dein succedens tantus calor (5) grumos terrestres magis magisque attenuavit, resolvit, mobilia evexit salina & pleosa exacuit. Quorum effectus siccitas; putredo. Docet chemia.

X I I I.

Neque minus observabiles idem (5. α) calor in stagnis collicis, aquarum ductibus &c. produxit mutationes, ubique limpidissima exhalans, reliqua figens, compingens, inspissans; cujus effectus (12.) similes. Hinc in plerisque pagis, urbibus, pomæriis & suburbanis locis, magnis fluviis haud irroratis, aut æstu marino non resectis, aquæ spurcæ, turbidæ, foetidæ, in plerisque ægris penitus exsiccatae deprehensæ sunt. confer. (5. β).

X I V.

Quæ omnia si rite perpendamus, atque una cum sequentibus ad nostra corpora, in quorum finem hæc adducta sunt, applicemus, haud difficile nobis erit ex phycis & chemicis morbi hujus epidemici ortum, causasque perspectas reddere. Talis quippe aëris æstus (4. α) hisce regionibus plane insuetus summam mutationem in solidis & fluidis nostri corporis efficere; & quidem primario omnia solida exsiccare, humores ex-

gitare,

gitare, liquidissimis & subtilissimis spoliare, residua excoquere, inspissare, adunare, cogere, debuit; dum interim miseri homines aridi, sicci, sudore quotidie diffluentes, damnum illud & dispendium affiduis aquæ (13) poculis alteriusve potus inde compositi, se ingurgitando, resarcire conati, totam sanguinis crasin, crudis & heterogeneis liquoribus depravarunt, inquinarent, suoque muneri obeundo plane ineptum reddiderunt.

X V.

Hæc primigenia nostri morbi semina videntur fuisse; & vera ratio, quare omnium primo se levi horripilationis, frigoris, debilitationis, & delationis sensu manifestare coeperit. Humores quippe vappidi, lenti & inertiores redditi, vi cordis & arteriarum in minora lateralia vascula præ ariditate contracta & coarctata, pulsati, in suo motu & circuitu retardari, sisti, accumulari necesse fuit; enimvero quum omnis inde calor, nutritio, secretio, excretio &c. dependeat; ut tota œconomia animalium aperie demonstrat; ergo labefactatis vel turbatis hisce, frigus, infirmitas, obstructions variæ, inprimis in vasculis tenuissimis, debitis tenuioribus humoribus orbis, crassioribus obstipatis, collapsis, secutæ sunt, hinc transpiratio insensibilis sanctoriana læsa, impedita; lassitudo & torpor.

X V I.

Quæ tamen a natura, quæ semper est conservans sui, ut recte Hippocrates, omni molimine se ab imminente malo expedire conante, in initio facile superata, & functiones jam labascentes aliquomodo restitutæ sunt; aut postmodum morbus redintegratis viribus, ægrum, nil mali suspirantem, adortus, longe graviora symptomata produxit.

X V I I.

Quæ, ut ordine quodam prosequamur, expendemus.

1. Quosnam effectus (5. α β γ) præter (14. 15.) in humano corpore prestare debeant.
2. In quosnam præcipue humores id fiat, oporteat.
3. Quænam vasa & viscera maxime his exposita sint.

X V I I I.

Primum ut pateat, natura nostrorum humorum, & quidem arteriosi sanguinis, ex quo omnia; paulo accuratius examinanda erit, (licet hæc alibi fufius demonstrata sint.) Hunc non unum simplex homogenum li-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

F f

qui

quidum esse, anatome, microscopia, ipsa corporis œconomia, secessus in quiete spontaneus, incubatio, omnium vero evidentissime chemia demonstrat. Cruor enim arteriosus e sano corpore eductus; vasi puro vitreo exceptus, leni igne exploratus, postquam magnam copiam limpidissimi laticis insulsi, parum foetidi exhalavit, in fundo vasis multum salis, olei & terræ sibi invicem permistorum relinquit. Quæ in statu sano nec acida nec alcalina, sed adiaphora, blanda, & saponacea deprehenduntur. Si vero diutius continuetur destillatio, majorve calor adhibeantur longe aliena, & a priori natura remotissima prodeunt, loco enim illius aquæ, spiritus & sal; qui ante blandus inodorus, & semivolatilis erat, jam acris, volatilis, alcalescens evadit; tum oleum, quod antea insipidum, insulsum, inodorum, sali & terræ intime intricatum, nunc attenuatum, exacerbatum, foetidum, nidorosum, alcalinum factum, a salibus & terra separatum; remanente tandem oleo crasso, piceo, terræ tenacius permulto.

XIX.

Ex quibus (18) constat: *α*. arteriosum sanguinem sanissimum hominum præter aquam & spiritum subtilissimum, multum salinæ, oleosæ terrestri materiæ in se continere. (*β*) Hæc leni calore facillime a se invicem separari. *γ*. Majori & diuturniori calore in longe diversam naturam converti. *δ*. Hæc (*αβγ*) eo magis vera & conspicua esse, quo ignis fortior & destillatio diuturnior.

XX.

Multum tamen abest hæc (18 19) in nostro corpore, licet ibidem tantus calor, ita fieri. Aëris quippe externi cum nostris humoribus communicatio nulla sensibilis; perpetuum ejus in pulmonibus refrigerium; novi chyli ex alimentis & potulentis assidua refectio; partium volatiliorum huic mutationi (18) proximarum per transpirationis insensibilis & urinæ secretionem, eliminatio &c. in causa sunt, quo minus hæc in nobis contingant, alias certissime futura. Id tamen inde docemur; has mutationes necessario sequi, si causæ jam memoratæ integre, vel partim deficere incipiant, quod ipsa natura sanguinis & infiniti morbi tam acuti, quam chronici quotidie confirmant.

XXI.

Ergo si attento animo in compendium revocemus; squalentem aëris (*§ a 14*) diaphanum; ejus summum fervorem, toto æstatis tempore usque in autumnum æque perdurantem, pleraque vegetantia arida, exsucca,

languida reddentem; pluvie paucitatem incredibilem; aquas hinc adeo infectas, olidas, alga fucoque capillaceo & animalculis feærentes, nec minus avide a plerisque enormi copia, forma simplici, altetiusve potulenti absorptas. Hæcque omnia si conferamus ad humores nostros, sola quiete sua sponte, causis his longe citius & velocius in naturam alcalinam putridam (18.) degenerantes, facile prævidebimus mirabiles effectus mox inde deducendos.

XXII.

Si tamen exactius rem consideremus, patebit, non quemlibet nostri corporis humorem, iisdem actionibus expositum, æque mutari debere; sed imprimis ejusmodi, qui præ cæteris omnibus summam actionem & mutationem a natura passus, ad magnam acerbiteriam evertens, facillime a causis (21) in naturam (18) degenerando est. Sed qualis hic? Sola certe bilis (urinam excrementitiam, inter humores nostro corpori peregrinos supputo.) Hæc enim, mirabili & admirando Creatoris instituto, ex coehaco & mesenterico sanguine in ventriculi, splenis, omenti, pancreatis, meseræi, mesocoli, intestinorum &c. vasa adacto, ibidem varia passio, diversimode mutatio, inspissatio, dilutio, in truncum venæ portarum delatio, ibidem subactio, permulto, iterumque de novo vi respirationis & muscolosa venæ portarum fabrica in vastum hepar propulso, in glandulis hepaticis secreta, demum apta evadit, quæ per ductus hepaticos in communes & per hepatis cysticos in vesicam felleam delata, illic mora, humoreve a glandulis cysticis secreto, vel potius utrisque acrior, ipsior, amarior facta, una cum hepatica chylo admisceatur ad effectus ipsi a natura destinatos præstandos. quæ omnia hic latius exponere materiæ ubertas & disertatiunculæ limes nequaquam permittit; imprimis cum hæc tanta accuratione, tantaque *ἀκριβεία* a summo Viro H. Boerhaave [a] excussa sint. Sufficit nobis tot argumentis, demonstrationibusque tanti Viri suffulti dixisse: *Bilem omnium humorum nostri corporis esse acerrimam, elaboratissimam, & naturæ alcaliscenti quam proximam.*

XXIII.

Adeoque, si quis bene ponderat, bilem e tali (14) cruore natam, tanto (22) molimine productam, duplicem circuitum passam, & maximam partem oleo constantem; facile sibi persuadere poterit, causas (21) in eam agentes, omnium pessimas mutationes producere debere; aquosas nempe ejus partes magis magisque dissipare, olea & sales evahere, exacuere, atque in naturam (18) disponere; omni modo terribilia phænomena producere. Sive enim spectes summam ejus necessitatem, effica-

F f 2

[a] Institut. Medic. lib.

caciam atque utilitatem, quam corpori præstat, sive frequentiam morborum tam acutorum, quam Chronicorum ex ejus depravatione quotidie observatam; sive denique horrendam, quam inde concipit, acrimoniam, non acidam, austeram, spirituofam, salinam; sed nidorofam fracescentem; veritas argumenti a priori æque ac a posteriori constabit.

X X I V.

Talis ergo *bilis* (23) tali modo degenerans, ex hepate & vesicula fellea in intestina dimissa, dirissima ibidem patrabit acrimonia sua, tenellos intestinorum nervos vellicando, motum eorum peristalticum invertendo, in ventriculum sursum adiget, tunicam ejus nervosam simili modo afficiet, unde nausea; & irritatis magis magisque nervis intestinalibus & stomachicis, reliqui diaphragmatis, musculorum abdominalium &c: per gangliones & plexus varios inter se communicantes in consensum rapiuntur; hinc spasmodice contractis musculis abdominalibus, convulso i. e. ad inferiora fortiter detruso diaphragmate, ventriculo & intestinis arctissime inde pressis & a propriis nervis in spasmus actis, vomitus eo violentior, quo stimulus irritans acrior: quæ omnia in hoc morbo manifestissime apparere: hæcque solam causam censemus perpetuæ & detestabilis illius nausæe terribilisque vomitus, quibuscum omnes fere ægri in initio & in ipsis recidivis miserrime conflictati sunt, quum enim ventriculus noster teste egregio *Wepfero*, [b], in summis convulsionibus nunquam integre se contrahere, omnemque materiem perfecte explodere valeat, fomes mali, totus evacuari impos, ibidem hærebit, motu, calore, copia, auctus, similem tragœdiam ludit, similesque effectus habet. Hinc etiam deducendæ illæ anxietates intolerabiles & oppressiones circa præcordia, (quarum alias rationes postea enucleabimus,) in quibus ægri quasi agonizare & cum ipsa morte decertare videbantur. Ex iisdem similiter patet, (ut hoc obiter notemus, quod postea usui veniet,) omnia viscera abdominalia, imprimis hepar, una cum cysti fellea firmissime diaphragmati annexum, ejusque motui exacte obsecundans, in summis his motibus & convulsionibus maxime premi, reprimi, agitari & conquassari. Quod *Doctiss. Wepferus* [c] optime etiam animadvertit, seque ipsa hepatis vasa inde rupta videri asserit.

X X V.

Constitit itaque firmis & invictis argumentis: a sola *bilis* corruptione ejusque nidorosa fracedine sævissima illa symptomata passim in hoc morbo observata, posse, imo necessario debuisse provenire. Quam sententiam ad-

[b] Lib. de Cicut. Aquatic.

[c] Ibid. pag. 250.

adhuc magis confirmat illa materies, quæ enormi copia summis cum anxietatibus vomitu reddebatur. Hanc enim sapore amarissimam, calore flavam plerumque deprehendimus, quæ bina unico tantum totius corporis humani humori, (aurium cerumen forte exceperis) *bili*, imprimis cysticæ competunt. Sed facile hic objectionem mihi fieri prævideo, materiem vomitu rejectam, quandoque acidulam, sæpè viridem visam esse; enim vero tantum abest, hancce aliquomodo nostram sententiam evertere, ut potius maxime comprobet. Ex physiologicis enim constat: *bilis* actionem inter alias primariam esse, sua oleositate & amaritie acidis resistere, eaque obtundere: atqui turbata ejus confectione & secretionem, (ut postea explorabimus) depravata simul ejus natura, facultas ejus & vis in Chylum, deficere & labefactari debet; unde alimenta & potulenta, quæ sola ex acidis vel aculentibus vegetantibus ab ægris adhuc appetebantur, reliqua abhorrentibus, suam naturam in debili, flaccido & calido ventriculo sequentia, neque a bile multum domita, acere & *bilis* amarorem superare debuere. Quod omnes morbi Chronici, ubi *bilis* quantitate vel qualitate peccat, uno ore testantur. Viriditatis ratio, licet bilioso vomitui solum propria, non adeo manifesta est; acidumne succi pancreatici ejusque fermentum cum bile alcalica depravatum, in causa erit? Sic *Sylviani* & plerique *Chemici*. Sed reclamant omnia experimenta tam anatomica, quam Chemica, docentia lympham pancreaticam nec acidam, bilem alcalinam nunquam, multo minus harum effervescentiam, utcumque inter se permisceantur & moveantur, observari. Ideoque totum hocce systema in se ipsum sponte ruit: ergone potius viridis ille color summæ *bilis* acrimonie assignandus? Verosimillima sane hæc videtur sententia, binis validissimis argumentis præter alia; suffulta.

I. Omnium veterum & hodiernorum observatio est, in omnibus capitis concussionibus *bilis* viridis vomitum, certum & pathognomicum signum esse cerebri læsi. Quare? Quia læsis vel compressis cerebri vasis, ejus actio magnam partem impeditur; hinc sanguis tanto majori copia in cerebellum deferri debet, atqui secretio semper est, ut applicatio; ergo cerebellum tanto majori copia spiritus fecernit & in nervos dimittit; hinc aucta & turbata succi nervosi cerebellosi secretionem, motuque ejus aucto, omnes actiones inde pendentes mire turbantur; dum reliquæ animales & voluntariæ silent; ideoque in summa cerebri læsione & perturbatione nervi paris vagi & intercostalis ad omnia viscera & vasa interna non tantum, sed & ad œsophagum, ventriculum, diaphragma, & musculos abdominales distributi convelluntur; docet manifesto stertor, pulsus fortis, & inæqualis in hisce; simulque omnia illa (24.) ex inæquali & citato spirituum vitalium fluxu fieri debent, unde omnia viscera Chylopoæa maxime agitata & turbata, contentos suos humores valide attenuant, dissolvunt, attenuant, in hepar expellunt, quo æque ex multi-

tudine nervorum, quos ex plexu mesenterico superiori [a] accipit, ad ex iisdem (24), fortiter concussum in contenta pari ratione agit, ex quibus summa acrimonia bilis oriri necessario debet. Alterum argumentum, quod adhuc magis urget, desumitur a vulgari experimento illorum hominum, qui inveni cœlo tempestuoso in navibus, validis procellis jactati & agitati, statim, utcumque sani & vegeti antea, in nauseas, paulo post horrendos vomitus coguntur. Hi primo chylum & reliquos humores e ventriculo evomunt, dein bilem flavam, post hanc vitellinam, ultimo tandem summis cum anxietatibus & concussibus œruginosam & isatodem; qua expulsa nihil amplius quicquid agant, evomere possunt. Hisce ad oculum eadem mox memorata evenire videntur. Cui sententiæ etiam omnia symptomata agrorum nostrorum favent, & respondent. Credimus itaque, virorem illum a summis illis actionibus & motibus spasmodicis in bile adeo inde attenuata & soliditate sua orbata, natum, ut radios lucis minus reflexerit, & plus in se attraxerit, vel suffocaverit: unde color viridis, qui eo obscurior, quo omnes hæc causæ in bilem agentes velociores & diuturniores exstiterint. Demonstrat tota optica Newtoniana.

X X V I.

Nihil autem hic moramur omnia illa Helmontii argumenta, quibus tanto molimine contra hanc sententiam insurgit; dum enim egregius hic vir optime Galenicorum & Scholarum errores de Excremento bilis convellit, in contrarios penitus lapsus est, circulationis Harvejanæ adhuc dum nescius, ut & omnium illorum, quæ Anatome, Injectio, Microscopia &c: postea detexerunt, quare hic error tanto viro facile condonandus.

X X V I I.

Concludimus ergo, idque, ut putamus, jure merito, bilis corruptionem & depravationem hujus *Morbi Epidemici* causam, plurimorumque dirissimorum symptomatum scaturiginem fuisse. Hinc veteres sapientissime, licet a posterioribus derisi, bilem in tali tempestate semper accusabant; quod Hippocrates in iis, qui per montana arida loca, restante cœlo, simul inopia aquæ pressi, diurna nocturnaque itinera faciebant, egregie animadvertit. Imo & ipse Aristoteles inter Problemata [b] jam proposuit. *Quare æstus sicca & autumnus sicca maxime biliosos infestet?* licet summus ille Philosophus ejus rationem parum attigerit. Idem Cl. Sylvius ex annosa sua praxi plurimis in locis confirmat. Egregium etiam & summi momenti in hisce est experimentum illud Bellinianum, qui

(a) Willis. nervor. descript. Tab. xi. litt. oo. Vieussens Neurolog. Tab. xxiii. n°. 60. 61.

(b) Sect. I.

qui dato tantillo putridæ vel corruptæ bilis homini voracissimo, illico ipsi horrorem, nauseas & summos vomitus excitabat.

X X V I I I.

Memorabilis porro in hoc morbo nobis occurrit ingens illa sitis, ægris in insultu febrili non tantum, sed & extra omnem paroxysmum, intolerabilis; utcumque eam ingenti copia aquæ similisve potus sedare conabantur. Hanc iisdem penitus causis (14.), imprimis vero (23.) imputamus. Ex physiologicis enim constat, sitim semper in nostro corpore agnoscere, vel liquidissimi dissipationem ejusque penuriam, vel acre quoddam nervos stimulans & vellicans, naturamque cœco quasi impetu ad perditum supplementum, acrisve dilutionem obtusionemque impellens. Utraque in hoc morbo obtinuisse, supra satis ostendimus; id solummodo observandum, tenuissimi defectum facile quidem adhuc aquosis farinosis diluentibus suppleri; sic & omne acre aromaticum, muriaticum, volatile superari & domari, aut alcalescens biliosum fracidum difficillimè, si unquam. Quid luculentius? Sit homo sanissimus, parum tantummodo comedens de pinguedine, lardo, vel bili cujuscunque animalis, nimis exassatis vel corruptis, ilico (ut mox innuimus) nauseas, ructus nidorosos, vomitus enormes &c: concipiet, sitimque per multos dies vix extinguendam. Quid manifestius in hydropicis, cachecticis, similibusve? Quando ichorosa acris materies alcalescere & ruptis aut exesis vasculis in sanguinem absorberi incipit; hos licet ab omni antea abhorrentes potu, statim inexplebili siti torqueri videbis. Non mirum ergo tantam sitim hos ægros vexasse, positus enim iisdem causis, iidem sequuntur effectus.

X X I X.

Vicissitudinibus frigoris & caloris se invicem excipientibus, in paroxysmis febrilibus adeo exorbitantibus, non est quod multum immoremur; cum hæc lippis & tonsoribus nota sint; atque ex (14.) sponte intelligantur. Humores enim tanto calore exassati quasi, tot crudis & heterogeneis depravati, tot motibus & concussibus soluti, vappidi, lenti, summas obstructions in capillaribus excitarunt. Natura vero semper actiosa ut has superaret, & labascentes functiones restauraret, nervos spiritus cievit, humores inerte exagitavit, in loca obstructa vel jamjam obstructa impegit, vasa arctiora dilatavit, extendit, impacta revulsit, attenuavit, si resolvendo essent, resolvit, omni modo aditus & vias impervias deobstruxit, reseravit, transitum obstructæ & liberæ materiæ conciliavit. Hinc illi horrores, tremores, concussus, &, quia in pulmone celerrima humorum agitatio, vasa angustissima, summæ ideoque resistentiæ, anxietates summæ. A quo conspectu & collisu soli-

dorm in fluida & contra, solutis tandem repagulis, ex frigore calor natus; eo quidem vehementior, quo præcedens algor & obstructio majorem concitationem & impetum requirebant; quod alias minus in hæc attento paradoxon apparet. Liqueet præterea, quare humores hisce omnibus maxime attriti, divisi, a calore subsequente magis agitati, in vascula sudorifera expansa, laxata, propulsi, miseris his ægris in sudores adeo enormiter resoluti sint.

X X X.

Jacto hoc fundamento (24.) mirabile illud symptoma ægrotantibus adeo infestum, ac tædiosum, toto morbi decursu & in omnibus recidivis perseverans, in febrili exacerbatione longe atrocior, *Cephalgia*, facile explicatur. Cujus causas remotas iisdem (29.), proximas vero immeabilitati per duræ, & forte etiam, (si Vieussenio [a] credamus, quod tamen ob æquabilem circuitum, teneritudinem vasculorum, & pulsus vix observabilem, non ita verosimile videtur) piæ meningis vascula; quæ spissiori, lentiori humore infarcta, impulsu liberæ materiæ in retardatam vi cordis & arteriarum ruentis, dilatata & tensa, immanem hunc dolorem excitarunt, eo quidem acriorem, quod obstructio major, motus citior, impacta vel impingens materies acutior, tenellas vasorum membranas plus extenderit & vellicaverit; ut ex physiologicis innotescit; simul, etiam intelligitur ratio sævissimorum illorum dolorum ad omnes artus, tendines, ligamenta, juncturas &c: quibus ægri miseris modis excruciantur; imo in ipsum Rheumatismum, Arthritidem &c: ut postea videbimus, inciderunt.

X X X I.

Quæ omnia (14. 25. 28. 29. 30.) magis probantur urinis in hoc morbo observatis, variis quidem; plerumque tamen crassis, turbidis, subrubris, vel subruffis, nullum sedimentum ad fundum ouroscopii fere deponentibus; quandoque flammeis, tandem jumentosis, spumam tenaciter retinentibus; clarissima sane indicia, humorum velocitatis & crassamenti, horum & solidorum attritus & detritus, materiæ salinæ, oleosæ, terrestriis attenuationis, & abundantis &c: quod inter alia argumenta illud experimentum magni Bellini [b] maxime probat; ubi egregio spectaculo demonstrat, urinam sani cujuscunque hominis leni ebullitionis igni expositam juxta tenuissimarum partium dissipationem, residui inspissationem & exaltationem, odorem, colorem, saporem, spissitudinem mire variare, incrementum, omniumque morborum speciem tam acutorum quam Chronicorum pro destillationis & temporis gradu, referre; &

[a] Neurograph. Lib. 1. p. 30.

[b] Lib. de urinis.

quod stupendum, superadditis iterum omnibus iisdem, quæ avolarunt, sensim omnia redire & in pristinum naturalem statum reduci. Quæ si conferamus cum iis, quæ (14. 18. 19.) præmisimus, omnia exquilitate inter se quadrabunt; simulque patebit summam partium salinarum, oleosarum & terrestrium attenuationem in causa fuisse, cur urinæ spumæ tenacissimæ, absque ulla fere hypostasi evaserint.

§. X X X I I.

Omnibus his anxietatibus & cruciatibus corpora ægrotantium maxime enervata fuisse quis non videt? Intentus in morbi causas, summam ejus pertinaciam, diuturnitatem, symptomatum atrocitatem, humorum optimorum degenerationem pessimam, vasorum labefactionem maximam, functionum denique inde turbatarum, impeditarum, & destructarum multitudinem, earumque nobilitatem, necessitatem; fieri enim non potuit, quin natura, dum tot hostes debellare, tot mala superare, tot vitia corrigere, tot functiones restituere debuit, omnes vires suas impenderit, omne robur ad sui conservationem profigaverit; hinc plerisque vidimus ægros, ut ut herculeos, athleticos atque robustos antea, mirifice hoc morbo exhaustos & omnibus viribus destitutos, ita ut se sustinendo non amplius viderentur, omnem cibum potumque, quem prius avidissime appetierant, repudiantes, & adhorrentes, jamjam defecturi & succubituri.

X X X I I I.

Quando morbus hoc modo ad summum apicem & ἀκμήν evectus jam de vita triumphare videretur; omniaque symptomata gravissima essent; tandem sponte, vel ope bonæ medelæ decessisse, victasque dedisse manus plerisque compertum; sensimque quum ægri, imminenti paroxysmo haud ferendo essent, magno D. O. M. beneficio morbi vires decrescere, vitæ incrementum, ægrique citius tardius restitui cœperunt; varia tamen & singulari admodum crisi.

X X X I V.

Antequam vero judicationem hujus morbi absolvamus; priora patululum retexenda, ut hanc telam ad colophonem usque pertexere possimus; & sequentia eo clarius dilucidentur. Vidimus, quid bilis (22) ex hepate in intestina delata, in ventriculum sursum acta, molita fuerit, & quænam dirissima symptomata ibidem patraverit, nunc ordo nos ducit, ut exploremus, quidnam labis vasa & viscera eam conficiantia & secretentia inde contraxerint: hæc gemina observata sunt; altera ex ipsa vasorum & viscerum structura, situ, nexu, & actione; altera ex humorum, quos hæc recipiunt, mutant, secernunt, genio, retentione, statu.

gnatione, corruptione profluxit. Constat ex legibus hydraulicis & hydrostaticis, quod si diversa corpora æquali vi & velocitate in eisdem canales ad eandem resistencias moveantur: ea, quæ cæteris paribus leviora, tardiora & inæqualia sunt, semper ad latera deflectere; e contra solidiora & mobilia rectam viam continuare; ergo si hæc ad nostrum corpus adplicemus, patebit; arteriosum sanguinem variis partibus, ut supra vidimus, conflatum, ex corde in arteriam magnam expulsum, omne, quod crassius, lentius & minus mobile est, quod melius rectam viam sive caput petere possit, ad latera i. e. in aortam descendentem deviare, quæ iterum similes partes in laterales ramos i. e. in coeliacam & mesentericas, quibus omnia hæc viscera Chylopœa irrorantur, deponet. Ergo si consideremus 1. naturam sanguinis in hæc viscera derivati. 2. ejus degenerationem 14. 15.) in similem, sed longe pejorem diathesin. 3. enormes illos spasmos & motus convulsivos ventriculi, diaphragmatis, musculorum abdominalium, in hæc viscera, imprimis hepatis, nudissime his expositum agentes, ea concutientes, mirifice turbantes. 4. hinc crassum, lentum & oleosum sanguinem in angustias horum vasculorum maxima vi impulsam & agitatam. 5. summum inde virium decrementum & infirmationem, impactos humores vix propellere & expedire, potentium. 6. Hepatis fabricam laxam, & maxime in homine friabilem, facillime extendendam, vix contrahendam. 7. geminatam in eo resistenciam & retardationem venoso sanguini superandam, hinc tardissimum & lentissimum motum; evidenter apparebit nullibi in toto corpore facilius obstructions nasci, natas semel difficilius resolvi posse.

X X X V.

Talis sanguis (34. 1. 2.) ad viscera (34. 3. 6.) apulsus, ægre adhuc primam resistenciam in ventriculo, splene, pancreate, omento, mesenterio &c superare potuit; verum in angustias venæ portarum delatus, ob causas (39. 4. 5. 6. 7.) retardatus, ibidem hæsit, stagnavit, se accumulavit, flaccida vascula extendit, vicina compressit, omni modo vasti visceris functionem interpellavit; enim vero obstipato hepate reliqua viscera Chylopœa, imprimis lien, omnem præparatum arteriosum sanguinem in hepar exonerans, infarciuntur, & similia patiuntur, ut clare omnia defunctorum & apertorum corpora his malis extincta, restantur: [a] sic tota χηλοποιήσις turbata, depravata. Cruor ex visceribus Chylopœis venosus ad hepar delatus bilioso succo prægnans, se ab eo liberare & depurare in multis hepatis locis impos, venæ cavæ redditur, unde sanguis spissior, lentior, viscosior, acrior factus pessimas illas obstructions (29. 30.) peperit, vel multum auxit; ut & sitim (28.). Hinc illæ febres mirabiles, admodum in hoc morbo singulares &

[a] Videatur imprimis Boneti sepulcret. Anat. lib. 2. sect. xvi. & seq.

anomalæ, neque minus frequentissimæ, in eodem ægro sæpius permittentes & variam formam induentes; omnigenas febrium vulgarium species mentientes, licet ab iis diversissimæ, nec in ullo ægrotante certum typum, ordinem, periodum &c observantes, optima quæque antipyretica respicientes; imo sæpius inde exacerbata, vel per aliquot dies septimanasve intercalata, nunquam fere integre curata, jam sponte decedentes, ægrumque per aliquot tempus longius, brevius, derelinqentes, mox absque ulla causa manifesta recrudescentes, in hunc usque diem perdurantes.

X X X V I.

Retenta & accumulata hæc (35) materies hepar magis obfessit, & diversas penitus crises habuit. Iis, quibus motus humorum velox satis, obstructio magna, impacta materia acrior, pejus cessit. Fæculenta enim hæc materies inerti suo pondere hepar aggravans, motu viscerum, respirationis & calore corporis, acrimoniam (18. 23.) penitus concipere incepit; tenella portarum vascula & glandulas hepatis corrosit, humores affluo alluentes infecit, transitum denegavit, in vasculis se accumulavit, vicina magis compressit; donec tandem crescente malo, aucta acrimonia, & mole corruptæ materiæ, aliisque causis irritata, dilatatis vel exesis vasculis & glandulis magna vi, qua data porta, ruit, totamque amurcam in ductus hepaticos, vesicam felleam, ductum communem, intestina exoneravit; ubi detrusa rancida sua acrimonia villosam tunicam erodit, mucum abrasit, nervos tenellos vellicavit, similia (24), sed adhuc longe pejora creavit; unde horrenda cholera (9); quæ enormis saburra summis cum anxietatibus, spasms, convulsionibus, sursum deorsum expulsa; quæ, fomite nondum depurato, ex iisdem causis sæpius recidiva fuit. Quibus vero hæc amurcosa materies acerrima, putrescens, alcalescens jam evaserat, omnia vasa, membranas, canales, quos lambit, penitus erodit, destruxit, gangræna affecit, totam intestinorum tunicam interiorem deglubit, hinc dysenteria colliquativa, & mors subitanea. Hic fuit primus, & quidem geminus exitus hujus morbi, quo ægri paulo ante, excepto languore, debilitate & hypochondriorum tensione, satis bene valentes in terribilem Choleram inciderunt, incredibilemque materiæ, colore, odore, sapore, omni effectu (25) simillimæ, copiam per superiora & inferiora ex corpore eliminarunt. Alii, stupentibus adstantibus vicinis, amicis, & medicis ignaris, subito extincti sunt; priores mire exhausti & infirmati, ægre restituti.

X X X V I I.

Aliis eadem materies (35) intra hepar coercita longe alia symptomata produxit. Extremis quippe venæ portarum angustis inhaerens, motu

sanguinis perpetuo in impacta arietantis, actione diaphragmatis & musculorum abdominalium, concussa, attenuata, laxos portarum fines dilatavit, omni dimensione amplificavit & insalutatis glandulis & ductibus biliosis in laxos fines radiceve venæ cavæ omni hepatis puncto per anastomoses extremis venæ portarum ramulis continuas, expulsa, exiit in latiores ramos propulsa, mox venoso sanguini in vena cava descendente vel potius ascendente admista, cum eo in cor, & pulmones delata, una cum reliquo totius corporis sanguine ad omnes corporis plagas translata fuit. Hic secundus fuit hujus morbi exitus.

X X X V I I I .

Compressis & obferatis glandulis & vasculis biliosis, simul omnis confectio, secretio, excretio bilis utriusque maximam partem impedita & sublata fuit. Folliculi & emissaria glandularum a residua materie inhxerente, vel forte adhuc parva copia delata, per moram inspissata & tenuissima parte orbata, referti fuere; hinc ab allabente, nec transmeare potente, simili materie extensi, mire aucti lapides, calculos, scirrhus & similia in hepate crearunt; unde ejus moles maximè adaucta & indurata. Hinc infinita mala ex Hepatis & bilis functione, usu, naturâ, efficacîa &c. pendenda. Verus icterus; hypochondriorum tensio, gravitas, tumor; scirrhus hepatis; oppressiones & anxietates circa præcordia, exacerbantes ad minimam ventriculi a cibis, potibusve repletionem, molem hepatis, cui adjacet, plus prementis; vera cachexia biliosa, veteribus atrabilia dicta; hinc flavedo, vel si plus attenuata & dispersa fuerit biliosa materies, viriditas; obstructions variæ; febres mirabiles; diurnæ, nulli remedio cedentes; & plura alia superius jam proposita, vel ex his facile deducenda: quæ in infinitis ægris post morbi remissionem vehementiam observata fuerunt; & adhuc hodie observantur.

X X X I X .

Ex iisdem (35.) profluxerunt summi illi dolores rheumatici & arthritici; licet enim nulla phlegmone, seu inflammatione primi vel secundi generis, hic morbus infectus fuerit; nihilominus tamen obstructionibus & inflammationibus in vasculis minoribus lateralibus, formidabilis evasit. Sanguis enim piceo, oleoso, & acri bitioso succo gravatus & iners, in hisce Vasculis omne obstructionum genus produxit; & expandendo, ac rodendo tenuissimas fibrillas tendinum, ligamentorum, juncturarum, ossium &c. acerbissimos dolores excitavit, qui ad minimum motum, ob majorem inde compressionem & arctationem, ac proinde crassiori acri materię transfluxuræ majorem resistentiam, exacerbati sunt; imo fuerunt ægri, qui podagricorum instar se in summa corporis quiete retinere cogeban-

gebantur; ni id facerent, ad minimi articuli motum immani dolore torquebantur, qui tamen sensim ope bonæ medelæ penitus decessit.

X L .

Ultima tandem atque perfectior restat examinanda *crisis*. Qua crassa, tenax, oleosa materies (35.) viscerum ope satis valida adhuc superstitie, attenuata, subacta, novo perpetuo alluente cruore soluta, diluta, expansis parum venæ portarum finibus, glandularum folliculis, emissariis & ductibus biliosis per patulum hoc iter, in intestina expulsa, hepar & reliqua viscera penitus liberavit & expurgavit, sua copia & acrimonia, licet mitiori, intestina ad diarrhœam biliosam stimulavit: qua morbus integre solutus & judicatus fuit. Alii vero quibus materies paulo acrior, symptomata graviora, leniora tamen (36.), ingenti diarrhœa & dysenteria judicabantur, qua simul cum sæculenta materie, multum de bonis humoribus per intestina dejectum. Unde omnes vires brevi debilitatæ atque exhaustæ fuerunt. Huic diarrhœæ & dysenterię ad finem aphthæ succedebant; colore, densitate, mollitie, aliæ aliis graviore; plerisque satis malignæ, versicolores & sæpiissime deciduæ, mox renascentes ad plurimas vices usque; ægros ad summam debilitatem perducentes: similiter & in Cholera (36. 9.) paucissimis ægris, (quod mirum) nisi jam decrepitæ ætatis, his omnibus plus enectis, lethales. Harum ulteriorem, si quis desiderat explicationem, ea, quæ de his incredibili industria & sagacitate detexit sæpius laudatus vir πολυμαθής ατ. H. Boerhaaven, [a] adeat.

X L I .

Jecur, aliaque viscera hisce (40.) liberata, & defæcata, ad pristinum robur & vigorem vix, nisi longo tempore plerisque restitui poterunt. Sed dilatatis, exinanitis, & collapsis vasibus & glandulis, bilis rite præparari, secerni, excerni; neque effectus a natura ipsi præscriptos præstare potuit. Hinc ægris plerisque remanserunt bilis inertia; pituitæ lentæ in prima officina aggestio; appetitus projectus; ingestorum cruditas; alvus adstrictior; ructus acidi, dolores iliaci; languor; pallor; frigus; debilitas; leucophlegmatia; obstructions variæ; &c: quibuscum plerique ægri adhuc dum colluctantur. Nullis autem felicior & integrior sanitas restituta, quam illis, quibus morbus in initio, vel postea ingenti diarrhœa solvebatur.

X L I I .

Supereft jam exploratis omnibus, summa, qua potuimus, accurratione, Morbi Epidemici causis & effectibus; & crisi varia exposita, ut

paucis, quæ ad mirabilem hunc morbum debellandum, probata fuerunt, perstringamus, simul noxia pharmaca ab imperitis pessimo administrata, ostensuri.

X L I I I.

Prophylaxis in Morbi primordiis, recidivis, & decessu, penitus alia, imo posterior priori opposita fuit; quod multos aliter peritissimos & felicissimos practicos in summos errores deduxit. In initio indicatio erat: corpora arida, exsiccata, ac exusta quasi, idoneis, causis & acrimoniæ (23) contrariis, humoribus opplere & reficere. Hunc in finem summo cum successu proderant omnia aquosa, humectantia, diluentia, refrigerantia, diluentia, acidula. Huic scopo satisfaciebant α. Omnia aquosa farinosa acescentia vel jam acida: titulo infusi, decocti, ptisanæ &c. quorum primum locum tenebant avena, secale, hordeum, in aqua ad crepaturam cocta, filtrata, superadditis gratis acidulis, mellitis, saponaceis. β. Omnia lactioinia, imprimis serum lactis, lac defloratum & cremore suo butyraceo orbum, oxygala, hydrogala. Quæ pro cibo, potuque serviebant; & diluendo, refocillando, sitim & acrimoniam biliosam obtundendo, simulque alvum leniter laxando, probatissima fuerunt. γ. Omnes fructus horæi bene maturi, eorumque succi, decocta, defruta, rob, sapæ, conservæ: quo etiam pertinent mel, acetum, oxymel, oxyfaccharum, oxycraton veterum; vinum rhenanum, quod summum arcanum in hoc morbo fuit, si multa aqua farinosa dilutum & mellitis, saponaceisque emollitum exhibebatur; aliter stimulo suo salino motum nimis augebat. δ. Acida salina refrigerantia: ut tartarus crudus, cremor tartari, nitrum, sal ammoniacus. Reliqua vero salia fossilia nocebant. Ex his quatuor classibus infinitæ formulæ pro artificis libitu componebantur, & quidem eventu in initio morbi felicissimo, habita semper ratione ad ætatem, temperiem, vires ægrotantium, tempus morbi, & symptomata. Sic debilissimis solum decoctum panis tosti, vel biscocti cum tantillo syrup. violar. paulo fortioribus ptisana cum paucillo succi citri, vini rhenani, pulp. tamarind. melle, aut saccharo ad gratum acorem edulcorata, conveniebat: & sic de cæteris. Et dolendum sane hæc a multis medicis parum ad morbi causas & symptomata attentis, tam sæpe neglecta fuisse. Ipsemet enim sæpius vidi, cum ægri omnia medicamenta & alimenta penitus abhorrerent; quod solo usu horum ingenti quotidie copia, perfecte sanati, nec ullam recidivam postea passuri, si sc. in initio & in primis recidivis dabantur.

X L I V.

Si hæc omnia (43) non, frustra, vel sero adhibebantur; ad nauseas & vomitus illos horrendos, morbumque radicatus extirpandum, pro-

derant emetica & purgantia; omnium optime, quæ utraque vi pollebant; natura has vias sponte affectante, medicumque verum τῆς φύσεως θεραπεύτην, quasi manucente, quo sibi deficienti succurrat. Unde Hippocrat. [b] bene monet vomitus iis perquam utiles esse, qui bilem pituita permixtam habent: ejusque exactissimus imitator Sydenhamus [c] egregie animadvertit in febribus illis Epidemicis, quæ multa cum nostro morbo communia habuerunt, Emetica hic omnium pulcherrima esse, seque sæpe miratum fuisse felicem eorum successum, & sævissimorum symptomatum integram sublationem; licet materies vomitu rejecta haud magni momenti videbatur &c. Vomitoria commodissima in hoc morbo erant Oxymel scillitic. Oxyfaccharum vomitivum illustris Angeli Salæ, Tartar. Emetic. Rad. Ypecacuanh. omnibus palmam præcipiens. præparatio ad vomitum optima erat, si Emeticum tempore matutino vacuo ventriculo assumentur; jubebatur æger assumtum tam diu, quam posset, retinere; præsto erat ahenum caldarium aqua tepida, prius cocta cum paucillo salviæ, rutæ, similivæ herbæ, percolata & melle parum edulcorata, repletum. Post primum vomitum sorbebat æger aliquot libras de hac aqua ad summam nauseam usque, vomebat, iterum sorbebat, vomebat, idque tam diu repetendo, donec aqua tepida hausta non amplius vomitu reddebatur; si vero ante primum vomitum daretur aqua, commodius quidem vomebat æger, enim vero minus feliciter peccans materies eliciebatur: ut multis constitit experimentis. Si tum magnam copiam feri lactis, lactis ebutyrati, vel simile quid superbibebat æger, vi emetica sedata & sublata, in optimum purgans vel laxans vertebatur: sicque omnium commodissime & felicissime cedebat emeticum. Quibus vero natura minus in vomitum proclivis erat, purgantia magis conveniebant: probatissimum hic erat quicquid ex Fruct. Tamarindor. Cremore Tartar. Prunis acido-dulcibus, Electuar. Diaprun. Syrup. Rosar. solut. cum senn. dabatur; quæ leni stimulo nervos irritando, humores leniter solvendo, acrimoniæ opposita, amurcosam materiem per inferiora eliminabant. Omnia Cathartica acriora, calidiora, inflammantia hic summopere nocebant, ut & talia, quæ humores nimis dissolvebant; qualia Scammon. Jalapp. Mercurialia & similia.

X L V.

Post exhibitum vomitorium, aut purgans, sedato jam impetu, quies animo & corpori concilianda erat. Vesperis divinum remedium erat paucis bene observatum, anodynon paregoricum cardiacum, gratum & reficiens, ex myv. cydon. Rob sambuci, junip., ribes. cum emulsione quadam ex seminibus fatinosis oleosis. v. g.

℞ Am-

[b] Coac. pranot. sect. 11.

[c] Lib. de morb. Epidem. c. 11.

℞ Amygd. Dulc. N°. 6.
 Sem. Papav. Alb. unc. β.
 Cum Aq. Stillat. Flor. Rhœad.
 F. S. A. Emulsio, cujus unc. vj. admisce
 Rob. Moror. dragm. ij.
 Laudan. Opiat. gr. j.
 Aq. Cinnamom. dragm. ij.
 Syrup. Papav. Alb. unc. β.
 F. Haustus.

X L V I

Hiscæ (44. 45.) rite administratis, & si symptomata urgerent, vires ægri & reliquæ circumstantiæ permitterent, bis, terve repetitis; morbus sæpissime integrè debellatus fuit. Victus optimus erat ex (43. a. β.) permittis (43. γ.); olera mollissima, acetosa, quæ pappescentia & lactescentia Botanici audiunt, similiave blanda demulcentia, rescientia, oleosa, acre lenientia. An M. S. in initio morbi proderat? sic multis placuit, aliis contra. Sed facile videmus an, quando, quonamque successu hæc operatio felix fuerit, & simul quam parum prodesse potuerit; 1°. Quia nulla signa phlegmones in initio morbi & in ipsis recidivis in plerisque apparuerunt. 2°. Quod humores non quantitate i. e. copia & abundantia, sed qualitate & subtilissimi defectu peccaverint. 3°. Quia primaria labe in initio corrigenda in sanguine, ejusve fero, & lymphæ adeo hærebat, sed in bile primas vias, & viscera chylopoæa, imprimis hepar afficiente. Ergo V. S. mobiliore & fluidissimas sanguinis partes educendo, reliquas crassiores & inertiores relinquendo, viresque simul minuendo, non potuit non morbum ejusque effectus sc. obstructions adaugere, & variis morbis Chronicis originem dare, ut in multis etiam apparuit. His aliisque rationibus, eventu pariter, in plurimis, quibus instituta fuit, sinistro, adducti, negativam tuemur. Attamen non penitus expungendam censemus: etenim in corporibus plethoricis, calidis, sanguinolentis; similibusve hoc morbo laborantibus, sanguinis missio optime cessit, imprimis si post ejus operationem illa (43. 44. 45.) instituebantur.

X L V I I

Nocebant in initio omnia sudorifera, calefacientia, exsiccantia, spirituosâ, salina, acria alcalescentia, adstringentia; quocumque titulo, forma, aut copia data; ut pote corpora, æstu & calore exusta, macerata, infirmata, sudoribus diffluentia; magis magisque arefacientia; humores exagitantia, exaltantia; cogentia; diaphoresin nimiam jam, & noxiam summopere, promoventia; obstructions varias difficillime vel nulla-

nullatenus resolvendas producentia, vel accelerantia; &c: nec minus exitiosus, quod sicco pede transire nefas esset, fuit intempestivus in initio corticis Peruviani usus. Dolendum sane! nobile imo divinum medicamentum tam præpostere ab Empiricis, Agyrtis, Mulierculis, & nescio quibus, in quacunquæ febre, aut morbo usurpari. Imo vidi rusticos homines, omnium rerum rudissimos, eo vesaniæ, sacri turpisque lucri gratia, perductos, ut hunc corticem infinitis miseris febricitantibus æque vesanis, quod sibi a talibus verba dari passi sunt, in initio morbi promiscue absque ulla norma vel canone exhibuerint.

Sed quæ reverentia legum?

Quis meus aut pudor est unquam properantis avari?

Sed redeat, unde digressus est sermo nimio orgasmo in sordidum hominum genus abreptus. Si nobis liceat post accuratam omni sensu hujus corticis explorationem, de ejus mirabili vi febrifuga, cum aliis medicamentis collata, a priori concludere, quod a posteriori quotidiana experientia docemur, haud obscure latebit causa, quo minus famosissimus hic cortex, ut ut in aliis morbis & febribus saluberrimus in hujus Morbi Epidemici initio & primis recidivis convenire potuerit. Quod ut bene fiat ipsas febrium causas pensiculatus, brevissime tamen, percrutemur. Supponamus ergo stimulum quendam in corpore hæere febrim excitantem, non hic opus est fingere *Ignem, Calidum innatum* vel ut Avicenna [a] loquitur, *Extraneum, accensum in corde & per reliquam corpus distributum*; ex veterum sententia, aut cum Helmontio; [b] *Archaum quendam iracundum & furibundum ad peregrinum hostem ex corpore expellendum &c:* vel cum acutissimo Willisio [c], & aliis egregiis viris; *immodicam sanguinis & humorum effervescentiam*, multo minus, ut Clariss. Sylvius [d], Graevius [e], eorumque sequaces Chemicis; *depravatam bilis alcalicæ & succi pancreatici vel lymphæ acidæ temperiem, indeque turbatam effervescentiam*. Quoniam hæc omnia (salvo honore tantorum virorum) fictis & omni experientia contrariis hypothesibus innituntur. Neque multo magis plausibilis videtur sagacissimi Borelli sententia [f]; *statuens succum quendam lentum viscidum & acrem meatus & oscula nervorum in glandulas hiantium obsrventem*, tanquam omnium febrium causam proximam quæ multi morbi, in quibus glandulæ penitus interne obstructæ, induratæ, scirrhosæ, lapidescentes, omnes nervos & vasa allabantia comprimunt & obstruunt; absque ulla fere febre, nisi forte lenta ob destructum glandularum usum,

[a] Lib. iv. sect. 1. de Febr. b.

[b] Lib. de Febr. c. 13. & passim.

[c] Pharmac. r. t. pag. 45.

[d] Disputat. Med. x. §. lv.

[e] De succo pancreat. p. m. 477.

[f] Lib. 2. de mot. animal. prop. ccxxvii. & seq.

Disput. Medico. Pract. Tom. V. H. h.

observentur. Simpliciter ergo absque ulla fingendi licentia supponamus stimulum quemcunque, a qualibet causa, sive id fiat ab acri qualicunque assumpto, vel in corpore nato & humoribus permisso, aut alicubi firmiter affixo; sive ab ipsa mala vasorum dispositione; *συνερχασία*; *θλίψις*; &c: aliave causa, (nil refert, cum infinitæ dentur) in corpore natum, febrem excitantem. Hoc semper hic fieri nemo unquam negavit, sed quomodo febris producat, omnes fere discrepant. Conceptus ergo in corpore stimulus, si is moveatur cum humoribus nostris globosis [g] & proinde omnium figurarum mobilissimis, omnibusque canalium poris, (modo minimus eorum diameter globi diametro major sit) adaptatis, statim resistentiam majorem offendet, tardius movebitur, lateribus vasorum adhærebit, impedimentum transfluxuræ materiæ excitabit, ab ea agitabitur, arteriarum tunicas sollicitabit: sed hæ irritatæ tanto fortius se contrahunt, & validius in contenta agunt: hinc motus humorum concitior, eoque velocior, quo stimulus ille acrior, durior, difficilius subigendus, copia major &c: erit; hinc cordis systole & diastole citior; vel, quod inde plus humorum accipiat; hinc plus dilatetur & proinde plus se iterum contrahat; vel quod idem stimulus per omnes humores dispersus, in fibris muscularibus cordis eadem patrat, vel utraque de causa; hinc crebrior & velocior pulsus; unicum pathognomicon febris signum. Si vero ille stimulus alicubi affixus hæreat, vel mala vasorum configuratio febrem producat, eodem modo penitus hæc efficiet. Quæ omnia hic loci ex Mechanicis & Physiologicis latius deducere; & ad reliqua phænomena facile inde explicanda adplicare, ne nimis excurrat oratio, & a proposito aberremus, non est animus; confer (29. 30). Quid ergo erit antipyreticum? triplex; quartum me conficio nullum datur. 1um. Quod vi quadam occulta & nemini hactenus cognita stimulum illum qualemcunque in se trahit, atque absorbet. Talia paucissima, utinam plura! casu & arte innotuere. 2um. Quod viribus vitæ ad heterogeneous & peregrinum illud, (stimulum vocamus) subigendum, attenuandum, diluendum, assimulandum, vel e corpore eliminandum, deficientibus & fatiscantibus succurrat & robur addat; simulque vi opposita illi acri vel peregrino gaudet; ut & functiones impeditas vel destructas aliquomodo suppleat, earumve vices agat. 3um. Denique a binis prioribus longe differens, quod virtute quadam polleat, qua nervos aut spiritus vel potius utrosque ita disponat, ut ab illo stimulo, quocunque, non ita afficiantur vel irritentur. Tali forte vi corticem kinæ kinæ gaudere, si locus conjecturæ detur, maxime verosimile mihi videtur. Etenim si verum & genuinum corticem omni sensu exploremus, patebit, eam Opio, sive Meconio veterum simillimam esse. Est enim sapore amarissimus, penetrantissimus, & adstringens perfecte ac opium; an forte in eo discrepet, quod cortex peruvianus solum in *Cerebellum*, quemad-

[g] Læwenhoek Epist. 28 Novemb. 1687. p. 152. & passim in operib.

modum opium in *Cerebrum*, agat, eique quandam *άνασθησις* speciem non facile explicabilem conciliet? Duo validissima argumenta sunt, quæ id mihi persuadeant. 1. Experimentum omnium illorum, qui imperite & intempestive admodum corticem in ipso frigoris febrilis paroxysmo assumerunt; hos miseros, nesciis ipsis undenam id proveniret, statim summis anxietatibus (si febris satis valida fuerit) & oppressionibus ad præcordia pressos, imo in syncopen & ipsam mortem sæpe incidisse, videre licuit; cur? quia, natura febre i. e. Majori actione & motu vasorum & humorum egebat, ut heterogeneous illud domaret, subigeret, liberum cum reliquis humoribus per omnia vasa transfluxum conciliaret, vel e corpore excerneret. Verum si nunc nervi a causa quadam heberante, vel stupefaciente, (aptius vocabulum nescio) ita disponantur, ut non irritando sint, nec fibras fortius moveant; causa morbi interim manente & increscente, humores lenti ad extrema lateralia vascula hærentes, imprimis ad pulmonalium arteriarum angustias, ob rationes supra jam expositas, ulterius propelli & permanere impotes, dirissima illa symptomata, imo tandem peripneumoniam lethalem procreabunt; nisi natura omni molimine ope respiratoriorum voluntariorum organorum, aliarumque partium, quæ a cerebro suos nervos accipiunt, obstructions jamjam suffocaturas superet, humores propellat & ex angustis expediat, sicque ægre se restituat. 2. Est experimentum mei ipsius admodum avidi notitiæ virtutis hujus corticis; de qua ut certior fierem; ipse perfecte sanus ultra dimidiam unciam genuini & selectissimi ejus in pulverem tenuissimum redacti accepi; ne vero me falleret experimentum, sumsi matutino tempore, vacuo ventriculo, cum paucillo aquæ tepidæ, omni bihorio circiter unam dragm. Toto die a cibo potuque abstinens; & in modico calore motuque corporis in museo me retinui; nec ullam omnino inde perturbationem, licet a levissimis medicamentis commoveat, in ulla functione sensi, nisi quod pulsus, quos pridie & mane accurate ad horologium exploraveram, numero sensibiliter minores & debiliores reperierim, quod tamen ab inedia exigui illius spatii minime fieri potuit, cum vegetissimus manserim. Urina sapiebat perfecte saporem illum amarum & penetrantissimum corticis ipsius. Caterum nullam, ut dixi differentiam in ulla functione animadverti. Quo experimento in priori sententia maxime confirmatus sum: sc. totam vim febrifugam Cort. Kinæ kinæ in eo tantum consistere, ut talem dispositionem *Cerebello* & nervis inde productis conciliet, quo minus a stimulo illo febrili sollicitentur & perturbentur. Si quis me urgeat, ut explicem quomodo hoc fiat; is mihi prius mirabilis ipsius opii, solani, cicutæ aquaticæ, hyoschyami, & plurimorum pharmacorum & venenorum actionem enodet. Utinam aliquis hanc rem per omnia experimentorum genera explorare, certasque regulas & canones, quibus tuto confidere possemus, de illo cortice ejusque usu, dare vellet. Quæcunque vero illa vis sit; id certissime quotidiana experientia constat:

Corticem Peruvian. Nunquam in materiales causas ipsius febris adeo, quam quidem in earum excitantem causam, vel effectum i. e. stimulum ipsum agere. Ideoque si vires tantæ super sint, ut illas facile superare valeant, vel nervi adeo debiles & sensibiles, ut a quovis levissimo stimulo irritentur, vel utrumque locum habeat, stupendo successu una cum effectu ipsas causas i. e. febrem integre profigat. Enimvero si contra vires superstites tam debiles & infirmatæ, ut absque febre i. e. Majori actione solidorum & fluidorum causas illas debellare, aut ex corpore eliminare queant; vel, licet vires adhuc satis validæ, hostes in corpore tam pertinaces, tamque multiplices extiterint, ut non sine majori molimine devinci possint; nobile & divinum medicamentum in pessimum vertetur, atque originem pessimis obstructionibus & infinitis morbis tam acutis, quam præcipue Chronicis dabit. Quod in millenis morbo hoc Epidemico laborantibus observare licuit & adhuc dum licet, qui sumto in initio cortice Peruviano & in primis recidivis adhuc ejus pœnas durissimas luunt. Quorum alii quotidiana, tertiana simplici, duplici; quartana simplici, geminata, tergemina, conflictantur; alii in hydropem anasarcam inciderunt; alii icterici evaserunt, perpetuo torpidi & languidi. Similes effectus sudorifera, calefacientia & adstringentia medicamenta in initio data, habuerunt.

L V I I.

In recidivis nausea, vomitu &c: stipatis, eadem (43. 44. 45.) proderant. Sed post usum horum egregia fuerunt Epithemata aromatica, cardiaca, epigastrio & abdomini applicata, ut sic robur & tonus intestinis, visceribusque flaccidis & debilibus restitueretur. Interne, contra ac in initio, conveniebant calefacientia, stimulantia, aperientia, deobstruentia, antiscorbutica. Diæta ex aromaticis, reficientibus, restaurantibus jusculis, alimentis & potulentis. Motus, vectio, ambulatio modica; sensim pro viribus ægri adaugenda. Nocebant jam omnia diluentia, refrigerantia, acida, quæ in initio optima; ob vasorum & viscerum infirmitatem & flacciditatem, bilisque functionem depravatam.

L V I I I.

Ad hypochondriorum tumores emolliendos, resolvendos, dissipandos; proderant linimenta laxantia, stimulantia, penetrantia & discutientia de ol. Infus. Chamæmel. Rutæ, Absynch. Emplastra de gummi Galbano, Ammoniaco, Labdano; Oxycroceo, Melitoto, Cumino, Ranis sine mercurio & similia. Imprimis si partes prius oleo Ceræ, Hyperici, vel lini diu, sæpius & fortius paululum fricabantur, quibus pertinacissimi tumores penitus evanuerunt. Interne proderant summa antiscorbutica, aperien-

perientia, stimulantia, spirituosa medicamenta. Nocebant omnia (43. 44. 45.) imprimis debilitantia, & evacuantia.

L I X.

Ordo jam exigeret, ut curationem *februm* (35) (reliqua enim vel jam explicata, vel alibi affatim docentur) coronidis loco subnecteremus, verum quum ipsi artis Apollinæ Coriphæi se optimis medicamentis antipyreticis eas nondum superare, & debellare potuisse fassi sunt; & nihil singulare, præter vulgarium februm prophylaxin hæctenus inventum sit, his supersedebimus.

F I N I S.

C O R O L L A R I A.

I.

IN omni morbo epidemico nunquam ad occultas quasdam causas; aeris effluvia, qualitates, similiave confugiendum Medico; sed ad solam omnium sensibilem Phænomenon, qua extra, qua intra corpus, accuratam & circumspectam observationem.

I I.

Ut in omni morbo, sic imprimis Epidemico, verissimum est Medicorum Principis effatum. Qui morbi causam cognoverit, is utique ex his, quæ in corpore insunt, adepta per contraria morborum cognitione, facile poterit, quæ conferunt, offerre. & contra.

I I I.

Bilis qualitate vel quantitate peccans plurimorum morborum Acutorum, plerorumque Chronicorum auctor princeps.

I V.

Ergo qui in plurimis morbis acutis & Chronicis bilis qualitatem corrigere, aut quantitatem moderare poterit, is omnium perfectissimus medicus habendus.

F I N I S.

P R O E M I U M.

Prouiti non sufficit ad incrementum Scientiæ Medicæ, ut huic addictus Magistri, quem habuit, verbis & præceptis, tamquam saxo adhaereat; sed suffultus, quæ Medicinæ dicuntur fulcra, ratione & experientia, plus ultra nobilis illius Doctrinæ limites extendere hosve ampliare sedulus sit, opus est; ita ad usum illius, ex quo ars dicitur, magis magisque intelligendum, quo praxis clinica indies in majus robur increseat, requiritur, artis filii omnem impendant operam, ut consignando morborum Historias, circumstantias quasvis probe notent & observent, quid causæ externæ ratione aëris, temporum anni, solis diversitatis, &c. utilitatis vel noxæ incolis & hospitibus afferant; quo salus ægrotantium, quo clinicorum summa lex, cito, tuto & jucunde obtineat. Prævit Hippocrates, & ex hac cura imprimis cognomen Magni meruit, ut nulla ætas viderit parem, vix visura sit futura, tam ingenue tam decenter quasvis in morbis & his proprias & cum aliis communes ægritudinum consignavit notas, quo discerni à se invicem possint. Habuit quoque uno plures, qui vestigia ejus secuti, si non pari passu, equali tamen ardore morbos designarunt quoad phænomena in illis vel constanter vel incidenter familiaria. Catalogum horum scriptorum secundum nationes constructum habent notæ Schelhammeri ad Conringii Introduct. cap. 5. §. 12. quibus omni jure ex antiquioribus Coelius Aurelianus; ex recentioribus Baglivus, qui abhinc Romanus Hippocrates audit Hoffmannus, & Stahlus, vivi in doctrina & observationibus clinicis viri annuli, alique plures seduli valde, quo quantum præsidii in istius modi laboribus ad praxin solidam pertinentibus sit repositum, posteritati commendent. Huc quoque pertinet fida & arcana methodus historiarum morborum conscribendi, quam Professor in Alma Rosa Georgius Christophorus Deharding, Cl. Præsidis filius, pronuper choro Medico in dissertatione speciali commendavit. Quæ consilia, prouti ad omnes & singulos morbos attinent, quia nullus datur, cujus historia ab omni parte constat, respiciunt quoque morbos grassantes Epidemicos dictos; eo magis, quod hi stragem, quando surgunt, non parvam faciant, sed simul faciem quotannis ferre mutant, & si sæpius in ista regione redeant, pro familiaribus Endemiis habentur. Hæc omnia me quoque permoverunt, ut ab illo tempore, quo praxin clinicam in terris Holsatiae exercui, speciatim per tractum Eyderostadensem, ut febrium, quæ hic præ aliis obvia sunt, observaverim typum, ac quasvis sub decursu illarum notabiles circumstantias probe notaverim, quo genium apprime intelligerem & in medendo essem eo certior. Quantos vero fecerim progressus exponere jam volui, dum thesauri pro Disputatione inaugurali fuit elaborandum, & hoc eo audentius, quod præter quæ B: Disput. Medico-Pract. Tom. V. I i Walf.

Walschmidius Professor quondam Kiloniensis in Dissertatione de morbo Epidemio convulsivo per Holsatiam grassante a. 1717. sed per transennam attulit, & que strictim monuit jam Consiliarius Justitiæ & illustris hujus Almæ Professor Juris, Andreas Høierus in Disput de febre petechizante Epidemica a. 1712. hic Respondente Joachimo Crondal habita; non novorum quendam, qui ad illas attenderit, ut calamo notabiliora circa illas excipisset. Edidit equidem D: Theophilus Mullerus, hujus quondam Provinciae Physicus, Schediasma germanico idiomate scriptum, cui titulum fecit: *Kurtzer Bericht von etlichen Winter-Kranckheiten*, id quod Francofurti anno 1687. typis impressum est, sed amplum reliquit successoribus suis messem, ut abhinc me deterreari non passus sim. Assolet quoque dies docere diem, quo tandem de febribus Eiderostadensibus major affulgeat Medicis & incolis lux.

CAPUT PRIMUM.

Physicum Tractus Eiderostadensis statum refert.

§. I.

Rectè monuit Celsus *presat. libr. de Medicina*, quia iidem morbi aliter Romæ, aliter in Ægypto, in aliter Gallia se habent, ut medicinam exercentes ad naturam loci probe attendant; nam, hac cautela spreta, si vel omnes reliquæ ad morbum pertinentes circumstantiæ ritè se habuerint, manca non modo sed & fallax est, quæ traditur, morborum historia, ut seducat magis, quam conducat. Ne vero in me negligentia istæ cadat, dum febrium Eiderostadensium typum delineare tam aptè, quam potero, contendo, præmittere æquum judico, quæ *situs loci, qualitas aquarum, aeris conditio, victus genus*, quod incolæ deamant, ad meliorem conceptum de illis formandum suggerunt.

§. II.

Locum quod attinet, in quo mensoratæ febres valde sunt familiares, hic venit nomine germano *das Eiderstädtische Land*, & pertinet generatim ad terras Holsatiæ, speciatim hujus Ducatum Schles vicensem, cum quo orientem versus continens terra. An fluvius *die Eyder* tractui huic, an tractus fluvio nomen primo dederit? determinant alii; alluit vero meridiem versus; pariter ac alter fluvius *die Haver* Septentrionalia littora cingit, sed ab occidente mari cimbrico vulgo *die West-See*, clauditur. Longitudo provincie ad tria, latitudo autem, ad duo ferè miliaria sese extendit.

§. III.

§. III.

Totus ille terræ tractus æquus & planus est, ut montes desint & sylvæ, hinc ventis undique patet, quâ plagâ venerint, aditus & transitus terræ stratum est compactum undique argillaceum, nisi quod particula ejus in medietate sita, prope oppidum Garding, arenosa & acclivior. Ex argillacea hac ejus conditione est, quod per æstatem radiis solaribus agros citra omnem à sylvis vel montibus defensionem ferientibus, tellus adeo indurescat, ut lapideam fermè duritiem induat, nec sine magnis nifibus se perfringi patiatur; pariter quod aquæ vel sub forma pluviarum vel roris decedentes in superficie strati subsistant, & à sole meridiano iterum lambantur; id quod itidem sub crebris aquarum inundationibus obrinet. Colore nigrescit, sapore aliquid aulteri & styptici fovere intelligitur.

§. IV.

Ratione *fertilitatis* solum hoc nulli cedit, tanta graminis & segetum terræ commissarum luxuries; has inter fabæ & rapa, quorum semina valde abundat, ut ad oleum per expressionem eliciendum pluribus navibus in alias devchatur terras. Eadem fertilitas est, ex qua armenta & greges adeo pinguescunt, ut caro sit & incolis & accolis in deliciis, præter quod mole corporis se facile ab aliis distinguant.

§. V.

Aquarum non itidem tanta hic excellentia. Dulcis scaturigo nulla, nec quidam fons; nulli torrentes vel rivuli, omnis quæ adest aqua & in usum quotidianum venit, vel *paludosa* est, quæ in fossis campis tribus stagnat, vel *putealis* subsalsa, vel *pluvialis*, quæ per canales ligneos è tectis in subterranea defluit & asservatur receptacula. Differunt ergo inter se, tam ratione contentorum, quam bonitatis, id, quò eò melius intelligerem, varia, jam memoranda feci tentamina.

§. VI.

Librando in vitro, quod Spiritus vini semel rectificati ratione ponderis capiebat drachmas decem & grana triginta quatuor, primò *aquam*, ex unaquaque harum *destillatam*, (quæcumque enim assamsimus; post distillationem ad eundem levitatis accedebat gradum) hæc æquabat pondus drachmarum duodecim & granorum undecim; abhinc *pluvialem*, quæ è tectis defluerat, inque subterraneo hæserat receptaculo, hæc erat ponderis drachmarum duodecim & granorum tredecim; tum quoque *pluvialem*, quam sub diò in patina stannea collegeram, quæ æquabat pon-

dus aquæ destillatæ; denique *putealem* hujus pondus drachmarum duodecim & granorum viginti; & tandem *paludosam*, sed quam à puteali differre non reperi. Differunt ergo inter se, ut *pluvialis* è cœlo delabens & libero aëre excepta sit levissima, ab hac, quæ per canales colligitur; *paludosa* autem & *putealis* immixtas habeant impuritates una cum illis, quando bibuntur, absorbendas, nam ab his pondus majus.

§. VII.

Per *instillationem* pariter reperi differre illas inter se. Liquor Salis Tartari æquali portione *aquæ destillatæ* affusus, nullam nec ratione fluoris, nec ratione pelluciditatis attulit mutationem; neque aqua *pluvialis* inde fuit immutata; *putealis* verò lutescebat, postque semihorulæ spatium spissum dimittebat sedimentum; & quamvis *paludosa* ex instillatione nec quoad fluorem nec quoad pelluciditatem videbatur mutari, postridie tamen turbata fuit, albumque dimisit sedimentum, non verò in tanta copia quàm *putealis*. Ex quibus comparet *pluvialem* puritate antecellere reliquas, hæcque ex admixtis salino-terreis particulis illà esse impuriore.

§. VIII.

Confirmantur hæc experimentis, quæ *evaporando* institui, quatuor quippe patinis stanneis fornaci calenti impositis & singulatim *aquæ destillatæ*, *pluvialis*, *putealis* & *paludosæ* mensurâ unâ repletis; quæ omnium primò in auram evolabat, erat *destillata*, abhinc *pluvialis*, porro tandem *reliquæ duæ* simul. Accedebat quod *pluvialis* nihil reliquisset sedimenti, quod hoc nomen mereretur, *putealis* autem dimisisset terram calcaream sale communi mixtam ex albo flavescens ponderis quatuor scrupulorum & granorum quindecim; aquâ forti instillatâ effervescebat hæc massa, magis vero adhuc ab admixtione olei vitrioli, fumò albò, nares feriente, (uti in destillatione spiritus salis communis) simul prodeunte; *paludosa* autem deposuerat quidem sedimentum nec adeo siccum (sponte enim in aëre, salis alcali ad instar, diffuebat) nec adeo grave (quia ultra scrupulos duos & grana sex non ponderavit,) quod ex miscela tam aquæ fortis, quàm olei vitrioli priori magis effervescebat, citra tamen fumum notabilem; hinc constans manet mens mea, *pluvialem* reliquis esse præferendam; his enim inesse terrea calcareæ & alcalinæ indolis, ex qua habeant ratione bonitatis illi cedendum.

§. IX.

Pergo ad examen *Atmosphære*, quæ generatim dicendo non potest esse alia, quam humida; quia tot aquæ ac flumina vapores in aërem

mittunt, & radii solares, quia nec montes nec sylvæ adsunt, undique humida in terræ superficie lambunt aërique commendant. Ex quo etiam venit, quòd nebulæ aërem vix non semper stipent, eundemque reddant crassum. Augetur hæc aëris spissitudo ab aquis in superficie terræ hærentibus, quas per autumnum & hyemem auster & favonius eò cogunt, ut diluvia hinc inde sint satis familiaria. Quantumvis etiam si venti vertant, ut Eurus & Boreas aërem vapores dissipando reddant tenuiorem, vix tamen perit dies, quin mane & vesperi totus tractus hoc anni tempore nebulis sit contactus. Vernante denique anno, quando aura fit calidior, per omnem autumnum & hyemem collectæ in agris aquæ liberè magis iterum ascendunt, unde Atmosphæra densa, vapida minusque salubris redditur.

§. X.

Quoad victum, qui incolis magis familiaris, allicit ad largum carniùm esum harum sapor gratissimus, quia pinguedo easdem interstinguit, ut palato valdè arrideant, tum quoque oblectant farinacea lacticia & legumina. Vinum à paucioribus in potum cedit ordinarium, aqua verò vel cruda vel in cerevisiam per coctionem, leviolem saltem, ob penuriam lignorum parata, uti & serum lactis acescentis magis familiares sunt. Impingunt verò ex incolis & advenis, qui tempore æstivo, quando messis ex copia frumentorum laboriosa admodum, ut incalescant, insimul ardor solis cutem ferit & sitim accendit, ex paludibus aquas hauriunt, ut se reficiant, spontanea porro alimentorum copia arcet quoque labores, qui ceteroquin, quod sal cibus, esse possent salutare ad putredinem ex potu imminentem vel arcendam vel corrigendam; nec adeo se defendunt inhabitantes ab injuriis aëris, quin ex consuetudine illas spernant, & nauci habeant, facies passim pallida & habitus corporis subtumidus.

CAPUT II.

Historiam Februum Eyderostadensium exponit.

§. I.

Est jam, ut me accingam ad febres, de quibus sermo, quod in tractu memorato sint vernaculæ, & harum faciem, qua licet perspicuitate, referam. Quantum hæcenus observavi, possunt referri vel ad *tertianas* modò *continuas*, modò *duplices*, modò *anomalias*, vel ad *catarrhales*, quæ iterum vel *benignæ*, vel *malignæ*, de quibus singulatim.

§. II.

Quæ illarum ad *tertianas continuas* spectant, hæc, quando grassantur, invadunt cum horrore, ad dimidium horæ circiter, aliquando longius; cuius comites, anxietas præcordiorum, nausea, vomendi conatus, in vomitus biliosorum aliquando incrementos; Dolor circa vertebrae superiores lumbares, qui per totum dorsum nonnunquam se extendit. Qui insequitur æstus stipatus est doloribus capitis, alienatione mentis, siti intensa, inquietudine & præsertim summa virium prostratione. Perdurat idem per viginti & ultra non raro horas, sub quo tempore cutis arida, pulsus frequens sed durus, urina pauca sed flammea absque contentis; ut plurimum alvus constricta, quandoque fluida satis. Altero die remittit quidem symptomatum memoratorum caterva, sed virium debilitas & pulsus frequens, sub calore ordinario majori continuant; sub novo paroxysmo, qui altero die repetit initium iterum fit inhorrescentia quadam per totum corpus, & scena, ut pridie, luditur eadem.

§. III.

Tertianæ duplices, quoad symptomatum qualitatem & pravitatem vix à tertiana continua distant; typus vero differt. Nam quando in tertiana continua exacerbatio alternis contingit diebus, in his paroxysmus quotidie, modo semel, modo bis, repetit; sunt quoque repetitiones hæc inæquales, quò minus quovis die in eundem temporis incidant articulum, sed altero tantum die sibi respondent, i. e. paroxysmus, qui primo die invasit, congruit cum tertii diei paroxysmo, paroxysmus autem secundi diei, cum tempore diei quarti & s. p. singulis tamen novis insultibus inhorrescentia facit initium, quam calor intensus excipit in sudorem fatiscens, nec per tot horas una serie continuant hi paroxysmi.

§. IV.

Ad *Tertianas anomalas*; has febres refero, quæ genium tertianarum quidem servant, sed pro diversitate tempestatum & variantis constitutionis aeris annuatim ab illis recedunt, quæ illarum anno 1732 hic grassabantur ad modò descriptas tertianas in tantum accedebant, sed mitioris paulò indolis, ut symptomata essent remittiora; paroxysmi tam ratione invasionis quam solutionis inæquales; modo longius modo brevius insultando; nunc ante nunc post meridiem, nunc circa vespèram, imò circa mediam noctem accedendo; sed tertio quovis die omnia acerbiora. Quidam illa decumbentium se ipsa in febre & algere & calere simul conquerebantur; juniores tempore paroxysmi ut plurimum; delirabant; senes ve-

xabat

xabat somnolentia; omnes vero male habebant ex anxietate & tensiva epigastrii strictura, dolore item contusorio lumborum & à cephalalgia. Paroxysmus vix ultra 12 vel 14 horas protrahatur, sed hoc soluto persistebat spinæ dolor valde molestus. Quæ spatio sive intermissionis sive remissionis reddebatur urina, nihil monstrabat contentorum; sudor aut pacior justo, aut largior; languor semper constans. Erant, qui nunc nunc mucida biliosa effatim rejiciebant, ut pro diversitate indolis ægotantium, item ætatis, firmioris vel tenerioris texturæ corporeæ & sensibilitatis animi symptomata admodum variaverint.

§. V.

De *Febribus Catarrhalibus benignis*, quas interdum tempore autumnali & hyemali, interdum verno infestare incolas, notavi, hæc erunt referenda. Quando ingruunt, præcedit sub vespèram lenis frigus, nec qui sequitur calor est naturali multo intensior; continuat per noctem ad diluculum usque Pulsus celer; caput grave dolorem sentit obtusum; corpus languet; nausea, sitis, deglutitio sueto difficilior, sternutatio frequens, pectus oppressum, tussis serena primo sicca, ut suffocationis sit metus, noctu adhucdum molesta magis, somnus turbulentus, matutinis horis sudor, alvus obstructa, urina pauca. Quarto tandem die si nulli commissi fuerint vel in diæta vel in pharmacia errores, tussis sicca abit in humidam, stimulantur vero nasus & fauces ad rejectionem mucosorum, à quibus sub transitu ardor ac si foret Erysipelaceus; hæc ergo harum Ecrrisilis.

§. VI.

Econtra *catarrhales malignæ febres*, quæ circa finem anni 1732, & initium anni subsequenti familiares in hoc tractu fuerunt, sub primo statim accessu adeo vires prostraverunt, & tantum dolorem osteocopi intulerunt, ut nec extra lectum se tenere, nec erectum stare citra scotomiam illis correpti valuerint. Summa insuper inappetentia & fastidium ciborum ad nauseam usque, capitis dolor, agrypnia; pulsus debilis frequens, non raro inæqualis; circa vespèram horripilationes, à quibus calor sed mitis; symptomata memorata omnia acerbiora; Quosdam cruciabat dorso dolor, alios præcordiorum angustia, nonnullis intercipiebatur respiratio, & dolores aderant laterum punctorii valde acuti, tussis sicca admodum molesta; in nonnullis oriebantur inflammationes Erysipelaceæ nunc in collo, nunc in pectore, nunc in interaneis abdominis circa morbi statum erumpebant maculæ punctulares rutilantis coloris, in dorso potissimum pectore & brachiis sudor subfrigidus prodromus mortis; lenis econtra mador solutionis criticæ bonum signum: alvus per totum morbi decursum adstricta, urina vero sanorum similis.

C A P.

C A P U T I I I.

Febres Eyderostadenses ad morbos epidemios, non vero Endemios pertinere probat.

§. I.

Constare quidem posset ex his, quæ de indole febrium harundem attuli, quam injuria referantur ad classem morborum vernaculorum, & appellentur *die Eyderstädtsche Kranckheiten*, ut inde tractus hic penes externos male audiat; sed quo magis error ille omnibus pateat & ex mentibus malevolorum extirpetur, prolixior esse volui in allegandis rationibus errorem illum refutantibus.

§. I I.

Siquidem lites hodie non leves surgunt, quinam morborum ad endemios jure pertineant, & quinam ad epidemios? dum, in exemplum ad *Scorbutum* provocem, vix ulla natio est, quæ sibi endemium illum esse concedere vult, etsi maris Balthici incolis passim & à multis seculis fuerit sub compellatione ista familiaris, operæ pretium erit in discrimen ante inquirere, quam de febribus memoratis, ad quam classem vel endemiorum vel epidemiorum pertineant? decernere.

§. I I I.

Sunt equidem ponderosa satis & huc facientia verba *Sennerti in lib. medic. lib. 2. p. 1. cap. 2.* „Si febris aliqua, inquit, unius Regionis ac urbis incolas corripit ac interficiat, & aliquis hanc endemiam appellat, hac in re valde errat, nec verum discrimen morbi endemii & epidemii agnovisse videtur. Siquidem endemius & epidemius morbus multitudine ac paucitate regionum vel urbium, quas invadunt, non distinguuntur: sed epidemius in una saltem civitate esse potest; nec opus est, ut totam Regionem, multo minus ut plures Regiones pervagetur. Contra endemius etiam in plurium Regionum incolas grassari potest. Ita Scorbutus Belgio, Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ & pluribus Saxonix locis endemius est; vera autem differentia inter morbum endemium & epidemium est, quod, cum uterque sit morbus communis; endemii vel semper vel statis periodis civitatem aut Regionem

„gionem aliquam infestant, atque ita quasi patrii & vernaculi sunt: epidemii vero, qui à causa quidem communi, non tamen loco vernacula, originem habent, & per aliquod saltem temporis spatium in civitate vel Regione aliqua vagantur.” H. L. Sed vereor omnem difficultatem tam paucis verbis tolli, quin exceptiones regulæ, regulam quam dat, distinguendi pessudent, ut pluribus indiciis huic facientibus indigeat negotium præfens.

§. I V.

Vi vocis endemii audiunt morbi, qui inter populum regionis vel provincix alicujus sunt familiares, i. e. hominibus illic natis, educatis & e plebe oriundis, Germanis *Einheimische Kranckheiten*, Latinis *vulgares & populares* morbi, morbi vernaculi. Ast epidemii dicuntur, qui indistinctim incolas corripunt, sive sint indigenæ sive advenæ, & quamvis hi quoque vulgum magis adoriantur, quam nobiliores, est quod illius major numerus. Germanis *grassirende Kranckheiten, ansteckende Fieber, &c.*

§. V.

Vi typi endemii morbi eundem servant in omnibus, quos aggrediuntur, genium: nec struma, quæ Tyrolensibus familiaris, a struma essentialiter differt, nec scorbutus a scorbuto in regione illa, in qua regnat; epidemii vero typum vel annuatim, si quotannis redierint, mutant, ut nunc graviore nunc mitiore, nunc viros nunc pueros, nunc mares nunc fœminas aggrediantur, nunc hanc habeant nunc aliam crisin; prouti hoc de peste citra omnem hæsitacionem ad epidemicos morbos referenda, observationes medicorum cunctæ testantur.

§. V I.

Vi frequentie; endemii morbi de die in diem, de anno in annum se activos monstrant, ut nunquam desint in regione, in qua vernaculi sunt, qui ab illis non infestentur; prouti in affectu plica polonica dicto, videre est: epidemii autem silent aliquando, per sesquianum, aliquando per annum & ultra, quod testantur, variolæ, morbilli, &c.

§. V I I.

Ratione *medela*, endemii quia sunt morbi statarii, amant remedia unius generis & his auscultant; quantum propellere illis conceditur, hinc medicamenta ad illos facientia sua habent nomina ab illis desumpta; sed epidemii toties, quoties invadunt, mutatam volunt medendi methodum.

dum, ex quo est, quod antea primi ægrotantium periculum incurraant gravissimum, quam de hac clinici consilia matura ceperint.

§. VIII.

Ratione *Contagii*, exulat hoc in plurimis morbis endemicis, sed regnat valde in morbis epidemicis, ut abhinc illi a nonnullis ad morbos referantur sporadicos; hi vero minime omnium.

§. IX.

Ratione *Solennis eventus*, pertinent endemici plurimum ad morbos lentos, qui non confestim trucidant; verum epidemii strages agunt repentinas, & dubiam habent prognosin, ut longe plures ab illis correpti sæpenumero pereant, quam reconvalescant; imprimis si levis error vel in diæta vel in pharmacia commissus fuerit, vel corpus admodum impurum deprehenditur.

§. X.

Quod si modo circa discrimen morbos endemicos inter & epidemicos allata, inque ratione & experientia fundata, probe perpendantur, & conferantur, quæ in capit. præced. quoad historiam morborum in tractu eyderostadensi sæpe obviatorum sunt memorata, nemini remanere poterit dubium, ad quam classem istæ referendæ sint febres?

§. XI.

Quoad postulatam enim primum (§. 4.) corripunt illæ non tantum incolas, verum etiam hospites & advenas, prouti cladem ab illis summam Exercitus Suecorum, anno 1713. huc se recipiens, passus est; quoad postulatam secundam (§. 5.) mutant typum, ut modo ad catarrhales tam benignas, quam malignas, modo ad tertianas continuas vel duplices vel anomalas pertineant; quoad postulatam tertiam (§. 6.) non quovis anno se easdem vel æque graves sistunt; quoad postulatam quartam (§. 7.) diversam medendi volunt methodum, nec uno se modo metiri patiuntur; quoad postulatam quintam (§. 8.) non abest ab his febribus contagium, etsi uno tempore sit mortiferum magis, quam altero; quoad postulatam sextam (§. 9.) multi ex illis occumbunt, & qui reconvalescunt, languorem inde contractum satis diu servant, priusquam omnino ad se redierint.

§. XII.

§. XII.

Nec est ut abluant febres hæc à febribus tertianis continuis vel anomalis, vel catarrhalibus, alias provincias invadentibus, in quo securus ad observationes medicorum clinicorum hinc inde typis impressas provocare possum. Speciatim huc faciunt quæ attulit *Irenæus Vehr de febre continua epidemia Marchiam anno 1614. infestante*; *Christophorus Tinctorius de febre continua anno 1640. alumnos convictorii in alma Regiomontana corripiente & extinguente*; *D. Fridericus Hoffmannus de febre maligna epidemica petechizante Hala 1599. infesta*, cujus historiam his verbis tradit: „Pathemata, quæ fere omnibus subjectis fuerunt communia, & in quibus hujus morbi essentia ponenda esse videtur, fuerunt, insignis & subita statim inter initia morbi virium jactura atque prostratio; unde lassitudine summa & gravitate membra corporis affecta, ut præ nimia debilitate corpus nec movere, nec erecta statura incedere potuerint; protinus enim vertigo vel leve animi deliquium, non sine insigni vitæ discrimine suboriebatur. Maxima hæc virium concussio permansit & duravit per totum morbi cursum, & hoc certe symptoma fuit præcipuum & individuum fere omnibus, qui febre hac detenti fuerunt. Postea etiam in singulis ferme subjectis, deprehensus fuit pulsus arteriarum imbecillis, parvus, debilis, frequens tamen, modo quod interdum major vel minor celeritas & inæqualitas conjuncta fuerit. Deinceps in omnibus ferme ægrotantibus minor & remissior calor, cum siti parva, urina sanorum simillima fuit: in his itaque magna fuit communio & identitas, cum nullus ferme fuerit, qui non dictis, quæ pathognomica nobis inde audiunt, pathematibus fuerit divexatus.”: Quæ prolata si comparentur cum historia febrium Eyderostadensium, quæ in præcedentibus à me allata, ovum ovo haud simile magis esse consistendum, aut febres Eyderostadenses fuerint in Saxonia quoque endemicæ concludendum est.

§. XIII.

Optime ergo censuit laudatus *Hoierus*, quando l. c. scibit „morbos nomine *die Eyderstädtische Kranckheit*, aut *die Stoppel-Kranckheit* venientes esse contagiosos & pro diversis anni temporibus vel febres catharrhales petechizantes, vel synochos putridas veterum cum summis cardialgiis, nausea, subinde etiam vomitu, & gravissimis capitis perturbationibus, aut pleuriticopneumonicis inflammationibus, vel intermittentes compositas anomalas mali moris, sæpe deleterias, sæpius in hæctico-asciticis, viscerum obstipationes exeuntes denotare.

CAPUT IV.

Pathologiam Februm Eyderostadensium tradit.

§. I.

Missâ illa lite, quæ hodie agitur, an febris mereatur laudem? utpote in qua argumenta rhetorica & logomachix amplum habent locum, ac ego quidem sentio, ætiologiam memoratarum februm, & qualis sit symptomatum nexus, evolvere, magis è re erit: viam enim sternit ad cito, tuto, & jucunde magis medendum.

§. II.

Fundamentum præbet plethora cum cacochymia mixta, quam spuriam appellamus. Ad illam larga facit carniùm præpinguam comestio, ad hanc farinaceorum, lacticiùiorum & leguminum frequens usus, potusque valde impurus & fetulentus; ex humorum inde dyscrasia, quoad motum fluidorum tam progressivum, quam intestinum oritur lentor, & quia sanguis ex copia motui cordis elastico & arteriarum pressioni obstitit, ex tardiori ejus circulo fit spissior, parit hinc inde in corpore infarctus, obstructions, stagnationes, ex quibus denuo morbi chronici varii generis; in sensibilibus insuper, & quoad loca nervis plurimis stipata, strictiones fiunt spasmodicæ; circulatio redditur inæqualis; surgunt congestiones ad has vel illas nobiles partes, quæ gravissimos post se trahunt affectus. Accedit ex tardiori motu intestino sanguinis, quod partes sulphuræ & aquosæ minus exacte inter se commisceantur, sed hærente in minimis vasculis sanguine spissiori, impurum secedat serum, id quod per organa secretoria non debite secretum, quia hæc obstructa sunt, ex mora corrosivam acquirit indolem, & ad partes nerveo-membranaceas delatum, easdem gravissime afficit, tonum partium solidarum & fibrarum robur relaxat, ut humores omnes lente decurrant, cutanæ excretiones supprimantur, serum salino-sulphureum, quod excerni debuisset, retropellatur, & quavis in corpore succi ad putredinem disponantur, vix aliter ac venenum assumptum ex penetrandi subtilitate per totum corpus semina mortifera spargit.

§. III.

Ad quas in corpore anomalias quod irregulares tempestatum vicissitudines & subitæ cæli mutationes valde conferant, in confesso est. Specia-

tim quando per ætatem calidam in plethoricis celerior fit sanguinis circulus, multæ salino-sulphuræ biliosæ acres accumulationes in humoribus particulæ, & tam secretiones, quam excretiones per cutem, universale illud corporis colatorium, copiosiores obtingunt. Appropinquante autem autumno, accedente subito frigidiori aura, fit, ut spiracula cutis illico ocludantur, inhibeatur transpiratio, materia excrementitia retropellatur, sicque æstus sanguinis increfcat: porro ob cutem à frigore externo spasmodice contractam omnes humores uno veluti impetu à peripheria ad centrum propellantur, motus interni fiant intensiores, humores salino-sulphureis corrosivis particulis magis imprægnentur, biliosa in hepate copiosius fecernantur. Quod vero febris inde surgat, hoc debetur acedini humorum, partes nervoso-membranaceas ipsosque nervos vellicanti, ut in toto systemate spastica fiat strictione; pariter si ductus bilarii convelluntur, copiose bilis in duodenum & ventriculum effunditur, quæ partes valde sentientes ab acrimonia hac vellicantur, ut irregulares excretiones & motus febriles oriantur.

§. IV.

Quod vero febres suscitæ tam diversæ indolis, hoc diversitati temperamentorum, vario vitæ victusque generi, primarum viarum conditioni &c. tribuendum esse judico.

§. V.

Sententiam vero Celeberrimi Dn. Præsidis, quam nobis communicavit, breviter quoque annectam, ille enim breviorē invenit viam, quo nexus omnium symptomatum & motuum extraordinariorum sub hisce febribus unicuique pateat, sc. motus extraordinarios heic occurrentes in binas distribuit classes; vel ut per primas vias, canalem sc. à faucibus ad anum tendentem, excludantur, quæ in illis vitiosa mucida forma hærent, vel ut per vias transpirationi dicatas, cutem sc. & pulmones, telegentur quæ halituosæ magis indolis; prouti vero in optime valentibus obtinet, ut certi fiant ad remotionem inutilium aut noxiorum è corpore nifus, tantum pro diversitate removendorum ratione organorum diversi, hoc in morbis, præsertim febribus, fieri sibi habet persuasissimum, modo quod ex diversa qualitate & imminente inde noxa vitiosorum intus hærentium, ratione modi, temporis, constantiæ, sensibilitatis individualis, ætatis, sexus &c. varient. Refert ergo anxietatem circa præcordia, nauseam, vomendi conatus, exclusionem biliosorum, dolorem in spina prope vertebrae lumborum, sitim intensam, alvum deponendi stimulos, faucium vitia, horripilationes vel præcedentes vel intercurrentes, ad classis primæ molimina, qualia occurrunt citra statum febrilem, quan-

do in primis viis ab assumptis subactu & diluitione difficilioribus, noxiis tamen, sicut molimina excludoria; ad secundam vero classem estum, urinam paucam sanorum simillimam, tussim, secretum materiae viscidae, stercorationem, pectoris gravedinem, madorem, sudorem, quia cutis & pulmones in negotio transpirationis & halituolorum symbolizant. Quae praeter has se in febribus istis exserunt molestiae v. g. inflammationes Erysipelaceae, cephalalgia, deliria, petechiales maculae, inquietudo, somnus turbulentus, virium prostratio, pulsus inaequalis &c. ad anomalias Cl. Praeses rejicit, quae in negotio vitali, gravissime interiturae minitiantia, aequae facile contingere solent, ac si homo, ad incendium domus extinguendum accurrens, aquasve apportans, varia quae in aequitatem impingunt, committat. Prima classis symptomata Dietae in victu & potu erroribus tribuit, qui exule labore & exercitiis corporis vitia pariunt, secunda autem aeris humido-frigidae constitutioni, & variationibus vix non semper vel ratione caloris aut frigoris excedentibus; tum quoque tertianas ex vitis primae classis, catharrales vero ex posterioris classis anomalis derivandas esse vult.

§. VI.

Constitueram equidem, quae ad therapiam attinent, qua sc. febres haec se suaviter curari permittunt, & quae ad methodum se ab illis praeservandi spectant, hisce subungere; sed varia fuerunt impedimenta, ut in aliud tempus fervare illa, & observationes practicas addere mecum constituerim, si Deus vitam viresque concesserit,

Cui Soli Gloria in aeternum.

F I N I S.

FRAN-

CLXV.

FRANCISCI JOSEPHI MOLITORIS

E T

HENR. JOAN. ANDR. MAYR

DE ZINENAU,

D E

FEBRE CONTINUA MALIGNA

E T

INTERMITTENTE TERTIANA UTRAQUE

AD RHENUM AN. MDCCXXXIV, ET MDCCXXXV.

EPIDEMICA ET CASTRENSI

Heidelberg 1736.

P R I M O.

Febris Catarrhalis continuæ malignæ.

ANno 1734. Prægressa tempestate pluviosa humida, repetitis mutationibus obnoxia, subsecutaque crebriori inundatione Rheni, dum ejusdem utroque in latere amplissimus Cæsareus ac Gallicus confluxerant exercitus, ibique ante & post Philippoburgi obsidionem in castris suis morati fuerant, prædominantibus ibi præcipue diarrhæis ac varii generis morbis (prout plurimis ex causis inter tantam hominum luxuriam necessario quasi contingere debet,) ab ingruente æstate variæ febres continuæ, benignæ, malignæque, petechiales & petechizantes, sporadice grassantes ad autumnum usque deprehendebantur solertia tamen D. D. Medicorum Campestrium (virorum excellentissimorum) intra limites adhuc coerceri sustentantes, cursu, ac methodo ordinaria profligatæ; usque dum decurrente interim tempore & apropinquante hyeme ubi militaria dissoluta erant castra atque uterque ex utroque Rheni latere Cæsareus & Gallicus in varias civitates, oppida, ac pagos diffusus erat exercitus, Heydelberga quoque necessitate compulsa nec aliter potuit, quin hospites tot multos angustis suis cancellis reciperet continendos, ubi tandem anguis per autumnum in herba adhuc dum latitans, eodem finito virus suum largius evomens, non uno sed multiplici ac variante modo homines aggrediebatur, larva diversa illudens diversis: percipientes enim quidam per aliquot dierum spatium insolitam subitanamque artuum lassitudinem, quæ alios mox, simul & semel invadebat, per dimidium horæ, hora, & ultra, vel ante, vel post ingravescentem cephalalgiam circa frontem pulsatoriam, multis autem obtusam & per tensionem oculorum spasticam, vertiginosam quodammodo, ac sensationem gravativam narcoticam potius explicandam, hora queis catarrhalis hæc eveniebat maligna ac potissima (duplicis enim maligni & benigni observabatur moris quamvis posterior rarissime) juxta specialem observationem nostram Pomeridiana vespertina, benigna quibus pronullulabat tempore matutino rigescebant ante meridiano, conjuncto tam dorso, lumborumque dolore punctorio, quam surarum tensione: utriusque malignæ ac benignæ crebrius se se associabat tussis, aut sicca, aut humida, imo sæpe sæpius iteratæ vomendi propensiones, ac vomitus ipsi deprehendebantur, ubi res mitior salvo, pejor veto ubi, cum dejecto mox ciborum appetitu: præliminaria hæc pede pressa calor insequabatur urens, in multis superficialiter quidem non admodum perceptibilis, ubi unus mox morbi principio sudoribus vix non dissolutus, siti cruciatus amara, nullum ex potu quam-

vis largissime ingurgitato hauserat levamen, ac lingua ejusdem arida manebat assiduo; alter intente ut ut incalesceret cutim tactui offerens siccam, duram, sitim tamen conquerebatur nullam, lingua istius statum naturalem fingente. Quidam mente constans integerrima, inter agrypnias ad nonum usque diem noctes tardabat inquietas, cui ex post (uti aliis a quarta sæpe ad undecimam usque) ad 14^{am} accidebant deliria per subsequenter excretionem cutaneam petechialem, aut purpuram albam, vel utramque hanc invicem sibi intertextam cum vita, vel maximo saltem ejus periculo soluta. Pulsus præterea in principio morbi & latitante adhuc angue clandestineque pugnante, unius deprehendebatur celer, frequens, & ad duritiem tendens, alterius a statu naturali vix, ac ne vix abluens: permulti denique alii (quorum pulsus frequentes, celeres, ac molles,) decumbent debiles, quieti, ac narcotici, sicque per aliquot dies perseverantes, in majus, e quo minus emergebant, inducebantur vitæ periculum. Plurimis aliis (& quidem ab initio epidemici) hæmorrhagiæ aut stillicidia narium (rarissime critica, potius saltem suspecta,) quemadmodum diarrhœæ hoc morbo correptis in principio frequentius symptomaticæ, ac rarius criticæ acciderant. Quæ demum partim sanarum similes, partim sine subsequente symptomatum remissione, 1°. 2°. 3°. aut 4°. etiam die sedimentum farinaceum, & lutiforme dependentes, sicut subsequenter paulo post graviorum symptomatum, antesignanæ percipiuntur, istis ita diebus rubicundiores lixivioresque, sedimentum rubeo-pallidum præsentantes, per quadriduum & ultra sic manentes, meliorem salutis promiserunt fiduciam, turbidæ vero, jumentorum similes, tales emissæ, ac in morbi cursu ita permanentes, tam periculofam præ se ferebant faciem quam crudæ, quæ, nisi ex largiori potu ingurgitato tales reddita, multas systemati nervoso minitantes suggererant noxas, & tandem, quod pro supplemento adhuc addendum: non paucis in morbi principio (ubi non tantum periculi haud immunes, sed subsequenter gravioris mali suspecti reddebantur) aliis vero in 3°. morbi tempore & cum fulgentiori quidem salutis spe obauditio incidebat, qualem tamen cum in reliquis ac ordinariis febribus petechialibus A. A. Practici jam dudum animadverterunt, ejusdemque specialem faciat mentionem Ettmullerus, pro nova hic inventa observatione, (prout plures tamen nescio queis inducti motivis vane divulgaverunt,) adducere nostra eo minime collimat intentio, sed hisce enarratis tragædiam, illam quam supremi dominantium Domini permissu, indultuque, ab Autumno Anni 1734 usque ad mensem Martium Anni 1735, ad nauseam horroremque spectandam habuimus, pro scopo nostro sufficiens et descriptam fuisse arbitramur. Ad ulteriora igitur progrediendum!

SECUNDO

S E C U N D O.

Febris Tertiana Castrensis anni 1735.

HUJUS vero anni constitutio talis erat, ut post autumnum ultimum Anno 1734, hyems fuerit sat æqualis & naturaliter constituta, verum autem proximum usque ad medium Junii sanissimum, & serenissimum, ita, ut jam in Martio omnes viæ regiæ fuerint exsiccatae, inde tempus medicis pro rostro laborantibus valde grave, nulli enim tunc omnino fuerant ægri præter quod Aprili usque ad Octobrem, febris intermittens tertiana caput ostendere, & successive magis erigere inceperit, a fine Junii autem usque ad finem Julii post octo dies primos caniculares continua erat pluvia æque humidus, satque frigidus, dein vero repentinus maximusque æstus usque ad finem Septembris, moxque tertiana, quæ jam in Majo imo in Aprili etiam hinc & inde gliscebatur, erumpens primo inter gregarios, præcipue certa regimina tam pedestria, quam equestria eadem, quæ in autumno elapso morbum castrensem fuerint perpessa, aut quorum castrorum mutatio hoc anno valde humida fuerat. Velut P. P. C.

Dein vero etiam inter officiales majores regiminum non vero supremorum v. g. Generalium, maxime vero & pessime inter regimina Francoica, quæ dum adhuc longe infra Philippiburgum & Spiram transrhœnanam castra habuerant, in principio Augusti sat sana, & præ nostris multo saniora atque a febribus libera, in Augusto autem quam primum castra Cæsareorum Pruxellis Rhœnanis occupaverant, tam numerosè afficiebantur hac febre, ut inter regimen G. H. centuria fuerit in Septembri, quæ tota quanta, præter unum unicum militem, ea laboraverat, inter aliud autem regimen P. Schiv omnes officiales tunc etiam præter tres, eadem simul laboraverint. Neque milites solum laboraverant, sed omnes incolæ (respectu militum tamen parcius) circa castra Philippiburgensia, Spiram, Francothal &c. cum ipsis Gallis, quorum magnus numerus ex ea interiit, & procul dubio ex perversa eorum medendi methodo. Corripiebatur etiam hæc febris absque discrimine tam abstemios quam vinum, cerevisiam, & aquam bibentes, fructus horreos comedentes, & non comedentes plerumque paroxysmi invadebant ante meridiem inter 9 & 12^{am}, & deinde semper anticipantes.

Sic etiam nullum temperamentum ab illa fuerat liberum, neque ulla ætas, neque ratio, neque professio, sed sine discrimine ullo omnes impetebatur, hoc solo discrimine, quod aliquot septimanis primo & citius invaserit gregarios, & postea officiales; hique omnes non fuerint præservati ab hac febre, neque curati per castrorum mutationem & eorum

Philippiburgo Heidelbergam translationem; contra populi & incolæ magis abhinc diffusi, veluti Suevi superiores Boii, Styrii, Aultriaci, Boemi, Francones, Helli, & Saxones hac febris sunt, & fuerunt ita immunes, ut vix sporadice inter illos grassari dici possit, atque ideo circa Heilbrunnensem civitatem, & sic respectu in circulo ex centro Philippiburgi febris hujus jam finis fuerat. Sic etiam accurata observatio dedit, quod præ omnibus aliis stabulorum famuli, stabula præcipue humida inhabitantes, & deinde lotrices fuerint huic febris obnoxii magis præ aliis.

Certo etiam constat, quod in quibusdam districtibus, pagisque specialiter Mingelsheim, & Rothæ tam inter illorum incolas, quam ibi in domibus commorantes militares & propius castra habentia regimina hæc febris longe magis fuerit grassata, quam alibi, in principio quidem, dum febris hæc adhuc gliscebatur, unus alterve sensibilior æger tempore pluvioso non nisi unicum eumque ardentem sentiebat paroxysmum post 24 horas tempore iterum sereno finitum, & non nisi post 8 dies recrudescentem, & in veram hanc tertianam terminantem; equites plures pro præservacione a morbis in usu habebant propriæ ☐ hæ haultum jejuno stomacho potare, sed frustra, & absque effectu non minori quam contra ipsam pestem, ex observatione sæpius memorati D. D. de Krameru quondam in peste ultima Aultrix collecta: id tamen inde reportarunt, quod M. S. inde tam salsa evaserit, ut tartari emet. gr. V. vel VI. imo VIII. & maxima purgantia neque alvum neque vomitum moverint, & ideo febris ista ipsis multo gravior pertinaciorque acciderit.

Inter regimina vero nova Cæsarea juxta mentem Clariss. D. D. de Krameru, unum erat B. H. W. & in ea centuria B. quæ ex consilio sui chirurgi, id a medico docti, propriis nummis suis spiritum vini amarum ex solo absynthio sibi conficiebat, & mane ac vesperi ejus haultulum sumpserat quotidie, & quidem tam felici effectu, ut loco 80. & 100. febricitantium, quo singulæ centuriæ illius regiminis habuerant, illa vix 8 vel 9 quotidie annotaret. Hujus occasione aliud præservativum idque multo efficacius, a me prætereundum non est ex fide dignissima & illustrissima acceptum, de Generali quodam Cæsareo, qui essentia Cort. peruv. quotidie sic sumpta, se omnesque suos domesticos in Hungaria, ubi hæc febris quasi nidum suum habet, ita præservavit, ut ab illa una cum suis domesticis toto longoque tempore, quo fuit in Hungaria, fuerit plane immunis, aliisque suis commilitonibus dedit, illeque adhuc vivit valde seniculus, contra experientiam illorum, qui corticem hunc atro notant carbone.

Idem expertus est medicus Castrensis quidam Cæsareus ad Rhenum ultra 8 dies in aulæ militaris cujusdam famulis non sine magno solamine, quoniam vero castrorum mutatio ad locos saniores spem faciebat di-

diminuendæ epidemiæ, præservativum hoc omisum fuit, vino & non spiritu vini factum, & quotidie circa vesperas ad uncias iij. haultum: unde non evenire non potuit, ut quidam, sed præ aliis pulci longe pauciores, in hanc febrem epidemicam nihilominus inciderint. Sunt hæc de hac febris phænomena generalia, specialia autem ipsum morbum componentia concomitantia, & sequentia sive ipse cursus & decursus morbi sunt, quæ sequuntur.

Invasit igitur hæc febris ex improvise & derepente suos absque ullo horrore, multo minus vero frigore, ita, ut inter centum febrientes vix unus fuerit, qui in principio paroxysmi horrorem, aut fremebundum frigus senserat: aliqui tamen, ast paucissimi, & plerumque laboribus adjecti, in principio primi paroxysmi horrorem aut etiam, sed rarius, fremebundum frigus habuerant, aut saltem in ultimis paroxysmis tali horrore aut etiam frigore ultra horam durante fuerunt correpti, atque inter eos fuerunt, habentes varium vitæ genus, varia temperamenta, atque tonum corporis strictum & laxum, id est, tam pingues & obesi quam macilenti, seniores & juvenes, fæminæ & viri, adolescentes & infantes. Neque hoc frigus aut horror discrimen dedit, quod febris facilius vel difficilius fuerit curatu, sed semper habuit eandem pertinaciam; febris sive inceperat cum vel sine horrore vel frigore suos paroxysmos: inquam itaque, quod febris hæc fere semper inceperit derepente absque ullo horrore vel frigore prægresso, solo intensissimo æctu corporis, dolore capitis & lumborum, lancinationibusque in utroque crure. Cephalalgia hæc dolorque lumborum, lancinationesque in cruribus nunquam non adfuerant in omnium paroxysmis.

Erat autem hæc cephalalgia dolor phrenitidi similis, pulsatorius scilicet & lancinans non raro etiam in narium hæmorrhagias, morbum & cephalalgiam nihil alleviantes, excurrens. Lumborum autem dolor sedem suam circa regionem renum habuit, & erat partim premens, partim etiam, sed rarius, lancinatorius; de his tribus doloribus notatu dignum est, quod ante cephalalgiam doloremque lumborum rebus felicibus remiserit dolor crurum, cephalalgia autem lumborumque dolor simul perstiterint & evanuerint, & quidem ita, ut, sicut paroxysmi ipsaque febris successive diminuta fuerat, sic etiam hi dolores sese diminuerint, ita, ut his doloribus diminutis vix secundus, rarissime tertius rediderit paroxysmus. Hæc tamen differentia fuit inter hos duos dolores, quod cephalalgia paroxysmo plane finito cessaverit etiam, aut saltem primo valde remiserit, dolor autem lumborum continuavit in eodem fere tenore etiam inter duos paroxysmos.

Quanta autem fuerit hæc cephalalgia, lumborum dolor, sequentia phænomena illustrant. Primo quod plurimi gregarii sub suis tentis a radiis solis nimis æstuosis ab illa evaserint plane stupidi, obliviosi, &

quali caro tacti, nihil scilicet sentientes, neque ad interrogata respondentes, donec paroxysmus fuerit finitus. Secundo habuimus etiam sed paucos, quorum paroxysmus in reliquis sanorum caligine oculorum incipiebat, paroxysmum 3 vel 4 horas antegressa, & usque ad eruptionem sudoris in fine paroxysmi durante. Tertio plures, imo plurimos etiam habuimus, quorum aures surdescebant inter & in ultimis paroxysmis, atque etiam post febrim jam curatam, non secus, ac in illis evenit, qui febrim malignam erant perpelli continuam: quoties autem dicta stupidas surditasque aderat, nimiaque & continua cephalalgia, toties ex causis sequentibus febris hæc fuerat continua tertiana, aut sic finita, aut in fine suo in intermittentem mutata.

Lumborum dolor autem inde colligi poterat, quod duos febrientes juvenes jam sæpius memoratus D. Proto-Medicus campestris noverit, qui ex vel cum hoc dolore simul in duobus cruribus suis statim in primo paroxysmi principio paralytici fiebant, quæ paralytis tam in paroxysmis, quam extra & inter eos durabat: unus pillulas antifebriles ex arsenico compositas tres, contra febrim ex empirico datas devoraverat simul, cum tamen dosis harum pilularum tantum una fuerit, illeque tres has pilulas tribus partibus vicibus scilicet unam ante singulum paroxysmum sumendas, simul & semel devoraverit: inde pænas etiam meritas torminibus tulit, mortuusque est, cujus cadaver apertum interanea abdominalia erosa absque antegressis ullis torminibus. Hujus paralytin medicus ordinarius ab assumpto hoc arsenico derivat, quoniam autem plures his pilulis in castris usi noti sunt, quorum tamen nullus in hanc paralytin incidit, aliique sunt, qui absque ullis his pilulis inciderint in eam, probabilius aliunde hæc paralytis deducenda est, pro cuius majore claritate secundi supra indicati paralytici historiam hic apponere lubet.

Est autem is vir triginta aliquot annorum, & quidem magni Domini auriga, temperamenti cholericum-melancholici, habitus corporis stricti & fusci, bibulus, rixosus, & natus Bavarus, inter frequentes rixas a commilitonibus, etiam ab equis multoties delumbatus & verberatus. Quatuor septimanis ante primum paroxysmum signa lumbricorum intestinalium conquestus, & sem. cynæ bis vel quater contra eos usus, sed postea non purgatus: hic in primo statim primi paroxysmi principio præter cephalalgiam enormesque lumborum dolores simul in amborum crurum paralytin absque omni horrore prægresso repente incidit: vena tunc secta in brachio statim, usque 2 dos. pulv. ex sem. cynæ ad unc. i.

His duabus dosibus subjunctum est purgans ex auro fulmin. scrup. sem. nitr. depurat. gr. vi., a quo quinque vel sex habet sedes mucosas, spermata ranarum similes: externe vesicatorium fuit applicatum
pedi

pedi paralytico magis præ altero, deinde crus & lumbi uncti sunt: ∇ anod. Vien. alt frustra, abhinc 9 doses M. P. Beccheri Vienn. datæ sunt, quarum singulum gr. j. φ dulcis ingrediebatur, decoctum lign. pro potu ordinario, cujus calefacti lb. j. etiam singulis mane & vespers post, & cum medicamentis reliquis sumere debuerat, mane autem sumebat 60 gr. \ominus vol. $^{\circ}$ sylv. & lign. C. C. succin. quibus quotidie ter quaterve per alvum similia deposuerat, præterea autem nihil huc usque; interim febris fiebat magis manifesta, & incipiebat suos paroxysmos maximo longoque cum frigore, & ab inunctione mire augebantur dolores in lumbis pedeque dextro, præ sinistro magis paralytico, quo ad sensum & motum. Hinc omnia medicamenta mutata fuerant; dataque binis vespers dosibus pulv. cort. peruv. \mathfrak{z} cum \mathfrak{z} sem. cynæ & binis mane sequentibus dosis decoct. amar. laxantis batavi, a qua multoties, & quidem ab ultima dosi longum crassumque dejecit lumbricum, cum plenaria restitutione crucis sinistri redeunteque sensu exquisito, non vero motu cruris dextri: licet hæc crurum melioratio, jam ante excretionem vermis aliquantulum sese ostenderit; hodie & hinc cort. peruv. \mathfrak{z} cum tartar. tartr. sol. \mathfrak{z} pro dosi singula quarta hora extra febrim continuat, & febris emanit, continuabatur per 8 & plures dies dosis corticis dicti ante somnum vespertinum, mane vero mensura una acidularum Swalbacensium purgabatur bene quotidie, febris constanter emanet tota sanitas fuit brevi curata. Ex qua historia alius fundus hujus paralyseos sapientioribus patebit, sic etiam alius juvenis laboriosus nuper, hic Heidelbergæ indigena in similem hemiplegiam totius lateris dextri, aut absque omni febre incidisse mihi narratur.

Celebris medicus pro illustranda hac paralytis historia, sequentes binas mihi communicavit historias. Prima est de viro 36 annorum febre continua lenta, cum purpura rubra doloribusque rheumaticis artuum præcipue nocturnis quatuor septimanis jam affecto, pharmacopæi cujusdam tunc cura uso, postea autem post quatuor septimanas dicto medico commisso, hinc ægrum de lue φ ea suspectum habuerat, ipsi φ dulcis \mathfrak{z} cum electuar. diascord. Fr. ante somnum vespertinum propinat, a quibus sequente mane absque dolore puris & sanguinis lbij. per alvum excrevit, cum ipsa anima post paucos dies: alter similibus symptomatibus diu affectus & ad extrema post quatuor septimanas redactus ex consilio dicti medici gr. ij. φ cum \odot digest, ante somnum accepit, & inde repente stimulum alvi sensit, lbque 4. puris excrevit cum momentanea alleviatione totius morbi, aut ambo crura paralytica inde facta sunt: per thermas, longumque tempus v. g. novem menses reparatam carnem, per abscessum internum absumptam, optime, non tamen integre, restitutam percepit.

Inci-

Incipit itaque hæc febris, sicuti supra, plerumque absque ullo frigore & horrore, solo æstu, cephalalgia, & lumborum dolore, lancinationibusque in utroque crure, prostratione summa virium, pulsu celere & frequente, urina rarissime rubra, sed plerumque vel jumentorum urinæ, vel cerevisiæ albæ simili, ante, intra, & post paroxysmum; interdum etiam rutilabat, & aurantio colore erat, quælibet autem per se præcipitata copiosam deponebat materiam chylosam, durabatque primus paroxysmus plerumque ultra 24 horas, quod ægros id non advertentes, jusculum v. g. tantum carneum in ipso paroxysmo comedentes, eo præcipitabat, ut ex tertiana simplici statim fieret tertiana duplex, sive quotidiana, aut ut secundus paroxysmus supervenerit, antequam primus fuerit finitus, febrisque continuam induerit indolem, & quidem, ut plebs credebatur, malignam; talesque non raro, præcipue in recidivis pessimis stipati fuerint symptomatibus in principio sequentis paroxysmi veluti lipothymiis, deliriis, convulsionibus, in tribus gregariis lethalibus aliisque moribundorum similibus symptomatibus: dum autem methodo sequenti tractati fuerant, nihilque ante plenarium finem paroxysmi comederant, continua in intermittentem post 48 horas aut paulo tardius redibat, & more ordinario curabatur, singulusque paroxysmus in copiosissimum solvebatur sudorem: interdum præcipue in principio epidemiæ, non vero postea in diarrhœam soluta critice est.

Plurimi quidem dolorem capitis & lumborum supra dictum continuaverant, paroxysmi sequentis principium plane nesciebant, nisi enim probe antea fuerint instructi, quod hæc febris nullos habeat horrores aut frigus, non crediderunt esse febrem intermittentem: bene informati tamen facile sentiebant proximorum paroxysmorum principium ex levi refrigeratione manuum digitorumque ad carpum usque & doloris capitis, lumborum, æstusque febrilis celerrimo augmento. Plures post frigus & horrorem vomebant paroxysmis singulis biliosa, idque post 3 vel 4 paroxysmorum principia, aut absque eo effectu, quod secundus vel tertius paroxysmus ab eo emanasset. Id etiam ad historiam hujus febris spectat, quod omnium hac febre affectorum cornea crocea fuerit tincta flavedine, & quod plures diætam debitam negligentes plane in icterum ex & cum febre hac inciderint. Antequam etiam hæc febris manifeste eruperat, ægros per intervalla graves corripiebant dolores, prementes & fremebundi cardialgicis similes in stomacho, ubi credebant, mihi potius in hepate.

Non raro etiam erant in eorum hac febre, qui diætam debitam neglexerant, diarrhœæ, imo ipsæ etiam dysentericæ: in feminis vero gravidis etiam abortus. Nihil autem communius, quam pedum œdemata, ventrisque incipiens ascites, etiam in iis, qui paucos antea sustinuerant paroxysmos, diætamque accuratam observaverant, aut paulo adultiores reli-

reliquis fuerant, præcipue autem, quibus vena a chirurgis gallicis fuerat secta: quibusdam post febrem superatam scabies evenit, reliqua symptomata hujus febris cum aliis tertianis erant communia præter sitim, quæ in hac nostra fere nulla, aut naturali saltem non major observabatur.

Prognosin quod concernit, febris hæc per se periculosa & lethalis non est, neque huc usque fuit, sed per accidens, scilicet ex mala diætâ, facile vel in continuam transiens, lipothymiis, deliria, convulsionibus, dysenteriasque lethales causans, vel, sicut sæpius observatum est, in febrem lentam, in febrem intermittentem typicam iterum excitabilem, facile mutatur, aut in hydropem vel icterum transit. Ex recidivis autem frequentioribus convalescentes, habitumque corporis plane jam cachecticum habentes metuere certe habent, ne proximo vere in periculosum scorbutum non nisi herbarum antiscorbuticarum succis curabilem incidant, utpote in Hungaria omnibus in hanc febrem sæpius recidentibus familiarem. Nemini autem magis per accidens periculosa fuit hæc febris, quam viscerum præcipue pulmonum scirrhis aut ulceribus jam affectis, utpote in quibus febris hæc quidem typum continuum habuerat, quotidie vero præterea novum paroxysmum præmissis maximo longoque frigore corporis afficiebat, corpusque mire debilitabat, & per sudores colliquabat, imo tres novi in talis intermittentis seu potius remittentis paroxysmi principio mortuos, sic etiam notatu dignum est de hac febre, quod raro imo rarissime autoorata naturæ fuerit judicata, sed quod pertinacissima fuerit, & non nisi a sequentibus medicamentis cessaverit.

Cæterum illos, quotquot gonorrhœa vel major lues venerea affligerat, hæc febris non juvit, contra Vercelloni observationem, sed mala hæc perstiterunt post febrem, aliisque medicamentis eradicari debuerunt: similem casum etiam videbis in rosini Lentilii Jatromnemmatidis, ubi quartana cum lue ♀ fuerat complicata.

F I N I S.

W. m. T. B. SIMONIS

CLXVI

SIMON. PAULI HILSCHER

E T

IMMAN. FRIDER. SCHAUER

D E

FEBRIBUS MALIGNIS

IN REGIONE ROEMHILDENSI A MENS. DECEMBRI AN-
NI MDCCXL. AD AUGUSTUM USQUE ANNI MDCCXLI.
GRASSATIS.

Jouæ 1741. 2 Septemb.

M m 2

P R O O E M I U M.

Quamvis humanum corpus variis ac perniciosis morborum generibus sit obnoxium, eorum tamen nullum adeo anceps & periculosum mihi quidem videtur, quam febres malignæ, quæ furore incredibili multas sæpe pervadunt regiones, urbes & pagos. Nostra in regione Roembildensi a mense Decembri anni præterlapsi 1740. ad Augustum usque anni currentis febrium malignarum quoque vis pernitulos invasit homines, cui in primis ignobiliores, florida in ætate constituti, succubuerunt. Tanto magis autem vis atque indoles cujusdam morborum generis scrutanda est, quanto magis id atrocitatem alit, & spem salutis confundit. Non igitur dubito tractationem de febribus malignis, in regione Roembildensi dicto tempore grassatis, mea subicere meditationi, atque ἐξεργασίας loco dissertationis inauguralis placide eruditorum disquisitioni submittere. Hisce meis conatibus ut summum in cælis numen annuat clementissime, meis impetrabo precibus infinis ac ardentissimis.

I. N. I.

§. I.

Malignitas nobis est vis morbi gravior, partes corporis humani fluidas adeo deturpans, ut vel plane non, vel admodum difficulter ad statum naturalem reduci queant. Malignitas alia est a priori talis, i. e. post invasionem morbi gravibus se statim prodens symptomatibus, alia vero a posteriori, quæ scilicet effectam occultat. Qui hanc conjunctam habent morbi, dicuntur maligni καὶ ἐξοχόν, propter veram similitudinem cum hominibus malignis, qui saluti alterius insidiantur, omnia tamen, ex quibus id deprehendi possit, occultant. Vid. Illustr. & Magnif. D. Præf. Diss. de peste, & programma eidem dissertationi præmissum.

§. II.

Febris maligna est corporis humani intemperies calida universalis & inæqualis, ad destructionem spirituum & humorum vitalium tendens, a fermento acri, vaporoso, destructivo, & valde inæquali producta.

§. III.

Licet febrim malignam quoque antecedit sæpissime horripilatio major,

vel minor, adeoque intemperies aliqua frigida se exferat, quid? quod in febris maligna, sub intermittentis larva ludente, horror, ad unam alteramve horam durans, aliquando observetur, rectius tamen hic quoque a potiori est facienda denominatio, ut, quum febris maligna illa se calore totius intemperato, & subinde acriori, aut symptomatibus ab intemperie calida universali productis se magis manifestet, illa ipsa dicatur corporis humani intemperies calida universalis. Ut vero magis innuatur hujus intemperiei differentia specifica, hanc adjecti determinationem, quod sit inæqualis, nimirum ejusmodi intemperies, quæ aut brevi tempore mutanda, aut ægri internecio expectanda est certissime. Distinguitur igitur ab intemperie calida, comparate æquali & chronica, qualis occurrit in mania & scorbuto calido, sed hac de re plura §. 5. Quemadmodum vero febris malignæ effectus spirituum & humorum vitalium destructionis, minimum intentatæ, testimonia dant evidentissima, ita febris maligna jure meritoque dicitur intemperies ad spirituum & humorum vitalium destructionem tendens.

§. I V.

Febris malignæ effectus, spirituum & humorum vitalium destructionem arguentes, præcipui sunt virium subitanea, & sine causa externa prægressa, facta prostratio, anxietates, jactatio corporis & inquietudo summa, dolores capitis, pectoris, dorsi, vel artuum graviores, respiratio difficilis, lipothymia, vertigo, tinnitus aurium & stupiditas, tremor artuum, visus turbidus, difficultas auditus, vel surditas, excretiones alias voluntariæ, ut urinæ, vel alvi excretiones, ægro non sentiente contingentes, singultus, motus convulsivi, vel epileptici, deliria. Ex pathologiæ enim generalis principiis facile intelligitur, jam commemorata symptomata a partibus balsamicis, spirituosiss & demulcentibus imminutis, vel deperditis, adeoque partim a sanguine & sero, seu humoribus vitalibus, corruptis & acrioribus redditis, ipsoque sanguine vel nimis rarefacto, vel, ob defectum spirituum, grumescente, partim a spiritibus intemperatis redditis, & hinc ad motum inordinatum concitatis, vel a spiritibus obnubilatis, vel destructis provenire.

§. V.

A febris maligna haud raro temperatissima subjecta corripitur, experientia probat, illa vero quum sit intemperies calida universalis & inæqualis (§. 2.), sequitur, ut subjecta ista, quando febris maligna tentantur, non maneat subjecta temperatissima, sed nec sanguis, nec serum se invicem quantitate & qualitate temperent, quum tamen ab iis humoribus vitalibus, se invicem quantitate & qualitate temperantibus, omnis corporis

potis humani temperies dependeat. Ut igitur sanguinis & sero, seu massæ sanguinæ, proportio in febris maligna vitiosa sit, necesse est. At vero in scorbuto, in mania, in febris benigna quoque proportio massæ sanguinæ, vitiosa est, propterea, differentia accuratioris gratia, adferimus, quod in febris maligna proportio massæ sanguinæ corrupta sit a fermento acro, vaporoso, destructivo, & valde inæquali.

§. V I.

Motus intestinalis, quem salia, dum in se invicem & in sulphur intermedium agunt, efficiunt, & quo ipso particularum proportionem determinatam ac specificam constituunt, ut mixtum specificas inde obtineat qualitates, a chemicis fermentatio, ipsa autem materia, quæ, certo corporum generi commixta, fermentationem præstat, fermentum dici consuevit. Quum materia acris, vaporosa, & destructiva, massæ sanguinæ commixta, motum ejus præstet intestinum similem quem, salia, dum in se invicem & in sulphur intermedium agunt, efficiunt, & quo particularum massæ sanguinæ proportionem constituat eam, a qua intemperiem illam calidam universalem & inæqualem massæ sanguinis obtinet, quæ febris maligna vocatur (§. 2.), quid obstat, quo minus dictam materiam fermenti nomine insigniamus?

§. V I I.

Qui medicinæ elementa vel leviter tantum cognita habet, scire debet, quod omnis acrimonia in particulis salinis eminentibus consistat. Intemperies calida universalis & inæqualis, tamquam ratio essentialis primarium febris malignæ, nimis copiosam, & hinc præternaturalem particularum ignearum evolutionem arguit, ea vero quum a salibus in se invicem & in sulphur intermedium plus justo agentibus, & hinc vitiose eminentibus dependeat, manifestum est, fermentum, quod massam sanguineam corrumpit, ut eveniat febris maligna, acro esse. Interim hoc ipsum tamen pro temperamenti, sexus, ætatis, vitæ generis, & diætæ diversitate, item pro varia ad cacochymiam dispositione variare solet, ut in aliis magis biliosum, in aliis acido-biliosum ex effectibus cognoscatur.

§. V I I I.

Vertigo, tinnitus aurium, stupiditas, nec minus delirium in febris maligna, haud obscure probant, fermentum dictum una esse vaporosum. Quemadmodum enim in ebrietate, in qua re vera aliqua delirii species se exerit, & vertigo sæpe numero conjuncta est, maxime producit effectus illos principium vaporosum, quod inest potentis inebriantibus: ita ab effectibus similibus, in febris maligna obviis, ad similem causam,

puto ad principium aliquod vaporosum, concludere licet. Possunt etiam ad effectus, vaporositatem fermenti febrilis probantes, referri sæpe sopores graviores, nec non motus epileptici aliquando, puta quatenus nempe vaporositas sibi notabilem acrimoniam conjunctam habet.

§. IX.

Fermentum, quod febrim malignam producit, porro est destructivum, & valde inæquale. Illud enim, nisi natura præside, & convenientium remedium virtute eliminetur vel destruat, motum massæ sanguineæ intestinum vitiosum eo usque continuat, donec humores vitales partibus balsamicis, spirituosis & demulcentibus penitus defraudaverit, ipsosque spiritus destruxerit, id quod symptomata lethifera, ac subsequens putredo celerior & gravior confirmant.

§. X.

Præmittendis præmissis me accingo ad demonstrationem præstandam, quod febres in regione Roemhildensi a mense Decembri anni 1740. ad Augustum usque anni 1741. grassatæ malignarum classi omnino adnumerari debeant. Quem in finem symptomata ac signa illarum extantiora, ea, qua decet, fide recensabo. Calorem febrilem in plurimis præcessit horripilatio, seu levis horror, in aliis horror paulo gravior, in nonnullis horrorem admodum gravem, seu rigorem, qualis circa febres intermittentes adesse solet, fere ultra horæ spatium durans, observare licuit. Quæ quidem mutatio prodit seri visciditatem & huic immersum acorem majorem vel minorem, unde massa sanguinea in aliis alio gradu figitur & concentratur, ac ignearum particularum evolutio per brevius aut longius tempus impeditur. Motu tandem massæ sanguineæ progressivo continuo particulis illis concentrantibus subjugatis, particulæ acriores reliquæ, sui juris redditæ, motum massæ sanguineæ intestinum & particularum ignearum evolutionem, hinc & calorem augent gradu in aliis alio, prout acrimonia est vel gravior, vel mitior. Immo observavi in quibusdam calorem primo alteroque die vix sentibiliter auctum, summam tamen corporis lassitudinem, & pulsum frequentem, dolorem capitis & inquietudinem summam, diebus vero sequentibus, etiam si inter bezoardica temperatiora pulveres quoque nitrosos, aliaque calorem temperantia sollicitè adhibuerim, calorem magis magisque intensum, omniaque symptomata graviora deprehendi. Unde adparet, calorem illum, primis diebus mitiorem visum, fuisse subdolum, ac ægrum non solum sed & medicum decipere potuisse, nisi cautio fuerit adhibita. Pulsum in omnibus velociorem, sed una debiliorem, verbo frequentem, observavi, qui cordis & vasorum arteriosorum sequitur irritationem a sanguine rarefacto & acri, partibus vero balsamicis, ipsisque spiritibus debilitatis,

& ad ipsam destructionem vergentibus. Alii statim ab initio morbi, alii magis in statu de summa conquerebantur lassitudine, quæ provenit partim a spirituum defectu & debilitate, partim a continua, quam M. S. acrior reddita efficit, in plurimis punctis fibrillarum nervearum tensione, licet minori, quam in solutione continui intentata, quæ ad dolorem requiritur. In omnibus ciborum appetitus erat prostratus, sine dubio ob pauperiem & debilitatem spirituum, qui tamen ad actiones ventriculi requiruntur, & ob ipsius menstrui intemperiem. Sitis autem in multis erat inexplebilis, ob humidi temperantis defectum, & ob calorem atque acrimoniam majorem; in quibusdam contra deficiebat sitis, calore & siccitate tamen vehementer urgentibus, id quod spiritus destructos arguebat. In aliis capitis, in aliis pectoris, in aliis artuum, in aliis diversi dolores simul adfligebant, partim a rarefactione, partim ab acrimonia massæ sanguineæ nimia producti. In haud paucis respiratio primis statim diebus erat difficilis & anxietates simul urgebant. Quando enim a sanguine nimis rarefacto vasa pulmonum sanguifera, quin etiam ipsi pulmones ultra modum expandebantur, spiritus vero deficiebant, vel nimis erant debiles, tunc ad terminos ordinarios pulmones redire non poterant, convenienti igitur constrictione deficiente respirationis alter actus, nimirum exspiratio, impediatur, anxietates vero non solum a respirationis negotio turbato, sed etiam a nimia sanguinis rarefacti versus ventriculos & vasa cordis pressione proveniebant. Aliis in statu respiratio erat difficilis, tremor cordis ipsæque lipothymia accedebant, quæ symptomata a spiritibus exhaustis, & a sanguine grumescente derivare licet. Tussis pene continua & plurimum sicca ægros illos adfligebat, ab acrimonia tunica nerveam, quæ asperam arteriam & bronchia intus investit, irritante, & hinc exspirationem impetuofam, seu vehementem aeris expulsionem efficiente. In nonnullis anginofam, in aliis pleuriticam deprehendi inflammationem, a sanguinis acris, in parte muscolosa faucium, vel in pleura stasi factam. Ob calorem & siccitatem intensiorem lingue ariditas & asperitas cum colore nigricante, universa cutis arida, vigilie contumacissimæ, tandemque deliria, ob motum spirituum admodum perturbatum, in multis observabantur. In ferofioribus vero, præcipue in feminis & infantibus linguam & fauces viscidas, sudorem foetidum, somnolentiam, immo sopores graves, pro diversitate seri peccantis, animadverti. Tinnitus aurium, vertigo, stupiditas & sensuum hebetudo, præsertim visus turbidus, auditus difficultas, immo surditas, in multis erant symptomata satis molesta, partim a spirituum pauperie vel debilitate, partim etiam a principio vaporoso, partim a viscido, nervos obstruente, originem trahentia. A sanguine autem acri & rarefacto in quibusdam præternaturaliter aperiebantur vasa sanguifera, in tunica nares cingente hærentia, ut hæmorrhagia narium contingeret. In aliis vomitus, in aliis diarrhoea mihi facebat negotium; ille quidem a partibus

tibus salino-sulphureis fermentativis, ex massa sanguineâ iis referta, ad ventriculi tunicam nerveam ad pulsus oriebatur, quum ex fibrarum ventriculi motricium efficiabant irritationem, motum ejus peristalticum invertentem, ut repetitis vicibus ventriculus a fundo versus orificium suum superius, seu sinistrum, contraheretur, & contenta per œsophagum & os cum impetu ejiicerentur: hæc autem, seu diarrhœa, dependebat ab humoribus acris & fermentificis, ad canalem intestinorum confluentibus, & ibi stimulum ad crebriorem contractionem, ac ipsorum humorum contentorum expulsionem efficientibus. Ab humorum fusione fermentifica, & ab humorum acrim & corrosivorum ad canalem intestinorum adfluxu in quibusdam producta est dysenteria. Permulti eorum febricitantium, ob intemperiem & motum irregularem, quem ex humorum vitalium intemperie graviore ipsi susceperunt spiritus animales, ideas habuerunt peregrinas & rebus non convenientes, verbo delirio sunt tentati, sed pro temperamenti diversitate diverso, ut in alio ferocia & audacia summa, in alio timor & tristitia fuerit conjuncta, in alio status mixtus se exeruerit. Sæpe etiam lymphæ corrupta & acris vellicationem & tensionem fibrillarum nervearum, motui inservientium, efficiabat, ut alterna musculorum actio involuntaria, verbo motus convulsivi sequerentur. Aliquando vero lymphæ illi corruptæ acris, & genus nervosum, motui inserviens, irritanti, conjuncta erat vaporositas, ut una sensuum internorum & externorum fieret detentio, adeoque motus evenirent epileptici, quos tamen in infantibus frequentius, rarius in adultis vidi. Ex motibus convulsivis non infrequens fuit singultus, utpote qui est motus sonorus & cum sensatione aliqua tristi conjunctus, ab orificii sinistri ventriculi irritatione determinata ac specifica, per consensum diaphragma & musculos abdominis, respirationis negotio inservientes, nec non reliqua respirationis organa afficiente, proveniens. Ex classe ægrorum, quorum symptomata & circumstantias præcipuas hæcenus commemoravi, multi etiam ab exanthematibus fuere adfecti. Infantibus quibusdam tertio vel quarto ab invasione febris die tubercula rubella, vix ad lentum altitudinem accedentia, in universa corporis superficie cum pruritu aliquo efflorescebant, septimo autem vel nono die dispalescebant, quæ cum practicis celeberrimis vocavi morbillos. In aliis infantibus, nec non in adultioribus, tubercula erumpebant majora, quæ a die quarto ad undecimum, vel decimum quartum, suppurationem subibant, tandem exsiccata sub crustarum forma decidebant; atque ejusmodi tubercula variolæ dici consueverunt. Fermentum igitur peregrinum, quod in cute fecit decubitus, erat vel subtilius & distillabile, vel viscidius & paulo fixius, unde tubercula illa vel discussione finiebantur, vel ad suppurationem abibant. In multis mediæ ætatis febricitantibus pustulæ minimæ, rubræ vel albæ, ad instar granorum milii, in superficie cutis apparuerunt, prout vel sanguis acrior, vel serum corruptum &

& acre in partibus superficiei cutis stasin concepit, & hinc in aliis purpura rubra, in aliis alba fuit observata. Sub symptomatibus gravissimis accesserunt quibusdam petechiæ, seu maculæ moribus pulicum fere similes, plerumque fusci coloris, & una cum reliquis symptomatibus gravissimis, dolore capitis vehementissimo, vigiliis continuis, anxietatibus summis, deliriis, motibus convulsivis, tandemque sudoribus syncopiticis omnimodam spirituum & humorum vitalium destructionem, ac proximam vitæ internecionem portenderunt. Ægri, qui cum febribus, quarum symptomata & signa huc usque recensui, confictati, urinam excreverunt magis tinctam, & in aere frigidiori turbidam factam, hinc sedimentum rubellum deponentem, fere omnes pristinam recuperaverunt sanitatem. Pauci vero evaserunt eorum, qui urinam vel sanorum urinæ similem, vel aqueam minxerunt. Illa enim partium biliosarum acrim & rarefactarum ac ipsius fermenti febrilis a M. S. separationem significabat. Hæc autem intimam acris, vaporosi & destructivi fermenti cum spiritibus & humoribus vitalibus commixtionem manifestabat, & destructionem futuram minitabatur.

§. X I.

Ex iis igitur, quæ paragrapho antecedente allegavimus, clare intelligi potest, febres, in regione Roemhildensi grassatas, exhibuisse notas omnes, quæ ad definitionem febris malignæ requiruntur (§. 2. & seqq.): dictis ergo febribus competit definitio febris malignæ, quare non est dubitandum, quin ipsæ febrium malignarum classi sint adnumerandæ.

§. X I I.

Omnem intemperiem universalem in Mæ Seæ, hinc & liquidi nervei sive spirituum proportione vitata suam habere fundamentum, ac in his fluidis primario & immediate se exferere, pathologiæ generalis principiis imbutus nunquam negabit. Quemadmodum igitur omnis intemperiei universalis propria & genuina sedes est M. S. cum spiritibus, ita quoque hæc fluida subjectum febris malignæ principale recte statuuntur (§. 2.). At enim, ipsa experientia teste, vix ac ne vix quidem ulla corporis, febris maligna laborantis, pars ab intemperie illa calida universali & inæquali, quæ ejusmodi febris essentielle constituit, est immunis, quare adserimus, quod omnis febris malignæ subjectum ut quod sit totum corpus humanum.

§. X I I I.

Ex idea febris malignæ, §. 2. proposita, & ex §. 10. facile potest
N n 2 col-

colligi, quod febres, quarum tractationem persequimur, pro causa immediata agnoscant mixturam Mæ Seæ primario, hinc & spirituum a fermento acri, vaporoso, destructivo, & valde inæquali, corruptam, adeoque id ipsum est illarum febrium causa mediata proximior. Acrimonia fermenti, quia & alcalicum, & acidum sal ad fermentationem requiritur, ex alcalicis & acidis particulis composita esse debet. Uti vero salia illa contraria sola, soluta ac sibi conjuncta, motum subeunt & excitant intestinum ejusmodi, qui effervescencia dici solet, ita sulphur illis intercedens motum intestinum specificè determinat, ut fermentationis nomine distinguatur. Sulphur autem resolutum & destructum, quatenus vim habet spiritus in corpore humano obnubilandi, vaporositatem dicti fermenti constituere, partim juxta chimica, partim juxta pathologica principia adferimus. Particularum salinarum, quæ cum intermediis sulphureis fermentum febrium malignarum constituunt, aliæ præ aliis eminentes, & quidem vel alcalicæ, vel acidæ, volatiles, vel relative fixiores, magis, vel minus corrosivæ, particule item sulphuræ vel crassiores, vel subtiliores esse queunt. Hinc illud ipsum fermentum acrimonia, vaporositate, atque vi destructiva admodum variare, quin etiam, pro varia in diversis subjectis receptivitate, insignem subire potest modificationem. Mirum igitur non est, quod non omnes & singuli, quos §. IO. innuimus, effectus, nec eodem gradu tales observati fuerint, sed in aliis hæc, in aliis illa, in aliis pauciora, in aliis plura, in aliis magis gravia, in aliis minus gravia occurrerint symptomata.

§. XIV.

In causas mediatas remotiores si inquiremus, ex rebus naturalibus primo loco occurrit temperamentum. Etiam si nullum temperamentum a febribus malignis sit immune, attamen sanguineum, sanguineo cholericum, cholericum seu biliosum, & atrabilarium temperamentum præ reliquis esse illis obnoxium, maxime est probabile: sanguineum enim temperamentum facillime admittit diætæ errores, ob quos fermentum, febris malignæ constituens causam mediatam proximior, vel in corpore humano generatur, vel ab extra promptius admittitur; sanguineo-cholericum & cholericum ipsum ad vitiosum partium biliosarum incrementum admodum est proclive; atrabilarium, quum partes biliosæ, ab acidis intime confermentatis acuatæ, secundum naturam emineant, earum quoque augmentum vitiosum & cacochymiam atrabilariam inferens, haud difficulter eas adsciscit. Etatis ratione infantes ac pueri, partim ob ἀδυναμίαν, partim ob carniæ esum, panis adsumptione neglecta, habiles fiunt ad febres synochas putridas, ipsasque malignas: salino-sulphuræ enim impuræ partes facile in iis colliguntur, & aëre calido & humido, vel frigido & humido accedente, vel potius sub regimine aëris, febris malignæ fa-

ven.

vente, fermentum supra expositum enascitur. Vix etiam opus est, ut allegemus, quod infantes præ adultioribus morbillis & variolis obnoxii sint. Etas media, ob particulas salino-sulphureas in M. S. activiores, & ob errores diætæ frequentiores, vicinior est febribus malignis. Sic a mense Decembri anni præterlapsi 1740 usque ad Augustum anni currentis ne unicum quidem inter quinquaginta, febris maligna laborantes homines, observare licuit subjectum, quod ad senes referri potuerit. Sexus nobilior itidem ob particulas salino-sulphureas in M. S. activiores, & ob ipsum serum, minore quam in feminis quantitate præsens, majorem, quam sequior sexus, habet ad febres malignas habilitatem. Habitus corporis gracilis, quum ad calorem, acrimoniam, & siccitatem majorem l. n. inclinet, promptiorem febribus malignis præbet admissionem.

§. XV.

Ex rebus non naturalibus instar omnium est aër, qui, ut in omnibus fere Europæ regionibus, ita etiam nostra in regione a fine anni 1739, ad primos usque anni 1740 menses, intensissime frigidus, hieme vero, a Decembri anni 1740, usque ad primos hujus anni menses durante, frigidus & magis humidus est observatus; præcipue hieme illa posteriori nebulæ apud nos adeo fuerunt frequentes & densæ, ut longævi quoque senes, qui in regione Roemhildensi multos degerunt annos, negaverint, se unquam nebulas ejusmodi vidisse. Homines igitur, qui contra injurias, favente illa hieme obvias, corpus suum non satis muniverunt, vel ob egestatem non defendere potuerunt, præter insignia transpirationis insensibilis impedimenta tantam subierunt Mæ Seæ condensationem, ut ea ad prioris terminos ne sequente quidem ætate redigi potuerit. Interim humores ad secretiones & excretiones convenientes, hinc ad ipsam depurationem rite subeundam inhabiles facti, particule salino-sulphuræ fermentativæ acres successive collectæ, ac insequuto aëre frigido, humido, & in primis nebuloso, quin etiam per plurimum hiemis posterioris spatium sub qualitatibus dictis continuato, retentæ & magis accumulatae sunt, quid? quod aër ille una uliginosus ad putrilaginem destructivam humores vitales disposuit.

§. XVI.

Alimenta copiosius & inordinate assumpta cruditatibus & cacochymia dant occasionem, hinc & intemperiei, quæ febres malignas constituit, materiam præbere queunt, magis tamen qualitate simul peccantia, ut poma, prunaque immatura & frigore corrupta. Quum enim nostra in

N n 3

regione

regione sues & alia pecora, quibus pabuli loco poma, prunaque, immatura & frigore corrupta homines præbuerunt, interierint, nullum est dubium, quin vitiosi & corrupti illi fructus adeo vitiosum & corruptum dederint chylum, qui reliquis in corpore humano humoribus vitalibus fermentum acre, & destructionem putrilaginosam efficiens, intulerit. Quodsi ergo homines ignobiliores aeris vitiiis, paragrapho antecedente expositis, permagnam ad febres malignas obtinuerunt dispositionem, cui fructuum dictorum usus accessit illegitimus, non est, cur mireris, fortis illius homines, præ reliquis fuisse febribus malignis gravioribus obnoxios. Potus ratione adnotavi, haud paucis regionis Roemhildensis incolis in usu fuisse pessimam illam consuetudinem, vel ex libidine, vel ex siti aliqua, hauriendi aquam glaciale a stiriis defluentem, unde humorum circa fauces, asperam arteriam, œsophagum, & partes vicinas hærentium, coagulationem ac impedimentum separationis partium acrium sibi contraxerunt.

§. XVII.

Motus nimius & vehementior ut aliis febribus, ita malignis quoque, ferum blandum & spirituofum dissipando, salia immodice liberando, ipsorumque nimiam in sulphur intermedium actionem promovendo, occasionem præbere potest. Nimia quies partium acrium & reliquarum excrementitiarum separationem ac eliminationem decentem impedit. Vigiliæ immodicæ & animi adfectus, spirituum & humorum motum efferantes, ut ira & exandescencia, agunt ut motus quantitate in excessu peccans. Somnus nimius, & animi pathemata spirituum & humorum motum concentrantia seu deprimentia, agunt ut motus quantitate in defectu peccans. Secretiones & excretiones partium salino-sulphurearum fermentativarum per transpirationem insensibilem, per urinam, alvum, fluxum mensium, & per alias excretiones consuetas, ut per hæmorrhagiam narium, hæmorrhoides, si non rite procedant, ad febres malignas quoque suum conferunt symbolum.

§. XVIII.

Ex animi pathematibus, spirituum & humorum motum concentrantibus, terrorem & metum febrim malignam initium dare posse, expertus sum Mendhusæ in rustico, qui 24 annos compleverat. Hic ignarus febrium malignarum ibi grassantium, cum aliis sui generis de perniciosis dictarum febrium effectibus inter se confabulantibus, frumentum flagellabat, sed, variis de vi illarum graviori auditis, subitaneo corripiebatur horrore, tametsi antea bona gavisus sit valetudine: suos hinc relinquerebat

quebat cooperatores, & mox in domum suam revertebatur, sed in calorem incidebat febrilem, mox frequentibus tentabatur motibus convulsivis, immo decimo ab invasione febris malignæ die moriebatur.

§. XIX.

Ex rebus præternaturalibus contagium præprimis est aptum ad causam febris malignæ producendam, licet dispositio reliqua non sit excludenda: hinc cacochymici & scorbutici promptius admittunt febres malignas. Huc etiam pertinent alii morbi & symptomata, in quibus M. S. copiosis est conspurcata particulis acris & fermentativis, ut in adfectu hypochondriaco, hysterico. Porro huc faciunt catarrhi neglecti, scabies retropulsa, fluor albus immodico adstringentium usu cohibitus, hæmorrhagiæ narium, mensium, lochiorum, & hæmorrhoidum suppressio. Ex rebus toto genere præternaturalibus præcipue vermes intestinorum, partes chyli dulces & blandas absumendo, ignobiliores vero relinquendo, easque suis excrementis acris, ac fermentationem putredinosam facile inferentibus, conspurcando, massam sanguineam ad intemperiem calidam universalem & inæqualem, hinc ad febrem malignam, reddere possunt habilem. Sic ex ore Excellentissimi D. D. & Professoris *Stockii* percepi, quod hoc anno inter ægros, qui Jenæ purpura maligna laborarunt, haud pauci durante morbo vermes mortuos, & maximam partem putrefactos, excreverint.

§. XX.

A variis igitur febres malignæ producuntur & foveantur causis, quarum si vel plures vel pauciores, & quidem magis, vel minus graves, in uno subjecto concurrunt, insignem febrium malignarum constituunt diversitatem. Hinc febres malignæ differunt (1) ratione gradus: alia enim febris maligna est remissior, alia gravior, alia gravissima. (2) Ratione moris: nam alia est maligna a priori, gravissimis statim se prodens symptomatibus & aperto sæviens Marte, alia est maligna a posteriori, non mox ab invasione se gravibus patefaciens symptomatibus, sed maxime subdola. (3) Ratione symptomatum ipsorum: alia enim est exanthematica, alia nulla plane sistit exanthemata. Morbillorum, variolarum, purpuræ, petechiarumque a se invicem differentiam jam supra §. 10. indicavi. Horum exanthematum genera Roemhildæ plurimis jungentur febribus malignis. Speciatim vero in variolis adnotavi, earum alias in quibusdam humorem limpidum continuisse, sed in superficie supra exhibuisse cutis corrugationem, alias in ægris aliis pustulas minores & sicciore, alias acuminatas, alias confluentes, alias discretas quidem, sed circulo violaceo vel livido cinctas fuisse, alias cum purpura inter-

interspersa apparuisse, aliis petechias accessisse. Variæ quoque purpuræ species occurrebant. Nam in aliis exanthemata parva rubicunda mox in pustulas ichorosas, grana milii referentes, assurgentia; in aliis maculas minores, morsibus pulicum similes, in medio pustulam ulcerosam albicantem ad instar grani milii habentes vidi, & quedam dictarum macularum nonnihil protuberabant: in aliis pustulas miliares albas pellucidas, nullo rubore cinctas, sed ad instar guttularum aquarearum minutissimarum per corpus ægrotum dispersas; in aliis purpuram albam turbidam observavi, nimirum pustulæ miliares non perfecte albæ, sed non nihil flavæ apparebant, materiam enim ichorosam flavam continebant. Deprehendi etiam purpuræ speciem, minimis scabiei pustulis non absimilem, quæ cum insigni erumpebat pruritu. Me quidem non fugit, hanc speciem multis auctoribus sub purpuræ scorbuticæ nomine venire, ac ipsos eidem leviora attribuere symptomata, sed, si vera dicenda sunt, eam in duobus subjectis scorbuticis, cum gravioribus febris malignæ vidi symptomatibus, & quod mirum videbitur lectori benevolo, pustulæ miliares scorbuticæ ad quatuor fere durabant septimanas, pulsu frequente, calore febrili, sativæ acri, prostratione virium, agrypnia, dolore capitis, & aliis febris malignæ symptomatibus, per totum morbi decursum urgentibus. Petechiarum quoque magnam cognovi differentiam. Ratione figuræ quidem omnes cum morsibus pulicum multum conveniebant, nisi, quod maculæ illæ centro erant destitutæ, nec tam exacte rotundæ, & multæ paulo minores, quam a morsibus pulicum relicte, sed ratione coloris, magnitudinis & numeri variabant. Aliæ enim omine salutari colorem rubicundum ac floridum, aliæ contra flavum, viridiusculum, vel violaceum, aliæ, & quidem in plurimis febris petechiali decumbentibus, fuscum habebant colorem, symptomatibus exitiosis ad mortem usque urgentibus. Dictarum macularum aliæ majores, aliæ minores, in quibusdam pauciores, in nonnullis vero copiosiores erant. *Irmelsbusa* in puella 11 annorum, laborante febris petechiali, observare licuit maculas violaceas circulo flavo cinctas, cujus diameter latitudinem Joachimici æquabat, sed ægra illa die quinto moriebatur. Ante mortem gravissima, resolutionem & destructionem Mæ Sææ portendentia, experiebatur symptomata sequentia: nimirum insignem sanguinis floridissimi quantitatem & per vomitum, & per urinam & per alvum evacuabat. *Mendbusa* mihi contigit visitare feminam febris petechiali adfectam, quæ statim ab initio morbi in superficie corporis maculas petechiales minores habebat, æ vero die tertio evanescebant, & loco earundem purpura alba adparebat. Diebus XIV præterlapsis, dicta femina, sanitate pristina recuperata, functiones denuo suscepit œconomicas. In aliis ægris nulla apparuerunt exanthemata; calor autem vehementior urgebat, sitis inexplebilis, linguæ ariditas & asperitas, dolor capitis intensissimus, anxietates & vigilie contumacissimæ permagnas creabant molestias, tandemque deliria vehe-

vehementia accedebant. Quæ symptomata ad febrim Hungaricam seu castrensem dictam referunt practici celeberrimi. Atque hæc febris in pago, Hayna dicto, hoc anno incredibiliter sæviebat. In eodem pago memoria dignus occurrebat casus in femina, quæ 34 compleverat annos; hæc, præter dolorem capitis intensissimum & alia febris Hungaricæ symptomata, stupiditatem & auditus difficultatem experiebatur, subinde etiam mente alienabatur, delirio mox per ideas & gestus tristes, per sermones desperationem portendentes effusus simul lacrimis, mox per actiones, ferociam conjunctam habentes, se exferente. Atque hæc symptomata quinque duraverunt septimanas. Urinam per totum fere hujus morbi decursum deprehendi flummeam, sed sine sedimento, nisi in declinatione, ubi rubellum observare licuit. Notatu adhuc dignum est, quod in plurimis, hoc morbo, in dicto pago, decumbentibus, symptomata per tres septimanas duraverint. Reliquæ febrium in regione Roemhildensi grassatarum differentia, a symptomatibus desumenda, pro scopi ratione jam supra §. 10. sunt tradita.

§. XXI.

Ratione vitæ & mortis salutarem consequuta sunt eventum omnes illæ febres malignæ, quæ vel minus gravia conjuncta habuerunt symptomata, & quibus a primo invasionis tempore convenientia statim opposita fuerunt remedia, vel quæ symptomata quidem satis gravia ediderunt, sed in quibus partim constitutionis partium corporis adfecti naturalis adhuc residua, & prævalentis, partim remediorum mature adhibitorum ac modo legitimo continuatorum, efficacia, fermentum acre, vaporosum, destructivum & valde inæquale ab humoribus vitalibus separatum & excretum est, hinc vitales humores atque spiritus ad temperiem redierunt convenientem. Eventus contra lethalis sequutus est in omnibus, in quibus gravia nimis urgebant symptomata, ne optimis quidem remediis cedentia, omniumque virium lapsus nimius partium corporis adfecti functiones penitus cessantes minitabatur. Nec hoc loco reticenda est nimis tarda remediorum assumptio, & diæta necessaria neglecta in iis, quos febris symptomatibus, ab initio levioribus visis, more suo maligno decepit. Atque adeo maturi consilii & auxilii medici neglectio etiam in causa fuit, quod febres malignæ nostra in regione grassantes maxime interfecerint homines plebeios. Tempus eventus a fermenti acris, vaporosi, destructivi, & valde inæqualis quantitate & qualitate nec minus ab ipsius ægroti temperamento, ætate, sexu, habitu corporis, vitæ genere, viribus, rerum non naturalium usu, ut & a reliquarum rerum præternaturalium conditione & gradu determinatur alio atque alio modo. Quapropter de febribus dictis sum expertus, alias fuisse acutas, quæ die

decimo quarto, vigesimo, vel vigesimo primo terminabantur, vel peracutas, quæ die septimo, vel acutissimas, quæ tertio, quarto, vel quinto die finiebantur. Aliquas tamen febrium malignarum, quæ nostra in regione grassatæ sunt, nec acutas nec peracutas, neque acutissimas dici posse, ex paragrafo antecedente patet, sed ad febres malignas chronicis referri posse mihi quidem videtur. Non enim duratio morbi brevior est essentialis morbi maligni, sed vis ejus gravior, partes corporis humani fluidas adeo deturpans, ut vel plane non vel admodum difficulter ad statum naturalem reduci queant (§. 1.). Hinc etiam febres intermittentes, quæ jure meritoque ad morbos chronicos referuntur, aliquando sunt malignæ. Vid. Rivini *diff. de febribus malignis*, qui auctor post fata quoque celeberrimus (§. 8.) *diff. cit. allegavit Rhodii observ. 9. & 10. centur. 1.* ubi Rhodius præter Galeni testimonium plura collegit non contemnenda. Novi etiam casum huc potissimum quadrantem: quum enim anno 1738. Jenæ commorarer, amicorum meorum intimus, cujus nomen, modestia ductus, silentio prætereo, ex copiosa vini generosi sulphurati adsumptione incidebat in febrem malignam gravem, & inter alia symptomata gravia, corripiebatur tanta sensuum hebetudine tantoque stupore, ut fere nullius rei sibi esset conscius. Omnia symptomata ad 28. duraverunt diem, quo tandem purpura alba erupit, quæ a termino dicto 27. complevit dies, interea autem temporis inter vigiliis, anxietates frequentes & alia latis gravia symptomata, pessimum hæc urgebat symptoma, ut vix paucis in urina coctionis signis adparentibus, diarrhœa minimum repeteret quatuor de die vicibus, ac hæc ipsa excretio ipsi, nullius fere rei sibi conscius, in lecto contingeret. Attamen hic æger dexteritate Excellentissimi D. D. & Prof. *Stockii* pristinam recuperavit sanitatem.

§. XXII.

Jam supra §. 13. probavi, fermentum, quod febris malignæ causam mediatam proximioram constituit, insignem admittere varietatem, imo ex §. cit. potest intelligi, quod dictum fermentum vel volatile, vel relative fixius esse possit. Illud igitur si paulo sit fixius, ac una viscidius, tunc pertinaciter adhærescit globulis sanguinis & feri, hinc ab iisdem difficulter, & non nisi successive separatur, quæ separatio eo difficilior & tardior esse debet, quo major simul præsens est ejusmodi fermenti quantitas, quapropter fieri omnino potest, ut illud in humoribus vitalibus, hinc & in spiritibus suam interdum diutius ludat fabulam, adeo, ut symptomata febris malignæ ad longum tempus urgeant, quod febrium acutarum terminum excedit.

§. XXIII.

§. XXIII.

Modus eventus ad salutem nostris in febribus fiebat partium acrium, vaporosarum, destructivarum & valde inæqualium correctione, separatione, & eliminatione successiva. Maximam vero hujus negotii partem absoluebat transpiratio insensibilis aptis auxiliis promota, in quibusdam vero sudor die critico, & signis coctionis in urina prægressis, largus cum euphoria fiebat, in aliis hæmorrhagia narium, in aliis diarrhœa critica contingebat, in multis exanthemata erumpebant, omnibus symptomatibus successive evanescentibus, adeoque per crisin imperfectam terminabatur tandem febris maligna. Contra ad mortem abierunt febres malignæ resolutione & destructione humorum vitalium, ipsorumque spirituum, si nec naturæ viribus, nec arte medica, fermenti febrilis separatio & eliminatio obtineri potuit.

§. XXIV.

Ad omnis febris malignæ curationem lege artis administrandam, requiritur, ut (1) partes acres, vaporosæ, destructivæ, & valde inæquales, humoribus vitalibus, vel ipsis quoque spiritibus admixtæ, febriusque malignam facientes & foventes, corrigantur, separentur & eliminentur.

(2) Humores vitales, vel ipsi spiritus ad decentem & naturalem crasin reducantur, vires conserventur & roborentur.

(3) Symptomatibus urgentibus remediis prudenter selectis occurramus.

§. XXV.

Primæ indicationi satisficit per bezoardica & diaphoretica banda. Talia ex mediis sunt Ess. balsam. *Slevogtii*, Ess. serpentar. virgin. compos. Ess. Alexipharmac. *Stablii*, Ess. theriacal. balsam. Ess. scord. MRa S. rectific. & non rectific. Inter tincturas bezoardicas palmam præripit TRa bez. b. *Wedelii*, quæ etiam cum MRa S. rectific. & Ess. theriacali balsamica, vel Ess. scordii misceri potest. Ex fixioribus sunt pulveres ex lap. S præp. coralliis præp. matre perlarum præp. $\frac{1}{2}$ diaph. unic. foss. C. C. philos. præp. mand. luc. pisc. præp. lap. bez. de goa, terr. Lemn. vel sigillat. pul. rad. contrayerv. pul. spin. vip. Ital. præp. & ex succin alb. pro scopi ratione compositi. Huc etiam pertinent pulveres bezoardici, qui jam compositi in officinis prostant, ut pulv. bez. maj. & min. *Wedelii*, pulv. bez. Sennerti, pulv. pannon rub. Ejusmodi pulveribus, calore & massæ sanguinæ rarefactione nimis urgentibus, commode junguntur Eia media subtripla vel sub quadrupla proportione, ut arcan. dupl. myns. O depurat.

purat. tart. D olat. tachen. Sin vero diarrhoea nimia, vel aliud contraindicans adsit, omittenda sunt. Ad destructionem humorum vitalium arcendam admodum proficua est camphora, quæ pul. bezoardicis commode additur, ut quælibet dosis tertiam grani partem de camphora contineat. Bezoardica volatilia non habent locum, nisi eo tempore, quo fermentum febrile paulo fixius esse ex effectibus certo cognoscitur; vel quando motus massæ sanguinæ ad particularum acrium, vaporosarum, destructivarum & inæqualium secretionem deficiens observatur, quare liquor C. C. succinatus, modica propinatus dosi, sæpenumero exoptatum edidit effectum in exanthematibus non rite erumpentibus, vel post eruptionem retrocedentibus.

§. XXVI.

In subjectis plethoricis, in quibus sanguis est nimis onerosus & valde turgens, statim in principio antequam ad augmentum progreditur febris maligna, & vires nondum deficient, sanguis per V. S. moderata quantitate evacuatus utilitatem præstare potest, imprimis, quando pleuritis metuenda est. Omnes vero febre maligna decumbentes mortis obruduntur faucibus, quando V. S. improvide vocatur in usum. In inflammatione tamen faucium anginosa sub lingua potest admitti V. S. quatenus parca sanguis evacuetur quantitate.

§. XXVII.

Vomitoria & purgantia nunquam admittenda sunt, nisi adsit certitudo, quod alimentum vitiosum adsumtum, ut poma vel pruna immatura & frigore corrupta, febre malignæ ansam dederint, vires adhuc sufficiant, nec aliud contraindicans adsit: sed a vomitorio fortiori, vel a purgante drastico abstinendum est.

§. XXVIII.

Indicationi secundæ satis fit partim per ea, quæ circa primam commendavimus, partim per ea, quæ serum blandum & spirituosum restaurant, quo nomine profunt potiones ex ∇ Ω scorzonæ. card. ben. scord. fl. sambuc. galeg. acac. tilix, flor. lil. convall. sine vino ceras. nigr. rub. idæi, cord. Herc. Sax. frig. extract. bellid. scordii, pulveribus bezoardicis & cordialibus, ut pulv. bez. Sennert. *Wedelii* maj. spec. de gemm. frig. de hyacintho, specif. ceph. Mich. & sirupo quodam, ut Sir. papav. rh. gran. Kerm. acetosif. citr. Emulsionem quoque, nisi contraindicans earum usum prohibeat, huc referri queunt, præscribendæ ex aquis diaphoreticis & analepticis laudatis, feminibus
4 fri-

4. frigid. mai. fem. aquileg. card. ben. card. Mariæ, citr. pæon. papav. alb. amygd. dulc. ambros. additis perlis præparatis, pulvere bez. albo & sirup. papav. alb. vel saccharo perlat. Loco potus ordinarii commendetur decoctum hord. c. C. C. & scorzon additis parca quantitate corticibus citri recentibus. Profunt etiam juscula avenacea tenuia, addita rasura glycyrrhizæ, ab exteriori cortice mundatæ, item parva quantitate corticum citri recentium adjecta.

§. XXIX.

Quod tertiam attinet indicationem, per se quidem patet, quod, fermento febrili per ea, quæ §. 25. & 28. laudavimus, correcto & immutato, symptomata tanquam effectus cedere vel mitiora evadere debeant, aut vis morbi gravior & insidiosa sæpe numero adeo resistit, ut symptomatibus specialibus contra eundem sit remediis. In dolore capitis intensissimo, & vigiliis contumacissimis & deliria minitantibus, in motibus convulsivis vel epilepticis avertendis, summi usus sunt vesicatoria mature adhibita ad humeros, immo ad femora simul, necessitate urgente. Siccum epithema ex nucleis persicor. conquassatis, fem. papav. alb. flor. ros. rubr. lavend. fem. carv. bacc. juniper. & mica panis concedi potest: aut cane & angue pejus fugienda est epithematis humidi applicatio, utpote quæ exanthematum eruptionem impedire, vel hætenus præsentia repellere potest. Mixturis commode aliquot guttulæ eff. anodynæ adduntur, potionibus gr. i vel ij theriacæ cœlestis. Egregie etiam se gerit bolus ex elect. dialcord. Fracast. pulvere bez. Senn. & specif. ceph. Michael. vespertino tempore adsumptus, non neglectis ferum una restaurantibus, quæ etiam in calore & rarefactione massæ sanguinæ nimia, hinc & in siti tali, in ariditate linguæ & faucium, præ reliquis commendanda sunt. In somnolentia nimia, in stupiditate & sensuum hebetudine ab opiatis est abstinendum; sed potius analeptica, & quæ spirituum evolutioni blande favent, in usum vocanda, ut potiones confortantes, quibus aqua flor. citri quantitate moderata addi potest. In respiratione difficili & anxietatibus nimis, nec non in deliriis ipsis Tra bez. Wed. ad gutt. iij bis vel ter intra 24. horas adhibita inter potiones diaphoreticas & analepticas, & inter reliquorum remediorum convenientium usum, suam quoque utilitatem egregie præstat. Si tussis nimis vexet ægros, M Ra simpl. vel omittenda, vel parciore quantitate reliquis jungenda est. Loco ejus, M Ris bezoardicis elixir pectorale *Wedelii* additur. Pulveribus bezoardicis pulvis liquirit. admiscendus proportione subquadrupla. Anginæ vero, pleuritidi, item dysenterix ex suis loculis est occurrendum. In vertigine, tinnitu aurium, tremore cordis, & lipothymis, externe pro odoratu adhibetur commode linimentum ex aqua apopl. *Wedel.* vel ω apopl. Hofmanni, & aceto rutaceo, proportionem
O o 3

portione debita compositum; interne vero pulveribus bezoardicis camphora ita jungenda est cum subquadruplo Tri , ut quælibet pulveris compositi dosis camphoræ granum dimidium contineat. In singultu & aliis motuum convulsivorum speciebus, nec non in ipsis motibus epilepticis pul. epilept. Marchion & castor. pulveribus bezoardicis, & oleum bez. Wed. ad unam alteramve guttam commode jungitur. In vomitu, vel diarrhoea urgente symptomatice eff. theriacal. ballam. Wed. in pulveribus unic. foal. & terra lemn. addita parca pulveris cæscarill. quantitate, item bolus ex pul. bez. mai. Wed. crystall. mont. præp. & elect. dialcord. Fracast. magni sunt usus.

§. XXX.

In omni febre maligna, medici eruditi ac prudentis auxilium maturè est quærendum & legitimum & rerum non naturalium moderamen curæ cordique habendum per universum illius febris decursum. Aer sit temperate calidus, & corpus ægri sufficienter tectum. Ex alimentis optima sunt juscula avenacea & brodium carnis bubulæ vel gallinacæ tenua nec salum, cum rad. scorzon. decoctum & taleolis citri conditum. Loco potus ordinarii ad sumatur decoctum hord. cum C. C. & scorzonera jam supra commendatum. Moderata etiam infusi herbæ theæ quantitas leniter saccharata concedi potest. Ratione motus & quietis, ante omnia mature decumbere debet æger, ne nimia massæ sanguinæ agitatio & rarefactio ac ipsarum virium consumptio admittatur. Somnus per humectantia blanda & per moderatum atque prudentem hypnoticorum usum promovendus est. Animi pathemata graviora sollicitè vitanda sunt. Transpiratio insensibilis conservanda & juvanda est. Alvus si non succedat clystere blando juvari debet.

F I N I S,

HERMAN-

CLXVII.

HERMANNI PAULI JUCH,

E T

JOAN. JACOB. ZUBERBUHLER,

D E

FEBRE CATARRHALI EPIDEMIA,
CUM TUSSI ET CORIZA COMPLICATA,
MENSIBUS VERNALIBUS ANNI PRÆTERITI
IN PLURIBUS GERMANIÆ PROVINCIIS
GRASSANTE.

Erford 19. Junii 1743.

P R O O E M I U M.

Bonum & malum, contraria qualitates, num simul de eodem subjecto affirmative predicari queant, disputari potest. Affirmativam uno ore tuentur Philosophi, hac addita limitatione: diverso respectu. Concedunt igitur, contraria, seu opposita, omnino de eodem subjecto, simul vel quod idem est, eodem tempore, diverso tamen respectu, affirmative predicari posse; cui sententia etiam nos subscribere nulli dubitamus. Morbum enim considerando, is semper mala causa malus est effectus. Morbus opponitur sanitati: quia vero sanitas in se bona est, ergo morbus, illius oppositum, malus est. Malitiam prodit: actiones ledendo, vires subtrahendo & externas qualitates, ut oculorum splendorem, genarum & labiorum floridum colorem, totiusque corporis venustatem ac agilitatem in detervis mutando. Malus itaque recte morbus prominciatur respectu cause, formæ & effectuum. An vero moderni Medici erroris accusandi, qui de morborum salubritate multa differunt? minime gentium: ab eodem specie & numero morbo tum malos, tum bonos effectus promanare posse, nihil implicat, adeoque eundem bonum & malum simul affirmative predicare licet, prout boni vel mali effectus intercedit respectus. Bonum vero qui in corpore aegroti post se relinquit effectum morbus, non iniuste salubris & per consequens bonus dicitur, quia idem quod salubre, illud etiam bonum est. Exemplum talis morbi salubris præbet diarrhæa, quæ, teste Hipp. Aph. S. VI. 16. ophthalmia laboranti contingens, bona. Et sponte superveniens vomitus a diuturno alvi profluvio detento, alvi profluvium solvit, A. S. VI. 15. febrim unius diei medicamentum fortissimum ad sacrum ignem, docet Celsus L. V, cap. 8. Quis vero febres catarrhales benignas inter salutaris morbos referre ambigit? Epidemica illa, de qua in presenti specimine ex instituto tractare suscepimus, documento esse poterit; siquidem illa juvante, macidi & corrupti per longam rigidam hyemem in corporibus geniti & retenti humores, soluti & excreti fuerunt, quem salutarem effectum, post epidemicam istam fere universalem grassationem observata per sequentem æstatem, autumnum atque hyemem continua & firmissima plurimorum sanitas, luculentissime confirmatum dedit. Sed his missis ad thematis nostri deductionem progredimur. Faxit summum nomen, ut omnia in maximi ejus nominis gloria cedant.

H I S T O R I A M O R B I.

Sub finem anni MDCCXLI. rigidissima ingruerat hyems, quæ sub auspiciis novi anni haud mitius incedens, continua fere serie per januarium mensẽ durabat, inde vero februario mense se subtrahens,
Disput. Medico-Pract. Tom. V, P p gratæ

grate aëris temperiei locum cedebat, qua sub ejusdem finem iterum cedere coacta, adeo intensum gelu nostram occupabat atmosphæram, copiosissimis simul nivibus per plures dies cadentibus, ut summum fere attingeret gradum, qualem unquam in nostro climate experti sumus, quæ frigoris vehementia non solum per omnem martii mensis decursum eandem fere servabat crudelitatem, sed & sequente aprili & maio aliquantum equidem remissior, insolito nihilominus pro temporis ratione gradu procedebat, qualem per hominis memoriam vix a quoquam observatum in summo constituti senio uno ore constanter asseverabant. Venti vero per omne hoc tempus ab oriente, vel medio inter hunc & septentrionem spatio, plus minus vehementer aerem agitabant. Sub tali aëris constitutione febris primo pauciores corripiebat, mox vero plures indies invadebat cum levi quadam horripilatione, habitum corporis externum ad quadrantem vel horæ dimidium percurrente, quam pulsus celeritas & vehementia, calor præternaturalis, modica lassitudo & capitis dolores acerbis presso insequerantur pede, somnum simul experiebantur ægri inquietum, cum appetitus modo abolitione, modo diminutione. Febris hujus impetum statim secundo, vel tertio die, larga feri mucidi ad pectus, fauces, vel nares, congestio reprimebat, quæ tanto citius iterum extinguebatur, quo facilior & copiosior mox succedebat ejusdem per dictas partes excretio; cui in junioribus & sanguine plenis sanguinis per nares adungebatur stillicidium, cujus salubritatem ut plurimum pro copia majore vel minore excreti cruoris æstimabant, vel metiebantur: minimum capitis dolores inde prompte vel minuebantur, vel omnino conquiescebant. Contra, ubi memoratarum excretionum vel feri mucidi, vel etiam sanguinis, molimina quædam se prodebant, absque tamen debito effectu, facilis scilicet & copiosi fluxus, febris cum plurimis, quibus stipata incedebat, symptomatibus, ad septimum, undecimum, vel quartum & decimum usque diem percurrerebat, ita ut continuæ instar, matutinis horis usque ad quartam vel quintam pomeridianam remissionem se gereret, post vero in noctem usque symptomatum & caloris ægris adduceret exacerbationem. Continuata vero sic per aliquot dies febrili humorum agitatione, & materia excernenda cocta ac soluta, excretio sequebatur larga atque facilis, cujus laudabilis successus non promittebat solum, sed ipso actu salutarem febris procurabat judicationem, cujus signum etiam urina, copiosum mucidum, albicans & leve sedimentum per unum vel alterum diem deponens, exhibebat. Hoc modo regularis se habebat hujus febris decursus, cujus eventus ordinarie bonus & salutaris erat: adeo vero communiter qualiscunque ætatis & sexus personas corripiebat, ut plures familiæ tres, quatuor & ultra ægros vel eodem tempore, vel continuata successione curandos sisterent. In tanto vero eorum numero, qui morborum experiebantur admodum regularem & benignum, pauciores nihilominus occurrebant, ubi stagnatio intra pulmones profundior, non tam

tam feri mucidi, quam ipsius sanguinis, peripneumonicum inferebat statum, quem anxietas circa pectus cum anhelosa respiratione & crebra per aliquot dies vel sicca, vel spumosa & cruore tineta excernente tussi, luculenter significabat; & ex his quidam, inprimis in senio constituti, funestum experiebantur eventum. Non omnino tandem deerant, in quibus febris aliquam malignitatis præ se ferebat notam, cum purpuræ ultimo vel rubræ vel albæ efflorescentia, qua debite succedente, opitulante tum prudente medicatione, tum accommodato regimine, circa diem 21. morbus salutariter solvebatur qui tamen paucis quibusdam, ubi res in transversum ibant, lethalem inferebat exitum.

R E S O L U T I O.

I.

MOrbum, cujus brevem hic pertexuimus historiam, in frontispicio *febrem* nominavimus *catarrhalem*, appellatione veteribus minus cognita atque usitata, sed quæ antecedente demum seculo peculiari cuidam morbo, tamquam specialis nomenclatura propria facta est, eo præcipue fine, ut ab aliis specie diversis, genere tamen convenientibus, is ipse distinctus exhiberetur. Febris vox generica est, omni affectui competens, ubi pulsus frequentia cum calore p. n. & lassitudine magis vel minus gravi corpori molestiam gignit. Quia vero febres aliæ certum quendam observant typum, aliæ sine typo incedunt, aliæ hoc, aliæ alio symptomatum agmine stipatæ prodeunt, & invasionis ac solutionis modo variant, tum etiam diversum observant durationis tempus; ideo specificis characteribus ut distinctionis gratia notentur, e re judicarunt artis Doctores, qua de causa illa etiam febris species, quam veteres sub *ephemera*, vel *synochi simplicis* classe, judice *Willisio de Febribus*, collocabant, peculiari *rheumatica*, vel *catarrhalis* cognomine ab antecedentis seculi medicis, ut *Sennerto*, *Tilmanno*, *Sylvio*, *Willisio* & aliis insigniri cœpit, quia catarrhales & rheumaticas affectiones semper vel antecedit, vel comitatur.

I I.

Quoniam autem febris hæc uno tempore spatium & rarius quosdam affligit, alio vero plures in eadem, vel in pluribus etiam civitatibus & regionibus habitantes corripere solet, ita ut vix tertia, vel quarta hominum pars ab eadem libera maneat, hinc in *sporadicam* & *epidemicam* distinguitur, dumque illa, de qua præsentem suscipimus tractationem, ita populariter grassata est, ut quælibet fere familia non unum sed plu-

J U C H ,
res numeraverit ægros, ideo illam *catarrhalibus epidemicis accensendam* judicavimus.

I I I.

Consulto vero in titulo rheumaticas illas affectiones, quæ febrî huic conjunctæ observatæ fuerunt, specialius exprellimus, ut tanto melius ab aliis catharrhalibus febribus distinctam exhiberemus. Tussis omnes, qui hac febre infestabantur, indiscriminatim affligebat, quæ primo sicca & laboriosa, progressu vero morbi magis expedita cum excretionem fiebat, & hoc ipso mox febris reprimebat impetum, quod tanto meliori & promptiori cum successu contingebat, quando simul coryza jungebatur, copiam feri acris & mucidi per nares excernens, cujusmodi fluxu per aliquot dies continuato, vi morbi fracta corpus sanitati restituebatur.

I V.

Febres vero ejusmodi catharrhales epidemice similiter cum tussi & coryza invadentes, nec raræ, nec novæ sunt, siquidem talem, quæ anno 1557. populariter grassata est, *Valleriola* accurate descripsit in *App. Loc. comm. cap. 2.* refertque, eandem ante etiam anno 1510. viguisse, Et *Sennertus de Febre L. IV. cap. 15.* similis morbi epidemici pandit historiam, qui anno 1580. sub Sirii ortum, maxime autem circa novilunium a quinoctii autumnalis, totam pene Europam, imo fere omnes mundi regiones pervagatus est, qui æque ac nosser cum dolore capitis & calore febrili invasit, mox sequente tussi sicca & pectoris dolore, faucium asperitate & ventriculi languore. Conveniunt vero etiam cum nostra historia, quæ de frequentia & eventu ejusdem nobis communicavit: *quævis maxima hominum pars hoc malo corripiebatur, omnes tamen fere evadebant & vix millesimus quisque moriebatur, nimirum ii, qui vitia quedam diuturna & latentia in visceribus habebant, & qui sanguinem aperta vena mittebant; Experientia enim hoc comprobavit, omnes fere mortuos esse, quibus vena aperiiebatur.* Similem a *Willisio* anno 1658. medio vere observatam febrem legimus, *L. de febr. opp. p. 209. Sylvius Lib. I. prax. Cap. 30.* febres catharrhales a se notatas refert his verbis: *sed observantur quoque febres intermittentes catharrhales vocanda, a catarrho non tantum ad pulmones, verum ad alias quoque partes ruente, atque una cum paroxysmo febrili moto ac cessante.* Nihil vero refert, *Sylvium* febres catharrhales ad intermittentium ordinem referre, cum haud raro typicæ occurrant, quæ non minus ac intermittentes communiter ita dictæ tempora statuta servant, quibus acerbantur, remittunt ac intermittunt. Præsente vero seculo similes itidem aliquoties experti sumus febres catharrhales epidemicas, siquidem *Ill. Hoffmannus* tales anno 1709. post acerrimam hiemem, aprili & majore initante, Berolini tum degens, observavit, vid. ejusd. *Med. Systemat.*

Tom.

Tom. IV. p. 1. Porro anno 1712. in fine maji & principio Junii, uti & anno 1737. exeunte Junio & integro Julio mense per Thuringiam, Saxoniam superiorem & alias plures Germaniæ provincias similes morbi populariter grassati sunt, de quorum ultimo solertes notarunt Prædici, quod in adultis ut plurimum tussi, in pueris vero frequentius narium hæmorrhagia soluti fuerint. Plures aliæ enarrationes de similibus epidemicè grassantibus morbis, in *Annalibus physico-mediciis Vratislav.* ut & in *actis medicorum Berolin.* inveniuntur.

V.

Febrem vero catarrhalem, quam præsentem Dissertatione examinare suscepimus: ita describimus, quod sit *motus solidorum & fluidorum adauctus, cujus beneficio serum superfluum & vitiosum ex perspiratione cohibita, per glandulosa narium & bronchiorum, subinde etiam faucium organa critice & salutariter separatur atque mediante tussi & coryza excernitur.*

V I.

Febrem hanc talia significabant criteria diagnostica: animi quedam dejectio, cum universali corporis lassitudine, scenam aperiebat, succedente eodem, vel insequente die, circa vesperam ut plurimum, levi per universam cutem horripilatione, cum extremorum, pedum maxime, refrigeratione; excipiebat hanc calor & ardor circa caput primum, dein etiam universum corpus præter naturam incalescebat: pulsus tam vehementia, quam frequentia a naturali statu declinabat & acuti circa caput dolores, noctu diuque affligentes, somnum interruptum & inquietum reddebant, imo in quibusdam omnino tollebant: intercurrere plus minus crebræ sternutationes, pectoris compressio, tussis, primo sicca, deinde cum excretionem feri mucidi & acris plus vel minus larga, quæ declinante morbo in mucidam vertebatur, non paucis quoque simul simile per nares fluebat excrementum, optima cum euphoria. Comitabantur hæc universalis torpor & gravitas corporis, appetitus abolitio & sitis crebra, quæ quibusdam, ob potulentorum abominabilem & adversum saporem, maximam creabat molestiam: sudores nonnulli experiebantur matutinos, aliis vero tales etiam interposito tempore nonnunquam stillabant & his tussis & expectoratio minuebatur, materia per sudores consumpta.

V I I.

Inmediata morbi causa est serum copiosum acre & mucidum in corpore collectum & coacervatum, quod partes nerveo membranofas & vasculosas irritando & stimulando, motuum efficit intensionem, unde

febris cum cæteris, quæ illam comitantur, pathematibus, imprimis feri istius vehementer commoti in tunicis glandulosis narium, faucium, asperæ arteriæ & bronchiorum, subinde etiam œsophagi, ventriculi & intestinorum congestio & collectio, has partes cum dolore & tumore inflammans, quæ omnia pressorius pectoris dolor, tussis, raucitas vocis, sternutatio, feri mucidi per nares stillicidium, nausea & vomitus quandoque, quamvis rarius; in principio affligens, & alvi subinde salutaris fluxus declinante morbo accedens, luculenter probant.

VIII.

Causam vero præternaturalis huiusmodi retentionis feri excrementitii in corpore merito sæpe turbatam & suppressam accusamus transpirationem; siquidem utilissimæ huius excretionis diminutionem, vel omnino ad tempus defectum, necessario præternaturalis excipit collectio, quæ tandem vires acquirens, morbum hunc gignit, in quo mediante intensiore rarefactivo & propulsivo motu materia illa, quæ longiore mora si non interitum, tamen gravissimam & diuturnam sanitati labem asferre possit, mature e corpore proscribitur.

IX.

Ver hoc anno jam adoleverat, cum febris ista sparsim se prodere inciperet, versus medium enim Aprilis pauciores ægri eadem infestabantur, eorum vero numero in dies multiplicato, in epidemicum, seu populariter grassantem increfcebat: talisque per integrum majum ad medium circiter Junii perseverabat, a quo tempore sensim iterum decrescens, tandem exeunte hoc mense in totum evanescebat. Vernalis autem aeris constitutio tum insolitam plane induerat rigiditatem, ventis creberrime admodum frigidis ex oriente & quæ media interponitur inter hunc & septentrionem plaga, spirantibus, maximamque nivium sæpe granularum copiam adducentibus, exin vero habitu corporis nimis diu constricto, necessario perspiratio supprimebatur, cui nihil vel parum commodi quandoque per unum vel alterum diem intercurrentem temperatior aura asferre poterat, siquidem vix ad cutim porosam iterum invitatum serum per mox succedentem rigidum constringentem aërem potentissime iterum reprimebatur; quæ tempestatum crebra permutatio ordinarie adeo male corporis corticem afficit, ut succedens per illum evacuatio quam gravissima inde turbetur, & hinc adeo magna seges talium morborum vere & autumnis, circa æquinoctiorum tempora, quæ maxime crebras patiuntur huiusmodi vicissitudines, producta fuit.

X.

XI.

Num vero præter dictam manifestam tempestatis constitutionem, etiam occulta quædam aeris diathesis secundum *Sydenhamium*, (a) quæ ab inexplicabili quadam alteratione in ipsis terræ visceribus pendet, unde aer ejusmodi effluviis contaminatur, corpora ad hunc morbum suscipiendum determinavit, certo asseverare nolumus: quanquam inficias ire nequeamus, quod quandoque in aëre ejusmodi subtilis caustica materia hospitetur, quæ inspiratione hausta, glandulosis locis per quæ transit se insinuat, eademque dolore, tumore & rubore afficit febremque accendit catharrhalem (b). Prompta certe ejusmodi acris materiæ genesis vere ineunte, quo, liquefcente nive & regelata glacie, solum aqua inundatur effusa, quæ passim stagnas & putrescens, noxia in aërem mittit effluvia multa. Inde etiam fit, ut febres hæc tum ut plurimum sint epidemicæ & plures uno tempore invadant.

XII.

Tali causarum conspirantium ordine producta febris catharrhalis epidemia, in plurimis benignam prodebat indolem, quia nec continuus ægros urebat calor, neque lecto sæper affixi tenebantur. Sed quandoque orthostadii esse, vel obambulationi studere illis erat integrum; cæterum symptomata, quæ illam comitabantur, intra mediocritatis terminos se continebant, neque continuo, multo minus diu, molesta erant, sed mox, critica succedente excretionem, morbus sanitati iterum cedebat locum; quæ omnia maxima ex parte per autocratiam naturæ, sub regimine & diætâ, excretionibus, quibus solvebantur, congrua, ex voto procedebant.

XIII.

Sicut autem hæc febris ex suppressa transpiratione, indeque præternaturaliter retento sero salso-sulphureo, cujus continua per cribrosam cutis habitum excretio maximum ad tuendam integram sanitatem momentum habet, tanquam effectus a sua causa suum esse acceperat: ita etiam ejusdem remotio haud meliore via ac modo efficaciter absolvi poterat, quam serum corruptum & superfluum per congrua emunctoria e corpore proscribendo, ac potissimum salutare perspirationis negotium, referatis poris, in debitum statum restituendo.

XIII.

(a) *Oper. edit. Lips. p. 44.*(b) *Vid. Hofmanni Med. Syst. T. IV. p. 1. cap. 6. §. 8.*

XIII.

Ipsa natura vero in quam pluribus subjectis spontaneo motu in prædictos fines adeo congruenter omnia dirigebat, ut absque medicamento rum subsidiis, in principio statim aucta perspiratione, vel largis profusis sudoribus, febris sæpe ex voto solveretur: in aliis vero crebra tussis & copioso sreatu atque expectoratione, vel largo, in superveniente coryza, seri acris & mucidi per narium canales stillicidio, post aliquot demum dies morbus cedere cogerebatur, adeo, ut symptomata omnia, nimirum capitis dolores, somni defectus, appetitus diminutio una cum lassitudine universali simul extinguerentur.

XIV.

Contrario plane ordine in aliis febres tales procedebant, siquidem in prima statim origine nares, crebra tentatæ sternutatione, serum mucidum excutiebant, largiore hinc sequente ejusdem stillicidio: accedebat tussis, plus minus facilis & frequens; qua juvante tracheæ & bronchiorum membranam glandulosam occupans, similis excrementitia materia sreatu & expectoratione excernebatur, nihil adhuc dum per reseratos cutis poros, restituta perspiratione, vel sensibili manante sudore: ista vero in morbi progressu circa septimum, undecimum, vel decimum quartum redeunte excretionem, & liberiore quidem fluxu, priores per nares & fauces seri effluxiones sensim iterum conquiescebant, cum euphoria & salutaris morbi exitu. Simile huic observavit *Sennertus de febribus, Lib. IV. Cap. 15.*

XV.

Memoratis, maxime communibus & frequentibus seri excretionibus salutaribus, merito adjungimus in aliquibus observatam circa urinam notabilem in quantitate & qualitate mutationem, quæ nempe in principio morbi tenuis & pauca reddebatur, circa criseos tempus magis colorata fiebat, copiosum sedimentum albicans & mucidum deponens, & in longe majore, quam antea, quantitate manabat, quæ proinde partem seri per sreatum, nares & porosum corporis habitum, excretionem compensabat. Paucissimis exundantis materię peccantis evacuatione per alvum superveniebat, quibus scilicet excretionibus per superiores partes, habita quantitatis ad illas ratione, haud sufficientes fuerant.

XVI.

Præter recensitas solennes seri ventilationes junior & sanguine abundans

dans ætas, modicas narium patiebatur hemorrhagias, cui scilicet cum feroli laticis circa superiorem corporis regionem congectione, etiam sanguineorum vasorum infarctus contigerat, capiti gravitatem & dolorem haud levem inducens; quæ vero symptomata, una vel altera sanguinis effusione, vel notabiliter miscebant, vel omnino submovebantur.

XVII.

Natura igitur in hoc morbo non solum ut prudentem se gerebat medicatricem, cui quæ in salutem corporis agenda suscipiebat, omnia bene cedebant; sed etiam medico ministro ut fidelior & circumspecta præibat magistra, optimam aperiens methodum, quæ tunc erat observanda, quando deficiente autocratia, consilio & adæquatis medicamentis labefactata corporis sanitas reparanda erat. Vias nimirum & excretoria loca evidentem indicabat, per quæ serum abundans & vitiosum, hætenus e suppressa perspiratione retentum, commode & salutariter evacuan- dum esset. Eam igitur excretionem, quæ per bronchia, tracheam atque fauces & proprie harum partium membranas glandulosas fieri debebat, tussis & sreatus prodebat; fluxum vero per nares, mucidi seri versus illas confluxus una cum sternutatione significabant. Imminentem sanguinis in capite turgescens per nares evacuationem constitutio plethorica, junior & florens ætas, consuetudo, intensior capitis dolor & imprimis vehemens in sincipite pressio in nares pertingens, præindicabant. Parca contra per memoratas partes excretio, vel ea omnino, continuante febre, deficiens, vel per peripheriam corporis porosam, vel intestinorum canalem expectandam esse peccantis materię proscriptionem, arguebant, quorum hæc vel illa semet exferere incipiens, spontaneorum motuum divergentiam pro specialibus excretionibus instituendis monstrabat.

XVIII.

Sicut autem inter præcipuas medendi regulas etiam illa merito referenda est: medicus sit naturæ spectator, imitator & minister; ita in ejusmodi morbo potissimum, ubi illa sufficienter & expedite abundantes & vitiosos humores movet & excernit, in tali negotio eandem nec turbare, neque reformare, sed potius connivendo & nihil agendo spectatorem agere debet; id quod in nostra catarrhali febre epidemia in quam multis optime cessasse observavimus. Quando vero ob humorum peccantium nimiam vel quantitatem, vel tenacitatem & crassitatem, segniores & languidiores, quos natura instituebat, motus haud pares erant excretionibus debite & sufficienter promovendis & absolvendis, nihil consultius judicare licebat, quam naturæ methodo insistere, eandemque prudenter imitari, & ad eosdem canales eademque excretionum loca materiam

teriam peccantem promovere, versus quæ naturæ spontaneos motus dirigi attente observavit, id quod etiam sapientissime Hippocrates comendavit, *Señ. I. Aphor. 21. Quæ ducere oportet, quo maxime vergunt, eo ducendum per loca convenientia.* Deficiente tandem omnino natura, ac virium inopia, vel materiæ peccantis ad secretionem & excretionem ineptitudine, gravia obstacula objiciente, cujusmodi casus in tenera ætate & extremo senio, vel etiam in subjectis a perpeffis aliis gravibus morbis debilitatis, quandoque obvios habuimus, similiter quoque perito medico incumbere, ministrari naturæ munus suscipere, atque humorem peccantem corrigere, ac debite ad motum præparare, canales & vias, per quas illa ducenda erat, emollire, laxare & ab obstructionibus expeditas reddere, tum etiam ipsa evacuatoria patula reddere; demum vero ejusmodi dextre applicare medicamina, quæ particulis suis acrioribus in tantum segnes partes solidas stimulo, motus excitant, intendunt & excretionem promovent, cujusmodi practicas cautelas itidem nos docet Hippocrates *Señ. I. Aphor. 22.*

X I X.

Neutiquam igitur omnes, qui hanc sustinebant febrem catarrhalem epidemiam, medicamentorum indigebant auxilio, omnium minime illi, qui vigore & robore abundabant, in florente & vegeta constituti erant ætate, & ubi illa mitior erat atque mox excretionibus sat largis facile progredientibus, judicabatur. Nihilominus tamen optime sibi consulebant, qui posthabito remediorum usu, in observando conveniente regimine se haud negligentes gerebant, sed prudenter juxta regulas à medicis præscriptas se ita componebant, ut omnia sollicite vitarent, quibus salutares excretionem turbare & reprimi, omnia è contrario agerent, quæ ad illas quidquam conferre poterant.

X X.

Perniciosum ejusmodi subjectis erat, in aëre libero, ventoso & frigido versari, immoderato & insalubri victu uti, vino & aliis spirituosissimis potulentis frui, laboribus corpus fatigare, vel vehementibus animi passionibus commoveri: sanitatis contra promptæ restitutioni favebat, in conclavi tepido se continere, ad perspirationem corpus disponere, quieti vacare, victu tenui & parco corpus reficere & potum ingerere temperatum, animum vero in constante continere tranquillitate.

X X I.

Ubi vero intensior febris, tardiores & segniores motus excretorii, vel symptoma quoddam, operam postulabant medicam, & talem quidem, quæ appropriatis medicamentis subvenire debet, *prima indicatio erat:*
Ni-

Nimum astum attemperare; qui finis optime præcipitantibus, modico nitræ & diaphoreticis fixis, v. g. Conchis, Matre perlar. ꝑio diaphor. obtinebatur. II. *Languidam perspirationem cæterasque seri exundantis & mucidi excretionem, parcius succedentes, promovere & in ordinem redigere,* cui scopo (α) ad perspirationem juvandam, præter supra laudata præcipitantia & diaphoretica fixa, Succin, ppt. Camphora, C. C. phil. ppt. vel in pulverum forma, aut cum aquis diapnoicis, ut Chærefol. Scabios. fl. acac. Card. bened. in potiones redacta, satisfaciebant; sin vero motus languidiores excitandi erant, antedictis Ess. alexipharmaca Stahlii, Succini, Pimpin. Scord. Angelic. vel etiam C. C. aut bezoard. Bussi in parca dosi matutinis & pomeridianis horis optimo cum effectu interponebantur, id quod tamen nullo modo in cholericis & plethoricis subjectis; in quibus fibras strictiores, spasmus affectas, & humores æstuosos observabamus, moliri licebat, sed solummodo in agris laxioris & ferrosi habitus consultum judicabamus. (β) Ad difficilem & minus bene succedentem excretionem per *tussim* & fauces faciliorem reddendam, in nimia materiæ tenacitate proficuum experti sumus vel simplicem rad. pimpinellæ essentiam, dosi guttularum 25. in adultis mane & hora una ante coenam exhibitam; vel compositam, additis priori, Ess. Enul. Succin. & Angelicæ in refractiore quantitate. Pro attenuatione vero materiæ & molliendis viis & canalibus infusum Theiforme ex herba Capill. ꝑis, Hysopi, Veronic. rad. Liquirit. Fl. acac. & Sem. Fœnicul. salutarem edebant effectum, cui alter non minus salubris accedebat, quod peripherica excretio hoc medicamento genere non parum promovebatur. (γ) Ad mucoso ferosæ materiæ, ad nares in adjuncta coryza translata, resolutionem efficiendam & lentorem effluxum augendum, pulverem Lilior. convallium pro errhino adhibitum, vel pulv. sternutatorium sequentis compositionis proficuum experiebamur: Rec. Pulv. Lilior. convall. resin. Ligu. Guajac. aa. gr. xv. Sacchar. canar. ꝑ. ʒ. ʒ. Caryophyll. Lavendul. aa. gtt. j. M. F. Pulv. Interne vero ægrorum votis satisfaciebant medicamenta mucum resolventia & salia diuretica, aliis adjecta, vel interposita, ac commodo tempore, inclinante nimirum ad largiorem diuresin natura, exhibita.

X X I I.

Non parum vero molestiæ lymphæ peccantis salina gignebat acrimonia; unde *tertia* resultabat *indicatio*, quæ *illam temperare & obtundere* jubebat. Acrimonia ista non solum gustu percipitur, sed etiam sensibili irritatione in narium membrana nervoso-glandulosa, sternutationes movendo, manifesta redditur, accedit, quod copiosiore & longiore è naribus stillicidio, vel per fauces fluxu, in partibus hisce quandoque erosionem & exulcerationem efficiat. Optime vero illa corrigebatur absorbentibus & bezoar-

bezoardicis fixis, diluentibus & oleosis, v. g. Ol. amygd. dulc. sperm. ceti, lacte & Cremore lactis, Emulsionibus ex Amygdal-Pineis & Sem. papav. alb. paratis decocto avenæ excortic. cum vitello ovi. Excoriationem vero faucium ab acris materiæ confluxu inprimis levabat Looch sanum & expertum cum dimidia parte Syr. papav. errat. mixtum, in ejusmodi subjectis, ad quorum palatum dulcia erant.

X X I I I.

Ubi confluxus lymphæ acris & viscidæ nimis copiosus, diutius quam par erat, pulmones inundatos tenebat, unde hujus visceris gravis atonia & tandem ex humorum acrimonia & stasi corruptio aliqualis metuenda videbatur, declinante febre, pro humoris pituitosi diversione tempestive procuranda, consultum erat, una vel altera vice exhibitio laxante medicamento, versus intestina movere ac per vias ibi patulas evacuare, hoc enim modo prudenter intercepta nimia versus pectus congestione, tussis paucorum dierum spatio mitigabatur & tandem conquiescebat. Experiebamur autem inprimis tali scopo mannam & agaricum in ∇ a flor. acac. soluta & decocta adæquata, ad \mathfrak{z} v. aquæ, mannæ \mathfrak{z} ij. & Agarici \mathfrak{z} ij. recipiendo. Quibusdam magis placebant pilulæ, illis becherianæ aut stahlianæ, vel etiam ex extracti diacarthami \mathfrak{g} j. & granis iv. vel v. resinæ gialappæ paratæ, salubrem spondebant effectum.

X X I V.

Sin tandem pulmones, postquam deserbuerat febris, notabilem contraxisset laxitatem, seu atoniam, observatur, essentia Succini, menstruo salibus non acuato parata, & cort. Cascarillæ, egregie opitulabantur; vel pulveres e diapnoicis & absorbentibus concinnati, additis pulv. Cascarillæ granis aliquot, rem consuebant.

X X V.

Febris vero hæc lymphatica, quam catarrhalem epidemiam nominavimus, haud alia meliori in plurimis solvebatur crisi, quam lymphæ quantitate & qualitate peccantis expedita & larga per diversa corporis apta emunctoria, excretionem. Nihilominus tamen in ætate juniore, ubi vasa sanguine turgescerent, antequam lymphæ seri mucidæ & acris per quascunque vias sufficiens emissio fieret, sanguinis per nares stillicidium accidebat, quo, si aliquot uncia emanabant, non solum gravissimi capitis evanescebant dolores, sed lymphæ quoque, quæ exitum moliebatur, liberius profuebat, inprimis autem graves pulsatorii capitis dolores, una cum febrili æstu, inde sensibilibus mitescerent.

X X V I.

X X V I.

Quæstio tandem decidenda venit, num venæ sectio in febre catarrhali epidemia, cujus descriptionem in introitu hujus tractationis exhibuimus, commode instituat, imò necessario administrari debeat? ad quam, probe trutinatis omnibus circumstantiis, ita respondemus: α) Quod nulla omnino hanc sanguinis ventilationem indicit necessitas, cum hujus morbi solutio completa sub decente regimine & curationis administratione hæcenus præscripta, a legitima, libera & expedita abundantis & vitiosæ lymphæ excretionem, certo & tuto expectari queat; β) sanguinis missione transpiratio turbetur, inde vero tenacior seri excrementitii fiat retentio atque collectio, qua febris non solum magis accenditur, sed etiam feri major versus bronchiorum canales & narium membranam glandulosam provocatur translatio & affluxus, & sic venæ sectio, experientia teste, catarrhi diuturnitatem adducit, uti recte judicat Ill. Hoffmannus, Med. System. Tomo IV. p. 1. Præterea vero febrim in se benignam, in acute malignam hæc ipsa converti, inter alia memoratu digna probat Semerti observatio, quam Lib. IV. de febris, cap. 15. recensuit, quod nimirum Anno 1580. catarrho & tussi epidemia maxima hominum pars correpta, vix vero millesimus quisque mortuus sit, nisi qui vitia quædam diuturna latentia in visceribus habebant, & qui sanguinem aperta vena mittebant. Experientiam enim hoc comprobasse, omnesque fere mortuos esse, quibus vena aperiebatur, & Romæ tunc temporis ultra 2000. hominum hoc malo extincta esse, fortasse & hæc de causa, quod Itali medici nimis prompti sunt ad mittendum sanguinem.

X X V I I.

Antequam vero, sublata febre, ægros, inprimis delicatioris constitutionis & cacochymicæ labe quadantenus affectos, dimittamus, medici curam gerentis officium erit, ut lymphæ viscidæ attenuationem & resolutionem adhuc promoveat, & ut feri se-& excretionem per convenientia colatoria & emunctoria adjuventur, quorum prius per infusa calida plantarum balsamico acri sale imprægnatarum, ut hyslopi, Scordii, Pimpinell. Capill. \mathfrak{z} is, Saturejæ, Fl. acac. Sem. Apii, Fænicul. Ani, ut & Tincturas ac Essentias alcalinas atque resinolas, nimirum Tinct. tart \mathfrak{z} ii acr. Ess. Enul. Pimpinell. Angelicæ, Gum. ammon. optime absolvi poterit; posteriori vero scopo obtinendo inservient Ess. Corr. Lign. Sassafr. Lign. Aloës, Succini atque Cascarillæ, proinde simul aerem frigidum vitando & corpus moderato motu exercendo.

Hactenus quæ ad pathologiam & curationem febris catarrhalis epidemice simplicis & benignæ spectant, exposuimus. Cum vero in hac constitutione etiam casus quosdam, rariores equidem in proportione ad magnum ægotantium numerum, observaverimus, ubi morbus epidemius etiam Peripneumoniam conjunctam habebat, ideo nec horum in præsentia tractatione immemores erimus. Præcipue vero commemoranda ducimus signa, quæ febrem catarrhalem cum Peripneumonia complicatam indicant, suntque illa difficilis respiratio, cum pressione & ponderis in pectore sensu, punctiones pectus subinde percurrentes, crebra tussis, qua plerumque spumofum congruato sanguine permixtum sputum ejicitur, & febris magis acuta ac per plures dies continua, quæ omnia tamen, largiore materię mucidæ creatu succedente, sensim mitiora redduntur, & morbus, adventante liberiore perspiratione vel sudore in cute perceptibili, circa septimum vel undecimum diem perfecta quasi crisi facta recedit: secus vero comparatum est, ubi febris ejusmodi composita senile corpus invadit, seu aliquis a longo tempore asthmaticus, vel pectore infirmus degit, & summus languor mox a principio universum occupavit corpus, ob quem nulla in pulmone subsistentis sanguinis resolutio & discussio, nulla quoque mucidæ lymphæ salutaris & expedita excretio fieri potest; ibi etenim in dies magis ingravescente morbo, visceris affecti sphacelatione & bronchiorum a materia mucida infarctu & repletione æger oppressus, septimo, undecimo, vel ad summum decimo quarto die suffocabitur.

X X I X.

In talis modi affectus compositi curatione, prima medentis intentio esse debet, ut sanguis vel superficialiter tantum, aut magis profunde in pulmonibus stasim concipiens, in plethorico corpore in primo morbi principio V. Sine minuatur ac a pulmonibus divertatur; dein vero in parte interceptus dissolvatur, discutiatur, ac fervor ejusdem temperetur, quibus indicationibus peracta V. Sine optime satisfaciunt pulveres ex ocul. $\text{\textcircled{D}}$ acido citri saturatis, tanquam basi, Arcan. dupl. $\text{\textcircled{S}}$ tro depur. $\text{\textcircled{G}}$ io diaph. Flor. $\text{\textcircled{L}}$ is, cum tantillo Camphoræ, grani nimirum dimidia vel tertia parte pro qualibet dosi, concinnati, singulis quatuor horis ægro $\text{\textcircled{D}}$ i vel $\text{\textcircled{S}}$ b. propinando. Juvabunt vero etiam haud parum temperantia Julapia ex $\text{\textcircled{V}}$ is fl. acac. Chærefol. Scabios. Syr. acetos. Citri & pro qualibet uncia $\text{\textcircled{M}}$ tri dulc. gtt. $\text{\textcircled{S}}$. vel $\text{\textcircled{C}}$. parati, ac singulis horis ad cochlearia duo vel plura exhibita. Ubi vero ob crebriorem interdum cerevisiæ adsumptionem, ægri ejusmodi medicatum potum sumere recusant, ad

ad minimum eidem in tanta, quæ commode esse potest, quantitate ingerendo, noctis spatium cum matutinis horis opportunum esse poterit, & ut, utilitatis & necessitatis ratione habita, medici consilio obtemperare haud reculent, persuasionibus cum comitate conjunctis adducendi erunt.

X X X.

Pro diluendo autem, temperando & in motum debitum restituendo, qui in organis respirationis interceptus hæret, sanguine, Julapiorum vicem insigni cum emolumento supplere poterunt decocta hordeacea, veteribus *Pisana* dicta, additis rad. Scorzonæræ, passul. minor. & CC. ras. parata, qualia, seposita cerevisia, pro potu ordinario hausta & per aliquot dies continuata, in his & aliis acutis morbis eximium effectum edunt, & ad salutarem exitum promovendum maximum conferunt momentum, conjuncto simul supra præscriptorum pulverum usu.

X X X I.

Quando morbo ad quartum, seu indicem, vel septimum, tanquam criticum diem procedente, tussis, quæ hujus morbi fere individuus comes est, expeditior fieri incipit, cum sputi cocti in dies augescente excretionem, febrisque notabili remissione, nova emergit indicatio, criticam hanc secretionem morbificæ materię ejusque è corpore proscritionem appropriatis tonico-resolventibus juvandi, id quod vix efficaciori modo exequemur, quam Ess. alexipharmacam Stahlî vel solam, vel addita tertia Ess. Pimpinellæ parte, mane & post meridiem, imo, urgente copiosiore ejus congestione, post mediam quoque noctem, ad guttas circiter triginta, in cerevisia, vel supra laudato decocto hordeato, exhibendo, singulis tamen nycthemeri spatiis, Th. XXIX. commendatorum pulverum tres, vel ad minimum duas propinando doses, donec febris conquieverit.

X X X I I.

Pauci inter quam multos occurrebant ægroti, in quibus febris catarrhalis aliquam malignitatis præ se ferebat notam, & propterea benignis vel simplicibus haud adnumeranda erat, quas statim crifium tempore perseverans morbi cruditas, gravior virium prostratio, febris intensior, pulsus parvus cum celeritate conjunctus, vehementior sitis, appetitus omnino deficiens, somni omnimoda abolitio, dolores gravius subinde caput infestantes, tales per dorsum & artus modo vagantes, modo in aliquibus fixam occupantes sedem, impeditior respiratio huicque conjuncta

circa cor anxietas, ab ipsis benignis satis exacte discernebant, ac tandem illa circa undecimum, citius quandoque vel ferius, in superficie appa-rens purpurea frequentius rubra cum alba permixta excretio, confirmabat.

X X X I I I.

Plurimi tamen, quibus è firmiore luto Titan finxerat præcordia, sub favore ætatis florentis hanc syrtim feliciter transnatabant, naturæ benignitati salutari arte optatas ferente suppetias. Curationis vero negotium optimè absoluebant bezoardica temperata, interpolitis commodo tempore alexipharmacis, habito semper ad excretionem affectui competentes respectu, ut illæ omni possibili modo, quocunque loco emicare observabantur, juvarentur; quo enim, secundum *Hippocratem*, natura viam affectat, eo ducenda, & medicus præeuntem naturam tanquam fidelis minister sequi studeat, quæ nec pelli, nec cogi, sed minus valida & morbo infirmata, manu duci desiderat. Optatum vero omnium successum tanto certius expectare licet, si medentis cura eo dirigitur, ut qui peccat humor rite præparetur, & motus, quos in salutarem finem natura molitur, si languidiores fuerint, placide, minime vero impetuose promoveantur, ductus vero & viæ, per quas excretio intenditur, patulæ & liberæ procurentur, quæ quibus mediis obtinenda, jam in therapia, quæ supra febri catarrhali dicata fuit, monuimus.

X X X I V.

Sicut tandem in quorumcunque morborum administrationibus, medicatio, quæ per medicamenta suscipitur, vix optato cum effectu succedit, nisi vitæ ratio, seu diæta curationis indicationibus conformiter dirigatur, & medicamentorum operandi rationi accommodetur; sic etiam in catarrhali febre, de qua in præsentis specimine egimus, haud tutiore via incedere nos posse judicamus, sex quam rerum non-naturalium usum ad speciales medendi leges adaptando. Vitetur itaque omnis aëris frigidi, imprimis vehementius commoti, seu ventosi, admissio, qua humores inspissantur & ad salutarem secessionem puri & utilis ab impuro inutili, tum hujus quoque expeditam excretionem inepti redduntur, pori vero occluduntur; ut peripherica, quæ per transpirationem & sudorem fit, feri, quantitate & qualitate peccantis emissio, cohibeatur, quæ tamen maximum, ad optatum morbi exitum, confert momentum. Exulent quoque alimenta dyspepta, salita, acida, pisces, præcipue marini & farinacea solida, vitæ maxime acida & omnis circa potulenta excessus. Somni & vigiliarum commensuratio equidem non semper & absolute penes ægros est, interim tamen quodammodo in nostra repositum manet potest.

testate, illum promovere, vel impedire; quare consultum judicamus, diurnum arcere somnum, ut per noctem suaviter eo reficiamur: quo tamen ex morbi ratione deficiente, tempus remissionis morbi expectare, nec soporiferis illum procurare consulimus, quibus ante judicationem perniciosius nihil esse potest, quia his ipsis salutares naturæ motus irreparabili sæpe cum damno sistuntur. Corporis vero quietem, tanquam optimum medium ad naturæ vires, pro expugnando feliciter morbo necessarias, fovendas & servandas, commendamus: jectigationes contra, lectorum & indulsorum crebras mutationes, tanquam perniciosissimas, vires destruentes & transpirationem impediētes maxime improbamus. Circumspecta porro in excretionem tum ordinarias, tum extraordinarias animadversione opus est, & longe absit a medico, ut aliquam illarum incaute moderari, vel quod longe deterius, omnino repellere vel suppressere suscipiat, siquidem constante novimus experientia, excessus magis impune cedere, quam si vel naturæ errore, vel imprudente medicatione aliqua illarum deficiat. Animi tandem pathemata, curæ & sollicitudines abesse debent, quibus motus vitales, naturales & animales ataxiam patiuntur, & medici labores irriti redduntur: a laboribus vero & meditationibus mens relaxanda est, ut natura operationes, quas pro reparanda suscipit sanitate, tanto majore cum energia absolvere valeat, ejus viribus sollicitè in hunc finem collectis & conservatis.

X X X V.

Præservatio ultimo non minus medicum decet, quam curatio, & si non magis, tamen non minus clarum & laude dignum præstat opus, qui in arcendis morbis se artificem exhibet. Corporis vigor, mentis tranquillitas, vita sobria, modicum exercitium & a mollitie aliena victus & amictus ratio, optimam afferunt tutelam, ut causarum communium, catarrhales morbos gignentium, impetu non moveamur, illis quidem petamur, at nihil lædamur. Qui vero his destituuntur, vel ob longam annorum seriem, aut status valetudinarii causa, taliter adsuesieri nequeunt, aut recusant, vere & autumno ante æquinoctia sanguinem venæsectione emittant, alvum subinde laxent, vel, quibus major humorum seroso-lymphaticorum copia suppetit, cathartics utantur validioribus, perspirationem custodiant, & sudores matutinos, qui quotidie experiuntur, probe observent, caloris & frigoris subitas & crebras evitent vicissitudines & cibo utantur modico, salubri & facile solubili. E pharmaceutico vero fonte commendamus Ess. Lign. Sassafras, Pimpinell. Angelic. Succini TRam ꝑii tart quarum una vel altera solitarie, vel pro circumstantiarum ratione cum alia quadam combinata, mane & vesperi ad guttas sumatur 40. vel 50. Præter ista vero ad propositum obtinendum sco-

pumpræcipuum conferet momentum, si cerevisiæ, quæ pro potu ordinario infervit, decoctum è rad. Sarsapar. Chinæ, Cichor. Polypod. cum portiuncula cort. Ligni Sassafras substituatur, illudque per integrum mensem, interposito solum sub prandio vini haustu, bibatur. Et hæc sunt, quæ de proposito themate pro ingenii modulo differere hac vice statuimus. Deo vero T. O. M. pro concessa hætenus gratia & auxilio sit laus, honor & gloria.

F I N I S.

CLXVIII.

PHILIP. CONR. FABRICII

E T

JOAN. DANIEL FARENHOLTZ

DISSERT. EXHIBENS

OBSERVATIONES QUASDAM CIRCA

CONSTITUTIONEM EPIDEMICAM

ANNI MDCCL ADNOTATA S.

Helmstæd. 1750.

P R Æ F A T I O.

Tale mihi, sicut nonnullorum aliorum schediasmatum meorum, ita hujus quoque Dissertationis Academicae thema eligere studui, quod non mere theoreticum sit, sed simul ultimum vel potius primum illum totius artis medicae finem, qui est salus egrotantium, paulo propius respiciat, illamque ex propriis observatis potiori parte construxi. Hanc enim unicam fere, utut difficultatibus suis minime carentem, ad aliquid solidi in Pathologicis præstandum viam medicis superesse, ut arti observandi præcipuam operam suam impendant; & ad historiam morborum specialiore amplificandam animum potissimum intendant, phaenomenorum naturalium reliquorumque rationes deinde secundum principia medica universaliora ulterius indagando, ab experientissimis aequae ac eruditissimis quibusque Studii Hippocratici Antesignanis dudum monitum fuit. Præcipue vero ad statum naturalem & medicum illius loci, hic respiciendum duxi, in quo me a benigna sorte tum ad studiosam juventutem principis medicis salutaribus imbuendam, tum ad illius aliorumque valetudini, casu necessitate, consulendum inde ab aliquot annis constitutum video, cui utrique officio pro virili mea replendo igitur hoc labore etiam unice intentus fui. Faxit Deus ut feliciter!

§. I.

Quum genius morborum alicubi locorum observatorum & tractatorum, sive illi sporadici, sive endemii, quorum tamen per summi *Nannini* favorem nullum in hac urbe agnoscimus, sive epidemii denique sive, non nisi exacta regionis, aeris, aquarum, incolarum & vivendi ipsorum generis notitia perfecte cognosci, eisque cum emolumento ægrotantium mederi medicus queat [a] brevem descriptionem physico-medica[m] agri Helmstadiensis præmittendam duco, antequam observationes, circa morbos incolarum illius hoc anno institutas, in medium proferam.

§. II.

Situm nempe est Helmstadium nostrum [b] secundum plerasque recentes Mappas Geographicas sub elevatione poli grad. 52. & 30. & quod excurrit minutarum in agro fertili & plano, sylvis amœnis ubique cincto, ventis

[a] Utilitatem hujus rei pluribus inculcavit de arte salutifera optime meritis *Baglivii* prax. med. libr. 1. cap. 15. quem aliquando sciagraphia physico-medica urbis meæ patriæ, in qua tunc artem medicam faciebam, edita, imitari conatus sum, ab eruditis haud male excepta. Sed jam ante plures annos, quam monita Bagliviana in publicum emanarunt, *Hochstetterus* observation. medic. decad. 4. c. 1. p. 308. & seqq. elegantissimum exemplum & desideratis *Baglivii* ex arte fere satisfaciens descriptionis physico-medicae urbis Augustæ Vindelicorum exhibuerat. Similem, sed paulo imperfectiorem urbis Bruxellensis historiam physicam & medicam tradit *Jodoc. Lommius* præfatione observationum medicinalium præstantissimarum suarum. Prout recentiori ævo præter *M. B. Valentinum* in prodromo historiae naturalis Hassiæ haud pauca quoque ad hunc scopum conferentia adnotavit medicus pragmaticus primi sub-fellii, celeberrimus *Seipius* in descriptione celebratissimarum illarum acidularum pyromontanarum. Fortissimum argumentum pro absoluta necessitate ejusmodi descriptionum physico-medica[m] unius cujuslibet nobilioris urbis & regionis, insigniori incolarum frequentia gaudentis, in eo mihi quærendum videtur, quod nulla causa morbi epidemici specifica in corpus humanum agere queat, nisi sit prædispositum, confer. immortalis *Boerhaave* institut. medic. Ætiolog. Patholog. §. 741. 42. & 43. nec non Prælection. Academic. in propr. institut. Tom. VI. §. 742. & seqq. prout verbi gratia phthisicos, heclicos aliove morbo chronico correptos ab illis pl. ne ut plurimum immunes novimus. Quum vero hæc causæ prædisponentes, non nisi ex cujuslibet hominis temperie nativa & sex rerum ita dictarum non naturalium usu consueto oriri queant, & nulla regio, qua salubritatis laude illa de reliquo floreat, a morbis epidemicis plane & omni tempore immunis existat, præstantia harum historiarum, debito modo concinnatarum, in aprico est.

[b] Etimologiam hujus nominis eruditissime exponit magnus noster *Conringius* de antiquissimo statu Helmitadii ejusque vicinæ p. m. 67.

ventis tamen aërem a noxiis exhalationibus purgantibus undiquaque accessibili. Solum hinc inde arenosum quidem, argillaceum & terra martiali rubra distinctum, crebrioribusque in nonnullis locis silicibus instriatum [c] sed pluribus scaturiginibus aquarum ad piscinas confluentium simul irriguum, quarum exhalationes æstum & siccitatem nimiam, ab arena & lapidibus humidum absorbentibus & radios solis crebrius repercutientibus, æstivo tempore alias metuendam, & frugibus plantisque fortasse damnosam, egregie temperant. Prout hiemes etiam hic rigidiores incolæ raro experiuntur, quam in aliis Germaniæ regionibus quam maxime temperatis, & ad plura milliaria austro propinquioribus.

§. III.

Aquæ tam intra urbem scaturientes, quam campestri itinere ductibus subterraneis huc derivatæ ad instillationem olei tartari per deliquum omnes quidem, sicut ubique fere locorum, nonnihil terræ calcareæ ad fundum vitri, quo continentur, demittunt, de reliquo vero nulla insalubritatis nota se manifestant, & ad usum culinarem æque ac æconomicum peridoneæ reperiuntur, præcipue quod ad campestres attinet, quæ sicut alibi, ita hic quoque ad legumina coquenda & lintamina depuranda coloribusve tingenda, ob mollitiem præstantiores deprehenduntur.

§. IV.

Tempestates graviores fulminibus perniciosioribus stipatas in hac urbem hucusque nullas, in vicinia vero nonnullas, sed pauciores tamen quam alibi, notavi, quæ etiam ob absentiam fluviorum insigniorum & cavernarum subterranearum per se proxime apud nos oriri nequeunt, ventis evaporationes hujusmodi aqueo-sulphureo-nitratas aliunde advectas, ob montium elevatorum, progressui nubium obicem ponentium, in vicinitate nostra defectum, statim dissipantibus, & ut plurimum ex atmosphæra nostra propulsantibus. Auroræ vero boreales apud nos quoque sætis frequentes sunt.

§. V.

Quod ad reliquas cœli aërisque mutationes pertinet thermometri baromet-

[c] Occurrit etiam inter alia illud lapidis calcarii genus, quod solertissimus *Linnaeus* system. natur. regn. lapid. p. m. 151. Marmor solubile vagum particulis impalpabilibus solidis vocat, cujus exemplar venis nigris undiquaque reticulatum mihi nuper allatum fuit.

rometrique [d] ductu hucusque sollicitè observatas, sicut alibi, ita hic quoque ventus subsolanus, Zephyrus, & Septentrio omnium constantissimi comperiuntur, cum collateralibus suis per plurimum anni tempus apud nos regnantes. Auster vero medicorum filiis ob perniciem, quam sanitati hominum inferre solet, tantopere exosus [e] longe rarius & vix per unum alterumve diem proximis hisce annis imperium haud interruptum apud nos exercuit, brevi in pluviam resolutus, quam serenitas vento ex contraria & diversa mundi plaga spirante advecta, presso pede exceptit.

§. VI.

Vegetabilia in agro Helmstadiensi occurrentia quod refert, vix ulla mihi regio nota est, in qua alma Flora plures divitias suas in angusto adeo terræ spatio conjunctas exposuerit. Licet enim non nisi per unius ætatis decursum, variis aliis negotiis distractus his deliciis hucusque vacare, excursionisque Botanicas raro ultra dimidii milliarii iter proferre potuerim, adeoque sequenti tempore procul dubio adhuc plures nobiles plantæ oculis meis sese exhibituræ sint, tamen infra notatæ [f] magna copia

[d] Quomodo tales observationes instituendæ & in usum physico-medicum convertendæ sint, omnium optime & elegantissime ostendit illustris etiam nunc *Hoffmannus* observationibus suis barometrico-meteorologicis & epidemicis Halensibus anni 1700. quod eruditissimum sane schediasma secundum monita Leibniziana concinnatum plura recentiorum circa idem thema conamina multis parasangis post se relinquit, quod nobis nudas sæpe mutationum barometri, thermometri ventorumque adnotationes tradunt, de harum utique utilissimarum observationum ad usum medicum accommodatione & theorematis axiomatisque universalioribus inde eliciendis vero ut plurimum minus solliciti. Operæ itaque pretium erit, vestigia præstantissimi hujus viri, simili aliquando specimine edito, legere.

[e] Qua ratione interveniente aura austrina æquilibrio inter aërem subterraneum & super terraneum destructo, variæ exhalationes seu expirationes subterraneæ, sanitati hominum sæpe nocivæ, contingant, solide, ut solebat, explicavit *B. Verdrigius* physic. part. spec. cap. 5. de meteoris p. m. 421. Idem §. 6. cap. allegat. proprietates ventorum omnium optime exponit.

[f] Inter eas, quæ nec *B. Dillenio* nec mihi in Wetteravia unquam visæ fuerunt, potissimum recenseri merentur: lithospermum maius erectum C. B. P. Asperugo T. Alinanthemum thal. enumer. plantar. halens. Buxbaum. myriophyllum Rivin. pulmonaria angustifolia flore caruleo rupp. gentiana angustifolia autumnalis major C. B. P. Erica Brabantina folio coridis hirsuto quaterno J. B. Buxbaum. aloe aquatica C. B. Oxycoccus T. Statice Lugdun. hepatica flore simplici caruleo rupp. Trollius rupp. doronicum plantaginis folio T. Aster palustris laciniatus T. Aster flore bellidis minoris Morison. Pinguicula Gesner. Cannabis erratica C. B. P. Polypodium angustifolium folio vario T. Melampyrum carulea coma C. B. P. Osmunda vulgaris & palustris T. Hydrocotyle vulg. T. Ornithopodium majus T. Trifolium pratense folliculatum T. Asparagus Silvestris tenuissimo folio T. &c.

Quod

copia mihi hucusque obvenerunt, viribus medicis magna ex parte refertissimæ, & saluberrimis effluviis suis vere & æstare aërem ubique replen-

Quod ad Plantas Wetteravicas attinet, a maximo illo Botanices ornamento supra laudato *Dillenio* in Catalogo suo Giesleri ejusque appendice descriptas, valde mihi jucundum fuit, tantum non omnia ejus nova plantarum genera hic non solum deprehendere, sed etiam plerasque ejus reliquas indicatas herbas in agro nostro late vigentes & florentes conspiciere, observationesque circa characterem Botanicum in eis jam olim institutas iterare, de quibus nec non de Graminibus, muscis & Fungis, agro nostro Helmstadiensi propriis, alia occasione differendi locus esset, nisi hic labor a digniori penna jam dudum occupatus fuerit. Potiora, quæ hic indicari queunt, sunt, ex novis generibus ab eo constructis vel emendatis, Lichen petalodes polymorphos, Polytrichum vulgare & majus capsula quadrangolari nec non Polytrichum minus capsulis rotundis calyptra quasi lacera coronatis. Bryum trichoides virescens erectis majusculis capitulis maliformibus, Bryum trichoides capitulis reflexis pediculis ima medietate rubris, summa luteovirentibus, Sphagnum cauliferum & ramosum palustre molle candicans, reflexis ramulis foliolis latioribus vel angustioribus. Lycopodium clavatum pediculis foliosis. Gramen avenaceum utriculis lanugine flavescens. Festuca & Aegilopes. Dichotophyllum. Percepier Angl. Knawel utrumque. Polygonifolia floribus & seminibus extremis ramulis acervatim congestis. Sherardia. Podagraria. Myosotides. Echioides. Galeobdolon. Acinos. Alisma. Myosuros. Anemone ranunculus. Anemonoides. Ficaria. Stellaris Centunculus. Cameraria. Odontides. Lenticula. Stellaria. Turritis. Radicula. Draba. Thlaspi. Alsinella. Radiola. Holosteum. Spargula. Impatiens. Portula. Unifolium. Serratula. Doria. Iacea. Carices. Corrigiola. Lichenastra. Ex reliquis plantis paulo speciosioribus: Thymelæa lauri folio deciduo, sive laureola femina T. Chrysoplenium foliis amplioribus auriculatis T. Tussilago I. B. Pulsatilla folio crasflore & majore flore C. B. Moschatellina foliis fumarie bulbosæ de qua Cordus I. B. Fumaria bulbosa radice cava major C. B. Oxys flore albo æque ac luteo T. Valeriana Dill. Linagrostis panicula ampliore T. Ranunculus aquaticus folio rotundo & capillaceo C. B. Saxifraga rotundifolia alba C. B. Saxifraga verna ardua humilior T. Ranunculus aquaticus omnino tenuifolius I. B. Menyanthes palustre triphyllum latifolium T. Polygonatum latifolium vulgare C. B. Alfine aquatica folio gratiolæ stellato flore Dill. Spargula plantaginis folio Dill. Caryophyllata aquatica nutante flore C. B. Elichrysum montanum flore rotundiore subpurpureo suaverubente & candido &c. Dill. Orobis radice tuberosa Riu. Sanicula Riu. Osmunda foliis lunatis T. Ranunculus spicatus C. B. Cruciatu hirsuta C. B. Ranunculus aquaticus hederaceus flore albo parvo T. Lychnis aquatica purpurea simplex C. B. Lychnis montana viscosa alba latifolia C. B. Palma Christi candidis floribus H. Eyllert. Iuncus angustifolius villosus, floribus albis paniculatis T. Scandix Riu. Quinquefolium folio argenteo C. B. Orchis palmata rubella cum longis calcaribus rubellis I. B. Ophris bifolia C. B. Hypericum minus supinum vel supinum glabrum C. B. Linum silvestre catharticum Ger. Rai. Veronica palustris angustifolia Riu. Potamogeton foliis crispis sive Lactuca ranarum C. B. Iris palustris lutea sive Acorus adulterinus I. B. Pentaphylloides palustre rubrum C. B. Alfine pratensis gramineo folio angustiore T. Alsinella muscosa flore repens Dill. Helianthemum vulgare flore luteo I. B. Gallium palustre album C. B. Veronica Riu. Symphitum magnum I. B. Melampyrum luteum latifolium C. B. Orchis palmata pratensis maxima C. B. Nidus avis H. Eyllert. Herniaria I. B. Bistorta major rugosioribus foliis I. B. Ranunculus palustris Apri folio lævis C. B. Periscaria salicis folio Potamogeton angustifolium dicta Rai. H. Tra-

gope-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

S s

[g] Con- plentes [g]. Ratio hujus regionis nostræ felicitas tum in temperie cli-
fer. Bob- matis, tum in vario & amœno solo maxima cum probabilitatis specie
nius de mihi quærenda videtur, vi cujus plantæ arenariæ, pratenses, silves-
aëris in tres aquaticæque ubique in illo conjunguntur, & læte juxta se invicem
subterra- efflorescunt. Veritatem tamen effati, a præstantissimis Physicorum & Bo-
nea influ- tanicorum prolati: quod scilicet optima hæc sanitatis præsidia, dum mo-
xu p. m. do ea præ exoticis medicaminibus in usum trahere homines cupiant, a
494. sapientissimo hujus universi Auctore ita distributa sint, ut quævis ter-
rarum

gopogon pratense luteum majus C. B. Brunella Riv. Martagon Matth. Silymbrium
palustre repens Nasturtii folio T. Melilotus Riv. Lathyrus silvestris luteus foliis
Vicia C. B. Pirola Riv. Ranunculus Scabiosæ capitulo cæruleo C. B. Butomus flore
roseo & albo T. Linaria Riv. Caryophyllus silvestris prolifer C. B. Potamogeton
perfoliatum Rai. Chenopodium foetidum T. Chrysanthemum segetum, facie bellidis
silvestris foliis glaucis minus sectis Herm. Verbascum nigrum flore ex luteo pur-
purascente C. B. Campanula angustifolia cærulea & alba I. B. Orobus folio vicia
Riv. Altragus Riv. Caprifolium Germanicum T. Galeopsis palustris Betonicæ folio
flore variegato T. Genista tinctoria Germanica C. B. Juncago T. Juncus foliis arti-
culosis floribus umbellatis T. Salicaria vulgaris purpurea foliis oblongis. Oenanthe
Riv. Phellandrium Riv. Cicuta I. B. Rapistrum arvense folio auriculato acuto T.
Valeriana Riv. Rorella Tab. Cassida palustris vulgatio flore cæruleo T. Campanula
minor rotundifolia vulgaris C. B. Sefeli pratense Riv. Circea Eyst. Squamaria Riv.
Campanula altissima hirsuta asperior foliis angustis floribus parvis conglomeratis Dill.
Phalangium parvo flore ramosum C. B. Cnicus pratensis Acanthi folio flore flavesc-
cente T. Iacea vulgaris laciniata flore purpureo T. Cynapium Riv. Nepeta Riv.
Betonica Riv. Campanula vulgatio foliis urticæ vel major & asperior C. B. Ana-
gallis phœniceo flore C. B. Lythymachia lutea major quæ Dioscor. C. B. Centaurium
minus C. B. Antirrhinum arvense Riv. Epilobium glabrum minus Dill. Vulneraria
rustica I. B. Lotus Riv. Agrimonia offic. T. Genista spartium majus brevioribus &
longioribus aculeis T. Epilobium hirsutum minore flore Dill. Epilobium latifolium
glabrum flore valde specioso Dill. Clinopodium Rai. Gallium montanum latifolium
ramosum T. Campanula Alpina echioides pyramidata T. Origanum Riv. Alyssum
segetum procerius foliis auriculatis acutis fructu aequali & minori Dill. Verbena Riv.
Marrubiastrum vulgare T. Ladanum verticillis paucioribus flore purpureo Dill. La-
danum verticillis crebrioribus flore purpureo caule fulcrato Dill. Lycopus palustris
glaber T. Scabiosa pratensis hirsuta quæ offic. C. B. Angelica tenuifolia Riv. Fal-
caria Riv. Sison offic. T. Filago elatior capitulis dense conglobatis Dill. Cuscuta
major C. B. Verbascum femina latifolium luteum C. B. Hypericum elegantissimum
non ramosum folio lato I. B. Verbascum flore albo parvo I. B. Lathyrus arvensis
repens tuberosus C. B. Melilotus vulgaris altissima frutescens flore albo T. Anonis
Riv. flore purpureo & albo. Falcata Riv. Filago floribus per caulem sparsis Dill.
Caltha vulgaris C. B. Staphylinus Riv. Sphondylium Riv. Pimpinella media Riv.
Pimpinella minor Riv. Jacobæa hirsuta viscida Senecionis folio & facie Dill. Lolium
gramineum siccatum caput tentans I. B. Alfine aquatica caule rigido fragili Dill.
Spergula minor foliis knawel flore majusculo albo Dill. Scorodonia Riv. Angelica
aquatica Riv. Elichrysum seu Stœchas citrina angustifolia C. B. Jacobæa latifolia I.
B. Gramen panicum spica divisa C. B. P. Euphrasia I. B. Cirsium acaulon flore
purpureo T. Lactuca silvestris costa sœnosa C. B. Cichorium silvestre I. B. Boph-
thalmum Tanacetum minoris foliis C. B. Tanacetum vulgare luteum C. B. Aster par-
vus palustris parvo flore globoso T. Lappa major montana capitulis tomentosis live
Arg-

rarum regio sibi aliqua eorum propria vindicare queat, & iis præ aliis
exornetur, illaque semper ad statum sanitatis & morborum incolarum
se referant, hic quoque ubique certissimam deprehendi. Sic exempli caus-
sa Juniperus, Ruta muraria, Calcitrapa, Bupleurum Rivin. Bacharis
Monspelienfium, Trichomanes in patria mea proletariæ plantæ hic in vi-
cinia vix occurrunt. Pimpinellæ sanguisorbæ quoque, Cytiso-Genistæ,
Alchimillæ vulgaris Sclæræ pratensis foliis ferratis flore cæruleo T. (flo-
re albo satis frequens est) & ipsius Cichorii ratione Wetteraviæ hic lon-
ge parcior proventus est. E contraria parte Tithymalus cyparissias C. B.
P. Pulmonaria angustifolia flore cæruleo Rupp. (cujus loco latifolia in
Wetteravia uberrime crescit) Asperugo T. Statice Lugdun. Hepatica flore
simplici cæruleo Rupp. Aster flore bellidis minoris Moris. Melampyrum
cærulea coma C. B. P. Artemisia tenuifolia sive leptophyllos I. B. Sina-
pi silvestre semine rubro minore erucæ folio Moris. aliæque infra nomi-
natæ plantæ apud nos per totum annum abundantissime vigent florent-
que, quas illic frustra quæriveris. Frugum vero, fructuum horæorum,
olerum & leguminum proventu abundanti & præstantia, si solam vitis
culturam excepero, nostra regio cum sæcundissimis Germaniæ itidem con-
ferri meretur.

§. VII.

Similem generum & specierum copiam in animali regno hic quoque
annotare licet, pascuis & campis pecudibus domesticis omnis generis ubi-
que abundantibus, & felicitatem provinciæ, fertilitate & tranquillitate
publica superbientis, nunciantibus. Sylvæ vero vicinæ, quæ serie con-
catenata sibi ubique mutuo innectuntur, feris majoris momenti volu-
cribusque silvestribus, piscinæ copiosæ vero avibus aquatilibus & piscibus,
dumetaque & prata avibus minoribus & insectis aptissima latibula præ-
bent, ita ut pleraque fere, in Commentatione nostra Historico-Physico-

S s 2

Medi-

Arctium Diosc. C. B. Melilotus capsulis reni similibus in capitulum congestis T.
Virga aurea vulgaris latifolia I. B. Xanthium sive Lappa minor I. B. Verbelina Gesn.
Verbelina nutante flore Dill. Anacamperos vulgo seu Faba crassa I. B. Silymbrium
aquaticum Matthiol. Scabiosa integrifolia glabra, radice præmorsa Herm. Hypericum
Ascyron dictum caule quadrangulo I. B. Erica vulgaris glabra C. B. flore albo. Par-
nassia vulgaris & palustris T. Orchis spiralis Riv. Geranium Pimpinellæ folio Dill.
Filix femina Cord. Colchicum I. B. Parietaria Dod. Aster pratensis autumnalis Con-
yza folio T. Caryophyllus flore tenuissime dissecto C. B. P. Eryngium vulgare C.
B. P. Glaux maritima C. B. Lychnis silvestris alba simplex C. B. P. Myrrhis
palustris latifolia alba & rubra T. Onagra latifolia T. Tithymalus cyparissias C.
B. P. Quæ singulæ una cum reliquis vulgatiores vel minus speciosas, brevitas
causæ hic omisissis, sed quod ad locos earum natales attinet, in Adversariis meis
curate adnotatis, numerum illum DCC. plantarum a B. Sebelhammero in Addita-
mentis ad Cowringii Introductionem in artem Medicam p. m. 338. determinatarum,
facile complent, vel aliquot centuriis superant.

Medica de Animalibus Wetteraviæ indigenis recensita, hic quoque occurrant, cum pluribus aliis ibi vel plane non, vel rarius conspicuis, ut sunt exempli causa hic vulgarissima Motacilla flavo pectore abdomine, que, rectricibus duabus exterioribus dimidiato oblique albis *Linnei* [b] seu silvia flava *Kleinii* [i]. Corvus dorso sanguineo remigibus nigris, rectricibus videridus L. [k] seu Pica vel Garrulus Argentoratensis *Kleinii* [l] &c. Insecta quoque omnia fere, aliis Provinciis Germaniæ familiaria hæc in regione se trudunt, & ad elegantissima adnotata Deraumuriana, Frischiana, & Roefeliana cum ipso Naturæ libro conferenda occasionem supeditant quam aptissimam, licet ob dumeta minus conferta non æque copiosa ac in Patria mea occurrant, eo ipso vero arboribus frugibusque minus damni inferant, nec spem incolarum tam frequenter perdant [m].

§. VIII.

Indolem incolarum indigenarum quod spectat, quatenus ipsam adhuc explorare potui, eadem illa hic observatur, quæ in aliis Provinciis Germaniæ temperatioribus characterem Teutonicum constituit, ita tamen, ut haud pauci ex illis ad habitum corporis eusarum & succi plenum inclinent, adeoque ad dyscrasias humorum mucoso-salinas contrahendas aliquo modo natura disponantur, cujus rei in sanissimorum de reliquo hominum sanguine, præservationis tantum causa venæsectione emisso, haud raro aliqua indicia apparent. Ingenium a potiori judicando ipsis inesse deprehenditur erectum, commodis aliorum inserviendi primum, &

[b] Fauna Suecica p. m. 81.

[i] Prodrum. Histor. avium p. 78.

[k] Faun. Suec. p. 25.

[l] p. m. 62. occurrit & altera species, quam idem Sylviam luteam capite nigro vocat.

[m] Sunt quoque inter hæc diversa, quæ in Wetteravia rarissime inveneram, vel plane nondum conspexeram. Ad priora potissimum pertinet elegans illa & frequentissima apud nos Eruca Tithymalina, miranda ratione succo acerrimo, & hominibus æque ac brutis funesto, Tithymali cyparissia enutrita & vivens, cum Phalæna inde prodeunte a B. *Frisch*io p. 43. N. XII. Tab. XI. Part. II. & illustrissimo *Reaumurio* Tom. I. Planche XII. p. 360. curiosissimoque *Rafin*io class. I. Papilion. nocturn. Tab. III. optime descripta & delineata, quam in Wetteravia vix aliquoties notavi, procul dubio nullam aliam ob causam, quam quia hæc Tithymali species apud nos frequentissima, circa Butisbacum haud sponte crescit. Ad posteriora referri meretur speciosus & omnium mihi cognitorum maximus Scarabeus capricornus seu Cerambyx, quem sollertissimus *Frisch*ius Part. V. Tab. I. Part. XIII. Tab. VIII. tradit, & qui hic loci frequenter satis apparet, quem vero nec Historiæ Naturalis Promus condus *Linnaeus*, teste ejus Systemate naturæ & Fauna Suecica, unquam vidisse videtur, nec ego antea deprehendi. Cochleam aquaticam turbinatam L. in fossis nostris etiam longe speciosiore reperio, quam in Wetteravia.

& si cultura accedat, ad quævis ardua haud inidoneum, cujus rei, præter alia, tot illustrata monumenta ab eruditis, Helmstadio nostro natales suos debentibus, quovis tempore cum litterato orbe communicata, fidem uberrimam faciunt. Prout hominum longævorum ad octogesimum & nonagesimum ætatis annum feliciter attingentium, vel illum superantium, exempla quoque hic & in vicinia nostra haud infrequentia sunt. Multique ex aliis regionibus huc translati, ut propria experientia confirmare possunt, valetudinis vigorem adauctum sentiunt.

§. IX.

Victus reliquumque vivendi genus ab eo, quod in Wetteraviæ incolis olim notavi, quoque haud adeo insigniter differt, ita tamen ut sicuti per totam reliquam Saxoniam inferiorem, sic hic quoque ciborum sale conditorum, pisciumque marinorum, aliorumve majorum illic fere ignorantum, verbi gratia Percæ marinæ, salmonis, sturionis, ostrearum &c. paulo frequentior copia & usus sit, & locum vini Rhenani ibi dominantis hic vina Gallica alba æque ac rubra occupent, cerevisiæque triticæ apud nos universaliores sint, licet reliquæ quoque, desiderantibus prostant. His ita se habentibus, minime mirandum, quod lenia laxantia tempore verno & autumnali usurpata cum venæ sectione toties, vel pro diversitate individuorum frequentius adhuc, in subsidium simul vocata, ad sanitatem conservandam morbosque plures avertendos hic quam maxime proficua deprehendantur, & curative quoque quam frequentissime adhibenda sint. In dosibus tamen medicamentorum tam evacuantium, quam alterantium, ipsoque eorundem delectu, hic majore moderatione & cautione, quam in illis regionibus, quarum incolæ ob usum cerevisiæ, majorem lupuli quantitatem ferentis & tantum hordeaceæ, fibras musculares & nervosas intestinorum fortiores possident, medicum semper instructum esse oportet. Evacuantia remedia fortiora enim, exempli causa radix Jalappæ [n] hic rarissime necessaria sunt, & in substantia adhibita plerumque vomitum movent, resque solis fere laxantibus lenioribus nempe rhabarbari pulvere & anima, sale Epsomensi vel Sedlicensi, Tamarindis, passulis, manna, extractis amaris &c. & si emetico opus est, radice ipecacuanhæ expedienda. Essentia vero & tincturas resolventes & diaphoreticas diureticasque & stomachicas, si

S s 3

febris

[n] In infantibus tamen, pituita abundantibus, radix Jalappæ, in forma potius extensa, optimo cum successu pedetentim, & ad sufficientem evacuationem usque, hic quoque interdum adhibetur, utpote de quibus antiqua medicorum pragmaticorum querela est, quod dosi remedium per alvum evacuantium in eis quam maxime inconstans sit, iidemque intuitu ætatis largiorem sæpe, quam homines adulti remedium sic dictorum purgantium vim exposcant.

febris absit, hic optime ferunt, in dosi quoque nonnihil adaucta. Quod ad exitum morborum acutorum in univcrsum pertinet, sæpe in eis, ut ex subsequenribus quoque patebit, die 7, 9, & 14 crises absolutissimas observavi, insigni de puritate atmospheræ reliquaque naturæ apud nos bonitate indicio; in aliis vero ægris terminus ejusmodi morborum ultra tertium septenarium interdum, ut minus frequenter, protrahitur.

§. X.

Antequam vero ad scopum meum paulo propius accedam, morborumque, hoc anno apud nos observatorum, indolem succincte tradam, in univcrsum experientia edoctus affirmo, quod illi, qui in vitiis primarum viarum & concoctionis assumtorum, sanguinisque lentore & acrimonia inde contracta, nec non transpiratione suppressa radicantur, hic potissimum in artis exercitio occurrant, adeoque, si spes superesset, fore, ut genus mortalium aliquando univcrsaliori regularum diæreticarum observationi constanter adsuescere queat, medicis in artis suæ exercitio apud nos etiam multum otii enasciturum sit, prout aliud ex subsequenribus uberius patebit.

§. XI.

Maxima scilicet hyemis proxime antecedentis parte apud nos quoque satis miti, & magis Zephyri quam Septentrionis perfationi obnoxia, non potuit fieri, quin consuetus & ubique fere gentium toties observatus (o) ejusmodi coeli minus fereni & humidioris effectus in nostrorum quoque hominum corpora, ad illos recipiendos disposita, tonum partium solidarum in illis nimis laxando, & pororum collapsu inde producto, colluviem humorum corruptorum, hac via alias excernendorum, in massa ipsorum sanguinea coacervando, se exsereret, ipsosque variis ægri-

(o) Sic verbi gratia ab æstate & autumno solito humidioris vere & æstate sequente febrem continuam exanthematicam ortam jamdum observavit & descripsit præstantissimus Medicus Gallus Nicol. Chesnev. Libr. V. observat. ultim. & antepenult. adeoque adfertum Hoffmannianum, quod in ejusmodi constitutionibus morborum epidemicis ad tempestatem antecedentem non minus, quam præsentem & illos concomitantem respici debeat, sui jamdum temporis experientia confirmat. Constitutionem epidemicam febris intermittens Anni 1720. a vere humido & æstate nimis sicca & calida productam vide in laudati modo Hoffmanni medic. consult. part. 2. dec. 2. cas. 7. Idem variolas post hyemem mutabilem, squalidam, sine constanti & aciori gelu epidemicæ grassantes observavit med. rational. System. Tom. IV. Sect. I. cap. 7. obs. 1. Febrem petechialem epidemicam ex prægressa autumnæ & hyemis constitutione epidemica, austruina & pluviola observavit C. J. Langius opp. p. 360. disp. 28. Idem a simili causa variolas derivat. Colleg. casu. cas. 28. p. 282.

ægritudinibus magis obnoxios redderet. Hinc jam ante veris initium, præter plures catarrhos mitiores, rheumatismos aliosque minoris momenti morborum adfectus, tum febres continuæ, ut videbantur, initio satis mitis, & veram suam indolem, quod ejusmodi morborum generi sollemne est aliquamdiu occultantes; tum intermittentes, tam simplices quam compositæ, pleuritidesque & ipsæ variolæ hinc inde unum & alterum corripere incipiebant, donec ebullitione & motu sanguinis calore vernali (p) & æstivo adaucto, aliis causis occasionalibus accedentibus, se magis explicarent, pluresque adorirentur.

§. XII.

Ut jam, quæ in quolibet horum morborum speciatim mihi occurrerint uberius indicem, febris illa continua, quam ad illud genus, quod synochum putridam medicorum scholæ nominant, refero, æstu prævio horrore subsequente & ad momenta crescente, ciborum appetitu prostrato, pulsuque celeri & subduro, sed satis forti, aliisque signis consuetis statim præsentiam suam manifestabat, ita tamen, ut nec cephalalgia insignis, nec sitis adeo intensa, vel nausea aliudve malignitatis indicium in plerisque complicaretur, lingua tamen albo muco statim obducta & arida, ac urina flammea prodeunte, quæ vero circa dies consuetos optima materię morbificæ concoctionis & criseos imminentis signa, sedimento copioso ad fundum vitri dimisso, exhibebat (q). Prout transpiratio ad sensum minus turbata, & lenis udor in ægrotis debito tempore apparens, hanc de felici morbi exitu spem conceptam quoque insigniter augebat, præcipue, quum nulla delirii vehementioris indicia apparerent. Nonnulli tamen de doloribus intestinorum interdum conquerebantur, alvus in aliis laxior, in aliis obstrueta, nullo fere clysmatis gene-

(p) Quod ad variolas attinet, Rhazes a præstantissimo de Violante §. 18. p. 16. allegatus & laudatus, jam observavit, quod earum epidemia tempore veris potissimum reviviscat, præsertim quando hyemate frigus valde fuerit temperatum. Ex quibus omnibus quidem perspicitur, quod plerarumque constitutionum epidemicarum causa in aere vel nimis frigido, vel calido, vel humido vel sicco, vel una harum qualitatem diutius durante, aut cum altera citius alternante consistat, & attendentibus deprehensu haud difficilis sit. Sæpe tamen etiam illud accidit, quod experientissimus Sydenhamius oper. med. de morb. a. ut. p. m. 38. observavit, ut annos quoad manifestam aëris temperiem sibi plane consentientes, dispar tamen admodum morborum agmen infestet & viceversa. Prout & altera ipsius speciosa sane observatio cum experientia apprimè consentit, quod scilicet uplurimum una sit constitutio epidemica univcrsalis per aliquod tempus durans, quæ pro diversitate individuorum, ætatum & anni temporum in hoc variolas vel morbillos, in altero febrem intermittentem, in tertio febrem dysentericam & sic porro producat.

[q] Febres epidemicas, sudoribus largis initio morbi statim conspicuas, cum signis concoctionis in urina sine levamine, vide quoque apud Sydenhamium p. 182.

genere referenda. Interea vis morbi brevi tempore ita invalescebat, viresque vitæ superstites adeo depascebat, ut mox in summo rerum periculo ægros constitueret, illosque ex illorum numero, qui vel omnem medelam initio neglexerant, vel minus convenientia adsumferant, aut calidiorum abusum aliosque in diæta errores commiserant, ac antea jamdum vitio pectoris subinde laboraverant, perimeret. Qui morti in prædam cesserunt, iis plerumque supervenit vel affectus soporosus vel aliqualis tantum mentis vacillatio, cum sudoribus frigidis colliquativis, subsultu tendinum, angustis præcordiorum & pulsu exili & celerrimo ac respiratione difficili, circa 8. 9. 11. & in aliis post 21. demum diem finem vitæ imponente. In uno horum defunctorum, quem cultro anatomico subjiciendi occasionem nactus fui, utrosque pulmonum lobos æque ac mesenterium inflammatione profundissima correptos, & hepatis insignem portionem sphacelo affectam reperi. Exanthemata cutanea in nullo horum ægrotorum initio adparuerunt, nec ullum contagii indicium in quoquam eorum occurrit. Qui vero singulares ex hac vel illa domo eis corripiebantur, erant ut plurimum homines ætatis virilis, robusti, plethorici, hæmorrhagiis narium aliisve naturalibus, nunc suppressis, antea adsuæti. Nonnulli ex iis, qui hunc morbum feliciter superarunt, postea doloribus arthriticis aliisve incommodis vexabantur, a quibus non nisi multa opera adhibita liberari potuerunt. Tempus, quo hæc febris scenam suam ludit, erat ab initio Januarii ad solstitium æstivum usque & ultra, quo a schemate suo, hucusque servato, paulatim deflectens, in nonnullis purpuræ miliaris tam albæ quam rubræ aut febris scarlatinæ forma comparuit, quibus eisdem remediis, quæ infra annotantur, mutatis mutandis, occurrere studui. Causæ occasionales, hunc morbum excitantes, fuerunt iracundia suppressa, frigus externum admissum, venæ sectio neglecta, abusus spirituosorum, tubercula cruda pulmonum.

§. XIII.

Remedia, quæ huic morbo opposui, tum anno præcedente hic Helmsstadii in simili casu proficua reperta, tum antecedente diuturniore experientia comprobata, fuerunt sequentia. Ante omnia venæsectionem in iis, qui se satis mature curæ meæ crediderunt, instituere consului. Huic deinde pulveres nitratos resolventes diaphoreticos fixos leniter camphoratos subordinavi, additis sub decursu morbi tum liquore anodyno minerali *Hoffmanni*, (r) tum mixturis temperantibus diaphoreticis, nec non emul-

[r] Hoc ego liquore hucusque non solum tanquam remedio antispasmodico excellentissimo, sed etiam æstum febrilem temperandi scopo in pluribus ægrotis optimo cum

emulsionibus & pro re nata, infusis theiformibus pectoralibus, spermate ceti, gelatina cornu cervi, sinapismis plantis pedum adhibitis, & clysteribus demulcentibus. Diæta, quam præscripsi, erat tenuis, diluens, temperans, cum regimine lenissimo diaphoretico, quibus etiam in haud paucis speratum effectum obtinui, in aliis vi morbi prævalente.

§. XIV.

Nullæ vero, sicut in aliis longe diffitis locis, ita apud nos quoque hoc anno magis frequentes fuerunt, quam febres intermittentes, tam simplices tertianæ, quam duplices, cum quotidianis quartanisque, quæ per totam hiemem, ver & æstatem diversæ ætatis & sexus homines infestant, post solstitium æstivum tamen sensim evanescentes. Quarum ad decursum quod attinet, nihil insoliti in illis observavi, præter quod nonnihil contagiosæ fuerint, plures ex una eademque familia corripientes, crebriori vomitu stipatæ, curatu tamen, quantum ad febres tertianas tam simplices quam duplices pertinet, facillimæ, ita ut plures ejusmodi ægrotorum solo sale sedlicensi ad unciam unam adhibito, & essentia quadam stomachica antifebrili cum diæta & regimine conveniente subjuncta, sine recidivæ metu, in solidum sanaverim. Nonnulli tamen sub principio morbi tempore paroxysmi delirio satis acuto invadebantur. In aliis iracundiæ deditis eodem tempore insultus asthmatico-syncoptici vehementissimi se exseruerunt, post liquoris cornu cervi succinati aliorumque antispasmodicorum remedium usum in diarrhœam salutarem & typum febris intermittens regularis denique terminati, ac nemini funesti, præter quod quartaniorum quidam hydrope denique corripereatur, ac ex reliquorum quoque febricitantium numero aliqui ob errores in diæta commissos morbum, antea profligatum, aliquoties recurrentem (s) experti fuerint, ultimo tamen perfecte sanatum.

§. XV.

cum successu usus fui. Consentit quoque *B. Auctor M. R. S. T. IV. Cap. VII. p. 170.* dum eum loco spiritus nitri edulcati, idque, ut testatur, majori cum fructu adhiberi posse dicit. Et si ad id attendamus, quod omnis calor febrilis ab aliquo semper cordis & totius reliqui systematis vasorum constrictione spasmodica oriri, vel ea comitari soleat, summa hujus medicamenti utilitas eo apertius cognoscitur. Præcipue, quum principium acidum vitriolicum, nimiam fluidorum corporis humani tenuitatem corrigens, in illo liquore semper adhuc prædominet. Requirit tamen usus hujus remedii æque ac omnes reliqui spiritus acidi edulcati viscera ægrotantis integra, & pulmones præcipue illibatos, ne fibras nimis irritando noceat.

(s) Reversiones febrium intermittens non adeo extimeo, nam dum modo viscera salva sint, plerumque remedio laxante & cortice Peruviano repetito, postea eo constantius emanant. Illis vero corruptis, omnis alia quoque medela vana est, nisi quidem usus feri lactis vel aquarum sceleranarum aliquid auxilii adferat, qui vero, febre cortice Peruviano sanata, itidem locum adhuc invenit, si res circumstantes illud requirant.

§. X V.

Quod ad curationem harum febrium refert, emeticis vix opus habui, sed pulveribus digestivis per sufficiens temporis spatium adhibitis, his diebus intercalariis sal amarum sedlicense vel epsomense (t) laxandi scopo ad unciam unam, plus minus, semel vel aliquoties, interposui, quo facto, & quinto vel sexto minimum paroxysmo superato, electuario chinato vel pulvere ex eodem cortice & pauco cinamomi parato, & æstu declinante singulis quatuor horis exhibito, sanationem utplurimum confeci. Id quod vero in illis tantummodo ægrotis ita succedebat, qui regimini & diætæ ipsis ordinatis haud immergeri fuerunt, per totum morbi decursum a cerevisiæ, lacticiniorum, ovorum, aliorumque minus convenientium usu sollicitè abstinentes, & simul sudori, sub finem paroxysmorum erumpenti, probe auscultantes. Hac ratione sex sæpe tantum drachmæ corticis supra laudati sufficiebant, interdum vero ad unciam unam cum dimidia ascendendum erat (u) Egregie etiam ad morbi recursum impediendum in nonnullis profuit essentia corticis Peruviani & Cascarillæ, febre exantata, adhuc per aliquot septimanas usus continuatus. A cascarilla vero in substantia propinanda, ob insignem amaritiam ejus, plerisque ægrotis molestant, ac inversionem ventriculi & omnium sequentium medicamentorum horrorem facile excitandum, abstinui. In eis, qui morbi recursum passi sunt, flores chamomillæ ad mentem *Mortoni* usurpatos interdum etiam egregios deprehendi, sæpe tamen cortice Peruviano sanationi postea colophonem denique imponente, ita ut his floribus nullam insignem præminentiam in tali morbo tribuere queam.

§. X V I.

Præcedentibus malis par fuit frequentia non quidem simultanea, sed successiva (x) morbus peripneumonico-pleuriticus verus, præter quod ille

(t) Præstantiam salis amari in febribus intermittentibus cum aliis medicis pragmaticis experientissimis quibusque etiam agnoscit *Santorinus* Observ. de Febribus Part. II.

(u) Non dubitarem tamen alia occasione in febre rebeli & pertinaci hunc corticem ad majorem dosin casu necessitatis pedetentim exhibere, quum hic æque ac in omnibus aliis morbis ad peculiarem constitutionem individuorum nunquam non respici debeat. Confer. illustr. *Werthof* Observat. de Febrib. Sect. V. §. 3. p. 190.

(x) Constat hunc morbum alias esse vernalem, circa initium veris & finem hyemis potissimum a frigore externo incaute admissio primordia capientem. Eundem vero etiam medio ætatis vel tardius adhuc demum ingruere, & tunc, utpote incongruum, majores medico in sanatione difficultates subinde objicere, tum hoc anno, tum alia occasione expertus fui, cujus eventus ratio in nulla alia re, quam in viribus ægroti, calore æstivo plus, quam vere dissipatis, & sanguinis majore acrimonia contracta, mihi quaerenda videtur.

ille utplurimum non nisi juvenes, in flore & vigore ætatis constitutos, circa usum potus spirituosus insignem errorem committentes, vel iracundiæ deditos, corripere. Symptoma quam maxime ominosum in his ægrotis erat, reliquis satis ordinate procedentibus, quod expectoratio illa salutaris nullo fere resolventium & pectoralium medicaminum genere in eis procurari potuerit, adeoque sufficiens indicium præberit, vel pleuram solam vel regionem exteriorem tantum pulmonum cum illa adfectam & inflammatione correptam, vel totam massam sanguineam quam maxime adultam & spissam in eis fuisse. Nonnulli vehementer delirabant, non infausto semper exitu ob id insequente, aliis & plerisque mens per totum morbi decursum optime constabat. Qui sputa pauca, brunea, quasi adulta rejiciebant, vel diarrhoeis corripiebantur, utut primo intuitu mitius quam alii ægrotare viderentur, utplurimum in summo rerum discrimine versabantur, venæ sectione licet debite adhibita, aliisque convenientibus remediis usurpatis. Qui convalescerunt, omnes die nono sudore largo critico erumpente sanati fuerunt. Reliqua methodus medendi, contra hunc morbum adhibita, similis fuit ei, qua in supra descriptis Febribus acutis usus fuit, acidis omissis sed pulveribus resolventibus nitratis, leniter camphoratis, & oleo amygdalarum dulcium ac spermate ceti vehiculo conveniente eo diligentius usurpatis. Genus mortis, in paucis illis, qui fato concedebant, erat repentina suffocatio absque moribus convulsivis concurrentibus, pro dubio ab empyemate subito ingruente.

§. X V I I.

Illud vero morborum genus, quod quam maxime universaliter hic loci & in vicinia nostra hoc anno occurrit, sunt variolæ tam discretæ, ut pleræque erant, licet copiosissimæ utplurimum, quam confluentes. Erant illæ eodem tempore, quo febres supra recensitæ in adultioribus potissimum observabantur, juniori ætati molestæ (y) ita tamen, ut hujus morbi constitutio epidemica ad autumnum usque se extenderet (z).

§. X V I I I.

Quod ad schema illarum refert, quod hoc anno se observandas præbuerunt, prægressis in multis individuis hæmorrhagiis narium consuetis, quæ etiam tempore eruptionis vel maturationis demum in nonnullis se exseruerunt, vomitue, tensiones dorsi (a) spasmodicæ & dolentes,

T t 2 artuum

(y) Confirmat illud observationem Sydenhamianam supra allegatam, quod eadem causa universalis, quæ in ætate majoribus febres excitat, in junioribus variolas aut morbillos uno eodemque tempore facile producat.

(z) Idem observavit modo laudatus *Sydenham* Oper. p. m. 41.

[a] Ex his aliisque nonnullis symptomatibus B. *Hoffmannus* Medic. ration. Syltem

artuum gravitas, ac totius corporis languor & æstus, horripilationibus & lypothimiis interdum intercurrentibus ad tantum vehementiæ gradum brevi invalescebant, ut ægri se lecto tradere cogerentur. Posthæc maculæ illæ rubicundæ sensim in tubercula elevatæ, ac in nonnullis initio speciem exanthematum miliarium præbentes, in aliis secundo jamdum die, in aliis tertio vel quarto demum erumpent. Lingua in plerisque ægrotis manebat humida & rubicunda, in aliis statim exarescebat, & muco tenaci obducebatur. Appetitus ciborum in multis per totum morbi decursum optime constabat & ad voracitatem usque interdum augebatur, in aliis statim sub initium morbi prostratus. Illi ægroti, quibus hæc prima morbi periodus magnis præcordiorum angustiis stipabatur, & in quibus exanthemata justo citius apparebant, variolas deinde eo ut plurimum copiosiores vel plane confluentes experiebantur (b). In quibus vero maculæ

tem. Tom. IV. Sect. I. Cap. VII. §. 5. probare contendit, quod materia prima variolarum in tubulis quibusdam medullæ spinalis latitet, sed hæc mera hypothesis est, rationes enim ab ipso allegatæ hoc tantum confirmant, quod morbo variolarum præfente, Systema nervorum simul vehementibus spasmis adficiatur, minime vero, quod causa variolarum in illo radicetur. Prius enim in aliis quoque morbis accidit, in quibus tamen causa mali manifeste in alia corporis regione hæret, verbi gratia in epilepsia ex stomacho, vermibus &c. Majori hinc probabilitatis specie dolores illi dorsi vel ab irritatione nervorum cutaneorum universali, dum materia peccans ibi erumpere tentat, & cutis inflammari incipit, medullam spinalem & totum Systema nervorum in consensum rapiente, derivatur; vel a fortiori pulsatione arteriæ aortæ, ad spinam dorsi sitæ, & in fere universali illa obstructione inflammatoria arteriolarum cutanearum majorem renisum expedientis, cum Antonio Cocchi Medico Romano (vid. Nov. Acta erudit. Lips. Ann. 1749. Mens. Febr. p. 67.) vel ab utrisque his causis simul deducitur. Aequè parum fundata videtur recentior celeb. de *Violante* opinio, sedem morbi variolarum cum Arabibus in succo atrabilario, glandulis suprarenalibus contento, quærentis. Ratio potius, cur plerique mortaliæ variolis subjecti sint, in universum loquendo nulla verior esse potest, quam quia crasis nativa sanguinis nostri in plerisque nostrum ita constituta est, ut contagio variolarum externo accedente, vel idonea constitutione aëris epidemica regnante, talis ebullitio in illo excitetur, quæ materiam peccantem numerosissimorum tuberculorum vesicularium specie ad cutem expellendo variolas facit, eo ipso vero Naturam humorum nostrorum ita immutat, ut eadem causæ externæ subsequen- tibus temporibus recurrentes rariis, & in plerisque nunquam, eundem morbum de novo producere queant, utut qualitas illa specifica sanguinis, variolas invitans, in Medicina nondum indicari queat, quæ in pluribus aliis morbis quoque Medicos subterfugit.

[b] Miranda est diversitas variolarum ratione malignitatis etiam in una eademque familia, ita ut mihi jam olim infantes iisdem parentibus geniti, & æquali vigore naturæ ad sensum donati occurrerint, qui simul quam maxime discrepantis indolis variolis corripiebantur, ut nonnulli ex illis vix lecto se tradere opus habuerint, & omnia mitissima experti fuerint, reliqui vero gravissimis & funestis statim Symptomatibus scilicet delirio, petechiis, mictu cruento, dysenteria, variolarum confluxu & subsidentia affligerentur, & methodo licet medendi ad morbi indolem statim accommodata morerentur. Eadem varietas in hoc quoque observatur, quod in constitutionibus cetera quam maxime benignis semper tamen variolæ deterioris & periculosis notæ in uno & altero ægrotorum occurrant.

culæ post quartum demum diem conspicuæ fiebant, illi eo paucioribus papulis postea infestabantur, licet hoc etiam in nonnullis fefellerit, sive ob consuetam morborum pro diversa individuorum constitutione nativa varietatem, sive propter verum morbi initium ab ægrotis ob nimiam formidinem securitatemve animi male adnotatum, sicuti illud in aliis quoque morbis epidemiis sæpe contingit, ita ut terminus a quo in eis nunquam quam maxime dubius sit, & haud leves in indicationibus therapeuticis rite formandis aliquando difficultates Medico objiciat. Exanthematibus in lucem productis, prima febris in aliis quidem cessabat, in aliis vero continuabat, ut haud pauci ægroti sub ipsa maturationis vel exsiccationis etiam periodo adhuc plurimus novis pustulis, præcipue in artubus inferioribus insignirentur. Fere in plerisque individuis una vel altera papula nigra reliquis interiecta erat, sine tamen insigni damno insequente, prout vix in uno quoque omnes pustulæ tam perfecte elevabantur, quin plures, præcipue in facie, nonnihil depressæ manerent.

§. XIX.

Eruptione exanthematum peracta, in nonnullis ægrotis sexto in aliis septimo die, ut regulariter fieri consuevit, papulæ illæ in pustulas sensim elevabantur, cum tumore faciei & manuum, qui tamen in iis, qui paucioribus variolis laborabant, vel exiguus, vel nullus erat, in aliis etiam die decimo vel undecimo demum ingruens. Si vero penitus emanebat, variolis licet de reliquo satis confertim prodeuntibus & elevatis, pessimum ut plurimum omen constituebat, nisi ptyalismus tempestive erumpens hunc defectum salutari eventu refarciret. In permultis variolæ initio valde sessiles manebant ac foveis depressæ, & non nisi sub ingruentibus variis motibus spasmodicis artuum vel thoracis & diaphragmatis ac tremore demum pure repleti, & ad formam convexam perducere incipiebant, id quod interdum subito & una nocte accidebat; vel motibus convulsivis & epilepticis, iisque enormibus, sicut tempore eruptionis, ita elevationis quoque & suppurationis papularum, comitabantur. Ut plurimum quoque tunc statim post septimum diem secunda febris cum pulsu celeriori & duro ac agrypnia incipiebat. In plerisque obstructio alvi pertinax ad 8. vel plures dies sine noxa continuabat, diarrhoea in paucissimis occurrente, haud pauci vero de ardore urinæ conquerebantur. Quibusdam tempore suppurationis phlyctenæ in utriusque oculi cornea enascebantur, postea sponte exsiccata. Delirium ut plurimum vel nullum vel nocturnum tantum, in aliis vero post diem 14. Urina erat coloris citrini, ut in aliis quoque febribus exanthematicis toto die observamus, materia peccante a renibus reliquisque visceribus ad cutem conversa. Quidam primis statim diebus sudoribus disfluebant, ita ut satis copiosis nihilominus papulis postea corripierentur, aliis abdomen per integrum morbi decursum insigniter inflatum & distentum conspiciebatur. Unum e

moestissimis sed simul minus periculosis symptomatibus erat obstructio narium a variolis, membranam pituitariam obsidentibus, quæ vero papulis disruptis, sponte evanescebat (c). Suppuratione a septimo ad undecimum diem usque continuata, in plerisque symptomata & quidem in nonnullis nono jamdum die remittebant, in aliis vero variolis confluentibus laborantibus ad XIII. usque diem vigeant, donec rumpi & exsicari pustulae inciperent, quæ tunc quoque sæpe, præcipue in tibiis in ingentes vesicas, valde urentes, & sero acri repletas, confluebant, pedetentim sine ulteriori incommodo siccatas, præter quod in nonnullis levis febricula, ad aliquot dies durans, iis reduceretur. Quibus sub declinatione morbi insignes maculae nigrae erumpebant, aut peripneumonia superveniebat, moriebantur. Ptyalismus (d) in duobus tantum vel tribus horum ægrotorum apparuit, saluari cum eventu, si non nimis cito suppresseretur, eo enim constrictio faucium strangulatoria insigniter levabatur. In omnibus fere ægrotis plantæ pedum copiosis variolis occupabantur, quæ confluentes unius sæpe majoris vesicæ speciem exhibebant, dorsum vero & abdomen paucioribus variolis, & tardius erumpentibus, sed majoribus insuem, conspicuum erat. In plerisque ægrotis pus vesicularum apparuit bene coctum, nec in ullo crystalli speciem exhibens (e). Quibus venæ sectionem abhibere statim sub primum morbi insultum licuit, adhibuimus autem in omnibus, annos pubertatis supergressis, vel eisdem proximis, & ad quos satis mature vocati fuimus, ii omnia deinde patientiora & mitiora experti sunt, etiam si copiosissimis & confluentibus pustulis corripentur (f). In omnibus vero, qui paulo copiosioribus pustulis

[c] *Mortonus Histor. LVII.* hanc obdurationem narium in variolis fere suffocativam observavit.

[d] *Celeb. Hales Hæmorrhagic. Exper. 22. §. 29.* ptyalismum in variolis a transpiratione suppressa eleganter deducit, non in omnibus tamen confluentibus adesse ptyalismum notavit jam *Lysterus p. 37.* variolas vero confluentes absque Ptyalismo interdum sanari recte annotat *Lobb Aphor. V.*

[e] Variolas tamen crystallinas *Freindii* aliis constitutionibus epidemicis olim observavi, quas etiam *Sebenckius Libr. VI. Obs. VIII.* jam indicat. *Bartholinus Aphorism. de cognoscend. & curand. morb. §. 1380.* dicit, quo citius variolarum morbus in hyeme incipit, eo violentior, id quod quidem ut plurimum licet non semper ita se habet, si eventum spectes. Hac nostra enim constitutione prima hyeme jam aliquot infantes hoc morbo decumbent, & tamen postea anno adultiore in plerisque satis faulste succedebat medela. In hoc tamen summi viri observatio apud nos se confirmavit, quod post solstitium æstivum semper malignioris indolis successive redderentur variolæ, exulcerationibus cutaneis profundioribus, & pulmonum vomitis funestis supervenientibus insignes. Idem §. 1398. dicit: quo mitior status contagii, eo lenior status inflammationis, id quod idem suam subinde exceptionem patitur. Interdum enim initio omnia sunt mitissima & brevi post superveniunt symptomata periculosissima vel plane funesta. Sæpe principium morbi est turbulentissimum, & deinde tamen omnia pacata fiunt & ex voto fluunt.

[f] Purpuram sed malignam morbillis inscutam, vide apud *Pechlinum Obs. X. Libr. II.* Ego illam & cum variolis, & cum morbillis alia occasione insulso pariter omine complicatam observavi.

laborabant, tempore suppurationis præcipue notanda erat tensio cutis ita aucta, ut asseris instar dura tactui explorantis se exhiberet, quam primum vero impetus febris secundariæ cessabat, omnia quoque ad pristinam mollitiem redibant. In nonnullis morbo superato ætemata pedum per aliquod tempus apparuerunt, epithematibus siccis adhibitis brevi tempore discussa. In aliis morbo exantlatò exanthemata purpurea miliacea sed absque febre per aliquot dies in cute effloruerunt, ad quæ profliganda vix alia re, quam regimine diaphoretico opus fuit. Ex tenuioris sortis ægrotis, in quibus vel omnis medela neglecta, vel inconvenientia, exempli gratia vinum enulatum, adhibita fuerant, plures morti in prædam cesserunt. Nonnulli quoque infantes rucolarum mihi postea allati fuerunt a variolis, utroque oculo eroso & humoribus effluxis, visu privati. De quibus ex morbis & symptomatibus prægressis judicare oportebat, quod labe occulta pulmonum aliufve visceris jam dum laboraverint, exempli gratia palpitatione cordis vel œdematis pedum & habitu corporis cachectico ante sæpius correptis, in eis medela non adeo faulste, ac in reliquis succedebat. Cardialgia enim & respirationis difficultas, vel etiam delirium vehementissimum illos a primo morbi principio statim invadens, quidem remediis adhibitis nonnihil initio cedere videbatur, variolæque satis confertim successu temporis erumpebant, tumor tamen ille salutaris faciei & manuum plerumque emanabat, summaque virium prostratio cum angustis præcordiorum, vel sputo copioso purulento apparens, illos brevi post in inevitabile mortis periculum conjiciebat, id quod vero in duobus tantum meæ curæ conceditis ita accidit. Sanguis horum ægrotorum primis morbi diebus venæ sectione emissus erat floridus & rubicundus, tertio vero die jamdum valde nigricabat & inflammationem adauctam prodebat. Crustam vero albam & spissam illam pleuriticorum in nullo eorum observavi, quam *Baglivus Prax. Med. Cap. IX. de variolis p. m. 63.* variolosis quoque familiarem esse dicit, id quod vero ob clima Romanum calidius, & inflammationem inde in incolis illius, variolis correptis, vehementiorem ibi fortasse ita accidit. Qui moriebantur, iis ut plurimum octavus vel nonus morbi dies funestus erat, nonnulli vero tardius & post decimum quartum adhuc diem satis cedebant. Reliqui dies, quibus salus ægrotorum quam maxime periclitabatur, erant 7. 10 & 11. In universum, ut supra jamdum dictum, primo vere & æstare benigniores apud nos observabantur, quam æstivo calore deinde magis invalescente, id quod in aliis quoque morbis sæpe contingit & de febribus intermittentibus speciatim dudum annotavit illustris *Werthofius Obs. de Febr. Sect. I. §. III. p. m. 10.* [g] An in iis, qui variolis mortui fuerunt, viscera quoque

[g] Constitutionem vero variolarum per æstatem ob aërem austrinum pessimam, autumnino autem mitiorem *Bartholinus Centur. IV. Histor. L.*

pustulis [b] obfessa fuerint, ob defectum Autopsiæ Anatomicae, quam parentes & reliqui consanguinei talium defunctorum vix concedunt, determinare nequeo. Denique adhuc notandum, quod unum eundemque ægrotum uno anno variolis bis vel sæpius correptum hac occasione haud observaverim. [i]

§. XX.

Methodus medendi a me ad debellandum hoc malum adhibita fuit lenissima, alias quoque semper proficua reperta, nisi symptomata subinde aliud exposcerent. Licet enim minime ego is sim, qui in corpore humano motus tam secundum naturam quam præter naturam contingentes a providente quodam principio innato, eos in conservationem illius destinante & dirigente, cum celeberrimis quibusdam nostri ævi Medicis deducam, sed potius principiis Physico-Mechanicis in phænomenis corporis humani explicandis ubique palmam concedam: tamen certissime etiam persuasus sum, quod si ullus alius, certe variolarum morbus ita constitutus

[b] Notum est optimos Observatorum Medicorum hac in re inter se dissentire, *Doleus*, *Bonnetus*, *Fernelius*, *Hovsius*, *Ballonius* aliique ab experientissimo *Lobb* *Tract. de variolis p. m. 4. & 5.* edit. Gallic. allegati, viscera interna variolis obfita viderunt, & supra citatus *Baribolinus Cent. IV. Histor. L. pancreas* speciatim iis correptum observavit, cum quibus consentit *Maurit. Hoffmann* *Syntagm. Pathol. Therapeutic p. 1032.* cujusmodi vero ægroti fortasse omnes moriuntur, cum pus ruptione talium pustularum internarum ad cavum aliquod corporis effusum, nulla arte educendum, non possit non plura funesta symptomata excitare, si eas variolis excipias, quæ in faucibus, œsophago, ventriculo, canali intestinorum, vel aspera arteria efflorescunt. E contraria parte *Lentilius Eteodr. Med. pract. p. 153.* puerum exhibet nono post invasionem morbi die variolis defunctum, qui cultro Anatomico subjectus omnia viscera absque variolis & sanissima exhibebat, cujusmodi exempla mihi etiam aliunde nota sunt. Ratio vero, cur materia peccans in variolis ad cutem præcipue erumpat, est miasmatis subtilitas & levitas, vi cuius illud a motu sanguinis aducto cum materia transpirationis ad cutem propellitur, & acrimonia sua ibi copiosissimos abscessus, vasculis capillaribus erosis & inflammatione fuscitata, producit, ita ut in quavis variola non possint non tot vascula sanguifera & serosa ramulique & papillulæ nerveæ ac pori cutanei pessundari, quot comprehenduntur area a basi pustulæ descripta.

[i] Variolas una æstate in iisdem hominibus bis vel ter erumpentes vide sis in *Observat. Edimburg. Tom. I. Num. 4. p. m. 43.* Eadem spatio duarum hebdomadarum bis in uno individuo de novo apparentes notavit *Atherton* apud *Morton. Histor. variolar. LXV.* Ipse *Mortonus* eisdem & quidem discretas ante bis in alio ægrotto intra spatium unius mensis observaverat, absque suppuratione insequente, cum diarrhœa funesta. Hoc vero hac nostra constitutione itidem contigit, ut illi etiam variolis corripentur, qui eis ante plures annos laboraverant. Prouti hoc quoque aliquoties expertus sum, quod a crebriori variolosorum contactu in iis quoque una & altera sine febre & ulteriori noxa effloruerit variola, qui hunc morbum ante plurimum temporis jam exantlaverant.

stitutus sit, ut per solas actiones & motus ex structura artificiosissima machinæ humanæ resultantes, & ex monitu *Baglivi* præstantissimi medici mechanici *Prax. Med. Libr. I. cap. 9.* in ægris variolis decumbentibus præsertim a medico religiose observandos, sæpe superari queat, & in eo consentientes habeo reliquos peritissimos medicorum pragmaticorum. Dum modo scilicet medicus impedimenta præcaveat, per abusum 6 rerum non naturalium ab ægrotis vel adstantibus alias naturæ obijcienda & procreanda, nec morbus malignitate laboret, vel alia labe cum eo complicata sit.

§. XXI.

Qui itaque de hoc morbo ob ægrotos in vicinia sua eo laborantes sibi timebant, iis propinato prius remedio leniter per alvum evacuantem postea auctor fui, ut bis in hebdomade pediluvio ex solo decocto florum chamomillæ parato uterentur, quo id obtinui, ut adfluxu sanguinis a partibus superioribus & capite præsertim ad artus inferiores invitato, postea omnia sub ipsa curatione hujus morbi auspiciatius procederent, nec illi tam facile deliriis vehementioribus, aliisque ab inflammatione partium capitum interiorum orientibus symptomatibus infestarentur.

§. XXII.

Quam primum vero signa ebullitionis in sanguine eorum actu præsentis se declararent, in omnibus paulo adultioribus ægrotis & annis pubertatis vicinioribus, vel eos supergressis, sine mora, ut supra dictum, venæ sectionem in pede instituendam [k] curavi, tantum sanguinis emittendo,

[k] Ratione usus venæ sectionis in variolis valde dissentiunt Auctores. *Lobb* medicus Anglus recentissimus cap. 10. libri supra citati cum aliis celebribus viris, ab eo allegatis, non nisi plethoricis, variolis correptis, eam convenire demonstrare conatur, id quod sano sensu quoque verum est. Verum quum plerique ægrotorum, variolis correptorum, sanguine ex hodierno vitæ genere abundant, & vel iusta tantum sanguinis copia præsentis, ille tamen postea tempore ebullitionis & inflammationis semper plus æquo extendatur, facile comprehendimus, statim in arteriis cutaneis vel visceribus quoque interioribus semper multo minus vehementem & periculofam fieri, si portio ejus, viribus ægroti accommodata, venæsectione evacuetur. Æque ac ii, qui hæmorrhagiis narium largioribus initio hujus morbi sponte correpti sunt, postea in decursu morbi omnia ut plurimum mitiora experiuntur. Hinc in paulo adultioribus, nulla penuria sanguinis evidente laborantibus, illam semper vel ut plurimum tamen necessariam esse recte alii statuunt, e gr. *Lisferus* de variolis pag. 16. & 17. *Cbesneau* *libr. 4. obs. 1. de variolis*, qui hanc operationem jam suo tempore in infantibus trimestribus Parisiis in usu fuisse refert, quam vero hoc casu Gallis relinquimus, *Pechlinus* *obs. 14. libr. 2. de Violante §. 104.* & primi variolarum descriptores medici Arabes vid. *Nov. Act. erudit. Lips. An. 1735. mens. Augusti. p. 348.*

do, quantum vires reliquæque res circumstantes suadebant. Venæ sectioni deinde ut plurimum subjunxi mixturam leniter diaphoreticam ex aqua florum tilix, scorzonæ, cerasorum nigrorum, fragorum ex succis, pulvere bezoardico Anglico, cornu cervi philosophice præparato, nitro depurato & cinnabari nativa ac syrupo contrayervæ paratam, singulis 2 vel 3 horis cochleariim proximandam, ægro, circa thoracem levi amictu munito, se in lecto levissime tectum in conclavi obscuro, omni calore factitio carente, continente. Potus erat infusum herbæ thææ cum lacte [1] frequenter calide haustum, aqua panata, cerevisia tenuis, vel bro-dium avenaceum apud nos usitatissimum & utilissimum. Cibos vero non nisi eupepros, & juscula tenuia potissimum concessi, carniæ esu maximam partem interdicto.

§. XXIII.

Hoc observato, opus eruptionis variolarum in plerisque blandissime succedebat, ita tamen, ut in nonnullis ante tertium diem papulæ jam apparerent, quorum aliqui postea quidem copiosissimis & confluentibus variolis correpti effatum *Sydenhamii* opp. p. 149. confirmabant. Si quibus vero motus convulsivi vel plane epileptici supervenirent, liquor anodynus mineralis Hoffmanni syrupo rubi idæi vel florum papaveris erratici temperatus, singulis 4 horis sumendus suadebatur, interposita mistura, ex aqua florum tilix, rutæ, cerasorum nigrorum, antepileptica Langii, pulvere bezoardico Anglico, lumbicis terrestribus, nitro & liquore cornu cervi succinato ac syrupo florum pæoniæ & contrayervæ parata. Sic motus illi violenti non solum brevi evanescebant, sed etiam pustulæ sensim elevatæ [m] pure repleti incipiebant, quam quidem repletionem emul-

[1] Experientissimus de *Violante* §. 158. potum largum aqueum in variolis exemplo celeberrimi Angli *Richard Mead* itidem maximo opere commendat, idque optima ratione, dum sic tota massa sanguinis fluidior redditur, & partes aqueæ ejus, nimio æstu deperditæ, refarciuntur, purisque secretio egregie promovetur. Hoc tamen curandum, ne vel nimis calide talis potus sumatur, sicque anxietates præcordiorum producat, vel tempore pomeridiano, proxime ante noctem præsertim, ab ægro in ejus usu excessus committantur, nisi quidem noctem insomnem & turbulentam experiri velit, ut in uno & altero contigisse observavi.

[m] Modum elevationis variolarum eleganter & secundum regulas mechanico hydraulicas explicat des *Saxæ* ages de inflammation §. 122. Idem §. 123. rationem exhibet, ex mollitie partium potissimum desumptam, cur majores variolæ in facie & manibus, & minores majorique cum difficultate in pedibus erumpant. Quæ observatio tamen non in omnibus individuis obtinet, quum plerique nostrorum ægrotorum majores & perfectiores variolas in cruribus & tibiis, quam in facie & manibus exhibuerint, in plantis vero pedum annotationes *Savvagni* verissimæ sunt. Ratio, cur facies & manus copiosius variolis corripiantur, ex faciliore propulso sanguinis per arterias carotides & axillares ad dictas partes queque haud male deduci potest, prout e contra-

sione, ex femine aquilegiæ, napi, cardui Mariæ, pineis, aqua cardui Benedicti, scorzonæ, cerasorum nigrorum, pulvere bezoardico Anglico, nitro & saccharo confecta, & singulo bihorio exhibita, ubi opus fuit, juvavi. Contra nimium æstum & agrypniam, tempore maturacionis nonnullis insigniter molestam, tincturam florum bellidis & papaveris erratici in aqua panata largiore ad guttas 25 vel 30 cum levamine insequente ordinavi, ita tamen, ut ad coagulationem emulsionis impediendam, ista sub illius usu vel plane omitteretur, vel tamen satis longis intervallis exhiberetur. Quibus suppuratio sine graviore incommodo procedebat, eis non nisi lapides cancerorum citratos cum paucis nitro in forma pulveris vel mixturæ præscripsi sumendos. Si qui de difficultate deglutendi & ardore faucium conquererentur, illis oleum amygdalarum dulcium recens expressum, cum potu calido frequentius ad cochlearia minora datum, egregie profuit. Sæpe vero accidit, ut die morbi 10 vel 11 ab alvo diutius obstructa, cardialgia vehementissima & asthma spasmodicum, multum periculi minitans, nonnullos corripere, clystere ex decocto florum chamomillæ cum lacte, nec non oleo chamomillæ & saccharo vel nitro parato facile tamen sedandum. Denique pustulis exsiccatis sal Sedlicense vel Epshamense aut aliud remedium laxans dosi cujusvis ætati conveniente exhibui, sicque curationi morbi coronidem imposui.

§. XXIV.

Præter hos morbos, post æquinoctium autumnale sensim evanescentes, nulli alii epidemici occurrerunt. Quæ enim circa finem mensis Julii & initium Augusti in intensissimo illo æstu in pluribus apparebant exanthemata purpurea absque febre erant, & dyscrasie scorbuticæ, calore atmospheræ adauctæ, & ad peripheriam corporis invitata, tribuenda videntur, brevi post pauca remedia absorbentia & nitrata adhibita iterum evanescentia. Prout & diarrhoeæ & ipsa dysenteria, eodem tempore in nonnullis sese manifestantes, erroribus in diæta & potu largiore commissis, aliisque causis occasionalibus potissimum adscribi merentur, & tunc statim sopitæ fuerunt, licet nonnulli satis vehementer & periculose eis decubuerint, in quorum vero sanatione nihil notatu dignum observavi.

thoracem & abdomen pauciores pustulæ occupant, quia motus sanguinis ad has partes per arterias intercostales & lumbares minus vegetus est. Causa vero, cur variolæ pleræque in figura lentis appareant, nulla alia esse potest, quam quia materia puris per tubulos cutaneos conoideos vel cylindricos erosos & destructos guttatim seu in forma globosa effluens, cuticulam simili forma elevat.

F I N I S.

HENRICI

CLXIX.

HENRICI MAII

E T

ARPOLDI PHILIPPI KOPFF,

D E,

FEBRE CASTRENSI,

QUAM VULGO

CEPHALALGIAM EPIDEMICAM

VOCANT.

Rinthelii 1691.

V v 3

Σὺν Ἰῶ Θεῷ Ἀρχιάτρω!

P R Æ F A T I O.

U Bique fere bellum! non sine ratione in hæc verba erumpere licet. Circumspicite quæso! Et Martem quotidie terra marique res novas moliri, ex improvise hostes, provincias splendidas, urbes eminentes, ac tam celebritate, quam magnitudine memorabiles, simulatque munitas arces, Et quicquid præterea terrarum in proximo est, instructo paratoque exercitu invadere, uno velut impetu oppugnare, Et ad ultimum penitus devastare videbitis. Quid? quod non tantum de latissimo terrarum orbis ambitu, sed nostra (proh dolor!) etiam de Provincia ac Republica Microcosmica hoc verissimum est: Etenim, nulla ibidem pars tam nobilis, nulla tam eminens ac præstans, nulla tam munita existit, cui a morbis, hostibus istis crudelibus ac truculentis, bellum non inferatur, Et cui, unde timeat, non in singula fere momenta immineat, sub quorum vexillo, cum Et militet nec ultimum ducat agmen morbus iste Castrensium dictus, ejus quoque atrocitas ac lugenda catastrophe ad Meditationem hancce Inauguralem me invitavit atque commovit; castris igitur motis, pro viribus huic hosti Microcosmico oppositurus, Et ad illius impetus intestinos debellandos remedia, tanquam arma, demonstraturus ero. Quod dum facere tento, ingredi videor viam difficilem, ac spinetis sentibusque multis obsitam, sed facilem monstrabit auxiliatrix Dei ter optumi maximi manus: Ad te igitur, o potentissime omnium morborum domitor, Jehovah, oculos meos extollo, Et solliciti veneror precibus, velis mentem meam illustrare, mihi que clementiam ac Benedictionem tuam largiri, Et Spiritu tuo Sancto succurrere, quo hujus armatus auxilio, nil nisi Divino nomine gloriosa, mihi que ac proximo utilia scribam, statuam atque defendam, hostisque ita presentis violentiam haud infelici cum successu propellere Et obterere possim. Lectorem Benevolum, vana si que habet præjudicia Et inimicos veritati affectus, a tergo ut relinquat, nec styli elegantiam, aut mellitos verborum fosciculos hic a me expectet, sed, si quid reperiet, in quo aliquid humani passus Et erraverim, uti factum esse credo, cum nemo in scribendo adeo felix, ut illum non aliquando error seducere possit, erranti, auctore Tullio, solam confessionem esse medicinam, meque hominem, nec humani quid a me alienum esse, idemque Sibi aliquando evenire posse probe meminerit, ea, qua par est, humanitate Et modestia peto atque contendo.

THEOREMA I.

Dimidium facti, qui bene cæpit, habet, *Horatius* quondam cecinit; hujus monito! & ego obtemperaturus, antequam in hunc non levis armaturæ hostem microcosmicum copias educam, methodo hæcenus recepta atque consueta, nomen ejus quoad Etymologiam, Homonymiam & Synonymiam perpaucis delibare atque expendere e re fore duxi. Ut autem a primis, quod dicitur, incunabulis rem deducam, hostis, quem in medium produco, vocatur *morbis castrensis*, morbus salutatur quasi *μὲν βίη*, infortunium vitæ effato *Excell. Moeb. Epit. instit. medicar. lib. 2. part. 1. c. 1. pag. 69.* Morbus enim, utpote nostræ vitæ gladius secundum *Helmont. ignot. hosp. morbus §. 11. pag. m. 313.* mortis esse solet prodromus, atque ad illam via habetur proxima, vel saltem, dum dies noctesque circa vitam nostram hospitatur, eamque insidiis destruere conatur, in miseram infortunatamque vitam nos præcipitat, id quod iis, qui multorum annorum decursu, & chronicis decumbunt morbis, noto eheu! notius est. Cum vero *morbis* admodum generale sit vocabulum, omnibusque ferme affectibus applicari possit, impræsentiarum mihi tantum sermo de *morbis castrensi*, utpote in castris ob enormes diætæ errores, quos martis filii in suis corporibus committunt, aut committere coguntur, aëremque inquinamentis ex aquis cadaverum injectione corruptis, ex castrorum fordibus, item cadaveribus partim hominum crudeli Marte in præliis cæsorum, vel morbis contagiosis extinctorum, partim brutorum, per agros sparsim jacentium, nec humatorum susceptis, pollutum & conspurcatum, familiarissimo.

THEOR. II.

Homonymiæ loco monendum erit morbum castrensem (I) sumi *latissime*, pro quovis fere morbo, quem milites ex castris attulere, (II) *late* pro aliis morbis in castris qui sunt frequentes & familiares. (III) *stricte*, pro febris maligna, continua, contagiosa, dira cum cardialgia, ac cephalalgia, aliisque diversis stipata symptomatibus, quæ ultima acceptio etiam est hujus loci.

THEOR. III.

Accedendum nunc ad Synonymiam, ubi varia quæ huic morbo imposita, explicanda veniunt nomina. Diversis vero ab Authoribus diversis insignitur nominibus. Quam plurimis vocatur morbus Hungaricus seu febris Pannonica, hancque suam denominationem hinc accepisse conjicio, scilicet, quod Anno 1566, vel ut alii voluunt, (relatum enim lego)

lego). Anno 1572. Maximiliano II. Imperatore contra Turcarum Tyrannum Solimannum ad Comorrhæm exercitum ducente, tanta hujus contagii vis exorta, quæ non modo illum exercitum maximam partem invaleret atque opprimeret, sed etiam exauctorato postmodumque diffluente milite, aliis exinde Gentibus ac Regionibus, infesta ac lugubris advenerit. Germani appellitare solent, *Das Ungarische Fieber, die Ungarische Seuche.* Aliis morbus Castrensis seu militaris dicitur; *Die Feld Soldaten-oder Krieger-Kranckheit.* Nonnulli Cephalalgiam Ungaricam seu epidemicam nominant, teste *Thom. Minadoo lib. 1. de febr. malign.* ob acutissimum ac exquisitissimum capitis dolorem, quo hac lue correpti miserabiliter & jugiter excruciantur, nostrates dicunt, *das Kopff Wehe.* Aliis ob contagium nimiumque decumbentium calorem, *der hitzigen ansteckenden Kopf-oder Haupt-Kranckheit;* Aliis a delirio, quod accedit, *des Hiratobens* nomine venit. Ut alia cognomina a symptomatibus hanc febrem comitantibus petita, lectori delicatulo tædium exinde nonnunquam oriundum, ne causam, silentio præteream.

THEOR. IV.

Perspecto hujus hostis deperditi, hominibusque multiplices insidias struentis nomine, ejus persona jam delineanda erit. Describitur vero *morbis Castrensis*, quod sit febris maligna, continua ac contagiosa, seu commotio & exaltatio spirituum & massæ sanguinæ per totum corpus præternaturalis, modo a materia ætherea particulis malignis ac hostilibus imprægnata, modo a particulis p. n. in corpore latitantibus, atque a causis procatartæ in actum deductis, exoriunda, cephalalgia insigni, & cardialgia, ingenti atque subitanea virium prostratione, siti, reliquaque infelici symptomatum caterva stipata.

THEOR. V.

Ex februm, & quidem malignarum censu esse affectum hunc præsentem, nemo symptomatum eum concomitantium vehementiam considerans, facile ambiget; cumque non statis solum temporibus, sed nullo non tempore potius, nullisque induciis ac feriis datis, ægrotum continue ac indefinenter, quamvis interdum remissius, interdum fortius id fiat, affligit atque divexat, illum dici debere continuam, extra dubitationis aleam quoque est positum.

THEOR. VI.

Contagiosum & istum appello, neque id immerito, cum excursions in aliena faciat subjecta, castraque locet, totasque domos imo integras non-
Disput. Medico-Pract. Tom. V. X x

nunquam familias devastet, ille enim, qui ad hujusmodi ægrum, ceu ad ignem, accedit propius, incalescet plus facis, hinc vult quoque *Rulandus*, istum, qui luem hanc velit hoc privare encomio, dignum esse, qui tandem cum ea lue correptis versetur, dum hausto seminario pari se teneri affectu ipse confiteatur. Non tamen statim sequitur quasi omnes omnino homines corripere necessario debeat, magis enim huic quam illi insidiatur, corporaque quædam facilius, quædam non ita prompte luem hanc malignam suscipiunt, prout nimirum magis vel minus corpora ad fomitem istum recipiendum fovendumque sunt disposita, quibus igitur dispositio & indoles corporis inest, ibi promptissime contagium sese insinuat, & insidias suas exstruit. Atque hinc deducenda videtur ratio, cur contagium plerumque promptius de parentibus in liberos, fratre in fratrem, consanguineum, quam in alium, qui de parentela non est, propagetur aut vim suam exerat, & quo quis sanguine conjunctior & magis propinquus (observatum enim ab Autoribus practicis, nonnullos impune cum infectis, quibus nulla sanguinis cognatione erant devincti, conversatos, postea a consanguineo infecto levi occasione etiam infectos fuisse) eo celerius sæpenumero malum hoc alter ab altero concipiat, consanguineique magis habeant quod meruant, quam qui nullam sanguinis cognationem agnoscunt, solent enim corpora parentum ac liberorum, fratrum aut aliorum de parentela nonnunquam sibi similia esse, ideoque ad seminaria hujus miasmatis recipienda fovendaque magis apta atque accommodata.

THEOR. VII.

Quemadmodum dux bellicus non facile cinget hostilem exercitum, nisi ejus situm satis superque cognitum habebit atque perspectum, ita nec medicus de extirpanda minera morbi cogitet, nisi sedem ejus atque hospitium sufficienter exploraverit, ut *Celsus lib. 4. de re med.* monet, ex hujus nempe cognitione accurata, qua parte irruentibus turmis contra eundem sit, dein patescit. Quo igitur & ego succumbenti magis parti succurrere in tempore queam, postulat necessitas, ut subjectum, seu quoniam in loco hostis hic maleferiatus castra sua ponat, rimer intimius.

THEOR. VIII.

Subjectum vero seu *pars affecta* communi veterum, ac nonnullorum etiam recentiorum suffragio statuitur cor, ac cum *Galeno libr. 1. de differ. febr.* etiamsi reliquæ corporis partes calorem habeant præternaturalem, is vero ad cor non pertingat, nunquam oriri febrem, sibi firmiter persuasum habent, verum enim vero attenda mentis cogitatione in examen vocata hac *Galeni* sententia, nemo non, cui veritas est cordi, nec in verba *Galeni* (cum *Massaria* de se ipso fateri non erubescente, sese *Galeni*

leni erroribus assentiri malle, quam indagare) juraverit, clare & distincte perfacile videbit, illum veritatis scopum hac in re minime attingisse, apud me saltem nunquam præconcepta hæc opinio tantum poterit, ut etiam sine ratione valeat autoritas, ignoscet mihi itaque veneranda antiquitas, quod hoc in passu illius partes sectari non liceat, meque ejus discipulum profiteri veritas obstet. Cordis enim vitalitas ab ea supposita, nondum firmis rationibus demonstrata est, imo plurima exempla potius evincunt, cor (nisi illud collective cum spiritibus ac tota massa sanguinea acceptum velis) omnem suam activitatem & operationem non ex se, sed ex spiritibus scenerari, eoque duntaxat nomine vitalitatis reddi particeps, si enim influxus spirituum per pauca temporis momenta sufflaminetur, a motu cessat, & æque torpidum ac immobile evadit, ac alia corporis pars, id quod experimentis confirmant *Willis. Anatom. cerebr. cap. 24. Lower de corde cap. 7. Rivin. de spiritu hominis vitali cap. 5. §. 8.*

THEOR. IX.

Proinde sepositis omnibus præjudiciis mihi *subjectum* principale seu pars immediate affecta erunt spiritus, a medicis tam insitorum quam influentium, vitalium ac animalium nomine indigitati, spiritus inquam sunt, in quibus miasmata peregrina tragœdiam ludunt, hinc ipsi *veteres*, dum in digestionis vitiiis facultates concoctrices, in læso motu expultrices proxime accusarunt, quid aliud insinuatum ivere, quam vitale quoddam principium, actionum tum naturalium, tum præternaturalium primarium subjectum; & ex *recentioribus* *Sylvius* & *Willisius*, quando in assignandis febrium causis ebullitiones & effervescentias extollunt, nihil aliud, quam intus agentem spiritum, impetum illud faciens Hippocraticum, tacite inculcare videntur. Cum igitur cor eatenus hoc in morbo male afficiatur, quatenus spiritibus animatum existit, calorque omnis in corpore perceptibilis a spirituum præsentia dependeat, uti non modo probat subitaneum ejus augmentum, quod ex spirituum commotione in animi pathematibus, v. gr. in ira (qua etiam multos in febres malignas incidisse practicoorum fideles testantur observationes) obortum, quivis in se ipso experiri potest, sed & e contra notabile frigus in artuum extremitatibus senum, item e morbo graviore eluctantium, vel potius in agonizantibus ac morte ipsa, observandum, quando recedentibus successive spiritibus cum vita sensum sensimque corporis calor quoque recedit, totumque corpus friget, livet ac pallet, his, inquam bene pensitatis, nemo facile, nisi forsan solo contradicendi studio delectetur, ac litium sit amans, dictis fidem derogabit, spiritibus nempe primarium ac principale febris hujus malignæ *subjectum* existere atque domicilium.

THEOR. X.

Cognito subjecto, usus & necessitas adurgent ut progrediar, sollicitus de causis; nam

Felix, qui potuit morbi dignoscere causas.

Quam abstrusum autem sæpissime sit hoc causarum scrutinium, præfici tota die toto pectore ingemiscens pro dolor! experiuntur, ea propter & veniam mihi polliceor, si forsitan cupiam visum fuerit, me in re tam obscura & abstrusa ob ingenii humani imbecillitatem a tramite veritatis aliquantum aberravisse. Si vero ullibi, certe hic locum habet $\tau\omicron$ $\delta\epsilon\iota\omicron\nu$ & supernaturale, illud enim stabiliunt verba Jehovæ: si non audiveritis me, constituam super vos febres &c. *Levitic. 26. v. 14. 15. & 16. & Deuter. 28. v. 15. 22.* Ex causis mere naturalibus pro causa immediata & proxima agnosco materiam ætheream (vocat ut lubet, non moror, quid enim verborum dissensus, modo de re ipsa liceat convenire) particulis seu effluviis malignis massæ sanguinæ poris ac spirituum nostrorum maxime improportionatis, ideoque mixtionem blandam reponentibus, tinctam atque inquinatam, illa enim aura, utpote vector $\mu\iota\alpha\sigma\mu\alpha\lambda\omega\nu$ effato *Celeb. D. Wedel. Physiol. sect. 3. cap. 19. §. 9. pag. 155.* dictis effluviis a variis causis, quas longa serie recensitas vide apud *Ruland. de hie hungar. cap. 2.* contaminata & infecta, vel mediante inspiratione, vel per poros cutis foras intus & intus foras spectantes, vel assumptorum aut salivæ poris sese insinuans in corporis penetralia recepta, vel etiam hostis in ipso corpore ob transpirationem insensibilem sufflammatam, vel hæmorrhoides in viris, menstruas purgationes in foeminis, & lochiorum sive secundinarum retentiones in puerperis, aliasque consuetas evacuationes prohibitas & suppressas, in tubulo quodam velut intra mænia inclusus ac delitescens atque a materia subtili peregrina & exotica, ira, terrore, imaginatione, motu aut exercitiis immodicis, ita medicamentis præpostere præscriptis aut usurpatis, aliisque erroribus in diæta commissis valide exagitatus, sicque cellula sua amplius capi nescius, sed qua data porta e latebris prorumpens, & ad massam sanguineam & spiritus proveniens ob confusionem particularum inter se maxime contrariarum non amica conjunctio, sed potius impetuosa conflictatio atque actio & reactio exoritur, sicque sanguis & spiritus ad tumultuosos hos impetus & seditionem febrilem concitantur, tristemque hunc affectum & aspectum in scenam producant. Pro diversa vero subjectorum quæ invadit, constitutione ac miasmatis peregrini indole, proque majoris vel minoris quantitatis in corpore præsentia, eo plus quoque vel minus spiritibus facessit negotium & ad seditiones intestinas vias sternit, febris.

febrisque modo mitior ac remissior, modo gravior ac atrocior, nunc paucioribus, ac levioribus, nunc pluribus & gravioribus stipatur symptomatibus.

THEOR. XI.

Ne cæco quodam impetu in spectatissimum curationis campum prius irrumpam, quam hostis hujus deperditi cognitionem fuerim consequutus, exploratores nonnulli, quorum ministerio ejus structas insidias dignoscere queam, præmittendi. Signum vero hostis imminens certum & infallibile vix aut ne vix quidem determinare possum, etenim morbus hic prima fronte speciem levis præ se fert momenti, & indicia habet adeo exigua, ut & ipsi ægri sese morbo laborare vix credant, sed per aliquot dies circum ambulantes, *dencken, Sie wollen es übergehen, habe nichts zu bedeuten;* medici quoque ipsi vocati malignum hunc morbum sæpius pro benigno, magno salutis ægri cum detrimento, habeant, ast verissime mel in ore, fel in corde gerit. Quod si tamen plures eodem tempore hoc decumbant morbo, & epidemice grassetur malum, varios quispian errores in diæta commiserit, & adhuc committat, cum alio eodem morbo decumbente conversatus fuerit, (præprimis si ex parentela est) hincque de nausea, virium imbecillitate & lassitudine membrorum dolorosa (multi enim primo morbi incurfu sese plane defessos & elumbes, haudque aliter ipsis esse, ac si fustibus probe fuerint percussi, conqueruntur, quomodo vero & quibus in locis molestiam percipiunt, clare & distincte exprimere non possunt, *Sie klagen, Sie wären so matt, könnten den Kopff nicht mehr oben behalten; Es wäre ihnen nicht anders, als wänn ihnen alle Glieder zerschlagen wären, und es thue ihnen alles wehe*) de levi it. horrore, quem calor præternaturalis excipit, & cephalalgia ac præcordiorum anxietate conqueratur, singula hæc tragædiæ prologum agunt, & proditores sunt adversantem interius latitare hostem, jamque colluctari incipere indicant.

THEOR. XII.

Nausea adest adeo, ut ciborum ne conspectum quidem vel odorem solum perferre queant, quatenus vel ventriculo oblata alimenta alienis ac vix subigendis aut domabilibus prædita corpusculis, vel ventriculus a materia peccante ita obrutus, ac debito spirituum agmine depauperatus, ut suo rite defungi nequeat officio. *Virium* observatur *subitanea prostratio*, ob spiritus craseos ac texturæ limites transilientes, & a causa morbifica aggravatos atque oppressos. Accedit *lassitudo membrorum* a spirituum languore & torpedine, causaque morbifica musculosas partes occupante, vel ob vasa a sanguine exæstuante plus solito distenta nervos-

que angustantia, ut sic spiritus satis copiose non admittant. Cum superficiali horrore orditur tragœdiam, quatenus nimirum spiritus, dum in expulsionem ejus, quod hostile est, insurgunt, pro hac facilitanda vires quasi sumturi, exteriora aliquatenus relinquentes, interiora petunt, proque majori vel minori desertione exteriorum, frigoris vel horroris major minorve producitur sensus, infidus vero hic hostis a materia subtili agitur, spirituum expugnationem strenue dum affectat, illi ab hoste lacerati statim classicum canunt, & quam citissime copias suas (quasi bellicæ disciplinæ ritu instructi) undique contrahentes ac in subsidium advocantes, cum toti in id incumbant, quod ad salutem œconomix pertinet, facto velut agmine omnem ad ingratum & molestum hunc hostem oppugnandum navant operam, dum autem contra hostilem impetum insurgunt, validique cum impetu sibi mutuo occurrunt, hic trudit, illi repellunt, hinc bellum succedit intestinum ac pro victoria decertant, quo ex conflictu & motu non potest non subsequi calor præternaturalis. Cephalalgia intolerabili fere perseverantia continuante miserrime affliguntur atque detorquentur, haudque aliter dolet caput, ac si in partes mox dissiliret (qua loquendi formula ægri ut plurimum utuntur. *Sie klagen, es wäre nicht anders, als wenn ihnen der Kopff wolte in stücken zerspringen*) ab irritatione & vellicatione nimia fibrillarum capitis nervorum fecessum a se invicem meditantium, exorta. *Anxietates* ipsis ægris non satis explicabiles circa præcordia (quas vulgo *Hertzens-Angst* appellant) diuturna obsidione in eas sæpe illos redigit angustias, ut de summis illis anxietatibus ac inquietudinibus a rosione atque lancinatione nervorum, secundum veterum anatomicorum ordinationem, sexti paris, vel a constrictione, contractione aut crispatura spasmodica fibrarum nervorum irritatarum orificii ventriculi, diaphragmatis, pleuræ, vel ipsius etiam mediastini &c. vel a distensione ventriculi flatulenta nimia, adeoque diaphragma comprimente, ejusque motum impediendo conquirentes, quo se vertant nescii, sicque sese contrahentes interdum, ut genua contingant ora, intolerabiles ferme anxietates hac ratione lenituri, intimis gemitibus atque suspiriis (triste visu & auditu) medicorum implorent auxilium & consilium. *Sie klagen, es sey ihnen so angst und bange, so enge, voll, und gespannt um das Hertz und um die Brust, daß sie nicht wissen zu bleiben, noch wo sie sich hinkehren oder wenden solten.* Delirium superveniens spirituum copias modo huc, modo illuc excursionem facere, ac in diversas rapi partes, hincque sui juris non amplius esse, adeoque functionibus sibi demandatis non præesse, sed a debito deviare munere demonstrat. *Sitis* dependere videtur vel a salis acrimonia sui dilutionem expostulante, vel ab obstructione pororum glandularum stomaticarum in es f. n. hiantium humoremque salivalem depiorantium. Oris adest siccitas & ariditas, ob calorem febrilem humorum salivalem depalcentem, vel ob serum sanguinis per habitum corporis,

ris, aut per alias vias magna copia extra corpus protrusum, vel obstructionem glandularum oris.

THEOR. XIII.

Pulsus mentitur, non fida sui tactus præbens indicia, interdum enim sanis quam simillimus, nunc magnus ac robustus, hostis copias prodens, spirituumque resistendi valorem ostendens, nunc parvus ac debilis ob spiritus a conflictu debilitatos atque absumtos. *Urina* quoque prout pulsus incertus veritatis aut falsitatis demonstrator, unde experientissimi etiam practici, & Argo ferme oculatiores sese ab insidiosissimo hoc hoste sæpissime deceptos fuisse fateri coguntur. Cætera sicco lubens pede, brevitatibus causa, prætereo, proinde, plura, qui desiderat, signa, practicum haud gravatim adeat monumenta, ubi, quæ hic desunt, abunde reperiet; probe autem attendendum est, signa hinc inde a practicis quæ describuntur, non in omnibus subjectis adesse simul, sed modo hæc, modo illa, nunc plura, nunc pauciora animadverti, pro hostis nimirum febrilis, corporumque infectorum diversa dispositione atque indole, quæ consilio & prudentiæ medici præsentis committimus. Monendum quoque, ne uni alicui soli innisi signo, inconsiderate nimis ocyus morbum hunc dijudicemus, sed potius omnibus simul conjunctis circumspicte dignoscere perdiscamus secundum effatum *Galeni*: *χρητὰ πάντα θεοσαδαι τὰ σημεῖα καὶ μὴ πρὶς εὐεὶ ἐνί*, i. e. omnia signa simul sunt consideranda, nec uni soli fides adhibenda.

THEOR. XIV.

Signis diagnosticis declaratis, prognostica quoque non intacta relicturus sum, cum vero hic valeat, quod *Tullius* Romanis bellum diffusurus dixerat: *omnis belli exitus est dubius*; jussuque ac suasu *Hippocratis* 2. aphor. 19. morborum acutorum non omnino & sine dubio, adeoque non in totum & absolute certæ salutis aut mortis sint prædictiones, ideo prudens & circumspicte medicus in prognosi formanda suum potius judicium differat atque suspendat, donec manifesta alterius partis victoriæ sese obtulerint indicia, ne videlicet pronò nimis judicio ac præpostere præfagiendo turpiter se det, famamque suam vulgi ludibrio exponat: hinc & *Hippocrates* in libr. prognost. inquit: *medicum providentiâ uti, ut opinor, optimum est.* Non itatim ergo ex hujus vel illius symptomatis remittentia felix eventus certo prædicendus, nec ex atrocitate symptomatum non subito mors infallibiliter præfagienda; cum hætenus observatum sit sæpius tantam symptomatum adfuisse vehementiam, ut mortem præsentissimam esse quis dixerit, nihilominus tamen optatum salutis exitum insequutum, e contra vero quamplurimos mitiorum symptomatum

tuna praesentia, & ubi certissima salutis spes promittebatur, vitam cum morte commutasse, blanditur enim hic morbus, & fallit instar canum, qui minus latrant, acrius mordent, & dum salutem in fronte, in occipitio funus gerit.

T H E O R. X V.

Unde nec audienda est Hippocratis sententia, de diebus criticis in morbis tam stricte observandis, cum infirmo admodum stet talo atque fundamento; raro enim ad ægrum in principio morbi, sed ubi vetularum & agyrtarum consilia nil amplius possunt, & ridiculum ac magis abominabile proverbium, *Wir wollen es noch einen Tag oder was an-oder zusehen*, minuitur periculum, primum vocatur medicus, ut hinc, licet spirituum conatum criticaeque videat evacuationes, nesciat quo hæc die eveniant: deinde etiam in febribus malignis ordinem dierum accuratissime observanti, rarissime vera & perfecta critica evacuatio certa aliqua, præcise nimirum hac vel illa die, non alia, præcipuis in ægris nostris obvenit notanda, omnibus namque diebus spiritus adhuc validi adque resistendum alacres, hospitem ipsis maxime inimicum expellere valent, nec opus habent, ut sibi præscribi patiantur a certo dierum numero.

T H E O R. X V I.

Mente constare, & ad oblata sese bene habere bonum 2. *aphor.* 33. Unde si medicamenta exhibita non evomuntur, symptomata revera remittunt & mitigantur, viresque conservantur, emunctoria etiam corporis sunt aperta, ut materia peccans cæteraque excernenda rite excernantur, spirituum triumphantium arguit robur, & contra; ægroti in Deum, medicum & medicamentum fiducia adque pharmaca sumenda obsequium, animum ac spem sanationis promittit; si vero eos, quibus alias semper affluet fuerit, formidare solet æger, atque præter morem ad remedia refractarius sit, somnus item terroribus, somniisque turbulentis plenus, malum est signum teste Hippocrate 2. *aphor.* 1. Sudor etiam frigidus juxta Hippocr. 2. *aphor.* 37. cum febre acuta mortem portendit, hunc tamen plures infantes passos esse annotat Nobiliss. *Dol. Encycloped. pag.* 759. idem & singultum, quem in febribus malignis ad mortem prædicendam se nunquam decepisse *Epiphan. Ferdinand.* verum testatur, sæpius observavit, sed non semper funestum, *pag.* 395. 759. Mala quoque sumitur prognosis, quando virium prostrationes, anxietates circa præcordia indies magis magisque ingravescent, motusque superveniunt convulsivi 4. *aphor.* 65. 66. *Willis. de febr. pag. m.* 184. Triste etiam signum

signum est, si facies accedit Hippocratica dicta & obliuio amicorum atque adstantium constans, ægri nunc corpore perpetua agitatione anteriora, nunc posteriora versus inclinant & indecenter se denudant, mox super lecto erecti sedent, mox ex eodem subito exiliunt, floccos carpunt, vel plicas supra lectum explicant, medicamenta potuive communem avidè & quasi raptim bibunt, vel quodlibet objectum inordinate arripiunt, quod qui faciunt, attestante *Dol. Encyclop. pag.* 759. rarissime evadunt.

T H E O R. X V I I.

Affectus hic præfens cum sit acutus, brevi quoque illum valedicturum esse sperandum, inprimis si statim ab initio remedia adhibeantur idonea, vires respondeant, nullusque error intercedat; terminatur ut plurimum modo per sudores, modo per hæmorrhagias narium, modo per urinas, vomitus aut secessus, *Confer. Willis. de feb. cap. 9. p. m.* 171. per abscessus vel pone aures, vel alio loco erumpentes, testibus *Gabelshov. cent. 1. curat. 8. Ruland. de Lue Hungarica cap. 2. per fluxum hæmorrhoidalem in viris, quale exemplum ipse præbet Coberus Decad. 1. observ. castrens. 10. pag. m.* 54. per menstruas purgationes in fœminis, idque vel ad salutem, si modo dictæ evacuationes & excretiones a spiritibus vel sponte, vel medicamentis adjunctis institutæ, cumque ægrotum & *Dopia* viriumque refectione conjunctæ, vel ad mortem, si cum virium dispendio factæ. Sæpe etiam morbum iri solutum pustulæ & tuberculi, nares, labia, imo oris interna, faucesque obsidentes notant, quatenus nimirum loca illa materiæ peccantis subterfugia esse a peracta lucta conjicio, dum enim particulæ heterogenæ morbificæ una cum sanguine a centro ad peripheriam corporis circulantur, ac per poros avolare gestiunt, id vero vel ob lentorem conjunctum, vel ob vias non satis patentés atque patefactas cum non æque possint, in ambitu corporis, tanquam littore microcosmico, quod alluit sanguinis unda, concretæ ac defixæ hærent. Nonnunquam in alium transmigrat morbum, sic *Dol. Encyclop. pag.* 760. in hydropis castra transiisse annotat.

T H E O R. X V I I I.

Hostis alterum oppugnaturus non facile prius intendit luctam, quam machinamenta & vires contrariæ partis probe sit expertus, quare hinc inde hostis salutis nostræ præsentis, castris viribus perspectis, divina aspirante gratia, nunc ad id, quomodo sit adoriendus ac debellandus, trophæaque cum victoria sint obtinenda, meditationes meas restringam. *Methodus medendi* destinata est hisce consultationibus, illa enim per *indicaciones* salutaria eruit auxilia. *Primo* igitur pessimus iste hospes in *Disput. Medico-Pract. Tom. V.* Y y ver-

versorio corporis nostri planissime non tolerandus, sed quantocius, quibuscunque fieri potest remediorum armis, ejus acie retusa è corpore expellendus & profligandus, omniaque externa, atrocissimo huic hosti stimulum addentia, evitanda & è medio tollenda. *Secundo*, spiritus transfugi in desertas stationes revocandi, ferocientesque placandi & demulcendi, ut exinde dulcissima quies, exoptataque pax inducatur. *Tertio* spiritus etiam à conflictu debilitati novis viribus per medicamenta accommodata in tempore erigendi atque corroborandi, quo pares sint ferendo oneri & oppugnando hosti, sicque medico suppetias ferre possint, nec dubium erit, quin viribus unitis de crudelissimo hoc tyranno victoriam sint reportaturi. *Quarto*, partium obstructarum quoque semper habenda est ratio, unde obstructæ referendæ viæ, omneque illud, quod liberum sanguini cursum interdiceret, atque coactam quietem imponere aptum, illud extirpandum & eradicandum, quo sanguis circuitum suum debito modo absolvere ac libere peragere valeat. *Quinto*, præcavendum, ne semel profligatus hostis recrudescat, ac sese recolligat, notaque repetat diversoria & castra, sicque novas excitet tragædias.

T H E O R. X I X.

Consilio inito hosti obviam eundi, ingrediar & visitabo *Armamentarium* tribus *Cameris* distinctum, atque ex iis varia & idonea medicamentorum tela & arma depromam ac desumam, quibus hostem hunc debellare & propulsare queam. In prima igitur Camera *Chirurgi gladiolum*, qui venam pertundit atque perfodit, *venæsectionem* puta, invenio, hæc autem, cum tanquam gladius sit in manu infantis, cæcutientis aut furiosi, si non cum judicio & cautela usurpata fuerit, in hoc affectu probe perspicendum est, an admitti vel omitti debeat, hæc vero acriter inter Doctores controversatur, singulis pro sua sententia tanquam pro aris ac focis pugnantibus, laudatur ab his, culpatur ab illis; a phlebotomia inchoat *Riverius*, atque sanguinem non solum mittendum, sed etiam iterandam venæsectionem putat, id quod in Gallia quidem fortasse quis imitari posset, nostri vero germani talem sanguinis profusionem non sustinebunt. Unumquemque igitur suo ingenio abundare facile concedens, per me sit suum cuique pulchrum, & ut paucis me expediam, libere pronuncio, plus studii conferre ad pretiosissimum vitæ thesaurum ac balsamum sanguinem custodiendum, quam venæsectione dimittendum, gloriosius utiliusque esse, quod si tamen retentiones hæmorrhoidum in viris, mensum in mulieribus, aut alterius evacuationis consuetæ suppressiones accidant, malumque ab illis foveatur, spiritus ipsi vel per narium hæmorrhagiam, cum *euDopia* tamen ægroti conjunctam, vel aliis modis hac medendi ratione modoque sibi succurrendum esse moneant, ipsaque sufflaminata evacuatio ita fieri debere urgeat, venæsectio quidem utilis

utilis esse videtur & in ipso principio principii, ubi vires adhuc prævalent, parce tamen & cum moderamine, ne quid nimis, administrata, locum ipsi concedere possum, statim tamen post potens exhibeatur bezoardicum.

T H E O R. X X.

Vesicatoria, quamvis illorum usus a nonnullis in dubium vocetur, magno cum fructu, quatenus materiæ hostilis majorem ad circumferentiam corporis affluxum procurant, & ita illam sero dilutam simul è corpore eliciunt & evacuant, applicari & in usum vocari possunt. *Friktiones* blandæ institutæ hic etiam non erunt de nihilo, quatenus cutim rarefaciendo, poros ejusdem aperiunt, quibus reclusis, corpus magis redditur transpirabile, atque commodior postmodum & felicior materiæ exoticæ sit transpiratio, & licet quidem ad hostem hunc in totum opprimendum ac oppugnandum sint insufficientes, suum tamen addunt symbolum, illisque quæ majori gaudent virtute & efficacia, auxiliatrices præbent manus, imo a cane non magno sæpe tenetur aper.

T H E O R. X X I.

Armamentarii secunda camera *pharmacia* dicta auxilia etiam exhibet præsentissima, inter quæ primo loco sese offerunt *vomitiva*, quæ, si error in accessione febrili in diæta commissus, magnamque saburram vitiosorum humorum circa ventriculum hæere evidentia adsint indicia, ægrum vel vomitus vel inanis aliqua vomendi propensio sub febris initium inturbaverit, vel adhuc nausea & inclinatio ac proclivitas ad vomitum urgeant, statim ab initio viribus adhuc integris, vel saltem non adeo prostratis, nec alia contra indicantia prohibeant, locum quidem habere possunt, propinatis tamen justa dosi ac cum admixtis simul bezoardicis, ut ita una, quod dicitur, fidelia, duos dealbemus parietes: ex aliis commendo tartar. emet. *Nobil. D. Wedelii & Myns.*

T H E O R. X X I I.

Secundo occurrunt *purgantia*, quæ, imprimis si fortiora, cum a circumferentia ad centrum ducant, illudque hoc in casu summe noxium est, cum è contra potius causa morbifica a centro ad circumferentiam corporis quantocyus propelli & expelli oporteat, dormientem in corpore hostem adhuc magis excitent, spiritus vero dissipent, viresque ita jam tum debiles quæque hoc in affectu maxime conservandæ, magis adhuc debilitent atque prosternant, sicque parti afflictæ afflictionem addant, merito hic suspecta sunt, ac releganda potius & proscribenda, quam præscri-

scribenda, ne ita pix & sulphur affundatur camino, ignemque oleo extinguere videamur. Quod si tamen alvus admodum obstructa, lenientia, uti cremor tart. tartarus vitriolat. &c. quæ alvum apertam retinere, particulisque heterogeneis pandunt fores, & excursionem quandam concedunt, admitti possunt, vel in horum locum substitui poterunt *chyleres*, caute tamen ac provide, & ut ne quid nimis; quæ omnia a prudentia medici juxta ægri constitutionem, aliasque circumstantias accurate moderari & in usum vocari queunt & debent.

THEOR. XXIII.

Præcipua vero perque rationem & experientiam probatissima in hoc hoste debellando arma & a quibus ægroti salus sub altissimi Dei auspicio maxime expectanda est, sunt *diaphoretica* seu *sudorifera*, & *alexipharmaca* seu *bezoardica*, ad quæ tanquam ad sacram salutis anchoram confugiendum, ac pro ratione circumstantiarum primo invasionis insultu ac momento, modo horripilatio aut alia inæqualitas, malo hoc epidemice grassante, in corpore sentiatur, a prudenti medico ordinanda & præscribenda, ægrotusque, præprimis si spiritus ad sudorem propensionem demonstrant, modice ad sudores excitandus, cum notum sit, horum ope hostem extra castra propelli, seu miasmata sylvestria, quatenus illa a partibus interioribus ad exteriorem corporis ambitum deportant & evacuant, spiracula quoque cutis aperiendo insensibilem transpirationem, utpote in hoc affectu maxime necessariam, promovent, feliciter, imo felicissime eliminari vel eliminata fuisse. Observandum tamen, quod leni ac blanda diaphoresi ægri sint tractandi, nec continuo ac largo nimis sudore ultra *εὐφροσύνην* cruciandi & emaciandi: *Conf. Celeb. D. D. Wedelii, Patroni ac Præceptoris mei quondam Jenæ omni venerationis cultu prosequendi Amen. Mat. Med. Libr. 2. Sect. 2. cap. 4. pag. 336. & Libr. 2. Sect. 2. cap. 6. pag. 353. & de Medicament. Facultat. Libr. 2. Sect. 2. cap. 3. pag. 173. 174.* Udor seu mador lenis, qui poros cutis apertos retinet, transpirationemque liberam servat, sæpe sufficit, si enim effluvia peregrina per contagium communicari, & per poros ingredi possunt, quid obstat, quo minus etiam per poros, stimulantibus imprimis spiritibus & medicamentis, iterum expirent.

THEOR. XXIV.

Cum autem *diaphoretica* & *bezoardica* varii sint generis, quæ omnia ex *cit. D. D. Wedelii Amen. Mat. Med. & Libr. de Medicament. Facultat. ceu ex cornu copix Benevolus Lector* haurire poterit: nobis stent in acie, *radic. angelic. anthur. bistort. contrajerv. carlin. caryophyllat. galang. gentian. helen. imperat. olmit. petasit. pimpinel. pentaphyll. scorzon*

zon. tormentil. zedoar. Herb. card. bened. centaur. min. chærefol. galeg. millefol. rut. scord. (Apprime digna sunt, quæ de scordio *Busbeckius in Epistolis suis*: cum enim missus ipse Orator ad Turcas esset, depascens quoddam contagium in itinere corripuit latus ejus stipantium cateram; medicus igitur ipsis adjunctus pro re nata, cum in promptu non essent medicamina, sollicitus de hac lue in herba, ne glisceret latius, opprimenda, sylvam peragravit, & invento, de quo magna sibi pollicebatur, scordio, decoctum inde paravit, eoque Divina gratia ad unum omnes restitui eadem lue affectos:) *flor. calendul. 4. cordial. galeg. rut. sambuc. scabios. ulmar. bacc. juniperi. semin. 4. frigid. major. aquileg. card. bened. rut. cortic. aurant. citri, cinnam. antim. diaphor. arcan. duplicat. bezoar. orient. & occident. bol. armen. camphor. corall. rubr. C. C. crudum & ultum, ebur, lap. cancr. lap. prunell. margarit. myrrh. str. antimoniat. succin. flor. sulphur. simpl. & myrrhat. terr. lemn. sigill. Unicornu fossile. Pulvis bezoard. majoris & minoris apparatus Excell. D. Wedelii in Amen. Mat. Med. pag. 325. descript. Pulvis bezoard. D. Senneri, epilept. Marchion. pannon. rubr. aque: angelic. acetos. acetosell. acac. 4. flor. cordial. calendul. card. bened. cerafor. nigr. cinnam. galeg. rosar. fl. sambuc. scabios. scord. scorzon. theriacal. prophylactica D. D. Sylvii & Barbette, Acet bezoard. myns. calendul. card. bened. rosar. rut. scord. theriacal spirit. C. C. f. & succin. ebor. salis & nitri dulc. tartari, vitrioli, theriacal. camphorat. & ex his composita mixtura simplex, tinctura bezoardica D. Wedelii Amen. Mat. Med. pag. 328. 329. D. Rosjncii Chym. in art. form. redact. pag. 189. proposita, D. D. Michaelis & Hoffmanni, de quibus vid. D. Schultz. Tractat. de Tinctura Bezoardica, tinctura 4. flor. cordial. corall. essent. anodyn. D. Wedel. in Opiolog. p. 74. castor. myrrh. theriac. elix. P. P. Diafscord. fracastor. mithridat. theriac. androm. extract. castor. card. bened. centaur. min. galeg. gentian. scabios. scorzon. scord. zedoar. syr. acetositat. citri acetos. acetosellæ, card. bened. scord. scorzon. ol. angelic. caryophyll. camphor. citri, rut. succini &c.*

THEOR. XXV.

Ex hisce & similibus varia concinnari queunt medicamenta sub alia atque alia forma, singulis 3. 4. vel 6. horis pro re nata propinanda, donec spirituum robori hostis cedat, spiritusque victoriam canant, non temere tamen nec timide nimis tractandus hic morbus, sed longe majori prudentia ac vigilantia, nec nimis fidendum fallacissimo huic hosti. *Opiata* debita dosi, aliisque congruis præcautionibus, aliis bezoardicis maritata, admodum belle sese gerunt, materiam quippe rebellem in corpore mire pacificant, unde & theriaca a græcis γαλήνη, i. e. tranquilla aut tranquillitatem adferens cognominatur.

Quod si forsan spiritus expurgandæ materiæ morbificæ viam affectent, ac per meatus urinarios illam expellere conentur, adjuvandi erunt *Diureticis*, quæ enim ducenda sunt, eo quo vergunt, ac per loca convenientia & commoda esse ducenda *Hippocrates I. Aphor. 21.* monet. *Symp. tomata* quod attinet, a *Galeno* indicantis rationem proprie dicti habere non creduntur, cum tamen nonnunquam quædam nimis urgeant & constanter permaneant, ne ægris nostris de hisce solum tollendis consequentibus nimis rigidi, aut aliquid nos intermisisse, quod in salutem illis cedere potuisse, videamur, illis partim modo recensitis, partim aliis remediis appropriatis succurrendum, quæ cum longa serie apud practicos, ad quorum volumina B. L. amice remitto, leguntur, ob evitandam prolixitatem silentio præterire cogor, habito tamen semper potiori ad miasmatis malignitatem respectu, ne, dum uni prodesse studeamus, alteri noceamus.

T H E O R. X X V I I.

Agmen claudit *Dieta*, quæ ut *Arma Chirurgica* ac *Pharmaceutica* optatum fortiatur successum, legitima & accuratissima instituatur, quantum enim in nos sex rerum non naturalium usus queat, vel lippis & tonforibus notum, quo & collimat *Schola Salernitana* scribens:

*Si tibi deficient Medici, Medici tibi fiant,
Hæc tria: mens bilaris, requies moderata, Dieta.*

Pessime itaque agunt ægri, qui nonnunquam sive Medicus quidpiam imperarit, aut prohibuerit, ex arbitrio tamen faciunt quicquid lubet, & clam illum, quæ erant ab eo vetita ingurgitant, quem nisi se ipsos fallunt? Miserum sane est, cum nolint mori, non omnia facere, ut vivant. Pessime agunt ægri, qui haud raro medicamenta sibi a *Vetulis* & *Agyptiis* magna cum obtestatione commendata clam Medicum assumunt, & vel ob ingratum saporem, vel alios metus ridiculos, medicamenta a Medico præscripta non usurpant, nihilominus tamen redeunti Medico persuadentes se strictè ad præscriptam vixisse normam, cui, nisi sibi ipsis nocent? Cum usurpatis medicamentis peregrinis, vel ordinariis remixtis, vel omnino intermissis, mutatio notabilis insequatur, quam a medicamento suo medicus non expectarat, nonne tunc attonitus ad lectum ægroti stat, ignarus, e quo fonte tam inexpectatas morbi mutationes deducere debeat? Credo, hinc sæpius fieri, quod Medicorum nonnulli se ab hujus vel illius medicamenti exhibitione hoc vel illud mirum & paradoxon observasse scribunt, quod tamen ab assumptione medicaminis fortassan peregrini, medico inscio, provenerat. Nonne hæc est egræ

græ fallacia secundum non causam, ut causam? Ita sæpe medicis illud ex spontanea ægrotum convalescentium confessione dein experiuntur. Sed hæc obiter.

T H E O R. X X V I I I.

Aeris itaque constitutio, in qua ægroti decumbunt, sit temperata, ita, ut nec æstu suo morbo fomitem ac stimulum addat, neque frigore medicamentorum operationi officiat, requisitamque diaphoresin seu insensibilem transpirationem intercipiendo malum exasperet, male ergo suis consulunt ægris, qui vana persuasione ducti arbitrantur, quo sit calidius conclave, eo fore ægrotanti salubrius, non temere tamen denudet æger aliquas corporis partes, thoracem, brachia pedesve, ne incidat in scyllam, dum vult vitare Charybdim, ac pro levi refrigerio quod optat, mortis, quam non vult, subeat periculum, neque ubi res jam in vado esse videtur, & convalescere incipit, incaute aut nimis cito aeri sese exponat præprimis frigido, cum dormiens sæpe adhuc dum in corpore hostis, & causa externa adjutus, in actum iterum deductus atque præter omnem expectationem tales jugularit, prudenti igitur hic semper opus est cautela, ne nimium vel jam a malo liberatis confidamus. Cum autem aer in conclavi copiosissimis effluviis heterogeneis inquinatus sit, suffimigia ex baccis juniperi, mastich. myrrh. succin. thur. instituantur, & si cælum faveat, fenestras valvasque parum patefacere, ut aere vitioso expulso, recens intret, cubiculumque passet, hocque facto, mox iterum fores ac fenestras claudere conducet.

T H E O R. X X I X.

Victus sit tenuissimus *I. Aphor. 7.* Pessime igitur sanitati consulunt mulierculæ, quæ ægrotis adsident vel inserviunt tam affines quam amici invisentes, indiscriminatim ægros alunt, cibosque illis quam plurimos eoque solidos ac sæpius, vi quali obrudunt, ad vires, prout garrunt, sustinendas, putantes ac firmiter, sed falsissime credentes, ægros, si non vi morbi, fame perituros esse, cum potius verum, imo ventillum hic sit elogium *Hippocratis 2. aphor. 10. Corpora impura, quo plus nutries, eo magis lades.* Potus ægrotis non adeo rigorose denegandus, nec parca minus ideo præbendus manu, sitque tamen alimentosus & medicamentosus simul, quam ob causam in illo frustula C. C. cort. citri & aurant. rad. acetos. & scorzon. suspendi possunt, alteretur itidem ad gratam aciditatem guttulis aliquot spirit. vitrioli, salis aut nitri dulcis, Tinctur. rosar. violar. aut lap. prunellæ, utpote qui prunæ huic vel fervori febrili maxime conveniens dicente *Nob. Wedel. Amen. Mat. Medic. pag. 330. Somnus & Vigilia* aureæ Mediocritatis limites non excedant. *2. aphorism.*

rism. 3. *Motus inordinatus corporis*, jactitatio ac denudatio, præprimis ubi ambiens aer frigidus existit, prohibendus est, unde corpus levibus stragulis muniendum, & ut ægri tranquilli sint, quo pori corporis blanda diaphoresi aperti serventur, sicque miasmata maligna exterius mitti ac transpirare possint, & status pristinus toto restituatur Microcosmo, admonendi sunt. *Excernenda* atque *Retinenda* justo sese habeant moderamine. *Animi Pathematibus* fortissimum injiciatur frænum, ac rectæ rationis habenis comœscantur. *Paucis*: Modice quisque sibi Medicus esto; & *Hippocratis* 2. *aphor.* 4. præceptum probe attendat. Exulent ira, tristitia, planctus, præsentisque calamitatis frequentissima recordatio, abeant etiam impatientia, desperatio, ac de metu mortis infeliciter conceptæ cogitationes, Deo potius instar boni ac cordati militis absque inani obmurmuratione, & post illum Medico confusus æger, animum dulci salutis sperigat, quam & Adstantes præter Medicum confirmant, cum Experientia cognitum sit, hanc aliquoties ad recuperandam sanitatem haud parum fecisse.

THEOR. XXX.

Atque hisce receptui cano, Deo immortalis immortales agens gratias pro ineffabili hæctenus in cursu studiorum meorum suppeditata gratia, eundem supplicibus veneror precibus, ut & per reliquum vitæ meæ curriculum ipsius Honori, ægrotorumque ingemiscientium Saluti destinatum, pari clementia atque benedictione perpetuo mihi adsit, quo de morborum inimicis insultibus triumphans, subinde nova *ἑσθιάνη* decantare valeam.

Decem talenta cæteris - - - Sed una contigit mihi,
Et est sat illa drachnuula - - - Dator supremo fac Tibi,
Sit illa drachma fenori!

Lectorem Benevolum Meditationes hæcæ meas quales quales, veloci calamo luci expositas publicæ, candido animo ut accipiat ac interpretetur iterum iterumque rogo. Equidem fortis meæ haud ignarus, de bonis optima spero, invidorum invidiam & contentus minime curo. Etenim, si quid dixi, dum veritatem investigo, quod a veritatis semita aberrat, id non dictum velim, neque ullus tam promte ad monendum erit, quam ego ad mutandum, si meliora me docuerit, efficiamque, ut licet erroris me forsan aliquis convincat, pertinaciæ tamen me nusquam accusare possit. Proinde & arma depono verbis Lipsianis. Mihi quidem mens ubique bona, & si alicubi humana hæc lingua aut calamus titubavit, ne aspere quæso nimis luam. Claudio voto tristi hoc tempore & bellicoso seculo.

- - - *Pacem te poscimus omnes!*
 - - - *Pax optima rerum.*

TANTUM.

CLXX.

MICHAELIS ALBERTI

ET AUCTORIS.

J. GEORGII SCHULLER,

DE

MORBO HUNGARIÆ HAGYMAZ;

EJUSQUE CURA PRÆCIPUE PER

SPECIFICUM.

Hale 1726.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

Z 2

207

Σὺν Θεῷ Αρχιδιτρω!

CUM tot, tantæque existant res, Casusque Medici, imo hunc ad usque diem, novæ, novique adhuc communicentur, elaborentur, forte ne & *fungantur*, dubius utique diu diuque manebam, quid scilicet mihi, de re aliqua *inaugurali* medica cogitatu, relictum, intactamque manserit, quod pariter orbi erudito, tanquam specimen aliquod conatum meorum medicorum, grata mente offerre & communicare possim. Et hoc in dubio, anxius dum ita hærebat animus, incidit in mentem: *vastissimum* esse medicinæ *campum*; hinc infinitas observationes adeoque dijudicans, impossibile fore quin omnia perspecta & palam essent. Nec utique, dum paulisper adcuratius elaborata perlustrarem themata medica, frustrabar spe, multa enim, bone Deus, perverse admodum, falsis ex principiis, tum in theoreticis, tum & practicis ipsis applicata, *triste* observare licuit, imo nec vereor adserere; per multa *intacta* plane posteris, & relictæ, & nedum recte perspecta esse, *vid. D. Johan. Hermum. Fürstenau dissert. Epistol. de iis que desiderantur in praxi medica*, exempli loco pauca hæc sunt: *falsa applicatio physice communis ad ipsam praxin clinicam, spontanea varicum apertio, & illius spontanea percuratio, tractatio Geographiæ physico-medice, vis specifica solanæ furiosi in Cancro occulto, Insibulatio Veterum, ut ut causa longævitatis & Virilitatis. De prerogativa Vena Sectionis in locis frigidis, præ calidis. etc. etc.* & hæc, nisi me omnia fallant, nondum aut plenarie, aut secundum genuinam medicinæ methodum pertractata prostant, his addo, *rectam methodum pertractandi, & cum cautelis addiscendi medicinam*, quod imprimis thema ut ut inaugurale ego in me lubens, certas ob rationes, susceperam, & per plurima etiam *elaboraveram*. pro certo persuasus, rem non modo jucundam, sed & utilem fore. Hanc vero mentem, hocque consilium eo quidem lubentius mutavi, & repudiavi, quo promptius quidam mihi ex Patria amicorum, *Ononidem*, Herbulam aliquam per nuncios aut tabularios ita dictos publicos, ut ut in morbo Contagioso epidemico Hagymaz specificam, quam etiam desideraveram, communicavit, quod quidem remedium mihi pariter notum fuit, genuinum vero & vulgare nomen botanicum, sic ut ipsis in patria, sic & mihi quadantenus incognitum erat. Liceat mihi itaque *de morbo hocce Hagymaz, oder hitzigen Haupt-Kranckheit*; quem alii etiam *Febrem Hungaricam* adpellant, annexa in Patria usuali tractatione, quam nullibi me legisse reminiscor, quædam differere. Quæ intimior perscrutatio, priori omnino, ut & patriæ meæ dulcissimæ, nec non hic loci, præsertim si tentamina quædam hocce remedio solertes practici rationaliter instituent, erit & jucundior, & utilior, imo solatio patientum. Quem laborem ut

summum & divinum numen gratia & directione sua secundare, salutarem ut nanciscatur scopum, velit, est quod in limine presentis nostri conatus practici devotissime & cordiciter precor. Tu autem Lector benevole, qui hæc *scripta legis*, sin minus ubique iudicii exquisitioris limam sustineant, *festinabundo* calamo condonabis.

§. I.

Quando itaque cum Deo suscepi hac vice quædam de Morbo Hagymaz differere, sic non placet, secundum vulgarem tractandi methodum, multa in huius morbi *ετυμολογίαν*, aut *ομονομίαν* inquirere; usus enim, quem practici nonnulli, in scrupulosa aliqua, præsertim *ετυμολογία* quærent, non semper magni est ponderis & momenti, sufficit [nam *ακριβόλογίαν* illam cum Galeno lib. I. de meth. med. Cap. 9. parvi facio, dicente seu morbum quis Dionem aut Theonem adpellet, parum est damni.] indicasse, Morbum hunc, nostris in patria, Hungarica voce *καὶ ἐξοχήν* nominare: *er hat den* Hagymaz, quando vero cum Germanis loquuntur, dicunt patientem laborare morbo Hungarico, *er habe die Ungrische-hitzige-Haupt-Kranckheit*, quem morbum, quare illa voce Hagymaz solide adpellent, ipsis etiam, præter conjecturas incognitum manet, satis ergo scire est, sub hac Pannonica notione, nihil aliud intelligere, quam febrem illam Epidemico Hungaricam, alii febrem venenatam, anti-medicam, flagellum medicorum, causum cordis, alii morbum castrensem recte dicunt, non illa quidem generali denominatione, ubi plurimi grassantur morbi, quos milites ex castris redeuntes, domum adferunt, veluti Anginam, Scorbutum, Dysenteriam, Petechias, &c. sed specialissime illam intelligi febrem Malignam, continuam, contagiosam, cum gravi Cardialgia, anxietate intolerabili, Cephalalgia, indeque gravissimis deliriis, & graviore Prunella, conjunctam. Propterea Teutones satis apte pro symptomatum varietate diversimode dicunt, & reddunt: *die Haupt-Kranckheit*, propter intensissimos dolores capitis, *die Hertz-und mund-Bräune*, ob summam & magnam cardialgiam ut & nigricantis linguæ colorem, *die Hirn-tobende Kranckheit*, *das giftig-ansteckende-Fieber* &c. Contagiosa vero, non ideo secundum mentem Ciceronis de Divinat. lib. I. nominatur, quasi vis quædam a stellis destuat, & in sublunaria influat, sed rectius ideo, secundum *Maurit. Hoffmannum de Morb. Contagios. Disp. I. & Thom. Willisium de febr. Cap. 12.* quia miasma aliquod, aut secundum auctoris mentem, activitas quædam, in adfecto corpore residens, sui similem excitet in alio, & quidem vel immediate & corporaliter per contactum, vel mediate & ad distans.

Malignitas autem a paritate hominis maligni optime explicatur, qui sub

sub specie recti, alium hominem decipit & prostituit: sic etiam febris hæc maligna se mitem ostendit aut hominem occidit.

Porro vero, quare dicatur morbus, itidem non habeo, quod in explicatione hac diutius immorer, cum terminus in Medicina adeo frequens sit, imo omnibus notus, ut vix ac ne vix quidem ullus alius partim sit frequentior, partim huic Nobili arti dedito, incognitus. Id unicum saltem monere hic loci placet, quod quidem, uti vulgo morbus dicitur & vocatur *actualis* & *physica* illa corporis humani periclitatio & læsio: sic differentia illa, praxi ipsa fundata, probe & bene semper facienda est, in quantum non omnes morbi, nuda nitantur læsione partium, sed sedulo destinatos esse ad recuperandam sanitatem, adeoque recte, morbus alio sensu observatur Physico, alio vero medico; quam differentiam necessario hic adnotare debui, quia hæc ipsa cum respectu suo, in nonnullorum pathologia, minus absoluta, mirifice inter sese confundi solet, cum indiscretim omnes morbi pro accidenti præternaturali frivole ebuccinentur. Confer. *Illustr. Stahlus de febre per se non lethifera, Magnific. D. D. Præses de Therapia Morborum morali, illius Pathologia & disp. de Morborum Salubritate.*

§. II.

Sic etiam altera illa Curiositas, quæ in Chronologico-Historica scientia, consideratione, & evolutione consistit, videlicet, an Hippocratis uti conjecturatur *ex libr. VI. Epidem. Com. I. T. 29. item lib. II. Epidem. & libr. VII. ex historia fullonum vel Galeni tempore 3. Epidem. Comm. 3. T. 3.* hic Morbus fuerit frequens & notus, Conferatur *D. Martinus Panfa de Febris lib. IV. Cap. 14. p. 544.* an vero in expeditionibus, ubi Milites in Pannonia ponunt tentoria, tum solum tempore, & alio non illos hoc adfligi malo, an vero, referente *Senner-to, Cap. 2. tract. de febris superioris seculi Anno Millesimo Quingentesimo Sexagesimo sexto, vel Septuagesimo secundo, in exercitu militum Cæsareorum Maximiliani II. Imper. contra Turcas, ni fallor Solimannum, in Hungaria pugnante, primum Natales vel sumserit, vel innotuerit; hanc itaque investigationem, quoad adplicationem ipsam Practico-Clinicam, incongruam, nimis scrupulosam, imo a scopo meo plane alienam fore adfero. Etenim, quamvis quidem, uti me minime latet, solerti ex hac historica investigatione, id ipsum sequeretur, morbum hunc, vel Antiquioribus diu jam tum fuisse cognitum, vel veronovam aliquam esse Corruptionis speciem, quæ Machinæ nostræ periculum minatur, aut, nullus tamen inde, (*scil. ex nuda illa historica veritate,*) genuinus, & magnæ Virtutis redundaret Usus, quam exiguus solummodo ille, qui in historica aliqua pensitatione consisteret nuda, & quid quæso Practico, hac notione, qua tali, prodest? Nulla revera inde*

unquam speranda esset medela, præsertim si Veteres nullas addidere rationes, observationes, cautelas, & speratas curationes, Recentiores vero itidem in perversa illorum manent methodo, quæ nec bona fiducia, ne dicam Conscientia, adplicabilis est, & si forte ultro adplicetur, ut plurimum præcipiti & funesti est eventus.

§. III.

Consultum ergo duco, imo e re nostra potius erit, Considerationibus his præmissis generalioribus, propius ad *realem* præsentis thematis explicationem me convertere. Agendum itaque erit, de genuina & in praxi ipsa rationali adplicativa, & fundata, fontici hujus morbi, Definitione; quo statim in limine, & quasi uno intuitu omnibus perspectum fiat, quis ille in *indole* & *natura* sua sit adfectus, quidve corpori nostro vel profit, vel minetur. Antequam vero id ipsum perlustrare penitus lubet, sic prius omni jure, & plane coactus præmonere cogor, nos minime illis posse subscribere, præsentem qui morbum, secundum vanam speculationem, fictionem, & diu explosam dogma, ne nihil dixisse videantur, male & frivole ebuccinant, effervescentiam & intemperiem esse calidam, vel a fermentationibus *Kerkringianis*, *Willisianis*, vel a raptu & tumultu spirituum & excandescencia *Archei Helmontiani* exortam. Unde potius ac rectius ad mentem *Illustris*, & ineffabili motuum Naturæ animalis pervestigatoris, *D. D. Stahlis*, & ex rei ipsius *essentia*, *Morbum* hunc *Hagymaz* definimus, quod sit: species febris per acutæ valde malignæ, contagiosæ, communiter epidemice grassans, imo Patriæ meæ fere endemia, in qua (*scil. febre*) natura *ἐνέσχυρα* sua per auctos valde motus, materiam & miasma aliquod periculoso malignum, undecumque natum, corporique communicatum, expellere & profligare penitus satagit.

§. IV.

Iam ordo itaque rerum, antequam ulterius progrediar, exigere videtur, ut quædam in præcedenti thesi obvia, potiora tamen ad hanc considerationem facientia, delibemus, præmittamus, & quomodo nostra data *definitio*, melius se se accommodetur huic adfectui, in examinis incude, tanquam in lydio lapide probanda est. Consulto diximus morbum hunc *Hagymaz* esse *febrem*, ubi hoc loco susceptationem illam in me non suscipiam, unde nam febres oriuntur, aut denominationem suam nactæ sint, an a fermentatione, putrefactione, an a festis Romanorum febrorum, an dea sit, *vid. Valerius maximus libr. II. Cap. 5. cicero de natura Deorum libr. III. Plinius libr. II. Cap. 7. Augustinus de Civitate Dei libr. II. Cap. 14.* imo an febre huic, uti Inscriptio *Ostropheni in Harzegiensis Districtu* patriæ meæ edocemur, *vota factæ* sint, quam

quam *Analectorum auctor* sic habet: *febri Divæ febre Sancta, febre Magnæ Cumiliæ Amata pro Filio Male Affecto P.* aut an delubria exstruxerint, & quod templa secundum relationem *Alexandri ab Alexandro Gemialium libr. I. Cap. 13.* Romæ erecta sint &c. Sufficit in definitione *Febrem*, Genus ipsum jure constituere, minime vero, uti antea monui, effervescentia & intemperies illa calida famosa, & prior & posterior enim quam plurimum adesse possunt, absente tamen omni febre *Hagymaz*, indolem ergo febrium non exhaurit, quæ actui suo solenni responderet, conducibilis itaque erit, ejusmodi confusos conceptus, penitus e schola medica profligare, quo tandem illius eximia dignitas, exquisitus ordo, *typus*, *gradus*, *successus*, & *decursus* eo majori utilitate & splendore effulgeat. *Confer. Illustr. Stahlis Disp. de febrium rationali ratione, de febris historia in genere, de febris pathologia in genere.*

Ipsos vero tumultuantes quod attinet *Spiritus*, quia ex falsa hypothese ortum duxere, ex hinc frivole supponuntur, multa differere superfluum esset, dum e choro & foro medico jam tum diu ab Apolline ipso in perpetuum, secundum eruditum *And. Ottom. Galikii* schediasma, *Spiritus animalis* ex foro medico relegatus, sunt profligati & relegati, de qua re fusius in *physiologicis* discursibus egit *Magnif. Dominus Præses.*

§. V.

Et hæc theoretica sunt, practicis potius lucubrationibus hic dandus est locus. Hunc morbum ergo esse *febrem acutam, malignam* &c. restantur ipsa signa, *pulsus velox*, *calor imprimis*, *fitis continuo adfingens*, & *aucti valde motus*, *vid. §. VIII.* quæ signa hic satis eminenter adparent nec per intervalla, cum *ἀνωπεζίας* quadam *vicissitudine*, ut in ipsis intermittentibus, exacerbantur. Hinc cum *Celeberrimo Barbario in Aphorism. de cognoscend. & curandis morbis*, adfero, in quocumque morbo, hæc præsentia cognita sunt, omnes medicos docet, *febrim adesse*, quorum absentia judicant hominem ab illa immunem esse, & §. 564. *edit. III. Lugdun.* in qua ergo febre hæc signa adfunt, *velociter* & *etiam periculo decurrunt*, illa acuta dicitur.

Quoad *malignitatem* vero, notandum est, nostris demum temporibus, scil. dimidium & quod excurrit seculum, usu magis receptam esse *vocem malignitatis*; ipsi enim *Veteres* ut plurimum morbos incurabiles, rebelles, malorum morum, *τὸ ἄσπεκτον*, utpote ex ipsorum hypothesebus aliquid monstru alentis, malignos nominabant, qui tamen morbi, genuino sensu, non adeo maligni reprehenduntur; veriori ergo sensu *malignitas* tum demum de morbo quodam prædicatur, ubi talis adest *malignitas contumax*, conjuncta cum contagio & periculo, ubi *per* & *propter* introductas peregrinas substantias valde subtiles & ex dissolutione agentes, corpori putredo quædam minatur, & sanguis, secundum *Galenum*

lenum de succorum bonitate & visio Cap. I. Zacut. Lusitanum in Prax. admirand. lib. III. obs. 41. Casp. a Reies. quest. jucund. camp. quest. 86. dissolvitur, ipsa autem placidi motus vitales cursu suo turbantur, invertuntur, ut inde irreparabile, œconomix nostræ, damnum aut immineat, aut actu ipso jam præsto sit. Hinc omnes morbi maligni periculissimi quidem, & ancipitis sunt eventus, natura vero sua, & in se non absolute lethales, uti recte ex propria observatione judicat, Galenus, quando libr. I. prorhet. 4. inquit, maligni morbi ii adpellantur, quicunque periculum minantes, spem salutis non adimunt. Num vero hic morbus sit contagiosus, sic ipsum nemo negabit, nisi forte omni ratione destitutus sit, aut cum Gregorio Nysseno, qui ab Hieronymo Mercuriali tract. de Peste citatur, in chimerica illa fuerit persuasione, qui nullum morbum contagiosum esse, contra omnem experientiam, frivole proclamavit, ex falsa illa argumentatione, quod sanitas non sit contagiosa, ergo & nullus morbus. Conf. Andr. Tenzelius part. I. med. Diastat. Cap. I. p. 22. Tandem quid per epitheton morborum ex genere communium ἐπιδημίων, atque per terminum natura, illiusque ἐνεργεια intelligamus, plurimis notum est, & ne in his nimis prolixus sim, consuli possunt ipsa scripta medica, ipsum Collegium Manuscriptum de natura, prælectum Anno 1702. a Viro Illustri Stablio, & Magnif. D. D. Præsidis partim Philosophis, che und Medecini che Schrifften, partim Physiologia ipsius Cap. I. &c. Pauca saltem hæc memori mente tenenda sunt, febrem hanc non esse effectum materix, sed actum illius dictæ nature, oppositum materix malignæ, quo hanc subjuget, tandemque legitime evacuet.

Reliqua autem in definitione ipsa obvia ad specialius exhauriendam ac determinandam illius morbi faciunt naturam, & magis genuinam hujus febris absolvunt indolem.

§. VI.

Adeoque cum hic morbus, uti ex præcedentibus §§. patet, Essentia, seu formalitate sua generica, cum aliis quidem malignis, motibus vitales infensis, conveniat, ita, quicquid de illis generaliter dici meretur, id ipsum etiam nostro quidem morbo in specie attribui, omni jure potest.

Adfectuum vero maligni moris, cum multiplices, imo infinitæ dentur Species, inimicæ & infensæ tum materix, tum motibus, aut his conjunctim, ita quidem, ut hæc malignitas solum & simpliciter contumax sit, uti illa est in malo Hypochondriaco, Hysterico, Epileptico, Ulceribus antiquis, &c. vel est contumax & periculosa, sine contagio, veluti observatur in paralyfi vera, Hectica inveterata, Hydrope, Tympanitide, ictero nigro, &c. aut est contumax & contagiosa sine periculo, huc refero Leporam Græcorum, Luem Veneream, Scabiem &c. aut tandem

dem malignitas illa, non solum contumax deprehenditur, verum etiam conjuncta manet cum Contagio & periculo, ubi corpori animali serius ocios magna & extraordinaria noxa, damnum, & periculum infertur, cujus indolis noster observatur Hagymaz: tum ergo, omnes hi morbi probe a nostro distinguantur, ne confusio quædam in praxi ipsa committatur.

§. VIII.

Specialius vero de hac re differendo, tum quidem non opus habeo omnia symptomata recensendi, sufficit quædam specialiora heic loci adnotare signa, unde videre licet quænam differentia inter posteriores ordinis morbos vere malignos contagiosos intercedat. Communiter in Schola medica, febris catarrhalis maligna, a nonnullis minus attentis, pro una eademque declaratur ac putatur, & licet quidem, quod, quadantenus noster cum illa convenientiam habeat morbus, differunt tamen, non quidem ipsa essentia malignitatis, sed gradu ipso symptomatum, quæ omnia acerbiora in hoc adfectu sentiuntur, speciatim autem noster morbus Hagymaz quoad causam materialem non tam catarrhum acrem causticum pro fundamento habet, cum is ordinarie non reperiatur, necque more febris malignæ catarrhalis temporibus frigidioribus grassatur, sed & his & calidioribus imprimis, omnisque generis subjecta, ubi grassatur, invadit, & corripit. Sic etiam febris hæc, de qua sermo mihi est, maximis, adeoque atrocissimis tam capitis, quam præcordiorum doloribus, juncta gravi cardialgia & anxietate maxima, sævit; contra Petechialis non tantis, eisque intensissimis doloribus capitis & præcordiorum est adfecta, neque symptomata, tam exacerbata sunt, calor enim in hac febre minor videtur, nec maculæ secundum quæstionem Rulandi octavam semper adsunt, quæ tamen de jure in febre ipsa Petechiali die quarta, vel septima, raro serius, aut secundum relationem Chr. Frid. Garmanni de Mirac. Mort. Libr. II. Tit. I. §. 13. p. 317. post mortem ipsam erumpunt, confer. Act. nature Cur. Dec. I. An. III. obs. 72. vid. Riedlinus pag. 611. & nisi in hac febre maculæ ipsæ adpareant, non petechialis, sed petechizans, aut in genere maligna dicitur febris, unde etiam Primerosius libr. IV. Cap. II. pag. 410. hanc febrem petechialem nominat purpuream. Demum quomodo a Peste ipsa differat breviter expedire placet, hæc tanquam summus morborum malignorum apex cum publica hominum strage conjungitur, & est omnium maxime contagiosa, malignissima, graviora in summo gradu habens symptomata, multosque interficiens, imo hac plures subito pereunt, quam servantur, ut plurimum adsunt bubones, Carbunculi, petechiæ ipsæ, quæ omnia tanta vehementia & præcipiti eventus in morbo Hagymaz non adsunt, operam medicorum non ita eludit, plurimi ab ipso malo præsertim in Patria mea, servantur, quam quod fatum commune experire deberent.

§. VIII.

Posita ipsa *Differentia*, propius ad rem ipsam me adcingo, illaque hac vice quantum possibile brevibus enarrabo, quæ visui perspecta manent, aut quæ sæpius hoc de morbo *Hagymaz* experta sunt: adeoque, quidnam in principio ejusdem, progressu, & sine quotidie adhuc observetur.

Invadit ordinarie hic morbus homines ut plurimum *Epidemice* & *contagiose* uno eodemque tempore quam plurimos, cujuscunque sint conditionis, ætatis, temperamenti, sexus, &c. præ aliis autem maxime infensus est ipsis *plethoricis*, impuro læri expositis, putridas exhalationes haurientibus, & viciosa utentibus diæta. Inchoat ut plurimum leni rigore, lassitudine & hanc insequente aliquali *Cephalalgia* & *nausea*, ita ut dolor saltem levior *ὀσσεκόπος* sentiatur, & quia ægri se morbo laborare vix credunt, præsertim si non epidemice grassetur *Nostrates* statim dicunt, *es hat nichts zu bedeuten, ich habe getsemmert*, qui morbus *Tfemer* in Patria quidem vili penditur, est vero ibi *Endemius* transitorie homines *nausea* & *languore* corripens, uti id ipsum bene observavit *D. Tobias Coberus*, qui observationes *Castrenses Hungaricas* edidit, subsequente autem tempore, lenis ille rigor mutatur in frigus ac horripilationem, ex *Cephalalgia* quadantenus leviori, fit *Cephalæa* atrocissima, ægrum validissime & continuo infestans, adeo ut præ cephalææ hujus & vehementia, & continuatione, reliqua symptomata ab ægris nonnunquam non sentiantur, tandemque *calor* ille primum mitior, brevi temporis intervallo ex scintilla hac vastum per totum corpus exorditur incendium, adeoque accedente æstu intolerabili, siti inexplebili, summa nausea, inappetentia, aversatione & odio in omnis generis cibos, conjuncto assiduo comite anxietate, insigni cardialgia, ita ut non facile quenquam reperias, ut recte inquit *Tob. Coberus Decad. 2. obs. VI. pag. 43.* qui non manu quasi deducta, ad hunc locum adfectum sit deducendus. Observatur porro *color* faciei pallidus, lividus, inquietudo anxia, quæ vero non semper totum affligit corpus, sed nunc brachium unum vel alterum movent, nunc pedes agitant, aut extra lectum exerunt, imo prosiliunt, mox integumenta hinc inde movent, præsto est pervigilium, oris amarities, labra sicca, lingua continuo arida, nigricans, scabra, fissa, & sæpius tumida, sicque vox articulata perit, præsertim accedentibus *parotidibus*, corporis jectigationem nonnunquam vomitus excipiunt, respiratio est difficilis, crebra, frigida & foetida, aures tinnunt, imo aliqui plane surdi fiunt, nox insomniis & vigiliis cum debilitate & prostratione omnium virium transigitur, interdum vigiliis oppositi adfectus soporosi, convulsiones, deliria, terrores, aliaque phantasmata cum somno turbulento ipsos corripunt, sudores in multis nullius sunt ordinis, aliquando copiosiores, aliquando pauci, ut plurimum particulares

ac frigidi, sic etiam alvus nunquam fere rite succedit, vel enim nimis aperta, conjuncta diarrhœa, vel nimis adstricta & occlusa detinetur. Et hæc *tragedia* vespertinis imprimis luditur horis, dum circa hoc tempus communiter paroxysmi de novo pertinacius redeunt & exacerbantur. Imo tanta tandem fallacis hujus morbi & dolosi hostis est *inconstantia*, atque mutabilitas, ut cum quam plurimis adfectibus sæpissime *stipata* reperiatur, pro subjectorum enim diversitate, temporum vicissitudine, regiminis & diætæ perversitate conspirant & concurrunt adfectus catarrhales, petechiæ, fluxus dysenterici, anginodes & prunellodes adfectio, narium hæmorrhagiæ, parotides, paralyses & hemiplexiæ. Quod autem pulsus & urinam ipsam attinet, in his quoque variæ mutationes, alterationes, & confusiones reperiuntur. *Pulsus* enim sæpe chamæleonte ipso mutabilior & inconstantior, nam in principio æquali arteriarum dilatatione, magnitudine & vigore, naturali est similis, ut a sanorum pulsu vix distinguatur, postea in augmento morbi, respectu rythmi, inæqualis, intercisus, undosus, interdum intermittens & deficiens, in statu autem, seu vigore inordinatus, & respectu roboris plane debilis, mox vero legitime febrilis. & magnus, durus, ac interdum etiam contra malignarum februm indolem impetuofus. Quoad *urinam* vero idem fatum, nam in initio parum est mutata, modo tenuis & aquosa adparet, progressu vero ingravescentibus symptomatibus, nonnullis cruda, sed absque sedimento, plurimis tamen crassa, turbida, rubea, flammea, conturbata, & foetida existit. Hujus morbi autem tempus *declinationis*, modo citius, modo tardius contingere solet, communiter a prima per alteram & tertiam periodum febrilem progreditur, & durat, nonnunquam vero citius decurrit, & terminatur excretionibus vel essentialibus exquisite febrilibus, moderate diaphoreticis, vel cum symptomaticis hæmorrhagicis, alvi fluxibus, aut metastasi & tumoribus modo post aures, modo circa alas & inguina. Adque hæc de morbo nostro satis larvato, quoad historicam relationem sufficere possunt, cætera quæ forte addenda essent, ne medicus illius *πολυμορφία* decipiatur, prudens, & ex ipsis rerum phaenomenis per ipsam experientiam intenta, & attenta cujuslibet observationis *ἀκριβεία*, e vera causali habitudine & mutuo inter se nexu, benevole supplere & addere poterit.

§. IX.

Cum adhuc in pathologicis verser explicationibus, sic jam progredior ad ipsius morbi *Causalem* explicationem, Medico usui imprimis adcomodatam, quo a vanis & inutilibus multorum Medicorum contemplationibus, speciosis magis, imo otiosis, liberi & repurgati maneamus. Hinc

minime Veteribus assensum præbeo, qui causas hujus morbi, ex doctrina Hermeticorum ita crude & nude dicunt esse venenum Antimoniale, Aconitale, Arsenicale, Mercuriale, Cicutosum, Napellinum. &c. Confer. Minder. libr. de Pestilentia Cap. III. p. 31.

Hic enim insignis committitur fallacia non caussa ut caussa, cum præeunte Willisio, venena dicant sanguinem coagulare, falsissima supposita analogia inter venena quædam coagulantia ex regno Minerali ac vegetabili, & substantias tenues atque agiles, febres malignas parientes; aut quia post sectionem cadaverum, peste præsertim extinctorum, sanguis coagulatus in corde, ventriculo & vasis majoribus connexis repertus fuit, hinc ad simile concludentes, quæ, qualis quanta? Alia certe est indoles venenorum mineralium, vegetabilium &c. acido constringenti crassius operantium & liquamina animalium coagulantium, a substantia in febribus maligne agentium, quæ tenerrima sua textura sanguinem potius corrumpit, & discontinuat.

Porro etiam minime illis subscribo, qui rem acutius perferutari putant, & cum Paracelso Tract. II. de Peste inopportune adserunt esse Sulphur, & nitrum cum Arsenico remixtum, vel secundum Petrum Severinum in idea Medicina Cap. VI. de Seminibus & Altris rerum, Astra ut causam esse agnoscunt, quod turpe, imo absurdum est Medico ejusmodi sibi fingere causas, quæ partim ignotæ ipsi manent, partim vero in ipsas nullo modo operari potest. Accedunt etiam illorum sententiæ, qui peccatum ipsum tanquam fontem hujus mali declamitant, nescientes quod a Medico naturales morborum vel mortis causæ explorentur, unde hoc loco tales etiam hujus morbi causas scrutari cogito uti antea dixi, quæ medico usui sunt applicabiles. Et qui plures hac de re Opinionum diversitates, quibus tamen recensendis & refutandis hoc loco non immorabor, scire desiderat, videat Scheuneman. Tract. de Morbo Mercuriali, Cap. III. Petrum in nosologia Harmon. Willisium Sylvium, Unzerum, Petrum Fabrum in Palladio spagyrico Cap. X. Joh. Bapt. ab Helmont, Rodericum a Castro in Tract. de Peste Neapolitana pag. 16. Zacut. Lusitanum libr. II. Prax. admirand. obs. 42. & libr. IV. Med. Princip. Hist. 45. quæst. 42. & alios quam plurimos.

§. X.

Ergo potius in obstrusa hac, & tot difficultatibus obvoluta doctrina, illos veritati propius accedere statuo, qui causam hujus morbi agnoscunt miasma valde subtile salinosulphureum maxime agile, & cito fermentescens, (id quod vires ejus in corpus aliud transeuntes testantur) undecunque ab extra corpori nostro communicatum, imprimis massæ sanguinæ destructionem minitans, imo toti nostræ œconomix confusionem inferens, & tamdiu qualitate sua nociva durans, quamdiu non penitus eliminatur, unde & jam continuo auctior & intensior perdurat circulus sanguinis, prop-

propter periculum quod imminet, quæ causa plus rationalis, quam physica existit.

Ergo non a miasmate illo ita simpliciter physico, aut a materiali sua constitutione, combinationes & efficacia producitur Lucta quædam, in nonnullorum cerebro effecta, quæ pondere vires determinet, febremque impellat, cum illa ipsa materia nociva, plane eo ipso a potestate sua physica privatur & debellatur, a mala enim causa & re, nil boni provenire potest, dum luctam illam, aut rectius dixerim febrim, non absolute quid mali esse supra jam dixi, quidquod & ipsi Paroxysmi, novi sint insultus Nature, qui per motus febriles, pro materia præparanda & evacuanda directi sunt. Rectius ergo id ipsum dices, quod a sapienti quodam fiant Principio, tamquam ipsa causa Formali, quam Naturam adpello, quæ instrumentis suis naturalibus & proprie structis, pulsu videlicet fortiori cordis, progressu celeriori sanguinis, & motu proportionato Tonico, miasma hocce corpori infensum, e reliquo humorum & laticis purpurei nexu placide & successive eliberat, ac absterget, & in aptis organis, ad futuram eliminationem adseruat, quam deinde insequitur secretio, excretio, & corruptionis averfio.

Et hinc recte explicatur quare nonnullæ febres cum horripilatione incipiant, unde proveniat superficialis corporis constrictio, extenuatio, pallor, & calor, dolor capitis, dejectio appetitus, agrypnia, &c. Confer. Magnif. D. D. Præsidis Patholog. sect. IX. de febribus in genere.

§. XI.

Sed ad viam, e qua paululum digressus sum, redeundum est, exposita genuina causa Materiali & Formali, jam sequuntur ipsæ externæ Occasionales, remotæ, quæ hunc morbum etiam aut provocare, aut magno patientum damno exaltare & deteriorare possunt. Tales sunt illæ causæ, quæ quidem directe & proxime ad internam essentiam corporis non pertinent, quas Medici vocant res non naturales, quæ uti sub congrua adplicatione sub concursu corpori nostro longiorem vitam, durabilitatem, firmitatem, & continuatam conservationem conciliant: Confer. Illustr. Stahl. disp. de vita, & Magnif. D. D. Præsid. Physiolog. Cap. IV. de Theoria corporis humani medica §. X. ita e contra maximo etiam damno & detrimento ansam præbent. Ex his immediate massam sanguineam adficiens est imprimis Atmosphæra vitiose se habens, quando scilicet Air per accidens insinuat in humoribus, ubi revera nihil combinat & conjungit, verum, si sub motu ipso humorum incalcescit, hos, ipse aer, ut instrumentum motus fermentationis, nimium expandit, rarefacit, dissolvit, discontinuat, & suffocationem minatur, præsertim aer frigidus & humidus, partes reddit rigidas, fluida coagulat, disponit ad relaxationes partium, unde Adfectus Catharxiales, stases, stagnationes, &c. nimis

vero *ficus & calidus*, humores consumit & exarescit, & si in excessu sunt, ad nostrum plane disponunt *Morbium malignum*, Petechias, ipsamque pestem; omnium maxime vero ad maximam sanitatis perturbationem contri- buit aer, partim squalidus, humidus, nubilus, & impetuofus, partim statum præter naturalem induens, quatenus imprægnatur, & inquinatur putridis, malignis, & vaporoso sulphureis impuritatibus, quale quid in illis contingit locis, ubi metalla fodiuntur, funduntur, ubi paludose sunt uligines, putridæ & fœtidæ lacunæ, fuligines subterraneæ &c. Aut ubi etiam corpora humana crudeli Marte, & morte vel crudeliori peste extincta, non vero nimis profunde sepulta sunt, accedit ubi multa sunt *Ichthyotrophia*, uti *Cibini*, in quibus ætate calidiori, diu demor- tui jacent pisces, auram inquinantes, adeoque talis aer cum per inspi- rationem attrahatur, ejusmodi existit causa morbi. Idem etiam sentien- dum de *Ventis* turbulentis, impetuosis, diuturnis borealibus, Occiden- talibus, & septentrionalibus, quia præsertim posteriores sunt humido frigi- di; excretiones periphericas turbantes, adeo ut particulae salino sulphu- reæ ab exitu prohibeantur, in sanguine coacerventur, quæ demum fo- mitem mali suppeditant, ita, ut si paululum subjectorum præcesserit prava diæta, speciatim commestio fructuum imaturorum, potus aqua- rum putridarum, hoc morbo, imprimis ubi epidemice grassatur, facil- lime imo certo corripientur, modo videant ne penitus succumbant.

Quod autem reliquas attinet *res non naturales*, sic morbosum etiam apparatus præbent prava victus ratio, corrupta scilicet & fermentescen- tia alimenta, putredini obnoxia, uti sunt fructus terræ & arborum, aut imaturorum, aut ex prava anni constitutione corruptorum, aut etiam maligna aura afflatorum, huc pertinent animalia morbo laborantia, cibi aromatibus exoticis nimis calidis conditi, & in excessu adsumpti, ut & usus potulentorum stagnantium & putridorum, aqua ex cœnosis la- cubus haurita, vinum pendulum & corruptum aut tandem alimentis his opposita *calamitas*, quæ est annonæ caritas, unde etiam hoc malum plus sævit in vulgus, quam lautioris fortunæ deditos.

Porro ansam præbent se & excretiones interceptæ aut protinus turbatæ, seu illæ sint ex genere Hæmorrhagarum, seu excretionum alvinarum, sudorum, urinæ, salivæ &c. Animi Pathemata autem modum exceden- tia, quantum corpus nostrum, imprimis terror, timor, tristitia, ira, ad hunc adfectum disponere queant, explicatu non erit difficile, dictu autem nimis prolixum. Confer. *Illustr. Sebælii Disput de passionibus animi, varie corpus alterantibus.*

§. XII.

Inter causas ultimato occasionales adnumeratur etiam non sine omni fundamento *Contagium* per alios inductum, sive per contactum, sive fomi-

fomitum, vel ad distans id fiat, Confer *Caspari a Rejes Elys. Jucund. quest. Comp. Quest. 61. Numero XII. seqq.* Sic imprimis ut quibus ex necessi- tate, aut officii ratione, vel ex legibus conscientiæ cum ejusmodi perso- nis hac lue adfectis arctior & frequentior intercedit conversatio, non exclusis aliis commerciis per nummos, lanam, vestes, gossypium, &c. institutis, facilius, nisi sibi bene prospiciant, contagio tali vehementer adfici possunt, *quotidiano exemplo* adstantium, famulorum, & aliorum domesticorum, sacerdotum, imo & Medicorum, qui prius sanissimi fue- re, paulatim vero a tali miasmate quaquaversum disperso corrupti sunt, similemque contraxerunt labem. Hinc etiam ad præsertionem maligai- tatis *Mercurialia* suadent, & citante *Rejesio p. m. 891. Lacuna in Diosc. in præfat. libr. VI.* tamquam unicum a se experientia confirmatum ma- xime laudat *Arsenicum* ad cordis regionem adplicatum; a talibus vero periculosis præservativis sedulo sibi cavere suadet *Valentini in præxi sua Me- dic. infallibil. dum præmonente Guiberto in Tract. de Peste Medico* chari- tativo annexo ita *Capit. IV. p. m. 172. Cautel. III. differat: Inter periapta & anuleta cave tibi ab Arsenicalibus & Mercurialibus, cum veneno se a veneno præservare periculosissimum sit.* Sic & *D. D. Teichmeyer* ex relatio- ne *B. Wedelii*, in ejusmodi visitationibus mihi singulariter commendabat *Rad. Colchici* cum *rad. Plantaginis*, tempore autumnali erutas, instar amuleti gestandas, de qua re conferatur citati *Beati Wedelii Schediasma de Arcano duplicato catholico, & D. Christ. Ludou. Wilhelmi tract. Ger- manic. de Colchico mittel wider die Pest.* num vero tantæ sint virtutis mi- asmata maligna ab ipso coercere corpore, hac vice suspendo meum ju- dicium, forte vero facit quod potest, non autem quod sæpe necessitas pos- tulat. Meo judicio, *Amuletum & præservativum securissimum erit: Fi- ducia in Deum, devotæ præces, & animam suam Christo Salvatore consecrare,* confer. *locus Syracidis Cap. II. vers. 6. & Cap. XI. v. 21.* sed hæc o- biter, jam ad rem, suboritur mihi hic quæstio ab auctoribus instituta, occasione hac dum differui de contagio per alios introducto, scil. quæ- ritur; mortuane an viva corpora magis inficiant? Hanc quæstionem erudite ventilavit *Garmanus de miracul. mortuor. Lib. III. Tit. II. §. 47.* Ab utraque parte suos hæc quæstio habet defensores, fundamenta *Le- vini Lemii Lib. II. de occultis naturæ miracul. Cap. III. p. 151.* Con- tagium magis est nocivum morientibus, quam mortuis adstantibus, secundum alios mox mortua, mox secundum *Kircherum* viva magis in- ficiunt corpora. *Vid. Hieron. Fracastor. Lib. I. de contag. cap. 12. Matth. Tiling. de febre petechial. cap. X. Laurent. Joubertus de peste cap. III. & im- primis Caspar. a Rejes quest. LXXVI. Num. XI. p. m. 889.*

§. XIII.

Perspectis causis, aliisque animadvertionibus, jam de prognosi ipsa quæ-

quædam dicenda restant. Hic quidem de triumphantis vel victæ naturæ indicis quid certi affirmare, ut in omnibus febribus malignis elogio Hippocratis sect. II. aph. 19. *morborum acutorum non in totum certa sunt præ-nunciationis, neque salutis, neque mortis*, difficillimum est: sic præsertim de victoria nostri morbi Hagymaz prognosin daturus, videat medicus ne temerario iudicio fama periclitetur, dum sæpe præter spem æger moriatur.

In genere hic morbus multis respectibus ad *symptomata*, partim quoad ipsum *exitum*, gravissima & periculosissima est febris, & quo magis subiecta sunt plethorica, & in his majores translationes sanguinis ad superiora, unde si majores orientur capitis dolores, ac deliria quo vehementius urgent, eo majorem jacturam, imo majorem metum phrenitidis incutiunt.

Hinc recte admonet *Waldschmidius*, quod medicus nunquam ab ægro recedat, nisi prius inspexerit oculos, quorum insolita mutatio infaustum prædicat eventum, & dum pulsum explorat, semper attendere debeat, an manus ægrotantis sit tremula; inspiciendi ergo sunt oculi, quo dijudicet de futuro delirio, & si in vola manus æger sentiat tensiones vel titillationes, tum convulsiones imminet, ac si illa frustra venantur, festucas legunt, vulgo *das Feder lesen*, floccos de vestibus evellunt, sarcinas colligunt, vel plicas supra lectum explicant, aut quodlibet objectum inordinate & confuse adripiant, tristissimum & fere semper lethale est signum. *Hippocrat. prognost. IV. 10.*

Quo vero vires fortiores, & symptomata mitiora sunt, eo melior semper morbi eventus sperandus, contra quo periculosiora cum viribus debilitatis concurrunt symptomata, eo majus portendunt periculum, adeoque periculosior est morbus.

Delirium in hac febre frequentissimum non adeo deterreat medicum, præsertim si a somno compescatur, & simul sufficienti sudori junctum sit, post somnum vero perseverans cum torva facie futuræ phrenitidis indicium est. Commune etiam est huic morbo quod nonnunquam per excretionem, nonnunquam vero per abscessum terminetur, unde aliquando evenit ut si hic inopinato, præter rationem, varia ingravescant symptomata, crisin imminere indicio est, quæ communiter die quarto aut septimo accidit, imo plerumque etiam per hæmorrhagiam narium, vomitum, diarrhoeam vel sudorem judicatur. Hinc *sudores hic optimi sunt, qui in diebus judicatoriis fiunt, & febrem perfecte tollunt, boni vero sunt, qui per totum corpus contingunt, hominem facilius morbum ferre faciunt, qui vero tale quid non effecerint, incommodi sunt*, inquit Hippocrat. *prænot. §. 5. Text. 1. 2.* Aperta autem alvus semper melior est occlusa, nimis vero laxa & referata, quam potius *alvi fluxum* dixeris, cum insigni virium jactura, pessima est; hæmorrhagiæ autem narium ut ut die critico bonæ sunt, sic extra hoc tempus contingentes, imprimis incompletæ, &

& post maculas adparentes, suspectæ sunt; ipsæ autem maculæ petechiales lætæ, lividæ, cœrulæ plus minus nigricantes huic febrī accedentes non solum pessimæ sunt, verum res periculi plenissima manet, sicut etiam quo citius, accedant faucium inflammationes, loquelæ articulatae amissio, prunella, fortes & constantes inquietudines, eo malignior est status. Metastases vero humorum ad parotides, melioris sunt prognosticos, quam ad fauces. *Urina* autem & *pulsus* quo magis sanorum sunt similes, & quo longius ita manent, eo periculosius dicas signum, accedentes tandem convulsiones, Hæmorrhagiæ Symptomaticæ, diffluente quasi cruore, sudores frigidi, deliquium animi, ut plurimum ad mortem ipsam terminantur funestam, urinam saltem *beatam*.

Obauditionem & *surditatem* vero in *acutis*, in statu adparentem, semper esse signum reconvalescentiæ, quod ad salutem portendat, secundum *Riverii p. 451. & D. Pelargi Observ. Clinic. Part. 1. p. 7. & 194.* experientiæ fidæ, solidæ, & constanti non respondet, frustra ergo miratur citatus, D. Pelargus quod recentiores observatores *Stabliani* id ipsum signum non animadverterint, & inconsiderate suis scriptis inseruerint, quid? quod celeberrimus vir *D. D. Junckerus*, (sub cujus fideli manu ductione per sat longum tempus praxin ipsam exercui, cui solemnī hac occasione æternas persolvo grates,) hic inquam vir experientissimus hoc signum utique sapissime observavit, mox vero felici, mox infelici eventu, hinc revera anceps est signum, ut recte cum *Hippocrate sect. I. aph. 1.* dicas: *Experientia fallax, Judicium difficile.*

§. XIV.

Positis respectibus & fundamentis *Pathologicis*, ad *Practicam* fontici nostri morbi explicationem & methodum progredior, & quæ ad hujus febris percuracionem pertinent sedulo indicabo.

Hanc methodum medendi summum *arcanum* in salutari arte medica esse, nullus est qui dubitat, quo vero hæc salutarem nanciscatur finem, de necessario pro basi & fulcimento *veras & genuinas causas*, perspectas, ad ipsum subiectum morbi adplicabiles, habere debet, unde demum *rationalis* suboritur *praxis*, adeoque hæc methodus medendi illud plane est *filum ariadneum*, quo ducimur ad morbi hujus dictas *causas, nexum, justum effectum, ordinem, indolem, progressum, successum*, &c. ratione subiecti vero ægrotantis, ad ulteriorem *perveſtigationem* sexus, ætatis, temperamenti, vitæ generis, educationis, consuetudinis, idiosyncrasiæ, morum, sensibilitatem, &c. Ad debellandum autem morbum recensita hæc, uti summe quidem sunt necessaria, ita tamen nondum omnem absolvent rem, licet enim cognito statu morbi quam exactissimo, carente autem notitia adminiculorum & auxiliorum certorum, imo aliquando etiam *specificorum*, sic irrita & vana omnis nostra evadet spes, ac indus-
Disput. Medico-Pract. Tom. V. B b b tria,

tria, & hæc utique ut plurimum etiam causa aliqua erit, quod non raro medici, secus Celeberrimi, in eradicando morbo, multum consumant temporis, alius vero in auxilium, quamvis dignitate inferior, vocatus, illum brevi & expectatione citius exterminet, & funditus extirpet; non erravero itaque si illud remedium, ipsamque methodum magis particularem & Specificam, Patria mea, felici successu usualem, orbi erudito, prius hic loci communicem, addita *επιτηδειοι*, quid scilicet de illa sentiendum, demum hujus morbi propriam, genuinam, & magis notam supeditabo curationem.

§. XV.

Si quis ergo inter *Nostrates* leni rigore, demum frigore & horripilatione corripitur, subsequente calore continuo, & sine intermissione adfligente, conjuncta cordis anxietate, siti inexplebili, dolore Capitis intolerabili, conjunctis deliriis, & vigiliis perpetuis &c. statim harritantur esse *morbum Hagymaz*, hinc confestim, uti in morbo supra dicto *Tfemer* ad salem, allium, & acetum; sic hic ad *Herbulam Ononidem* tamquam ad sacram Ancoram confugiunt. Quod ergo attinet methodum, seu modum adhibendi hocce remedium, sic *adstantes* solent recipere, totum caulem cum Hb. & flor. *Ononidis*, offic. spinos. flor. purpur. vulgo *Hauhechel*, *Nostratibus* a vi *specificam*, quam exerit in morbo *Hagymaz* saltem dicitur *Hagimaz-Kraut*, hujus recipiunt v. gr. manus tres, addendo cepæ alb. No. j. & præterpropter caryophyllorum gr. xvj. *Ipsi*, forte ex superstitione, saltem No. jx. suadent, mixt. conc. gr. M. Coqu. in olla nova fictil. adfuso vino generos. lb. ij. vel lb. ij. opt. crusta panis oclus. ad aliquam partis consumptionem, sign. capitiluvium. Hocce jam decocto tepide patientis caput in totum bene ter de die lavare solent, adeoque vesperi, deinde mane, & iterum hora vespertina, hæc adhibita cautela, quod illa in usum tracta portio, demum semper rejiciatur, & quoties repetitur, toties etiam de novo decoctum vel præparatur, vel quæ remansere, recipiuntur; qui vero ægrotorum hanc lavationem sustinere & perferre nolunt, tum omnes illius *juncturas* linteo, tali decocto imprægnato, fortiter fricare solent, idque etiam, ut supra, ter de die repetendo; consequens seu effectus, qui hocce remedium insequitur, *speratissima* est mitigatio omnium symptomatum, præsertim deliriorum, conjuncto placidissimo somno, cum leniori superveniente sudore, (nulla enim febris restituitur unquam sine omni sudore, secundum *problemata febrium Illust. Dni. D. Stahl*). Alii e contra, qui hanc *Ononidem* in promptu habere non possunt, aliud decoctum substituere & parare solent ex *Artemisia latifol.* vulgar. Hb. *majoran.* offic. *Roremat.* *Abrotan.* vulgar. *Caryophyll.* aromat. addito allio & cepa, pro portio pro lubitu *adstantium* recipitur, nisi, quod iterum quoad *Caryophyll.*

phyll. No. jx. ut corrigens & adjuvans addant, hæc invicem decoquantur vino generoso q. s. applicatio eadem est cum superiori. Cum vero hoc decoctum non tantæ sit virtutis & efficacæ uti prioris, tum nec in usu ita frequentiori est, nec ab ipsis ita suadetur, & in usum adhibetur a Medicis, *palman* enim *Ononis* quæ basin in decocto priori constituit, reliquis omnibus cum laude præcipit. Hinc de posterioribus ipsis herbulis, *alias sat bonis*, nihil hic loci dicam, de priori vero decocto paucis hæc addo *Ononidem* quod attinet, ut principalissimum nostri decocti ingrediens, de aliis enim non loquor, cujus præsertim Radix, quinque *aperientibus* minoribus & *Hepaticis* adnumeratur, tum illa quidem principia possidet parcius sulphurea, copiosiora vero salino nitroso alcalina; hinc cum Hba suam virtutem imprimis habet humores resolventem, fluidificantem, abstergentem, colliquantem, discutientem, imo & diureticam, adeoque eo solum respectu illius vires non sunt contemnendæ, unde cuivis facile patet quare & a *Galeno*, *Dioscoride*, *Ettmullero*, *Sculteto observat. Chirurg. obs.* 63. & a *Borrighio in Act. Hafn. vol. I.* magni sit æstimata & commendata, num vero illas virtutes ab ipsis recentis Auctoribus semper præstiterit, alia est quæstio, de qua hac vice non dissero, sufficit quandantenus palam esse & in hoc nostro morbo minime parvi faciendam, a priori quidem, si rationes allaturus sum, utut de *Remedio Specifico*, in quibus specialissima latet habilitas, generaliter tantum quædam proferre poterò, de modo enim illius operandi specialius quædam dicere, res ipsa vetat, subtilissimæ enim *specificorum mixtiones*, & inde dependentes peculiare temperies non adeo distincte sensibus nostris externis sese objiciunt, id autem solertes & indefessos triump. regnorum, *scrutatores* minime læt, revera talia *dari* remedia *specificam*, quæ, adferente *Magnif. D. D. Præside in Therap. Med. Cap. IX. §. IV.* multos medicos latent, & magis simplicibus & impericis hominibus cognita sunt, unde evenit ut interdum *anus* aut *opilio* cum simplici herbulâ, sine ullo *veneficio*, admirandos effectus perficere possit; quales stupendæ eruditionis & grandiloquæ sæpe experientiæ artifex perficere non potuit. A posteriori autem, bona fide, hoc ipsum *Decoctum*, cujus *rationali* pratico ad ulteriorem *investigationem* commendare possum, quid quod plurimi *nostratum* a periculossima hac febre maligna liberantur, & pristina sanitate donantur, uti quidam etiam *Amicorum* in epistola ad me exarata id ipsum plurimis attestatur, dum imprimis inquit: *Das decoctum thut seinen richtigen effect, wie es alhie die Erfahrung fast täglich lehret.* Conf. de Specificis Civat. *Magnif. viri Schediasmata de medicamentorum modo operandi. & Therap. pag. 226. ut & Experientiff. D. Junckeri Conspect. Therap. General. Tab. XX.*

§. XVI.

Hactenus de cura quadam particulari, & magis *specificâ*, Patria more usuali, actum est, jam sequitur, secundum promissâ §. XIV. altera illa *methodus*, videlicet *Therapeutico-Practica*, in foro Medico-Clinico magis *usualis*, nota, atque perspecta. Cum autem hic ob varia conjuncta symptomata & malignitatem ipsam, *periculum* in mora sit, sic ipse hostis, castris & viribus rite perspectis, cum *Deo*, abjecta omni hæsitatione & cunctatione intrepide, est *mature* adgrediendus est, & quo major imminet ruina & perniciës, adeoque quo magis hic adfectus est *complicatus*, intricatus, & periculosus, eo major etiam omni tempore adhibenda est circumspectio, ne quo pacto talia suadeantur, atque ordinentur consilia & auxilia, quæ funestum accelerant eventum; etenim in hoc morbo præcipiti, citius faciliusve perversi conatus & ausus medici, *damnum* quam commodum adferunt; hinc *Cautelas* nonnullas practicas in hoc morbo observandas, omni jure præmittendas esse diducio. Abstinentum itaque est in methodica nostri *Hagymaz* percuracione, a perversa, præpotera, & *curatoria* evacuatione sanguinis, ut & indiffereto usu *Vomitoriorum*, quæ nisi adhibeantur congruo tempore, aut si mala adsit dispositio subjecti ad subeundam talem vehementem & fonticam excretionem, & si tamen ultro contra omnem rationem ipsa urgeatur, tum pestifera magis quam salutifera evadet; fugiendæ etiam sunt *impetuosæ & largiores* illæ *diaphoreses*, imprimis cum remediis illis vulgaribus calidioribus, humores impellentibus, nimisque *essentificatis*, institutæ; cum enim omnia hic in motu fortiori sunt, idem eveniet ac si igni oleum adderetur, ea propter etiam sedulo cavendum est a simplici aut liberaliori *Camphoræ* usu interno, seu nitro commixta sit, seu minus, eo pejus vero si *Thuringis* usitatum illud sit oleum Bezoardicum *Vedelii*, hinc rejicio etiam omnia illa remedia motus & humores valde irritantia, nimis volatilia, concentrata, sulphurea, spirituosâ, sanguinis ebullitionem excitantia, imo & *Narcotica* ipsa vulgata *Opiata*; non excluso communi usu perverso *theriacalium*, quæ singuli præsentem statum valde deteriorant, & ægrotantes admodum conturbant & enervant, præsertim *Opiata* dicta *communis*, non modo *præsentem motuum vitalium, animalium, & naturalium confusionem* sustentant & augent, sed & virium jacturam accelerant, simul & semel *motus*, salutariter institutos, cohibent, & non raro *mortem* ipsam causantur subitanam. Absint etiam *adstringentia*, valde incrassantia, & symptomata subito supprimentia ac inique sedantia, confusaque tandem & multiplicata remediorum oblatio, quæ communiter medicorum imperitiam & inconstantiam facile produunt, imo necessarias ipsas evacuationes penitus turbant, totumque morbi schema magis deteriorant. Et hæc principales cautelæ practicæ sunt, quæ in hoc nostro *casu* attentionem paulo adcuratorem merentur.

§. XVII.

§. XVII.

Proponendum ergo potius erit, quænam *indicationes* practicæ *positivæ*, in hoc adfectu præ singulis aliis conatibus therapeuticis certam & securam quandam curationem promittant: harum indicationum sequentes observandæ & cum sperato usu adplicandæ sunt: (1) ut impedimenta generaliora, quæ morbum ipsum deteriorare, aut curam ipsam retardare possunt, removeantur, (2) ut miasmatis malignitas quantum possibile præparetur, involvatur, coerceatur, & effectus putrefactionis intercipiatur, (3) ut excretio necessaria hujus malignæ materiæ tam per congrua medicamenta, quam per idonea regimina promoveatur, & (4) ut symptomatibus urgentibus debite subveniatur.

Omnes autem hæc indicationes maxima cum lenitate exercendæ & dirigendæ sunt, cum hic morbus nullam immoderatam & præpoteram, atque impetuofam perferat commotionem, omnia cum rectâ ratione præmeditate instituantur, neque ab uno ad alterum præmature transgrediendum experimentum, neque diu ita sollicite materiæ præparationi & nimis scrupulosæ correctioni insistendum est, cum artificis labor primarius in promotione excretionis legitima consistat, quæ ob materiæ malignitatem diu differri non potest, eo ipso autem minime reliqua accidentia negligenda erunt, verum potius conjunctim debite & methodice tractanda esse diducio.

§. XVIII.

Quod ergo nunc quamlibet harum indicationum seorsim attinet, tunc utique impedimenta generaliora ante omnia removeantur; quod si itaque artifex mature ad ægrum ipsum convocetur, in quo recte præsumitur multas & suspectas in primis viis adesse impuritates, insuperque aliæ circumstantiæ, inprimis virium jactura, incongrua ætas, nimia sensibilitas &c. non obstant, tum ibi tempestivam & moderatam in usum trahere potest *Emesin*, conjuncto semper aliquo roborante remedio, non autem narcotico aut adstringente, huic scopo satisfacit præ reliquis cognitum illud remedium, ex croco metallorum Rulandino paratum, scilicet *Tartarus Emeticus Myns.* ad gr. iij. exhibitus, post cujus vero usum minime convenit aquosas & impetuofas sudationes provocare, aut calida alexipharmaca exhibere, sed potius totus ipse decursus febrilis cum lenitate tractetur.

Alterum impedimentum exhibet *Plethora* urgens & suspecta, quæ, si *adeft*, maxime motus febriles exacerbât & conturbat, hinc illa tempestiva, imo aliquando etiam repetita venæsectione imminui debet, quo *variæ graves commotiones hæmorrhagicæ, orgasticæ, & periculosæ in-*

summationes meningum, pleuritice, anginosæ &c. prævertantur & præoccupentur. Præstat vero Maxima cum Cautela & bono judicio mox in principio principii, ubi vires adhuc adsunt, eam administrare, & quidem non plane more veterum ad syncopem usque, attamen nec parca sed sufficiens & paululum largior sit, cui mox subjungatur regimen diapnoicum, quo hoc modo humores eo magis ad peripheriam corporis ferantur, secus ut plurimum venæsectio funesta & noxia evadet. Confer. Magnif. D. D. Præsid. Praxis Special. Sect. IX. cap. 14. §. 2. & cap. 20. §. 5.

Tertium tandem impedimentum etiam, aliquando est (*cum alias ut plurimum ad alvum liquidam inclinent, Obstructa alvum, quæ minime possunt purgantibus commovenda, sed micioribus solum lenitivis, chabarbarinis, mannatis, passulatis, prunatis, tamarindinatis, imo nitrosis, aut MR. simplici, vel clysteribus lenientibus, referanda est.*

§. XIX.

Altera indicatio requirit, ut materia peccans mitigetur, temperetur, & ab efficacia maligna arceatur, ne effectum edat malignum. Hoc impetratur per materię subtilis alterationem, & correctionem efficacię putrescentis, scilicet per remedia simplicius absorbentia, aut terrea acidis conjuncta, per oculos cancr. citratos, coral. r. ppt. C. C. S. Ign. M. P. ppt. C. C. pulverif. nitrum in subst. parca sed repetita dosi cum absorbentibus aut decoctis mixtum, aut paratur mixtura quædam ex ocul. 69. pulverif. conch. citrat. additis syrupis adpropriatis & aquis destillatis leniter diapnoicis, cum clyst. antim. sulphurat. acuta, quo conducunt etiam decocta e radicibus cichor. scorzonæ. Hb. scord. scabios. flor. sambuc. aven. excortie. passul. major. & minor. cremor. tartar. cort. citr. recent. parata. Non contemnendæ etiam utilitatis pro hoc scopo sunt Julapia, quæ materiam & præparant, & evacuant, atque vires conservant, conficiantur illa ex decocto cichorei passulato, aquis destill. scorzonæ, scord. Card. Ben. flor. samb. tilix, naph. galeg. plantagin. cerass. nigr. borrag. bugloss. cinnam. cydoniat. add. syrup. acetosit. citri, rosar. solut. cerass. nigr. rub. id. & spirit. nitr. dulc. Multam insuper etiam efficaciam habet mixtura simplex parcius tamen camphorata, largius autem acidulata. Potus deinde sufficiens concedi potest, imo debet, carpendus enim merito pessimus ille mos est, quando uti in omnibus, sic & in hac febre illum ex falsa persuasione man Stärke das Fieber dadurch, denegant.

Præparata & involuta subtiliori materia, tum hæc secundum subsequentem Tertiam indicationem placide leni diaphoresi evacuetur, itidem per pulveres absorbentes, diaphoretico-fixos, aut essentias temperatissimas anti febriles, compositas ex essentia pimp. alb. scord. vincetox. caryo-

ryophyllat. &c Ego autem potius majori securitate, præsertim nostratibus, sepositis omnibus essentificatis, mixturas leniter diaphoreticas suaderem, ex aquis destillatis, & pulveribus præcipitantibus & diaphoreticis paratas, ut v. gr. loco speciminis talem;

Rec. aquarum destil. card. bened. ulmar. plantagin. scord. scorzonæ flor. sambuc. ceras. n. naaph. flavedin. citr. ana. unc. j. ceruss. antimon. serup. j. lapid. cancror. citr. ana. drachm. j. β spirit. nitr. dulc. drachm. j. M. f. Mra d. in vitr. ter per diem 2. cochlear. pro dosi. aut si quis vitro essentiarum usum amat, sic is huic mixturæ commode & tutius addere potest essent. pimpinell. alb. & succin. ana. drachm. β. vel fiat tale decoctum antifebrile alexipharmacum v. gr. recip. rad. cichor. unc. ij. scorzonæ. unc. j. Hb. Scord. veron. scabios. ana. man. semis. summit. millefol. flor. sambuc. ana. pug. j. cort. citr. recent. drachm. ij. pulp. citr. drachm. iij. Lapid. prunell. drachm. j. aven. excort. unc. j. mixt. decoqu. cum mensur. iij. aqu. font. levi ebullitione.

Methodus autem specialior hæc est: per diem decocto tali alexipharmaco pro cujusvis beneplacito instar potus ordinarii uti possunt, & cum natura præparat, medicus huic etiam insistat operationi, si vero evacuat, tum commendatas mixturas adhibere potest diapnoicas, quando scilicet æstus remissior existit, interpositis temperantibus, analepticis, julapiis, aliquando etiam emulsionibus, maximum vero juvat bonum regimen, quod ab inquietudine & nimio æstu vacuum est, sicut etiam omnes refrigerationes sive internæ, sive externæ, sollicitè evitandæ sunt.

§. XX.

Excipit nunc Quarta indicatio in hujus morbi cura administranda, ut scilicet symptomatum, quorum supra summariam fecimus mentionem, & virium habeatur ratio, & videtur sane ac si hæc principalissima esset operatio in hac additione singulis reliquis indicationibus attendenda; sed subinde bene etiam notandum est, quod omnis labor artificis vel frustra, neus, vel difficilis sit, ni per prædictas alias indicationes huc via præparatur, totusque decursus febris legitime tractetur; haud enim commodius consequentia mala avertere poterit artifex, nisi omnia leniori methodo susceperit, quod enim deliria attinet, tum si æger ab initio remediis temperantibus, nitrosis, absorbentibus citratis, potu sufficienti & blando regimine diapnoico a medico adgressus fuerit, tum ultro aut desistent, aut mitius adfligent, si autem ultra tempus permanent, dicta jam methodus continuetur, adhibitis externis rubefacientibus pedibus adplicandis, cucurbitulis cæcis, epithematibus discutientibus, unguento alabastrino, largiter Camphorato Spiritu Vin. Camphorato-crocato, aceto rutaceo, rosaceo, quibus etiam aliquando una vel altera guttula Olei. Papaver. express. addi potest, imo in subjectis robustis laudatur electuarium de ovo cum

cum *nuce vomica*, ad forup. j. pro dof. Venæ autem raninæ non ita confestim incidendæ sunt, nisi prius congruo tempore venæ-sectio in brachio præmissa fuerit, hinc consultius fuerit in aliquibus subjectis leniori irritatione narium cum stramine vel aculeo, aut modesta scarificatione narium Hæmorrhagiam provocare. *Opiatis* vero, qui hæc deliria compefcere conatur, videat ne ex *Narcotico* hocce remedio, evadet *neroticum*. Confer. *Magnif. D. D. Præsid. Specimen ultim. dissert. de medicament. Operand. in Corpor. vivo. sub titulo sedativorum.*

Anginodes & *Aphthodes* vero symptomata, per interna dicta temperantia, & *Alexipharmaca*, perinde tractentur, usu autem externo conducunt Gargarismata ex speciebus resolventibus, abstergentibus, & mitius adstringentibus parat; vid. *D. D. Junckeri Consp. Med. Tab. XXIX. sub. Cautel. Numero 7.* imprimis essent. Pimp. alb. sine vehiculo præstantissimæ efficacix est, pro *Aphth* autem demulcendis conducit limentum ex melle rosaceo, addita essentia quadam balsamica, vel myrrhæ, succini, vel dictæ essent. Pimp. alb.

Diarrhææ vero vel simplices, vel *Dysentericæ*, nullo modo supprimendæ, sed absorbentibus, nitrosis, pilul. *Stahlianis*, tonicis securioribus tractandæ sunt, inter quæ eminet & eximiam utilitatem habet cortex *Cascarillæ*, qui simul lenit, sedat & discutit.

Viribus vero prospicitur nervinis, *Analepticis*, succis acidulatis, decocto scorzonæræ, & præ cæteris cardiacis essentia dulci *Orphanotrophi Halensis*: è dicta, imprimis in patria *vinum* generosum aliquantulum dilutum etiam non de nihilo est, quod facilius illic locorum concedi potest, quia eo adsueta sunt.

Cæterum concurrentes aliquando complicationes *Petechiarum*, *Inflammationum*, *adfectus Choleric* &c. consultum quidem est illis debita methodo occurrere, quo iis convenienter artifex satisfaciatur, nunquam tamen id fiat cum morbi principalis neglectione, plurimum vero in hac febre, uti antea monui, congruum & bonum valet *regimen*, quod sub concursu gravissimorum Symptomatum graviter etiam turbari solet. Superato autem cum *Deo* morbo ipso, tunc moderamen in *dieta* sollicite illis inculcandum, ut per tempus domi se contineant, ne quo ullo modo ab aëris liberiore admissione, recidiva causetur insperata.

Et ita hæc sufficiant fundamenta principaliora, ne limites dissertationis, transcendam. Hinc nihil amplius restat, nisi ut *Deo T. O. M.* pro præstito suo auxilio, humillimas persolvam gratias, cui & hunc laborem, & omnes reliquos meos conatus commendo, quo saluberrimus & speratus semper obtineatur.

F I N I S.

JOAN.

CLXXI

J. ANTON. JOSEPHI SCRINCI

E T

GUILIELMI BACHE

D E

FEBRI MALIGNA CASTRENSI

GALLORUM,

QUÆ CUM INGENTI EORUNDEM STRAGE PER TOTUM
REGNUM BOHEMIÆ MAXIME VERO PRAGÆ INTER
EOSDEM GRASSABATUR.

Pragæ 1743.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

C c c

HISTORIA FEBRIS GALLICÆ CASTRENSIS.

Quæ in Regno Bohemiæ, maxime vero Prægæ An. 1742. inter eosdem Gallos grassabatur.

§. I.

HISTORIA MORBI.

Multa deberemus de morbis Gallorum scribere, quæ hic experti sumus, non paucas quasdam paginas, verum integros tomos. Interim, quæ ad scopum nostrum sunt, brevissime proponemus. Conquerbantur ergo Galli tribus, vel quatuor diebus citius antequam lecto affigebantur de virium plus minus prostratione, aliqui eandem prostrationem virium statim experti, ad Nosocomia deportabantur. Præterea nauseam, aut vomitum ad initium febrium experti sunt, inappetentiam, capitis dolorem, calorem, sitim, vigiliam, deliria, tussim, catarrhum, vesperi ordinariè morbi hujus exacerbationem patiebantur, verbo: consueta symptomata, sicut alias in febribus malignis petechialibus nos omnes in his Regionibus Germaniæ experimus, illi pariter experti sunt. Unum tamen symptoma præ aliis observabile fuit, & quo omnes ferme laborabant, nempe diarrhæa. Jam non dicam, quod apud unum symptomata remissiora, apud alterum graviora fuerint, aut, quod quadam varietate atque numero symptomatum in individuis se monstraverint; neque dicam, quod in perituris fatalia symptomata pariter se monstraverint, prouti alias se monstrare solent in febribus malignis, unum tantum dicam, quod maxime notatu dignum est: quod Galli, licet in atmosphæra nostra fuerint, ubi ordinariè nostri homines, dum febribus malignis corripiuntur, exanthemata sive petechialia, sive miliaria alba accipiunt; licet inquam Galli in eadem nostra atmosphæra fuerint, nullus imo nec unicus a medicis Gallis tractatus, (bene vero a nostris) vel minimum exanthema accepit, & hoc tanto magis mirabile est, quod saltem ad minimum triginta millia infirmorum computare possum, tantum Prægæ existentium, hocque morbo correptorum. Imo parum dixi triginta millia; nam saltem triginta millia hoc morbo defunctorum partim in urbe, maxima pars vero extra urbem sepulta jacent. Aliquot enim magna Nosocomia saltem quinque (nam in omnibus etiam domibus jacebant) enumerari possunt; ut, magnum palatium, quod domus invalidorum vocatur, non procul ab urbe. In urbe vero ipsa

magnum Collegium R. R. P. P. Jesuitarum ad S. Clementem, Collegium Jesuitarum novæ urbis, Monasterium & Templum Reverendorum Patrum Benedictinorum in Emaus, magna agra regia dicta, atque Hospitale Bavarorum, de aliis locis nihil dicam. Jam omni die rumor increbuit per urbem, in uno hospitali quadraginta, sexaginta etiam nonaginta esse mortuos; si tantum decem computes, & per tredecim menses, nempe a vigesima sexta Novembris A. 1741. ubi urbs expugnata fuit, usque ad secundam Januarii 1743. ubi denuo liberata, si inquam tantum decem computes mortuos esse, in quolibet hospitali, sic intra diem quinquaginta mortui sunt, atque per integrum hoc tempus 19500. præter propter. Verum longe minorem numeram posui, contra manifestam experientiam & veritatem, interim potius minorem posui ideo, quia posita veritate potuisset tantus numerus mortuorum suspectus esse. Dicam paucis, paucissimi ex infirmis Gallis decumbentibus sanitati restituti sunt, qui vero evaserunt, vix intra quadrantem aut medium annum vires recuperabant.

Cura Gallorum.

Cura autem varia & mira fuit, per quam medici Galli atque chirurgi suis sanitatem restituere volebant. Primum ergo maximum & famosissimum Gallorum remedium fuit, non dicam ferme in omnibus morbis, saltem in febribus quibuscunque, sine distinctione, etiam intermittentibus, venæ sectio. In quem finem vero, aut quare hoc faciant, mihi non constat, interim taliter apud nos præctarunt, & quamquam a nostris medicis audivissent, quod talis cura, non dicam experientie tantum, verum sanæ theoriæ adverfetur, nihilominus pertinaciter suæ consuetudini infistebant. Potuisset eosdem terrere infelix experientia, atque tantus numerus mortuorum, non modo hic Prægæ, verum per totum Regnum Bohemæ, hæc omnia tamen Gallos persuadere non poterant, ut ad methodum nostram aliam assumant præxim. Venæ sectionem non modo in omnibus febri maligna decumbentibus semel administrabant, verum octies, decies, decies sexies & ultra, nempe saltem omni die semel, bis, si non ter, & ultra longe, donec patiens spiritum exhalasset. Præterea clysteres pro plebeis ex aqua & sulfure pro officialibus ex aliis, ut speciebus: emolient.; factar. oleo chamom. & similibus parabant. Clysteres hi non modo omni die, verum etiam intra diem sæpius applicabantur, non obstante, quod diarrhæa ferme continua patientes laboraverint. Præterea vomitoria ad initium statim saltem semel applicabant, quæ ordinariè etiam sexta, septima, imo decima die repetebantur. Tertio: laxantia ex cassia, ex rhabar. potiones mannatas & similia in his febribus propinabant, & quidem alternis diebus. Quarto: emulsiones dabant etiam suis patientibus ex amygdalis & seminibus frigidis.

Quinto: pro catarrhis fuit universale remedium syrup. capill. vener. Sexto: quibusdam etiam sulphur. antim. certa enchyresi præparat. propinabant. Septimo: pro potu ordinario pitana ex hordeo atque liquiritia fuit, pro cibo coryza cocta, atque dicta valde tenuis. Si multi in febres intermittentes incidebant, hos omnes cortice Peruviano sive in infuso, sive in substantia curabant, quod mirum non fuerit, quod plures cachectici, hydropici, atque hæctici facti sint, & ita fati pariter cesserint, saltem plurimi. Possent quidem adhuc diversa alia remedia adferre, quæ Galli hic partim habuerunt, partim Gallis applicarunt, sed nimis fufus forem, illud tantum annotavi, quod a potiori præctatum fuit.

§. II.

Causæ.

Si de causis morbi hujus discurrendum nobis sit, magna nobis proponuntur; cur enim tanta strage hic Prægæ & per totum Regnum Bohemæ sine ullo inito prælio notabili exercitus Gallicus prostratus est, & quidem tam numerosus, qui quasi totum Regnum Bohemæ inundavit, maxima vero ex parte per morbos, & in specie per febres malignas perit. Duplices assignari possunt causæ, *Divinae* & *humanae*. De divinis mihi sermo non est, cum fori mei non sit theologum agere, interim tot sacræ paginæ exempla demonstrant, quando *Deus* suos, atque electum populum tueri voluit, per varias strages inimicos exercitus delevit. An non scis? an ignoras? quid in exercitu Zenacherib sit factum? alia exempla scripturæ prætereo, cum mihi ut medico propositum potius sit causas naturales inquirere, quia per eandem tanquam per instrumenta sua author naturæ *Deus* ordinariè agit. Fuit quidem a supremo Gallorum Belli Marechallo Bellilio medicis Pragensibus pro deliberatione propositum sequens problema: *Quanam videatur esse causa tanta stragis Gallorum, cum eidem Marechallo non appareat esse ordinaria febris Castrensis.* Responsum autem fuit scripto a Facultate Medica Pragensi datum, & causæ satis libere & vere expositæ. Nos vero jam non dicemus de Divina Nemese, quæ ultiones suas accepit, cum nostri fori non sit hæc indagare, verum ad Theologos pertineat; sed potius in causis naturalibus manebimus, in quantum hæc ipsissimæ causæ instrumenta Divinæ Justitiæ esse possunt.

Penuria Rerum & iter Gallorum ad Germaniam, atque Bohemiam.

Audivimus intra hæc tempora, dum exercitus Gallis iter suum præparabat ad bella hæc hostilia intentanda, quod magna rerum penuria in Gallia fuerit, hinc corpora exhausta magnam famem patientia ad oras nostras appulerunt, quomodo vero fames, corpora ad motus putredinosos disponat, clarum est: dum deficiente novo chylo succi corporis nostri, maxime sanguis multum atteritur in massulis suis, fit alkalescens magis, hinc ob prævalens alkalinum principium, atque massulas factas minores per attritum, vel maxime ad novos intestinos motus concipiendos disponitur; non enim affluente novo chylo oleoso, mucilaginoso, utique sanguis antiquus in attritum majorem deducitur, & plures massulas alkalinas atque subtiles oleosas producit. Iter longum atque continuatum, paria facit, imo concurrente duplici causa malum auget, nam motu circulatorio, per iter adaucto major fit attritus massularum sanguinem constituentium.

Frigus.

Dum milites sub tentoriis in libero campo degunt, atque castra sua locant, frigus nocturnum male tecta corpora affligit, atque insensibilem transpirationem cohibendo ea mala producit, quæ supra attulimus in parte generali, quando noxas insensibilis transpirationis descripsimus.

Inordinata diæta.

Quid inordinata diæta fecerit Gallorum ad morbos hos producendos, modo considerabimus. Jam non dicam de venere, corpora debilitante, motum sanguinis circulatorium imminuente, & per consequens motui putredinoso occasionem dante; verum de cibo & potu inordinato dicemus. Galli enim sive fame, sive inconsueto clymate stimulante, enormiter voraces fuerunt, & quidem quandoque per inconsueta edulia; Gallum enim per urbem obambulantem tinge tibi taliter; quod præter arma militaria, semper ollam pro edulis in manibus portaverit. Jam non dicam, quod per septem septimanas, imo ferme duos menses equinam carnem cum magna fame, atque horrenda rerum penuria (quæ nos adhuc magis torquebat) comedere debuerint. Quid enim ex his omnibus sequebatur? quam cacochylia in primis viis, cacochimia in ipsa massa sanguinea, & omnibus humoribus, unde repleto enormiter ventriculo cibi non digesti ex mente Boerhaavii, naturam suam sequebantur; qualem ergo? putridam nempe, in loco calido & humido, deficientibus viribus vitæ, quæ in aliam naturam edulia transmutare potuissent. Si hæc in primis viis sint facta, in

secundis non melius, verum pejus, hinc facilis apparet ratio, quomodo ad morbos putridos dispositi fuerint. Jam non dicam de carne equina comesta, ab initio cum nausea, tandem, rabida fame stimulante avide; quid hæc ad putredinosum motum sanguinis excitandum contribuerit, nolo hic pluribus exaggerare.

Vigiliae.

Vigilias perpetuas, atque labores ad fortalitia extruenda, & periculum imminens avertendum sustinere debuerunt. Hinc corpora vigiliis fracta consumpto nempe liquido nerveo, & per consequens imminuto sanguinis circulo, magis apta reddita fuere ad motus putredinosos concipiendos.

Sordities Gallorum & alia.

Inter causas etiam sorditiem Gallorum ponimus, si enim vidisses Nosocomia tanto numero infirmorum repleta, imo in uno cubili tantum numerum infirmorum, qui, cum maxima ex parte diarrheas conjunctas habuerint, & sordes suas sæpissime ante lectos suos deposuerint, sic aliter fieri non potuit, nisi quod ingens fætor in Nosocomiis fuerit. Aer in clausis cubiculis tot effluviis putridis repletus, partim ex stercoreibus, partim aliunde ex corporibus infirmorum exhalantibus, denuo inspiratus, tanquam efficax fermentum putredinosum motum hunc ipsissimum in humoribus auxit, imo intrantes infecit, saltem maxima ex parte (morbus enim ille simul magnopere contagiosus fuit) imo per contagium in corpora propagabatur. Unicum audi exemplum, non tantum medici & chirurgi Galli: qui maxima ex parte infecti hoc morbo periverunt, quod paucissimi remanserint, ex tanto numero medicorum, atque chyruurgorum Gallorum; verum etiam omnes nostri medici, excepto unico, medicinæ candidati, atque studiosi, qui se exponere debuerunt, infecti & mortui sunt. Nemo ex his diu subintravit hospitalis, qui non infectus tandem brevi fuerit. Maxime autem conquerebantur in vita adhuc, jam in Domino defuncti super fætores & sorditiem Nosocomiorum, præterea mortuo uno, & lecto adhuc a sudore madido, alter novus infirmus imponebatur. Et hæc de causis diæta sufficiant, ad hunc morbum producendum; animi enim pathemata, timorem nempe perpetuum, nolo in apicem proferre.

§. III.

Epicrisis super morbos Gallorum. V. S. Frequens.

Epicrisim nostram in medium adferimus, super nihil aliud, quam super inconsuetam methodum Gallorum febres malignas tractandi. Primo ergo considerabimus tam frequentes venæ sectiones, quas Galli administrarunt

strant in suis febribus. Indicationes illorum nescimus quidem, videntur autem omnes febres acutas pro inflammatoriis habere, hinc ad stases inflammatorias minuendas, & ne illæ ulterius augeantur, tot frequentes videntur facere venæ sectiones. Nam impetu circulatorio imminuto, urgens à tergo sanguis, tanta vi in vasa minima capillaria impelli aut intrudi non potest. Imo etiam Galli nobis objecerunt, quod inter eosdem nulla prodeant exanthemata, bene vero nostra methodo curandi. Dicunt enim impetu febrili vascula minima sub epidermide latitantia dilatari primo; secundo sanguinem in hæc ipsissima vascula impetu febrili adactum, ultra eorum oscula propelli, atque sub epidermide extravasari; omnia vero hæc impediuntur, si per frequentes venæ sectiones impetus febriles retundantur. Verum tota hæc theoria falsa est, atque in maximam Gallorum perniciem ab ipsis Gallis inventa. Libenter concedo, multas inter eosdem Gallos grassari febres inflammatorias, utpote cum plethorici sint, potui vini generosi aduerti; verum omnes febres acutas inflammatorias posse dici, aut pro fundamento inflammationem habere, falsum est, & pluribus inanis hujus theoriæ demonstrari potest. Jam modo considerabimus tantum, quam male tot frequentes venæ sectiones adhibitæ fuerint, ad febres has malignas curandas. Primo enim falsum est, quod febres malignæ originem NB. sumant a stasi inflammatoria, unde non possunt pro febribus inflammatoriis simpliciter tractari, per consequens nec tot venæ sectiones adhiberi. Imo posito, non concessio febres omnes malignas etiam inflammatorias esse, sic adhuc locum non possunt habere tot frequentes adhibitæ venæ sectiones; nam impetu febrili nimium retuso stases illæ inflammatoriæ in minimis vasculis discuti non poterunt, ergo inflammatio in gangrenam & sphacelum transibit; quo enim alio instrumento, natura inflammationes solvit, nisi hoc ipsissimo sanguinis motu circulatorio proportionato. Deinde cum febres malignæ pro primo suo fundamento non habeant stasim inflammatoriam, verum motum intestinum putredinosum atque specificum in massa sanguinea, sic ruit totum fundamentum Gallorum. Quid enim ad motum putredinosum cohibendum faciet repetita venæ sectio? nihil, imo eundem motum putredinosum plus augebit; nam motu circulatorio imminuto (qui tamen natura sua resistit motui putredinoso intestino) motus putredinosus augmenta accipit, unde malignitas augetur. Ut taceam maximam virium prostrationem, quam tot frequentes venæ sectiones causant, unde natura necessario succumbere debet. Hinc apparet etiam ratio, cur Galli nulla acceperint exanthemata: nam tantopere retuso sanguinis impetu circulatorio, grumuli illi per putredinem producti, nunquam in peripheriam protrudi potuerunt; verum potius in ipsa massa sanguinea manserunt, atque ad vasa capillaria partium internarum delata, ibidem hærentia manserunt, sicque gangrenas, sphacelos atque mortem causarunt. Præsertim cum majori in quantitate in massa sanguinea oberrantes, plures sibi ad invicem adha-

adhærere potuerint, sicque crassiorem massulam constituere, quæ minus tandem proportionata fuit, ut vasa capillaria transeat.

Vomitoria.

In progressu morbi adhibita vomitoria ineptissime applicantur, facillime enim inflammationem ventriculi, atque intestinorum causare possunt: destructo enim per motum putredinosum sanguine, ille minus aptus redditur, pro motu circulatorio debite subeundo, prouti etiam ad congruam miscelam; omnium vero minime capax fiet, ut per vasa capillaria circuletur (nam etiam in statu naturali tardissime per hæc vascula circuletur) aut saltem cum magna difficultate. Quapropter irritato per vomitorium ventriculo, sanguis talis fortius in vasa sanguinea ventriculi, atque intestinorum propellitur, & quia difficile vasa capillaria transit, fortiusque vero simul in hæc impellatur per vomitoria, facillime ibidem hærens manebit, atque stases inflammatorias producet.

Clysteres.

Clysteres cum distinctione debuerunt adhiberi, non susque deque absque omni distinctione, & quidem NB. tam frequentes: ubi enim aut putris cacochylia, aut crudorum humorum ex priori inordinata diæta apparatus in volumine intestinorum jacuit, ibi cum prudentia unus alterve clyster applicatus locum habere potuit. Verum omni die & quidem repetiti clysteres, non video, quid profuerint. Aut enim præsens fuit diarrhæa, sic applicati clysteres eandem auxerunt (sive fibras irritando, sive laxando) & vires magis prostrarunt. Quodsi vero diarrhæa non adfuisset, sic huic tandem occasionem dederunt. Atque quod caput est, diarrhææ in febribus malignis præsentis non tam ab infarctu primarum viarum a crudis humoribus originem sumunt, verum potius a putredinosa colliquatione massæ sanguinæ. Unde si criticæ sint, dum per clysteres intestina irritantur magis, crises ultra modum fiunt, atque laudabilem naturæ intentionem turbant, & vires nimium prosterndo in futurum naturam inhabilem reddunt, ad morbum reliquum superandum. Si symptomatice sint diarrhææ, tunc adhuc pejus est, quæ per tot injectos clysteres potenter augentur, atque vires consumendo naturam ipsam prosterndunt, & sic patientem ad mortem deducunt. Idem sentio, imo fortiori censura perstringendi medici Galli sunt, quod laxantia dederint in febribus malignis. Libenter tandem indicationes sciremus, quæ medicum persuaderent, ut in febribus malignis laxantia det? Si enim fuerint præsentis diarrhææ, sic laxantia stimulando volumen intestinorum, vel maxime affluxum colliquati feri putredinosi ad intestina auxerunt, hinc vires ultra modum prosterndo naturam succumbere fecerunt. Imo aucto affluxu feri putredinosi (cui grumuli

muli illi innatant) ad vasa capillaria subtilissima intestinorum, stases atque exinde inflammationes, gangrenas atque sphacelum harum partium introduxerunt; quod non mirum sit, quod tanta quantitas militum mortua sit. Et hæc pro tenuitate nostra & proposito compendio dicta sufficiant &c.

FINIS

JOSIAS

CLXXII.

JOSIAS WEITBRECHT,

DE

FEBRILI CONSTITUTIONE

PETECHIZANTE PETROPOLI

ANNO MDCCXXXV. GRASSANTE

Regiomonti 1736.

D d d 2

CAPUT PRIMUM.

Historia Morbi.

§. I.

PRimo quidem hoc tene: *Incepit febris nostra phlegmatica & petechizans, sub ipsius anni principium, & eodem ferme tempore continuavit per menses Februarii, Martium, Aprilem. Primo anni trimestri tempestas humida & procellosa regnabat. Mense Aprili ac Majo ingesserant se morbilli & variole. Illos magis scarlatinam febrem dixisses; hæc benigna erant, & methodo Sydenhamiana facillime curabantur. Mensibus Majo, Junio, Julio non nisi leves efflorescentiæ sine notabili commotione apparebant: Ætas erat calidissima refocillante ventorum frigore nonnunquam temperata, & consians. Augusto & Septembri pristina redibat constitutio, symptomatis qualitate ipsæ, sed non tantæ ægrorum numero: ingruerat autem ær magis varius ac frigidus. Octobri & Novembri pleuritis ac febris continuæ simplicis faciem induebat; donec tandem Decembri forma sua postliminio rediret.*

§. II.

Invasit hæc lues absque discrimine ætatem quamcumque, homines ac feminas, *plus tamen feminæ quam homines; atque ita, ut utriusque sexus adultiores non solum numero reliquos superarent, sed gravius etiam decumberent, imo plane succumberent.*

§. III.

Quamvis autem numerus decumbentium in se non adeo magnus esset, nec morbus, ad cuiusque fortis homines penetraret; siquidem non nisi *cives, victui non adeo crudo assuetos, & eos quidem maximam partem indigenas, tantummodo sporadice invadebat, e contra ex quingentis ægrotis, qui in Nosocomiis Petropolitans, tam marinis quam militariibus, quotidie degunt, ne unus petechizans reperiebatur: hoc tamen nomine febris epidemica & contagiosa haberi mereatur; quia singularibus symptomatis stipata erat, nec tum temporis ullus alius morbus, nisi quos sub finem anni (§. I.) ingruere dicebam, se exercebat, & denique, quia, si quam domum intraverat, non prius decedebat, quam omnes propinquam ex familia aggressa fuerat.*

§. IV.

§. I V.

Morbis ipse sequentibus stipatus erat symptomatis. Ægrotans ab initio non nisi lassitudinem aliqualem, tensiones rheumaticas & vagantes, angustias circa præcordia, dolorem capitis, gravedinem vel coryzam, & tussim perferentiscebatur. Quædam horum remittebant, quædam augebantur usque dum circa vesperam febris ipsa, horripilatione in his, in aliis rigore vehementiore, cum subsequente calore æstivæ ac sudore manifestaretur, cui sese dolor capitis acutissimus, anxietates tensionis circa præcordia, & debilitas summa associabant tamquam individui comites, & si cephalalgiam excipias, non nisi sub ipsum finem morbi, & cum illo sensim evanescentes. Urina plerumque sedimentum deponebat fere rosacei coloris, in quibusdam albi ac furfuracei.

§. V.

In augmento duplex morbi schema adparebat. In quibusdam efflorescebant petecchie, seu maculæ rubræ, pulicum morsibus similes, in his minores, in illis latiores, vario coloris gradu rubentes; in aliis istiusmodi maculæ plane nullæ, sed illarum loco, morbo diutius decurrente, & quidem in solis feminis purpura, seu pustulæ miliaris, in pueris solæ rubræ, in reliquis indiscriminatim, albæ & pellucidæ, aut solæ, aut rubris interstinctæ. Petecchiæ plerumque die quarto & ultra, atque in iis, qui calidiori utebantur regimine, citius; purpura rubra undecimo; alba serius decimo quinto, imo decimo octavo demum prorumpent. Maculæ vix diem unum alterumve durabant; pustulæ contra ad decem usque dies persistebant. Petechizantes febrem experiebantur continuam quidem, sed tamen mitius & ordinatius exacerbata: purpurascens autem paroxysmis valde irregularibus feracioribusque vexabantur. Imprimis feminæ dolorem capitis, atque angustias illas pro affectu hysterico habebant. In utraque morbi specie promiscue aderant pro diversitate subjectorum pulsus parvus, citus, in aliquibus intermittens, sitis, inquietudo, jactationes, vigilia, sudores ingruentes, urina magis ad naturalem accedens, alvus hic adstricta, ibi libera.

§. V I.

In morbi statu omnia (§. 4. §.) plerumque pejora; vigilia continuæ; somnolentia; phantasmata; sermones inepti atque incongrui, alique delictiorum prodromi; iracundia; surditas; oculi turbulenti & mucum potius tenacem quam veras lacrymas fundentes, a luce abhorrentes; lingua alba, subhumida, mucida; dolor faucium ac malarum; pyralismus incipiens;

incipiens; nares siccæ; tussicula; diarrhœa; urina naturalis, & pallidior pro ratione reliquarum circumstantiarum; dolores tensionis sivarum; tremores artuum; subsultus tendinum; in morituris sudores vehementes; in aliis temperata transpiratio.

§. V I I.

In declinatione pyralismus ad sanitatem usque durans; purpura; in illis, qui evasivi erant, paroxysmorum febrilium mitigatio; pulsus vegetior nec adeo citatus; sudor periodicus allevans; copus liberum; surditas diminuta; faucium ac præcordiorum dolor sensim evanescent; alvus moderata; urina suspensam in medio vitti tenerrimam membranulam, & pulvere quasi conspersam exhibens. In morituris contra, febris quavis periodo vehementior, sudores imminuti, coma; delirium; doloris ullius ignoratio; lingua arida; aspera, nigrescens; alvus adstricta; urina pallida, ex improvise repetitis vicibus copiose excreta, & repente aquosa, signum fatalis metastasis, & actus tragædiæ ultimus.

§. V I I I.

Qui ad sanitatem redierent, illorum paucissimi notabili quadam & speciosa excretionem levabantur: unus vel alter sudore ingenti perfusus, vel urina turbida ac subsidente salutariter judicatus est. Quidam febrem remittentem mox vero intermittentem experti sunt; & hi quidem difficulter at perfecte tamen reconvalecebant. In plurimis omnia organa secretoria atque excretoria sensim, sed lento gradu, atque absque sensibili commotione ad officia sua redibant. Moribundi aut letargo sepulti, ventre tumente; aut delirantes; aut repentina gangræna, uti sectio docuit, in visceribus correpti erant; & plerumque absque ullo sudore colliquativo die morbi decimo quinto exspirabant.

§. I X.

Remedia, quibus ægrotos, qui meæ se curæ tradiderant, sublevare, & periculo liberare conatus sum, erant sequentia, pro diversitate subjectorum diversimode exhibita: Cascarella, camphora, cortex peruvianus, nitrum, mater perlarium, spiritus vitrioli, mixtura simplex, succinum, pulvis e chelis cancerorum, cantharides, gargarisnata, enemata, potio communis purgativa Sydenhamii. Labascentes autem vitæ vires suffulcire tentavi remediis analepticis, sed veris, non imaginariis, qualia sunt: aqua florum tiliæ, acacia, astrantiorum, pulvis ad guttetam, amygdale, papaver, opium, & quod omnium cardiacorum, diaphoreticorum, princeps dixeris, vinum rhenanum, sed exquisite bonum: quibus rite subordinatis raro destitutus expectato sum auxilio.

CAPUT II.

Conjectura de origine & causa hujus febris.

§. X.

Difficilis est quaestio: unde, non in genere febres, sed specialiter istae populares & in locis multum distitis eundem fere typum servantes, eadem medela superandae oriuntur? Si ex vulgo quaeras, respondebit, frigus admissum fuisse corpori. *Sie haben sich verkältet.* Plerique doctiorum certum quoddam miasma subtile naturae inimicum, ex aere inde inquinato & conspurcato deducunt, quod pro receptivitate subjecti effectus suos edat,

§. XI.

Hoc miasma aereum locum forte obtineret in iis potissimum, ubi nulla manifesta causa allegari potest, quare hic & nunc, quod dicitur, ægrotent. Sed dantur alii, in quos illud agere non valet, qui tamen tum demum obnoxii morbo fiunt, quando aut ægrotantibus assident, & quidem in conclavibus justo calidioribus ac humidis, aut illis ministrant, aut eadem cum illis suppellectile, culinaria imprimis, stragulisve utuntur; cujus rei exempla plura expertus sum, unde contagiosa morbi indoles (§. 3.) se manifestavit. Unde autem, qui primi ægrotabant hac nostra febre, fomitem morbosum hauserint, hæreo: partim, quod illa non ad adeo ingentem numerum civium penetraverat; partim quod ii, qui aeri quam maxime expositi esse solent, quales sunt nautæ, & milites, quam minimum cum hoc morbo conflictabantur (§. 3.). Ut concludendum inde mihi videatur, aut plane nullum tale miasma, aut illud saltem valde mite, debile ac rarum fuisse.

§. XII.

Fuere quidem aliqui, & in specie duæ ancillæ sorores, in eodem conclavi simul decumbentes, quibus Hera sua ministrabat & ipsa postmodum correpta, quas malum ex aere hausisse non adeo improbable est. Illæ enim mense Martio, caelo frigido, tempestate humida ac procellosa rure domum redierant, in quod abiverant sepultum patrem rusticum, seniculum, eodem morbo, ut istæ quidem perhibebant, defunctum. Sed primo hoc exemplum non necessario aerem miasmate quodam peregrino inquinatum testatur, cum & alius quidam agendi modus subesse possit; deinde,

deinde, qui omnium primi ægrotabant, longe aliis occasionibus morbum suum debebant, aut certe debere autumabant. Sub ipsum enim initium Januarii corripiebatur febre miliari puerpera ex difficillimo partu. Aliquot autem dies post accidit, ut in alia domo & Pater & Mater, & matris fratres duo, & filius duodecim annorum uni mensæ assidentes anguillam frixam comederent, unde omnes ægrotare, alter citius, alter tardius, inceperunt. Fratrum alter dies aliquot tantummodo languebat; alter hostem eadem ipsa adhuc hora propellebat, devorando decem integra piperis grana, & circum ambulatione ad sudorem usque corpus exercendo. Pater autem & mater, ambo sexaginta quinque annorum & filius, febrem petecchiasque exhibebant, unde parentes moriebantur, filius autem vix evadebat. Divulgatum erat fama, periisse hos homines esse anguillarum; quamvis autem non negarem fieri posse, ut inde occasio morbi nata sit, cum & alibi (a) exempla prostant piscium cum periculo comestorum; quia tamen typum adeo accuratum febris petecchizantis præ se ferebat, ut tam ratione symptomatum, quam ratione termini mortis (§. 8.), subsequenti constitutione exacte responderet; numquam mihi aut aliis persuadere passus sum, omnem morbi culpam in anguillas devolvi debere.

§. XIII.

Quemadmodum vero in indagandis istiusmodi causis imprimis etiam locorum ratio haberi debet, in quibus talis morbosa constitutio regnat: ita hoc monitum speciatim de situ Petropolis valeo. Est enim hæc urbs sita sede humili, humida, mari proxima, fluvii Nevæ alveis divisis circumcincta, ipsi aquæ, paludibus, uligini superinstructa, ventis raro quietis undequaque exposita ac patula; qua ratione partim aliquæ morborum species avertuntur, partim vero aliæ inducuntur. Dum enim ventorum continuitas ac vehementia nulla montium vicinia intercluditur: illi effluvia maligna ex paludosis istiusmodi locis evaporantia, ac ipsa putrida humidaque, simul everrunt atque abducunt, aeremque serenum ac purum reddunt; hinc rarissime febres tertianas quartanasve aut similes ex aere stagnante deduci solitos morbos Petropoli deprehendes; imo, si fortasse in ægrotum talem incideris, ille si non febrem ipsam, certe fomitem secum ipse ex Polonia, aut Oriente attulit. Hoc vero aliquale commodum pluribus aliis incommodis obliteratur. Non enim de eo nunc dicam, quod venti ipsi alias particulas corpori sano æque nocivas, e. gr. scorbuticas, e peregrinis locis ad nos advehant, vel quod illorum rapiditas ac vehementia calorem a corporibus animalium sibi expositis miraceleritate auferant: sed potius de illorum inconstantia ac variatione, & specifica aliqua frigida qualitate pauca commemorabo, quæ forte usu suo practico non destituuntur.

§. XIV.

(a) C. L. N. H. XXV. 1734.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

E e e

§. XIV.

Tanta certe est ventorum *vicissitudo*, ut maximam partem quovis die *triplex* saltem *quadruplexve* tempestas nobis imminere soleat. Sæpe post noctem tranquillam, sole orto, surgit *Eurus*, qui simul cum hoc lumine versus meridiem in *austrum* deflectit, donec ex opposita plaga *Zephyrus* aliquot horas furere incipiat, & nonnisi cum occasu solis desinat. Sæpe *superficiem* terræ *aquilo* verrit, cum nubes in *superiore* regione ex *meridie* septentrionem versus ferantur, quæ vero, vel eodem vel sequente die, retrogrado cursu, vento priori obsequentes, procelloso impetu in pluvias nivæ funduntur. Sæpe media æstate te ex uno latere *æstivæ* solis propemodum *extorret*, ex altero ventorum borealium irruentium *frigore* tantum non *neccaris*. Raro *insignis* calor *æstate*, raro *intensum* frigus *hyeme*, ultra *tres* dies durat, sed utrumque mox & quasi ex improviso *remittit*, & quidem minime mediocriter aut lente, sed gradu aut passu summe inæquali, ita, ut æstate illis, qui tenerioris sunt habitus, de cubiculis *igne* temperandis, & vestibus mutandis cogitandum sit, hyeme autem aura tepida nivem *regelet*, ut nec Itali mitiores brumas possint experiri. Atque hæc continuæ, & constantes dicam an inconstantes, aeris, ventorum tempestatumque *vicissitudines* non possunt non detrimentum valetudinis corporibus afferre vel sanissimis. Discunt id suo damno multoties incautiores, qui vestimento leviori *solis æstum* arcere satagunt, sed eo ipso contra *aeris injurias* quam minime se defendunt. Hinc non nisi febres acutæ continuæ, anginæ, catarrhi, tussis, pleuriticæ ac peripneumonix, phthisis,

§. XV.

Præter dictas (§. 14.) variationes ventorum, & simplicem inde sequentem caloris absentiam aut privationem, consideranda mihi videtur *singularis* aliqua frigiditati ipsi superaddita *qualitas* aeris commoti, quæ fortasse *caussa* proxima tam *congelationis* quam damni in corpora nostra exinde redundantis haberi potest: in quam sententiam ut descenderem, varia argumenta sunt, quæ me commovere, & quorum *nonnulla* saltem indicare hoc loco sufficiet. Nam primo quidem simplex frigidi aeris *admissio* nulla ratio *sufficiens* mihi videtur effectuum, a refrigeratione vulgo deduci solitorum. Quamvis enim facile concedam, quæ Cel. *Boerhaave* (b) de vi ventorum in corpora animalium differit: si quis tamen ultra simplicem caloris *ablationem* ista extendere velit; Cl. *Jac. Keillius* (c) in homine vestito *insufficienciam* argumenti dilucide satis ostendit; quia potius

(b) Vid. Elementa Chemiæ Ed. Lugd. pag. 192. 193.
(c) In Disquis. de frigoris suscepti causa.

potius *constrictiones inflammatorie*, aut *enecatio* partium vel totius, quam ullum aliud malum inde sequeretur: cujus rei, ingruente intenso gelu, hic locorum quotidiana exempla prostant. Deinde experientia docet, non omne frigus hanc nocivam qualitatem secum vehere, imo *maximum* frigus sæpe *minime* noxium existere: liquidem plerumque accidit ut in regionibus nostris certum aeris frigidi gradum, atque illum quidem satis *intensum*, imprimis si aequaliter *consians* fuerit, absque notabili *incommodo* per omne brumale tempus tolerare possimus. E contrario vero, cum frigus aeris ita remiserit, ut nives in pluvias & glacies in aquam converti incipiant vel saltem vix persistant, id est, quando mercurius in thermometro circa illum gradum hæret, quem aqua gelascens indicat; sæpe turmatim illæ molestiæ corporibus nostris inducuntur, quæ vulgo impeditæ per admissum frigus transpirationi attribui solent. Ut brevibus me expediam, non nego *phenomena*; sed nego *consequentias* duci *solitas*, nego *nexum* prætenfarum *causarum* & *effectuum*. Necessario igitur aliud superadditum aeri frigido esse debet, cui tanquam *causæ effectus* isti tribuantur. Satis *dubitanter*, sed meo quidem iudicio, non ita improbabiler *Keillius* l. c. *frigorificas* aeris particulas, quibus aqua glaciatur inculat, utpote quæ non quantitatem humorum transpirabilium sed qualitatem immutant. Est sane longe alia constitutio *aque*, quæ resoluta frigore e glacie *liquefit*, quam illius, quæ *recens* in *glacient* erat conversa, quod fieri non posset, si non nisi nuda caloris absentia aquam congelasset. Adest igitur aliquid in aere frigido *superadditum*, cujusunque illud substantiæ denique fuerit. Latet sane istiusmodi particulis ratio, quare aqua non lente sed momento, non ubique simul, sed in superficie sola in glaciem convertatur. Latet in illis *caussa* *phenomeni* hæcenus *inviditi*, quare nix & glacies *constantem* quendam & æqualem caloris gradum servant, si vel intensissime *augentur* frigus ambientis aeris.

§. XVI.

Quemadmodum vero cognitio nostra nondum eo usque procedit, ut *determinatam* illarum particularum (§. 15.) *figuram* aut *essenciam* assignare possimus: ita nec *modus agendi* in corpora hominum specialiter patet. Nec *subjectum*, in quod agunt, an solida sola, an fluida, an utraque sint, nobis hæcenus innotuit indubitanter. Hoc *unicum* sensu discimus, ita *affici* corporis nostri *partem*, ut simul etiam *totum* trahatur in consensum; aliunde autem novimus, non affici solida, quin & simul fluida patiantur alterationem, quæ non necessario & simpliciter accessionem atque admissionem qualitatis alicujus peregrinæ supponit. *Quicquid* igitur *subjectum* sensationis ita *afficit*, ut spasmiciæantur, & cohærentes partes simul vellicentur, humores autem a statu suo deflectant: id omne
E e e 2 tanquam

tanquam effectus hujus *caussa* admitti potest. Cum vero id tam a *figura*, quam interna constitutione ac *essentia*, itemque & a *modo* applicandi dependeat, nec alterum absolutam *necessitatem* aut *contradictionem* involvat; ex effectu quoque solo principium actionis hujus strictius determinare non licet. *Qualecunque* autem principium illud fuerit, illa ipsa partium sensilium commotio ac vellicatio sufficiens plurimorum malorum fomes est. Hinc enim *sensu refrigerationis*, in corpore toto, etiam bene *lecto*; hinc *horripilationes*, non a suscepto frigore, utpote, quod vix centesimam superficiem partem corporis attingit, sed quia totum systema *cutis nervosum convellitur*; hinc non impedita transpiratio, sed *textura* & crasseos lymphæ *inmutatio*; hinc emunctoriorum glandularumque non tam *contractio*, (qui proximus frigoris effectus esse deberet,) quam potius *irritatio*; hinc non retropulla in naribus, ore, palato, œsophago, trachea secretio, sed accumulata humorum *congestio* & accelerata illorum *excretio*: hinc gravedo, coryza, catharri, tusses humidæ, pituita autem omnis falsa, acris, *rodens*; hinc febres non inflammatoriæ a turgescente sanguine, sed *phlegmaticæ*, lentæ, pulsu non forti aut magno, sed *celeri* & parvo; hinc tendinum *subsultus*, & membrorum *tensiones* dolorificæ, &c. hinc vera *origo* febrium istiusmodi popularium petecchizantium ac *miliarium*.

§. XVII.

Erunt, quibus istæ *superinductæ* aeri particule (§. 15. 16.) non placebunt: sed nec mihi *vicissim miasma* placet. Erunt, qui contradicendi rationes prægnantes invenient: sed & mihi responsiones in promptu essent, si vacaret; nondum enim ad saccum & peram, quod ajunt, excussus sum. Nemo autem putet, me de nomine solo disputare; *particulas* dicat aut *corpuscula*, au *vim*, quicumque id velit, hæ enim voces indifferentes sunt; atque ubi primum definitionem rei *geneticam* inveniatis, facile nomen cudi poterit. Hactenus in solis effectuum *phenomenis* subsistimus, donec in *causæ naturam* intimius penetraverimus. Tum vero fortasse nec mea ipsa mihimet placebunt.

CAPUT III.

CAPUT III.

Consideratio phenomenorum specialior.

§. XVIII.

Dolor capitis, *anxietas præcordiorum*, *lassitudo* (§. 4.) plerumque *primas* morbi invasiones constituebant. Quemadmodum vero dolor capitis sæpe primis quinque diebus mirum in modum allevabatur: ita e contrario *anxietates* si non intendebantur, certe satis graviter *perseverabant*. Paroxyfmi autem uno alterove die adeo *subdole* se ingerebant, ut potius omne aliud, quam febris fomitem subesse putares, ni pulsus *celer* rem prodidisset. Hinc in aliquibus omnis res adhuc intra *terminos horripilationis*, quando æger stragula dimovere aut surgere tentabat; & nonnunquam *caloris* mediocriter aucti, continebatur. *Hæc* illa, (§. 12.) dum lecto quidem affigeretur, non adeo enormem patiebatur cephalalgiam; quin, sanam se reputaverat, si modo per importunas illius instantias vomitorium mihi extorqueri passus essem: at si vel levissimis *jectigationibus* caput motitaret, aut plane surgeret; non nisi *vertigo* sensus occupabat, ægramque humi prosternebat. Alius senex nonnisi contra oppressionem pectoris remedia eadem poscebat, quæ ipsi decem menses ante in tali casu præscripseram. Debilitas non modo a principio ad finem morbi, sed etiam adhuc multo post duravit. Consistebat autem illa in difficultate movendi membra artusque, quæ sine dubio non ab impedimento in articulationibus aut illarum ligamentis orto, sed a prohibito influxu *succi nervei* in musculos proveniebat.

§. XIX.

Dum *exacerbationes irregulares* (§. 5.) & nulla servata diei hora aut vehementia invadentes, non maculas sed *pustulas* miliares indicabant: hac ratione confirmatur experientia *Davidis Hamiltoni* (d), qui similiter calorem & frigus se mutuo irregulariter excipere tradidit. Neque minus justam attentionem promeritum est illius monitum, ne per accidentia *hystericos* affectus aliquo modo æmulantia imponi nobis patiamur, atque ita in diagnosi decipiamur, sed potius eo ipso contra nequitiam febris miliaris nos munire addiscamus.

(d) In tractatu de febre miliari.

§. XX.

Purpura alba (§. 5. 7.) Ita *ακρολογως* dicuntur pustulæ candicantes, *limpide*, distinctæ a pustulis *rubris* merito *miliaribus* dictis. Vidi in aliqua albas rubris circa pectus intermixtas, magnitudine sibi æquales; vidi in altera rubras solas; vidi in tertia albas solas, sine ulla humoris flavedine, vere candicantes, absque ullo stigmatæ rubello, magnitudine lentis dimidiatæ; sed has mediocriter sparsas, non cumulatas, & quidem circa solum pectus & collum. Fundebant albæ lympham tenuissimam, quando abstergebantur, ita ut cuticula quasi *putrefacta* posset detrahi, nec ullum vestigium pustulæ relinqueretur. Sin illibatæ servabantur, similiter post unum alterumve diem omnis nota *evanuit*; dum e contrario pustulæ *miliares scabritient* quandam post se reliquerant. Ceterum observavi, pustulas rubras, quum primum homo moritur, eo ipso momento statim albas videri, remota omni rubedine; hinc multi fortasse ex purpura alba mortui dicuntur, quos purpura rubra tamen necavit.

§. XXI.

Vigilie (§. 5. 6.). Anceps symptoma & molestum, sed magis tamen periculosa proclivitas ad somnum. Illud ex dolore lancinante continuo obortum, *inordinatum* motum spirituum animalium, *irritationem* *εγκεφαλας*, & determinationem uberiorem succi nervei ad sensoria organa indicabant; *somnolentia* contra, *congestionem* lymphæ intra cranium & extravasationem minitabatur. Vidi, qui mortui sunt etsi vigilarent, sed paucos; tres ex anguillæ esu decumbentes (§. 12.) *somnolentia* infestabat, quorum nonnisi unicus & quidem puer salvatus est: adeo dubie de morbi eventu exinde poterat judicari. Quodsi autem oculorum *turbulentia* cum subsequenti lacrymarum *pituitosarum* excretionem accedebat, quod in omnibus fere accidit, semper *bene* sperare de *vigiliarum* decremento licebat. Ni igitur cephalalgia simul perdurabat, aut *deliria* funesta *superventura* esse metuendum erat, plerumque nihil specificè opposebam; modo, quo usus est Cel. *Stablius* in casu (e) simili.

§. XXII.

Lacrymæ, *surditas*, *faucium dolor* cum subsequente *ptyalismis* *prognosticon* sanitatis indubitatum constituere. Lacrumatio quidem & surditas solæ non adeo stabile signum extiterant, siquidem juvenis, de quo infra

(e) Vid. ejus obs. Pract. quas edidit Gœzius. Cl. I. obs. 13.

fra (§. 38.) dicam, quamvis laudabiles isti nuntii aderant, nihilominus mortuus est; *ptyalismus* autem *numquam* me fefellit. Excernebatur autem in aliquibus *pituita* magis lenta & mucosa, in aliis purissima, spumescens ac tenuis *saliva*; cujus quidem excretionis salubritas uti cuivis attendenti luculenter patet, ita fateor, me non posse explicare, quare surditas pro laudabili signo habeatur, & vi experientiæ merito haberi debeat, ut in rationibus, quas subesse suspicor, adquiescam? etsi causam surditatis facile cum aliis assequar.

§. XXIII.

Tussicida, *dolores spastici* *sternorum*, *subsultus tendinum* *vagi*, (§. 6.) uti hæc temporaria accidentia eandem cum reliquis doloribus causam arguebant; ita indicabant imprimis materiam peccantem adhuc *vagam*, in vasis adhuc contentam, nec in sede quadam speciali fixam, hinc facilius a partibus nobilioribus derivandam. Cedebat autem tussicula non ita dictis pectoralibus, sed externis fortibus calidis; reliqua vesicatoriis.

§. XXIV.

Diarrhæa (§. 6.) si intra terminos *moderatas* consistebat, semper plus levaminis quam damni afferebat. Etsi enim non pro absolute critica haberi poterat; siquidem, illa non obstante, febricula cum exanthematis nihilominus suo tramite decurrebat: tamen non oportebat illi imprudenter resistere; imo potius omnis opera danda erat, ne e contrario alvus adstringeretur, sed semper laxa persisteret. Hinc omnino ex monito *Hamiltoni* (f) in hoc casu, si moderata est diarrhœa, quæcunque adstringentia & opiata exulent; quia, ut recte judicat, sæpenumero satis est materiæ tam in sedes, quam in pustulas distribuendæ, & hæc excretio tum demum periculosa evadit, quando tanta est, ut eruptionem pustularum aut lochiorum fluxum impedit. Ego vero *nimiam* quoque diarrhœam, etsi *periculosam*, non tamen lethalem deprehendi; cujus quidem rei *femina illa*, de qua (§. 12. 18.) mentionem feci, tale exemplum mihi præbuit. Videlicet dolor capitis immodicus perdurans & obstructio alvi *determinaverant* me, ut *enema* injici consulerem ex aqua, mista cum lacte & pauillo olei. Provocabatur hinc sedes una vel altera non sine notabili præsentis levamine. Hæc agebantur die morbi sexto. Patiens rei successu felici excitata sollicitat maritum, ut altero mane diei sc. septimi medicinam repeteret. At vero inde non solutio alvi, sed totius propemodum intestinorum tractus plenaria effusio, dum intra sex horas

(f) In tractatu citato.

horas saltim vicies deficeret. Cognoveram inde & memineram *nequissimam* (g) febrem. Nam quæ ante ita debilis fuerat, ut pedibus insistere non valeret, jam nunc hac excretionem ita frangebatur, ut vix linguæ compos, vix movere artus, jectigare corpus ne vix quidem posset. Accedebat aliqua animi morositas, quæ voce rauca terribilior evaderebat. Adstantes ipsi alias carissimos aut negligebat aut objurgabat, & omnia, quæcunque agebantur, in malam partem interpretabatur; non sine quadam ferocia; infallibili testimonio, se sensuum internorum detrimenta capere. Quis inde non omnia expectabat funestissima? cum per morbi indolem hoc die septimo nondum expectare liceret illius solutionem, nec ipsa hæc diarrhœa, utpote *nimia*, & virium necessariorum *dissipatrix*, faciem salutariter criticam præ se ferret. Interim tamen fatalis hora nondum aderat: siquidem continuato *cascarille* usu, adjunctis, quæ pro virium prostratarum instauratione (§. 9.) indicabantur, *emalépticis* remediis id obtinui, ut die nono ac *decimo* intra *binas* ternasve dejectiones tota hæc formidolosa excretio subsisteret. Alia adhuc est circumstantia, quæ attentionem merebatur, *alvus involuntaria*. Sæpe in acutis *malum* hoc signum est. Sed didiceram sensim in hoc morbi genere, terculamentum potius esse, quam terrorem justum: deposui igitur præjudicium. Supponit quidem involuntaria hæc actio animum omnium rerum obliviscentem, ignorantem, sed non semper, nec summo gradu, a quo tamen omnia dependent. Aliter se res habet in phrenitide, ubi inflammatio intra calvariam in propinquo est, aut jam adest; aut ubi totum corpus generaliter convellitur, & nulla non excretionis organa ad motum quandam quasi valedictorium sollicitantur.

§. XXV.

Urina (§. 4-8.) cum sedimento lateritio comes esse solet intermittens: sed fateor, me talem nunquam invenisse in hoc morbo, nec a principio, nec in fine ægritudinis, etsi tum paroxysmi intervallis satis notoriis ingruerent. Quæ autem de colore & consistencia urinæ in his febribus petecchizantibus commentatur Cl. G. H. *Kramerus* (h), nimis vage mihi dicta videntur, quia cerevisia alba ipsa nec omnis, nec in omni statu eundem colorem præ se fert; optarem igitur, ut *Vir*, alias *accuratissimus*, simile quodpiam magis stabile, imo magis notum, nec paucis regionibus alligatum, in medium produxisset. *Hujus* tamen, quod memorat, phænomeni *veritas*, experientia confirmatur, quod nimirum *color* urinæ numquam ad illum *rubedinis* gradum evehatur intensissimo licet quoque calore; ad quem pertingere solet in aliis febribus *inflam-*

(g) Vid. El. Camerarii diff. de nequitia febr.

(h) Comm. L. N. Hebd. 2. 1734. nr. 4.

inflammatoriis. In statu morbi solo *claritas* aderat urinæ naturalis, non tamen perfecte stramineus color; nec quicquam exinde pro vaticinio haurire licebat, nisi quatenus continuantibus his qualitatibus indicabatur, *nullum* adhuc mutationem morbi *adesse* aut instare. Quando sensim color *saturator*, cum *nubecula* vel minime & in medio suspensa apparebat, semper *optima* quævis speranda erant, etsi nihil adhuc subsideret; at vero, si *pallidior* evaderebat urina, semper *metastasi* oportebat metueri, quæ periculosa erat *pro nobilitate* visceris; sæpe enim diarrhœa *innoxia* subsequeretur, qua remittente urinæ quoque color pristinam faciem induebat.

§. XXVI.

Speciosa excretionis (§. 8.) unicum afferam exemplum, ob alia concurrentia accidentia *memorable*. Dantur homines, qui hoc vel illo morbo, hoc vel illo tempore se morituros esse, & sibi & aliis persuadere volunt. His terrentur plerumque adstantes & familiares. Interdum eventus præfatio respondet, cujus exempla memoratu digna invenis in egregiis observationibus Henrici ab Heer. Sed *agrote nostra*, quam aliquoties jam (§. 12. 18. 24.) allegavimus, similem metum elusit. Hæc enim post continuas quatuordecim dierum vigilias, nulloque criseos instantis signo, valedictione & benedictione suorum facta, rebusque quas post mortem suam fieri vellet, compositis, ita ex abrupto quasi, jam se morituram dormire velle aliquot dies dixit, prohibuitque, ne quispiam turbare eam auderet. Dictum, factum. Claudis oculos, sciscitantium nulli respondet, aërem spirat satis æquabiliter, calescit, inprimis in facie, per totam noctem, *sudatque* pustulis *albis* ad lenticularum magnitudinem circa collum & in pectore passim prorumpentibus, *pulsantibusque* arteriis & *venis* (i). Duravit hic insensibilis status usque ad vespere sequentis diei,

(i) Singularis est hæc circumstantia, quæ omnino attendi meretur. Pulsabant autem *vena* rhythmicè, sicut *arteria* solent, non tremebant ex alia qualicumque causa; non per minutum temporis vel horulam unam aut alteram, sed per integrum *vesperum*, donec morbus perfecte judicatus erat. Verbo: phænomeni nullum est dubium. Non enim mea interest, ut quicquam fingam; cum perinde mihi esse solet, sive propositionis alicujus affirmativa sive negativa vera sit, modo *veritas* consistet. Interim, quia hæc res, ut historice prolata, non nisi experientia nititur; puto, fidem haberi mihi posse, quæ phænomenon non per *transennam*, sed deliberata mente oculisque a scientia anatomica directis intuitus sum. Quemadmodum vero factum nude ut historiam propono: ita plane non audeo *conjectaria* inde deducere, quæ unica experientia nituntur, multo minus novam theoriam motus sanguinis, (quod multis solenne est, si quid semel extra ordinem natura viderunt) *assessabo*. Crediderim vero observationem hanc ab aliis corroboratum aliquando iri; siquidem ipse in alio quodam subiecto antea id animadvertisse mihi visus fueram. Quia autem fallax *lychnorum claritas* noctu impetibat, ne sensibus omnino fidei possem: nolui ad hoc quoque exemplum provocare, sed in unico potius ad quiescere malo, quod pleno & claro meritis observare mihi contigerat.

diei, qua ex improvise e lecto se proripiens in alium proxime adstantem est coacta, ne mustitans quidem, nisi quod perfecta melodia quadam lugubri indignabunda esset: *Sie wollen mich mit gewalt tod haben*; de- nuoque in pristinum statum relaberetur, in quo usque ad matutinum tem- pus diei tertii perstitit. Tanta autem somni hujus & sudoris fuit eupho- ria, ut, cum tertio mane ægra ad se rediret expergefata, non nudam sanitatis futuræ spem concipere posset, sed illam jam ipso facto posside- ret; dum symptomatis reliquis, sola lassitudine excepta, sublatis, om- nia secretionis & vitæ organa functiones suas debite instaurare persentif- ceret. Atque ita salvata est hæc ægrota ex *bonitate nature* potius, quam medicamentorum virtute; quæ partim ultimis diebus in solas vires con- servandas dirigebantur, partim ipsa denique decimo quarto die jam plane omittebantur, tantum abest, ut sudoriferum propinatum fuerit. Num vero materia peccans per pustulas quoque eliminata fuerit, hæreo: cer- te respiratio moderata, somnus tranquillus, pulsus fortior quam in toto morbi decursu unquam fuerat, color faciei floridus, manuum, vaso- rumque in illis reptantium humectata quædam extumescencia, sudor & mador calidus etiam artuum extra stragula prominentium; hæc omnia, puto, satis indicant, naturam vigore quasi novo irritatam intendisse, lympham morbidam æquabili humorum motu instituto per peripheriam corporis excretionem copiosissimam depurare; *pustulas* autem non nisi *acci- dentaliter* criticas & salutare elevatas fuisse.

C A P U T I V.

Methodus medendi.

§. XXVII.

Febriçula, dolores, spasmi, causæ horum phænomenorum occasiona- les, *evacuationes serosæ* a natura sibi relicta institutæ (§. 48-10-16.) indicant non solum *indolem* morbi, sed & simul *viam* commonstrant, qua eundem erat feliciter *circurato*. Quapropter id unicum agebam, ut *lympa* a statu suo deflectens ad pristinam temperaturam & misturam cum sanguine *reduceretur*, & per organa sua convenientia *expurgaretur*, ne *acrimonia* sua & lentore convulsiones totales, stagnationes, atque in- flammationes gangrænosas, putridas, alcalicas in corpore produceret. Quicquid his indicationibus satisfaceret, adhibendum duxi; quod repug- naret, exulare jussi. Neque symptomatis essentialibus aliud quidpiam specialiter opposui; nisi quatenus ad istas indicationes pertineret. Quis enim essentialia morbi tollere potest, quin & simul morbum ipsum tol- lat?

lat? Hujus autem indoles cum ita comparata sit, ut sua *stadia* decurrat: hinc etiam symptomata illa, quæ characterem morbi constituunt, ante determinatum tempus tolerari quidem, non vero tolli possunt. Ita e. g. anxietas præcordiorum nullatenus me movebat; siquidem certo certius, repetita experientia mihi persuasum erat, hoc symptoma tandem evaniturum, si modo æger intra præscriptum moderamen tam ratione medi- camentorum, quam diætæ se contineret: nisi in nonnullis subjectis dan- dum aliquid vehementiæ morbi, & obsequendum precibus patientis du- xeram, ut difficile hoc accidens quodammodo mitigare satagerem. Grave enim est medico, audire sollicitationes ægrotorum, præsertim cum ab- surda postulent aut impossibilia. Fit inde aliquando, ut de remediis cogitet, a quibus abstinisset, si patientia sola, quæ sola etiam sæpe suf- ficiens est, uti licuisset. Sed de medicamentis (§. 9.) ipsis strictius mentem meam paucis exponam.

§. XXVIII.

Principio de iis verba faciam, a quibus abstinti. Vomitoria nunquam dedi. *Venam secavi* semel, & quidem virgini viginti annorum, pletho- ricæ, ad hæmorrhagias narium pronæ & pulsum vehementiorem, quam in aliis solebat esse, habenti. Atque hæc quidem salvata est. Sane si nulla alia methodus hunc morbum debellandi superfuisset, actum de pluribus ægris fuisset. At vero, quamvis ista *duo* adminicula pro sacra anchora habeantur, ad quam confugere licet in febribus acutis conti- nuis ordinariis: jure tamen illa hic *exulare* debere arbitratus sum. Ne- que me commovit cæcum quoddam & nimis scrupulosum judicium auto- ritatis scriptorum practico- rum, qui in istiusmodi morbis hanc medelam rejiciunt. Sed partim *consideratio* omnium *phenomenorum*, causarum, ac symptomatum tale consilium sequi jussit, partim in quovis fere indi- viduo *singularis* aliqua circumstantia se ante oculos posuit, ne quo tali- ancipiti remedio uteretur. Ita e. gr. ad illos, qui ex anguillarum esu æ- grotare credebantur, non nisi quinto die accessi, postquam proprio mo- tu purgans tertio die jam assumserant. His igitur anguillas vomitu re- vocare, certe fuisset *insanire*. In *femina* illa (§. 12.) tanta aderat an- xietas, ut, si usquam, certe in ipsa vomitorii actualis efficaciam exper- tus essem, quia plura indicantia concurrerant. Ast hæebant *catamena*. Quia igitur crebrioribus uteri hæmorrhagiis, & passionibus hysteri- cis, ad epilepticos motus usque sæpe erat obnoxia: indicationes meæ ita de- terminabantur, ut si omnia alia tentarem, certe vomitorium omitterem. Similiter nulla ratio sufficiens aderat, quare *veneseçtio* administraretur; sed ab illa me plerumque partim senilis ætas, partim juvenus, partim brumale tempus, partim pulsus exilitas inæqualitasque, partim infidus urinæ color avocarant. Quod quidem ad vomitoria attinet, facile assen- sum

sum a me obtinet G. S. *Stablius*, qui (k) omni rationi contrarium putat, si quis sibi persuadere velit, quod materia subtilis, *halitus forma* in corpus insinuata, & humoribus præcipuam efficaciam suam exferere solita, crassi mucii aut cujuscunque *proluviei spissioris* instar, e reliquo corpore & in humoribus universis per ventriculum aliquot vomitibus *exonerari* possit. Sive enim materia illa subtilis consistat in miasmate quodam specifico, sive in singularibus quibusdam particulis cum aere frigido allatis: in hoc tamen mihi cum *Stablio* convenit, quod primo ipsa *massa* humorum & in specie *lymphæ turbata* sit, deinde, quod istæ angustie nonnisi sensatione *speciali & locali* differant a reliquis doloribus, spasticisque tensionibus in capite, pectore atque artubus, & hinc revera a stricture & convulsione nervorum circa præcordia potius, quam a simplici congestione humorum intra vasa, aut colluvie in ipso ventriculi alveo squalente derivandæ sint. Qui igitur in tali casu vomitoria exhibet, spasmis superaddit spasmos, & oleum igni affundit, fatalemque successum non morbi malignitati imaginariæ, sed perversæ methodo imputare debet. Possit ratiocinium simile adplicari ad venæsectionem, si vacaret. Fuere, qui nulla habita ratione genii & indolis morbi, utpote quam ignorabant, non una sed repetita vice venam secabant, sed eo ipso mortem certo certius, non dico, *accersebant*, sed omnino accelerabant. Cum enim, qui moriebantur, sibi relictæ, aut caute tractati, nonnisi decimo quinto die morerentur: illi contra hunc terminum non expectabant, sed mox quinto, septimo, undecimo fati cedebant.

§. XXIX.

Cascarilla & Cortex Peruvianus, duo notissima sunt febrifuga, ut plura verba facere de illis supersedere possim. Neque me illi liti immiscebo, quæ inter plures celebres medicos propterea gliscit. De plantatione & vegetatione arborum, unde hi cortices sumuntur, parum hactenus nobis innotuit, imo de Peruviano plane nihil; quia Hispani solertissime cavent, ne quid inde cum reliquis Europæ gentibus communicetur. Quæ autem de virtute illorum novimus, ex effectu deducimus, atque ad experientiam pertinent. Utar jure aliorum. En igitur quæ per septem annos didici. *Cascarilla* atoniæ ventriculi, ni a causa aliena, sed a diuturna consuetudine vomendi provenit, mire succurrit. In febribus *peripneumoniacis expectorationem* sublevat. In febribus *phlegmaticis*, quales nostræ fuerant, *pulsus* debilem *vegetiorem* reddidit, *diarrhæas* ad moderamen reduxit, & pedibus, post morbum *intumescere* solitis *robur* naturale restituit. Concludo exinde, agere hunc corticem tam in *solidas* partes, quam in *fluidas*, & quidem specialiter in *lympham*, tam *demulcendo* acri-

(*) Loco citato.

acrimoniam, quam texturam *alterando*. Medium terminum, credo, quærentes facile invenient. Dare soleo in *substantia* pulverisata ad grana decem, intervallis trium, quatuor, sex horarum, pro ratione reliquarum circumstantiarum. Aliquando solam essentiam exhibui, quum nimirum ægri pulverem nausearent. *Famosus* autem ille *cortex peruvianus* eminenti modo suam præstitit energiam. Quia enim ea animo meo insedit sententia, illum non simpliciter adstringendo, sed ipsam *lymphæ crasin* (similiter, ut *cascarilla*, gradu tamen efficaciori) alterando operari, & hinc indicationibus meis, quas ex consideratione causarum conceperam, omnino satisfacere debere judicavi: illum eo audentius in auxilium adhibueram, quando virtute *cascarillæ* necessaria destituebar. Et quidem primo cum in summis *anxietatibus* una alterave dosi hos ambos cortices jungerem, ægroti mirifice inde se *sublevatos* prædicarunt. Deinde id singulare commodum attulit, ut, cum *irregulares* paroxysmi ægrotum dies noctesque impeterent, medicinæ hujus dosi vel unica, vel ad summum semel repetita, exacerbationes in ordinem *redigerentur*, & magis æquabili commotione decurrerent; unde *virium conservationem* obtinui, quæ in istiusmodi insultibus turbidis vehementer frangi solebant. Denique etiam observaram, *reliquias* febriles, superato & judicato salutariter morbo, debilitatum corpus vexantes, soli cortici *cedere*, præsertim, quia amissæ vires lentam restitutionem aut plane ulteriorem enervationem absque vitæ periculo minime permittebant. Atque hoc *ultimum* beneficium in omnibus febribus continuis, quæ in remittentes aut plane intermittentes tandem terminantur, Petropoli secure poteris expectare; id quod per vivos testes jam aliquoties ad oculum demonstravi refragantibus. Dixi supra (§. 13.) raro apud nos inveniri febres intermittentes; hinc parum occasionis est, corticem adhibendi. Si quæ tamen sufficiens ratio occurrit, quæ me ad ejus usum determinavit, publice hic testor, me nunquam sinistrum vidisse effectum, quales illi remedio vulgo imputari solent. Sunt, qui adhibere quidem illum non dubitant, sed *purgantia*, & alias, nescio quas, præparaciones præmitti debere volunt. Sed multi dantur casus, in quibus istiusmodi *cautele* manifesta *damna* inferunt, tantum abest, ut utilitas aliqua ad salubritatem tendens inde ædundet. Fateor, si multis *cruditatibus* scateant primæ viæ, necesse esse purgantibus: sed multoties istiusmodi *inquinamenta* in *imaginatione* medici potius resident, quam in corpore ægroti. Deinde per purgantia sæpe sæpius magis morbus exasperatur, & humores intimius contaminantur, ut eo difficilius fomes febrilis eradicari possit, cum antea levi negotio principiis obstitisses. Denique tanta sæpe est paroxysmorum vehementia, ut vires vitæ amplius non pares sint sustinendis sequentibus, ni cito succurratur remedio generoso; multo minus prudenter actum esset, si evacuantibus vires porro frangere, & tempus & medendi occasionem inutiliter negligere velles. Ita autem me gerere soleo, ut primo *nulla re*

illum commisceam, nisi vehiculi titulo aliquid addere velis: quid enim artificio opus est, ubi natura sufficit? Deinde malo dare *pulverem*, quam ullam aliam formam: quamvis enim nauseabundus videatur; tamen ægri, post unam alteramve dosin gratum & aromaticum potius, quam fastidiose amarulentum saporem in illo deprehendere sibi videntur. Tandem exhibeo methodo Sydenhamiana, *partitis vicibus*, immediate *post declinationem* paroxyfmi antecedentis, idque tam diu, donec nulla vestigia redeuntis exacerbationis appareant. Tum vero denique quovis *mane* dosin *unam* imperare soleo, nec prius desisto, quam *crisis* sive per salivationem, sive per sudores male olentes, sive per diarrhæam, sive per aliquam quamcunque viam facta plane absoluta sit, siquidem experientia docet, omnino assentiendum esse Albertino, (*) qui semper evacuationem quamcunque effici nunc tardius nunc citius, via corticis peruviani arbitratur. Peracta autem crisi tali; purgato, per me, corpora, quantum velis: nihil enim erit, unde recidiva metuenda sit.

§. XXX.

Camphora a longo tempore innotuit inter celebriores Medicos, tanquam excellens remedium ad abigenda deliria in febribus malignis. Ulterius ejus laudes evehere nuper studuerunt Tralles, (**) Werthofius, (cujus tractatus de febribus quam vellem ut jam ad oras has nostras pervenisset,) aliique in morbis peripneumoniacis. Ego in hac nostra febre petecchizante & pustulari hanc eandem medicinam adhibere nullus dubitavi: hoc tamen discrimine, non ut deliria debellarem, sed ut *præcaverem* instantia. Nec mea spe unquam excidi. Imo sanctissime assevero, nullum ægrotum fuisse mortuum, cui Cascarillam & Camphoram in principio & augmento morbi diligenter propinavi; nullum perfecte delirasse, cui camphoram & cantharides adhibui. Et sane, ridicula an deploranda? videtur *methodus* illorum, qui talia remedia tum demum in usum vocant, quando *deliria* jam *invaluerunt*. Quam *bonum* est, ægrum *mente* semper *constare!* quam *male* igitur agis, si ea non avertis, quæ mentem *turbare* possunt. Impossibile est, ut prudens Medicus deliria non prævideat: qui igitur hoc nomen tueri vis, quare hostem admittis, quem abigere facile poteras, & quem postea difficulter, imo sæpe plane non ejicere vales? Exhibui autem hanc medicinam plerumque ita, uti jacet, duo, tria, & quatuor grana, quia emulsiones non satisfacere videbantur indicationibus meis; & cum cortice cascarillæ miscui. Quando ægrorum palato pulvis non arridebat, mixturam simplicem cum essentia cascarillæ propinare solebam.

§. XXXI.

(*) Comment. Ac. Bonon. 1737.

(**) Vid. Comm. L. N. 1734. N. 33. 34. 47. item 1734. N. 4. 10.

§. XXXI.

Spiritum vitrioli instillavi aliquorum potui ad fallendam sitim. Sed accidit inter ejus usum, ut duo ægri perpetuo *vomerent*, idque per aliquot dies, cum euphoria. Id in memoriam revocavit partim commentationes Ill. *Stahlii* (*) in Elixir polychrestum Halense, partim Methodum (**) Gallorum inter copias ad Rhenum, vi cujus Ypecacuanhæ *usum repetitum* ægrotis suis injungebant. Quamvis autem ipse talem medicinam adhibere nollem, ob prægnantes rationes; tamen fateor, illam non adeo irrationalem videri. Siquidem per istiusmodi repetitam evacuationem sed moderatam & facilem glandulæ stomachi atque oesophagi ad excernendam pituitam sollicitantur, atque idem efficitur ac si glandulæ oris ac palati ad citatorem excretionem laceffuntur. Neque enim ad talem methodum adplicari possunt. quæ de vomitoriis (§ 28.) dixi, quia ibi de *intentione* medici, qui *saburræ* tamquam febris *fomite* sub *initium* e ventriculo *ejicere* fatagit, sermo est; hic autem in *decursu* morbi, glandulæ stomachales ad evacuationem lymphæ *criticam* determinantur.

§. XXXII.

Nitrum, *Mater perlarum*, *pulvis e chelis cancrorum compositus*. En omnia *mea diaphora & sudorifera*. Ultra rarissime ascendo, nec in febribus acutis intra hos septem annos septem drachmas pulveris aut essentiæ aut electuarii bezoardici Theriacalis consumsi. Si ex natura morbi sudore opus est, Ale certe prorumpet sine tua opera, dummodo definitum tempus expectes. Sin aliam natura viam intendit, quare tu artem nocivam affectas? Sin properare velis impatienter, ægrotum in ignem & gehennam conjicis. Solæ pustulæ miliares postulabant, ut sudorem ingruentem, debi is intervallis, paullo liberalius, methodo Hamiltoniana proliceres atque instigares.

§. XXXIII.

Commendat *Hamilton*, ut artus trementes oleo vel essentia succini illinantur. Feci id aliquoties; quia autem simul vesicatoria quoque in auxilium vocaveram: nescio, cuiquam potius rei effectum faustum tribuere debeam. In hunc eundem finem, cum vesicatoriis locus non erat, pulverem ad *Guttetam* cum Camphora, semper cum *levantine* adhibui.

§. XXXIV.

Cantharides; Optarem, ut prudens aliquis medicus, & qui in observando *habitum* sibi acquisivit, hoc thema sibi sumeret, ut in actionem vesica-

(*) l. cit. obs. 14. 15.

(**) Commerc. L. N. 1735. N. 23.

vesicatoriorum, & in specie cantharidum, *utilem aut novicam*, solertius inquireret, & in commentarios referret, quo morbi tempore, quibus symptomatis vigentibus, quo corporis loco, qua quantitate, *cum fructu* (non forte ex aliis remediis concurrentibus, aut ex ipsa morbi indole illiusque determinata cooperatione, sed) ex ipso hoc actu immediate *sequente*, aut *cum damno* illa applicare experiretur. Si flagitarem, ne rem ageret ex hypothesi, hoc est, ex principiis & proprietatibus vesicatoriorum nondum demonstratis; sed sola *experimenta* colligeret, *suspensa* tantisper phænomenorum *explicatione*. Animadverti, nimio sæpius hoc remedium in abulum verti, & quæ de hac materia sparsim scripta sunt, vix credo satisfactura esse cauto practico. (*) Dicam in compendio, quid mihi hætenus occurrit. Tres certissimi, & proximi effectus emplastrorum vesicatoriorum, cantharidibus saturatorum sunt hi: primo, ut in loco, ubi applicantur, si apparatus omnis recte se habuit, debitumque regimen observatum fuit, *cuticula* a cute subjacente *separetur*, deinde, ut *humor* aliquis flavescens *proliciatur*, atque ita quidem, ut si cuticula in margine circumquaque firmiter adhæreat, vesicula aut una magna aut plures distinctæ formentur, humore isto turgentes. Fiunt hæc duo infaillibiliter in corpore vivo: si omnia nempe tam *remedium*, quam *apparatus*, recte se habeant. Nego enim vera esse, quæ vulgo dicuntur, vesicatoria non agere, si morituro applicantur. Non nego fieri posse, ut aliquando non agant: nego, id accidere ex fatiscientibus corporis viribus. Semper deprehendi, aut *dissolutas* apparatus ligaturas, aut remedium *male* præparatum, aut ægroti *jectigationes*, aut *nimis precipitem* remotionem potius, quam quicquam aliud in culpa esse. Taceo, *mori*, ubi sat amplas vesicas nactus eras; *vivere*, ubi male cesserat applicatio. Tertius effectus est *perceptio doloris* in loco, ubi applicantur, si quidem ægrotus mente constiterit, aut saltem non multum deliret. Ex illis enim, qui magno furore aguntur, vel caro sepulti jacent, aut nullas doloris querimonias audies, aut paucas, & quidem non nisi eo tempore, quo aut vesica integra multum lymphæ & diu contineat, ut acrimonia ejus per calorem aucta extremitates vasculosas nerveasque vellicet, aut, rupta vesica, imposita linteola vulnus fricent. Et hi quidem sunt effectus proximi physici, omnibus vesicatoriis communes. Sunt alii duo, qui ex his immediate sequi videntur. *Afficitur* hoc modo totum *systema nervosum*, & *minuitur copia lymphæ*. Plura mihi certo non constant. Qui in *specie* de cantharidibus efferunt, provenire istam vellicationem a *spiculis salium causticorum*, queis etiam lymphæ incidatur & resolvatur; illi multa supponunt, pauca demonstrant; qui vero in *miſtum* cruentum provocant, *fallaciam causæ* committunt. *Efficacia autem practica*, & ad morbi constitutionem *innocua, salutaris* aut *nociva*, valde dubia est. In febribus acutis

(*) Vide tamen Dissert. *Ernst. Heinsii* de Cantharidibus, sub præsid. *Bernb. Albini*.

acutis *inflammatoriis*, *καύσιω*, pulsu vigente, æstu humores depascente, vesicatoria exulare debent. Ubiunque inflammatio cerebri aut jam facta est aut proxime instat, in phrenitide, in pleuritide, jam delirantibus & muscas captantibus, effectu irritato imo nocivo applicantur. Quando cerebrum & principia nervorum ab externa causâ, ut, impresso cranio, extravasato sanguine, &c. premuntur, frustraneo conatu adhibentur. Hinc talibus ex causis *apoplectici* facti istis *minime* commoventur aut sublevantur. Qui vesicatoria foris aut femoribus applicant, dum indicationes capiti aut nuchæ imponere jubent, oleum & operam perdunt. In febribus acutis *phlegmaticis*, quando morbus viget, deliria levia sunt & brevia, cutis arida est, & tensiones aut vellicationes in corpore hinc inde vagantur, id est, dum causâ convellens adhuc intra vasa permeabilia continetur, mobilis est, & humorum circulationi obnoxia, tum vesicatoria tuto & cum euphoria adhibebis; si jam fixa erit & impacta in loco quodam angustiori, accumulabis obstructions, & leviter delirantem in furorem & convulsiones lethales conjicies. Si vesicatoria indicantur: applica illa *sine mora*; hac enim methodo si non avertes deliria, certe mirifice *minues*. Iterum testor, nullum esse mortuum eorum, quibus cantharides mox in principio morbi, secundo, tertio die, applicui, indignantibus licet nonnunquam ægrotis & adstantibus, qui non nisi in ipsis deliriis id fieri debere autumabant. Hac ratione obtinui plerumque caput sublevatum, vigilias ruptas, salivam copiosam. Si vero aut ægroti pertinacia victus, aut subdola symptomatum lenitate deceptus, rem procrastines eo usque, donec Hannibal ad portas steterit; tum plerumque conclamata res est, & cancrum lepori aptas. Sæpe animam prius efflatam vidi, quam satis temporis supererat, ut cantharides suam exercere actionem possent. Si morbus pro ratione temperamentorum & subjectorum, lente & difficulter, tuto tamen, procedat: abstine, ut ab omnibus impetuose evacuantibus, ita ab vesicatoriis; quod enim fieri potest per pauca, non debet fieri per plura. In perturbationibus criticis si pulsus exilis de naturæ debilitate testatur, nec tamen signa moribundorum adsunt: oportet illam incitare vesicatoriis; ita enim materiam peccantem, vagantem, a loco nobiliori derivatam figes, nec effectu sperato destitueris. Si crisis instet bona, & vis vitæ sufficiat: noli turbare motus salutares per vesicatoria. Hæc de medicina ista in febribus acutis. De affectibus chronicis taceo, ne nimis a tramite meo deflectam.

§. XXXV.

Gargarismata per syringas injecta adeo necessariam curæ partem constituent, ut sine illis *nullum* salvatum vidissem. Hisce enim fauces puras, a muco liberas, glandularum orificia patula, fibrillasque illarum ad excretionem dispositas obtinui: illis autem omisissis omnia difficulter procedebant. Quanti autem momenti hoc fuerit, facile intelligunt, qui, in felici salivæ

vatione (§. 22.) plurimum salutis positum fuisse, considerant. Quapropter non eousque expectavi, donec excreationes jam inceperant, sed si vel minima doloris suspicio se prodebat, mox eluere fauces coepi. Plerumque levi & solo mellis decocto usus sum.

§. XXXVI.

Enemata, quemadmodum in aliis febribus continuis, ita in specie in hac nostra febre utilitatem non contemnendam præstiterunt. Dolor capitis, sæpius ad miraculum usque, inde evanuit. Eo ipso autem, quia enematum usus fere *universalis* est, atque imprimis apud Gallos adeo tolemnis esse solet, ut, propter abusus suspensionem, vix evitent, quin fabula fiant calumniatoribus; eo ipso, inquam, mirari satis non possum, quare Argentoratenses (a) in lue sua epidemica, hoc artificium ab *anicula* edoceri debuerint. Hos igitur oportet, Matronas istiusmodi e catalogo medicastrosum in posterum expungere.

§. XXXVII.

Vinum, a cordatioribus medicis semper pro confortativo insigni habitum fuit, & in posterum habebitur; quamvis multi, veritatem hanc agnoscentes, in praxi tamen, ab usu ejus abstineant. Infelix medicus in patria mea, cujus æger moritur, quum vinum propinare ausus erat in febre. Perdidit ille tali actione, ceu vento dispersam & eruditionem & famam, tam apud vulgum, quam apud collegas, ex alterius ruina gloriam sibi struere studentes. Non meum est nunc, uberius explicare, quare & quibus in casibus ad hanc panaceam recurrendum sit, quia id partim cauto practico & principiis physicis diligenter instructo per se satis luculenter patet, partim vero ab aliis (b) jam factum est. Et quidem, cum ad umbilicum jam perducta hac dissertazione, his diebus in Bibliotheca Imperatoria oberrarem, incidit in oculos meos liber singularis, de quo hætenus nullibi quidpiam legi, aut legere memini: idea febris petechialis Laur. Donckeri, qui autor, e Cartesianorum, uti mihi videtur, schola, systemati suo satis convenienter & graviter hanc de vini usu materiam perstrinxit, illiusque tam utilitatem quam necessitatem demonstravit. Ingenue fatendum est, veritatem scripsisse istum virum. *Vinum exhilarat & recreat cor hominis*, & *plura* præstat, quam ab *nullo* alio ita dicto *cordiali*, utut speciosissimo nomine insignito, expectare poteris. Suggestit robur virium, quod in margaritis & lapidibus animalium frustra desiderabis. Et qualis quæso consequentia? Vinum exæstuat atque exagitat sanguinem, si illo te ingurgitaveris; ergo non propinandum

(a) Vid. *Commerc.* 1735. N. 8.

(b) Vid. *Rot. Lentilii Miscellanea.*

dum est illud ægro languenti. Nocet, eluere vino intestina: ergo nocet, refocillare labascentes ægri vires pocillo. Et *hic* tamen omnis *nervus* contradictionis est. Valeant omnes calces & lapides vel pretiosissimi, valeant omnes essentiae vitales, dulces, solares, bezoardicæ; quibus nil nisi crumenam patientis emulges. Aut enim tanta exhibes dosi, ut effectum aliquem, transpirationem puta majorem, vel sudorem, obtineas, tum liquida adeo necessaria vitæ dissipas, & indicationem vitalem bene quidem agnitam pessundas: aut ad guttulas & granula scrupulosus es; tum multa agendo nihil efficis. *Das heist recht, den Peltz waschen und nicht naß machen.* Annon igitur præstat, ægrum sudoribus jam exhaustum, & gravitate morbi pene succumbentem, potu diluto, sed spiritibus naturæ amicis repleto sustentare, humorum motum facilitare, & viribus vitæ, a quibus victoria dependet, pabulum præbere? Quemadmodum vero hunc finem a margaritis & ceteris lapidibus nunquam obtinebis: ita multo minus illi laudandi sunt, qui moribundo & agonizanti, viatici loco quasi, istiusmodi panaceas cochleatim infundunt, ita tamen, ut maxima pulveris pars in fundo vitri remaneat. Sustentatur videlicet vita qualitercunque. Concedo, si vehiculum fluidum, tenue, fragrans, spirituosum fuerit. Hac cautela neglecta omnis labor irritus erit, quantumcunque lapidem tuum moveris. Omnium minime vero excusari possunt illi, qui omnia plane potulenta ab ægrotis arcent, & facile patiuntur, ut lingua in faucibus exarescat. Vidi triste tale exemplum in homine, qui mortuus est die septimo, antequam vocatus adventarem, & cui, qui medebatur, vix guttulam liquidi concesserat. Misereatur Deus ignorantiae medicastrosum, vel potius carnificum istiusmodi, qui omnia pejora promeruerunt.

§. XXXVIII.

Opium: papæ, horrendum nomen! Itane homines occidis? Sed audi quoque argumentum. Drachma opii lethalis est: ergo quindecim guttulae laudati liquidi Sydenhamii ægrotum necant. Petrus & Paulus opium sumserunt, cum ægotarent ex phthysi, ex asthma convulsivo; & mortui sunt: ergo ex opio mortui sunt, restinguis quidem & compescis *αταξίας* spirituum animalium, somnum inducis post quatuordecim dierum vigilias, colligis & conservas vires vitæ; hoc est: omnia ea præstas, quæ facere oportet ad conservandam salutem hominis, imo scopum quæsitum obtines; (quis enim phænomena successus felicitis negare potest?) sed necas tamen ægrotum. En egregiam consequentiam, contradictoriam, & multoties experientia refutatam! Longe prudentius ratiocinati sunt doctissimi ac sagacissimi Viri, Sydenhamius, G. E. Stahlus, alique emunctorum harum practici, quorum cautelas qui fideliter sequitur, opiata nunquam absque fructu in usum vocabit. *Nemo solis opiatum ullum morbum sanabit; sed plurimi quoque sunt morbi, quos nunquam cito & tuto curabis sine opiatum.*

§. XXXIX.

Præter dicta remedia (§. 9.) pauca alia fuere, ad quæ nonnunquam recurri. *Columba viva dissecta*, capiti applicitæ; *epispastica* ex fermento panis & aceto, *acetum rosatum* ad carpos, *unguentum alabastrinum* & si quæ fuerant reliqua hujus furfuris, quæ a variis circumstantiis requirebantur. Effectus laborum plerumque fuit exoptatus, cognita morbi indole. Antequam vero id fieret, accidit mihi, quod cautissimi practici experiri solent, ut principio febrium epidemicarum evitari vix possit (c), quin aliqui moriantur. Succubuere igitur vi morbi duo illi patientes senes (§. 12); mortuus est alius juvenis, cui venam secaverat chirurgus die tertio. Inveneram hunc die quinto delirantem, vociferantem, trementem, toto corpore convulsam, pulsu cito, debili. Usu cascarillæ & camphoræ, adplicitis columbis, quietior factus erat, ut, quamvis die septimo sudor colliquativus, subsultus tendinum, delirium, pulsus exilis, nil nisi instantem mortem testari viderentur, nihilominus tamen ad se rediret. Sed quia vires fractæ, deficiente necessaria cura, nullo modo sustentari poterant, undecimo die fati cessit. Fæmina 30 annorum sub finem puerperii, cum in rus abiisset & aëri inclementi, Augusto mense incaute se exposuisset, purpura rubra correpta undecimo, naturæ debitum solvit decimo quinto. Huic quidem a principio ad finem adfuit. Sed nec camphora, nec vesicatoria, nec gargarismata, nec alia necessaria in usum sunt vocata; partim quod ægrotæ primos morbi insultus pro affectu hysterico haberet, cui obnoxia esse solebat, & hinc prognostico meo fidem adhibere nollet; partim ob alias causas, quas reticere præstat, ne cuiquam stomachandi occasionem præbeam; quippe qui facile patior, ut suo quisque genio abundet.

(c) Vid. R. Lentilii Misc.

CLXXIII.

FRIDERICI BRANDHORST,
HISTORIA FEBRIS CASTRENSIS
PETECHIALIS EPIDEMICÆ.

Leydæ 22 April. 1746.

P R O O E M I U M.

Cum primo bello Silesiaco Magni in omnibus Borussiae Regis, Domini mei Gratiosissimi, Castra per Silesiae Ducatum, Margraviatum Moraviae, & Bohemiae Regnum comitarer, sedulo nosocomia sub auspiciis expertissimorum Virorum frequentando, & medicinam ipse dein exercendo medicus Nosodochii Kuttnerbergensis constitutus, varias observationes circa morbos, quibus exercitus numerosi plerumque decimantur, facere mihi licuit. Praecipuis vero imponeris exemplis consistit ex haecenus cognitorum numero nullum, praeter vulnera, (quae sunt militiae praemia) majorem stragem edere magisque militibus finestum esse, ac eam continuarium febrium, quam propter macularum rubrarum sibi conjunctam semper eruptionem, petechialem vocant. Haec enim cum primum caput extollat, ferocissimo hoste crudelior tot sine ullo discrimine genuinos martis filios simul intrepide aggreditur, tantaque sevitia grassatur, ut sat multos in orci familiam deducat, antequam castra deserere, receptuique canere soleat. Haec fortes non modo & strenuos viros, a ferro ac igne superstites, sed & effeminatos ac imbelles pari furore invadit divisque modis excruciat, adeo ut raro militem ab expeditione reducem videre possis, qui nisi saepius, semel tamen hac febre constrictus fuerit. Haec tandem celebris hinc seu potius infamis, quod & eas civitates & oppida in quae militares copiae ad hibernandum se recipiunt occupet ac inficiat, atque ibi more istius hostis, qui diu sibi negata quam obsidebat arce vi potitur, primo impetu nemini parcat, sed omnibus quibus occurrat optimis licet civibus vim infert, & interitum eis imminatur. Quanta veritatis luce de febris huius genio dicta radient, magno verborum apparatu ac argumentorum vi stabilire non admittar, quamquam facili id negotio fieri posset; cum non modo per solidos fere duos annos, aliquot militum millia ea laborantes visitaverim, sed & ipse ejus sevitiam cum vita periculo expertus fuerim. Id tantum cura cordique erit ut Tibi B. L. brevem, veram, & ab agris ipsis desumptam ejus historiam pro Specimine academico exhibeam. Quam ut pro mea virili absolvam, morbi invadendi modum, ejus symptomata, signa tam bona quam mala praemittam, causam deinceps & proximam & remotas eruere conabor, denique quae curationem ejus spectant subiungam. Si vero quae promitto B. L. minus eleganter ac artificiose te iudice exequutus sum id velim tenuitati ac, praecise mihi otio tribuas. Vale interim & si lubet.

Da veniam scriptis quorum non gloria nobis,
Causa; sed necessitas officiumque fuit.

§. I.

Febris definitionem tam nominalem quam realem studio prætermittito, est enim morbus frequentissimus, hincque omnibus medicæ artis cultoribus dextra manu notior. Quam describo, castrensem vocavi, quoniam in exercitu sereniss. ac potentiss. regis Borussiae domini mei longe clementissimi per Ann. 1741. & 1742. populariter grassata est. Petichialem dixi quia raro sine peticularum apparitione stadium percurrere consuevit. Epidemicam tandem appellavi, quod ex communi quadam causa orta, multos milites simul invaserit, ab uno corpore in aliud transmigraverit, & eandem illi labem communicaverit.

§. I I.

Explicatis sic verbis in titulo positis, aggredior jam historiam symptomatum quæ castrensem hanc constitutionem præcessere & comitata fuerunt. Prænantabant autem instantem subita mentis oborta quædam perturbatio ac sui displicentia pandiculationes crebræ, oscitationes & horripulationes frequentes, extremitatum superiorum gravitas, genua quasi fatigata, totius corporis lassitudo & torpor ut loqui & moveri sanum alius pigeret. Altero die successit his capitis dolor vertiginosus & obtusus, manifestior is circa originem nervorum opticorum, quibus ut aiebant a graviore pondere compressis non sine molestia oculos vertebant. Præcordia tunc anxietas, ventriculi regionem gravitas occupavit; ori, linguæ, palato, faucibus, fordes amarescentes, putridæ, inhærebant; obvoluta ita papillulis nervosis gustus sensationem efficientibus, amara ægris, insipida, tetra, omnia dicebantur quamvis oblata talia non essent. Ructus insuper emittebant nidorosos, ventriculus exceptis acidis omne fere alimentum genus respuebat, & carni, piscium, ovorum &c. vel solum aspectum nidoremque graviter ferebat. Ingesta non invitante natura cruda una cum biliosa, putrefacta, rancida sub oleosa, acri materie vomitu rejiciebantur. Hæc inter ineluctabili dormiendi necessitate urgebantur hoc morbo rapti; somno tamen, solito licet diuturniore, non reficiebantur, quippe somniis tumultuosus pleno. Plurimi difficulter & non nisi intermixtis suspiriis spiritum trahebant. Alvum plerumque habebant adstrictam, qua tamen mota & medicamentis soluta, duras, siccas, nigricantes, exercebant fæces. Urinæ dilutæ, pallidæ, crudæ, paucæ, nec pro ratione assumpti potus redditæ fuere. Cutis arida, sicca, tensa, transpiratio in totum suppressa, pulsus debilis, exiguus, frequens, inæqualis, in multis naturalem mentiens & calor primis quatuor diebus adeo tenuis ut sæpe neque æger nec medicus quicquam discriminis vererentur. Quosdam vero

ita prostravit morbi vehementia, ut lecto illigo affigerentur, & simul ac vel caput tantum erigerent lipothimiis afficerentur.

§. I I I.

Primum hunc statum ægritudinis mox excipiebant febris valida, sitis magna cum Linguæ & faucium siccitate. Vehementior tunc capitis, præcordiorum & artuum dolor, inquietudo summa, pulsus plenus, fortis, celer; respiratio difficilis, anhelosa, urina rubra, saturata, pauca, dejectiones nullæ. His non raro jam accessit præteritorum oblivio, mentis alienatio, interdum leve delirium. Somnus hac periodo parcus, brevis, interruptus, sopori similis. Quæ cum a quarto post invasionem male ægros afficerent, septimo tandem die auctis omni hora quoad vehementiam symptomatibus maculæ purpureæ instar pulicum morsus (excepto tamen horum centrali puncto) in pectore & collo prius, deinceps in dorso, brachiis, ac femoribus, prævia pectoris angustia & levi tussicula, erumpabant. Non tamen rosei semper coloris fuere peticulæ, sed pro humorum diversitate ex quibus generabantur, & pro vario eruptionis tempore, pallidæ, lividæ, & fuscæ erant. Aliæ quoque parvæ, aliæ latæ, aliæ in summa cute apparuere, aliæ profundius quasi latitabant, & non nisi e transverso intuenti in conspectum venire. Atque hæc fere pessimæ, & ut plurimum lethales fuere.

§. I V.

Tertium quod ægri ingrediebantur stadium periculosissimum ac dirissimis cruciatibus stipatum fuit. Ignis enim in homine possibilis accendebatur summus, intensissimus, diu vix salva vita tolerabilis, continuus, summo mane parumper remittens ut interdiu & per noctem eo vehementius recrudesceret. Hunc sequebantur oculorum ardor, rubor, eorum varia distortio, vox celeris, tremula, iracunda, color faciei ruber, cardialgia, singultus, artuum tremor, tendinum subsultus, respiratio inæqualis, frequens, cum sibilo, aut tussi, sitis inextinguibilis, pulsus velox, magnus, durus, vigilia pertinax, interdum profundior somnus, insignis in lecto volutatio, mutandi cubilis desiderium, sensuum externorum hebetudo, mentis stupiditas, delirium denique levius quidem matutinis horis, ingravescens, vespertino tempore, numquam integre cessans. Multi hinc furibundi e lecto prosiliebant & clamantes hostes jam adesse, qui necem iis intentarent, arripiebant sclopetum aut gladium ut vim vi repellerent. Alii contra clanculum sese furripiebant custodibus, & noctambulorum adinstar totam domum, parietes contrectando permeabant. Nonnulli præ acerbissimo dolore, & nimia anxietate febrili perterriti forte vitæ, stricto ferro violentas sibi intulissent manus, nisi famulo

molorum aut commilitonum convalescentium vigilantia vanos reddidisset eorum conatus. Quosdam sopor assiduus occupavit, quo detenti aliena loquebantur, ingemiscabant, murmurabant, stertebant: Alii denique caro correpti semi mortuis similes sine sensu & motu eundem semper in lecto positum servabant; hi non modo difficulter excitabantur sed & expergefacti oculos illico clauderant. Sub miserrima hac conditione labia tumebant, in bullas elevabantur, gingivæ erant siccæ, fusci coloris, fere combustæ, Lingua arida, crassa, aspera, tumida, subnigra, hinc inde fissa, fauces inflammatæ, naturali sua lubricitate orbata, summa deglutitionis inde difficultas. Urina flammea in quibusdam profunde rubra, fere nigra, pinguis, oleosa, parcissima, copia fecerit. Alvus dura, sicca, perspiratio nulla. Toto corpore rigidi, siccissimi, nec sibi consilii veluti statuæ ore aperto, retractis cruribus, dorso incumbentes, morbi vim sustinebant, & ejus solutionem tam salutarem quam funestam expectabant.

§. V.

Difficilimum hunc statum, sub teterrimis modo enarratis symptomatibus quarto & decimo a primo insultus die numerando sequuta est judicatio; quæ si salutaris & perfecta, per totum corporis ambitum, largus plerumque erumpebat calidus sudor acidum spirans; remittebat & illico febris, pulsus erat mollior, æqualior, & ad justam mediocritatem redibat, urina copiosius excreta, non intense rubra crassum & simul album exhibebat sedimentum. Melior quoque succedebat vultus, expeditior spiratio, tranquillior animus & major in convertendo & levando corpore vis. Evanuit etiam oris, faucium, Linguae, gingivarum, & labiorum siccitas, aridura, nigrities; sequebatur paulatim combustæ epidermidis separatio, horum color naturalis, volubilitas & humiditas. Rediit insuper cibi, potus, & assuetorum v. g. Nicotianæ, spirituum vini &c. appetentia, somni diuturnioris desiderium, oculorum lux & vigor, major reliquorum sensuum potentia, ita ut de summo dolore in dorso, stragulorum duritie, virium plenaria dejectione, surditate, mentis imbecillitate & omnis tam vitæ ante actæ quam scientiæ oblivione conquærentur. Quod ultimum vero de medicis præsertim, & reliquis litteratis qui castra sequi solent intellectum velim.

§. VI.

Non omnes tamen, qui ex febrili hac incurSIONE evasere, excretioni per sudorem salutem acceptam referre poterant. Multis enim judiciali die supervenit copiosus alvi fluxus, qui eo fusior & biliosior, quo minor tunc per alia emunctoria evacuatio facta est. Junioribus & in ætatis flore constitutis sanguis aliquando ubertim e naribus destillavit cum insigni e-

orum levamine, a quibus caput male habebat. In aliis licet rarius natura & per sputa crisi molita est. Quibusdam denique abscessus juxta aurem oboriebatur, quem proficuum pronuntiare licebat si cito satis, maturefcens, album, crassum, copiosum coctumque pus affunderet, exitialem contra qui maximus, planissimus, & versus interiora tendens non supputabat. Tunc enim inclusum pus mora atque calore acre redditum, & per erosa oscula venarum lymphaticarum vel sanguiferarum resorbium, sanguinique mixtum, novam excitabat putridam, quæ ægrum a prima agrestione jam debilem & extenuatum, brevi trucidavit, atque e mortaliuæ catu eripuit.

§. VII.

Talis fuit hujus febris indoles, ac talia symptomata; quibus nunc fideliter & qua potui brevitate recensitis non incongruum erit ea quoque proponere signa quæ prognostica dixerit artis magistri. Ex his vero salutem promittebant septimo post infirmam valetudinem emergentes periculæ, rubrae, purpureæ, minime sibi mutuo contiguæ, lente evanescentes, respiratio a naturali non multum recedens, pulsus æqualis & non adeo fortis, vox parum mutata, mens pacata, somnus licet parvus, placidus tamen ac reficiens, delirium per intervalla remittens nec admodum grave, judicatio decretorio suborta cum notis §. 5to exhibitis. Principem tamen inter bona locum habuere, & vitæ conservationem quam certissime portendebant, surditas in statu apparens, & sudor foetidum acorem spirans. Hic enim testabatur tantam durante medicatione acidi copiam ingestam esse, quanta nempe requirebatur ad superandam illam diathesin qua humores in alcalinam & putridam vergebant naturam; illa autem indicio erat noxios humores, vel proprio pondere vel nimia acrimonia cerebri ac cerebelli functiones turbantes, salutarem metastasin ab internis capitis partibus ad exteriores detrusos fuisse.

§. VIII.

E contrario periculo non vacabant exanthemata lata, violacea, livida, atra, tarde admodum, præprimis in lumbis & extremis pedibus prodeuntia, vehemens spirandi difficultas, continua corporis jectigatio, sitis intensa, faucium tantainflammatiō ut ægri ob hanc omnem tum cibum, tum medicamentum averfarentur, oculorum sine voluntate lachrimæ, eorum obscuratio, pervigilium perpetuum, & innumera alia, quorum resensio lumbens superledeo ne in his nimius sim.

§. IX.

Mortem plerumque prænuntiabant dysenteria diarrhœæ judicatoriæ sup-

H h h 2 racedens,

singultus medicamentis non auscultans, abscessuum siccitas, eorum livor, puris quod fundebant resorptio, narium hæmorrhagia, vel alia critica excretio paribus diebus contingens, sed statim cessans; membrorum ea resolutio ut voluntari amplius obedire recusarent.

§. X.

Ad ultima tandem ventum esse demonstrabant os frigidum, lingua frigida, ejus tremulus motus, & variæ distorsiones, dentium stridor, colicisio, vox subito intercepta, nares acutæ, aures languidæ, facies hippocratica, vesicatoriorum & aliorum epispasticorum variis locis, sub debitis cautelis applicatorum effectus nullus, pediculorum migratio, locii & alvinarum fœcum profluvium involuntarium, sudor frigidus per totum corpus, stertor continuus, nervorum denique rigor ac distentio.

§. XI.

Cito quoque lethales observatæ fuere petechiæ a subita refrigeratione, terrore inopino, errore in victu & potu commisso retroactæ vel quæcumque demum causa retro pulsæ. Quibus autem id mali vel propria vel ministrorum incuria evenit, hi quasi ex angina præfocati oculi nictu citius exstinguebantur. Aequè mortiferum fuit, quando ægri brachiis ac cruribus nudatis, contractisque genibus supini jacerent, floccos in lintheaminibus aut vestibus legerent, vel fimbrias diducere, vel muscas & alia insecta sibi obvolitantia prehendere conarentur. Neque umquam sanitatem recuperavere, quibus præter citam alvum & urinæ profluentem largiorem copiam, critico motu fusus simul sudor prorupit, aut sputum copiosum sanguineis striis permixtum secessit. Omnes vero, quos atrox hic morbus oppressit, vel circa statum cum accessio vehementissima esset, celerrima rapti syncope jugulati fuere, vel ex siccitate seu tabe periire, febre ad vigesimum primum usque protracta & summa ferocia sævientæ.

§. XII.

De his tamen signis quæ prognosin spectant, cum numquam conjunctim in uno eodemque ægro apparuerint, id subinde commemorare oportet, quod & cautissimo aliquando imposuerint. Nonnulli enim, uti aliquoties videre licuit a medicis & chirurgis jam deplorati, cum periculosissimis symptomatibus inopinato convaluere, alii contra, de quorum salute non dubitaretur inprovvisa morte sublati fuere. Neque id adeo novum est nec in tanta hominum varietate ac ægrotantium multitudine prodigio par habendum, cum & suo jam ævo, divus [a] Hippocrates, & post eum e-

[a] Hippocrat. Aphorif. Lib. II. Aph. 19.

tissimus [b] Celsus observaverit, tam salutis quam mortis notas in acutis magis fallaces ac incertas esse, atque spem interdum frustrari, immo & aliquem mori de quo medicus securus primo erat.

§. XIII.

Indicatis hæcenus morbi symptomatibus, & signis tam bonum quam sinistrum exitum promittentibus, proximum est ut inquiremus in genuinas ac germanas ejus causas atque experiamur num detur probabilis saltem ratiocinio eruere si non penitus statuere, qualis fuerit in febricentium corporibus, sanguinis & aliorum humorum status atque conditio, num ad fluxum vel ad concretionem potius vergerent; quod ex habitis observationibus ac a posteriori ut ajunt philosophi, eo securius elici posse arbitror quo constat certius experientiam & eventum morborum optimos in re medica esse duces quos sequi oportet, si tutiori ac compendiosiori via veritatem attingere velinus.

§. XIV.

Antequam autem hoc mihi proposito ordine de singulis seorsim agam, in genere notasse juvabit, medicinæ proceres ab omni ævo pro stabilienda causa proxima morborum epidemicorum adeo dissidentes, inter se pugnantes, immo & parum plausibiles protulisse sententias, ut quilibet ex librorum lectione animo potius distractus, quam instructus abscedat. Quid quæso enim lucramur tam antiquorum, quam recentiorum medicorum oracula consulendo? nil quicquam quod ad exactam earum cognitionem facere possit. Quam plurimi veterum consentiebant epidemicas constitutiones, ita ut reliquos morbos exitari ab irato divino numine præternaturaliter propter mortalium delicta. Alii dicebant eas oriri ex causa mentis humanæ aciem transcendente, hanc igitur ut manum ferientis Dei magis venerati, quam ulteriori & otiosa fortassis indagine scrutati sunt. Nonnulli cum Galeo aërem peculiariter corruptum ac putrefactum, alii cæli variantes tempestates, astrorum motus varios & influentias; alii rursus occultum aliquod ac penetrantissimum venenum pro causa earum assumebant, & ad τὸ ὀσίον Hippocratis tamquam ad publicum absconditarum qualitarum asylum provocabant. Helmontius archæum suum irritatum, Willisius salem acidum, Sylvius contra salem alcalinum volatilem, & alii alia, pro ingenii sui modulo excogitavere, atque causam esse censuere. Recentiorum sapientissimi, & quidem strenuus ille chronicorum pariter ac acutorum profigitor Sydenhamus, Celeb. Frider. Hoffmannus, & summus Boerhaavius, ingenue atque aperte profitentur; materiam, peculiarem genium, ac naturam eorum affectuum, qui τὸ Ἐπιδημικὸν

H h h 3

sapi-

[b] Celsus. Lib. 2. Cap. 6. p. 51. Edit. Almeloveen.

sapient hactenus inexplicabilem esse, atque nondum per accuratissimas observationes constare, cui sensibili vitio sex rerum non naturalium, originem suam debeant. Ob communem tamen pluribus afflictionem, possibilem evitacionem, & exclusionem vento vel igne, in aere eorum causam residere putant. Cui &, (cum vix, nisi contagio humano morbos inferant, venenum ineise subtilissimum in auram se cito elevans commemorant, quod semel in corpus humanum, per os, nares, fauces, pulmones, & cutis spiracula, susceptum, ibi se multiplicat, sanos humores inficit, & plerisque eorum in suam naturam convertit, uti id validissimis argumentis, petitis, ex historia venenorum, tum eorum quæ propinantur tum ab animalibus per morsum, vel alio modo inferuntur, ulterius probant ac sustulciunt.

§. X V.

Quæ omnia precedenti §. adducta, cum nec id quod queritur in propatulo ponant, sed potius efficiant, ut horum morborum ortus atque vera indoles, æque ac antea suis obvoluta tenebris in Democriti puteo delitescant, quidam ex hodiernis Medicis (quibus causæ e caelo petite minus arrident) statuunt, non modo contagium tamquam fictitium, e foro medico proscribendum esse sed & negant seminium aliquod morbosum in aere hospitari, quotiescunque tam urbes quam rura mediante quadam epidemia depopulantur. Veram e contrario ac genuinam popularium ægritudinum causam mortis formidinem, metum, vel solum dicunt esse terrorem quo quis, dum insolitus & gravis quidam morbus innotescit & vagari incipit, vel ex aspectu graviter ægrotantis vel ex funerum frequentia, percellitur vivideque afficitur. Quibus etsi lubentes damus, animi pathemata fecundissimas esse morborum matres, dum cerebrum, nervos, spiritus, musculos, mirabiliter & efficacissime mutant, figunt, depravant; si & concedimus, horrorem, metum, terrorem simileque affectus tristes corporis nostri poros angustare, constringere, ac penitus claudere posse; si denique nec dubitamus quin interrupta sic, ac in totum suppressa excretio perspirabilis Sanctoriani unico quasi momento circulationem mutare, cruditatem, putredinem generare, febres dein & inflammationes excitare ac accendere valeat; non adeo commode tamen exinde, nisi aliud quid accedat, sequi videmus, cur grassante miasmate varioloso in homine perterrefacto variolas, vigente morbilloso morbillos, sævientie petechiali, petechialem febrem, nec alium morbum procreent? Cur plurimi eorum qui non meticulosi ad ægros accedunt, sed sponte aut pretio conducti, continuo illis assident ut eis necessaria subministrent, eodem quoque malo corripiantur quo laborabant ii quibus operam suam locaverant? Quare & Medici, præprimis vero castrenses, qui quotidiana inspectione tot difficillime decumbentium

ita eis assuescunt quæ metum injicere solent, ut nec inhorrescant amplius nec terrore percellantur, cur dico & hi pro fostro seu laborum furorum honorario contagiosam labem reportent, atque a militari hoc munusculo adeo male mulcentur. Sicuti visum fuit in febre nostra, quæ ne unicum fere ex medicis & chirurgis medicinam in nosocomiis facientibus itaque nec me intactum reliquit, nonnullos vero in superum familiam deduxit.

§. X V I.

Neque ullo modo si quid video hac assumpta causa proxima epidemiarum constitutionum, liquet, qui fiat ut & animantium quædam genera, uti canes, oves, volucres, & boves interdum peste, & aliis epidemiis contagiosis decimentur, quamvis ut hactenus scimus, modo indicatis animi affectibus parum obnoxia & minus sensibili systemate nervolo prædita sint? Cujus rei luculentissimum & tritissimum simul præbet, exemplum, dira illa pestis bovina quæ præterlapso anno 1744. in quibusdam Germaniæ tractibus subobscurè observari cœpit, sub finem autem ejusdem, ac per totum annum 1745. ad hunc fere diem in omnibus Hollandiæ provinciis & Clivensi ducatu adeo aperte se prodidit, & tam magnam ac stupendam edidit boum stragem ut tum rura cum civitates morore & metu compleverit. Quam si quis quoque a terrore enatam & mediante eo ab una regione in aliam translata dixerit, non solum sanioribus risum excutiet, sed & hebetiorum ludibrio se exponet. Immo stupidissimus rusticane plebis, attonitus interrogabit, anne merus terror in bove, adeo terribiles effectus producere possit? Sciscitabitur porro quam de causa primus ille bos qui reliquos dein eadem qua erat infectus labe fœdavit, violenter admodum percussus fuerit, ut in tam horrendum ac exitialem inciderit morbum? Postulabit tandem ut probabiliter saltem probes quomodo indes latius adhuc serpere queat contagio, quæ bubulo generi bellum ad internecionem usque indixisse videtur cum propter hybernum frigidus & camporum sterilitatem (mense enim Decembri Ann. 1744. & Januar. Febr. &c. An. 1745. in Belgio grassari cœpit) e stabulis non educti, multo minus per prata circumducti fuerint boves, sicque sublato omni commercio ex mutuo aspectu terreri non potuerint? Quibus quæstionibus (§. XV. XVI.) cum vix ex nova hac doctrina solide satisfieri possit, facile ut puto adparet ne hos, qui illam cordidere, quæsitam rem acu tetigisse; mitto hinc reliquas difficultates quas ad debilitandam eam in medium proferre possem.

§. X V I I.

Sicuti autem in determinanda malignorum morborum causa in gene-

re adeo inter se dissentientes sunt Auctores Medici, sic multo minus in explicanda natura, & generatione peticularum consentiunt. Hic mihi non vacat, nec multum refert, varias variorum explicationes enumerare, atque sibi invicem opposita eorum placita recensere; sufficere meo scopo superioris seculi scriptores in binas acies oppositas divisos, & tamquam ex adverso dimicantes considerasse, quorum alii cum *Willisio* plausibili sane ratiocinio putabant, in peticulari febre naturalem systasin sanguinis in crassam ac nimis lentam secedere ab acidi prædominium, adeo ut dum sanguinis in orbem agitur illius fixiores particule a venarum extremitatibus haud rite absorbeantur, & captivæ detentæ picturatas efficiant cutim. Alii contra *Sylvio* præeunte, majori adhuc probabilitate peticularum generationem deducebant a fibris sanguineis dissolutis, e sua statione dimotis & propter sal alcali volatile eis permixtum ad fluxum evertis, quo pacto similiter cruore ab arteriolarum osculis effuso, dicebant non posse non, quin tenuiores ejus partes, tamquam transfugæ a circulari motu exorbitent, & sui erroris notas in cute designent. Nostra hac ætate pustulas inflammatorias in cutis superficie efflorescere, credunt; quando nempe ab acri quodam stimulo extrinsecus applicato, vel valida febre a causis internis orta, sanguis tam bonus quam depravatus vel justo tenuior & putridus, errore loci in arterias lymphaticas subcutaneas ita adigitur, ut eas non modo obstruat, sed &, illis aut disruptis aut nimium expansis, per cellulosam membranam diffundatur; In qua dein, ad majora vasa redire non potentes globuli rubri, stagnant, colore & quiete purulenti, ichorosi, rodentes, acres fiunt, tenella solida stamina destruant, & pro vario putrefactionis gradu, & varios cuti calores conciliant ac imprimunt. Ex qua Theoria simul patet, quantum a vero aberraverit (a) *Diemerbroekius* dum statuit exanthemata a membranis, tendinibus, ligamentis, & ipso periosteio initium ducere, & ex illis partibus pyramidalis forma a latiore basi, paulatim per musculos usque ad cutim in acumen ascendere *instar fumi lampadis recenter exstinctæ*.

§. XVIII.

Quod speciatim ad causam proximam febris castrensis adinet, hanc bifariam divisit *Henricus* (b) *Secreta*, & alio modo ejusdem volatiliorem portionem, alio plane fixiorem & crudiorem agere asseruit. Fugitivam materiem dicit esse venenum seu sal acidum, volatile, corrosivum, arsenici seu realgaris instar, quod vel in sanguine ac lymphâ, progenitum, vel foris per contagionem in cavitates corporis male dispositi susceptum, insolito irritamine partes convellendo, non modo varicosam & late se extendentem inflammationem excitat, sed & corrosivam

(a) Lib. 2. de Peste Cap. XIV. p. 61. N°. VII. & in annotationibus ad hunc ce Numerum.

(b) *Henr. Secreta* in tractatu de febre castrensi Cap. VII. p. 107.

arteriolarum osculis suffusiones acrioris sanguinis, tam in cute quam in aliis partibus internis producit. Pro fixiore autem materie, assumit crudorem, indigestam, viscidam, terrestrem, fœculentam purpurei laticis & Lymphæ partem, cui & annumerat, minimos sanguinis globulos induratos, a Nobiliss. *Luwenhoeckio* ut ait detectos; a quibus arteriarum oscula tubulos excreantes, ac lymphæ ductus obstrui, & sanguinis ac lymphæ motum impediri credit. Ad eadem fere redeunt quæ apud (c) *Mindelverum*, (d) *Willium*, alios quos consulere licuit, hæc super re exstant. Unanimi enim consensu horum affectuum causam in sal volatile, corrosivum, peccanti oleo remixtum referunt, ideoque tradunt ejusmodi venenum, invertendum, in fringendum, ac potissimum pulverum bezoardicorum & acidorum medicamentorum usu, per glandulas cutaneas abigendum esse. Qua perversa medendi methodo utrum damni plus quam solatii attulerint ægris, mearum partium non est hic loci disquirere. Id inrerim mirari satis non possum quod ortam quam dicunt ab acido ægritudinem nescio quibus rationibus adducti, acidis tamen fossilibus, utpote fortissimis, debellare annisi fuerint. Contraria enim jubente *Hippocrate* contrariis curari debent.

§. XIX.

Næ veto recensionem variarum opinionum ulterius immorer; sed e diverticulo in viam redeam, arbitrari licet nostræ febris immediatam causam, fuisse acrimoniam alcalinam putridam, quæ in multis milibus simul, & a pravo victu, & ab aliis tam antecedentibus quam occasionalibus causis successive generata, & accedente quodam stimulo seu fomite contagioso, in actum deducta, omnes dein actiones fluidarum & liquidarum, partium, turbare, depravare, destruere, inflammatorias, putridas febres accendere, atque ex propria sua natura universo corpori adeo graves noxas inferre valuit. Hanc autem acrimoniam potius quam acidam aut salinam in ægotantibus, prædominasse, manifeste demonstrare videntur. 1°. Symptomata initio statim invasionis urgentia, ut nausea, vomitus, oris amarities, appetitus depravatus, sitis, & reliqua suo loco jam indicata. 2°. Febris ipsius decursus, perfecte enim ideam Synochi putris anabaticæ referebat. 3°. Exitus ejus sæpe funestus. 4°. Maculæ purpureæ, nigræ, fulcæ, acrimonie & putredinis quippe indubitati testes. 5°. Nocentia denique & jvantia, a quibus uti norum in medicina potiores petuntur indicationes. Saluberrimus enim acidorum & antisepticorum usus, nocivus contra terreorum, calidorum & alcalicorum observatus fuit.

(c) In tractatu de militari disciplina.

(d) In tractatu de morbis castrensis. inter. Cap. 3. p. 10. Sequentibus.

§. XX.

Antecedentibus ejus causis merito adnumeramus. 1°. Temperiem singularem militum; quæ calida ac biliosa in genere esse solet. Cumque hinc præditi sint, corpore, duro, arido, vasis robustis, contractis, visceribus validis, ita & habent humores, densos, valde motos, acres, in putredinem & incendia pronos; quoniam sanguis adeo tenax, per vasorum ultima facile transire nequit, nec vascula hæc nimis arcta, illum commode ex arteriolarum finibus in initia venularum dimittere valent.

2°. Aetatem, adultam, & virilem qua ut plurimum gaudent, quæque morbis acutissimis ac præcipitibus generandis aptissima est, quia juvenes & viri quo plus ab origine distant eo rigidiora & magis elastica habent vasa, eoque semper vitæ vigor, atque humorum impetus validior est.

3°. Huc & referimus labem veneream militibus adeo familiarem, ut raro germanum bellatorem videas, qui non semel graviter sauciatus, læsusque ex conflictu cum venere redierit. Hæc vero sanos humores, depravat, immutat, corrumpit, sensim cacochymiam inducit atque sic eos ad putridos morbos suscitandos levissima sæpe data occasione prædisponit. His tandem.

4°. Et accensem inordinatam eorum in castris vivendi rationem, qua humores, ex propria sua indole & sponte jam in putredinem vergentes, magis adhuc ad eam disponunt. Efficiunt id autem cibos quotidie ingerendo acres, difficilioris concoctionis, ex animali regno, & vegetabilium alcaliscentium classe desumptos. Abutuntur præterea, potibus calidioribus, spiritibus vini, aquis sic dictis vitæ destillatis, quibus ventriculum replent ac plane obruunt, ut cordi robur addant, & se defendant contra aëris injurias, quibus nimis forte subjiciuntur, exponuntur. Inediam etiam frequenter tolerare, duro, nonnumquam sicco, situ jam obducto pane vesci & stagnantes, putridas, corruptas paludum aquas bibere coguntur. Vigiliis insuper continuis, nimia agitatione, itinerebus tam longis quam molestis per plana & montosa loca, pluviis denique ac insolationibus miris modis debilitantur, defatigantur.

§. XXI.

Enarratis quoque causis prægumenis, superest ut & procatartearum mentionem faciam, quæ licet diversissimæ, commode satis ad quatuor vel sex classes revocantur. Vid. Instit. Boerhav. §. 744. Principem ex his locum obtinet aer ambiens manifesta constitutione peccans. Hic enim prout omnibus unam eandemque regionem inhabitantibus communis ac necessarius est, ita & plurimum ad generationem popularium morborum

con-

conferre assolet, præsertim ubi variabilis valde, & nunc admodum friget, modo nimis æstuat. Nostræ vero febri ansam dedisse videtur aer. 1°. humidus, pluviosus, stagnans, parum ventilatus, & putridis (potissimum in castris diu in eadem statione manentibus) halitibus, hominum, animalium, cadaverum insepulorum, excrementorum varii generis scatens. A tali ejus constitutione salutiferæ excretiones, maxime perspirabilis Sanctoriani elanguescunt, turbantur, inutiles, superflue, corruptæ partes retinentur, tetri, putridi & noxii vapores per sibi patentes vias reforbentur, quibus in massam humorum receptis, ac accumulatis, non potest non summa ad corruptionem & dissolutionem prona ingigni dispositio.

2°. Calidus nimis ac æstuans; qui fluidissimas, subtilissimas, aquosas, sanguinis partes dissipando, diminuendo, auferendo, remanentes crassiores, immeabiles reddit, atque ad stagnationes, obstructions, & acrimoniam putridam, disponit.

3°. Frigidus nimis aer; hic vero solidas fibras constringit, densat, roborat, earum actionem in humores auget, perspirationem imminuit, sæpe in totum supprimit, unde tunc sanguinis circulus augetur, acre externendum miscetur rursus humoribus, oriuntur cruditates, putredo, & febres, si validus insuper corporis motus accesserit. Huc & Symbolum contulere anni tempora, & variæ cœli vicissitudines minus solitæ; quas per Ann. 1740, 1741. in istis regionibus experti fuimus. Autumnus enim anni 1740. sub cujus finem bellum Silesiacum susceptum fuit ob assiduos & copiosos imbres impense humidus & lutulentus in universum exstitit, hincque multorum morborum auctor fuit. Adeo vero perennes ac ingentes fuere pluvie ut Viadra ex his tumefacta, campos & ægros ad aliquot milliaria inundavit, per quos nihilominus militibus Silesiam petentibus iter faciendum erat. Integræ ergo Legiones, per solidos dies stagnantibus & putridis aquis submersos quasi habuere pedes, atque minus salubrem aerem inspirarunt; unde non mirum quod plurimi male inde haberent & in putridas febres inciderent. Parum insuper salutarem ab omni ævo autumnum observarunt medici, hinc apud omnes male audit. Elegantissimus [e] Celsus, periculosissimum ex anni temporibus pronunciat, & plurimos opprimere dicit. Quod eo potissimum fieri credit, quoniam meridianis temporibus fere calor, nocturnis atque matutinis, simulque etiam vespertinis frigus est; Corpus ergo & astate, & subinde meridianis caloribus relaxatum subito frigore excipitur. Eodem teste neque aliud majus tempus febribus incertis & pestilentia patet, cuiuscunque ea generis sit quamvis variis rationibus noceat.

§. XXII.

Autumnus excepti hiems parum initio frigida, sed pluviosa & valde

I i ; 2

(e) Lib. 11. Cap. 1. p. 42. edit. Almelowen.

variis; dein rigidior licet facta non obstitit tamen, quin bellicis negotiis, expeditionibus, itineribus, vacarent his nondum adeo assueti milites. Quod successit vernale tempus multum a sibi debita temperie defecit, frigidum enim in totum erat atque loco pluviae multam exhibuit nivem; ita ut 10 Aprilis anni 1741. nivali adhuc vellere cooperta esset terra, cum praelium Molvicense committeretur, ex quo tempore tamen relictis hybernaculis, castrensis vita initium cepit. Aestas quae sequuta est initio fervida admodum & sicca existit, sub finem vero adeo pluviosa fuit ut castra fere inundarentur, atque messis ipsa in agris ad montium radices sitis, germinaret. Autumnale hujus anni tempus, aestatis speciem exhibuit atque stadium suum regulariter percurrens, cum prima hiemis parte non admodum rigida, annum clausit. Majori moderatione processit insequens annus 1742. quem totum temperatum, regularem, ac placidum exegimus, & minus morborum feracem observavimus. Hiemis ejus pars neque valde clemens, neque frigida nimis fuit. Ver successit parum pluviosum & perpetua fere caeli serenitate gaudens, aestas sequuta moderata nec vehementi calore, nec imbribus, aut pluvii molesta, unde maxime favebat sanitati militum mense Julio, sanata pace in patriam redeuntium, atque in causa erat ut minus saeviret quam superioribus annis, castrensis nostra epidemia.

§. XXIII.

Quemadmodum vero aer & anni tempestates multum fecere ad militaris hujus morbi productionem, sic etiam 2°. Cibus & potus tam copia quam qualitate peccantes. Cibus enim militum in castris plerumque fuit acer, salitus, durus, stimulus, calefaciens, pipere quippe, zingibere, vel aliis aromatibus conditus. Amant autem praecipue carnem bubulam, suillam, & recentem & fumo induratum, lardum, caseum vetustiore, pisces siccatos, salitos, marinos, fluviatiles, ut haleces, asellum, rutilum, aliosque vilioris pretii. Ex vegetabilium classe, alcalescentia, aciescentibus praefereunt, ut raphanum, napum, porrum, allium, cepas, ex quibus utpote edulium plantarum acerrimis, raphanus hortensis radícula dicitur eorum prandia aequae ac coenas claudere solet. In deliciis quoque habent globulos farinaceos, in aqua ad duritiem coctos, aut sebo vel butyro rancido frigos, & subinde quotidie fabas, lentes, pisa, similia esculenta difficulter digerenda & maximam partem insuperabilia, assumunt. His praeterea velcuntur semicoctis, saepius, propter subitam castrorum ac frequentem mutationem, fere crudis, haec ad nauseam usque ingerunt semper tumuluarie, non mirum ergo, quod mala a nimia ingestorum copia pendentia sibi contraxerint, atque pro qualitate eorum humores ad acrimoniam putridam disposuerint; accedente praecipue non nunquam inedia; quae cum merus sit defectus per se qui-

dem nihil efficit, attamen persistentibus vitae laboriosae actionibus solidae partes deteruntur, consumuntur, subtilissimi humorum dissipantur, residui vero inspissati, acres & putridi sunt, olea denique pariter ac sales repetito attritu soluta, acria, rodentia, ad minima & tenerrima vascula redduntur, atque facile dein putridae febres generantur. Ad potum quod attinet, hic quoque varius inassuetus, ut plurimum generosus, summe spirituosus, tam fermentatione quam destillatione paratus, a militibus, nullis adhibitis cautelis nimia saepe copia haustus, ac frigenti aequae aestuanti corpori infusus fuit. Abutebantur autem vino generoso admodum Hungarico, quos iis non raro (in monasteriis praecipue) sat larga dosi in praedam cessit, atque insuper in Silesiensi Ducatu adeo familiare est ut & in pagorum ac vicorum diversoriis modico satis pro comparari queat. Id tamen saepe adulteratum eoque magis nocivum est, uti pessimo suo damno plurimi tam de Hungarico quam Bohemico vino experti sunt, quod ultimum austerum valde minus spirituosum, suo lentore, interim notabiles calores accendit, atque ebrietatem diu persistentem conciliat. Horum vero potuum defectu magnis haustibus, assidentes foculo largo, luculento, spiritu vini sese ad satietatem replebant, ut frigus toto die perpeffum arcerent, vires deperditas refocillarent, frigidamque ventriculi temperiem ut aiebant in calidam mutarent. Quam pessime sibi hac diata, seu in itinere ipso, sive in castris post emensum stadium consuluerint, nemini non notum, praesertim cum calorem, sitim, &c. verbo, febrim inde natam, aqua dein frigida, paludosa, lutosa, torpente, aut cerevisia in Silesiae plurimis locis, si non in omnibus, minus recte cocta & fermentata, sed vappida semper, temperare ac sedare cogentur. Feliciorem sine dubio & saniozem vitam vixissent faciliusque laborem tulissent, si egregium [f] Celsum (quem ipsis scripsisse putant, quam *Plurimum Semper Cibi* ingerendum esse) hac in re potius sequuti & ejus praecipis obedientes fuissent. Hic vero de iis quae fatigatis conveniunt sic praecipit. *Post haec omnibus fatigatis aptum est cibum sumere, eoque humido uti, aqua vel certe diluta potione esse contentos, maximeque ea quae moveat urinam. Quibus & addit quod ex labore sudanti frigida potio perniciosissima sit.*

§. XXIV.

Ex reliquis procatarteticis causis nunc & in censum veniunt 3°. Motus corporis vehemens, continuus, sollicitus plurimum & praecipue; quem subeunt milites castrensem agentes vitam cum magno impetu in hostes irruere, dimicare, vel tergis fugientium insilire, vel loca opportuna celeriter occupare debeant, quod summa saepe numero pernicitate fit,

Iii 3

ut

(f) Cornel. Celsus. Lib. 1. Cap. 3. Edit. Almeloveen.

ut inimicis id efficere volentibus, occasionem præripiant. A motu autem musculari nimio, sanguinis circulus valide augetur, major in corpore enascitur calor, qui aquosam humorum partem in vapores resolvit, dissipat, remanentem cruorem inspissat ad liberiolem circumgyrationem ineptum reddit, salia ad putredinem, olea vero ad rancorem deducit atque facile sic generationi affectus nostri ansam præbet.

4°. Vigilæ multæ, anxietas, sub cælo vario & nocte intempesta, quæ diu protractæ (dum excubias agunt, vel alio de negotio vigiles sunt milites) blandos de sanguine spiritus nulla arte nisi somno reparandos dissipant, reliquia liquida acia reddunt, atque partes solidas debilitando, ni minimis vasculis stagnationes, & obstructions in universo corpore putredinem ac febres causantur. Quibus effectibus morbosis progignendis non parvam commodat operam, somnus in castris numquam bene tutus, sed sæpius in totum interruptus & parum saluber, in aere nempe clauso, humido, putrido ac corpore minus cooperto. Sex enim milites, non raro cum una vel altera muliere in tentorio dormiunt simul, in quo si hiems aut frigus est non incalescunt (nam ex linteo modo confectæ sunt Papiliones) si vero æstas, Syrio aduruntur, & in proprio quasi vaporis balneo distillant.

5°. Animi pathemata; quæ mirifice uti superius §. XV. jam indicavimus totum systema nervosum turbare atque universam œconomiam animalem brevissimo temporis spatio immutare valent. Ex his vero fomitem febrili nostræ subministrant ira, furor, inopini terrores præsertim nocturni, horror ex lugubri aspectu, factio crudeli, seu relatione eorundem. Metus ab expectatione similibus; moeror propter neglectam fortunam vel mortem patris, fratris, amici, commilitonis, aliquando gaudium profusum & desperatio. A quorum numero nec excludentia erit venus nimium in genere a militibus exculta totiesque ad lassitudinem iterata; excitationis potissimum diæta stimulante, spirituosa, ut & amabili sexu, in his regionibus præstantia habitus, pulchritudine formæ, & morum suavitate, præ aliis celebri.

§. XXV.

Ad hanc causarum classem 6°. & accedunt excreta & retenta; uti nimie sanguinis evacuationes, alvi fluxus diuturnior, sudores enormes &c. Venæ sectiones omniæ quotannis institui solitæ, hæmorrhagiæ narium suppressæ, hæmorrhoidum fluxus interruptus, transpirabilis Sanctoriani frequens sublatio, urinæ & alvinarum foecum retentio, ac sexcenta alia hujus generis quæ innumeris modis corpori nocere atque facile morbum nostrum incurrere possunt. Hisce 7°. forte & adnumerare licet miasmata susceptum, vel ex commercio cum desertoribus exercitus austriaci (quibus copiis petechialis morbus a multis jam retro annis familiaris est) vel

vel allatum a nostris militibus hinc inde captis, & aliquando per menses inimica castra sequentibus antequam de eorum mutua traditione inter se convenire exercituum ductores. Hoc probabiliter per late sibi patentem vasorum resorbentium viam semel in corpus sanum receptum, solida irritando, vellicando, & constringendo, fluida dissolvendo & acres reddendo egit, atque hinc in omnibus idem pene drama ludit.

§. XXVI.

Quibus nunc a §. XIX. huc usque perpensis, ac probe consideratis evidenter satis patere videtur, sanguinis massam, & reliquos inde secretos humores grassante hac febre ad corruptionem putredinosam & dissolutionem magis quam ad concretionem pronam fuisse quare missis argumentis talem humorum dispositionem ulterius probantibus, modo subjungam methodum curatoriam, quam adhibuere medici ad tam infensam militum hostis pervicaciam oppugnandam, quamque indicationibus sequentibus superstructam plurimis quibus cito satis applicaretur, salutarem ac proficuum deprehenderunt. Generales vero medico curatio sese offerebant indicationes hæ, ut nempe 1. hærens in primis viis putridum alcalinum, per appropriata e corpore expelleretur, ut amplius nocere non posset. 2. ut acrimonia humorum compesceretur, 3tio Vires vitæ debiles conservarentur, 4to ut periculosissima symptomata mitigarentur atque excretiones criticæ per cutim, alvum, urinam, & sputa modeste promoverentur.

§. XXVII.

Priori indicationi egregie satisfacere, emetica, laxantibus antiphlogisticis nupta dum fomitem morbosum non modo sustulerunt, saburram quippe acrem, putridam, biliosam, ventriculum ac intestina occupantem ἀνω καὶ κάτω eliminando, sed & primas vias præpararunt, ut medicamenta & alimenta mox propinanda, melius retinere, digerere ac concoquere potuerint. His autem præpeditis ac conspurcatis remediis quibus debellanda erat febris, præcludebantur fores vel iis non licebat cruoris sedem ac cordis penetralia, non nisi deturpata facie ac mutata virtute subire.

§. XXVIII.

Purgata concoctionis officina, ope pulv. rad. Ipecacuanh. tart. emetici, rhabarbar: cremor tartar: &c. antequam de genio & indole morbi integre constaret, a quibusdam medicis & chirurgis & venæ sectio celebrata fuit, ast minus laudabili & felici cum successu, quare & dein in totum ab ea abstinere vel non nisi suspensio pede ad eam processit.

cessere. Nec adeo mirum improspere cessisse sanguinis missionem, quoniam copiam liquidi arteriosi & venosi minuendo, vires vitæ magis labefactaret, humorum circuitum, secretiones, excretiones ante coctionem materiei peccantis promoveret, residuum cruorem ad ulteriorem liquationem disponderet, febriles motus auget atque causæ proximæ §. XIX. indicatæ non directe opposita esset. Raro enim milites boni sanguinis copia abundant, qui uti superius constitit frequenter insolantur, quorum lectus per æstatem terra, hieme durum cubile, somnus nimium brevis, qui inediæ, vigiliis, curis obnoxii sunt, atque multa, sæpe invita ambulatione, cursu, aliis vehementissimis exercitationibus extenuantur & a multitudine præservantur.

§. XXI X.

Hiscæ rationibus præposterum detractionis sanguinis effectum in morbo nostro curando demonstrantibus adhuc addere licet, quod nunquam fere in nosocomiis castrensis justo ac debito tempore celebrari poterit. Nititur hoc argumentum effato generali celeberrimorum in arte medica virorum, qui unanimiter phlebotomiam in acutis febribus ante quartum salutarem post hunc vero diem lethalem promittant. Quod si verum, ut utique esse horum auctoritas suadet, causæ adductæ veritas, sponte sua patebit, præprimis dum ea quæ maxime huc pertinent verbo indicavero. In genere autem notandum, robustos, & ad quævis dura satis commode perferenda aptos milites, primis diebus morbum nec rite sentire nec curare; tribuentes forte crapulae hesternæ, vel alio errori in sex rebus non naturalibus, commisso, capitis dolores, præcordiorum anxietatem, ventriculi infirmitatem &c. fidelissimos quippe ejus præcursores. Securi ergo & ab omni cura ratione væitudinis vacui, negotia & publica & privata more solito exercent, donec symptomatum vehementia superati ac penitus fracti chirurgi castrensis ejusdem legionis cui addicti sunt, auxilium implorant, & illo dein curantur §10. 6to. 7mo plerumque ægritudinis die immo pro castrorum distantia serius aliquando ad nosocomium vicinum devehuntur. Hoc in itinere, quod sæpe triduum est a coeli inclementia & febris vigore dira patiuntur, imbris nempe, ventis, solis ustioni, frigori, aliis aeris injuriis & hostium sæpe numero impetui expositi. Omnes in genere omni auxilio aut profus destituti curru imponuntur, aut si quædam præsto sunt his tamen habitacione conditionis in qua vivunt recte uti nequeunt. Multi hinc salutis loco quam in nosocomio quærebant mortem in itinere inveniunt & misere pereunt. His feliciores qui & itineris incommoda, & morbum favente corporis habitu robustiore sustinuerunt semi mortui medico castrensi & ejus curæ committuntur. Quid quæso solaminis miserabili huic militiæ adtulisset detrahendo illi quicquid sanguinis & humorum in ex-

tenuato corpore reliquum erat? Nonne de corio humano lussisset si ægris exhaustis, siti enectis, & febrem ultra septimum perpessus ferro statim occurrisset & illis venam adaperuisset? Nonne militi crudelior fuisset visus, hoste, a quo si se victum dixerit nihil est quod metuat; ille vero trucidasset, quamquam ejus medicationi libens lubensque se subjecerit? An aliud quicquam ex incongrua tali sanguinis profusione quam morbi in mortem judicationem expectare licebat? Quam vellem animum ad credendum inducere possem, obstat tamen egregius Celsus, in Cap. de sanguinis detractione dicens: *Quod si vehemens febris ardet, in ipso impetu ejus sanguinem mittere hominem jugulare est.*

§. XXI X.

Secundæ indicationi inferviebant medicamenta acrimonie alcalinæ domandæ idonea, uti sunt ex vegetabilibus, acetum vini simplex, destillatum, ejus spiritus, succus citri, limonum, fructus horæi maturi, horum succi crudi vel cum saccharo in syrupum cocti. cerasa v. g. acida, ribesia, mora, tartarus quoque rhenanus, ejus cremor, crystalli &c. Quæ omnia cum sanguinem potius dissolvant quam coagulent, & ille tamen in febris vigore ab intensissimo calore, attritu fortiore & aucta ejus velocitate ad maximam tenuitatem deduceretur, magno ægrotorum emolumento ad acida fossilia confugere medici, ut humoribus coagulum sive majorem densitatem inducerent & eorum plenariam dissolutionem præpedirent. Maxime ex his in usu fere spiritus nitri & vitrioli tam puri quam dulces; cum spiritus sulphuris per campanam, purissimum sane, omni metallicâ labe expers ac scopo nostro aptissimum præbens acidum non ubivis proferat in officinis; caro nimis veniat, & citato satis debita quantitate parabilis non fit.

§. XXI I.

Viribus vitæ consulebatur cibus euchymis, eupeptis, acescentibus, humectantibus atque laudabilem sanguinem generantibus. Primum ex his sibi vindicarunt locum decoctiones ex hordeo mundato, avena, milio, oryza, pane &c. pisanæ, cremores, lac & quæ ex eo conficiuntur, item juscula tenuissima carni, quibus acetosa, acetosella, similes herbarum incoquebantur.

§. XXI I.

Gravioribus symptomatibus hac ratione obviam itum. In nimio calore febrili omnia ea adhibebantur, quæ sanguinis vehementiorem motum ac fervorem conpescunt, coercent, & simul putredini resistunt, qualia

Dissut. Medico-Pract. Tom. V. K k k sunt,

sunt, refrigerantia, diluentia, aquosa, grato acore sapida, relaxantia, nitrosa, & antiphlogistica, specie mixturae, emulsionis, haustus, balnei, clysmatis, fomentii &c. usurpata, applicata. Et quoniam aeris cauta renovatio ac emendatio, plurimum ad mitigandum aestum confert, nimis calidum temperarunt, aspersione frigidae in pavementum, vel exhalatione ejus per ramos tiliae, betulae, salicis &c. vasculo aqua repleto immisos, vel spargendo per cubiculum gramen, recenter falce resectum. Putridum magis ac acrem emendarunt, accenso pulvere pyrio, nitro, vapore aceti, similibus.

§. XXXIII.

Ad extinguendam intensam sitim, plurimum se commendavit aqua pura, fontana, cum pane tosto, hordeo, vel avena decocta, melle, oxy-melle simplic., rob sambuci, similibus sapis acidulis, & acido quodam spiritu remixta. Generosioribus militibus eundem in finem parabatur decoctum e pomis citri, pro potu ordinario, cujus libris quatuor vel sex, syrupi cujusdam aliquot unciae additae fuere. Sub vesperam iis & exhibebantur mixturae ex aquis stillatitiis flor. sambuci, cerasor. acid. flor. borraginis, syrup. acitositat. citri, nitro, spirit. vitriol. &c. compositae.

§. XXXIV.

In vehementi delirio, & atrocissimis capitis doloribus, insigniter juvarunt, situs corporis erectus, ut sedentis fere formam habent aegri, emplastra ex cantharidibus, suris, vel nuchae applicata, pediluvia aliaque epispastica ex panis fermento, semini sinapi, coepis &c. pedum plantis apposita, anodyna deim ac paregorica interne data una cum antiphlogisticis.

Pervigilium curabatur, quiete musculari, aere modice refrigerato, potu copioso, farinoso, emolliente, emulsis ex seminibus quatuor frigidis, amygdalis dulcib. syrup. papav. rhoead de nymphaea - &c. nec non opiatum lenioribus variis modis exhibitis, praemittendo tamen semper putredini adversa, & cerebri inflammationi curandae idonea.

Motus convulsivi, tendinum subsultus, artuum tremores, laxantibus, revellentibus, anodynis, pulveribus temperantibus, antispasticis, victu & potu tenui, demulcente, acre obtundente, compescebantur.

§. XXXV.

Faucium inflammationi, linguae siccitati ac nigredini, medebatur, colutionibus frequenter de die repetitis, ex lacte tepido, aqua tepida, melle rosaceo, syrup. violar. oxymell. simplic. sale prunell. aceto stillatitio. Aridis gingivis, linguae, labiis, illitum fuit, oleum amygdalinum recens

pressum, & syrupo mororum mixtum, vel butyrum recens cum aliqua falis prunellae portione subactum. Sordes ori inhaerentes abstergebantur, linteo molli, oxycrato, vel alio decocto detergente intincto.

§. XXXVI.

Si alvus adstricta nimis, vel tormina aegros affligerunt, clysmata ex blandissimis herbis emollientibus ut malva, althaea, mercuriali, parietaria, verbasco, &c. expertissima fuerunt. Dolendum interim quod in gregario milite non semper locum inveniant eique urgente necessitate, propter defectum pharmacopaeorum applicari nequeant.

§. XXXVII.

Post eruptionem peticularum, cum in summo versaretur periculo patiens, maxima Medicorum cura fuit, ut mobilem ferventem materiem ad cutanea vasa vi vitae incitatae deductam, ut impetum sanguinis ad corporis superficiem imminerent, atque subitam macularum retrocessionem utpote lethalem impedirent. Id autem obtinere; potu assiduo, levi, aquoso, nitroso, antiseptico, repetitis vicibus tepide ingesto, quiete mentis, & corporis absoluta, medicamentis acidis, refrigerantibus, tegendo aegrum leviter potius, quam integumentis suffocando, curiose insuper vitando refrigerium, bezoardica, & diaphoretica fortiora, adeo decantata a practicis, in curatione hujus symptomatis.

Retropulsis peticulis a frigore incaute admissis vel alio de errore, vix salus a pharmaco speranda erat. Aliquando tamen licet rarius decoctum hordei, vel aqua mellita, spiritu vitrioli aut alio simili acida reddita, & magna, immo ingenti copia assiduo hausta desperatos & jam jam morituros servavit, ac excitato largo sudore, ab omnibus quamquam gravissimis symptomatibus liberavit.

§. XXXVIII.

Crises vero quas natura sub febris decrementum moliebatur, varia ratione adjunctae fuere. Et quidem si levis cutis mador subssecuturum sudorem indicaret, mane dosis una vel altera, ess. flor. borraginis, bugloss. papav. rhoead. bellidis, &c. cum aqua & parca quantitate spiritus vitriol. aut sulphuris, per infusionem paratae, militibus exhibebatur, simul cum decocto quodam aperiente, leniter diaphoretico.

Si Diarrhoea sequuta critica, clysmatibus, emollientibus, laxantibus, ex aqua vel simplice vel cum idoneis herbis decocta, oleo olivarum, lini, mell. rosac. sapone veneto &c. quicquid fordium in intestinorum canali haesit, educebatur. Quandoque soluta adhuc magis fuit alvus per

laxantia eccoprotica ore assumta; quem in finem, rhabarbarum, manna, cremor tartari, syrup. de cichoreo cum rheo, pulchre conveniebant, quippe absque stimulo agentia.

Urina prorumpens judicatorio die, promota fuit, decoctis leniter diureticis, quibus multum roob sambuci, syr. de althea Fernelii, capillor. vener. pro gratia & majori efficacia addebatur. Quod si materies critica ad pulmones delata, per sputa eliminaretur, omnia sic dicta pectoralia, becchica, emulsa ex farinosis, dulcibus, decocta ex fol. tussilaginis, hyssop. veronic, heder. terrest. summit. millefol. addito syrup. de Hyssopo, rad. quinque aperientium, vel oxymelle; elegmata ex oleo amygdal: dulc. syrup. modo nominatis, in ulum vocata egregie profuere.

§. XXXIX.

Ad virium restaurationem post exantlatum morbum fecere potissimum, alimenta blanda, humida, facile digerenda, ex oleribus, fructibus, lacte animalium, potus meracus bene fermentatus, lenis ambulatio, in aere puro, sereno, motus dein corporis auctus ad initium levissimæ lassitudinis, vectio in theda, equitatio pro ditioribus, balnea pedum, frictiones caute institutæ, somnus denique tam diu protractus, donec agilitas corpori inde enata ejus abstinentiam suaderet.

Prophylactice juvant, purgationes lenes cum prudentia semel vel bis in septimana reiteratæ, moderatus usus rerum sex non naturalium, præprimis vero separatio convalescentium ab ægris, ne effluvia putrida ab his perpetuo exhalantia, in debile corpus recepta, & continuo inspirata, consopitum ad aliquot tempus miasma febrile in novos motus carent & priori semper pejorem paroxysmum excitarent.

§. XL.

Quemadmodum autem inter arma, uti vetus dicit proverbium, silent leges, sic multo magis in nosocomiis castrensis medicorum præcepta negliguntur ac flocci penduntur. Unde & evenit, ut, præservatoriis cautionibus minus religiose observatis, frequentes fuerint recidivæ, atque convalescentes in ipso veluti portu jam constituti naufragium nihilominus perpeterentur. Cujus infelicis eventus præcipuam causam, militum depravatam victus rationem fuisse crediderim; quippe qui falsam adeo ac pessimam animo fovent sententiam, ut, fracta morbi vehementia non medicamentis sed potius alimentis opus habeant ad ejus reliquias tollendas. Quamprimum itaque e mortis faucibus se ereptos vident, nullis se amplius artis salutaris legibus obligant, sed sanorum ad instar genio indulgent, carnibus ac grossiore pane secalino, debilem ac contractum ventriculum, cito nimis aggravant, distendunt, atque præterea potibus ine-

inebriantibus, quibus integra valetudine tam frequenter summa cum voluptate vires coctrices (ut perperam sibi persuadent) auxere, debiles adhuc & laxi utuntur, abutuntur. Mox congueruntur cardialgiam, præcordiorum anxietatem, debilitatem primarum viarum, generant novas cruditates, hinc nausea, vomitu, diarrhoeis & lævitate intestinorum interdum vexantur, ac insultibus febrilibus atteruntur. Horum symptomatum medicinam, frustraneo conatu sæpe quæsi verunt medentes, cum superstes vita raro sufficeret, ad vehementiam eorum sustinendam; in quibusdam sat prompte exhibitum vomitorium, ad miraculum usque juvasse visum est. Et hæc mihi dicta de Febre Castrensi petechiali sufficiant.

FINIS.

THESES ADNEXÆ.

I.

Febbris petechialis gonorrhæa virulenta, bubonibus, ulceribus veneris, condylomatibus, siccibus &c. in ano & pudendis, superveniens; ea sanat atque radicitus estirpat.

II.

Miasma petechiale, ad mulierum quoque castra transire solet, sed illis non aque ac viris funestum est.

III.

Vulnera Cerebri licet profunda, non semper lethalia.

IV.

Vulnus sclopetarium per medium pectus non absolute trucidat.

V.

Levissimum aliquando vulnus, in quacumque corporis regione, lethale fit, si vulneratus cachexia laborat.

VI.

Mercurius male vocatur Medicamentum. Est enim venenum & alium morbum inducendo, specificè luem veneream sanat.

VII.

Gonorrhœam tamen non tollit, licet benigna sit.

VIII.

Mercurius forte specificum in rabie canina.

IX

Merito culpandus videtur D. D. Le (a) Cat, in tractatu de sensibus, nuper edito, temere nimis asserens, fuscum membrana choroidis & glandularum bronchialium, colorem, pendere a sulphure & mercurio ita in minimis vasculis attrito, ut inde fiat ethiops mineralis. Antequam enim aliquam probabilitatem hypothesi conciliare possit; chemicis experimentis mercurii & sulphuris in corpore humano presentia illi demonstranda erit.

(a) Vid. Traité des sens par Msr. le Cat. De la Vuë.

GODO.

CLXXIV.

GODOFRIDI WELSCH

E T

SIGISM. RUPERTI SULZBERGER,

HISTORIA MEDICA

NOVUM ISTUM PUERPERARUM

MORBUM CONTINENS, QUI IPSIS

der Friesel

DICITUR.

Lipsiæ 20 April. 1655.

IN NOMINE JESU!

FAtendum sane, principes superiorum seculorum medicos summa femper, in procurando posteritatis commodo, sedulitate eo infudasse, ut casu observatos quotidiano corporis humani p. n. *affectus*, non sibi fervarent, sed, toti subinde prospiciendo humano generi, illorum omnium *naturam, causas, signa & curationem*, non sine præclara famæ ipsorum proclamatione, literis traderent publicis; ita, ut ipsorum manu-quasi ductione, quævis morborum genera, & cognosci, & (quantum quidem per Deum inprimis, & artem licet, & possibile est) curari posse, constet, ac manifestum sit. Non negandum tamen, arbitror, quemadmodum *temporum potissimum mutationes* alias *morbos parere* dicuntur, plures esse, quibus jamdum miseri detinentur ægroti, p. n. *affectus*, qui antiquis artis med. Doctoribus cogniti fuerunt nunquam, ita, ut verum proinde sit, quod dicitur: *Multos prisca secula tulerunt; alios futuris seculis posteritas animadvertet; cum novæ aëris, syderumque mutationes, atque concursus accident, nobis prorsus incogniti.*

Hipp. Aph.
1. Sect. 3.

Francisc.
Valleriol.
Loc. Com.
l. 3. cap. 2.

Cujus rei veritatem vel solus, inter alios, omni ætati, & sexui jam nunc communis, & familiaris testatam facere potest, *scorbutus*; qui, cum antiquis ne per transennam quidem notus fuerit: superioribus tamen annis, in superiori etiam hac nostra Germania, eam nobiscum inire consanguinitatem ausus est, ut plurimos non tantum sua labe, ac contagio per se inficere, ac exercere, sed aliis etiam morbis perniciosè sese implicare non erubescat.

Sed quid scorbutus? *Novum* præterea, & antea *nec visum ita, nec cognitum malum*, mulierculis nostris, *der Friesel*, dictum, nostram hanc *Lipsiam* ea invasit hætenus inclementia, ut jugulum plane Reipubl. petiisse visum fuerit, & etiamnum petere videatur, dum plerasque *puerperas*, tanta ferocia, ac lethalitate, jam inde a triennio, & quod excurrit, exercuerit, ut vix decuma evadere, ac suas purificationis dies absolvere salva potuerit.

Morbis sane novus, summe periculosus, & qui nostros huc usque excruciat animos! Fecimus hac in parte, qui medicinam hic facimus, quod per *artem, & methodi leges*, facere licuit. *Malum*, cum primo intuitu nec *ratione*, nec *experientia* penetrare potuerimus, ex *lege methodi, analogice* tractavimus; scopum tamen, cum pleræque denatæ sint ægrotañtes, non assequuti.

Hinc, cum & rei gravitas, & officii ratio compellere me videantur, ut, quod vel ab aliis, & inprimis ab Excell. Domino D. *Johanne Michalis*, practico, hic & ubique famigeratissimo, circa *naturam* hujus *Disput. Medico-Pract. Tom. V.* L 1 1 novi

novi mali communicatum mihi est, vel ipse ego in praxi mea vidi, & expertus haecenus sum, accuratius, penitiusque, ac pro summa rei necessitate, considerem, aliorumque Doctiorum, ac experientissimorum medicorum hac de re iudicium, sententiam, & informationem, pro me partim, partim pro multarum ægrotantium salute, officiose expetam, abstinere amplius non possum, quin calamo nunc demum committam, quod animo haecenus perpendi timido:

Medicani sc. *novi istius puerperarum affectus*, qui nostris *der Friesel* dicitur, traditurus *historiam*; ita quidem ut

I. *Morbi novi ideam*, qua a triennio, & quod excurrit, prodiit, proponam;

II. *Ipsius curationem*, haecenus a nobis habitam, exponam, &

III. *Meam* (qualem qualem) *de ipsius natura, causis, & curandi modo*, subiciam *mentem*.

Quod dum conor, *Dei omnipotentis imploro gratiam, Benevoli Lectoris spero faventiam; ac Doctiorum peto sententiam.*

C A P U T P R I M U M.

Ideam novi morbi continens.

T H E S I S I.

I *Ideam morbi* traditurus, vix commodiore procedere possum via, quam si *particularia ipsius tempora*, & in quas, quovis tempore, se convertit *malum facies*, accurate recenscam.

I I.

Principium ergo quod spectat, plerisque altero statim post partum die, quibusdam quarto, & praesertim dum lac copiosius in mammis generatur, & colligitur; aliis septimo; interdum, sed raro, tardius, accidit; quamvis quinta etiam post partum septimana contigisse, unicum saltem ipse habeam exemplum.

I I I.

Invadit autem hostis, praecedente quadam interdum horripilatione, statim cum corporis totius incalescentia, anxietate circa praecordia, inquietudine, capitis interdum dolore, oculorum rubedine, leviusculo etiam sudore, cum circa frontem, tum praecordia circa & dorsum collecto,

purgatio imminuitur, urina plerumque vel sanorum similis, vel parum tamen a statu naturali recedere, & tenuis, clara, ac flava interdum conspicitur; alvus, vel difficulter respondet, vel constipata est; & sic ad suum pergit

I V.

Incrementum; ubi circa praecordia, in collo, dorso, & sic deinceps in toto ut plurimum corpore, quibusdam sparsim per corpus prodit rubor, cum insigni calore, & cutis inaequalitate, asperitate, ac pruritu; pulsus magnus, ac vehemens est; appetitus cessat; sitis quaedam magis, quaedam minus exercet; somnus nullus, &, si contingit, inquietus, ac turbulentus est; purgatio cessat ut plurimum; urina clara, aurea, rubra quandoque est, & reliqua subinde augentur symptomata, quae circa quartum, quintum, & sextum, morbi excipit

V.

Status; ubi pro insito hujus temporis genio, omnia ad extremum quasi vehementiae gradum tendunt symptomata: calor summe interdum intensus, interdum remissior est; caput inprimis, genae, & praecordia ardent, dolent; rubor, cum cutis asperitate, quibusdam maximus, quibusdam minor; modo foris permanenter conspicuus, modo ad interiora fugivus est; cutis asperitas, quibusdam minor, & *seninis milii* instar per cutem dispersi; albis major; quam in pustulas, fero refertas, abuisse, non raro observatur; urina plerumque turbida est, cum copioso sedimento, & a plerisque involuntarie, cum perceptione tamen, excernitur; sudor spontaneus, interdum copiosus satis; cordis anxietas; pulsus debilis, inaequalis; respiratio difficilis; virium prostratio; quies nulla, delirium, oculorum caligo, haemorrhagia narium; tremor, motus convulsivi, & epileptici; quorum symptomatum (quae pro morbi tamen magnitudine, & naturarum diversitate ipsa variant) dira, ac immani ferocia nostrarum *puerperarum* plurimas, quaedam in principio statim, quaedam in augmento, in statu praecipuas, extrema virium dejectione, epilepsia, vel motibus tamen epilepticis intermixtis, catarrho item suffocativo, supervenientibus, animam haecenus exspirasse suam, non sine palpitante cordolio nostra haec dolet *Lipsia*, lugetque, quod tam paucis morbi hujus contigerit, & etiamnum contingat

VI.

Declinatio. Hoc enim salutare istud, & maxime jucundum morborum tempus est, quo mitescere morbus a natura victus, & patiens suas recolligere vires, ac ad pristinam redire valetudinem, incipit; quod ipsum quæ assequuntur *puerperæ*, in iis materia peccans, ad alvum partim, a natura relegatur, & per repetitas sedes evacuatur; partim vero per habitum corporis sudore, madore, insensilique transpiratione dissipatur; rubore non minus, ac asperitate cessante; cuticula, erosa quasi cum pruritu decedit a cute, nec æqualiter tamen in toto corpore; & sic paulatim ad pristinum tendit statum reconvalescens *puerpera*.

CAPUT II.

Novi morbi a nobis habitam hætenus curationem exponens.

T H E S I S I.

Malum hocce novum quot curis hætenus, quotque speculationibus, medicinam hic facientium contorserit animos, nemo facile ambiget, nisi qui de nostra erga Deum pietate, & Christiana erga proximum charitate, plane dubitet. Rei vero novitas, novas de seipso in nobis peperit conjecturas, quas tamen in stantem abire sententiam passa nondum est; quia nova est. *Utroque enim licet cruce incessemus, ratione sc. & experientia*, pro cognitione, & curatione hujus mali, adhibitis; nec *ratione* tamen, multo minus *experientia*, ut supra dictum, rei novitatem assequi, ac penetrare statim potuimus. *Analogisimum* ergo, tanquam firmam *dogmaticæ medicinae* anchoram, arripere interim, suavitatis *medendi methodus*. Hinc cum *novum* hunc morbum, ex subita ipsius invasione, motus celeritate, symptomatum gravitate, ac summo vitæ periculo, *acutum* satis cognoverimus, causasque ipsius, nec ad *primas*, nec ad *secundas qualitates*, referre potuerimus, *malignum* plane judicavimus, & ea propter *analogice* eum, & *febris malignæ* instar, curavimus.

I I.

In *principio* quidem, alvi primo omnium habendam rationem censuimus, ne, si forte primarum viarum adsit obstructio, vel ipsum augeatur malum, vel mala inde prognascentur symptomata. Hinc, cum res *puerperas* tangat, alvum leni quodam primo citavimus supposito; cui,

si non responderit, clysterem applicavimus, ex emoll. refrig. aperientibus, & malignitatem insimul respicientibus, ut sunt: rad. alth. malv. tarax. scorzon. imper. scord. &c. Herb. malv. alth. pariet. violar. scord. veron. &c. flor. chamæm. malv. &c. in quorum decocto, vel mel rosar. simpl. vel elect. lenit. trypher. perf. aut ol. chamomill. lil. alb. viol. &c. & nitri præpt. aliquid dissolvimus, hoc ipso tamen tempore calorem p. n. & suspectam inprimis malignitatem, non negleximus; quod factum, calorem p. n. alterando, malignitati vero resistendo; scilicet per potiones ex decoct. hord. f. & cum C. C. decoct. alterant. usit. aqua violar. acetos. fragor. juleb. ros. & violar. syr. acetos. citri, acetosell. fragorum, rosar. violar. &c. quibus semper tamen, malignitatis ratione, aq. scorz. galeg. fl. calendul. syr. Card. Bened. & e. citr. comp. adjecimus; vel emulsionem ex semin. frig. maj. & min. cum decoct. hord. vel aq. acetos. & fragor. factas cum pulv. Bez. Senn. Ebor. f. igne præpt. Magist. perlar. vel corall. exhibuimus.

I I I.

Augmentum quod spectat, cum ex supra relatis signis cognovimus, incrementum sumere *malum*, in eo toti occupati fuimus, ut institutum a natura sequeremur ductum. Hinc cum *natura* noxios humores ad habitum corporis movere, visa fuerit, juvare eandem expellentibus necesse duximus; quem in finem *potiones* partim, partim *pulveres* præscripsimus: *potiones* quidem ex aq. Card. Bened. fumar. veron. scabios. card. Mar. fl. sambuc. antiscorb. Dorn. scord. scorzoner. galeg. cum pauca quantitate spir. Card. Bened. bacc. samb. & theriacal. camphorati, mixtur. simpl. tinctur. fl. aquileg. &c. quibus juleb. rosar. vel viol. &c. syr. item e. citr. comp. vel rot. man. Christi perlat. gratiam conciliavimus; nec raro sp. vitrioli guttas aliquot misceri fecimus; vel etiam tinct. Bezoart. Dn. D. Michaelis per se, in vehiculo, vel cum supra dictis exhibuimus; vel potui tinct. ros. & viol. pro alteratione, tinct. fl. aquileg. pro juvanda expulsionem, infudimus. *Pulveres* quod concernit, usi fuimus cornu cervi sine igne præpt. ebor. sine igne præpt. Magist. C. C. off. de C. C. ♀ diaphor. pulv. Bez. D. Senn. Pannon. rub. Magist. spinar. viper. unicorn. fossil. bez. solar. lap. bez. &c. & hæc diaphoretica ac bezoardica plerumque Magist. perl. corall. smaragd. præpt. miscuimus. Tenuioris vero sortis feminis, inter alia Rob. Sambuc. cum spir. sambuc. & C. C. sine igne præpt. ac ♀ diaph. exhibuimus. Horum autem omnium usus, cum exacta diætæ ratione, noctu, dieque, ut in malignitate convenit, repetitus, & *virium* simul sedulo habita fuit ratio.

IV.

Status morbi. Cum *morbis*, ac *symptomata* non summa tantum in eo urgerent, sed *natura* etiam omnes, ad debellandum hostem, nervos intenderet, plurimum nobis fecit negotii; præsertim cum *novus* hicce sequioris *sexus* hostis suspecta valde facie hoc tempore sese gereret; fecimus interea, quod, ex *Hippocraticis*, *Galenicisque* fontibus profiliens, nobis suppeditat *medendi methodus*; scilicet præcipuum negotium *naturæ*, crisin molienti, commisimus; subinde tamen eidem bezoardicis, ac cordialibus, supra citatis, succurrere, viriumque, ac symptomatum, prout pro temporis ratione licuit, curam habere nulli destitimus.

V.

Declinatio, si quæ quibusdam contingit, lætabunda satis accidit, parumque curæ, ac solitudinis amplius nobis excitavit; plerumque enim circa nonum, vel undecimum blandi quies, calorisque, ac symptomatum remissio, fetidas, malæque conditionis exceperunt dejectiones; reliquæ item ex habitu per sudorem dissipatæ sunt; mutata in corpore qualitas, ac superficæ, color sc. & asperitas, decedente quibusdam, non absque febriosi cujusdam pruritus perceptione, cuticula, cessarunt paulatim; & sic brevi restituta est tempore patiens *puerpera*; a nobis unico tantum, vel altero laxativo, vel leniter purgante; vel discutiente exhibitio pharmaco; & largiori paulo concessio victu; quibus ipsis *naturæ* partim recte agentis ductum sequuti sumus; viribus partim per morbum debilitatis sat cito prospeximus.

VI.

Et hæc curationis nostræ summa est; quæ si non arridet omnibus, bonis modo ac peritis arrideat medicis; quippe qui ipsi norunt, quæ novis, ac incognitis antea morbis, competat *medendi methodus*; nos interea parentem nostrum audimus *Hippocratem*: omnia secundum rationem facienti, si non succedant secundum rationem, non est transeundum (statim) ad aliud; præsertim si το δεῖον, ut dicitur, sese immiserit materia. Valles. & Heurn. in comment. hujus aph.

Aph. 52.
f. 2.

CAPUT

CAPUT III.

Meam (qualem qualem) circa naturam, causas, & curationem, mentem exponens.

THESIS. I.

Quemadmodum antem *Hippocrates* olim ipse factus est, homines necessitate coactos, artem invenisse, & investigasse medicam; ita nos etiam, novo plane morbo, convenientem investigare curandi methodum, summa jam nunc cogi necessitate, ipse confiteor; quæ ipsa pridem quidem inventa, & investigata esset, modo medica arti ea, quæ aliis communis est inveniendi, ac investigandi, vel inventa potius & ratione investigandi exercendi, facilitas esset, ac licentia. Non enim corium, non ligna, non lateres, non lutum, in quibus periculum facere, est quam facillimum; sed corpus humanum, humanum inquam corpus, corpus vivum, tractat medicus; in quo experiri aliquid, quod probatum ante non est, periculosum esse, quis ibit inficias?

De Prisca
Med.Gal. in
Com. Aph.
i. Sect. 1.

II.

At recordatus interea illius *Hippocratis*: in quamcunque autem domum In Jura ingressus fuero, ad egrotantium salutem ingrediar; quid demum hocce de mento, novo morbo, pro mea quidem tenuitate, sentiam, dicere potius, quam tacere ulterius, ratum, consultumque habeo; eum unice in finem, ut, ad egrotantium puerperarum salutem, mente mea publice exposita, vel meæ certior siam sententiæ, vel aliorum rectius sentientium adipiscar iudicium, juxta ac consilium.

III.

Sed vero hoc opus, hic labor est, dum in limine statim hujus negotii, mentem enim meam circa novi istius morbi naturam, causas, signa & curationem, me expositurum dixi, cum tamen, ut verum fatear, proprio insignire eum nomine, ac titulo plane nesciam. Verum enim vero cum & medicis concessa sit ista δύναμις ποιοῦν potestas ac licentia, novum istum puerperarum morbum, quem ipse, a cutis asperitate, quæ Krauslicht q. vel Kriesslicht, vel panni istius, Friesß dicti, instar conspicitur, si ve id euphoniæ gratia, si ve ex muliebri fiat licentia, den Friesel nominant, febrem malignam miliarem voco; commodius tamen, & propriam magis nomen, a doctioribus suppeditari, expeto.

VI.

I V.

Febrem voco *malum* istud, quia calor p. n. Cordis, ac totius corporis, a principio statim omnes invadit, ac per reliqua morbi tempora urget; licet non omnibus gradu æque idem sit, *malignam* quidem, quia pejora; quam pro essentia suæ ratione, & cum maximo vitæ periculo eum comitantur symptomata; *miliarem* vero, ab *exanthematum*, ipsi *pro-priorum*, forma; cum in ea talia in habitu corporis prorumpant *exanthemata*, quæ magnitudine sua *semen milii* exacte referant, & tactui nostro ita sese exhibeant, ac si totus *milio* esset conspersus *habitus*.

V.

Hinc propius ad rem accedens, ita statim definitio, *febris maligna miliaris est febris maligna, cum insigni habitus, totius, ut plurimum corporis, rubore, calore, & exanthematibus, semen milii referentibus, ab ichore peculiariter corrupto, & maligno, sanguini fervido confuso, orta.*

V I.

Definitio hæc suo proximo, & *adequato* constat genere; genus proximum, & *adequatum* febrem malignam esse, ex superioribus constat, & nulla prolixiori probatione opus est. *Differentias* item, *partem affectam*, *signa* ac *causam* continet *proximam*.

V I I.

Pars affecta cor est, & *habitus corporis*; illud *febre* corripitur, ac *malignitate* inficitur; hic vero summo *calore*, *rubore*, & *exanthematibus*, *mili grana* referentibus, afficitur

V I I I.

Causam quod concernit, *proxima*, in definitione posita, suas etiam in se complectitur *remotas*, ita tamen, ut *illa* prioritatem sibi vendicet non immerito.

I X.

Ichoris vero, qui *proxima*, & *continens febris malignæ miliaris causa* dicitur, naturam, ac genium, prolixius paulo tradere, rei ferre videtur necessitas. *Ichore* Hippocrati, ac Galeno, interdum in genere significat tenuem, ac serosam humiditatem, in vasis contentam, interdum serum sanguinis, lactis sero simile; *specialius* vero non totius massæ serum, sed talem denotare fertur succum, qui humoris, ut Plato loquitur,

Hipp. l. 6.
Epi. &
Galen. in
Comment.
4. in libr.
de rat.
vict. in
morb. a-
cut. Gal.
1. de Elem.

tur, facultatem adeptus est, cujus *Ichore* dicitur; unde, citato jam *authori*, sanguinis *Ichore* mitis; atræ vero & acidæ bilis, ferox est. *Specialissime* autem naturam *ichoris* descripsisse mihi videtur *Galenus*, dum dicit: *serosum autem sanguinem non simpliciter tenuem, & aquosum ab eo dici, existimandum est, sed eum, qui venenosa quædam, & maligna qualitate sit præditus*, ex quibus breviter colligo, naturam *ichoris* in eo consistere, ut substantia tenuis; cuilibet humori proprius, & ita sanguini, sanguini bilioso, sanguini pituitoso, ac sanguini non minus melancholico, suus sit *Ichore* qui tamen non in simplici quadam tenuitate, ac serositate acquiescat, sed venenosam simul, ac malignam ut plurimum qualitatem conjunctam habeat.

X.

Hæc dum ad *proximam*, & *continentem febris malignæ miliaris causam* applico, totam ejusdem naturam me exhaustisse, existimo; eam ipsam enim in tenuitate, ac serositate, peculiari corruptione & malignitate consistere; & *fervido* insuper confusum esse sanguini, patet ex proxime sequentibus.

X I.

Materiam vero *ichoris* hujus quod concernit, circa eam, quod præfens quidem tangat negotium, præter ea, quæ dicta jam sunt, nihil notandum amplius videtur, præter quam quod a sero, proprie sic dicto, hoc est, sanguinis vehiculo, plane differat, cum serum istud secundum naturam, ichor vero omnis p. n. generetur, & colligatur; nec idem cujusdem semper naturæ sit, sed *subjectorum* sequatur naturam, ac complexionem; ita ut experiamur propterea, & sanguineas, Gal. loc. & biliosas, & pituitosas, & melancholicas *puerperas*, quibus *Scorbuti-cam* imprimis adjicio *dispositionem*; *maligno isto* conspergi *milio*.

X I I.

Cæterum *formam* ipsius in *corruptionis peculiaritate*, & non levi quadam *malignitatis* nota, consistere, dictum est; *malignitatem*, cum ea manifesta satis, ac superius deducta sit, amplius non tango; sed ad *corruptionis*, vel *malignitatis* *Peculiaritatem* me converto. Verum, me hic quoque hæerere, fateor; Nec propterea tamen scrutari desino, nec, quid sentiam, dicere erubesco. Scilicet *peculiaritas* terminus artis est, & istis proprie competere videtur morborum, ac symptomatum, causis, quarum vis, ac lædendi ratio, ad manifestas, quod dicitur, qualitates referri nequit, sed quædam propterea dici consuevit *proprietates*. Sic sanguis menstruus corruptus, canes rabidos efficere, plantas enecare, & specula obscurare, non manifesta sane, sed occulta qualitate, ac *Pro-*
Disput. Medico-Pract. Tom. V. M m m *gria*

pria sibi corruptione, dicitur. Sic vapor, epilepsiae causa, malignus, venenosus, sibi proprius, & peculiari natura fertur præditus, ac omnino etiam talis habetur; alias omnes etiam alii vapores, sive in ipso generentur capite, sive a subjacentibus evaporent partibus, epilepsiam generarent, vel generari apti essent; quod non est. Sic febris quotidiana, quotidie; tertiana, tertio; & quartana, quarto quovis die, suum repetit Paroxysmum; quæ ratio? Nulla sane alia; quam quod vi certæ cujusdam, cuilibet diversorum istorum humorum inhærentis, proprietatis, ac peculiaritatis, quilibet eorum suo, ac proprio sibi, moveatur tempore. Et sic quoque in aliis. Ex quibus sequitur; formalem hujus proprietatis, ac peculiaritatis rationem, penes occultas, nobis dictas, esse qualitates; quas ipsas pernegare, vel turpe quoddam ignorantie vocare asylum, tantum abest, ut potius a sanioris mentis firmiter credantur omnibus: & sic sane huic quoque miliaris ichori suam peculiarem inesse proprietatem, propria ipsius testatur facies; de qua in definitione dictum, & fusius dicitur in differentiis.

XIII

Remotiores porro causas, quæ vel externe sunt, vel interne, subjicere nunc opus est. Has inter sanguinis menstrui, per ingravidationem, suppressi collectio, vel unica, cum certa, ac peculiari corporis dispositione, sufficit; quæ ipsa tamen non leve statim videtur movere dubium, dum & olim anxie satis disputatum est, & jam nunc etiam disputari solet: an sanguis menstruus bonæ; an vero malæ, imo pessimæ, malignæ, ac Venosæ sit naturæ ac substantiæ? Posterius qui affirmant, argumenta sua, a morborum, ac symptomatum, quibus p. n. Obstructas detineri vident, gravitate desumunt, ac vehementia, & proinde, effectum de sua causa testari, concludunt; qui vero pro priori stant sententia, unica saltem, sed apposita satis, ac nervosa, distinctione, inter sanguinem scil. menstruum sec. nat. & eum, qui p. n. se habet, distinguendo, totum componunt negotium. Sed hæc ipsa dabit hujus solutio novum, & rem quidem propositum tangens, videtur parere dubium; dum enim dicitur, morbos, ac symptomata, non, nisi a malo, ac p. n. se habente, sanguine fieri menstruo, sequi exinde conjicio, malignam quoque nostram miliarem, non, nisi impuris, & maligno refertis menstruo, contingere Puerperis; ac foetum etiam, pessimo subinde nutrirî sanguine; cum tamen plethoricas, ac quæ optimi sunt habitus, non minus, quam recedentes ab isto bonitatis statu, in malum istud delabi, totque foetus salvos produisse, & adhuc, denatis jam pridem matribus, optime degere, videamus. Ast vero ut breviter dicam, quid res sit, impuras, ac crebriori mensium obstructione antea laborantes, factas autem jam puerperas, malum hoc citius tangere, ac vehementius exercere, verum est; plethoricas vero & ipsas, quia in illis, temporis protractu,

& cum foetus omne alimentum ad se delatum absumere non valet, ichor fieri, ac colligi malignus potest, febre inde miliarî laborare, absonum non est; sed plurimis hæcenus confirmatum exemplis; foetum autem salvum remanere, causa est, nativa ipsius, optimum quemvis ad se trahentis sanguinem, providentia.

XIV.

Remotas externas, eas dico, quæ quemvis circa legitimum rerum non nat. usum interentes errorem, ichoris in corpore generandi causa sunt; sive assumantur, ut caro suilla, hædina, cerasa dulcia, mala persica, pruna recentia, fraga &c. & quæ acria imprimis sunt, ut allium, cæpæ &c. & salita omnia; sive p. n. retineantur ut suppressa menstrua, hæmorrhoides, sudor impeditus, ac transpiratio, & intermissa venæ sectio, ac scarificatio consueta. Causam autem Procatarticam, partum statuo; sive enim iste benignus, ac propitius accidat, sive Laboriosus fiat, ac difficilis, semper tamen humores in corpore insigniter movere, ac simul ita, quicquid ichoris cum sanguine confusum est, commovere solet.

XV.

Generatur ergo, ut ad institutum redeam, ichor iste, ex sanguinis menstrui, primis præsertim mensibus copiosius quam qui ad foetus nutritionem requiritur, suppressi remanentia; colligitur in venis, & arteriis, per quas circulatur cum sanguine; menstruo quovis augetur spatium, in iis præsertim, quibus nobili aliqua laborantibus corporis parte; causa mali singulis mensibus ad uterum fluere, & excerni per eundem alias consuevit, nunc vero per ingravidationem exire non potis est. Protractu ergo temporis corrumpitur; & movetur tandem per partum, motu mixto; uno naturali, quo sanguis primis diebus, & deorsum versus, pro puerperæ purificatione; & sursum versus, ad lactis generationem; altero p. n. quo conatibus istis parturientium totus in simul per yasa movetur sanguis, & motu isto calidus redditur, ac fervidus.

XVI.

Quemadmodum autem sanguis noster, in massa consideratus, unus quidem, diversis tamen, qualitate, ac substantia, est partibus; ita ichor etiam iste, pro humoris, cujus ichor est, diversitate, diversam induit faciem; in plethoricis quidem, vel ipso supra testante Galeno, mitior est; in biliosis, acer satis, mordax, ac tenuis; in pituitosis, aquosus, ac serosus; ac in melancholicis, reliquis non minus peior, quam ferocior est. Omnium tamen pessimus, qui volatilis istius salis Scor-

butici, particeps, & ut plurimum mixtum reliquis hactenus visus est. Singulis autem ichorum speciebus, malignitatem contraxisse, proprium est.

XVII.

Confusus denique in definitione dictus est *ichor sanguini fervido*; non enim fixam quandam in primis viis, vel circa uterum, sedem occupat, sed sanguini commixtus est, & per totum gestationis tempus cum eo circulatur; hinc non simplicem excitat cutis asperitatem, sed summum simul inducit calorem, ac ruborem, quorum uterque commoti, ac ebullientis sanguinis index est.

XVIII.

Hinc facilis patet ad *Differentias* aditus. Ubi 1. *Febrem malignam miliarem* in se; & 2. ab aliis malignis Febribus differre dico. Quod primum spectat, eas saltem in præsentiarum referre sufficiat *differentias*, quibus *malum* hoc nostris hactenus sese subjecisse sensibus visum, ac observatum fuit; scil. duplici ut plurimum comparuit, & etiam num comparere solet facie; *rubra* plerumque; non raro *alba* illud cum insigni, ac intenso semper corporis calore, rubore, pruritu, & asperitate cutis duriuscula; *hoc* vero quoad calorem, pruritum, juxta ac rubedinem, remissius, & pusillis albicantibus pustulis, *ichorem* in se continentibus, conspicere est; ita ut *illud* propterea *der Rothe Friesel*, *hoc* vero *der Weisse Friesel* a nostris vocari consueverit mulierculis.

XIX.

Ab aliis differt *malignis febribus*. A *petechiali* quidem, quod in *haec* simplices tantum hinc inde, & sine pruritu, & extuberantia in corpore erumpant maculæ; a *punctulari* Aëtii, quod in hac circa totum corpus exoriantur vibices, culicum morsibus similes; a *pustulari*, quod hæc semper fiat cum pustulis; ab Hippocratis asperitudine miliacea, quæ culicum morsibus similes, non tamen valde pruriginosæ fuerunt. A *morbillu* quod in his exiguæ, & pulicum morsibus quodam modo similes in corpore sparsim efflorescant maculæ; a *variolis*, quod hæc manifestis, satque protuberantibus, ac suppurantibus, conspicuæ sint pustulis, a *purpura*, & *rossaliis*, quod in his maculæ primum ignitæ, ac, ut Senneloquitur, parva q. erumpant in principio Erysipelata, absque ulla tamen cutis asperitate, laborare, conspiciatur; *febris maligna miliaris* vero non maculis, non suppurantibus pustulis, nec Erysipelatosa cutis quarundam partium facie, sed *manifesta cutis asperitate*, *miliæ grana* referente, interdum cum pusillis albicantibus pustulis, summoque corporis cum calore, rubore, ac scabioso q. pruritu, se faciat celebrem.

XX.

XX.

Quibus præmissis ad dubia quædam, quæ moveri circa novum hunc morbum solent, respondere satago; dum enim quæritur:

XXI.

Quæ causa, cur malum hoc tantum a triennio hactenus, & quod excurret, tam ferociter grassatum sit, cum tamen nec olim observatum, nec superioribus annis visum ita unquam fuerit? Omnipotentis præprimis id Dei arbitrio, & vel temporis, in quo jam vivitur, vel humorum, ac ichorum in humano corpore, & sibi ipsis propria, & temporis peculiaritate, peculiariter corruptorum, proprietate, ac peculiaritate fieri, respondeo.

XXII.

2. *Cur nostra tantum infecta eo malo hactenus visa est Lipsia?* Id cœli, & sub eo hic degentium inclinatione, dispositione, proprietate, ac peculiaritate factum arbitror; recordatus, Lichenes olim, in Italia; sudorem Anglicum, in Britannia; ac non ita pridem scorbutum in Flandria, primo sese perfecte exeruisse; quæ mala tamen omnia toti nunc (proh dolor!) Terrarum orbi sunt communia. Et quemadmodum præsumendum omnino, mala jam recensita non uno statim impetu totam vel Italiam invasisse, vel Britanniam, sed specialem primo habuisse Patriam; ita optandum sane, ut *novum* quoque hocce Lipsiensium *malum* in primo statim suffocetur nixu, ne pessimæ mater filix bona nostra evadat Lipsia.

XXIII.

3. *Cur solas hactenus, & in hunc usque diem, exerceat malum puerperas?* Dico, quod suppressus, cum suppresso, gestationis tempore, sanguine, *ichor*, non secundum quantitatem, *copiosior* tantum, sed qualitatibus etiam ratione, temporis protractu, *pejor* in iisdem redditus sit, ac *malignior*. Urges autem, si gestationis tempore *ichor* non *copiosior* tantum, sed & *malignior* redditur; quæ causa, cur gravida non gravissimis hoc tempore tentetur symptomatibus? Dico, causam externam, quæ latentem intus dispositionem moveat, deficere; hanc autem partum, utpote qui laborum, ac conatum, sexui huic competentium, vehementissimus est, præsertim laboriosum voco; reliquas vero omnes, iram puta, timorem, & similes, pro sufficientibus non habeo; quamvis Deum etiam,

M m m 3

Benig

Benignissimum generis nostri Conservatorem, ac naturam, eo ipso, dum gestationis tempore frænum q. intestino hosti injicitur, fœvi conservando, sapientissime prospicere, confidenter statuam. Nec labem istam, foemitemque mali per aliquot mensium spatium absque ulla incommodi perceptione foveri intus in corpore posse, mirum est; cum variolas, ac morbillos, quorum labem in utero statim nos contraxisse, communis est medicorum sententia, anno interdum ætatis nostræ decimo, quibusdam decimo sexto, & quod excurrit, prorumpere, nullam tamen in antecessum q. & priusquam erumpant, nobis inferre læsionem, ac noxam, quotidiana testatur experientia,

X X I V.

Et 4. Tandem: cur non gravidis, quibus ipsa non raro etiam suppressa sunt menstrua, hoc malum non æque contingat, ac puerperis? Existimo, id propterea fieri, quod ea partim non adsit ichoris copia, simul ac malignitas, quippe quæ non, nisi temporis protractu, sunt, generantur, ac colliguntur; partim vero quod natura, ut provida semper sui conservatrix, brevem ipsi concedat moram, & statim, atque retentum aliquid p. n. est, illudque putrescere, corrumpi, & malignam etiam qualitatem induere incipit, illud de se propellere studeat. Hinc illæ, tot mala, ex mensium obstructione, symptomata patientium, lachrymæ. Quamvis, unam, alteramve non gravidam non minus corripere cœperit.

X X V.

Signa tandem quod spectat; diagnostica superius abunde satis tradita sunt; ita ut repetere singula opus hic esse non existimem. Pro signo tamen pathognomonico, hanc signorum syndromen, cutis scil. & totius corporis calorem, ruborem, & exanthemata, ut plurimum rubra, non raro albicantia, mala ac periculosa inducentia symptomata, habeo.

X X V I.

Circa prognosin hæc dico: in genere febrem malignam miliaris plerisque hæcenus fuisse lethalem; reliquis summe periculosa; in specie vero benignior est rubra, quam alba, quia in illa calor, & rubor intensior quidem, in hac vero major simul ichoris copia, majorque corruptionis, ac malignitatis gradus est; melior item, quæ cum levioribus symptomatibus eandem retinet faciem, & colore, ac exanthematibus foris semper conspicua; quæ vero versipellis est, ita, ut modo appareant, modo evanescent iterum, iterumque redeant, exanthemata, ea suspecta est. Pulsus debilis, inæqualis; tremor; oculorum caligo; respiratio difficilis; motus

motus convulsivi, in statu contingentes, lethale ut plurimum; quia malignitatem vigere, partesque nervosas, ac principes petere, signum est; sic & sudor immoderatus, sponte proveniens, malas, & prostratarum virium index est; moderatus contra, ac continuus, in habitu, & præcordiis præprimis apparens mador; repetitæ idem dejectiones spontaneæ, fœtidæ, malique moris; vel urina etiam crassa, turbida, & cum copioso sedimento, bonum. Solutionis autem terminus ut plurimum circa nonum, ac undecimum contingit; quibusdam etiam quartus, & quintus, fatales sunt.

X X V I I.

Tradita hæcenus, & expedita breviter, quæ methodi medendi principium est, morbi cognitione; superesse nunc demum videtur, ut oportuna facientem me prestare, & ad febris malignæ miliaris curationem recto nunc accingere me tramite, allaborem; quod dum expedire studeo, armis istis convenientibus, ex methodo medendi petitis, indicationibus puta, præservatoria, curatoria, ac vitali instructus, hostem sequioris sexus absque mora aggredior; præservatoria quidem causæ, curatoria morbo, ac vitali viribus satisfactorius sedulo.

X X V I I I.

Sed cum causa hujus morbi, ut supra relatum, nec in instanti fiat, nec brevi temporis, sed novem mensium generetur, ac colligatur, spatium a methodo me aberraturum non existimo, dum duplicem curandi rationem; unam ante paroxysmum; alteram in paroxysmo, ipsi assigno; illam προφύλαξιν præservationem; hanc curationem in specie appellans.

X X I X.

Præservationem ergo quod attinet, istam ex Galeni quidem mente, In arte medicinali. moderato contrariorum usu perfici, assero; & quamvis contrariorum istorum ratio in eo proprie consistat, ut prohibeatur, ne in morbos incidant homines, & calida quidem mutanda sint frigidis, frigida calidis, humida siccis, & sicca humidis; febris vero malignæ miliaris causa in recessu quoad primas qualitates non acquiescat; & consequenter nec calidis proprie, nec frigidis, nec humidis, nec siccis immutari possit; nihilominus tamen cum istam etiam humoris alterationem, seu correctionem potius, qua ipsius vel acrimonia, vel mordacitas, vel mala quævis etiam qualitas inhibetur, ac paulatim infringitur, mutationem in contrarium dici censeam, miliaris nostræ præservationem non competere, tantum abest, ut in ea ipsa potissimum potius curationis partem consistere sentiam.

X X X.

XXX.

Duo autem esse videntur, de quibus circa *præservacionem* quædam suscipienda est deliberatio; *tempus* scilicet & ipsa dehinc *præservandi remedia*. *Tempus* præservandi legitimum *primi*, qui ita dicuntur, *menses* esse vix possunt, quia præsumere non licet, hoc ipso tempore *ichores* ea jam copia, & qualitate præsto esse, ut quicquam hinc inde immincat periculi; accedit fetus potissimum in utero conditio, qui per raram naturæ suæ teneritatem, hisce mensibus, lædi citius istis corrigentibus, quam juvari multum, creditur; nec ipsa etiam gravida, quippe quæ primis præsertim mensibus varia symptomatum sorte exerceri alias solet, admittere medicamenta, sed nauseabunda potius renuere eadem videtur, & respuere; ut ita, quiescere hoc tempore, quam movere, commodius sit.

XXXI.

Sequuntur ergo reliqui, *medii*, & *ultimi dicti*, *quartus* videlicet, *quintus*, quippe cujus finis ultimorum mensium est principium, *sextus*, *septimus*, *octavus* & intendum *nonus*; in quibus agere aliquid, & indicatur, & permittitur; indicatur ab indicante præservatorio, quia copiosior jam genitus, & collectus est *ichor*; permittitur cum a fetu, tum a matre; ab eo quidem, quod, vegetior factus, ferre jam medicum valeat; ab hac vero, quod, quæ urgebant antea, jam desinant, ac cessent, symptomata.

XXXII.

Ad ipsa autem accedens *præservandi remedia*, de qualitate, ac viribus ipsorum summe sum sollicitus; cum enim ad *ichoris* partim jam facti, partim adhuc fientis mutationem, correctionem, & remotionem omnis *præservandi* dirigatur scopus, ac intentio; ex superius autem dictis constat, naturam ipsius non inprimis, ac manifestis, sed *occultis*, consistere qualitatibus; *novum* propterea hunc *morbum* sibi convenientia velle remedia, certum; quæ vero, & qualia ista sint, incertum esse videtur, & dubium. Ast vero tanta sollicitudine amplius me affici non patior, sed ea ab indicationibus indicata præscribo præservandi remedia, quæ vel generationem *ichoris* impediunt; vel qualitatem, sive acer, sive mordax, sive corruptus, sive malignus sit, alterant, & corrigunt; alterati, & correcti copiam educunt; & reliquias ipsius dissipant, ac discutunt; partesque nobiles corroborant; ex trita ista fontium triga remediorum petiturus materiam.

XXXIII.

XXXIII.

Dietam, utpote quæ reliquis prior, & *ichoris* generationem impedire apta est, accuratam, & gravidis omnino convenientem, præcipio: *air* temperatus sit, moderate tamen calidus, quippe qui vitæ humanæ commodior; crassus, nebulosus, malus, & suffitu ex thure, mastice, succin. alb. Benz. styrac. calam. lign. aloes; &c. quibus si bene oleantia non ferat gravida, foetidus immixtis, corrigendus est.

XXXIV.

Cibus, in genere, coctu facilis, pauci excrementi, facilis digestionis, & boni succi sit; ut sunt: b. odia carnis bubulæ, caponis, gallinarum, &c. Caro lactentis vituli, agni anniculi, gallinarum, caponum &c. cum quibus endiv. acetos. chærefol. fl. borrag. buglos. decoqui; vel eadem acetariis cum rad. & fl. cichor. nasturt. cochlear. (ubi scorbuti suspicio est) misceri, & alimenta ita medicamentosa fieri possunt. Profunt non minus poma nostra borstorfiana; & cerasa, si haberi possunt, acida, quæ appetitum excitant, & putredini resistunt. Sic etiam gelatina cerasorum acidorum, ribium, ac berberum mensæ apponi possunt. Inter pisces, si qui palato arrident, perca magnitudinis mediæ, truttæ, funduli &c. Pultes item ex pane bene cocto, & brodio carnis; amygdal. dulc. pulpa citr. &c. Pisana; & alia bonæ notæ alimenta: minus econtra conveniunt: caro bubula, quia *gravis* est; vaccina, quia dura & coctu difficilis, ac propterea *impetiginem* parare dicitur; cervina, & aprugna, quia ægre coctiles; sale inprimis, vel fumo induratæ omnes habentur noxiæ; fungi item, cucumeres, melones &c. Ex piscibus, alburnus, tinca, barbuis, anguilla, carpio &c. quia excrementitia humiditate præditi; ita, ut omnia alimenta mala habeantur, quæ copioso abundant humido, & serum, ac *ichores* in corpore generare apta sunt.

Hipp. l. 2. de
diat. Avi-
cenn. lib. 2.
tract. 2. c.
145. Gal. l.
3. de alim.
facult. c. 2.

XXXV.

Potus cuilibet naturæ, ac consuetudini conveniens, optimus est; sive cerevicia sit, sive eidem intermixtum vini poculum; modo bene, ac naturaliter sese habeant.

XXXVI.

Somnus & *vigilia*, suam etiam servant mediocritatem, necesse est, ne somno quidem longiori lædatur corpus, colligantur excrementa, crudi humores, *ichores*; & fetus ipse debilis reddatur, & languidus; diurnus
Disput. Medico-Pract. Tom. V. N n n præ-

L. 2. Pro-
gnost. 11. præfertim malus, ex lege Hippocratis, qui noctu dormire, interdiu vero vigilare præcipit; vigiliis vero immoderatis cruditates fiant, bilis, & ferrosi humores acuantur, vires dejiciantur, foetusque insigniter debilitetur. Sit ergo modus in rebus; & mediocritatis studium, optima cuiusvis vendi regula.

XXXVII.

Motus, & quietis, regulæ omnino etiam sint conformes; motus tamen ad præservationem, otio, & vita inprimis sedentaria, salubrior; quia mediocri corporis exercitio, habitus non tantum rarior redditur, & serum, ichorque, leviusculo inde subsequente sudore, excernuntur commode; sed fetus insuper eo ipso etiam vegetior fit, ac alacrior.

XXXVIII.

Hipp. sect. 5. aph. 34. Excreta, & retenta quod concernit, quamvis mulieri, utero gerenti, alvus si multum fluat, abortus periculum instare dicatur; nihilominus tamen salutare satis est, si gravida quotidie sua reddat, & excernat alvi, & vesicæ excrementa, ea quidem proportione, quæ assumptorum copiam respondeat. Sic enim deponitur, quod naturæ noxium, foetui tenello inimicum, exitum quærenti moratorium, & nullo modo in corpore retinendum est; cum, si retineatur, insignem aliis quoque symptomatum syndromen excitare possit ac concursum.

XXXIX.

Gal. in art. med. c. 85. Animi demum succedunt pathemata; quemadmodum autem ab illis alias cavere oportet, quod corpus alterent, & a naturali statu avertant; ita gravidis inprimis convenire, quam maxime videtur, ut, quoad quidem possibile est, ab omnibus se contineant animi affectibus; innata enim solet esse alias ex sexui foemino imbecillitas, ut quam facillimo in iram moveantur negotio, modum tamen adhibere plane nesciant. Ab ira ergo, quæ febres accendit, humores fundit, & abortum facit, abstinere, eamque ratione coerceri patiatur gravida. Timorem non minus omnem de se pellat, ac tristitiam; & si quid horum contingat, seipsam recolligat, & firma animi constantia, speque lætioris nixus, metum omnem instantis periculi abigere satagat.

XL.

Diætetico fonti vicinus est pharmaceuticus, qui eam suggerit medicamentorum materiam, quæ indicationibus sufficere, & susceptæ intentioni respon-

pondere nata est; sive enim humores alterandi, & corrigendi; sive alterati educendi; sive reliquæ discutendæ, partesque nobiles corroborandæ sint; nihil pharmacia deficit, quod conveniens cuilibet indicationi possit esse remedium.

XLI.

Alterantium autem dum mentionem facio, stricte non loquor, sed per alterationem eam intelligo seri, ac ichoris, seu, ut generaliter magis loquar, humoris peccantis correctionem, qua vis ipsius, ac lædendi potentia, quovis modo vel temperatur, vel infringitur, ac obtunditur;

XLII.

Cum vero ex superius dictis constet, ichoris naturam non in primis acquiescere, sed in occultis simul consistere qualitibus, non absque ratione hic quæritur: an, & qualia, eidem conveniunt alterantia?

XLIII.

An conveniant, nullus dubito; ea tamen lege, & conditione, ut alteratio non simpliciter de ea dicatur humorum correctione, quæ nudum habeat ad primas qualitates respectum; sed occultas quoque respiciat, Morell. in system. mater. med. sect. 1. & totius simul humoris noxii naturæ, qualitatis, ac conditionis immutationem, ac reductionem innuat.

XLIV.

Qualia vero sint, quæ conveniant, certo determinare, ambigo. Titio tamen ut procedam, naturas considero, ac complexionés; & sic, cum quilibet prædominans humor, ut supra dictum, suam p. n. reddere possit ichorem, accuratam istius prædominii rationem habeo, simul tamen malignitatis concipiendæ metum non diffimulo.

XLV.

Sanguinis quidem ichori nulla peculiaris præscribo alterantia, quia ille raro datur, & si contingat plerumque naturam biliosi ichoris induit, & similibus propterea corrigitur alterantibus. Sic nec pituitosum, quia & ipse ad biliosi naturam quodammodo accedit, attendendum existimo. Biliosis ergo naturis, quibus familiare magis hoc malum est, magisque urgere solet, conveniunt endiv. cichor. tarax. acetos. plantag. &c. fl. rosar. rubr. violar. cichor. bellid. pap. errat. &c. fantal. citrin. Melancholicis vero

vero fumar. cusc. scolopendr. chamædr. &c. fl. viol. genist. borrag. buglos. &c. *Malignitatis* vero ratione scorzoner. scord. pentaphill. tormen- till. contrajerv. reliquis adjicitur.

X L V I.

Ex quibus vina possunt parari medicata; cerevisiæ item alterantes, decocta, potiones ex aq. destill. cum juleb. ros. & viol. &c. Tincturæ, & essentia; quas inter remediorum formulas commodus satis biliosis solet esse usus tinctur. rosar. viol. & bellid. pituitosis, & melanchol. essent. fumar. chamædr. &c. nec aridet minus tinctura ex rad. contrajerv. fl. rosar. rubr. & alb. violar. bellid. & sambuc. cum affuso phlegmat. vitrioli facta; cujus ꝑj. si scorbuti adest suspicio, ꝑ. cochlear. ꝑj. additur. tinctur. insuper corall. simpl. & antiscorbutica Domini D. Michaëlis, sanguini purificando insigniter convenit.

X L V I I.

Syrupos vero vix præscribo, partim quod palato minus grati, partim vero quod dulces sint, & propterea bilescere facile, & corrumpi in dispositis possint; nec, nisi magna dosi, exhiberi queant; unde cum crebriori ipsorum usu nauseam non tantum excitari; sed ventriculum, & ipsam etiam uterum, cui adversantur dulcia, lædi, & humores scorbuticos fermentari inde experiamur, abstinendum censeo.

X L V I I I.

Alterato ita, ac correcto humore peccante, quid agendum ulterius, non parum sum sollicitus; educendum autem eundem, hoc est, evacuandum, vel purgandum dixi; quamvis nondum probavi. Quanta enim sit religio, gravidam purgare, noverit, cui & fetus in utero conditio, & noxæ, ac incommoda purgationi supervenientia, non sunt ignota; de foetu Galenus audiatur: *Cum utero fetuum*, inquit, *connexus eandem habent proportionem, quam fructus cum plantis. Hi siquidem in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facile decidunt, quanto vehementior ventus ipsos concusserit; postea vero aucti difficilem habent à plantis dissolutionem; sicuti rursus, cum perfecti sunt, sine vi extrinseca decidunt. Eodem modo, & conceptus in primo quidem seminis injectionis tempore, si aliquando saltare contigerit mulierem, aut in lubrico cadere, sive quovis alio modo, vel secundum animam, vel secundum corpus, moveri vehementius, facillime dirumpuntur; sic etiam quando jam perfecti sunt. Tempore vero intermedio firmiter habent coalitum.*

X L I X.

Medicamenta vero purgantia, *natura nostræ inimica sunt, & adversa; fundunt, & attenuant sanguinem; provocant Menfes; & alios malos humores ad embryonem fluere faciunt; vires dejiciunt; & alias inducunt noxas, & incommoda, gravidis imprimis, quippe quibus vel tenebris superveniens abortum facere aptus est.*

L.

Hæc tamen omnia, ut a suscepta declinem sententia, sufficere mihi non videntur: cum læsio omnis, ac superveniens purgationi noxa, non de moderata, ac tempestiva evacuatione, lenioribus, ac mediocribus provocata pharmacis, sed de purgatione nimia, vehementi, ac fortioribus concitata purgantibus, intelligenda sit. Quemadmodum nec omnia quæ purgant, menses movent; uti nec omnia, quæ menses movent, abortum faciunt; nec dum menses gravidis quibusdam sponte apparent, abortum statim supervenire, necesse est; cum plethoricas ad tertium usque gravidationis mensem purgari, non rara sit experientia.

§. L I.

Obstantem tamen sententiæ meæ ipsum etiam video Hippocratem, qui *utero gerentes medicandas* (hoc est, purgandas) quidem pronunciat, sed ea tamen conditione, *si materia turgeat. Turgere autem* (ὄργαν Hippocrati dictum) *animalibus vehementi libidine percitis proprium esse, & hinc de humoribus. p. n. in corpore genitis, qui motu feruntur concitatiores, ab una parte in alia nec quiescere possunt, sed cum impetu ad excretionem festinant, dici constat. Jam vero cum, quod meam quidem susceptam præservationem spectat, fateri habeam, nihil adesse, quod turgeat, sed gravida potius mea, nisi optime, tamen bene, & prout ipsius fert status, & conditio, mediocriter sese haheat, nulla quoque proinde adest purgandi indicatio; ad quid ergo purgatio?*

L I I.

Ad hoc Galenum pro me respondentem audio, dum dicit: *non tamen omnes, quæ hoc tempore indigent purgatione, permittit purgari, sed si in materia turgat; hoc est; (ut ipse explicat) urget, & premit; & ita sub turgentia ipsam etiam intelligit urgentiam. Hinc cum urgere nihil aliud sit, quam necessitate quadam duci, ac cogi; mediocrem purgationem ad febris malignæ miliaris præservationem necessariam satis esse, firmiter quidem, caute tamen, & religiose celebrandam, statuo.*

L I I I.

Urget enim istam, *seri*, ac *ichorum* copia; quæ etiam ante partum in non paucis hæctenus *turgere* quasi, & ad externa ferri, cutisque asperitatem cum pruritu, sine calore tamen, ac rubore excitasse, visa fuit; urget *morbi* post partum invasuri gravitas; urget tandem summum, quod imminet, & præservatione evitandum est, vitæ periculum.

L I V.

Nec evertere sententiam videtur, quod, purgare *gravidas*, & repurgare, novum, & hæctenus non usitatum sit; quia dicere hoc, non sufficit; cum plura sint, usu nunc comprobata, & experientia, a quibus abhorruere veteres; qui (ut unicum tantum proferam exemplum) persuasere sibi, *gravidam*, in qua sanguis *mitteretur*, abortum esse *facturam*; cum usus tamen postea ostendit, nihil ex his esse perpetuum. Sic *fidissimo* etiam *comperitum* experimento dico, non solum in materia *turgente*, sed *quieta*, & *firma*, si *necessitas* cogit, in omnibus mensibus *purgationem clementem* esse *utilissimam*.

Cels. l. 2.
c. 10. Zaccutus
Lust.
tun. Med.
Princ.
Hist. l. 3.
quæst. 29.

L V.

Posito ita, ac concesso, *purgationem*, ad *febris malignæ miliaris præservationem* utilem esse, ac *necessariam*; prudenti nunc opus esse *circumspeditione* reor, ut *qualia*, & *quando* *convenient purgantia*, accurate pensitare *allaborem*.

L V I.

Tempus quod spectat, ut rem breviter comprehendam, ex *Hippocrate*, ac *fidelissimo* ipsius interprete *Galeno*, manifestum id satis est; dum *quarto mense*, usque ad *septimum*, *gravidas* *medicandas* esse, pronuntiant; a *tertio* scilicet *completo*, ad *septimum usque inchoatum*; a *tertio* quidem, quia *fœtus* hoc tempore *robustior* est, & *firmioribus* retinetur *cotyledonibus*, nec tam facile, ut primis contingere solet mensibus, ab externis se lædi patitur *injuriis*; ad *septimum usque*, quia hoc tempore quibusdam contingere solet *partus*, *septimestris* dictus; ne ergo *purgantium* usu anticipet *partus*, sed ad *legitimum usque* protrahatur tempus, *quiescendum* potius, & *abstinendum* a *medicamentorum* usu in iis, quibus *septimestris* familiaris est; quæ vero *consueto* tempore pariunt, iis *ultimis* etiam mensibus, præsertim si *ichor*, ut paulo supra dictum, *turgeat*, *moderatam* prodesse *evacuationem*, existimo.

Sell. 4.
Aph. l. in
Comment.
huius Aph.
Moxius l.
2. de
Morb. a.
cut. Cur.
per Ven.
Sell. in se-
ris c. 21.
§ 33.

L V I I.

L V I I.

Qualia autem convenient, *indicatio præservatoria* manifeste satis docere, ac *innuere* videtur. Scilicet *causa morbi ichor* est; *ichor* autem de *seri* natura participat; *serum* ergo *evacuantia* & *biliofos* simul, ac *melancholicos succos* respicientia, & ea in *specie*, quæ, cum *gravidam* *medicanda* sit, *benigne*, *mediocriter*, & *clementer* id faciant, *indicari* certum est.

L V I I I.

Ex plurimis vero pauca, ut mitiora, eligo. Fol. sen. scilicet *mechoac.* alb. jalap. Rhabarb. & ebul. scam. rosat, & sulphurat. sic syr. rosat. fol. viol. sol. de pom. laxat. de fumar. comp. cum aq. appropri. Infusum ex fol. sen. ebul. rhabarb. rad. mechoac. gial. cum fl. epat. nob. rosat. violar. cich. bellid. in vin. alb. vel Lact. Caprill. & Juleb. rosat. vel aq. cinam. borrag. correctum; Pilulas ex massa Pilul. de fumar. de albe rosat. Extr. Rhabarb. cum uno vel altero gr. scam. rosat. & Elix. prop. purg. fact. & pulveres demum ex Crem. & Cryst. Tartari, Tartaro Vitriolat. Rhabarb. elect. rad. gialap. & scam. Rosat. quibus gutt. una vel altera ol. cinam. destill. vel caryophyll. & mac. adpersi præscribo commode. Quæ omnia tamen, ut medicis notum est, pro *gravidæ* *lubitu*, *medici arbitrio*, & *virium*, ac *reliquarum circumstantiarum* *conditione*, *præparari*, *mutari*, & ad *scopum*, ac *intentionem* *applicari* possunt.

L I X.

Reliquiæ, si quæ vel *naturæ robore*, vel *sanguinis circulatione* per *vasa Capillaria* ad *habitum depositæ* sint, aq. fl. sambuc. scabios. fumar. card. ben. scorxon Linct. fl. aquileg. Tinct. Bezoard. & Essent. lignor. Dni. D. Mich. Rob. sambuc. (quod cum aliis ex sambuco factis medicinis hujus mali Alexipharmacum esse experimur) Corn. C. & aliis discutuntur; *gravidam* vero Magist. Perlar. Corall. Ebor. aq. borrag. bugloss. Cordial. Saxon. cord. cerv. vit. mulier. cum syr. acetos. cort. citr. berber. corallior. &c. *Fœtus* autem his ipsis, & balsam. imprimis *Puerorum* dicto, *intus a matre assumpto*, & *extra umbilico* cum *vino malvatico* & aq. vit. mulier. cruxæ panis affuso; *spiritu vini* item cum *fermento applicato*, *reficiuntur*, ac *corroborantur*.

L X.

Sed ad *chirurgiam* tandem *pergendum*; ubi *opportuna* satis sese *offert* *venæ sectio*; & *vicaria* partim, partim *suppletoria* ipsius, *scarificatio*

tio

tio; quarum utraque an conveniat; & quando iisdem uti liceat; ulterius indagandum est.

L X I.

Vena sectionem quod attinet, controversiam istam, an *gravida, morbo correpta, venam secare liceat?* utpote quæ hujus loci non est, intactam jam relinquo; & hanc tantum moveo: an *gravida, nullo corrupte morbo, solius Præservationis gratia, venam secare conveniat?* Negativam statuendi, occasionem præbuit legitur Hippocrates, dum dicit: *mulier in utero ferens, secta vena abortit, eoque magis si fetus sit grandior.* Accedunt rationes, & argumenta, quibus absoluta aphorismi veritatem demonstrare conantur plurimi; scilicet detrahitur, dicunt, foetus necessarium per venæ sectionem alimentum confertim, quod iste attrahit sensim; unde, detracto sanguine, vitæ thesauro, debilitatur corpus; & vires, cum foetus, tum matris deficiunt; generosum quippe est remedium venæ sectio, ex qua *intempestive celebrata perire plures;* gravidæ item, ob menstrui sanguinis retentionem, impuri non raro sunt corporis, cui *impuritati minime convenit, sed inutilis est venæ sectio;* hinc ipsam etiam antiquis, quibus maxima tamen gravidarum cura fuit, arripisse, nullibi legitur, sed alto potius involuta videtur silentio; ita, ut propterea nec jam nunc desint medici, qui, venæ sectionem gravidis convenire, & credere, & concedere recusent.

L X I I.

Verum enim vero, si *aphorismum Hippocratis, siue allatas, &* quæ adhuc restare possint, *rationes, accuratior examinem trutina, optimum sane venæ sectionem gravidis præservandis esse remedium, video.* Aphorismus quidem veritas ipsa mihi est, & oraculum genuino tamen sensu si sit expositus; *mulier enim utero gerens, vena secta, non simpliciter ex vena secta, sed ob alimenti necessarii defectum abortire dicitur;* quo ipso non moderatam, sed insignem sanguinis detractionem, quæ vehementi inflammationi, & febribus ardentibus, quibus non raro ipsæ etiam deinentur gravidæ, conveniens est intelligi, & Hippocratem aphorismum hunc regulæ, ac cautelæ instar scripsisse, existimo; *religiose sc. in sanguinis missione in gravidis, morbo acuto detentis, procedendum esse, &* si venæ sectione omnino opus sit, medicum ita sibi temperare debere, ne alimentum detrahatur foetui; id quod & præcedens aphorismus, & hujus ipsius quoque contextus testari videtur; dum dicit hippocrates: *eoque magis, quo fetus sit grandior;* quasi dicere voluisset, *vena sectio quamvis optimum, & præsentissimum sit plurimorum morborum, & ipsis etiam gravidis conveniens, remedium, nocere tamen gravidis, & abortum facere*

Sect. 5.
Aph. 31.

Gal. l. 1.
de sympt.
caus. c. 7.
Gal. l. de
Curand.
rat. per
Sanguin.
Mill. c. 12.
Gal. loc.
sit. c. 20.

Gal. in
Comm. hu-
jus Aph.

Gal. l. de
Ven. sect.
adversus
Erosistr. c.
7. Et l. 2.
de Curand.
rat. per
ven. sect.
c. 2. 10.
Sect. 5.

cere potest, sc. si immodica, si tanta est, quæ foetus necessarium alimentum detrahat; eoque magis, quo foetus sit grandior; quia copiosiore alimento indiget; ita ut propterea, Hippocratem hoc in aphorismo de venæ sectione in gravidis in genere loqui absurdum, a veritate aphoristica alienum, & a tot seculis in hunc usque diem comprobatæ experientiæ contrarium sit. Hinc Sennertus recenset, *gravida* cuidam mense secundo febre continua laboranti sex uncias sanguinis extractas; alteri septem; item pleuride correptæ quater emissum esse sanguinem. Omnes tamen salvo evasisse, sanoque peperisse filios; sic & quarundam mentionem facit, quæ secta vena ab abortu præservatæ; eadem vero omiſsa abortum passæ sunt, & foetum venæ sectione in suo hortulo servari testatur Moxius.

l. 4. Part.
2. Sect. 5.
c. 3. ex
Amat Lit-
stan Rode-
ric. a
Castr. &
Marcell.
Donat.
lib. cit. c.
28.

L X I I I.

Rationes & ipsæ suo quidem, sed infirmo satis stant talo. Detrahi enim per venæ sectionem foetus alimentum necessarium; corpus debilitari; viresque dejici, ex jam dictis superflue refutatum, & de modica, ac per omnes circumstantias approbata, venæ sectione, intelligendum nequaquam est. Impuris vero, & in quibus insignis apparet cacochymiae nota, venæ sectionem convenire, quis diceret? cum cacochymia non venæ sectionem, sed purgationem indicet. Quod vero veterum, ac modernorum quorundam exempla attinet, illos, (quod venerandæ tamen antiquitatis prædictum sit) quam plurima nescivisse arbitror; hos vero suo abundare sensu, & genio ludere, patior. Sic multa scripsit Hippocrates, quæ postmodum auxit Galenus; cum simul omnia Dii non dederint hominibus. Et quemadmodum artium aliæ per gradus, & additamenta, artificum sedulitate, succrescere quotidie, & ad majorem venire perfectionem, videmus; ita medicinam quoque perfectiorem indies evadere, ipso sole clarius est. Quare (sunt verba Zacuti Lusitani) si hæc vera sunt, cur venæ sectionem pro præservatione abortus non admittimus, a classicis tantopere commendatam? cum a Celsi usque ad hæc nostra tempora feliciter, & cum magno auxiliæ encomio, & artis honore venas fetarum tundimus, citra abortus incursum; istudque per varia conceptionis tempora tuto passim exercemus, non solum, ut acutos earum morbos exolvamus, etiam simpliciter magnos, verum etiam (quod magis est) ut fetus in utero serventur, ne a nimia sanguinis copia avellantur, ac suffocentur. Unde ego dico, si hoc verum, & venæ sectio pro præservatione abortus admittenda est, quid impediet, quo minus eadem etiam ad febris malignæ miliaris præservationem conveniat?

Homer.
Il. 2.

De Med.
Princ.
Hist. l. 3.
quest. 26.

Moxius
cit. lib.
cap. 10.

L X I V.

Convenit ergo, & foetus, & matris gratia; permittentibus tamen circum-

Diput. Medico-Pract. Tom. V.

O o o

Moxius
cit. libr.
cap. 27.

cumstantiis; *fœtus*, cui *tutelar*is dicitur, in plethoricis per venæ sectionem a copiosi sanguinis affluxu, qui ipsum obruere pene, ac suffocare possit, liberatur paululum, & secta vena igniculi sese instar habere incipit, qui copiosa liquorum strus suppressus, dempta copia fulget iterum, atque relucet; sic *fœtus*, detracto mediocriter sanguine, florere alacriter, ac reviviscere dicitur; succi insuper excrementitii, ex quibus ichor generari potest, detracto sanguine avertuntur simul a *fœtu*, & quasi revelluntur. *Mater* vero non ab abortu tantum; sed & a *febre maligna miliari* præservatur; detracta enim conveniente sanguinis copia, plethora corrigitur; sanguis ad uterum confertim fluens impeditur, retrahitur; calidus nimis, & biliosus, temperatur; vires, copia pressæ, reviviscunt; dolor capitis, & dentium, malaque alia, a suppressis mensibus suborta, remittunt; lassitudo cessat; & tandem, ut, quod instituti fert ratio, dicam, tota per venæ sectionem levatur, & sublevatur natura; ita, ut, si quicquam per menstrua suppressa insit, quod *ichoris* causa esse, vel fieri possit, illud, recollectis quasi viribus, vel a se, vel medicamentis adjuncta, corrigere, coquere, oppugnare, ac excernere commodius valeat.

X L V.

Sed de *tempore*, ac *loco* venæ sectioni aptis pauca denique adjicere, negotii fert ratio. *Tempus* ergo, quo vena, præservationis gratia, *gravidis* secanda, commodissimum, *medium gestationis tempus* est, quia tunc *fœtus* non tantum firmiter adhæret utero, quam primis hærebat mensibus; sed quia hoc tempus illud ipsum etiam est, quo moveri primum *fœtus* incipit; principium autem motus ipsius cum sine sanguinis quadam in *gravidis* commotione fieri vix possit; & præsumendum sit, *fœtum* etiam copiosius nunc attrahere alimentum, venæsectionem propterea hoc præprimis tempore recte celebrari, venamque *medianam dextri brachii* commode secari, sentio.

L X V I.

Scarificationem venæsectionis vicariam, & suppletoriam dixi; hæc enim ipsa cum ad morborum curationem, tum ad eorundem præservationem, commodum est auxilium; quippe quæ humores excrementitios, serosos, ichorosos, ac qualvis ad habitum decumbentes reliquias jucunde satis removet, & evacuat, & sic, detractis iis, sanguinem purificat; & mille alios præstare potest usus, ita ut sequior præprimis sexus, dum balnea, ac crebriores lavationes alias in deliciis habere consuetus sit, scarificationem maxime opere etiam delectari, & dum in utero habet, incio etiam medico, uti non minus eadem soleat.

L X V I I.

L X V I I.

Convenire ergo & *ipsam*, imo utilem esse per totum gestationis tempus, iis tamen, quibus licet, & urget, arbitror. *Licet*, ubi adest *plethora*, quæ blande, ac sensim imminuitur; *urget*, si sanguis *serosus* prædominatur, & acris, ac molesti imprimis pruritus sensum in habitu excitat, qui *scarificatione* detrahitur; & eo magis, quo *gravidæ* scarificatio familiarior; per *totum* vero *gestationis tempus* licita, quia modicam sanguinis quantitatem ex partibus superioribus, scapulis sc. & brachiis, evacuando, *fœtum* in *primis mensibus* tenellum non destruit; in *mediis* firmum non removet; & in *ultimis* robustum nullo tangit incommodo, Cruribus vero ac suris applicatæ cum scarificatione cucurbitulæ *fœtui* exitiales sunt, & *gravidam* abortire faciunt.

L X V I I I.

Sed ne hæc omnia, quæ ex triplici hætenus remediorum fonte, *diætetico*, *pharmaceutico*, ac *chirurgico* mutuatus sum, remedio, confusè videantur ordinata esse, ac præscripta: quis demum eorum sit *utendi modus*, & *ordo*, nunc dicam, sed paucis:

L X I X.

Dieta per totum gestationis tempus accurata, & quoad fieri potest, omnibus regulis, ut supra dictum, absoluta sit; non enim cuniculos, sed hominem, ad *Dei* imaginem formatum, gerit *gravidæ*; circa eam tamen hoc præprimis adhuc notandum est, victum primis mensibus paulo tenuiorem convenire; largior enim, ventriculum, & intestina distendendo, vicinum tangit, & comprimit uterum, quo compresso, conceptus læditur facile, facileque perditur: adde, quod ex largiore victu copiosa quoque in intestinis, & vesica colligantur excrementa, quæ vel copia, vel soliditate, ac duritie, adjacentem proxime vesicæ, & intestino recto, uterum stimulare, ac irritare, & abortum ita provocare sufficiunt; grandiore vero facto *fœtu* liberalior etiam victus conceditur.

§. L X X.

Ex *pharmacia*, primis etiam mensibus alterantes potiones, tincturæ præsertim, non nocent; mediis vero gestationis mensibus magis commodæ; utuntur autem *gravidæ* iis bis ad minimum, vel ter de septimana, usque dum decrefcere luna incipiat; quo facto, digestivum unum, vel alterum præmittitur, & mediocriter ac benigne purgans, nature ac viribus conveniens, exhibetur; abdomini vero, ad hypogastri-cam regionem, inter purgandum ea, quæ *fœtum* corroborant, & reficiunt,

ciunt, nec tamen, ne impediatur evacuatio, adstringunt, admoveatur commode; sic & reficientia non minus post purgationem, & matri, ac foetui proficua, exhibentur utiliter.

L X X I.

Chirurgia vero convenientem, ac moderatam medio gestationis tempore, ut relatum superius, suppeditat *medianæ dextri brachii sectionem*; reliquis vero mensibus, præmissa alteratione, ac moderata evacuatione, suggerit leviusculam in *scapulis & brachiis scarificationem*, quam ipsam, præsertim si *febris malignæ miliaris* metus jam adest, & suspicio, singulis ad partum usque repetere mensibus, præmissa tamen leni evacuatione, pro singulari præservativo haberi censeo. *Ichor* enim, ut supra monitum, *febris malignæ miliaris* causa, in instanti, ac unico vel altero post partum momento, generari non creditur; sed antea genitus, & ultimis imprimis mensibus collectus omnino præsumitur; quod si verum, alterandum istum, alteratumque educendum esse, vero non tantum verius, ac medendi methodo consonum est, sed reliquias ipsius, quæ post evacuationem relictæ cum sanguine circulantur, & ad habitum feruntur, *scarificatione* educi, repetitaque, imminui, & sic præservari gravidam, ipsa veritate verius est.

L X X I I.

Convenit autem, imo necesse est ante *Venesectionem* alvi, & vesicæ excrementa reddere; & hinc jusculum assumere, vel ovum bene coctum exforbere, & vini parum superbibere, ne ex jejuno simul ventriculo, vires deficiant, vel animi insequatur deliquium; *scarificationi* vero aqv. & Rob. sambuci, cornu cervi s. Igne ebur s. igne præmittere & ventrem prius deponere, utile est. Et hæc de præservatione.

L X X I I I.

Ipsam ergo nunc demum accedo *febris malignæ miliaris* in poroxyfmo, ut ita loquar, *curationem*; non eo quidem plane modo, quo *malum* tractatum hæcenus est; sed quo curare illud nunc magis arridet, meam breviter diciturus sententiam. *Indicationes* autem quas attendo, sunt, *curatoria*, quæ morbi ablationem; *præservatoria*, quæ causæ remotionem; & *vitalis*, quæ virium robur, & conservationem, indicant; quas inter cum maxime urgere videatur *præservatoria*; quia remota causa, removetur effectus; ad eam prima se convertit intentio.

L X X I V.

Causam itaque proximam, ac continentem, *ichorem peculiariter corruptum, malignum, & fervido confusum esse sanguini*, superius dictum; quem dum remo-

removere studeo, *vena sectione* (cum vix hic conveniat purgatio) nullum præsentius video remedium. Quod ipsum tamen cum dicere facilius videatur quam dictum probare, *an*, & *ubi* conveniat, dicendum est.

L X X V.

An conveniat *venesectio*, dubium esse non miror; patiens enim, cui *vena secanda*, *puerpera* est; quam caute, imo religiose tractare, & curare, summa urget necessitas; quippe cui *in partu*, per vasorum uteri, quibus foetus retinebatur, & nutrebat, disruptionem, alias copiosus profusus est sanguis; post partum consueta sanguinis per dies aliquot succedit purgatio. *Puerpera* in super ex habitis in partu conatibus infirma est, ac debilis; spiritus dissipantur cum sanguine; vires prosternuntur; recens nato infanti, secta vena, alimentum detrahitur; lac imminuitur; accedit, quod hoc ipsum remedium, in curatione febrium malignarum in genere, raro, & non, nisi cum maxima præcautione, adhibendum esse, statuatur a multis; & si quæ sunt alia, quæ *venesectionem puerperis non permittere, sed dissuadere* videntur.

L X X V I.

Verum enim vero bono hic opus est iudicio, & accurata omnium circumstantiarum consideratione; esto enim *sanguinem in partu, & post partum* profluere, & *puerperam* post partum *infirmam* esse; exinde tamen non statim sequitur, has sanguinis purgationes; & *puerperæ* ex partu præcedenti infirmitatem, ita semper urgere, & in omnibus, ut vel ipsæ opem postulent, vel *venesectionem* in casu necessitatis non permittant; naturaliter siquidem succedunt istæ purgationes; & infirmitas, non infirmitas, sed quædam defatigatio est, qualis lassus a laboribus alias contingere accidit. Esto *venesectionem* in curatione febrium malignarum a multis non concedi; conceditur tamen a plurimis. Sic spiritus, secta vena, dissipari, vires prosterni, & recens nato infanti alimentum detrahi, ac lac imminui, Nihil est; quia hæc læsiones omnes de intempestiva, inconvenienti, & immodica, non vero de ista, quæ prudenter, circumspecte, caute, & religiose in *puerperis* celebratur, *venesectione* dici, manifestum est.

L X X V I I.

Summa proinde si ex sedula circumstantiarum collectione adhibeatur circumspectio, & sanguinis imprimis abundantia, virium conditio, ac tempus morbi, permittere *vena sectionem* videantur, sane non capio, cur *puerperæ* febre maligna *miliari correpta venam secare non liceat*? Sed exultimo potius statim detrahendum esse per *venam sectam sanguinem, & maxime, quantum fieri potest, ab initio. Est enim hæc operatio tanti momenti, ut, illa neglecta, vix faustum eventum* Petrus a Castro de Febr. Malign. Sect. 6. §. 1. *in hac febre vobis liceat sperare, quantumcunque blateret indoctum vulgus, cuius perniciofa petulantia licentiam in hoc sibi arripit, peritioriam etiam medicorum operationes taxandi, ac coercendi; non vos ista deterreant, & a recto medendi tramite latum iugum avertant. Extrahite in principio alacriter sanguinem pro plenitudinis, & virium ratione; summum vero ad quartum.*

Ubi autem *venesectione* instituenda sit; in *brachio*, an vero in *pede*, hæreo; in *brachio* enim dum secatur vena, lochia impediuntur, & sanguis vitiosus, qui cum bono simul per uterum evacuari solet, ad interiora, & vasa majora retrahitur; motus naturæ invertitur; & lac etiam interdum corrumpitur, interdum imminuitur. Si vero in *pede*, ingens sane potest exinde fieri sanguinis ex utero profluvium; quod summe deinde virium prostrationis, ac debilitatis causa est. Quorsum ergo?

LXXIX.

Motum naturæ, ductumque inprimis sequor; hoc est, si in principio hujus mali consueta adhuc succedat, vel succedere tamen debeat *puerperæ purgatio*, *venam* in *pede* eligo, & sic *copiam sanguinis*, & *ichorum* imminuo; a parvis nobilioribus revello, & suppressam, vel imminutam tamen purgationem simul promoveo. Cujus sectionis quidem insignem utilitatem vel ex eo tantum mihi persuaserim, quod in plurimis, quæ hac febre corripiuntur, pauca, & insufficientia partim, partim vero lub prima statim morbi invasione plane cessare, visa fuerit *purgatio*. Nec ulum me deterret nimii sanguinis fluxus, & virium exinde debilitatarum, periculum; cum sectio harum venarum non rara sit, rarissima vero ex eadem jam dicta symptomata, adde; quod & illis ipsis tuto remederi, quam febrem miliarem curare, facilius sit. Si vero cessante jam, & absoluta plane consueta sanguinis per uterum purgatione invadat *malum*, *medianam dextri*, & si repetita placet vice, *sinistri brachii venam* secandam, & *tantum sanguinis*, quantum copia ipsius, & vires *puerperæ* permittunt, detrahendum statuo.

LXXX.

Sed dictum supra, *scarificationem venesectionis vicariam* esse, ac *suppletoriam*; quo persuasus, non possum, quin, ipsas etiam *cucurbitulas* convenire, vel dicam, vel, quid dicendum de iisdem sit, informari expectam. In febris enim malignis aliis *cucurbitulæ non scarificatæ* citra insignem virium jacturam calorem, ac spiritus malignitate infectos, cum sanguine tenuiore, a centro, ad circumferentiam. & habitum evocare; scarificatæ vero, quicquid noxium in habitu est, evacuare, & detrahere dicuntur; cur ergo brachii, & cruribus applicatæ, sicæ inprimis miliari nostræ non convenient?

LXXXI.

Detracto moderate, & convenienter sanguine, *pharmaceuticam* absque mora imploro, & alvo inprimis, si adstricta est, aperiendæ, ut supra in *preservatione*

distillatione dictum; prospicio; apertamque quoad fieri quidem potest per totum morbi decursum servo; quod inter alia, supra enarrata, clyst. ex decoct. hord. & ol. viol. & vitell. ov. efficit; hinc *alterantia*, & *expellentia* præcipio: ex illis conveniunt *emulsio* ex sem. melon. cucurb. lactuc. portul. pap. errat. cum decoct. hord. &c. *Potiones* ex aq. acetos. tarax. fragor. &c. cum syr. granator. acid. acetos. de rub. id. de succ. limon. &c. vel julep. rosar. & violar. *unctura* item rosar. viol. & bellid. potui infusæ.

LXXXII.

Inter *expellentia*, *potiones* ex aq. fumar. Card. Bened. galeg. scorzonæ. Card. Mar. scabios. fl. sambuc. decoct. C. C. cum rad. scorzon. & anther. &c. cum syr. Card. Bened. acetos. fl. aquileg. calendul. fumar. scabios. fl. papav. errat. tunic. &c. & spir. baccar. sambuc. mistur. simpl. &c. fiunt; & admiscuntur. C. C. f. igne præpt. $\frac{1}{2}$ diaph. &c. vehementer tamen laudo *emulsionem* ex sem. melon. cucurb. acetos. Card. Mar. papav. errat. sem. napi. aquileg. citr. nasturt. cum decoct. C. C. & aq. fl. sambuc. factam, cui additur C. C. f. igne præpt. terr. sigill. terr. solar. ver. magist. spinar. viper. $\frac{1}{2}$ diaph. &c. cujus crebrior usus profuit hætenus plurimis; *pulveres* ex pulv. bez. D. Sennert. C. C. $\frac{1}{2}$ diaph. C. C. cum auro præpt. magist. spinar. viper. unicorn. fossil. & lap. bez. commodi fiunt. Ex *salibus* sal aquileg. cent. min. Card. Bened. fumar. scord. sambuc. conveniunt; sed palato minus grati sunt, & propterea in crystallos redigi possunt. Quæ inter quanta virtute polleat, ac efficacia, Rob. sambuci, sive per se, sive cum C. C. sumptum, dici vix potest, ita ut non immerito a puerperis pro singulari haberi debeat antidoto.

LXXXIII.

Hæc autem omnia, quibus pro circumstantiarum discretione uti convenit, viexpellendi partim naturam juvant; virtute partim bezoardica malignitati resistunt, & cor insimul roborare, ac vitali ita indicationi satisfacere apta sunt, præsertim si istis magist. perl. corall. ebor. smaragd. præpt. ol. perlar. & corall. addantur, & alia; & topicor. etiam accedat usus, ut balsam. cordial. ex ol. destillatis, rosar. rut. scorpion. comp. carbuncul. & saccul. pro pulsibus quibus radix anther. & contrajerv. addi, & aq. fl. borrag. bugloss. carbuncul. rosar. fragrantiss. irrorati. calide applicari possunt.

LXXXIV.

Nec minus *dieta* viribus prospicitur; dum aër purus, & ut expulsio promoveatur, paulo calidior præcipitur, & qui a ventorum distillatione liber sit; victus tenuis sit, & morbo, ac viribus respondeat; inter alimenta conveniunt juscula instaurantia, ptisana, & sem. frig. major. iisdem emulsæ; fecus

Senn. l. 4.
de curat.
febr. malign.
in genere
c. 11. &
Petr. a. ca.
stro de febr.
malign.
Sect. 6.
§ 7. & 8.

fecus vero se habent amygdalæ. In genere autem alimentorum copia, & multa ingestio studiose fugienda; ne calor, & vires, alias debiles, lædantur magis, ac obruantur. Potus, si cerevisiæ non arrideant, sit decoct. hordei, cum rad. scorzoner. & fl. borrag. & viol. factum, & syr. acetos. limon. herb. vel citr. parum edulcoratum, cui si lubet, sp. nitri vel vitrioli aliquid misceri convenit.

L X X X V.

Circa dietam tamen hoc saltem adhuc, & coronidis quasi loco, adjicio, haut scil. commodum, consultumque mihi videri, *lactare puerperam febre maligna miliari detentam*, quod eo ipso motus sanguinis augeatur; sanguis fervens, ac maligno infectus ichore, ad cor, & præcordia attrahatur; quies ac somnus interrumpantur; ac medicamentorum bezoardicorum, ac cordialium vis, fuctu, & attractu isto, non parum imminuatur, ac infringatur, scil. si verum est, quod dicitur, infantem sibi optimum ad mammas attrahere sanguinem; de quo tamen cuilibet suum relinquo iudicium; & hujus ita *historiæ medicæ* ultimam appono manum; *Deo Ter Sancto devotus in æternum dicturus laudes, ac gratias.*

F I N I S.

POLY.

C L X X V.

POLYCARPI GOTTL. SCHÄCHER

E T

J. THEOPHIL. STEINFELD;

D E

FEBRE ACUTA EXANTHEMATICA
ÆGRAM QUINQUIES SERIE NON
INTERRUPTA INVADENTE.

Lipsiæ 1723.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

P P P

P R O O E M I U M.

EA est februm acutarum indoles, ut eadem non modo a primo invasionis die clientes suos in anceps vite periculum conjiciant, verum pro vario etiam genio suo intra paucorum dierum spatium egros jugulent, nec facile ante deservescant, quam periodus earundem ad decimum quartum quintumve diem fuerit protracta. Eo tempore plerumque malignitatis symptomata mitescunt silentque, ac eger non vanam sanitatis mox recuperanda spem concipit. Videas tamen sepiusculum vim malignitatis aut terminum prememoratum infringi, aliquando vero symptomata periculi plena ad vigesimum, rarissime ad tricesimum diem, mirum in modum sevir, aut aegris exitium parare. Neque vero raro accidit, ut prima febre consopita secunda non minus maligni moris mox superveniat, aegrisque sanitatis spem praeindat, aut dubiam incertamque reddat. Hæc & similia frequens experientia nos docet, infusti tamen, ne dicam inauditi, quid proorsus est, ægotantem in febrem acutam quinques, & quidem serie non interrupta recidere, morbumque istiusmodi ad menses tres protrahi: id quod aliquando accidisse, singularis mihi communicatus casus perspicue declarat. Itaque nos opera pretium facturos esse speramus, si memorabilem hunc casum concise, candideque describamus, descriptionemque accuratiori paulo examini subjiciamus. Huic instituto ut summus Archiater clementissime adspirare velit, ea, qua decet, animi devotione optamus volumusque.

C A S U S.

Mulier quædam viginti sex annorum, macilento ac phlegmatico corporis habitu, circa festum Michaelis, tam exquisitis imi ventris & lumborum doloribus corripiebatur, ut die noctuque nullum videret somnum, atque genibus subinde nixa, vix locum situmque corporis convenientem inveniret, qui ipsi aliquod solamen non diu durans adferret. Tandem quatuor circiter diebus elapsis, molas aliquot mole minores non sine cruciatu horrendo enitebatur. Quibus excretis, paulo melius se habebat, atque quinto die obambulare incipiens, saltem de insigni corporis languore, & alimentorum adpetitu prostrato conquerebatur. At vix tres quatuorve dies effluxerant, ex quo in febrem malignam, summis inprimis præcordiorum anxietatibus & frequentioribus animi deliquiis, nec non exquisitis abdominis doloribus stipatam delabebatur, usque dum septimo die ex habitu corporis purpura rubra æque ac alba affatim effloresceret. Utraque hæc purpura magnitudine granorum milii paulatim quidem exsiccabatur, sed ægra nil quicquam propemodum

folaminis percipiebat, quin potius brevi post purpuræ exsiccationem quævis enarrata symptomata tam enormiter intendebantur, ut summum vitæ periculum immineret. Sed accidit, ut interea temporis per universum corporis habitum nova purpura alba tam immodice prorumperet, ut totum caput, ne cute capillata quidem excepta, collum, pectus, dorsum, abdomen, clunes, manus pedesve innumeris propemodum splendebant vesiculis lacteo liquore turgidis, ac ad granorum pili magnitudinem accedentibus scaterent. Licet autem & hæc purpura pedetentim more suo exsiccaretur, tamen malignitatis symptomata nondum evanescebant. Uti namque somnus paucus erat atque turbulentus, sitis satis intensa, adpetitus alimentorum nullus, languor corporis extremus: ita anxietates præcordiorum & cruciatus imi ventris modo remissius, modo atrocius, & inprimis post albæ exsiccationem, nostram infestabant, donec nova denuo purpura, rubra & alba, priori profus similis, per totam cutem excerneretur, ulceribus cutaneis hinc & inde simul efflorescentibus. Quanquam vero ulcera illa rupta & mundificata solidescerent, atque purpura paulatim exarescebat, quilibetque propter mitiora symptomata spem de sanitate brevi recuperanda sibi concipiebat: tamen præter opinionem in novos febiles insultus & dolores abdominis recidens, prævio cutis pruritu, purpuram albam ac secundæ simillimam nec minori quantitate excernebat, eodemque tempore propter frequentiores lipothymias aliaque gravissima symptomata ad adstantium desperationem ægrotabat. Sed enimvero vicit tandem & hujus morbi atrocitatem, ita tamen, ut purpura nondum plenarie exsiccata, novas anxietates, novosque abdominis dolores sentiret, quos variolæ in facie, manibus, aliisque partibus affatim prorumpentes sequebantur. Et profecto uti variolæ adultos invadentes sæpe eos in anceps vitæ periculum conjiciunt, aut penitus interimunt ita nostræ, toties in purpuram malignam relapsæ, vires vix sufficere videbantur ad earundem sævitiam superandam. Nihil tamen secius pustulæ illæ ex animi sententia pus conficiebant: ita ut post earum exsiccationem foveolæ superficiales effatu vix dignæ hinc inde in cute relinquerentur. Incipiente autem variolarum exsiccatione, quæ brevi ante ferias natalitias accidebat, quævis malignitatis symptomata cum doloribus imi ventris remittebant, tandemque huic complicato morbo finem purpura rubra, totam corporis peripheriam obsidens, ac pruritu mirum in modum molesta imponebat. Purpura autem hæcce erat benigna, & cum febre haud complicata: hinc redeunte paulatim alimentorum adpetitu, & viribus quotidie majora incrementa capientibus, nostra, eadem adhuc dum perseverante, statim post natalitias ferias obambulabat, eademque penitus evanescente, pedetentim pristinam recuperabat sanitatem. Antequam præsentem observationem finiamus, non possumus non de diæta & remediis, quibus usa est, per pauca facere verba. Scilicet ut ut interdum rationis usum deliria non diu durantia infringere, tamen ab his libera

tran-

tranquillioris erat animi, monitis medici sat bene obtemperans, spemque de acquirenda sanitate haud abiciens. Præter juscula nihil alimentorum solidorum, quæ admodum averfabatur, capiebat, cerevisia tenui ad teporem inclinante contenta, cujus usus sibi urgente largus concedebatur, cuique interdum infusum fol. thee interponebatur. Alvus nunc quotidie, nunc singulis binis vel ternis diebus erat laxa, maxime vero, dum ex variolis & purpura benigna decumbebat, constipata, ita ut intra decem dierum spatium eam haud exinaniverit. Neque vero medicus de laxante adeo sollicitus erat, præcipue cum ægra indies melius se habens parum comederet, ac dolores abdominis obmutescerent. Quare redeuntibus demum viribus, ipsi nodulum laxantem præscripsit. Sudabat affatim non tam remedium, quam morborum, quibus confictabatur, vi. A mensium fluxu per totum morborum decursum immunis profus erat. In hypocausto morabatur calefacto, cujus aer interdum calidus satis erat. Ex fonte chirurgico remedia nulla, e pharmaceutico autem castoreata ac myrrhata, nec non terrea diapnoico-antispasmodica, scilicet: lap. cancr. dens apri, equi marini, mandid. luc. pisc. margar. terra sigillata alba, ossa cordis cervi, lapis bezoar orientalis, antimonium diaphoreticum, pulvis bezoardicus Mich. specificum cephalicum, pulvis marchion: deprompta fuere, quibus pro circumstantiarum varietate cinnabarina, nitrata, anodyna, ut & cardiaca spirituosæ, aut etiam volatilia urinosa, scilicet tinctura corall. c. spirit. cord. cerv. spiritus bezoardic. &c. addita aut interposita fuere. Præter clysteres alvum leniter laxantes topica adhibita fuere nulla.

RESOLUTIO CASUS.

§ I.

Æ Gram quater purpura maligna, semel variolis, tandemque purpura benigna, & quidem serie non interrupta laborasse, ex superiori historia clare & perspicue adparet. Quare quilibet vel me silente facili perspicit negotio, febrem acutam exanthematicam, cujus rubrica dissertationis meminit, stricto sensu in præsentem sumi. Uti namque exanthema in genere efflorescentiam omnem aut eruptionem præternaturalem in cute denotat: ita exanthemata quævis, purpuram benignam si excipias, quæ sine febre e cute efflorescunt, uti in varis, scabie, maculis epaticis, lentiginibus, maculis scorbuticis aliisque animadvertere est, huc neutiquam pertinent. Neque vero morbillos, petechias, vibices aliaque exanthemata cum febre acuta complicata volo intellecta, sed ea saltem, quæ purpuræ vel variolarum titulo insiguntur.

§. I I.

Purpuram vero cutis superficiem minimis tuberculis asperam reddentem non semper eandem præ se ferre faciem, præter experientiam quotidianam casus præsens quoque docet. Namque intuitu coloris ea plerumque in rubram & albam dispescitur: quarum illa rubris, hæc albis pustulis se prodat, non obscuro indicio, id nominis potiori jure priori, quam posteriori attribui; cum hujus pustulæ non purpurei sed lactei sint coloris. Equidem purpuræ rubræ exanthemata in principio progressuque rubro colore tincta adparent, donec paulatim exsiccata squamularum in modum decidant: interdum tamen ea pedetentim in vesiculas aquoso vel lacteo humore turgidas elevata sensibilibiter albescunt, ita ut purpura rubra in albam veluti mutetur. Atque hac ratione ea purpuræ species fortassis accipienda venit, qua purpura alba rubræ insidere ad ductum nonnullorum dicitur, in eo a purpura alba proprie sic dicta discrepans, quod hujus pustule statim ab initio eburnei sint coloris, atque sub margaritarum forma e cute erumpant. Id vero in nostra memoratu erat dignum, quod bis purpura alba rubraque eodem tempore laboraverit: siquidem pustulis rubris albæ erant interspersæ, quæ alias seorsim ægros invadere solent.

§. I I I.

Præterea non mediocre in utraque purpuræ specie discrimen ratione magnitudinis observamus. Quantumvis enim papulæ albæ æque ac rubræ plerumque milii grana magnitudine æquent, eamque ob rationem abs nonnullis febris miliaris titulo insigniantur: tamen uti exanthemata rubræ purpuræ eo inprimis tempore, quando in vesiculas aquosi vel lactei coloris explicantur, sensibilibiter grandescunt; ita purpuræ albæ pustulas aliquando pisorum magnitudinem indipisci, ex superiori casu affatim constat, & plus simplici vice in aliis etiam ægris observatum est. Neque vero rationem perspicio satis aptam, cur postremas pustulas a purpura alba miliiformi tanquam distincta exanthemata discernere velimus, cum ratione coloris, situs, symptomatum, aliorumque accidentium inter se conveniant, & non nisi magnitudinis ratione a se invicem differant.

§. I V.

Insuper pustulæ jam delineatæ in stabiles & fugaces non incongrue dispescuntur. Cum enim non raro fieri soleat, ut hujus generis exanthemata, ex hac illaque parte quæ effloruerunt, mox retrocedentia evanescant, contra alia semel excreta in habitu corporis ad exsiccationem usque permaneant, sane inde non modo discrimen hocce luculenter patet, verum quilibet etiam facile perspicit, nostræ papulas non fugaces sed stabiles fuisse.

§. V.

§. V.

Neque vero minor est differentia, quam in utraque purpuræ specie ratione partium, quas occupat, animadvertimus. Equidem plerumque dorsum, pectus ac collum sedem hisce exanthematibus præbent, iis tamen, & abdomen, & pedes, & manus, & frontem, ceterasque capitis partes externas infestari, in superiori casu luculenter observare est. Et licet paulo frequentius purpuram rubram & albam in cruribus, manibus & fronte conspiciamus, negari tamen nequit, rarissime fieri, ut universus corporis habitus, ne capitis parte capillata quidem excepta, istiusmodi exanthematibus albis inprimis scateat: quale quid in alio ægrotante purpura alba consimilis magnitudinis laborante se animadvertisse Præses recordatur.

§. V I.

Inprimis vero differentia, qua purpura in malignam & benignam dividitur, attentionem meretur: quarum illa nunquam non cum febre acuta est complicata, hæc non æque. Plerumque enim postrema adfecti ne quidem lecto adfixi hærent, sed obambulant, munis suis rite præsent, ac ceteroquin bene se habent, saltem de pruritu cutaneo, diurno æque ac nocturno tempore sæviente, conquerentes. Utrum vero hæc divisio purpuræ albæ æque ac rubræ, an vero saltem rubræ competat, non immerito jam quaeritur. Purpuram rubram dari benignam extra omnem dubitationis aleam est positum, consimilis vero naturæ occurrere albam, & quidem proprie sic dictam, non facile dixerim. Etenim uti neminem novi, qui sine præcedente febre acuta in purpuram albam esset delapsus, quale tamen quid purpura rubra vexatis frequentius accidere solet: ita purpura alba in habitu corporis comparante, non protinus malignitatis symptomata silent, nisi fortassis eam benignam vocare velis, quæ interdum, mitigatis maximam partem malignis symptomatibus, & ægrotante in statu convalescentiæ constituto, hinc & inde minimarum pustularum albarum forma efflorescit. Sed enimvero & hanc a residuo febris acutæ fomite ortum traxisse, quis est, qui non animadvertat? Ceterum febris acuta, qua cum purpura maligna est complicata, non semper ejusdem est indolis: siquidem interdum ardore totum corpus adeo est perfusum, ut febris ad ardentis naturam propius accedat, alio vero tempore in externo corporis habitu æstus ille febrilis modicus mirisque admodum est, ut vix sentiri interdum queat; quale quid in febribus malignis non raro observare solemus, id quod probabiliter ægri temperiei, qua ille ad orgasmum & ebullitionem sanguinis magis minusque est proclivis, aut etiam variæ malignæ materiæ qualitati debetur. Interim cum nostra per totum morborum decursum raro intenso febrili æstû adfligeretur, merito febre eam malignis accensemus. Neque vero opus fore opinor, quævis malignarum febrium symptomata ordine hic recensere: sufficiat saltem hic me-

minisse, nostra nulla diarrhoea, nulla hæmorrhagia, nulla angina, sed ex insuetis symptomatibus saltem hysterica passione cum torminibus intestinorum conjuncta, paucis lochiorum fluxu & mensium obstructione laborasse.

§. VII.

Quod ad variolas attinet, equidem & hæc sunt nonnisi pustulae cutaneæ, tamen cum earundem basis sit lata, rubore inflammatorio perfusa, atque pedetentim in vesiculas sphaericeas, plus vel minus acuminatas, respectu purpuræ multo ampliores, pusque continentes eleventur, facile eadem cognosci & a purpura discerni possunt. Ceterum variolæ modo in benignas & malignas, modo in discretas & confluentes, modo in stabiles & fugaces, modo in depressas maculisque nigris conspersas dispescuntur, quarum speciali explicationi brevitatis ergo non inhærebimus. Id vero ex morbi historia adparet, variolas nostræ ex malignarum fuisse genere, ita tamen, ut eadem tanquam discretæ justum excretionis, suppurationis & exsiccationis tempus observaverint.

§. VIII.

Nolo jam justo scrupulosius in tempus, quo purpura vel variolæ innouerunt, inquirere, præ ceteris vero Cl. *Freind* (a) variolarum natales progressusque curiose admodum litteris consignavit. Sed id silentio præterire nequeo, purpuram anno circiter quinquagesimo quinto proxime elapsi seculi, tanquam novum puerperarum morbum a Cl. *Welsch* (b) in scenam fuisse productam. Uti vero iste adfectus tempore illo tanta atrocitate sæviebat, ut multæ puerperarum in ipso ætatis flore præmaturam obierint mortem: ita ab illo tempore non modo puerperas, verum tenellos etiam adultosque utriusque sexus adortus est, atque etiamnum frequenter incolas infestat, hac saltem intercedente differentia, quod ex eodem, genio ejus clarius patefacto, multo plures quam olim convalescant. An vero id mali ante annis non ita multis ex nostra regione in Brandenburgicam, per contagionis modum, uti Cl. Actorum Berolinensium *Auctor* (c) opinatur, migraverit, iis potissimum Medicis, qui ante tempus illud ægros non tantum Berolini, sed & aliis in regionibus Brandenburgicis degentes diligenter visiterunt, dijudicandum relinquo.

§. IX.

Quæ sit ratio, cur nostra tam frequenter in febrem malignam exanthematicam.

(a) De purgantibus in secunda variolarum confluentium febre adhibendis *Epistola* Rotterodam. 1720, edita.

(b) *Historia medica novum istum puerperarum morbum continens, qui ipso die Extolli dicitur.* Lips. ann. 1656, edita.

(c) Vol. 2. *hist.* 1.

maticam reciderit, ita ut morbus hic complicatus ad decem hebdomadas, & quod excurrit, protractus fuerit, aut quæ sit causa, quæ febri malignæ & exanthematibus variis fomitem præbuerit, explicatu perarduum est atque difficile. Interim maxime dolorificam molarum excretionem, & imprimis sanguinem in utero restagnantem (parum enim cruoris post molarum exclusionem excernebatur,) malis omnibus occasionem subministrasse, a ratione non adeo abhorreere opinor. A qua sententia eam ob causam non facile discedo, quia exquisitissimi uteri cruciatus quamlibet purpuram ac variolas tanquam prodromi nunquam non præcedebant, ac iis demum penitus confopitis, quævis malignitatis symptomata plene remittebant. Quomobrem vero videtur simillimum, periodo purpuræ unius peracta, interea temporis sanguinem adhuc dum in cavernosa uteri substantia stagnantem malignitatis characterem contraxisse, atque non modo dolores movisse, verum miasmatis etiam malignis reliquum sanguinem contaminando, febri æque ac novæ purpuræ & variolis occasionem dedisse. Etenim a veritatis tramite me non adeo aberraturum fore confido, si miasma quoddam malignum vel in corpore genitum, vel extrinsecus advectum in istiusmodi febribus peccare statuum: ita enim fieri solet, ut mixtura sanguinis turbata, ejectæ extra mixtionis ordinem mobiliore, ignæ & elasticæ particulae in lentescentes arietantes ejusmodi malignam fermentationem accendant, a qua vitalis circulus pro ipsius sanguinis temperie intensius remissiusque cum majori minorique incallescencia intenditur, varieque turbatur; unde postea plurima eaque graviora promanare solent symptomata, quæ nocivis particulis per varia emunctoria nunc sensibiliter, nunc insensibiliter evacuatis, atque sanguine ad debitas mixturæ leges redeunte, paulatim mitigantur obmutescuntque. Et licet ex fœtore, pruritu & exanthematibus judicari quodammodo possit, istiusmodi malignum miasma sulphureo-salinæ esse naturæ: nihilo tamen secius sic nondum natura ejus clare patet; siquidem cum variolæ, purpura alba, purpura rubra, petechiæ similiaque exanthemata materiam calore & indole variam complectantur, quamlibet ejusmodi febrem exanthematicam a definitæ naturæ materia seu miasmate maligno oriri & foveri, veri quidem est simillimum, sed in quo discrimen ejus consistat, & quo nomine idem ipsum miasma, indolem ejus speciatim declarante, sit appellandum, supra captum nostrum longissime positum esse opinor.

§. X.

Hæc quoque est ratio, cur Medici, abstrusissimis causis eruendis vix ac ne vix quidem pares, in definienda hujus generis febrium causa parum concordantes sint atque unanimes, suis speculationibus forsan plus damni, quam emolumenti praxin exercentibus adferentes. Id quod Cl. *Freind* (d)

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

Q 9 9

hifce

(d) *Præfat. XV Hippocrat. de morbis popularibus lib. 1. c. 3. præfix.*

hiscæ exprimere videtur verbis: *Vides, inquit, ut simplex omnino ac perspicua sit illa, quam Hippocrates secutus est, scribendi ratio: perpendamus paululum, quam demum tenuerint, qui omnem de febribus doctrinam expoluisse jactitant, recentiores: Quorum hoc esse vitium commune advertis, quod ut suo ingenio indulgent; ita commentitiam quandam philosophiam sectantur, ut ad quamcumque sint hypothese[m] quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerescant: ad eam tu[m] signorum omnium, tu[m] remedium rationem detorqueant. Itaque apud eos causam febrium deductam legimus, ab humorum putredine, ab archæi accensione, ac sanguinis fermentatione, ebullitione, effervescentia, a sulphuris & nitri incendio, a turbata sanguinis mixtione, & spirituum æthereo, a succi pancreatici acore, a globulis rubris in motum excitatis, a spirituum vitalium expansione, a miasmate quodam deleterio, quod spiritus animales contaminat; inque eorum systemate delitescit. Horum ergo, pergit, nil quicquam me intelligere posse, plane profiteor. Neque vero multum lucis nobis accenditur, si cum Sydenhamio (e) existimemus, quod febris nihil aliud sit, quam naturæ conamen, materię morbificę exterminationem omni ope molientis: aut si febriles motus ab ipsa natura ad materiam, corpori putredinem vel ruinam minitantem, disjiciendam expellendamque excitari, cum aliis arbitremur. Etenim uti naturæ vocabulum novis disceptationibus occasionem dat: ita si etiam maxime in definienda natura conveniamus; æque tamen obscura manet materię indoles, in cujus gratiam natura motus febriles suscitare dicitur.*

§. XI.

Quantumvis vero purpuræ malignæ & benignæ exanthemata, quoad externam faciem, aliquid similitudinis habere videantur, existimaverim tamen, materię qualitatem unam eandemque non esse. Id quod variolæ imprimis perspicue declarant. Posteaquam enim methodus, variolas per inoculationis seu transplantationis modum excitandi, innotuit, certe qui (f) hujus rei curam gerunt, eo operam navare solent, ut pus non ex confluentibus malignisque, sed ex discretis benigniorisque indolis pustulis eliciant colligantque: atque hoc imprimis vulnuscule hinc & inde cuti illius, in quo variolas excitare animus fert, ex instituto antea inflictæ innungant; ita fieri solet, ut variolæ non ita numerosæ, nec gravioribus symptomatibus stipatæ, sed more benignarum in cute efflorescant, secus ac observatur, si ex malignæ indolis variolis materia exenta eam in finem adhibeatur. Ex quibus non modo diversus materię variolosæ genius, sed & id, quod supra monuimus, satis aperte conspicitur, quod nempe quælibet febris exanthematica peculiare miasma involvere videatur.

§. XII.

(e) *libr. de morb. acutis. Sect. cap. I.*(f) *Conf. Dissertationes in novam, tutam ac utilem methodum in inoculationis seu transplantationis variolarum. Lugd. Batav. 1722. edit.*

§. XII.

Supervacaneum duco, signa diagnostica prolixè in præsentī enarrare, præcipue cum ea in historia morbi jam tum commemorata fuerint: id vero silentio præterire nequeo, in toto morbi decursu non mediocri quidem vitæ periculum comparuisse, salutis tamen recuperandæ spem simul emicuisse. Etenim uti exanthemata quævis stabilia erant, nec pessimæ notæ, sua tempora ratione diarrhœa, angina, summa linguæ ariditate, epilepticis insultibus, respiratione summe anhelosa, subsultatione tendinum, pulsu arteriarum nimis debili & vermiculari, sopore profundo & inexpugnabili, sensuum torpore complicata: ita certe ipsa ægra, reliqua malignæ febris symptomata patienter ferens, spem de aquirenda sanitate haud abjiciebat, quam etiam divina adspirante gratia, auxiliis tum diæteticis, tum pharmaceuticis ufa paulatim recuperabat.

§. XIII.

Atque hæc ipsa remedia ut jam ad examinis incudem nonnihil revocemus, ordinis jubet ratio. Sane in nostra animi tranquillitatem merito laudamus. Nam uti pusillanimitas, timor, ira, aliaque graviora pathemata, in sanis non mediocres turbas excitant, animumque reddunt inquietum, corpusque inquietantem: ita si quis in febrem malignam delapsus, in mediis anxietatibus tranquillioris est animi, criticos motus, quos natura molitur, non turbabit, sed eo ipso promovebit. Neque vero fiducia, quam nostra in medicum & medicam artem posuit, minorem meretur. Quodsi enim quis hæc omnia nauci faciens, repugnante animi sui inclinatione, atque ideo non sine nausea & commotione medicamentis utatur, iusta tempora eadem assumendi negligat, aut ea susque deque habens plane abjiciat, quid boni ex hac perversa vivendi ratione sperandum, aut quid mali inde sit metuendum, nemo non vel me tacente, suapte intelligit sponte.

§. XIV.

Nec in eo erravit nostra, quod alimentorum solidorum nihil adsumferit, jusculis, cerevisia tenui & ad teporem inclinante, ut & infuso foliorum thee contenta. Vix enim ac ne vix quidem eorum morem adprobare possumus, qui ex inedia ægrum interiturum fore sibi perperam persuadent, ideoque cibum eidem obtrudunt, quem tamen non adpetit, sed averfatur, nec propter stomachi imbecillitatem digerere commode potest. Cum jusculis potuque res aliter longe est comparata. Præterquam enim quod ipsis vis nutriendi deneganda non est, non mediocris quoque iisdem

virtus alterandi competit. Profecto pessima inter signa merito refertur, si æger non obitante oris linguæque ariditate, sitim non sentiat, potuque perpaucis, & non nisi admonitus vel invitatus utatur: sic enim fieri solet, ut sales in corpore magis acuantur, humores paulatim nimium lentescant, particularum nocivarum acque ac aliarum secretio & excretio impediatur, omniaque in deteriora ruant. Itaque nostræ vitio vertendum non est, quod siti plene fecerit satis, usuique potus largo indulserit, ita ut aliquando intra viginti quatuor horarum spatium, potum ad mensuras quatuor, quinque vel sex adsumferit: siquidem hac ratione fieri arbitror, ut alvus magis sit expedita, urina copiosa nec ita tincta egeratur, sudores minus debilitent corpus, febrilis ardor mitescat, & sanguinis moles ita attenuetur, ut per vasa liberius devehit, secretioque & excretio facilius peragi queat. Interim hæc omnia cum grano salis sunt accipienda. Namque æger male sibi confuleret, si poculum magnum sine respiratione exhaustire, immodicaque potus uno impetu adsumti quantitate stomachum enervare, aut ad ebrietatem usque bibere velit: sed necesse omnino est, ut partitis vicibus potum modice sumat, viriumque stomachi rationem simul habeat. Neque vero culpanda est nostra, quod potu ad teporem inclinante usa fuerit. Quemadmodum enim potus gelidus ægris nocumento est insigni: ita continua ejusdem calidi ingurgitatione corpus præter necessitatem aut non sine damno nimium incalescit, & quævis symptomata exasperantur, motusque critici non raro turbantur. Equidem me non latet, decoctum corn. cerv. ebor. hord. scorzon. &c. ab haud paucis eximie commendari: sed neque id ignoro, ejusmodi potum medicamentosum febribus apprimè accommodatum, non paucos ægrotantium mirum in modum averfari; ad quorum classem nostram merito referimus, quippe quæ solam sibi expetebat cerevisiam tenuem. Nec quidem male. Hanc enim crassa longe esse præstantiorem, genius ejusmodi febris non obscure indicat. Præterea optime egit, quod quotidie potum haud mutaverit, vel uno die cerevias, colore, sapore & indole varias sumferit: id quod vix fani, nedum desperanter decumbentes, impune ferant.

§. X V.

Quemadmodum ejusmodi affectibus egregie conducit, si in diaphano statu conservetur æger: ita non sine gravi causa aer frigidus & æstuosus improbat; etenim illo pustularum excretio impeditur, vel excretæ retropelluntur, hoc æstus febrilis nimium intenditur, sudor immodicus movetur, pectoris angustia augetur, ægerque extreme debilitatur. Quare temperatus aer omnium videtur convenientissimus, in quo tamen nostra haud degit, in hypocausto probe calefacto commorata. Sed enim vero si perpendamus, tempestatem illius temporis perfrigidam, ægram raro æstu intenso adfectam, in frequentiora animi deliquia delapsam, atque ideo non

non mediocri frigoris sensu perfusam: certe calor, aliis paulo ingrator, nostræ gratus fuit acceptusque, nec fortassis eidem quicquam mali peperit. Siquidem & calor gradus ad ægri constitutionem ac consuetudinem, nec non mali indolem esse restringendos, quis est, qui nesciat? Interim in lecto cubans, subuculaque induta brachia extra tegumentum exserta servabat, nec facile iis capitique ac collo culcitra plumæ probe calefactus imponi patiebatur: qua intempestiva serviendi promptitudine alias sexus imprimis sequior vel ad minimum aëris accessum abarcendum plus exaltationis nocivæ incendit, quam si æger oneribus illis liberatus in aere satis calido degat.

§. X V I.

Ex fonte chirurgico remedia fuisse depromta nulla, ex morbi historia elucet: id quod fortassis reprehensionem meretur; præcipue cum venæ sectionis vires in ejusmodi febribus a quamplurimis miris extollantur præconiis. Atque ut ingenue fatear, exclusis molis, parcoque succedente & plene cessante sanguinis fluxu, apposite ante febris malignæ invasionem venæ sectio adhiberi potuisset. Cum enim uterus post molarum exclusionem a sanguine impuro non rite fuerit repurgatus, fortassis venæ sectionem id commodi potuisset obtineri, ut lente per cavernosam uteri substantiam progrediens, aut hinc & inde stagnans sanguis discuti, & vitali circulo restitui potuisset. Sed cum id remedii genus, nescio quo casu, fuerit neglectum, dubito omnino, an idem ipsum in progressu morbi locum invenerit. Sane, ad Cl. *Freind* (g) aliorumque mentem, sanguis, cum adparent variolæ & morbilli similiaque exanthemata, & febris, aliaque graviora symptomata non cessant, emittendus omnino venit: præcipue cum sit experientia comprobata, sanguinem eo morbi tempore ex naribus aut ex uterinis viis fluentem permultis salutis fuisse: manifesto satis indicio, quod hoc auxilii genus natura aliquando desideret. Accedit, quod salutari hoc auxilio ex mediis veluti orci faucibus non pauci fuerint erepti. Et licet experientia pariter nos doceat, ex spontaneis sanguinis profluviis, nec non venæ sectione eo tempore adhibita ægros mox interiisse: propterea tamen usum ejus non ita formidandum, multo minus rejiciendum esse, modo laudatus *Freind* opinatur: *Quid enim absurdius, inquit, quam ubi certum alioqui periculum imminet, dubitare, an ea sit adhibenda medicina, quæ sapissime quidem salutem ægrotanti attulisse comperta est, medentis autem spem aliquando fefellerit?* At vero quantumvis facile patiar, quilibet hoc in passu genio suo ut indulgeat, tamen cum ipsi act hujus remedii patroni usum ejus indiscriminatim haud adprobent & nostra, nec plethora, nec pleuritide, aliaque inflammatione, nec orgasmo sanguinis

Q 9 9 3

in-

(g) de purgantibus in secunda variolarum consuetudine febre adhibendis epistola.

intenso, laboraverit, & præterea moles sanguinis decursu morbi non aucta, sed imminuta, viresque haud mediocriter attritæ fuerint, cur deficiente certo indicante, & aliis circumstantiis venæ sectionis usum dissuadentibus, ambigui a modum eventus remedium hocce adhiberi, tutioraque negligi debuissent, causam ego non video satis idoneam.

§. XVII.

Præterea ex morbi historia patescit, præter clysmata nulla ex fonte pharmaceutico topica fuisse desumpta. Id quod minime adprobabunt, qui vesicantia ex cantharidibus parata in hisce febribus magnificiunt, quos inter laudatus *Freind* (h) haud postremum occupat locum: *In febribus*, inquit, *acutis tutum maxime atque expeditum auxilium præstant vesicantia; quæ quidem, licet materiam febrilem a cerebro potentissime avertant, fluxiones tamen ceteras, sudorum præcipue atque urine, sæpenumero juvant, saltem nullo unquam modo reprimunt. Neque in eo percuriosius hærendum, ut semper ad ægroti habitum aptentur: quæcumque enim fuerit corporis constitutio, utcumque sive bile, tenui sanguine fervidior, si febris ultra modum sævierit, levia incommoda non tanti sunt, ut de vita interim ipsa non sinas solliciti. Sæpiissime enim in id discriminis res venit, ut nihil, nisi a vesicantibus, spei reliquum sit.* Itaque ægrotorum, & imprimis medicorum istud remedium fugientium molliem reprobat: *Sed hoc fortasse, scribens, ægrotantium imbecillitati dandum, ut, cum suadente natura dolorem maxime reformident, etiam a medicina, quæ vix sine aliquo dolore proficit, refugiant. Eadem in medente mollietis adeo non ferenda, ut maxime in vitio sit: quem sane, humanissimum licet, ubi vitæ periculum immineat, potius tormentis vicem præbere decet, quam huic cubantium timiditati subscribere.* At enimvero uti prælaudatus vir ipsemet fatetur, cantharides alexipharmaca virtute haud pollere, ideoque materiæ febris malignæ corrigendæ non sufficere, & præterea in efficacia earundem explicanda doloris aut feri, quod vesicæ ruptæ plorant, rationem habet non ita multam, potiores vires a sale earundem sanguini immixto & coagula dissolvende deducens: mirari pene convenit, cur sine discrimine in quibusvis febribus acutis paulo atrocius sævientibus usum vesicantium tantopere commendet. Crediderim potius, ea aliquando esse eximii usus, aliquando autem supervacanea aut plane nociva. Etenim quando febris cum sopore pene inexpugnabili est conjuncta, atque humores crassi viscidique ad coagulationes stagnationesque hæc disponunt, certe vesicantia dolorem excitando, feri impuri portionem evacuando, coagulaque dissolvendo interdum præsentaneum ægrotanti adferunt solamen. Quando autem is dies noctesque vigiliis torquetur, sanguis nimis est æstuosus, aut ad dissolutionem & colliquationem proclivis

(h) *Commentar. 9. de febrib.*

infructuosum perniciosumque vesicantium esse usum præter experientiam multiplicem, *Cl. Baglivi* (i) imprimis perspicue docet. Itaque cum ex morbi historia constet, nostram gracilioris ceteroquin constitutionis sopore haud fuisse detentam, eandemque sudorem emisisse largum, ita ut colliquativi sudores præ foribus veluti pulsarent, non citra fonticam causam vesicantia insuper fuere habita.

§. XVIII.

Quod ad medicamenta interne data attinet, ea quidem, uti in historia morbi videri est, varia fuere. Quoniam enim specificum contra febrem malignam spissis adhuc tenebris circumfusum occultatumque latet, necesse est, ut pro circumstantiarum varietate variis quoque utamur remediis. Sed id dolendum maximopere, farragine remediorum medentes obrui, eosque in eligendis ordinandisque remediis percaro concordēs esse atque unanimes. Sane qui vires naturæ perpendunt probe, atque has solas, post habito quorumvis remediorum adparatu, febri purpuratæ aliique acutæ sanandæ interdum sufficere animadvertunt, ii omnes ingenii nervos eo intendunt, ut ne motus secretorios excretorios aliosque, quos natura in ægri salutem molitur, intempestiva medicatione turbent, totum negotium fortassis perlubenteripsis naturæ viribus committentes; ita ut officiosi spectatoris potius, quam artificis medici munere perfungi malint. At vero licet natura sit optima morborum medicatrix, vitalique motu extincto, nihil amplius superfit auxilii, tamen cum vires naturæ profligandis istiusmodi morbis persæpe nullatenus sufficiant, motusque, quos ea molitur, non semper sint critici, sed in perniciem ægri multoties vergant: profecto medici utique est, ut motus criticos juvando, perversosque corrigendo naturæ judiciose succurrat. Id vero ex animi sententia præstare poterit, si ad vitalis sanguinis motus, symptomatumque concurrentium qualitatem, suam medendi methodum, utpote aliis omnibus arcanis antidotisque longe multumque præstantiorem, diligenter instituat.

§. XIX.

Terrea diaphnoico-antispasmodica, papaverina, cinnabarina, nitrataque tute cauteque permixta, adque formam pulverum vel potionum præscripta, data fuisse nostræ, ipsa morbi historia indicat: nec quidem, ut nos opinamur, male. Cum enim hujus generis remedia exæstuantem sanguinem temperent, coagula dissolvant leniter, spasmis resistent, acridinem humorum emendent, & diaphorisin blandam sine exæstuatione moveant, adeoque opus naturæ promoveant egregie, variis symptomatibus

(i) *Dissertat. de usu & abusa vesicantium.*

obviam eundo: illa interdum sola febres ejusmodi acutas, easque etiam cum exanthematibus complicatas depellendi vim habere atque virtutem, res loquitur ipsa. His ipsis si essentiam quampiam alexipharmacam simpliciore vel magis compositam inprimis deservescente æstu febrili addere quis velit, me minime dissentientem habebit. Sed ex eadem historia constat, præterea castoreata, myrrhata, volatilia spirituosa & urinosa, ut & a-nodyna, quæ tamen non pauci omnia iis in adfectibus haud parum improbant, separatis temporibus ægræ nostræ fuisse porrecta: itaque a præfenti instituto haud alienum fore arbitramur, si de his paulo distinctius agamus.

§. X X.

Et quidem quod ad castoreata & myrrhata attinet, hæc statim post molarum exclusionem fuere præscripta: eum in finem, ut & dolores mitigarentur, & fluxus sanguinis parvus promoveretur. Sed irritum eorundem fuisse usum, ac brevi post ægram in febrem malignam purpuratam esse delapsam, historia docet. Sane non desunt ex neotericis, qui hanc medendi methodum tanquam noxiam rejiciunt, ipsius ex illa purpuræ deducere originem nulli dubitantes. Verum profecto non temere mihi persuasum habeo, culpam insequentis mali a longe alia causâ derivandi infanti medicamento adscribi quam sæpissime. Ponamus puerperæ cuidam, paucis lochiorum fluxu ac doloribus post partum intensis laboranti, castoreata & fortassis myrrhata tanto cum successu fuisse præscripta, ut restagnans sanguis uberius profluxerit, & dolores paululum mitigati penitus remiserint. Accidit autem, ut, puerpera in præcordiorum anxietates, & ut paucis me expediam, in purpuram malignam delapsa, alius quidam advocetur medicus, præjudicata inprimis opinione imbutus, prædictaque remedia calidiora nauci habens: hic mox purpuræ culpam, cum omnibus pravis symptomatibus, in medicamina ad mentem ejus admodum nociva, rejiciet omnem, non reputans secum, puerperis sæpissime castoreata & myrrhata cum euphoria & citra purpuram insequentem ullam exhiberi, & multo plures puerperas, quibus ne tantillum quidem castorei vel myrrhei datum est, in purpuram incidere: non obscuro indicio, purpuram ab alio longe principio oriundam minus considerate ab infanti deduci medicamento.

§. X X I.

Neque vero existimaverim, analeptica spirituosa, & volatilia urinosa, in morbi historia commemorata, in istiusmodi morbis prorsus esse contemnenda. Licet enim iis vis massam humorum paulo intensius movendi exagitantique competat, atque hinc nonnulli recentiorum usu eorum crisi, quam natura paulatim molitur, turbari, æstumque una cum cæteris sym-

ptomatibus intendi, non sine ratione opinentur: nihilominus tamen, dummodo tempora & circumstantiæ purpuræ observentur callide, tantum præbet, ut remedia hæc funestis illis malis præbeant ansam, ut potius naturam a crisi desectentem ad eandem reducant. Quamobrem is omnino in medendi methodum impingeret turpiter, qui purpuram aut nondum aut jamjam comparentem calidioribus hisce omni expellere nifit, & non obstantæ æstu febrili insigni, talia nimis præcipitanter inconsiderateque præscribere vellet: utpote quibus sanguis jam tam exæluans in multo rapidiorem concieretur motum, & quævis symptomata exasperarentur. Verum enim vero cum febre maligna correpti sæpe non æstuent, & aliquando summe sint debiles, nec mediocri frigoris sensu perfundantur, inque frequentiora animi deliquia incidant, aut propter retrocedentia exanthemata anxietatibus verbis vix satis exprimendis adficiantur, an eo tempore lente progredientem humorum massam cardiaca spirituosa, & volatilia urinosa nimium exagitent, ego valde omnino dubito: potius existimans, iisdem læsum lentumque ac impeditum humorum motum instaurari, naturæ in gignenda crisi majus robur conciliari, ac funesta mala, immo mortem fortassis ipsam præcaveri. Quamobrem jam recitata remedia non per universum morbi decursum, sed necessitate duntaxat id exigente, præscripta, eaque non sine insigni fructu usurpata, si quis atro notare carbone velit, quid agat, quidve sentiat, parum pensi habere videtur.

§. X X I I.

Ad opiata quod attinet, & ea nostræ quandoque fuisse præscripta, in morbi historia retulimus. Sane haud pauci omnium opiatorum usum in febribus malignis damnant, rati, iis ad statim fatalem disponi humores, naturamque in crisi molienda reddi justo segniorem, aut lethifero torpori occasionem dari: atque crediderim ego implet, sine urgente indicante opiatum non temere adhibendum esse, tametsi Sydenhamus (k) aliique, contra communem sententiam, opiatum in omni pustularum eruptione promovenda vires haud mediocres attribuunt; nihilo tamen fecius, quando dolores, uti quidem in nostra, dies noctesque sævientes somnum dispellunt omnem, hincque metuendum est, crisin non modo hac ratione impediri, sed & vires jam labefactatas tandem consumi penitus, certe opiata refracta doli exhibita miseris iis solamini esse maximo, locupletem habeo testem experientiam. Itaque cum idem morbus non semper ejusdem sit indolis, neque iisdem symptomatibus stipatus incedat, certe methodum medendi pro illius & horum qualitate solerter esse variandam instituendamve, omnes cordati facile mecum fatebuntur. Et sane anceps dubiusque hæreo, an ii maturo consilio, aut arti medicæ consulant, qui sine ullo discrimine in opiata, cardiaca spirituosa, aliaque paulo generosiora remedia debacchantur, discrimen pene nullum usum inter & abusum horum remedium admittentes.

(k) De pestilent. cap. 7.

Diffut. Medico-Pract. Tom. V.

R r r

§. X X I I I.

Sed cum ægra nostra quinquies in febrem malignam serie non interrupta reciderit, quæstio tandem non immerito movetur, an recidivæ congruis remediis occurri potuisset? Sane Cl. *Freind* in epistola de purgantibus in secunda variolarum confluentium febre adhibendis, in eo est totus, ut probet, secundæ febris atrocitatem purgantibus infringendam impugnandamque esse. Quare si contra secundam febrem data fuissent purgantia, fortassis ægra a tertia, quartaque ac quinta recidiva libera atque immunis permansisset. Et, ne quid diffitear, id experientia satis superque comprobatur atque testatur, interdum febrem purpuratam, variolosam, similemque cum diarrhœa ita complicari, ut hæc a principio ad finem usque perdurans exitium ægrotanti haud pariat: inde forte collegit auctor laudatus, diarrhœa artificiali materiam malignam non sine ægri levamento per inferius guttur evacuari, ægrumque e præsentissimo vitæ periculo hac ratione eximi posse; id quod postea pluribus quoque exemplis confirmat quorundam ex secunda febre desperanter decumbentium, quos purgantium usus præsentis morti eripuit. At enimvero tametsi diarrhœa cum febre ejusmodi complicata non semper sit lethifera, inde tamen existimandum non est, eadem semper febrem malignam reddi benigniorem: siquidem & eo tempore ad adstantium desperationem ex ea laborare ægros, præsertim exercentibus ignotum esse nequit. Immo vero aliquando exanthemata diarrhœa superveniente revocari, ægrumque ipsi vitæ discrimini exponi, aut penitus morte adfici, quis quæso est, qui ignoret? Itaque, nisi me omnia fallunt, ambigui admodum eventus erunt purgantia, contra secundam febrem data: id quod laudatus vir ipsemet non negat, ingenue potius fassus, nonnullos febris secundæ atrocitate, purgantibus incautum adhibitis, extinctos fuisse. Cum vero idem in ancipiti vitæ periculo anceps remedium experiri, quam nullum consultius ducat, hincque a purgantibus primario usum salutarem sperandum esse, sibi persuadeat unice: hæc ipsa tanti ab eodem æstimari, nemini temere mirum videbitur. Sed enim vero hanc medendi methodum multiplex experientia nondum confirmavit, pluresque cum secunda febre, neglectis purgantibus, rediisse in gratiam, certum mihi exploratumque est. Nostræ sane Deus adeo fuit propitius, ut quintam febrem acutam exanthematicam ex animi tandem sententia superaverit.

T A N T U M.

JO.

CLXXVI.

JO. GODOFREDI SALZMAN,

HISTORIA

PURPURÆ MILIARIS ALBÆ;

CUM PRIMIS ARGENTORATUM NOSTRUM

ET VICINIAM ANTE BIENNIUM FERÈ

INFESTANTIS.

Argentor. 6 Augusti 1736.

R r r z

P R Æ L O Q U I U M.

Circumspicienti Thēma Inaugurale, quod luci publica exponendi potestas a Gratiōsa facultate Medica mihi benevole concessa est, unus quidem vel alter casus medicus notatu dignior se obtulit; mox vero animum inde revocari, memor, prioribus me thesibus talem Lectori exhibuisse. Proinde jam labuit affectum quendam præternaturalem pertractare, atque historiam purpuræ miliaris albæ, sub finem anni 1734. & initium 1735. tot hominibus apud nos & in consiniis fuisse, quantum in meis positum erit viribus, tradere, idque eo magis, quo rariora in vetustissimis morborum annalibus ejus vestigia reperire licet. Neque etiam sat multa de hac febre posteris seculis annotata leguntur, quæ ante pauca demum lustra Medicis Observatoribus innotuisse creditur. Nostro die, cum satis & nimium pro dolor! cognita sit, de illa aliquot schediasmata in publicum prodierunt. Præ aliis David Hamilton Magnæ Britannia Regine Medicus Ordinarius plures easque utilissimas de febre hac militari observationes universamque medendi methodum peculiari nobis tractatu reliquit. Quod ejus, ut & aliorum institutum a proposito me detertere haud potuit, quo minus cum de hoc morbo generatim, tum etiam speciatim de genio, quem nosser tenuit, Speciminis Inauguralis loco aliqua in medium proferrem, eam etiam ob rationem, quia, quantum novi, idem argumentum hic loci ventilatum hucusque non fuit. Neque L. B. male interpretaturam esse confido hos Tyronis propria experientia destituti conatus, si intellexerit, aliorum observata defectum huncce meum abunde supplere, me etiam paratissimum esse, ea, quæ cum practica veritate minus conveniunt, ab illis, quorum major rerum medicarum usus est atque cognitio, monitum corrigendi. Quod superest, a summo Archiatro, velit qualicumque meo labori ex alto benedicere, eumque in proximi commodum dirigere, devotis precibus contendo.

S. I.

Purpuræ nomen accepit affectus noster a colore purpureo seu rubro, quo exanthemata per universum corporis habitum plus minusve disseminata sese offerunt, qualis fere in purpura sive pisce ex concharum familia, qui liquorem in faucibus alit tingendis lanis aptissimum, conspicitur. Quæ appellatio rubræ magis quam albæ alias sic dictæ convenit, minime illi albæ speciei, quam maculæ rubicundæ non præcessere. Miliaris nomine etiam insignitur, quia grana milii, rectius ova piscium quorundam vel figura vel magnitudine refert. *Job. Thom. Minadous L. 1. de febr. malign. c. 3.* eam lenticularem appellare mavult, eo quod

efflorescentiæ & figura & colore & mole lentium semen aliquando expriment, id quod autopsiæ rarius respondet. *David Hamilton Anglus tr. de febr. mil. c. 1.* morbum potius febrem vesicularem nominandum autumat, ea inductus ratione, quia efflorescentiæ vesiculæ sunt, primum sero limbo, dein subalbo perlarum colore non absimili plenæ; quæ denominatio de alba potissimum valet. Alii eum papularem, quoniam papulis similis excretio, aliqui morbillos igneos vocant, vid. *E. N. C. I. 6. obs. 42.* Germani præsertim Saxones eundem appellant *den Friesel* a panni asperi *Frieß* similitudine, quia cutis superficies ab earum eruptione aspera redditur, vid. *Christ. Jo. Langii Oper. P. II. c. 14. §. 9.* qualis etiam asperitas in cute a frigore constricta papillulis nerveis, radicibus pilorum aut etiam, uti plerisque anatomicorum persuasum est, glandulis subcutaneis eminentibus observatur, quod *Friesen* efferunt; quidam alii *das Hirsen, Pleber, Mesomarchici* & inter eos maxime Berolinenses *Kitteln* vocant vid. *Act. Berol. Dec. 2. Vol. 5. §. 3.* febrem etiam purpuram, quæ nostra in urbe ejusque confinis annis superioribus 1734 & 1735 grassata est, albam fuisse, aut ut curatius loquar mixtam, scilicet prævia rubra & alba succedanea uno ore consentiunt, quicunque ægrorum illa decumbentium curam habuerunt; id quod de potiore ægrotantium numero intelligendum esse censeo, utpote quem non lateat, aliquos etiam purpura rubra, paucissimos alba proprie, *Huldar.*

Definitio. Pelargo pellucida dicta laborasse. Est autem purpura miliaris alba febris continua, acuta, exanthematica, typum catarrhalis æmulans, plerumque maligna a sanguine ejusque materia potissimum lymphatica seu serosa corrupta originem trahens, cum papularum seu vesicularum eruptione conjuncta & subitaneo virium lapsu, præcordiorum angustia aliisque symptomatibus sæpius externa specie lenioribus & subdole ingruentibus stipata, partium internarum inflammatione frequenter comite vel subsequente.

§. I L.

An novus sit affectus? Antequam ad alia progrediar, a foro meo omnino alienum haud esse puto, paucis discutere, utrum affectus noster prisca etiam cognitum fuerit, an vero plane novus sit & superiore demum seculo natales suos habuerit, quod nostrates innuere videntur, dum frequenter in ore habent, *das Feßel sey eine neue Krankheit, man habe vor 50. oder mehreren Jahren nichts davon gewußt.* In veterum schola istum ne nomine quidem, nedum re ipsa perspectum fuisse sunt qui contendunt, imo & superiore seculo hoc exanthematicum genus nunquam a se visum, nec ab alio practico illius loci observatum fatetur *Car. Raygerus Phys. Pohnanens. in E. N. C. I. 3. obs. 281. & Joh. Conr. Brunnerus III. 7. & 8. obs. 206.* idem testatur, nempe sibi antea & ab eo tempore similes (de papulis seu vesiculis miliaribus loquens) nunquam in praxi conspicari da-

tum fuisse, an harum vesicularum alii mentionem fecerint Authores se quidem latere. Apud *Sydenhamium* & post ipsum *Mortonium*, Practicos in Anglia insignissimos variolarumque & exanthematicum scrutatores exactos nullum harum vestigium se invenisse addit. Occurrere tamen mentionem pergit sub purpuratarum titulo febris malignæ miliaris apud *Mich. Ettmullerum* his verbis: *Ubi corpus hinc inde minutis tuberculis instar milii gr. nis respersum apparet, vocatur febris maligna miliaris seu purpura, prouti grana sunt vel rubra vel alba; quæ alba puerperis solet esse molesta & lethalis vid. Prax. L. 1. S. 15. c. 9.* Quod *Thom. Sydenham* attinet, ille in schedul. moruit. de nov. febr. ingress. p. 651. meminit, a regimine paulo calidiorum petechias sæpe efflorescere, quandoque eruptiones miliares, quas vocant, in superficiem corporis se dispergere morbillos haud absimiles. *Acta Berolin. Dec. 1. Vol. 2. §. 1.* referunt, per omnes & singulos, quos retro numerare possumus annos illud exanthematis genus, quod ad purpuram refertur, & cujus pustulæ efflorescentes analogice miliares nuncupantur, his locis plane fuisse incognitum, postea vero hanc febrem cives Berolinenses adoriri & inchoasse & hactenus continuasse, ubi rationes huius progressus subjunguntur, & *Dec. 2. Vol. 5. §. 3.* memorant, Marchicos purpuram miliarem albam puerperis in Saxonia familiarem pro portento habere. Idem suo confirmat calculo *Corn. Celsus de re med. L. 1. præf. sæpe nova*, inquit, *incidunt genera morborum, in quibus nihil adhuc usus ostendit.* Alii contrarium statuentes & vetustissimis hunc morbum haud incognitum fuisse volunt, ipsi etiam *Hippocrati*, e cujus scriptis, quæcunque a posteris seculis inventa fuerunt, probare, ne dicam, extorquere allaborant, dum *Coac. Prænot. Text. 564. in anxietate laborantibus*, inquit, *celeriter velut ciclicum puncturæ in cutim erumpunt*, id quod *L. 5. Epidem. repetit & Pro-rhetic. L. 1. S. 11.* rubrorum exanthematicum mentionem injicit. Sed quis non videt, intelligenda illa esse vel de petechiis vel de tuberculis similibus istis, quæ ex urtica vel sudore nascuntur vulgo *die Nesselsucht*, de quibus *Exc. Lochnerus E. N. C. cent. 6. obs. 96.* an aspiedo Celsi, vel *uredo* *Plinii* & *urigo* *Vegetii* & *Apuleji* sit? disquirat. Magis idem comprobare volunt e verbis *L. 2. Epidem. S. 3.* quæ ita se habent: *Fiabant in febribus assivis circa 7. 8. & 9. diem aspretudines in cute miliaræa culicum morsibus maxime similes:* verum affectum hunc ab Hippocrate memoratum a nostro differre sequentia evincunt, scilicet mulierem nullam mortuam esse, cui hæc fiebant. Similia apud *Aetium, Actuarium*, aliosque leguntur. Quæ exanthematica *κερχαῖδα* a *Coo* dicta cum nostris magis convenire videntur. *Porschon tr. de purpur. morbill. & variol. pariter* concludit, purpuram in genere antiquitus omnino notam fuisse, sed mentionem illarum in scriptis vel ideo esse omitam, quod olim crediderint, esse vel symptomata febrium synocharum & malignarum vel crises easdem febres insequi solitas; imo si quis prætendat, eruptiones in cute tempore Hippocratis, Galeni, Alii cæterorumque Græcorum observatas cum nostris.

nostris non convenire, diversitatem regionum, vivendi rationem, aliasque causas utrobique ponderandas esse autumat. Eandem opinionem fovet supra laudatus *Lochnerus E. N. C. cent. 3. & 4. App.* putans istum, quod in aliis morbis fieri assolet, aliquando desisse, seque subduxisse, longa vero annorum peracta ferie rursus productum fuisse, ita ut quod de syphilide *Fracastorius* cecinit, purpuræ quoque applicari possit:

*Non semel in ferris vitam, sed saepe fuisse
Dicendum est, quavis nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit. Quoniam longeva vetustas
Cuncta situ involvens & res & nomina delet,
Nec monumenta patrum feri videre nepotes.*

Consentire etiam videtur *Christ. Jo. Langius Oper. l. c. & Bernh. Ramazzini de constit. epid. civit. Mutinens. in E. N. C. III. 4. App. p. 80.* his verbis: *Sicut in politicis, ut ait Tacitus, potius alii homines quam alii mores, ita in re medica potius aliud hominum quam aliud morborum genus.* Quod si febrem quotidianæ continuæ phlegmaticæ, item synochi putridæ nomine olim venientem, ejusque symptomata quis considerat, illam a malignis nostris parum differre deprehendet, adeo ut salvo aliorum judicio verosimile mihi videatur, priscis jam medicis non omnino ignotum fuisse affectum nostrum, posteris vero temporibus vel sub alio schemate ingruisse, vel prætermittam esse attentam ejus observationem, donec superiori seculo veluti resuscitatus & apertius per Germaniam inferiorem & Pomeraniam grassatus denuo fuerit, potissimum vero Saxoniam infestavit & Lipsiæ sedem veluti fixam habuerit. Qua vero ratione primum enata sit hæc febris & ab una regione in aliam transferit per Saxoniam velut epidemia vid. *Act. Berol. Dec. 1. Vol. 2. §. 1. & Exc. Alex. Camerarii Diss. de purpur. alb. maj. Tubing. 1723. habit.* Cur autem ante aliquot demum lustra apertius prodierit & subinde latius serpat, frequentissimo calido herbæ theæ & fabarum coffee potui adscribit *Cel. Frid. Hoffmann Med. Rat. Syst. tr. 4. p. 1. f. 1. c. 9. Hamilton l. c.* hanc febrem eadem malignitate ac petechialem apud Indos grassari annotavit.

§. III.

Qualis fuerit morbus?

Quidquid autem sit, de morbi nostri indole magis sollicitus dubio omni vacare puto, illum *continuum* febrem fuisse cum remissione quidem aliquali, sed absque intermissione reliquis continuis gradu & moribus diversam. *Uratlavienses Hist. morb. ann. 1702.* febres malignas etiam intermittentes observarunt conf. *E. N. C. cent. 1. & 2. obs. 163. & Laz. River. cent. 4. obs. 39.* e continua & intermittente complicatam vidit. Fuit etiam *acuta* & quidem e familia quotidianæ aut, ut alii volunt, tertianæ duplicis & cum

cum catarrhali seu quotidiana veterum phlegmatica magnam affinitatem habuit, ejus typum constanter servans. *Henr. Screti tr. de febr. cast. malign. & Jo. Lud. Apinus de febr. epid. que ann. 1674 & 1695 Herpsprucii grassata est* illam hemitritæ veterum (cujus histor. *Adr. Spigelius pecul. tr.* nobis exhibuit) non ab similem esse judicarunt; id quod de ipsorum morbo, non item de nostro valere largior, utpote cujus typus plane diversus erat. Eandem cum continente simplicatam non facile fuisse ex hæmorrhagiæ narium absentia suspicari licet. Erat quoque *maligna* seu mali moris tyrannidem suam longe lateque in multos exercens & inopinata strage jugulans, id quod subdola ejus indoles, de qua infra dicetur & symptomata præcipua non obscure indicabant, quæ magis, quam externa specie præ se ferebant, deleteria fuerant. Veteres morbos malignos vocarunt putridos, totius substantiæ, quam subrutum eunt, vel etiam morbos occultarum qualitatum vid. *Exc. Georg. Wolffg. Wedel. Pathol. Med. S. 1. c. 3.* Quo sensu & *Jo. Nic. Pecklinus L. 2. obs. 17* si quis morbus est, inquit, qui periculo, magnitudine & symptomatum novitate terret, est is profecto *maligna febris.* Quid malignitas sit inferius §. 14 & 15 enarrabo. Jam annotare lubet discrimen inter malignitatem essentialem sive intrinsecam, & accidentalem seu adscititiam, illa e morbi indole & essentia pendet, hæc vero causis accidentalibus, e gr. malæ medicationi debetur. Hoc vero experientia quoque comprobatur, malignitatis varias species diversosque speciei gradus pro anni tempore, tempestate, ægri constitutione & regimine, nec non medicatione multum differre. Nam & nostra pro varia malignitatis vehementia tragœdiam suam diversimode ludit. *Exanthematicam* illam fuisse nemo facile ambiget, nisi qui ægros hoc morbo decumbentes nullos vidit; utpote in quibus efflorescentiæ nunc pauciores nunc copiosiores rem ad oculum cuivis intuenti satis superque demonstrarunt, de quibus plura loquendi copia infra dabitur. Equidem non in omnibus præsentente licet hoc morbo exanthematica apparuere, quod ipsum incontinentiæ ægri regiminique justo frigidiori aut deficienti naturæ robori magna ex parte adscribendum esse reor. Non minus *epidemicus* fuit noster affectus & plurimos eodem tempore adortus, non modo intra mœnia urbis, sed & ruri longe lateque se extendens, sed haud absque discrimine, multos quippe hinc inde affligebat pluribus ab eo immunibus existentibus. *Ramazzinus l. c.* a febre epidemica maligna, quam descripsit, frequentiora in urbe quam in proximis agris funera, & plebem ruralem sine ullo ut plurimum remediî genere vim morbi eluisse narrat. Supra citatus *Fr. Hoffmannus l. c.* istam in certis tantum locis familiarem & quasi epidemiam stabilit, quod de nostro climate per Dei gratiam minime valet; utut inficiandum non sit, apud nos etiam hoc exanthematicum genus quandoque epidemice grassari, uti ante aliquot annos puerperis admodum infestum fuerat, quod aliis quoque morbis variolis & dysentericiæ familiare est, verum superioribus annis vix adeo longe lateque tyrannidem suam exercuit. *Asp. Disp. at. Medico-Pract. Tom. V.*

vero etiam *castrensis* dicenda haud immerito quaeritur? Febres malignae alias apud eos, qui castra metiuntur, haud infrequentes sunt, uti *Henr. Secreta de febr. castr. malign. Tob. Coberus obs. med. castr. hung. & Jo. Georg. Henr. Kramerus* copiarum Imperialium ad Rhenum educatarum Proto-Medicus de *morb. castr. epid. ann. 1734 & 1735* probatum eunt, quae pariter ac alii morbi iis, qui stipendia merent, interdum magis exitiales, quam hostis existunt. Mensibus Augusto & Septembri anni 1734. in confiniis nostris ob causas, quas infra allegabo, plura morborum genera, nempe diarrhoeae, dysenteriae, febres variae indolis, praeter aliis biliosae, tertianae continuae non exquisitae caput extulerunt, in quorum numero etiam malignas exanthematicas miliares extitisse experientia abunde docuit. Confirmat nos in hoc asserto schedium, in quo Dn. de Vermalle Chirurgus xenodochii Regii & militaris Spirensis primarius historiam morbi exposuit, quem *Illust. & Exc. Helvetius Consiliarius & Archiater Regius* febrium malignarum admodum funestiarum catalogo adscribere non dubitavit. Habuit ergo malum natales suos in castris atque a militibus inde redeuntibus, ejusque semina in corpore alentibus urbi ejusque civibus, inter quos degunt & ubi hybernabant, inde etiam ruricolis communicatum fuit, imo & aliquot civium nostrorum, qui vel in Xenodochiis vel in castris diu multumque versati fuerant, idem incurrerunt. Et hoc sensu *contagiosum* dici quoque poterit, quia plures uno eodemque tempore corripuit, non pauci etiam a commercio cum aegrotis praesente corporis dispositione, aut fastidio vel averfatione oborta idem sibi contraxerunt. Non vero adeo facile ex uno subjecto in aliud transit, quin plerique, qui a febricitantium servitiis erant, ab eodem immunes vixerunt, hinc purpuram febrem non adeo contagiosam ac reliquas exanthematicas esse *Fr. Hoffmann* experientia suffragante testatur. Longe vero absuit contagium sensu specialiore & stricte dictum, quo morbum pestilentialem vel ad eum accedentem non pauci intelligunt, quoque nostram etiam febrem nescio quibus de causis quidam insignivere. Quod si enim numerus eorum, qui ista decubuere, ineatur, & cum eo, qui saevitiem ejus haud experti sunt, comparetur, exiguus sane illorum erit. Rumor, qui de morbo contagioso hic loci & in confiniis grassante non minimam Germaniae partem pervolantaverat, inde forsitan ortum traxit, quod plures lautioris conditionis, interque eos etiam non pauci Medici, qui aliorum curam gesserant, in Libitinam censum venerunt. Modo dictis subjungo, affectum nostrum ad *morbos inflammatorios* non male referri, quod inter alia probat maxime phrenitis a meningibus cerebri inflammatis producta, tum & cardialgia atque singultus, quae in malignis saepius obvia ventriculum, diaphragma aut intestinum phlegmone affectum indicant; in puerperis uterus dispositione inflammatoria non raro tentatur. Pariter *lymphaticis* febribus a quibusdam accensetur, non eo quidem sensu, quo *Mich. Ettmullerus Coll. Pract. L. I. S. 15. c. 5.* quatenus sub se comprehendunt catarrhales benignas, lentas

item

item & hecticas, quin potius ex mente *Georg. Baglivi Prax. Med. L. 1. c. 9.* quae a feri seu lymphae dyscrasia natales sumunt, qua de re infra de causis agetur.

§. I V.

Genium morbi quod spectat, est ille si quis alius valde subdolos, ex *Morbi in-* tus blandiens intus saeviens; saepe pravum morem satis diu occultat, & *dolet.* clandestinas in intimis insidias struit, sicque & aegris & adstantibus nihil tale cogitantibus, imo & Medicis ipsis imponit, qui nihil insidiosi metuentes securi veluti sunt, dum opinione citius malum M. S. perreptat, inficit & levidenti etiam mora vires acquirit, atque aetionomiae animali interitum minatur, imo & praeter spem atque expectationem quandoque affert, aegrosque citius fere, quam aegrotare se sentiunt, in vitae discrimen praecipitat; idque frequentius contingit, si malum in incunabulis adhuc & prima infantia est, quod si vero plures hinc inde lecto affixit, & per aliquod jam tempus saevit, indole ejus curatius cognita sinisterior eventus cautiore plerisque reddit, ita ut, quoties aliquis de symptomatibus ipsi familiaribus conqueritur, mox de ejus accessu vel praesentia cogitent. *Bassianus Landus in Jatvol.* versipellem ejus morem his verbis depingit: *ad initia Medico facilis se malignus morbus praebet, sed progressu temporis virus habet, & clandestinis insidiis oppugnat, & nullum de se prius iudicium ferri permittit, quam exitum paraverit & oppresserit.* Et haec, quae modo dixi, de prima morbi invasione intellecta volo, successu morbi symptomata satis gravia se manifestarunt, in aliquibus per potiorem ejus decursu omnia mitiora fuere, quam ut periculum ingens ominari liceret, quod dein morbo mutato subito se prodidit, morte brevi subsequente. Quam ob causam Medici malitiosum ejus morem perspicientes morbum *πολύμορφον*, versipellem, proteiformem, insidiosum, subdolum & deceptorium recte appellarunt, hinc febrium nequitia seu *κακοήθεια*, quam *Cal. Aurelianus de morb. acut. L. 1. c. 5* allegavit, in hunc morbum maxime quadrat. Quare ei, quantumcumque etiam blandienti, nunquam fidendum, latet anguis in herba, quo tranquillior status prima fronte videtur, eo graviore vulnere saucium aegrum mox relinquit. Nonnunquam vero mox in initio vehementiam suam prodit, & gravissimis symptomatibus stipata adoritur, qua e momento in momentum invalescente aeger primis statim diebus de vita periclitatur; & haec ferocia tanta aliquando est, ut aegrotus de felici morbi eventu mox desperet, mortemque meditetur, adstantes pariter atque Medicum de eo valde sollicitos reddat atque terreat. Indolem hujus febris proteiformem inde etiam colligere licet, quod in primo insultu varias pro anni tempore induat formas & nunc hunc nunc alium morbum mentiarur, quem morem nostram etiam observasse experientia docuit. Quandoque eo modo invadit, ut a vulgo & aegris imperiioribus non nisi epheme-

meram subesse credatur, interdum sed rarius primæ accessiones intermittentium typum referunt, frequentius quotidianam vel tertianam duplicem æmulantur; nunc continentis larva incedit, non raro imprimis mensibus februario & martio pleuritidis vel peripneumonix vel pleuro-peripneumonix schema ludit, cum respiratione difficili & anhelosa strisq; sanguineis sputo permixtis; aliquando mense julio & augusto, sed rarissime cum dejectionibus dysentericis ingruit, sæpius affectuum arthriticorum & dolorum rheumaticorum faciem in assuetis præ se fert, aut cum iis complicatur, vid. *Act. Berol. Dec. 2. Vol. 5. §. 3.* qui dolores rheumatico-arthritici in multis nostra febre decumbentibus præcessere. Omnium frequentissime febrem catarrhalem cum gravedine, coryza & tussi conjunctam primum mentitur, de quo nemo ambiget, qui arctam ejus cum catarrhalibus malignis affinitatem sibi in memoriam revocat, vid. supra §. 3. quam faciem nostra etiam præ se ferre visa est. Ut taceam illam nunc veluti symptomata nunc veluti crisin in morbis obvenire, nunc vero morbum primarium constituere, id quod annotavit supra cit. *Porschon l. c.* E quibus fluit, 1) affectum nostrum plerumque schema induere illius morbi, qui ratione temporis anni congruus est, uti supra indigitavi, aut etiam qui populariter grassatur, 2) ratione subjecti, illum talem in principio indispositionem repræsentare, qua quisque plus minusve antea laboraverat, adeo ut in nostra quoque valeat id, quod de sua pronuntiavit *Apinus l. c. §. 3.* natales prorsus diversos & febris genium longe alium, aliumque multo symptomatum apparatus observatum esse, quin & a se ipsa multum dissimilem in incunabulis suis apparuisse.

§. V.

Differentia ratione ipsius morbi.

Differentiæ purpuræ considerandæ sunt ratione vel ipsius morbi vel aliorum affectuum, a quibus discrepat. Illarum aliæ sunt essentielles aliæ accidentales. Essentiales a causarum proximiorum & remotiorum varietate æstimandæ sunt, prouti enim istæ comparatæ, indoles morbi hunc vel alium genium præ se fert, quod uti de morbis generatim, ita quoque de malignis in specie tenendum est, qua de re in causarum tractatione quædam dicendi copia mihi dabitur. Impræsentiarum monere lubet specificam febrium malignarum æque ac affectuum serosorum differentiam nos magna ex parte latere, & inter desiderata medica haud immerito referri; cui enim Medicorum perspectum fatis est, in quo scabies a scorbuto, hic a lue venerea essentialiter discrepet, ita pariter differentia specifica morbi lorum malignorum, petechiarum, purpuræ & rubræ & albæ nondum satis cognita esse videtur. Accidentium intuitu affectus noster differt 1) ratione ætatis, quæ fuit consistens atque media, dum puerilis atque senilis ab eo immunis observabatur, & si forsan alterutram harum adoriebatur, mitior esse solebat. 2) ratione temperamenti, plethorici & sanguinei iique robustissimi fre-

frequentius ei obnoxii erant & facilius succumbebant, dum phlegmaticis tantum periculi inde non imminerebat. 3) ratione sexus, nostra febris majorem in masculino quam foemino stragem edidit, quæ alias puerperis valde infesta, malignior atque funesta est, id quod *Goth. Welschius in Diff. quam de morbo isto puerperarum novo Lipsiæ olim grassante habuit*, testatur. 4) ratione moris nunc magis nunc nimis maligna, interdum insigni nunc minore cum ferocia sævit, benigna ab *Etmullero Oper. T. 2. L. 1. S. 15. c. 9.* scorbutica dicitur; sic & supra laudatus *Hoffmannus l. c. & Diff. ejusd. de Gener. febr. §. 28.* purpuram in chronicam & acutam dispescit, illamque valde quidem molestam sed non periculosam nec febre stipatam pronuntiat, foeminis fluore albo laborantibus vel in quibus ob ætatem menses emanare familiarem. 5) ratione eventus, quo alia salutarem, alia vero funestum sortitur exitum, & quidem hunc crebriorem illo esse experientia docet. 6) ratione status ipsius, qui vel simplex est, si nempe papulæ miliares solæ sunt aliis exanthematibus exulantibus, quemque idiopathicum vocat *Cel. Fr. Hoffmann l. c.* vel complicatus cum aliis efflorescentiis, nempe purpura rubra, variolis, morbillis, petechiis, quæ vel præcedunt vel superveniunt in morbi augmento, rarius in principio sæpius in declinatione concurrunt, novoque periculo terrent, atque interspersa cernuntur vid. *Dav. Hamilton. l. c.* Eadem purpura alba synochis quoque putridis, ardentibus & petechizantibus accedit, & a modo laudato *Hoffmanno* symptomata nuncupatur, vel etiam symptomatice dicuntur papulæ, quæ mox initio morbi pullulant non copiose & inconstantes. Eo tempore, quo miliaris nostra sævit, petechiæ rarissimæ hinc inde observatæ sunt. De purpura aliis morbis superveniente vid. *Act. Berol. Dec. 1. Vol. 2. p. 16.* & singularem malignæ cum variolis complicationem *E. N. C. Vol. 2. obs. 147.*

§. VI.

Septimo ratione exanthematum purpura præcipue differt, & quidem colore, quo alia rubra, a morbillis malignis haud multum discrepans, *der rothe Friesel* alia alba, *der weiße Friesel*, quæ diversi iterum generis est, in una maculæ rubicundæ vesiculas præcedunt, quæ citius tardius erumpentes illarum medio insident paulo majores, quam quæ in quodam morbillorum genere observantur, ab iis stigmatibus rubris tota quandoque cutis rubet; & hæc stigmata cum papulis complicata procul dubio ansam præbuerunt loquendi formulæ vulgo solenni, dum semper in ore habent: *der Patient habe Flecken und Friesel.* Quod si vero rem recte æstimamus: stigmata petechiæ dicta a nostris toto cælo differre facile deprehendimus. In altera purpuræ albæ specie sola epidermis ejusque lamella exterior vesicularum seu papularum magis transparentium & crystallinarum forma elevatur maculis rubicundis omnino absentibus, hæc posterior proprio magis sen-

fu alba, aut juxta *Hulder. Pelargum passim in Obs. Clin.* pellucida appellanda, cum prior mixta magis sit & e rubra atque alba composita. Diff. crepat 2) quantitate tum continua, alia quippe ad lentis imo & majorem in magnitudinem excrescit ab *Al. Camerario pecul. Dissert. Tubing. 1723. habit.* purpura alba major vocata. Huc refer, quas supra laudatus *Kramerius in Comm. Lit. Norimb. 1735. heb. 22.* recenset, nempe ingentes in dorso vesiculas sero plenas, quasi a vesicatorio excitatae essent. Alia vero minor semen milii vix excedens, unde morbus nomen accepit; utrumque genus plerumque in eodem aegro conspicitur, ita ut minoribus majores interspersae sint. Tum differt quantitate discreta, qua modo paucae numero hinc inde dispersae, modo copiosissimae & per totam cutis superficiem denso agmine disseminate sunt, nunquam non discretae & absque cohaesione seu confluxu, qui variolis confluentibus solennis est. Molem pariter ac quantitatem diversam a subjectorum, temporum, locorum, similibusque circumstantiarum varietate esse docet modo nominatus *Al. Camerarius Diff. cit.* Omnes dum pullulant exiguae sunt, in valescente morbo ad decentem figuram, molem & numerum augentur. In mercatoris filio Parens meus ante plures annos rarioris spectaculo vidit maxime in artubus pustulas albas majores non pellucidas, sed opacas & materia purulenta consistentiae firmiter refertas, quales in ore & faucibus, in vola manus digitorumque extremitatibus *Dn. Juch. Prof. Erford. & Jll. Brumerius* intae variolarum suppurantes annotavit in *E. N. C. III. 7. §. 8. Obs. 206.* & haec forsitan illa est, quam *Act. Berol. Dec. I. Vol. 2. §. I.* cum pustulis quasi variolaceis complicatam nuncupant. Alias in suppurationem non abeunt papulae, sed ab attractu facile crepantes parum madoris aquei plorant, quem humorem adeo limpidum atque diaphanum feri potius aut lymphae, quam ex mente *Brumeri l. c.* succi nervei progeniem esse censeo. De numero earum addere liceat, quod *Exc. Stahl*o persuasum sit, a medicatione & regimine calidioris eas tum celeriter protrudi, tum etiam multiplicari posse, quae a leni methodo tardius aequae minores atque pauciores erumpunt. Quaestio etiam moveri poterit, an interna quoque viscera pariter ac cutis superficies hisce vesiculis obsideantur, pari modo ac variolis defaeri quandoque solent? Cujus decisionem ulteriori demortuorum inspectiioni, quae magna ex parte haecenus defuit, commendo; si autopsia id ipsum confirmat, ob indolem morbi nihil boni inde augurari possumus, utpote qua materia peccans ad externum corporis habitum velut emunctorium universale propelli debet. Cur vero illa ipsa non in hac febre uti in pluribus aliis sola diaphoresi expellatur, quin potius in papulas cum pruritu elevetur, cum eadem fere esse videatur cum sudoris aut transpirationis insensibilis materia, aliqui rationem quidem reddere allaborant, sed minus felici cum conatu, quia haec uti & alia multa ad *Survivencia* & intellectui humano imperscrutabilia merito referuntur, de quibus optime ratiocinantem vid. *Th. Sydenham Oper. S. I. c. 5.*

§. VII.

§. VII.

Sed & discrimen, quod inter purpuram nostram & alias exanthematicas intercedit, paucis indigitandum, & 1.) quidem discrepat a variolis, quae ordinarie pustulas majores, opacas, saniosas & pure refertas exhibent, saepius confluentes, cum ardore cutis & circulo rubicundo ambiente. Nothae quidem seu spuriae variolae pariter ac papulae miliares serum seu lympham in sinu suo gerunt, sed praeter quod symptomata multo leviora existant, paucae numero & mole majores esse solent. 2.) a morbillis, qui non facile ab exanthematibus miliaribus rubris seu mixtis modo erumpentibus distinguuntur, postea vero, ubi haec in vesiculas abierunt, difficilis non est diagnosi, praeripis si morbilli lati magis sunt; acutiores vero, *Spissibe Rottein*, & aliquatenus elevati externa specie propius, non vero omnino ad nostras papulas minores accedunt. Purpura rubra magis convenit cum morbillis malignis & vel figura vel symptomatibus ab eisdem parum differt. 3.) a febre petechiali, in qua efflorescentiae cutaneae plus minusve rubicundae vel lividae se offerunt intuentibus, nunquam in altum & papulas elevatae neque cutim scabram reddentes, neque sub squammularum forma decedentes, pulicum morsibus, si punctum in medio excipias, respondent. 4.) a febre urticata (cujus historia ab *Exc. Lochnero* descripta est) quae benignior & urticae parti similis exanthemata ampliora magis oblonga, opaca, cum rubedine inflabunda & pallore in medio, quaeque sine ulla noxa superveniente disparent atque iterum evanescent, neque aegrum lecto affigunt. 5.) a febre scarlatina, in qua color intensius rutilans continuo tractu cutim defaerit maculis latioribus, neque uniformibus ac sunt illae, quae morbillos constituunt, ac ad duos tresve dies tantum consistentibus, describente *Th. Sydenham Oper. S. 6. c. 2.* quamvis *Rob. Sibbaldus Scotus in Scot. Illustr. P. 1. L. 2. S. 2.* febrem quandam scarlatinam nostratium purpurae apprime convenientem exhibeat, quod de rubra intelligendum esse puto. 6.) a maculis scorbuticis cutis aequalitate, macularum amplitudine coloreque livido seu puniceo symptomatumque aut saltem febris gradu minore. Supra innui *Ettmullerum* purpuram scorbuticam asserere, de qua etiam vid. *Wedel. in E. D. C. I. 9. §. 10. Obs. 21.* quae analogice magis quam vere talis esse videtur. Item 7.) ab erysipelate, in quo cutis pariter intense rubet & nitet, post in flavum mutatur. non nisi unum vel alterum membrum affigit & non facile iterum penitus evanescit, pustulae etiam aut papulae in altum penitus evanescit, pustulae etiam aut papulae in altum elevatae absunt; pariter 8.) ab erythroide maculis pustularibus in altum etiam protensis multisque instar scabiosorum cum summa prurigine & aestu, quae quandoque in febricitantibus efflorescunt; nec non 9.) ab epinyctidibus *Pecklino* dictis, quae calore lecti inter sudamina provocantur prurigine molestae & in puerperarum pectore saepius conspicuae; tandem 10.)

*Differen-
tia
ab aliis ex-
anthema-
ticis.*

ab herpete tum miliari *κερχελας* dicto, qui tumor erysipelaceus, pustulosus, cutim in plures pustulas miliarys attollens, tum exedente seu *επισημερα* cutim & carnem subjectam proximam exulcerante atque depascente; denique 11) a peste ipsa, quæ febrium malignarum dirissima est, brevique interimit, præter bubones & carbunculos non facile tubercula aut maculas exhibet, & si isti exurgunt, a nostris exanthematibus facile a quovis distinguuntur. Differentias ab aliis forsitan petendas studio præmitto.

§. VIII.

Subjecta.

Traditis jam differentiis subjectorum theoria qualiscunque subjungenda venit. Equidem plurimos nostra febris adorta est, verum non sine discrimine ætatis, temperamenti, sexus, diætæ &c. Alias si epidemia est purpura, nullus fere sexus aut ætas prorsus immunis ab illa esse solet, invasit tamen præ aliis juvenilem & consistentem nempe homines in ipso ætatis flore & optimo sanitatis statu constitutos & athleticè antea viventes, ab anno ætatis vigesimo ad quadragesimum usque vel paulo ultra, rarius qui quinquagesimum prætergressi fuerant, eam ob causam, quia ætas illa ob constitutionem sanguinis orgasticam morbis acutis obnoxia magis est teste *Hippocr. S. 1. aph. 14. S. 3. aph. 29. & 30.* infantibus tenellis & pueris maxima ex parte pepercit, utut *Ach. Med. Berol. Dec. 2. Vol. 5. §. 3.* illam pro morbo infantili venditent, & *Schulzius E. N. C. 1. 6. & 7. Obs. 145.* purpuram epidemiam malignam infantum exhibeat, ætate etiam multum provecitis & aniculis decrepitis, quo intuitu & *Plinius Hist. Nat. L. 7. c. 50.* senes minime sentire pestilentiam tradit. Inter eos, qui supra memorata ætate erant, robustissimos quosque & vegetos, quod admiratione dignum, facillime corripuit atque jugulavit, habitu corporis laxiore & spongiosiore gaudentes, succi plenos & obesos, laute viventes, sanguineos & plethoricos, item sanguineo-phlegmaticos & sanguineo-cholericos ob activiorem & calidiorem sanguinis constitutionem, indeque plethoram facile commotam; e contrario viris valetudinariis & qui debilitatis & gracilioris a natura constitutionis erant, non adeo ab hac febre metuendum fuit, non secus ac *Præterit imbelles ira leonis oves.* Præterea intra mœnia nostra malum hoc non adeo sensere servitia & sine nomine vulgus, quin potius, quibus largæ suppetebant facultates & propitiore fortuna opes pro voto affluebant. Ratione sexus majorem hoc anno stragem edidit in maribus quam fœminis, nisi tenerioris fuerint constitutionis, hisce alias maxime in puerperio infesta esse solet, cujus rei rationem reddit *Fr. Hoffmannus l. c.* quia sub graviditate ob retentos menses sanguis nimius fit & impurus, tanto certius si accedit inordinatum vitæ genus, vita sedentaria, immodesta corporis refrigeratio, animi angor &c. frequentius lochia suppressa ansam præbent, cum vel paulo

paulo post febrem lacteam, quæ subsistentem passim materiam corruptam e latibus excutit & in sanguinem agit conf. *Ach. Berol. Dec. 2. Vol. 5. §. 2.* Et si forsitan eas adoritur, plerumque gravius decumbunt ob vires a prægresso partu multum debilitatas, hinc est, quod crebrior de puerperarum mentio apud observationum scriptores injiciatur. Notum etiam ab anno circiter 1652. luem puerperas Lipsiæ ut consuetum symptomata aggredi, uti & plus una vice præprimis ante aliquot annos plurimas in urbe nostrate jugulavit. Sic & quandoque in hunc morbum incidunt, quæ fluore albo diu antea laborantes ejus suppressionem patiuntur, qui etiam a tussi, coryza & gravedine, quas sæpius antea experti fuerant, ab aliquo tempore immunes vixere. Frequentius insuper purpuram albam incurrunt, quorum corpora humorum pravorum & impurorum copia scatent, qui succi corrupti ab intemperantia & variis diætæ erroribus, non minus aeris vitiosi injuriis, quibus expositi homines sunt, natales ducunt. Unde factum, ut, qui castra secuti fuerant, primum experti fuerint hoc malum, quod idem eum nostro erat, teste supra laudato *Kramero* accuratissimo morborum castrensi, qui tunc temporis grassati sunt, observatore. Idem porro notavit, plures noviter collectorum quam veteranorum militum hac febre decubuisse. Constitutione epidemica præsentem plures alexipharmacis activioribus tractati in febribus acutis eam pariter experti sunt. Supra quidem dictum robustissimos quosque ab ea frequentius afflictos, sed & experientia testatur, illis, quorum corpus vel a morbo prægresso vel ab animi pathematibus vel aliis de causis multum debilitatum erat, malum facilius communicatum fuisse. Non exiguum quoque momentum confert ad generandum & propagandum hunc morbum naturalis corporis dispositio, qua posita illud magis susceptibile est, ita ut hæc dispositio levi de causa in actum deducatur. Hac vero absente non pauci commercium cum agris habuere frequens & satis arctum, præter quod idem sibi malum contraxerint vid. *Sim Pauli Digress. de febr. malign. p. 73.*

§. IX.

Febris nostra mensibus Augusto & Septembri Anni 1734. sporadica *Morbi insultus & progressus.* fuerat, circa natales suos languidior paucos hinc inde tenuit, insequentibus vero auctis veluti viribus violentior irruerat & plurimos adoriebatur, quæque post autumnale dicti anni æquinoctium majore atrocità sævire cœpit, vernali demum æquinoctio & sub finem mensis Martii 1735 post multam stragem receptui canere visa fuit, quo tempore non modo multum deferbuit, sed & paucissimi, qui eo corripiebantur, non ita graviter decumbebant, leviorique negotio pristinae sanitati restituebantur. Primus morbi insultus sine discrimine & quavis diei hora ingruebat, scilicet sanitate integra gavisi & optime sese habentes subito & inopinato horo-
Disput. Medico-Pract. Tom. V. T t t 19

re manifesto, unico plerumque accessu gravi, vel potius horripilatione nunc continua, nunc per intervalla intercurrente & gradu atque duratione diversa, ut plurimum leniore corripiebantur; alii diebus aliquot ante invasionem orthostadii adhuc de dolore capitis obtuso cum aliqua vertigine conjuncto, de anxietate vix explicabili & de somno per aliquot noctes turbulento, de tensiva etiam spastica dorsi sensatione, puerperæ de frigore abdomen percursante conquerebantur. Horrorem seu horripilationem excipiebat calor continuus pro temperamentorum diversitate & frigoris gradu nunc admodum lenis, secundo plerumque vel tertio paroxysmo exacerbatus, nunc valde exæstuans, siccus mordax, mox supervenit extraordinaria & subitanea virium prostratio, angustiae & pressiones circa præcordia, animique anxietas & respiratio laborosior, quæ & præcipue capitis dolor e momento in momentum invalere. In aliis status tranquillius per notabile tempus perennavit, intercurfante & alternante horripilatione atque calore levi, postea sensim obrepit status præternaturalis & ægri animoque & corpore languebant. Sequentibus paroxysmis frigoris & horripillatio aberant, nisi forte in auricularum, nasi, digitorum extremis aut per dorsi longitudinem descendens, ac si aqua frigidiuscula sensim deflueret; sub vesperam exacerbatio singulis diebus redibat & per noctem subsistebat, qua sub diluculum mitescere remissio febris vesperti tempore diurno in his major in illis minor observabatur; quod specialissimum invadendi seu exacerbationis tempus nempe non ultima sed specifica circumstantia est, quæ tum nostrum tum alium morbum malignum catarrhali affinem manifestat. Redeunte sub vesperam calore pleraque symptomata, imprimis deliria, anxietates & angustiae præcordiorum non parum invalescebant.

§. X.

Symptomata.

Symptomata, quæ morbi effectus & producta sunt, pariter pro diversitate ætatis, sexus, temperamenti, anni temporis aliarumque circumstantiarum multum inter se discrepant, sic & alia horum pathematum omnibus subjectis communia, alia vero huic vel illi individuo magis propria observantur. Hæc accidentalialia, illa essentialialia, quædam huic morbo peculiarialia, non pauca aliis etiam febribus familiarialia. Ad illa refero, quod caput & cerebrum una cum genere nervoso mox invadi crepit; initium quippe sumit nostra febris cum dolore capitis gravativo, obtuso atque vertiginoso per totum ejus decursum perennante, quæ cephalalgia non ordinaria erat, qualis in omni febre acuta observatur, sed prorsus extraordinaria cum sensuum obnubilatione, somnolentia, stupore, & rerum plerarumque oblivione, in aliquibus soporosi quid atque lethargici conjunctum erat, quæ uti & alia stagnationes humorum in cerebro & meningibus factas non obscure indicant. Summa etiam & subitanea virium

rium prostratio a primo statim invasionis momento aderat citra causam manifestam, eaque major, quam morbi genius externa specie præ se ferebat, malignitatis exquisitæ argumentum certissimum, cum artuum gravitate, dolore totius corporis contudente, quam languor atque torpor præcedebat. Hic virium lapsus per totum morbi decursum subsistit etiam in illis, qui robore alias insigni pollebant, & in sensibilibus ad animi fere deliquium aut cordis palpitationes invaluit, quæ lipothymiae aut saltem ad eam dispositiones creberrimæ erant. Summa insuper corporis sensibilitas ad levissimum aeris actu non vel parum frigidi accessum, a quo manifestas alterationes perceperunt. Alii gravius in lecto decumbent, membrumque movere aut caput erigere vix poterant, alii inquieti corpus hinc inde jectigabant. Non minus malignitatis indicium præbebant anxietates & summa circa præcordia angustiae, quæ vel indefinenter subsistebant, vel transitoriae nunc remittebant, nunc rursus intendebantur, respiratio laboriosa & anhelosa, pectus item magno veluti pondere oppressum suspiria frequentiora ægro extorsit. Hæ angustiae in aliis satis insignes, in quibusdam leviores, nempe in quibus congettio humorum in capite magis quam circa præcordia facta fuit, simul inquietudo animi anxia & de morbi eventu desperabunda imprimis in melancholicis, & tristitia tanta, ut spem reconvalescentiae omnem mox abjicerent. Animi inquietudini accessit in aliquibus illa corporis & continua in lecto jectigatio, ita ut varios in habitus compositi nunc pulvinari insidere, nunc ad lecti inferiora devolvi, nunc ex illo prosilire viderentur, maxime si quarto, septimo vel etiam nono die delirium plerumque comatosum supervenit, quod nocturno tempore exacerbari solebat in sanguineis levius, in cholericis vero gravius, neque prorsus continuum, sed per intervalla licet breviora recurrens, & si in hoc statu sermo cum iis institueretur, in viam sed per breve tempus redacti sunt. De nostra verum utique erat, quod de sua pronuntiavit *Sydenham. sched. monit. de nov febr. ingr. p. 651.* ita proclivis est in hoc morbo ad phrenesin lapsus, ut persæpe sua sponte, nulla data ansa, illico subrepat. Delirium hoc in aliquibus adeo mite erat, ut dubium fuerit, utrum delirarent, an vero in somno minus coherentia loquerentur? Paucissimi per totum morbi decursum sibi constabant, apud illos vero, qui mente alienati non videbantur oblivio omnium, quæ durante morbo agebantur, erat. Uti autem nullum dubium est, quin hoc delirium ab humorum in cerebro ejusque meningibus stagnatione ortum traxerit, ita quoque experientia docuit, illud a regimine calidiore & medicamentis orgasticis non parum fuisse auctum. Agrypniae insuper pertinaces nunc assiduæ, ita ut noctes plurimas insomnes transegerint, nunc somno brevi laborioso & non delassante interruptæ ægrum affligebant, in aliis magna ad somnum propensio, præter quod ejus participes fieri potuerint, in aliis continua somnolentia & veluti sopor præsto erat. Tussis in principio magis tum morbi tum epidemiacæ quam in progressu pectus concutiebat, in illis potius, in quibus circa initium

dispositio pleuritica vel perioneumonica aderat. *Exc. Kramerus* refert hanc febrem, quæ 1735. mense Majo militem Germanum prope Bruxaliam afflixit, tussim non amplius vel rarissime comitem habuisse,

§. X I.

Diarrhoea circa quartum plerumque aut septimum accedebat diem, eaque tantum non in omnibus observabatur per totum morbi decursum durans, materia sæpius biliosa, initio anni 1735 frequentius, quandoque mucosa aut serosa, variegati interdum coloris exarnebatur; non torminosa erat neque insalutatis, sed critica, levamenque ægro afferens nempe in statu aut decremento morbi, in principio vero non adeo tuta, vid. *Laz. River. Prax. med. L. 17 c. 1. Acta Med. Berol. Dec. I. Vol. 1. p. 13. de febr. petech. ann. 1716.* memorant: lenem diarrhæam præ sudoribus salutarem fuisse & sponte venientem ægros potius sublevasse, quam mali quid post se traxisse, quæ alio tempore summe noxia fuerat; cum e contrario illi, quibus alvus adstricta erat, calore interno magis exæstuebant, & præcordiorum anxietate atque pressione cardialgica angebantur. Ad hunc alvi fluxum tum miliarem nostram, tum etiam petechizantem multum inclinare confirmat *Exc. Stahlus mense majo supra citat.* Non vero omni tempore criticam illam esse, quin potius noxiam atque pustularum eruptionem impedire, atque in puerperis lochorum successum suppressere experientia edoctus asserit *Dav. Hamilton. l. c.* adeo ut exinde etiam pateat, quam diversus sit harum febrium & symptomatum pro anni temporis aliarumque circumstantiarum varietate genius. Calor febrilis potissimum in cholericis major, in sanguineophlegmaticis mitior, sub vesperam exacerbatus perque totam noctem ita perdurans & sub diluculum paulo remissior factus, intensior plerumque in complicata, quæ ad ardentem magis accedit, quam in simplici, quandoque suppressus & extrinsecus minus lentibilis, intus æstuosior delitescens, cum dolore fixo ardente & urente, incendium seu inflammationem internam manifestans, in quibusdam siccus erat & cutis arida, in aliquibus vagus & sæpius per diem modo intensior modo remissior observatus. Sudore ille maxime diffuebant, in quibus ille ab æstuoso regimine & remediis calidis prolucitus erat, in aliis moderatus & sub prudenti temperantium usu odor atque mador lenis aderat, eo minor, quo major æltus aut corporis inquietudo aderat, nunc continuus & haud interruptus nunc vero vagus & modo multum remittens, modo profusior iterum erumpens; in his universalis, & per totum corporis ambitum diffusus, in aliis particularis magis, & in fronte potissimum, thorace ac dorso conspicuus, reliquis partibus ab eodem liberis manentibus. Odorem foecificum spirare sudorem in hoc exanthematum genere annotavit *Fr. Hoffmannus l. c.* interdum viscidus & multum gelatinosus erat, æque ac saliva glutinosa tenaxque

in

in ore deprehendebatur. Lingua modo arida & aspera, modo lento ac glutinoso succo obducta squalebat, plerumque alba, rarius nigra, oris fauciumque siccitas & ardor, prouti æltus urgebat, in paucis pyralismus præsto erat; sitis aliquando sed rarius inexorabilis, nunc pauca de illa querelæ exaudiebantur, nunc plane nullum potus desiderium. Appetitus omnino dejectus, ciborumque indiscriminatim omnium fastidium. Hæmorrhagia narium non facile accedebat neque in principio neque circa dies criticos, nisi in iis, qui in juniore ætate ad illam proclives, calida diæta vel medicatione eo adacti fuere. In paucis numero aliquid non vero multum sanguinis e naribus exstillabat. Neque vomitus actualis in pluribus observabatur, si biliosum in quibusdam excipias, nisi quia fortiori emetico circa morbi progressum assumpto proritatus, aut a nausea, quam a medicamentis conceperant, ortus erat, qui potius frequens vomendi conatus cum pressione & anxietate cardialgica conjunctus. Aphthæ & affectus anginosi, qui cum febre miliari frequenter complicati alias sunt, non multum concurrebant, neque, si vel maxime accessere, diurni vel pertinaces fuerant, nisi in subjectis huic congestioni prægresso jam tempore obnoxii, insuper pituitosi magis quam sanguinei erant. Multo minus bubones, parotides aut carbunculi aliaque febris pestiferæ signa observabantur, certissimo documento, nostram febrem ab ac lue prorsus alienam fuisse. Præterea ab æltu continuo facies inflata & rubore suffusa, præprimis in vehementer plethoricis, oculorum pariter rubor eo major, quo copiosior ad caput congestio facta, tremulus manuum motus, si quando illas Medico porrigebant, nec non linguæ, ita ut cum tremore loquerentur, quod præ aliis annotavit *Hamilton l. c. c. 2.* tendinosarum partium subsultus in omnibus fere observabiles, rariores spasmodicæ & convulsivæ artuum agitationes, sensus tam externi quam interni hebetiores, spastica manuum pedumque tensio ac veluti stupor macularum erupturarum insidies, dorli & regionis lumbaris lassitudo, quam tamquam symptomata vix fallens in febre petechiali epid. ann. 1692. & seqq. Mutinens. ditionis recenset *Ramazzini in E. N. C. III. 4. App. p. 72.* Vermes subinde excreti non quidem ab iis, qui in urbe, quin potius in xenodochiis & caltris decumbebant, quod de febre sua epidemica pariter perhibent *Vratislav. 1699. p. 5. conf. Comm. Lit. Nor. 1735. hebdom. 20. §. 1.* quos tamen jam antea in corpore extitisse & effectum potius fuisse vero simile est, vid. *El. Camerar. Diff. Taur. XII.*

§. X I I.

Progredior ad signa diagnostica, quorum plura jam in tractatione symptomatum tradidi; pathognomicum & character specificus, quo ab aliis malignis & exanthematicis distinguitur, efflorescentiæ sunt, improprie pustulæ vocatæ, utpote quæ a pure nomen acceperunt, rectius vesiculæ seu papulæ dicendæ. Erumpebant in quibusdam mox sub initium

Signa diagnostica.

T t 3

infausto

infausto omine sed rarius, plerumque die 7. 9. 11. vel etiam 14 die, quandoque tardius, uti in illa febre, quam supra laudatus *Kramerus* descripsit, circa 21. demum diem sese manifestabant; sed computus sæpe incertus est primo morbi initio non satis perspecto; maxime circa collum, dorsum, pectus atque femora, sæpius in scrobiculo cordis primum aut cito apparebant, in vegetioribus & in quibus magnus erat impulsus non modo in abdomine sed & fronte circa partis capillatæ limites, in naso & digitorum extremis. Ante & sub earum eruptionem cutis pruritus seu ardoris aut tensionis spasmodicæ molesta sensatio, qui pruritus quando rumpuntur atque exsiccantur, denuo recurrit, sub egressum cutis præprimis faciei aliquatenus turgebat, magis si aer ambiens paulo calidior fuerit. Rarius simultaneo, sed successivo ut plurimum actu efflorescunt, & plures plerumque dies omnimodæ expulsiōni impenduntur; quod in causa etiam est, ut successive exsiccantur atque primum decidant, quæ primo loco eruperant. In aliquibus novæ sese prodiderunt, postquam priores ruptæ & exsiccatae fuerant, idque secunda vel tertia vice, si quando primo actu non omni materia evacuata novus affluxus ad externum corporis habitum factus, vel pruritus contemperandi gratia cutis paulo immodestius fricta est. Quam purpuræ epigenesin seu varias successiones præter experientiam *Act. Berol. Dec. 2. Vol. 10. p. 18.* & *Bibrens in E. N. C. Vol. 2. obs. 32.* comprobant. In non paucis utur morbus idem fuerit, vel ob debiliorem corporis constitutionem, vel regimen minus exactum & liberius nulla prorsus exanthemata apparere, id quod in petechiis quandoque etiam contingit, unde distinctio inter febrem petechialem & petechizantem enata est. Dictæ papulæ non exiguam cuti asperitatem concilians figuræ hemisphæricæ & granis milii non absimiles existunt, unde miliaris seu miliacæ nuncupantur, uti supra dictum, tantæ etiam tenuitatis sunt, ut cum subtilissimo vase lymphatico certent, sero limpidi acri & lymphatico refertæ, hinc transparent & crystalli aut ramentorum adamantinorum instar splendent, atque hydatidibus minimis similes sunt, id quod de pellucidis §. 6. ita nominatis maxime valet. Postquam per aliquot dies subsisterant humoris intus contenti color in subalbum & illi perlarum non absimilem mutatus, dein papulæ opacæ magis redditæ in siccioribus exsiccabantur, in phlegmaticis vero a majori feri affluxu multum distentæ tandem rumpebantur & humore effluente squammulas post se relinquebant, quæ veluti ramenta furfuracea deciderunt, quia epidermidis portio a reliqua cute elevata & separata cum hac accrescere & in gratiam redire haud potuit. Et ita se res habuit in iis, qui morbum feliciter superarunt; in illis vero, in quibus res male cessit, dictæ papulæ vel plane non vel exigua in quantitate vel non sufficienter effloruere materia peccante in visceribus internis detenta.

§. XIII.

§. XIII.

Alia signa desumuntur a pulsibus, qui uti omni febre, ita & in hac frequentiores erant atque celeriores, magis in cholericis, in quibus intensiores, mitiores in phlegmaticis æque ac symptomata in universum omnia, in sanguineis medio modo sese habebant. Hæc celeritas cum inæqualitate inconstanti majore minoreve conjuncta erat, & tantum non in omnibus sub vesperam intendebatur, insuper plerumque duri, densi & paululum serrati, perque totam noctem eodem gradu decurrebant, qui interdum mitiores atque lenes fuerant. Morbo aut etiam subiecto languescente parvi, justo exiliores & languidiores, in aliis valde compressi & concentrati, haud raro nunc æqualiter nunc inæqualiter intermittentes, ita ut quinque vel septem aut pluribus rythmis peractis post plura aut pauciora intervalla, frequentius post unum tantum redirent, interdum matutino potissimum tempore a naturali parum recedebant; post felicem exanthematum eruptionem molliores & remissiores plerumque undulabant. Quæ pulsuum differentia ægotantis temperamento, variæ humorum conditioni, morbi genio, nec non dispositioni naturali debetur; pulsus quippe intermittens, qui alias uti in omni morbo, ita magis in hac febre medicum terret, periculo vacabat, si idem in statu sano antea fuerat. Urina, quæ in malignis plerumque vix mutata illique sanorum similis esse solet, quia materia peccans tenuior renum colatoria præterlabitur, sicque non, uti quidem fieri debet, sequestratur. In nostra talis quoque sed in paucissimis se offerebat intuentibus, in plerisque intense rutila erat ad liviosam fere accedens, spissa, non multum transparens cum spuma & crusta gelatinosa supernatante, post mutata & minus turbida, præprimis in morbi augmento & tantum non in omnibus crocea atque multum biliosa, quem colorem huic febre proprium & ordinarium a prædominio, exaltatione, commotione & impedita secretionem bilis derivandum esse puto. In paucioribus signa coctionis circa dies criticos exhibens sedimentum in fundo deponebat, turbida nihilominus uti modo dictum. In aliquibus decolor, tenuis, cruda & pallida & plus minusve limpida, quæ vero rarius conspiciebatur, nisi a potu aquoso intemperantius & frequentius ingurgitato. Ratione quantitatis ordinariam plerumque non excedebat, circa dies criticos quidam copiosius, alii largo sudore diffluentes parcius mingebant, uti & illi in quibus ab humorum in capite congestione insignis partium inferiorum contractio facta; in quibusdam ordinaria ponderosior, interdum etiam odorem magis minusve foetidum spirabat. Sanguis V. S. emissus, vel quod rarius contigit e naribus profluens non floridus, coccineus & impense rutilans, qualis in malignis esse solet, quin potius aliquid gelatosi intuentibus offerebat & mox post emissionem firmiter concrefcens nullo apparente sero, ita ut vix dilui & resolvi arte potuerit, qualem etiam describit *Simon Pauli Digr.*

Digr. de febr. mal. §. 14. serum cui thrombus in aliis innatabat, intense flavum & particulis biliosis imprægnatum erat, idem thrombus in aliquibus pituita alba tenaci seu crusta gelatinosa nunc crassiore nunc tenuiore obductus in superficie fuerat, qualis in pleuritide ordinarie conspicitur, non obscurum inflammationis fientis vel jam factæ documentum. Uti autem ob subdolum febris morem quævis fere signa incerta sunt, ita pariter hæc memorata, & a pulsu, urina atque sanguine emisso de prompta toto die fallunt, & adstantibus non modo sed & medicis ipsis, iisque peritioribus imponunt, quod cum toto medentium choro probe intelligens *Casp. Hoffmannus Exerc. Juvenil. L. 3. c. 1.* utrum signum pulsus an urinae sit certius? paucis respondet: *utrumque æque fallax est, ut inde natum sit proverbium, pulsus bonus, urina bona (adde sanguis bonus) æger moritur.* Quod *πολυπύλληλον* in nostram non ex omni parte quadrat. Plurima alia indicia a facie, ore, oculis, naribus &c. colligenda exhibet *Henr. Sæcra l. c. S. I. c. 10.* quibus recensendis superfedeo, quia aliqua eorum in prognosi enumerabuntur; hoc unice subjungens, quod ea, quorum mentionem feci, & si quæ alia dantur, non singularim attendenda sint, utpote non in quovis subjecto eadem aut similia, quin potius ex omnibus simul sumtis mali dijudicatio instituenda, quia si vel maxime hoc observamus, iudicium nihilominus difficile est, quod longe difficilius erit, si uni vel alteri unice inhæremus atque confidimus.

§. XIV.

Causa proxima.

Hiscæ præmissis mihi jam incumbit, ut in affectus nostri causam proximam & immediatam inquiram, utpote cujus cognitio non exiguum felici curæ momentum affert. Malignitatem in febre nostra subsuisse supra innui, ejus vero naturam & essentiam, cimæriis velut tenebris obvolutam esse inter alia tam veterum quam recentiorum de illa dissensus comprobatur, proinde ejus investigationem valde abstrusam & a sagacissimorum cognitione remotam nemo non intelligit. Veterum schola putredinem actualem vel saltem dispositionem ad eam olim accusavit, unde & antiquissimis febres putridæ dictæ *Fr. Hoffmannus Diss. de febr. malign. epid. petech. Hal. grass. c. 2.* quid putredo sit definit, atque sanguinem animalium ad eam maxime proclivem esse docet. Verum sunt, qui hanc putredinem negant, eo quod nulla ejus proprie sic dictæ indicia appareant. Plerique recentiorum fermentum quoddam peregrinum seu miasma specificum M. S. fermentativum mixtionem, crasin atque motum turbans & dissolvens deleteriaque virtute præditum introducere; aliqui eo progrediuntur, ut venenatum quid aut saltem veneni æmulum admittant, quod modo non ab simili ac venenum actuale in corpore humano ferocit, vid. *Th. Willis. de febr. c. 12.* *Henr. Sæcra l. c. S. I. c. 7.* Qualis vero ejus natura sit atque conditio, utrum falsum, acidum vel acere,

acere, an vero sulphureum & vaporosum adhuc disputant, & quia a priori non satis innotescit a posteriori nempe symptomatibus idem colligunt, voluntque esse illud prosapiæ salinæ volatilæ & quidem tenuissimæ, uti præ aliis id stabilit *Sim. Pauli Digr. de febr. mal. passim*, eamque vel acrem ad naturam causticam fere accedentem, uti *Fr. Hoffmann. Diss. de Gener. Febr. §. 28.* quam eplerisque symptomatibus probant, nempe cutis pruritu, sanguinis e vena secta emissi fluxilitate & colore coccineo, viscerum inflammatione facile superveniente, item a juvenibus nempe acidis & lædentibus scilicet acris atque volatilibus; vel acidam pariter volatilem corrosivam, a qua M. S. viscida & fere grumosa evadit. Pro differentia causæ hujus materialis status sanguinis in his febribus malignis justo plus resolutus, in aliis magis coagulatus est, dum principium acidum coagulando, acre resolvendo potius agit. *Apinus l. c. de febr. epid. §. 32.* sal volatile acre compositum, quod nec ad salis acidi nec alcalici prosapiam referre proprie possis, sed quod mediam quasi naturam participet & forsitan alius etiam generis particulas, sulphureas scilicet & pingues in sui compositionem admittat, tanquam causam proponit, additque illud principio quodam viscido involutum esse, adeoque diu absconditum latere & tenacius inhæreret. Huic ex parte assentitur *Th. Willis l. c. c. 9.* partem sulphuream nimis excalescentem & supra modum turgescens pro causa agnoscens. *Exc. Stahlus mens. cit.* materiam peccantem mole quidem parvam sed summe subtilem, quæ solatoria præterlabitur, energia quoque corruptiva valde efficacem accusat, cujus vero indolis illa sit ac naturæ non definit. Plures alii humorem organicum plus minusve activum adeoque nunc citius nunc etiam paulo tardius motus vitales & œconomiam animalem destruentem allegant. *Hamilton l. c. c. 3.* Anglorum placitis insistens præter sanguinis dyscrasiam succum nervosum vel nimiam ferocitate vel acida acrimonia vel motu justo majore peccantem aut etiam spirituum depressionem ut causam probabiliorum in scenam producit, hocque suum affectum ex morbi historia, remediis tam juvantium quam nocentium effectu, nec non cadaverum dissectione multis stabilire satagit. Verum hæc Hamiltoni sententia curatius examinatur atque refutatur in *Diss. de febr. vesicul. sub Præf. Cel. Galilei Francos. ad Viadr. 1732. habit.* Quod si succo nerveo, quem ille tanquam causam stabilire conatus est, humorem seroso lymphaticum substituat, argumentis experimentisque ab eo prolatis suam forsitan constare veritatem judico. Aliorum sententias ab allegatis non multum diversas studio prætermitto.

§. XV.

E dictis liquet, scriptores cum priscos tum nostri ævi in causa febrium malignarum definienda in plures veluti acies distributos & ex adverso

dimicantes esse, adeo ut in hoc opinionum dissenſu, in quæ caſtra tranſire velit, ſere neſciat tyro, memor & ſagaciſſimorum naturæ myſtarum ingenia torſiſſe hoc argumentum, quod dudum agnovit & paſſim expoſuit Bernh. Ramazzini loc. ſupr. cit. Qua difficultate aliqui deterſiti magis ſapere ſibi videntur, ſi ignorantiam ſuam fateri non erubescant, ſatius eſſe, cum Scaligero autumantes, *quedam equo animo ignorare velle, quam vano conatu umbratili rerum ejuſmodi abſtruſarum ſcientiam intellectui noſtro adſcribere.* Quia vero mearum partium eſt aliquid ſaltem hac de re ſtatueret, Fr. Hoffmanni, *Viri laude mea majoris*, placitum, utpote cum phaenomenis, quantum ego iudico, convenientiſſimum tandem amplecti conſtitui, qui loc. ſæpius cit. purpuræ rubræ cauſam in ſero acri ſulinoſulphureo æque ac alii, albæ vero in lymphæ acido-vappida ſpecificæ indolis ponit, effectusque in illa occurrentes explicat, utut non diffiteatur, ſpecificam a priori accurate determinare utpote ſenſibus minus obviam admodum arduum eſſe. Scilicet arbitratur ille, acidum hic peccans ſanguini inſinuatam partes ejus craſſiores in coagulum mittere, ſeroſis ſecceſſum facientibus, quæ ſalutari naturæ conſilio ad loca cutanea ceu conveniens emunctorium cum aliqua ſanguinis portione amandantur atque eliminantur, eum in ſinem, ut viſcera interna & nobiliora ab iſdem liberentur, id quod ſudores effuſi & exanthemata humore ſeroſo turgida noſtroque affectui propria palam faciunt. Præterea portionem ſeri iſtius ad glandulas inteſtinales delatam diarrhœcam peperiſſe facile concipere licet; idem hoc ſerum, quia ſalia tam in ſtatu naturali quam præternaturali in corpore genita in ſinum ſuum recipit atque diſſolvit, dyſcraſia pariter acri vel potius acida laborare, utpote quam irritationes moleſtæ in partibus membranaceis, tendineis atque nerveis ſe exerentes, pruritus item ſub effloreſcentia atque exſiccatione papularum perceptibiles produunt. Secedentibus in copia particulis ſeroſis reliquam ſanguinis maſſam inſpiſſari in propatulo eſt, quæ minima vaſcula ſanguifera tranſfluere non valens illa diſtendit, quo facto humor iſte ad partes propulſus per venas utpote compreſſioni minus reſiſtentes debito modo refluere nequit, lymphæ pariter a compreſſis vaſis eam vehentibus in motu ſuo impeditur atque lentorem contrahit. Quibus poſitis admittenda in noſtro morbo eſt reſolutio non quidem totius maſſæ ſanguinæ, quin potius ſeri ab eadem facta ſecceſſio, magis vero coagulatione dictæ maſſæ a ſeroſa relictæ, quam ſectio cadaverum hac febre defunctorum arguit, in quorum vaſis majoribus & cordis thalamis ſanguis grumofus & concretus viſus teſte eodem Hoffmanno l. c. huic etiam ſpiſſæ atque lentæ ſanguinis & lymphæ ſeroſæ conditioni tanquam cauſæ genuinæ morbum rectiſſime adſcripſit reſpectu medica de conſtitutione epidemica hujus loci annorum 1734 & 1735 juſſu Inchyti Urbis hujus Magiſtratus ab Ampliſſimo Reipublica Phyſico Ordinario & Gratiſſa Facultate medica ſuperioris anni menſe februario exhibita. Talem humorum ſtatum p. n. primo excepit notabilis humorum in corpore

pore organiſmus, ſecundo non potuerunt non variis in partibus ſtagnationes atque ſtaſis preſſo pede inſequi, uti ill. & Excell. Helvetius bene ratiocinatur. Quæ ſi quando in cerebro ejuſque meningibus hærent, uti id in noſtra epidemia factum, liquidum nerveum in debita quantitate non ſequeſtratur, neque ſufficienter ad ſingulas partes amandatur, hinc viſcerum reliquarumque partium tonum atque elaterem multum imminui, cephalalgiam etiam, phreneſin, vicium lapſum, aliaque ſymptomata oriri necene eſt. Potiſſimum vero inflammatio, quæ morbo noſtro crebrius ſupervenerat, ex hac thoria facile explicatur, quæ plene formata vel apoſtematodes eſt & ſalutari eventu ad ſuppurationem tendit, ægrumque, ſi puri exitus datur, reſtituit, uti in pleuritide atque peripneumonia id ſæpius fieri obſervamus; vel ſphaceloſa, quæ in *νεκρωσις* abit, & nunquam non lethalem exitum habet; a partibus quippe ita ſideratis iſſeque nobilioribus, quales cerebrum ejuſque meningibus ſunt, non poteſt non prompta deſtructio œconomix animali imminere. Quo reſpexerunt Th. Sydenham ſched. monit. de nov. febr. ingr. malignas appellans febres, in quibus intenſioris præ cæteris inflammationis gradus conſpicitur, & Georg. Bagliv. de febr. malign. certo affirmans, ſe diligenti obſervatione & natura meditatione didiciſſe a duabus potiſſimum cauſis malignas febres pendere, nempe viſcerum inflammatione & malorum crudorumque humorum inprimis viis vel M. S. apparatus. Hanc ergo inflammationem & cerebri ejuſque meningum conſtitutionem ſphaceloſam ſupervenientem præcipuam cauſam fuiſſe, ob quam febris noſtra miliaris in pluribus numero ægrotaantibus lethalem exitum fortita eſt, concludo.

§. X V I.

Sed & cauſas remotiores ad affectum huncce diſponentes, procatarcti-
cas alias dictas exponam. Inter quas primum locum obtinet aer, mias-
matum vector jure meritoque vocatus, qui particulis infeltis imprægnatus
natales huic morbo utique præbet (morbus quippe epidemicus com-
munem cauſam præſupponit) dum reſpiratione per os naresque attractus
pulmones, vel mediante ſaliva primas vias, forſan etiam per poros
cutis corpus noſtrum ſubit, inque totam M. S. ſe diſſundit. Ipſum hoc
fluidum non uno eodemque modo eo confert, nunc frequenti & inſolita
viciffitudine, dum modo calidus eſt modo frigidus: ille ſanguinem plus
juſto rarefacit poroſque aperit, hic liquores condenſat corporisque ha-
bitum conſtringit, unde tranſpiratio inſenſilis non parum ſufflaminatur.
Comprobatum hoc eſt COI effato S. 3. aph. 1. *mutationes anni tem-
porum maxime pariunt morbos & in ipſis temporibus magna viciffitudines
aut frigoris aut caloris; quæ mutationes frequentes ſubitanæ aut ex
præcipiti variæ præter alia derivandæ ſunt, primo a ventorum natura ipſa,
e. g. a vento auſtrino aut noto zephyro ſeu auſtro-favonio, Quem auſtrum*

Hippocrates S. 3. Aph. 5. morborum feracissimum esse, & de aër. aq. & loc. §. 28. si ætas pluviosa sit & austro multum perflatur, simili- que sequatur autumnus, hyemen morbidam insequi docet. Hic auster integra ætate anni 1734. regionem nostram perflans, crebrioresque plu- vias & tempestatem valde humidam inferens inter causas constitutionis e- pidemicæ, de qua sermo mihi est, allegari utique meretur, cui eundem effectum tribuit supr. ludat. *Kramerus*. Secundo etiam a ventis contrariis eorumque mutatione frequenti, nempe austrini in aquilonium aut zephi- ro boream. Modo memorata constitutio austrina notabilem æstivo tempore effectum haud exseruit, ubi vero autumnale & hyemale accessit, atque noctes roscidæ factæ dicta transpiratione magis cohibita, morbi eos, qui stipendia meruerant, invadere ceperunt, imo & per urbem, qui ætate non observabantur, circa autunnum & toto hyemis decursu caput extule- re. Nunc etiam & quidem potissimum inter causas allegari meretur humi- dior justo & pluviosa nec non humido frigida tempestas, quæ maxime ap- ta nata est ejusmodi morbos gignendi, qualem totius fere anni supra me- morati decursu hic loci & in confinibus experti fuimus, quibus imbris creberrimis mensè augusto elapsis & per autunnum perennantibus febrem epidemicam, quæ annis 1694 & 1695 oppidum Hertsprucense devastavit, pariter acceptam refert *Apinus*. Quo non leve momentum conferunt flu- viorum exundationes locorumque confinium inundationes extraordinariæ, quas morbis epidemicis fomitem semper suppeditasse e Padi Italiæ fluminis eluvione luculenter demonstrat *Cel. Kamazzini* & post ipsum *Georg. Baglivus Prax. Med. L. 1. c. 9. §. 5. de febr. mul.* dum ait: certa Romano- rum observatione constat, post ingentes Tiberis inundationes oriri febres epi- demicas in urbe valde graves ac perniciosas. Cum ergo circa medium anni 1734 Rhenus noster campos aquis exundantibus longe lateque occupave- rat, atque intra alveum tardius redierat, quid mirum? Milites in obsi- dione Philippoburgi ejus aquis diu multumque immerfos, humique partibus aqueis multum infarctæ cubantes diversi generis morbis correptos fuisse, nempe diarrhois, dysenteris, tumoribus pedum œdematosis, fe- bribus tam intermittentibus quam acutis malignis. In urbe nostrate & hinc inde ruri humida hæc aëris tempestas affectus catarrhales, febriusque ma- lignam præcipue miliarem albam peperit. Siquidem ab hac ejus constitu- tione humida fibræ & pori corporis nostri partim relaxantur, robur fatil- cit, secretiones & excretiones minus feliciter succedunt, colluvies serosa augetur, humores vappescunt depressoque sulphure activitatem & spiritua- centiam amittunt, partim si frigida aëris intemperies accesserit, corporis ambitus constringitur, transpiratio insensibilis aliquatenus suffaminatur & particula heterogenæ in corpore detinentur, quæ M. S. permixtæ non possunt non crasin ejus turbare atque invertere & humoribus justo spissi- oribus redditis congestiones atque tandem itales post se trahere. Quæ con- stitutio utpote corruptionis humorum mater præ aliis ad producendos mor- bos

bos malignos potentissima esse videtur, unde *Hippocrates L. 3. Epid. S. 3.* similem tempestatem austrinam & pluviam venis perpetuo quiescentibus multis exposuit & tempore belli Peloponnesiaci pesti, quæ a Thucydide major vocatur, quam ut exprimi, & acerbior, quam ut natura humana tolerari posset, ansam præbuisse contendit, Hæc eadem causa fuit febris petechialis, quæ anno superioris seculi septuagesimo quarto Argentoratum nostrum infestavit. A qua etiam febris castrensis malignæ, quæ ann. 1734 & 1735 in castris grassata est, natales deducit *sup. laudat. Kramerus*. Non minus confert aër ventis non agitatus, nec non effluviis malignis e cor- poribus hæc morbo decumbentium exhalantibus inquinatus.

DE PURPURA MILIARI. §. XVII.

Præter aërem 2) alimenta & potulenta fomitem quoque nostro malo suppeditant quantitate & qualitate peccantia, præ aliis quæ ad corruptio- nem humorum prona & fermentescibilia sunt, cruda & ventriculi actioni refragaria, victus ratio præter morem prava vel a necessitate vel ab aliis causis dependens; qui diætæ errores præprimis in castris aut diuturna ob- sidione & annonæ charitate pressis regnare solent, ubi plerumque leges debitæ diætæ negliguntur; aut si post alimentorum inopiam rerum afflu- entia sit & famem ingluviens excipit, *λοιμός μετὰ λιμόν* frequenter ob- servatur. Ut taceam usum carnis animalium morbo infectorum quando- que in causa esse, uti *Borellus Cent. 2. Observ. 32.* annotavit. Neque si- lentio prætereundus est potus spirituosus & vinum generosum (unde fe- bris Hungarica vappidum item & non bene fermentatum; nec non aquæ turbidæ stagnantes & paludosæ aut alia qualitate vitiosa præditæ; quam aquarum insalubritatem ad languorem pannonicum disponere contendit *Tob. Corberus de morb. castr. Hung. Dec. 1. Obs. 7.* imo & numerosos exer- citus ab ejusmodi aquarum usu morbis popularibus devastatos fuisse histo- riis proditum est. Potus quoque calidus theiformis in copia sordillatus eo confert, cui *Cel. Hoffmannum* frequentiam purpuræ nostris diebus ob- servabilem attribuere supra innui. A prava hac diætâ corrupti in corpore succi in copia generantur, a quibus purpuræ genesis Idem derivat. 3) Motus corporis uti moderatus optima medicina est, ita nimius nocet, violentior corpus enervat, quod debilitatum citius quam aliud in ejusmodi morbum incidit; hæc etiam ratio est, quod milites in supra dicta obsidione continuis fere belli laboribus defatigati ma- gno in numero ægrotarint; id quod certius contingit, si subjecta vel a prava aëris temperie vel diætæ erroribus cacochymiam antea contraxere. Experientia quippe constat, eos qui humores male dispositos in venis alunt facilius a febribus uti in universum omnibus ita quoque malignis corripiti. Non minus e contrario otium multum & somnus diutius protractus sangui- nem inspissando eo quoque, sed rarius disponit. 4) Inter animi pathema-

ta mœror & tristitia summa vid. E. N. C. Dec. 1. ann. 3. *Obsi* 235. timor etiam & pavor ingens, unde miculofos frequentius aditur & jugulit hic morbus: nec non terror, qui uti pe his propagatæ causa est, ut etiam febrem malignam generandi aptus vid. *Act. Hafn. Vol. 1. Obsi* 81. a quo terrore oborta etiam, si morbus prælo est, exanthemata facile discurrunt. Præ aliis vero animi commotionibus illa, quæ ab ira excitatur, ad febres malignas disponit; relatum mihi est, febrem petechialem, quæ sub initium hujus sæculi plurimos corripuit, hunc affectum plerumque prægredum edo.

§. XVIII.

Quinto in hunc censum etiam veniunt sinceri sanguinis excretiones sive artificiales præprimis a longo tempore assuetæ & neglectæ, sive naturales sponte vel arte sed male suppressæ, unde humores vitales non parum corrumpuntur, sicque disponuntur, ut miasma malignum veluti fomes levi de causa arripiant. Sunt autem illæ fluxus menstruus in sexu sequiore, hæmorrhoidum in viris, si subjecta insigniter plethorica fuerint, præprimis vero lochiorum retentio aut imæditus successus frequentissima causa est, ob quam puerperæ febri miliari sæpius obnoxie sunt, sive refrigerationi corporis sive etiam pellentibus fortioribus ad partum difficilem promovendum strenue adhibitis aut aliis ueri affectionibus malis post partum originem debeat, vid. *Th. Willis de febr. c. 16. Exc. Stahlus Diff. de puerp. affect. Sect. 1.* hanc febrem directe inter puerperarum affectus male referri censet, sed solum dispositionem esse, qua posita puerperæ uti ad omnes, ita etiam ad hanc febrem subeundam magis dispositæ sunt; additque in uno vel altero tantum loco seu regione morbum puerperis familiarem existere; alii lochia obstructa non tam causam, quam symptomata esse volunt. Sic & impedita feri excretio eo confert ob transpirationem & sudorem cohibitum aut retropulsam & ab improvido regimine vel incongrua medendi methodo turbatum, eo potissimum tempore, quo corpus madore diffluit, & in iis qui ad eum valde proclives sunt. Neque silentio prætereunda est excretionis hujus frequenter alternans vicissitudo, nempe si quis sudore nunc diffluit, rursus alget, consuetas evacuationes modo intermittit, mox iterum plus justo iisdem indulget. Purpuræ a fluoris albi cohibitione adstringentibus inducta ortus ad rariora referri meretur. 6) Non minus experientia docet, remediis calidioribus & æstuosis in febre acuta adhibitis (bona quidem intentione, sed mala executione materiam peccantem ab interioribus & nobilioribus partibus ad ignobiliores & externas expellendi) exanthemata nostra provocari posse, tum in plethoricis atque cholericis in genere, tum etiam in specie in puerperis, item si hæc a mulierculis ad largos sudores plus una vice adiguntur, persuasus quamvis puerperam purpuræ experiundæ fato veluti destinatam esse, quam opinionem in Thuringia vigere E. N. C. Vol.

2. *Obsi* 146. docent, unde fit, ut concurrente humorum dyscrasia ferum vitiosum ad corporis peripheriam copiosius propellatur. Id quod de medicamentis modo dictum, de balneis æstuantibus & sæpius in usum vocatis quoque valet. Quæ morborum metamorphoses in praxi clinica hæc infrequentes sunt, dum nempe febres intermitentes in acutas & hæc æque ac catarrhales benignæ medicamentis volatilibus, spirituosis imo & bezoardicis fixioribus sæpius repetitis in malignas transmutantur, uti id multis prosequitur Fr. Hoffmann *Diss. de convers. morb. benign. in malign. per imperit. medic. & Th. Sydenham. sched. mon. de nov. febr. ingr. invenitur in eos, qui morbum ex sua natura brevem facilemque in diuturnum & difficilem ruditer convertunt, omnia tumultu & metu conturbantes, & fluctus, quod aiunt, excitantes in simpulo; quo sensu Bagliv. l. c. febres malignas frequenter methodi depravatæ sobolem, non vero naturæ morbi esse recte docet. Recensitis causis remotioribus seu prædisponentibus a rebus non naturalibus desumptis par esset ad res naturales & præternaturales seu morbos antecedentes, quæ pariter eo disponunt, pedem promovere, inter illas referenda sunt, temperamentum, ætas, sexus, dispositio naturalis, regio, cum in hac frequentior sit, quam in alia; inter has cacochymia, plethora, lochia suppressa, febres acutæ male tractatæ aliique morbi; quia vero de his actum supra est, iis, ne nimium hæc tractatio excreseat, non immorabor.*

§. XIX.

Signa, e quibus de morbi magnitudine pariter ac ejus eventu *Prognost.* iudicium formare Medicus poterit, non minus probe attendenda sunt, utut pariter admodum infida, dum & ægrum & adstantes, imo frequentius Medicum ipsum fallunt. Etenim si in nullo morbo acuto, in hoc valet illud HIPOCRATIS velut e tripode dictum S. 2. *Aph. 19. acutorum morborum non omnino tutas neque mortis neque salutis esse prædictiones.* Multiplici quippe experientia edocemur, non paucos cum periculosissimis symptomatibus præter omnium spem & expectationem evadere, alios e contrario, quibus salutem polliciti omnes fuerant, pacata etiam, uti prima fronte videbatur, symptomatum tempestate in ipso veluti portu naufragium passos esse. Quare Medicus rebus suis optime consulit, qui in reddenda prognosi nunquam temerarius iudicium suum suspendit, utpote quam LAZ. RIVIERIUS *Prax. Med. L. 17. c. 1.* adeo incertam pronunciavit, ut de eventu nihil certo constitui possit, idque eo magis, quo verius est, eandem æque ac reliqua hujus morbi indicia ratione subjectorum, causarum, symptomatumque multum differre. Sunt autem plurima eorum, quorum præcipua ea, qua fieri poterit brevitate tradam. Et primo quidem, quo mitiora primo aspectu symptomata sunt, & quo tolerabilius æger esse videtur, eo minus securi esse debemus, quo magis vero hic de eorum molestia

nempe doloribus spasticis, lassitudine &c. conqueritur, eo melior status non male judicatur, hinc recte APINUS l. c. p. 76. *malim, inquit, ego semper patientem querulum, quam nihil mali sentientem.* Sic & aliqui apud nos per maximum morbi decursum fati bene sese habebant a symptomatibus gravioribus immunes mox præter omnium expectationem & absque causa manifesta subitanea morbi mutatio ægrum in deterrimum statum coniecit & letho dedit. Quicumque pristinam sanitatem recuperarunt, robori fere nature, nec non exacto regimini leniter diaphoretico haud interrupto id debebant. Non inepte quadrat huc illud *Celsi de Med. L. 7. Proem. potest dubitari, secunda valetudo Medicinæ an corporis beneficio contigerit.* Majus vero discrimen in inbecillitate sive natura, sive ex morbo, sive alia de causa affectis, maximum in iis, qui genus nervosum debile & ad spasticos anormales motus concipiendos proclive habuerunt, vid. FR. HOFFMANN. l. c. qui & chronicam periculi fere expertem, acutam discriminis plenam esse judicat. Sed & experientia multiplex comprobat, subjecta robustiora & vegetiora, succi plena, sanguinea, in flore ætatis constituta plerumque fati cessisse, qua de re legi meretur GERBEZII *meditatio de febr. petech. melioris constitutionis hominibus finestiore* in E. N. C. III. 4. *obs. 114.* magis quæ acrioribus æstuosis remediis & calidiore regimine tractata fuere. Rarius etiam evasere meticulosi & de felici morbi eventu desperantes. In genere miliaris alba ancipitis magis successus & eventus est, quam rubra, gravioribusque symptomatibus stipata, gravior etiam in constitutione epidemica. GEORG. BAGLIVUS *accuratissimus Observator* febres lymphaticas omnium perniciosissimas pronuntiat, præsertim si lymphæ nimium viscida concretæque fuerit, qualem in nostra fuisse supra §. 15. probatum est. De vita periclitabantur corpora minus perspirabilia, aut quicumque pulmonum vel alius visceris nobilioris labe laborabant, vel quibus diarrhœa critica intempestive cohibita fuit, quæ si non actu utilis nihil tamen vel parum periculi attulerat. In puerperis alvus cum torminibus fluxa nimis mala, in quibus etiam purpura periculo nunquam vacat, quia corpus a partu debilitatum & vires multum prostratæ sunt, vid. *Willis de febr. c. 16.* maxime in iis, quæ gravidæ V. S. neglexerunt; cur iisdem adeo maligna *Fr. Hoffmann l. c.* exponit.

§. X X.

Præterea mali præfagii erant pulsus frequentissimi, debiles, duri, inæquales, intermittentes, (nisi a natura tales fuerint) nec non naturali similes; respiratio item laboriosa, parva & frequens, deliria continua & mentis abalienatio, etiam ubi sermo cum iis instituebatur, lingua valde sicca & aspera, subsultus tendinum convulsionum prodromi, ipsi etiam motus convulsi, sitis implacabilis, nec non omnino deficiens, rubor & ferocia oculorum, caligo & scintillulæ velut ignæ observantes, tremulus

mulus manuum labiorumque motus mature se prodens & ingravescens vid. *Uratil. Histor. morb. 1702. p. 41.* Item uti sudor profusior præprimis in principio vires multum dejiciebat, congestione in capite & deliriis non parum auctis, ita calor siccus & madoris absentia nihil boni de morbi eventu sperare jubebat. Circa dies criticos vero paulo diffusior prorumpens symptomatum sævitiam mitigavit, vigore animi simul redeunte. Etenim *Fr. Hoffmann Diss. de febr. mal. petechiz. epid. Hal. 1699. grass. §. 5.* annotante, eos qui e periculossimo hoc morbo evaserunt, mediante sudore vel diarrhœa, vel utraque simul excretionem a malo fuisse liberatos. Quod de sudore modo dictum, id de urina quoque valet, quæ, si in principio effusus prorumpit, aut perpetuus ad mingendum stimulus adest, malum, imo & largius lotii profuvium, si vel maxime criticum fuerit, reliquis criseos speciebus periculossius judicat *Secreta de febr. castr. S. 1. c. 11. §. 6.* Urina tenuis & sine coctionis signis *Hippocr. S. 4. Aph. 72.* item quæ sedimentum antea habuerat, circa diem criticum vero instar aquæ limpida evadit, vid. *Petr. à Castro de febr. lentic. §. 3. §. 16.* nisi potus in copia ingurgitatus fuerit; non minus ab initio morbi sedimentum non adeo bonum est ac circa dies criticos. Neque ex urinis exploratum morbi indicium & judicium datur, efferebantur quippe, in quibus optima coctionis signa aderant, alii vicissim qui crudas reddebant urinas, præter spem evaserunt. Sanguis V. S. emissus quo magis ad statum naturalem accedit, eo pejor, impense rutilantem, coccineum paucum cum sero mortem denuntiare *Baglivus Romæ* observavit, cui suffragatur *Sim. Pauli Digr. de febr. mal. §. 11.* Corporis item inquietudo & jectigatio, papularum incantantia, quæ nunc disparent, nunc rursus erumpunt, aut a quacumque causa retrocedunt; quo citius etiam erumpunt, & quo pauciores elevantur eo pejor; febris pariter reliquorumque symptomatum mitigatio nulla eruptionem imo & exsiccationem insequens. Quidam fati cessere in quieto corporis statu, optima mentis constantia & cum prompto & felici papularum egressu; non enim copia sed qualitate & euphoria ægri æstimandæ sunt. *Hippocrates Coac. prænot. S. 1. aph. 48.* febres e præcordiorum dolore malignas esse, & soporem in his pessimum judicat. Lachrymarum effusio involuntaria, obmutescencia, agrypnæ, pavores in somno, decubitus in lecto gravior resupinatus, divaricatis cruribus trunco deorsum sedulo volvente vid. *Apin. l. c. p. 76.* nihil boni portendunt & *Fr. Hoffmann de febr. mal. epid. Hal. grass. §. 11.* rem maximi momenti, cujus nulla apud Authores mentio reperitur, inculcat, nempe si in malignis ægri diutius in erecta corpus teneant positura sive surgendo sive in lecto sedendo morbi vehementia mirifice mox adaugeatur, ita ut mors brevi secuta fuerit. Status complicatus cum variolis aut petechiis simplici pejor, item purpura aliis morbis superveniens e. g. hæmorrhoidum, mensium aut lochiorum suppressioni, metastasi etiam facta in alios affectus transiens; febris miliaris eo periculossior, quo graviores illi fuerint, id quod pluribus historiis profertur. *Disput. Medico-Pract. Tom. V.*

quitur *Hamilton fasc. hist. febr. mil.* Pessimi etiam omnis sunt involuntaria fecum alvinarum & urinæ excretio, singultus, sudor frigidus, frigus extremorum dum interiora uruntur; præprimis in puerperis, uti & abdominis tensio atque durities inflammationis in utero fientis vel jam factæ indicium, & vicissim extremorum æstus frigoris sensu indabdomine percepto, floccorum collectio, linteorum convolutio aut aliæ actiones extraordinariæ manibus tentatæ, liquidorum in ventriculum delapsus veluti profundior mormure & borborygmo mox succedente; eos, quibus ab initio vermes per os prodire in febre petechiali omnes fere extinctos esse *Ramazini loc. supr. citat.* annotavit. Inter pessima etiam auguria ponit *Petr. à Castro*, si remedia in principio neglecta, & *Scræta l. c.* quod a juvenibus desumitur, si vesicatoria non operantur, & cutis a cantharidum applicatione sicca manet aut elevatis vesiculis nigra comparet.

§. XXI.

Aliquam salutis spem pollicebantur signa modo descriptis contraria, popularum facilis & copiosa, eruptio in ultimis etiam extremitatibus die septimo vel etiam tardius facta, subsequente & perennante eüphoria (in quibus vero dorsi fines non transilire, plerumque perierunt) neque festinanter propulsa exanthemata sed sensim prodeuntia neque inconstantia. Auditus difficultas, circa dies criticos vid. *Bagliv. Prax. l. c. Apinus l. c. §. 45. Riverius* omnes, quibus in statu obsurdescencia supervenerat, evasisse testatur. Lingua humida, signa coctionis die quarto in urina apparentia & subsistentia *Hipp. S. 4. Aph. 71.* In puerperis lochiorum supprefforum recursus. Sudoris aut urinæ excretio copiosa circa dies criticos, aut diatrhexæ accessus sine torminibus, uti observatum in nostrâ febre fuit; alvi fluxu non immodico affectos tolerabiliore fuisse iis, quibus eadem obstructa erat, uti & *Exc. Kraenerus l. c.* difficilius decubuisse eos perhibet, qui istam non experiebantur ob materiam malignam interioribus firmius inhaerentem. *Henr. Scræta l. c. S. I. c. 11.* quatuor signa, ad quæ præ aliis attendendum Medico est, exhibet, scilicet respirationem facilem, pulsum æqualem, promptam sudoris cum levamine eruptionem & ciborum atque potus appetentiam non penitus dejectam, nec nimis auctam. Denique probe tenendum, quod *Uratist. Hist. morb. 1699. p. 8.* suffragante experientia inculcant, nempe unum e signis parvum multis signis bonis anteferendum esse & in enecando ægro plus virium habere quam plura simul bona in eo liberando. Quoad morbi eventum plerique die nono, aliqui septimo, plures decimo quarto in melius mutati vel interierunt. Quo vehementior fuerat morbus in principio, eo citius terminabatur, quo remissius vero ejus initium, eo diutius is protrahebatur, teste *Th. Willis de febr. c. 9.* Plerumque non intra quatuordecim dies finiebatur morbus, sed ut plurimum ad vigesimum primum imo & ultra extendebatur, præsertim in iis, quibus nova pustula-

rûm epigenesis facta est. Quod si crisis in lunæ mutationes insigniores inciderat, in summum vitæ discrimen conjecti maxime sensibiliores morbo ut plurimum occubere, imo & extra dies criticos ejusmodi phases omnia exacerbant. De lunaris sideris effectibus vid. *Ramazini l. c. p. 70.* ubi & febrem, quam descripsit, epidemiam, post plenilunium & silente luna magis ferocissime perhibet. Ob versipellem indolem suam statis diebus indicibus criticisque difficulter includi notavit *Scræta l. c. §. 3. c. 5.* quamobrem scrupulosiores horum dierum observatores esse haud debere Medicos monent *Uratist. l. c. p. 14.* Quos jugulavit hæc febris, vel inter deliria atque convulsiones diem obierunt, vel sine ejusmodi motibus lipothymia correpti placide expirant. Qui e contrario cum sanitate in gratiam redierunt, post decimum quartum diem melius habere, sed vires tum mentis tum corporis superato etiam morbo tardius recuperant, & non nisi intra plures hebdomadas sanitati pristina restituti sunt.

§. XXII.

Quod tandem curam, in qua cardo rei sita est, attinet in genere mpendendum esse duco (1) medelam in morbo adeo periculoso non procrastinandam esse, sed quantocyus auxilium ægro ferendum, si nempe illud exposcit, sed quando quæso recursus ad verum, prudentem & conscientiosum Medicum sumitur? nonne demum post vulneratam causam, morbum scilicet protractum & fere adultum factum, vid. *Miscel. Uratist. Tent. 15.* idque eo magis, quo magis morbus in incunabulis malitiam suam levibus specie signis occultat, nihilque præter lassitudinem & languorem præ se fert, & ubi altas jam in corpore radices egit, symptomataque multum invaluere, nullus amplius vel exiguus medelæ locus est, multique ægri culpa ita sua pereunt. Uti autem cunctandum non est, ita etiam nihil præcipitanter agendum, sed caute & circumspecte omnia suscipienda, quia levis etiam error initio commissus toto morbi decursu vix reparatur, (2) lenissimam methodum & regimen quam maxime temperatum conducere, & omne excessivum in regimine pariter ac medicatione, sanguinis ebullitionem atque orgasmum excitans multum nocere, dum morbum, qui in motu sanguinis aucto consistit, pejorem in statum conjicit, & stagnationes stasesque imo & inflammationes citius infert, (3) magno remediorum apparatu præsertim circa dies criticos ægrum non esse obruendum, utpote quorum farraginem æque ac varietatem potius obesse quam prodesse compertum est; quo pauciora & simpliciora remedia præscripta fuere, eo certius citiusque ægri evaserunt, (4) rationalem atque sollicitam medicamentorum ordinationem, uti in aliis ita etiam in hac febre omnem fere paginam absolvere, ita quidem ut exacerbationis ratio maxime habeatur & remedia versus paroxysmos dirigantur, urgente æstu temperantibus insistatur, mitescente illo & sudore

Methodus
medendi
generalis.

prorumpente lenia diaphnoica propinentur, tebus tranquillioribus existentibus sudorem promoventia non æque nec multum repetantur (5) sedulo inquirat medicus in morbi indolem, cujus dissimilis adeo facies est, & pro anni, subjecti epidemicæque constitutionis conditione alium habitum induit, proinde necesse est, ut genium ejus symptomatumque naturam probe expiscetur, eorumque naturæ curam accommodare studeat. Verissimum enim de his febribus est, quod *Th. Sydenham S. 1. c. 2.* de continuis generatim ex multiplici observationum fide compertum habuit, scilicet illas ita toto, quod aiunt, cælo differre, ut qua methodo currente anno ægrotos liberaveris, eadem ipsa anno jam vertente forsitan e medio tolles. Documenti loco allegare lubet diarrhœam, quæ præjudicium morbo quandoque affert, interdum critica est & salutaria, nunc absque periculo haud compescitur, alio tempore cum ægri emolumento cohibita. *Exc. Stablius l. c.* febrem epidemicam petechizantem, de qua agit, primo sine omni medicatione 2) cum medicatione leni, 3) cum medicatione tumultuaria & imperita aliter se habuisse observavit.

§. XXXIII.

Indicatio-
nes curati-
væ.

Jam ut propius ad rem accedam, ad quatuor potissimum indicationes in morbo hoc curando respiciendum est, ut (1) materia peccans corrigatur diluendo, attenuando & temperando atque ad secretionem faciliorem disponatur, (2) quæ præcipua indicatio est, prævia ejus præparatione excretio citra insignem humorum commotionem per habitum corporis juvetur atque promoveatur, (3) spalticæ fibrarum stricturæ relaxentur, (4) symptomatibus gravioribus & vere urgentibus absque tamen affectus primarii præjudicio obviam eatur, & quantum possibile vires conserventur. Priusquam hisce scopis satisfiat, præsidia artis universalialia, heroica alias dicta, præmittenda certis sub cautelis sunt. Quo intuitu primæ viæ a sarcina sua liberandæ sunt; sed quæritur, an, quando & quæ vel emetica vel laxantia medicamenta locum habeant? *Seb. Alischer Med. Jaurin.* eorum methodum improbat, qui nihil aliud agunt, quem ut *ἀνα & κἀνα* evacuantiæ atque *V. S.* in ejusmodi morbis suadent & imperant, vid. *Misc. Uratist. Tent. 15. p. 140.* & *Silesius Anonymus resp. de meth. hæc. usit. febr. mal. cur. absque purgatione, vomitu atque V. S.* vid. *ibid. p. 142.* ubi *Ortlobii Prof. quondam Lips.* judicium annectitur, qui in omnibus malignis a purgatione & *V. S.* abstinendum esse putat. Sic & *Onuphr. Bonfiglii Diff. de abus. cur. febr. malign.* eos reprehendit, qui in principio istorum morborum purgantia propinant. Alii eadem concedunt, non vero indiscriminatim, sed certis sub cautelis, ita *Sydenham sched. monit. de nov. febr. ingr. p. 655.* in hac, inquit, aut alia quavis febre epidemica statutum mihi est, alvum non turbare in principio morbi statuta nisi *V. S.* præmissa, & *Hamilton* illa raro admittenda esse judicat, nisi grande aliquod symptoma indica-

indicaverit. Quod si ergo suspicio est saburram vitiosorum humorum a vomitoria diætæ erroribus contractam in primis viis hospitari, aut malum contagio deberi & miasma in ventriculo adhuc dum hæere, si porro nausea, gravitas & repletio stomachi cum magna pectoris angustia conatuque vomitandi præcipue in phlegmaticis aut melancholicis robustis animadvertitur, uti *Hist. morb. Uratist. 1699. p. 10.* volunt, remedium *ἀνα* purgans cum euphoria datur, sed nonnisi in morbi insultu, primis 24 ad summum 48 horis, quo tempore non modo proficuum sed & necessarium illud esse experimur. *Exc. Gundelsheimerus in Act. Berol. Dec. 1. vol. 1. §. 1.* sanctè asseverat, primo vel secundo statim ab accessione die datum vomitorium plures febre petechiali decumbentes statim iterum ad orthostadium relevasse, & in *E. N. C. III. 1. obs. 19.* petechialis epidemia emetico præcipue curata refertur. Valet hic illud: in principio si quid movendum, move, postea vero quiesce. Quod si vero principium negligas, verba sunt *Apini loc. supr. citat.* & præceptum illud temporis, in quo juvari potuisset momentum, emetica cane pejus & angue fugienda; rem enim in summum adigunt discrimen & naturam jam prostratam certissime enecant, idque eo magis, quo certius est, hanc febrem sibi relictam lenem esse & ab omni commotione vehementiõe liberam. Quare consultius duco illud omittere morbo ad aliquot dies protracto & viribus jam fractis, ne anxietates cardialgicæ augeantur ægrique vires magis dejiciantur. Quocumque autem tempore datur emeticum, lenè illud sit atque tutum. *Act. Berol. l. c.* vitriolum album in aqua calida copiosa sumtum commendant, magis conducere videtur pulvis decantatæ illius rad. Ipecacuanh. c. tart. emet. gr. j. aut sal. absynth. gr. iij. acuata. Supra laudatus *Helvetius* eam in morbi etiam decursu ad tria, quatuor aut quinque grana ptifana solutam quavis hora tertia exhiberi suadet, eum in finem, ut humores viscosi resolvantur alvusque sollicitetur, forsitan etiam quia virtute alexipharmaca gaudet.

§. XXIV.

Quod de vomitoriis modo dictum, de iis, quæ per alvum purgant, quoque valet, nempe illa nonnisi sub initium morbi danda, eorumque usum, monente *Mercato*, in tertium ad summum diem procrastinandum. Versus dies criticos atque exanthematum eruptione jam facta eadem præscribere religioni sibi ducat Medicus, quia istis nil temere movendum, nec natura in opere suo turbanda. Equidem sunt, qui illa æque ac emetica omnino proscribunt, ea ratione inducti, quia naturæ intentioni contrariantur, materiam peccantem, quam illa per corporis peripheriam eliminare conatur, ad centrum propellendo, tum etiam quia his malignitas, quæ *M. S.* subit, haud tollitur. Quod si vero in primo principio propinantur, metus hic abesse potest. Neque dentur, nisi manifesta cacochymia præsentè, aut saburra vitiosorum humorum in primis viis stabulante, quæ

quæ, quia pro hodierna vivendi ratione plerumque præsto est, non facile prætermitti possunt. Exulent vero, si quæ adhibere consultum videtur, drastica, resinosa aliaque acria, sed illa tantum in usum vocentur, quæ alvum non tam proritant & stimulant, quam potius leniter solvunt atque sollicitant, nempe leniora imo lenissima e manna rhabarbaro ejusque tinctura, sal. catarct. am. magnes. alb. parata conf. *Hist. morb. l. c.* in puerperis pilul. Becch. A quibus eo minus sinistri quid pertimescendum, quo magis observatum, diarrhœas absque morbi præjudicio concurrisse, aut si forsan metus est, ne exanthematum eruptio impediatur aut regressus inde fiat, mercur. dulc. grana aliquot misceantur, suadente *Gæliche Diff. de febr. vesicul.* Ad intestina eluenda quoque conducunt clysteres, quos adhibere & imperare haud dubitet Medicus; quia ægri alvum lubricam facilius ferunt, quam adstrictam; hinc supra laudat. *Gæliche Diff. cit.* §. 24. confidenter asseverat, inter omnes febres exanthematicas nullam esse, quæ alvum liberam ac subinde laxiorem æque bene ferat ac purpurata & quidem alba facere consuevit absque retrocessionis periculo; quæ ratione etiam motus *Hochstetterus* & cum eo *Riverius* istos per totum morbi decursum non obstante alvi fluxu deprædicat ad materiam viscidam biliosam acrem educendam. Eodem vero modo comparati esse debent, quo purgantia, scilicet non irritantes aut stimulantibus neque laxantes sint, sed lenientes, emollientes, demulcentes, multum oleosi e jusculo carnis decoct. hort. ol. amygd. d. nitr. aut ex aq. pluv. & butyr. absque ullo sale, de quorum enematum demulcentium & blandiorum usu prorsus innocuo in febribus hisce notabili euphoria subsequente vid. *Comm. Lit. Norimb. 1735. heb. 8. & E. N. C. Cent. 3. Obs. 16.* Sunt autem injicienda juxta *Cel. Hoffmann.* tempore matutino & sub symptomatum remissione, melius forsan post meridiem tribus vel quatuor horis ante exacerbationem ad impetum ejus infringendum. Suppositoria si arident, e butyro recenti & sale parari poterunt.

§. XXV.

*Vene se-
ctio.* E fonte chirurgico ad evacuantia universalia pertinet V. S. de cujus administratione & usu magis quam de ullo alio remedii genere Practici Clinici in diversissimas opiniones abeunt, aliis eandem multum extollentibus, aliis vero penitus proscibentibus, quorum nomina, ne dicam, argumena hic recensere longum nimis foret. Sunt qui illam commendant non solum in principio morbi, verum etiam in augmento, imo & exanthematibus jam apparentibus administrari jubent, vanum illum metum esse rati, miasma a corporis peripheria hac ipsa ad interiora invitari, cujus opinionis est *Porchon Medicus Gallus tr. de purpur. morbill. & variol.* sæpius laudatus *Hoffmann l. c.* recitat casus in puerperis, qui illam præcipiunt, eaque facta eruptionem expedite & cum levamine succedere probat; alii

alii contendunt, virium prostrationem, congestiones ad caput & fauces, inflammationes imo mortem ipsam usum ejus subsequi, & ne quidem ad symptomata urgentiora, respirationem difficilem, præcordiorum angustias mitiganda istam suadent. Iterum alii V. S. si non summe noxiam, saltem inutilem & supevacaneam, nedum necessariam, sæpius autem lethalem esse pronunciant, uti *Stablius Mens. cit. conf. Misc. Uratist. Tent. 15. p. 143. Willifus vult P. II. S. 3. c. 1.* sanguine detracto spirituum penum diminui, proinde uti omnia in dissolutionem exitialem tendere, & *Ambr. Paræus Oper. L. 21. c. 24.* anno 1565. quo pestilentiales morbi toti fere Gallie incubuere, omnes, quibus sanguis liberalius detractus aut corpus validius purgatum deterius habuisse tandemque interiisse refert, id quod de peste Noviomagensi confirmat *Isbr. Diemerbrack de pest. l. 3. c. 3.* Idem sentit supr. laudat. *Kramerus l. c.* asserens, febrem malignam in castris ad Rhenum grassantem V. S. non tulisse, sed ægros ab illa in reiteratas invasiones ipsamque mortem præcipitatos, quod in *Consil. Med. Heidelbergensi* confirmatur. Hanc de sanguinis missione controversiam pertractarunt *Uratistav. Hist. morb. 1699. p. 9.* memorantque in illis, qui proprio consilio, uti non raro fit, venam sibi pertundi fecerant circa dies criticos congestiones ad caput, deliria phrenitica, anginam, convulsiones observasse *Helwighium.* Quia ergo morbi eventus symptomatumque apparatus pejor phlebotomiæ vel neglectæ vel etiam celebratæ imputari solet, magnam circumspectionem in illa decernenda adhibeat Medicus, uti *Apinus l. c. §. 38.* serio hortatur. Illam suadere mihi videntur (1) subiectum insigniter plethoricum (2) evacuatio hæc a longo tempore assueta (3) morbus in tempus æquinoctiale, quo alias facta fuit, incidens (4) major febris præsentia quam malignitatis suspicio (5) status sanguinis ad coagulationem magis quam resolutionem vergens, (6) hæmorrhagia præsens aut instantis metus, (7) inflammationis fientis aut jam factæ indicium, ad quam utpote crebrius imminentem avertendam adeo commendavit *Ill. Helvetius*, (8) morbus sub pleuritidis aut peripneumoniæ larva incedens (9) evacuationes sanguinis naturales suppressæ & artificiales ab aliquo tempore neglectæ. Quod si vero illa e re esse ducitur, fiat in prima morbi accessione & quidem largior, si æstus febrilis malignitati, parcior, si hæc illi præpollet, uti *Menjotus Diff. Pathol. I. recte* differit; item si instituta illa fuerit, regimen diaphoreticum paulo curatius subjungatur.

§. XXVI.

Ea vero abstinendum esse puto, si quando vires multum exhaustæ vacillant, utpote a quarum lapsu malignitas æstimanda; item in morbi progressu, maxime circa dies criticos, etiam post eruptionem papularum, quia tunc habitus cutis laxior est & transpiratio liberior, non minus si copiosi sudores urgent, denique ubi malignitas magna est, quia illa tunc potentius do-

dominium acquirit. Non adeo necessaria etiam esse videtur, quin potius noxia, si non tam copia & visciditas sanguinis ad coagulationem tendens quam ipsius resolutio cum summa virium deperditione urget. Hinc meo iudicio *Steph. Piccolus Med. Veron. exam. venes. & purgat.* recte ratiocinatur distinguendo prudenter & urgentia indicantia & momenta horaria ipsa & gradum malignitatis aliaque, nec absolute concedens, nec simpliciter eandem denegans, sed dexteritati Medici cuncta relinquens. Revera enim pro morbi indole & ægri idiosyncrasia in his utilis est: in aliis funesta V. S. Si quid ergo in re tam difficili definire licet, salvo aliorum melius sententium iudicio arbitror, in nostro affectu, in quo sanguinem coagulatum magis quam resolutum, lympham etiam lentam & viscidam stabilivi, sanguinis missionem certis sub cautelis administratam non modo non noxiam, quin potius utilem extitisse, quo sensu etiam *J. White Med. Anglus* eam suavit, quatenus febrium malignarum causam, quæ plethora est, indeque pendens lentor & humorum visciditas, removet. Ut taceam, eandem ad inflammationem præ occupandam fere necessariam fuisse. Denique extra omnem dubitationis aleam positum non esse volunt assertum illud tralatitium, hanc evacuationem a circumferentia ad centrum revehere miasma jam expulsum vid. *Septalius Animadv. L. 5. §. 35. Sydenham. Oper. p. 178. edit. Lips.* Et si ab hæmorrhagia narium ad V. S. argumentari licet, uti fecit *Klaunig.* in *E. N. C. Cent. 5. obs. 63.* catastrophem illam non adeo inde metuendam quis crederet, quod ipsum nonnisi de illo casu, in quo malignitas magna non est, valet, vid. *E. N. C. III. 1. obs. 138.* Quia vero purpura alba, suffragante experientia, præ aliis exanthematicis instabilis est & crebro atque celeriter retrocedit, vix a me impetrare possum, ut huic asserto subscribam.

§. XXVII

Vesicatoria

Vesicatoria quidem delirio profligando soporiquè discutiendo adeoque symptomati urgentiori dicata sunt, quia vero etiam serum, humorem universalem ad loca, quibus imponuntur invitant, quædam hic loci de eorum usu afferam. Horum efficaciam tantum non omnes Practici Clinici uno ore & communi suffragio laudant, moti forsitan autoritate Hippocratis, qui in febre acuta oborto in furis dolore graviora conticuisse deliria memorat. Præ aliis *Borellus cent. 1. obs. 40. Borrichius Act. Hava. Vol. 3. obs. 44. Dav. Hamilton l. c. c. 6. & Helwich E. N. C. III. 7. & 8. obs. 132.* non obstante asserto *Roder. à Fonseca* hoc remedii genus calorem, vigilias & deliria intendere affirmantis, item *Baglivii Diss. de us. & abus. vesicant. c. 2. delirantes*, inquietis, ab usu vesicantium plures mortuos vidimus quam sanatos; teste etiam experientia in nonnullis dolorem & ardorem intensissimum excitarunt supervenientibus convulsionibus vid. *E. N. C. II. 2. obs. 131.* Verum hos uti & alios sinistros eventus, quorum modo citatus

tus *Baglivus l. c.* meminit, idiosyncrasie aut intempestive applicationi adscribendos esse censo. In febre nostra miliari eo magis commendanda erant, quia notabiles congestiones ad caput soporem inferentes complicatae fuerant, scopo evacuatorio simul ac revulsorio, ut scilicet serum partim evacuetur, partim a capite derivetur. Locus, cui applicari solent, est utraque sura tibie primum, post in nucha, aut quod melius inter scapulas, quod præsentaneum in multis effectum edidisse a Parente meo didici. *Hamilton* eadem pone aures, brachiis femoribusque, alii ulnæ parti internæ, carpis manuum, imo & natibus applicari jubent, sed minore plerumque cum successu. Sint etiam, quod bene notandum, solito majora & satis ampla imprimis inter scapulas palmæ latitudine & spithamæ longitudine; nec non diutius aperta ferventur, nempe per quatuor, sex vel plures dies, ut suppurent & multum humoris evacuetur, superimposito unguento digestivo, uti optimo consilio id suadet *Ill. Helvetius.* Parari possunt e pulv. cantharid. empl. de melilot. cum pauxillo bals. peruv. Quod si duobus in locis apponenda, justum intercedere intervallum debet, postquam ulcus prioris exsiccatum fuerit, neque eorum usus ultra primi septenarii decursum protrahatur, multo minus circa aut in diebus criticis adhibeantur, aut quod *Comm. Lit. Nor. 1734. hebd. 14.* bene annotavit, ut crisi se manifestante removeantur, licet nullum adhuc effectum præstiterint. Non minus cito & mature in usum vocentur, priusquam deliria ejusque indicia se manifestarint, tunc enim ista vel præcavent vel saltem mitiora reddunt. Sed & hic æque ac circa purgantia & V. S. cautelis opus est. Minus conveniunt in regione calidiore, in subjecto insigniter plethorico, æstuoso & succi pleno, vasorum depletionem prius non facta, item cholericò, in quo immanem dolorem excitant; in macilentis & valde gracilibus, lingua multum arida existente, in constitutione sanguinis acri & colliquativa, quæ in diathesi feri aut lymphæ crassa & viscida maxime profunt, si mente abalienati & immoti plane jacuerunt ægri. Denique non prætermittendum est certissimum ab operatione vesicatoriorum ratione eventus morbi prognosticum, quod si enim torpent nihilque feri educunt, robore naturæ fatiscente mortem in propinquo esse metuendum. Præterea non infimi subfellii Practici ad sudorem promovendum & exanthemata ad corporis ambitum propellenda magnificiunt frictions in variis corporis partibus administratas, nec non cucurbitulas tum siccas tum scarificatas in quibus maximam spem & fiduciam collocasse, quod a V. S. abhorruit, vulgus Italum memorat *Ramazzini l. c.*

§. XXVIII

Primam nunc indicationem adimplent remedia corrigentia & secretionem materię peccantis promoventia; obtinetur hoc præparantibus sic dictis nempe digestivis, absorbentibus, diluentibus cum nitrosis in principio adhi-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

Y y y

Prima indicatio.

bi

bitis; salia media neutra dicta, quæ alias in malignis raro suadentur ad sanguinis & lymphæ lentorem resolvendum præsentem etiam diarrhoea mitiore non dissuadenda, vid. *Kramer. l. c.* hinc pulv. bezoard. seu temperans usitatus e tart. vitriol. nitr. conch. præp. antim. diaph. & cinnab. singulis 4 vel 6. horis propinandus primis maxime diebus est. Infusa calida theiformia e radicibus, herbis & floribus anticatharralibus temperatissimis eundem scopum respiciunt. Quidam specificè laudant marum, & *Kanoldus* rad. olsenitii, quia, uti volunt, lympham spissam egregie attenuant; non vero liberalius aut nimis calida dentur, ne sudor nimium moveatur, adeoque serum plus justo exhauriatur; locum habent paroxysmo mitescendo, quo tempore natura ad sudorem maxime disposita est, non neglecto potu sufficiente sed diluente & humectante, de quo infra. Sunt qui etiam ferum lactis dulces prodesse credunt. Secundum vero & præcipuum curæ momentum in eo consistit, ut materia organica aliquatenus præparata ad externum corporis habitum tempestive expellatur; absit vero ut alexipharmaca illa & bezoardica calidiora, multo minus spirituosa volatilia, efficacissima alias remedia commendem, quippe quæ sanguinem & humores quoscunque exagitant & congectionum inflammationumque causa evadunt, tum & anxietates & præcordiorum angustias intendunt, hæmorrhagias, deliria, convulsiones aliaque symptomata provocant, unde fit, ut teste *Baglivo l. c.* iisdem periculum, quod præcavere volumus, advocemus & angeamus, inprimis si regimen sudoriferum accesserit. Intentio quidem bona est, nempe malignitatem promptè expellendi, verum ab altera parte ob orgasmum, quem suscitant & augent, plus nocere illa quam prodesse experientia compertum est. Oleum quippe igni addunt, sudorque copiosus & vi propulsus vires multum prostermit, quo facto natura circa dies criticos fatiscit. Ut taceam, illa ipsa initio morbi acuti non maligni (quo valde suspecta eadem esse *Ramazini l. c.* iudicat) uti exanthemata haud raro generare, ita in malignis eadem vi expellere & inconstantia reddere, ut mox retrocedant, mox iterum appareant. Hinc *Cel Hoffmann. l. c.* experientia edoctus affirmat, *ingruente primo hoc morbo omnes fere ab alexipharmacis calidis æstuoso regimine juncto periisse*, imo & ea præservationis gratia sumta cum sudoris regimine corpus simili contagio infecisse, & *Th. Sydenham l. c. p. 631.* ita inquit: *Medici se ad usum cardiacorum & alexipharmacorum nescio quorum se contulerunt, quo scilicet per cutis poros expellant, quod somniant, venenum: ex quo factum, ut regimen calidissimum methodumque huic parem iis morbis adaptaverint, quæ frigidissima tum remedia tum regimen præ cæteris postulabant.* Non minus *Ged. Harveus Tr. de vanit. Medic. diaphoreticorum* nempe activiorum usum ante declinationem materia nondum cocta interdicit.

Secunda
indicatio.

§. XXIX.

§. XXI X.

Equidem fateor, non tantum damni quin potius auxilii paulo activiora afferre in subjectis phlegmaticis & segnioribus, aut quibus potus ordinarius cerevisia vel aqua est, item in quibus calor febrilis mitior & malignitatis suspicio major, pulsus etiam languidior existit, nec non deservescente exacerbatione, quo tempore sudor seu mador paulo copiosior conducit, præprimis si exanthemata a quacunque etiam causa retrocessere, tunc caute & moderate data cumque analepticis maritata opem ferunt, aut ubi crisis instat & naturæ motus paulo languidiores observantur. Quod si vero sine discrimine subjectorum, temporis, morbi &c. liberalius propinantur, versus etiam & in paroxysmo plus utique nocent quam profunt. Magis autem proficua & commendanda sunt bezoardica sic dicta fixa cum lenibus diapnoicis & absorbentibus vel solis vel acido vegetabili saturatis terreis, alcalinis fixis maritata, quales pulveres alexipharmaci plures in officinis pharmaceuticis profertant, nempe *Sennerti, Wedelii, Rollwagii, Ludovici, pannon. r.* in forma pulveris vel cum aquis destillatis diapnoicis *C. B. C. M. scorzon. fl. sambuc. scord. galeg. scabios. propinata add. aq. C. C. citr.* Circa quos vero notari velim, adstringentia, quæ illos ingrediuntur, non omnino tuta esse, adeoque nonnisi correctos convenire. Exulent ergo terr. sigill. bol. or. corall. r. &c. vel quia poros cutis constringunt, vel diarrhoeam cohibent, quæ si nimia fuerit, locum aliqualem habere possunt. Absorbentibus addantur antim. diaph. bez. miner. ceruss. antim. rad. contrajerv. serpentar. Virg. regul. antim. medic. nitrosus parca sed repetita dosi additis; quæ nitrosa diarrhoeam in forma pulv. non tam excitant quam in mixtura, cui surperbibitur; nihilominus in purpura alba maligna si refrigerationes externæ cum æstu subinde intercurrente præsto sunt, iis plane abstinendum putat *Hoffmann.* In castris pulvere pyrio ob nitri sulphurisque miscelam non male utuntur. *Hamilton* pulverem suum e chelid. cancer. compositum mire laudat. Mixtura simplex summa cum cautela adhibenda, nempe in phlegmaticis, si natura in expulsionis negotio tergiversetur aut minus activa est, aut materia expulsa retrocessionem minetur; aut in declinatione morbi, eaque correctæ spiritui theriac. camph. essentiam alexiph. Stahl. temperatam substituendo.

§. XXI X.

Ad orgasmum nimium temperandum conveniunt (1) acidula seu blanda acida præcipue in subjectis sanguineis, magis vegetabilia quam mineralia, utpote quæ plus inspissant & coagulant, nempe acidum citri, quod tanquam specificum in morbis malignis commendari meretur, syr. acetos. citr. de tot. citr. tab. e succ. citr. succ. citr. granat. acid. ceras. acid. berber. rib. oxyacch. simplex c. subc. granat. acid. acetum vini à Dioscori-

Y y y 2

de

de laudatum vel aquis diapnoicis vel julepis vel potui ordinario permixta, quorum usum in simili epidemia jam familiarem *Maur. Hoffmanno* fuisse docet *Comm. Lit. Nor. 1735. hebdom.* §. noxium vero proferibit *Hamilton l. c.* Sunt autem illa ipsa parca manu & cum grano salis danda, ne humores magis incrassentur, circumspiciendus si diarrhoea urget aut labes pulmonum ulcerascens concurret; ad hæc refer tincturas flor. cum phlegm. vitriol. paratas, quæ uti in variolis, ita quoque in his febribus valde proficue sunt, (2) julepi refrigerantes & uti modo dictum aciduli, inter quos commendari meretur maxime ille, qui e floribus, spirit. nitr. d. conspersis per infusionem paratur additis succ. citr. syr. rub. id. & granat. acid. similem fere describit *Secreta l. c. f. 3. c. 19.* (3) emulsionones dilutiores & multum saccharatæ e sem. card. ben. card. mar. citr. & in eruptione minus felici sem. nap. aquileg. cum aquis temperantibus & lenibus diapnoicis paratæ additis absorbentibus. Sed & circa horum usum cautela opus est, ne cum acidulis uno tempore adhibeantur nec nimis largiter dentur ob majoris spissescentiæ metum (4) ad æstum sanguinis compefcendum, simul etiam lympham spissam resolvendam quoque faciunt cinnabarina, e. g. cinnab. nat. & antim. specif. ceph. Mich. quorum virtutes divinas extollunt *Vratisl. Hist. morb. 1699. p. 12.* (5) nitrosa, si non omnem paginam, præcipuam tamen obvolvunt, parca sed repetitis dosibus data, & cum supra nominatis maritata. Spasticæ fibrarum nervearum stricturæ, circa quam tertia indicatio versatur, relaxantur pulveribus antispasmodicis, quos cinnabarina & nitrosa modo laudata ingrediuntur, infulis item calidis theiformibus, nec non emulsionibus, julepis, quarum omnium mentio supra jam facta est; idem quoque præstant humectantia alia nempe potus diluens, attenuans sufficiente in quantitate, parco una vice sed repetito haultu assumtus, de quo plura in sequentibus. Conducunt etiam oleosa, uti ol. amygd. d. e. sperm. cet. gelatinosa, juscula carnea ex animali juniore parata; cremor hordei & avenæ, hac cum cautela, ut parca manu dentur, si quando diarrhoea multum urget.

Indicatio
tertia.

§. XXXI.

Quarto medici quoque officium est, ut symptomatibus urgentioribus medeatur, ita tamen ne morbo primario præjudicium afferat; inter quæ primum sit diarrhoea, quæ utut critica fuerit in nostra febre, attamen si vehementior vires maxime atterat, aliquantisper mitiganda addendo pulv. bezoard. & nitros. corall. r. crystall. mont. pulv. pannon. r. cort. cast. qui a sæpe alleg. *Apino* multis laudibus extollitur, in refracta dosi, uti etiam nitrum, cavendo ab adstringentibus, quorum usum gravia symptomata insequi solent; gelatinosa, item acida plane non vel parcissime adhibendo, uti modo dictum, diaphoretica vero paulo largius, ut

ut humores ab intestinis, ad corporis ambitum propellantur. Ad cephalalgiam mitigandam & pellendas agrypnias continuas nullus saniorum medicorum commendabit opiata, utpote quibus vires multum prosternuntur, humores incrassantur, motus figuntur & miasmatis expulsio impeditur, præcipue si somnolentia conjuncta est; & si vel maxime solamen afferunt, illud non est durabile, quin potius periculosæ ad varia loca metastases fiunt, quare etiam cum el. diascord. Frac. caute mercandum. *Hamilton l. c.* pravos hosce affectus præcaveri vult, si diaphoretica istis miscantur, verum nec hac cautela observata tutum eorum usum esse arbitror. Interne potius specif. ceph. Mich. infus. theiform. externe mixtur. Hoffmanni ex acet. & spir. rosac. cum camph. unguent. alabastr. cum croc. & ol. hyosc. lenium diaphoreticorum continuatio, emulsionones in morbi & æstus augmento, alvi referatio modica. In sopore gravi, utpote cui prompte obviam eundum, quia facile altas radices agit, præter vesicatoria, & clysteres supra commendatos spirituosa naribus admovantur capitis vertici, temporibus & nuchæ illiniantur, aliaque, quæ *Secreta l. c. S. 3. c. 10.* commendat, in usum vocentur. Sic & in deliriis præter lenia diaphoretica & vesicatoria supra laudata pro interno usu copiosa diluentia & humectantia, pro externo volatile vivum capiti impositum, sinapismi ex herb. rut. sem. sinap. nasturt. acet. & ferment. aut quos aliqui mire extollunt, cepæ sub cineribus assatæ & aq. Reg. Hung. irroratæ pedum plantis applicentur. Ratione indicationis vitalis si summa virium debilitas & lipothymia affligunt analeptica diapnoicis interpolata, non vero calidiora & spirituosa, neque in vigore paroxysmi, ne æstus augeatur, sed sub finem & tempore intercalari, quo omnia tranquilliora sunt, hoc etiam cum discrimine, ut in sanguineis acidula reliquis omnibus præferantur. Omnibus subjectis conveniunt aquæ sic dictæ cordiales additis conf. alk. de hyac. julep. rosat. gemmat. Neque negligantur externa cordis regioni & carpis manuum vel naribus applicari solita magis spirituosa, quæ etiam conveniunt, si quando frigus partium extremarum accesserit. Ad fallendam sitim conducunt nitrosa, acida, emulsionones, julapia, infusa theiformia supra commendata, & qui eam maxime solatur, potus sufficiens parca sed repetitis dosibus exhibitus. *Vratislav. l. c.* male rem gerere medicos judicant, qui ægrorum æstu fere exultorum precibus nihil moti potum denegant & non nisi fumosis suis sudoriferis & turgescentibus bezoardicis tantum non enecant. Alvus quæ nec nimis stricta nec nimis laxa esse debet, si non responderit, suppositoriis aut clysteribus non irritantibus sollicitanda, sed iis tantum, quos supra descripsimus, vel quod melius ol. amygd. d. quod fibras nimium strictas egregie relaxat. Siccitati & ariditæ oris ac linguæ consulitur os sæpius eluendo decocto herbæ thee cum paucillo lap. prunell. potu copioso, lenibus acidis, mucilag. sem. cydon. & psyll. cum syr. conveniente, item gelatinosis. Convulsionones aut tendinum subsultus,

si præsto sunt vel metuuntur, mitigare laboramus antispasmodicis, specif. ceph. Mich. pulv. antepil. March. & Kuff. lap. bez. or. & occid. & cin. nabarinis, quæ sub initium ingruunt, conatus naturæ in expellendis exanthematibus prænantiant, & lenibus bezoardicis tolluntur; quod si vero a metastasi materiæ morbificæ ad interiora sunt, modo dicta remedia diaphoreticæ paulo activiora & cucurbitulæ adhibendæ sunt; externe nihil ab *Hamiltono* expertum, quod motus ejusmodi convulsivos feliciter compescat, quam omnes artus succini essentia illinire, sed hoc minus tutum mihi videtur, æque ac internus ejus usus ad gtt. XX. Tussis si urget & pectoris infarctus sperm. cat. in forma pulv. vel eolegmatis detur.

XXXII.

Inflammatiō futura præcavetur aut præsens avertitur continuato dia-
pnoicorum, diluentium & insulorum calidorum usu; neque reformi-
dandum puto illum camphoræ, qua ad stases discutiendas non datur
præsentius remedium judice *Cl. Werthofio* in *Comm. Lit. Norimb.* 1734.
hebd. 33. & 34. *Conf.* 1735. *hebd.* 4. 20. & 27. & *Dn. D. Tralles*
Diss. de virtute camphoræ refrigerante. Sic & *Exc. Heucher* *Diss. de igne*
per ignem exting. in malignis febribus eam commendare haud dubitat,
sed parvissima dosi nempe dimidia aut tertia grani parte eaque cum be-
zoardicis mixta. Uti & anxietates & oppressiones pectoris, item cardi-
algicæ præter infusa theiformia & acetositatem citri nullis epithematibus
cordialibus, nullis linimentis pectoralibus sed solo usu camphoratorum
externo mitescere videbantur a *Uratislav. l. c. p.* 13. De singultus me-
dela aliquid addere supersedeo, vel quia raro præsto erat, vel inflam-
mationem insequeretur, qua profligata sponte cessit, vel si subsistit ci-
trata interne & camphorata externe adhibita æque conveniunt. Hæmor-
rhagiæ in nostra febre pariter infrequenti, si critica & non nimia fuerit
nulla cura debetur; symptomata nitrosi, temperantibus lenibusque ad-
stringentibus compescenda, uti & euporisto externo nempe manuum in
aquam tepidam immisione scopo humores revellendi. Faucium & tonsil-
larum affectibus medendum topicis discutientibus, resolventibus & pare-
goricis nec non gargarismatibus appropriatis. *Forestus l. 1. de febr. obs.*
17. gargarismate e lact. caprill. & aq. plantag. p. æq. anginas ad mi-
raculum a se curatas perhibet. De memoratorum aliorumque sympto-
matum cura hoc ultimo loco tenendum, quod morbo primario rite tractato
atque profligato pteraque sponte & absque medela mitescant. In
puerperis lochiorum ratio habenda quam maxime est, præprimis si morbum
ab eorum suppressione ortum traxisse constat, post pediluvium vena pedis in-
cidenda, pilulæ *Beccherianæ* aut alix ad harum normam paratæ dandæ,
pulveribusque diapnoicis hysterica & lenia emmenagoga, si circumstantiæ

tiæ id ferunt, maritanda sunt, regimenque paulo curatius observandum.
Quoad reliqua medicatio supra præscripta mutatis mutandis instituantur.
Quæ a variis laudantur specifica virtute veneno resistentia, uti sunt rad.
Ginseng, lap. bez. de Goa, lap. hiltic. *pedra del porco*, rad. *mungos*
prætermitto, arbitratus genuinam medendi methodum omnibus sic dictis
specificis longe anteferebam, uti & arcanis, de quibus valet illud *Capivaccii*
morbos felicissime curantis, qui auditoribus arcana ab ipso ex-
postulantibus velut indignabundus respondit: *discite meam methodum,*
& habebitis mea arcana. Laudatus *Kramerus l. c.* medicamentum absque
omni actu resolvens, temperans & putredini simul resistens verum spe-
cificum esse sibi aliisque suadet. Neque ut hoc *ως ἐν παροδῳ* moneam,
interna alexipharmaca proprie sic dicta & specifica virtute gaudentia nobis
suppetere, sed quævis adeo celebrata non nisi diaphoretica esse arbitror,
uti & in febre nostra venenum vere ita appellandum subfuisse haud opinor.

§. XXXIII.

Ultimo denique loco pauca quædam de diæta subjungam, quæ uti *Diæta &*
in aliis, ita in hoc potissimum morbo fere plus quam magnus reme- *victus ra-*
diorum apparatus ad felicem curam confert, dum febris a levissimo ejus *tio.*
errore commisso funestum toto die exitum fortitur. Consistit illa ipsa in
legitimo sex rerum non naturalium & ad hunc morbum accomodato usu.
Et primo quidem, quod aeris moderamen calorisque regimen spectat,
sit ille in conclavi ægrum ambiens multum temperatus, & calidus, qui
omnem frigoris sensum, quem vel levissimum ejusmodi ægri mox per-
cipiunt, excludat, præsertim frigidiusculæ auræ admissio puerperis summe
noxia est, omnibus pedum e lecto protractio, pectoris ad scrobiculum
cordis usque denudatio; præsertim jam morbo extra lectum se conti-
nentes, aërique liberiore se exponentes fere omnes periisse experientia
docuit. Ab hac quippe aura improvide admiffa pectoris anxietates & op-
pressiones intenduntur, exanthemata miliaria vel in excretionem impe-
diuntur, vel facillime retrocedunt, & funestos post se effectus relinquunt,
ejus rei tristitia si opus esset. documenta allegari possent, aliqua vid. apud
Hamilton Hist. 5. & 11. Uti autem aer frigidiusculus, ita e contrario
nimis calidus tranquillo morbi successui obest, ad quem evitandum præ-
aliis sollicitè hortatur *Jb. Sydenham* in operibus suis passim. In hoc pecca-
tur, si cubicula nimium calefiant, stragulis amplis plumarumque copia
infarctis ægri non tam obteguntur, quam potius obruuntur, unde cor-
pus exæstuat & sudore diffuit, deliria accersuntur vel augentur, vires
fatiscunt & placidus morbi typus in præceps agitur, papulæ etiam præ-
cipitantur expulsæ instabiles sunt, & nunc apparent, nunc iterum
disparent. Quin potius id sollicitè agendum, ut tam lecti quam con-
clavis calor moderatus sit & æqualis, transpiratio placida haud interrupta
non

non tam in sudore quam potius madore leni consistens tempore intercalari, exacerbatione vero ad finem tendente idem paulo major & copiosior esse poterit; & ne aer liberior janua conclavis aperta ad ægrum appellat, lectus conopeo muniat, aut in certa ab eodem distantia paries interpenfivus collocetur. Merito ergo improbantur perverfi quorum lamamores, quibus vel semel de die vel aliquoties lectum sterni aut ex uno in alterum transferri cupiunt, fusque deque habentes, quicquid medicus in contrarium moneat & damna ab hoc agendi modo metuenda exponat. Sunt quidem ægri pariter ac adstantes, qui jactitant, se genio suo ita indulgentes mire sublevatos esse, morbumque feliciter superasse, addunt, que sudorem a neglecta hac permutatione frige fieri inque corpus retrocedere. Quod ipsum vero metuendum minime est, si calor moderatus, quem supra inculcavi, observetur, quo æger absque damno sublevente alleviatur. In memoriam his & similibus revocanda sunt *Celsi* verba: *sepe quos non restituit ratio, temeritas adjuvat.* Verum illos ipsos edicere pudent, quot numero alii statu morbi hac ratione derepente murato occubuerint, quare tutius est, quod *Fr. Hoffmanni* serio etiam hortatur, stragulorum & indusiorum, quantum fieri potest, mutationem evitare, ac potius jam trita, sicca & fumigata injicere. Quod si vero periculo rite exposito precibus decies repetitis resistere amplius nequeunt adstantes, circa meridiem lectum sterni curent, quando omnia tranquilla sunt. Præ aliis notari meretur epidemia fere sed mala puerperarum consuetudo, quæ elegantia & munditiei plus justo studentes industria frequenter cum reliquis linteis commutant, unde fit, ut facta corporis refrigeratione haud raro hunc affectum incurrant. Non minus monendi ægri sunt, ne erecto corpore in lecto sedeant, unde dorfi refrigerium & animi defectio facile obrepit, vid. *Uratilav. Hist. morb. 1699. p. 14.* Præterea corporis jectigatio fere continua sollicite evitanda, utpote qua lenis sudor madorque adeo necessarius suffaminatur, placidusque morbi successus impeditur, tranquilla vero corporis continentia quovis modo imperanda, quæ ad dipnoen halituosam feliciter perennandam præcipuum momentum affert. Uti autem corporis situs ad quietem compositus, ita pariter animi in voluntate divina acquiescentis tranquillitas frequentius inculcetur, animi pathemata, præ aliis mœror, sollicitudo de morbi utut accipitis eventu, quæ ægros in hoc morbo plerumque exagitat, mortisque futuræ metus, quantum in medico & ægro est, animo excutiat.

§. XXXIV.

Victus, uti *Hippocratis* effato *S. 1. aph. 7.* in morbo peracuto omni, ita quoque in nostro tenuissimus esse debet & humectans, nempe juscula non adeo saturata, sed tenuiora e carne vitula, capone, gallo gallinæ cum crem. hord. oryz. aven. vel sola vel pauco cum pane parata &

subinde assumta; consummata, goliis *conformis* dicta, calorem intendentia exulent. Sed & tenendum, cibos etiam convenientissimos parce nec largiter una sed partibus vicibus dandos. Euepepi nec multum euchymi sint, quo plus enim juxta *Hippocr.* impura corpora nutriveris, eo plus læseris. Abint carnes, aliaque, quæ ventriculo negotium faciunt, magis falsa, aromatica, viscida; etiam post dies criticos & præcipuo morbi periculo superato victus tenuis per aliquot tempus continuandus, solidiorum quippe in copia assumptorum usus etiam in statu reconvalescentiæ vel recidivæ causa est vel novam febrem parit, quare alimentis paulo firmioribus sensim assuefaciendus ventriculus est. Potus sit tenuis, diluens, attenuans, non frigidus actu utut potentia, tepidus potius, quem in finem infusa theiformia optime conveniunt. Ille ex aq. fontan. hord. mund. rad. scorzon. gram. liquirit. acetos. fl. til. cichor. C. C. ust. ras. C. C. paratus & acid. citr. ceras. acid. granat. limon. parum acidulatus sit, non vero nimium, ne tormina excitet aut diarrhoeam augeat, neque copiosius uno haustu sed repetito assumtus. Sunt qui nostro die aquæ frigida potum uti in quibusvis fere morbis commendant, ita pariter in malignis haud interdunt, de qua aqua, medicina universali aliqua haud ita pridem schediasmata in lucem prodierunt, & *Act. Berolin. Dec. 2. vol. 3.* pro febrifugo magno venditari ejusque haustu magnum quondam medicum febre maligna detentum spe citius convalescere memorant. Cerevisiam nullus minus fert morbus quam purpura ob crassas & heterogeneas partes, verba sunt *Fr. Hoffmanni l. c.* assuetis facilis forsan quam aliis indulgenda. Vinum plane non vel parcissime concedendum, quidam unum vel alterum ejus cochleare cardiaci loco propinant, moti forsan observationibus de ejus salubritate in febribus malignis, de qua vid. *E. N. C. II. 4. obs. 169. §. 1. 6. obs. 20.* verum præstat ab eo penitus abstinere, ægrique precibus & palato non indulgere; calore febrili profligato, parca ejus quantitas detur, illam subinde sed sensim adaugendo. Alvus si non respondet, officii sui admoneatur auxiliis de cura symptomatum præscriptis, præprimis si dolores abdominis & præcordiorum anxietates ab ejus obstructione fiunt, cavendo, ne sollicitetur aut quovis modo irritetur. Et ut totum negotium verbo complectar, talem se gerat ægrotus, ne nature intentioni contrarietur aut medici operam eludat. Superato morbo & viribus redeuntibus lenè purgans præscribatur & pro re nata repetatur, cum in finem, ut, si quid viscosi in corpore restat, illud evacuetur, & ventriculi concoctio remediis stomachicis juvetur lenibus alexipharmacis aliquandiu interpolatis.

§. XXXV.

Colophonis loco regulas aliquas prophylacticas præscribam iis, qui ægroto adstant vel ejus curam habent, quæ in eo potissimum consistunt, *Regula Propylactica.*
Disp. Medico-Pract. Tom. V. Z z z ut

ut nunquam jejuni accedant, salivam exspuant, non deglutiant, qua mediante miasmata M. S. facile communicantur, conclavis aërem suffimigiis è lign. aut bacc. junip. mane & vesperi ventilent & corrigant, rad. vinetox. mastigent, aut trochisc. sublingual. in ore detineant, os & nares ægroti vultui non propius applicent, aut si hoc facere officii ratio postulat, vel stragulum lecti superius paululum levatur, aërem in illo momento non attrahant, neque sudatorio, quo ægri vultum & confinia deterferre, utantur, alimenta prope ægrum non assumant, frequenter etiam os eluant, & vultum manusque sæpius lavent. Prophylaxis, qua morbus futurus præcavetur, vel in hominis potestate sita non est, vel provida causarum procatacticarum & eo disponentium remotione absolvitur, nempe juxta monitum *Secrete l. c. S. 2 c. 1. § 2. (1)* observatione debiti ac decentis vitæ regiminis diætæque exactæ, ne avida ciborum ingurgitatione aut vini generosioris abusu viscerum robur destruat, aut saburra vitioforum humorum in primis viis generetur. Intemperantia quippe morborum præcipue castrensiu[m] mater est. Caveant sibi ab immodica corporis refrigeratione, a nimia venere, quo magis enim exhaustum corpus est, eo facilius huic malo expositum esse solet. Animi pathemata iram, metum atque terrorem cane pejus & angue fugiant, uti & optimum præservativum est mentem tranquillam & inconcussam habere; somno non nimium indulgeant, neque diu protractis vigiliis vires prosternant; vitam etiam neque nimis agilem neque nimis otiosam agant, excretionibus vacent, non succedentes promovendo, liberiores in ordine servando, (2) debito remediorum usu nempe laxantis aut pro circumstantiarum ratione emetici, V. S. leniter diapnoicorum aut sic dictorum alexipharmacorum, quæ per aliquod tempus continentur, cavendo, ne periculum, quod præcavere volumus, calidioribus accersamus. Quibus præsidiiis puerperæ ab hoc malo præservari possint ac debeant, sollicitè præscribit *Fr. Hoffmann l. c. (3)* mutatione loci & regionis, si contagium in aëre velut vehiculo hospitari constat & hominis conditio id permittit. Sapientissimos in antiquitate Medicos gravissimis in affectibus, magis chronicis quam acutis mutationem aëris & peregrinationem salutari consilio & felici cum successu suasisse Veterum monumenta fidem faciunt. Infectus namque aër quovis momento inspiratus humoribus diathesin hanc morbosam facile infert, quod si vero quis presente in corpore dispositione seminum morbi jamjam in sinu suo gerit, nullibi locorum ab hac læe immunis utique vivet.

T A N T U M.

W I L C H

CLXXVII

WILH. ULRICI WALDSCHMIDT

D E

SINGULARIBUS QUIBUSDAM

PESTIS HOLSATICÆ.

Kilia 1721.

Z z z 2

P R Æ F A T I O N E M.

Secure magis e longinquo mala prævidemus, quibus aut plane aver- tendis, aut mitigandis consilia dare volumus; præsertim si acuta illa fuerint, quæ plerumque sub sui principium statim extrema minari, adeoque non multum temporis deliberationi concedere solent. Hoc de peste quoque verum esse nemo dubitat, cui naturâ ejus quodammodo perspecta est, & qui peculiare ejus proprietates, subitam sc. invasionem, nullam cunctationem, multorum oppressionem, urbium & provinciarum devastationem probe agnoscit. Lues hæc abominabilis, cum in Galliis adhuc sæviat, nec in Polonia plane fileat, revocat nobis in mentem, tristem ante paucos annos, horum Ducatum imaginem, & devastantis mali memoriam: quare non sine omni utilitate esse arbitror, si observationes quasdam singulares, de gravissimo hoc affectu, a Præsede hujus dissertationis & parente venerando suppeditatas, loco speciminis publici, Aca- demix huic valedicturus proponam. Sicut enim, ut loquitur Erasmus, jucunda cuique est, anteaactorum malorum aut periculorum secunda recordatio; & secundum Senecam in tragœd. quod fuit durum pati, meminisse dulce est: ita nauta procellas, miles pericula, non modo refert, sed cautior factus, periculis tam propriis quam alienis, experientiam sibi acquirit aut evitandi, aut resistendi si similis occasio ferat. Veneramur simul summam Dei clementiam, qua factum est, ut malum hoc nobis adeo vicinum, urbem hanc nostram aut plane non tetigerit, aut levia saltem sui signa intra mœnia ejus nobis exhibuerit. Quin & non omni carebit utilitate, si singulares quædam observationes ab interitu vindicentur, quibus & morbi indoles, causa, præservandi & curandi ratio, magis magisque innotescant. Faxit divinum numen, ut omnia feliciter!

Origo pestis satis obscura est, vixque crediderim, astrorum influxum aut soli, aut semper eam esse adscribendam. Uti enim ab iis omni ex parte dissentio, qui stellas in tellurem nostram influere censent, indeque omnia bona & mala derivare conantur; ita cœlum aut raro aut nunquam in causa hic esse existimaverim, & ridicule in partes vocari Martis & Saturni conjunctionem in signo aliquo humano, quemadmodum olim Marsilius Ficinus, philosophus Platonius, pestis, quæ anno 1478. totam Etruriam depopulata est, causam in talem conjunctionem retulit. Ramazz. de contagios. epidem. pag. 788. op. Nec e telluris cavernis per exhalationes pestem communiter produci credimus; fasque erit etiam ærem a culpa hac absolvere, siquidem illa omnia, quæ de aëris infectione aut contagio passim venditantur, rarissime pesti conveniant. De nostra

Holsatica certissimum id esse vel inde patet, quod quamvis per junium & julium anni 1712. quo contagium in vicinia vigeat, aquæ in lacu salso, urbem ab occidentali plaga alluente, propter sui stagnationem computruerint, cuticula viridi tectæ, turbidæ plane & lactescentes, atque ingentem foetorem, accenso sulphuri quodammodo similem, per ærem sparserint; nihil tamen inde aut contagii, aut ad id facilius suspiciendum dispositionis, eidem acciderit, tempestate licet calidissima; donec factor iste, succedente pluvia copiosiore, penitus cessaret.

Vero autem maxime videtur simile, pestem per contagium, aliunde advectum, de loco in locum transportari, atque originem suam ex oriente ut plurimum habere, nominatim ex Ægypto, & aliis imperii Ottomanii provinciis Asiaticis, ut & ex Africa, ubi malum est endemium, & unde diversis modis Europæ nostræ infertur. Agnovit hanc veritatem Plinius lib. 7. cap. 50. Contagium ex Africa & Ægypto Italiæ, Galliæ, Hispaniæ invchi: & Cardanus lib. 15. cap. 78. de varietate: solet pestis, inquit, ut reliqua, quasi motu cæli diurno ab oriente in occidentem procedere. Inter recentiores, eandem veritatem historice evicit Kanoldus, medicus Uratislaviensis doctissimus, partim in chronologia medica pestis, partim in animadversionibus, litteris medicorum de peste Massiliensi nuperrime editis, adjectis: & Alardus Mauritius Eggerdes, peculiari de peste tractatu. Confirmat hanc sententiam recentissimæ Massiliensium pestis historia, ex Sidonia Syriæ per navem, bombyce & serico onustam, infelicissime invecitæ.

Neque alia ratione, quam contagio materiali, malum Holsatiæ nostræ illatum est, cujus propagationis vestigia facile apparuere. Serpsit istud ex orientalibus locis in Poloniam, & Dantiscum, inde ad alia maris Baltici loca, & præcipue Hafniam, indeque cum navibus, apparatus bellicum Fridrichsortum vehentibus in Holsatiam, Rendsburgum, Itzehoem; Glückstadium, Altonavium, Hamburgum, & per viam aliam Schlesvigam & Flensburgum.

Speciatim, in vicino nobis castello regio, ex commercio militis præsidarii cum nautis, & rei tormentariæ præfectis Hafnia adventantibus, præsertim per mulieres, linteam nautarum suppellectilem lavantes, quarum plurimæ inficiebantur, lues hæc ortum habuit, & longe lateque sese deinde extendebat, & antequam ulla de contagio suspicio oriretur, firmas radices agebat. Simile quid, anno superioris seculi 59. factum est, quando classis Suecica morbum, ut vocarunt navalem pagò Leboe, ab altera parte sinus Kiliensis, e regione fere hujus castelli sito intulit, referentibus rusticis quibusdam senioribus, ita ut intra 18 dies 72 homines fuerint demortui.

Quamvis autem de morbo contagioso, tum in castello isto, tum alibi vigente, rumor spargeretur, nihil tamen certi intra aliquot septimanas, imo menses innotuit, gliscente sub cineribus igniculo, in flammam lulen-

culentam mox mox erupturo. Rensburgi enim circa finem anni 1711. octodecim homines, propter delicta ad operas publicas damnati, morbo maligno cum bubonibus erant demortui, quem pestem esse præfracte negabant chirurgi visitantes, donec circa ætatis subsequentiæ medium, crescente in dies mortuorum numero, malum celari amplius non poterat, & circa Augusti mensis initia omni commercio cum urbe ista interdiceretur. Simili ratione, vicini nostri in castello regio, ex eadem causa male nobiscum agebant, negando contagium, & urbem nostram quotidie frequentando, donec milite excubitore claudebatur iste locus, id quod circa autumnum & finem mensis Octobris anno 1711. factum est.

Divinæ clementiæ id sane adscribendum est, quod in præsentibus, & adeo vicino periculo, immunis evaserit civitas hæc nostra, cui, ex commercio locorum infectorum, facile communicari potuisset contagium, antequam de eo avertendo consilia iniri possent. Simile quid, anno superioris seculi 64. factum esse, ex relatione fide dignissimi viri constat, quando plures pagi circa Kiliam, peste Hamburgo delata, infecti fuerunt, urbe hac nostra prorsus immuni, quamvis commercium cum Hamburgensibus non fuerit sublatum. Non erravero, si & loci salubritati aliquas hic tribuam partes, cum triginta annorum experientia Præsidi constet, morbos malignos, in specie petechiales, quamvis quandoque hic appareant, non late tamen sese extendere, & intra terminos unius vel alterius domus se continere. Vid. diss. de temperie aëris & inde orta salubritate Athenæi Cimbrici.

Posteaquam vero, aucto tam ægrotantium quam demortuorum numero, luis epidemicæ præsentia negari amplius non poterat, Reverendissimus & Serenissimus Lubecensium Episcopus, Dux & Administrator horum Ducatum, laudabilem in id intendebat curam, ut omni ratione contagium intra cancellos suos coerceretur, & ulterior ejus progressus cohiberetur. Initis igitur cum Ministerio regio consiliis, milite cingebantur Fridrichsortum, Rensburgum, Itzehoea, Glückstadium, Altonavium, pagique una cum tasis hinc inde de contagio suspectis. Jussi etiam sunt medici, communicatis consiliis scripto designare, quæ & præservacionis & curationis scopo necessaria & utilia esse existimarent, atque in id intendere curam, ut remedia necessaria, quantitate sufficiente, qualitate laudabili in publicis pharmacorum officinis prostant. Verbo: quicquid ad remediorum subsidia, alimentorum copiam, ægrotorum a sanis separationem, domuum, vicorum, urbium infectorum præclusionem, mobilium de contagio suspectorum expiationem & mundificationem, & demortuorum sepulturam, tempore & loco conveniente instituendam pertinebat, id omne quam exacte, & ex mandato Serenissimi peractum esse, ipse loquitur eventus.

Optimum autem in peste remedium est præservatio, & quidem politica potius

potius quam medica: arcendum est contagium quod aliunde asportatur, omni opera, cum averti facilius possit pestis, quam curari, quemadmodum consultum magis est hosti accessum denegare, antequam in reipublicæ viscera irrumpat. Qua ratione pestem in prima herbi suffocari posse, ipsa comprobavit experientia. Postquam enim loca infecta milite & rusticis excubantibus cingerentur, malum intra suos limi es fuit coercitum, nec serpsit ulterius, & licet vestigia ejus hinc inde apparuerint, laudabili tamen cura intra limites suos coerceri potuit; simulac enim domus quædam vel levissima etiam contagii vestigia ostenderet, claudebatur ea protinus, cingebatur vigilibus, quibus severissime injunctum erat, ne ullum inclusis cum extraneis concedant commercium. Sepultura demortuorum caute peragebatur, sani ad xenodochia & tuguria in campis exstructa relegabantur, sex hebdomadam spatio probatum daturi, nihil amplius infectionis de iis esse pertimescendum. Lecti, vestimenta, utensilia, quibus venenum coherere potuit, imo ipsæ ædes, si citra vicinarum pericula fieri poterat, igne cremabantur. Hac ratione Schlesvigæ & alibi contagium in sui primordio fuit suffocatum, domus enim aliquot a lectis Rensburgo illatis infectæ, post mortem incolarum nonnullorum, sollicitè clauderentur, observatis cautelis aliis jam modo recensitis, id quod in aliis locis horum Ducatum, vel levi etiam exorta suspitione hinc inde factum est, cum plenaria contagii suppressione. Optima itaque est præservatio, quando contagium, quod foris accedit arcetur, & quando præcavetur, ne venenum pestilentielle a locis infectis inferatur, aut quod illatum est, statim suffocetur.

Magna tamen in principio mali, opus esse circumspicione existimo, ne vel citius rumor spargatur de contagio, antequam illud adest; aut præsens jam malum, maximo cum reipublicæ damno occultetur, eidemque latius sese expandendi mora concedatur: quorum illud & timorem auget, & corpora ad suscipiendum contagium magis disponit; hoc vero totam urbem aut provinciam, vehementissimo periculo exponit. Idque eo magis fieri oportet, quia signa pestilentiae in principio satis plerumque sunt obscura aliisque morbis communia, imo protheiforme est hoc malum, & talem sæpe ostendit morbum, ad quem corpus quod invadit est prædispositum. Hinc mirum non est, si in principio infectionis, unus vel alter intereat, nullis apparentibus ejus indiciis, quæ tamen aucto contagio satis apparent. Contigit hoc in pago Leboe, ubi in iis, qui primi fato concessere, chirurgus juratus nulla pestis vestigia reperire potuit, cum tamen postea satis evidentia illa facta fuerint. Ita prudenter egit Senatus Gedanensium, quando circa initia anni 1709. gliscentibus licet suis contagiosæ igniculis, publico edicto prohibuit, ne quis de morbis periculosis & extraordinariis rumorem spargat, civibusque terrorem, commerciis impedimenta, citra necessitatem imponat.

Gottwald.

Gottwald. memor. Loim. pag. 4. Satius enim est ipsum etiam morbum quandoque dissimulare, præsertim pestem, in cujus principio plures restituantur, antequam morbum intelligunt, & in progressu, qui animo præsentis sunt, evadunt plerumque, ut loquitur Rivinus de peste. cap. 3.

Quare, cum grassante in vicinia nostra peste, famulus viri primarii die 17 Nov. 1712. post triduanam ægritudinem, vomitum, pectoris & dorsi dolorem, mane in lecto mortuus reperiretur, noluerunt medici cum chirurgo præsentis, de pestilentia testimonium ferre, quamvis signa quædam maximæ putredinis, ipsiusque forte pestis adfuerint: siquidem peste demortui, dum nondum intepuere, mox turgescunt, livescunt, nigrescunt, mollescunt, putrescunt. Observabatur sane in hoc cadavere, post horam a morte sextam factor satis molestus, totum corpus tumidiusculum erat, cutis purpureo-coerulea, ut a frigore esse solet, & si crura digito paulo fortius tangebantur, decedebat cuticula: taceo bubonum vestigia sub alis tactu explorata; quare haud levis oriebatur de pestilente contagio conjectura. Quoniam autem nullum aderat indicium, unde puer iste hauserit virus, & simul spuma ante os conspiciebatur, cum pollicis sinistri contractione spasmodica, ut epilepticis solenne est, tale ferebatur judicium: laborare infantes in hac domo variolis, unde vero quam maxime simile esse, demortuum eodem morbo correptum, cum exanthemata, propter regimen frigidius, & neglectum medicamentorum erumpere non potuerint, epilepsia obiisse: maximam simul adfuisse malignitatem, ut in variolis quandoque fieri solet, testimonio subitanæ putredinis. Præterea cadaver, una cum vestimentis, quibus indutum erat, terræ mandabatur, & lecti, quibus æger incubuerat, debito more mundificabantur, unde factum est, ut nihil plane mali ulterius in ista domo aut in urbe apparuerit. Equis igitur negaverit, satius esse, si adhibitis legitimis præcautionibus, ubi pauca saltem funera suspecta contigerint, celare studeamus contagiam: quod si tamen ulterius serpat, latiusque sese extendat, non nisi summo cum periculo civium totiusque regionis illud supprimitur. Id quod Massiliæ factum esse patet ex litteris Audonii, medici istius loci, hic enim magistratus, contra medicorum fidem, testatus est, morbum urbem devastantem non esse pestem: quare cives nimis securi in visitatione & conversatione cum infectis, necessaria circumspicione non usi sunt, & multi per hanc negligentiam in mortis fauces incurrerunt.

Severissime autem, & sub capitis & vitæ pœna commercium cum personis suspectis est prohibendum, atque leges istæ quam strictissime sunt servandæ, etiamsi quandoque iniqui aliquid his subesse videri possit. Salus enim populi suprema lex esto, & qui misericordiam exercet erga illos, qui leges violant, hostis est & inimicus conterraneorum. Beatus

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

A a a a

Luthe.

Lutherus peculiari de peste scripto, *im Bericht über die Frage, ob man vor den Sterben siben solle?* Eos, qui contra amorem Christianum, malum hocce aliis citra necessitatem communicant, sicariis comparat, dicitque: *Daß, wo man solche Leute finde, solle sie der Richter beym Kopff nehmen, und überantworten sie Meister Hanssen, als die recht muthwillige Mörder und Böfewichte.* Et tanto magis hæc omnia, quæ arcendo periculo inferviunt, observanda sunt, quanto certissimum est, unicum in his quærendum esse præsidium, & hac tantum ratione malum a sinibus arceri, incolasque præservari & immunes præstari posse. Hæc universalis præservandi ratio omnium optima est, reliqui præservandi modi insufficientes plane sunt & inutiles, ita ut omnes inefficaces atque iriti deprehenfi sint. Amuleta, cujuscunque fuerint generis, ex argento vivo, arsenico, magnete arsenicali, radice colchici, circa præcordia gestata, nullo fuerunt præsidio; nec odorifera aut inspirata, sive universalis, quæ vicus & totam domum replent; aut particularia, quæ naribus admoventur, laudatam fidem sustinuerunt, sive foetida illa fuerint, & quæ hircum olent, suffitus ex unguis, cornubus, corio animalium; sive graveolentia ex sulphure, myrrha, pice, camphora; aut suaveolentia ex styrace, ladano, benzoe ullius utilitatis deprehenfa sunt. Imo nicotianæ fumus, cujus duplicem effectum laudat Diemerbroeckius de peste p. 263, 273. quod se. & salivam moveat, & aërem nidore suo corrigat, insufficientis fuit; milites enim & nautæ, quibus tamen fumus iste pabulum est quotidianum, morbo hoc ægrotarunt, plurimique eorum mortui sunt. Quin & remedium præservatorium Dobrezensky, quando in præsentia hominum morbis contagiosis laborantium salivam continuo ejicere, & deglutitionem ejus sollicitè cavere jubet, parum promittit præsidii, ubi miasma venenatum adeo subtile, per vias alias quam per fauces, corpus nostrum subire potest, licet istud forte in aliis malignis non plane sit contemnendum.

Simile esto judicium de præsiidiis chirurgicis, venæsectione & fonticulis, quibus præsentè jam peste utuntur sani: quam infida enim sit V. S. testantur observationes Diemerbroeckii; fonticulos vero inutiles plane fuisse observavit Lic. Heinichius in peste Elsingnoræ grassante, ubi simul notavit, eos, quibus hæmorrhoides fluxerunt, immunes fuisse a contagio.

Nec interna multum in præservando præstiterunt, cujuscunque illa fuerint generis. Spirituosa enim calorem augent & caput disponunt ad vertiginem: acida dolores colicos, tussimque producunt & humores coagulant; sudores præservativi superflui sunt & vires dejiunt, laxantium vero usus promiscuus, & absque ulla indicatione ridiculus plane est. Vera autem præservatio triplici absolvitur capite (1) animositate, ut fugiatur terror, nausea, & animus exhilaretur; (2) laudabili diæta, vitando omnia, quæ vires enervant, inediã, crapulam, labores nimios; adhi-

adhibendo ea quæ vires conservant, cibos lautiores, potum suavem, vinum excellens, cujus beneficio medicus celebris Henricus Sayerus apud Willifium tractatu de febribus c. 13. malum evitavit, præsertim rhenanum: hujus vero loco pauperes aceto uti possunt. Sylvius, practicus felicissimus calendulae aceto adscribit, quod pestem evitaverit. 3 Pfalmus nonagesimus primus, seu alia quævis ad Deum oratio devota, cum firma & Christiana in eum fiducia.

Videmus ex his, quæ modo sunt dicta, pestem esse morbum peculiaris indolis, qui remedia ordinaria malignitati alias contraria eludit, atque tum ratione præservationis, tum curationis peculiare quid & distincti habet: & proprie loquendo febris vocari nequit; est enim sæpissime sine febre, & sub varia larva sua ludit dramata. Dixerim etiam, mali hujus causam non in putredine, quod nonnullis placet, quærendam, sed eam productum morbosum esse. Quin potius pro vera ejus causa agnosco venenum contagiosum, non in corpore genitum, sed aliunde advectum & foris haustum, & vel per gulam ad ventriculum, vel per asperam arteriam ad pulmones & cor, vel per poros corporis ad M. S. admissum; ubi aer medium est communicativum, seu vehiculum, cujus ope contagium de corpore in corpus transvehitur: & inde factum est, ut aërem infectum crediderint, quod ipsum, si cum grano salis intelligatur, verum quandoque esse deprehenditur testimonio Sorbaiti, hic enim in tractatu de peste refert, auram intolerabilem redoluisse foetorem, sed ex putredine mortuorum, & passeris Canarienses in caveis suis expirasse.

Venenum autem pestilentielle facile cohæret vestibus, laneis & lincis potissimum, ut & sericeis, & quod mirandum, hæc ratione a sano homine transportari aliisque communicari potest. Notabile hujus rei exemplum retulit vir fide dignus, de cive & sculptore Tonningensi, hunc, cum pestis superiori seculo Viennæ grassaretur, Ratisbonam iter fecisse, atque in diversorio sculptorum, cum alio in eodem lecto dormivisse, qui altero die peste infectus interierit; istum vero iter suum profectum & alibi idem habuisse fatum, idque vice tertia, donec remotis vestibus pristinis, & toto corpore aquis loto malum cessarit. Vid. etiam Schenckius, obs. l. 6. p. 791. Simile quid in vicino nobis pago *Ruffee* factum est, quando mense Februario anni 1712, quo tempore Rensburgi, qui ad operas publicas damnati sunt captivi, morbo pestilentiali laborarunt, atque unus ex his fuga sibi consuluit, & in bubulci casa in pago isto per noctem est commoratus; altero mane post ejus discessum puer reperit tibialia vetusta, humore madida, ab homine isto relicta, & dum hæc exsiccanda foco admovet, statim corripitur nausea, & gravi capitis dolore, quare lectum petit & moritur die sexto cum bubone sub alis. Sectæ deinde eum ex eadem domo, intra breve temporis spatium personæ quatuor alie. Maritus cum uxore, jussu magistratus ad tugurium in sylva exstructum sese contulerunt, ubi ille etiam fatis concessit, sola muliere

superstite; casa vero cum omni supellectili concrementa est, quaque idem ratione malum in sui principio fuit suffocatum.

Quin & animalibus brutis adhæret venenum hocce, & cum iis de domo in domum sæpe transportatur, quare in constitutionibus antipestilentialibus, in *denen Pest-Ordnungen*, merito prohibetur, ut pestis tempore canes, feles, columbæ & similia animalia, quæ domi contineri non possunt, alantur. Gluckstadii pestis tempore moritur femina cum filio unico, cujus maritus illo tempore hic Kilie commorabatur; rogabatur autem per litteras a viro erudito Gluckstadii habitante, ut sibi liceret passeris Canarienses, quorum plures iste alebat, in domum suam recipere, id quod permisit alter, simulac vero aviculas istas domui suæ intulit, ipse cum familia peste correptus est, qua etiam obiit. Illud præterea notabile est, venenum pestilentielle hominibus infestum non nocere brutis, & e contrario brutorum pestem non nocere hominibus, quamvis homines in vestibus suis malum de loco in locum transferant & bruta inficiant. Nonnunquam tamen hominum pestis, brutis quoque est exitiosa, id quod observatio Sorbaiti jamjam citata comprobatur; & Itzehoe observatum fuit, canem, postquam cum pannis verustis, e domo infecta per plateam projectis lussisset, statim mortuum; galinam etiam stramina infecta pedibus dispergentem protinus demortuam fuisse. Simile quid refert Bocoatius de peste Florentina, projectis, inquit, in viam publicam laceris attritisque cujusdam pauperis viri pannis, quem pestis abstulerat, duo porci forte in eos incidentes, pro more suo primo rostris versare eos aliquandiu, mox dentibus prehendere, & circum circa caput concutere, unde exiguo interjecto spatio ambo in terram exanimis conciderent.

Ipsis quoque metallis, & adeo etiam pecuniæ venenum istud solet coherere, cujus rei exempla aliquot habet Eggerdes de peste pag. 96. Et ancilla quædam rustica e pago *Sachsenbande* haud procul a Wilstria Holsatiæ oppido, dum pruna in urbe ista divendit, nummos acceptos ori indit, ut pruna sua a militum quorundam furacibus manibus defendere posset, domum deinde petit, & post paucas horas moritur. Pater vero ejus & mater, cum duobus liberis aliis eam brevi sequuntur. Prudenter igitur præcipitur in constitutionibus antipestilentialibus, ut pecuniæ, a personis aut locis suspectis acceptæ, aceto prius immergantur, antequam a sanis contrectentur.

Cujus vero naturæ sit venenum istud pestilentielle difficulter determinatur; peculiare enim quid habet præ aliis deleteriis, cum sese accomodet constitutioni & temperamento subjecti, & sub diversissima forma effectus suos ostendat, quare nemo dicere potest, cujus illud sit naturæ, an arsenicalis, antimonialis, acidæ, alcalicæ, volatilis, fixæ? Immo vera pestis definitio difficulter etiam dari potest, vixque in practico-
libris reperitur; inter omnes tamen, quas videre licuit, nulla mihi
magis

magis adæquata, & quæ naturam mali æque exhauriat, esse videtur, quam hæc: pestis est intoxicatio hominis, facta a veneno contagioso & multiplicabili, plerisque quos apprehendit exitiali. Egger d. de peste p. 35. Quin & signa pestis admodum sunt obscura, præsertim in principio ejus, & imprimis pathognomonica, quæ scilicet soli pesti & semper conveniunt, nisi forte hoc unicum pro determinanda peste sufficiat, quando plures, communi aura & mutuo commercio fruente, simul ægrotant, & plerique moriuntur: atque si accedant summa virium prostratio, bubones, carbunculi, vibices, petechiæ, tunc demum certi esse possumus de luis præsentia.

Solent vero plerumque pestis contagium præcedere morbi alii, febres mali moris & pestilenciales, variolæ etiam malignæ. Quid alibi locorum in Ducatibus hisce contigerit, de eo non usque nobis adeo constat. Intra urbem hanc nostram, antequam in locis vicinis vigeret malum, grassabantur febres catarrhales benignæ, intermittentes etiam, nec non variolæ e discretarum genere, & satis ut plurimum tutæ, ita, ut præter unam puerperam & paucos infantes nemo iis fuerit mortuus.

Morbi pestilentiam concomitantes in locis infectis nulli fere fuerunt, ibi enim pro constitutionis morbosæ diversitate, pestis varios suscitavit morbos, & sub diverso schemate apparuit, pleuritidis scilicet aut peripneumoniam, diarrhæam, dysenteriam, affectuum soporosorum, quæ omnia si quis pro pestis symptomatibus habere velit, non habebit me refragentem. Medici quoque Massilienses, nullius alterius morbi vestigium peste grassante observarunt, existit p. 11. Apud nos vero, qui per Dei gratiam immunes fuimus a peste, illo tempore & quidem Julio mense anni 1712. alius morbus epidemius, & quidem sub schemate febris catarrhalis, plures intra breve temporis spatium invadebat, idemque malum per totam Germaniam tam superiorem quam inferiorem eodem fere tempore grassabatur: ex Batavia enim Augusto mense publicæ relationes referebant: observari in Flandria morbum quendam peculiarem, fauces hominum plerumque invadentem, ex quo tamen nemo Libitiæ cessavit, sed post tres aut quatuor dies omnes iterum convalescerent. Morbus invadebat cum dolore capitis & dorsi, faucium levi inflammatione, aderat plerumque plus frigoris aut horroris quam calor, summa virium prostratio, cum sudoribus frigidis fere continuis, sequebatur tussis satis violenta sæpius cum coryza, triduo aut quatruiduo sua tempora percurrebat, remanente tussi & prostratione virium, per quatuordecim & plures dies. Plerosque in hac urbe invadebat, sæpeque decem & plures in una domo simul ægrotabant, quorum tamen pars maxima extra lectum ægritudinem tolerabat. Quidam vero ex neglecta in principio V. S. incidebant in febrem continuam quotidianam vel tertianam, cum animi deliquiis. Neminem novi, qui ex innumeris mortuus sit, præter studiosum plethoricum: ille ex eadem negligentia incidit in gravem narium hæmorrhagiam, per aliquot dies durantem, & moriebatur die undecimo. Venæ sectionem enim plures bene tulerunt, quamvis plerosque sine ea, restitutos esse certissimum sit. Dominus

Krugius de Nidda p. m. Consiliarius intimus & Archiater primarius Regis Borussiae Berolino scribebat ad Praesidem: praemissa in principio V. S. se dedisse aegrotantibus spiritum bezoardicum & pulverem pectoralem Ludovici, deinde essentiam althmaticam sine opio. Nostrates novum appellabant morbum, cuius tamen vestigia ante duo secula innotuerunt. Autor enim *derrer Novellen aus der gelehrten und curieusen Welt* Tom. II. p. 1557. refert: *Fürnemlich könte wol dieses eine National Kranckheit Teutschlandes genennet werden, da im vorigen Seculo 1580. eine Seuche, der Bremer Pip, in Teutschland regieret, welcher auch gantz Europam durchgelauffen, und allein zu Rom 40000 Menschen damahlen daran niedergelegen sind. Es ist eben die Kranckheit gewesen, die Johann Bange in seiner Thüringischen Chronike beschreibet, daß sie 1574. sic im Teutschland hervor gethan, da er sie eine seltzame, geschwinde und unerhörte Kranckheit nennet, die erstlich die Leute mit Frost, und etliche mit Hitze ankommen, davon wäre der Husten und Heiserkeit entstanden, und wären sie in denen Halsen wund worden, hätte aber nur drey oder vier Tage mit einem gewühret, die, welche ader gelassen, waren davon kommen, die andern nicht, man hätte es den Nürnberger Pipf genennet, und sey keine Stadt noch Dorff in Teutschland damit verschonet blieben.* Atque eundem morbum Valleriola, Bockelius, Stenglinus & alii exacte descriperunt.

Quantum vero ad ipsam pestem in Ducatibus hisce grassatam attinet, ut chirurgorum praesentium fide constat, consuetis ea stipata fuit symptomatibus, summa sc. virium prostratione, capitis dolore maximo, vomitu, diarrhoea, bubonibus, carbunculis, petechiis & aliis. Nec defuerunt scintillae, coruscationes & colores varii, oculis peste laborantium observantes, de quibus Deusingius de peste, & Boyleus de coloribus Part. I. cap. 2. §. 7. Quod ipsum in malignis aliis nonnunquam observatur: aliquot enim exempla petechiali morbo laborantium Praesidi nota sunt, quibus omnia objecta, & alba potissimum viridia apparebant. Praesertim vero triplex circa morbum observata est diversitas; nonnullos enim invalit cum frigore, capitis & dorsi doloribus, anxietatibus circa praecordia, nullis aliis apparentibus periculosioribus symptomatibus: atque hi, subortis in tempore bubonibus quandoque evaserunt mortem. Deinde alii, statim sub initia, delirio furioso, phrenetico laborarunt, & horum etiam nonnulli restituti sunt. Denique in aliis sopor profundus fuit observatus, ita ut vix excitari potuerint, quorum plerique fati concesserunt. Notarunt praeterea chirurgi bini, alter in praefectura Hutten, alter Neomonasterii infectorum curae operam dantes, quorum hic Dantisci, ille Regiomonti curando hoc morbo praefectus fuit, bubones in nostris hisce locis peioris longe fuisse notae, & qui in Prussia pugnum magnitudine aequarint, vix apud nos ad juglandis molem accessisse.

Curam ipsius pestis difficillimam esse, & veram curandi methodum nos latere vel ex eo certum est, quod licet remedia necessaria, secundum methodum medendi studiose adhibeantur, pauci tamen mortem evadant:

dant: plures autem sine medicamentis, solius naturae beneficio restituantur. Cum enim natura veneni pestilentialis ignota hucusque nobis sit, atque de eo praeter admirationem nihil sciamus, ut cum Galeno ingenue fatear, evidentissimum esse existimo, veram & genuinam pestis antidotum & curandi rationem nondum nobis innotuisse. Hoc certum est, quod, ut in aliis morbis observatur, si medicus sequatur intentionem naturae ejusque ductum, quod inquam lues haec quandoque cedat: & quoniam bubones & carbunculi motu critico producuntur, & venenum mediantibus his ad habitum corporis propellitur, laudabilis haec naturae intentio promovenda omnino est, sed remediis blandioribus, alexipharmacis, sudoriferis: quicquid enim violentum est, illud crisin aut praecipitat, aut impedit. Videmus hoc in variolis, quarum expulsio, si calidioribus remediis nimis urgeatur, fieri id summo cum aegri periculo; duci enim vult natura non cogi, & violentae excretiones, antequam materia cocta sit, infidae sunt. Leniora igitur remedia, temperamento aegrotantis proportionata, optimis cum aegri rebus in peste adhibentur. Generosa vero ut vocantur, vix conveniunt, ut de purgantibus omnes fere practici consentiunt: de venae sectione idem sentiendum est, quam praeter plures alios, quoque in peste Massiliensi summe noxiam fuisse loquuntur litterae medicorum inde perscriptae pag. 16. 32. Laudantur tum ab his tum ab aliis quoque practicis emetica, in principio adhibita. Et modo citatus Boyleus l. c. mentionem facit medici cujusdam, cui solenne erat aegris, pestilentia laborantibus, in principio propinare emeticum, ex octo vel decem drachmis infusionis croci metallorum, & dimidia circiter drachma vitrioli albi, tanto cum successu, ut vix unus ex decem, cui tempestive fuerat propinatum, ex morbo illo moreretur. Verum juvat quandoque fortuna audaces, sed exemplo inimitabili. Liceat hic referre curam paradoxam officialis cujusdam annorum sexaginta, viri robusti, temperamentum sanguinei; hic peste correptus sentit capitis gravitatem & dolorem, cum totius corporis lassitudine, & pedum quasi impotentia; admisit venae sectionem, & bonam theriacae quantitatem devoravit, manibusque ministrorum utrinque sustentatus, in campos excurrit, donec sudore difflueret: domum reversus in lectum se contulit, & novam theriacae quantitatem assumpsit, pro sudore ulterius eliciendo. Altero mane pilulas chirurgi cujusdam deglutiit, a quibus 17 sedes habuit, eandemque dosin bis reiteravit. Tandem sub poplitibus bubones persensit, quibus vesicatorium applicatum est, sed nulla subsecuta est suppuratio, veroque videtur simile, per enormes istos sudores & purgationes illos fuisse dissipatos. Quis vero talia audeat?

Theriaca, cujus jam modo mentio facta est, pessime audit in peste Dantiscana, ita ut mandato magistratus divendere illam fuerit prohibitum, remedium alias aliquot seculorum experientia inter alexipharmaca primum. Dubium vero est, an culpa medicamenti, an eorum, qui praepostere eo sunt

sunt usi? siquidem complexionibus calidioribus, biliosis, sanguineis forte nocuit, quod frigidioribus maximo potuit esse emolumento.

De vino, præsertim rhenano, quod in antecedentibus tanquam præservativum commendavimus, hoc notari liceat, illud inter alexipharmaca non postremum obtinere locum, adeoque in malignis ipsaque peste, si medice assumatur, magnarum esse virium. Plutarchus in vita Cæsaris refert, Cæsaris exercitum, cum in eo pestilentia humidi comes victus grassabatur, vino largiter hausto morbum alterasse; & in exercitu Antonii vinum oleo permixtum profuit, teste Appiano de bello Parthico. De muliere quadam Glückstadiensi certa relatione constat, eam contagio correptam, vini Rhenani cantharum unum cum dimidio, seu libras medicinales sex una vice exhaustisse, & cum sanitate iterum rediisse in gratiam.

Sed longius a scopo aberro, cui erat propositum, specialia quædam de peste nostra afferre: unde de ea singularia quædam adhuc attingam, quæ inter memoratu quam maxime dignum est, infantes aliquot ubera peste infectarum sugentes, immunes mansisse a contagio. Rensburgi infans viri inter cives primarii, suxit ubera nutricis peste laborantis, antequam parentibus quicquam constaret de contagio: altero mane mortua est fœmina, punctione incolumi. Idem Itzehoæ factum est, ubi uxor sutoris cujusdam peste laborans, cum carbunculis & bubonibus, per totum morbi decursum infantem uberibus admovit, sine ulla hujus noxa, mater vero mortua est. Simile exemplum refert Schenckius observ. lib. 6. 793. de infante duabus nutricibus lactato, quæ ambæ peste sunt extinctæ, infante permanente in vivis, & optima valetudine fruente. Hic sane cessat omnis ratio, cur infantes isti immunes fuerint a contagio? Sanguine infecto lac simul contaminatum est, hoc enim nihil aliud est quam lymphæ pinguior, secreta a sanguine in vasculis mammarum. Forte igitur magis inhæret sanguini proprie dicto & spiritibus quam lymphæ: quod si hoc, cur a vestibus & lecto non hauserunt contagium, quod per lac non est communicatum? Confugiendum hic est ad peculiarem parvulorum istorum temperiem, qua fieri potuit, ut, quæ Dei fuit clementia, intacti manserint. Videmus enim adultos nonnullos pestis tempore, citra ullam noxam & absque infectionis periculo cum ægrotantibus conversari, id quod naturæ ut loquuntur bonitati, & peculiari eorundem temperamento in acceptis ferendum est. Ancilla Rensburgensis in domo infecta post mortem septem personarum incolumis, aliam ingressa est domum, cujus omnes incolæ peste sunt demortui, sola hac a contagio libera.

Præterea mali hujus in Holsatia cessatio, si non miraculi, certe insoliti quid & vix auditi habuit. Postquam enim exercitus Suecicus sub Steinbockio Ducatus hosce ingressus est, quem Russi presso pede sunt subsecuti, id quod factum est post fatalem Danorum cladem ad Gadebuschium, & circa initia anni 1713. Glückstadii, Itzehoæ, Rensburgi & aliis locis, ubi pestis nondum penitus extincta erat, hæc sua sponte præter omnium expectationem ita

ita cessavit, ut ne vestigium quidem ejus postea apparuerit, licet nulla ædium vel vestimentorum, aut aliorum utensilium facta sit mundificatio, ita ut tum cives, tum Russi Itzehoam, Rensburgum transeuntes lectis, in quibus paulo ante infecti demortui erant, sine noxa & contagii periculo incubuerint. Cessare quidem solet pestis postquam diutius desæviit, & quemadmodum contagium, quod sui est multiplicativum in infinitum, eundo crescit, ita cum ad summum devenerit sensim sensimque iterum decrescit, testantibus catalogis eorum, qui tum Hafniæ, tum Dantisci & alibi peste sunt extincti. Et Roboretus de febris peticulari pag. 152. ex autopsia refert, a medio Junii, quando Nilus incipit crescere, & calor imminui, infectionem in Ægypto subito cessare, quamvis antea maxime sævierit, nec quemquam ab alio porro infici, quamvis bubones adhuc in corpore habeant. Idem confirmat Razivilius epist. 3. In peste Corcyræa cum omnes domus repletæ essent ægrotis ac funeribus, Varro immisso fenestris aquilone, & obstructis pestilentialibus, januaque etiam permutata, cæteraque ejus generis diligentia pesti obicem posuit. 1. de R. R. 4. Verum ubi hic Nilus, ubi similis diligentia, quibus effectus iste tribui possit. Sed cessavit forte contagium, quod vires eundo amiserat, & præsens terror ob militem peregrinum terras nostras invadentem subortus, pestis ideam & formidinem tollere potuit ex hominum animis: contagium autem vestibus & utensilibus reliquis, domibusque inhærens, & quod post plures annos sæpe reviviscit delere non valuit. Nemo igitur causam physicam facile determinabit, nisi multa velit fingere, & meras conjecturas in medium proferre. Agnoscimus Divini Numinis misericordiam, quæ duplici virga simul patriam plectere noluit, sed in medio iræ pestilentis obicem posuit, ita ut omni fomite ejus semel & in momento extincto truculentissimus hicce morbus plane evanuerit. Simile quid observavit, quem antea laudavimus Lic. Heinichius, medicus doctus & longiori vita dignus: Elsignora scilicet lectos infectos extra urbem in domum publicam, annonæ servandæ destinatam ad tempus mundificationis deposuerunt, unde post aliquot septimanas, cum extraherentur, debitæ purificationi destinati, meliores eorundem furto ablati erant, nullo subsecuto veneni ulteriore progressu. Videant autem ii, qui pestem contagiosam esse negant, num patrociniū quoddam ex his observationibus habere possint? Quos inter Peclinus declamationem adversus morborum contagionem circa initia superioris seculi edidit; e recentioribus Bartholdus Florianus Gerstmannus in tumulo pestis hæcenus metu veneni, ut loquitur, ocluso, nunc per principia recentiorum, per rationes, per sanam experientiam, & exempla aperto, & innoxio demonstrato: scopus hujus tractatus unicus est, demonstrare pestem non esse contagiosam, sed oriri tantum ex terrore aut imaginatione, atque his solummodo propagari. Ubi autem rerum testimonia adsunt, & tot seculorum experientia, ibi frustra ratiunculis dimicatur. Atque certissimum est, neminem peste corripī, nisi ex commercio cum hominibus aut rebus infectis. Vid. Deusing. disquisit. de Pestis, Medico-Pract. Tom. V. B b b b peste,

peste, an contagiosa? Ipsi Turcæ contagium non negant, sed non metuunt, unde plurimi peste intereunt, evidenti testimonio, non metum sed contagium pestem producere. Si mori fatum sit, inquiunt, referente Augerio Busbequio ep. 4. frustra declinatur; sin contra, stulte metuitur. Itaque vestes & lintea, in quibus peste ægri animam exhalarunt, etiamnum a pestifero sudore madentes contrectant, immo iis perfricant faciem. Si Deo, inquiunt, visum ut sic moriar, fieri necesse est; sin minus obesse non poterit. Sic contagioni latus patet aditus, totæque interdum familiæ ad unum emoriuntur. Hinc vero tanta strages hominum oboritur, hinc tanta hominum pernicies, ut vel una nocte, septem, octo, novem millia per urbem Cairum concidant. Sic ergo Turcas a peste securos sed non tutos præstat opinio.

TANTUM.

ANTONII

CLXXVIII.

ANTONII COCCHI,

DE

MORBO VARIOLARI,

QUO AFFECTATA EST PRÆNOBILIS MONIALIS
MARIA LIVIA BURGUESIA,
SUB FINEM ANNI MDCCXXXIX.

Bbb z

A Cerbissima animi affectione vexabatur prænobilis monialis D. Maria Livia de excellentissima Burghesiorum familia, quia dilectissimam sororem, cum qua diu unanimiter vixerat, pessimo variolarum genere sibi ereptam oblivisci non poterat. Ambæ scilicet in primo formæ, atque ætatis flore terrenis se curis abdicaverant, sacrumque divi dominici habitum tanquam nuptialem vestem simul induerant, ut cælesti sponso vacarent. Quas igitur non sola necessitudo naturæ, sed etiam virtutis amor conjunxerat, mors præcox, atque invida separavit. Unde etiam contigit, ut in moniali nostra sopitus jam & prope extinctus revivisceret dolor, quum aliam nuptui collocatam sororem simili morbo interisse recordaretur. Accessit & justissimus metus, ne ipsa quoque firmiorem agens ætatem, in hanc veluti vernaculam luem incideret: nondum enim naturæ persolverat vectigal istud, quod teneris ut plurimum annis solet unusquisque persolvere. Satis compertum est, quantum æger animus lege consortii possit in machinam, cui tam arcto vinculo colligatur: *omnia namque (loquitur Plato in Charmide) vel bona, vel mala ab anima in corpus, & hominem totum manant.* Hinc variæ convulsiones, sive hysterici motus monialem ceperant infestare, itaut sanguis ille quovis mense deciduus, steterit interceptus. In hoc rerum discrimine inclitus ejus frater cardinalis Burghesius, egregiis animi dotibus non minus, quam externa purpura eminentissimus, sororis curam mihi committere non dubitavit.

Itaque D. Maria Livia carnosæ habitus, & plethorici temperamenti in claustris degens, ubi olim erant balnea Pauli Æmilii, luctu, ac mærore confecta non amplius emisit sanguinem, quem emittere consueverat velut in tributum. Quo autem modo steterit sanguis intelligo, advertens quod incisa vena aliqua in homine pusillanimo tale vulnus exhorrescente; certe sanguis ob validam contractionem, quam universo vasorum systemati metus infert, exilire quandoque non potest. Nil ergo mirum, si vasis integris, & immani animi pathemate contractis, sanguinis excretio fuerit impedita. Hinc faucium angustia, cordis, & arteriarum palpitatio, multiplex pulsus differentia, respiratio brevis, & crebra, densa suspiria, alternus lumborum calor, & frigus, & quod morbo hysterico singulare, quod proprium, urina plane limpida, aquæ de rupe scaturienti persimilis, quum renum superficies a spasmate connivens, aqueo tantum, non crassioribus urinæ principiis aditum præberet. Rationem reddere videtur Hippocrates in libro de virginum morbis, dum ait: *sanguis non habens effluxum, præ multitudine resilit ad cor, & ad septum transversum. Quum igitur hæc repleta fuerint, cor fatuum fit, deinde ex fatuitate torpido.* Ad rem quadrat eximie id, quod Livius dixit dec. 3. lib. 10. *Nulla magna civitas diu quiescere potest: si foris hostem non habet,*

domi invenit. Ut *prevalida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur.* Immo subsistente sanguine subsistunt etiam in sanguine mille heterogenæ, ac maleficæ particulæ, idest sub ejus purpurea non separantur, nec expelluntur, sed mutato situ mutant & nomen, & hunc aut illum morbum efficiunt. Adde herpetica quædam vestigia, quæ in vultu, collo, & alibi se produunt. Adde imminutam perspirationem ob cutis tubulos compressos, aut distortos a contractione animalica, & primarum viarum pondere, itaut massa sanguinis magis crudesceret, & magis magisque asperaretur. Adde anorexim, seu læsam digestionis officinam, nempe stomachum, qui animo male affecto distrahitur, & vexatur, quemadmodum adunco vulturis rostro Titii *immortale jecur*, ut cecinit Maro, pertunditur.

Causæ pars maxima erat in substantia cogitante, ideoque dare hortabar suppetias animo per contrarias passiones, aut saltem animum ab illa divertere, qua magis affligebatur: non secus viridis virga incurva in partem oppositam curvari solet, ut recta iterum fiat. Missus illico est sanguis ex saphena ad libram, & ultra; exhibitum postea diatartarum Perri Castelli, ut dejectis fæcibus pateret iter decoctioni, quæ ex rad. Chin. tragopog. & bardan. cum aliquot juniper. baccis violaceis contusis, foliisque chamedr. & meliss. parata erat. Hujus quidem decoctionis usu liquidorum diathesis correctæ, & sanguinis excretio, quam orbi lunari vulgo attribuunt, revocata est: ita convaluit ægra nobilissima, ut toto Septembri ad nonum usque & vigesimum Octobris diem optime se haberet. Sed latebat adhuc hostilis materia: etenim die veneris & ejusdem mensis tricesimo ubi jam vesperasceret, quatiens frigore correpta est, quod mox in calorem se se explicuit: dolebat capite, dolebat & dorso perinde (ut cum ipsa loquar) acsi vapulasset: injussas, & molaces lacrimas, auris utriusque sibilum, seu stridulum sonum (dum staret acusticus, qui basi sua ovatam fenestellam obstruit, tacita vi in cremorem agitur, & subsultat, sibilum mentitur) aridam tussim, difficultatem spirandi, & plura alia symptomata, quæ in ipsius molestiam convenerant, ea comitate, quam permittebat ægrotatio, referebat. Inclinata jam febre circa horam sextam decimam fuit pro refectione pulicula; altera elapsa hora, dum febris recrudescerebat, vomitu illam rejecit; & sequenti, quam vigil, & anxia duxerat, nocte in sudorem aliquo cum levamine profusa est. Interim accusabatur externa causa, a qua pendere poterat febrilis motus, nam excellentissima monialis mane per domesticam vineam, flante licet Borea, obambulavit: porro intercepta insensibili transpiratione *manantia corpuscula*, ut Celsus ex Aselepiade contendit, *per caeca cutis foramina subsistendo iter claudunt, & motum efficiunt qualis in febre est.* dubio malo Dubiam curationem Fabii imitator adhibui, adprobante illustrissimo, doctissimoque viro Antonio Leprotto *summor. pont. Clementis XII. & Benedicti XIV. nunc faustissime regnantis* ar.

archiatro, & intimo cubiculario. Jussi cucurbitulas siccas, ut scilicet cutis, quam Glissonus *universale corporis emunctorium* appellavit, ex plana curva fieret, & diductis poris perspirabile elideretur; & jussi decoctum c. c. limat. cum foliis sonchi, vel aquam destillatam card. benedict. in potum largiorem. At quoniam variolaris epidemia nondum erat extincta, ideo etsi nulla effulserit macula, suspicio tamen de variolis mihi incidit, invaluitque a diagnosi, quam strenuus observator Sydenham perhibet in adultis: *cum rigore, atque horrore invadunt, quos mox excipiunt calor intensus, capitis, & dorsi vehemens dolor, vomituritio, ingens ad sudores propensio.* Currebat secundus Novembris, & quartus ab invasione dies, qui terminus ebullitionis est, & variolarum exordium. Sub finem quarti præter quasdam antiquas maculas novæ, & coloratæ in vultu, collo, & artubus emerferunt, & defluxit rubicunda purgatio. Pulsus erat undosus & mollis, facilis respiratio, & ægra se minus illaqueatam sentiebat. Quintus dies, & præsertim pars ejus obscura cum agitatione, & anxietate adventavit: deinde sudoris copia ejecta est, & mole potius, quam numero augebantur pustulæ, & pustula satis conspicua cum uva pendebat in fauces. Mane febrem fatiscentem invenimus, & prosperam crism: idque excellentissimæ D. Carpineti Duci de sorore superstite multum sollicitæ statim retulimus, ut censuit qui mecum aderat litteris cultissimus comes Julius-Cæsar Mærenda. Aquam hordei, in qua candens ferrum suffocabatur, pro gargarismate usurpabat ægra; bibebat autem modo vitulina jura insulsa, modo aquam cardui benedicti, modo lactescentes expressiones seminum pepõnis, & papaveris albi, quibus non semel parum nitri stibiati adjunximus. Fovebantur interea spongiis calida imbutis pedum, & manuum volæ, ut nimirum laxatis apud illas extremitates fibræ, & poris, a facie variolæ averterentur. Sextus pacatior, & nox fere quinque horarum somnum induxit: gliscebant pustulæ silente alvo, ita ut morbosa cutis fertilitas cohærentiam quodammodo affectaret. Videre erat quasi tessellatam pustulis cutem, inflatas atque occiduas palpebras, manus digitosque distentos & rigidos. Septimus, & nonus victoriæ signa latius aperuere. Undecimo ad suam tranquillitatem reversus est sanguis, & febris omnino desit. Successit postmodum alia febris, quam suppuratoriam vocant, opportuna ut crudæ vesiculæ, seu pustulæ maturarentur. Medium pustularum genus neque confluens, neque discretum, sed urticæ instar adurens. Hæ pustulæ velut in metam assurgentes summum maturitatis gradum attigerunt, & luteo colore a favis, seu apum cellulis non abludebant; denique circa quartumdecimum in scorias tanquam scabiosas exuvias dilapsæ sunt, & jam res in vado constitit.

A D N O T A T I O N E S.

INter alia, quæ efflorescunt in cute, variolæ & morbilli recensentur. Affectiones istæ fere cognatæ sunt, & pueros præcipue infestant; habent commune seminium, communem ortum, & curationem non ablimilem sæpe merentur: etenim ambæ per febrem acutam promotæ, nostræ peripheriam inflammant, elevant, & prurientem efficiunt. In morbillis oblonga, cubica, vel polygonica intervalla; in febre vulgo *Scarlatina* continuata est rubedo, quæ indolem erisipelatis præ se fert. Sic lepra differt a scabie, nam lepra in tot veluti racemos dispersa est, qui ex plurimis pustulis conglobantur; & scabies, ut ait Celsus, est *continua exulceratio prurienti*: nempe singulares ubique sunt pustulæ, & exiguis spatiis distinctæ. Morbilli parum extuberant, ita ut satius digito, quam oculorum acie deprehendi possint, & variolæ sunt elatiora tubercula. Rursus morbilli ex subtiliori, & magis æstuante materia geniti, occulta perspiratione dissipantur, variolæ vero suppurari solent & in saniem abscedere. Igitur variolæ non sunt, nisi metastasis quædam seu critica inflammatorii & plerunque epidemici fermenti in cutem translatio, ita ut primo se prodant rubentes maculæ, in augmento extuberent, in statu materiam purulentam vel puri similem contineant; in declinatione tandem arescentes emoriantur, & squamularum instar decidant.

Veteres Græci affectiones hujusmodi fortasse norunt, etsi diverso nomine earum naturam explicaverint: porro omnes, quæ ad cutim fiebant, eruptiones phymata, echymata, & exanthemata præsertim vocabant, ut ipse necdum barbatus inspexit apud Hippocratem I. epid. sect. 2. *Papule parvæ, & non pro dignitate rationis excretionis morborum, & statim rursus evanescentes, aut juxta aures tumores, qui non solvebantur, & nullam de se significationem præbebant: quibusdam in articulos, maxime vero in coxendicem, paucis judicatorio modo cessantes, & statim rursus ad habitum ab initio invalescentes. Moriebantur autem ex omnibus, & plurimi ex his pueri jam ablactati, & majores natu, octennies, ac decennies, & nondum puberes. Et quidem Vallesius textum examinans ita concludit. Verisimile est ergo pueros, qui semitertiana laboraverant, in quibus pituita variolis, in quibus vero bilis prævaluerat, morbillis laborasse. Nominis varietas rerum naturæ non officit. Pustulæ seu eruptiones, quæ florum instar in cute emicant, unde exanthemata Græcis nominantur, febribus præsertim malignis, & pestilentibus superveniunt. Sed Hippocrates omnino variolas intellexisse videtur, dum in Coacis ait: quibus in febribus exanthemata erumpunt per corpus universum, lethale, si non purulentus abscessus fiat.*

Præcipuum inter variolarum symptomata est dorsi dolor sine manifesta causa, & provenit ab æstu sanguinis aortam distendente, Variolæ sunt pustu-

pustulæ in cute aut discretæ, aut coherentes; aut confluentes; & pustulas imitantur, quæ a combustionione insurgunt. Virulentum serum, sicut fæces a musto, ad corporis ambitum extruditur: ebullit sane mustum, ut defæcetur, & vini nomen acquirat: haud secus ebullit sanguis, tendens ad variolarem despumationem; non tamen in musto, sicut in sanguine ebulliente dies impares septimum, undecimum, quartumdecimum adeo religiose intuemur. Quæcunque in cute secretio non per glandulas miliares, ut hætenus opinati sunt, sed per solos laterales & quasi spurios arteriarum ramusculos fieri solet, quemadmodum secretio maxima, nempe chyli secretio, fit per sola vasorum lacteorum ostiola. Variolarum sedes est cutis; idque probatur ex renisu tuberculorum, ex maturatione eorundem, & cavis cicatriculis: fomes vero in hoc aut illo viscere delitescit, nimirum extra sanguinis sphaeram. Uteri hospes chilo latice, in quo innatat, nutritur; sed iste latex non adeo sincerus est, quia diutius hæret inter membranas fetum involventes, neque in ipso fetu repurgari potest ob denegatam insensibilem perspirationem, denegatumque sanguinis per pulmones circuitum. Propterea pars chyli impurior in secessu aliquo residet jacetque, & lapsu temporis naturam induit sanguini plane inimicam, & nonnisi certe ætheri, seu certe aeris mixturæ obtemperat, ut Jo. Jacobus Waldschmidt indicavit: *Quæ labes, inquit Daniel Sennertus de febrib. lib. 4. cap. 12. si a causa celesti in actionem deducatur, & ab aeris vitio natura ad expulsionem stimuletur, aut si per contagium, quod sæpe fit, malum hoc disseminetur, tunc variolæ, & morbilli infantibus epidemii sunt. Si vero natura solum a causa interna excitata, & stimulata hanc expulsionem tentet, nihil obstat, quin etiam privatim, & sparsim morborum sporadicorum modo, diverso tempore nunc hos, nunc illos infantes variolæ, & morbilli invadere possint.*

Ecquid dicam de variolarum insitione? de hac satis scripserunt Maitland, Pilarinus, Le Duc, Vaterus, Wreden, Harris. Denique Heisterus de operat. Chirurgic. cap. 15. postquam insitionis modum, & insitionem ipsam in Regia stirpe tentatam retulit, sic habet: *creescere cum ætate abditæ veneni illius vim non sine maxima veritatis specie dixeris: namque id ipsum in causa videtur esse, quare longe gravius adulti, quam infantes divexari a variolis ut plurimum soleant. Igitur quando variolarum benigniorum insitio præstat, ut citius atque in ipsa statim infantia deservescere sanguinis venenum istud queat, dubium sane hæud est quin homines quam plurimi præsertim nobiliores, ac principes non a gravissimis tantum malis, sed ab ipso mortis discrimine per novum istud medicine genus defendi possint. Nemo autem inficias ibit, quod firmior ætas majus ex variolis periculum subit, tum quia liquida actiora sunt, tum quia densior cutis, & pori magis angusti.*

Materia extra sanguinis sphaeram collecta, latens diu & otiosa, si post hominem natum provocetur, & effervescat; tanquam bellatrix ad
Disput. Medico-Pract. Tom. V. C c c c san-

fanguinem redit, & inflammatoriam, seu pustulosam febrem inducit. Variolæ, quas confluentes vocant, ita cumulantur in cute, seque invicem stringunt, ut aliis erupturis exitum, & iis, quæ jam eruperunt, elationem, ac maturationem impediunt. Sic populus dum per pontem aliquem veluti undatim fertur, ita se invicem urget premit collidit, ut nec ire nec stare libere possit. Confluentes & perniciosæ variolæ turpem sui memoriam relinquunt, nempe cicatriculas; & ratio est, quia partem cutis exteriorem absumunt: contra nulla superest a scabie deformis cicatrix, nam acris & rabiosa materia ultimam dumtaxat superficiem (epidermida vocant) corrodit, & ulcerat. Omittere nolo id quod subdit Sennertus: *postquam satis maturatas esse ex mollitie, albedine, & doloris remissione apparet, id quod post septimum diem ab exitu earum, qui est morbi dies undecimus, contingit, Arabes eas aperiri jubent, nisi sua sponte aperiantur, ne sanies diutius retenta seu coercita vel retrocedat, vel acrior reddita cutem profundius excedat. Aperiantur ergo pustula, saniesque molliter abstergatur. Aperiantur autem acu in primis aureola.*

Urgente plethora, & simul febrili orgasmo, sanguis tumet & insolenter affurgit diametro major seu capacitate canalium; tunc nisi mittatur sanguis, ea materia quæ cute capi non potest, intro reflectitur, & vel in faucibus decumbit, & anginam, vel in pulmonibus, & pneumoniam, vel in intestinis, & fluxum dysentericum gignit. Verum ad sanguinis missionem ante quartum diem, aut sane priusquam variolæ adpareant, veniendum, ut nempe canalibus vis elastica, sanguini fermentationis libertas vindicetur, & tumultuosæ particulæ dirigantur ad cutem: educto enim sanguine, pars etiam materiæ peccantis educitur. Tolle igitur opprimentem farcinam, ut id quod remanet separetur, atque expellatur. Avenzoar filio suo tertium annum agenti non pepercit, & Rasis imperabat, ut etiam pueris supra quintum mensem sanguis per cucurbitulas detraheretur. Nonnulli venæ sectionem in adultis admittunt, docente id natura, quia sæpe narium hæmorrhagiam excitat proficuam, & salutarem: *quibus large sanguis e naribus erupit, per hoc maxime servabantur.* Hipp. 1. epid. sect. 2. grassante tunc febrium ardentium genere, ad quod febris variolaris reduci potest. Harris vero in tenerrimis homunculis, ut objectionem diluat, sacram memorat hæmorrhagiam, nempe venæ sectionem, quæ *circumcisio* appellatur, olim a Summo Numine institutam.

Deinde si alvus adstrictior sit aut cathartico, aut saltem enemate, abjecta viarum statim exoneranda sunt. Jo. Helfricus Junghen ex gr. decenni puero sublimatum dulce cum diacrydio sulphurato, vel emeticum vult exhiberi. An nimis audacter? Quippe si accidat vomitus ante variolas, & diarrhæa in pueris quovis variolarum tempore, sicut salivatio copiosa in adultis, quandam morbi securitatem pollicetur.

Morbili citius, variolæ tardius erumpunt: ex his sanies, ex illis nihil humoris manat. Quo Natura diutius variolas expellit, dummodo

dummodo non deseruerit sanguis, eo certius atque exactius separationem absolvit & perficit, quia sensim expugnat & subigit quod incongruum, quod heterogeneum, quod malignum est & cum sanguine intra arterias, & venas alte confusum. Sic etiam in aliis acutis febribus crism ante coctionem seu devictæ materiæ separationem, moliri nequit.

Si vero febris, dum jam erumpunt variolæ, supra modum exardeat, & simul accedant vigilæ contumaces, dira sitis, anxietas, deliria, tendinum subsultus &c. *statim cucurbitula in scapulis, juxta Baglivi præceptum, scarificentur; & momento facta quasi furentis sanguinis revulsione, omnia prædicta symptomata veluti in ovo suffocantur, & paullo post feliciter erumpunt variolæ.* Diluente præterea & acidulo remedio uteretur, ut aqua oxalidis cum succo citri, aut mali Punici, vel aqua sonchi cum vitrioli spiritu, vel sola frigida. Dignum denique est usurpari laudanum liquidum Thomæ Sydenham, quo tanquam Helenæ pharmaco reliqua curatio expleatur. Impendente maturatione vinum e cochleari fumi lubenter permittimus.

Aqua frigida prodest papulis rubicundis, quales alia, atque alia ex parte erumpunt. Hippocrates lib. de humidorum usu. Igitur si Græcus Pater in papulis rubicundis frigidam commendabat, quum papulæ in pueris rubicundæ nil aliud revera sint quam variolæ, gliscente & ad statum vergente febre plurimum juvare potest frigida: etenim effervescencias moderatur, humores demulcet placatque, & separationes melius promovet. Perperam nonnulli in variolis, & morbillis valentiora diaphoretica propinant: nam sanguis auctis stimulis fundi, & colliquari potius, quam repurgari solet. Jure optimo sapientes conclave calidum, & lectum ipsum ante quartum diem abhorrent, ne scilicet separationis motus distrahatur, sed semper æqualis servetur. Quapropter lodix lodici addenda non est: sub eodem vestium pondere, sub quo cæpit ægrotare, persistat æger, ne Tiberii incurrat calamitatem, de qua Tacitus Annal. lib. 6. num. 50. *Cæsar in silentium fixus, a summa spe novissima expectabat. Macro intrepidus oppressi senem injectu multa vestis jubet, discedique ab limine. Sic Tiberius fuit octavo & septuagesimo ætatis anno.* Dictator Anglus cap. de variolis allerit, *plures in calidiori regimine mori, quam in frigidiori: ex calidiori enim regimine nihil boni nasci poterit, sicut ex precipiti fructu nihil frugi: idem est, ac si ficus vi pollicis maturetur.* Adhibebat proinde non dissolventia, sed diluentia, nempe decoctum album ex pane, & cornu cervino crudo in aqua plurima paratum. Nec eo (prosequitur Sydenham) tantum proficit ingesti liquoris copia, ut insignem colorem cum maturationis febre præcipue vigentem restingeret, sed quatenus ptyalismum etiam promoveret, & diutius quam fieri solet, protraheret, si æger nimium assuaret. Præter hæc omnia sæpe numero ita bene cessisse liquores hosce assatim haustos observavi, ut eorum usu variola, que cum pessimis confluentiæ signis exibant, progrediente morbo distincta sint facta pustula, que maturescentes rubram

primo, mox nigram materiam aliter evomissent, flavissime comparent, pro efferatis insuper, atque minutulis benigni atque optimi moris haberentur. Contra ex calidiori regimine flaccescunt pustulæ, subsidunt, & in medio sui nigricant, & maculæ purpureæ (petechias dicunt) interspersæ mox vibicis instar livescunt; & superveniunt phrenitis, & coma. Purpureas maculas, tanquam minutas ecchymosès describit Carolus de la Font de venen. pestilent. dissert. 1. cap. 15. *subtiliores veneni corrosivi particule quaquaversum per ambitum corporis avolare nituntur, & in transitu veluti totidem spicula subtilissima partes ubique sauciant, atque vulnerant, unde sanguis sub cutem per particulas effunditur, ibidemque stigmatum illas apparentias creat.*

Arabes lentem, caricam, & tragacanthum in variolis prædicabant, ne ob nimiam fusionem vires fatiscerent, & villi, seu ligamina sanguinis detererentur. Nostra etiam interest id præcavere *Anglici sudoris* exemplo, cujus originem & remedia exponit Baco Verulamius Britannici sigilli cultos. Ecquid potest legumen illud, quod signatura sua, seu forma variolis simile est? potest, quia posse videtur, nisi dixeris, posse ob terream, & stypticam vim. Lentem tanquam funebre edulium luctus tempore Judæi accipiunt: porro lentium est, improbum sanguinem atque melancholicum gignere. & mentem turbare, testante Amato Lusitano in Dioscoridem. Nondum Cardanus lib. 2. de tuend. sanit. cap. 12. mirari desinit *eorum Medicorum tam stupidam cecitatem, qui lentem ægris exhibent & maximo, ut dicunt, juramento, quum secula secum symptomata, que Dioscorides recenset, afferant; nec solum in morbis chronicis quamplurimis, ut quartana, scotomia, vertigine, cephalæa, sed etiam in acutis, ut pleuritide, & variolis, & morbillis exhibere audent.*

Simon Paullus Hilscherius de radendo in variolis capite disseruit, & prolusioni suæ ansam præbuit felix hujus rasuræ successus, quem Hispaniarum Princeps Carolus ex Medicorum Hispanorum consilio, atque jam ante biennium alius Saxonie Princeps ex Medici Galli sententia, experti sunt. Vide Commercium litterarium Norimbergæ editum anno 1732. Utique sudor, aut transpiratio liberior fit, amputatis capillis, & deliria arceantur, & multum adimatur morbosæ materiæ, quæ redundat in sanguine. Imo capillorum succus viscosior est, oleosis, falsis, terreisque particulis constans; & huic affinis videtur esse variolaris materia, quæ serum est viscido oleosum multas acres particulas involvens; observamus præterea bruta, quibus natura corporis habitum valde pilosum, aut pinatum dedit, variolis non corripi, ut homines, qui glabro, nudoque habitu corporis præditi sunt. Sed tu forsitan objicies quod narrat Ramazzinus in constitutione epidemica rurali: *tubercula autem illa, que in capite, collo, & cruribus pecudum viscebantur, revera variolas fuisse licet profecto asserere, quando nec colore, nec liquore in illis contento, nec magnitudine, nec modo, quo solvebantur, post supurationem nigra crusta superstita*

quicquam a puerorum variolis discrepabant. Addo capillorum examen a Malpighio, Chiraco, & Bergero deductum, nempe unctuosæ, & falsæ transpirationi capillos famulari. In casu nostro abscessa jam coma est, forma non prohibente, & rasura capillorum, quam opportune morbus invenit, juvare potuit, ne facies variolis temeraretur, nam in verticis cutem utpote viciniorem variolarum series expulsa est.

Reliquum est, ut referamus haud contemnendam observationem. In variolarum confluxu non semel a Clinicis observatum est, pueros illos, qui supercilium sibi alte lacerarunt, convulsos & aphonos periisse; contra, si epilepsia anteverterit, variolas raro confluere: id quod palpitatio in corde, est in dura matre epilepsia. Vulnere supercilii, & carbunculi, seu papulæ veluti inustæ supercilio; epilepticos motus, & mortem ipsam non tantum pueris, verum & adultis inferre solent. Nimirum lacerato supercilio convulsiva undulatio ætuit in dura matre, quæ nervum orbita egressurum circumdat, & cingit. Inter externa cranii foramina in assurgente ossæ frontis duo sunt, per qua transit *nervus ophthalmicus*, scilicet propago quædam nervosa, ut musculo, qui ab uno ad alterum oculi angulum in orbem ductus est, inferatur; unde etiam ad frontis cutem pertingit. Hæc quinti paris propago est. Par quintum nomine gustatoris primi vocitabatur, sed a quibusdam potius linguæ motor habitum est, nam ex lateribus processus anularis in musculos, qui linguam constituunt, se diffundit. Nonum vero par, quod pluribus filis exit olivaria inter & pyramidata corpora, semicirculi specie in linguam inferitur, *linguale* ab Heistero, & *gustator* a Boerhaavio appellatur: hoc linguam penetrat, & desinit in papillas. Utcunque sit, dura mater vitæ automatam facile princeps, jure consensus lacerata & plus æquo contracta, sive inflammatorie affectu movetur supra duos renibus cerebri, & cordis: in falcato tamen tendine, & lacertosis hemisphæriis vectis momentum prævalet: quippe successivo atque inordinato impetu solida colliduntur; sive nervus succus nedum in par vagum, sed etiam in par nodosum, quod Thomæ Willis & Francisco Bayle ante alios innotuit, violenter exprimitur, & sic, ut Hippocrates lib. de gland. adnotavit, *cerebrum convellit, totumque hominem distrahit*. Musculi vero, qui morbo serviunt, dum artus huc illuc rapere coguntur, iidem sunt, qui serviunt voluntati, dum citharædus fila harmonica variis digitorum motibus pulsat, & saltator numerosis pedum jactamentis solum percutit. Nil ergo mirum, ex lacerato supercilio per epilepticam veluti strangulationem multos supremum diem obiisse. Sed Aegra nostra præmonita etiam supercilio parcebat, quasi sibi dictum existimans quod scripsit Seneca epist. 78. *Quid porro? nihil agere te credis, si temperans ager sis? ostendes morbum posse superari, vel certe sustineri: Ejl, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus.*

F I N I S.

C c c c 3

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

CASP.

CLXXIX

CASP. GUILIELMI BEUSSER

ET

JOAN. THEODORI FABER,

DISSERTATIO SISTENS

HISTORIAM MORBI

ET

SECTIONEM CADAVERIS VARIOLIS

CONFLUENTIBUS DEFUNCTI CUM EPICRISI

Heidelberg. 1731.

P R Æ F A T I O .

B. L.

Qui divinam illam artem sanitatem hominis integram conservandi, & labefactatam restituendi profitetur, ille non solum corporis humani structuram naturalem, sed & ejusdem præternaturalem statum debet intelligere; utrumque præstat anatomia; illud quidem docet sectio cadaverum violenta morte peremptorum, hoc vero morbis defunctorum; hinc etiam ab eo tempore, quo magis excultum fuit studium anatomicum, ars medica uno anno majus sumisit incrementum, quam multis antea seculis; inprimis autem anatomia cadaverum morbis extinctorum, quam practicam vocare solent, duplicem habet usum, non solum enim abditas morborum causas ob oculos ponit, sed & usum omnium partium corporis humani, imo non raro minimarum in statu naturali invisibilium veram structuram detegit; hanc etiam ob causam, dum mihi dissertatio inauguralis conscribenda fuit præceteris thema anatomico practicum delegi, cujus occasionem dedit præmaturus obitus serenissimi cujusdam principis variolis confluentibus defuncti; historiam igitur hujus morbi & cadaveris sectionem breviter describam, & simul meam qualemcunque ἐπίκρισιν addam; ne vero dissertationis Academica limites excedat tractatio, de ipso morbi decursu non agam, at saltem, quæ sectio cadaveris exhibuit, breviter explicaturus. Faxit Deus, ut omnia cedant in sui nominis gloriam & proximi salutem! Tu vero B. L. specimen hoc Academicum æqui bonique consule!

CLXXIX
 CASP. GUILIELMI BEUSSER
 ET
 JOAN. THEODORI FABER.
 DISSERTATIO
 HISTORIAM MORBI
 SECTIONEM CADAVERIS VARIOLIS
 CONFIDENTIBUS DEFUNCTI CUM EPICRISI

Hildesberg. 1734.

C A O P U T A P R I M U M.

Sistens morbi historiam & cadaveris sectionem.

ANno 1728, d. 3 Maii Serenissimus quidam princeps viginti septem annorum, dum iter decem circiter miliarium una die fecerat, gravem oculi sinistri inflammationem contraxit, hanc lectum petiit, noctem autem, sub præcordiorum anxietatibus, inquietam transegit.

2. Morbi die ophthalmia quidem aptis remediis fuit mitigata, sed vespere circa horam sextam S. P. inopinato sensit lassitudinem, oscitationes, horripilationes, dolores dorsi & artuum, cum immani cephalalgia atque præcordiorum angustis, quibus immediate successit calor febrilis cum pulsu celeri sed æquali; quare propinatus fuit pulvis. Ex absorb. c. ∇ & cinabris nihilominus hæc symptomata sequentem noctem reddiderunt valde inquietam; neque die morbi.

3. Remiserunt, \square erat clara sed naturali tinctior, & alvus obstructa; contra ophthalmiam nondum cessantem secta fuit vena & Fvi . vel vij . sanguinis crassi & viscid. emissæ, & mixtura quædam ex ∇ is diaphoreticis & bezoardicis terreis propinata; quo factò symptomata paululum mitigata fuerunt & nox tranquillior.

4. Die symptomata omnia recrudescebant, pulsus erat celer, \square crassa & turbida, sine sedimento, alvus obstructa & S. P. tota die somnolentus erat, atque sub somno deliravit; circa vesperam ophthalmia oculum etiam dextrum occupavit, noctu præcordiorum angustia invalescebant, & S. P. tam hac nocte, quam sequente die usque ad meridiem cum summa inquietudine frequentes, imo usque ad viginti vomitus bilis & pauci mucii patiebatur.

5. Die in facie & pectore apparebant copiosa exanthemata, instar seminis milii, sub cute latentia, quæ magis magisque prodibant, imo in sinistro latere jam vera pustula variolosa conspiciebatur, pulsus erat celerior, \square clara; post meridiem accedebat diarrhæa, qua hac die & sequente nocte (quam rursus infomnem & valde inquietam transegit) 8 ad 10 sedes habebat. Interim supra dicta mixtura diaphoretica & mixtura simplex cum essent. scord. mixta, in infuso sol. thè alternatim propinabantur.

6. Die symptomata omnia, & inprimis præcordiorum anxietas mitigata, & S. P. alacrior videbatur; variolæ copiosissime prodibant, pulsus erat naturalis; circa vesperam accedebat moderata tussis & faucium asperitas, cum leni salivatione, quæ tamen paulatim aucta nocte sequente somnum turbavit.

7. Die variolæ adhuc copiosissimæ in cute conspiciebantur, cum leni corporis

poris madore, pulsus paulo celerior, somnus vero quietior erat, quamvis tussi & salivatione interruptus.

8. Die variolæ pure turgebant & confluebant, pulsus naturali similis, alvus adhuc obstructa erat, facies valde tumebat, salivatio continuabat, & S. P. alacrior videbatur atque loco prandii jusculum sumsit & postea aliquot panes saccharatos (biscuits) vino imbutos; vesperi vero redibat febrilis calor cum pulsu celeriore, dolore urente variolarum & inquietudine, quare pulv. absorb. bezoard. S. c. \ominus & cinab. dabatur. Nox erat inquieta.

9. Die S. P. somnolentus erat, febris cum reliquis symptomatibus adhuc durabat; \square clara & subflava tandem in fundum deponebat parvas, albas particulas instar squamularum; variolæ in toto corpore magis turgebant, facies valde tumida oculos claudebat; loco prandii sumebat jusculum & postea emuls. amygd. d. tenue. Circa vesperam S. P. valde inquietus & impatiens redditus lectum bis mutabat, febris aucta noctem reddidit valde inquietam & infomnem.

10. Die febris cum suis symptomatibus adhuc durabat, variolæ apparebant depressæ, & in pedibus hic illic puncta nigra instar sanguinis coagulati habebant. In facie vero exsiccari incipiebant & valde fœtebant. Salivatio adhuc durabat, appetitus erat dejectus, & S. P. nil nisi emuls. amygd. d. avidè desiderabat, quod etiam tenue & tepidum porrigebatur. Dum ita cum summa inquietudine & frequenti lecti mutatione diem noctemque transegit, post mediam noctem accedebat singultus, qui tamen exhibitis paucis guttis essent. pimpinell. alb. iterum cessabat.

11. Die symptomata omnia adhuc erant in eodem statu, variolæ in facie exsiccari incipiebant, in pedibus vero depressæ erant & nonnullæ nigrescebant, manente tamen circulo rubicundo; præterea conquerebatur S. P. de faucium ardore, quas proin infuso sol. thè eluebat, imo tandem, invitis medicis, ∇ frigidam bibebat, quo factò statim redibat singultus nunc pertinacior, interim dabatur potiuncula ex ∇ is diaphoreticis c. pulv. pannon. March. spec. ceph. Nox erat rursus valde inquieta, & somnus frequenti lecti mutatione, salivatione atque singultu turbatus; quare essent. alexipharm. Stahl. paucæ guttæ cum largo vehiculo propinabantur; unde variolæ denuo turgidiores factæ fuerunt.

12. Die variolæ quidem adhuc tumentes & suppurantes videbantur, sed singultus & summa inquietudo, non remittebant, adeo ut S. P. singulis fere horæ quadrantibus lectum mutaverit, vires decrescebant, deglutitio erat difficilis, quare denuo mixtura ex ∇ . diaph. theriacal. & diascord. fracast. fuit propinata; hinc quidem nox paulo quietior reddita, sed tamen S. P. in eodem lecto detineri non potuit.

13. Die eadem symptomata inprimis summa inquietudo adhuc urgebant, variolæ depressæ paulatim exsiccari videbantur, postquam à 6to. morbi die, hucusque alvus erat clausa, hodie vesperi S. P. fæces alvinas egressit
D d d d 2. paucis guttis pau-

paucas & duras, quo facto inquietudo paululum remittebat, & obrepente levi somno nox erat tranquillior.

14. Die omnia fere in melius mutata videbantur, S. P. erat alacrior, infusum the sine difficultate deglutiebat, singultus cessabat, pulsus naturalis erat & variolæ bene constitutæ videbantur, aderat tamen adhuc faucium ardor, qui vero inunctis ∇ . plantag. prunell. & mell. rosac. fuit mitigatus. Circa meridiem vero subito redibat pulsus celer cum calore intenso & inquietudine aucta, variolæ flaccescebant & paulatim indurabantur, quibus sequente nocte succedebant anxietas, faucium major ardor & siccitas, respiratio difficilis, tussis & virium prostratio.

15. Die mane pulsus valde celer & inæqualis erat, \square rubicunda, variolæ sicæ & duræ, lingua arida ad aphoniam usque, respiratio admodum difficilis & debilis, quæ symptomata omnia sensim augebantur donec accedente summa virium prostratione, pulsu debili intermittente & myuro circa horam 11. S. P. placide & pie expiraret.

Aperto cadavere deprehensum fuit omentum totum valde inflammatum, ut & intestina præcipue tenuia propter imminentem gangrænam maximam partem ex atro rubebant; interior eorum tunica villosa, humore viscido & purulento naturali intestinorum mucos non simili obfusa, quamvis in ea nulla exulceratio fuerit inventa; hepar, lien & renes videbantur in statu naturali; in diaphragmatis substantia tendinea pars magnitudinis floreni obscure rubebat & partim sphacelosa erat; lobus pulmonum sinister nigricabat ut & dexter, minus tamen sinistro & non nisi hic illic in circumferentia. In cordis ventriculis & vasis majoribus parum erat sanguinis, in utroque ventriculo autem verus polypus, quorum ille in dextro ventriculo tenaciter adhærebat & 3. digitos transversos longus erat; tunica interna asperæ arteriæ quoque erat gangrænosa, & in interna œsophagi membrana multa & parva tubercula conspiciebantur. Cæterum neque in cerebro & meningibus neque in aliis partibus internis præternaturale quid fuit detectum.

C A P U T II.

De inflammatione partium internarum a variolis.

Medicorum nulli non constat, corpus humanum admodum esse perspirabile, ita ut foras intus & intus foras facile penetrent particule, divinum quidem hoc est beneficium, quo non solum noxium omne, vi hujus mechanicæ structuræ, adjuvante humorum motu facile plerumque expellitur, sed & externa remedia applicata in corpus magnam habent efficaciam, attamen etiam docet experientia, hanc ipsam

perspirabilitatem esse causam, quod non raro morbi leviores, vel quorum periculum jam videtur esse superatum, gravissima postmodum inducant symptomata imo lethales fiant; testatur hoc præfens casus, quo variolæ confluentes, postquam copiosæ prodierunt, insigne levamen & spem salutis attulerunt, sed dein recedentes miasma suum virulentum ad nobiliora viscera dimiserunt, atque in iis lethalem inflammationem prodixerunt.

Quod vias attinet, per quas miasma variolosum ex cute ad interiora viscera adeo promte possit penetrare, mihi quidem extra omne dubium videtur esse, illud per easdem vias vasa videlicet sanguinea & lymphatica, per quæ ad cutem fuit deductum ex hac ad interiora posse resuere, sanguini scilicet remiscetur, & cum hoc æque ac humoribus a sanguine secretis ad partes internas reducitur. Interim non dubito in multis ægris variolis decumbentibus tam in partibus internis quam in cute pustulas variolosas efflorescere, & non solum inflammationes graviores sed & pessima symptomata interdum producere quamvis nulla materiæ variolosæ fiat recessio. vid. Huld. Pelargi observ. clinicæ von Blattern und Massern, ubi non solum varios casus sed & auctores, qui se ejusmodi vidisse testantur, recenset; item *Breslauer Natur und medicin Geschichten* An. 1719. p. 567. Et ipse noster casus hoc videtur docere, dum S. P. die 9no morbi \square emisit, quasi squamulas ad fundum dimittentem, quæ ex variolis in vesica existentibus non male derivantur; quare trilem hujus morbi exitum non solum variolarum recessioni sed & earundem in partibus nobilioribus efflorescentiæ merito adscribimus.

Notari quoque meretur, quomodo & quæ symptomata miasma variolosum partibus internis adhærens in hoc casu prodixerit: ubi primo miasmatis hujus corrosiva & caustica vis consideranda venit, quæ quamvis in benignis variolis mitior esse soleat, in confluentibus tamen & malignis adeo intensa sæpe observatur, ut non solum partes molliores, glandulosas, membranaceas &c. prompte inflammet, & vel abscessus graviores efficiat, vel eas plane gangrænosas & sphacelosas reddat, cujus multa exempla in *Ephem. N. C. Boneti sepulchreto*, aliisque Auctoribus, quos brevitate studio prætereo, leguntur, sed & ipsa ossa erodat, iisque cariem curatu admodum difficilem inducat, de qua re vid. præter loca c. *Ant. Sidobre var. & morb. p. 150.*

Dein quoque docent observationes medicæ, quod vel ipsæ variolæ, vel earum miasma retropulsam, si partibus internis membranosis atque nerveis adhæreant, præcipitem & funestum magis habeant exitum, partim quoniam hæ partes affectæ actionibus vitalibus vel plane non amplius, vel saltem non debite possunt præesse, & præterea, quoniam ob copiosos, quibus gaudent, nervos valde sensibiles sunt, totum corpus in consensum trahunt, & dum irritatis nervis vehementer stringuntur, resolutio stasis impeditur, inflammatio augetur & accedente peculiari ac-

tivitate miasmatis venenati in sanguinem hic corrumpitur & quasi putredinem induit, quæ dein reliquis humoribus promte communicata brevi tempore totam corporis humani machinam destruit; idem in nostro casu accidisse testatur sectio anatomica, qua omentum, intestina, diaphragma, pulmones, & interna asperæ arteriæ tunica inflammata, gangrænosa & partim sphacelosa deprehensa fuerunt; imo vivente adhuc S. P. modo dictarum partium inflammationem arguebant symptomata ultimis morbi diebus observata, febris sc. inflammatoria intensa, variolarum subsidia, & in nonnullis nigredo, inquietudo summa, faucium odor & siccitas, singultus, præcordiorum anxietas, respiratio difficilis, tussis & tandem summa virium prostratio. Quodsi præterea paulo accuratius dictorum viscerum inflammationes sigillatim perpenduntur & cum morbi symptomatibus conferuntur, varia se nobis offerunt in praxi non inutilia, e quibus inprimis inflammatio & sphacelus diaphragmatis in parte ejus tendinea notatu digna sunt; solent enim plerique medici inflammationem diaphragmatis vocare paraphrenitidem, quam cum delirio semper esse conjunctam credunt, & quidem eam ob causam, quia hoc viscus multis abundat nervis præcipue a pari vago, qui, si irritantur, nervorum principium in consensum trahunt, unde spirituum animalium motus turbatur, sicque delirium oritur; falsam autem esse hanc hypothesin præsens noster casus, & sectio cadaveris manifeste docent; hic enim non solum inflammatum erat diaphragma sed etiam partim sphacelosum, & quidem in parte ejus tendinea, maxime sensibili, & tamen nullum delirium, ita dictum, paraphreniticum fuit observatum; unde merito concludo vel paraphrenitidem male definiti, quod sit inflammatio diaphragmatis, vel illam non semper cum delirio esse conjunctam. Non solum autem hoc noster casus testatur, sed & idem jam alii nonnulli observarunt, inter quos inprimis legi meretur Bonet. Sepulchretum T. I. p. 187. qui exempla adducit diaphragmatis non solum inflammati sed & plane corrosi & perforati absque ullo delirio.

C A P U T I I I.

De materia purulenta in intestinis reperta.

TRanseo nunc ad intestina, quæ non solum inflammata & gangrænosa, sed & humore viscido & quasi purulento obsessa reperta fuerunt; ubi primo notandum, quod in aliis quoque variolis laborantibus ejusmodi purulenta materia per alvum sæpe cum insigni levamine solet excerni, inprimis in confluentibus variolis, & tempore suppurationis vid. med. Uratislav. *Natur und medicin Geschichte* An. 1719. ubi de vario-

variolis in Hungaria An. 1718. & 1719. epidemics scribunt: *alvus laxa quam maxime profuit in confluentibus, ita ut lethale fuerit signum in confluentibus alvus adstricta.* Celeb. Frid. Hoffmann. in diss. de var. epidem. Hal. graff. scribit: *Annotavimus in plurimis infantibus, quod durante suppuratione tribus vel quatuor vicibus de die deposuerint alvum, nullo detrimento vel periculo subsequente, quin imo excrementa cinerei coloris, etiam purulenta, sine ullo discrimine excreta in nonnullis fuerint; præterea Celeb. Stahlius in diss. de var. & morb. §. 27. etiam mentionem facit diarrhææ purulentæ, quæ in variolis, circa finem suppurationis, cum levamine accidit. Transeo brevitate gratia Sydenham. qui diarrhæam purulentam in variolis confluentibus salutarem vocat. H. Meibomium, Fabr. Hild. qui sola diarrhæa variolas imminentes curatas fuisse & nunquam rediisse testantur. Cum igitur certum sit, materiam purulentam in intestinis subjecti nostri repertam a miasmate varioloso dependisse; questio saltem nunc oritur, unde hæc materia purulenta ad intestina fuerit derivata, cum tamen in illis nulla apparuerit exulceratio; mihi quidem videtur duplici modo probabiliter eo derivari potuisse. 1. Enim ipsas variolas in partibus internis æque ac externis sæpe efflorescere, supra jam notavimus, in internis vero partibus, quamvis inflammationes producant, non tamen semper, inprimis in intestinis adeo profundas partium exesiones ulceratorias efficiunt, quoniam ab humore continuo præterfluente emolliuntur & pus abstergitur. Potuit igitur hanc ob causam materia purulenta generari in variolis intestinorum, absque tamen notabili exulceratoria erosione. 2. Recedentibus variolis, & quidem jam suppuratis, earum materia purulenta ad sanguinem & humores reliquos facile transire, atque dein ex his ad glandulas intestinorum derivari, ibidemque in intestina exstillare potuit. Quemadmodum enim in vomica pulmonum materia purulenta per sanguinem interdum ad intestina transit, & per alvum salutariter evacuetur, (cujus rei exemplum in viro vomica laborante, e cujus vena secta sanguis purulentus emanavit & dein similis materia copiosissime per os & alvum salutariter fuit ejecta, novi) ita non minus in variolis idem fieri potest; cum igitur ex omnibus his elucescat, quod & cur interdum in variolis confluentibus tempore suppurationis materia purulenta ad intestina fluat & per alvum critice eliminetur, questio nunc oritur; annon in variolis confluentibus, si tempore suppurationis variolæ in cute subsident & ad interiora recedere videntur, medicamenta alvum laxantia sint exhibenda?*

Quoniam autem hæc controversia, in qua maxime dissentiant medici, altioris est indaginis & prolixam deductionem ex observationibus practicis requirit, quæ limites dissertationis Academicæ excederet, hic saltem annotabo, quæ in medic. Uratislav. *Natur und medicin Geschichte* An. 1728. p. 528. his verbis leguntur. *Am allermeisten grassirten noch hin und wieder die variolæ, absonderlich im Fürstenthum Brieg im Olawauchen und and.r.*

anderwärts, und brachten viele Kinder ins Grab. Sie blieben hieselbst meist
 fettilles, und wurden confluentes; wobey dann, wann circa 7 vel 9 diem
 alvus laxa wurde selbiger allezeit salubris war; wo solcher aber durch le-
 nientia so einige aus Unverstand, wegen des beygängigen Hustens, gebraucht,
 provocirt wurde, da lief es eingemein schlimm ab.

C A P U T I V.

De reliquis nonnullis in sectione notatis.

Uterius progrediendo in sectione subjecti nostri notamus, parum
 sanguinis in ventriculis cordis & vasis majoribus fuisse repertum,
 cujus rei ratio mihi videtur esse, quod miasma variolosum sanguinem in
 hoc subjecto reddiderit fluidiorem, quale exemplum legimus in Eph. N.
 C. D. II. A. 9. obs. 218. qui propterea ultima cordis systole ex corde
 per arterias majores facile fuit expulsus, difficulter autem ob ita in san-
 guinis in pulmonibus & aliis visceribus ad cor rediit. Cæterum quod
 attinet polypos veros in cordis ventriculis repertos, illos in hoc casu
 nullo modo a variolis deduci posse existimo, siquidem verus polypus
 non saltem est coagulum sanguinis, vel confusa massa ex hoc enata,
 sed excrescentia interdum plane carnea, ex succi nutritii e fibrarum in-
 terstitiis exstillatione, vel uti Helmontius vocat, ploratione concreta,
 suisque arteriis, venis atque nervis gaudens, quæ a variolis adeo brevi
 tempore non potuit produci.

Tandem parva tubercula in œsophagi membrana interna reperta, pro
 glandulis ab humore crasso & impuro tumentibus habeo; & quidem hoc
 eam ob causam, quoniam in multis aliis morbis ac subjectis tales glandularum
 excrescentias observarunt Anatomici; ex gr. glandulas rennum
 tumentes vid. in Hist. Acad. Reg. sc. An. 1702.

F I N I S.

NICOLAI

CLXXX

NICOLAI ROSEN

ET

PETRI JONAS BERGII,

DE

VARIOLIS CURANDIS

DISSERTATIO.

Upsal. 1754.

Disput. Medico-Pract. Tom.

Eccc

I. N. J.

§ I.

Variola febris exanthematica est, cum inflammationibus cutaneis, suppurantibus, sicciscentibus cicatrices, plerumque relinquentibus. Memoria dictos tenenti characteres, variolas, a ceteris febrium exanthematicarum generibus, facile erit distinguere. Bubones & anthraces Pests comites, distinctissimum constituunt genus. Miliarie papulae elevatae, rotundae, durae, confertae, suffurascens, satis a variolis differunt. Pariter ab iisdem non multo cum negotio licet discernere, ex maculis parom elevatis, parvis, rubris, aequalibus, suffurascens, Rubeolam Sauvag. ; ex maculis inaequalibus, latioribus haud elevatis, prurientibus, fugacibus, suffurascens, Uredinem; ex maculis parvis, morsus instar Pulicum, non prurientibus, colore maxime variantibus, non suffurascens, Petechias; ex ampullis solitariis, diaphanis cum basi inflammata Bullosam Sauvag. ; denique & kryspelas, ex inflammatione leviori, vix elevata, sed latissima, coloris rosei, qui, pressa cute, evanescit, mox, cessante pressione, rediturus; quod, aequae ac cetera enumerata genera, a variolis maxime diversum est.

§. II.

Species, si velis, esse possunt: variolae intermixtae Sydenh. p. m. 161. variolae coherentes Mort. n. Pyret. de variol. p. 38. variolae confluentes Sydenh. p. 165. variolae anomala nigrae Sydenh. p. 250. 294. variolae durae ovaes Werlhof. de var. & Anthr. p. 11. variolae complicatae e. gr. cum petechiis J. G. Hahn de variol. rat. p. 50. seqq. c. miliaria Aet. med. Berol. dec. 1. vol. 2. p. 18. seqq. c. morbillis G. Harris obs. 7. p. m. 15. c. Haemorrhagiis ut Haemorrh. Mort. l. c. 142. 183. variolae crystallinae Schenck. obs. l. 6. obs. 112. Rich. Mead de variol. & morb. p. 17. variolae cum pustulis sanguine plenis Hildan. cent. 6. obs. 77. R. Mead. l. c. p. 18. variolae chronicae, de quibus J. H. Schulz. aet. Ph. med. A. N. C. vol. 1. p. 533. licet dubio non careat vera illarum existentia. Alias vero species propius considerare, instituti non sunt ratio, neque hitoriam dare variolarum, aut cursum illarum describere: in qua re medicam & facientibus & discensibus abunde satisfecerunt Sydenhamus, ac post illum bene multi. Nonnullas tantum observationes practicas, imprimis circa variolas confluentes, exponere, constitutum nobis est.

Causam tamen variolarum paucis attingere liceat. Quin valde sit abstrusa, variisque illius ab auctoribus tentatæ explanationes laborent tricus inficias iverit nemo. Etenim quot fere in eam inquisiverunt Medici, tot sunt varietates sententiarum; quas allegare omnes, quum nimis longum foret, paucas tantummodo libare sufficiat. Sanguinis menstrui reliquias in fetu causam variolarum statuebant olim *Arabes*, dein *Liddelius* l. 3. de febris c. 8. *Willis* de febr. c. 15. *Forestus* &c. Morbum hæreditarium esse variolas crediderunt *Gentilis de Fulgineo*, *Mercurialis* &c. Acidum ex reliquijs lactis nutritivi corruptis exortum accusavit *Sylvius de morb. infant. c. 9.* & *Etmull.* O. o. p. m. 67; alcali; sed a biliosa & putrida lymphâ proveniens *Woodward.* morb. stat. & variol. p. 71. Salia denique fixa particulis sulphureis maritata *Sidobrius*. A venenata bestiola variolas esse putavit *M. Lister.* de variol. p. m. 5. seqq. Sideribus aliquam inesse vim variolosam materiem in motum vocandi, variolasque provocandi, arripit *N. Chesneau observ. libr. 4. p. 478.* Nuperrime in liquore renum succenturiatorum causam quæsit *Ph. Violante de variol. & morb. p. 21.* Et pariter ex recentissimis est *J. G. Hahn.* l. c. p. 78. qui variolas actum esse statuit, evolutionis corporis, quo vasa sanguinea arteriosa, motum vitalium virtute, e cute efflorescunt; pustulas variolarum cum plantarum gemmis & floribus, illarumque crustas cum fructuum perianthiis comparans. Harum vero opinionum plurimas ad levia profus figmenta, ceteras ad incertas conjecturas, referre non dubitaverim, quidquid in quibusdam insit ingeniosi, & in argumentis auctorum ad hypotheses veri specie induendas docti & eruditi. Nec fateri quenquam pudeat, causam contagiosi hujus morbi, ut aliorum quamplurimorum, adhuc latere. Si qua vero sententia ceteris præferenda, probabilitate se commendat illa, quæ contagium, ut cujuscunque generis, ita & variolosum animalculis constare affirmat; in fatis quidem obscura re causam quærens, cui tamen tantum & lucis & verisimilitudinis lucratur, præter alia, scabiei theoria, ut optandum sit, diligentiori fidaque observatione quid ipsi insit veri certique perquiratur.

§. IV.

Subiecta quæ variolis corripiuntur maximam partem sunt infantes, pueri & adolescentes; sed ætate quoque proveciores illas invadere haud rari casus probant. Morbo hoc semel convalescentibus, reliquum vitæ ab ejus incurso immune agere, fere ab omnibus statuitur; interim tamen exempla memorantur, licet rarissima, hominum bis afflictorum; quale est mulieris, septies variolis infectæ, & nihilo tamen minus ætatis ann. 118 illis extinctæ, quod refert *Borell. obs. 10. cent. 3.*

§. V.

§. V.

Certam in morbis *prognosin* tradere maxima medici laus est, plurimumque ad felicem praxin famæque amplitudinem confert. Ultra limites vero excurreremus, si singula conquireremus prognostica signa, in morbo, de quo agimus, notanda; quare vagis omisissis, constantiora saltem recensere animus est.

Stad. I. Si quem variolæ adoriuntur, dum morbus aliquis gravis alius generis, epidemicus est, verendum, ne illis hic semet associet, vid. *Huxham, essai sur les Fièvres p. 168.* Postquam variolæ diutius aliquo in loco grassatæ sunt, ceteris paribus, naturam induunt illæ, quam sub initio, mitiorem; quod & in Minorca ubi pessima epidemia erat variolarum, obtinuisse observavit *George Cleghorn observat. on the epidemical diseases in Minorca. p. 275.* *Stupor* magnus variolas bonas non prælagit. *Hydroas Sauvag.* satis copiose interdum, simul cum variolis erumpentes, tam in pueris quam adultioribus, sed absque graviore ægrorum discrimine, vidimus. *Insultus epileptici* (*Eclampsia Sauvag.*) infantes corripientes vix ominis mali sunt, vehementissimos si exceperis; significant enim variolas in procinctu esse ad erumpendum. *Deglutiendi difficultas* stadio 3. annexa, malum vix prælagit; in stadio vero 2. attentionem meretur majorem; at stadio 3. periculosa, imprimis si inflammatoria sit. *Delirium* leve, huic stadio superveniens, vix medicum terreat, eruptionem enim brevi infecuturam antecedit. *Hæmorrhagia* narium, si moderata, bona, nisi febris status nimis depressus sit. Variolæ *tarde* h. e. 4. die erumpentes, symptomate omni quod eruptionem alias remorari valet, exule, sempe meliores sunt cito erumpentibus. Ratio in promptu est illis, qui exanthemata variolosa critica putant; hoc enim posito, sequitur quo tardior crisis fuerit, eo meliorem fore & comminutionem particularum peccantium; si vero animalculis debeatur stimulus febrim excitans, quærenda est tum in illorum structura, tum in modo quo corpus ingressa vitales functiones lædere valent, qui vero non magis quam ipsa animalcula, adhuc nobis cognita. *Debilitas* sine causa manifesta, in hoc stadio non adeo pertimescenda, quippe quæ miasma variolosum orificium ventriculi, quod cardiacam vocant, laceffivisse indicat, unde idem effectus, debilitas scilicet, sequitur, ac cum ciborum cruditates illud ventriculi orificium aggrediuntur; quæ omnia irritationi plexus nervosi, ibi degentis & a pari nervorum octavo potissimum orti, quod cum reliquo fere corpore communicat, adscribenda. *Pulsus* circa finem stadii hujus solito fortior, signum, ceteris paribus, dat, variolas intra horarum paucas erupturas; quod etiam *Hahn l. c. p. 13.* in ægro suo 5. to observasse constat. De cetero, si ægri vires tantæ sint, ut 4. morbi tempora sustinere valeant, felix; at si a febris & symptomatum magnitudine ita obruantur, ut vix at statum usque sufficere possint, infelix erit eventus, ut verbis

E e e e 3

MAR

utar *Diemerbr. de variol. p. m. 276.*

Stad. 2. Variolæ semet non *elevantes*, sed depressæ, duræ, pallentes, non optimæ censendæ sunt; docent enim versus peripheriam corporis turbatam esse circulationem, vid. *Boerb. aph. §. 1398.* Quo plures in capite erumpunt, eo ob cerebri viciniam periculosiores. *Hæmorrhagia*, sive e naribus, sive alio ex loco prodeuntes, periculosæ sunt; hinc fluxum mentium suspectum censuerunt Scriptores, nisi in stadio I. & periodi tempore fluant; hincque mictum cruentum pro certo signo mortis habuit *Sydenhamus*. Ratio patet, significat enim sanguinem vel adeo dissolutum esse, ut vasis contineri nequeat, vel circulum sanguinis adeo esse vehementem, ut aut vasa rumpantur, aut dilatatis extremitatibus arteriarum, sanguis exeat. Quicquid horum existat, prono quasi fluit alveolo, in primo horum casuum fieri quod nequit, quin maculæ non bonæ notæ, malignitatem morbi prodentes, erumpant; in binis reliquis, necesse est, circulatio ambitum versus imminuatur, variolæque adeo vel verrucosæ, duræ, pallentes &c. si effusio magna sit, evadant, vel retrocessionis illarum in proximo adsint causæ. Idem etiam de *diarrhæa* valet. Variolæ enim *diarrhææ* per totum morbi cursum junctæ, horridis que symptomatibus indes aggravatæ, ut difficultate respirandi, inquietudine & iactitationibus manuum pedumque, feбри fere vehementissima, insultibus epilepticis: extensione scilicet brachiorum spasmodica, retortione oculorum, stridore dentium, quem interrumpebat hiatus oris, conjunctus cum motitatione capitis momentanea; debilitate maxima, palpebris flaccidis, excretis per alvum nigris, plus simpliciter a nobis observatæ sunt. *Vomitibus & doloribus huncorum* vel scrobiculi cordis, si adhuc continent, indicant majore adhuc numero variolas erupturas. Si pustulæ subito *retrocedant* pulsu duro, dolore faucium, micturitione, urina aquæ, inquietudine, anxietate, rubedine oculorum &c. pessimum est; delirium enim non longe abesse indicatur. Si pulsus in carpis languidus, carotides autem & temporales vehementer pulsent, idem pessimum est; significat enim liberum sanguinis per pulmones non esse transitum, unde peripneumonia, deliriis stipata horrendis, facile nasci potest. Si potulenta ori ingesta per nasum redeant, malum indicans est; æ ophagum enim rearis esse inflammatum; sin vero sorbitionem liquidorum subito sequantur vomitus gravissimi, ventriculorum ipsum inflammatum esse certocertius scimus. Si pustulis innascentur puncta nigra, vel si papulæ nigro, viridi, violaceo, plumbeo, sanguineove coloratæ evadunt, raro periculum effugiunt ægroti.

Stad. 3. Pustularum bases & interstitia si inflammata, apices vero, quibus sensim punctam rubrum, non aliter ac in pustulis scabiei suppuratis, ideoque *maturationis* dicendum, innascentur, fastigati sunt, variolis rite suppurantibus, optimum est. Si vero variolæ vacuæ & rugosæ evadunt, febrisque cum putredine vix toleranda in magnum excrefcet gradum, non
hor

boni ominis est, præsertim si accedat delirium, somnolentia, pleuritis, vel alia febris inflammatoria; significatur enim pus e pustulis in massam sanguineam absorberi, atque ad loca infecta dudum pulsus esse. Si pustularum *savies* falsum præbeat saporem præfagium triste adest, pro certo enim signo mortis a quibusdam habetur. Si sputa siltantur nondum debita facta evacuatione, malum est. Si tumorem faciei retrocedentem, manuum & pedum non sequatur, nec copiosus compenset ptyalismus, pessimum jure censetur. In variolis malignis non contemnendi sunt abscessus passim in corpore provenientes; constat enim ex observationibus, haud raro maxime salutare illos existisse, si maturantibus ad suppurationem redacti & postea aperti fuerint.

Stad. 4. Si variolæ placide exsiccentur, optimum est; sin vero exsiccationi febris cum inflammationibus, vel alia sinistra signa se adjungant malum est. Dum *miliaria* eodem tempore, ac variolæ, epidemica fuit, debilitatem periodicam post meridiem, per horas nonnullas durantem, quamvis ne nimia quidem conspicerentur eruptionis miliaris vestigia, interdum observavimus; illam tamen periculosam non fuisse debilitatem simul didicimus.

§. VI.

En itaque *curam variolarum*, absoluta prognosi, paucis tradendam momentis! Juberet quidem ordinis ratio methodum præmitti præservatoriam, nisi hac in re otium nobis fecisset *D. D. R. Martin* per integram dissert. *de variol. præcav.* Ups. 1751. Heic tamen intactum linquere nolimus, Norlandiam & inprimis Westrobotniam inhabitantes, per longum temporis spatium amuleto, quod moscho conficiunt, & collo suspendunt, insigni cum fructu usos fuisse. Ex propria, quod dictis addamus, experientia, nihil quidem habemus; certo tamen scimus, experimentum hocce per totam epidemiam variolarum Upsal. 1753. ita feliciter cessasse, ut integræ domui, moscho usæ, penitus pepercerint variolæ.

§. VII.

Regimen variolas curaturo maxime necessarium & observatu dignum est, cum illo magnam partem felix ipsius curæ successus innitatur. Accedit, quod primum medico negotium incumbit, regimen accuratum adstantibus præcipere, antequam ad pharmaceutica præscribenda manum admoveat. *Temperies* itaque caloris in cubili, ubi decumbit æger, probe observanda est, ne aut modum excedat, aut deficiat ita, ut frigida nimis sit aura. Medium tenere præstat. Dissimulandum tamen non est, cum febris interdum exæstuet, regimen frigidiusculum in primo stadio præstare calido; cum vero interdum (quod rarius) febris ad diem usque 8. justo
mi-

mitior pergat, vid. *Huxham l. c. p. 163.* non possum non regimen paulo calidius commendare, lectumque maxime necessarium, a primo invasionis momento, dicere. Aer semper servandus est purus, præcipue in superioribus stadiis, nam quantum ad felicem eventum valeat puritatem aeris observasse, incredibile dictu; variolas enim, dum suppurant & arescunt, putridum vaporem exalare, eumque pulmonibus exceptum, noxam afferre, quis non videt? Cubile itaque altis partibus eligendum, quos velamenta probe tegant, ut frigidam excludant auram, ægro magnopere nocituram. Pavimento quotidie injiciantur fæmenta abietina vel juniperina concisa, quæ stad. 4: to aceto, vel vino quodam acido irrigari queunt. *Dieta* ægro sanctè servanda; vitanda sunt omnia, quæ e regno animali desumuntur, & facile calefcunt, ut carnes, juscula carniùm, lardum, ova &c. quatenus humores magis acres reddunt; eligenda autem e contrario plurima e regno vegetabili acfcencia leniterque gelatinosa, ut lac recens, decocta ex avena, pruneolis, oryza, festuca, Sagu &c. Potui esse possunt serum lactis, cerevisia tenuis, infusum theæ, decoctum coffeæ, ubi stimulantibus eget natura &c. Liquores spirituosus magnopere ægro inte dicendi, autoptæ loquimur, cum extremum efflare spiritum, illorum ergo, coactos fuisse miseros, cum horrore sæpius cognoverimus, (cfr. *Boerh. libr. obs. 41.*); Spirituorum tamen prudentem usum non ideo volumus exclusum.

§. VIII.

His præmissis ad remedia filum tractationis nos ducit. Ut autem distinctius tota succedat tractatio, stadia sequi singula, quæque in unoquoque maxime scitu necessaria tradere lubet.

Stad. 1. Si ea medico contingat felicitas, ut sub ipsius morbi initio ad ægrotum acersitus fuerit, ante omnia scrupulosius inquiret, utrum evacuantibus, an corrigentibus morbo occurrendum; scrupulosius inquam, cum in hocce stadio fundamenta jacentur subsecuturi exitus morbi. Itaque genio morbi probe examinato, si medicus dolores artuum, dorfi, lumborum & scrobiculi cordis vehementes esse; si cephalalgiam adeo vehementem, ut ad delirandum, æger pronus videatur; si oppressiones pectoris, spirandique difficultatem prævalidam; si pulsum durum, fortem; si calorem magnum; si in flore ætatis ægrum constitutum; si dætam ægri prægressam lautam, animale, vinosam fuisse; si febres inflammatorias epidemicas esse, quarum naturam variolas facile suscepturas, merito suspicari possit; si hæmoptysin vel mictum cruentum, aliamve hæmorrhagiam periculofam præsentem, cognoverit, vena statim amplo vulnere secanda est. Plures tamen esse, qui statuunt V: S: nem in variolis minime exercendam esse, idque plurimis demonstrare rationibus adnuntur, nos non fugit, vid. *Andr. Hoffart de variol. Vratisl. grass. p. 39. Luc. Tozzi comment. in aph. Hippocrat. l. 1. aph. 3. J. Woodward. l. c. p. 95.*

95. qui vero de V: S: nis genuino usu convictus esse cupit, evolvat *Diff. J. G. a Berger de usu V. S. & Chyl. in var. curation.*, alios ut taceam. Phlebotomia efficitur, ut globuli sanguinis rubri, omnium ponderosissimi, minuantur; minuta autem ratione globalorum rubrorum, minuitur etiam attritus & impetus; minutis hisce, tollitur calor, consequenter febris vehementia remittitur. Sed ut scopo huic magis adhuc fiat satis, non inconsultum arbitramur, refrigerantia adjungere medicamina. In usum itaque vocandi sunt pulv. e nitro puriss. cryst., vel sal. Ammoniaco, ubi metus est diarrhœæ, Morful. Citri; syrup. acidi, ut cerasor. nigr., acetosil, citri, Rub. id, Moror. &c. si vero febris urget, clyfma, more *Sydenhamiano*, proxime post sanguinis missionem injici juvat. Hæc omnia autem cum grano salis sumenda volumus, nam accidit non raro, ut variolæ in statu depresso sint, sc. ut febris lenta, pulsus debilis, celer sed vacillans; habitus corporis pallidus & languidus; urina cruda; æger sine calore & siti, continua tamen gravedine capitis, nausea & conatibus vomendi, afflictus sit; variolæ tardissime erumpant, (7. l. 8. die) & sessiles, pallidæ, depresso, ichore claro & male digesto plenæ sint, vid. *Huxham. l. c. p. 162. Cleghorn. l. c. p. 273.* In hoc casu tantum abest ut V. S. & refrigerantia celebranda, ut potius excitantia, febrimque augentia præscribenda sint. Hanc itaque ob causam, *vesicatoria* brachiis vel suris applicantur, serum lactis c. vino rhenano parat. largiter adhibetur, interponendo aqu. alexit. sp. L., Contrayervam, serpent. virg., in inf. fl. Samb. propinandas. Nec ipsam Chinchinam omittendam putamus; adhibuit enim illam stadio primo, atque maturationem & bonum pus inde accelerari, observavit *Monro in the medical essays vol. 10. art. 10.*

Emetica in variolis fere ab omnibus auctoribus laudantur. Variolosus morbus contagiosus est (§. III.) & miasmate suo ex uno in alterum propagatur. Miasma per poros cutis corpus ingredi posse, inoculatione variolarum evinci videtur; attamen experientia quotidie edocet, omnium primo ventriculum, viasque primas ex illo turbari, quod e nausea, vomitu, satis liquet: unde frequentem esse hanc inficiendi rationem, quæ per os primasque vias peragitur, simul apparet. Inde satis elucet, emetica maximo esse usui in variolis, nec unquam, nisi contraindicantia adsint, ut inflammatio ventriculi &c. omittenda, quatenus reliquias ex alimentis, cruditates, deglutitum miasma evacuant, atque exorta ex illis concussionem corporis, sudorem eliciunt. Emeticorum necessitatem ex posteriori quoque evincunt historiæ medicæ. Unicum hand exigui ponderis, si fides ipsi habenda, exemplum afferamus ex *Woodwardo l. c. p. 69.* apparuere 4. die in facie, pectore & brachiis tubercula denso agmine. Propinabatur eadem vespera emeticum, adeo exoptato cum effectu, ut postero die cuncta evanuerint symptomata, atque disparuerint singula. Subjectis tamen plethoricis emeticum, fonticas ob causas, ne propinetur, *Disput. Medico-Pract. Tom. V. F f f f*

tur, auctores sumus, nisi primum secta fuerit vena; namque cerebri vel aliarum partium nobilium vasa, sub vehementi, quam vomitus in corpore excitat, concussionem facile rumpi posse, ultro patet. Emeticum esse potest instar omnium rad. Ipecac. rec. pulverif. sive in pulv. a Dr. ℞. ad scr. ij. sive alia sub forma, e gr. Vinum ipecacuanh. L. Dr. x. &c. At vero haud raro accidit, ut emetica penitus aversetur æger, frustra tale exhibere conatur medicus; quo in casu, statim cogitare de præscribenda catharsi debet.

Laxantia sane, in variolis propinata, non tanti sunt periculi ac perhibet supra allatus *Woodward. l. c.*; prudenter enim præscripta, nec diarrhoeam excitant, neque alias mali moris fecum trahent sequelas; contra vero summopere indicantur, ubi emetico locus non est, vel ubi obstipatio alvi in initio morbi aliquantum temporis duravit; nam sagax medicus jure suspicari potest, si alvi exoneratio in hoc stadio non procedat, fore, ut scybala, loco calido, aerisque pleno retenta, putrescant, adeoque stadii sequentibus diarrhoeam excitant symptomaticam, vel vomitus instar particulas acres sanguini immisceant, febriumque adeo perpetuum alant pabulum. Cathartica maxime idonea, e tamarindis; e gr. decoct. Tamarind. c. senna; cassia, salibus cathartics, Senna, Merc. dulc. ceterisque his cognatis parantur. In illis vero casibus, ubi emetica in usum vocantur, vel laxantia illis combinari queunt, vel injici debent clysmata.

Sed hisce omnibus copiose interponenda sunt *diluentia*, in variolis & præcipue stadio hocce primo, adeo necessaria, ut merito dici possit: *bibendum vel moriendum est. Huxham l. c. p. 206.* nam si diluentia non copiose ingurgitentur, maximo cum detrimento, in stadiis ultimis, experientur miseri ægri, tantam mucii copiam fauces propemodum occludere, ut neque deglutire, neque spiritum trahere valeant. Ratio in promptu est: novimus enim sanguinem vena emissum, perseverante aliquantisper malo, maxime spissum, & corio obduci inflammatorio. *Barb. aph. §. 1384.* hinc patet, illum partibus tenuioribus maxime spoliatum esse, quod partim salivationi, in confluentibus prioribus diebus se prodeunti; partim propensionem ad sudandum, quam etiam in infantibus sæpius observavimus; partim quoque secessionem liquidorum ad pus in pustulis formandum, debetur. Sed plurima mala ex sanguine adeo spisso redundatura, quis non videt? ut stagnationem in vasis minoribus, unde pleuritis, peripneumonia, phrenesis, cetera ut taceamus. Ex dictis patere crediderim necessitatem diluentium in variolis; sed ut rite debito fungantur officio, cum saponaceis mixta propinentur, alio enim in casu cum sanguine non miscentur, nec effectum optatum præstant. Admiscendum itaque censemus mel; oxymel; syrups Acetosæ, Berber. Ceraf. n. Ribium, Rub. id, Moror. &c.

Sed hisce non acquiescat medicus, debet enim quoad ejus fieri potest, partes

partes nobiliores corporis externas a variolis immunes servare & symptomatibus maturo occurrere auxilio. *Oculis* itaque omnium primum consulendum; hunc ergo in finem lintea camphora perfricentur, palpebris imponantur, bisque terve de die mutantur. *Laryngi* externe applicare solemus theriacam Andr. camphora mixtam, eamque semper cum effectu. Faciem a variolis conservare, res est valde expetita, sed non adeo facilis effectui dare. Topica externa commendant, ut Balf. Embryon. *J. H. Schulz. Pathol. sp. p. 14.* De lacte cum croco & de aqua cinnamomi narrat *Isbr. Diemerbr. l. c. p. 298. obs. 12 & 13.* Quidquid tamen sit, externa hæc commendare non ausimus, usque dum experientia ad oculum monstraverit nihil subesse periculi; nam semper suspicari suevimus, ne topica, eruptionem pustularum impediendo, derivationi miasmatis in cerebrum faveant, nisi fomentis l. epispasticis, pedibus applicatis, combinentur. *De Fomentis & Balneis* pedum fidem faciunt auctores; sic *Huxham. l. c. p. 174.* dicit se pluribus annis cum successu usurpasse balnea pedum in aqua calida simplici, vel lacte mixta. *Sylvius & Adolphi* successum vix negant, quamvis debilitates pedum & alia mala illis succedanea clamitent; cfr. *Fischer. de Variol. dur. Pest. Hung. gr. p. 93.* Fomenta tamen innoxie usurpari posse, ex plena didicimus praxi. Fetus itaque e speciebus emollientibus nunquam omittendos esse putamus, quia re ipsa aliquid contribuunt ad materiam variolosam e facie revelendam. Id tamen distimulandum non est, sinapismis longe debiliores illos esse. *Sinapismi* enim, plantis pedum applicati, derivationem variolarum ad partes interiores mirifice efficiunt, quatenus suo stimulo affluxum humorum huc vertunt. Prohixi in hisce enarrandis non erimus; casum solummodo a *Cl. Med. Licent. J. Haartman* observatum & communicatum afferre contenti. Vocatus erat ad ægrotum secundo morbi die, quo statim sinapismum plantis pedum applicabat. Nihilominus in facie die morbi 3. variolæ erumpebant fere millenæ. Fortissimum loco prædicto subito admovebat sinapismum, quem tollere, adstantibus interdictum, priusquam vesiculas excitasset. Quo facto, ipsas pustulas faciem reliquisse, ingentem vero earum copiam pedes occupasse, videbat.

Sequuntur jam *symptomata* stadii hujus, quibus occurrendum. *Difficultatem deglutendi* optime profligavimus gargarismate ab infuso hæc menth. crisp. Salvizæ, cum pauxillo camphoræ composito. *Hæmorrhagia narium* si copiosa & ultra modum sit, moderanda aqua Vitri. cærul. L. turundarum ope naribus admota; vel pulv. ex alum. cr. & Vitriol. mart. in nares attracto. *Dolores Lumb.* & *scrobiculi cordis* mitigantur herb. Menth. cr. vino leniter cocta & applicata. *Vomitus* nunquam contemnendus est; casum vidimus, ubi ita prævaluit, ut nec cibum, neque medicamenta retinere potuerit æger. Mitigatur externe applicato regioni ventriculi catapl. c. Hb. Menth. crisp. & croco, vino leniter coctis; interne vero hausta mixtura salina *Riverii*, quæ ita omnium optime concinnari videtur.

detur: R. Sal. Absinth. vere alcalin. Dr. j. Succ. Citri Unc. ℞. l. q. f. ad saturat. Aqu. still. menth. cr. Unc. ii Syr. menth. cr. q. f. ad grat. sap. Mc. *Eclampsia* infantibus & pueris frequens, semper feliciter cessit moscho a gr. ii j ad viij, pro ratione ætatis propinato, qui omnibus aliis expellentibus hoc in casu præferendus, quatenus materiam variolosam fortiter expellit, vique sua antispasmodica spasmos tollit.

§. IX.

Stad. II. Stadium hoc quum ingressus est æger, ambitum petiit miasma variolosum & sanguinem deseruit. In variolis itaque benignis remittuntur febris & symptomata, non vero item in confluentibus. In benignis medicamento nihil opus est, diluentibus solum utatur æger, cum natura sibi sufficiat ipsa. In confluentibus febris durat & symptomata, ut stupor, vomitus & dolores, non raro adhuc urgent. Febrem semper normæ & regulæ instar sequamur, quæ si vehemens sit, V: S: ne & refrigerantibus minuenda. Si pustulæ tarde erumpunt, expellentia ut Moschus, flores Sulphuris, Ulmaria, flores sambuci, camphora, propinanda sunt. *Diarrhœa* mature curanda est, cum elevationi pustularum obsit; præstat itaque adhibere Decoct. alb. Lond. Rhabarbarina; quæ vero si nihil valeant, ad opiatas e. gr. Diascord. Fracast. &c. confugiendum. Si *sonnolentia*, *stupor* & *delirium vagum* præsto sint, indicatur plus miasmatis corpori inesse & cerebrum petiisse; vesicatoria ideo statim nuchæ, & sinapismi plantis pedum, eum in finem applicandi, ut materiam peccantem mobilem reddant, atque ad inferiora revellant. *Sputa* confluentibus laborantium, hocce in stadio plerumque manare incipiunt, unde attento nunc consideranda oculo. In benignis raro, nisi in ultimis stadiis, & parce, fluunt. In confluentium initio tenuia & pellucida, omnique conjuncta cum facilitate fluunt; versus dies autem 10. aut 11. magis spissa & mucosa evadunt, nec sine screatu, molimine molesto & suffocationis metu expelluntur. Diluentia itaque saponaceis mixta, copiose, per totum, quo fluunt tempus, hauriantur; frigus cane angueque pejus vitetur; lac tepidum ore dolineatur, quamprimum spissescunt; & si nimis fiant tenacia, siphone injiciantur gargarismata, cum paulillo spiritu salis mixta, quæ irritando fluxum humorum revocant. Infantibus non semper expectanda sunt, cum natura lenem diarrhœam horum loco substituatur, quæ, si vehemens, moderanda, non vero sistenda. Biennibus tamen ptyalismum fluxisse, vidit Fischer. l. c. p. 99. quod certe insolens est.

§. X.

Stad. III. Variolis plene eruptis in generationem puris omnes intendit natu-

natura vires. Pustulæ itaque inflammantur; hinc dolore, rubore & calore afficiuntur; nervi cutis irritantur, unde febris oritur (cfr. v. *Swieten. comm. in Boerh. aphorism. §. 382. vol. 1. p. 649.*) quæ ideo *Secundaria* audit, & vera est inflammatoria. Resolutio nulla heic speranda, adeoque placida promovenda suppuratio, & gangræna omni studio avertenda. Utrumque obtinetur febrim moderando: depressam evehendo; nimis evectam deprimendo. Si vis naturæ deficiat, & febris nimis depressa sit, ut impulsus liquidi, a tergo urgentis, vasa inflammata separare, & cum liquidis effusis in liquamen vertere nequeat; bonum pus minime generari posse constat; vis ergo vitæ augenda remediis est, quæ circulationem intendunt & versus peripheriam derivant. Huc spectat serum lactis vinosum, Crocus, Myrrha, contrayerva, Chinchina; verbo: omnia, quæ robur solidorum augment, ut reactio valorum in fluida efficacior evadat. *Chinchinam* non propria solum, sed plurimorum Ill. Auctorum experientia edocti, commendamus. Contigit nobis in praxi videre ægrotum 4. annorum, cui variolæ erumpebant die 2. ab invasione; diarrhœa levi, per tres sedes quotidie laborabat; febris urgebat, & integros ejulando dies consumebat teger. Pulveres nitrosos porrigebamus, quos, qua de causa ignotum, neglectos postmodum conspiciebamus. Facies die 4. intumescens, valde tumida apparebat. Anxietates turbulentæ eadem nocte cum tumoris incremento valide ingruerant. Pustulæ maxime confluentes, depressæ & pallidæ erant. Febris indies quasi increfcebat cum pulsu citato, minime autem forti vel duro. Consultum itaque visum corticem chin. propinare ad scr. IV. quotidie, idque tam bonis auspiciis factum, ut pulsus sedatior incederet; inquietudines diurnæ placide levarentur; variolæ colorem favi reciperent, & punctum maturationis spem nobis faceret, morbum deinde periculi expertem fore. Anodyna quavis vespera sumebantur. Tumor feliciter ad inferiora migravit. Sed quid ad propriam experientiam provocemus? cum præclaras observationes de insigni chinchinæ in 3. & 4. stadiis abunde orbi erudito communicaverit *Rich. Morton*. Erupere, ut habet, variolæ die 3. juveni robusto. Die 6. confluentes erant, cum maturefcere inciperent; ea nocte sociam se jungere febris secundaria, cum deliquis, ferocia, vigiliis, quas anodynis mitigabat, non autem tollebat. Propinata insuper chinchina tanto effectu, ut nec postea deliraret æger, nec febris ante diem 11. eo autem cum urinæ quadam difficultate, rediret; quæ tamen mingendi molestia, æque ac febris ipsa, cortice profligabatur. *vid. Pyret. p. 158. hist. 23. cfr. hist. 24. 22. 25. 28. 8.* Hisce observatis scribit l. c. p. 101. *Ubi autem febris sub initium maturationis suborta exacerbationibus & remissionibus periodice recurrentibus οὐνεχῆς typum servaverit, apprime convenit durante remissione C. Peruv. doses sapius exhibere, unde 2. l. 3. diurno spatio, prorsus exulante, variolæ citissime more benignarum maturantur.* Ex dictis patet eandem esse curam, si variolæ semet elevare nolint.

Sed si hæc minus arrideret, utendum est sero lactis c. vino Rhen. parato, cui adjungenda sunt expellentia. Quanto cum successu, lacte, in hoc casu, interne usi sint ægri, præsertim expellentibus adjectis, pulchræ testantur apud scriptores historię, vid. *D. Fischer. obs. de usu lact. in variol. p. 127 Habu. l. c. 59.* Vaporem lactis tepidi externe adhibuit *Ill. D. Præses*, eo cum effectu, ut intra horæ spatium semet elevaverint pustulæ; cautela vero summa hic opus est, ut probe arceatur frigus, ne retrocessioni pustularum occasio detur.

Si pustulæ retrocedant, res certe altioris est indaginis, & mortis præ-nuncia, nisi feliciter iterum expelli possint. Scimus equidem nonnullos esse, qui retrocessionem negant, vid. *Violante l. c. p. 68.* Sed hypotheseos amore abrepti non rationali nixi praxi videtur. Causa retrocessi-onis in genere duplex, externa vel interna est. Ad priorem pertinet frigus, vel alia retropellentia temere adhibita; ad posteriorem vero omnia, quæ æquilibrium & resistentiam solidorum atque fluidorum tollunt. Hinc in variolis contiguis vel confluentibus, extirpata nimis febre, retro-cessioni causa subministratur; hinc fortiores evacuationes, ut diarrhoea, hæmorrhagiæ &c. retrocessionem faciunt. Sequelæ variæ infastæ sunt, nempe delirium, lethargus, oppressiones pectoris, anxietates, inquietudines, peripneumonia, febris. Curatur, in priori casu, expellentibus, vesicatoriis vel sinapismis. In posteriori vero casu cardiacis, ut sero lactis vinoso, vel vino ipso hispanico, cum expellentibus & epispasticis, pro re nata, interpositis.

Oculi plerumque tumore faciei clauduntur, quod tamen nihil mali portendit, modo, tumore extremitates inferiores petente, aperiantur. Nihilo tamen minus si oculos servare volupe fuerit apertos, linctu optime procedit; si vero hoc nihil efficiatur, convenit linteolum quoddam in lacca-lidum cum croco ebullito, immittere, atque humiditate expressa, palpebris admovere. *J. Z. Platnerus inst. Chir. p. 172.* statuit oculos optime custodiri si palpebræ conglutinentur, & diductionem palpebrarum, arte factam, non approbat. Ipsi largiri possumus, fatus emollientes, vel nimiam indulgentiam emollientium periculi plenam esse. Quicquid sit, praxi didicimus, palpebris, post diem 11. morbi, ad tempus clausis, nec convenienti modo unquam apertis, id accidisse, ut diductis tandem iisdem, membrana totum oculum texerit, in ægrotorum maximum damnum; quod *Diemerbr. l. c. hist. 16. p. 300.* etiam observavit. Quid? quod ægrotum biennem, die morbi circiter 16, variolosis symptomatibus adeo exhaustum, ut palpebræ pendulæ essent, & purulenta forte materia con-glutinatæ, vidimus. Parentes de restitutione prorsus desperantes, reli-gioni duxerunt palpebras dimovere, unde die circiter 21. palpebris di-ductis, ambo oculi quasi suppurati apparuerunt.

Si vero febris nimis evecta sit, cum pulsu duro inflammatorio, non est quod de china propinanda cogitemus; auget enim phlogosin sanguinis, &

& plurima mala secum trahit. E contrario V. S: largæ, clysmata, ni-trosa, julapia acidula, in usum vocanda sunt. Si vero febris mediocris sit, atque natura satis vigoris habeat ad suppurationem placidam pro-movendam, supervanacea sunt omnia medicamenta, solaque diluentia & paregorica versus noctes, omne punctum absolvunt.

Febris Secundaria nunc consideranda. Incipit in confluentibus die ple-rumque 6. in benignis vero non ante diem 8. animadvertitur. Amphime-rinam quodammodo refert exacerbationibus suis nocturnis; eo autem di-ffert quod exacerbationes nocturnæ diebus criticis incidentes longe sint vehementiores. Dies critici sunt 8. 11. 14. 17. 20 &c. Quavis itaque nocte perquemcumque horum dierum altius evehitur febris, & si dice-re liceat, eodem modo ac quotidiana composita cum quartana, se habet. Hæc moderanda, nec libera linquenda est, non raro enim cum vitæ dis-crimine indomabilis increscit. Anodyna, si unquam, certe heic indicantur. Initium illorum faciendum est, quamprimum anxietates & inquietu-dines nocturnæ in conspectum prodeunt. In infantibus *Sydenhamus* illis uti non ausus fuit; nos vero syr. e mecon. L. in adultis, pariter ac in-fantibus, feliciter adhibuimus, præcipue si diarrhœæ obnoxii fuere ægri. Illi tamen, Elix pareg. L. a. gtt. 30. ad 50. adultis propinatum, palmis facile præcipere, quatenus præter vim, qua gaudet, anodynam, pectori & diaphoresi simul consulit, haud diffiteri ausim. Purgantium genuinum in hac febre debellanda usum, plurimis experimentis demonstravit. *J. Freind.* per totam suam epistolam, de horum necessitate ad *Ric. Mead.* missam.

Inflammatione itaque variolarum in benignam abeunte suppurationem, subito remitti debet febris, si morbus ordinem naturæ fuetum sequatur. Hoc vero constanter in benignis obtinet; at in confl. non semper ita agitur; casuposito posteriore, pro certo signo haberi potest, vel suppu-rationem non rite procedere, vel pus e pustulis debito modo non evacuari verum in sanguinem resorberi, novumque adeo addi calcar febris curren-ti. Hæc puris e pustulis resorptio frequentissima est variolis confluent. quid enim in praxi frequentius, quam circa finem stadii tertii novas tur-bas ortas videri? Quanta sæpius non excitatur febris! Quid putredinis! Febris sane denuo mutata, & loco inflammatoriæ, putridæ scenam lu-dere visa; ea tamen ratione, ut exacerbationes febris secundariæ adjudi-catæ, minime sedentur, sed potius deliriis & aliis infastis symptoma-tibus vitam miseri dejiciant. Dicas mihi ad quam, positis his, sacram confugiendum anchoram, & magnus mihi eris Apollo! V: S: interdum magna vis, quam tamen sæpius verant contraindicantia. Pulv. Nitros. & camphorat. fucci & syrup. acidi sæpe efficaces se probant, sæpe etiam nihil valent. Nec semper sufficiunt paregorica, quamvis quavis 7. hora hausta. In casu tam desperato ad chinchinam, quasi ad magnum anti-putredinosum confugimus, idque summo cum fructu. Binos tantum af-

feramus casus. Studiosus 10 ann. tenuis debilisque complexionis, dolore capitis, febris, ceterisque variolarum symptomatibus, die 29 martii 1730 p. m. ægrotare incipiebat. d. 30. M. Emeticum, & sola diluentia propinavimus, cum febris non adeo fortis esset. d. 31. M. Febris magis æstuans pulv. Nitr. & Jul. acid. postulavit; & dolorem dorsi acutissimum fotu e Menth. cr. c. vino, mitigavimus. d. 1. A. Fetus e speciebus emoll. pedibus admovimus. Hæmorrhagia narium satis larga hodie morbo se junxit. Inclinante die indicia variolarum erumpentium invenimus, quæ per totam noctem subsequenter adeo multiplicata, ut variolæ d. 2. A. agmine satis magno faciem & pedes occuparent. Febris cum debilitate corporis manebat. Totam fere diem dormiendo consumebat æger, quare de epispastico pedibus applicando cogitaverimus, quod itidem ægro præscripsimus, id tamen vitio curam gerentis supine omissum videbamus. d. 3. A. variolæ majori numero eruptæ conspiciebantur, forte e sero lactis vinos. c. fl. Sulph. usitato. d. 4. A. variolæ in facie parvæ & confluentes; genæ rosæ erant. d. 5. A. Nocte præcedenti inquietudines ortas fuisse deprehendebamus: Facies tumere incipiebat. Variolæ depressæ sed paulo elatiores erant. Alvum nigris & pessime olentibus scybalis exoneravit. d. 6. A. Saliva circa meridiem fluere incipiebat. Vesperi el. Pereg. L. gtt. XXX. prima vice propinavimus. d. 7. A. Alvum iterum deposuit. Pustule genarum corium pergamenum contrahere incipiebant. Ptyalismus pleno fluebat rivulo, dieque 8. A. continuabat die vero 9. A. paulo erat diminutus. Tumor manus patebat. d. 10. A. Salivationem penitus sedatam videbamus pustulis ol. amygd. d. & decoct. Aven. illivimus. Sed quam subita metamorphosis! Nescivimus sane qua de causa h. 8. vesp. ægrotum inveniebamus laborantem pulsu cito, ingenti siti, calore immodico &c. Syr. igitur e Meconio larga dosi propinavimus, quem post 7. horas repeti jussimus. d. 11. A. Febrem & cetera symptomata vehementiora, cum delirio vago, magna debilitate, odore summo putredinoso, conspeximus. Clysma igitur, & Julap. refocill. Ill. Præsidis sine vino, subito præscripsimus. Clysma, sine effectu applicatum, iteravimus, effectu autem ut antea frustraneo. Tandem de cortice chinæ propinando consilium cepimus, cumque ad ser. j. quavis hora, exceptis nocturnis, quarum quavis syr. e mecon. forberet, ordinavimus. d. 12. A. ægrot. 4. tantum pulv. deglutiisse, ceteris intactis audivimus. Pulsus durior, & putredo summa. Pulveres Rob. Samb. immixti, ut faciliores deglutitu forent. Ante meridiem deliravit, unde tamen ab instituto nos deterreri non passi fuimus. Clysma iterabatur, adjecto copioso sale, unde plurima excreta biliosa exercebat. Versus vesp. pulsum molliorem, magisque plenum, nec adeo citum experiebamur. d. 13. A. Urina priori die sumta sedimento albo, dimidium fere vitæ implebat. Febris nulla. Putredo vix sensibilis. Pustulæ flaccidæ & rugosæ erant pelliculæ, liquore nullo aut pultaceo repletæ. d. 14. A. Urina pellucida absque sedimento, chinchina postmodum in.

indies repetita, quavis vero nocte paregorica, donec ægrum periculi expertem cognoverimus.

Ann. 1753. d. 13. Aug. Puerum biennem die 11: mo morbi visitare incipiebamus. Variolæ confluentes erant; tumor faciem & manus reliquerat; per totum morbi cursum diarrhœam ad 3 evacuationes quotidie passus fuerat. Ægrotum maxime debilem inveniebamus; diarrhœa adhuc continuans, scybala grisea evacuabat; respiratio laboriosa valde erat, anhelosa & cita; febris vehemens; pustulæ variolosæ fere vacuæ; urina sponte & ægro invito, in lecto semper evacuabatur; putredo intolerabilis; stridor dentium fere continuus. In casu adeo ancipiti, ne dicam desperato, ad cort. chin. propinandum, tandem nos accinximus, quamvis probe conscii, in casibus, ubi respirationi vis inferitur, usum ejus a quibusdam Auctorum impugnari. vid. Huxham l. c. p. 196. Corticem ad ser. β. quavis integra hora porreximus, ita ut Dr. ij. hoc die consumeret parvulus. d. 14. A. Pulsus moderatus erat, & æger cibum appetebat. Hodie corticis ser. IV. deglutiebat. Excreta per alvum grisea erant & foetida. d. 15. A. Corticem repetebamus, cum per nycthemerum propinatus non fuerit. Pulsus paulo citatior, quam antea erat. Putredo adhuc fortis. Pustulæ indurari videbantur & decidebant. d. 16. A. Per totum diem pulveres assumere noluit æger. Versus vesp. symptomata aucta deprehendebamus. Nocte sequenti pulveres cum saccharo commisti, gustum ægri adeo elufere, ut illos deglutierit. d. 17. A. Melius erat ægrot. quam præcedenti die, & symptomata magna parte remissa. Jam facies a variolis fere liberata. Excreta per alvum brunneum forte exhibebant colorem, forte ex china tinctâ. Pulsus naturali similis. Putredo hodie nulla, adeo ut nec spiritus, neque excreta alvi ullum odorem putridum sparserint. Depositiones alvi non ita urgebant, ut antea. Respiratio in integrum restituta non fuit, longe tamen facilior quam ab initio, dum arcessiti adveniebamus. d. 18. A. China neglecta fuit. Versus noctem syr. mecon. L. sumebat, qui placidum conciliabat somnum. d. 19. A. Nescimus qua de causa loco corticis, nonnullos pulver. Nitr. sumisset. Tres habuit sedes mucosas. Stragilectionem hodie exercuit. Versus vesp. magna ei supervenit debilitas, cum pulsu cito, sudore, inquietudine & jactitationibus, maxima difficultate respirandi, agrypnia, quæ per totam noctem durabant, quamvis paregorica non omissa fuerint. d. 20. A. Symptomata, paulum tamen remissa, continuabant. Excreta per alvum flava, mucosa & repetita erant. Putredo rursus se manifestabat. Variolæ e toto fere corpore deciderant. Ad chinchinam iterum confugimus, ex qua symptomata sensim leviora apparuerunt. Deinde chinam quotidie, omnibus tamen vesp. paregoricum, diebus autem criticis dosi duplo majori, illud propinavimus, usque dum de felici exitu morbi certissimi essemus. Sic tandem sanitati restitutus æger, cum diarrhœa, aliisque infaustis symptomatibus, per totum morbi cursum conflictatus.

Hactenus de resorptione puris. In variolis c. petechiis, c. pustulis l. punctis nigris, quæ gangrænam adesse monstrant, usus forte corticis, æque ac in casibus modo recensitis, felix esse posset. De utilitate chinchinæ in gangræna & sphacelo plurimi testimonia dederunt. *Rushwort* illam in sphacelo ex causa interna, & ubi febris intermittit, commendat. *Amyand* in 7. ægrotis semper cum effectu illam se dedisse narrat, *J. Douglas* in omni sphacelo usum ejus admittit, propinata Dr. *B.* quavis h. 4. *Schipton* ad ser. ij sub ipsis insultibus febris illam præscribit. *vid. Phil. Transact. N: o 426. §. 5. J. Huxham l. c. p. 89. seqq.* curiosum affert casum cortice curatum. *cf. The essays vol. 2. art. 24. vol. 3. obs. 5. p. 35. & art. 6. p. 43. vol. 4. obs. 10. p. 47. Si, itaque ut verbis utar Huxham. de Morb. epidem. vol. 1. p. 109. in singulari gangræna valeat quinquina, quidni in universa humorum corruptione? Periculum certe nos hisce in casibus non fecimus; celebribus tamen viris, qui propria edocti experientia chinchinam & hic commendant fidem habere non dubitamus. Sic Huxham. de Morb. epid. vol. 2. p. 122. illa cum acidis e. gr. ~ Vitr. l. vin. rubr. Gall. instar omnium in variolis nigris usus fuit. Ric. Mead. l. c. cap. 3. p. 37. spem dat optimi successus in variolis cum pustulis sanguineis, ex cortice admixto alumine. J. Wall *Philos. Trans. N: o 484. §. 4.* plurimis demonstrat experimentis chinchinæ usum in variolis, quibus gangræna, hæmorrhagiæ, petechiæ & maculæ pessimi generis semet adjunxerunt. Acidum semper adjecit plerumque alumen, ut magis stypticum inde emergeret medicamentum. In ipso stadio i. corticem adhibuit, quoties aliquid ex enumeratis symptomatibus adfuit. Sed quid rei, tot fide dignis observationibus, extra controversiam positæ, diu immoremur? Antequam autem stadio huic finem faciamus, verbo tantum nominabimus, quod serio ægrotos adhortari debemus, ne oblivioni tradant genua sæpius sæpiusque flectere, vidimus enim casum, ubi, hoc neglecto, contractus fere evasit æger, & non nisi summa cum cura, sc. ungu. emoll. externe genibus applicatis, & sensim aucta genuum motitatione, in sanitatem restitutus.*

§. XI.

Stad. IV. Stadium hoc ingrediuntur variolæ, cum pustulæ exsiccati incipiunt. Quæ de febre secundaria, resorptione puris & ceteris symptomatibus supra diximus, ea omnia etiam de hoc stadio, quum paria in illud incidunt symptomata, dictum volumus. Ut exsiccatio placidior procedat, præsertim in facie, oleosis e. gr. ol. amygd. d. vel Lil. alb. illiniri possunt pustulæ, interposito decocto avenaceo. Laxantia e Mercur. d. non negligenda sunt, præsertim in variolis confl. quibus ulcera fordida plurimæque mala præcaventur. Debilitas periodica (§. V. st. 4.) propinato cortice chinæ feliciter cedit. Sed manum de tabula,

J O.

CLXXXI

JO. GOTHOFREDI BERGER

E T

JO. THEODORI NEUCRANZ,

D E

USU VENÆ SECTIONIS,

E T

CLYSTERUM IN CURATIONE VARIOLARUM

Vitembergæ 1711.

G G G G 2

I.

Admonet me hujus temporis ratio, ut, speciminis loco inauguralis, de usu venæ sectionis, & clysterum, in curatione variolarum breviter exponam. Nondum memoria excidit, quam acriter, hoc defuncta morbo, Serenissima Britanniarum Regina, Maria, de adhibita venæ sectione disceptaretur. Nunc obitus immaturus Augustissimi Imperatoris, Josephi, & Galliarum Delphini, easdem lites non modo renovat, sed etiam alias de usu clysterum in ejusdem sanatione mali movet, quas illud utrasque multis adhuc locis, non solum in urbibus, sed etiam ruri, atque in castris sæviens, etiam nunc alit, hoc minus quidem spernendas, quo magis cum vitæ valetudinisque periculo sunt conjunctæ.

II.

Quam igitur causam ut recte disceptemus, novisse oportet, hic varias intelligi veras, sive illud febris acutæ genus, quod variis, nec raro gravibus, stipatum symptomatis, in eruptiones fervidas pustularum saniosarum, & suppurantium abit. Nam, qui hunc in morbum incidit, is membris omnibus tanquam defatigatione quadam corporis ingravescit, & oscitans sæpe, ac crebra se pandiculatione relevare nitens, & subinde exhorrescens, siccaque divexatus tussi, in primis capite, dorso, lumbisque, ac imo demum ventre, præsertim, si paululum prematur, dolet, & pulsû arteriarum crebro, æstuque jactatur. Qui cum motu cordis pariter aucto, ac vehementiore, ex intimis oriens præcordiis, in univsum corpus cum rubore diffunditur, nunc ingens, modo tolerabilis. Accedit molestus quidam punctiois sensus sub cute, quasi aculeis confingeretur. Plerumque nausea adest, ac vomitio, nec raro cardialgia, & magna in primis anxietas ac inquietudo, multaque, quasi ex lassitudine, somni cupiditas urget: atque is quidem nunc inquietus, & pavore interruptus, nunc multus, & nimius, esse solet: interdum vero vigilæ affligunt. Urina nunc rubra, clara, vel turbida, modo sanorum similis, interdum cruenta, multa, pauca, suppressa. Sudor modo difficilis, modo spontaneus, & largior. Alvus, vel quotidie coacta, reddit, vel cita, & liquida, vel adstricta. Os siccum, & siticulosum, sputum crassius difficulter edit, interdum copioso salivæ affluxu irriguum. Pruriunt nares, & sternutant, ac stillant, nec raro sanguinem fundunt: is quoque interdum per pulmones, sæpius per alvum, prorumpit. Oculi tument, coruscant, & illacrymantur: raucescit vox, & spiritus difficulter ducitur: vultus quasi inflammatus rubescit, & tumet: manus pedesque tremunt, subinde etiam dentes strident, & deliquium

quium animi, deliria demum, ac motus convulsivi, insultusque epileptici incidunt. Inter hæc, quorum nunc aliqua saltem, nunc plura adesse, & alia post alia sequi sueverunt, tertio plerumque, quartove die, raro citius, nonnunquam aliquanto serius, maculæ emergunt rubræ, ac quasi efflorescunt, primum fere in vultu, & manibus, ac deinde in corpore reliquo, quæ, mox subeunte succo augefcentes, cutim inflammant, atque in pustulas asurgentes, numero, magnitudine, & altitudine, varias, tumida membra, ac præsertim vultum, manusque, reddunt, & suppuratione in abscessus abeunt, eosque vel sparfos, ac distinctos, vel sibi mutuo contiguos, & confluentes, atque a concluso ichore, pure, & sanguine, albos, flavosque, aut aliter coloratos. Non pari autem facilitate omnibus prodeunt, sed nunc facilius, nunc difficilius, se effe-runt, & maturefcunt, tantoque afficiunt gravius, quanto majori copia in fauces & gulam, ipsaque in viscera, incumbunt. Aliquando etiam, postquam emerferunt, mox iterum evanescent, vel iteratis vicibus modo emergunt, modo rursus occultantur, nonnunquam etiam aliæ aliis copiose succedunt, & aliquando morbillis quoque, ac purpura permiscetur. Quo quidem vario morbi statu, febri, &, quæ paulo ante enumeravimus, symptomata, protinus, vel paulatim decedere, vel ea intendi varie, & gravius hominem ac vehementius afflicti, videas. Id cum aliquando in discretis fiat, si nimis multa sit earum materia, vel motui naturæ aliquid officiat, tum vero in primis in confluentibus contingere solet, ut præ cæteris erudite Sydenhamius tradidit, *obs. med. circa morb. acut. hist. & curat. sect. 3. cap. 2.*

III.

Illud autem, opinor, notum satis ac pervulgatum est, nullum ab eo malo sexum, ætatem nullam tutam esse, maximeque id primæ, usque ad pubertatis annos, ipsique aliquando foetui in utero, perraro senibus, evenire. Constat etiam, idem omni quidem anni tempore sporadice quosdam, infantes in primis & pueros, invadere, nonnunquam vero popolare ac epidemium esse, atque in plures, vel promiscue, vel teneræ ætatis, grassari ac sævire, & primo plerumque vere incipere, ætate quasi ætate procedere, languere autumno, ac hyeme decedere consueffe: nec raro per anomalias aeris, & inordinatas tempestatum constitutiones incidere, ac exhalatione ægrotantium, sive contagione, crescere & propagari, aliquando etiam crapula, & motibus animi, ac corporis, immoderatis, causisque aliis, latentia mali semina humoresque in corpore magnopere cientibus, oriri. Sed videas, id cælo etiam tenui ac temperato, nec minus hyeme rigida, per populum serpere, & victu utentes bono, bonoque corporis habitu præditos, alquando potius, quam alios, infestare. Neque tamen, quod quibusdam placere video, existimandum est, hoc

hoc genus mali vix quenquam mortalium evadere, &, qui semel ita laborarunt, hos deinde tutos ab eodem esse. Nam aliud usus rerum & exempla testantur.

I V.

Ex qua vero materia variolæ ortum habeant, & quomodo gignantur, res dictu est difficilis, ac multum & sæpe quæsitæ. Mihi quidem, si quid inter tot tamque diversas sententias statuendum est, quædam esse chyli reliquiæ videntur, ad transpirationem, secretionemque, minus aptæ, aliquandiu in sanguine congestæ, & cum eodem partim circumfluæ, partim intus vasibus & visceribus obhærentes, quæ variolis materiam & originem præbeant. Namque ita se habens, chyli materia, diu in corporibus occultari, ac veterare, & illius in locum substantiæ, quæ assiduo fluore dissipatur, suffecta, succos corporis vitiare, & cum iisdem partibus distributa, affigi illic, & concrefcere, ac earum substantiæ quodammodo assimilari, atque incepta a parvis, & cum ætate accrescens, globulos sanguinis ita implicare potest, ut tandem illa ejus constitutio inflammatoria, quam vena secta missus, in crassamento rubro, ob globulos ex chylo cohærescente albidos, cuticulæ modo albæ, firmæque, concrefcens, ostendit, ac demum istud commune multis variolarum seminarium succrescat. Notum est, chylum corpus circumeuntem, id, penus instar & comæatus publici, succo & sanguine plenum conservare, quodque ejus reliquum est, illius perspiratione consumi, adeo, ut nisi ex assumtis alimentis novus quotidie chylus succedat, mox, illius defectu succi, defectus atque infirmitas virium exoritur. Ac quantum quidem brevi temporis spatio effluat e corpore, ac dissipetur, vix quisquam crediderit, nisi ex observatione Sanctorii a Sanctorio, *med. stat. sect. 1. aph. 59.* constaret, in eo quidem, quo is vixit, climate, spatio unius noctis, sedecim uncias lotii, plus minusve, quatuor coctorum excrementorum per alvum, quadraginta, & ultra, per occultam transpirationem, evacuari ut plurimum solere. Quod, ut intelligamus, de chylo accipiendum esse, ex eodem Sanctorio, præcedente *aph. 65.* admonemur: *Non qualibet hora corpus eodem modo perspirat, quia ab assumto cibo quinque horis libram circiter perspirabilis magna ex parte exhalare solet, a quinta ad duodecimam, tres libras circiter, a duodecima ad decimam sextam, vix selibram.* Hinc enim patet, ex chylo, orbem sanguinis ingresso, plenam perspirationem esse, eoque exhaustum sanguinem, parum admodum, si comparatio cum perspiratione chyli fiat, emittere, sed sua se copia aliquandiu tueri ac sustentare. Quemadmodum in hominibus, inedia exhaustis & consumtis, perinde ac in animalibus aliis, fame enectis, ipsius moles sanguinis parum imminuta deprehenditur. Neque id mirum cuiquam videbitur, qui, ipsam sanguinis massam,

globulis solidiusculis, seroque limpido constantem, ob harum crassitiem partium, ad perspirationem minus idoneam, chylum autem, tenuitate sua, & raritate, copiaque aeris, illa leviolem, atque ad cursum, & subitum e sanguine discessum, multo aptiorem esse, non ignorat.

V.

Quodsi nunc recogitemus, quam facile, saepeque, a causis, cum interioribus, tum externis, ipsiusque culpa victus, perspiratio impediri, & chylus, mole, molecula, motuque, varius, in vasis congeri, & accumulari possit, foecundam multorum morborum, in primisque febrium variarum, materiam & segetem habebimus, & paucos esse intelligemus, quin eam satis saepe diu a tenera ad seram usque aetatem circumferant, & nunc variis dietæ erroribus locupletent, & alant, nunc bona victus vivendique ratione diminuunt, cujus inimicissimas fruges haud dubie pluries experiremur, nisi natura suoapte robore eandem emungeret, & vel aucta perspiratione, vel per renes & vesicam, alvumque, aut alias subinde vias, emitteret, & minueret, aut in extima corporis, variorum forma abscessuum, expueret. Quorum observationes pertinent *Sanctorii l. c. sect. 1. aph. 56. & 66. Corpora quoque virorum sana, & moderatissimo victu utentia, singulis mensibus sunt ponderosiora, unius scilicet, duarumve librarum pondere, & redeunt ad consuetum pondus circa finem mensis, ad instar mulierum; sed facta crisi per urinam paulo copiosiora, vel turbidiora. Ante dictam crisi menstrualem, a somno factam, vel gravitas capitis, vel corporis lassitudo persentitur, & deinde, paulo copiosiori urina evacuata, omnia sedantur. Eodem referendi sectionis ejusdem aph. 73. & 74. Si unica die ob aliquod erratum libra perspirationis retineatur, natura triduo solita est illud retentum insensibiliter expurgare. Tunc autem natura multum insensibiliter evacuat, cum per oscitationes, & artuum extensiones, retentum perspirabile excernere conatur. Huc etiam, ut alios omittam, spectant aph. 25. & 26. sect. 3. Melones adeo paucillum perspirant, ut quadrantem circiter auferant perspirationis consueta. Retenta illorum perspiratio in urinam, vel sudorem facessere solet. Neque alienum est illud *Celsi, lib. 4. cap. 19. Uno die juere alvum saepe pro valetudine est, atque etiam pluribus, dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat. Purgatur enim corpus, & quod corpus intus laesurum erat, utiliter effunditur, verum spatium periculosum est.**

VI.

Eadem chyli materia, ad transpirationem secretionemque minus idonea, inquinato sanguine, variolas gigni existimari, cum, vel diminuta quavis causa, & infirmata transpiratione, vel ita alienata humorum mole

mole ac indole, ut ad vasa minima plus æquo renitantur, vel aucto aëris, sive jam intestini & domestici, sive ambientis, introque subeuntis, elaterio, vel inquinamenti hujus, & miasmatis contagiosis, perturbato, & invalescente, elatoque sanguinis motu, adjuvante non raro agitatione ac impetu quodam animi, & corporis, vel crapula, aliove errore dietæ, adactum commotumque, cor pulsu concitatiore verberat de genere illius massam, atque in circulum solito velociorem urget, & compellit. Sic enim fieri aliter nequit, quin & arteriæ crebrius pulsantur, sanguinemque incitatoribus pariter ictibus propulsent, & una conflictus tritusque partium illius interiorum augeatur, eoque calor eliciatur uberius, atque ex blando, & naturæ consociali, evadens igneus, incendium febrile inferat. Isto vero eodem continuato cordis atque arteriarum labore, & hunc consequente aucto pressu æstuque sanguinis, quo omnis coagmentatio corporis exardescit, tumetque, ac dolet, atque alia post alia symptomata exoriuntur, ea demum fit solutio divisioque crassiorum & coherentium sanguinis particularum, ut aliæ ab aliis facilius secedere possint, & quæ magis divisæ sunt, ac evolutæ, in extremas arteriolas ad glandulas cutis propulsæ, poris & halitu distillant partim, partim vero istis in glandulis, tum ipsas in arteriolas, fervore & copia turgescant, & primo pustulas rubras, cum ardore, dolore, distentione, & pulsatione, sive parvas inflammationes, excitent, & magis deinde magisque extra orbem sanguinis protrusæ, ac focus sub epidermide angustis conclusæ, novo putredinis motu in pus saniemque abeant, eoque minutos demum abscessus, ac vomicas, pariant. Quo quidem labore cor hoc facilius & rectius perfungitur, quo majori pollet robore, & magis obsequens, ac minus copiosa, est materia, & habitus cutis rarior ac mollior, atque ad eam suscipiendam melius dispositus. Sic enim fit, ut, extra sphaeram sanguinis, intra ambitum corporis universitatique superficiem ejecta, materia superflua, & inimica, pulsus cordis & arteriarum, atque adeo circuitus sanguinis, moderatus & æquabilis evadat, & sua corpori temperies naturalis redeat. Itaque *Sanctorius* ad questionem: cur ii, qui ægritudine pernitiola corripiantur, sanentur? recte respondet, id fieri, quia multorum ponderum salubrium sint capaces. *A corporibus enim inquit, l. c. sect. 1. aph. 81. ægritudines triginta libras auferunt, plus minusve, prout corpora magis vel minus repleta sunt, & prout ægritudo magis vel minus calida & longa existit. Quod satis confirmant, qui variolis laborant, & alios inter juvenis ille, supra modum obesus, cujus *Listerus* in commentario ad hunc *Sanctorii* aphorismum meminit. Is enim paulo ante, quam variolis corriperetur, ad octo supra ducentas libras se pendere, ex statera cognovit. Mense vix finito, convaleuit, & cum iterum animi causa se ipsum ponderaret, ad octoginta minimum libras se leviolemprehendit.*

VII.

Hoc modo febrim, videmus, œconomiam corporis multis quidem modis plerumque graviter exagitare, sed sæpe etiam præsidio esse, quando ab humoris inutilis, infensique, onere & noxa vindicat, & sanguine, ac vasis, visceribusque expurgatis, sanitatem reddit. Quo sensu speciatim de variolis *Tulpius, lib. 4. obs. med. cap. 51.* scribit, eas auferendo perniciosam pessimorum humorum colluviem, sanitati semper non adeo nocere, ut interdum etiam plurimum illi prosint. Ita vero apparet etiam, quo eadem jure multi ad excretionem criticas referant, quod ex fervore sanguinis in modum criseos cujusdam, & cum multis symptomatibus, ut plurimum prodeant, & crisis nihil aliud sit, quam naturæ adversantis materiæ per hæc illaque corporis loca expulsio. Quæ igitur ut cum salute ægrotantis fiat, ejusmodi materia motu cordis & arteriarum, ac mutuo minimorum sanguinis occurfu, trituque, ita comminuenda ac dividenda est, ut ex arteriis in meatus excretorios, ad quos appellit, emitti, aut in extimas corporis partes, extraque orbem sanguinis, amandari queat. Qua ratione aliquando comperias, in variolis partem colluviei humorum, qui per cutem non satis expurgari potuerunt, etiam salubriter nunc per vias salivæ, modo per alvum, sive intestinorum cutaneas veluti glandulas, eliminari, sæpeque fieri, ut vigore cordis turgescerent humores, & plenius vasa distendant, ac etiam diffringant, & qua data porta, ruant, ac liberali hæmorrhagia morbum leviores reddant. Imo vero hinc constare potest, quo modo ex eadem chyli materia febris, nunc cum eruptione variolarum, nunc sine ea, ista videlicet materia, per varias excretionem, natura, vel arte, factas, mature subducta, existeret, ac superari possit. Atque sic quidem etiam intelligitur, quo jure *Sydenhamius, l. c. sect. 1. cap. 4.* febrim dixerit naturæ instrumentum, quo partes impuras a puris secernat, & porro, *sect. 3. cap. 3.* naturæ machinam vocarit, ad distillanda ea, quæ corpus male habent.

VIII.

Sed multo aliter, & pessimis ægri rebus, evenire comperimus, cum imperfecta hæc crisis, aut prorsus symptomata est variolarum excretio. Id quod fieri quidem animadvertas, ubi febris admodum fixit, virefque continuo atterit, aut nova ex inflammatione viscerum succedit, & graviora impetunt symptomata, atque ob abundantiam materiæ, & pravitatem, infarctumque viscerum, ac densam nimis, adstrictamque cutem, illius sentina per hanc exhauriri nequit, & vel plane non, vel non satis prorumpunt variolæ, vel etiam nimis sero proveniunt; aut ubi

ubi nimium fauces, & gulam, vel intima corporis & viscera occupant; aut liquati æstu, corruptique succi, in variolas, sine fine prodeunt, prope omnes effunduntur, & totum hominem scabrum, foedum, ac veluti leprosum reddunt, vel ore, alvoque, immodice effluunt; aut quando sanguis ipse per has, renumque vias, vel loca alia, ultra modum fertur, & tam multis magnisque laboribus fractum, & debilitatum, cor succumbere tandem cogitur.

IX.

Ex his vero cuivis facile patet, bona ratione medicos duo hujus morbi tempora observare consueisse, unum ebullitionis, sive æstus febrilis, quo materia variolarum pulsu cordis, jugique tritu partium sanguinis, ad abscessionem præparatur, alterum exitus, sive eruptionis, quo illa, agitatione ista satis divisa, ac præparata, atque ad habitum corporis protrusa, primo inflammationes parit, ac postea purulentia crustisque perit, aut diutius consistens, foedam impuramque continui solutionem, sive ulcuscula, excitat. Unde quibusdam alterum tempus etiam inflammationis vocare, & tertium maturationis, sive suppurationis, addere placuit. Nam uti variolæ phlegmonis suppurationis naturam referunt: ita parem cum ea cruditatis, maturationis, atque exarescentiæ, statum percurrere solent. Plerumque autem tempus æstus, sive separationis, a primo die in quartum protrahi, eoque cœptus pustularum exitus, ac inflammatio cutis, & hanc consequens suppuratio, atque exarescentia, plures durare dies consueverunt, ita, ut totius decursus morbi quatuordecim spatio dierum ut plurimum absolvatur. Quandoque vero, ob cruditatem & crassitiam materiæ, ad diem vigesimum, & ultra, producit.

X.

Jam illud etiam constare arbitror, in curatione variolarum habendam esse rationem motus cordis, & sanguinis febrilis, quo plus æquo nec intendatur, neque cohibeatur, sed, quod suscepit, munus & onus, tam secretionis, quam excretionis, sine gravioribus symptomatibus, ita perficiat, ut corpore, quoad satis est, expurgato, pristinam, salutarem vitæ & valetudini, æquabilitatem consequatur. Quod, tanquam in speculo, non solum videre, verum etiam providere, ut magni omnino refert, ita sagacis est medici, & fidi naturæ adjutoris, & ministri. Neque enim artis opera, & ope medicamentorum, tentanda sunt, quæ ipsa, suis nixa viribus, natura perfectura est, quod non modo nulla inde utilitas, sed etiam gravia damna, in ægrum redundare possunt, a quibus cum sua quemque conscientia, tum vero *Hippocrates* dehortatur, *lib. 1. Epidem. Te ad hoc exerceto, inquit, morbis ut profis, aut, ne*
H h h h 2 quid

quid nocens. Id quod, si in ullis, in acutis certe, morbis observandum est. His enim breve spatium est, intra quod importuna medicina æger haud raro extinguitur, nec sæpe mutationi remediorum tempus est. Qua ratione, in succi plenis præcipue, & calidioris naturæ hominibus, crebro nimis fieri cœnimus, ut intempestivo expellentium, sudoriferorum, bezoardicorum, & cardiacorum, quæ vocant, remediorum usu, variolæ, quæ, vel inopis exemplo plebis, folius vi naturæ, sibi relictae, nec lacessitae, nec aliunde impeditæ, aucto nonnihil motu cordis & sanguinis divisa prius, & satis attenuata, solutaque, sive concocta & digesta, tum vero ejecta in cutem, materia, ex se benignæ naturæque fuissent, in periculosas multoties mutantur, istorum abusu remediorum efferato nimis & concitato motu æstuque sanguinis, utpote quo portio succorum aquosa, & diluens, multo inutili sudore dissipatur, & crudi adhuc succi nimio plus exagitantur, ac, præpostera festinatione tumultuose quaquaversum impulsæ, in faniem dissolvuntur, ipsaque subinde viscera & carnes ita exuruntur, ut in virus pariter putre colliquantur & tabescant: unde repentinus corporis tumor & inflatio, compressiones cerebri & nervorum, perspiratio minor, & eruptio variolarum nunc impedita & interrupta, nunc præmatura, præcipitata, ac devia, sæpeque fons fœdæ scabiei & variolarum confluentium inexhaustus, & acies, ac fervor, & malitia humorum, febrisque fomes ac sævitia, nec modo cutis, sed etiam viscerum incendia, & ruptiones vasorum, ac subiti virium lapsus, & plurimum fœturæ graviorum symptomatum, existunt.

X I

Eadem est ratio calidioris diætæ, & ambientis intemperiei aëris, quam hodie a doctissimis præcipue Britannicæ medicis incusari audias, & suo quidem merito, modo pro ratione tempestatum anni, & climatum, ea caloris moderatio adhibeatur, ut nulla transpirationi, eruptionique, remora injiciatur, quam non semel, cum periculo vitæ interitūque ægrotantium redimendam, intempestivæ corporum refrigerationes afferre solent. Adeo verum est de variolis quibusque veris, quod de epidemicis suis l. c. observavit *Tulpius*, nihil fuisse perniciosius externo frigore, sive aëris, sive aquæ egelidæ, qua conclavium pavimenta, a mulierculis improvide deterfa, excitarint protinus insignes convulsiones, & terribiles morbi comitialis insultus, cum algido extremorum frigore. Melius sensit, & rem intellexit *Sanctorius*, sect. 1. aph. 121. Refrigerationes in morbis acutis indicant mortem, ut in *Hermocrate*: adiuvant enim perspirationem. In quem locum *Listerus* addit: Tremenda quidem est ista vehemens, & intempestiva, refrigeratio, quam nostri homines variolatis maxime, aliisque nonnullis febribus acutis, tanta diligentia procurare student, contra fidem notissimam hujus aphorismi. Itaque, quemadmodum

fri-

frigus, sic calor etiam nimius, hic noxius esse potest, ut multo eruditus usu, *Dan. Ludovici*, *Eph. Germ. Dec. 1. Ann. 8. obs. 68.* juniores monuit medicos, cum eos, qui in Javæ nova Batavia variolis laborant, remediorum ope diaphoreticorum, & fervorem sanguinis augmentum, non recreari, sed opprimi, scribit, aque ac complures punctiones terre cedant nimia illa cubiculorum exestuatione, potus denegatione, vel calefactione, expulsivorum anticipatione, multitudine, inordinatione, refectivorum juleporum, aquarum perlatarum &c. ingurgitatione &c. qui, ceteris paribus, vel rusticorum exemplo, parciori consideratiorique medicatione forsitan servari potuissent; ante eruptionem scilicet nil, aut parum saltem, per absorbentia bezoardica fixiora, (ni malignitas, vomitus, diarrhœe, subtilius cum anodynæ tantillo exegerint) movendo, expulsionem postmodum volatilibus (solitariis, aut dicto modo exaltatis) semel, aut bis, hinc fixioribus denuo adjuvando, circa nonum vel undecimum, novæ interdum exacerbationes, accisa tincturæ bezoardicæ, mixturæve simplicis dosi, moderatioribusve infringendo, reliquum per vulgatissima præcipitantia (mixto interea potui spiritu salis subtiliori, clisso &c.) transigendo, non neglecto post recollectionem laxativo. Neque multo aliter *Diemerbroeckius*, *Sydenhamius*, *Pechlinus*, ut multos præteream alios, experti, senserunt.

X I I

Atque hæc mihi præstruenda fuerunt, quo pateat, in hujus sanatione mali motus naturæ, morborum medicatricis, in maxima medentis cura & clientela esse debere. Cum enim illa sibi semper soli haud ita sufficiat, ut, quem coacta suscepit, laborem, exantlare feliciter queat, sed multa subinde incidant, quæ ordinem & motus ejus modo impedire, modo augere, & confundere convellereque possint, officium esse medici apparet, ut motus naturæ salutare non immutet, impeditos & languidiores exuscitet & expediat, immoderatos vero ac devios moderetur, atque in viam & ordinem reducat, periti more naucleri, quocum a Galeno comparatur, qui opportunis temporibus vela aptat, ac demittit: præposterus enim illorum usus profecto naufragium pareret. Hinc vero necessitas & usus venæ sectionis in curatione variolarum fuit. Equidem non ignoro, hoc, omneque aliud, evacuandi genus multos hic quam maxime formidare. Et satis, puto, ex iis, quæ modo dicta sunt, quivis videt, in recens natis, & quibus, neque succorum redundantia, neque febris, neque graviora symptomata, negotium atque periculum creant, sed placide variolæ erumpunt, negotium naturæ committendum, curandumque esse, ne quid illius motui officiat, sed, ut conveniens ei diætæ, rectaque caloris temperatio, suppetias ferat. Namque in his etiam commissos, quamvis leves videantur, errores non raro morte puniri, nemo est prudentiorum, qui non intelligat. Illud autem nos sapienter

H h h h 3

Hippo

Hippocrates monuit, *sect. 1. aph. 20. Quæ judicantur, & judicata sunt integre, neque movere, neque novare aliquid, seu medicamentis, seu aliter irritando; sed sinere oportet.*

XIII.

At vero vehemens febris, ubi magno corpus æstu jactatur, plenaque vasa tument, ante omnia sanguinis detractionem requirit, quod nullo remediorum genere laboranti naturæ promptius succurritur, nec metueda alioqui symptomata averti melius ac præcaveri possunt. Nam quo major est copia sanguinis, & fevior fit febris, hoc magis necesse est, motus illius turbulentus, & tumultuosus, eoque laboriosior, molestiorque, sit naturæ, & majus occupando spatium vasa repleat magis, ac distendat, atque ad extremas arterias renitendo fortius, & fibras cerebri, ac nervorum, muscutorumque, comprimendo, illius pariter & cordis, ac universi vires corporis affligat, tum vero sibi ipsi officiat, & viam præcludat, ac secretionem materiæ noxiæ, & transpirationem, impediatur, atque infarciens viscera, intus inflammationes excitet, & corruptis, ac fufis demum, liquatisque succis, excretiones, fluxionesque varias, funesta plerumque, moveat, neque uno adeo modo vitæ periculum afferat.

XIV.

Utile ac necessarium his tot incommodis remedium venæ sectionem habebit, quisquis cogitaverit, ejus ope, evacuata ex parte causa mali, æstum febrilem temperari, ac plenitudinem & tumorem vasorum, vimque intus renitentem, foris cerebrum nervosque prementem, minui, eoque laborem luctantis levare cordis, viresque, oppressas a mole & impetu sanguinis nimio, excitari ac refici, & locum ampliore, ac spatium, secretioni coherentis sanguini noxiæ materiæ necessarium, concedi, & liberiore illius circuitum, perspirationemque universi corporis, procurari, inflammationes denique viscerum, & corruptions succorum, profusionesque arceri, ac multis adeo, gravibusque, incommodis afflictam naturam & oppressam liberari ac erigi. Quæ res uti ratione constat, ita experientia fide sic testata & confirmata est, ut nunquam se spe sua frustratos esse, multi doctissimi medici affirmant, sed ingentem utilitatem vena, & tempore, & modo incisa, sensisse ac reportasse, exemplis confirmant, ita, ut variolæ aliquando, cum sanguis vena secta fuisset, in cute sese ostenderint, nunc paulo post, vel sua sponte, vel adhibitis blandis diaphoreticis, facile prodierint, intactis, & salvis interioribus partibus, ac remittente æstu, & cessantibus, quæ affligerunt antea, symptomatis. Ad hæc accedit, quod, ut, monente *Diemerbroeckio*,
l. c.

l. c. *cap. 9*, a longa experientia medicis omnibus notissimum est, frequenter ante eruptiones variolarum excretiones sanguinis e naribus largæ & salubres *αυτομάτως* fiant, iisque & febris imminuatur, & variolæ facilius, minorique copia, prodeant, nec quidquam mali accidat a catamenii, toto variolarum cursu lente fluentibus.

XV.

Quo vero id operæ pretium vena secta consequamur, in memoriam revocandum est, id quod supra dixi, diversa in variolis observari tempora, unum quidem ebullitionis, sive secretionis, quo æstus viget, humorque noxius solvitur, atque e compage sanguinis evoluitur, alterum excretionis, quo ille humor solutus satis, & divisus, in habitum & superficiem corporis ablegatur, pustulasque parit, ac tertium suppurationis, quo idem in pustulis in pus saniemque excoquitur. Nam, sicut ex præcepto *Hippocratis*, *aph. 29, sect. II*, in omni morbo acuto, propter subitum ejus augmentum, lapsumque virium, si quid movendum videtur, principio movendum est: ita hoc etiam in malo, ubi impetus febris, & virium robur suffragantur, mox inter initia, ante exortum macularum, a distentis venis sanguis dimittendus est. Sic enim natura, parte oneris levata, vel suapte vi, vel blandis adjuncta diaphoreticis, facilius, quod reliquum est, expellet, non temere iterum venæ sectione sollicitandum. Hac ratione *Diemerbroeckius* se observasse, scribit, *de variol. & morbill. lib. singul. cap. 9*, facta in plethoricis tali tempestita venæ sectione, variolas non modo facilius, & sine magna molestia, verum etiam longe pauciores erumpere, & citius maturari. Idem *Forestus*, *l. VI, obs. 16*, & multi alii notarunt. Ex his *Ballonius*, *Epid. & Ephem. lib. I, p. 50*. *Si puellis*. ait, *detrahatur sanguis initio in suspitione morbillorum & variolarum, impeditur augmentum febris, cujus calor maleficus est tabeficus. Et sic fufis liquatisque carnibus non ita intumescet corpus, nec fada scabie maculabitur & inquinabitur.* Profecto cum ab omni arte, tum vero a medicina, & hujus curatione mali, aliena est procrastinatio, prætermisioque, ut in qua dilatio vitæ periculum sit. Siquidem æstus febrilis brevi multum propagatur & inaugefcit, ac ea, quæ dixi, aliaque graviora inducit symptomata, quæ mature instituta venæ sectio ita præcavet, ut & eruptio variolarum facilior, & totius morbi decursus levior multo ac tolerabilior evadat. Ut vero hic primo quoque die sanguinem mittere expeditissimum est: sic, amissa hac occasione, idem auxilium non modo supervacaneum, sed etiam calamitosum tum esse solet, cum jam spatio ipso materia passim in cute satis effloruit, vel via modove alio exhausta est, vel corpus ita corruptit, ut detractio imbecillum facere possit, non possit integrum. Emoritur enim vis, si quæ supererat, hoc modo erepta.

XVI.

Neque tamen hic solum tempus considerandum est, ut ipso in exortu variolarum, aut post eundem, venæ sectionem nunquam tutam & utilem opinemur, quæ fere popularis est persuasio, ita ut, apparentibus jam variolis, venæ sectionem multi mortiferam cum *Vesalio*, lib. V. *Chirurg. magn. cap. 13.* judicarent, ac *Diemerbroeckius* l. c. auditoribus suis inculcaverit, ut satis tempestive ad ægrum vocati, ante ulla variolarum erumpentium signa, venam fecerit, si necesse sit, aut utile videatur: sed, postquam aliqua minima earum velligia, vel punctula rubra in cute apparere incipiunt, tunc a venæ sectione prorsus abstineant, atque alexipharmacis potius diaphoreticis, aliisque appropriatis, naturam incepta expulsiōe adjuvent. Nec enim hic ita perpetuum est, quod sequaris, ut non subinde aliæ observationes adhibendæ sint, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Nam ubi apparentibus quidem, non autem emergentibus, aut jam protrusis in cutem variolis, ætus tamen febrilis ingravescit, atque symptomata periculum minantur, ac præsertim anxietudo, & difficultas spirandi, ac inflammatio faucium, & pulmonum, itemque sopores, aut insultus epileptici, urgent, metusque est suffocationis, aut sanguis alicubi cum periculo prorumpit, nullo modo melius succurritur, quam venæ sectione, quia non deficiens, sed superans, interioraque impetens, materia, majori vi & copia lælit, quam natura evincere ac expugnare possit, neque concoctionem expulsionemque per cutim res expectat, ubi periculum vitæ imminet. Sic enim una sanguinis detractio plus educimus; quam natura foras possit propellere, cum interea temporis & febris augeatur, & corpus quasi in putre serum resolvatur, & vel jam præsentia, vel eventientia, gravia symptomata mortem inferre possint. Atque ea quidem res citra naturæ levamentum evenire non potest sub eo medico, qui scit, ex quali corpore sanguis mittendus sit. Neque enim is illico opus esse venæ sectione videbit, si quædam febricula, vel nova calor exacerbatio, a variolarum suppuratione exoritur, quæ fere sæpius circa nonum, vel undecimum diem evenire solet, neque hujusmodi remedium poscit, sed temperantibus & blandis diaphoreticis facile cedit. At vero si materia copia sui male habet, onereque nocet, & funesta urgent symptomata, venæ sectionem, etiam repetitam, non modo utilem, sed etiam necessariam judicabit, quod nullum hac præsentius remedium existat. Hac ratione, multis compertum est experimentis, tam in eruptione quam post eruptionem variolarum, sanguinem felici successu detractum fuisse. Et novimus ipsi, variolis jam oblitum, cum sanguinem vomitione alvoque redderet, venam sectam feliciter sustinuisse. Idemque *Mercatus*, *Duvelus*, *Epiphanius*, *Ferdinandus*, *Riverius*, *Horsius*, *Riolanus*, *Willisus*, *Meibomius*, ut plures omittam alios, præcipiunt.

XVII.

XVII.

Illam vero communem opinionem, qua venæ sectio motum naturæ impedire, &, quod ea foras ad habitum corporis expellere cœpit, ad interiora, ipsamque scaturiginem, a qua primitus impetum fecerat, advocari ac retrahi creditur, nemo amplius admittet, qui circuitum sanguinis intelligit. Ex hoc enim perspicuum est, eundem esse motum exanthematum & venæ sectionis, e centro ad circumferentiam, e corporis penetralibus in ejus planitiem, & tantum abesse, ut, aperta vena, resentur succi, ad cutem evocati, iterque relegant, ut potius ad illam facilius moveantur, eoque & eruptio variolarum adjuvetur, & magnum cordi ac visceribus, antea sanguine oppressis, levamentum afferatur. Quamobrem etiam in inflammationibus interioribus, itemque in mœrore, timore, & terrore, quam maxime utilem venæ sectionem experimur, ad sanguinis, in visceribus collecti, liberiores explicationem, & circuitum. Ac ipse quidem usus ostendit, a secta vena, etiamsi nulla fuerit suspicio variolarum, eas nunc lubito, nunc die altero, aut postridie, auspiciato prodisse. Ita *Ballonius*, *Epid. & Ephem. lib. II, p. 142.* Abbati cuidam, commemorat, cum nil de exanthematon eruptione constaret, phlebotomia large celebrata, a prandio illa erupisse. *Calumniabantur, inquit, medicos. Tamen nihil inde evenit deterius. Immo cum servæ cuidam exanthemata, eaque densissima, parvisset, nec non lingua intumisset, flagrante etiam malo secta est vena, copiosus detractus sanguis, & hoc innocuum fuit. Notandum hoc.* Plura apud eundem, ut & *Pechlinum*, *obs. med. phys. XV, lib. 2,* exempla occurrunt, inter quæ notatu dignum est, quod hic de femina habet nobili, jam quadragenaria, quæ insciis, imo prohibentibus, Medicis, jam etiam in cutim protrusis variolis, in utroque sibi pede venam incidit iussit, & diminuto, qui impatientem torquebat, æstu, feliciter evasit. Idem se puerperas vidisse refert, insigni lochiorum fluxu laborantes, & tamen periculum, quod ominabantur magnum, variolæque, jam in altum elatæ, jam complanatæ, intentare videbantur, feliciter effugisse, imo latitantes inde a longo tempore statim cum partu, id est, uteri hæmorrhagia, florido colore in cutim exivisse, justoque tempore maturatas, ægras a discrimine, medicos a metu, liberasse.

XVIII.

Hinc vero apparet, inanem esse metum *Sydenhamii*, cum l. c. a venæ sectione in curatione variolarum ob eam potissimum causam timet, quod hoc modo non tantum ebullitio sanguinis nimis imminuatur, cujus interim ope partes despumandæ accurate secerni debuerant, verum etiam illud ipsum subducatur, quod cœptæ secretioni quasi pabulum continenter supeditaret. Id enim tantum de abusu valet. Jam vero dictum est, quo casu
Disput. Medico-Pract. Tom. V.
 I i i i su

si locus sit venæ sectioni. Rectus *Hamilton*, cap. IV, de febr. mil. cen-
fuit in variolis materiam fecernendam sæpius ita abundare, ut nec enema,
nec venæ sectio pustularum eruptionem impediatur, nec quidquam mali ac-
cidat a catameniiis, toto variolarum cursu effluentibus. Cui rei, ut alia
taceam exempla, argumento esse potest puella duodecim annorum, quæ,
ut in *Ephem. Germ. Dec. I, Ann. III, obs. 55*, extat, cum, variolis
sparsim erumpentibus, subinde tamen evanescentibus, vehementer delira-
ret, sanguine ex secta vena brachii, primo dextri, mox sinistri, quod
ipsa ad secandum porrigebat, magno impetu saliente, largius misso, prof-
pere variolis, sibi reddita & restituta fuit. Haud aliter variolas, die oc-
tava, superveniente alvi fluxu, cum ingravescente febre, atque delirio,
retrocedentes, venæ sectione in pede facta, iterum emeruisse, febrimque,
& symptomata omnia, conquiescere, observavit *Bonetus, Medic. Septen-
tr. coll. p. II. p. 555*. Ac *Binningerus, cent. I, obs. 69*, animadvertit, post
gravem diarrhœam, clysmo purgante excitatam, apparentibus jam rubris
in facie & maculis sat numerosis, sanguine e naribus, primo ad libras duas,
altero die ad uncias octo, profuente, variolas nihil ominis effloruisse,
& quamvis copioso gelidæ potu, & jectigatione corporis, lectique
mutatione iterum disparuerint, blandi tamen expellentis ope remedii,
ubertim & salubriter rediisse.

X I X.

Cum autem post eruptionem variolarum venæ sectio minus prodest,
hoc viribus omnino corporis efficitur, morbo jam admodum defatigatis,
& exhaustis, ac imparibus ferendæ hujusmodi vacuationi, qua quippe
ereptis, si quæ supererant, viribus, cordis sanguinisque motus languet,
& ob defectum illius continuari nequit, vel coercita intus, ob prohibi-
tam expulsionem, materia, oneri succumbere cogitur, qui fortasse mor-
bo superior fieri potuisset. Namque perspiratio atque expulsio materiæ in-
tegrum cordis vigorem requirit, utpote in ultimis limitibus corporis pe-
ragenda. At sicuti eo casu ab hoc auxilio abstinendum est: ita cavendum
etiam, ne idem perinde utile atque inutile spernatur. Nam fieri solet,
ut copia æstuque sanguinis, & sævissima concitentur symptomata, & vi-
res langueant, ac nisi in tam periculoso certamine eo auxilio succurratur,
oppressæ vincæque jaceant, eodem vero auxilio, & tempore, & modo
adhibito, vacuata ex parte mali causa, alleventur iterum, ac ita reficiantur,
ut, quod superest materiæ, facilius deinde superetur. Ex quo ap-
paret, adeo interdum hoc in malo necessariam esse venæ sectionem, ut
nec pueros, nec senes, nec gravidas excludat. *Interest enim*, recte ait,
Celsus, lib. II, cap. 10, non quæ ætas sit, sed quæ vires sint. Quæ quidem
prudens est medici discernere, & rationem quoque habere regionum,
ne, cum Arabes, & Lusitanos, atque Gallicos medicos minori jure imita-

ri volumus, in mittendo sanguine in ætate etiam tenerissima, cui levif-
simum lactis alimentum, & copiosus per cutem effluxus est, nimium
audaces, neque etiam timidi nimis simus, ubi res postularit. Nam & æ-
tatem teneriorem venæ sectionem bene ferre, ipso usu ostendit *Sydenha-
mius, l. c. sect. IV, cap. 5* cum vigentibus adhuc morbillis, vel post eo-
rum discessum, urgente febre vehementi, atque dyspnœa, alioque acci-
dente ex inflammatione pulmonum, felicissimo semper eventu, tenerimo-
rum quoque infantum venas semel, iterumque aliquando, secuit, & vel
illa nos puella, annum agens secundum cum dimidio, moneat, cujus
mentio fit in *Eph. Germ. Dec. I. Ann. II. obs. 222*, quæ, febre laborans
ardente, ex utroque brachio, uno interjecto die, sanguinem emisit, &
febris istius, mortem jam minitantis, sævitiem evasit.

X X.

Nec vero nunc difficile erit judicare, quantum dandum sit sententiæ
Guidonis Patini, quondam clarissimi parisiensium medici, quam, doctis
examinandam, publice in Academia proposuit: *Præcipua curationis spes
est (variolis laborantibus) in phlebotomia, quæ vel ineunte morbo, etiam in
lactentibus, imo & in tenellula ætate, bimestribus, trimestribusque, vel post
eruptionem, cito, tuto, & intrepide administrata, fert omne punctum. Frustra
propinaveris lapidem bezoardicum, tam artis, quam artificis scandalum:
frustra stillatitias illas aquas de ulmaria & carduo benedicto, de quibus, quæ
dicuntur, nuge sunt & verba inania: frustra decoctum lentium, & hydro-
tica: frustra & famosas illas compositiones de cocco indico, & hyacintho,
non tam ad valetudinem, repertas quam excogitatas ad pompam, (quasi medi-
cina, artium præstantissima, alieno & fucato illo splendore indigeret) nullo nomine
cardiacas, titulo quidem speciosas, sed effectu inanes, quæque in morborum
curatione non magis valent, quam venia præfata ad excitandos mortuos.*

X X I.

Sed satis pro instituti ratione de usu venæ sectionis in curatione vari-
olarum dixisse videor. Nam quantitatis ratio ex collatione virium natu-
ræ, morbi que impetus, petenda, videndumque hic est, ne quid nimis
fiat, quod infirmare naturam possit, de quo *Willisus de Febr. cap. 15*,
legi meretur. Ut vero venæ sectione hic varie peccari, invisamque eam
reddi, ita haud multo aliter cum clysmis agi videas, ut alii eos toto
morbi decursu quotidie adhibendos esse censeant, alii tanto eorum odio
atque horrore afficiantur, ut tam ante, quam post variolarum eruptio-
nem, nihil hic periculosius, nihil naturæ, expulsionem molienti, infes-
tius, nihil desperatis in rebus tritius esse, opinentur. Id quidem, opinor,
res ipsa docet, & intelligenti cuivis patet, in curatione variolarum reme-
diis

diis quibusque purgantibus non temere irritandam atque exagitantem esse naturam, cum in valis, ipsoque sanguine, causa mali consistat, & dum ætus plena sunt omnia, cavendum sit, ne majora febris incendia sumat, & secretio expulsioque materię noxię per ambitum corporis impediatur, vel funestum alvi profluvium excitetur. Nam foeda est calamitas, inquit Hippocrates, lib. de remed. purg. a medicamento purgante hominem interuisse.

X X I I.

Quod tamen minus existimandum est, omnem in variolis alvi purgationem damnandam esse, ita ut nemini eam utilem ac necessariam, sed cuivis perniciosam judicemus. Effet enim id, ac si quis omnes homines indifferenter uno calopodio (ut adagio fertur) calcere vellet. Quod quam sit ineptum, satis ex eo constare potest, quod non omnes, qui variolis laborant, uno se modo habeant, & pro indicantium varietate, ratio curandi variare, & si naturam juvare recte velimus, impedimenta quoque, eidem officientia, removeri debeant, ut vel ex iis patet, quę modo de usu venę sectionis in medium sunt adducta. Ad hæc attendens Franciscus de le Boë Sylvius, Prax. lib. IV, traç. 1, §. 66, mox principio variolarum observandum sedulo esse, ait, a medico prudente, quales in primis tunc peccent humores, & cujusmodi evacuatio, vel per vomitionem, vel per alvum, aut sudorem, pro genio motuque humorum peccantium, mature sit instituenda, ut pauciores variolę, blandioresque, evadant. Hac ratione aliquando benigna emetica, sæpius blanda purgantia, tempestive data, plurimum profuisse medicorum observationes docent, & nuper admodum in aula quadam regia serenissima princeps testari potest, quantum, cum variolę jam prorupissent, opportune datum emeticum profuerit. Ex istis vero doctissimus Meibomius, Diss. de variol. & morbill. §. 82, refert, laudatum modo Sylvium vomitoriis & purgantibus in principio variolarum sæpius, se præsentem, feliciter esse usum, & notabili in primis exemplo in cellissimo imperii principe juniore, in cujus serenissima familia non paucis variolę lethales fuerant, qui cum illis inciperet decumbere oborta dubitatione, an purgatio in corpore, ad cacochymiam inclinante, esset instituenda, prævaluisse tum rationes, tum autoritatem Sylvii exhibitoque purgante ex antimonio, sed leniori, feliciter variolas prorupisse, & paucas, & sine ullis symptomatis. Ipse etiam clarissimus Sylvius l. c. in primis antimonialia laudat remedia, quod pluribus possint satisfacere indicationibus, & pro re nata, atque operatione desiderata, per plures vias humores noxios expellere. Ita Reverius quoque, ut alios taceam, Prax. lib. XVII, cap. 2, advertit, non raro utilissime purgationem institui ante eruptionem variolarum, & antequam febris incandescat. Tunc enim, si abundet cacochymia, utiliter eam pur-

gatione imminui, ut natura postmodum alacrius expulsionem moliat. Nec a iter expertus est Ballonius, qui Epid. & Ephem. lib. 1, p. 37, ita scribit: An commode præscribi possunt medicamenta, antequam morbilli sese prodant? An illa impediunt motum naturę? Imo inopinato venam secimus & medicamentum purgans dedimus, quibus die sequenti aut postridie appaerent variola, & melius multo habuerunt, quam quibus non ausi fuimus, idem exhibere: Sic parum probabile, quod dicitur, minus assatim erumpere papulas, si corpus ante purgaveris. Et lib. II, p. 141, ita pergit: In I. Epidemiorum nostrorum libro annotavimus, in sævitia symptomatum, quę erant præcunctia exanthematon, (sed hoc ignorabamus, quia forte cautiores fuisset) nos medicamenta & phlebotomiam tentavisse, cum ea eruptio præsto adesset. Et tamen innocuum utriusque remedium fuit. Ut jam anile sit credere, nil in exanthematis tentandum. Immo ex tribus pueris, exanthemata passis, qui purgatus est, levius habuit. Ac sæpe satis esse materię, tam in alvum, quam ambitum corporis, distribuendę, diarrhœę monstrant, quas non semper hic exitiosas esse, sed subinde salubriter, magnoque ægrotantium commodo, evenire, in primis, si initio contingant, & mature temperamentum admittant, satis inter doctos constat, & alios inter, Epiphanius Ferdinandus, hist. LX XVIII. Meibomius l. c. & Pechlinus l. c. notarunt. Sic quoque in variolis confluentibus supervenientem, ut adultis salivationem, ita infantibus diarrhœam, salutarem esse, nec sine damno interituque ægrotantium silli, recte Sydenhamius animadvertit l. c. sect. III, cap. 2. Quia imo videas non raro, eam materię excernendę copiam adesse, ut nec purgationes alvi, & diarrhœę. nec copiosę hæmorrhagię, eruptionem variolarum sanationemque impediunt, sed adjuvent potius & promoveant, ut ex Ballonio & Binningero supra adductum est.

X X I I I.

Non satis sciunt medendi ordinem ac seriem, qui in tanta naturarum & circumstantiarum varietate, unius vel alterius curationis exemplum, tanquam dogma, aut legem, statuunt. Neque cautiores sunt, qui idem remedium, quo aliquot variolis laborantes, vel sanatos, vel saltem non mortuos esse, observarunt, omnibus hoc malo correptis adhibendum esse volunt, & heri præscribere audent, quę hodie, ac sequentibus diebus sint administranda, quasi non medici, sed vates essent. Namque eos considerare oportebat, id, quod agendum est in curatione, a præsentia indicantium sumi debere, eaque in morbo hujusmodi acuto facile mutari posse, & pro varietate temporum morbi, ac porro ratione habitę ætatis, naturarum, symptomatum, & circumstantiarum aliarum, alia alijs remedia convenire, ac præcipitem esse agendi occasionem. Alioquin enim idem remedium, quod semel iterumque juvit, vel nihil nocuit, mutata aliqua conditione, obesse, imo occidere potest. Qua ratione unius alteriusve

ope sudoriferi, specioso bezoardici nomine, expellendæ, ut dicunt, malignitatis causa, aliquot dies continuati, variolis purpuraque laborantes ita haud raro exaceruari videas, ut fere sudoribus diffluant, & tota tandem cute scabri, ac foedi, & leprosis similes, alvoque maxima molestia adstricti, metu retrocessionis variolarum, vel purpuræ, sine clystere, quem per octo pluresque dies anxie desiderarunt, mori cogantur. Atque ita quidem, quia bezoardicis, quæ vocant, remediis satis vexatus æger, & cautio adhibita fuit, ne retrocessio fieret, deinde morbi vi & malignitati tribuitur, quod inepto remediorum usui debetur. Plus sola profecto natura in his proficiet, sibi relicta, neque in opere suo turbata, utpote moderationis, & securitatis, quoad potest, servantissima. Qui serio mutationes in morbis præsertim acutis observat, is sæpenumero sanationem eorum medicamentis adscribi comperiet, quæ a natura, viribus optimis prædita, prodit.

XXXIV.

Ratio medendi in recta indicantium & prohibentium comparatione sita est, & curatio variolarum potissimum in propulsatione impedimentorum, naturæ officientium, consistit. Igitur, ut ad usum clysmorum redeam, id quidem, putarim, clarum esse, in satis propitia alvo, & ubi ante morbum, vel eodem ineunte, facta est purgatio, nullaque est indicatio educendi purgamenta alvi, nihil, ejus duntaxat sciendi gratia, tentandum esse. Quorsum enim alvus sollicitanda, si paulo ante intestina fecibus fuerint purgata, nihilque sui educationem indicet? & cur clysmo vexandus est, cui satis alvus reddit quotidie, & mitis est febris, ac facilis variolarum exitus? Potius summam ei quietem permittere decet, nec innovare aliquid, & mutare convenit, quamdiu natura recte operatur, & nihil ei moram, vel impedimentum, infert. Quo minus, patet, probandum esse eorum institutum, qui sine discrimine singulis diebus alvum clysmis, tanquam balneis quibusdam internis, lavandam ducendamque, putant, ut quidem Cl. *Barbavio*, *Aph. de cognosc. & curand. morb.* 1394, 1399, & 1402, placere video. Cum enim id haud raro frustra, nec poscente natura, fiat, & in corpore infirmo, exhaustoque, ac tenuissimo utente victu, subducta crebro alvus facile vim viribus inferat, ei præsertim, qui etiam sanus non quotidie alvum deponit, & cui venter multum est extenuatus, patet omnino, eo casu illud minus tutum perinde fere censendum esse, atque *Hippocrates*, *Aph. XXV, sect. II*, in omnibus morbis, ventre gracili, & plurimum extenuato, purgationes reformidandas, ac minus tutas, censuit.

XXV.

XXV.

Maxime quidem, & fanis, & ægrotantibus conducit, publicas excrementorum alvi vias patere, & suis ea itineribus recte exire. Sed magna hic, ut in rebus aliis, naturarum & consuetudinis est varietas. Namque pro alimentorum & potionis multitudine, ac vigore ventriculi & intestinorum vario, alii plus, alii minus excrementorum colligunt. Sunt, qui male habeant, nisi quotidie alvi onera semel, vel bis, deponant. Sunt contra alii, qui ad plures dies fæces contineant, nec sine dejectione quadam virium alvum quotidie solvi sinant. Sunt etiam, quibus alvus clysmis facillime, & quibus difficulter succedat. Ex qua varietate patet, alios aliis clysmos facilius perferre, eosque, ut interdum necessarii sunt, sic, ubi frequentes sunt, & citra necessitatem adhibentur, periculum asserere posse, neque adeo frequentem eorum usum quibusque promiscue suadendum esse. Nam licet clysmi mites, & mollientes, ex se remedium sint securum, & benignum, & intestina crassa eluant tantum, nihilque habeant, quod ore sumi non possit: tamen crebriore usu, & leviori quamvis, stimulo, in quibusdam motum humorum acrium, ac per se valde mobilium, ad intestina præcipitem reddere, vel saltem ea exhauriendo, damno esse possunt, quod inanita nimis intestina, ac præsertim, si repente id fiat, viribus fraudi sint, & perspirationem per habitum cutis minuant, eaque introrsum ex hepate, & tot numerosis glandulis, aucta, flatibus acerbis ac fervidis exagitantur, indeque inquietudines, tormina, vigiliæ, & mala alia concitent. Id *Cælius Aurelianus* bene *Asclepiadem* observasse memorat, *lib. II, de morb. acut. cap. 39*, cum indicarit, injectionum vexatione corporum solutiones augeri, atque jactationes, & sitim vehementem: siquidem sint virium aucupes. Ac proinde *Celsus*, ejusdem imbutus doctrina *Asclepiadis, lib. II, cap. 12*, sapienter monuit, ne in corpore infirmo, diuque valetudine adversa exhausto, alvus clystere temere ducatur. Ex recentioribus vero *Sydenhamius l. c. sect. I, cap. 4*, ostendit, quid clyster opportuno tempore in æstu febrili prodesse, & quid contra obesse viribus possit, si citra necessitatem in debilibus, & ubi minor est æstus sanguinis, adhibeatur.

XXVI.

Sed uti illorum liberale nimis, atque inutile, nec raro damnosum est officium, qui in variolis alvum cuivis quotidie clysmis eluendam ducendamque existimant: Sic e contrario nimis scrupulosi tiniorique sunt, qui, apparentibus variolis, nullum clysmis locum esse, opinantur, propterea, quod ad facilitandum variolarum exitum melius sit, alvum adstringi, usque clysmatum expulsio variolarum, quæ omni cura & studio sit promovenda, impediatur, atque in fraudem naturæ divertatur, & per-

nicioſæ fores diarrhoeæ aperiuntur. Quemadmodum poſt Nicol. Florentinum, Frid. Hoffmannus, lib. 1, Meth. med. cap. 10, ſcribit, in variolarum, morbillorum, & aliorum exanthematum eruptionibus, a clyſt. licet ſaltem ex lenientibus & eluentibus conſtent ingredientibus, omnimode abſtinendum eſſe, ne naturæ motus, vel conatus a centro ad circumferentiam turbetur, eademque, tunc anxie occupata, evidenter diſtrahatur, ejuſque præcipuum robur perperam divertatur.

XXVII.

Hos igitur ſcrupulos ut ex animis eorum eximamus, notandum eſt, tantum abeſſe, ut dejectio naturalis perſpirationi corporis atque expulſioni variolarum officiat, ut eam potius emiſſione excrementorum, quæ multa, ut mox dicetur, incommoda excitare, atque eruptionem variolarum vel impedire, vel præcipitare poſſunt, adjuvet & promoveat. Unde ſic reſpondens naturæ alvus, non infrequens, & optata eſſe ſolet. Quæ vero in eruptione variolarum ejus ſit ſuppreſſio, ea nunc ſolius vi naturæ, æſtus nimitum ſanguinis, & auctæ perſpirationis, nunc, & fere ſæpius, remediorum ope expellentium, & calidiorum, ac ſimili adjunctæ regimine, debetur, cum, ob expreſſum uberius per meatus cutis ſerum, humidum in alvo deficit, & exſuccæ aridæque fæces difficulter ſecedunt. Unde alvo retentæ, & confluxione aſſumtorum, ac fervidæ, biliolæ, ſeroſæque, ex ſanguine advectæ, colluvici, auctæ, & coacervatæ, ac mora diuturniore computreſcentes, pro copia & indole varia, non modo in inteſtinis varias movere turbas, ſed etiam vicinis partibus noxam ſuam communicare, & in ſanguinem ipſum, totumque corpus propagare, ac præſertim inflationes, ac diſtentiones, ardoreſque ventris excitare, & ventriculum offendere, & preſſis viſceribus, ac valis majoribus, & præcordiis, curſum ſanguinis turbare, ac febrilem augere agitationem, & partes inprimis ſuperas æſtu caloreque plenas reddere, ac ſpiritui, cordique, labores creare, atque anxietates, inquietudines, fudores anxios, & inutiles, eruptionemque variolarum, nunc nimiam, modo impeditam, cephalalgias, caligines, vigilias, deliria, tormina, vomitiones, fluxionesque, & mala alia ciere conſueverunt, quæ deinde ab imprudentibus malignitati adſcribi, & nunc bezoardicis, modo opiatibus, oppugnari, & augeri, alvo autem, ſponte naturæ, vel artis opera, tempeſtively ſoluta, & declinari, & ceſſare, aut certe molliri, videas. Satis quidem unuſquiſque in ſe ipſo, cum etiam valet, experitur, quot, quantave ex ſuppreſſa nimium alvo incommoda oriantur: quanto igitur magis ea obeſſe ægrotis poſſint, quivis intelligens judicabit. Profecto, ut fœda eſt calamitas, hominem purgatione interire: ſic miſerum eſt etiam, alvi onete preſſum, & ejus levandæ deſiderio, æſtuantem, gementemque, auxilio deſtitui, & cum ſqualore ac ſordibus, quibus facile levari poſſet, ad mortem conſtrictari. Nam ſatis, opinor, clare ex iis, quæ hucusque diſputata ſunt, intelligi poteſt, opportuno clyſmorum uſu demta paulatim ſecum, qua tota ſubinde corporis œconomia perturbatur, faburra, eaque

viſ.

viſceribus, atque præcordiis, & partibus ſuperis, levatis, ac liberiore reddito motu cordis, & curſu ſanguinis, æſtum hujus temperari, & faciliorem, ac magis æquabilem, perſpirationem fieri, & magnam adeo cordi, ac ſpiritui, & capiti, totique corpori, levationem afferri, ac morbum ipſum molliri, & nec pernicioſum alvi profluviū provocari, neque impediri exitum variolarum, ac retrahi ad interiora, ſed illud præcaveri potius, & averti, hanc vero facilitari poſſe. Quæ perſpicuus Mercurialis, doctrina uſuque præſtans, lib. 1, de morb. puer. cap. 1, ridet Nicolaum Florentinum, quod, apparentibus jam variolis, clyſteribus impediri motum naturæ, ſtatuerit; neque etiam eos, putat, vires ita deſpicere, ut ab iſdem timere debeamus, ſiquidem eis recte utamur. Eandem moroſam Nicolai praxin uſu & ratione reprehendit Epiphanius Ferdinandus l. c. Recte Anton. Sidobre de variol. & morbill. cap. 15. Non mirum, ſi variola tantam ægrotantibus olim intulerint noxam, cum plerique præctici non ſolum venæ ſectionem, ſed etiam enemata in variolis culparint; putabant enim, ea alvi fluxum, quem pernicioſum eſſe videbant, promovere. Sed experientia docet nos, detrimentum corpori nunquam intuliſſe clyſteres, dum alimentorum fæces expurgant, nec alvi profluviū provocari. Præterea fæces, in colo diutius torpentes, acriores ſunt, & inteſtinorum membranas purgant & vellicant, & alvi profluviū, quod adeo timent, excitant.

XXVIII.

Quare cum nihil ſit vel admittendum, quod damno detrimentoque eſſe poſſit, vel omittendum, quod ſublevare naturam queat, apud æquos rerum arbitros in curatione variolarum ſuus clyſtmis locus manebit, & facile nunc erit cognoscere, quando commode poſſint, ac debeant, adminiſtrari. Id enim a præſentia indicantis, abſentiaque prohibentis, pendet. Hic cum mihi præviſſe videam Celfum lib. 11, cap. 12, non poſſum, quin ipſa ejus verba huc adducam, quæ facile ad ſcopum noſtrum accommodantur. Plerumque vero alvus lotionibus ducenda eſt. Quod, ab Aſclepiade quoque ſic vituperatum, ut tamen ſervatum ſit, video plerumque ſeculo noſtro præteriri. Eſt autem ea moderatio, quam is ſecutus videtur, aptiſſima; ut neque ſæpe medicina tentetur, & tamen ſemel, vel ſummum bis, non omitatur, ſi caput grave eſt; ſi oculi caligant; ſi morbus majoris inteſtini eſt, quod graeci κέλον nominant, ſi in imo ventre, aut in coxa dolores ſunt; ſi in ſtomachum quedam biliola concurrunt; vel etiam pituita eo ſe, humorve aliquis, aqua ſimilis, conſert; ſi ſpiritus difficilius redditur; ſi nihil per ſe venter excernit; utique ſi juxta quoque ſtercus eſt, & intus remanet; aut ſi ſtercoris odorem nihil deſiciens æger ex ſpiritu ſuo ſentit, aut ſi corruptum eſt, quod excernitur; aut ſi ſanguinem mitti, cum opus ſit, vires non patiuntur, tempuſve ejus rei præterit; aut ſi multum ante morbum aliquis potavit; aut ſi is, qui ſæpe, vel ſponte, vel caſu purgatus eſt, ſubito habet aliam ſuppreſſam. Servanda vero illa ſunt, ne ducatur in corpore infirmo, diuque in adverſa valetudine exhaſto: neve in eo, cui ſatis alvus reddit quotidie, quive eam liquidam habet. Nimirum ubi in variolis venter ſuppreſſus,

Diſput. Medico-Pract. Tom. V.

K k k k

pa-

parum vel nihil reddit, ex eoque inflationes ejus; distentiones, ardores, ac morfus, anxietates item, inquietudines, spirandi difficultas, æstus vehementior, caligines, vigiliæ, dolores capitis, aliaque superioris partis mala, vel metuenda sunt, vel crescunt, non modo utilis, sed etiam necessarius erit mitis usus clysteris, ex jusculis, lacte, decoctione hordei, malvæ, meliloti, fœnu gr. liquiritia, & similibus, cum, vel sine saccharo & vitellis ovorum; utpote quo, interposito tempore debito, quoties res coegerit, repetito, tot varia, quæ dixi, mala, & tolli, & præcaveri, nullaque inferri damna possunt. Quo quidem loco quivis facile videt, hic virium, & consuetudinis, & collectarum copiarum sordium, æstusque sanguinis, ac symptomatum, vel præsentium, vel metuendorum, rationem habendam esse: siquidem pro harum varietate conditionum, aliis sæpius, aliis rarius, clysmis uti conveniet. Nolo hic adhibitorum ita clysterum felicem successum exemplis, ubi vis apud practicos obviis, comprobare, cum satis res ex se ipsa pateat. Nec vero vile hoc remedium, aut obscœnum censendum est, cum remediis pretiosis sæpius plus profit, gravibusque hominem incommodis levet, & quam, immerito quidem, suspectam malignitatem morbi decantata etiam bezoardica evincere non potuerunt, eam cito, & tuto, jucundeque, alvo emittat. Adeo magnum sæpe auxilium remedio levi afferri potest, si arte rationeque tractetur. Sed sunt hi errores hominum, ab ipsis primum medicis orti, qui, malis imbuti principiis, non, nisi extremis malis prementibus, clysmis usi sunt. In quibus cum imperiti plurimos interire, paucissimosque servari cernerent, protinus, quod morbi vi, aut mala curandi ratione fieret, id clysteris improbitati imputare cœperunt.

XXIX.

Non minus vera, quam vetus, est sententia Hippocratis, lib. 2. de morb. clysteres autem infundere, aut suppositoria apponere oportet, in quibuscunque morbis alvus non est libera. Huic scienter addit doctissimus Sponius, Aph. nov. 17. sect. 5. Alvus libera non minimi est ad sanitatem momenti. Hac enim via, tanquam per cloacam, expurgatur corpus, sive sponte, sive arte id accidat. Innoxia, & utilia huic proposito clysmata, & suppositoria, quicquid e contrario blaterent fumivenduli panacearum assertores, Paracelsi, Helmontiique clientes. Utrique, ut in morbis aliis, sic etiam in curatione variolarum, adstipulantur, ut multos omittam alios, Sennertus noster, & Diemerbroeckius l. c. qui instar omnium esse possunt.

FINIS.

GEORG.

CLXXXII.

GEORG. CHRISTOPH. DE THARDING

ET

TOBIÆ PHILIPPI HILCKEN,

DE

FACIE A VARIOLARUM INSULTIBUS

PRÆSERVANDA.

Rostochii, 9. Nov. 1754.

Kkkk z

P R O O E M I U M.

Q^Uæstionibus problematicis non immerito ad censenda videtur mota inter nonnullos controversia: an circa sanitatem hominis tuendam tantummodo debeant esse occupati Medici, annon itidem formositatis rationem habere teneantur. Sunt, qui GALENO adferuntur, utpote qui Libr. de tuenda valetudine ad Trafybul. Cap. XI. scribit: valetudinem, actiones, bonum habitum, ac pulchritudinem simul crescere, simulque minui, simul perfici, ac simul etiam deleri. Ergo, si de valetudine agere, nulla controversia ad medicos spectet, cur non ad eosdem de pulchritudine, quæ adcessorius est illius effectus; Sunt e contra, qui cum Paulo ZACHIA in Quæst. Med. Legal. Lib. VI. Qu. V. §. 21. p. 463. cosmetica remedia Medico indigna reputantes, hæc non sine peccato præscribi aut administrari judicant. At facili negotio dijudicandam cenfeo hanc controversiam, modo discrimen admittatur inter cosmetica vere talia, quibus mediantibus obliacula formositatis tolluntur, & inter sic dicta comotica, quando lenociniis, atque coloribus facies polluitur, tentipellis rugæ obliterantur, aliis officiis pulchritudinis restituitur jactura. Hæc ultima remedia dedecent Medicos genuinos, potius relinquenda seplariariis, ageris; & hujus furfuris hominibus, qui in decipiendo alios, & sumum vendendo existunt exercitatissimi. Jam ab antiquissimis temporibus Medici consilia suppeditarunt salutaria, quibus apta membrorum figura cum coloris quadam suavitate fuit comparanda. Sic GALENUS ad Pisonem C. XI. mentionem divitis alicujus, sed deformis hominis mentionem injicit, qui, ut formosos filios a muliere susciperet, illam ad pulcherrimam imaginem, quam in conclavi poni curaverat, intento, fixoque animo, non sine desiderio eventit jussit adspicere; quod itidem SORANUS de DIONYSIO Sicilia Tyranno perhibet, qui, cum fædi & turpis aspectus homo esset, ne similes genuisset, illo suasore, eadem usus est industria. Confer. Casp. a REIES Camp. jucund, Quæst. Elys. Qu. XLV. p. 543. Et quis culpabit conamina horum, qui dentes deciduos ex ebore, vel hippopotami dentibus paratos resarciendos; oculum corruptum artificiali tegendum, & membra amputata supposititiis restituenda curant, quo in negotio imprimis desudavit Caspar TALIACOTIUS, & libro suo de Chirurgia curtorum, insignem consecutus est nominis sui celebritatem. Parili jure solliciti esse poterunt Medici, in tollendis cutis efflorescentiis, aliisque desedationibus, atque nitore ejusdem, exulante fuco, restituendo. Hinc laudandum institutum Dn. de BERGEN Professoris Francofurtensis incliti, qui nuperrime Cosmeticæ in artis formam redactæ Specimen I. in lucem edidit. Tentaminibus hisce licebit adnumerare Medicorum studium, defendendi faciem sub adventu variolarum, ne tanta copia eandem occupent, a qua non solum majus egrotis imminet periculum, verum &, relictis cicatricibus, insignis quandoque excitatur deformitas

mitas, quam tantopere sexus imprimis femininus solet detestari. Operam paucissimam navarunt Clinici, in excogitandis huic scopo inservientibus adminiculis, & conducibilia visa cum orbe communicarunt erudito. Verum enim vero, non minus encherreses commendatas scopo satisfecisse desiderato, potius contrarium, & subinde nocivum effectum post se traxisse, multiplex dudum monuit experientia, ut satius duxerint plurimi, plane ab hisce abstinuisse, quam aegrotos ancipiti exposuisse periculo. Disputationem proinde inauguralem conscripturo placuit, perquirere & investigare methodos potiores, prophylaxin hanc concernentes; hisque praemissis, ulteriori censura & experientiae committere modum, quo plus simplici vice, faciem a devastatione variolarum defendere licuit. Faxit summum Nomen, ut & his conatibus sui nominis gloria, & proximi aegrotantis salus promoveatur!

TRACTATIO.

§. I.

Morbos inter populariter grassantes, & omnes indistinctim homines, paucissimis exceptis invadentes, variolas praecipuum sibi vindicare locum, adeo certum & experientia evictum est, ac incertum adhuc, utrum novis morbis adscendæ, an semper incolis Europæ extiterint familiares. (a)

§. II.

Pluribus adhuc difficultatibus obstructa esse videtur ætiologia fontis hujus morbi. Quantumvis enim Medici exercitatissimi omnem locaverint operam, in detegenda harum causâ materiali specifica, & hypotheses suas passim probabiles literis consignaverint; tantum tamen abest, ut negotium hocce exhauserint, & perspicuam dilucidamque proferre potuerint expositionem; ut potius totidem reliquerint dubia, ex adplicatione theoriæ ad experientiam subnata, solutionem adhuc desiderantia. Quorum, alia inter, referendum phaenomenon vix non semper sub variolis obvium, quod capiti, & praesertim faciei adeo sint infensæ, ita, ut non tantum numero plures eandem obsideant, quod sub aliis morbis exanthematicis acutis v. g. purpura, petechiis, item a scabie pustulas variolosis similes interdum efformante, non observatur; verum & quod cicatrices

(a) Neminem in historia medica paullulum versatum fugere potest mota inter celeberrimum WERLHOFIUM & HAHNIUM de antiquitate variolarum penes Europæos, controversia, ut supervacaneum autumem, illam fusius delineare. Confer. Dn. PRAESIDIS Dissert. de Abortu femina variolis laborantis innocuo, p. 7.

tes faciem admodum defœdantes haud raro relinquunt, quales ab irritationibus faciei escharoticis, late quandoque cutim depalcentibus non ita metuendæ, utpote quæ dextre tractatæ, post exsiccationem & secessum earundem, ne vestigium alicujus cutis læsionis relinquere solent.

§. III.

Fuere, qui aërem incusarunt, ab occulto astrorum influxu, certa quadam ratione variolas producente modificatum. (a) Quam hypothesin alii emendantes, relicta illa qualitate occulta, causam variolarum miasmaticam, vel ex aëre ortum trahentem, vel per aërem ad corpus humanum delatam supponunt (b). Pathologiæ verminosæ patroni ex putredine animata proventum variolarum deduxere (c). Alii ex hereditate paterna, & quidem ex sanguine, & ichoribus ebullientibus, a calore in corporibus, variis, & diversis rationibus, excitato, variolas ortum ducere sibi habuerunt persuasum (d). Cum quibus fere coincidunt, qui infectionem a sanguine menstruo contractam & in utero materno jam secretam accusant, denique per quandam quasi crisin a natura factam defecandam (e).

§. IV.

Deprehenduntur, qui variolas a crasso sanguine, & impuro, per ebullitionem fortem, & fervorem notabilem, ope caloris nativi, eodem modo produci autumant, ac butyrum conquassando e lacte separatur, hinc neminem altera vice variolis corripî posse concludunt; prouti altera vice butyrum ex lacte prolici haud potest (f). Sunt qui humores pituitoso-biliofos in ventriculo hospitantes pro origine variolarum agnoscunt (g), quam alii in liquore capsularum atrabilarum quærunt, quo semel absumto,

(a) e. g. FERNELIUS *Libr. II. de abditis rerum causis Cap. XII. Iob. HAYNE de morbis astralibus p. 19.*

(b) COSCHWITZIUS in *Patholog. Part. II. Sect. II. Cap. IX p. 240.* D. SIEGESBECK. in *Miscellaneis Physico Medico Mathematicis a 1728. pag. 911.*

(c) KIRCHERUS, CHRIST. LANGUIS, HAUPTMANNUS, STALPARTUS, RHODIUS, BORELLUS, PFEIFFERUS, BIERLINGIUS, PAULINI, qui in tractatu de *Tberiaca, Sect. II. Memb. II. Cap. I. §. 12. Quid sunt, inquit, variolæ, morbilli, petechia, lues venerea, aliique ab eccellente putredine originem suam trahentes morbi, nisi animata minutissimorum vermiculorum pullulago, quod in limatissimo suo Pestis scrutinio, KIRCHERUS, & in sua pathologia animata LANGIUS operosissime demonstrarunt, quidquid livor ogganniat.*

(d) HAFENREFFER de *cutis affectibus Lib. II. Cap. XV. p. 220.*

(e) WILLISIUS de *febris Cap. XV. FRACASTORIUS Libr. II. de morbis contagiosis Cap. II p. 85. Confer. eundem Tim. a GÜLDENKLEE Prax. Med. Sect. de febris.*

(f) FABRATIUS in *Diss. de variolis & morbillis §. 15-19.*

(g) WOODWARD in *Medicine & morborum statu §. 27. p. 91.*

fumto, vel evacuato, nullas amplius variolas metuendas esse autumant, quando vero pauca quantitas hujus liquoris sanguini admisceatur, morbillos exinde magis, quam variolas generari credunt (c).

§. V.

Quibus Pathologia falsa aridet, materiam variolarum falsa esse autumant acria, ex acidis atque alcalinis fixis coalescentia, quæ soluta, partes sanguinis sulphureas, menstruorum salforum instar, carminare, disrumperere, totique massæ sanguineæ æstum impertire vehementissimum valent (a). Cui hypothese ex parte subscribit *Cel. HOFFMANNUS*, sal quoddam tenue, causticæ indolis a sanguinis consortio liberatum & nervosas partes vellicans accusando (b); Ast mutata postmodum sententia, ex succo quodam chyloso, lymphatico, impuro, & corrupto matris oritur perhibet primum hunc & virulentum humorem, sed viscositate quadam involutum, firmiterque tubulis quibusdam medullæ spinalis obstructis impactum, donec in motum fermentativum sui multiplicativum ab aliis causis deducatur, succis insinuetur, & critica quasi despumatione e corpore exturbetur; quam hypothesein suam probabilibus argumentis corroborare annis est (c).

§. VI.

Est adhuc, ut sententiæ *Cel. HAHNI*, ante paucos annos cum orbe erudito communicatæ, de origine & ratione variolarum (a) mentionem injiciam, utpote quæ singularem Medicorum excitavit attentionem. Persuasissimum namque habet laudatus Auctor, variolas esse statam evolutionum corporis humani speciem, qua complures vasorum extremitates, hæctenus sub epidermide delitescens, juxta incrementa capiunt, divaricatis apicibus, summitates suas multiplicantes. Quæ ipsæ numerosiores factæ, exitum per cuticulam moliantur, hac propediem ablata, omnem cutis ambitum, novo tum spiraculorum tum squamularum apparatu exornaturæ. Convenire, credit, hæc exanthemata cum plantarum gemmis succi plenis, & nascentium vasculorum tomentum obvolventibus; hinc mutationibus corporis humani naturalibus adconsenda, prouti observamus, dentes, pilos, catamenia, liquorem genitalem, annum demum tractu in conspectum prodire. Quantumvis autoritas huius Viri,

(c) *Philipp. de VIOLANTE* in Tractatu de variolis & morbillis p. 22. sqq.

(a) vid. *Anton. SIDOBRE* de variolis & morbillis Cap. IV. it. *Acta Eruditorum* a. 1703. Mensis Sept. p. 411.

(b) in *Disput. de Praxi clinica & compendiosa febrium* Sect. de febribus exanthematicis §. 2.

(c) in *Med. Rat. Syst. Tom. IV. P. I. Sect. I. Cap. VII. p. 144.*

(a) in Tractatu, de variolarum ratione, *Wratisk. 1751.* edito.

Viri, & disertæ vis persuadendi, haud paucos Medicos in sui consensum traxerit, fuere tamen hinc inde, quos theoria hæc nova adhuc tenuit suspensos, ut potius dubia subnata publice communicare consultum duxerint (a), quæ evellere in peculiari tractatu (b) annis est *HAHNIVS*, & morbillos parili evolutione naturali contingere perhibens. Nolo me immiscere huic controversiæ, quam nondum decisam, & extra aleam positam esse crediderim, quamdiu phænomena sub variolis quotidie obvia, cum hac hypothese, quam sententia de antiquitate variolarum penes Europæos fortassis peperit, non conspirare cernimus, quorum nonnulla commemorare licebit:

1. Constantis est experientiæ, naturam circa quascunque mutationes corporis solennes, certam observare annorum periodum; evolutionem autem hanc variolosam, nullo habito ætatis discrimine, foetum in utero materno, pueros, juvenes, immo senes corripere.
2. Fuga se salvantes, & loca ab omni contagio varioloso immunitate petentes, nisi secum jam abstulerint contagium, variolis non corripunt, ita ut ad ultimum vitæ halitum se ab illis præservare possint, modo arceatur improvisus alicujus contagii adcessus.
3. Variolas etiam viscera interna, horumque tunicas quandoque petere, quarum vasa sanguifera evolutioni naturali non exposita videntur.
4. Paucis variolis correptos novæ evolutioni adhuc esse debere expositos, cum tot adhuc restitent in cute vasa sanguifera evolutioni idonea. Aptitudinem autem hanc evincunt medicamina calidiora, regimini calido juncta, a quibus ingens variolarum quantitas excitari potest.
5. Vulnura, vel alias cutis læsiones recentes, plures numero variolas tantum non semper stipare deprehendimus, ut circum fere efficiant, quæ ibidem non comparuissent, nisi allectus versus hæc loca sanguis, proventui copiosiori suppeditasset occasionem.

§. VII.

Tametsi vera sedes & fomes variolarum in apricum produci & detegi hucusque non potuerit; verosimile nihilo secius videtur, eandem partibus potius fluidis, quam solidis inexistere. Communicatio siquidem contagii subtilissimi & omnem sensum ut plurimum effugientis haud tam foret facilis, si feminium variolosum solidis impactum esset fibris, & a connexionione cum humoribus circulantibus separatum. Accedit, quod contagium hocce variolosum, cum reliquis contagiosorum morborum, imprimis acutorum, speciebus exacte conveniat, quæ in humores agunt, & ser-

(a) Hos inter numerandi Auctores *Commentariorum de rebus in scientia naturali & Medicina gestis Vol. I. Part. I. n. 6.* it. *WERNERUS* Professor *Regio-*

(b) *Morbilli variolarum indices delineati a Jo. Godofr. de HAHN 1753.*
Disput. Medico-Pract. Tom. V.

fermentationem specificam eisdem communicant, Nec obstat quod fluida corporis nostri, ex lege circulationis perpetuæ, per organa colatoria, successive ex corporis proscribantur pomœriis, atque restitutione novorum, certo, licet non præcise determinando temporis intervallo, ita immutentur, ut ne particula pristina tandem supersit. Exterminato etenim omni priori sanguine, & novo pedetentim regenerato, fermentum variolosum specificum nihilominus restititæ poterit, si saltem indolem fermenti consideremus. Ponamus enim fermentum cum materia fermentanda commixtum, hoc non tantum ingentem ejus molem in consortium fermentationis trahere potis est, verum &, si singulis diebus portio quedam secedat, nova semper addita materia fermentationi analogæ idonea, ita ut tandem de primo fermento nil sit in massa illa superstes, in infinitum hæc qualitas fermentationi idonea propagatur, nisi aliunde fuerit alterata & destructa. Ita & se habere fomitem variolosum crediderim, hic humoribus nostris inexistentem, interminate se propagare poterit, licet de sanguine connato ne particula remanserit, donec immutata, a specifico motu varioloso, ejus qualitate, omnis metus ulterioris contagii, vel novæ fermentationis exulet. Experientia namque fida & indubitata constat, semel variolis genuinis correptos, per totum vitæ decursum ab iisdem immunes reddi, quidquid historiarum narrent de variolis bis vel ter in uno individuo observatis. Si etenim phænomena concomitantia rite fuissent examinata, facile constitisset, vel priores variolas nothas adnumerandas, vel succedentes istius generis fuisse. Relatum mihi a Da. Præs. Virgineam quandam viginti circiter annorum, variolas veras ante decennium ita expertam, ut cicatrices & foveas ingentes reliquerint, denuo variolis plurimis correptam fuisse, ut facies non tantum intumuerit admodum, verum & talem passâ fuerit salivationem, qualem variolæ adultorum, vel confluentes secum ferre solent. Licet adstantes hæc exanthemata pro variolis genuinis agnoverint, nothas tamen easdem ad censendas fuisse, typus morbi indigitavit, septimo etenim a prima invasione die, salivatio cum faciei tumore cessabat, & morbus terminabatur.

§. VIII.

Hocce feminium variolosum in corpore latitans sua sponte non excitatur, nisi ab extra adcesserit contagium, illud in actum deducens. Certissimum namque habeo, modo contagium istud ex universa Europa esset proscripsum nullum hocce morbo porto correptum iri. (a) Pro stabilienda

(a) Inficias ire non possum, magis probabilem mihi videri sententiam horum, qui variolas Europæis olim ignotas fuisse autumant, ex Africa primum, sub finem circiter sæculi XIV, ad nos delatas. Fortassis de variolis valet, quod circa luem illam generis bubuli pestiferam, ante aliquot lustra ex Oriente itidem advectam, & nunc

enda hac sententia, ad experientiam provoco, quæ docet, variolas ex una regione, vel ex uno loco in alium ut plurimum propagari, & circulum fere grassando efformare, ita, ut haud raro longa intercedat annorum series, priusquam de novo epidemicam suam exserant præsentiam. Verosimile proinde non videtur, ex tot mille hominibus, quos una regio, vel civitas continet, hocce temporis intervallo, non unum alterumque variolis corripi posse, si sola præsentia fomitis variolosi illas producere valeret (b). Nec obstat, quod aliquando ex improvise in civitate, vel loco quodam deprehendantur, quandoquidem mediantibus vestimentis, aliisque contagio imbutis rebus, quorsum & litteræ ab infectis locis transmissæ referendæ, a longe distantibus locis transferri possunt (c); teste enim HOFFMANNO (d) vix ullus alius morbus, excepta forte pestilentia, adeo contagiosus deprehenditur, quam variolarum. Nulla ergo necessitas urget, confugere ad causas occultas, ætherem in distans agentem, animam extra corpus operantem, æris certam temperiem, concatenationem effluviolorum inter consanguineos, etc. quales ætiologias hinc inde in Medicorum monumentis deprehendimus.

§. IX.

Sed mitto plures, originem & qualitates variolarum concernentes opiniones

L I I I 2

niones

& nunc per totam Europam, proh! disseminatam deprehendimus. Licet etenim post hominum memoriam, variæ internecinae luis species, hæc animalia, insigni strage, passim deleverint; rite tamen examinatis singulis phænomenis, haud parvum eas inter, & hunc novum morbum epidemicum, intercedit discrimen. Durarunt ad tempus, hocque absoluto, penitus cessarunt; nec totam fere Europam pervagatæ, in certa saltem regione virulentiam suam exercere. Hæc lues pestifera autem, a prima invasione sua, ad hunc usque diem perennat, nulla fere regione intacta, & quod imprimis notatu dignum, morbum hunc semel passi boves ab omni novo insultu liberi manent, quod itidem de variolis constat. An ergo eadem futura sit hujus luis, quæ variolarum conditio, ut nunquam penitus extinguatur, futura docebunt tempora.

(b) BARTHOLINUS *Centuria III. Epist. 90. p. 380.* & ex hoc auctore *le Journal des Savans Ann. 1668. d. 26. Nov. p. 943.* narrat; in Islandia, singulis vicenis annis variolas esse periodicas, ita, ut omnes stato hoc tempore his non correptos, recurrentem terminum attingere non possint. Si historiarum fides habenda, de quo tamen dubitandum, cum in itinerariis recentiorum de hac observatione altum silentium subscribendum puto iudicio laudati BARTHOLINI: *Vel singulare esse hoc exanthematium genus, vel in gentis hujus occulta natura ali- quid latere, quod per variolas inquinatas expurgari debeat.*

(c) Hoc contagium subtile, mediantibus litteris, aliisque ab infectis locis transmissis rebus communicatum, sufficit in explicandis observationibus de consanguineis vel affinis maxima locorum intercapedine ab invicem disjunctis, simul tamen variolantibus, quales memorie prodiderunt ETTMULLERUS *in Praxi P. I. p. 370.* BARTHOLINUS *in Act. Hafniens. Vol. II. p. 105.* PECHLINUS *in observat. Physico-med. Libr. II. Obs. XVI. p. 241.* etc.

(d) *in Med. Rat. Syst. T. IV. P. I. Sect. 1. C. VII. §. 15.*

niones, sufficiat potiores adduxisse, quarum plurimæ ad conjecturas referendæ, nonnullæ ne speciem quidem probabilitatis secum ferunt. Quorum pertinent hypothesis de sanguine in funiculo umbilicali reperibili, venenum peculiare ab Archeo in corpore humano fabricatum HELMONTII, venenum innominatum Greg. HORNII, Sal. Sulphur, & Mercurius PARACELSI, concubitus post conceptionem iteratus &c. (a). Potius DIEMERBROECKIO (b) subscribendum puto, qui his verbis suam ignorantiam libere professus est: *quis tanta rei severam & perceptibilem rationem daturum promittet, hæc quippe sunt ex illis arcanis, quorum causas nos exacte scire noluit altissimus conditor.*

§. X.

Destructioni vel alterationi materię hujus specificę non vellicantur motus secretorii & excretorii sub aliis morbis familiares, quin restitet, licet sub vehemēti sanguinis fermentantis orgasmo, impuritates alię per organa colatoria proscribantur. Notum est omnibus Clinicis, depurationem sanguinis numquam esse universalem, sed tantum non semper specificam materiam morbum inducentem eliminari. Variolas experti morbilis adhuc corripuntur, scabiosi petechizantes a scabie non liberantur, virus venereum, cum dyscrasia scorbutica in uno individuo conjunctum, mercurialibus tolli potest, intacto scorbutico &c. Remaneat itidem necesse est feminium variolosum, licet varii generis exanthematibus, corpus, ab aliis quisquiliis humoribus inexistentibus, fuerit liberatum.

§. XI.

Recondita ergo, & penitus abstrusa fomitis variolosi qualitas causa est, cur in hunc usque diem destruere eundem, neque in actum deducatur, præcavere haud potuerint Medici, quantasque fecerint pericula. Si enim remedia hinc inde magnis encomiis mactata, lapidi experientię lydio admoventur, facile constabit, corvos eadem illuisse hiantes, nec unicum istius fuisse efficacię, ut prophylactici titulum jure meritoque tueri potuerit, haud pauca e contra contrarium, immo noxium ediderint effectum.

§. XII.

Sic WAGRETUS, Medicus quidem Gallus, in peculiari libello (a) opia-

(a) Confer. August. Sigm. PFEIFFERI Tract. de Variolis epidemicis malignis verminosis §. 10. sq.

(b) l. c.

(c) Traité de la petite Verole avec les moyens nécessaires, & faciles, pour aller au devant de cette maladie, & l'empêcher de paroître pendant la vie.

opiatum suum sic dictum antivariolaceum admodum extollit, utpote quod, per biennium, methodo præscripta, usurpatum, virus variolosum enervare, immo penitus destruere possit; eventum tamen promissis non stetisse, variolę, hucusque in Galliis haud exiguam stragem exserentes, sat superque docuerunt (d).

§. XIII.

Neminem in historia medica versatum later e crediderim, quam celebraverit Jo. Joach. WALDSCHMIDT (e) liquorem suum antivariolosum, quo mediante, variolę vel arceri, vel si jam proruperint, absque ullo sinistro eventu, curari possint. Licet a DOLEO (f) admodum fuerit commendatus hicce liquor, & a nepote Waldschmidii contra secus sentientes defensus (g), a plurimis tamen, tanquam iners & infidum remedium fuit rejectum (h) ut altum hodie deprehendamus de ejus usu silentium.

§. XIV.

Sunt, qui tenellos infantes solummodo lacte materno, haud vero carne nutritos, vix ac ne vix quidem variolis correptum iri, firmiter sibi persuadent (i). Facilis foret hæc prophylaxis, modo experientia huic subscriberet; ast, sub variolis epidemice grassantibus, & pusiones, annum non egressos, hoc morbo infestari deprehendimus, licet nunquam carnibus, vel harundem jusculis fuerint usi. Interim lubenter concesserim, carne paf-

(d) Confer. Breslavische Sammlungen von Natur- und Medicin-Geschichten A. 1718. M. May p. 1105. it. PELARGI Abhandlung von den Blattern und Masern p. 86.

(e) in Libello, cui titulus: *Anchora salutis pro variolis, oder Nissenabzug einer gewissen liquoris, nicht allein die Kinder vor den Blattern damit zu preserviren, sondern auch selbige ganz sicher zu curiren.*

(f) In Præfatione operibus WALDSCHMIDII præmissa, it. in *Encyclopedia Med.* P. II. Lib. IV. p. 130.

(g) In Disp. de singularibus variolarum Kilon. 1725. habit. ubi meminit, quod *acida sit prospira, & in præservatione probatissimi usus, ut plurimi contagium variolosum evitaverint, testante inter alia, exemplo domestico; vel si post usum præservatorum Variola proruperint, hæc tamen semper e classe benignarum fuerint.* Hin: judicium Wratislaviensium in historia morborum a. 1709. & PELARGI in P. II. vocat nimis præcepta, & ex rei ignorantia magis, quam malitia prognatum, cum per septem lustra in Germania inferiori, & per quadraginta annos in Germania superiori famam salvam sustinuerit.

(h) Liqueorem hunc rorem maialem destillatum vult Auctor remedium Anglicorum, quæ subiunguntur KONIGII *Tbesauro pharmaceutico* p. 195. *Christ. Jo. LANGIUS* e contra iudicat, hunc liquorem esse tincturam florum aquilegię cum succo betule extractam, & auctorem ejus agyrtę instar, de virtute remedii hujus insigni multum deblaterasse.

(i) REINMANNUS in *denen Breslavischen Sammlungen* P. XVI. A. 1721. mens. Aug. *Class. II. Art. III. p. 139.*

stos infantes a variolis fortius infestari, quandoquidem debilis ventriculi tonus carnibus rite subigendis nondum satis adæquatus existit, impurus proinde & putredini magis obnoxius chylus sanguini advehitur, variolis malignis occasionem subministrans, prouti videmus, tenellos præmature carnibus nutritos, vermibus præ aliis expositos esse.

§. X V.

In funiculo umbilicali, ejusdemque sanguine fomitem variolarum latitare autumantes, modestam expressionem sanguinis ex funiculo, ante deligationem inculcant, persuasi, vel numquam variolas, vel paucas experturos fore infantes tali methodo præservatos (b). Quam irritum autem & vanum sit horumdem conamen, structura & usus ipsius funiculi facile detegit. Compositus etenim est ex una vena & binis arteriis, per illam sanguis indefinenter ab utero ad fætum pellitur; per has redud factus utero reaffunditur, ut continuus sanguinis inter fætum & matrem circulus deprehendatur. Iste ergo sanguis, qui hoc temporis momento vasa umbilicalia occupavit, quo fætus in lucem prodiit, ejusdem existat, necesse est, conditionis, quam reliqua in corpore restitans portio, nil ergo specifici fomitis variolosi in se continere poterit.

§. X V I.

Sed satis de his, aliisque variolarum remediis prophylacticis (a) tanquam incertis & infidis, hinc merito rejiciendis; paucis adhuc indigenda tentamina nonnullorum, qui quantitatem, & numerosum variolarum proventum præoccupare sunt conati.

§. X V I I.

GUNDELSHEIMERUS, Archiater quondam Brandenburgensis satis inclitus, & ex bene remunerata praxi, inter Medicos divites collocandus, per emeticocatarctica ferociam variolarum infringere solitus fuit. porrexit non tantum sub primordiis variolarum, tart. emeticum, & mannam calabrinam, dosi ætati conveniente, sed & datis certis indicantibus, usum ejusdem bis vel ter, in statu & declinatione, repetendum curavit, hoc cum successu, ut raro variolæ confluerint, vel deleteriis symptomatibus fuerint stipatæ (b). Nec rejicienda videtur hæc methodus, quin in infantibus addephagia laborantibus maximo quandoque sit auxilio; saburra etenim in primis viis reperibilis, non tantum anomalias decur-

(b) Vid. *Medicin. Experimental. Dygbeana Part. I p. 56. sqq.*

(a) Confer. *Georg. Wolffg. WEDEL Disp. de præservatione Variolarum.*

(b) Vid. *Acta Medicorum Berolin. Dec. II. Vol. II. n. 2. p. 42.*

decursum variolarum placidum turbantes excitare, verum & cum sanguine commixta, proventui ectymatum copiosiori, horumdemque confluxui ausam suppeditare possent. Repurgato vero ventriculo, & canali intestinali, nil, nisi sanguini inexistenti heterogeneum cum variolis excluditur, unde proventus variolarum minor, & decursus earundem non tantis difficultatibus obnoxius (b) ut taceam, ab emeticis quandoque retrocessionem variolarum, propellendo humores ad peripheriam corporis, præpediri. Interim, non nisi debita cum circumspectione, & ponderatis rite indicantibus & contraindicantibus, ad heroicum hoc remedii genus confugit Medicus, ne loco speratæ salutis, sinister, immo lethalis subsequatur eventus. Nec incredibile, huic viro praxi numerosa obruto tales contigisse casus, quos vero fama ejus, & auctoritas plane singularis vel occultavit, vel alii cuidam causæ lethali adscribere potuit.

§. X V I I I.

Quantum præsidium in tempestivo venæsectionis usu, pro avertendo copioso variolarum proventu, & declinandis symptomatibus hunc comitantibus, sit a Medicis, imprimis recentioribus collocatum, non est ut jam multis explicem, cum a Dn. Præside, alia data occasione (a) fuerit expositum. Imprimis adultis, plethoricis, & ventilationibus sanguinis aduersis proficuum admodum hoc remedii genus esse, & ratio & experientia dicitur. Sub orgasmo etenim fermentescente sanguinis abundantis, congestio ejus versus caput redditur major, teste salivatione adultis variolantibus familiari, & licet haud exigua viscidorum excludatur portio, nihilofecius variolæ facile confluunt, eoque ipso jacturam vitæ, vel formositate, relictis foveis & cicatricibus minitantur. Detracta autem tempestive sanguinis portione, restitans facilius per vasa pellitur, exanthemata non turmatim prodeunt, sicque symptomatibus recensitis, felici ut plurimum cum successu, præcavetur.

§. X I X.

Supervacaneum arbitror, explicare methodum per insitionem, vel sic dictam inoculationem variolarum, proventui harumdem copiosiori obicem ponendi. Tot jam prostant scripta, nunc adfirmativam, nunc nega-

(b) Sunt, qui emeticis variolarum proventum præcavere posse satagunt, materia variolosa fortassis per ventriculum eliminata. De vomitu spontaneo ad undecimum diem continuato, variolarum præservativo lege *Eph. A. N. C. Dec. III. A. I. Observ. 55. p. 75.* cujus scholion sistit infantem variolis laborare incipientem, est, vomitorio propinato, illis non correptum.

(a) In *Disp. de Abortu femina variolis laborantis innocuo*, §. 12. p. 17.

negativam sententiam amplectentia, ut in hunc usque diem sub judice lis maneat, utrum admittenda, an vero, tanquam opus frustraneum, immo periculosum rejicienda. Si ab infrequentia hodierna hujus methodi olim ita celebratae, ad effectum promissum concludere licet, vero simile videtur, spem de hoc prophylactico conceptam Medicos fefellisse; sive quod variolae de novo invaserint inoculatos, sive quod symptomatum saevicia hinc inde detecta, Medicos ab ulterioribus tentaminibus deteruerit. GOHLIUS cum BORETIO (a) tales arte factas variolas anomalis & a veris distinctis adnumerat; & adfertum ex symptomatibus, progressu, & exsiccatione ab ordinariis & legitimis differente, magna cum probabilitate, corroborare adnititur.

§. XX.

De judæis in Silesia commorantibus relatum legimus (b) hos, mediantibus hirudinibus cruribus infantum admotis, ferociam variolarum infringere conari, ancipiti tamen cum eventu, ita ut quidam feliciter evaserint, alii vero fati cedere fuerint coacti. Hanc methodum olim a RUDIO, RIDELIO & BAUDERONO sub difficili variolarum proruptione commendatam fuisse constat (c), imitatum autem a neotericis fuisse, nondum observare licuit, sive quod tantum emolumentum exinde non perceperint, sive tempus hibernum vel horror ab illis animalculis usum eorumdem impediverit; sive venæsectionem huic operationi præterierint, quam proinde ulteriori experientiae committendam esse censemus.

§. XXI.

Facillimum foret, plura contra vim variolarum excogitata in medium proferre remedia, qualia sunt *pulvis solaris Halensium*. cujus Wratislavienses mentionem injiciunt, cum epicrisi ex propria experientia petita, quod palmam aliis consimilibus dubiam facere haud potuerit. *Aethiops animalis*, ex bufonibus in vino lotis, & abhinc in vase fictili ustulatis paratus, cujus laudes in pharmacopœa Lugdunensi leguntur. *Sanguis caprarum incanarum Chinensium plantam San-Thi abradentium*, qui ægrotis variolis malignis & subnigris correptis exhibitus, has vividas & pulcherrime rubras efficere potis sit (d), *Panacea Couertingiana*, cujus inventionem alii GLAUBERO adtribuunt. Quibus adnumerari possunt remedia *myrrhata* sic dicta *bezoardica, balsamica, spiritus acidi minerales*, & si porro, quæ singula, lapidi lydio experientiae admota, titulum prophyla-

(a) In Act. Medic. Berolin. Dec. II. Vol. II. p. 30.

(b) In den Breslauerischen Samml. A. 1717. Menf. Aug. p. 181.

(c) Confer DIEMERBROECK de variolis & morbillis Tom. II. C. VIII. p. 508.

(d) Vid. Commerc. Lit. Norimberg. A. 1738. Hebdom. 18. p. 144.

phylacticum parum tuentur, vel ad summum, æquali distributioni sanguinis, & moderandæ ejus effervescentiæ nimis velificantur.

§. XXII.

Consideratis sic tentaminibus Medicorum variolas vel præoccupandi, ne in actum deducantur, vel inhibendi, ne tantam in œconomia animali, sua quantitate, cum dispendio sanitatis & vitæ, exferant vehementiam; restat adhuc, ut scopo præfixo satisfactorius, ea commemorem media, quibus facies præsertim ab eorumdem insultibus defendi, & jactura formositate præcaveri possit. Stet in acie FISCHERUS, Medicus Hungarus, qui (a) totus in eo est, ut balnea commendet, simul ac subjectum aliquod febris variolosa corripit inceptum, ex aqua dulci parata, calore lac recentem emulsum parum superante. Hæc binis vicibus de die repetenda suadet, donec variolæ ad justam pervenerint magnitudinem, tunc loco aquæ dulcis, serum lactis recentis, & in hujus defectu, lac bubulum recentem emulsum, cum duplicata quantitate aquæ dulcis remixtum, adhibendum, & hos modo continuandum monet, ad variolarum plenariam desiccationem usque. Inter alia emolumenta ab hac methodo expectanda refert: *cicatrices variolarum nullas comitari foveas, & oculos liberos non solum ab incommodis manere, nullam pati labem, multo minus cœcitatem nunquam exinde inductam fuisse.* Hanc methodum penitus non contemnendam esse judico, dubitans tamen, an nostris in oris sit tam promissive suadenda; præter enim, quod aëris inclementia caute cum balneis istiusmodi mercandum esse moneat: nostrates lavationibus his non ita, ac Hungaros aduetos esse constat, utpote qui ab incunabulis, ad senium usque, quavis data occasione, balneis & calidis & frigidis utuntur, & quidem sæpius quam in adjacentibus regionibus, istis vix exceptis, qui sub jugo Turcico vivunt (a).

§. XXIII.

D. Jo. Melchior VERDRIES (a) vesicatoria tempeste, nuchæ & pone aures adplicata eximii usus fuisse refert, a quibus menti suus constiterit virgo & medicamenta interna efficacius multo, desideratum effectum prodixerint, excretio promte processerit, & oculis simul prospere. Haud improbandum arbitror, usum vesicatoriorum in variolis, dum

(b) In Tract. de remedio rusticato, variolas per balneum, primo aquæ dulcis, post vero sero lactis feliciter curandi.

(a) l. c. §. o. p. 18. 19.

(a) in Eph. A. N. C. Cent. VIII. obs. 89. p. 429.

dum sub retrocessione earundem, artubus inprimis admota, alliciendo humores versus peripheriam corporis, opem quandoque desideratissimam tulisse, experientia docuit (a). At non vanus foret metus, quando pone aures adplicantur, ne oculis consulendo, auribus existant præjudicio, & excitato in iisdem abscessu, vel suppuratione, sordiditatem quandoque immedicabilem inferant.

§. XXIV.

Sunt, qui rasuram & amputationem capillorum pro facie a copiosis variolis defendenda suadent (b), qua mediante, non tantum transpiratio per poros cutis promoveri, verum & materia unctuosâ & viscosa, quæ cum succo nutritio capillorum aliquam foveat convenientiam, eo liberiores e vicinia effluxum obtinere queat. Hanc methodum in principe regis Hispanorum, & in principe quodam Saxonie, medicorum consilio, optato cum eventu, tentatam fuisse, relatum legimus; quæ usu suo non destituitur, quatenus conglutinatio pilorum, a variolis inprimis confluentibus, inextricabilis & admodum molesta, remotis ante proruptionem pilis, præcavetur (c), modo caput ab omni muniatur refrigerio, ne variolarum, insigni cum periculo stipata, contingat retropullio. Tantam autem efficaciam, in imminuenda variolarum faciei quantitate, huic capillorum amputationi tribuere vix possumus, experientia edocli, haud plures in parte capillata, ablati licet pilis, quam in reliqua facie existisse variolas, potius si dicendum, quod res est, raro tantum variolarum confluxum in parte capillata, quam pilis destituta detegere licuit. Si a capillis ad barbam concludere liceret, itidem exiguum ab hac rasura pro defensione faciei expectandum foret emolumentum; plus enim simplici vice observatum, viros, rafa prius barba, variolis correptos, haud copiosiores circa loca derasa, harum proventum expertos esse, cujus causa tamen fortassis in consuetudine collocanda videtur.

§. XXV.

Deprehendimus, qui mox primo invasionis variolarum tempore, pedes vaporibus ex decocto herbarum emollientium surgentibus fovent (d). Alii loco fomentationis, pediluvii utuntur, paratis nunc lacte bubulo calente, nunc herbis emollientibus cum aqua decoctis (e) ea intentione,

ut

(a) In quem scopum *Borricius* in *Actis Hofniens.* Vol. III. Obs. 36. it. *Bolnium* in *Dissert. de variolis* §. 25. p. 18. vesicatoria commendavit.

(b) Vid. *Stn. Paul. Hilschevi* Programma de amputatione & rasura capillorum in variolis, *Dissert. Jo. Adolph. Wedeli* de *Hæmorrhoidibus cæcis* præmissum.

(c) Confer. *Pelargii* *Abhandlung von Blattern und Mässern*, p. 58.

(d) Confer. *Eph. A. N. C.* Dec. I. A. VI. §. VII. obs. 186.

(e) de *le Boe Synt. Prax. Med. Lib. IV. Tract. I. Cap. IX. §. 76.*

ut sanguine a calore pediluviorum, inferiora versus derivato, caput & præsertim facies a mole sanguinis, & in eo contentæ materiæ variolose liberetur, hinc parcius horum exanthematum sequatur proventus, quæ pedes, minori cum formositate dispendio, obruere possent. Quanta comoda a revellentibus remediis, quorsum & pediluvia pertinent, sibi promittere poterit medicus, res est notissima; possibilitatem proinde defensionis faciei, a pediluvii expectandæ haud quidem negaverim. At enim vero periculosis tentaminibus eadem adnumerare nullus dubito. Vel enim, si paulo calidius adornetur pediluvium, sanguis jamjam æstuans, in fortio rem præcipitatur orgasmum, febris accenditur, & plures, cum dispendio interdum vitæ, protruduntur per totam corporis peripheriam variolæ, quæ sub debito regimine, & adhibitis interne temperantibus, sparsim fortasse adparuissent. Regeri quidem posset, a pediluvii temperatis hæc damna non esse metuenda, at talis temperies vix determinari potest, quin nunc vel calor, durante infessu, remittat, vel adfusa, nova aqua calida intendatur, si paululum refrixerit pediluvium; priori casu, excitato frigusculo, retropullio facile exanthematum pertimescenda, posteriori autem, phænomena oriri possent nociva modo memorata. Quid? dissimulare haud possunt auctores pediluviorum sub proventu variolarum, dolores ex copia pedes obsidente excitari gravissimos, succedente diuturna pedum debilitate (a).

§. XXVII.

Commemoranda pariter erit methodus *cel. Hoffmanni*, variolas prosciendi, quot, & ubi velit medicus (b). Primum putat obtineri, si tempore suppurationis demum adhibeat calida, posterius, quando pars corporis, quam variolis obsitam esse nolumus, sub stragulis minus fovetur. Rationes quidem addit hujus methodi, laudatus auctor, quod calida ab initio adhibita non solum multas expellant variolas, sed & profundiores relinquunt cicatrices. Itidem, si facies semper sub lecto detineatur, vel quando adsueta sunt agri certo semper incumbere lateri, tunc ordinario in eo latere, & in facie plures prodituras esse variolas. Verum, cum tractatus hujus celeberrimi viri sit posthumus, & ex *MSto* relicto saltem publici juris factus, credibile est, tumultuarie a *cel. Auctore* esse conscriptam hanc regulam, curis forsan secundis relictam, alias etenim vir hic ætate & usu doctissimus, limitibus eandem in-

M m m m 2

clusif.

(a) A semicupio tantam fuisse, inprimis in partibus inferioribus aque immergis excitatam variolarum vim, ut infans succumbere exinde debuerit, habet *Pelargus* l. c. p. 294. Idem adserit *Diemebrack* l. c. Hist. 15. adductis binis exemplis, quibus facies majori quam reliquæ partes variolis obsita fuit. Cui adstipulatur *Emullerus* in *praxi* Tom. II. p. 354.

(b) In *Medico Polit. P. III. C. IX. R. 8. p. 158.*

clulisset necessariis. Si enim experientiam consulamus, constabit, faciem, immo & manus, tanquam partes aeris adcessui liberiori magis expositas tantum non semper pluribus scaturire variolis, præ his, quæ vestimentis vel lecto teguntur. Licet non negandum, calorem a pulvinaribus, sub continuo decubitu in unum latus suscitatum, humores horsum alliciendo, proventus uberius variolarum in istis locis causam existere posse.

§. XXVII.

Nonnulli, relicta methodo revulsoria, ipsi faciei adplicarunt remedia prophylactica, sed non æque felici cum eventu. *Diemerbroeckius* commendat, totam in principio molli spongia fovendam faciem, jure carnis vervecinæ ad summam mollitiem coctæ, ablata, quæ cutim nonnihil obfuscat, pinguedine, imbuta, idque aliquoties per diurni temporis spatium repetendum, usque ad variolarum eruptionem, postea reliquum naturæ committendum (a). At non possum, quin hoc remedium temerariis adnumerem, si enim spongia calida fovetur facies, humores eandem versus magis adicerentur, cum eventu variolarum numerosarum, immo confluentium; sin frigidiuscule adplicatur spongia, retropulsio prodeuntium variolarum funesta metuenda. Audivi a Dn. Præsidente, ipsi notam esse feminam maritatum olim eximia pulchritudine donatam, cujus faciei pro conservanda formositate, & mitigandis variolarum insultibus, suavis matronæ alicujus, gelatina ex capite vitulino præparata, mediante spongia, tepide per biduum adplicabatur, tam contrario cum successu, ut variolæ non tantum in unam crustam confluerint, ægram conjecerint in vitæ periculum, verum &, decidua demum crusta, ingentem reliquerint faciei, cicatricibus & foveis oblitæ, deformitatem.

§. XXVIII.

Ejusdem tenoris esse videntur molimina plura præservatoria hinc inde obvia, quorum referenda larva ex panno confecta, & lardo interius obducta, faciei ante eruptionem variolarum imponenda, aliaque remedia unctuososa, a quibus pori cutis occluduntur, & proventui variolarum interdum obex, sed non absque periculo vitæ, & horrendorum symptomatum ponitur (b). Mitio rem censuram patitur quidem methodus *D. Cnasse*.

(a) l. c. p. 521.

(b) A tali larva infanti adplicata faciem quidem a variolis non fuisse oblitam, verum ardentissimum delirium, & summam respirandi difficultatem obtigisse, ut vix inter vivos conservari potuerit, referunt Eph. A. N. C. Dec. II. An. IX. Obs. 87. laudationem cum olivarum ante maturationem, variolarum retropulsionem & catarrhum suffocativum conciliasse, habent *Breslauerische Sammlungen* Ann. 1724. Mens. Mai p. 320.

(c) Eph. A. N. C. Dec. I. Ann. IV. & V. Obs. 60.

Cnassellii (c) qui spiritu vini myrrhisato, sub initium prorumpentium variolarum, ad duos dies, repetitis vicibus faciem illiniri jubet, præterlapsis diebus autem, (quibus verbis, dubio procul, tempus desiccationis indigitare videtur,) saccharum Saturni in ∇ rosarum solutum, mediantibus lintheaminibus, sæpius iterando adplicandum, vel totam faciem, levipenna hac mixtura saturata, oblinendam suadet, seque observasse refert, etsi variolæ copiosæ fuerint, relictas tamen post hac cicatriculas vix adparuisse, & non incongruam facie formam effigurasse. Interim promiscuum hujus methodi usum haud facile commendabit medicus circumspexerit, facile siquidem noxas parere posset adplicatio Sp. V. myrrhisati in subjectis plethoricis, imprimis, quando ventilatio tempestitiva sanguinis fuerit neglecta. Adstrictoria itidem vis sacchari saturni variolis nondum perfecte exsiccatis, exitum humorum sufflaminando, varii generis anomalias excitare valeret.

§. XXIX.

Missis his, quibus plures addi possent; defensionis faciei a variolis dictis methodis, instituti ratio exigit, ut aliam non ita notam, scopo tamen desiderato, me quidem judice, magis convenientem, in medium producatur, quæ in *scarificatione partium a capite remotarum tempestitiva* consistit. Laudatam quidem eandem observo ab aliis medicis celeberrimis, at non ea intentione, ut facies a copia variolarum præservetur, sed ut vices venæ sectionis expleat, retrocessionem earum inhibeat, aliaque symptomata tollat urgentia (a).

§. XXX.

Occasionem huic methodo suppeditavit frequens observatio propullulantium variolarum circa vulnera recentia, vel alias leviores cutis læsiones, v. g. acu factas. Has circumplecti solent variolæ ingenti numero, ut totum læsionis ambitum ut plurimum sepiant (b). Tentatum proinde fuit, annon læsionibus consimilibus arte factis, materia variolosa a facie, tanquam nobiliori parte ad ignobiliores, quorsum artus referendi, quodammodo derivari, sicque non solum venustati consuli, verum & periculum, a confluentibus in facie variolis, metuendum præcaveri possit. Nec spe incerta hunc laborem susceptum esse, bina exempla a Dn. Præsidente mecum communicata docuerunt, quæ recensere, operæ pretium futurum esse judico.

M m m m 3

XXXI.

(a) Sic *Baglivus Lib. I. Prax. Med. p. 61.* laudat circa quartum diem cucurbitulas scarificatas scapulis adplicandas, quando variolæ caput petunt, cum magno calore, anxietate, & motibus tendinum subsultantibus &c.(b) Variolas læsam a virgibus partem præsertim occupantes sistit *Riedlinus Cur. Med.* pag. 579

§. XXXI.

Virgo nobilis sedecim circiter annorum, eximia pulchritudine, & viva indole prædita, cujus bini fratres olim variolis confluentibus laborarunt, altero ab eisdem extincto, altero cicatricibus & fossalis residuis perpetuam variolarum vehementiam monstrante; epidemice denuo grassantibus variolis, passim malignis, si non mortem, saltem formositate jacturam extimescens præmissis laxante cum Ψ dulci combinato, octo cucurbitulas, quatuor scilicet artubus superioribus, & totidem inferioribus, cum scarificatione adplicandas permittebat. Post decursum quatuordecim dierum, repetebatur hæc scarificatio, a qua posttridie prodromi ingruentium ectymatum, tensio dorso cum dolore, horripilationes leves cum pandiculationibus, æstus volatici, adpetitus languens, oculorum fulgor imminutus, somnus turbulentus, &c. sese exerebant. Secabatur, luce insequenti, vena in pede, atque sex circiter uncie cruoris extrahebantur, & ecce, subsequenti die, stigmata variolarum in facie hinc inde adparebant, secutis successive aliis, simili modo per totum corpus se diffundentibus, & licet haud exiguus earum numerus faciem occupaverit, ad maturitatem tamen redactæ non confluebant; circa loca vero scarificata, imprimis in utroque brachio detegebatur variolarum multitudo talis, ut se mutuo adtingerent, & in locis ipsis fauciatas vere confluerent. Totus autem variolarum decursus, sub debito regimine, & usu remedium adæquatorum erat placidus satis, & nullis symptomatibus heteroclitis stipatus. Variolæ in facie exsiccatæ sponte decidebant, paucissimis & perexilibus visum fere effugientibus foveolis relictis; ita ut ægrotæ, cum ingenti gaudio, nullum fuerit passa formositate detrimentum.

§. XXXII.

Alter casus sistit infantem sextum agens annum, a parentibus perpetuum variolarum sevitiæ, foveis eximiis in facie monstrantibus genitum, succulentum, & cum unicus esset, molliter satis habitum. Huic, late vagantibus variolis, purgans Ψ le binis vicibus cum successu exhibebatur, ut alacris & molestiarum expers, per trium circiter hebdomadam decursum existeret. His autem præterlapsis, conquerebatur de dolore capitis gravativo, lassitudine artuum, æstu febrili, pulsu celeriori imprimis se manifestante, tanquam variolarum imminentium prodromis. Adplicabantur posttridie huic ægrotæ cum scarificatione cucurbitulæ, binæ in brachiis, & quatuor in pedibus, quæ solito majorem sanguinis quantitatem proliciebant. Tantum vero aberat, ut exinde debilitaretur pulso, ut potius se levatum pensentisceret. Subsequente nocte tamen, inquietudo cum somno interrupto erat molesta satis, pulsus digitos tangentis celeribus feriebat ictibus, oculi hebetes lacrimas fundebant, & subsultus

tendi-

tendinum passim observabantur. Sub debito regimine dietetico, juncta potiuncula temperante, continuabatur hæc scena, donec versus meridiem insequentem, variolæ tam in facie, quam in artubus pedetentim surgentes, aut numero haud paucæ, symptomatibus hæc finem imponebant; elevabantur debito ordine, minoris erant diametri, ita ut paucissimæ arctius adpositæ confluerent, solis locis scarificatis exceptis, quippe quæ tantam circa tempus maturationis patiebantur variolarum vim, ut uricam fere vesicam efformarent, cum molesto ardoris sensu conjunctam. Hæc exsiccationem retardans, ad erosionem cutis a quantitate purulentæ materiæ evitandam, vulnere forcipe inflictæ, quodammodo educebatur, aut consolidatio harum partium haud exiguum puris quantitatem fundentium, vix quatuordecim dierum spatio obtineri poterat. Hoc itidem notatu dignum, nil monstri aluisse has variolas, & licet tota facies pustulis fuerit obsita satis elevatis, ut circa tempus maturationis haud parum intumuerit, nihilo tamen secius oculos non penitus clausos, nec palpebras tot, quam reliqua facies, variolis obsitas fuisse.

§. XXXIII.

Ex binis his casibus, magna satis probabilitate, conjiciendum, scarificationem, debito tempore, & circumspicte institutam, pro defendenda facie a variolis confluentibus, & averruncandis symptomatibus nocivis, usus esse posse eximii. Regeri quidem possit, in virgine nobili eventum variolarum salutarem magis venæsectioni, quam scarificationi tribuendum fuisse, nec negandum, hanc tempestivam sanguinis ventilationem haud parum contulisse in placidum totius morbi decursum, aut talem derivationem exanthematum horum a facie, sola venæsectione, tanquam operatione paucarum minutarum spatio perficienda vix expectari posse, tot exempla docuerunt post phlebotomiam confluentibus variolis correctorum; ut ergo veritati magis consentaneum videatur, revulsionem sanguinis & in eo hospitantis materiæ variolose mediantibus cucurbitulis cruentis, tanquam diutius durantem, & molesta cum sensatione conjunctam validiorem esse, cui historiæ recensitæ subscribunt, quod circa loca scarificata major solito propullulaverit variolarum quantitas. Lubens interim concesserim, methodum hanc prophylacticam a me recensitam, nondum esse omnibus numeris absolutam, sed indigere adhuc ulteriori experientia fida, certis indicantibus adcommodata, quod demum constet, an in similibus casibus parilem exferat effectum, sicque tuto, & cum ægrotorum solamine in usum trahi possit. Prærogativam tamen præ ceteris supra adductis eidem competere, ratio dicitur; orgasmum etenim sanguinis haud majorem concitat, qualis a pediluvii metuendus, nec partibus, cui adplicatur, cedit in præjudicium, quod itidem pediluvia, nec non epithemata faciei adferre potis sunt; plethoram sub

sub variolis adeo nocivam imminuit, quod vesicatoriis haud obtinetur, ut alia momenta silentio præteream.

§. XXXIV.

Licebit adhuc, salvo aliorum judicio, subungere momenta quædam scarificationem ipsam concernentia, quibus observatis; metum sinistra alicujus successus exulare posse, crediderim.

1. Si tempus permiserit, haud inconsultum foret, scarificationi præmittere eccoproticum & dulci acuatum, ut primæ viæ a quibuslibet liberentur.

2. Scarificatio locum itidem habere poterit, quando nulla indicia imminentium variolarum deprehendantur, clandestine siquidem haud raro se insinuat contagium, ex improvise abhinc se manifestans; sic in limine præcaveretur congestio sanguinis versus caput, & tumultus facile concitans imminuitur constitutio plethorica; quam ob rem vices phlebotomiæ insimul supplere poterit in infantibus, a qua nostrates ut plurimum abhorrent.

3. Emergentibus abhinc variolis, immo nonnullis in facie observandis stigmatibus, hæc scarificatio repetenda, si tempus quoddam a prima hæc operatione præterlapsum, successively etenim, præsertim benignæ protruduntur, magna ergo materie variolæ quantitas ad remotas partes adhuc declinari poterit; nec infructuosam jud cayerim hanc scarificationem sub malignis variolis, tam notatæ derivationis, quam evitandæ depresso eorumdem superficiæ & retrocessionis ergo.

4. Venæsectio, si necessaria judicatur, præmitti scarificationi, vel re exigente, huic subungi poterit. Si etenim iterata venæsectio, sub statu varioloso, summo quandoque existit præsidio, quidni binæ hæc sanguinis ventilationes se invicem excipere possent.

5. Numerum cucurbitularum a priori indigitare vix possibile, ab ætate, temperamento, viribus, sensibilitate, consuetudine, quantitate sanguinis &c. determinandum.

6. In tenellis infantibus hanc methodum scarificationis vix locum habere censeo.

7. Juvabit, scarificando a partibus superioribus ad inferiores procedere, quam vice versa, quo eo certior & magis duratura contingat humorum a capite revulsio.

8. Præstat pro vulnusculis insigendis, phlebotomo scarificatorio, quam cubo huic operationi adaptato uti, quo vulnuscula æqualem ubique profunditatem obtineant, quod a cubo scarificatorio, cuti a cucurbitula elevata admoto, tam commode fieri non poterit, quin in medio profundiora, circa peripheriam autem superficiem leviter tangentia vulnuscula excitentur.

9. Si vulnuscula purulentam materiam fundant, linteolis superimpositis

stis ea excipienda, ne vicinas partes in consortium exulcerationis trahant. Pariter in unam vesiculam confluentes variolæ, post maturationem, cessante inflammatione in ambitu, leni incisione aperiendæ, ut hærens sub eadem materia effluat, nec rodendo partem subjacentem, profundiorum excitet ulcerationem.

Reliqua momenta ex fonte diætetico & pharmaceutico petenda, & ubivis in scriptis medicorum reperibilia, tanquam ad præsentem scopum non pertinentia ultro omitto.

§. XXXV.

Restaret adhuc, ut methodorum mentionem injiciam, quas medici pro desiccandis, & tuto a cute separandis variolis, nec non evitandis foveis & cicatricibus, passim commendare solent; At quandoquidem plurimæ harum in scriptis medicorum celeberrimorum ubivis deprehendantur, ad hæc B. L. volo ablegatum. Interim haud plane supervacaneum opus futurum crediderim, si quædam peculiari animadversione dignas in medium producant.

§. XXXVI.

D. *Fabritius* (a) suafor est, quando præter medici intentionem cicatrices deformes relinquuntur, ut, ad istarum foveas delendas, partes primo linteo aspero ad rubedinem fricentur, deinde iis, si pilis carent, pix calida ter aut quater adhibeatur, & iterum cum impetu detrahatur, tandem inungantur linimento ex humana, vel ursina, leporina, aut asinina axungia, cum cineribus testudinum, aut radicum cannæ arundinis combustarum commixta. Consilium hoc temerarium, immo crudelibus ad censendum esse, vel me tacente, quivis intelliget, & nescio sane, an unquam quis fuerit repertus tam strenuus, ut huic operationi intrepide se subjecerit, a qua effectus desideratus vix obtineri poterit, potius nova inflammatio, ob sensibilitatem cutis modo consolidatæ jure metuenda.

§. XXXVII.

Nec temere imitandam esse censeo horum methodum, qui variolis in facie maturescentibus laminas ferreas ignitas sæpius de die, e propinquo admovendas esse jubent, ita ut facies bene incalescat, persuasi, materiam purulentam in pustulis delitescens citius exsiccare; nec ex acedine cutim erodere, nec foveolas formare posse. Hanc methodum corrigere conatus est *Hannemannus*, qui ut arcanum, commendat adplicationem cochlearis, e puro auro conflati, cui carbones ligni juniperini im-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

N n n n

positi.

(A) In Disp. de variolis & morbillis §. 97.

positi. Verum enim vero, an hisce consiliis experientia subscribat, haud immerito dubitandum. Calor siquidem fortior faciei admotus, denuo humores versus loca, vix ab inflammatione variolosa liberata allicere, & recrudescentem, cum nova suppuratione, tumorem excitare potis esset. Et ridenda sane est illa, aurum & carbones juniperinos in hunc scopum desiderans cautio, quasi calor ab auro & hocce ligno excitatus, ad variolas magis foret adcommodatus. Parilem censuram incurrunt, qui variolas majores, non forcipe, sed acu aurea aperiendas esse monent. Utrique his adnumerandi curiosioribus, qui olim conos e moxa paratos, & partibus podagricis impositos, bacillo cinnamomi incendendos esse docuerunt.

§. XXXVIII.

Haud absque formidine intempestivæ humorum retropulsionis usurpantur sulphurata, saturnina, pultacea, præsertim frigida, quorum referenda pulpa assatorum pomorum borstorfianorum, pinguis indiscriminatim, & in magna quantitate illinita &c. a quibus haud raro catarrhum suffocativum, asthmata, convulsiones & epilepticos motus excitatos fuisse, observationes medicorum plurimæ sat satis testantur. De oleo ovorum, tanquam remedio alias satis tuto, adhuc monendum duco, hoc femellarum, albedinis cutis curam gerentium, faciei, vel plane non, vel avara manu illiniendum esse, ut plurimum enim flavedine eandem inficere solet, non tam facile iterum delenda.

XXXIX.

Describenda adhuc varia huc pertinentia euporista, commendanda & forent remedia oculis, naso & ori prospicientia. Priora præter necessitatem pagellas dissertationi meæ destinatas auferent; posteriora eademque magis exquisita, in medicorum longo usu probatorum monumentis, complexu suo, jam continentur, ut hoc labore superfedere, & disputationi meæ imponere possim.

FINEM.

FRANCIS-

CLXXXIII

FRANCISCI CLIFTON

DE DISTINCTIS

ET

CONFLUENTIBUS VARIOLIS.

Leidæ 1724.

N n n n 2

§ I.

Plurima sunt apud Autores, de ortu, causis, progressu, signis & cura variolarum. Quoad ortum; cum inter nostram victus rationem & illorum multum interest; multum inter cæli tempestates; multum inter nostros morbos & suos; & denique multum inter mechanicam nostram scientiam & suam; an Græcis primum an Ægyptiis potius cognitæ fuerint variolæ, hodie puto parum refert: quisquis enim antiquitatis licet pulcherrime gnarus, præsentem morbi cujusvis statum ignorat, pingui certe Minerva ad curationem accedet.

Omnes autem qui controversiam hanc altius trutinatam videre vellent; iique etiam qui antiquitatis morbi cognitionem curam reddere posse faciliorem putant, clarissimum J. Friend (a) consulant: scripta enim eruditorum diligentissime legit, & opinionem eorum de hoc morbo cum usitata sua elegantia accuratissime protulit.

De hisce vero ut & de causis & progressu, quomocunque inter sese discrepant autores, de signis & cura melius sibi constant. Antequam autem ulla horum habeatur ratio, pauca præmittere juvet, unde methodus hujus Dissertationis melius elucescat.

§. II.

Morbus est physicus effectus, sive status corporis viventis, in quo exercendæ actionis cujuscunque tollitur facultas (b); ergo mutatio quædam in corpore efficitur. Omnis autem mutatio fit per motum; & motus fit per leges quasdam ab excellentissimo omnium Creatore datas. Ille vero utpote cui maxima fuit ad excogitandum sapientia & ad operandum omnipotentia, quicquid egit, sapientissime egit; ergo leges per quas corpus alterum ab altero efficitur, optimæ sunt & ad effectus suos producendos omnino aptæ; effectus etiam per consequens utiles sunt, regulares, naturales & necessarii: morbus igitur si physicus effectus est, nihil habet legibus istis inconsistens; ergo simplex est, regularis, & necessarius; eademque via, qua omnes alii effectus per totum mundum, intelligendus.

Verumenimvero in philosophicis disquisitionibus modus ille, per quem diversæ rerum mutationes efficiuntur, accuratæ omnium phænomenon observationis, comparationis & mechanici ex eis ratiocinii ope, luculentissime, si potis est, percipiatur; ergo in arte medica (quæ philosophiæ nobilissima pars est) quo magis ad diversa morbi stadia & phænomena corporis in sano morbidoque statu attendimus, eo clarior apparebit mor-

N n n n 3 bus,

(a) v. Epistol. ejus de purgantibus in 2a variolarum confluentium. Febre adhibendis.
(b) v. Boerh. Institut, Art. 696.

bus, & quo clarior morbus est, eo certior sæpenumero curandi methodus.

Hinc liquet eos, qui ad accuratam morborum Συμπτωματολογίαν delineandam, quique ad justum inde ratiocinium, principiis mechanicis non figmentis cerebri insistentes penitus, deducendum, maxime sudarunt, de republica medica optime præ aliis meruisse.

Sed in hoc quem agimus morbo, eminent supra omnes (in signis saltem enarrandis) apud veteres Rhazes (c), & apud recentiores Sydenhamus: accuratissima igitur illorum scripta & præcipuis Sydenhami (ille enim, cum enarrationes omnium Rhazis usque a seculo ad illius tempora medicorum manere sint & imperfectæ, magna fane an medentium magis an ægrotantium felicitate, hoc quicquid defuit, largiter supplevit, morbique diversa & stadia & genera luculentius exposuit unus, quam alii omnes gentium omnium atque ætatum medici (d) trutinare statuo; ut, quantum possum, eliciantur causæ, propter quas tam multis medicis, usque exercitatis, in morbi hujus tractatione tam infelicitè cessit: liquido enim constat ex eruditis suis descriptionibus necnon ex quotidiana experientia, nullum esse graviozem morbum; nullum fane, in quo medici vires magis deficiunt (e).

§. III.

Hæc autem dum ea qua possum sedulitate differam; vestigia sua non tam religiose persequi libet (quod obiter moneo), quasi in arte medica ab aliis abhorretere nefarium esse duxi; aut quasi ars ipsa ita numeris omnibus absoluta esset, nihil emendari nihil adjici posset. In hac sui sententia dudum, nihil æque literarum studiis & disquisitionibus philosophicis obesse, ac nimiam erga alios observantiam.

Hæc dico, non ut labem in erudita scripta aliorum inferam: ea equidem utpote quæ ad salutem & incrementum reipublicæ medicæ conscripta erant, optime colo approboque maxime. Cum vero corpus humanum non nisi machina curiosa est ex fluidis & solidis juxta hydrostaticas mechanicæque leges summa arte fabricata; scripta illa, quatenus hisce minime constant, eatenus sæpe vaga sunt & delusoria; quatenus hisce consentanea, eatenus religiosissima observantia digna sunt. Atque hinc utinam (cum clariss. viro Jodoco Lommio (f) hodie quoque consuetudo teneret, ut quemadmodum Plato ἀγαμέτρητον καὶ ἀμυστον ab auditorio suo eliminavit; sic etiam ἀφυσιολογήτω omnis interdicator accessus ad humanæ salutis præsidem artem.

(c) v. Friend ut supra p. 90. (d) v. Boerh. Aph. sub finem cap. de variolis & Sydenh. op. omn. edit Lond. 1705. p. 517.

(f) v. Prefat. ad ejus in Celsum commentarios.

§. IV.

Præmissis his relictaque aliis (quos istiusmodi speculationes melius juvant) de ortu, causis, & progressu variolarum disquisitione, ad enarranda signa methodumque medendi inde considerandum proxime accedo.

Ratio autem morborum descriptoria a clarissimo Bellino prius instituta, cum omnes alias propter simplicitatem suam & utilitatem longè superat, observantiam meam in præsentia conciliavit: illius igitur insistentes methodo, in variolis, dico sunt.

Antecedentia.

Rigor & horror; calor admodum intensus, oculorum splendor; capitis & dorsi dolor vehemens; vomitatio; inquietudo magna; in adultis sed nunquam in infantibus ingens in sudores propensio (unde minime confluentes esse licet conjicere) dolor sub scrobiculo cordis, stupor etiam & somnolentia; atque in infantibus insultus epileptici.

In sanguine autem laxiori nonnunquam accidit, ut separationis periodus sensim atque gradatim sine insigni aliqua ægritudine transigatur, priusquam expulsio materiæ pustularum eruptione se prodatur (g).

Hæc in discretis; in confluentibus

Eadem symptomata sed atrociora; febris sc. anxietas, ægritudo, vomitatio &c. immanius sæviunt; nihilominus non ita promptè hic in sudores dissolvitur æger ac in discretis. Diarrhæa insuper nonnunquam eruptionem præcedit, & ad diem unum alterumve post illam protrahitur, quod quidem in discretis nunquam contingit (h).

In utraque specie febris a primo statim insultu ad eruptionem usque præcipue dominatur, ægrum urget nunc phrenitis nunc coma. Adolescentes porro & ætatis flore vigentes (præcipue si vino aut alio quovis liquore spirituofo se nimium impleverint) aliquando tentat urina sanguinea, aliquando licet rarius sanguis e pulmonibus ejicitur (i).

Conjuncta.

Pustularum eruptio instar morsus pulicaris per faciem primum, deinde per collum, pectus, & corpus universum. Hæc plerumque accidit in discretis 4°. ab invasionis die, nonnunquam serius aliquanto, ante illum vero rarissime: in confluentibus 3°. die, ante illum aliquando, vix unquam, post illum, nisi ob atrocius aliquod symptoma, acutissimum sc. dolorem &c.

Eruptionem sequitur in illis symptomatum antecedentium vel remissio magna vel evanescencia, sudore interim remanente: * in his autem febris & alia symptomata ad multos usque dies a pustularum eruptione ægrum discruciant (k).

Urget deinde faucium dolor; cutis tensio, calor, inflammatio; in adultis

(g) v. Sydenh. p. 96.

(h) v. p. 98.

(i) 104.

* p. 102.

(k) p. 96.

multis salivatio, nonnunquam sub primum eruptionis tempus, nonnunquam nisi post die biduove præterlapso; in infantibus aliquando diarrhæa, quæ quocumque tempore ingruit, nisi arte sistatur, singula morbi stadia decurrit (l).

Urget etiam sitis magna; dispnæa; anxietas; jactatio corporis ingens; maculæ aliquando purpureæ, mortis fere semper prænunciæ (m); in morbo vehementiori sub vesperam paroxysmus & symptomata graviora; aliquando etiam urinæ suppressio, in juvenibus præsertim, idque in statu vel declinatione discreti generis; pustularum subsidentia; superveniente insuper diarrhæa, unde ingens discrimen & anceps morbi exitus; & aliquando denique aucta cutis & pustularum inflammatio & elevatio, quæ tandem spatio 4, 5 vel 6 dierum, nonnunquam serius, in suppurationem abeunt, & in totidem ulcuscula mutantur.

Succedentia.

Fluxio puris fetidi & copiosi per totum corpus; cutis siccitas & crustatio; impedita perspiratio; alvus inconstans; febris ardens, pessimæ indolis & cum pessimis symptomatibus (n) magna corporis incontinentia; phrenitides; anginæ; deliria; dysentericæ; vomitus; apostemata varia; exesio cutis; ulcera cacoethæ ad ossa sæpe penetrantia; cancri; cicatrices sædæ; visus deprivatio; convulsiones; paralytes; phthyses & malorum ilias.

§. V.

Hæc sunt ex præcipuis phænomenis, quæ morbum hunc antecedunt, comitantur & subsequuntur: legantur alia apud accuratissimum Sydenhamum, quæ ad indicationes deducendas non minime conferunt; de quibus in suo loco.

§. VI.

Qualis sit hujus morbi essentia sive physica causa plane nescio, nec unquam fortasse intelligere potero; ultimas enim metaphysicas & primas physicas causas, medico investigare & comprehendere posse perdifficile est, ne dicam impossibile prorsus (o); nisi prius infinitam illam sapientiam, quæ omnia omnibus dedit, comprehendere potuit.

Fermentum sanguinis, materiæ variolosæ assimilationem & quicquid hujusmodi excogitarunt auctores, aliis mitto: mihi fateor sola placent phænomena; hæc enim bene observata & inter sese comparata, medicum bonum in morborum omnium curatione juvabunt melius, ni maxime fallor, quam

(l) 100, 101.

(m) 104, 321.

(n) v. Boerh. aph. art. 1400. Syden. Op. p. 518. & Rhazes de Pestilentia c. 4. & v. Boerh. Instit. art. 28. & Sydenh. op. p. 353. 354.

quam omnes omnium conjecturæ: medicus enim (juxta clariss. Celsum (p) novum quoque consilium petet, non ab rebus latentibus (istæ enim dubiæ & incertæ sunt) sed ab his quæ explorari possunt, id est evidentibus causis; addo etiam effectus. Phænomena igitur in hoc morbo observabo, & ex eis solum, quantum possum, medendi methodum deducere conabor; propterea quod omne ratiocinium utcumque elegans, utcumque mechanicum, nisi huic basi semper innititur, quo longius extenditur, eo certius decipit atque lædit (q).

Observatio I.

Imprimis notandum est, prima variolarum phænomena, illa, quæ in omni febre acuta sub ingressum ejus occurrunt, quam maxime referunt: rigor nempe & horror, calor intensus, inquietudo magna, dolores vagi & vehementes urgent &c.

I I.

In discretis, sed in adultis solum, nunquam in infantibus ingens est in sudores propensio: & in sanguine laxiori &c. vid. inter antecedentia.

In confluentibus, minor est in sudores propensio; sed graviora symptomata; & diarrhæa nonnunquam eruptionem præcedit, quod nunquam accidit in discretis.

In utraque specie, adolescentes porro &c. vid. inter antec. & utraque hæmorrhagia sub morbi initium plerumque contingit, pustulis nondum eruptentibus (r).

I I I.

Eruptionem sequitur in discretis symptomatum antecedentium vel remissio magna vel evanescencia, sudore interim remanente; in confluentibus vero febris & alia symptomata ad multos usque dies a pustularum eruptione ægrum discruciant.

In his salivatio, in adultis, nonnunquam sub primum eruptionis tempus, nonnunquam nisi post die biduove præterlapso tentat; in infantibus aliquando diarrhæa; quorum prius fere semper accidit, & ad undecimum diem manere solet, quo quidem tempore ut plurimum sponte sua desinit; posterius vero, nisi arte sistatur, singula morbi stadia decurrit.

In illis ad 8. diem sudor manet copiosus; alvus prorsus constipata est, vel saltem rarissime dejicit; cessante autem sudore, urgent statim gra-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

O o o o

viora

(p) v. Præf. ad lib. ejus primum de medicina p. 14. supra p. 20.

(r) p. 104.

(q) v. Cels. ut

viora symptomata, omnia quæ brevi post sæpenumero excipit inevitabilis mors (f).

In utrisque pustulæ nonnunquam fastigiis cedunt & derepente confidunt superveniente insuper diarrhoea, unde ægro (si adultus sit) ingens discrimen & anceps morbi exitus.

I V.

In confluentibus maxime periclitantur ægri, & plerique etiam moriuntur undecimo ab invasionis die; in discretis, octavo.

In utrisque instat postcrisin factam acuta febris, juxta antecedentium exanthematum numerum (t), methodumque medendi prægressam, aut mitior aut gravior; aliquando autem maxime ardens, pessimæ indolis, & cum pessimis symptomatibus.

§. VII.

Liquido constat, humanum corpus, dum vita salusque manent, materiem quandam per poros ejus magna copia emitte; nonnunquam sub forma halitus subtilissimi, nonnunquam sub sudoris &c. & hic sudor quo magis exercetur corpus, vel quo magis relaxatur superficies, eo copiosior fere semper effluit.

Proportionem, quam ad alia corporis excrementa, alvi sc. vesicæ &c. hæc habet materies, præclara docent accuratissima Sanctorii (u) & J. Keill (w) experimenta.

Ex illis liquet materiem hanc majorem ad ingesta corporis proportionem habere, quam ulla alia excrementa, alvi sive, vesicæ, oris &c. ergo conservatio ejus in naturali statu, hæc non excessus ejus defectusve corpus afficit proportionaliter magis, quam in ullis aliis excrementis, conservatio, excessus, defectusve.

§. VIII.

Si obstructio accidat (a quacunque causa) in canalibus corporis, per quos sanguis circulans transire consuevit, idem est ac si canales omnes pervii sint, & quantitas sanguinis quantitati, quæ per canales obstructos ante impedimentum fuisset supponitur, æqualis, addatur reliquæ (x). Sed

(f) p. 102.
cina stat. Sect. 1 Aph. 6. &c.
Aph. 6. 13. 18.
& the schol.

(t) p. 329.

(u) v. Sanctorius de medi-

(w) v. Keill. de medicina Stat. Brittan.

(x) v. Cheynes new Theory of Fevers Lemma II.

Sed in aucta quantitate augetur & motus (y).

In obstructione igitur canalium, sanguis (nisi per hæmorrhagiam vel venæsectionem vel aliter minuatur quantitas) majori quam ante obstructionem, qua data porta, velocitate movebitur; & quo major velocitas, eo clariores effectus alii, quos enumeravit Borellus (z), aliique etiam mox fusius explicandi.

Si vero obstructio accidat ab impedita perspiratione, omnes obstructionis effectus citius & certius producentur; quos ut rite explicemus, non modo obstructio ipsa consideranda est, sed obstruentis etiam materiei qualitas.

§. IX.

Materies perspirabilis (per quam intelligo non modo vaporem illum subtilissimum, qui ab ultimis (fortasse) arteriolarum fistulis in auras abit, & ad vitam animalis conservandam necessaria est (aa); nec illum etiam qui ex tota corporis superficie plus minusve sub densioris & tenacioris fluidi forma prodire solet; quicquid vero per cutis poros transit, vapor tenuis, sudor blandus, an materies illa unctuosæ sit, quam omnibus partibus subcutanæ glandulæ [tanta copia suppeditant: hæc inquam partim tenuis & partim viscida est & oleosa: & cum attractio in omni corpore, cæteris partibus, particularum soliditati proportionalis est, & cohæsiō corporum contactus quantitati respondet (bb); particulæ ejus valide cohærebunt, tarde licet ad se invicem accedent.

Hujusmodi particularum motui (sc. specifica quarum gravitas minima est (fluida omnia (ex hydrostatice patet) renitentur maxime: ergo in perspirationis obstructione, sanguis per vasa sua promovebitur ægrius (cc); sed quo magis in hac parte retardatur, eo velocius in illa qua minor est resistentia movebitur; & quo major velocitas, eo major per totum corpus calor (calor autem quo magis intenditur, eo magis subtiliores sanguinis particulæ evaporantur; unde residuus sanguis crassior fiet & minus habilis ad motum; ergo quo major velocitas eo major) & siccitas (dd), & eo sæpius in latera arteriarum impulsus. Corpus autem elasticum & hujusmodi sunt arteriæ) quo magis impingitur, eo fortius (dum integra manet elasticitas) resilit; unde particularum sanguinis divisio, calor magnus &c. cum vero superficies corporum decrescant semper in ratione duplicata, soliditates autem in imminutæ diametri triplicata, quo magis dividuntur particulæ, eo minor erit illorum gravitas; er-

O o o o 2

go

(y) v. Cheynes theory &c. p. 48.
pt. 35.

(z) v. Borelli de mot anim. p. 2.

(aa) v. Borelli ut supra p. 2 pr. 88.

(bb) v. Keills tentamina. tentam. 4.
Wainwright's Nonnat.

(cc) v. prop. 6 & 7. cum coroll. in

(dd) v. Boerh. aph. §. 689.

go per vasa tardius propellantur, sæpius occurrent, & fortius inter sese cohærebunt; unde magnus in sanguine lentor (ee) dolores vagi & vehementes; calor incertus, nunc in hac vel illa parte juxta obstructionis gradum moderatus & nunc intolerabilis; quando enim vasa plurima obturantur; vel per acrem quandam humorem valde stimulantur, in aliis summa erit velocitas; unde intensus calor, comminutio sanguinis, hæmorrhagia frequens, mictus sanguineus (ff) &c.

Hinc etiam cephalalgia graves, oculorum inflammatio, delusoria & incongrua ideæ, secretiones perturbatae, convulsiones & subsultus tendinum, debilitas ingens & tandem ipsa mors.

Quo minor est resistentia, eo major erit sanguinis velocitas; musculorum autem operationes cum cursum sanguinis in multis partibus opponunt plurimum, & cum in cranio nostro defunt musculi, hic certe maxima erit velocitas: sed quo major velocitas, eo major vasorum distractio; unde dolores magni (gg), cephalalgia graves, secretio inæqualis & denique quid non.

Ad eundem modum afficiuntur oculi: propter enim nimiam sanguinis velocitatem distrahentur vasa, frequentes erunt & inusitati in retinam impulsus; unde maligna & incerta visio, & per consequens ideæ falsa & quæ minime constant, vel quod idem est, deliria magna.

Dum hæc aguntur, sanguis, qua data porta, semper fluit, nunc in hanc nunc in illam partem & nunc in alias: in tanto igitur discrimine rerum, altera majorem quam alteræ partes habebunt quantitatem; ergo magis distendentur; & nisi antagonista partes æqualiter distendantur, (quod in tumultuaria circulatione non semper accidit) convellentur valide; unde rigor partis, impedita circulatio, & acutus dolor.

Vires ægri si tanta mentis & corporis agitatio nondum exhauferit, subsequenter deliquia & graviores obstructions; unde difficilis respiratio, tarda sanguinis circulatio, leve in arterias momentum, debilitas magna, relaxatio ingens, & tandem ad plures migratio.

§ X.

Nonnullis hujus morbi phænomenis ex effectis sanguinis circulationis impeditæ & præcipue impeditæ perspirationis explicatis, operæ fortasse pretium sit, antequam ex prædictis datis medendi methodum deducere conor, alia phænomena diligentius observare: quæ ut rectius assequamur, notandum est (quod supra memoravi *) sudorem, quo magis relaxatur superficies, eo copiosorem fere semper effluere.

Fluxus autem hujusmodi quo largior est, eo laxior reddetur cutis; unde minor erit erupturis pustulis resistentia, & per consequens minor vi-

(ee) v. Boerh. aphor. §. 1384.

(gg) v. Boerh. Aphor. §. 229.

(ff) v. Boerh. Instit. §. 383.

(*) Sect. 7.

rium prostratio. Quibus igitur cutis vel naturaliter vel arte laxa est, eis certe tutior erit variolosus morbus: sed infantibus, mulieribus & mollioribus, quam exercitatis, vicis & senibus laxior est cutis; ergo illis quam his certe tutior erit morbus (bb).

Nec hoc equidem ratiocinium ab observationibus Sydenhami discrepat; sed contra, cum eis omnino convenit.

In sanguine laxiori atque *εὐμεταβλήτω* nonnunquam accidere inquit; ut separationis periodus sensim atque gradatim sine insigni aliqua ægritudine transigatur, priusquam expulsio materiæ pustularum eruptione se prodatur (ii).

Et paulo post:

Natura sibi permessa negotium suum suo tempore exequitur, materiamque debito ordine ac via tum secernit, tum etiam expellit, ut (in junioribus præsertim, vegetisque temperamentis) nostra ope, nostris artificijs atque auxilijs non indigeat, suis viribus optime instructa, suis opibus locuples, suo denique ingenio satis edocta (kk).

Natura autem si sibi permittatur, opus suum hoc modo absolvit, viz.

Symptomata in utraque specie sub primum morbi ingressum eadem sunt; sed paulo post in discretis corripit ingens in sudores propensio, adeo ut in eos quasi dissolvatur æger; & hæc equidem per totum morbi cursum, nisi forte impediatur, durat (ll); unde magna cutis laxatio, libera sanguinis circulatio (quæ tanti est in hoc casu) facilisque pustularum eruptio.

Hæc autem adultos solum, nunquam infantes urget vel ante pustularum eruptionem vel etiam post (mm): cutis enim in illis longe tensior & dærior est quam in his; ergo nisi copiose per sudores aliove modos relaxetur, res sane in ancipiti esset; quod semper etiam in hoc genere accidit, quodcumque vel impeditur vel minuitur perspiratio.

In confluentibus minor est in sudores propensio; sed febris, anxietas, ægritudo &c. immanius sæviunt; & ad multos usque dies a pustularum eruptione ægrum discruciant: in discretis vero eruptionem sequitur symptomatum antecedentium vel remissio magna vel evanescencia, sudore interrim remanente.

Nonne hinc liquet magnum cutis relaxatæ, & copiosæ per totum corpus perspirationis emolumentum? Mihi equidem animo reputanti.

1. Discretum genus longe minus esse periculosum quam confluentem.

2. Omnia in discreto, quo sudor manat copiosus, in vado esse sæpissime; plerisque eorum qui ab hoc morbo occubere morti, die 8° illo nempe obiisse, in quo sudor vel sponte sua vel remediorum ope evanescit.

O o o o 3

3.

(bb) Boerh. aphor. §. 1381.

(ll) v. p. 97.

(ii) v. Sydenh. op. p. 96. (kk) v. p. 107.

(mm) v. 95.

3. Sudorem in confluenti minus esse copiosum; symptomata vero graviora & quæ diutius urgent: diarrhæam (quæ nunquam in discreto accidit (eruptionem præcedere, unde minor per poros cutis evacuatio *, & per consequens major cutis siccitas una cum majori sanguini resistentia; difficiliorem esse pustularum eruptionem, quam brevi post semper sequitur in adultis salivatio, & in infantibus sæpenumero diarrhæa; plerisque eorum qui moriuntur fatalem diem undecimum habere, illum nempe in quo salivatio desinit; omnem salutis spem in exanthematum paucitate stare, discrimen in eorundem multitudinæ (m); & eo minus esse discrimen, quo rariore in facie comparuerint pustulæ (oo) (nam quo magis erumpitur, eo magis cutis tenditur, & quo tenior cutis, eo major sanguini resistentia; sanguis vero semper fluet quo minor est resistentia; ergo, si facies plurimis pustulis obfusa sit, sanguis rapidissimo cursu ad cerebrum tendet, unde dolor magnus, secretio mala, & horrenda symptomata.

Et hinc licet conijcere causam, quamobrem res sæpe in lubrico est, cum plurimæ pustulæ obfideant pectus; sanguis enim ab eis admodum obstruetur, unde brevi tempore oppressio cordis, difficilis respiratio, & per consequens malorum ilias; plurima horum terribilium symptomatum nunquam vel certe raro admodum in discretis, ubi in sudores quasi dissolvitur æger; & multo feliciter infantibus aliisque etiam quibus cutis laxa est & dilatabilis, quam omnibus aliis, senibus vel adultis, quibus cutis firmior est & siccior, evenire; & denique effectus sanguinis circulationis impedite perspirationis ante explicatos (pp) mihi inquam hæc & similia animo reputanti quam clarissime demonstratur, nihil æque in hoc morbo ægrorum saluti consulere posse, ac copiosam cutis relaxationem; sive id per sudores (quos ipsa ut ajunt natura præferre & indicare videtur), sive per balnea & frictions (de quibus illico fusius) consistit.

§. XI.

Sed quid audio? . . . Bona verba! nonne clariss. Sydenhamus affirmavit, sudores non absque ingenti periculo promoveri posse?

Fateor; sed siste tandem: audi & alteram partem.

Sydenhamus dixit (qq),

Neque etiam exigo, ut in eodem loco semper jaceat, nempe ne sudores erumpant, quos ego tum rationibus supra allatis, tum ipsa experientia fretus fidenter affirmo non absque ingenti periculo promoveri posse.

Idem

(m) v. p. 321. (oo) v. p. 100. * v. Quincys Sanctorius sect. 1. Aphor. 5. 12. 13. &c. cum explan. (pp) v. Sect. IX. hujus Dissertat. (qq) v. p. 114.

Idem vero Sydenhamus nonne alibi dixit (rr) quale etiam in hac Dissertatione observavi (ff)

Sapientissimum rerum omnium conditorem statoremque universa tam exquisito ordine absolvisse, ut sicuti omnia naturæ mala ad concinnandam totius operis harmoniam egregie conspirent; ita eorum singula divino quodam artificio, propriæ essentiae quasi intertexto donantur, quo subiectum eadem mala a se amoliantur, quod in morborum quam plurimum acutorum exitu naturali satis cernitur, uti etiam in propensionibus istis, quæ tales comitantur morbos, & ad ægrum ab illa pernicio liberandum viam struant, quam ars adfert, quoties in fatuos cadit.

Sed in discreto genere, sudor manat copiosus, si natura sibi permittatur & res semper vel sæpiissime satem omni prorsus periculo vacat (tt); sudore autem cessante, omnia statim in exitium ruunt (uu).

In confluenti vero, minor est in sudores propensio, symptomata longe graviora, & nunquam non periclitatur magis, quam in altera specie in qua in sudores quasi dissolvitur æger.

Sudores igitur quos reprehendit Sydenhamus, ab illis certe, quorum ope natura sibi permittitur negotium suum absolvit, admodum discrepant. Si vero ab illis discrepant, ejusmodi sunt quæso? Dicam.

Observaverit ille.

1. Ægros qui discretis laborabant, cum satis promptè sudoribus disfluere, ac sibi omnia bona promitterent, si morbi virus per cutis poros hoc pacto amandaverint, hanc methodum diligenter ideo persecutos esse, tum remediis cardiacis intro assumptis, tum regimine calidiori adhibito; tandem vero die 8° flaccida apparuit facies & albida interstitia, licet interim rubidæ erant pustulæ, atque etiam post ægri mortem elevata.

Qui ad hunc usque diem nullo negotio manaverat sudor, jam subito suaque sponte evanescere solet, neque ullis remediis cardiacis vel etiam calidissimis revocari posset. Æger interim phrenitide corripitur &c. (ww)

2. Ægris qui confluentibus laborabant omnia ab hoc calidiori regimine deterius cessisse, quam qui discretis (xx).

Hinc puto sudores, quos evitare vel suppressere suadet, istiusmodi sunt qui a calidiori regimine excitari solent. Huc spectant plurimæ ejus sententiæ (yy), nec equidem sine summo jure: sanguis enim in hoc morbo sua sponte longe majori quam in naturali statu velocitate movetur; & quo major velocitas, eo majus in canalibus minimis semper imminet occlusionis periculum, quæ quidem ex eo validior fiet, quo vis fluxus fuerit intensior (zz). Calida autem medicamenta sanguinis velocitatem magnopere augent: ergo in omnibus morbis a nimia sanguinis ve-

lo.

(rr) v. p. 133. v. etiam cels. præf. ad lib. ejus 7. (ff) v. primam sect. 2. partem. (tt) v. p. 115. (uu) v. observ. 3. (ww) v. p. 102. (xx) v. p. 115. (yy) v. p. 103. 105. 107. 110 111. &c. (zz) v. Ebellni de motu cord. pr. 26

velocitate ortis, iisque etiam qui ideo magis periculosi redduntur, valde nocent; ergo in varioloso morbo semper vitanda sunt, utpote quæ maximum ægris periculum adferunt; idque credo non tam a quibusdam particulis ad elevationem & intumescenciam faciei necessariis eliminandis (aaa) quam a fluidis in corpore omnibus adeo commiscendis, ut secretio (quæ tanti est in œconomia animali) nequaquam rite perfici possit; unde universa corporis inquietudo & innumera mala; & hinc fortasse magna equidem facilitate explicetur ratio, miætus sanguinis vel violenta ejus pulmonibus eruptio, quid indubie mortem prænunciat ægris (bbb).

Verumenimvero fatendum est, sententiam ejus de hac re satis esse obscuram in nonnullis locis, utcumque clara sit in aliis. Sed ulterior hujus disquisitionis, ne dissertationem hanc (jamjam satis amplam) ad majorem quam convenit magnitudinem eveheret, in præsentia differenda est, postea fortasse prout suppetat occasio, renovanda.

XII.

Quoad succedentia, cum impeditæ perspirationis; absorptus puris in venas, varique ejus in diversas corporis partes delapsus (ccc), effectus sint; ex iis puto quæ superius observavi, facillime intelligantur. Nihil igitur restat denique, nisi quod ultimam hujus dissertationis partem cogitemus, illam nempe, quæ medendi methodum ex prædictis datis deducendam spectat; & hæc profecto præcipua medicinæ pars est, quia non interfit (juxta Celsum (ddd)) quid morbum faciat, sed quid tollat.

§. XIII.

Quæcumque sit physica hujus morbi causa, cum effectus sint, motus sanguinis violentus, & quarundam per totum corpus pustularum eruptio; & cum omnis salutis spes in pustularum seu exanthematum paucitate consistet; quodcumque remedium motum sanguinis violentum cohibere, & eruptiones pustulas vel penitus suppressere, vel eruptionem ipsam reddere faciliorem valet, maximo omnibus ægris variolosis emolumento necesse erit: ergo indicata sunt hæc plane duo; nempe

1. Motum sanguinis violentum cohibere: &

2. Eruptionem pustularum, si potis est, prævenire: ex his enim febris ipsa secundaria & omnia quotquot sunt succedentia mala, velut a causa proveniunt; sublata igitur causa, tollentur etiam effectus. Quod si præveniri nequit, deinde summa ope nitendum est, ut eruptio sit quam facil-

(aaa) v. p. 102. (bbb) v. p. 122. (ccc) Boeth. Aph. §. 1400. (ddd) v. Cels. præf. ad lib. 1. p. 10.

cillime expedita: Hæc enim quo minus obstruitur, eo semper minus abfumentur vires, eo semper minus ægris periculum.

§. XIV.

Vena in omni morbo secunda (inquit Bellinus (eee)), in quo aut minuenda quantitas, aut augenda velocitas sanguinis, aut refrigerandum aut humectandum aut aliquid hærens vasis dimovendum atque abripiendum, aut danda occasio particulis ex quibus sanguis componitur, ut intime dimoveantur & ipsum sanguinem mutant. Missio autem sanguinis præcipue dimovet, atque abripit e summis canaliculis capillaribus quicquid eis intime hæret, dummodo vis illius cohesionis minor sit momento velocitatis sanguinis; quod si major fuerit, missio sanguinis solum refrigerabit atque humectabit, ex quo demum fieri poterit, ut quicquid hæret summis vasis dimoveatur atque abripiatur (fff).

Convenit etiam in iis omnibus febribus, in quibus, aut ipsa ex se febris materies, aut calor qui per febrim producitur, naturæ vi & tutis aliis artis præfidiis ad naturalem statum redigi non potest. Quod si febres graviores fuerint & sine accessionibus manifestis (cujusmodi sunt variolæ febres, saltem ante eruptionem) proderit arterias etiam capillares movere per hirudines, scarificationes, fomenta, balnea, cucurbitulas siccas, & hujusmodi &c. (ggg); quorum omnium operationes præfatus medicus magna arte explicuit in propositione sua octava.

Quod si venæsectio rite celebrari nequit, substituuntur tuto frictiones, fuscipia, & quæ in prop. sua nona legantur; operationes quorum explicuit idem in tractatibus suis de stimulis & medicamentis, opere certe cedro digno.

Cum ex hisce rite (prout occasio postulet) administratis, quantitas sanguinis minuetur, & velocitas ejus æquabilior fiet; & cum ex his etiam, si quæ sint, solventur obstructions, & talis sanguini fluiditatis gradus, qualis ad secretionem varias optime convenit, conciliabitur; omnia equidem ad motum sanguinis violentum requisita producentur; ergo cohibebitur motus, vel quod idem est, prosternetur febris.

§. XV.

Pustularum eruptio (an ab humore quodam vitioso in lymphâ contento juxta clariss. Helvetium (bbb); an a sanguine solum violentissime per vasa agitato; unde distensio magna, obstructio frequens, solutio continui, nullus vel admodum parvus in materia extravasata motus, cohæ-

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

P p p p sio

(eee) v. Prop. 6. de miss. Sang. (fff) v. pr. 5. ejusd. (ggg) v. pr. 10. ejusdem. (bbb) v. Idée générale, de l'œconom. animal. & observ. sur la petite Verole.

sio varia, & tandem ille qui purulentus dicitur status) hæc inquam cutis relaxatione, sive per inunctiones sit, sive per balnea tepida frictionibus moderatis, & omnibus illis quæ perspirationem movent copiosam, si non omnino impediatur, admodum saltem facilitetur (iii); hæc enim diducunt poros, tenuia acriæque excrementa, quæ subter cutem occultantur, foras digerunt; quæ vehementius inaruerunt membra, humectant; quæ obruere, emolliunt; quæ tensa fuere, relaxant (kkk); eodemque tempore fluida attenuant, viribus interim ægri quam minime deficientibus.

Huc spectant remedia, quæ ad expellendam ex corporis superficie pestilentiam commendavit Rhazes (lll); fotus nempe ægri indumentis, & potatio aq. frigidæ; nam frigida (inquit) si paulatim absorbeatur, sudorem elicit & adjuvat foras extrudere superflua ad corporis superficiem. Inde aquam ferventem immittendo ollis puris, adhibe unam ollam ante & alteram pone, ut reducat vapor per totum corpus præter solam faciem, ut rareseat corpus, atque ita difflet superfluitas: stare autem expedit suavem aërem & frigidum. Ita sane curam ægritudinis habebimus, nec solum facile extrudentur superflua, sed etiam vires custodias; nec est invenire aliud melius & commodius hac diligentia. Expedit etiam refrigerari & calefieri aq. calida, sic Rhazes.

Huc etiam spectant, quæ hisce addidit Alfaharavius (mm); nempe fricetur corpus levi fricatione cum manibus, & panni in aq. ferventi madefacti imponantur. Et si non potest transire (pustularum sc. eruptio) absque illis, bibat patiens de aq. calida, una hora post aliam; vel coquatur in ea de Sem. Fœnic. & de Sem. Apii & bibat de ea; vel ꝑ. Fic. virid. N°. XXX. Passul. mundat. ꝑ. XXX. bulliant suaviter in aq. ꝑ. ij, donec liqueat, & postea bibat ex illa aq. patiens ꝑ. ter; & tegatur, & involvatur pannis madefactis in aq. calida.

§. X V I.

Hujusmodi plura nullo equidem negotio adjicere possem, si vel aptum duxi vel necessarium. Sed in re plane philosophica non tam quod alii dixerint aut scripserint, quam quod varia rerum inter sese comparata phænomena docent, quærendum est & observandum opinor: & si ex hisce phænomenis ad hunc modum pensatis, ratiocinium quodvis ad nostrum commodum vel aliorum deducere liceat, nobis sit & omnibus saluti.

Huic regulæ insistent, medendi methodum deducere conatus sum; metho-

(iii) v. Cels. lib. 5. c. 28. §. 15. de pust. gen.

(kkk) p. Lomm. comm. p. 19. 80. 81. 140.

(lll) v. Lib. ejus de pestil. c. 7. latine redd. p. g. valla.

(mm) v. ejus liber practice particula 3. de variolis.

thodum fateor a vulgari quidem longe diversam, nec puto injuria; in hac quippe, teste clariss. Viro (mm), nullus nisi sponte emergit: dum enim naturam ut aiunt persequi, viresque ægri refocillare incumbunt medici, velocitatem sanguinis cum medicamentis diaphoreticis tum etiam cardiacis magnopere augent; unde æger magis magisque calefcit, & ad incititas usque redactus.

Si vero relaxetur cutis, adeo ut materia perspirabilis una cum extravasata illa materia quæ in pustulas abit, facile & sine impedimento effluat, forte fortuna evanescerent pustulæ; & per consequens, omnia quæ in genere subsequuntur mala; febris nempe acuta, incontinentia magna, cæcæthe ulcera, cicatrices fœdæ, & morbosa viscera; vel saltem gradus ille caloris ad harum expulsionem promovendam accommodatissimus, quem naturalem esse debere asserit Sydenhamus (ooo); atque hujusmodi, quæ carnosarum partium temperiei convenit; quique hunc excedit aut ab eodem deficit, utrinque periculosus est; hic inquam præfata methodo facillime conciliari posset.

§. X V I I.

Notandum insuper variolis interiora corporis occupantibus rem esse in a ncipiti ægris, ut inquit Bellinus (ppp).

In confesso est eruptionem in visceribus semper esse admodum periculosam: non verò ut arguit materiem maxime contumacem, quemadmodum clariss. Vir judicasse videtur, sed ut arguit (opinor) magnam in superficie corporis resistantiam, unde motus debilis, separatio tarda, & obstructio magna; & hinc violentior ad interiora motus, major membranarum distensio, & tandem copiosa pustularum eruptio: cute autem relaxata, minor erit resistantia; unde major & copiosior ad extremitates fluxio, minor in interiora pressio, melior & tutior fluidorum circulatio.

§. X V I I I.

Juvenem novi qui paucos abhinc annos variolis confluentibus laborabat. Ab initio morbi ad tempus usque eruptionis nihil accidit inusitatum: appropinquante autem maturatione invasit febris acuta, inquietudo ingens, una cum phrenitide dira aliisque ejusmodi, adeo ut apud medicum ejus, clarum sane exercitatumque, actum sit de vita ægri.

Rebus sic stantibus, juvenis mater curam suscepit; pustulas omnes forfice secavit deterfitque sordes. Symptomata extemplo remittebant; men-

P p p p 2

(mm) v. Boerh. Aph. §. 1403.

(ooo) v. p. 109.

(ppp) v. p. 420. partis 1æ. oper. ejus Lugd. Batav. edit 1717.

te constabat æger, & brevi tempore optime convalescebat; nec foveas habet, nisi admodum paucas, easque superficiales.

In hoc casu hæc sunt maxime observanda: nempe

1. Ab ingressu morbi ad tempus usque eruptionis bene habuit.
2. Invasit febris, delirium &c. circa tempus maturationis.
3. Pustularum sectionem & expurgationem puris, placida quies & inexpectata salus subsequuta sunt.

Quomodo omnia febris symptomata absque fermenti ope venenati & spirituum animalium calore vel colluctatione (quæ apud plurimos admodum valent) secundum leges mechanicas explicari possint, ex jamjam observatis satis, puto, appareat. Reliquum est igitur, ut medendi methodum diligentius perpendamus.

§. XIX.

Curam juvenis per pustularum sectionem & expurgationem puris effecit opifex, nec equidem miror. Vires enim ægri valde erant exhaustæ, & circulatio sanguinis pondere incumbente & obstructione materiæ perspirabilis plurimum impedita; nihil igitur adeo subvenire potuit, ut ponderis diminutio ac cutis relaxatio. Hæc fortasse per pustularum sectionem melius, quam per calidam immersionem, vel ullam aliam methodum conciliari possent: quamvis enim abunde liquet, calidam immersionem relaxare cutem & perspirationem promovere, hoc tempore juvenis fortasse ante morbo succubisset, quam tanta esset relaxatio, quanta ad materiam purulentam transmittendam sufficeret. Æger autem si in aq. calida sub initium morbi vel sub pustularum eruptionis (tum enim materia extravasata tenuis est) immersionem vel potius infersionem (qqq), vel quam Rhazes & Alfaharavius observaverant methodum, una cum fitione moderata lenique unctione (rrr) usurpaverat, pustulæ forsitan evanescerent omnes, & materia (ut aiunt) morbifica per poros cutis tota esset transmissa, quam celerrime quidem a sanguine separari potuit.

Huic (aq. sc. calidæ) quæ apud omnes ad unum veteres in medicina bene audiit, an illorum hujus ac aliorum, qui nepotes suos sævissime infestant, referri debet morborum ignorantia, aliis submitto. Nihil certe in omnibus morbis cutaneis, & in omnibus aliis obstructione materiæ perspirabilis vel oriundis vel saltem auctis, æque convenit ac iterata nunc in calida nunc in frigida, prout occasio urget, immersio (fff) & dum in balneo manent (calidum volo) vel horæ spatium vel dimidiam ante immersionem horam, haustus lenis diaphoreticus si copiosus deglutatur, quicquid commodi ex tam nobili, tam placido, & tam insigni-

(qqq) Cels. lib. 2. c. 17.

(fff) v. Lomm. comm. p. 117-124.

(rrr) v. Cels. lib. 2. c. 14. p. 63.

gniter utili remedio expectare liceat, nullus dubito quin acciperent omnes.

§. XX.

Et sic tandem præcipuis hujus morbi phænomenis explicatis, methodoque medendi ex illis pariter deducta, eliciantur causæ (opinor) propter quas tam multis medicis, iisque exercitatis in hujus morbi tractatione tam infeliciter cessit [iii]. Antequam vero ad umbilicum duco dissertationem, illis primum satisfacere volo, qui fortasse ægre ferant, quod per totam hanc medendi methodum, de clarissimo Sydenhamo ne verbum quidem occurrit.

Intelligentia humana cum angustis terminis propter infinitam illam rerum in, quibus tota est varietatem circumscribitur, nihil quicquam plene aut perfecte efficere potest; unde errores sunt etiam eruditissimis viris & naturales & [absit invidia verbo] necessarij. Sed quo magis phænomena rerum attendimus, eo minus hallucinabimur: judicium enim humanum ex apparentiis rerum ipso tempore observationis nunquam non formatur; & apparentiæ ipsæ a creatoris institutis, & illa [quoad objecta] in qua sumus positione omnino pendent: ergo ingenua cogitatio omnibus est in philosophicis saltem disquisitionibus, indulgenda; utpote quæ non modo utilis est sed etiam ad veritatem attingendam necessaria.

Hisce argumentis animo persuasus, eundem modum in hac dissertatione observare studui: nimirum phænomena morbi inter sese comparavi, & quæ maximi momenti visa sunt, ea præ aliis trutinavi; & ex omnibus his ita dispositis, medendi methodum, quæ potui honestate, collegi; eamque deductam gratis tibi, B. L. qualemcumque dico; sed ne obliviscaris tandem, quod clariss. Lommius bene observavit [iiii], scrutandæ sine ambitione veritatis studio, recta dicenti fidem, errandi veniam deberi.

Mihi fateor simplex est & regularis, & quæ phænomenis morbi [unde singula indicatio ad uniuscujusque morbi curationem semper accipi debet] penitus congruit; idque adeo equidem, ut firmiter credo, variolosum morbum [si diis placet] hac methodo tractatum, utcumque gravis terribilisque fuerit, non minus tutum levemque fieri posse, quam plurimi alij, insultus quorum vix ac ne vix reformidant ægri.

Si hæc tibi æque rationalis ac mihi videtur, & tibi etiam omnino profit; sin magis placet vel Sydenhami nostri vel aliorum methodus, & alia etiam tibi æque profit: medico enim qui in theoria artis suæ bene versatus est, ad curandos morbos raro admodum deficient vires; omnibus autem inexpertis, praxis sua in optimo statu lubrica est; in contrario qualis, judicent omnes.

(iii) v. Ultimam sectionis 2æ. partem.

(iiii) v. ejus comm. p. 225.

F I N I S.

P p p p 3

M A T-

(670)

CLXXXIV.

MATTHIÆ ERNESTI BORETII
OBSERVATIONUM EXOTICARUM

SPECIMEN PRIMUM SISTENS
FAMOSAM ANGLORUM VARIOLAS
PER INOCULATIONEM EXCITANDI METHODUM

CUM EJUSDEM
PHÆNOMENIS ET SUCCESSIBUS PROUT
NEMPE IN CARCERE LONDINENSI

Neuvgate

AUCTORITATE PUBLICA IN SEX PERSONIS
CAPITE DAMNATIS FELICITER FUIT
INSTITUTA &c.

Regiomonti 1722.

Hic, quem vides, labor L. B. diu jam prodiisset, si per itinera, ubi semper aliquid novi, animus fuisset liber atque vacuus. Sed cum distractus rerum multitudine, multaque de operationis novæ eventu, ubi vis locorum, quæ invisi, fuisset quæstio, illa, quæ londini in sex sceleratis jussu regio instituta vidi, cum eorum effectibus, partim oretenus curiosis explicui, partim in scriptis ex diario meo candidus communicavi.

Et merebatur quidem argumenti dignitas, ut quod ipse per occupationes facere non potui, per amicos ulterius divulgaretur; præcipue cum ab iisdem relatum acceperim, ipseque adverterim erroneum plerorumque de tota operatione conceptum.

Fas autem erat, ut totius rei historia ad illos scriberetur, apud quos est ratiocinandi vis, & judicandi facultas; hos inter primus erat Doctissimus, solersque naturæ scrutator D. Jo. Henr. Linkius Lipsiensis, Acad. nat. curios. & reg. scient. Soc. Angl. membrum; postque magnificus & amplius D. Henrici, S. R. M. in Pruss. archiater & consil. aulicus, reliqua; postremo illustris *Societatis Litterariae Gedanensis Sodales*, viri dignitatibus, fama, virtute, ac meritis clarissimi, ad quorum exemplum par esset, ut in rebus publicis, in primis ubi academiæ habentur, viri eruditione conspicui convenirent, qui de novis inventis, illisque, quæ veneranda jam contulit antiquitas, colloquerentur, judicarent; siquidem alia ad excolendas, conservandas, & propagandas scientias vix datur via.

Sed nec defuit ampla satis hac de re dicendi occasio, ubi in patriam reverterer. Multi sane & utilitatis fiducia, & novitatis suavitate allecti, rogabant, sciscitabantur, quinam inventi hujus operandi modus, quæ phenomena, & qui successus. Horum curiositati ac expectationi honestissime ut fiat satis, id quod ante brevi ac succincto scriptionis genere proposui, jam prolixioribus verbis explanabo.

Atque primo quidem notandum, per Inoculationem variolarum intelligi, operationem chirurgicam, qua pustulæ maturæ hominis, variolis naturaliter laborantis, acicula punguntur, pusque expressum, collectum transfertur in vulnus lanceola vel acu tricuspide inflicto, quocumque in loco corporis, hominis sani, nec adhuc variolas habentis; ut contagio suscepto sanguis ejus excitetur. ac in papulas benignas abeat.

Dicitur ita *Anglis* (a) vocabulo ex horticultura desumpto; quamvis non tota pustula, sed materies saltem sub ea contenta inferatur.

Patet jam, longe alium esse scopum hujus operationis, ac sibi aliqui persuadent; inde enim homo, ex cujus variolis pus desumitur, periculo forte sequutuor semper non evadit.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

Q q q q

Initia

(a) *The Practice, the Method of Inoculating the Small Pox.*

Initia inventi hujus præclari non eruditis, sed illiteratis atque rudibus debentur. Primus equidem ejus adinventor ignoratur; hoc tamen ex annalibus clarissimum, transplantationem à 40 retro annis apud circassos, georgianos, ut & in Thessalia, aliasque orientales gentes floruisse, georgianam tandem irrepit urbem, postque Venetias. Immo secundum curiosi chirurgi *Maitland* opinionem, jam ante secula aliquot innotuit illa procedendi methodus, ast fato perit, forte quod inter humiliores duntaxat reciperetur, ac per fœminas administraretur.

Postquam vero inter præstantiores atque nobiles exerceri coepisset, statim ejus magnus rumor & in aulis imitatio. Hinc rei insolitæ in magnam Britanniam communicatio per egregios viros *D. Emanuele Timonium* & *Jacobum Pylarinum*.

Novi atis historia, quantos sibi conciliavit admitatores? Mox enim in Transfectionibus Philosoph. Angl. (b); tum in actis eruditorum lipsiensibus (c) post in ephemerid. Nat. Cur. (d), postremo in peculiaribus hinc inde editis tractatibus (e), ejus mentio & commendatio.

Ast periisset forte curiosæ observationis memoria, nisi bonitate generosæ anglorum gentis ab oblivione liberaretur. cum etenim de fausto ejus successu ab aliis Europæ nationibus dubitaretur adhuc, Anglia fuit, quæ exulem fere, ac genere humano indignam operationem in usus medicos revocaret, multisque experimentis confirmaret.

Occasionem ejus introducendæ dabant variolæ, quibus corripiebatur Serenissimi Principis de *Wales* filia princeps natu maxima. Convocabantur proinus medici regii, *D. Hans Sloane*, *D. Dawid Hamilton*, Equites ambo aurati, & *D. Ge. Steigenthal*, Consil. Aul. & Augusto Regi medicus à Latere. Consilio capto filia Princeps sanata erat. Metus maxime, ne morbus familiam principis omnem inficeret, in prophylaxeos ante communicatæ recordationem eos adegit.

Eodem fere tempore accessit aulam regiam chirurgus *Carol. Maitland*, qui omnia se vidisse, instituisseque asserbat, quæ *D. Timonius* & *Pylarinus* retulerunt, ubi cum legati Britannii ad aulam Turcicam, *Dn. Eduardi Wortley* ministris, Constantinopolin multaque Asiæ loca viderat. Illic rogabat veniam Infectionis faciendæ in hominibus ad mortem damnatis, quo constarent ejus phænomena, effectus, in loco sub climate frigidiori.

Ille

(b) No. 339. & 347. An. 1714.

(c) p. 382 seqq. Ann. 1714.

(d) Cent. V. Obs. II. 1717.

(e) The post Boy N. 5003. Harris Descriptio Inoculationis Variolarum. J. a Castro a Dissertation on the method of Inoculating the Small pox London. 1721. Tractatus hinc de nova Variolæ per Transplantationem excitandi methodo Lugd. Bat. 1721. Doctissimus *D. Abraham Vater* amicus & Fautor honoratissimus vom Blatter Belsien *Witteberge* 1721 qui auctores laudatissimi, id quod *Timonius* & *Pylarinus* ante publicavit, lingua tam latina, quam vernacula, genti suæ prolixius exposuerunt.

Ille impetrata tres fœminas, tresque mares elegerat, omnes diversæ ætatis, ac temperiei; scilicet.

Mariam North,	ætat.	36.
Annam Tompion,	—	25.
Elisab. Harrison,	—	19.
Jo. Cawhery,	—	25.
Jo. Alcock,	—	20.
Richard Evans,	—	19.

Ante operationem omnes potionem purgantem acceperunt.

Die sequenti 9. august. st. ver. aut 20. st. nov. 1721. præsentibus duobus medicis regii, aliisque doctoribus & chirurgis inter horam, 9. & 10. operatio peracta erat, modo sequenti: chirurgus sinistra manu cutim leviter prehensam, elevavit, quam dextra sua, ope lanceolæ dissecuit. Fecit autem vulnuscula cuivis subjecto tria, nempe in utroque brachio, & dextro pede, in locis, ubi fonticuli fieri solent. In vulnusculum quodvis 3 vel 4 guttas puris variolosi, quod in vasculo secum attulit, immisit; id partim putamine dimidio parvæ nucis juglandis, partim cucurbitula parva ex bractea ferri facta, textit; postremo partem affectam spleniis ligavit per aliquot horas, ne pus appositum vestibus circumpositis abraderetur.

Operatione peracta, cuivis subjecto sufficiens ptisanæ & juris carniæ quantitas concedebatur.

Primis post infectionem diebus appetitus & somnus hominibus his optime respondebant; hinc interdum corpus, ut ante, vestimentis amiciebant. Vulnerea autem inflata dolore levem causabantur, ac suppurata magnam saniei & puris copiam dabant.

Observavimus simul omnes, *Richardum Evans*, qui mense sept. anni præcedentis in eodem carcere, variolis naturaliter laboraverat, ab infectione nequiquam infectum fuisse. Vulnerea ejus reddebant nullum pus, saniem nullam, sed sexto, ab infectione, die, cicatrice pulchra circumducebantur. Ceterum sanis simillimus, a cunctis symptomatibus liber, quod experimento destinatum erat tempus, salutariter consumebat.

Die 12. Aug. st. v. vel 23. st. n. Chirurgus ante dictus *Maitland* ex Nosocomio (vulgo *Christi-Hospitahl*) recens pus variolosum in carcerem secum attulit, cumque primo introitu suos bene valere adverteret, ipseque dubius esset, an sub climate frigidiori una infectio ad expellendas variolas sufficeret? amicorum suavis alteram operationem instituit, vulnuscula faciendo à latere priorum in locis memoratis tribus. Circumstantiæ reliquæ æquales erant prioribus, nisi quod *Joanni Alcock* ob defectum materiæ unum saltem brachium incideret. *Richardum Evans* vero intantum reliquit, quod vulnerea ejus sicca & cicatricibus obduci cerneret, cum reliquorum quinque, vulnerea madida atque leviter inflammata conspiceret.

Inter 14. & 15. st. v. aut 25. & 26. st. n. omnes quinque bis inocula-

ulationem passis, horrore, doloribus dorſi & capitis corripiebantur. Sequiebantur mox calor & rubor faciei, una cum rubris maculis hinc inde per corpus sparsis.

Vidimus pariter obefam, teneram ac formosam foeminam *Mariam North*, citius infectam præ reliquis; siquidem d. 14. st. v. in ejus facie, collo atque pectore aliquot maculae prodibant, quae elevabantur parum in pustulas mox deciduas; neque enim cutis tendebatur multum, neque inflammatio cernebatur magna, sed erant papulae, quid dicam? anomala, tenui ac fluida materie repletae, moxque interiturae; etenim non nisi per horas paucas elevatae conspiciebantur, &, quod nosse jucundum, vix illis exsiccatis, aliae ejusdem indolis papulae in conspectum prodibant, pariterque decidebant. Atque haec vicissitudo observabatur ad diem 19. st. v. usque. Unicam saltem variolam cum circulo rubro, inflammatorio ad supercilia oculi dextri habebat, quae more benignarum, quinta die absolute suppurata rumpebatur.

Die 16. st. v. aut 27. st. n. cernebatur apostema in *Anna Tompion* poplite, aliudque in ejus brachio dextro.

Eodem die videbamus multas maculas per corpus *Elisabethae Harrison* dispersas, quae parum elevatae evanvere.

Observabamus simul in *Jo. Cawthery* gena sinistra latam ac flavam pustulam, quemadmodum & in ejus facie sparsae papulae conspiciebantur.

Notabamus tum temporis vulnera per insitionem secundam, facta, prima vice pus copiosum praebuisse.

Die 17. & 18. st. v. aut 28. & 29. st. n. maculae rubrae magis inflammari ac elevari incipiebant per corpus *Jo. Alcock*.

Postquam die 19. st. v. aut 30. st. n. cum amicis, *Doct. Bokelmann*, & chirurgo regio *Ablers* aegros visitassem, patuit, multas variolas, quas prius repletas vidi, partim exsiccari incepisse, partim sub squammæ tenuioris specie decidisse. *Joannis* vero *Alcock* pustulae magis ac magis maturecebant. Vulnera interim insitione facta, multo pure scatebant.

Die 21. Aug. st. v. vel 1. Sept. st. n. fluida adhuc matetres, ex vulneribus prodiiit.

Eodem tempore percepi *Joannem Alcock* abscessus suos digitis manuum lacerasse.

Multum lætati nostri aegri, cum die 23. Aug. st. v. aut 3. Sept. st. n. vulnera sua sicca ac obducta cernerent.

D. 24. st. v. ambobus juvenibus *Cawthery* & *Alcock* catharticum dabatur; foeminis vero ob menses, ante suppressos, nunc fluentes, negabatur.

Die 25. st. v. aut 5. sept. st. n. *Maria North* de doloribus colicis conquerabatur, quod corpus frigida lavaret.

Die 26. foeminis memoratis simile purgans propinabatur, ex quo dolores colici in *Maria North* extinguebantur.

D. 29.

D. 29. st. v. viris, & d. 30. ejusdem foeminis novum purgans dabatur.

Et 6. Sept. st. v. aut 17. st. n. absque stigmatibus ullis omnes sani e carcere dimittebantur; dum in experimento capeffendo quatuor hebdomades consumerentur.

Queritur jam, utrum operatio secunda die 12. st. v. instituta, eruptionem variolarum promoverit? Resp. neutiquam; *Joannis* enim *Alcock* unum saltem brachium altera vice incidebatur, attamen plures habuerat variolas quam reliqui, siquidem sexaginta numero corpus ejus occupant. Præterea notatum legimus, variolas in locis calidioribus, ut Constantinopoli ad finem septimi diei post inoculationem prodisse, (f) adeo, ut spes esset, variolas per corpora subjectorum, de quibus sermo, absque insitione altera fuisse prodituras. Falsus insuper chirurgus, se operationem secundam suavis amicum instituisse.

Multus essem, si vellem, in recensenda operationis raræ ac novæ propagatione per totum Londinam, & adjacentia loca; itemque in enumerandis effectibus ejus singularibus. Verum cum labor hic præsentis non sit instituti, alio tempore aliis, vel mihi singula edenda relinquo.

Prætermittere tamen nequeo istud experimenti genus, quod in eodem carcere instituebatur. Sumebatur turundula e gossypio, pure e pustulis punctis collecto, imbuta, atque in nares puellæ molliter intrudebatur, quæ itidem variolas accipiebat ac supra dicti ab insitione. Sed inflatio & inflammatio narium, faucium ac frontis, operationem vanam ac suspectam reddidere.

Itaque ex totius historię recensione sequentia patere existimo.

I. Inoculationem variolarum *Londini* utpote loco frigidiore, respectu regionum orientalium, institui posse.

II. Secundam operationem ad variolarum productionem nil conferre.

III. Insitionem iis, qui variolis ante naturaliter laborarunt, alias de novo neutiquam producere.

IV. Obefos citius præ reliquis insitione infici, si operationem scilicet simul sustineant.

V. Quo minorem vulnera puris copiam dant, eo plures variolas eruptere; ut exemplo *Jo. Alcock* manifestum extitit; & contra.

VI. Per inoculationem non confluentes, sed distinctas & anomalas variolas produci.

VII. Plurimas non pus densum, ut in vulgaribus, sed faniem tenuiorem continere.

VIII. Variolas ita productas, stigmata in facie nulla relinquere.

IX. Homines ante sanos, per insitionem variolas accipientes, a symptomatibus malignis, & ipsa morte immunes esse; quod non modo ex-

Q 9 9 3

(f) Vid. *Tract. hinc de nova variolas per Transplantationem excitandi methodo* p. 28. 20.

peri-

perimento in carcere capto, verum centenis aliis constitit. Mox enim plures operationem hinc inde per urbem imitari audivimus; neque ægri in carcere reconvaluerant adhuc, dum insitionem in adjacentibus londino locis excerceri per nova publica percepimus; idque ubique optimo cum successu (g); adeo, ut effectus felicissimi ratione, serenissimus princeps de Wales permotus, inoculationem in duabus filiabus principibus institui iusserit, quas restitutas, optimeque valere ex novis belgicis atque epistolis amicorum novimus.

Habes ita, L. B, totius rei factæ narrationem, quam ita accidisse, ego oculatus testis sum. Hanc si cum D. Timonii ac D. Pylarini observationibus comparas, non multum ab iis abludentem animadvertes; saltem quod in regionibus calidioribus non phlebotomo, sed acu tricuspide infligatur vulnus; nec id fiat in manuum ac pedum partibus carnosioribus, sed in metarcapis & metataris, ut & fronte in confinio capillorum mento & utraque gena.

Quod physice rimeris in tantilli veneni per vulnus immissi, operandi modum? vides ex Timonio, hoc fieri per fermentationem. Et hæc regula apud multos obtinet, & ita quidem, ut dum viro alias clarissimo Jena objicerem, ad iras commoveretur. At quantillum in his insit veritatis, exinfra dicendis colliges. Neque enim commode satis illa *rarefactio*, *spuma ascensus*, & *validus sæpe motus*, inter phænomena fermentationis conspicendus, nomine *effervescentiæ* donantur, quod hac ratione ideæ vocabulorum confundantur; liquidem ad hanc efficiendam, liquores contrarii requiruntur, ibi vero sola fermenti alicujus additio, aut mora massæ fermentandæ sufficiunt. Sed appellentur ita, probatum tum erit hujus sententiæ patronis, dari in corpore sano tales humores, qui cum invicem mixti, effervescent. Contrarium certe demonstrat curatum sanguinis, feri ejus, lymphæ, lactis, lotii, examen, quibus recentibus si addis oleum tart. per deliqu. nulla effervescentia; si horum alteri portioni indis spirit. Nitr. aut Vitriol. effervescentia nulla. Quod si hæc consideres, incipiendo ab humore, reliquos omnes continente, sanguine puta, ad lixivium omnium humorum usque, lotium, nonne tum totam doctrinam gratis excogitatam existimabis? Sed habent, quæ opponant, asserti sui viadices: sanguinem, lotium, inquit, si chemice tractantur, dare semper salem volatilem, oleosum, alcalinum; hunc vero se igne separasse aiunt; ergo erit in ipso sanguine, lotio, tale quid, quod si occurrit acido in corpore latitanti, præbeat phænomena effervescentiæ. Frustra autem hæc omnia asserta judicabis, si perpendas, igne plus excitari, quam quidem ante erat in natura. Nosti enim ex herbis insipidis fere, saponaceis, produci salem, qui magis ac magis alcalinus fit, quo majori igne tractatur; nunquam vero tibi persuadebis, hunc in planta sapore vix prædita præ-

(g) *Conf. Maitland the Account of Inoculating the Small-Pox it. An Account of the success of Inoculating the Small Pox, Halifax Apr. 3. 1722.*

extitisse. Et concedatur licet, humores per febres malignas exaltari, nunquam tamen exaltabuntur ita, ut acidis liquoribus mixti, effervescent, quin potius homo moriatur, antequam id fiat. Postremo neque adhuc evictum, dari in animali sano acidum alcali oppositum.

Nec satis commode philosophari videntur, qui omnes mutationes in corpore animali a fermentatione, proprio in sensu intelligenda, deducunt. Provocant ad panis & cerevisiæ confectionem, ubi massæ, fermentis aptis additis, in vase idoneo, ac loco calido repositæ, tument, rarefcunt, aliquando bullas emittunt, quæ sursum crepant, spumant, manifesto separationis molecularum indicio. Neque enim corpus nostrum tale vas vacuum existit, in quod cibi & potus ingerantur ad separationem futuram. Gratis hæc omnia postulantur, nisi unicum ventriculum excipias, in quo fermentationis aliquando inchoamenta, præcipue si cibi farinacei, fructus horræi, succi acidodulces, cerevisia nondum satis fermentata, deglutuntur; inde namque mox post partum ructus ventosi advertuntur. Nunquam vero totum fermentationis opus absolvitur, quod hoc intra triduum, ingestorum vero digestio intra 10. horas perficiatur; adde quod homo non fructus horræos solos, sed carnes, ova comedat, quæ natura sua sibi ipsis in calido loco, vase tepido, relicta, putrescunt, non fermentantur. Sed si cogitas insuper motum ventriculi verminosum (b); tot ictus arteriarum ventriculo ipsi atque adjacentibus partibus, diaphragmati nempe, omento, spleni, hepatis, pancreati, mesenterio, peritonæo innatarum, quia non invenies punctum, in quovis viscere, ubi non arteriæ, venæ, nervi (c); aortæ suppositæ violentas vibrationes, ne validæ digiti compressioni cedentes, quod ipse ubi vivum brutum uno impetu aperies, experieris; si consideras reciprocum motum diaphragmatis, & decem musculorum abdominalium, abdomen admodum comprimentium (d); hæc, inquam, omnia si attentus perpendis, fateberis ingesta ante mansa, saliva atque muco faucium & œsophagi permixta, prius dissolvi, antequam vero fermentationis indolem induant.

Dices: etsi te concipere putes, digestionem absque fermento in ventriculo, dein per physiologicas leges chyli per venam subclaviam, vel potius jugularem (e) ad cor sinistrum usque deventum, tetamen intelligere non posse, ex uno sanguine e corde propulso, tot & diversos humores secerni absque peculiari aliquo fermento? nec despera! numne enim tibi persuadebis naturam, quæ simplicitati studet, tot fermenta in uno animali instituisse? sed instituisset oportet, liquidem humores secreti ab

in-

(b) *Weyfer in Tract. de Cicut. Aquat. ejus primis inventor.*

(c) *Conf. Cl. Ruysch in operibus suis passim.*

(d) *Cel. Barbaeze inst. Med. p. 35 44.*

(e) *Vid. Canatii Diss. de ductu Thoracico.*

nvicem sunt distinctissimi. Tu vero mecum, attentus insimul in fabricam pulmonis admirandam, ita cogita: cruorem omnem refluxum in cor dextrum, inde per arteriam intortam, conicam, flexilem, elasticam, reprimentem, venire in pulmonem, tum per motum vesicularum ipsius pulmonis, atque elaterem aeris in quiete retenti per inspirationem, mutari in contactu particularum & in figuris harum, conteri, adeoque fluidum, redire in ventriculum cordis sinistri, tum in cor ipsum, adeoque solutum ire per aortam, & ejus omnes ramos ac ramulos forte indefinitos, sed simul contractiles; & deprehendes sanguinem ita fluentem semper existere in aliis contactibus, & ita se habere, ut sphaera nitens in punctum aliquod momento licet maximo, quæ facultate obliqua momenti cujuslibet, loco movebitur (*f*); quod enim hic facultas obliqua, hoc illic obliquitas ramulorum facit. Ulterius perpende fines vasculorum, quod soli illustri *Reyschio* amstelodamensi debemus, in diversis visceribus diversimode se habere, ita, ut in hepate, (*g*) in tenuissimos fasciculos seu penicillos abeant; in renibus, per arcus tenuissimos, visum fugientes, ejusque omnia loca decurrant (*h*) atque in glomeres contorqueantur; in liene satis diverse terminentur, (*i*) uti artificiosa impletio docet, quam tamen oculo distincte offerre non potuit; in teste humano, in innumeros ramulos, hinc in capillamenta subtilissima (*k*) desinant; in cerebro, in congeriem vasculorum (*l*) tomenti instar minutorum mollissimorum, minima vi evanescentium, resolvantur; &c. quæ omnia ubi accurate consideras, simplex secretionis opus, quod nullo fermento singulari indiget, agnosces & judicabis. En! in tribus paragraphis, de quo totum librum conscriberem, si vellem.

Quid vero? annon credes, pus per vulnera immixtum motum fermentativum excitare, qui tamdiu agat, donec partes heterogeneæ eliminentur foras, seque sub pustulis manifestent, ad modum, quo liquores fermentantes spumam evomunt, fermentationis peractæ indicium? obstant sane ante dicta. Rectius putabis, si dices: materiam variolosam per infecta vulnera communicatam, venulis subcutaneis minimis in exteriora delinentibus (*m*) absorberi, absorptam ire in venas majores ac majores, donec ad cor perveniat, & per arterias dispergatur, dum vero it & redit per aortam ad capillares arterias usque; ad has de sui substantia semper aliquid seponit, siquidem sanguis est inquinatus, (quidni magis ac magis inquinetur?) & diametro sua factus major; sequitur hinc obstructio, & motus per minima cessatio; hinc horror, frigus, per totam corporis su-

(*f*) *V. Laur. Bellini in Opusc. ad Pitcaru. prop. 32.*

(*g*) *Reysch. Thes. Anat. 1. p. 30. 31.*

(*h*) *Reysch. Thes. 10. p. 35. 36. 37. 38.*

(*i*) *Idem Thes. 2. p. 38.*

(*k*) *Idem Thes. 4. T. 1.*

(*l*) *Idem Thes. 10. p. 20. Item Tb. 1. Tab. 4. f. 3.*

(*m*) *Eustach. Tab. 22. 25. bellini de Balneis.*

perficiem, pro ratione ætatis, temperie; 1, 4, 5, 7, post operationem die, proveniens. At dum in transitu impeditur cruor, novus interim per Systolen cordis appellatur, fit globulorum ejus magnus atritus, hinc calor; eodem momento sanguis ob obstaculum, urgente canale elastico, contractili, deflectitur, vasa lateralia in addita jam quantitate petit, quæ ingredi nequit, quin ea dilatet summo opere; hac dilatatione augetur simul vis laterum, canalium contractilium, & ita motus oscillatorius evadit vehementior; hinc sanguinis cursus velocior; ergo velocior cordis contractio; inde febris cum suis symptomatibus; (*n*) quæ omnia eo sunt mitiora, quo pus immixtum est blandius. Durat motus febrilis, donec vascula distenta rumpantur, liquores suos sub epidermide effundunt, solvunt, solida tenera atterunt, solvunt, fluidis miscent, in unum similem, subalbium tenuem humorem, qui teneram epidermidem elevat; inde papulæ.

Satis me jam dixisse arbitror, de nova ac curiosa variolas per inoculationem excitandi methodo, atque effectibus ejus; de ejus origine, progressu; ut & puris variolosi per vulnus immixti in corpus sanum agendi modo; superest ut occurram objectionibus mihi jam hinc inde locorum contra totam operationem motis; quæ singula duobus commode argumentis comprehenduntur: Scilicet, quod operator hac procedendi ratione injurius evadat & in Deum, & in proximum; in Deum, quod ejus sit pœna, quam præterfugere, aut molimine ullo retrahere velle, nefas existat & impium: in proximum, quod homine christiano indignum sit, morbum inducere homini, qui forte per ætatem omnem salvus vixisset.

Ad primum quod attinet, respondetur, neutiquam expressis exstare verbis in sacris bibliis, Deum optimum ac adorandum variolas ut pœnam generi humano decrevisse; secus iniquus esset omnis, qui medicum vocaret, ut pœnam a Deo impositam, de se vel suis arceret; quod tamen quotidie fieri observamus. Absit, ut hæc de bonitate sanctissimi Numinis cogites, quin potius illud cuncta remedia creasse, permisisse, hominesque excitasse credas, qui iis pii ac devoti, saluti proximi prospiciant.

Alteri argumento ita obvieniendum puto: non tolli leges humanitatis, atque amoris christiani. Si dato morbo levi, periculo longe majori evadat proximus; quin potius eandem firmari atque stabiliri. Atqui per totam vitam videmus medicos propinare cathartica, vomitoria in futuram præsertationem; ex quibus tamen homo debilis fit, sitit, languet, laborat.

Inquies, adesse exempla hominum, qui ad octogenarium annum usque ab omnibus variolis liberi, placide obierunt. Esto! at numne securus pronunciabis, hunc vel illum ætate licet conspicuum, a contagio varioloso fore prorsus immunem? quod si ergo ita asserere non audeas, nonne ratum

Disp. Medico-Pract. Tom. V.

R r r r

exif-

(*n*) *Boerhaave A Treatise of the virtue and Energy of Medicines. London 1720. It. auctor libr: a Dissertation on the method of inoculating the Small-Pox, with original Remarks on the several Authors.*

existimabis, amico, inprimis si grassatur epidemia, excitare variolas, tempore & tibi & illi opportuno, certus de effectu salutari?

Dices: mortem inopinatam filii generosissimi comitis de Sunderland, qui ex inoculatione, confluentibus correptus, occubuit, omnes pollicitationes eludere. Sed nondum asseris, num pie mortuus contagio aëre forte suscepto ceciderit æger; aut alio morbo tenaci, latente, lento laboraverit, ante quam operatio institueretur. Secus neque ignarus es, addidisse *Timonium* & *Phylarion* viros fide dignissimos, aliquem mox post operationem ex atrabili temperamento, neglecta corporis expiatione: alium marasmo interiisse (o); cujus tamen transplantatio causa esse nequit.

Tandem vel ideo totum negotium improbabis, quod metuas, inoculatos posterioribus temporibus, novis variolis obnoxios futuros. Sed similes nosti, esse homines, qui bis vel ter variolis naturaliter laborarunt. Scire amplius juvabit, adesse jam exemplum, quo innotuit, contagium per transplantationem fuscitatum & superatum, novam labem haud admittere; siquidem foemina ex supra nominatis jussu *Maitlandi* puero varioloso præposita, variolas de novo neutiquam accepit, etsi unum cum illo intraverit lectum, eumque sibi habuerit commendatissimum. Erat præterea mihi amicus, ubi Lugduni adhuc morabar, Antonius le Duc, natione constantinopolitanus, qui passus semel inoculationem puer, post adultior factus Italiam, Austriam &c. vidit: in quo itinere sæpe ædes ipsi inhabitandæ erant, ubi variolosi; tamen semper ab omni contagio liber, lætus undique discessit. Itaque innocentissimam operationem communis utilitatis causa commendandam & recipiendam existimo.

(o) *Traët. bin. nov. Variol. per Transpl. excit. metodo p. 14. 31.*

THOMÆ

CLXXXV.

THOMÆ FREWEN

DE

INSITIONE VARIOLARUM.

Trajecti 17 Julii 1755.

R E E E

P R Æ F A T I O.

A Tempore, quo Cl. Maitland artem inoculandi variolas induxit, in variis Magna Britanniae partibus ipsius praxis instituta fuit. Verum est, in initio novi hujus inventi multos contrariantes, ipsique adversantes extitisse; nihilominus statim alii doctissimi fuere medici, inter quos eminent Doct. Jurin, Fuller, & Mead, qui hanc artem ita defenderunt & firmarunt, ut nunc extra omnem dubitationis aleam posita sit. Præcipue si observamus, felicem in curando successum, bene stabilitam theoriam, immediate subsequutam esse. Qui felix successus me quoque tenui mea in praxi per varios annos concomitans, levem mihi dat expectationem, observationes meas ventilandas, orbi literato in solempni hac occasione non fore ingratas, imprimis quum celebris hujus Academia mos & consuetudo optima, specimen aliquod diligentia vel eruditionis, ad summos in arte honores rite consequendos, requirat. Quare observationes meas, hæctenus factas, simplicissimo, non prout vellem, sed prout possum, modo proponam.

METHOD
EX

CLXXXV.
 THOMAS FRENCH
 DE
 INSITIOE VARIOLARUM.

Triginti 17 Julii 1772

Refr

Methodus inferendi variolas per triginta quatuor annos in Magna Britannia jam dum usitata fuit. Quæ diuturna & constans praxis cui libet facile ostendit, medelæ hujus partem theoreticam tam bene probatam & fulcitam esse, ut merito actum denuo ageremus, si multi & copiosi circa hanc partem esse vellemus. Referre curiosos liceat ad plurimos, qui accurate & subtiliter de hac re egerunt, auctores. Spatio quoque & tempori parcere liceat, in danda definitione & divisione variolarum consumendo. Pro varia ipsarum natura, sufficiat & id nobis, quod vere ab omnibus supponitur, variolas originem suam deducere ex pestilenti aliquo veneno latente atque sanguini inhabitante, quod, quamprimum externa aliqua causa evidenti, vel ex certa aeris coelique constitutione commoveretur, in his citius, in illis serius, erumpit: experientia quoque, optima magistra, discimus, feliciorum eos sortiri eventum, qui ab ineunte statim ætate morbo hoc inevitabili afficiuntur; rarissima enim est avis, ut quis maturus & ætate proventus benigne a fatali hoc morbo excipiat, unde manifesto apparet, materiam hanc venenatam quotidie cum ætate increfcere, seque copiosius per sanguinem difundere, cutem quoque multo durioribus eruptionibus externis, ad pustulas & ulcerationes necessariis, sine prævia præparatione locum difficiliter vel iusto tardius dare.

Aliis quoque seculis notio & opinio adeptorum nostrorum philosophorum reservata maneat, qui nimia subtilitate arcanum se invenisse existimant, & palam profitentur, causam non tantum variolarum, sed aliorum quoque morborum sitam esse in ovulis infectorum vel animalculorum, quæ se recondant in crinibus porisque corporis humani, seque tali modo propagent & materiam morbosam dispergant; cum enim sensus nostri fallant, & hoc nostro seculo idonea nondum habeamus adminicula, quibus ovula ista clare & perspicue detegamus, merito sequentibus seculis hæc opinio relinquatur, quæ idoneis instrumentis & adminiculis inventum hoc confirmet atque clara in luce collocet. Potius in his subsistamus, potestates naturæ verasque causas omnium rerum nimium esse difficiles & abstrusas, quam ut a quoquam mortali resolvantur, summumque Numen id potius sibi reservasse.

Difficultates satis nodosæ nobis se offerunt in rerum effectu, etiam ibi, ubi per sensus clare res discernere & distinguere valemus, exemplo sit venenum istud variolarum quod non nisi semel in quolibet mortali per totum vitæ cursum semet exferat. Idemque patet, si perpendamus, quomodo variæ variolarum species, quæ nullo modo ex materia infectrice & venenata oriuntur, quum eam semper esse eandem contestatum sit, sed potius ex diverso hominum temperamento originem suam deducunt,

cunt, quomodo, inquam, diversæ illæ species ex una eademque materia diversis in subjectis oriuntur.

Omne id, quod clare demonstrare possumus, in eo consistit, quod materia infectrix, per incisionem applicata, sit instar olei igni adfusi, & producat talem variolarum speciem, qualem fomes morbi in corpore infecto in se continet; quæ quoque cognitio nobis sufficere potest, quum hinc necessarias cautelas adhibere possumus, ad corpora, quibus inferendæ sunt variolæ, iusto modo præparanda, & idonea curationi reddenda.

Hæc sunt quæ præmittere necessarium duximus, antequam ad methodum operationis, & curationis hujus morbi procedamus. Operatio tam simplex & plana est, atque a viris doctis toties jamdum descripta, ut & hoc negotio superfedere possimus, introductionis tamen causam hanc operationem, quanta possumus brevitate, addemus.

Nullius videtur esse consequentiæ, in qua corporis parte incisio fiat; quum applicatio materiæ ulcerosæ in qualibet corporis parte eundem producat effectum, locus tamen præprimis aptus in brachio esse videtur in divisione muscutorum, ubi cauteria præscribuntur, quæ incisiones ad effluxionem instar cauteriorum apertæ per aliquot tempus conservari possunt ope pisorum, emplastrorum adhaerentium, & ligamentorum.

Incisiones debent esse leves, earumque longitudo instar orificii in venæsectione, cui orificio parva puris copia in linteo molli magnitudine pili minoris, applicato emplastro communi, ingerenda, & ligamentis annectenda est. Spatio autem viginti quatuor horarum linteum istud molle tolli potest, & vulnus communi emplastro semel bisve qualibet die, vel & sæpius pro rerum circumstantia, religari.

Quantitas puris nihil denique ad rem facit, dum minima guttulæ pars linteo applicata sufficit, ac voto respondet. Experientia quoque convictus sum nihil interesse, a quam variolarum specie puris illius minima quantitas sit desumpta: novi enim viginti & unum, quibus eadem die pus malignarum variolarum inferebatur, quique omnes tam propitio modo variolis affecti erant, licet is, a quo pus desumptum erat, ipse moreretur, ac sic pus variolarum benignarum adhibitum fuisset. Confirmatur itaque doctiss. Doctoris Mead sententia, quando dicit *de variolis & morbilis p. 84. pus mea opinione refert in quale corpus infundatur, quam de quali existimatur pestilentia virus.* Anni partes & tempora aliis præferenda esse, nemo dubitabit, atque ipse expertus sum tempestatem molliorem, aëremque temperatum, multum conferre ad morbi hujus faciliorem proventum & exitum.

Materia purulenta, quæ in corpus sanum ab infecto transfertur, tum colligenda est, quum ad suppurationem atque maturitatem pervenerit; licet interdum pus nondum maturum, sed plane limpidum, & aquosum, eodem cum effectu adhibuerim, hac sola cum differentia, ut tardius

dius sanguinem vel corpus affecerit, quam maturum fecit. Die autem decimo septimo vel octavo pus satis consistens & maturum a corpore inoculato comparari potest.

Quamdiu autem materia purulenta scopo inservire possit, nondum penitus expertus fui: certum interim est, eam tamdiu scopo respondere, quam diu consistentiam suam in pustulis retinet; partem puris semel e pustula pedis applicandam sumsi, materia jamdum in superiore corporis parte per aliquot dies penitus exsiccata, quæ affectum eundem ut alias protulit; sæpius quoque, cum variolæ rariores fuerant, quam ut materiam prospicerent purulentam, bono cum successu excretionem incisio- nis deservescente jam morbo adhibui; fateri tamen debeo, me semel in experimento instituendo deceptum fuisse, cum scilicet, variolis jamdum per octo decemve dies exsiccatis & sanatis, excretionis copiose affluentis partem adhibere voluerim; isto enim a tempore, uti suppono, venenum suum penitus jamdum amiserat; cum interim hic homo inter sex alios eadem in domo decumberet, naturali & ordinaria via variolis afficiebatur; qui eventus me penitus convincit, hos etiam variolarum insitione correptos, in quibus levia admodum morbi symptomata comparebant, quique nullas plane pustulas externa in cute habebant, nullò amplius subesse periculo, ut morbum hunc altera vice recipiant; circumstantiæ enim nullum relinquunt dubium, hunc hominem, inter inoculatos decumbentem, naturali ab iis via infectum fuisse.

Materia quoque purulenta in linteolo diutius conservari potest, venenatam enim & infectricem suam naturam non adeo propere deponit, quod penitus constabit ex relatione Dni Dutton, chirurgi, qui, ut mihi referebat, inopinato variolas fæminæ cuidam inferebat venæ sectione; eodem nempe phlebotomo, quo ante novem dies pustulam puris colligendi causa secabat, non bene deterfo nec penitus mundato, venæ sectionem instituebat; ad quam fæminam duabus ab illinc diebus vocatus, vulneris orificium minime clausum, sed induratum & inflammatum, simili plane modo ut incisiones post inoculationem apparent, invenerat, symptomata quoque variolarum ordinaria paulo post accedebant, quæ demum ipsæ variolæ admodum benignæ subsequerentur, orificium vulneris postea, sublato veneno, naturali modo sanabatur. Sexta ab inoculatione die intensio ruboris in facie, rutilusque color aliæque symptomata communia oriuntur, quæ quotidie crescunt, donec in morbo ipso eventum suum fortiuntur per eruptiones, ut plurimum nona die, interdum quoque citius vel sæpius pro variis vel temperamenti vel tempestatis aerisque circumstantiis. Tres quatuorve dies complect productionem pustularum in cutis superficie, quæ quotidie crescunt, usque dum ad maturitatem sub colore flavo & purulento intra octiduum perveniant; a quo tempore exarescere, squamasque formare incipiunt,

quæ parvo temporis spatio decidunt, relictis parvis minimeque profundis vestigiis. Talem simplicissima & benigna variolarum species, qualis fere semper in inoculatione obtinet, eventum sortitur.

In omnibus symptomatibus necessaria adhibenda est cura atque cautela, quo natura, auxilio diluentium, ita operetur, ut semper facit, nisi perversus usus & iniquus tractandi modus præcedat. In acerbis capitis doloribus delirio commixtis &c. ex constipatione præcipue ortis, plerumque leve clysterium ordinavi bono cum successu, si vero id minus voto responderit; venæ sectionem in brachio, quæ pustularum expulsionem accelerat, institui; sæpe quoque hæmorrhagia narium, optimum medelæ naturalis signum, venæ sectionem prævertebat. In ventriculo autem perturbato & gravi humorum superfluatorum sarcina onusto, quos vomitu expellere ocyus nititur, oleum cum pleno aquæ tepidæ haustu suffecerint; emetica enim lenia, mitia, & temperata, maxime naturæ conatibus auxiliantur. Nunquam propinentur in hoc morbo, ut monet Doct. Harris, dissert. p. 40. *Emetica fortia, vehementia, violenta, que conturbant corpus inflammatum, quæ amplius incendunt, quæ nixus vomendi nimis intendunt, quæ naturam horride perturbant, & sorsum ad caput humores inflammatos attrahunt, atque ea ratione incendium febrile reduplicant aut triplicant.* Diarrhæa raro vel nunquam restringenda vel cohibenda est. In gutturis raucedine & infectione nihil præter sæpius repetitum aquæ frigidæ haustum cum succo citri mali mixtum requiritur. Dysuria lenitur clysterio molli, copioso emulsionum dosi, cum sal. prunel. vel nitro purificato. In infantibus convulsiones, quæ nihilominus benignarum variolarum omina sunt, per epispastica refrenentur. Æqualis quoque calor per omne tempus, quo pustulæ erumpunt, summopere necessarius est. Ab omnibus denique delassationibus, quantum pote, abstinendum est. Cum ægrotans in morbi culmine forsan dormire & quiescere nequeat, Diacodium vel tinct. Thebaic. prout id occasio offert, dari poterit. Quantum porro a cibis solidioribus abstinendum sit, non est quod moneam. Cibi quoque quales sint, leniores & ad concoquendum faciliores, facile a quolibet artis perito præscribi poterunt. Propotum aquam limpidam puram vel tosto pane mullam omnibus aliis liquoribus præfero, experientia enim in hoc quoque meam confirmavit opinionem, vigesima enim quarta die mensis decembris anni 1746. propriis duobus infantibus variolas inveni, quorum maximus natu, tum nondum sextum annum excedens, numerosissima variolarum copia, inter duodecim eadem die inoculatos, afficiebatur, atque licet pustulæ primo exortu minimæ & male ominantes apparuerint, attamen copiosa dilutione aquæ frigidæ (quam etiam solummodo bibebat) in tali statu temperato & quieto semet continebat, absque ulla gutturis afflictione vel difficili symptomate, ut sine ulla alia medicina, pustularum complectionem corrigeret & ad maturitatem summa cum perfectione produceret, quod

quod soli aquæ frigidæ tribuo, ut quæ ipsum vegetum semperque resectum conservabat, atque naturam minime, ut sæpe medicamentis, aliisque liquoribus sit, disturbabat.

Quæ hæcenus protuli, de iis tantum intelligenda sunt, qui vitam suam modice & medice transegerunt; alii enim qui intemperantiæ in cibo potuque indulserunt ac eam adoptarunt, adeo sunt alterati atque immutati, ut nullum regimen, quam intemperantiam ipsam, admittere possint.

In confluentibus autem variolis, quæ tamen raro admodum methodo inferendi applicata apparent, febris multo malignior eruptionem comitatur, pustulæ tenues planæ & pessimæ conditionis oriuntur, neque unquam ad suppurationem istam benigniorem reduci possunt, ita ut harum successus magna ex parte dependeat a tumefactione capitis, faciei, aliarumque partium, cui occurritur larga liquorum diluentium dosi; attamen cum hoc genus summopere sit inflammatorium, venæ sectiones crebrius repetitæ & copiosiores instituendæ sunt, quo lentor sanguinis alias, per venas diffundens, totamque sanguinis massam contaminans, e medio tollatur. Alvi quoque excretio per lenientia promovenda est. Etiam sal prunel. & nitr. purific. frequentesque emulsionis haustus adhibiti multum profunt. Sin autem urgeant vomitiones & nausea pulveres & mistura subsequens egregium præstabit effectum.

℞. Pul. e chel. cancr. comp. ℥ij.
ol. nuc. mosch. gutt. vj. m.

pro iv. vel vj. dosibus. Et detur tertia vel quarta quaque hora cum cochl. iij. vel iv. sequentis misturæ.

℞. Aq. alexit. simpl. ℥iv.
— Nuc. Mosch.
Syr. Limon. aa ℥iβ.
Sal. Absinth. ℥ij. m.

Incremento hoc morbo, opiata interdum magnopere conveniunt, ad sanguinis ardorem & effervescentiam restinguendam, hac tamen cautela, ut, delirio exinde orto, omittantur; ipsorumque effectus deducatur per clysterium, vel medicamenta purgantia leviora.

Die septima vel octava variolarum, capite summopere affecto, epispastica mirum conveniunt; eorum autem effluxus ad suppurationis adventum usque continuandus est, quæ suppuratio raro ante duodecimam vel decimam tertiam oritur diem.

Salivatio, quæ interdum eruptionem statim subsequitur, interdum bi-

duo vel triduo post eam demum succedit, continua potatione pectoralium apozematum & emulsionum cum nitro producenda est.

Inprimis vero ventris purgatio sæpius repetita per totam morbi periodum convenit, at leni tamen medicamento uti oportet, cujusmodi est *infusio senæ*, *adjecta manna* aut *manna sola*, quæ usum opiatorum impedit & molesta accidentia prævertit; quantum hujusmodi methodus curandi succurrat, sequens exemplum indicabit.

Robustissimus quidam juvenis quem modo adeo terribili infestaverunt variolæ *confluentes*, quinta die adeo furebat, ut lecto contineri non poterit. Cum alvi exonerationem per aliquot dies non habuerit, dedi ipsi sex drachmas salis mirabilis Glauberi in jusculo avenaceo dissoluti; quæ, præter expectationem, alvum ejus decem ad minimum vicibus duxerunt, quo facto per aliquot noctes egregie & placide quievit, crebra quoque repetitio drachmatis unius vel duarum qualibet vice alvi sui ductum & minctionem quotidie promovebant, undecima demum die sub nocte tumefactio capitis & faciei adeo increfcebat, ut necessarium videretur vesicatoria applicare, ut tensionibus occurreretur salia quoque eadem nocte pro more dabantur; proxima die versus vesperam in incipite materia apparebat, unde crisin appropinquantem concludebam, tumores circa collum & guttur ejus ea nocte admodum increfcebant, & quoniam admodum erat inquietus, somnum ejus forti anodyno arcessivi; proxima die pus majori copia effluebat, quare spe felicis successus mihi adulabari. Tensiones interim eadem manebant, imo magis circa collum, guttur, aliasve corporis partes intumescabant, ac plane irrequietus discumbebat; quare anodyni reiterationem instituebam, & sic quietam satis noctem ipsi procurabam; hoc tempore superficies capitis & faciei indurescebat, crustaque continua obducebatur, quæ nonnullis locis rumpebatur, atque prodigiosam puris copiam protrudebat odori tam gravi, ut in cubiculo morari nemo ex domesticis sustineret, quam materiam linteis mollioribus sæpius detergens, alvumque ejus reiteratis vicibus ciens, ita auxiliante summo numine lecto fatali liberatus successivis purgationibus, quantum ferre poterat, vires suas gradatim recuperabat. Notandum autem est, hunc juvenem ex communi infectione, non vero inoculatione, hoc morbo afflictum fuisse.

Naturæ infirmitatibus, durante hoc morbo, assistendum est medicamentis cordialibus, ut *confect. Raleigh cardiacæ*, *Solabilibus* &c. ut & largis liquorum leniorum dosibus; tempore enim quo cordialia corroborant, diluentia materiam morbosam in pustulas protrudunt.

In gutture affecto *gargarismata* emollientia & detergentia adhibenda sunt, liberatis porro usibus chismatum pro rerum circumstantia necessarius erit.

Declinante hoc morbo medicamenta lenia & solventia quotidie vel omnino biduo dari poterunt, si natura ipsa eorum necessitatem non prævertit;

tum enim purgationes differendæ sunt, usque dum ægrotans vires majores recuperaverit.

Oleum amygdalarum dulcium, vel aliud dulcis olei genus, exarescentibus pustulis, squamas admodum mollit ac citius tollit. Apostematum, quæ interdum post variolas oriuntur, suppuratio brevi tempore sine difficultate promovetur, atque facta ope Phlebotomi sectione, linteo sicco cum emplastro communi applicato curantur. Interdum quoque, antequam suppurarunt, incisionem institui, atque emissio sanguine biduo vel triduo curavi absque ulla repullulatione.

Isti denique parti, ubi ad inferendum incisio facta est, quam primum symptomata apparent, cura nostra quotidie adhibenda est, ad crustæ separationem accelerandam, & excretionem proprio & idoneo tempore promovendam; tali enim modo naturæ, sub continuo effluxu, magnopere succurritur ad pus eliciendum, quod proprio instinctu recessum petit istum, per quem venenum primo communicatum fuit. Summa hinc quoque theoriæ perspicuitas in arte inferendi apparet, quod levis ista incisionum sanationem non admittat, priusquam totus morbus penitus extinctus fuerit.

Hic nunc vela contrahere possem, nisi levis monitiuncula restaret circa medicinale aliquod regimen ante operationem & curæ institutionem necessarium. Differt autem istud pro ætatis ratione, corporis habitu, & aliis ægrotaturi circumstantiis: in plethorico venæ sectio, vomitio, &c. semper sunt commendandæ, in tenuiori constitutione infusio corticis Peruviani lenior post vomitionem & purgationem benigniorem magnopere confert. Robustioribus complectione Æthiopem mineralem vel cinnabarem post venæsectionem fortioremque purgationem, una cum lactis usu per quatuor vel sex hebdomates ante operationem bono cum successu præscripsi. In valetudinariis porro, pro variis valetudinis circumstantiis, curæ & cautelæ necessariæ sunt præmittendæ. Radices Ipecacoannæ ad vomitus ciendos omnibus aliis medicamentis præfero; ad alvos ciendas varia pro temporis constitutionisque circumstantia conducunt. In robustioribus, ubi vel vermes vel alias suspicabar impuritates, hæc pulveris mixtura nunquam expectationem meam fefellit.

℞. Pulv. rad. Jalap. p. iij.

Cinnab. nativ.

Calomel. singulorum p. i. m.

Duo hujus pulveris scrupuli in infirmioribus & grana 50 in robustioribus suffecerint, in delicatioribus vero purgationes leniores per rheum vel infus: sennæ cum sale Glauberi præfero.

In omnibus ægrotantibus cibi potusque fortioris abstinentiam omnimodo suasi, purgationes quoque longo tempore ab operatione ipsa institui, quo corpus, infectionis tempore, pleno & pacato in statu sit, & ita continetur per regulares corporis motus tempus stratis incubandi, somnumque capiendi & surgendi exactum, usque ad ipsum variolarum abortum.

Hæc sunt, quæ pro inferendis variolis proferre potui, & ad earum curationem diuturna praxi necessarium deprehendi. Non est, quod excurram in orationem longiorem, qua demonstrem, quantum hæc methodus inferendi variolas modo & infectioni naturali præponenda sit, & ad generis humani conservationem, primum omnium actionum medicarum scopum, conducat; ipse enim morbum hunc sexcentis & pluribus inveni, & non nisi quatuor ex omnibus his vitam cum morte commutarunt, quorum letho alias assignare probatas causas non foret difficile, si temporis spatium id permetteret vel animus nondum esset manum de tabula trahere, finemque exegefi imponere.

F I N I S.

2 2 2 2 2

JOAN.

CLXXXVI.

JOAN. NICOL. MILLIN

DE LA COURVEAULT

ET

PETR. JOS. MORISOT DES LANDES

AUCTORIS

THESIS IN HÆC VERBA

Ergo Parisinis variolarum inoculatio.

Parisii 13. Novemb. 1757.

L
DESINET-NE tandem in urbe vastissima luctum spargere & horrendos timores, variolarum populabunda lues? Ita- ne vero mollius & mitius, sub artis imperio, sua tempora peraget morbus, qui universos cujuscunque ætatis mortales, fatali quadam necessitate, involvit, qui decimam generis humani partem demerit, quo periculosius ægrotant magnarum urbium incolæ? Ut mali ferociam retunderet, intentatum nihil reliquit conservatrix illa humanæ incolumitatis Medicina. Compertum est variolas unum quidem esse sui generis morbum, sed tam diversorum symptomatum feracem, tam multiformem in variis suis speciebus, quam in diversis ejusdem speciei periodis. Hinc excogitatum uni morbo diversum Medicinæ genus. Hominum millia ab orco & ab omni variolarum consecutaneo malo vindicarunt rationales Medici, quibus, ex Hippocratis præscripto (a), non communia duntaxat in morbis, sed propria intueri solemne est. Sed quis inficias eat varias, pro varia morbi facie atque indole, adornatas methodos, malo devincendo impares sæpe sæpius fuisse inventas (b)? Si certa est variolas curandi methodus, dicas velim cur, morbo Parisiis desæviente, metus acer omnes invaserit? Cur ne contagia mala lædant, tam anxie caveant Parisini? Nonne sæpius quam in quolibet morbo, præter omnium expectationem, Medicum ipsum fallente prognosi, ægrotans ex improvise de medio tollitur? Nonne frequentius huc tota recidit medentis industria, ut Celsò jubenti (c) *anceps potius experiri remedium quam nullum*, obsequatur? Confluunt, heu! nimio opere Parisiis variolæ & ægros necant suppurationis stadio, licet præcesserint e brachio, e saphæna sanguinis detractiones, licet vomitoriis & purgantibus, non una vice, corpus versum sit. In purpureis variolis mali vis effera, potentior arte, antiphlogisticam & antisepticam ridet therapeutiam. In illis quæ sunt de crystallinarum familia, plerumque dolent Medici irrita inveniri cardiaca, narcotica, cuti applicata vesicantia, & alia exquisitissimi artificii remedia. Num istud Medicos confiteri pudeat, quasi artis inde vilesceret opera? Ad sanationem portio quædam inter naturæ vires, artis auxilia, atque lædentes causas intercedere perpetuo debet: hac sublata penitus, optimam medendi methodum inanem esse nihil mirum. Hæc cum probe sensisset Celeberrimus Boerhaavius (d), *aliquid in ordine medendi desiderari hactenus de variolis concludebat: ratus interim variolosum (e) stimulum auferri posse*

(a) Epidem. lib. 1. Character, Tom. 9. p. 89.

(b) Quæst. Med. An variolas inoculare nefas? Præside M. Claudio de la Vigne de Frescheville, anno 1723. §. III.

(c) De Medic. lib. 2. c. 10. pag. 79.

(d) De cognof. & curand. morb. Aphor. §. 1379.

(e) lb. §. 1389.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

posse correctione per specifica, vel methodo universali antiphlogistica. At utraque methodus, verecundus dico, haud tuta est, nec natura consona. Abunde hæc remedia catenas tantum neectere videntur hosti non victo, nec a spontanearum variolarum novo insultu immunitatem præstant. Medicorum igitur industria, hæc nostra ætate, aliorum sese convertere coepit, ut aptiora invenirent huic pesti debellandæ auxilia.

Ab eo tempore, quo caput exerere coeperunt (f) in Europa variolæ, hæc assidua docuit observatio, 1. Universi cujusque ætatis mortales, trigesimo forsitan excepto, variolis corripuntur. Nec contagii fuga, nec servatis hygiasticis legibus, nec remediis ullis arceri potest variolarum insultus. 2. Qui pestem variolosam semel sensere, nunquam, aut rarissime eadem in posterum consistantur. 3. Inrita huic aut illi homini ad variolas suscipiendas dispositio, nulla alia ratione, quam per ipsas variolas, potest expiari. 4. Benignæ sunt, vel malignæ variolæ. Benignæ in puerili ætate sana observantur, si simul non concurrat prava aliqua aeris constitutio; si anni placida temperies, loci opportunitas & cætera conspirent faventia (g). His variolis certo medebitur natura totum opus sibi vindicante. At alia ætate, alio habitu, aliis temporibus in malignarum castra transeunt variolæ (h). Hæc vel peritioris Medici eludent artem. Non jam perinde natura sui juris est. Operæ igitur pretium erit inquirere an inoculatio variolas conferens, remotis prius quæ nocere queunt, & selectis quæ magis favent circumstantiis, optima foret variolarum spontanearum Medicina; ut si variolas multis Parisinis effugere non liceat, illas saltem mitiores & sine discrimine contrahant? Pulcherrima sane rei consideratio. Erecti omnium in novum artificium animi convertuntur. Prudentes timent Medici ne approbantium elogiis nimium confisi nocuam admittant operationem, ne improbantium vituperiis male deterriti salutarem repudient Medicinam. Nonnullos in diversa profus traxit inoculatio; fervent partium contentiones, & magnis animorum pugnatur ardoribus. Verum si qua sit inter Medicos opinionum dissentio, nulla est voluntatum. Par omnes civium & humanitatis amor inflammat, par veritatis studium, pares ad artem promovendam impetus. Quare non timeamus eos offendisse, quorum sententiæ adversari nos profitebimur. Nosstram disputationem sine cujusquam invidia, uni veritati patrocinari, uni civium utilitati prospicere sentient.

Variolæ, irriso omni naturæ & artis molimine, ex his quos invasere (a),

deci-

(f) An. 1572.

(g) Quæst. Medica. An var. inoculare nefas? §. III.

(h) Ibid.

(a) Journ. Relat. des succès de l'inoculat. pag. 14. Lettre du même au Doct. Coates. Worth.

decimum - quartum quemvis occidunt, & septimum quemlibet, si truce-
lenter sæviat aliqua constitutio epidemica. Imo plures certæ morti devo-
ventur victimæ, si morbi curatio imperitis conceditur, qui nescii varios
casus, ad suas causas revocare, eandem medelam promiscue adhibent
morbis omnibus eodem nomine insignitis. Num erit malo ferocienti
modus, quamdiu circumstantiarum non opportunarum accessione, ve-
neni variolosi copia augetur, ejusdem stimulo vires addentur; effe-
rum in modum incitabuntur aut retundentur salutaria naturæ conamina;
aut quamdiu cum febre innocua & salutari, simplex si fuerit, alieni socia-
buntur, fœdere pessimo, morbi? Variolis decumbentes adulti magis
periclitantur. Nam in confluentes aut in discretas variolas mali moris
incurrere solent; tum quod vivendi rationem teneant vulgo parum or-
dinatam, tum quod, ea ætate, humores a blanda crasi defectant, &
strictior adsit solidorum compages. Menti periculorum conscia vividus
de vita incutitur timor. In feminis vultus honos, quem foeda lues te-
merare solet, timorem geminat. Animi autem cura & curarum acerbæ
comes mœstitia, effectu certo, modo licet parum intellecto, excretio-
nem quæ per cutem fit, intercipiunt, atque in ægrotantis perniciem, a
peripheria ad corporis centrum liquida urgent. In familiis nonnullis,
quibus ob peculiarem humorum diathesin plus pericoli involvunt variolæ,
ubi implicitum morbo se quisque videt, quasi morti damnatus esset, mœ-
sto corde consanguineorum funera respectans, fatum accelerat. Morbo-
rum ætiologiæ perito mirum non videbitur p'ethoricos, robustos, vario-
lis purpureis corripit; natura autem imbecilliores in crystallinas incidere.
Non mitiorem morbum sperabit, quoties variolosa lues corpus aliena
jam labe tactum obsederit. Ex improvise adsunt nonnunquam variolæ,
post graves in rerum non naturalium usu commissos errores; qualia sunt
ciborum ingurgitatio, liquorum spirituosorum abusus, vigiliæ, studia
litterarum longius protracta, exercitia immoderata, Venus nimis culta.
Hæc cum saburram producant, humoribus acrimoniam concilient, vim
vasorum in liquida contenta intendunt, aut debilitent, parum oportune
cum erumpentibus variolis concurrerent. Nec oportuniùs mulieri gra-
vidæ aut puerperæ contingit morbi vis incurrens. Ætatis fervente æstu,
præsertim humidum simul si fuerit cælum, pessimi moris sæviunt vario-
læ; ichore crudo diffluentes pustulæ nigrescunt & maculis nigris in-
terspersæ conspiciuntur. Perflante diu borea aut aquilone, sicca valde &
frigida tempestas, quæ solidorum corporis vim elasticam adauget, hu-
moribus densitatem inflammatoriam inducit, potis est (b) generare va-
riolas quæ sint de purpurearum genere. Sub atmosphæra frigida & hu-
mida, inhibita perspiratio insensilis natales concedit (c) febribus catarr-

Tttt 2

hali-

(b) Observat. de aere & morbis epidem. auctore Johan. Huxham. Constit. an. 1734.

(c) Ibid. Constit. ann. 1735. & alibi passim.

halibus, & morbis omnibus qui a colluvie ferosa, acri & vix emendabili oriuntur; quæ tunc comparent variolæ (a), in cristallarum censum transfiliunt. Nullum aliud causarum caput exitiales ita variolas disseminat, quam prava constitutio epidemica. Hac deficiente, contagiosæ magis sunt variolæ, funera funeribus cumulantur: perinde est, si tunc aer pultularum confluentæ conducatur, aut veneno subtiliori egrotantes jugulet. Sed frequentius tunc pereunt variolis laborantes ex adjuncto epidemici regnantis morbo; sive illa constitutio febres inflammatorias, putridas aut malignas pariat. In tanta causarum lædentium energia, earundem quandoque obscuritate, in variantium & oppositarum indicationum conspicatione, nihil mirum incertam morbi *complicati* stabiliri diagnosim, infidam erui prognosim, inefficacem adhiberi medicinam.

Porro tot causarum periculis objecti maxime proponuntur urbis Parisinæ incolæ. Ibi, frequentius quam rure, adultos invadunt variolæ. Num in cautelas usurpari solitas, ut contagium arceatur, istud erit refundendum? Nonne etiam a minori atmospheræ Parisinæ energia repetendum? Illud certum est: qui, prava grassante variolarum epidemia, sese contagio subducitur, rus petunt, ibi sepiissime statim variolis corripiuntur, quibus movendis minus actiosa atmospheræ Parisina, tunc temporis fuisset. Parisinis debiles existunt fibræ; orti nempe ex matribus quæ otio & mollitie disfluunt, ac frequentiori partu debilitatæ prolem debilem infirmo in corpore generant. Nativam debilitatem augent puerorum mollis & delicata institutio, adultorum vita deses & inexercitata. Neque hæc vitia emendare valet, ut in aere rusticano fit, atmospheræ Parisina. Hæc, magnarum urbium ritu, particulis salinofulphureis, quæ ex tot hominum animaliumve corporibus, ex tot latrinis, fimoque putrefactis erumpunt, contaminata; tot viarum perpetuo humidum tetris vaporibus, tot fumis caminorum facta, densissimum nubem exhibent urbi superextensam, qua velut vaporum balneo immerfi Parisorum incolæ. Tot concurrentibus debilitatis causis, morborum cohortem urbi incumbere quis mirabitur? Siquidem *Celso* monente (b), *omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas fit.* Sed ut alia nunc omittam, num aliunde deducendos præter tum affectus nervosos Lutetiæ adeo familiares, tum spasmos, qui in morbis patiuntur tot anomalias veteribus haud observatas? Non aliam agnoscunt causam febres illæ, sub nomine februm malignarum adeo infames. Ex eodem fonte scaturiunt crystallinæ variolæ quæ febres malignas in multis referunt; utrimque materię morbificæ in cruditate contumacitas frangi nullo artificio potest: nam variis modis vellicatæ fibræ nervæ, tendinum subsultus violatam & dejectam esse solidorum æo-

(a) Observ. de aere & morb. Epidem. auctore *Johan. Huxham*, const. annot. 1739-1741. 1744. 1745. & 1747.

(b) De Medic. lib. 1. c. 3. p. 31. ubi dicitur: *omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas fit.*

nomiam atque liquorum depravatam temperiem significant. Nec dissimulanda est alia truculentæ variolarum in urbe Parisina causa: scilicet parciore ex vegetantibus, liberaliore ex animantibus diæta; imo, ut nihil convellendæ sanitati desit, ferculis pro erudito condimento sunt jura carniū valentiora. Plerisque jamdiu evuluit quidem vini abusus; at illis, pro vino, in deliciis sunt liquorum ardentium, & seminis *Cassie* decocti potus. Gratis illis venenis, crasim quasi scorbuticam humores induere nemo negaverit. Hinc veluti variolosa pestis magnis criminibus clarescere gestiret, viles animas exosa, stragem maximam edit tum inter splendidiore, qui deliciis circumfluunt, tum inter mediæ sortis homines quorum corpora *vitiarunt desidia atque luxuria* (c). O fortunata Lutetia, si variolarum insertionem, cujus arte dirum malum mansuescere dicunt, maturius excepisses! Quot sunt hominum vitæ, in medio cursu recisæ ex anno 1723, quo tempore allata primum intra mœnia nova methodus! Quot doles amissos cives in publica natos commoda, quos longa manere videbarur annorum series! Nec tu, Gallia, duobus abhinc annis *Serenissimi Delpini* horrendo concussa morbo expalluisses. Ah! desinat tetra lues novis nos terrere periculis!

III.

Utrumque mirandam *inventu* atque *eventu*, variolarum insertionem (a) dixeris, quis primus auctor invenerit, ignoratur. Nec certior locus unde prima traxit incunabula. In re obscura illud certum est: *Theofala* mulier græcorum religioni addicta & e patria, ubi invalescebat inoculatio, profuga Constantinopolim novum artificium attulit, circa annum 1673. Nova operatio latuit quidem per aliquot annos, raro & inter humiliores tantum recepta; donec hujus sæculi initio, variolarum epidemia lethaliter grassante, nobiliorum domos ingressa, caput timida minus extulit. Publice tunc Constantinopoli exerceri cœpta est, non quidem a Turcis, qui fati decretis addicti, venienti malo occurrere nefas putant; sed a Græcis & Armeniis, tunc primum exulta est. Europæi omnes, in hisce regionibus, communi voce, *Franci* appellati, id ipsum fecerunt, successus felicitate in fiduciam excitati. Excellentissimus D. *Worthlei* apud Turcas majestatis Britannicæ legatus, nominis hæredem unicum & filium dilectissimum inoculari jussit. Ex hac urbe in Britanniam post aliquot annos redux, in filia quinquenni, circa annum 1718, variolas per insertionem concitavit. Felix operationis eventus, mirum quam multos ad imitationem traxerit! Anno autem 1721, postulante Londinensi medicorum collegio, in sex capite damnatis, jussu

T t t t 3

(c) Ibid. Lib. 1. præf.

(a) Insertionis, inoculationis, insitionis nomen nostræ operationi metaphorice datum est, qui, sicut arboribus facta insitio ingratos fructuum emendat saporis; sic variolarum insertionem, mitescit variolosi morbi acerbitas.

regis, instituta sunt feliciter experimenta. Anno sequente, novæ operationi, tentaminibus tum privatis innumeris, tum publicis, confirmata, Regia familia committitur. Nec arrectam populorum expectationem fallit eventus. Nimirum rex clementissimus & regina augustissima perpetuos horrendi mali timores per levioris periculi sollicitudinem redimere maluerunt. In illustri exemplo faustum successum mirati populi, sine ulla formidine, per totam Angliam insitionem celebraverunt, & etiamnum celebrare pergunt. Autumno anni 1754, Serenissimi Principes *Henricus, Fridericus & Guillelmus* eadem arte, nec dissimili eventu, variolas contraxerunt. Quintus jam numeratur annus, ex quo nova operatio Genevæ, & in Italia exercetur; narrant inoculationem in propinqua successive loca propagatam, ad Batavos, Borussos & Suecios irrepsisse, ac suo nomine totas regiones boreales implere. Nec Gallia habebit quod exteris regionibus invidet. Jam Lutetia, cujus dictaturam, ut in cæteris rebus, sic in medicis agnoscunt provincie, insitionem quam, anno 1723, exhorruerat, benigniori vultu excipere coepit. Vere proxime elapso, nobilis & generosus juvenis operationi, quam paulo ante in infante quinquenni prospere cessisse viderat (b), sese audacter commisit; Celeberrimo M. *Geoffroi*, consiliis opus moderante. Lugduni pater familias, cui dira lues filium dilectissimum, adultamque natam confecerat, filium unicum superstitem inoculationi felici cum successu nuperrime commendavit. Tantum arridet methodus, quæ adversus morbum periculosissimum securitatem offert sine periculo parabilem, nec auro venalem!

In hoc positum est insitionis artificium, ut pus variolosum in corpus sanum per vulnuscula cuti insicta, traducatur. Non temere, non in quemlibet obvium, nec omni tempore celebranda est operatio. Ab inoculatione arcendi sunt illi omnes, quibus lues aliqua, aut cacochymia quævis sanguinem infectit. His aut aliis malis liberandi, priusquam ad novum accipiendum accingantur. Puellæ, si ea ætate sit, qua prima vice, menses solent erumpere, aut si languida cholerosi torpeat, pessimo consilio, variolas excitari credas. Cum pueritiæ addictus sit morbus variolosus, puerilis ætas, quæ nec infra annum quintum consistat, nec extra duodecimum excurrat, præ alia quavis ætate, novo artificio subjiatur. Vernalis tempus ad operationem, Parisius, est seligendum. Autumnum minus opportunum censemus: nebulas enim tunc temporis emittere Sequana solet, quibus uda nimis fit atque crassior atmosphaera Parisina. Prudens etiam medicus respectat paulo ante prægressam aeris temperiem, quæ febres *Sydenhamo* dictas *intercurrentes* generare valet, cum (a) *acrius gelu in veris pomeria sese extendit*. Febres autem illæ sese in infantum connubiunt variolis commiserent. Demum ad inserendas variolas, donec ferociat aliqua epidemia, non expectandum.

Pro-

(b) *Journal. Ordonn. mois de Juin.*(a) *Thomas Sydenhami, Opusc. sect. 8.*

Prolixo præparationis apparatu opus esse ne opineris. Pueri, ex natura sua, in optimo præparationis statu versantur. Meabilia eorum corpora, blandisque humoribus turgidula ad venenum certius corpore combibendum, ac deinde foras expellendum rite sunt comparata. Satis ergo erit cathartum semel, aut bis movere, ut sic primæ expurgentur viæ. Vermes etiam, quibus puerilis ætas divexari solet, eliminandi, si qui sint. Quoties variolosa labe inficiendus ex ephebis excesserit, non enim solis pueris inoculationis beneficio frui concessum est, aut adultam ætatem jam ingressus fuerit, quo tempore insignior fieri incipit temperamentorum diversitas, tunc compendiosa adeo præparatio non sufficit. Huic mens unius spatium dicatur, eo scilicet sine, ut quæ pleniori sunt habitu, corpora evacuentur; quæ strictioris & fortioris sunt compagis, hæc prius laxentur & debiliorentur, & quibus calidum ac præfervidum inest temperamentum, iis tum in solidis, tum in fluidis moderata temperies concilietur. Nonnullos aliquando in vitium duxit culpæ fuga (b). Benignioris morbi spe decepti anxie nimis præparationi indulgebant; quas tantummodo debilitare oportuisset, vires frangebant. Monendi sunt ergo inoculatores præparationem huc collimare, ut omne periculum a febre variolosa arceatur, non autem ut variolæ intra corpus suffocentur (c).

Corpore apte præparato, puer vel juvenis distinctis & boni moris variolis laborans cætera sanus, & quantum fieri potest, sanis parentibus prognatus, inserendam materiem subministrat. Vulnusculum in summa cute, uno pollice longum insigitur, lanceolæ ope, in utriusque brachii (d) parte media externa, ubi cauteria inurere solemne est. Filum crassiusculum, ex contortis linamenti carpti staminibus constat, pure varioloso imprægnatum vulnere immittitur. Plumaceolo sicco cum emplastro circumposito, vulnus fascia firmatur. Elapsis quadraginta horis, hæc a vulnere sunt auferenda, & suppuratio, ut artis est, digestivi beneficio promovenda. Primis, a suscepto contagio diebus, lues variolosa infecti, nihilo se a statu sano, si vulnera excipias, dejectos sentiunt. Domi tamen & intra cubiculum se continere, ac diætam aliqualem observare jubentur. At diem septimum versus, cum febris suboritur, ac nonnullæ se trudent de cute gemmæ, ægrotantes tunc lecto sunt componendi, ac severiori diætæ adstringendi: dempto omni solidiori alimento, juscula veniura & ptisana diluens pro potu sint. Est ubi eruptionem promovere juvat per confectionis de hyacintho pauculum, cum adjectis aliquot infusionis foliorum theæ cyathis. Febre, quæ duorum dierum solummodo est, penitus fugata, & absoluta semel eruptione, firmior cibus conceditur.

(b) An account of the preparation and management necessary to inoculation. By Mr. James Burges 9. & seq.

(c) M. Tiffot, l'inoculation justifiée, §. 99.

(d) Nonne præstaret unicum vulnus in alterutro brachio insigere, eo tantum sine, ut materies variolosa corpori intrudcretur?

dendus; qui ex vegetantibus imprimis sit assumptus; nec ita lecto damnentur ægri, ut interdiu surgere non liceat. Auram tamen frigidiorē ut vitent, sunt admonendi. Si paulo frequentiores cutem obfideant pustulæ, lectum non relinquat æger, atque strictiorem diætā servet. Ut nihil ex eis quæ methodum rationalem decent, desiderare quis possit, circa morbi finem, sæpius aut rarius pro re nata, alvus cathartici movetur. Vulnere quod spectat, decimo ab eruptione die, quo tempore papulæ exsiccari incipiunt, carnes ab ulceris utriusque centro & in omni ambitu sensim succrescunt; ita ut, exsiccato penitus ulcere perfecta cicatrix, vigesimo ut plurimum die, obducatur (a). En simplicissimam variolas conferendi methodum; quæ ne obvio cuivis Insitorem se profitenti statim credatur. Sed imperiti Insitoris temeritas ipsis variolis naturalibus periculosior habeatur; eamque multo magis, quam acerrima adversantium tela, reformidarunt novæ methodi patroni. Ecquis, nisi medicus poterit dijudicare num variolas concepturum affligat latens ali-quod vitium infectionem prohibens? Ecquis, melius medico, temporis oportunitatem, & materiam infundendam seligat; ætati, temperamento, regioni, vivendi rationi diætā ac medicinam accommodet? Hæc nullo modo contemnit medicus rationalis, qui non omnia omnibus convenire, atque ex minimis, maximos sæpe successus pendere non ignorat.

I V.

Variolas naturales benignas & artificiales contemplanti unus & idem morbus ex omni parte videbitur. Easdem causas supponit uterque morbus. Nemo variolas concipiet, utcumque contagii hauriendi periculo obiciatur, vel ejus corpori miasma variolosum per artem infundatur, si idem careat causa ad variolas prædisponente. Pari ratione causa illa prædisponens iners sopitaque intra corpus jacet recondita, quandiu non accedit causa procatartica priorem sulcians. Iisdem symptomatibus incidit uterque morbus. Sua sunt utrique ebullitionis, eruptionis, suppurationis & exsiccationis ordinata tempora. Quod exhalat de corporibus lue variolosa contaminatis seminarium est contagionis, seu naturæ, seu arti natales debeant variolæ. Eadem ex omni parte se prodit morbi facies, sive naturalium, sive artificialium variolarum pustulæ, pus infundendum ministraverint. Licet variolæ nemini parcant, observatione constat tres aut quatuor ex hominibus centum, ab his immunes per totam vitam esse (b). Ex assumpto pari hominum numero, quibus inseritur virus

(a) Quoad præparationem, operationem & diætā. vid. M. Butini, Traité de la Pet. Vérole, communiquée par l'inocul. c. 11. 12. 13, & M. Tissot, l'inocul. just. art. 6.

(b) M. Juvén. Rel. des succ. de l'inoc. p. 9.

Rich. Mead, Opera. Parisiis 1751, de variol. insit. pag. 343.

M. Butini. Traité de la petite vérole, communiquée par l'inocul. c. 3.

M. Guyot. Mémoire sur l'inoc.

virus variolosum, tres & quatuor variolas non suscipiunt. Demum, si quis variolis spontaneis perfunctus, inoculationi subjiciatur; vel si alius, mutata vice, variolas ex infectione passus, eandem denuo operationem subeat, neuter labem oblatam contrahet; neuter etiam variolarum recidivam experietur, etsi contagii periculo objectus proponatur.

Illud varioloso morbo peculiare competit, ut sit sui ipsius medicina; sed in variolis communi naturæ via acceptis, anceps & periculi plena sæpissime medicina; in artificialibus blanda & innocua.

Parisiis, variolæ naturales plerumque sunt de genere confluentium. Purpureas interdum, & frequentius crystallinas observare est. 1. Confluentium insultu ægrotantem urgent terrificæ symptomata, quæ si perfecta eruptione remiserint, suppuratorio stadio recrudescunt, nova ac pessima ingruunt, præsertim si malignitas adsit. Cutim, quam totam obfedere, prætermo-dum extendunt inflatæ pustulæ; hinc nascitur molestum illud, ægros adeo divexans, symptoma, anxietas nempe, ac dolor somnum arcens; in toto corporis ambitu circulatio intercipitur, ita ut catarrho suffocativo, aut insultu apoplectico ægrotantem opprimi non oppido rarum sit. Alias tumet horrendam in molem facies, totumque caput. Oculos paulo ante nitentes, vultusque pulchram juventam spirantes, tetro nunc ulcere foedatos miraberis. Undecimo die, pyralismi, qui in adultis suboriri solet, materia viscida ægro suffocationem intentat. Respiratio per nares nulla fit, per fauces angusta, pustulis has vias obfidentibus; deglutitio acute dolet, ore, faucibus, per acrem, causticam salivam exulceratis; urit præcordia æstus ingens, torquent angustiae summæ; mors, anginoso more, immani tragœdiæ finem imponit. Ab hoc die, plurimis funesto, sospitem ægrum manent exsiccationis pericula; quoties illi squamis duris, spissis, horrida cutis quasi pro chlamyde est, sanies purulenta sub hac venenata *Herculis* tunica latens intra sanguinem regeritur, febrem putridam accendit, ac in ipso salutis portu mortem infert.

Non semel vidimus variolis purpureis correptos, 2do aut 3tio a prima invasione die, post gravissima symptomata, vi morbi oppressos interire, nullis aut paucis comparentibus pustulis, nisi quod statim a morte, maculis nigris cutis suffundebatur, quæ totidem erant gangrænæ proles, nec indubia signa. Sanguis a putrefactione, omni nexu solutus, & suis finibus contineri nescius, per varios corporis meatus profunde-batur; defunctorum cadavera, intra paucas horas, intolerandum spirabant odorem (a).

Apparatus morbi, in crystallinis, non æque formidolosus, sed sua lenitate insidiosus. Pustulæ pallidæ, flaccidæ, alternis emergentes & evanidæ,

(a) Hi respondere videntur secundæ classi contaminatorum peste Massiliensi. Vid. observ. & reflex. sur la peste de Marseille.

nidae, ichore tenui, pellucido & inemendabili turgent. Inter lenia morbi prodentis symptomata, si morbida vis, ad siderationem aptissima, in cerebrum confluerit, delirantem illico & mox furentem spectabis ægrotantem, atque horæ momento, expirantem. Si qui funera vitarint, hos sæpius manent tabes, in variis corporis partibus contumacia & scæda ulcera, epiphora, in infantibus præsertim & in adolescentibus, cum dolore & luminis intolerantia, nonnunquam cœcitas; aut saltem in facie lacera ac deformi, tristitia partæ victoriæ prodantur insignia. Febrem variolosam insontem causantur qui tam effera mala in eam refundunt iniqui. Ea, potiori jure, derivarent ab adjunctis *complicationum* causis. Nam corpori illapsa contagio variolosa, humorum, quibus remiscetur, particulas sibi affines in se convertit. Hinc vis vitæ, partibus heterogeneis, quarum natura impatiens est, irritata, intenditur; ut per febris mechanismum materia morbosa mota, a sanguine secreta foras expumet, per cutis aream vesiculas proliciens, suo tempore in totidem apothemata convertendas, ac tandem exsicandas. At cum impura sint corpora, eo plures humoribus insunt particule veneno varioloso assimilandæ. Si vis vitæ intensior fuerit, aut præ debilitate langueat, si in motus abnormes abripiatur, naturæ critice quid in hoc morbo molientis salutare conamen interturbari quis mirabitur?

Ab his quæ contemplanti horrorem incutiunt, ad latiore rerum faciem transire nunc juvat. Elapsis, ab accepto per infectionem miasmate varioloso, sex aut septem diebus, suboriuntur symptomata quæ variolas in procinctu stantes solent denuntiare. Sed micia sunt omnia, nec alienis, hæc terreant, symptomatibus stipata. Non tarda sequitur febris, perdurans donec sperata affulgeat pustularum efflorescentia. Quæ erumpunt papulæ a se invicem distantes, numero pauca, interdum paucissimæ. Non suppurationis tempore novæ ingruunt procellæ. Pustulæ fastigiatae, globosæ, ad basim rosaceo colore circumdatæ, materie blanda, alba, spissa, cocta turgidæ, sensim flavescunt, ac tandem exsiccate in tenues squamulas faceant. His deciduis, ob mitissimam materiæ indolem, plana & æquabilis, citra ulla stigmata spectatur cutis. Summum revera sequiori sexu beneficium, quod sui adeo stent vultus honores intemerati. Morbi benignitatis causa paululum rem pensitanti patebit obvia. (b) *Non agunt contagia ex absoluta necessitate, sed potius pro habilitate materiæ, intra quam recipiuntur.* Porro corpori puerili, sano & pro ætate firmo, inferuntur variolæ; aut si adulti eidem operationi concedantur, in habitum habitui puerorum similem prius deducuntur; hoc est, fluida sic attemperantur, ut pauca supersint atomi intruso miasmati assimilandæ; dum simul solidis optima temperies conciliatur. Nulla aliena causa, quæ naturæ laborem

(b) *Colb. Act. Med. Berolin. D. 2. Tom. 2. p. 16.*

laborem geminet, morbum complicat. Placida tempestat, de vita securitas conspirant, nec puella tristis ad nomen variolarum contremiscit. Uno verbo ea statuitur corporis conditio, quæ variolas naturales perpetuo bearet, si fieri posset ut corpus æque ad variolas communi contagio suscipiendas compararetur, ac præparari solent qui inoculationem mox subibunt: sic enim adversus morbum obfirmantur, ut non solum ferendo malo, sed certissime vincendo pares sint. Spontanæ variolæ nihil aliud exhibent, præter luctuosam & irritam oppressæ ab hostili veneno naturæ deertationem. Hic, jucundo sane spectaculo, cernere est naturam vi propria, atque integra, pene dixerim absque certamine, at profecto sine clade vincentem. Tam mirandi artificii fidem, & testimonia postulas? Adeo non timent Insitores oculorum fidem, ut contra majorem inde hauriant fiduciam. Artificialis morbi benignitatem confirmant instituta ab octoginta annis & amplius per varias regiones, experimenta, non ab agyrtis & empiricis, sed a rationalibus, nec inferioris notæ medicis (*). Eorum nemo temere & inconsulto operationi fidem habuit; quibusdam infida primum visa est; omnes vicit rerum evidentia & propria experientia. Tot testium autoptarum scripta, quæ omnium manibus teruntur, eos fuisse viros probos, ab omni decipiendi cupidine alienos, & rerum

V v v v 2

medi-

- (*) *Enmanuel Timon. Epistola ad Johan. Woodward.*
Jacob. Pyrarini. Nova & tuta variolas excitandi per transplantationem methodus.
Anton. le Duc. Dissert. de Byzantina variol. insitione.
Dissertatio Britannica, complectens experimenta in sex capite damnatis, auctoritate regia, capta.
Gualter. Harris. Prælect.
De la Coste. Lettre sur l'inoculation adressée à M. Dodard.
M. Jurin. Relation des succès de l'inoculation précédée d'un Discours prélimin.
par M. Noguez, Med. de Paris.
Richardus Mead. De variolar. insitione. Oper. Med. p. 339.
M. Butini. Traité de la Pet. Ver. communiquée par l'inoc.
M. Guyot. Mém. sur l'inoc.
M. Lobb. Traité de la Pet. Vérole, traduit de l'Anglois.
D. Golb. Act. Med. Berolin. 2. Tom. 2. p. 16.
I. Kirkpatrick. The Analysis of inoculation.
M. Tissot. l'inoculation justifiée.
M. Janes Burges. An Account of the prepar. and. management necessary to inoculation.
M. Maty. Journal Britannique. Tom. 7. & 8. &c.
M. Ramby. Mém. envoyé à Geneve. Vid. D. D. Butini & Tissot.
Novam methodum calculo conprobarunt suo celeberrimi totius Europæ Medici.
Frider. Hoffmannus. Oper. T. 2. p. 55. Hermann. Boerhaavins. Aphor. 1403. Heister,
Chirurg. part. 2. c. 15. Celeberrimi Arbutnot. Fuller, Hans Sloanne, Dodard, Cbi-
rac, Helvetius, Astruc. Vid. Lett. de la Coste, à M. Dodard. M. Haller. Vid. D.
Tissot. L'inoc. just. disc. prélim. M. Pringle. Lettre à M. Hosty. M. Van-Swieten. con-
Boerhaav. Aph. mox in lucem proditurus.
M. Tronchin.

medicarum doctrina præpollentes, testantur. His si nulla fides, eodem jure, fabulæ nobis esse poterunt tot circa morbos a medicis conscriptæ observationes. Ab anno 1738, quo tempore ad severiores medicinæ leges revocata methodus, felix ac frequentius in Europa exculta fuit; e variis locis, ubi nunc invalescit, singulis fere annis, prædeunt opuscula, quæ novi artificii securitatem a que utilitatem commendant. In iisdem locis nullus est, quem noverim, medicus, testis oculatus, qui facta ab aliis prolata neget, & scriptis publicis rem attenuare tentet. *Richardus Mead*, cujus nomen summa auctoritas, eximio operi, quod de variolis & morbillis conscripsit, libellum de insitione subnectit: atque recentis artificii se acerrimum, & æquissimum vindicem ostendit. Clarissimus *Johannes Huxam*, in aureo, quod de variolis opusculo edidit, suam quoque obiter de insitione sententiam interponit, affirmatque (a), nunc innumeris felicibus experimentis inoculationis utilitatem constare; quidquid ex præconcepta opinione, aut ex invidia adversus operationem nonnulli multaverint, certum esse variolas, quæ communi contagii viâ homines invadunt, decies ad minus esse periculosiores. Narrat (b) peritissimus *Butini*, anno 1750, Genevæ, non infimæ notæ homines interiisse, variolis naturalibus trucidatos. Urbem totam ingens luctus & acer timor invaserat. Magno igitur plausu excepta est nova operatio; anno 1751. viginti jam diversæ ætatis, homines inoculationi commendaverat; nec ullus vel levissimum vitæ discrimen fuit expertus (**). Viros sapientissimos moverat profecto antiquissimus apud Sinenses, Circassios, Georgianos inoculationis usus; ad experimenta capienda innumeri apud Turcas successus invitabant; at centies felicissime celebrata ab ipsismet, aut coram ipsis nova operatio omnem hæsitantiam atque dubitationem sustulit. Ex 2000 hominibus, qui (c), referente doctissimo *Brownæ Langrish*. Vimtonii & in locis vicinis variolas per industriam susceperunt, dux tantum prægnantes mulieres, quas ab operatione subeunda deteruerant medici, perierunt. Anno 1746 assignatum Londini inoculatis nosocomium, ubi sexcenties & amplius facta operatione, fausta fere perpetuo tentamina fuerunt. Anno 1722, ne quis novam operationem exerceret decreto caverant Judices Baltonienses. (d) Ast anno 1752, ita Baltoniæ debacchabatur variolosa pestis, ut duo prope hominum milia metu percussi urbem reliquerint, sese contagio mortique subducturis qui

(a) Essai sur les fièvres, &c. par *Jean Huxham*, traduit de l'Anglois, p. 171.

(b) Traité de la Petite Vérole, communiquée par l'inocul. c. 8.

(**) Celeb. *Butini*, ad Theos auctorem scripsit die 24 mensis Octob. proxime elapsi, homines centum & sex jam, Genevæ, per insertionem variolas concepisse; & omnes pristinae sanitati fuisse restitutos. Non disparem Laufannæ fuisse inoculationis eventum testatur. Eadem epistola constat a celeb. *Tronchin*, multos Amstelodami, sine Variolas accepisse, cui artificio proprios liberos prius ipse commiserat.

(c) Annis 1740 & 1750.

(d) Journ. Britan. Tom. 7.

qui in urbe remanserant adversus pavorem publicum se obfirmarunt, inoculatione, ut sacra anchora, innixi; nec mediocre illius sensere beneficium. *D. Ramby*, in epistola ad *Tremblei*, Genevam missa (a), testatur sese nongentis hominibus & amplius variolas inseruisse, ac omnes, ne uno quidem excepto, felicissime ex artificiali morbo convaluisse. Vere proxime elapso, Londinum petiit Clarissimus *M. Hossy*, ut quæ de inoculatione narrabantur, exploraret ipse. 252 homines diversæ ætatis, coram illo, variolas per artem conceperunt, omnesque vegeti & alacres ex operatione emerferunt. Pauca hæc ex innumeris, sed recentissima selegi, ut fides magis habeatur. Cæli autem Parisini placida temperatura non infeliciorum spondet in hac urbe recentis artificii eventum. Optime cessit inoculatio sub cælo Constantinopolitano, quod calidum atque humidum cum sit, minus opportunum esse videtur febri, quæ putridorum morborum indolem facile contrahit. Non dissimili exitu, Londini atque in aliis septentrionis locis, exculta operatio est; licet sub atmosphæra regionum borealium effici magis observentur morbi inflammatorii. Nostram igitur, de inoculationis præstantia, sententiam saniori artis theorie consonam, tot experimentis assertam, tot testimoniis confirmatam adeo non convellent objectiones, ut ab ipsis firmior & certior evadat.

V.

Anno 1723. inoculationi Parisios irrumperet gestienti acerrimum motum est bellum. Tam valida, tam certa manu in novam methodum conjecta sunt tela, ut fere omnes cum celeberrimo medico inoculationem repudiante pronunciarent, *variolas inoculare nefas* (b). Non erat quidem prudentis medici, cui salus publica conceditur, statim propositæ indulgere methodo. Quantumvis Patronis arrideret suis, nova tamen & imperfecta adhuc, & ut in novis experimentis, fieri solet, temere interdum ab imperitis tractata, plus vice simplici, insitoribus male cesserat. Sentiet tamen vir illustrissimus, nostra ætate, non eandem inoculationis fortunam, & tela quæ olim methodo convellendæ sufficerent, nunc effectu non tam certo, torqueri; licet melius arma qui tractaverit nemo sit. Sic mea quod mens augurat, præfagiis, ut spero, non fallentibus, benigniorem experietur censorem clarissimum nova methodus suis vitiis expurgata, novis cautelis aucta & innumeris prope experimentis confirmata; quod nobilitandæ inoculationi non parum proficeret.

Nonnulli inoculationis osiores, audito novæ methodi nomine, statim in censuras irrumperunt. Hi, ut placido animo id de quo agitur, explorent atque pensitent, rogantur. Alii cauti nimis atque timidi, hominum charitate hominibus nocent. Medicinam, quam infauftam fuisse olim

V v v v 3

audie-

(a) Anno 1750.

(b) Quæst. Medic. An variolas inoculare nefas.

audierunt, usurpare grande piaculum credunt. Verum, quod horrent periculum dispulit experientia rerum magistra. Ratiociniis ac speculationibus quorundam censura luxuriat. Hi meminerint oportet, 1. in medicis rebus ac in physicis nihil fere dari, quod per disputationis & ratiocinii vim convelli non posse videatur; nihilque vicissim, quod per eandem qualemcumque astrui non possit. 2. Facta certa omnem ratiocinii impetum eludere. Tota, quæ agitur quæstio, de factis est. Facta exploranda, ac sedulo perpendenda. Nonnullis inoculatio insolitum quid in medicina videtur. At non negabunt variolas triplici peculiari nota insignitas (c), unum esse sui generis morbum, nec ulli morborum classi annumerandum. Temerarium & absurdum, inquiunt, morbum morbo præcavere. Non temerariam dicunt naturam, cujus notum fat frequens artificium in gravissimis morbis præcavendis, mitiores inducendo. Non temeraria magis censetur ars salutaris, quæ naturam imitata, in chronicis morbis febrem salutarem sæpe sæpius accendit, chronico morbo sic in acutum mutato. Nec inconsulti pariter medici, qui naturæ observatores & imitatores, ulcera artificialia, seu cauteria cuti inurere norunt. Urgent: in exemplis allatis, adest morbus, aut mali aliqua labes. Sed in nobis latet, supposita cineri doloso, ad variolas dispositio, non alia ratione, quam per ipsas variolas delenda, prima data occasione & alienissima excitanda. Inoculatio aliunde, ob mitissimam variolarum quas confert, indolem, non tam morbus quam insons remedium haberi debet, seu metuendi hostis prudens cautio. Scrupulum injiciunt ne ab inoculatione frequentiores fiant variolæ, contagiosæ magis. Hanc formidinem sublevant, quæ Constantinopoli, Londini & Genevæ fiunt. Non queruntur in his locis, ab inoculatione grassari magis variolas cœpisse; vel quia tale nihil est reformidandum, vel quia, ne læderent contagia legibus cautum est. Præterea benignæ variolæ, ex natura sua, non sunt adeo contagiosæ. Nos deterrere pergunt, dum metum subesse volunt, ne forte simul cum variolis alius quidam morbus in sanum corpus transferatur. Pro inani metu mala, pro conjecturis facta recensere oportet. *Vix crediderim*, inquit Rich. Mead. (a) *id inquam fieri ut seminum, alterius qui diversa sit natura genitalem materiam secum ferat commistam. Utcumque autem res sit, insanus foret Medicus, qui nullo delectu habito, ex quolibet corpore, pus morbidum sano inserendum extraheret... sed plus, mea opinione, refert in quale corpus infundatur, quam de quali excimatur pestilentia virus.* Objiciunt variolis per artem excitationis functos, iisdem tamen, communi naturæ via, denuo laborare. Ast fatendum est, id si verum sit, tam raro usu venire, ut inter mille inoculationem passos, unum vix numeres. Ergone una, aut forsan altera observatio, incerta, in normam statim ducetur? Neutiquam sane. Ubi per vario-

(c) s. r. nostræ Theses. pag. 2.

(a) Opera. de variolar. insit. pag. 334.

variolas exhausta est in homine ad hanc febrem dispositio, nec contagium, nec ipsa insertio in eodem quidquam simile iterum movere queunt. Huic veritati nihil detrahunt paucissima, si qua sint, recidivæ exempla. Regulæ generales in medicina conficiuntur non ex iis, quæ perpetuo contingunt, sed ex illis, quæ sæpissime observantur: *Vix ulla perpetua præcepta recipit ars medicinalis.* Sed ecce aliud crimen: interit unus aut alter, fatentibus insertionis Patronis, ex mille hominibus, qui hanc operationem subeunt; porro si inter hominum quatuor millia, unus tantum periret, nemo citra crudelitatis notam, cuiquam variolas immittere deberet: qui sic de medio tollitur, etiamnum viveret, si incognita jaceret nova methodus. Quotiescunque infortunium aliquod operationem hanc sequebatur, toties re explorata, deprehensum est culpam omnem temerario inoculatori, vel incauto inoculationem patienti, esse adscribendam. Sed esto: rea fiet hujus mortis inoculatio. Verum si hætenus incognitum fuisset illud artificium, decem hominum millia, quibus vitæ usura frui conceditur, jamdiu e vivis excessissent. Ut legitima sit oblata methodus, satis est eam ita certam esse, quam certa habetur rerum humanarum conditio. Fortuita ad culpam trahere non æquum est: (c) *Quæcumque, medendi causa, reperta sunt, nonnunquam in pejus aliquibus vertunt. Neque id evitare humana imbecillitas, in tanta varietate corporum, potest. Sed est tamen medicinæ fides, quæ multo sæpius perque multo plures agros, prodest.* Totum quodcumque in vita agitur circa verisimilia versatur; & hoc sensu, (d) *medicina est ars conjecturalis.* Si absoluta prosperi eventus cognitio, ut ad opus sese accingerent, requireretur, medici starent plerumque malorum contemplatores otiosi. Demum, quasi concretam ab insertis variolis labem nec natura, nec artis auxilia delere unquam possent; ab inoculatione, inquiunt, labia incisionum fiunt carcinomatosa; in partibus glandulosis abscessus suboriuntur; febres hæcticæ, cachexiæ inoculationem expertum lenta morte conficiunt. Immerita sane damnatur insertio. Malum prius contigisse nusquam reperimus, ex quo recens operatio rerum usu & majori diligentia, in melius fuit revocata. Olim loca membranosa, ad puris insertionem, pertandebantur; recentiori industria, vulnuscula duntaxat in summa cute, cui subjecta pars carnosa, insiguntur. Abscessus, febres hæcticas non alio fonte fluxisse crediderimus, quam ab anxia nimis præparatione, qua, per jus & nefas secta vena, aut alvo mota, pabulum protrudendis & elevandis pustulis destinatum subducitur. At non protinus crimen artis est, si quod professoris sit (a). Inculpandi sunt inoculatores rerum medicarum ignari. Sic therapeia mercurialis initio infamata fuit empiricorum imprudentia (b). Sic

(b) Aur. Corn. Celsi de Medicina lib. 1. pag. 17.

(c) lb. lib. 2. c. 6. pag. 57.

(d) lb. præf. lib. 1. pag. 13.

(a) Aur. Corn. Celsi de Med. lib. 2. c. 6. pag. 57.

(b) Vid. M. Joban. Astruc. de morbis veneris. lib. 2. c. 7.

Sic stibium olim, nec immerito, pro veneno habitum. At sperant. ne inoculationis adversarii ut experimentis numero paucis, antiquis, fidem elevent experimentorum, quæ plurima, infinita & certissima sunt, quæ nunc, quæ quotidie, quæ variis in locis fiunt? Si etiam nunc valerent ista crimina, mirum oculatissimos medicos fefellisse; aut si ea observare contigisset, hos in exercenda infectione, obstinato animo, perseverasse. Mirum magis homines tot malorum ream operationem perseveranter subisse. Num medici in Britannia minus sunt perspicaces, minus humanitatis & patriæ amantes? Num ibidem minor parentum in liberos charitas? Num observantia minor hujus naturæ legis quæ vetat, ne quis alteri inferat malum, quod sibi ipsi inferri nolle? Hæc affirmare non quisquam audeat, quamvis aliam hac in re opinionem nostræ plebeculæ afferat religionis diversitas. Vis. ne autem objecta non reformidare mala? Totum inoculationis negotium perito & prudenti medico committe: non enim in recens artificium medicos benigniores sperare debuit, qui illud ambitiosius effere, narrat scholasticos in Britannia sibi per jocum variolas inferere. Rem non ludicram, sed seriam censemur corpori venenum intrudere. Ex spreto periculo temeritas, ex cautelis adhibitis securitas. Non empiricam, sed rationalem suademus operationem. Inoculationi subjiciendos notet medicus, materiam inferendam seligat, tempus quo inferenda definiat, operationem & vulnere curationem consilio regat, remedia præscribat, ac diætam, per totum inoculationi dicatum spatium, moderetur. His legibus, methodum Parisiis usurpandam proponimus, ex qua civium multorum salus, omnium securitas affulget.

Ergo Parisiis Variolarum inoculatio.

A N D R.

C L X X X V I I

A N D R. O T T O M A R I G O E L I C K E

E T

J O H. O T T O N I S B R U C K N E R I

D E

L U E C O N T A G I O S A B O V I L L U M
G E N U S N U N C D E P O P U L A N T E.

Ffurti. ad Viadrum 10 Febr. 1730.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

X x x x

P R O E M I U M.

Antiquissima simulatque honestissima, victum non modo & amictum, sed & divitias acquirendi, ratio, est sine dubio præter agrorum cultum res pecuaria, cui propterea magni reges ac principes a primis mundi initiis ad hæc præsentia usque tempora tantum detulerunt, ut omnem suam curam, vigilantiam atque industriam eo potissimum converterint, quo coloni, ditionibus suis subjecti, agros colerent, rei que pecuariae omni studio incumbere. Et sicuti antiquitate imprimis & honestate hoc vita genus sese commendat: ita luculenta quoque benedictionis divinae testimonia in eo abunde conspicienda sese præbent: hoc enim est verum illud cornu copiae, ex quo, quicquid non tantum ad vita humana necessitatem sed & voluptatem requiritur, largissime deponere licet: ubi contra miseriarum, calamitatum & malorum omnium lerna ingruit, si, quod hac nostra ætate proh dolor! experti fuimus, dira quaedam lues inter pecora grassetur, iisque totale prope modum excidium comminari videatur. Metuo, ac certe non sine ratione metuo, ut posteritas fidem nobis sit adhibitura, si relatum legat, pestilens hoc malum, in universa pene Europa, toto hoc, quod ante hos 30 annos auspiciati sumus, seculo tanta violentia tantaque rabie in bovillum præcipue genus deservisse, & integra armenta hic & illic ita depopulatum esse, ut, quos aratro jungeret boves, non haberet amplius colonus, proindeque, ne agri relinquerebantur inculti, amoneque caritas, quæ ut plurimum alias permultas calamitates comites vel pedissequas habere solet, ingrueret, dira hominibus incumbere necessitas excogitandi machinas quasdam, quibus ad colendum agrum, bouum vel equorum loco, uti possent. Dignus tamen est hic, tristis licet & abominabilis rerum humanarum eventus, ut ejus memoria ad posteritatem transmittatur. Laudabilem ea in re operam ex Germanis præstitit D. Johannes Kanoldus, medicus Uratislaviensis, qui multo ac sane ærumnoso labore integram dirissima hujus pestilentiae, quæ bovillo imprimis generi infensa fuit, historiam ab anno hujus seculi nono ad decimum septimum usque graphice descripsit, monstravitque continua annorum serie, quomodo ex finibus Tartariæ per Moscoviam in Poloniam, indeque partim septentrionem partim meridiem versus facta hæc lues sensim sese diffuderit, atque per illam viam in Livoniam, Curoniam, Prussiam, porroque in Pomeraniam, Ducatum Megalopolitanum, Holfatiam & sic porro in Belgium foederatum, imo Angliam ipsam, per hanc vero partim in Imperium Turcicum, Hungariam, Sclavoniam, Croatiam & hinc in Austriam, Moraviam, Stiriam, Carinthiam, Carniolam, Bavariam &c. partim in Italiam, atque, porro in Galliam imo ipsam quoque Hispaniam penetraverit, tandemque iterum in Germaniam, dulcem nostram Patriam, immi-

nem suam virulentiam converterit, in qua hunc usque in diem scintilla quædam nondum sopita hic & illic gliscunt, justumque metum injiciunt, ne, quod tamen clementissime Deus avertat, proxima æstate in novum incendium erumpat, & quod ejus animalium speciei adhuc reliquum est, deslagret. Ex Italis Johannes Maria Lancisus dissertationem historicam de bovillâ peste, ex Campania finibus Anno 1713. Latio importata, & Antonius Maria Borromeus relationem de morbis boum in pago Sermeotensi, Franciscus itidem Fantasti, Veronensis, dissertationem de febre contagiosa, quæ in Veronensi agro & tota fere Veneta ditione boves solum & juvenca exercuit, nec non Bernhardinus Ramazzinus orationem de contagiosa epidemia, quæ non agro Patavino & tota fere Veneta ditione in boves irrepsit, edidit. Nec tamen illi argumentum hoc ita exhaurerunt, quin permulta, tam, quæ ad naturam epidemice hujus luis distinctius cognoscendam, quam curationem ac prophylaxin ejusdem cautius magisque secundum rationales indicationes, quam adfectatam nudam empiriam, instituendam faciunt, adhuc restitent. Gratulabimur nobis non parvum, si levi hac nostra opella ad commune Reipublicæ bonum conferre quicquam possimus. Nec morabimur multum illam quorundam difficultatem, quam eo forte ex capite nobis movebunt, quod præcepta medicinæ rationalis ad veterinariam finis traducturi. Ita enim omnino decet, sumisque firmissime persuasi, eam potissimum veram & unicam fuisse causam, quare, cum empirice tantum hic boum morbus a plerisque tractatus sit, nullum hucusque certum, fidum & efficax remedium fuerit inventum, quod cum fructu atque successu opponi eidem potuerit. Faxit modo summum munus, ut, quam de pestifera hac lue, qua nunc bovillum genus infestatur, meditamur, commentatio non modo in Divini Nominis gloriam, sed & certissimam Reipublicæ salutem vergat!

§. I.

Lapsus est unius vel alter mensis, ex quo clementissime mihi injunctum est, ut, cum pecuaria lue, quæ universæ propemodum Europæ per multos continuos annos infesta fuerat, in tractus Lebusiensis oppidis & pagis quibusdam recrudesceret, stragemque haud levem ederet, ego boves quosdam, morbo isto infectos, vivos pariter ac mortuos aperiri juberem, & constitutione viscerum probe examinata, deinde sententiam meam dicerem exponeremque: an contagiosus haberi deberet, nec ne? Dicto audiens, contuli me primum die 28 Novembris anni præteriti Hasensfeldam, Pagum, Academicæ Jurisdictioni subiectum, ibidemque duas vaccas, alteram vivam, sed contagio jam coinquinatam, alteram vero mortuam, quæ paulo ante vi ejusdem contagii extincta fuerat, aperiri jussi. Hinc Selovium, oppidulum tribus abhinc milliaribus distans die 7 Decembris ejusdem anni evocatus duos robustos boves, alterum iterum vivum, sed lue ab aliquot retro diebus jam laborantem, alterum vero mortuum similiter apertos inspexi, in quorum evisceratione hæc memoratu digna mihi occurrerunt.

§. II.

Quam primum vacca viva, cultro in dextrum cordis ventriculum adacto, conciderat, sanguisque promanare coeperat, eundem non modo nigricantem offerre colorem sed & in statu grumositatis constitutum esse animadvertimus; cumque in terram effusus paulisper stetit, vix sanguinis formam præ se amplius tulit. Aperto abdomine, in ejus cavitate ingentem quantitatem feri lutei deprehendimus. Pleraque viscera infimi hujus ventris a statu naturali parum vel nihil recesserunt, nisi quod solito flaccidiora essent omnia. At vero cystidem felleam (hepate interim ratione substantiæ nulla manifesta labe laborante) triplo vel quadruplo majorem & ingenti bilis quantitate refertam conspeximus, qua per medium secta, magna bilis corruptæ, æruginosæ & horrendum foetorem spirantis quantitas effluxit. Cumque conjectura adsequi facile possemus, pariter forte conditionis materiam in intestinis superioribus, nempe tenuibus, repertam iri, viam hanc profecuti fuimus, & aperto successive toto illorum canali haud vane nos conjectasse, experti sumus: quandoquidem tota fistula intestinalis ingenti ejusmodi biliosæ, corruptæ, ex viridi flavescens & admodum foetentis materiæ quantitate referta videbatur. Intestina ipsa admodum erant extenuata striisque sanguineis hinc inde perfusa ac semi inflammata, mucosæ omni ab interna eorundem superficie abraße: crassa vero, etiamsi tanta in quantitate prædictam materiam non

continerent, non tamen omnino libera ab eadem fuere. In *recto* inprimis, vacca jamjam mortua, motum peristalticum insigniter exacerbatum & ultra gradum ordinarium valde auctum curioso spectaculo observavimus. In ventriculo primo, qui alias *magnus venter* dicitur, nihil, quod statum præternaturalem indigaret, observatum est; at vero in *secundo* quem *reticulum* adpellant, alimenta contenta exsiccata & æstu nimio quasi torrefacta sunt conspecta. Aperto thorace, cor pariter atque pulmones nullam quidem texturæ vel structuræ manifestam læsionem exhibere, interea tamen eandem, quam in visceribus abdominis jam animadvertimus, flacciditatem visui obtulerunt. In linguæ examine occupatis occurrerunt hinc inde pustulæ, quæ apertæ ichorem foetidum fuderunt, sicuti ipsa quoque lingua faucibusque tetrum halitum exspirarunt.

§. III.

Perventum hoc modo est ad examen viscerum, prout in *vacca*, quæ *epidemico* hoc malo perierat, occurrerunt. Abdomine vix aperto, *omasus* & *abomasus* una cum universo intestinorum tenuium tractu ad colon usque, nigricans & sphacelo correptus visus est, in quo etiam vasa sanguinea crasso, spisso ac nigricante sanguine repleta erant. Folliculus felle solito majorem exhibuit amplitudinem, cui etiam quantitas bilis corruptæ proportionate respondit; gradus tamen corruptionis ad sensum minor, quam in præcedenti subjecto conspectus est. Interea eadem tali materia repleta fuere intestina tenuia. Reliqua viscera ob intolerabilem, quem spirabant, foetorem, accuratius examinari non potuerunt; neque ulla id requirebat necessitas, cum sedes mali mortisque subsequente in intestinis tenuibus satis esset conspicua.

§. IV.

Circumstantiarum & symptomatum cum *epidemico* hoc malo complicatorum rationem ita nobis exposuere, qui pecoribus infectis manus auxiliatrices porrexerunt: omnia, quam primum hausissent contagium, horrore quasi febrili & horripilatione correpta fuisse, hoc tantum discrimine, quod in his magis caput, in illis artus, in istis totum corpus eo perculsum esse videretur. Hoc facto plerisque, memorant, materiam mucosam, striis sanguineis permixtam, ex ore naribusque, ex oculis vero tenuem, aquæ instar limpidam, affatim stillitasse, ut quibusdam illocum, variolosorum more, palpebræ fuerint ocluse, quibus tandem reseratis, oculi igneam fervorem, ingentem scilicet inflammationem præ se tulissent. Horreri isti ingentem quidem æstum, sed exterius vix sensibilem & interiora magis occupantem successisse, qui etiam sitim, vix restinguibilem comitem habuerit. Ex ore faucibusque teterrimam exhalasse

mephitum, a lingua vero orisque & faucium tota concameratione interna membranam, qua hæ partes investuntur, abcessisse, ut propter nimiam harum partium sensibilitatem alimentis ordinariis abstinendum, eorundemque loco furfur, aqua tepida dilutum exhibendum fuerit. Respirationem in nonnullis naturali similem, in aliis vero citatiorem fuisse. Anorexia pleraque laborasse & primo quidem insultus contagiosi die parum, altero minus, tertio nihil profus assumisse. Eodem vero hoc die diarrhœam admodum torminosam, ut ex gestibus & mugitu hariolari licuit, successisse, qua primum vera excrementa, deinde materia bili corruptæ analogæ, qualis etiam in intestinis tenuibus reperta, tandem vero magma sanguine permixtum fuisse excretum. Urinæ missionem quandoque nihil insoliti habuisse, quandoque vero admodum turbidam fuisse excretam. Motus convulsivos in nullo eorum, quæ morbo hoc decefferant, animalium animadversos esse, omnia potius tristitiam & languorem præ se tulisse, quem etiam capite, terram versus demisso auribusque pendulis testatum fecissent. Cæterum luem hanc jam spatio 5 septimanarum centum & septuaginta horum animalium absumisse, uno omnes ore adfirmarunt, adjicientes, boves infectos aliunde in pagum adductos eodem suos malo coinquinasse.

§. V.

Non multum hisce dissimilia sunt, quæ in duobus bobus, altero *vi-vo*, altero *mortuo*, *Seelovii* dissectis animadversa fuere. Sanguis in *priore*, postquam venis emissus, pari ritu spissus ac nigricans, cumque paulisper stetit, grumosus est conspectus; ob quam etiam rationem partes omnes carnosæ musculosæ vividæ rubicundi coloris expertes, lividum & abjectum ejus loco conspiciendum præbuere. Viscera infimi ventris, lien, pancreas, renes reliquaque nullo manifesto vitio notata: hepar vero, uti pallidam & flaccidam exhibuit faciem; ita folliculum felleum triplo vel quadruplo naturali ampliore, & ingenti bilis, eodem caractere notatæ, quantitate repletum, conspeximus. *Inappetentia* primo statim infectionis tempore cæpit, nec amplius *ruminare* visus bos; unde etiam, quæ in reticuli reliquisque eidem continuis ventriculis continebantur, alimenta, arida, indurata & maximam partem indigesta erant. Intestina tenuia eandem, quam cystis fellea, continebant materiam, nempe biliosam corruptam, coloris æruginosi; qua tamen occasione adstantium quidam, qui cadaver aliud privata auctoritate aperiri jusserant, bilis loco materiam sanguinolentam intestina occupasse conspexerunt. In visceribus thoracis, corde atque pulmonibus nihil insoliti offensum. Lingua multo tenaci ac viscido muco undique quidem obducta fuit, nullas tamen, ut in priori subjecto deteximus, pustulas præbuit conspiciendas.

§. VI.

§. V I.

His ita animadvertis, cum deinde cadaver alterius bovis, quem lues extinxerat, aperiretur, primo statim intuitu intestina tenuia occurrunt, quæ, præterquam quod flatibus admodum distenta essent, hic & illic inflammata, alibi vero nigricantia & sphacelo jam correpta visa sunt; quam etiam ob rationem ad levem contactum facile difflebant, materiamque loturæ carniū haud absimilem copiose fundebant. Cystis fellea amplitudine sua statum naturalem longissime superabat, itidemque ingentem bilis ex viridi flavescens quantitate ambitu suo comprehendebat. Reliqua tam infimi quam medii ventris viscera sana & integra fuere deprehensa, nulloque evidenti vitio notata, nisi quod justo flaccidiora essent. Cæteroque circa os & nares copiosam spumam observavimus.

§. V I I.

Historiam luis hujus pecuarie ita nobis retulere, qui curæ animalium eadem extinctorum admoti fuerant. Quamprimum corripit illa coepissent, horrorem modo univalem, modo particularem persequisse, cui tamen calor febrilis proportionatus, externe saltem perceptibilis, nequaquam successerit: quem tamen interius eo vehementiorem esse oportuerit, quod siti immensa laboraverint, quam tamen potulentis sufficientibus restinguere, nefas duxerint. Tristitia a primo statim invasionis tempore correpta fuisse, capite infra præsepia demisso auribusque pendulis. Anorexiam communem fuisse omnibus, foeda lue coinquinatis. Excrementa primis duobus diebus admodum fuisse indurata, tertio successisse diarrhoeam tam vehementem, ut ad unum vel alterum passum excrementa, loturam carniū referentia, fuerint projecta; secutum in quibusdam fuisse sanguinem sincerum, omnia vero excreta pestilentem ac ferme intolerabilem foetorem exhalasse, quem ipsa quoque sana animalia perferre ægerrime potuerint, imo, eo vix percepto, mugitu atque boatu horrendo aversionem summam testata essent. Plerisque multum aquæ limpidæ ex oculis stillitasse. In nonnullis hypochondria vehementer contracta fuisse, alia cum anhelitu, alia sat placide respirasse. Tertio alia, quædam quarto morbi die periisse, quædam vero illorum septimum supervixisse. In vaccis lactantibus deficere lac coepisse, & perpaucum, quod fuderunt, tenue fuisse & aquosum: gravidas vero abortum passas esse. Qua tandem ratione contagium huc translatum sit, se quidem ignorare profitebantur, suspicari tamen, boves lue contaminatos finibus eorum appropinquasse, sicque suo quoque gregi malum successive communicatum esse.

§. V I I I.

§. V I I I.

Ne quis vero existimet, lue nostra inter pecora hodie grassantem, alterius forte indolis esse, quam quæ bovia & armenta aliarum regionum devastavit, agedum, excutiamus tantum principes, quæ morbum istum comitatae sunt, circumstantias, atque observatis per extispicia factis comparemus, morbumque per omnia sibi similem esse constabit. Neque enim audiendi hic sunt, qui falso sibi persuadent, judicia, quæ ex sectionibus & inspectionibus cadaverum, malignis & contagiosis morbis denatorum hauriuntur, incerta, infida & utp'urimum fallacia esse; ipsa enim lues illa, quæ nunc bovillum genus exercet, & continuos aliquot annos in principalioribus totius Europæ regnis atque provinciis pro dolor exercuit, opinionem istam falsitatis aperte convincere potest, cum, quæ ab aliis æque ac a nobis ipsis observata in extispiciis facta sunt, planissimam nobis viam pandant, ad indolem pestiferi mali penitissime cognoscendam, sicuti paulo inferius clarissime patebit.

§. I X.

Ut ergo sectionibus hisce atque inspectionibus cadaverum sua maneat laus, dignitas atque utilitas, faciamus periculum, & ex parallelismo observationum, quas hoc modo sibi compararunt alii, similitudinem luis colligamus. *Josephus Lanzonus*, qui contagiosam istam boum lue, annorum 1713. & 1714. in Ducatu Ferrariensi descripsit, pleraque quidem viscera sana, sed *omasum* in quibusdam correptum *sphacelo* deprehendit: qua de re *Ephem. N. C. Cent. 3. & 4. obs. 151. p. 347.* videantur. *Lancisus* præter oris fauciumque ulcuscula, etiam œsophagi, omasi pulmonumque livorem observavit. In eo præterea, qui tertia morbi die perierat, bove, duriusculam foeni massam, qualem nos etiam deteximus, adnotavit: in altero vero, qui sexta ab insultu morbi die mortuus erat, cum hepar & intestina tum pulmones sphacelo tentatos, ac denique in tertio cor ac cerebrum corrupta, propemodum diffluxisse vidit. Permulti alii medicorum Itatorum, qui cadavera aperiri jusserunt, itidem, ut nos, cystidem felleam, naturali multo majorem, multaque corrupta bile repletam offenderunt. Alii pulmones hydatidibus obsessos & vomice distentos atque laceratos conspexerunt. Reliqua vero viscera a sanitatis statu parum abfuere.

§. X.

Ipsa vero symptomata boum, maligno hoc contagio coinquinatorum sic describit modo allegatus *Lanzonus*: correptos malo boves cibum requisierunt.
Disput. Medico-Pract. Tom. V. Y y y y pui-

puisse, aures subito collapsas procidisse, pilosque erectos fuisse, tremorem pene universalem corpus occupasse, ex oculis lacrymas, & naribus multum lymphæ exivisse, alvum solutam, & in aliquibus pustulas sub cute effloruisse, adeo ut nonnulli crediderint, variolis boves esse affectos, tandemque septem dierum spatio, magno cum cruciatu, sicuti ex mugitu ille haud vane conjecit, concidisse.

§. X I.

Hicce similes pluresque alias circumstantias in animantibus lue hac correptis adnotavit *Lancisus*, quæ huc fere redeunt: subito nempe mœrere coepisse, caput demisisse, e languidulis oculis lacrymas, ex naribus copiosum mucum oreque copiosam salivam effluxisse; feбри interea cum horripilatione correpta & alimenta nauseantia humi jacuisse; linguam faucisque ulcuscula summo cum ardore obsessas tenuisse; siti admodum divexata animalia multum potasse, postea vero a potu ciboque abstinuisse & idcirco, cum nec deglutire nec ruminare amplius potuerint, inedia sitique ad interitum deducta fuisse, alvo sæpe sæpius lubrica dejectisque foetidis, variegatis & interdum cruentis humoribus. Pleraque putido gravique anhelitu, haud raro cum tussi, primam intra hebdomadem periisse; quæ vero ad alteram pertigerint (quorum tamen perpauca fuere) evadere consuesse, præsertim si, cadentibus pilis, cutis exasperaretur, aut, facto ad nates & crura decubitu prohibiti essent.

§. X I I.

Postremo, ne quicquam, quod ad perfectam morbi hujus *pecunariæ* historiam concinnandam requiri posse videtur, jure a nobis desideraretur, non nostra tantum, sed & aliorum observata abunde confirmata, sed & alia plura detecta esse deprehendimus. Observarunt nonnulli linguam admodum inflammatam, in cujus etiam superficie copiosas aphthas conspexerunt. Et quis dubitet, quin etiam fauces, œsophagum ventriculosque adnexos occupaverint? Quædam istorum pecorum ophthalmia laborarunt; alia pertinacem alvi obstructionem experta, alia vero diarrhoea correpta fuere; in nonnullis urina recte se habuit, in aliis vero materiæ purulentæ similis visa est; ut taceam, illorum non pauca mictui cruento obnoxia facta. In quibusdam circa ambitum intestini recti ecchymata, carbunculos vel petechias representantia, in aliis vero vibices esse detectas. In aliis toto corpore pustulæ emicuerunt, quibus ruptis ichor tenax & sanguinolentus effluxit. In nonnullis denique tumores circa colulum, abdomen, pectus & artus posteriores animadversi, quibus maturatis & vel sponte ruptis vel lanceola apertis, magna quoddam, loturæ

DE LUE CONTAGIOSA BOVILLUM. 723
carnium haud abfimile, una cum crasso, nigricante atque coagulato sanguine copiose effluxit.

§. X I I I.

Omnibus hucusque enarratis circumstantiis addere illas adhuc liceat, quæ *subjecta* concernunt, quæque suo quodam jure ad historiam cladis bovillæ pertinent. Ejus generis sunt: vaccis, tauris, ut & vitulis præ senioribus, inprimis bobus aratoribus & emeritis magis infensam fuisse; hos, contagio licet correptos, præ illis certius ac citius convaluisse; quo obesiore & habitiora fuere animalia, eo certius etiam atque citius malo tentata periere: quo vero graciliora, eo mitius cum illis actum est. Quam plurimæ vaccæ abortivere, sicque maximam partem servatæ sunt; id quod animadvertentes alii, remedia abortiva vaccis gravidis dedita opera exhibuerunt, satius judicantes, matrem quam foetum servari.

§. X I V.

Quod si nunc ea omnia aut eorum saltem illustriora, quæ partim extispiciorum beneficio explorata, partim vero in universo morbi decursu observata sunt, mentis obtutui denuo sistamus, habebimus totidem data ac veluti præmissas, ex quibus tam ad naturam, quam ad causas cladis hujus elarius pernoscendas via nobis pandetur. Sunt autem principales circumstantiæ, quæ sequuntur:

(1) Sanguinem, venis emissum, nigricantem atque grumosum, omnesque partes musculo-carnosas lividi coloris cum insigni flacciditate adparuisse.

(2) Primo luis insultu totum quidem corpus contremuisse, at principaliter in primis viis, ore, faucibus, œsophago atque ventriculo vim ejus sese exeruisse, testibus ulcusculis, quæ dictis in partibus, imo lingua ipsa conspecta sunt, quibus ruptis materia magnæ acredinis effluxit, quæ, præterquam quod halitum tetrum atque graveolentem exspiraverit, insuper non ipsas modo illas partes earundemque confinia excoriat, sed & eorum manibus inflammationem adfricuit, qui eluendis illis suam navarunt operam.

(3) Secundo vel tertio morbi die anorexia correpta pecora a ruminatione quoque abstinuisse, inertia mœruisse, & ex ore copiosam salivam, ex naribus mucum & ex oculis tenuissimum serum stilitasse.

(4) In plerisque bilem copiosam eamque corruptam & æruginosam in cystide solito ampliore repertam, indeque ad duodenum transmissam, caustica sua acredine non huic tantum, sed & continuis reliquis intestinis ruborem & inflammationem, eaque tempestive non soluta gangrænam

ac tandem sphacelum induisse; unde nigricantia ea non tantum hinc inde conspiciuntur, sed & admodum extenuata, ut levi opera diffuerent & intolerabilem foetorem exhalarent. Præcesserunt communiter frequentes alvi dejectiones, & quidem materiae admodum foetentis ex flavo viridescens, interdum striis sanguineis notatae, interdum vero puri quidem sanguinis, sed a vivido suo atque purpureo colore longe alieni.

§. X V.

Sunt vero hæc omnia evidenti mihi argumento, subtilissimum ac penetrantissimum miasma, ore naribusque ab animali sano haustum, fulminea celeritate per universum corpus sese diffundere, præcipue vero sanguini ejusdemque crasi infensum esse, quam tamen non tam dissolvendo, quam potius coagulando destruit; quare etiam nigricans & grumosus à nobis æque ac aliis est conspectus. *Ramazzinus* in dissertatione de contagiosa epidemia bovum testis est oculatus, ex bobus à laniis extinctis ac deinde dissectis, parum sanguinis, licet adhuc calerent, extillasse, eumque insuper crassum fuisse & coagulatum. Neque ad aliorum Auctorum observationes provocare veretur, qui eandem hancce cruoris concretionem in aliis quoque malignis febribus detexerint. Inprimis vero ex *Petro Salio* refert, in quadam, maligna tali febre extincta sanguinem in arteria magna ita concretum esse repertum, ut, *prehenso illius sanguinis altero principio, totus coalescens, ita integer fuerit extractus, perinde ac gladius e vagina extrahi solet.* Et quanquam hic sanguinis status communi sensui admodum repugnare videatur, ocularis tamen inspectio eundem satis confirmat, eidemque analogam constitutionem etiam in polyposis concretionibus conspiciere licet.

§. X V I.

Neque vero maligni atque pestiferi hujus fomitis vis atque efficacia per solam sanguinis massam sese diffundit ejusdemque mixturam invertit atque destruit, sed & lege circulationis totum corpus peragrat, omnibusque tam solidis & solidiscentibus, quam fluidis partibus hanc suam feritatem communicat & adfricat: hinc est, quod omnes partes carnosae-musculosae vivacitatis solitæ expertes ac livido potius colore defœdatæ fuerint conspiciuntur. Alii in partibus modo memoratis strias nigricantes, quasi putredine jam correptæ essent, deprehenderunt: unde etiam horrendum de se foetorem sparserunt, &, nisi cadavera talia quam citissime terræ mandata fuerint, brevi temporis intervallo in celerrimam simulatque abominabilem putrefactionem abiire. Nonnulli *omasium* alba, crassa, steatomatica, subinde lapidosa vel calciformi, sed simul foetidissima materia refertum, interdum sphacelo actu adfectum conspexerunt, cum

cum interea in ore interno, faucibus atque œsophago hydatides vel pustulæ quam plurimæ occurrerent. Similiter pustulas tales in hepate, liene aliisque visceribus detexerunt alii; ut taceam, quædam illorum plane putrida fuisse deprehensa. In pulmonibus permultas quidam vomicas, in cerebro phlegma quoddam admodum foetens, alii ulcuscula, materia saniosa, intolerabilem foetorem exspirantia, repleta detexerunt. Imo ne ipsis quidem durissimis ac solidissimis partibus, nempe ossibus, pepercisse virulentum contagium, id evidenti argumento esse potest, quod medullam in illis omnem omnino absumptam deprehenderint, qui illorum scrutinio suam impendere operam, consultum duxerunt.

§. X V I I.

Quid dicam de aliis fluidis, in quæ non minus, ut in sanguinem ipsum, malignum miasma virulentiam suam exeruit? Hinc est, quod in cystide fellea, naturali longe ampliori (qualis ejusdem constitutio etiam in peste Dantiscana, testantibus cadaverum sectionibus, observata fuit) bilem & solito copiosiore & æruginosam faciem præ se ferentem ad unum omnes conspexerint; quæ deinde ad intestinum duodenum ac reliqua tenuia translata vi acridinis causticæ, quæ inducta eidem fuerat, inflammationem, gangrænam ac sphacelum in illis causata est; sicuti phenomena hæc & symptomata bovillæ pestis *Lucas Schroeckius*, in describenda constitutione epidemica Augustana Anni 1711. & sequentium occupatus, eodem fere ritu delineat: nempe hostile miasma ventriculum una cum intestinis primum omnium adgressum esse, illisque non inflammationem tantum induxisse, sed & ipsam eorum substantiam ad foedam putrilaginem disposuisse. In permultis tamen sanguineas, in aliis foetiditas ac purulentas excretiones, ut dysentericæ malignæ speciem præ se tulerint, præcessisse, idem *Ephem. N. C. Cent. 3. & 4. Append. p. 22.* pluribus commemorat.

§. X V I I I.

Quid vero juvat hæc omnia, tam quæ per extispicia, quam sedula observatione eorum, quæ toto luis hujus bovillæ decursu innocuerunt, tam prolixè recensere? Multum profecto; quia viam nobis præmonstrant, non solum naturam ejusdem exactius cognoscendi, sed & in ipsum modum, quo sensim propagata fuit, intimius penetrandi. Audenter proinde adferimus, pecuariam istam luem nihil esse aliud, quam *febrim peracutam*, admodum *malignam, contagiosam & inflammatoriam*, conjunctam cum horrore, eidemque succedente æstu interiorum, siti, inappetentia, subito virium lapsu aliisque symptomatibus.

§. XIX.

Febrim dum voco *pecuariam* hanc *adfectionem*, nec sine exemplo, nec sine auctoritate multorum præstantissimorum medicorum, qui in genuina ejus indole rite peruestiganda defudarunt, id facio. *Ramazzinus* in dissertatione sæpius allegata disertis verbis *febrim* adpellat, idque ex frigore, rigore, horripilatione, mox ex calore acri & vehementi, per uniuersum corpus diffuso, cum *pulsus frequentia* aliisque symptomatibus, febrim familiaribus rectissime colligit. Et licet forte, quod à nonnullis obijci posset, *specialissima directio ac destinatio motuum febrilium, typus, ordo & crisis constans proprie dicta* deficere in ea videantur; id tamen non impedit, quo minus *febrim* clasi *bovillæ* hæc *lues* adnumerari mereatur; licet hæc omnia in tam perfecto & exquisito gradu in brutino, sicut in humano genere non obseruentur. Neque contrarius nobis est *Lancisus* aliique, idem cum eo sentientes, qui *pestis* nomen eidem tribuunt: quia *pestis* reuera nihil aliud est, quam *febrim malignam*, epidemice grassantem, summus & exquisitissimus gradus, cum horrore, astu & siti, imprimis vero cum *subitanea virium prostratione* & *liothymicis adfectibus* conjunctus.

§. XX.

At vero, ne solis decertare videamur auctoritatibus, id quod medicis & minus solemne & minus honorificum esset solet, idem ex ipsius rei natura probatum facile dabimus. Nulla est febris, quæ non cum sensibili actu tam vitalium quam animalium alteratione sit conjuncta; idem in ea, quæ *bovillum* hucusque genus exercuit, clade contingere, manifestum est ex insigni illa mutatione, quæ tam in tono, quam etiam in *pulsu cordis* observatur. Tonum esse alteratum, evincit *horror*, qui subinde totum corpus, subinde aliquas tantum ejus partes occupavit, cum extremorum refrigeratione, deinde *rigor*, *horripilatio*, & *respiratio* valde *anxia* & *anhelosa* cum *hypochondriorum contractione* stipata. *Pulsus cordis* admodum *frequentem*, qui sine dubio cum *celeritate* conjunctus fuit, exacte detexerunt, qui manum regioni isti admoverunt. Hos inter *Lancisus*, qui epidemiam hanc adfectionem curiose non minus, quam accurate peruestigavit, sibi visus est in arteriis carotidibus & axillaribus & celeritatem & frequentiam *pulsus* observasse. Animalium denique actionum læsionem incurrisse pecora, clare hac adfecta, ex capitis inclinatione versus terram, demissione aurium, notabili virium prostratione & quadam veluti impotentia ad motum aliisque indiciis clarissime patuit. Ut taceam, *anorexiam* & totalem tandem à cibis *abstinentiam*, *sitim*, aliaque febrilia symptomata uniuersum hoc negotium tanto clarius certiusque reddidisse.

§. XXI.

§. XXI.

Eandem hanc *febrim* diximus etiam *peracutam*; quia animalia, contagio hoc correpta, brevi temporis spatio periire: *Lancisus* enim testis est, permulta præcoci morte, quasi fulmine tacta, interiisse; id quod etiam in pestilentia, homines adfigente, saltem circa ejus initia, ubi sævitiam omnium maximam plerumque exercere solet, obseruauerunt alii. Quam plurima illorum tertio vel quarto morbi die occubuerunt. Paucissima septimum supervixere, eaque, in quibus paulo longius protractus fuit morbus, ut plurimum aliqua excretionis specie laborarunt, quæ tamen eadem in omnibus facie sese non exhibuit, sed aliis copiosa foetensque materia ex naribus oreque effluebat speciemque *salivationis* quasi formabat; aliis in lingua & faucibus erumpebant pustulæ nigræ vel rubræ, viscidum foetentemque humorem eumque tam acrem & corrosivum fundentes, ut foraminula quædam subinde satis profunda dictis in partibus relinqueret. Alia in *diarream*, quæ haud raro in *dysenteriam cruentam* degeneravit, incidebant. *Carbunculi* vero vel *furunculi* in paucissimis fuere observati, id quod fortassis densitati vel crassitie cutis in hoc brutorum genere adscribendum est.

§. XXII.

Porro eandem hanc *febrim* summe etiam *contagiosam* vocavimus; id quod sequentes potissimum rationes clarissime evincunt: nam *primo* ex *successu infectionis ratione temporis* id tuto colligimus: quia non simul & semel, sed *successive* modo in hoc, modo in illo regno atque provincia suam exercuit virulentiam, & quidem, quod iustam imprimis animadversionem hic meretur, indiciis contagiosæ suæ indolis usque adeo manifestis, ut in ipsos plane sensus incurrerent. *Lancisus*, cujus jam aliquoties perhonorificam fecimus mentionem, initium *pestis bovillæ*, quæ totam deinceps Italiam devastavit, ab unico bove, navi ex Hungaria advecto, repetit, qui, lue ista pestifera infectus, primum *Patavina*, deinde sensim reliqua *Dominationis Venetæ* armenta, coinquinavit, mox *agrum Mediolanensem*, tum finitimas usque ad *Ferrariensem* ditones lues occupavit, tandemque in regnum usque *Neapolitanum* pomeria sua extendit, sed nullibi, nisi *successive*. *Lancisus* adtipulatur *Lucas Schroeckius*, qui probaturus, non forte ex vitio aëris, vel alia quacunque causa communi, sed ex contagio natales suos derivasse pestilens malum, quod Anno 1711. & sequentibus in Germania Italiaque luctuosa sui ubique vestigia reliquit, recte allegavit, *illa primum loca, ubi pascuis frui bobus ex Hungaria adductis licuerit, luem invasisse, armentis vero omnino pepercisse, ad quæ illi vel alii ab his infecti haud pervenire, atque ubi consortium*

tion illorum, ad quos contagium jam penetraverat, evitatum fuit. Huic adjungo Kanoldum, qui in historica pestis hujus bovillæ descriptione ubique sedulo inculcavit, in nulla plane regione eandem exarsisse, quin manifesta contagiosæ indolis indicia ubique conspicienda sese præbuerint.

§. XXIII.

Deinde eandem hanc bovillæ cladis contagiosam propagationem ipsa quoque autoplia satis evincit, qua quippe constat, boves sanos, solo olfactu infectos, vel alias res contagio coinquinatas explorantes, sibi malum istud conscivisse: ubi tamen non æque crasso physico contactu opus est, sed, cum tenuissimæ simulatque activissimæ & valde penetrantis naturæ sit, solus afflatus sufficit. Unde etiam, qui industria omni caventur, ne pecora ipsorum ad pascua communia, jam actu infecta deducerentur, vel aliena contagii suspecta in illorum ditones admitterentur, imo qui homines ipsos, ab infectis locis adventantes, sollicitè arcuerunt, ne loca à contagio adhuc libera frequentarent, vel per canes, equos aliæque animalia malum deportaretur, illi etiam per Dei gratiam ab eodem liberi atque immunes mansere; imo, licet hic & illie gliscere cœpisset, tali tamen sollicita cura ulterior grassatio & propagatio ejusdem fuit impedita.

§. XXIV.

Modus tamen mutuæ hujus communicationis non unus, sed varius est: aut enim unum animal, lue hac contaminatum immediate inficit alterum sanum; vel homines ipsi, quorum vestimentis miasma pestilentielle inhæret, ex uno loco in alium illud transferunt; id quod etiam per canes, feles, quorum quippe animalium pilis similiter adhærescit, fieri potest; vel ex pratis, in quibus animalia infecta pascere solita sunt, ope salivæ aliis communicatur; idemque fieri potest, si communi fonte utantur tam sana quam infecta animalia; vel si animalium mactatorum sanguis in terram profusus debite non abluatur, vel sollicitè terra cooperiatur, imo ipsa quoque excrementa ab infectis rejecta, horrendumque foetorem spirantia, aliorum sanorum olfactui exposita maneant. Taceo, straminibus, fœno, fœcis, equorum tegminibus, imo vestimentis equisonum pertinaciter innidulari pestilens venenum, eoque modo ad loca admodum dissita sæpius transferri & communicari posse; probabile tamen est, per os potius & nares, quam per habitum cutis porosum contagium pestilens propagari: qua de re Lucam Schroeckium in descriptione constitutionis epidemicæ Augustanæ Ephem. N. C. Cent. 3. & 4. Append. p. 24. prolixius differentem legere licet.

§. XXV.

§. XXV.

Eandem hanc febri malignarum seriei adscribere nulli dubitavimus; non pauca enim sunt, quæ malignitatem, contagio isti complicatam evincunt. Nam primum lues hæc effectum suum lethalem brevi temporis intervallo exerit & longe lateque diffundit; deinde eadem propemodum forma iisdemque symptomatibus, in diversis tamen regionibus, sub diverso etiam climate diversaque aëris temperie vim suam deleteriam exercet medelamque vix ullam admittit. Accedit subitaneus virium lapsus & desperabundus actuum & motuum vitalium neglectus, qui, sicuti aliis febribus malignis, homines adfligentibus, familiaris est: ita de malignitate pecuarie hujus cladis dubitare nos non sinit. Nec obstat, quod Ramazzinus, observasse se, citata oratione scribit: vires nempe horum animalium, etiam in ipso morbi vigore, sic satis validas fuisse: e stabulis namque educta & per campos circumducta, experiundi causa, num herbam aliquam depascere velint, robuste incessisse, suæque libertati relicta ad stabula reversa esse: ex historia enim morbi superius adlata constat, ad mœrorem potius torporemque propensa fuisse animalia, quam primum pestilenti malo correpta essent, caput demissum auresque pendulas exhibuisse, nec multum à statu illorum, qui adfectu quodam soporoso laborarunt, aliena fuisse.

§. XXVI.

Denique inflammatoriam adpellavimus eandem hanc febri, idque paulo audentius, quam alii, qui titubanter & cum aliqua quasi hæsitazione id fecerunt, semi-inflammatoriam eandem vocantes. Quid vero fluctuatione opus est in re manifesta? Illi enim, qui, cadavera horum animalium aperiri, consultum dixerunt, linguam in quibusdam inflammatam & vesiculis rubris refertam, ventriculum quoque, præsertim omasum & intestina non minus inflammata, quam scæda etiam putrilagine correpta & corrupta deprehenderunt. Ut non improbabile jam supra nobis visum sit, virus hoc malignum, ore naribusque haustum, primum quidem in sanguinem reliquaque fluida, deinde vero in ipsas quoque partes fibrosas solidas, ac primas potissimum vias vim suam exeruisse, hisque inflammationem & gangrenam tandemque sphacelum induxisse.

§. XXVII.

Quod si nunc, satis expositis iis, quæ ad naturam pestilentis hujus mali penitus cognoscendam faciunt, ad pathologico-ætiologicas considerationes pedem promovere placeat, ante omnia & quasi in antecessum mon-

nendum est, dedita nos opera à causa prima metaphysica hic esse abstracturos. Quamvis enim ignoremus nequam, Deum, quod etiam haud raro comminatus est, hæc mala subinde immediate immittere hominibus, ut eos abusuam, quos hoc vel illo bestiarum genere perfecter commiserere, commonefaciat: magis tamen decere videtur medicum, de *physicis* potius quam *metaphysicis* causis sollicitum esse. Quo ipso simul opprobrium illud, quasi falcem suam alienam in messem immittere gestiat, caute evitabit.

§. XXVIII.

Si vero in *causam* potissimum *proximam* hujus *epidemiae*, à qua non modo profluxerit, sed & variis deinde casibus eventibusque in hanc brutorum speciem propagata fuerit, inquirendum nobis sit, audacter adferre nulli dubitamus, quin à *contagio maligno miasmate*, ore naribusque haulto, suam derivet originem. Hoc enim, veneni instar, corruptionem putredinosam, ad quam sponte inclinatur, inducit primum sanguini reliquisque humoribus, deinde vero, nisi vel ipsa naturæ autoeratia vel medicamentis congruis tempestive vel penitus corpore eliminetur, vel saltem ad alia ignobiliora loca transferatur, ipsas quoque partes solidas & viscera male adficit, quæ quippe eadem hac corruptione sphacelosa sensim occupata, totum tandem corpus interitui relinquunt. Quod vero nos *miasma contagiosum* vocamus, alii vel *contagium* simpliciter, vel *fermentum contagiosum*, *malignum* atque *putredinosum* appellare malunt. Ubi parum interesse existimamus, sive hoc sive illo vocabulo materiale illud *pestis* hujus *bovillæ* principium indigitetur, dummodo in re ipsa, quod speramus, amicus sit consensus.

§. XXIX.

Nemo autem hic à nobis expectet, ut pestilentis hujus contagii, vel, ut nonnullis dicere placet, fermenti specificam indolem secundum particularum sitarum magnitudinem, figuram aliasque accidentales proprietates modosque describamus: id enim partim impossibile partim inutile foret; quia, experientia teste, parum vel nihil *alterantibus*, plus vero *evacuantibus* hic tribuendum est. Sufficere nobis potest, ex effectibus insolentissimis simulque damnosissimis, quos in corpore causatur, satis naturam ejus constare. Id enim ratiocinando facile adsequimur, & subtilissimæ & simul activissimæ indolis in minima sui mole, quod plerisque venenis proprium est, *fermentum* hoc sive *contagium* esse debere: quia, pelerrime totum corpus peragrando, in fluidis crasin, in solidis vero texturam structuramque, quo verbo mixtionem omnem ita intime per-

vertit atque dissolvit, ut *putredinoso-colligativa corruptioni* brevi temporis spatio reinquatur: quare etiam *motibus vitalibus*, inprimis *secretoriis* & *excretoriis*, quos alioquin natura, pro servando corpore suo molitur, summopere adversatur, quæ proinde ad primum statim sensum terrore percussa, arma sua quasi desperabunda abjicit, corpusque totum ceu prædam morti relinquit.

§. XXX.

Quæ cum ita sese habeant, alieni quidem sumus à fabulosa illa quorundam traditione, qua *pestilentielle* illud *contagium* instar nebulæ cœruleæ visibilis, qua non modo ab uno corpore in aliud transmigrat, sed & haud raro in rimas domus aliasque latebras sese abscondat, suoque tempore pristina virulentia denuo sese prodat, præfigurare aliis lepide solent: interea tamen, uti neque crassitiem illam sensibus obviam in eo admittimus: ita neque summe *volatilem* eandem esse, concedimus; quia vestimentis inprimis laneis, pilis aliorum animalium, fœno, straminibus aliisque rebus & utensilibus sat diu satque pertinaciter nonnunquam inheret, ut ad multa milliaria Germanica deferri sese patiat: unde ex orientalibus ad occidentales aliasque mundi plagas haud infrequenter transportari, neminem, nisi rerum omnium olim gestarum memoria destitutum, ignorare posse existimamus.

§. XXXI.

Sunt autem *contagiosa* hujus *luis* primi natales indagatu eo difficiliora, quo remotiores à nobis sunt regiones, ex quibus ad nos aliosque transmittitur; id quod inprimis de *bovilla* hac *peste* tam certum est, quam quod certissimum. Quapropter frustra omnino labores suos impendunt, qui vel malignum cœli astrorumque aspectum, vel singularem atmosphæræ aeris corruptionem, vel inundationes hic & illic factas, vel prælia alicubi commissa vel alias quascunque causas criminantur. Quid enim quæso *aspectuum Planetarum*, ut ab illis dicendi initium faciamus, malignitas ad *pecora*, & quidem *cornuta* tantum & *ruminantia*? Quare reliquis omnibus animalium speciebus faventiores sunt, aut quare saltem eminenter nihil illis nocent? Aut, quare homines, qui tamen reliquis aliis animantibus sunt sensibiliores, sub iisdem illis aspectibus à *contagio* isto penitus vivunt immunes? Certe enim Planetarum nullus, (sola tellure nostra excepta) sua, quæ emittit, effluvia cum viventibus sublunariis communicat, vel ullam iisdem alterationem inducit, sive torvo & maligno sive læto & benigno vultu se mutuo adspiciant; omnia potius ad proprium gravitatis centrum relabuntur. Quare *Ramazanus* Astrologos tales laute ridet, quando orationis suæ p. 15. ita

inquit: Cælum equidem non consului, ut viderem, num ex aliquo maligno astrorum influxu pestilentia bubuli gregis causam divinare liceret, ut ex Saturni cum Marte syzigia in tauri signo; quemadmodum olim Marcellus Ficinus pestis, quæ Anno 1478. totam Etruriam ac præcipue Florentiam depopulata est, causam retulit in conjunctione Martis cum Saturno in signo humano (quasi asterismorum in hæc inferiora virtus ab inditis nominibus esset petenda, ut, si forte hujusmodi conjunctio observaretur in signo arietis & piscium, posset aliquis ovilli generis aut marini populi excidium prædicere) sed postquam, cum Juvenis essem, Pici Mirandulani libros adversus Astrologos legi, Judicariam a studiis meis valere jussi.

§. XXXII.

Similiter pravam atmosphære aëriæ constitutionem, nec non pasqua, maligno quodam rore infecta, omni culpa absolvere hic nullus vereor. Non disputo, an communes tales causæ pecorariæ genti morbos quosdam inducere valeant nec ne? Sed id tantum, &, ut mihi quidem videtur, jure nego, morbos tales per contagium mutuum propagari. Accedit alia vix superabilis difficultas, cur vel prava illa aëris temperies vel prava rore maligno infecta soli tantum bubulo generi sint inimica, reliquis animantibus cunctis, eodem aëre, iidemque graminiibus utentibus innocua? Conciliet hæc, qui potest, aut, cui operæ id pretium videbitur. Similiterque cum inundationibus & præliis hic & illic commissis comparatum est. Uti enim communes sunt hæc causæ: ita communes quoque morbos gignere posse, nemo ibit inficias. Hanc vero *bovillam eladem* contagio ortum suum debere, jam superius probatum dedimus. Qui verminosam in sanguine putredinem sibi imaginantur, ii verminosam Kircheri hypothesein dudum antiquatam inaniter tantum recoquunt.

§. XXXIII.

Ad *diagnosin* devolutis, eo brevioribus esse licebit, quo certiores sunt notæ, signa atque indicia, quibus sese prodit *pecuaria lues*. Observari tamen in antecessum hic meretur, unam eandemque esse hanc bovilli generis adfectionem, quocumque demum in loco continua aliquot annorum ferie grassata sit, non obstantibus signis quibusdam accidentalibus, quæ hic & illic sese exeruere, & quæ proinde quandam morbi diversitatem innuere videri possent. Eadem enim, aut certe non multum dissimilia hic conspiciuntur indicia, qualia sunt horror febrilis, quem æstus plus minus acris excepit, deinde adfectio quædam soporoso-lethargica, ingens ac præceps virium lapsus, aliaque, quæ in historia morbi superius notata sunt, fastidium nempe ciborum & ruminatio penitus abolita, capitis in terram inclinatio, aures pendulæ pluraque alia. Si quæ in his

vel illis individuis observetur diversitas, illa magis in *excretionibus* eandemque modo diverso quærenda est: unde aliis cum gravi anhelitu materia quædam mucosa atque graviter olens ex ore naribusque effluit; quibusdam pustulæ in lingua & faucibus erupere; alia fœdam alvi proluviem, subinde plane cruentam passâ sunt. In nonnullis, ad circumferentiam sive ambitum cutis materia pestilens extrusa, ibidemque ulcera, pustulas atque tubercula in iis, qui evasere, bobus excitavit. Aliis alia contingere,

§. XXXIV.

Non omnes tamen excretiones pari periculo exposuerunt boves infectos. *Ptyalismus* non paucis fuit salutaris: laudat ejusdem utilitatem in pestilentia, homines adligente, Laurentius Gifelerus tractatu de peste Brunsvicensi obl. 106. ibidemque allegat exemplum mulieris quinquagenariæ, in qua, licet in ipso pestis fervore carbunculi cum bubone eruperint, nec tamen ad suppurationem vel maturationem pervenerint, salivatione tempestive suborta, materia pestilens evacuata sicque patiens servata fuit. Diarrhœa, imprimis cruenta, plerisque funesta fuit. Quibus in lingua & faucibus aphtæ sunt exortæ, eorum aliqua individua servata sunt. Vibices, hic & illic observatæ, lethales fuere. Plerisque exitialis fuit hæc lues, vix enim tertium vel quartum supervixere diem. Qui evaserunt, beneficio magis naturæ, quam arte servati sunt boves. Obesiores præ gracilioribus uti lui magis expositi: ita periculosius etiam illi præ his laborant: senes contra & emeriti boves aratores uti contagioni; ita quoque periculo minus obnoxii fuerunt. Quæ vim luis feliciter superarunt pecora, diuturno eoque vero viriam defectu laborarunt; nec tamen eundem in adfectum, nisi rarissimis forte exemplis, denuo inciderunt; id quod etiam in pestilentia, inter homines grassante, observarunt practici, nisi forte imperfecte fuerint judicati.

§. XXXV.

Commodum hoc loco, quo in *prognosi* tradenda adhuc occupati sumus, commodum, inquam, aut saltem non admodum alienum fuerit, illam quoque difficultatem solvere, quæ haud injuste moveri hic posset: an non forte successu temporis ab hac *bovilla lue*, quæ profecto nihil aliud est, quam febris maligna, contagiosa & inflammatoria, uno verbo, vera bouum pestis, hominibus juste sit aliquid metuendum? Confulescentes equidem practicorum annales, constanter adnotatum legimus, pestilentia certum inter genus brutorum grassante, reliqua omnia ab eadem immunita relinqui, omnium minime vero hominibus quicquam inde mali imminere: nihilofecius tamen, quia non modo circa sepulturam

pecorum, hac lue denatorum, negligentius versantur homines, sed & carnes bubulæ, quæ sanæ creduntur, actu tamen infectæ sunt, tam recentes, quam fumo induratæ & muria conditæ ab iisdem devorantur: metus sane non omnino injustus est, ne tandem corporibus humanis noxa quædam inde inferatur. Memoratu dignum est, quod *Lancisius* Romæ observavit, nonnullos scilicet ob carniæ talium infectarum esum in diarrhoeam & febrim incidisse. Similiter *Lucas Schroeckius* ex relatione *D. D. Johannis Mayeri*, Archiatri Elect. Palat. & Phys. Neoburgensis memorat, duobus rusticis, cum bovem talem agrotantem mactassent, & quia lienem pulmonesque male constitutos invenerunt, sepelissent, carbunculos in brachiis fuisse exortos cum febre acuta, vomitu atque diarrhoea, duos autem canes, qui carnes istas (infectas) degustaverant, eodem die mortuos fuisse. Nec silentio prætereundum exemplum a *Kanoldo* allegatum de lanione, qui, cum tumorem pestilenti tali materia repletum aperiret, eaque cum vi exiliens, manum ejusdem commacularet, in tumorem manus incidit: cui duas alias privatas observationes addere liceat de duabus mulieribus rusticis, quarum utraque in mundandis & eluendis faucibus & lingua vaccarum infectarum occupata, inflammationem totius brachii inde incurrit, quarum altera feliciter evasit, altera vero, que brachio inflammato butyrum liquefactam inunxerat, in gangrænam & sphacelum incidit, sicque, propria licet culpa, miserrime periit. Ex quibus omnibus summam illam materiæ malignitatem colligere satis licet. Ut publica deinceps lege esus carniæ talium infectarum, aut de infectione saltem suspectarum, sive recentium sive fumo induratarum vel muria conditarum rectissime prohibitus sit.

§. XXXVI.

Quid vero tandem consilii, ut pestiferum hoc bovilli populi malum vel certius & solidius curetur, vel, si hoc sperare cum fiducia non liceat, ulteriori saltem ejusdem progressui obex ponatur, ne, quam comminari videtur, internecionem eidem tandem inducat. Nam, quod *therapiam* huius atinet, nihil sane dissimulo, suis eam difficultatibus utique laborare: cordatiores medici, qui bovillæ hujus contagionis naturam & phænomena satis sibi nota & perspecta reddidere, ingenue fatentur: nullum in hunc usque diem certum atque specificum remedium esse excogitatum, optandum saltem, innoxia fuisse; permulta nocuisse potius, quam profuisse, dubio omni caret. Accedit, curandi methodum, qua pestilens virus vel enervari & inverti vel bruto corpore eliminari possit, mere fuisse empiricam, nulli certæ indicationi superstructam, cum tamen æque rationalem in brutinis, quam humanis morbis percurandis eandem esse oporteat. Has denique difficultates non parum auget singularis illa anomalia, qua cornigera hæc & ruminantia animalia respectu organorum,

organorum, assumptioni, concoctioni ac dispensationi alimentorum inventum, non modo ab omnibus reliquis brutorum speciebus, sed & potissimum ab homine ipso discrepant. Ut enim de ventre magno & reticulo nihil moneam, *omestus* certe & *abomasus* tantæ sunt amplitudinis, tantaque alimentorum quantitate referti ventriculi, ut profecto medicamentorum vis multum infringi & obtundi debeat, antequam per reliquum corpus rite dispensari vel solummodo ad intestina tenuia, quæ in hac bovilla adfectione potissimum adfecta & inflammatione correpta sunt, penetrare possit.

§. XXXVII.

Hiscæ tamen difficultatibus nihil obstantibus, omnem movebimus lapidem, ut, vitata omni irrationali empiria, pestilentis hujus adfectus curatio, certioribus magisque rationalibus indicationibus superstruatur. Fiet id, dummodo ad has præmissas, quas & inspectio ocularis cadaverum & historia morbi nobis ministrarunt, rite attendatur. Patescet hinc, contagium venenosum ab animali sano hauriri vel naribus vel ore, quandoque tamen etiam, licet forte rarius, per habitum cutis porosum admitti. Si naribus excipiat, brevissimo temporis intervallo una cum aëre per tracheam & bronchia ejusdem transibit ad pulmones, ibidemque sanguini permixtum, lege circulationis dispensabitur toto in corpore, sicque non modo fluida in crasi, sed & solida in textura atque structura alterabit & ad corruptionem putredinosam disponet. Si vero per os idem admittatur, coinquinabit hunc salivalem ejusdemque ope, si una cum alimentis deglutatur, universum canalem alimentarem. Fluent hinc sequentes indicationes, quarum prima hæc est: contagium pestilens in humorum massam receptum quærocumque, ne profundius eidem inniduletur, ejiciendum esse. Altera hæc est: idem illud malignum atque contagiosum fermentum maturius per tonsillas, parotides, aliasque glandulas salivales oris, palati &c. quancumque id fieri potest, celeritate eliminandum esse: priusquam primis hisce vis notabilem aliquam labem adfricare queat. Priori casu *Bezoardica* & *Alexipharmaca*, posteriori vero *salivantia* indicari, manifestum est.

§. XXXVIII.

Prius vero, quam utramque hanc indicationem strictius persequamur, de remediis universalioribus ita dictis eorundemque utilitate nostram dicemus sententiam. Principem in his locum concedimus *venæsectioni*, de qua tamen verissime valet, quod vulgo dici consuevit: laudatur ab his, culpatur ab illis. *Ramazzinus*, licet *phlebotomiam* in omnibus epidemiis suspectam esse, facile concedat: in hac tamen bovilla febre, quam inflam-

mato.

matorie indolis esse, recte nobiscum agnoscit, eandem non modo salutarem, sed & necessariam fore ideo credit, quod, cum *bovis cruor* ex sua natura sit valde crassus & ad facilem concretionem pronus, atque venenum istud de illorum sit genere, quæ massam sanguineam coagulandi vim habent: hinc nullo alio remedio, quam sanguinis missione laboranti & ob sanguinis concretionem in vasis sanguifluis anhelanti animali promptius & facilius succurri posse existimat. Cum vero consilium hoc à priori tantum petiit sit, nullo vero experientie suffragio suffultum esse videtur: facerem potius cum *Lancisio* aliisque, qui *venæ incisione* nihil periculosius esse observarunt, provocantes ad usum, rerum omnium magistrum optimum, qui quippe plus una vice ipsos edocuerit, morbis contagiosis in genere & speciatim *epidemiæ* huic *bovillæ* nunquam non damnum eandem intulisse, quotiescunque scopo curatorio fuerit suscepta: at vero *preservationis* causam institutam longe fructuosiorē fuisse, non pauci mihi adseverarunt: quam tamen ipsam commendationem ulteriori adhuc experientie committendam esse, non abs re suaserim. Elusisse contagium, nullo certo experimento constat. In pestilentia, quæ A. 1708. in *Prussia* & A. 1709. *Dantisci* grassata est, & multa hominum millia absorpsit, *Vsio* semper nociva fuit deprehensa.

§. XXXIX.

De purgantibus, imprimis *drasticis*, idem sentimus. Etiam si enim natura ipsa ad hanc excretionis speciem inclinare videatur, cum pleraque pecora, lue hac infecta tertio morbi die in diarrhoeam inciderint: observatum tamen est, armenta ut plurimum cum alvinarum dejectionum resolutione ad interitum sponte sua deproperasse; ut proinde veneno omni pejora visa sint. Quare secundum hanc observationem examinari merentur omnes remediorum formulæ, quæ ingenti quidem verborum & laudum adparatu ceu lui huic contraria commendata sunt, eandem tamen potius auxerunt quam levarunt; ut proinde *aloe*, *colocynthidem*, *folia fenæ*, *agaricum* aliaque purgantia longissime abesse jubeamus.

§. XL.

Plus tribuerem clymatibus, ex solo lacte dulci, cui tamen herbæ emollientes & anodynæ incoctæ essent, præparatis, calideque injectis: hæc enim non bilem modo corruptam diluent & acridinem ejusdem causticam temperabunt, sed & fibras intestinorum spasmodice adfectas, quin & motum eorum peristalticum admodum exacerbatum mitigabunt & ferociam non minus, quam frequentiam dejectionum alvinarum commoderabuntur.

§. XLI.

§. XLI.

Ast, missis universalibus, revertamur ad *indicationum curativarum primam*, quæ exigit, ut pestilens miasma, sive naribus hauustum, sive per habitum cutis porosam in corpus intromissum fuerit, quantocyus denuo eodem expellatur: optima enim hæc est & intentioni naturæ quam maxime consentanea artificis methodus, qua contagium in corpus receptum in principio statim, quo malignæ ejusdem vires prodere sese cœperunt, à centro ad circumferentiam extrudatur. Alterantibus enim parum vel nihil hic tribuendum est, cum nullum hucusque specificum sit inventum, quod malo huic cum successu opponi queat. Interea omnia medicamenta, quæ contra malignam hanc lue hucusque commendata sunt, aut in posterum commendabuntur, certum scopum certumque finem habere debent. Aut enim sanguinem humoresque ita disponant necesse est, ut pestiferum contagium nullam in eos efficaciam exerere queat; aut idem jam in humores receptum ita corrigere, alterare, invertere & obtundere, ut omni sua pristina, qua pollebat, energia exuatur; aut denique naturam ipsam excitare & ad certam evacuationis speciem invitare debent; nisi enim quippam horum præstent vel præstare possint, ceu inutilia meramque irrationalem empiriam spirantia sunt repudianda. Cum itaque natura periphericam hanc excretionem subinde sponte susceperit, formando in superficie cutis pustulas, tubercula aliaque hujusmodi, eaque methodus prospere cesserit infectis animantibus: quid ni *Veterinarius* artificialiter eandem imitetur?

§. XLII.

Indicari hic *Bezoardica* & *Alexipharmaca*, palam est; non tamen calida vel æstuosa esse illa oportet, sed temperatiora, uti sunt ex radicibus *pimpinella alba*, *angelica*, *scorzonera*, *vincetoxicum* &c. ex herbis vero *scordium*, *dictamnus creticus* aliaque talia, quæ tamen omnia non modo in substantia & majori dosi, sed & convenienti cum regimine exhibenda essent. In eo namque hucusque peccatum est, quod animalia, quam primum de contagio suscepto suspicionem præbuere, à sanis quidem fuerint separata, sed pessimo non nisi consilio factum est, ut, sanis in stabulo relictis, ægra inde educerentur, & ventis, pluviis, frigori aliisque aeris injuriis exposita, certissimæ perniciæ immolarentur: cum potius stabulis, rimis omnibus probe obturatis, includenda, straminibus, feno, faccis aliisque operimentis sollicitè tegenda fuissent, ut, diaphoresi placide provocata, eo ipso pestilens miasma simul exterminaretur: pro quo sine salutariter obtinendo nonnulli camphoram accensam & in aquam coniectam, ceu potulentum valde aptum, ad vim contagii

non modo perdomandam sed & diaphoresin placidam procurandam, non absque omni ratione commendare solent. Exulare vero ex formulis talibus iterum jubemus adstringentia quædam, uti sunt *tormentilla* & *biflora*, quibus nonnulli, traditione majorum decepti, antidotalem efficaciam tribuere consueverunt; quæ tamen omnia eo nocentiora judicanda sunt, quo frequentius diarrhœa complicari solet, qua quippe intempestive suppressa, gangræna imo sphacelus certissime secutus est.

§. XLIII.

Si vero ore contagium haustum fuerit, idque in glandulas salivales & adfinia organa energiam suam exerere coeperit, id quod ex copiosæ mucidæ & admodum foetentis materiæ stillicidio ex ore naribusque haud difficulter hariolari licet, *salivantia* hic omnem absolvent paginam; quia, ptyalismo tali sponte suscepto, multa individua servata esse, observationes docent. Cum igitur artem naturæ imitatricem esse oporteat, sequendum est consilium eorum, qui ex *aceto*, *allio*, *sulphure*, *sale*, *salvia* & *juniperi* fructibus aliisque talibus decoctionem parari, boumque naribus, linguæ, palatoque bis de die & obstinato animo adfricari jubent, *nullo discrimine*, *bonane sint valetudine*, *an pestifero jam morbo concussa ac labefactata*? Ac, ne quis forte existimet, nudam esse speculationem, nullo experientiae suffragio confirmatam, integrum nobis erit, cum *Lanciso* ad *Hetruriam*, accepti beneficii testem, provocare, ubi boves lue infectos, ruptis oris vesiculis, medicatisque prædicto magmate ulceribus sanie inflatis, in pristinam valetudinem restitutos esse memorat. Et quid impedit, quo minus provocare nobis liceat, in alio quamvis animalium genere, ad *epidemiâ equorum*, quæ A. 1712. Romæ grassata est? Cum in ea salivam, de contagio suspectam, ominarentur veterinarii, frænulum, ad salivam proliciendam, ori inseri curarunt, idque maximum præstitisse usum experti sunt. Frænulum nempe illud quotidie quater vel quinque ori equorum inferebatur, eique massa pilularis linteo, nodo colligata adnectebatur, quæ ex *hepatis* $\frac{1}{2}$, *baccarum Lauri* in pulverem tritarum & *assæ fetida* partibus æqualibus, nec non *aceti* q. s. ad formam pilularem eidem conciliandam parata erat: ex hac deinde massa confiebant boli, quorum quisque semunciam pendebat, & quorum unus linteo circumductus frænulo alligabatur. Interea os & fauces decoctione, ex alumine & viridi æris, sapone, salvia & scordio acetoque acerrimo diligenter eluendæ & a fordibus, quibus hæ partes coinquinatæ conspiciebantur, liberandæ erant, solerter tamen cavendo, ne humorum talium, contagio coinquinatorum, summaque acredine pollentium, quicquam manibus eorum adfricaretur, qui fordido isti operi præfecti erant; cum enim *ulcercula* illa & *pustulæ* oris, linguæ & faucium, ruptæ acerrimum stillarent

serum:

serum: hinc inflammationem manuum totiusque brachii inde incurrerunt, qui incautius partes illas tractarunt.

§. XLIV.

Salivantibus ad latus ponimus *setacea*, per cutim colli in animalibus infectis trajicienda, certo persuasi, tenacem illam lympham, quam ex ore naribusque infectorum boum sponte effluxisse vidimus, quamque, *sectis cadaveribus*, *tracheam inter* & *oesophagum ac supra pericardium* & *pulmones concretam* in epidemia equorum nonnulli observarunt, paulatim foras ejectam iri. A *vesicatoriis* vero, collo vel nuchæ admovendis dehortantur, qui eorundem usum admodum fuisse noxium sua & aliena experientia deprehenderunt. *Immissiones* potius, ferro candente factas suaserunt alii, nullum quoque alium sibi scopum præfixum habentes, quam ut, vel *ulcus* ulis hoc modo artificialiter excitatis, serum corruptum contagioque contaminatum, aere quippe causticumque inde redditum, tempestive evacuetur.

§. XLV.

Uti vero solidum ipsoque usu comprobatum ex hisce fructum perceperunt, qui in *veterinaria* exercenda occupati sunt: ita perspicere nobis vix datur, cui bono a nonnullis commendentur *antifebrilia*, & inter illa præcipue famosum illud *antipyreticum*, *cortex* nempe *Peruvianus*? Non dissimulamus, perplexos quodammodo nos esse redditos, cum in eleganti illa *oratione*, quam in *Liceo Patavino* de *contagiosa epidemia* boum recitavit *Ramazzinus*, illam etiam quæstionem, præter omnem expectationem à gravissimo viro examinatam atque discussam legeremus: an decantatum hoc *antifebrile* ad curandam hanc bovillam lue symbolam conferre queat? Vehementius mirati sumus, cum calculo ejus probatum confeximus remedium, quod, uti nulla antidotali efficacia gaudet: ita neutrum quoque scoporum curativorum usu ejus obtinere licet. Equidem *Ramazzinus* ipse ingenue confitetur, se in continuis & inflammatoriis, quales sine dubio sunt, quæ *bovillum* genus nunc exercent, ex *corticis Peruviani* usu perraro, rectius forte dixisset, nunquam, febrem solutam observasse: nihilofecius tamen, quia persuasum sibi habet, laudatum istud febrifugum vel fermentum malignum rettinguere vel ita saltem enervare, ut nocere amplius nequeat: vix dubium ipsi videtur, quin in perlananda hac *bovilla peste* non postremum sibi locum vindicet, dummodo in primis statim principiis, cum animal ægrotare coeperit, in larga dosi, ad tres nempe uncias cum aquæ cardiacæ libris decem vel duodecim exhibeatur. Verum cum duabus dissertationibus, altera de *impostura corticis Peruviani* & altera de *usu* ejusdem *noxio*, licet recto in febribus, satis dem-

monstraverimus, indoli februm non modo contrarium esse *chinchina* usum, sed & quam plurima haud raro funesta consecraria post se relinquere: supervacuum hoc loco fuerit, sententiæ illius confutationi prolixius velle immorari.

§. XLVI.

Ad *anthelmintica* potius eorundemque censuram nos convertimus, quibus quippe non parum efficacitæ tribuere solent, qui verminosam *Kircheri* hypothesein, qua in pestilentibus hominum verminationem, quam *animatam putredinem* vocat, non solum in ventriculo & intestinis, sed & aliis in partibus corporis vult esse observatam, adoptarunt. Equidem nec sanguinem nec alia fluida vel solida animalium, clade hac extinctorum microscopio curiosius examinandi, occasio se nobis obtulit: proindeque certo determinari a nobis non potest, an *Kircheriana* illa observatio veritati respondeat nec ne? Attamen, cum in maligna hac atque summe contagiosa febre, quæ paucorum dierum decursu animalia, eadem correpta, e medio tollere solet, id præcipue agendum sit, ut contagium pestilens quantocyus expellatur vel ita saltem obtundatur & enervetur, quo minus putrefactoriam suam energiam exerere queat: hinc periculum, quod præsentissime imminet miseris ejusmodi animalibus, consilia illa de necandis vel expellendis vermibus, qui forte nullibi, nisi in cerebro eorum, a quibus afferuntur, resident, longissimo post se intervallo relinquit.

§. XLVII.

At vero, cum *bilem*, inprimis *cysticam* admodum corruptam & æruginosam esse, inspectio ocularis & nos & alios edocuerit, remediis illam alterantibus acridinemque causticam, qua laborat, obtundentibus & infringentibus locum aliquem concedendum esse, nullus dubito. Neque negandum est, in febribus *ardentibus* atque *biliosis*, quin *causa* ipso, ubi bilis eodem vitio laborat, *crystallum montanum*, *conchas acido citri saturatas*, *nitrum depuratum* vel *regeneratum*, *tartarum vitriolatum* aliaque talia optime sese gerere; an vero eundem effectum in *ruminantibus* sint præstitura; ideo dubium est, quod in ventriculo humano alterans cum alterando immediate concurrere, sicque mutuam conflictum inire potest: in *his* vero, ob singularem organorum, alimentaris succi elaborationi inservientium, conformationem id expectare non licet.

§. XLVIII.

Piaculum foret, si *curationem sympatheticam*, quam nonnulli tam *cursatorio*, quam *preservatorio* scopo commendant, silentio hic penitus prætermittat.

mittere vellemus. Ea hunc in modum instituta fuit: animal vivum, sed contagio iam contaminatum in foveam profundam eum in finem paratam, omittis tamen omnibus sive superstitionis sive magicis ceremoniis, præcipitatum atque sic sepultum est, creduntque curæ istius auctores, malum hoc modo brevi a sua vehementia remisisse, tandemque cessasse. Uti vero perdifficile est, inter causam & effectum ullum, saltem probabilem hic reperire nexum: Ita crassam quoque superstitionem hæc curandi ratio redolere videtur. Experientia tuto allegari nequit, quia subinde lues sponte remittit, sicque metus est, ne fallacia causæ non causæ committatur; id quod hoc in casu frequentissimum esse, inde patet, quod vis contagii mensibus hybernis ut plurimum sponte remiserit, verno autem tempore adpropinquante pristinam suam virulentiam exereere denuo cœperit, sub calore inprimis tepido, qui putredini gignendæ & propagandæ aptissimus esse solet; id quod in pestilentia hominum constanter quoque observatum est, ubi tamen simul cavendum, ne spontaneam talem sive remissionem sive cessationem huic vel isti medicamento vindicemus, sicque *fallaciam non causæ ut causæ* committamus.

§. XLIX.

Quare, ut omnis errandi occasio, quæ admodum præceps hic est, prudenter evitetur, remediorum formulæ, quæ contra *pestem* hanc *bovillam* magno numero hæctenus fuere commendatæ, secundum omnia ac singula ingredientia scientificæ sunt examinandæ, an indoli ejusdem & complicatis symptomatibus convenient nec ne? Quod si scrutinio hoc deprehendatur, purgantia ingredi vel adstringentia, satius erit, illis abstinere. Quod si etiam dicta ingredientia ita comparata sint, ut nec pestilens contagium jam receptum corpore expellendi, nec vim ejusdem infringendi efficacia polleant, illa omnia, si non manifeste noxia, supervacua tamen & inutilia sunt. Quamobrem *Lancisus* audacter quidem, simul tamen graviter atque vere pronunciare non dubitat: *inter tot tantaque usurpata in bovilla peste remedia*, quorum seriem, quæ inutilia plane expertus est, Parte II. N. V. prolixè exponit, *Nullum inventum fuisse, ita plerisque oportunitum, ut vere proprium ac specificum statui appellarique possit: Quinimo nonnulla periculi plena, aut potius exitialia, per ancipites & infaustas curationes, pauca vero innoxia extitisse.* Id quod proinde, ne posteritas ignoraret, repetere consultum duximus.

§. L.

Cum itaque, ut ex hæctenus deductis liquet, tam parum præsidii in remediorum usu quaerendum sit: confugiendum potius ad *Prophylaxin*, caute atque prudenter instituendam, ceu medium longe securius atque præstantius, ad pestilens hoc malum sive antevertendum sive penitus tandem profligandum. De venæsectione, præservatorio scopo suscepta,

jam superius mentem nostram aperuimus. Nec pauca laudata nobis sunt remedia, quibus præservatoriam efficaciam, omni exceptione majorem adscribere nonnulli haud verentur, quorumque selectiores tantum formulas communicamus. Rusticus quidam annosior, multa rerum œconomicarum experientia clarus, magna cum fiducia, ut ne quidem pecora sua ab infectis separari vellet, commendavit *axingiam* sive *pissaleon*, cui semina anethi, ari & synapeos una cum allio æquali dosi & proportione incorporanda essent. Alius singulis mensibus ejusdem *pissalei* cochlear unum exhibuit, pabulo omni propria jumentorum urina interea irrorato. Alius olei rusci cochlear unum proprio animalis sanguini, sub missione ejusdem excepto, permiscere solitus, effectum indubitatum polliceri ausus est. Silentio prætereo multa alia, quæ ab hujus furfuris hominibus magno hiatu commendari consueverunt, non tamen propterea omnia alto supercilio contemnenda, quia nonnunquam & olitor oportuna locutus. Unius tamen remedii, cujus virtutes in præservandis a lue pecoribus magnis extolli solent laudibus, mentio adhuc facienda est. Constat illud ex Rad. Carlinæ & gentianæ partibus æqualibus, v. g. unciis duabus, Castorei ʒj. Assæ fetidæ ʒij. & Camphoræ ʒj. convertendo cuncta hæc ingredientia in formam pulveris, tantumque ejus pani butyro illito inspergendo, quantum cuspide cultri adprehendi potest, singulisque individuis novilunio propinando.

§. L I .

At vero, nisi me omnia vehementer fallant, putarem ego, in humana vigilantia, circumspeditione & consiliis politicis plus præsidii atque salutis, ad anteverendam hanc diram luem, quærendum esse, quam in operoso illo medicamentorum adparatu. Proinde, quam primum malum istud in bovine quoddam irreplisse, unumque vel alterum individuum infecisse animadvertitur, *sana statim & integra ab agrotantibus & infectis sunt separanda*; quæ regula uti *Columellam*, antiquissimum *rei rusticæ* scriptorem agnoscit auctorem: ita ipsa natura animalibus subministrasse videtur, dum sana refugiant infecta, eo plane tempore, quo nulla contagii indicia manifesta sese produnt. In eo solummodo peccatum esse videtur, quod animalia ægra, quæ cura maxime indigebant, bubilibus educa aëris quæ injuriis variis exposita fuerint, sanis interea in illis relictis: qua ratione multa, quæ servari potuissent, individua morti immolata esse, dubio omni caret.

§. L I I .

Non sufficit autem, animantia *sana* separasse ab *ægris*, ad contagii progressum interceptum: sed, cum alii etiam homines, qui inter pecora infecta versantur, uti sunt pastores, Veterinarij, custodes alique, qui eorundem curam gerunt, itemque equi, canes, feles alique animalia, pennis, pilis & plumis connecta facile contagiosa miasmata recipere diuque nonnunquam suis in vestimentis, cute, pennis atque plumis recondere soleant, necessitas efflagitat, ut omne *illis* commercium cum animantibus sanis serio interdiciatur, bo-

viri vero intuitu sedulo caveatur, ne in illorum viciniam admittantur, sicque omnis mutæ infectionis causa præscindatur. Cumque stramina, fœnum, sacculi, tegmina equorum alique talia pestilens venenum suos in poros recipiendi retinendique aptitudine polleant: neutiquam permittendum, ut, si à locis lue pollutis veniant, per pagos oppidaque, integra adhuc sanitate fruentia transvehantur. Hac enim ratione, omnibus contagio rimis obstructis, dubium nullum est, quin a finibus talium locorum clades ista averti efficacissime possit. Neque vero putamus, id quempiam ita interpretaturum, quasi propterea providentiæ divinæ leges vel modum præscribere contendamus. Si enim in pestilentia homines adfligente fugere inque locum securum sese recipere licet; quidni in impediendo pestis bovillæ progressu eadem prudentia uti liceret? Inprimis cum experientia provide instituta, consilii talis successum reipsa permultis in locis confirmaverit: unde *Lancisius*, qui istam hominum circumspeditionem atque prudentiam utroque pollice probat, simul industriam *Mutinesiun*, *Etruscorum*, *Centumcellanorum*, *Picenorum* & *Flaminiesium* admodum laudat, qui, cum agros suos, dispositis undique custodiis munivissent, intacti ea clade ad illud usque tempus manserunt. Quapropter fateri minime erubescit, *nullum certius arcendæ pestis remedium superesse, quam si affectorum corporum contactus omnis ac propinquitas studio-*

§. L I I I .

Interea latere neminem potest, quanta sæpe socordia edicta principum optima & securitati salutique publicæ prospicientia, de viis atque diverticulis omnibus quam diligentissime custodiendis, insuper haberi & negligi soleant: quare in edictorum talium transgressores severissime erit animadvertendum, ut poenis saltem deterriti, suum in posterum officium melius faciant. Qua eadem severitate coercenda quoque erit negligentia eorum, qui in sepeliendis cadaveribus boum, qui lue ista perierunt, profunditatem fovearum legibus præscriptam examissim non observaverint. Metuendum enim est, ne, si superficialiter nimis humentur, terra à canibus, lupis aliisque carnivoris animalibus eruantur, vel putrescentia talia corpora halitus foetidos libere per aera diffundant, eundemque corrumpendo malignarum ac pestilentium febrium quin imo pestis ipsius humanæ ortui ansam subministrant. Quare non abs re monent alii, ut, quando ad locum tumuli devehuntur cadavera, illæ eorum partes, ex quibus sordes promanarunt, cum lue conficiantur, straminibus diligenter obstruantur, imo, quod satius foret, tota illa via, quæ à stabulo ad speluncam, cadaveri inhumando destinata, deducit, stramentis, igne deinde concremandis, sternatur. Cumque terra fovearum, in quas præcipitantur cadavera, successu temporis subsidere soleat, opera quoque danda est, ut nova superingeratur, inque illam graminis loliacei, quod non facile radicitus extirpari sese patitur, semina conjiciantur ne effluvia putrescentium corporum tam facile exhalare ac eremque coinquinare queant.

Sunt & alia saluberrima monita, *prophylaxin* respectantia, quæ omnium minime hic negligenda sunt. Postquam convaluere boves ægri, integrum adhuc octiduum in bubili relinquendi & interea victu tenuiore v. g. furfuribus aqua copiosiore dilutis alendi sunt. Stabulum ipsum a fimo diligenter repurgandum, idque altius defodiendum, neutiquam vero in agros devehendum est. Parietes atque tectoria undique abradenda & suffimentis, ex thure, galbano, baccis Lauri atque juniperi, sabina, hyssopo paratis, aer repurgandus. Pecora ipsa, priusquam ad sana pascua iterum deducantur, aqua & aceto æquali proportione inter se mutuo permixtis abluenda sunt, sicque metus omnis contagii, pilis forte adhuc adhærescentis auferendus; imprimis vero præsepia, in quibus salivæ contaminatæ reliquæ mutantur, à fordibus suis liberanda, diligenter abstergenda & bis quotidie allio recenti confricanda sunt, quod idem etiam sacco inditum amphoræ, ex qua bibunt boves, alligandum & aquæ immergendum est, ut viribus ejusdem imbuatur. Margines sive labra fontium, ex quibus potulenta haurire consueverunt, similiter acri lixivio, ex calce potissimum parato, abluenda sunt. Saluberrima denique lex est, qua prohibetur, ne pelles detrahantur animalibus, lue hac extinctis, imo nec adeps, ad candelas inde conficiendas, eximatur, nec ex lacte vaccarum ægrotantium butyrum vel casei præparentur, omnium vero minime carnes eorundem sive recentes, sive fumo induratæ, sive sale conditæ in esum usumque humanum convertantur, quicquid etiam in contrarium allegetur ab aliis. Et quamvis nullum facile consilium proficisci à nobis debeat, quod aliis præjudicium vel damnum parere possit: communis tamen salus & utilitas suadere videtur, ut sænum omne una cum straminibus, quod anno præterito in locis contagio sædatis collectum est, vel libero aëri aliquandiu exponatur, ut, ventis perspirantibus, contagiosus fomes, quem sine dubio concepit, dispergatur, vel, quod fatius, vulcano immoletur.

§. L V.

Plura eaque nostris forte salubriora consilia, pro avertenda hac *peste bovilla*, quæ à sat longo tempore varia Imperia, Regna, Principatus & vastissimas totius pene Europæ regiones devastavit, tempus suppeditabit. Nos interea in hisce acquiescimus, *Deum* T. O. M. precati, ut hisce nostris conatibus ex alto benedicere pluresque alios excitare dignetur, qui operam suam in re tam utili atque necessaria nobiscum jungant, ut fidum tandem atque securum excogitetur remedium, quo malo tanto, quotannis ferme invalescenti aut saltem hinc inde repullulanti cum successu obviam procedi possit.

F I N I S.

BURC

C L X X X V I I I L

BURCARD DAV. MAUCHART

E T

CHRISTOPH. HENRICI KLEMM,

D E

L U E V A C C A R U M

T U B I N G E N S I

Tubingæ Oct. 1745.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

B b b b b

§. I.

Exhibuimus super de lue Vaccarum Tubingensi priorem disputationem per phænomena antecedanea, constituentia & concomitantia ac denique consequentia, ideoque historicam magis. Subjungimus nunc posteriorem, pathologico-therapeuticam, atque sic a datis ad conclusiones, ab effectu ad efficiens, &, quæ his superstruuntur, indicationes, variamque indicatorum materiem pergitur. In tanta vero dicendorum farragine succincte studebimus brevitati.

PATHOLOGIA.

§. II.

Luem hanc definiunt, febrem continuam, acutam, malignam, epidemiam, contagiosam, inflammatoriam, a potiori dysentericam, in aliis peripneumonicam magis, in quamplurimis utramque junctam. Continet hæc definitio genus & differentiam specificam, ideoque sufficit. Supplementum & reliqua, cuncta enodabimus hæc prædicata in subsequentiis mox mox paragraphis. Lues vero audit communiter morbus, qui epidemice grassatur, contagiosus est atque periculosus ut plurimum.

§. III.

Genus huic affectui constituimus febrem. Dicitur autem febris, ut verbis utamur B. celeberr. Stahliani: (a) insigniter & satis constanter alteratus motus sanguinis, & hunc veluti pressis vestigiis insequentia, etiam caloris, frigoris sensationum, augmenta: roboris autem ad voluntarium motum impotentia, seu atonia. Aut juxta mentem B. celeberr. Boerhaavii (b) febris adesse judicatur per individuos comites & signa pathognomonica, pulsum velocem, calorem atque horripilationem, hanc quidem ordinarie magis in illis febribus, quæ ab internis causis ortæ sunt: his positis, poni febrem, ablatis tolli statuit. Jam, si horum medicinae promachorum effata de febris idea formali attemperemus ipsi historię phænomen. constituentium, in priore disp. nostra de lue vaccar. §. 10. allegatorum, facile dilucescet, febrem passos esse boves lue laborantes,

(a) G. E. Stahl Theor. Med. Ver. p. 925. in 4 to Halæ Magd. 1708.
(b) Herm. Boerhaave Aphorism. de cognoscend. & curandis morbis, §. 561. 562. 563. & in commentariis Gerard. van Swieten ad Aphorism. hofce Boerhaav. Tom. 2. p. 6. & 7. in 4 Lugd Bat. 1745.

CLXXVII
BURGARD DAV. MAUCHART
CHRISTOPH. HENRICI KLEMM
LUE VACCARUM
TUBINGENSIS

4888 N. 107 N. 107

rantes, atque ideo patebit, quid sentiendum sit de *asserto Stahlii* (c) quod nimir. in brutis *neque tam vere*, neque tam *facile*, neque tam *varie* locum esse videatur febrilibus commotionibus. It. paulo infra: brutis nullas, aut quicquid tandem huc trahatur, utique *paucissimas* & penitus *rariissimas* febres evenire. Scil. *ob defectum in his energia estimatoria*, tam rerum, quam actionum.

Olim jam Varro (d) *signa boum*, qui sive ex æstu, sive e labore febre habent, recensuit: adaperit os humido spiritu crebro, & corpus calidum. Pariter Columella (e) *signa febricitantis bovis* hæc adducit: manantes lachrimas, gravatum caput, oculos compressos, fluidum salivæ os, longiorem, & cum quodam impedimento tractum spiritum, interdum & cum gemitu. Alibi tradit idem (f) *suam febricitantium signa*. &c. Quid, quod Varro (g) *de caprabus* sic statuatur? De emptione aliter atque de ovibus dico, quod capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febre sunt. Sed hyperbolen sapit hoc dictum! Quicumque ergo morbus habet suæ speciei signa pathognomonica, phænomena constituentia & rationem formalem, is quoque pro tali est agnoscendus. Atqui febris brutorum habet eadem &c. Ergo. Quodsi enim vel maxime concedamus in homine tanquam animali rationali, febribus subesse principium quoddam, ad certum, nempe salutis, finem cum intentione & intellectu agens, habebit illud potius rationem causæ efficientis, quam formalis, febrium. Forma vero dat esse rei, a forma morbi sit ejusdem recta denominatio. In brutis tale principium, moraliter agens, neque Stahlus audebat admittere, hinc, ne hiatus & fissuras ageret ejus systema, de energia estimatoria, de consultatione (ut verba habent l. cit. p. 937.) non per præfigurationem phantasie perpetranda: sed *rationi* solum juxta principia nobiscum nata, consona, veram brutis febre denegare coactus est. Sed altioris atque longioris hæc sunt tractationis, & aliena a præsentis scopo!

§. I V.

Febrem hanc vocamus *continuum*, quia jugiter aderat vel frigus, vel calor p. n. remissioris quidem per intervalla gradus, sed nunquam penitus cessantia: *acutam*, quia velociter, paucorum spatio dierum, periculose decurrebat: *malignam*, tum respectu periculosioris acutiei, tum occultioris

(c) Id. Stahlus ibid. p. 936.

(d) M. Terent. Varro de re Rustica L. 2. C. 1. p. m. 55. b.

(e) L. Junius Moderatus Columella de re rustica L. 6. c. 8 de febre boum p. m. 181.

(f) Id. L. 7. C. 10. p. 204. b.

(g) Varro de re rustica L. 2. C. 3. p. m. 58. b. Hoc quidem assertum, in sensu febris medico, non facimus nostrum. Certe non quadrat in nostras capras. In genere etiam absurdum est, non naribus spiritum trahere, sed auribus.

ris & subdole latentis aliquando morbi, & gravioris humorum corruptionis, cum nimia vitalium ac animalium virium prostratione: *epidemicam*, quod plurimas uno in loco atque passim in diversis Germaniæ non modo, sed etiam Europæ regionibus, e causa communi, minus familiari, invasit: *contagiosam*, quoniam una vacca, lue infecta, alias eadem infectis, & mediate & immediate; vid. prior. Disp. de hac lue §. 8. 9. 13. 15. & e præsentis disp. subsequo §. 8: *inflammatoriæ*, ob itales inflammatorias, stigmata rubra ac liventia passim in quam plurimis visceribus atque partibus internis, per extispicia observatis, tam earum boum, quæ in principio morbi sunt peremptæ cultro ac securi, quam quæ in progressu sponte sunt mortuæ: *dysentericam*, a potiori, ob tormina, dejectiones alvi frequentissimas, liquidas, aliquando cruentas, atque tenesimum, quibus ordinarie stipata fuit hæc febris. vid. prior Disp. p. §. 10. 11. 12: In aliis tamen vaccis *peripneumoniam* magis, ob respirationem anhelosam, suspiriosam, prior. disp. §. 10. p. 9. & §. 12. tussim increbescens, sine notabili excreatione & pulmones semper inflammatos, paucissimis exceptis §. 19. p. 17. prior. Disp. *Dysenterico-peripneumoniam*, scil. utramque junctam, cum ægrotantes vaccæ & peripneumonia & dysenteria simul laborassent, si non in principio statim morbi, tamen in progressu.

§. V.

Atto *pestilentia*, vel pestis carbone ac titulo *haud notavimus* hanc lue, ideo maxime, quod anthracum atque bubonum nullibi comparuerint vestigia, satellitum alias veræ pestis solennium. Qui vero pro illa specie *cholera*, aut *diarrhœa biliosa*, quam vulgo *die Ubergalle* vocant, venditare voluerint, per nos faciant. Nos ab hac *abstinuimus appellatione*, non eam saltem ob causam, quod in plerisque, lue citius tardiusve & mortuis & securi cultroque peremptis non apparuerit excessiva illa, quæ nomini germanico *der Ubergalle* occasionem præbuit, cystidis fellæ magnitudo, ac turgescens a copiosissima bile contenta, vid. Disp. prior p. 17. §. 20; sed etiam ne foveamus vulgares plebis ac veterinariorum errores circa theoriam & praxin hujus luis nimium cum crassos, & absonos, tum periculosos.

Multo magis a vera *hujus luis idea* *abludit denominatio* alia germanica, *die herzweiche*, s. *mollities cordis*, ab hujus flacciditate & collapsu dicta, pro qua lue hanc, ab initio certe, venditarunt nonnulli: rarissime enim penitus flaccidum & molle fuit cor, raroque in consistentia sua & duritie musculosa mutatum, disp. prior. p. 19. 22.

§. V I.

Subiectum morbi adequatum est totum corpus, hic ibi, plurimis locis

modisque, intus & extus, febrem, & e febris patiens: *Principale* constitunt viscera primæ digestionis servientia & pulmones. Hoc subiectum patitur intemperiem febrilem, inflammatoriam, stimulum, stricturem, arrosionem, putredinem gangrænosam - sphacelofam.

§. VII.

Causa proxima est morbificum corpus quoddam, subtile, summe activum, rofivo-putrefaciens, sanguinem potissimum & lympham inquinans, diffusivum, & sui similis productivum, ab infectis in sanas vaccas propagativum, sive contagiosum immediate ac mediate. Subsistens hic tantisper in generali hâc idea specifici hujus veneni, & modo allegata confirmabimus prædicata. *Causas morales*, angelum percussorem, pœnam a Deo immisissam, fascino, magiam transmittimus, utpote non modo longe difficillimi objectum scrutinii, sed ita quoque comparatum, ut omnes tamen hæc causæ supranaturales & extraordinariæ aliquam in ipso corpore animalis ægri causam producant physicam, istius morbi proximam.

Unde ad forum physico-medicum reducta hæc luis *causa proxima*, statuimus esse corpus, s. materiam, utcumque subtilis illa & vel sub auræ ac spirituosæ subtilitatis indole concipiatur. *Subtilitatem* vero probant: citissima, intra unum alterumque diem, ejusd. diffusio in tantum non omnia viscera, infectionis promptitudo, ab ægris in sanas, non tantum vicinas, sed & remotas, adhæsiō ad vestes, pabulum, stramen &c. unde contagium ultra profertur atque propagatur. De *summa* ejusdem *activitate* testantur omnium fere functionum vitalium, animalium atque naturalium subitanea quasi ac gravissima prostratio, stases sanguinis inflammatoriæ, gangrænosæ, sphacelosæ, brevi & tam multis in partibus exortæ, vitæ summum ubique periculum, mors non frequens saltem & ordinaria, sed & festinata, post duos septemve dies ab invasione, universalitas luis, quæ paucissimis parcit vaccis, licet sanissimis, curationis difficultas in genere, potissimum vero si jam per moram invaluit malum. *Rosivo-putrefacientem* declarare videntur indolem, stimuli torminosi ac tenesmodos, fibrarum carnearum in ventriculis & intestinis, tunicarum pulmonis, tracheæ separari ac secedere cœptarum (quod Batavi maxime observarunt medici, in prior. disp. jam laudati, in ultima simili boum lue Batava) attritus & arrosio rubro-livida, putrida, imo fusco-nigra, ibi gangrænosæ, hic sphacelosa, graveolentia fecum alvinarum acerrima, fœtor quarundam otis putredinosus. A tali vero *causa* morbifica sanguinis purpuram serumque potissimum inquinari arguunt sanguis, jugulo emissus, fervidus brevique consistens & concrefcens, diffusissima in tot visceribus inflammatio & gangræna, unde non minus elucescit, cur diffusivam ac sui similis productivam in limine hujus aphorismi vocaverimus: verosimile namque est, non modo veneni hujus portionem ab extus accessisse, quæ totam val-

tissimi hujus animalis massam sanguineam in universum corruperit, sed cujus etiam exigua quantitas, fermenti rationem habens, sanguinem & lympham commutarit brevi in suam indolem malignam.

§. VIII.

Contagiosam pestis hominum indolem uti sunt, qui in dubium vocarunt, imo audacter exhiberunt, sicut ultimi de peste Massiliensi scriptores medici; ita quoque non desunt, qui luis nostræ boum proscribant *contagium*. Videtur tamen hoc satis *apodictice probari*, cum [α] alibi, passimque certo constiterit ab unico bove infecto, in pagum introducto, confestim similiter infectos fuisse boves, masculos & feminas, antea sanissimos; dehinc vero [β] totum gregem de domo ad domum eadem lue correptum fuisse, [γ] salvosque duntaxat [α] potiori certe, cum fuerint rari nantes in gurgite vasto] perstitisse, qui statim sani adhuc, e stabulis nondum infectis, aliorum deducti fuerunt ac asservati, quamvis haud longinque ab urbe, l. pago, infectis: e contrario [δ] lues hæc stabulum semel subingressa omnes, quas continuit, vaccas successive adorta sit, licet ab ægrotante e vestigio separatas & in aliud stabulum, vel in pascua ablegatas: [ε] hic Tubingæ sub initium luis e grege Bruchlano, tum incolumi, empta sanissima vacca & in stabulum deducta, in quo paucis ante diebus e grege Nicarino vacca lue periit, brevi similiter & funeste correpta fuerit: [ζ] effluvia, dysentericarum maxime, teterrima ac acerrimam spirent fræcedinem; unde & [η] ipsæ sanæ vaccæ, si quando illis sanguinem, feces alvinas, urinam lue mortuarum odorari contigit, incondito boatu & furibunda quasi averfatione calcitrantes sunt debacchata: [θ] eadem lues in constabulantes transferit, quamvis rarissime capras: [ι] Weylæ, in silva Fagina, molitor in suis ædibus, quarta miliaris germanici parte distantibus ab illo pago, lue vaccarum per prægressam hyemem misere devastato, undecim tandem suas servavit vaccas incolumes, donec deficiente fœno suo domestico, aliud e pago apportatum surrogaverit vaccis, & omnes brevi dehinc, lue correptas successive, amiserit: [κ] alius vero ibidem & sues infecerit suas, projectis ad comendendum intestinis vaccæ, lue demortuæ. Alia, observata alibi, specimina contagii præterimus.

§. IX.

Quam vero extra dubitationis aleam posita speramus, quæ hucusque §. 7. & 8. de causa luis proxima tradidimus generalia, tam non erubescimus fateri *difficillimam* fore ac *dubiam specialiore* *abditissimam* hujus *causæ determinationem*. An scilicet naturæ magis sit acidæ, vel alcalinæ, fixioris, an volatilioris? an puræ talis, an mixtæ? aut num sulphuræ potius sit

fit indolis? an solius regni animalis productum, instar contagii serpentis de loco in locum, ab individuo in aliud? aut num primitus debeat effluviis in regno minerali, vel vegetabili: et quæ sunt sexcenta alia. Quam vastus, eheu, se heic aperit dicendorum campus! sed & problematum atque mysteriorum labyrinthus! non aliud hic prostat *filium Ariadneum*, quam longa, multiplex, accurata *observatio* omnium phaenomenorum morbificorum, experimentorum, juvantium atque nocentium, ejusque dehinc *sagax* *dijudicatio* physico-medica.

§ X.

Quamvis autem docti atque ingenui medici facile nobiscum sint consensuri, [b] quod hætenus & omnibus numeris absoluta observatio, & certa causæ proximæ specialior determinatio sint adhuc inter desiderata; tamen *licebit* ex ipsis, quæ suppetunt, *dati*, in priore nostra disp. præmissis, atque aliorum medicorum, maxime modo laudatorum Batavorum consonis, *conclusiones elicere probabiles* & ab effectibus ad causam argumentari efficientem. Si e jactis tum principiis hæc theoreticis cuncta, vel pleraque saltem & potiora, queant explicari phaenomena, & ipsa praxis superstructa felici respondeat eventu, novum robur accedet theorix, vel probabilitas saltem systemati.

§. XI.

Anne igitur *alcalinam* *hujus causæ* morbificæ proximæ *naturam* produnt sequentia, in vaccis ægrotantibus, & circa sales alcalinos observata? [α] appetitus statim & constanter prostratus: eundem sane notamus effectum in homine, seu sano, seu ægro, a largiore, vel longo alcalium & alcalinorum usu: [β] unde inquinatum & p. n. alcalescens acreque factum in primo mox ventriculo, pabulum desinunt, etiam voluntarie, ruminando in os repetere vaccæ. [γ] Indoles humorum omnium, tam bruti, quam hominis, alcalina potius & ammoniacalis, quam acida. Quamvis enim victu, maximam partem acescente, utantur, atque salibus acidis inquilini corporum eorundem humores copiosissime imprægnentur quotidie, docent tamen experimenta chemica, nullibi sal acidum, sibi relictum, liberumque haberi. Atqui vero ipsa luis causa proxima, si non semper primitive, tamen derivative & a priori per contagium inducitur, e vaccis ægrotantibus in fanas propagata: [δ] bilis earum

(b) Exemplo sint celeberrimi quatuor medici Batavi, Ant. de Haen, Wilh. Ouwens, Abrah. Westerhoff & Conr. Henr. Vosse, in pertractatione Batava de præfenti lue ac strage vaccarum: *Verhandeling van de tegenwoordige ziekte en sterfte van het Rundvee*, in 8 vo Hagæ Comit. An. 1747.

rum fluidior ut plurimum & fervida. Alcalina vero dissolvunt bilem atque fluidiorem reddunt, pariter ac alia oleosa sulphureaque: (ε) sed & acriorem reddunt; unde hæc stimulis suis intestina graviter irritat, eorundemque lympham mucumque, quibus naturaliter oblinuntur intus, fundit, tormina, diarrhoeam, dysenteriam excitat. (ζ) Bilis ægrarum vaccarum ab instillato ~ Θ. exhibuit effervescentiam notabilem, manifesto exemplo alcalinæ hujus morbosæ bilis naturæ, magisque alcalinæ, quam naturaliter solet. Confer. quæ *Bohnius* (i) *Verheyenus* (l) aliique habent de experimentis chymicis, c. bile institutis cystica boum aliorumque brutorum. Bilis etiam duarum, lue mortuarum, vaccarum ab O_2 tartar. per deliq. altera nullam plane mutationem, altera clariorem modo flavedinem adeptam, demonstravit utrinque, principium alcalinum heic prævaluisse p. n. morbosæ hæc bilis non fœtebant, vid. prior. nostræ disp. §. 22. & 23. alias vero putrescens, sed & tum fœtens, bilis omnino manifestum & copiosius sistit alcali volatile. (η) Fluxus lachrymalis, stillicidium mucis ac salivæ e naribus ac ore copiosum atque perpetuum, ut alias quoque causas admittunt, sic alcalinam fundentem non excludunt. (θ) Comparati effectus alcalium fixorum atque volatilium in corpore vivo cum phaenomenis in hac lue vaccarum; alcalia enim illa fixa, cuti applicata, huic inducunt pruritus, calorem, rubedinem, dolorem ut ab igne, inflammationem, gangrænam & destruunt animalium compagem instar veneni; (ι) in vaccis autem, quot passim, quæso, in visceribus, vestigia ruboris, inflammationis, gangrænx, sphacelosæ putredinis fuerunt obvia? Nec obstat saltem alcalinum fixum, de quo potissimum superiora intellexit prædicata *Boerhaavins*, non nisi vegetabilis regni per violentum ignem esse productum, quod ergo nec ab extus adventitium, nec intus genitum in corporibus vaccarum supponere liceat: idem enim celeb. Author sub eadem classe comprehendit (κ) quoque sales, ex humoribus, carne, ovis &c. putrefactis. Igitur tale miasma volatile, contagium e R. A. hic etiam potest supponi luis causa proxima. Quid, quod ejusmodi sales alcalini volatiles atque vegetabiles omnino etiam in atmosphæra possint soleantque liberaliter fluctuari exemplo fumi fuliginosi. Denique (λ) juvantium atque nocentium in hac lue observatio. Apud nos quidem profuerunt nitrosa acidula cum alexipharmacis atque resolventibus mixta. Acetum vini simplex & bezoardicum. Interpositus subinde haustus refrigerans, *ein Rühltranck* e lacte

(i) Joh. Bohnius in circ. Anat. Physiol. in 4 to Lips. An. 1686. p. 279. f.

(l) Phil. Verheyen, Supplement. Anat. in 4 to Bruxel, An. 1710. p. 88. ff. it. Boerhaav. in Instit. Med. & in Commentar. Hallerian. in Parte physiol. C. de Act. bilis utriusque.

(m) Boerhaav. Chem. Tom. 2. p. 54. f.

(n) Id. Instit. Med. §. 1140.

Disput. Medico-Pract. Tom. V.

concreto, *safter gestandener milch*, pulvere pyrio & oleo lini. Ipsum quoque hoc oleum lini simpliciter crebro vaccis infuderunt. Talia vero cuncta principio alcalino morbifico & invertendo & obvolvendo, statibus autem inflammatoriis resolventia, & putredini alexipharmaca recte opponi, nemo fortassis erit, qui neget. Sinistrum vero & funestum habuerunt eventum multa meraque alcalina terrestria, lixiviosa, calefacientia, theriacalia, opiata, purgantia, præsertim acria.

§. XII.

An sulphureum, inflammabile quidpiam huic *causæ proximæ alcalinae* commiserit, aut singularis plane ac heteroclitæ *indolis* hæc fuerit, uti multa sunt e classibus venenorum, nondum satis intellectæ & determinabilis, operose jam disquirere superfedemus? & §. II. præmissis acquiescimus: idque tanto securius, quod sicut alias in tot morborum hominis curati- onibus obtinet, causæ morbi proxima non satis distinctè perspecta, sed tamen ejus effectu proximo luculenter detecto, hunc ceu causam subordinatam & secundariam arripere, phænomena hinc explicare & indicationes totam- que curationem superstruere licet. Is vero *effectus fuit inflammatorius*, ru- bore, infarctu & ita sanguinis in minimis arteriis, satis superque conspicuus, imo altius, in gangrænam, eVectus, & putredinem spha- celosam, in quamplurimis visceribus ipsisque passim integumentis inducens.

§. XIII.

Causas remotiores, quæ potuerint esse, & alibi fuerint subinde, plures recensuimus in priore de hac lue dissertatiuncula. Sed quænam ex his vero videatur simillima, ex ipso §. 8. præcedente partim colligitur; contagiunt scilicet, partim ex iis, quæ in priore disp. p. 7. jam anticipavimus. Neque tamen negamus, posse hanc morbi bovini speciem primitus oriri, sine contagio, sine prævio, in illa regione ac loco, ægrotante aliosque dehinc infecturo bove.

Contagium tale communicatur & immediate, & mediate, de tauro in vaccam, aut vice versa, coitu: e matre gravida in foetum, per communem utriusque circulum sanguinis: afflatu halitus oris, effluviis per transpirationem, attactu mutuo, immediato: saliva, muco narium, aliisque humoribus excretis, per olfactum, lambitionem, masticationem, deglutitionem pabuli infecti, hauritum contagio corruptæ aquæ pro potu, per contaminata præsepia aliaque utensilia, per coria infectis detracta, vestimenta hominum, cum ægris conversantium, vel per alia bruta, canes e. gr. feles, capros &c. nefario ausu projecit ipso nostræ luis tem- pore nebulo quidam (hactenus quidem incognitus) cystidem felleam & intel-

intestini frustum, ex infecta procul dubio vacca, in tabernam alius civis nostratis. An terrendi, an insultandi, an directæ inferendi contagii vo- lontate, non constat? Sic in vicinia cujusdam pagi incolæ institutum, quod rusticis, in superstitione & magica nimis quam pronis, valde pla- cet, nempe partes aliquas cadaveris infecti bovis, vel integrum ca- daver, imo & vivum sanumque hujus speciei, quæ epidemice ægrotat, individuum, defodiendi in terram limitibus proximi pagi adscriptam, *auf emem Zehenden*, exsecuti de gravi hoc dolo, quo se quidem a lue li- berarunt, sed eandem, alteri pago intulisse accusantur, adhucdum te- nentur: firmiter enim sibi persuadent, tali modo luem in hoc pago ex- tingui & in finitima loca derivari. Quod ultimum magis metuendum, quam prius sperandum esse videtur.

§. XIV.

Subjectum, cui causa hæc proxima, §. II. 12. indigitata, inheret primitus ac primario, videntur esse lymphæ & huic analogi humores, saliva, mucus narium, lymphæ irrorans tracheam, bronchia, œsopha- gum, ventriculum, intestina. Certe per respirationem & deglutitionem delatum miasma in nares, pulmonem, fauces, ventriculos, ideo tra- gœdiam suam aperit ludique in illis maxime visceribus partibusque, lym- pham illorum domesticam sanguinemque corrumpit magis magisque, & ipsos reliquos e sanguine secretos in suis celatoriis humores, bilem, succum pancreaticum, lac &c. præter naturam alterat ac inficit, donec & solidæ partes, cutis, muscoli, tunicæ, vasa, glandulæ, vitium fluidarum sua etiam corruptione, erosione, destructione, putredine luant. Poterit vero, quamvis rariore, alio modo primum suscepti contagii sub- jectum esse periphæria cutis, ac miasma ibi in vasa resorbentia lymphati- ca ac sanguinea transire, totique primum massæ sanguinæ infundi.

§. XV.

Ita vero *circulus* habetur *vitiatorum!* lymphæ, sanguis, bilis &c. & cor- rumpuntur, & corrumpunt. Functiones in corpore magis magisque tur- bantur, impediuntur, abolentur, pro causæ activitate ac subjecti rece- ptivitate citius tardiusve, gravius mitiusve; at funeste ut plurimum, ni malo tempestive occurratur ac legitime, quia summe activum & perni- cissimum miasma, atque diffusa in tot visceribus est inflammatio gan- grænosæ. Deberemus jam *symptomatum deductionem* prosequi ac *explicati- onem* juxta principia §. 11. 12. 14. Sed longius abriperemur, quam præfixa pagellarum paucitas permittit. Poterunt huc multa repeti ex illa medicor. Batavor. pertractatione. (vid. not. nostr. (b) *Tangenus* pauca saltem *phænomena*, non æque alibi ventilata.

C c c c c 2

§. XVI.

Et primo quidem *Ruminationis*: hanc vero protinus supprimi ac profligari, cum morbus aliquis aut lues invadit, & *Peyerus* (o) multique alii, & ipsa experientia testantur, in nostra etiam lue. Defectum pabuli, e primo maxime ventriculo in os ruminatione repromendi, non posse accusari, testatur sectio mortuorum bouum, quibus venter ille primus pabulo semidigesto repletus ordinarie est a morte inventus; neque tamen ita distentus & infarctus fuit, ut, quod sanis aliquando accidit e nimia voracitate, metum incurrit crepaturæ, atque ideo fibræ hujus ventriculi musculosæ vim se contrahendi amiserint e nimia distensione, atque hinc bolos ruminandos sursum protrudere in œsophagum faucesque nequiverint; sed causa potius videtur esse petenda partim a virium & spirituum animalium e morbo maligno prostratione, cum alios laboribus nimium fatigati boves ruminationem aliquandiu suspendere soleant, partim ab anorexia & pabuli fastidio, partim ex difficultate ut deglutitionis, sic etiam ipsius ruminationis, ob œsophagi & trachæe tunicas interiores inflammatas, imo ex parte separatas, quemadmodum per sectiones cadaverum observarunt medici Batavi, nec non frequentem glandulæ thyroideæ inflammationem, imo & ab ipsa primi ventriculi inflammatione interna, subinde per sectiones reperta, quæ fibras motrices tendendo, ac dolorificas reddendo, motui ruminatorio effecit ineptas. Quid, si & pabulum, primo atque secundo ventriculo contentum, jamjam subierit morbificam, nauseabundam fermentationem atque corruptionem, quod denuo linguæ offerre nolit animal?

§. X V I I.

*Cur tertius ventriculus, omasum, s. Echinus, s. Centipellio dictus; nostratibus das Büchlein, adeo generaliter in omnibus lue mortuorum sit repertus inflammatus, imo gangrenosus, obduratus, atque contentum inter foliola ejus alimentum ordinarie totum exsuccum, friabile & quasi adustum? multas subesse causas arguimus. Ruminatione omissa effecit ut pabulum e primo & secundo ventriculo in omasum descenderit minus & attritum & dilutum, hinc etiam propter ipsam omasi structuram foliaceam & lamellatam, heic moram necere & adherere diutius atque tenacius oportuerit, non enim modo plurimæ sunt omasi lamellæ, octoginta octo numeratæ abs *Peyero*, sed ita etiam collocatæ & papillis quasi uncatæ instructæ, ut crudius atque siccius pabulum in totidem transitus obices impingat, idque tanto magis, quod inflammatae totius hujus ventriculi tunicæ, ejusque lamellæ officio suo, conquassandi, discernendi*

(o) Joh. Conr. Peyerus in *Merycolog.* in 4to Basil. 1685. p. 248. ultimis lineis

ac exprimendi pabulum, minus rite defungi valeant. Insignis vero & vasorum sanguineorum copia omasi, quibus mirifice luxuriant ipsa ejus foliola, junctim cum superiore causa effecit, ut a potiori & semper hic ventriculus repertus sit inflammatus & ex hoc calore præternaturali inflammatorio pabulum, inibi contentum, exaruerit, imo ipse totus ventriculus aliquando quasi occalluerit.

§. X V I I I.

Cur magna, ut loquuntur, bilis? s. cur folliculus fellis bile turgidus in plerisque (alibi quidem magis, quam in nostra lue) repertus? veterinarii circa hanc ætiologiam peccant excessu, atque cystidem felleam venditant pro lerna malorum, bilem caussantes hanc copiosam, justo fervidiorem in intestina non saltim, sed & abomasum & omasum effundi, stimulos, erosionem, inflammationem, dysenteriam &c. inducere: cum tamen ejusdem copia præterita nec in duodeno, nec in abomaso & omaso reperiatur per sectionem, imo, cum adeo magna quantitate abundet intra cystidem, tanto minore influet in duodenum; cum probabile non sit, bilem tam excessivam quantitate generari vel in hepate, vel in vesicula fellea, ut pari copia & coacervari possit in cystide, & depluere in duodenum. Unde probabilius videtur, bilem utramque cysticam & hepaticam, in illis vaccis, quæ post mortem bile turgidissimas exhibuere cystides, impeditam fuisse, ab inflammatis duodeni tunicis, & per spasmodica tormina constricto, vel & flatibus valide distento duodeno, in suo per ductum cholidochum communem libero ac pleniore descensu & influxu, in duodenum, adeoque regurgitasse in vesiculam felleam, eodemque confertius confluisse.

Uti vero bilis admodum facile spumescit non modo, sed & putrescit, sicque suo aëre interno elastico expanditur, majus affectat repletque spatium, ita poterit & hæc causa distensionis folliculi fellei a bile copiosa & insuper organica expansaque locum simul habere, tantoque certius, quod nullam superesse aliam putemus rationem phænomeni; quod nos semel, Batavi vero aliquoties, observavimus, distenta nimirum cystidis fellea per aërem majorem, quam bilis, quantitatem, cum tamen ipsæ tales vesiculæ nullatenus vel digitis vel cultro, vel alio conspicuo modo fuerint læsæ, quam aërem bilis domesticam, calore, fermentatione liberatum ac evolutum: hunc namque aërem e duodeni cavo in ductum cholidochum, cysticam & vesiculam felleam accersere vetat, inter alia, maxime ductus cholidochi valvulosa insertio in duodenum, quæ nihil ex intestino regurgitare sinit in ductum hunc biliarium. Omittimus plura & properamus ad tertiam hujus thematis tractationem therapeuticam.

§. XIX.

Indicationes sunt vel Curativæ, vel Palliativæ: vel Prophylacticæ Curativæ sunt: (α) causam morbi proximam, miasma malignum, lingua, faucibus, primo ventriculo, naribus, pulmone, cute susceptum, quantum eliminare. (β) Idem subjungere, invertere, corrigere, obvolvere. (γ) Diaphoresin. ptyalismum & excretionem cutis scabiosas conservare, promovere, alvinas vero caute moderari, temperare. (ε) Vires alimentis eupeptis, substantiis cordialibus sustentare, appetitum, subreconvalescentia, & ruminationem adjuvare, excitare. (ζ) Totum corpus ab impuritatibus mundare, tonum viscerum roborare, optimam præcipere dietam.

F O N S P H A R M A C E U T I C U S.

§. XX.

Præsidia pro variis hisce indicationibus subministrat primo *externa*: quæ aëris in stabulo purificationem & medicationem respiciunt, perstringemus in fonte, qui sequetur, dietetico. *Amuleta*, quæ vi magnetica & electrica venenum contagiosum attrahant absorbentve, certa habemus nulla; surrogamus vero talia, quæ effluviis suis & foetorem stabuli corrigant, & inspirata per nares, aut in cutem transpirantia obtineant vim resolvendi & putredini resistendi. Suasimus, hoc scopo, nodulum ex assa foetida, aliquot alii unguiculis & camphora, e collo vasæ suspendendum. Alii rad. colchici, valerianæ, angelicæ &c. commendant: trabes etiam stabuli & præsepe illinendas bis in hebdomade oleo tart. foetido. Ad linguam, fauces naresque purgandas, mucis ac salivæ ex his fluxum conservandum, miasma illis innidulans infringendum & excernendum, alimentis etiam atque medicamentis viam reddendi puriorem conducit, *naribus*, præsertim ante quamlibet medicamentorum infusionem, *affricio pipere* grosso modo contuso, sternutationem & tenaces mucis strias provocare. Item *nares, linguam, os, fauces fricare ac eluere* aceto, in quoniam trum crystallinum, atque pulveris sinapi tantillum fuerint soluta & infusa, vel etiam sola muria, nisi quidem pustulæ & excoriatio harum partium exigant mitiora: quo casu oleum lini, nitrum, cremor lactis, albumina ovorum, cum tantillo croci commixta, potius illini deberent frequentius atque placidius, cavendo, ne mora & tempestate calida lincta hic acescat.

Nodulus etiam sialogogus, e rad. pyrethri ℥℥. r. pimp: min: ℥ij. assa foet. ℥ij. Sem: sinap. nitri tabul. aa. ℥j. Baccar: junip. ℥ij. M. & concit.

et atque contus. in petia linea forti colligatis & per modum habenæ, medianibus funiculis intra os super lingua quotidie semel iterumque per aliquot horas detinendis. Talia vero & in principio, & in progressu morbi sunt instituenda & continuanda, donec notabiliter remiserit morbus, vel oris fauciumque alius status alia requirat medicamenta, vel alia crisis, e.g. peripherica per sudorem, scabiem, potius videatur esse profutura. *Vapor decocti pectoralis*, traumatici, calidus in nares faucesque non male admittetur frequentius. De *aceti vapore* dicemus proxime, ubi de emeticis: suo etiam loco, n.p. in fonte chirurgico, de frictionibus, unguentis vesicantibus &c.

Curas sympathicas, quamdiu intra limites magiæ naturalis, sine manifestata proximi læsione, & citra superstitionem ac nominis divini profanationem, peraguntur, non rejicimus, sed aliis harum curationum expertioribus relinquimus. Pater hinc, *inter vetitas artes* referendam esse *defossionem bovis*, lue ægrotantis, l. defuncti, l. partium ejus in *confinem* alicui districtus locum, de quo supra §. 13 diximus. Olim, ante viginti aliquot annos grassata Lufnavii vaccarum lues neque violento tali remedio, sepulti tauri admiffarii vivi, sanique, cessit.

§. XXI.

Interna, Evacuativa: Emetica. Cui scopo hæc in febris malignis & dysenteris hominum inservire queant, medici haud ignorant. Summis extulit laudibus *radicem* suam *hypercacuanha Helvetius*. Videntur hæc ipsa eo respectu convenientiora, quod & primæ viæ, quatuor maxime horum brutorum ventriculi, miasmate morbifico præcipue sunt inquinati, horumque ventriculorum primus maximusque, plurimo infarctus pabulo, expurgationem deposcit, ut vel medicamentis locum faciat. Cum vero enormis quantitas emetici, ejusque drastici, requiratur ad vomitus vasto huic animali movendos, ut ipsius antimonii hepatis ℥℥. vel ℥vj. pro una dose adhibeantur abs veterinariis, cum ejus vel tria quatuorve grana hominem per superiora purgent ad internecionem usque: itaque nondum ausi sumus talia suadere. Tentavimus quidem in ipsa hac lue aliquoties pulv. emeticum e rad. hyperc. ℥j. Tart. emet. ℥j. in decocti furfuracei ℔j. diluendum, atque dimidiam ejus partem illico, alteram post sisorium infundendam præcepimus, eo fine, ut, etiamsi vomitus non excitaret, ventriculos tamen stimulet, atque sic nimiam contentorum molem propulsaret, imo stagnationes sanguinis dissiparet, stimulado, auctoque ventriculorum motu peristaltico; (p) Dum vero notabilem nullam præstiterit

(p) In memoriam redit hac occasione præsidii cura singularis in febre maligna castrensi, quam exercitus gallici tum protomedicus, postea archiater Casareus, Dn. de Volter in nuperrimo bello Bohemico felicissime suscepit, infusione tartari emetici in aqua fontana largiore, non emeticam, sed resolventem & diaphoreticam exercentem virtutem, quam Vir illustris ipse laudavit præsidii.

efficaciam, & vaccarum, quæ tale vomitorium assumpserant, aliæ occubuerint, aliæ evaserint, neutrae vero evacuationem sive per superiora sive per inferiora, fuerint expertæ, *omissimus emetica posthac. Sed alius substituitur modum*, qui, juncta reliqua methodo curandi, in multis feliciter cessit, & magnam copiam salivæ, pabuli aliisque crassamenti ventriculis eduxit, per modum quasi vomitus: nimirum lateri candenti per vices infundi curavimus acetum vini, vaporem ad caput vaccæ, juxta distantiam deorsum allegatum pannoque obvelatum dirigi, ac ore hiante, per transversum scil. infixum crassorem bacillum jugiter patulo servato, excipi. Unde, prout jam dictum, molimina non saltem excreandi, tussendi, vomendi, sed & ipsi plures vomitus ac copiosæ subsequerentur excretiones.

Purgantia, acria certe, resinosa, fortia reformidavimus, ob statum viscerum inflammatorium & dysenteriam. Vidimus etiam talia, a vulgo adhibita, pessime cessisse. Hinc ne sal quidem anglicum usurpavimus, quamvis in principio invasionis, scopo leniter evacuatorio, absterfivo & refrigerante, post celebratam venesectionem, commendari ab aliis medicis, duarum unciarum quantitate, voluerit, atque potuerit.

Diaphoreticorum, sed non nimis volatilium acriumve usus est fuitque probatissimus. Eo, felici auspicio, connixa est natura, hinc calor æquabilis toti reductus corpori, & excretio, si qua imminabat, cutanea scabiosa critice adjuta. Potus itaque & alimentosus & medicamentosus omnis non nisi tepidus calidusque concessus est, ne sufflaminaretur transpiratio. Diaphoreticorum atque provocandæ diaphoresis ulterior fiet mentio inter alexipharmaca, & in fonte diætetico. De evacuatione per erRhina & sialogoga supra jam differuimus §. 20. qualia vices etiam præstiterunt expectorantium.

Atque sic indicationi evacuatoriæ primæ & quartæ §. 19. potissimum & quantum licet e fonte pharmaceutico satisfecimus.

X X I I.

Interna Alterantia: Secundæ indicationi debentur ea, quæ causam morbi proximam subjungent, invertant, corrigant, obvolvunt. Cum vero *antidotum specificum* & infallibile hæctenus non innotuerit intra limites ordinariorum & generalium oportet subsistere alterantium medicamentorum. Atqui juxta §. 11. causa morbifica probabiliter supponitur alcalinæ esse naturæ; ergo remedia huic opponenda debent esse a potiori acida, vel acidula. Succincto talium apparatu in simili boum lue processerunt novissime, laudabili cum successu, plus semel laudati medici Batavi solis fere innixi acidis, aceto vini, tartaro depurato, (nitro etiam depurato), oleo vitrioli, qualia diluerunt multa tepida vel simplici aqua, vel lacte chutytrato, vel decocto hordeato, vel sero lactis, interpositis aliquando

largioribus olei lini dosibus, cane vero & angue pejus fugienda monuerunt acria, excalefacientia & exsiccantia remedia, utpote quibus inflammatae jamjam partes exurantur magis magisque. Nos quidem haud negleximus acida & acidula, vaporem aceti, acetum bezoardicum, sal commune, nitrum depuratum, (si quidem inter acidula referri mereatur) nitrum tabulatum, lac concretum; (*gestandene Milch*). Sed hisce solis non fidi sumus, maxime in progressu morbi, tussis frequentia & vehementia, ac torminum excretionumque dysentericarum gravitate.

§. X X I I I.

Hinc nitro junximus temperiora alexipharmaca, resolventia, ipsamque camphoram in refracta dosi, quam scil. toties, in nitri depurati consortio, tutam non minus, ac efficacem observavimus in hominis partium internarum inflammationibus febrilibusque putridis. Formula ejusmodi pulveris, quem *das Biehschuchpulver* nominavimus, hæc fuit: ℞. Hb: Scord. nostrat. Card: b. aa. ℥iv. Rad: angelic Petasitid. Farfar. liquir. aa. ℥ss. ⚥: commun. ℥iv. Nitri ℥ij. Ter: sigil: r. Bol: commun. Fulig: splend. aa. ℥iv. Camph. ℥ij. M. f. Pulv. Ex hujus ℥ss formetur cum Rob. ebuli vel junip. bolus singulo quadrihorio per fauces detrudendus ac deglutendus. Pulveris hujus ℥ss. vendita est in nostris pharmacopoliis uno crucigero cum dimidio. Assumptis hisce bolis confestim superinfundi jussimus libras duas, vel ultra, calidi sequentis infusi resolventis & vulnerarii, quod ideo *das Aichwundran* appellavimus, & cujus ℥ss. constitit si squi-crucigero: ℞. Hb: c. fl: bellid. min. Veronic. Fl: hyperic. Hb: recent: cherefol. aa. ℥iv. R: liquir. ℥ss. Baccar junip. ℥ij. M. C. C. D. Infundantur ℥ss. ferudis duabus mensuris Wirtembergicis, s. libris octo aque fontanæ, in qua furfur ante fuerit coctum. Haec vero simplicem aquam sifuratan jugiter pro potu concessimus, quin nolentibus obrulimus vaccis. Collegian Ducale sanitatis Stuttgardienſe hæc præcepit formulam: (q) ℞. Rad: carlin. ⚥: com. C: C: ust. Saponis aa. ℥ss. Nitri ℥ij. Camph. ℥j. Furfur. Farfur vel farinæ ℥ij. M. F. Puls cujus ℥ij cum acri aceto, vel jure brassicæ capitatae, muria conditæ, Sauerkrautbrube, in globulum coactæ exhibentur vaccæ mane ac vesperi. Juvenæ, in minore quantitate. His globulis sequens addi decoctum jussit pro potu: ℞. Rad: levistic. Liquir. aa. ℥iv. Hb: c. fl: bellid: min; Veron. Fl: hyperic. aa. Mvj. Baccar: junip. ℥ij. M. C. Harum specierum Mij. in ∇. furfurac. ℥viii. coquantur ad remanentiam ℥vj. D. ℥ij. pro dosi ad potum.

(q) Anstalten, wornach sich die Untertanen des Herkogthums Württemberg bey der furwährenden Seuche unter dem Hornvieh, insgemein die Übergalle genandt, vor-in und nach derselbigen zu richten. 4t. Stuttgart 1745.
Disput. Medico-Pract. Tom. V. D d d d d

Talium atque similitum e F. Ph. usu diligente speravimus, & ipso eventu frequenter obtinimus tam causæ morbificæ proximæ eliminationem atque subjugationem, quam etiam productæ stasis inflammatoricæ ac putredinis discussionem atque correctionem. *Interposuimus* vero subinde etiam *obvolventia*, atque causam morbificam acrem, intestinorum rosiones ac tussim *demulcentia oleosa & mucilaginosâ*: Sem: lini in decocto, oleum lini expressum, hocque ℥viij. quantitate pro una dosi, semel iterumque repetenda: cremorem lactis cum ovorum albuminibus & saccharo canariensi: cremores hordei, vel avenæ: lac dulce, e sana vacca, saccharo edulcoratum. Tanta autem olei lini, quantam Batavi exhibuerunt aliquando librarum duarum, ad alvum siccam & constipatam referendam, dosi nobis non fuit opus, cum unicum solum in nostra lue constipationis exemplum prostriterit, centenis vero potius contrarium, alvus nempe solutissima atque liquidissima.

Adstrictiva, theriacalia, opiata vel plane non admisimus, vel in refracta dosi rariusque concessimus, ne lupum stabulis includeremus, ac inflammationem præcipitarem in gangrænam sphacelumque. Hinc suo pretio relinquimus, vel medici prudentiæ commendamus, quem nonnulli, mane ac vespere ingurgitandum dilaudarunt *haustum*: ℞. Theriac. ℥ij. Ol. oliv. vel lini ℥ij. Rob sambuc. duo cochlearia, pulv: pyrii cochlear unum, lactis concreti (*sauve Milch*) ℔ij. M. D. vaccæ pro una dosi.

Recentissimus scriptor de peste ultima Ucrainiensis & Odzaciensis *Schreiber* (r) proponit ad usum internum pestiferis *camphoram cum mercur. dulci*, imo & *corticem peruvianum*, qui alias ab Anglis, in commerc. lit. Nor. abs Werlhoffio, &c. in gangræna in- & externa, febribusque extollitur inflammatoriis. Ingeniesis rationibus non minus ac suis experimentis sententiam hanc stabilire est annisus. Quantum hæc ad nostrum faciant rhombum, sagaci potius lectori, quam longiori tradimus nostræ inquisitioni?

XXV.

Si, ex usu horum atque reliquorum, e triplici fonte pharmaceut. chit. & diæterico remedium, *ægra vacca melius habere incipiat*, minus frigere, sed potius naturaliter ubique calere, liberius respirare, minus tussire, pabulum appetere, alvo rarius dejectere, imo & lac denuo præbere largius ac laudabile, *tamen* aliquot dies *pergendum est eodem curationis tramite*, nisi quod singulis saltem 6. vel 8. horis medicamenta præbeantur,

(r) Jo. Freder. Schreiber, Observat. & Cogitata de Pestilentia, quæ Annis 1738 & 39. in Ucraina grassata, & quæ Odzaciolum vastavit. 8vo Berolin. 1744. P. 52. ff. 57. 67. ff.

tur, tanto autem frequentius alimenta, concoctu facilia, de quibus in F. D. plura. Inservient ipsissima illa medicamenta tam ad reliquias morbi debellandas & expellendas, quam purificandos corporis humores & viscera roboranda, digestionemque adjuvandam.

Tum vero, *penitus superato morbo*, in statu reconvalescentiæ suavis sequentem *pulverem* absorbentem, tonicum, pepticum, quem titulo *das Biehpulver bey der Wiedergenesung*, insignivimus. ℞. Cretæ albis. ℔s. Træ. sigil: r: Siles. ℥ij. Rad: gent. Brion. Saponar. gelic. rhapont. aa. ℥iv. ℔b: card: b. Hed: ter. aa. ℔s. Bac: junip ℔j. ☉. commun. ℥viij. M. f. Pulv. Cujus ℥s. sesquicrucigero constans, cum rob junip. in bolus formata, singulis 6. vel 8. horis erat ingerenda, hausto insuper vel priore infuso pectorali vulnerario, §. 23. vel aqua simplici furfurata tepida, §. 28.

FONS CHIRURGICUS.

§. XXVI.

Inter *indicationes curativas* ex hoc fonte primas tenet sanguinis, in stases proni, tempestiva eductio ac ventilatio *per venæsectionem* in alterutro colli latere, alias etiam pone caudam administrari solitam, & a nobis in jugulo, pondere ℔ss. vel duarum præceptam, Batavi medici uncias sanguinis 24. 30. 40. usque ad 60. una vice non modo juserunt detrahi, mole sanguinis in vasto hoc animali, & experientia propria ac plebeja adducti; sed & venæsectionem ter quaterve repeti, primis nempe morbi diebus. De vegetis ac mediæ ætatis hæc venæsectionis præcepta procul dubio sunt intelligenda, imo limitanda ad vaccas Batavorum vastiores, grandiores atque pinguiore nostratibus, optimo insuper gramine foenoque pastas. Facile tamen largimur apud nos etiam venæsectionem ad ℔ij. vel tres evehi, & si vires suppetant, repeti posse, sed ultra quinquendium protracto morbo & inflammationibus internis gangræne sphaceloque proximis non amplius locum invenire. Quarta morbi vespera vaccæ graviter lue decumbenti curavimus e collo mittendas sanguinis duas fere libras, cum maxime anhelosa respiratione, dysentericis excretionibus ac ophthalmia inflammatoria pessime haberet. Cessitque optime hæc ventilatio, una cum reliquis conjunctis subjunctisque remediis, vacca in integrum restituta & adhucdum superflite sanissima.

Quid, si *Ægyptiorum*, hominibus adhiberi solita, *narium scarificatio*, vel & in arte veterinaria non infrequens *aurium* externarum, *palati*, *cauda inciso*, *scarificatio* & *fauciatio* hic in usum vocentur? *Setaceum* in parte inferiore juguli nos quoque plurimis trajiciendum curavimus e funiculo, fetis equinis constructo, l. loro, perunctisque, terebinthina veneta, admixta etiam ungt: *Ægyptiaci* portione. Præstitit libra radice hellebori

nigri recentis; hæc enim majorem affluxum, copiosiore atque longiore excitavit suppurationem. Tali setaceo aliæ supervixerunt, aliæ immortuæ sunt vaccæ. Batavi medici non habent, quod de ejus, frequenti licet, usu laudent. Nos pariter sacram in illo salutis anchoram non invenimus; cum tamen multæ vaccarum convaluerint si non ex tamen cum tali setaceo, idque ipsum egregie respondeat indicationi expulsoiæ ad peripheriam corporis, crinque scabiosam & ulcerosam invitandi, cetera vero plane innoxium sit, commendatum nobis aliisque porro habebimus.

§. XXVII.

Vesicatoriorum, in febribus inflammatoriis acutis usui laudatissimo, velut & ipsi setaceo surrogari possent *unguentum* illud rubefaciens atque vesicatorium, vel pustulas saltem excitare solitum e *scarabæis unctuosus*, butyro incoctis, contritis & cum antiquo caseo in unguentum spissius redactis, quod ante quadraginta hos annos faber quidam ferrarius & veterinarius haud incelebris Schorndorffensis frequenti usa celebravit, scopo vesicandi, acresque humores extrahendi, primum brunis, dein & hominibus frictione illitum semel iterumque contra rheumatismos, dolores arthriticos, tumores varios a stali sanguinea & serosa ortos, successu subinde exoptato. Possent ergo vel id ipsum, vel e cantharidibus paratum cuti vaccarum in collo, dorso, regione sacra supra caudam, pilis vel relictis, vel abralis, aliquoties fortiter affricari, orta que hinc pustulosa exulceratio fluxusque saniosus aliquandiu foveri per ungt. digestivum, imo & novam ungt. vesicantis illinitionem.

Frictionum, mediante panno rudiore, vel peniculo stramineo compactiore paulo durius subinde præstandarum in dorso, lateribus, artubus non contemnendum & hic observavimus usum. Plebis vero modum minime probamus, que totum vaccæ corpus, e morbo jam satis frigescentis, frigida perfudit prius, quam frictionem institueret. Uti vero in *ἀκμῆ* morbi his frictiones admodum invitæ & cum signis molestiæ ac doloris ut plurimum admittebant vaccæ, sic magna spei parte exciderent, nisi post frictiones pannis decenter oblectæ largiorem incurrerent transpirationem. Strigil, si ferant, ad fricandum pariter infervire potest.

Clysmata, & mero calente lini oleo, vel decocto fl: sambuc. Chamom. Summit: aneth. Sem: lini in lacte, addito lini oleo, non saltem in alvi longiore constipatione, rarissimo quidem nostræ luis symptomate, sed in ipsa quoque dysenteria, scopo demulcendi & obvolvendi, locum habent: quemadmodum contra tenesum *suppositoria* e frusto butyri, non saliti, aut lardi recentis, ano subinde intrusa.

Excusio ventriculi, oleosis oblita, semel iterumque per fauces, & æsophagum demissa in primum vaccæ, magnum illum, ventriculum, ac ultro citroque agitata everrendis & vomitu excutiendis non modo infervit

viet contentis, sed & everrendo faucium muco, atque deliniendæ & perungendæ deglutitionis viæ.

FONS DIÆTETICUS.

§. XXVIII.

Aër frigidus, pluviosus vitetur, fervidus temperetur & subinde ventiletur in stabulo, alteretur atque purgetur fumis vaporibusque medicatis, e ligno junip. accenso, baccis juniperi, prunis injectis, halitibus bullientis aceti, a fecibus, quas ægræ copiosas ac foetidissimas reddunt, diligentissime mundetur stabulum quotidie semel, vel bis: donec vero hæc per certum hominem stabulo ac urbe efferantur, longius interea ab ægra vacca semotæ in stabulo coacerventur, ac stramine contegantur. Stramentum & copiosum & siccum mundumque vaccæ subjiciatur, cubanti præsertim, caloris & munditiæ gratia. Superato autem morbo viribusque receptis, aère libero, sereno, temperato, calidove convalescens subinde permittatur frui.

Pabula e tenello, trifoliorum maxime, recenti gramine, sub meridient demesso, potius quam feno, chordo, sicco convenit. Sed ordinarie neutrum appetunt. Unde, pro virium conservatione debent offerri, quin obrudi ossæ, juscula, pultes. Ossa e pane, butyro eliquato, sem. carvi in aqua coctis cum modico salis culinæ: cremores hordei & avenæ, decoctum oryze in lacte: avena in aqua calida macerata, cum modica salis communis quantitate: aliquando etiam frustis cucurbitæ recentibus, vel pomi aciduli, projectis tentandus est appetitus, calorque internus temperandus. Talia bis quotidie sunt ingerenda, ea, quam admittat feratque ægra, quantitate. *Appetitu redeunte* major recentis, dein etiam sicci graminis s. feni copia concedatur, cavendo, ne reconvalescens nimio se obruat pabulo, & recidivam hinc incurrat. Si tum in pascua emitti velit, horum aditus non nisi a nebulis, rore, pruina, aliisque impuritatibus per solis radios pluviamque probe repurgatorum permittatur.

Potus nunquam frigidus, qualiscunque, sit. Convenit pro hoc aqua sulfurea, h. e. aqua fontana, cujus lbXXIV, furfuris sex fere manipuli sint incocti, quotidie recens parata, ne acefcat. Hujus aliqua portio vaccæ apponitur in vase patulo, mundo, ut pro lubitu hauriat. Nisi autem sponte & largiter ipsam biberit, subinde, vel nolenti & refraganti, infundatur. Alternis cum aqua vicibus propinari quoque potest tepidum ex herbis ac radicibus infusum dilutius, vid. §. 23. Subinde lac ebutyratum: serum lactis. *Quæcunque* vero *infundi* vaccis debent, mediante poculo idoneo, vel cornu in hanc rem adaptato & excavato, non per-

nares ut alias fieri solet, ingerantur, sed per os, quia sic minus negotii facessant affumenti.

Transpiratio ac sudor promoveantur non saltem medicamentis §. 22. 23. & calore stabuli §. 28. sed imprimis etiam pannis, laneis maxime, toti vaccae corpori a cornibus ad caudam superexpansis. Vidimus in aliqua, desperata fere, vacca extantissimum optimi successus exemplum, quae sub tali panno in jugem deducta transpirationem auctiorem melius statim habuit & e voto convaluit, positis quidem ponendis & reliquis remediis.

Lac, seu quodcumque ejus loco in uberibus praesto est, quotidie emulgeatur placide, emulctum vero plene in nullum cadit usum, sed in fimetum effundatur extra urbem evehendum, donec plenissime convaluerit vacca. Decubitus & statio relinquuntur arbitrio aegrotarum. Laxius, si ve longiore catena, praesepi alligentur, ut liberius situm corporis mutare queant.

§. XXXIX.

Indicationes palliatives: Deglutitio, quae lue laborantibus videtur esse difficilis & dolorifica, potest facilitari partim molli extersione, mundificatione oris, linguae & faucium §. 20. 24. & per excutiam ventriculi, oleosis probe impraegnata §. 27. partim frequenti infusione decocti vel infusi calidi §. 23. partim faucium lubricatione, delinitione per linctum ex oleosis, mucilaginosi §. 24. calor internus febrilis longe satius temperatur per acidula, nitrosa, blanda, alexipharmaca, §. 22. 23. quam solennibus illis refrigerantibus, quos vocant haustibus, Rubltranste, & aquae frigidae ingurgitationibus. Quid enim, nisi perniciosissimum, inde redundabit, in pulmones, ventriculos, intestina, statim sanguinis inflammatoriam passos, quid ad tussim, tormina, disentericas excretiones? Nimis alvi excretionibus nulla opponantur styptica. At si primae viae canalisque intestinorum satis superque videantur esse purgatae, febrisque acuta plurimum remiserit, tum licebit etiam adhibere interna tonica, adstringentia & theriacalia, refractis dosibus & per intervalla. Torminibus prospicient & oleosa, aliaque demulcentia, & interposita caute opiata, imprimis diascordium, theriaca. Anus excoriatus, inflammatus perungatur tepido lini oleo, modice camphorato. Ani prolapsus foveatur decocto si: sambuci & summitatum millefolii, atque mediante calido linteo, quod pulvere colophoniae prunis ardentibus insperso insimul suffumigari potest, molliter reponatur. Fumus accensae colophoniae, ad anum mediante infundibulo admissus, & huic scopo & teuesino mitigando inserviet: vires conserventur & roborentur analepticis substantiis §. 28. Fuerunt e plebe mulierculae, quae vini aliquot cochlearia ossis admiscuerunt pro confortatione. Non male! nisi excedatur quantitate.

§. XXX.

§. XXX.

Indicationes prophylacticae respiciunt vel sanas vaccas, a lue praeservandas. Vel reconualescentes e lue, ne recidivam incurrant: vel & tandem, quin primario homines, eos maxime qui cum aegra pecude jugiter sunt occupati, ne vel simili morbo, vel alio hinc corripiantur & periclitentur.

Igitur sanae ab aegris confestim separentur, ab omnibus effluviis morbificis, per aegrarum transpirationem &c. media, §. 13. indigitata, hauriendis solcite ac perpetim arceantur atque muniantur. (f) Excrementa alvina & vesicalia, plurimo stramento excepta, mucus ore ac naribus exstillans, lac emulctum, sanguis vena missus, quotidie stabulo semel, vel bis exportentur foras in campum, loco a viis publicis atque pascuis remoto, atque in terram profunde defodiantur, singula strata obtegantur stramine ac denique terra obruantur, nunquam eruenda in posterum pro stercoreatione pratorum, agrorum, hortorumve. Omnis suppellex, aegris rehibita, e. g. vas e quo biberunt, in quod lac fuit emulctum, strigil, panni, quibus obtegebantur, vel fricabantur &c. sanis minime applicentur.

§. XXXI.

Stabula serventur munda, crebro suffumigentur ac ventilentur. Quae vero continuere prius aegras vaccas, non inserviant sanis, nisi diu ante & summa cum cura fuerint repurgata. Haec autem mundificatio stabulorum infectorum peragatur secum omniumque impuratum occisima eliminatione, parietum, ostiorum, januarum, trabium, praesepis absterisione repetita per lixivium calidum, nova incrustatione & dealbatione parietum per calcem, pavimenti ablutio, imo restauratione per novos lapides arenamque, stabuli sic repurgati ulteriore ventilatione per aerem solisque radios, fumigationem, aceti vaporem, tabaci fumum, subinde per plures septimanas, imo menses. Strigil, catenam collarem, campanulam, collo nonnullis appendi solitam, pariter plus semel in lixivio forti, reliqua vero utensilia cremare oportet ac abolere. Nonnulli & ipsa praesepia Vulcano immolant. Si foeni aut straminis copia delituerit in stabulo infecto, vel proxima contiguitate, ut infici potuerit, cunctam oportet cremare, aut aqua madefactam extra urbem evehere in sterquilinum & post an-

(f) Nicarinum gregem nostrum lue infectum, haec statim ab omni commercio cum duobus reliquis gregibus solcite removerunt, hosque binos passum eductos in montem urbi vicinum septentrionalem, atque dies noctesque ibidem relictos servarunt incolumes quatuordecim diebus, donec, non sine contagii suspitione, minimum per homines cum agris vaccis conversatos, aliqua vaccae pari lue corripiti ceperint; atque tum cives nostri suas quilibet domum repetiere vaccas, atque communi lais discrimini in urbe subiecerunt.

annuam putrefactionem damnum agrorum adhibere stercoreationi.

Ab ipsis agris arceantur capræ, canes, oves, equi, feles &c. ne contagium ab ægris transferant ad sanas, si vel ad has accesserint, vel earum pabulum. Ipsi Veterinarii alique cum ægris conversantes vel plane non appropinquant ad sanas, vel alias prius induant mundas vestes, manusque & brachia oxycrato strenue detergant. Quamprimum vacca vel levissime ægrotare incipit, a pascuis fontibusque publicis detineatur, reliquus vero sanus grex non revocetur in ejusmodi pascua, ab ægris paulo ante frequentata, sed alia nova, munda, de loco ad locum per vices alternando.

§. XXXII.

Ut lue correptæ separatim detinerentur, aquod nos etiam agitatum est problema: an præter lue correptas domi, stabulisque servare suis, sanas autem constabulantes, imo universas totius civitatis, aliorum ablegare? An vero agras stabulis suis consuetis & domesticis exclusas in commune quoddam, extra urbem, in loco neque transeuntibus, neque urbi molesto ac pernicioso extruendum stabulum & nosodochium recipere, easque ibidem per certos homines custodire atque curare? Priorem sententiam satis fulcire videtur vel sola hæc rationum gravissimarum higa: nimirum quod ægræ vaccæ extra urbem & a consortio sanarum præscriptæ periculum infectionis & hominum & reliquarum vaccarum vel tollant, vel minuunt, tum & omnes in universum ægræ, uno stabulo collectæ, legibus & ordini curationis rectius subjici queant. Sed prevaluit tamen altera sententia, servandi in urbe agras, dimittendi vero sanas in campum, extructo ex asseribus tecto, quin & hic ibi parietibus ad muniendas vaccas contra aeris injurias, circumductis. Potiores hæc fuerunt decidendi rationes: difficultas inveniendi locum pro communis amplissimique stabuli extructione, qui a viis publicis, urbe, silvis ferisque, udosis vallium & fluminum nebulosis effluviis remotus, aqua vero laudabili fontana instructus ventisque sit perspirabilis: futurus intolerabilis atque hominibus pariter ac vaccis perniciosus foetor talis stabuli, triginta vel quinquaginta, quin centenis pluribusque jugiter incuneati vaccis, lue laborantibus, unde ægrotantes promiscue, præsertim vero reconvalescentes non potuissent non in pejus ruere: inclementia aeris, mox nimis fervidi, mox frigidiusculi, mox pluviosi. Has autem aeris vicissitudines & injurias vix satis cavere licuisset, nisi singulari cura magnisque sumptibus edificato stabulo: denique custodum atque veterinariorum tanto certior graviorque metuenda negligentia ac perversa tractatio, quo minus illi ab ipsis vaccarum dominabus observari ac corrigi potuissent, quæ vero domi servatis solertiores adhibere inspectionem commode valuerunt.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Vacca tam sponte sua lue mortua, quam ægræ violenter occisæ, omnes integræ sepeliuntur (nisi propter inquisitionem medicam cadavera fuerint secanda, sed extra urbem, sub dio, in loco sepulturæ) coriisque suis investitæ singulis profundioribus foveis injiciantur, incisa prius hic ibi altius pelle, atque sic inutili reddita, ne turpis lucri spes avaros alliciat efflores ad corii detractionem, calce viva conspergantur, & superjecta quatuor pedum altitudine terra, ut planitiem cum ora foveæ constituat, contegantur. Locus sepulturæ sit, quantum licet, remotus ab urbe, via publica, pascuis publicis, fluvio, rivulo, scaturigine fontis publici, silva, feris: & ne a vulpibus, lupis, apris, vel aliis, quæ calaveribus inhiant, brutis, sit circumseptus & præclusus. Ne cadavera, dum effervunt, contagiosa effluvia extillent e naribus, faucibus, alvo in platea atque vias publicas, alvus manipulo straminis obturetur, item os atque nares: vel totum caput sacco includatur, non facile perfluenti. Totum vero cadaver stramine obtegatur. Evectio cadaverum nocte ingruente, vel summo fiat mane, huic soli operæ destinato curru. Excoriator, vel quicumque alius, tali sepulturæ intentus, adstringatur omnium maxime ad hæc cautelas, ne alia sana bruta, domos & loca, a lue adhuc libera, accedat & ab hominum conversatione, quantum potest, abstineat, canesque suos, alias ordinarios satellites, domi relinquat, dum ægras mortuasque tractat vaccas.

XXXIV.

Sane vaccæ quotidie strigili probe fricentur ac detergantur, mane pascuum non educantur nisi nebulis, rore, pruina per solis radios antea dispersis, domumque vel in stabulum vesperi tempestive reducantur. Nares, os, lingua quovis mane antequam in pascua dimittantur, irrorentur atque fricentur eclegmate e rob junip. aceto & aliquantillo piperis, vel mixtura ex oleo olivar. aceto & theriaca. Pascua eligantur munda, ranunculis, esulis non infesta, vel noxiæ hæc plantæ evellantur, aut demetantur. Caveatur potus aquarum stagnantium, paludosarum & impurarum. Sub æstuosissima diei periodo detineantur vaccæ in loco umbroso, patulæ sub tegmine fagi. Ingluvies, & nimia, pabuli vel optimi, voracitas temperetur. Quotidie, vel alternis diebus, mane præbeatur pulvis prophylacticus, quem titulo donavimus, *Berwahrungs-Bispulver*: ℞. Bac: junip. Rad: angelic. Gentian. Petasitid. Farfar. aa. ℥vii. Nitri ℥ss. Cret: albis. ℥j. Test: ovor: pulverisat. Sal: com. aa. ℥ss. M. f. Pulv. Dosis est ℥ss, quæ constat uno crucigero, exhibenda in boli forma cum rob. junip. vel ebuli. *Inclitum Collegium sanitatis Stuttgardense* seq. pulverem præscripsit: ℞. Rad: gent: r. Carlin. Bol: alb. aa. ℥iv. Nitri ℥vi. Sulph: flav. ℥ij. Sem: lini ℥ij. M. f. Pulv.

Sanasectio præservativa, nostrates vaccas a lue non defendit. Nihilominus tamen fecius suadenda videtur & vegetioribus & pinguibus & aduētis. Par ratio est fetacei.

Ut omnes *vina* lue propagandæ, aut recens irrepturæ *præcludantur*, simulque *hominibus contagium caveatur*, opus esse, vel certe tutius, videtur, ab omni carniū, sevi pelliumque usu abstinere, etiamsi e vaccis, in principio morbi mactatis, defumantur. Imo pelles, sanis detractæ sub epidemica lue grassatione debent pulvere calcis vivæ & corticis quercus, ad perficienda coria usualis, conspersæ, in loco ventis aërique libero exposito aliquandiu (integrum annum imperavit collegium sanitatis) asservari, antequam coriariis tradantur. Ut vero constet certo, an mactandæ per laniones vaccæ sint sanæ, aut minimum nulla lue indicia præbeant, jurati carniū inspectores sunt constituendi, qui nullum carniū usum, sive in macello publico, sive privatim concedant, nisi bovem antea exploraverint: num appetitu vigeat, pro more bibat, naturaliter caleat in cornibus, auriculis, naso, lingua, uberibus? An tussiat, difficiliter respiret, alvum habeat naturalem? Ore, naribus copiosum foetidumque mucum extillet? Tumoribus, bubonibus, scabie sit inquinata? An sanguis, jugulo effluens in mactatione, naturali sua gaudeat qualitate? Mactatarum vero & a-pertarum, annon viscera & intestina abdominis atque pectoris colore no-tentur extus, vel intus inflammatorio, impr. vero omasum? An cystis fel-lea prætumida? An bilis ejus p. n. vel fluidior, l. spiffior & decolor?

Bos ex alieno loco in urbem non admittatur, sive ad mactationem, sive foeturam, nisi per testimonia fide digna constiterit venisse e loco sano, a lue immuni. Ne vero & nostra urbs, aliave loca lue correpta, aliis præjudicent sanis, lege pariter iustissima cautum est, ut ante elapsum trimestre nec boves, nec foenum, nec stramen aliorum divendantur.

§. XXXVI.

Atque hæc ab §. 28. usque in præsens dicta respiciunt tam prophylaxin sanarum boum, quam reconvalescentium, imo ex parte & hominum. Unum superest, ut *Veterinarios aliosque*, qui frequentant ægrum pecus, *admoneamus*, ut, sui ipsorum quoque gratia, munditiei stabulorum non tantum invigilent, sed & proprii corporis; manus subinde lavent oxycrato, faciem abstergant, os diligenter eluant, vestes, cum domum redierint mutent, in visitatione ægrarum gestent amiculum e tela cerata, fumum tabaci frequenter hauriant, respirationem aliquandiu, dum vaccis proxime adstant ægris, contineant, vel aversa facie hauriant aërem, salivam crebro expuant, rad: angelicæ, vel aliam similem fragrantem & alexipharmacam masticent, ac mane domo exeuntes jentaculo se præmuniant.

Faxit *Deus*, ut, quam boni publici gratia suscepimus, qualiscunque hæc opella sine suo haud plane destituatur! &, sicuti jam ultra bi-mestrem urbem nostra ab omni lue perficitur immunis, ita vigeat floreatque in posterum diutissime!

T A N T U M

CLXXXIX.

ABRAHAM I E N S ,

DISQUISITIO ANATOMICO-PATHOLOGICA

D E

M O R B O B O U M

OSTERVICENSIIUM PROPESTE

NON HABENDO.

Halberstadt 1746.

Ecccc z

§. I.

Circa finem elapsi mensis septembris, Ostervici, urbe, in principatu Halberstadiensis, sita, motus ingens ortus, civesque jam omnes se deperditos ac conclamatos credebant, (utpote, maxima ex parte, ex agro, pecudumque integritate viventes) immo & inclusos orbatosque fore omni adjacentium regionum commercio negotioque, vano quarumdam vaccarum mortuarum metu, clamoreque medici, pestem teterrimam dicentis scribentisque, natam ex halituoso-spirituoso-venereo-aëreo-venenosa, cheu! communicatione, animaque, tam placida, tamque bona, cujus actiones non intelligit, proh dolor! nunc subito sæviente, furiente belligeranteque, & quæ sunt reliquæ sesquipedales voces.

Malo licet nunc fere sublato, ejusdem doctrinæ iisdemque principiis imbuti medici, proxima in vicinia, insurgentes, omni nervo, modoque omni possibili, pestem esse, pestemque bovinam malignam grassari Ostervici, contendunt, scribunt, miscentque quadrata rotundis, rem tamen, ut rem, minime & nunquam, pro dignitate, examinantes aut intelligentes.

§. II.

Hocce ergo inter motus §. I. jussuque regie cameræ principatus Halberstadiensis, medicinæ doctor, physicus ejusdem principatus, & urbis Halberstadiensis doctissimus amplissimusque consul, dominus *B. Lieberkühn*, amicus noster, nosterque quondam Leidæ commilito, cujus & hic loci, ad tempus frui licet consortio, eo, ad examinandam rem, profectus.

Quo comite, lubens flagransque cupiditate, sponte & ego, eodem, quo redii, ex montibus silvæ Hercyniæ, die, ad quos me plantarum (earundem deliciis captus) & quærendarum & examinandarum gratia, contuleram, redux, ut peregrinus viatorque illuc concessi.

§. III.

Ostervicum versus delati, illico, concomitante loci magistratu, civiumque magna multitudine, quos rei allexerat novitas, ad pratum mortuarum & expositarum nos una contulimus lactantium boum.

Sisto nunc hic tibi, humanissime lector! ea solummodo phænomena, quæ vera bonaque fide atque ipsa cadaverum diremptione comperta, autopsia docuit, sanum castissimumque ratiocinium fuisset, doctrina medica probavit: eventusque tandem confirmavit: non plus ultra.

E e e e 3

§. VI.

Ibique §. 3. statim, quo ad externas partes, invenimus nihil, quod vitii venenosi vel dicti §. 1. quidquam testaretur.

Phymata neque, neque anthraces, carbunculos, scabiem, bubonesque pestilenciales conspicere, nec pustulas quinta vel sexta die per totum corpus erumpentes, ac tubercula variolarum speciem referentia, ut *Ramazzino*, licuit.

Remotis autem integumentis externis & communibus, jam musculos abdominales inflammatos jamque inflammatum peritoneum offendimus, verita prægressæ inflammationis signa edentes.

§. V.

Aperto abdomine, omentum in conspectum, inflammatione correptum, prodiit.

Bovum ventriculus primus & major *κοιλία μεγάλη*, & secundus minor *κεκρόφαλος* seu reticulum pariter & cibo maxime & potu repleti.

Tertius, qui omasum audit & *εχίνος* vel centipellio, non solum præ reliquis omnibus inflammatum ac extensus erat, malique veram præcipuamque sedem testabatur, & membranæ, foliaceæque plicæ, sphacelo ipso affectæ & nigræ; sed & contenta ipsa prorsus exsiccata, limosa, sabulosa, dura, densa, friabilia, &, ut ab intrusa percipi potuit manu, maxime & diu post mortem æstuantia, quæque vix ipso cultro discindi poterant, transitumque assumptorum, ex prioribus ad sequentem, omnem interclauserant.

Hic solutus præcedentibus & sequente, glomeris fere instar apparebat, supraque terram projectus, ut globus, hinc indeolvebatur.

Nonne plicæ hic numerosæ, majorem assumptorum remoram causantes, infarctum, tandem obstructions & inflammationes creaverunt?

Quartus, qui abomasum, seu *ήνυστρον*, vacuus, satis contractus & inflammatum erat.

De partibus hisce recensitis, mi lector! ideam ut habeas, consulas velim egregii J. C. *Peyeri* merycologiam; nec non G. *Blasii* anatomen animalium & alios, qui de Zootomia præclari quid edidere.

§. V I.

Hos §. 5. ordine excipiebant intestina inflammatæ & valde contracta, secundum longitudinem, cultro aperta, mucis tenuis immo & circa rectum (in quibusdam) sanguinis quid continentia, ut & mesenterium; nec non vesica urinaria, bovum lactantium uterus, & in imprægnatis, ipse pullus, suis cum tunicis ac cotyledonibus.

Nec illibatas reliquit sæviens hæcce inflammatio adjacentes partes, &

DE MORBO BOVUM OSTERVIC 775
 præcipue vesicam felleam; certissimo experimento, nata semel in loco quodam inflammatione majore, serpere inflammationem

§. V I I.

Hinc §. 6. ad superiora migrantes, thoracem nunc, nunc diaphragma, pleuram, mediastinum, pulmones, (qui nec hydatidibus conspersi, nec vomitibus distenti, aut lacerati erant, ut *Lancisius* in peste bovillæ Romæ observavit) cor cum pericardio lustrantes rimantesque, nullibi inflammationis vestigia pressimus.

Porro: lingua conspurcata, sordida; sed in eadem nullæ pustulæ, ulcera aut maculæ, ut *Lancisio* iterum observatæ, nec in ipso œsophago.

Oculi luridi inflammatique, &, distracto cranio, cerebri vasa tumida & sanguinea, ibi infarctæ, turgida; sed minime foetidum aut diffuens erat cerebrum ut *Lancisius* invenit.

Vermes in naribus, ad cornuum radices, in labiis atque ore comperiebantur nulli, ut modo nominatus detexit.

Nec caudam intactam esse curavimus detracta cute, juxta articulos in frustula divisam; sed nihil dicti §. 1. in ea, nec subtilissimos illos spiritus *Bellini* hic tam anxie quæsitos, peccante anima agitados, invenimus.

§. V I I I.

Ad unam omnes, quarum duodecim erant, & quas methodo indicata §. 4. 5. 6. 7. dissectas vidi, pari ratione se habebant.

A causa, vel vitio ergo eodem & communi, idem effectus, morbi, mors, in omnibus.

Hæc hæctenus, amice lector! quod ad anatomicam & præmittendam disquisitionem.

§. I X.

Causæ vero pathologicæ sequentes videntur:

Omnes quas mortuas apertasque vidi, athleticæ ut plurimum, corpore bene valentes erant & plethoricæ, (quomodo sese autem illarum anima §. 1. habuerit, nescio, nec de occultis judicat ecclesia) hæc ratione jam prædispositæ; reliquæ vero, quibus hæc conditiones deerant, licet eodem pabulo, aère &c vescerentur, integræ intactæque manserunt, aut non ita graviter affectæ.

§. X.

Solum, quo animantia hæc pascebantur, vallis erat, circumdata monti-

ibus, & monticulis plurimis, inundata imbre ingente, circa initium mensis augusti, & ab aqua ex montibus vicinis delabente, & quidquid fabulosi, limosi, squalidi luridive hi habebant, secum rapiente, & per prata hæc longe lateque dispergente, oblita, ut ipsæ plantæ, ibi crescentes simul corruptæ, quibus vitam habebat suam boum grex hicce.

§. XI.

Eodem quidem in loco § 10, & venenatas plantas, ut: colchicum, lolium temulentum, cicutam, stramonium, hyoscyamum, tithymalos clematidem, sive viornam vulgò Lobelii, ranuncolorum varias species, populaginem, aliasque vidi multas, quæ assumptæ, topicas certe creare valent inflammationes; sed hisce causam atrocis hujus morbi non ita tribuo:

Alma enim genitrix providensque bonaque mater natura; & instinctu naturali, & proboscide longiori, nervisque olfactoriis bonis instruxit animalia hæcce; quibus has bene distinguunt, intactas relinquunt nec nisi summa forte enecata fame comedunt, vid. *Wepferi* historia cicutæ aquaticæ (edit. Leidensis) p. 11; hominibus vero, ut abstineant, sibi que prospiciant, mentem sanam, in corpore sano concessit.

Nolo tamen prorsus inficias ire, (nam nescio) quod non & forte, ex venenatis plantis, quid abriperint & comederint, & scænum ipsum hisce inquinatum sit: quis divinabit? quis enarrabit?

§. XII.

Mense eodem septembri subitum cum rubigine ortum est gelu, prata fere rore hocce nocturno congelata, ær nebulosus, turbidusque erat, flante simul borea.

§. XIII.

Boves per bubulcos, primo mane, tempestate dicta §. 12, moreque solito, ad loca nova hæc §. 10, a magistratu ipsis indicata, ex stabulis suis calidis, fimo, aëre incluso, expiratione, exhalatione, urina, multitudine, balnei fere laconici instar, æstuantibus, deductæ, ibique ob rationes §. 9. 10. 11. successive correptæ.

Quid ergo candide lector! nonne, ex recensitis hisce conditionibus simul sumtis, causam mali proximam constituere liceat? Nonne hæc, applicatæ humano corpori, eadem §. 15, creare valent? Et quæ tandem differentia inter humanum & animalis, ratione carentis, corpus? Nonne iisdem vasis, arteriis, venis, nervis, membranis, musculis, & reliquis, excepto habitu externo, quibus homo constat?

§. XIV.

§. XIV.

Eadem ergo §. 15. iisdem sub conditionibus §§. cit. animalibus accidunt, quæ & hominibus.

§. XV.

Hinc, ex subitanea hacce refrigeratione §. 12. 13, & squalore pabuloque corrupto & forte venenoso, sensim collecto, aucto accumulatoque §. 10. 11, in primis natæ obstructions & inflammationes viis, & præcipue in omaso §. 5, febrisque tandem, ut individuus inflammationis comes.

Ergo morbus hicce, non pestis teterrima §. 1; sed bona fide acutus inflammatorius, recensitis jam causis, natus dicendus.

§. XVI.

Signa pathognomica, quibus cognoscitur, animal hocce morbo §. 15, affectum, sunt:

Pulsus durus, inflammatorius, calor sitisque ingens, oculi rubentes, lingua fordida, halitus graveolens, urina parca & inflammationem notans, sanguis missus, (ut experimentis institutis constat) statim corii instar concrevens & durus, absque fluidiore latice. (quæ omnia inflammationis febrisque effecta).

Porro: nares manantes, (ob refrigerationem subitanam & maximam §. 12. 13.) ἀποστία, (partim ob febrim §. 15, partim ob impletos ventriculos §. 5) jactatio, titubatio, capitis nunc inclinatio, nunc reclinatio, vacillatio membrorum, boatusque frequens, (ob summos dolores) lactis secretio, primo maxime imminuta, sublata deinde, (nam ad intestina tenuia, ubi maxima chyli fit absorptio, cibus & potus pervenire nequeunt §. 5, hinc chyli, in lactea vasa, nulla ingressio, hinc & ope circulationis, deinde nulla lactis secretio) fœcum copia primo imminuta, minus scybalata, deinde & sublata. (ratio eadem cum præcedente.

Hæc omnia, (ut experientia constat) brevi temporis intervallo, cessant, quam primum animal alvum iterum legitime exonerare valet.

§. XVII.

Tandem, in quibus remedia præscripta vel medelam non afferunt, vel potius maxime negliguntur, post triduum, quatrimum, quinque, sex dies, septimanam, duas tresve, (pro ut malum majus vel minus fuerit) subsequitur placida mors, prægressa (in aliquibus) diarrhœa, striis sanguineis interdum colorata, extensione membrorum relinquens testimonia mali

certa §. 4. 5. 6. 7. dissectione sola, non autem futilibus nugis, detegenda.

§. XVIIII.

Si autem hunc morbum § 15, quis pestem dixerit, sane omnis obstructio, inflammatio & febris, pestis erit, ergo & pleuritis, nam & ex hac moriuntur homines & pereunt animalia: hinc ignorantiam suam prodit. Sed qui bene distinguit, bene docet.

§. XIX.

Fidem hanc §. 15, magis augent iterum experimenta, medico suafu, instituta:

Boves quædam lactantes & sanæ, ex alio loco, Ostervicum versus, deductæ, ægrotantibus partim, partim & jam mortuis, alligatæ, ut ab communicatione forte pestilentiali & credita § 1, afficerentur; sed en! adhuc dum intactæ, sanæ superstitesque sunt.

Vaccæ vero, quæ Wernigeroda, ubi idem & ex iisdem causis graffatus est, & dirus ille morbus, & Ostervicum versus coactæ, & ibi neglectæ, interiere.

§. XX.

Robur tandem addit pondusque sequens experimentum:

Generosum pectus, propriis sumptibus (rarum sane exemplum!) in patriæ bonum, ut veritas appareat, bobus quibusdam, mortuarum viscerum partes, ut & ipsius omasi, deglutiendas præbuit; sed & hæc, ad hunc usque diem, minime peste, vel morbo quodam affectæ vegetesque perstant.

Gesnerus, in historia animalium scribit: boves pascendo herbas inficiunt, bibendo fontes, stabulo præsepia, & quamquam sani sint, odore morbidorum afflante depereunt.

Sed hoc a nobis visum non fuit.

Et si *Lancisi* effatum de peste bovilla verum, inquietis: nullum armentum, ac ne unum quidem bovem communi morbo, sponte sua, sed per contagium aut fomitem semper ægrotasse;

Stat sane & confirmatur adhuc magis dum nostra thesis, experimenta instituta sunt, uti hic vides.

Et cur tandem ad latentes ac obscuras causas aut potius nugas § 1 (an forte quia narravere patres, vel aniculæ somniavere quondam nostræ?) confugiendum, cum manifestæ adsint? § 9. 10. 11. 12. 13.

§. XXI.

§. XXI.

Ex collatis ergo & repetitis experimentis § 19. 20. dissectionibus tot rite prudenterque institutis § 8, causisque bene indagatis perspectisque § 9. 10. 11. 12. 13, ratiocinio justo § 15. 18. eventuque tandem & ultimo confirmante 16 & 18.

Jam per se patet falsa *pestis* accusatio § 1. Id, schemate hocce, erat demonstrandum.

§. XXII.

Caveant ergo in posterum consulantque sibi, qui, omni auxilio omnique experimento destituti, de re, nec intellecta, nec examinata, judicium nimis præmaturum nimisque inconditum tam temerarie proferre, &, quod nesciunt ignorantque, pestem vocare, audent.

Nec illoris manibus ruant in sacratissimum *Apollinis* & *Aesculapii* templum: illudque, præsentia sua, foedent, conspurcent aut polluant, ne quoque ruat in illos *Jovis* fulguratoris *deum* que gravis fulminansque ira.

§. XXIII.

Hicce ergo morbus indicatus & descriptus § 15. non sanandus erit calidis illis compositionibus, illustratissimisque absque omni ratione sufficiente titulis præditis, & ex ingredientibus sibimet, maxima ex parte, contradicentibus ac destruentibus, confectis.

Quarum tantummodo quædam referre, nimis tædiosum tibi, cui, ex meliori & nobiliori luto, finxit præcordia Titan, forte foret, amice lector! hinc studio omitto.

Hicce enim, hominibus applicatis, ex morbo alioquin non acuto, acutum, & ex acuto, acutissimum, immo ipsam teterrimam funestissimam & immedicabilem producant pestem.

Sane! Medici ipsimet sunt sæpissime omnis inflammationis & inflammatoriae efflorescentiæ mortisque causa, ut: erysipelatis, purpuræ, scarlatinæ, &c.

Bonique hi, tot voluminibus tanque crassis in folio, &, quoad formam aut titulos, toties jam mutatis, (sæpe de lana caprina, aut de sî-napi sumendo post prandium repletis) qui, quidquid adhuc boni habent, paucis absolvere potuissent pagellis, se morborum acutorum myriades, calidissimis cum essentiis suis, (addito pereleganti epicheto: Nostræ ordinationis) Tincturis, quintis-essentiis & spiritibus, O amphoræ vini! curasse, aperte &, absque omni humano pudore, publice alteque jactantes; tacentes vero quam scitissime, quot letho, incitiam suam & proscribenda proscindendaque methodo, dederint, (sed tegit ossa lapis) & de quibus

F f f f f 2

bus

bus volumina longe spiffiora atque ingentia, falva conscientia & majore cum veritate ac utilitate, condere, fi vellent, poffent, quæ vix ac ne vix quidem, terra, mare cælumque altum caperet.

Nec mehercule! optimis fuis nugis & antidotis ipfi quandoque ægro- tantes confidunt; fed tutiora anxie quæſitant, & fic Sutori medico apud comicum fimiles funt.

Miror hinc! mirari famoſiffimum ſuo tempore medicum atque chemi- cum, filiolum proprium, ex morbo quodam acuto graviter decumbentem, mori, cui tamen largam, ſtrenue & quotidie, falis fui volatilis oleoſi copiam propinaverat, ut ipſe ſcribit.

Utinam! tandem invigilarent hiſce reges, principes patreſque patriæ, quibus publica & ſubditorum cura commiſſa, ne, ante tempus, peſum- detur gens humana.

Et fane ipſimet propria de ſalute & vita periclitantur, talia ſæpiſſime *Archiatorum* & rudi ſtipati comite.

Adeant potius hi medici, diſcantque cautius mercari, neque in poſ- terum impune ſævire in hominum animaliumque viſcera, hauriantque theſauros operibus inclufos veros *Hippocratis*, *Celſi*, *Aratei Cappadocis*, *Piſonum*, *Lomii*, *P. Alpini*, *C. Aureliani*, *Sydenhamii* paucorumque aliorum primi ſubſellii, virorum; nec non magni beatique præceptoris mei fama ſupra æthera noti, *Boerhaavii*, in quibus, quid & quæ in acutis chro- nicifque agenda, luce meridiana clarius, ratione ſana, fide probata, ex- poſita nobis funt, ſpretis latrantibus impune catellis & agyrtis, ubivis gentium, fane! & terrarum, numero infinitis.

§. XXI V.

Rumpor riſu, ſolvor cachinno, & mecum ipſe vel ſeveriſſimus *Cato*, ſi ex tartaris rediret, quoties evolvo aut perlego, huc jam, ad debel- landam peſtem, abſona remedia, commendata ac laudata, alga & ulva vilioribus projectioribusque.

Tot alexicaca, alexiteria, bezoardica, calidiſſima quævis theriacalia, fortiſſima ſtimulantia, ſudorifera, & quæ ſunt ejuſdem farinae, lethifera, hoc in caſu, ac damnanda medicamina, garum, haleces ſalitas, zingiber atque piperata; nec non antimonachicum illud, ſeu antimonium cru- dum quo quondam monachos morti dedit *Albertus magnus* epifcopus il- le *Ratiſbonenſis*, cum monachos omnes ſuos eo, ut porcos, (nullum inter hos & illos, uti videtur, diſcrimen faciens (nimis cito & viliori pretio, ſaginare vellet.

Hæc enim omnia; illud, quod relictum eſt ex fluidiore latice, auſſe- runt, diſſipant, ſanguinem magis indurant, mala quotidie augent, & horrenda ſymptomata & exanthemata producunt, mortemque accelerant vitanda & proſcribenda,

Tot

Tot infana & ſuperſtitioſa caligine experta & probata amuleta & pro- phylactica!

Et quis medicorum, modo ſana præditus ratione, hæc legens, hæc videns, non rideat? non horreat?

Nec profecto! ipſos ſinunt miſeros & intactos veterum *Ægyptiorum* Deos, quietos & terra abſconditos, ut: porrum, allia, cepas, &c, de quibus olim & hoc noſtro tempore *Juvenalis*.

O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur, in hortis Numina.

§. XX V.

Hinc noſtro in caſu §. 15, ex ratiocinio, per analogiam, morbus hiſce in initio curandus:

Miſſu ſanguinis ad libras uſque vel prima ſyncopes initia, ut cita be- nignaſque obtineatur reſolutio concreti ſtagnantiſque ſanguinis.

Quid, ad augendam aut minuendam cordis vim, valeat major aut minor ſanguinis, in corpore noſtro, copia, de hac videatur, ſi volupe eſt, *Diſſertatio noſtra inauguralis: de cauſa vices cordis alternas producente.*

Medicamentis antiſtrophogifticis, quæ nec operoſam pharmacopoei ma- num poſcunt, nec magno veniunt pretio; ſed ſolum natale proferunt, & quæ facile, a cive pauperiore, vel ruſtico, parari & comparari poſſunt, utrumque enim alias ſcopulis plenum.

Abſtinentia, per aliquot dies, ab omni cibo, ut commode, ab omni inſarcto, depleantur ventriculi §. 5.

Emeticis ne vexetur animal, ne continens ſimul cum contento eructet.

Decoctis largis antiſtrophogifticis, ſubſtantiſ, actu calidis & potentia refrigerantibus, collectam ſaburram §. 5. emollientibus, diluentibus, le- niter evacuantibus, perpetuam, aſt lenem, diarrhœam inducentibus, ſi- tim, calorem, æſtum exſtinguentibus, concretum ſtagnans, in vaſis ſan- guiferis, reſolventibus, incidentibus, attenuantibus, dolorem ſedantibus, obtundentibus, putredini & inflammationi reſiſtentibus.

Quo ſpectant & poſca, ex aqua melle aceto, parata, vel lac ebuty- ratum, ſerum lactis, zythogala, hydrogala, ſuccus betule, emulſiones ex farinofis, ex ſeminibus & capitibus papaveris horteniſis, papaveris er- ratici, ex ſeminibus quatuor frigidis majoribus & minoribus: hiſ ut & decoctis, melle, vel ſyrupo, poſt coctionem ſacchari, relicto, nitro, vel tartaro, chryſtallis tartari, rob ſambuci, ſapone veneto, & ſimilibus additis.

Quæ tepidula, ope cornu vel infundibuli, aſſiduo, vi, elevato & reclinato capite, infundi poſſunt.

Quæ dicta præſtant, & ex quibus decocta parari poſſunt, ſunt:

Plantæ & illarum radices, ſemina, flores, emollientes, ſubſtantiſ, laxantes &c. quarum quædam ad M I. vel alterum ſimul, & ſufficienti aquæ copia coqui, nec quantitate aut qualitate nocere poſſunt, ut:

Althææ, Malvæ, Boni Henrici, parietariæ tuſſilaginis, mercurialiſ, verbaſci, Saponariæ, Glycyrrhiæ, Alchimillæ, Meliloti, Cyani vulgaris,

F f f f 3

Tri-

Trifolii odorati seu loti urbanæ, alfinæ, Papaveris erratici, vulnerariæ rusticæ, atriplicis, spinachæ, brassicæ rubræ, flor. Sambuci.

Farinæ ipsæ, ut: avenæ fagopyri, tritici, secalis, hordei, lentis, pisorum, fabarum, lathyri, lini, orobi, & similia.

Plantæ resolventes, putredini resistentes, sicut sedantes, partim & lactescentes, & in quibus aliquid, subnitrosi inest & laxantis &c. cum suis radicibus, feminibus, floribus, sunt:

Taraxaci, Hieracii, endivæ, sonchi lævis & asperi, lactucæ, chondrillæ, scorzonæ, tragopogoni, cichorei, graminis canini, plantaginis terrestri, beccabungæ, anagallidis aquaticæ, symphyti majoris, bellidis pratensis, lampfanæ, pulmonariæ, acetosellæ, acetosæ, valerianellæ pratensis, fumaricæ, portulacæ.

Decoctis, ad putredini & inflammationi magis resistendum, addi interdum possunt: acetum vulgare, vel sambucinum, rutaceum, calendulæ & simile, vel interdum paucæ guttæ spiritus nitri dulcis, aut quædam spiritus sulphuris per campanam, vel spiritus aut olei vitrioli.

Nec aquosis, acescentibus, aut jam acta acidis parcendum.

Vannis toti abdomini suppositis, aqua calida repletis, ut aquæ exhalantis ros ad abdomen perveniat, & venulis resorbentibus inhalari possit.

Setaceis, aut cauterio ignito, inurendo & perforando clunes aut femora, ut revulsioni locus detur.

Cataplasmatis calidis, toti abdomini applicatis, linteis & fibulis alligatis, factis ex jam memoratis emollientibus & farinosis, farinis ipsis, additisque resolventibus & calidis; tanta ibi in copia (modo sua bona noscent incolæ) crescentibus, ut:

Absinthio, mentha, matricaria, chamæmelo, scordio, millefolio, ruta, tanaceto, marrubio, cardiaca, alliaria, similive.

Clysmatibus, ter, quaterve de die, scopo laxandi, emolliendi, incidendi, lubricandi, refrigerandi, nutriendi &c. injectis; factis ex recentibus emollientibus, laxantibus, refrigerantibus lacteque ipso &c. additis oleis, ut: lini raparum, cannabis, vel simili, melle, vel syrupo, vel rob sambuci, nitro, sapone veneto, vel nigro liquidiori & vulgari, & interdum addito ipso aceto.

Quæ, ope siphonis majoris, (& quos ibi jam paratos habent) a bulbis vel custodientibus injici possunt.

Materies infarcta §. 5. decoctis & clysmatibus hisce, emollita, & leniter quodammodo jam fluxilis reddita, tandem purgante fortiori, apta dosi, exhibito & repetito, integre, forma liquida, (ut instillari possit) expelli debet, cumque præcedentium decoctorum antiphlogisticorum certa quantitate misceri, infundi, coqui potest, aut fiant emulsiones.

Ex sequentibus aut similibus fiat ergo selectus, ut:

Succo inspissato elaterii, vel aloes, Fol. Sennæ, Rad Bryoniæ, ari, polypodii quercini, jalapæ, cortice ebulli, sambuci, frangulæ, feminibus carthami, baccis rhamni cathartici, gratiola. Soldanella alpina.

Cor.

Corpore, aqua tepidula, acidula, puro semper reddito, pannis, aut frigidibus perfricando, ut perspiratio fervetur, augeatur.

Stabulis quotidie repurgatis, portis, favente celo, sæpe apertis, ut aer renovetur, circuletur. Sitque ille subfrigidiusculus, purus, aut aceto calido, exhalante purificandus, aut prunis ardentibus inperfo nitro, olivano, sale marino, pulvere pyrio confuso.

Lectulo stramineo, sæpe renovato & repurgato, ut molliter dolore & morbo fessum animal cubet.

Nec multitudine simul ægrotantium impleatur stabulum.

In hisce persistendum, donec cessaverint dicta §. 16., animalque vegetius evaserit, comederit, secretiones & excretiones, more legeque naturæ solitis, processerint, dato interdum adhuc purgante: deinde diaphoreticis & aperientibus pertractandum, decoctis largioribus & multum aquosis.

Quæ fieri possunt ex rad. Eryngii, vel bardanæ. Ononidis, petroselinii, valerianæ sylvestris, sceniculi, rusci, rubiæ, pastinacæ, dauci & similibus, ubi ubi obvis, addito rob sambuci, juniperi, melle, vel syrupo jam dicto, sale quodam, per incinerationem, parato, ut: spiritum fabarum, cardui benedicti, absinthii, centaurii minoris, aut ejusmodi, qui inter se haud, aut per parum, differunt.

Nec non decoctis, ex herbis aromaticis, pari ratione, præparatis & exhibitis, ut sunt:

Hedære terrestri, vel agrimonie, veronicæ, thymi, serpilli, satyreje, chamædryos, chamæpityos, virgæ aureæ, solidaginis saracenicæ, eupatorii cannabini, agerati vulgaris, artemisicæ, abrotani, calthæ vulgaris, asperulæ odoratæ, betonicæ, hyssopi, calaminthæ montanæ, &c. quibus integra ibi repleta prata.

Dando gramen recens, vel scenum optimum minime inquinatum, laeobutyrum aqua dilutum, coctum cum pane, furfuribus, vel farinis, aquamque puram, pro cibo potuque.

Ultimo, movendo corpus, animalque per prata leniter agitando & roborando, quem in finem ejus pabulo admisceantur & folia & radices tot ibi crescentium plantarum, ut:

Quinquefolii, tormentillæ, sanguisorbæ, lapathi, hydrolapathi, bistortæ, filicis, fragariæ, polygoni, ulmaricæ, tragoselinii, verbenæ, nummulariæ, hyperici, nymphææ, baccæ corni, juniperi, sorbi, fructusque pruni sylvestris, seu acaciæ germanorum, cynosbati, glandes quercinæ.

Et hæc sunt, quæ sana sulasit dictavitque mens.

§. XXVI.

Si hisce §. 25, infarcti non fit cita reseratio, nec inflammati §. 25, resolutio benigna obtinetur; (in quibus tamen ad finem usque persistendum) sed inflammatio suam sequitur indolem, & exitus omnibus cogendi, & ad sumtus illicitos inducendi, aut cogendi.

Optan-

§. XXVII.

Optandum sane! ut medici omnes remedia & ipsas hic recensitas plantas, profecto optimas, suaque bona propria ipsimet scirent, & botanici essent, indicarentque miseris hominibus; sed o dii deæque! ipsimet sæpissime &, maxima ex parte, divinæ hujus scientiæ ignari expertesque, cespitant & in cimæriis tenebris reptant.

Nec toties illuderentur aut deciperentur sciolis & nasutis pharmacopœis & ignaris, quid pro quo substituentibus, nec in præscriptionibus, toties totiesque, hallucinarentur ipsi, eandem plantam ter præscribentes, ut; althæam, ibiscum, bismalvam; sed hæc sunt adhuc minima, nec ita curat fiscus aut prætor, modo deleteria & graviora non forent, & utrique necarent homines & animalia.

§. XXVIII.

Boum lactantium jam multæ, remediis meris antiphlogisticis, sanata, & præcipue illæ, quæ obsequiorem, fortuna jubente, & indefessum noctæ herum.

Testatur id schedula, Ostervico, ad regiam huc data cameram.

§. XXIX.

Prophylactica omnium optima sunt, vitando omnes illas causas § 9. 10. 11. 12. 13, quæ mihi §. 15 anam dedere.

Venæ sectio & alvi purgatio, iusto tempore, instituta, & crebriores, per diem, ad fontes lucidos, deductiones, cœloque frigidiori, gaufape involutio, non nocebunt.

§. XXX.

Utinam! ubivis, ubi animalium, hoc tempore, siderationes tot contingunt, indefessa medicorum optimos solertia, pietas amorque in patriam, excitaret, ut cladis Europæ fere generalis, aperto corpore, causas indagarent, ac serio, relictis & spreis nugis §. 23. 24, de remediis hostem communem profligantibus & certis, & communi opera & amica mutua, cogitarent.

§. XXXI.

Carnes mortuarum & ægrotantium lac ut comedant homines, nunquam concedendum; licet hoc factum sit, & ipso magistratu inhibente & nolente, primo, præteriti anni, vere, a Batavis, (gente, utpote, valde œconomia & lucripeta, ne quid pereat:) & sane! optime ipsis cessit negotium hocce, nec de morbo quodam conquesti unquam.

Memini me Leidæ, ab amicis stipatum botanophilis quibusdam, rura petentem ac paludosa uliginosaque lustrantem loca, pluviaque quandoque orta, aut siti premente, rusticorum intrantem ædes, caminos, falsamentis fumo induratis, & ex mortuarum vaccarum carne depromptis, repletos videre.

Et hoc, hic loci, atque hoc tempore,

T A N T U M

K 451

92

Aleph
nr. 2634153

2500 lei

6935K / K 751

